מלחמת ה־7.10

המערכה הרב־זירתית

רמי רחמיאל

© 2026 ***ערוץ לאומנות***
כל הזכויות שמורות. אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ חלק כלשהו מספר זה, בכל אמצעי, ללא אישור מראש ובכתב מהמחבר.

תוכן עניינים

1. ערב המלחמה: המזרח התיכון על סף נורמליזציה סעודית....................1
2. ציר ההתנגדות :איראן מתקדמת לכיתורה של ישראל.........................17
3. תוכנית חומת יריחו – חמאס מתכונן להתקפה 39
4. ישראל ערב המלחמה...57
5. בין בלימה להתקפה...69
6. התפתחות רב-זירתית...91
7. המערכה ברצועת עזה...99
8. המערכה נגד חיזבאללה 169
9. סוריה: מקריסת הציר האיראני למאבק על הסדר החדש..........213
10. החזית העיראקית | המיליציות נאמנות איראן 241
11. המערכה בגזרת איו״ש 255
12. הגנת הגבולות :מירדן למצרים 291
13. המערכה נגד החות׳ים...305
14. המערכה נגד איראן...331
15. מדיניות ממשל טראמפ...379
16. ההתבססות הישראלית ברצועת עזה...401
17. הדרך לקרב הגדול נגד איראן...425
18. הקרב הגדול נגד איראן...461
19. כיבוש רצועת הביטחון בלבנון...507
20. הסטטוס קוו החדש...545

1. ערב המלחמה: המזרח התיכון על סף נורמליזציה סעודית

ב־22 בספטמבר 2023, חמישה־עשר ימים לפני פרוץ המלחמה, עלה ראש הממשלה בנימין נתניהו על בימת העצרת הכללית של האו"ם והחזיק בידיו מפה שכותרתה "המזרח התיכון החדש". במפה לא נראתה עוד ישראל כאי המוקף במדינות עוינות, אלא כחוליה ברצף אחד של מדינות, נמלים ומסילות מהודו, דרך חצי האי ערב, ועד אירופה. נתניהו תיאר שלום מתקרב עם ערב הסעודית כמהלך שיוכל לשנות את פני האזור כולו: לחבר בין ישראל לעולם הערבי, לפתוח נתיבי מסחר ואנרגיה חדשים ולדחוק את איראן אל מחוץ למערכת האזורית המתהווה. זו לא הייתה משאלת לב לעתיד רחוק. יומיים קודם לכן אמר יורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן כי הצדדים מתקרבים להסכם מדי יום. לרגע נדמה היה שהמזרח התיכון החדש כבר אינו סיסמה, אלא מציאות שנמצאת במרחק של הכרעה מדינית.

החזון שנתניהו הציג נשען על מהלך שקיבל צורה ממשית שבועיים קודם לכן. בפסגת ה־פורום עשרים הכלכלות הגדולות(G20) בניו דלהי הציג נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן, לצד מנהיגי הודו, ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומדינות אירופה, את המסדרון הכלכלי הודו–המזרח התיכון–אירופה. המסדרון נועד לחבר נמלים, מסילות ברזל, תשתיות אנרגיה וכבלי מידע מהודו, דרך המפרץ וישראל, אל אירופה. על המפה הזאת לא הופיע שמה של איראן. ישראל, לעומת זאת, הייתה חוליה הכרחית, וסעודיה — המדינה החשובה בעולם הערבי והמוסלמי — עמדה על סף הצטרפות לסדר החדש.

אנחנו פותחים את הספר ברגע הזה מפני שהוא מסביר את המלחמה שפרצה מיד אחריו. המסדרון היה חשוב, אך הוא היה משני. המהלך המרכזי היה האפשרות שסעודיה תכיר בישראל ותעניק להסכמי אברהם משקל אזורי אחר לגמרי. הסכם כזה לא היה מסתכם בשגרירות, בטיסות ישירות או בחוזים מסחריים. הוא היה עשוי לקבע סדר מזרח־תיכוני שבו ישראל ומדינות ערב הסוניות משתפות פעולה בגלוי, ואילו איראן ושלוחיה נדחקות אל מחוץ למערכת החדשה. מכאן נובעת הטענה שתלווה את הפרק: הנורמליזציה הסעודית לא הייתה רק עוד תהליך מדיני ברקע. היא הייתה יעד אסטרטגי שאויבי ישראל ביקשו לטרפד.

כדי להבין כיצד הגענו עד לסף הזה, צריך לחזור שלוש שנים לאחור. בשנת 2020 עשתה ארצות הברית, בהובלת ממשל דונלד טראמפ, דבר שהמזרח התיכון לא ראה במשך רבע מאה: היא תיווכה בתוך חודשים ספורים בין ישראל לבין ארבע מדינות ערביות — איחוד האמירויות, בחריין, מרוקו וסודאן. כל אחת הגיעה להסכם מסיבות אחרות, כל אחת קיבלה תמורה אחרת, וכל אחת גם בנתה עם ישראל מערכת יחסים שונה. אך ביחד הן שברו כלל ותיק: הדרך של מדינה ערבית ליחסים עם ישראל אינה חייבת לעבור עוד ברמאללה.

הסכמי אברהם לא נולדו ביום אחד. במשך שנים התקיימו מתחת לפני השטח קשרים בין ישראל לבין מדינות במפרץ ובצפון אפריקה: שיח מודיעיני על איראן, פגישות של בעלי תפקידים, קשרים עסקיים דרך מדינות שלישיות והשתתפות ישראלית מוגבלת בפורומים בין־לאומיים. החידוש של 2020 לא היה עצם קיומם

של קשרים, אלא ההחלטה להוציא אותם לאור, לתת להם שם, לבנות סביבם מוסדות ולהפוך אותם למדיניות רשמית.

ב־13 באוגוסט 2020 הודיעו ארצות הברית, ישראל ואיחוד האמירויות על הסכמה לכינון יחסים מלאים. ב־15 בספטמבר נחתם בבית הלבן חוזה השלום בין ישראל לאמירויות, ובאותו מעמד חתמו ישראל ובחריין על הצהרת שלום. באוקטובר הודיעו ארצות הברית, ישראל וסודאן על כוונה לנרמל יחסים, ובדצמבר הצטרפה מרוקו במהלך שהחזיר את היחסים הרשמיים בין המדינות. הכינוי "הסכמי אברהם" העניק למהלך מסגרת תרבותית ודתית, אך מאחוריו עמדה עסקה אסטרטגית מפוכחת מאוד.

ממשל טראמפ ידע לזהות את האינטרס הייחודי של כל מדינה. האמירויות ביקשו גישה לנשק אמריקאי מתקדם והבטחה שתוכנית החלת הריבונות הישראלית בבקעת הירדן תושהה. בחריין ביקשה לחזק את מעמדה מול איראן ולהישען על הגיבוי הסעודי והאמריקאי. מרוקו ביקשה הכרה אמריקאית בריבונותה בסהרה המערבית. סודאן ביקשה להיחלץ מבידוד בין־לאומי, לצאת מרשימת המדינות תומכות הטרור של ארצות הברית ולפתוח דרך לסיוע, השקעות והסדרי חוב. ישראל, מצידה, קיבלה הכרה פומבית, שווקים חדשים, טיסות וקשרים ביטחוניים עם מדינות שלא נלחמה בהן באותה עת.

זה היה שינוי חשוב גם בשיטת המשא ומתן. התהליך הישראלי־ערבי הישן התבסס על נוסחה של סיום מלחמה או נסיגה תמורת שלום. ב־2020 נוצרה נוסחה אחרת: אינטרסים משותפים תמורת נורמליזציה. המדינות לא נדרשו למחוק את חילוקי הדעות ביניהן, ולא נדרש מהציבורים להתאהב זה בזה. היה די בכך שההנהגות תגענה למסקנה שהמחיר של היעדר יחסים גבוה מן המחיר של יחסים גלויים.

המהלך הזה דחק את הסוגיה הפלשתינאית מן המקום שבו עמדה במשך כמעט שני עשורים. יוזמת השלום הערבית החלה כיוזמה סעודית שהציג יורש העצר עבדאללה, ואומצה במרץ 2002 בידי הליגה הערבית בפסגת ביירות. היא קבעה למעשה סדר פעולות: קודם פתרון הסכסוך הישראלי־פלשתינאי ונסיגה ישראלית מהשטחים ששוחררו בשנת 1967, ורק לאחר מכן יחסים מלאים בין ישראל לעולם הערבי. הסכמי אברהם הפכו את הסדר. הם אפשרו למדינות ערביות להתקדם עם ישראל על בסיס האינטרסים שלהן, בלי להעניק לרשות הפלשתינאית זכות וטו על יחסיהן.

האמירויות הציגו את עצירת התוכנית הישראלית להחלת ריבונות בבקעת הירדן כהישג למען הפלשתינאים, וגם בהצהרות הרשמיות של המדינות נשמרה תמיכה בפתרון מדיני. אבל במבחן המעשי, הנורמליזציה לא הותנתה בהקמת מדינה פלשתינאית, בחידוש המשא ומתן או בהסכמה ישראלית לוויתורים טריטוריאליים. בכך נשבר אחד העקרונות שעליהם התבססה המדיניות הפלשתינאית: ההנחה שהעולם הערבי יחכה.

אין פירוש הדבר שהסוגיה הפלשתינאית נעלמה מן החברות הערביות. ההפך הוא הנכון. סקרי דעת קהל שנערכו בשנים שלאחר ההסכמים הראו שרוב גדול בעולם הערבי המשיך להתנגד להכרה בישראל, ושגם במדינות שהצטרפו להסכמים נותרה התמיכה בנורמליזציה מוגבלת. התמונות מהמונדיאל בקטר בשנת 2022 — דגלי אש"ף, הסתייגות מראיונות עם תקשורת ישראלית ועוינות כלפי נוכחות ישראלית — המחישו את הפער שבין מדיניות ההנהגות לבין תחושות הציבור.

לכן נכון לראות בהסכמי אברהם קודם כול הסכמי אליטות. שליטים, יועצים לביטחון לאומי, אנשי מודיעין, אנשי עסקים ופקידי ממשל זיהו מערכת אינטרסים חדשה והתקדמו לפיה. הציבור לא הוביל את התהליך, ולעיתים אף התנגד לו. אך במשטרים שבהם ההחלטות האסטרטגיות מתקבלות מלמעלה, די היה בהכרעת האליטה כדי לפתוח שגרירויות, להפעיל קווי תעופה, לחתום על הסכמי סחר ולמסד שיתוף פעולה ביטחוני. מכאן גם נבעה עוצמת ההסכמים — ומכאן נבעה חולשתם. הם יכלו להתקדם במהירות כל עוד ההנהגות שלטו בסדר היום, אך נותרו רגישים מאוד להתפרצות מחודשת של הסוגייה הפלשתינאית.

מארבע עסקאות לשינוי אזורי אחד

הדרך הקצרה להבין את הסכמי אברהם אינה לספר ארבע פעמים אותו סיפור. איחוד האמירויות, בחריין, מרוקו וסודאן לא פעלו מתוך מניע זהה, אך כולן הגיבו לאותו שינוי אזורי: האינטרס הלאומי החל לגבור על החובה להמתין להסדר ישראלי־פלשתינאי. ישראל הציעה ביטחון, טכנולוגיה, מסחר וגישה משופרת לוושינגטון; ארצות הברית הציעה לכל מדינה תמורה מדינית המותאמת לצורך החשוב ביותר שלה. הנוסחה המשותפת הייתה אפוא אחת, ורק נקודת הכניסה השתנתה ממדינה למדינה.

המניע הראשון היה ביטחוני. במפרץ הייתה זו איראן — טילים, כטב"מים, חתרנות ופגיעות של נמלים ומתקני אנרגיה. במרוקו היה זה המאבק על סהרה המערבית והיריבות עם אלג'יריה. המניע השני היה כלכלי: מדינות שביקשו לגוון את מקורות הצמיחה ראו בישראל מאגר נגיש של ידע בתחומי מים, חקלאות, סייבר, בריאות, פינטק וביטחון. המניע השלישי היה אמריקאי. נורמליזציה עם ישראל הפכה למטבע שבאמצעותו אפשר היה לרכוש אשראי מדיני בוושינגטון, נשק, הכרה או יציאה מבידוד.

לצד שלושת המניעים האלה פעל שינוי עמוק יותר בתפיסת הריבונות. מנהיגי המדינות הערביות לא ויתרו בהצהרותיהם על הסוגייה הפלשתינאית, אך חדלו לקבל את הטענה שלפיה עליה לקבוע את כל יחסיהן החיצוניים. מכאן נבעה גם הסתירה של השלום החדש: הוא היה חזק משום שנשען על אינטרסים מוחשיים, אך פגיע משום שהקדים את הציבור ולא פתר את הסכסוך שבשמו התנגד חלק גדול מן הציבור לנורמליזציה.

המדינות: ארבע גרסאות של אותה נוסחה

איחוד האמירויות הייתה המנוע של השלום החדש. היא לא חיפשה רק הישג מדיני נקודתי, אלא שותפה המתאימה לחזון של כלכלה שלאחר הנפט. ישראל התאימה למודל האמירתי: מדינה קטנה יחסית, המחברת יכולת צבאית וטכנולוגית עם קשר עמוק לארצות הברית וניסיון בתחומים שהאמירויות ביקשו להרחיב. לכן היחסים לא נשארו בטקס. טיסות ישירות, תיירות, השקעות והסכם סחר חופשי הפכו בתוך פחות משלוש שנים את הנורמליזציה למערכת כלכלית פעילה.

האמירויות לא ביקשו להמתין ליום שבו הנפט ייגמר. הן ניצלו את הכנסות הנפט כדי לבנות כבר בהווה את הכלכלה שתבוא אחריו: דובאי הפכה למרכז תעופה, תיירות, נדל"ן ולוגיסטיקה, ואבו דאבי השקיעה בתעשייה, באנרגיה מתחדשת, בפיננסים ובטכנולוגיה. המספרים מלמדים על שינוי מבני, גם אם לא על ניתוק מן הנפט. לפי הנתונים הרשמיים של האמירויות, בשנת 2007 סיפקו

הענפים שאינם קשורים לנפט 65 אחוזים מן התוצר, ואילו הנפט סיפק 35 אחוזים. בשנת 2021 עמד חלקם של הענפים שאינם נפט על 72.3 אחוזים, וחלקו של הנפט על 27.7 אחוזים. הנתונים נמדדו במחירים ובשיטות הסטטיסטיות של כל שנה, ולכן הם אינם סדרה אחידה לחלוטין; ובכל זאת, הכיוון עקבי וברור. במפת האינטרסים הזאת ישראל, בעלת יתרון בסייבר, מים, חקלאות מדברית ודיגיטציה, לא נתפסה עוד כאויב רחוק אלא כשותפה שיכולה להאיץ את המעבר.

הסכם הנורמליזציה נתן לאמירויות כמה נכסים במקביל. הוא חיזק את מעמדה בוושינגטון ופתח את הדרך לחבילת נשק אמריקאית אפשרית בהיקף של 23.37 מיליארד דולר: עד חמישים מטוסי אף־35, עד שמונה עשר כטב"מי MQ9 וחבילת חימושים ותמיכה. ממשל טראמפ אישר את המכירה האפשרית לקונגרס בנובמבר 2020, ומסמכי העסקה נחתמו ערב חילופי הממשלים בינואר 2021; אך השיחות על מטוסי ה־אף־35 הוקפאו בסוף אותה שנה, ועד ערב המלחמה המערכות לא סופקו. לכן נכון לראות בחבילה נכס מדיני שנפתח בעקבות הנורמליזציה, לא רכש שהושלם. לצד זאת קיבלה האמירויות גישה גלויה לטכנולוגיה ישראלית והציגה את עצמה כמדינה ערבית שמסוגלת לעצב את האזור. ההחלטה לא הייתה מחווה לישראל. היא הייתה חלק מאסטרטגיה אמירתית רחבה של הפיכת המדינה לצומת שבין אסיה, אפריקה, אירופה והמזרח התיכון.

בתוך פחות משלוש שנים נבנתה בין ישראל לאמירויות מערכת כלכלית שלא הייתה דומה ל"שלום הקר" עם מצרים וירדן. טיסות ישירות הפכו את דובאי ליעד מרכזי לישראלים ולתחנת מעבר למזרח. חברות משתי המדינות חתמו על הסכמים בתחומי פיננסים, אנרגיה, מזון, מים, תיירות וטכנולוגיה. במאי 2022 נחתם הסכם שותפות כלכלית מקיפה — הסכם הסחר החופשי הראשון של ישראל עם מדינה ערבית — והוא נכנס לתוקף באפריל 2023.

הקשר הביטחוני היה פחות גלוי מן הקשר המסחרי, אבל לא פחות חשוב. שני הצדדים חלקו דאגה מפני איראן, מפני טילים וכטב"מים ומפני פגיעה בנתיבי שיט. חברות ביטחוניות ישראליות נכנסו לשוק האמירתי, התקיימו ביקורים של בכירים ונוצרו מסגרות לשיתוף פעולה אזורי. עצם האפשרות להחליף מידע, לחבר מערכות התרעה ולדון בהגנה אווירית עם מדינה במפרץ הייתה שינוי אסטרטגי.

בחריין הגיעה מאותה מערכת אזורית, אך מנקודת חולשה אחרת. ממלכת האיים הקטנה, הנשלטת בידי משפחה סונית ומאוכלסת ברובה בשיעים, ראתה באיראן איום קרוב ונשענה על ערב הסעודית ועל הצי החמישי האמריקאי. היא לא הייתה חותמת ללא הסכמה סעודית, ולכן עצם הצטרפותה אותתה שריאד מאפשרת לבעלות בריתה לחצות את הסף גם אם היא עצמה עדיין נשארת מאחור.

הכלכלה הבחריינית הייתה מגוונת יותר מכלכלות נפט אחרות במפרץ עוד לפני 2020. מאגרי הנפט שלה קטנים יחסית, ולכן היא השקיעה מוקדם בבנקאות, בתעשייה, בתיירות ובשירותים. "החזון הכלכלי 2030" ביקש לבנות כלכלה תחרותית ובת־קיימא ולשפר את רמת החיים. ישראל הציעה לה שותפות בתחומים שהתאימו לכך: פינטק, סייבר, התפלה, בריאות, חקלאות וטכנולוגיות פיננסיות.

בחריין גם המחישה את גבולותיו של המהלך מלמעלה. החברה הבחריינית, ובייחוד חלקים מן הרוב השיעי ומן האופוזיציה, שמרה על הזדהות חזקה עם

הפלשתינאים. ההנהגה יכלה לפתוח שגרירות ולחתום על הסכמים, אך לא יכלה להפוך בתוך זמן קצר את ישראל למדינה אהודה. לכן הנורמליזציה התקדמה בזהירות: פחות תיירות המונית, פחות נראות ציבורית מאשר בדובאי, והרבה יותר דגש על מסגרות ממשלתיות וביטחוניות.

מבחינת ישראל, דווקא הזהירות הזאת הייתה חשובה. קשר עם בחריין הוכיח שהשותפות אינה תלויה רק באטרקטיביות של דובאי או בהזדמנויות עסקיות. היא נגעה בליבת הביטחון של המפרץ. כאשר מדינה שמארחת בסיס ימי אמריקאי ושוכנת עשרות קילומטרים מאיראן ממסדת קשר ביטחוני עם ישראל, היא משתתפת בפועל בבניית ארכיטקטורה אזורית חדשה.

כאן שוב הופיעה סעודיה מאחורי הקלעים. היא לא הייתה חתומה על ההסכם עם בחריין, אך לא היה אפשר לנתק את הצעד הבחרייני מן העמדה הסעודית. כל מטוס ישראלי שנחת במנאמה וכל משלחת שחצתה את המרחב האווירי של האזור העידו שהחרם הישן נשחק. סעודיה שמרה על מעמד מרכזי ובעל השפעה בעולם הערבי והמוסלמי, ובפועל אפשרה למערכת חדשה להיבנות סביבה. מבחינת אויבי ישראל, זו הייתה אזהרה: אם המדינה הקטנה המחוברת לריאד כבר הצטרפה, ייתכן שהממלכה עצמה תהיה הבאה.

מרוקו המחישה מדוע אין צורך להעמיס על כל מדינה מחדש את ההסבר על איראן ועל כלכלת הטכנולוגיה. המפתח שלה היה סהרה המערבית. ההכרה האמריקאית בעמדת רבאט פתחה את הדלת; היריבות עם אלג'יריה והצורך במודיעין, הגנה אווירית וכלי טיס בלתי מאוישים נתנו ליחסים עם ישראל עומק. כך נוצר קשר שבמרכזו ביטחון, לצד חקלאות, מים, תעופה וסחר.

מרוקו הגיעה להסכם מתוך מערכת שיקולים אחרת. היא אינה מדינת מפרץ, האיום האיראני עליה אינו זהה, וכלכלתה אינה כלכלת נפט. במרכז חשיבותה עמד הצורך בהכרה בין־לאומית בריבונותה בסהרה המערבית, ולצדו היריבות עם אלג'יריה ותמיכתה של אלג'יריה בחזית הפוליסריו. לישראל ולמרוקו התקיימו במשך עשרות שנים קשרים חשאיים וגלויים למחצה, בעיקר בתחומי המודיעין והביטחון, ולכן חידוש היחסים לא התחיל מאפס.

בדצמבר 2020 הכיר ממשל טראמפ בעמדת מרוקו בסהרה המערבית, ובמקביל חידשו רבאט וירושלים את יחסיהן הרשמיים. זו הייתה עסקה מדינית ברורה. מרוקו קיבלה הישג לאומי מן המעלה הראשונה, ישראל קיבלה הכרה וקשר עם מדינה מרכזית בצפון אפריקה, וארצות הברית הרחיבה את הסכמי אברהם מעבר למפרץ.

הצורך הביטחוני היה מוחשי. מרוקו ניתקה את יחסיה עם איראן בשנת 2018 לאחר שהאשימה את חיזבאללה באימון ובחימוש אנשי הפוליסריו, וראתה בהתעצמות אלג'יריה איום ישיר על מאזן הכוחות בצפון אפריקה. ישראל הציעה לה מערכות מודיעין, הגנה אווירית, כלי טיס בלתי מאוישים וחימוש מדויק — יכולות שנגעו ישירות להגנת סהרה המערבית ולגבול הארוך עם אלג'יריה. לכן ההכרה האמריקאית בסהרה פתחה את הדלת, אך הביטחון הוא שנתן ליחסים עומק והתמדה.

התחום הביטחוני היה הרגיש והמשמעותי ביותר. ביולי 2021 נחתם הסכם לשיתוף פעולה בהגנת סייבר, ובנובמבר חתם שר הביטחון בני גנץ ברבאט על מזכר הבנות שיצר מסגרת קבועה לשיתוף פעולה מודיעיני, רכש, אימונים ותעשיות ביטחוניות. בתוך פחות משנה השתתפה יחידת קומנדו מרוקאית

בתרגיל רב־לאומי בישראל, מוסדו קשרים ישירים בין הצבאות, נקבעה תוכנית עבודה שנתית והרמטכ"ל אביב כוכבי ערך במרוקו את ביקורו הראשון של רמטכ"ל ישראלי במדינה.

ביולי 2023 הכירה ישראל בריבונות מרוקו בסהרה המערבית. בכך הושלם חלק מרכזי מן העסקה המדינית מבחינת רבאט, ונפתחה הדרך להעלאת דרג הנציגויות. ההכרה הראתה כיצד הנורמליזציה הפכה למנגנון של תמורות הדדיות: לא שלום מופשט, אלא החלפה של נכסים מדיניים, ביטחוניים וכלכליים.

סודאן הייתה המקרה ההפוך. היא לא ביקשה להפוך למרכז טכנולוגי ולא התמודדה עם איום צבאי ישיר הדומה לזה של המפרץ. היא ביקשה לצאת מבידוד, להימחק מרשימת המדינות תומכות הטרור ולפתוח דרך להסדרי חוב ולסיוע. משום שהתמורה העיקרית הייתה אמריקאית והמדינה עצמה שקעה במשבר פנימי, הנורמליזציה לא התפתחה למערכת יחסים יציבה. המקרה הסודאני מוכיח שהכרזה מדינית אינה מספיקה: בלי מוסדות מתפקדים, יציבות ושחקנים בעלי עניין ביחסים, ההסכם נשאר מסמך.

סודאן הייתה המקרה השברירי ביותר. במשך עשרות שנים היא הייתה מזוהה עם הקו העוין לישראל. בחרטום התכנסה בשנת 1967 פסגת הליגה הערבית שהולידה את "שלושת הלאווים": לא לשלום, לא להכרה ולא למשא ומתן עם ישראל. בתקופת עומר אל־בשיר שימשה סודאן גם תחנת מעבר ברשת האיראנית להברחת אמצעי לחימה. לכן עצם ההודעה באוקטובר 2020 על כוונה לנרמל יחסים נשאה סמליות גדולה.

אלא שהמניע הסודאני היה בראש ובראשונה הישרדותי. לאחר הדחת אל־באשיר בשנת 2019 ניסה שלטון מעבר אזרחי־צבאי להוציא את המדינה ממשבר כלכלי ומבידוד בין־לאומי. לפי סקר משקי הבית הרשמי האחרון שהיה זמין אז, 36.1 אחוזים מן האוכלוסייה חיו מתחת לקו העוני הלאומי; ולפי נתוני אונסק"ו והבנק העולמי לשנת 2018, שיעור האוריינות בקרב בני חמש־עשרה ומעלה היה כ־60.7 אחוזים — כלומר, כמעט ארבעה מכל עשרה מבוגרים לא ידעו קרוא וכתוב. אלה אינם מספרים שוליים אלא תמונה של מדינה שנזקקה בדחיפות לחיבור מחדש למימון, לסחר ולמוסדות הכלכלה העולמית. הסרת סודאן מרשימת המדינות תומכות הטרור של ארצות הברית הייתה תנאי לגישה למערכת הפיננסית, לסיוע ולהסדרי חוב. ממשל טראמפ קשר בין ההתקדמות בנושא לבין נורמליזציה עם ישראל.

לכן יש לדייק: סודאן הצטרפה לתהליך הנורמליזציה והייתה חלק מן ההישג המדיני של 2020, אך עד 6 באוקטובר 2023 לא נוצרו בינה לבין ישראל יחסים מלאים הדומים לאלה שנבנו עם שלוש המדינות האחרות. סודאן מלמדת שהחלטת אליטות מספיקה כדי להכריז על שינוי, אך אינה מספיקה כדי ליישם אותו כאשר המדינה עצמה אינה יציבה.

הכוח שדחף את המדינות זו אל זו

מאחורי ההבדלים הלאומיים עמדה שאלה משותפת: האם ארצות הברית עדיין מוכנה להגן על הסדר שהיא בנתה במזרח התיכון. הפניית הקשב האמריקאית לאסיה, הסכם הגרעין עם איראן, התגובה המוגבלת לתקיפות במפרץ והנסיגה מאפגניסטן יצרו בקרב בעלות בריתה תחושה שהן צריכות לבנות לעצמן שכבות הגנה נוספות. הקשר עם ישראל לא החליף את ארצות הברית;

הוא נועד לשפר את יכולתן להישאר במחנה שלה גם כאשר הן מטילות ספק בנכונותה להפעיל כוח.

הפיבוט לאסיה: כשהמפרץ החל לפקפק באמריקה

מאחורי ארבעת ההסכמים עמדה מגמה עמוקה יותר: מדינות ערב המתונות איבדו בהדרגה את הביטחון בכך שארצות הברית תגן עליהן בשעת מבחן. המגמה לא החלה אצל טראמפ ולא אצל ביידן. נקודת ציון מרכזית הייתה שנת 2011, כאשר ממשל ברק אובמה הכריז על "הפיבוט לאסיה" — העברת תשומת הלב, המשאבים והמאמץ האסטרטגי האמריקאי אל מרחב האוקיינוס השקט ואל התחרות העולה עם סין.

התחושה שארצות הברית נסוגה לא התבססה על נאום אחד. היא נבנתה משורה של אירועים. בשנת 2013 הציב אובמה "קו אדום" נגד שימוש בנשק כימי בסוריה, אך לאחר שהקו נחצה נמנע מתקיפה רחבה והעדיף הסדר לפירוק הנשק הכימי המוצהר. בשנת 2015 חתמה ארצות הברית עם איראן וארבע המעצמות הנוספות על הסכם הגרעין, , חרף התנגדות ישראל וסעודיה. ההסכם צמצם באופן ממשי את מאגר האורניום המועשר של איראן, הגביל את מספר הצנטריפוגות ואת רמת ההעשרה והרחיב את הפיקוח, ובכך האריך את זמן הפריצה לחומר בקיע. בתמורה הוסרו סנקציות גרעיניות של האו"ם, ארצות הברית והאיחוד האירופי, הותרה חזרת יצוא הנפט והופשרו נכסים. מבחינת ממשל אובמה, זו הייתה דרך להרחיק את איראן מפצצה באמצעות פיקוח ומגבלות. מבחינת ישראל ומדינות המפרץ, ההסכם הכיר למעשה באיראן כמדינת סף בעלת תשתית העשרה, קבע לחלק מן המגבלות תאריכי תפוגה, לא הגביל את הטילים והשלוחים והעניק למשטר מרחב כלכלי גדול יותר. אין הוכחה שכל דולר שהשתחרר הופנה למערכה האזורית, אך ההקלה אפשרה לטהראן למכור יותר נפט, לייצב חלקים מכלכלתה ולהמשיך לממן את התבססותה בסוריה, את חיזבאללה ואת המיליציות.

2019: השנה שבה המפרץ גילה את מחיר ההיסוס

בשנת 2019 הפכה השחיקה באמון האמריקאי מחוויה מדינית לבעיה ביטחונית מוחשית. במאי נפגעו ארבע ספינות סמוך לפוג'יירה. ביוני הותקפו שתי מכליות נוספות במפרץ עומאן. ביולי השתלטה איראן על המכלית הבריטית "סטנה אימפרו" במצר הורמוז, לאחר תפיסת מכלית איראנית בגיברלטר. רצף התקריות הראה שאיראן מסוגלת לשבש את נתיבי האנרגיה החשובים בעולם בלי להסתכן מיד במלחמה כוללת.

שיאו של הרצף הגיע ב־14 בספטמבר, בתקיפה על מתקני הנפט באבקייק ובח'ורייס שבערב הסעודית. החות'ים קיבלו אחריות, אך ארצות הברית וסעודיה הציגו ממצאים שהצביעו על מעורבות איראנית ועל כיוון תקיפה שלא התאים לטענה החות'ית. הפגיעה השביתה זמנית חלק גדול מיכולת הפקת הנפט הסעודית והמחישה עד כמה תשתית עצומה ויקרה יכולה להיות פגיעה לטילים ולכטב"מים מדויקים.

התשובה של המפרץ לא הייתה לבחור צד אחד. היא הייתה גידור. סעודיה והאמירויות פתחו ערוצים להרגעת המתח עם איראן, חיזקו קשרים עם סין ורוסיה, השקיעו בהגנה אווירית ובכטב"מים, ובחנו שותפות עם ישראל. הסכמי אברהם נחתמו שנה לאחר מכן, והקשר בין הזמנים אינו מקרי.

בשנת 2022 חצו החות'ים סף נוסף ותקפו באיחוד האמירויות. בינואר נפגע אזור תעשייתי סמוך לאבו דאבי ונמל התעופה הותקף; בהמשך נעשו ניסיונות נוספים. במרץ תקפו החות'ים מתקני אנרגיה בסעודיה, ובהם אזור ג'דה, בשעה שהעולם עקב אחר מחירי האנרגיה בעקבות המלחמה באוקראינה. בתוך שבע שנים גדל טווח האיום מדרום חצי האי ערב אל מרכזיו הכלכליים.

ישראל הציעה ניסיון אחר. במשך שנים היא פיתחה שכבות הגנה מפני רקטות וטילים, מודיעין על איראן ויכולת לפעול נגד העברות נשק. ההיגיון של ההתקרבות היה פשוט: האיום משותף, ולכן גם המידע, ההתרעה והטכנולוגיה יכולים להיות משותפים.

במקביל השתנתה הכלכלה האזורית. חזון 2030 הסעודי, מדיניות הגיוון האמירתית ותוכניות הפיתוח במרוקו ביקשו לייצר צמיחה שאינה תלויה רק בנפט, במענקים או בשוק מקומי מוגבל. לכן אותם תחומים חזרו בכל המגעים עם ישראל: מים, מזון, סייבר, רפואה, אנרגיה, לוגיסטיקה וטכנולוגיה. אין צורך לפרט את הרשימה מחדש בכל מדינה; חשיבותה היא מצטברת. ישראל הפכה בעיני ההנהגות ממוקד של סכסוך למכפיל כוח בתהליך המודרניזציה שלהן.

הפחד מאיראן מסביר רק מחצית מן הנורמליזציה. המחצית השנייה הייתה שאיפה לבנות כלכלה אחרת. מדינות המפרץ הבינו שהעוצמה שהעניק להן הנפט אינה מבטיחה את עתידן. אוכלוסייה צעירה, תנודות במחירי האנרגיה, מעבר עולמי לאנרגיות נקיות והצורך לייצר מקומות עבודה חייבו אותן להפוך את ההון שנצבר מתחת לאדמה לידע, תשתיות ותעשיות מעליה.

מיחסים דו־צדדיים למערכת אזורית

בשלוש השנים שבין חתימת ההסכמים לבין אוקטובר 2023 הפכו הקשרים הדו־צדדיים למערכת רחבה יותר. במארס 2022 התכנסו בשדה בוקר שרי החוץ של ישראל, ארצות הברית, מצרים, איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו. "פסגת הנגב" הולידה את פורום הנגב וקבוצות עבודה בנושאי ביטחון, אנרגיה, בריאות, חינוך, תיירות וביטחון תזונתי. עצם הישיבה הקבועה של ישראל ומדינות ערב סביב שולחן אחד הייתה הישג.

הסכמי אברהם אפשרו גם שינוי ארגוני בצבא ארצות הברית. בינואר 2021, חודשים אחדים לאחר חתימתם, החליט הממשל האמריקאי להעביר את ישראל מתחום האחריות של פיקוד אירופה — EUCOM — לתחום האחריות של פיקוד המרכז האמריקאי, CENTCOM. הפנטגון קשר את ההחלטה במפורש להזדמנויות שנוצרו בעקבות הנורמליזציה. המעבר הציב את ישראל תחת אותו פיקוד לוחם האחראי על מרבית מדינות המזרח התיכון, והקל על תכנון, תרגילים, תיאום ושיח מבצעי עם צבאות ערביים. מה שהיה בעבר קשר חריג, שהתנהל לעיתים בערוצים נפרדים, יכול היה להפוך לחלק משגרת הפיקוד האזורית.

במרכז עמדה ההגנה מפני טילים וכטב"מים. לכל מדינה היו מערכות משלה, רגישויות משלה וחשש מחשיפת מידע. אבל העיקרון היה ברור: מכ"ם במדינה אחת עשוי לזהות שיגור מוקדם יותר ולהעניק זמן למדינה אחרת. חיבור התראות ותמונת אוויר יכול להכפיל את היעילות של כל מערכת לאומית. איראן בנתה רשת של שלוחים; יריבותיה ניסו לבנות רשת של התרעה והגנה.

מיחסים דו־צדדיים למערכת אזורית

השלב הבא היה להפוך ארבע מערכות יחסים נפרדות לרשת. העברת ישראל מאחריות פיקוד אירופה של צבא ארצות הברית לפיקוד המרכז, בינואר 2021,

התאימה את המפה הצבאית למפה המדינית: ישראל ומדינות ערב השותפות לארצות הברית נמצאו מעתה תחת פיקוד אזורי אחד. הדבר לא יצר ברית רשמית, אך הקל על תרגילים, תכנון, הגנה מפני טילים וכטב"מים ושיתוף מידע.

ביולי 2022 הושקה גם מסגרת הודו–ישראל–האמירויות–ארצות הברית או קבוצת **I2U2**. היא התמקדה בהשקעות, מזון, אנרגיה, תשתיות וטכנולוגיה. המסגרת חיברה בין היכולת הטכנולוגית הישראלית, ההון והלוגיסטיקה האמירתיים, השוק וכוח הייצור ההודיים והעוצמה האמריקאית. בדיעבד היא הייתה אחד המבשרים של המסדרון שהוצג בניו דלהי שנה לאחר מכן.

המשמעות נראתה גם באימונים הפומביים. באפריל 2021 השתתפו מטוסי חיל האוויר הישראלי ומטוסי חיל האוויר של איחוד האמירויות בתרגיל האווירי הרב־לאומי "איניוכוס 21" ביוון. בנובמבר, לאחר השלמת המעבר לסנטקום, פתחו כוחות ימיים של ישראל, איחוד האמירויות, בחריין והצי החמישי האמריקאי בתרגיל משותף ראשון מסוגו בים האדום. במשך חמישה ימים תרגלו הכוחות עלייה על כלי שיט, חיפוש ותפיסה — משימות שנועדו לשפר את יכולת הפעולה המשותפת ולהגן על חופש השיט ונתיבי המסחר. אלה עדיין לא היו ברית הגנה או פיקוד משותף, אבל הם המחישו כיצד הנורמליזציה המדינית מתחילה לקבל תשתית צבאית מעשית.

שלום של ממשלות, לא של רחובות

הפער לא ביטל את ההסכמים, אך הוא קבע את צורתם. הקשרים פרחו במקומות שבהם המדינה יכלה להוביל: ביטחון, השקעות, תעופה, טכנולוגיה ומפגשי בכירים. הם התקדמו לאט יותר במקומות שתלויים באמון עממי: תרבות, חינוך, תקשורת וקשרי קהילה. באמירויות נוצרה נראות ישראלית גדולה יחסית; בבחריין היא הייתה מצומצמת; במרוקו התקיימה פתיחות לצד מחאה; ובסודאן כמעט לא נבנה רובד ציבורי.

כאן נמצאה נקודת התורפה של הסדר החדש. האליטות בנו אותו מלמעלה, והציבור לא תמיד קיבל אותו מלמטה. אירוע גדול בזירה הפלשתינאית יכול היה לאלץ את ההנהגות לחזור ולהתחשב ברחוב, להאט את היחסים ולהחזיר את הסוגייה שנדחקה למרכז סדר היום. אויביה של הנורמליזציה לא היו צריכים לשכנע את הממשלות שהיא שגויה; היה די בכך שיעלו את המחיר הפוליטי של המשכה.

מה השתנה בפועל

עד כאן אפשר לסכם את השינוי בחמישה רבדים. ראשית, הנורמליזציה שינתה את יחידת הניתוח. ישראל לא ניהלה עוד רק יחסים נפרדים עם קהיר, עמאן או אבו דאבי, אלא החלה להשתלב במערכת של נמלים, חברות תעופה, קרנות השקעה, תרגילים צבאיים ופורומים מדיניים. קשר דו-צדדי יכול לקפוא בעקבות משבר; רשת אזורית יוצרת שחקנים רבים שמפסידים אם הקשר מתפרק. ככל שנוספו אנשי עסקים, קציני צבא, פקידים, חברות תעופה ומוסדות פיננסיים, כך גדל מספרם של בעלי העניין בשימור היחסים.

שנית, התחלפה שאלת היסוד של המדינות הערביות. במשך שנים נשאלה השאלה מה צריך לקרות בזירה הפלשתינאית כדי שיהיה אפשר להתקרב לישראל. לאחר 2020 נשאלה שאלה אחרת: מה יכולה כל מדינה להשיג מיחסים עם ישראל, וכיצד ניתן לנהל במקביל את המחלוקת הפלשתינאית. זה לא היה ביטול של הסוגייה הפלשתינאית, אלא הפרדה בין שני מסלולים שבעבר נחשבו

בלתי ניתנים להפרדה. ההפרדה הזאת אפשרה התקדמות מהירה, אך היא גם הותירה את הסתירה בלב הסדר החדש: ככל שהיחסים בין הממשלות התקדמו בלי שינוי מקביל בשטח, כך גדל הפער בין ההישג המדיני לבין הלגיטימציה הציבורית שלו.

שלישית, הביטחון והכלכלה חדלו להיות שני סיפורים נפרדים. מדינה המבקשת להפוך למרכז לוגיסטי זקוקה לנתיבי שיט בטוחים, להגנה מפני טילים וכטב"מים, למערכות סייבר וליציבות פוליטית. מדינה המבקשת הגנה אמריקאית צריכה להוכיח שהיא תורמת לסדר האזורי ולא רק צורכת אותו. ישראל הציעה בדיוק את החיבור הזה: יכולת ביטחונית לצד טכנולוגיה אזרחית, וקשר עם וושינגטון לצד גישה לשווקים ולחדשנות. משום כך ההסכמים לא היו רק חוזי שלום ולא רק עסקאות נשק. הם היו ניסיון לבנות סביבה שבה שגשוג והרתעה מחזקים זה את זה.

רביעית, איראן מצאה את עצמה מול תשובה שונה מן התשובה הצבאית הישירה. מדינות המפרץ לא ביקשו בהכרח עימות גלוי עם טהראן, וחלקן אף שיפרו עמה את היחסים כדי להפחית סיכונים. במקביל הן העמיקו קשרים עם ישראל ועם ארצות הברית. זו לא הייתה סתירה אלא אסטרטגיית גידור: לדבר עם איראן כדי למנוע מלחמה, ולהתחבר לישראל כדי להיות מוכנות אם ההרתעה תיכשל. לכן אין למדוד את הסדר החדש רק לפי הצהרות אנטי־איראניות. כוחו היה דווקא ביכולתו להיבנות כשכבה שקטה של מודיעין, התרעה, טכנולוגיה ותשתיות.

חמישית, ההישג נותר הפיך. הסכמי השלום עם מצרים וירדן נשענו על סיום מלחמות בין מדינות, גבולות מוכרים ומנגנונים שנבנו במשך עשרות שנים. הסכמי אברהם נשענו על הזדמנות אזורית חדשה, ולכן התקדמו מהר יותר אך טרם הספיקו לצבור אותו עומק היסטורי. עד 2023 נוצרה תשתית ממשית, בעיקר עם האמירויות ומרוקו, אך היא עדיין הייתה תלויה בהחלטות של הנהגות וביכולתן להפריד בין שיתוף הפעולה עם ישראל לבין התפרצות בזירה הפלשתינאית. המבחן האמיתי של הנורמליזציה לא היה טקס החתימה, אלא השאלה אם תשרוד את המשבר הראשון שיחזיר את הרחוב הערבי למרכז.

מכאן נובעת חשיבותה של סעודיה. הצטרפותה לא הייתה מוסיפה רק מדינה חמישית; היא הייתה משנה את איכות המערכת. משקלה הדתי, הכלכלי והמדיני היה מעניק לרשת החדשה מרכז כובד, מחבר גאוגרפית את המפרץ לירדן ולישראל ומצמצם את יכולתן של מדינות אחרות להציג את הנורמליזציה כחריגה. אם האמירויות הוכיחה שהמהלך משתלם ומרוקו הוכיחה שהוא יכול לשרת אינטרס לאומי ייחודי, סעודיה הייתה יכולה להפוך אותו לברירת מחדל אזורית.

עבור ישראל היה בכך גם שינוי בתפיסת מקומה באזור. מאז הקמתה ביקשה ישראל לפרוץ את הבידוד באמצעות יתרון צבאי, ברית עם מעצמה וקשרים עם מדינות בשולי המזרח התיכון. הסכמי אברהם הציעו אפשרות אחרת: השתלבות דווקא בליבת המערכת הערבית, לא לאחר שהסכסוך נפתר אלא משום שמדינות האזור מצאו בישראל תועלת. זו הייתה תפנית מהרתעה שמונעת מלחמה לקישוריות שמייצרת רווח. ישראל עדיין נזקקה לכוח צבאי, אך כוח זה נעשה בסיס לשותפות ולא רק חומה מול אויבים.

עם זאת, ההצלחה הולידה גם סכנה של קריאה אופטימית מדי. העובדה שמדינות ערביות היו מוכנות לעקוף את הווטו הפלשתינאי לא הוכיחה שהזירה הפלשתינאית חדלה להשפיע עליהן. היא רק הוכיחה שבתקופה של שקט יחסי

יכלו ההנהגות להעניק קדימות לאינטרסים אחרים. מי שביקש לפגוע בסדר החדש לא היה חייב להציע חלופה כלכלית טובה יותר או לפרק את הקשרים שכבר נוצרו. היה די ביצירת אירוע גדול שיאלץ את ההנהגות לבחור מחדש בין האינטרס האסטרטגי שלהן לבין הלחץ הציבורי.

לכן ערב המלחמה היו לישראל שני הישגים שלא התחברו לחלוטין. מצד אחד, היא בנתה בתוך שלוש שנים מעמד אזורי שלא היה לה בעבר. מצד אחר, היא לא תרגמה את ההשתלבות הזאת להסדר או אפילו למנגנון יציב בזירה הפלשתינאית. הפער הזה הוא המפתח להבנת 7 באוקטובר: חמאס לא ניסה רק לפגוע בישראל בתוך גבולותיה. הוא ביקש להוכיח שהאזור אינו יכול להתארגן בלעדיו ושהסכסוך שההנהגות ניסו לעקוף עדיין מחזיק בכוח להטיל וטו על עתיד המזרח התיכון.

סעודיה: מן החריג אל הכלל

סעודיה הייתה חשובה יותר מכל ארבע המדינות שכבר הצטרפו. היא הכלכלה הערבית הגדולה, יצואנית נפט מרכזית וחברה ב־פורום עשרים הכלכלות הגדולות. היא מחזיקה בשטח, באוכלוסייה, בהון ובמשקל מדיני שאין לבחריין או לאמירויות. בית המלוכה נושא בתואר "שומר שני המקומות הקדושים", מכה ומדינה, ולכן החלטה סעודית משפיעה לא רק על מדינות ערב אלא על העולם המוסלמי כולו.

לסעודיה ולישראל כבר היו אינטרסים משותפים: בלימת איראן, חשש מתוכנית הגרעין שלה, התנגדות לשלוחיה, רצון לשמור על קשר עם ארצות הברית ופיתוח כלכלה טכנולוגית. הקשרים נשארו ברובם חשאיים, אך סימנים נחשפו. בנובמבר 2020 דווח בישראל כי ראש הממשלה בנימין נתניהו וראש המוסד יוסי כהן טסו לניאום ונפגשו עם יורש העצר מוחמד בן סלמאן ועם מזכיר המדינה האמריקאי מייק פומפאו. הפגישה עסקה לפי הדיווחים באיראן ובאפשרות לנורמליזציה.

המשקל הסעודי נבע גם ממיקומה הגאוגרפי. הממלכה מחברת בין המפרץ לים האדום, גובלת בירדן וניצבת מול מצרים וסודאן מעבר לים. בלי שיתוף פעולה סעודי, כל חזון של מסילות, צינורות וכבלי תקשורת מן המפרץ אל הים התיכון נותר מקוטע. עם שיתוף פעולה סעודי, המרחב שבין האוקיינוס ההודי לאירופה יכול היה להפוך לרשת רציפה. לכן סעודיה לא הייתה רק עוד מדינה שמצטרפת להסכם; היא הייתה השטח שעליו הסדר הכלכלי החדש צריך לעבור.

המלך סלמאן שמר על מחויבות עמוקה יותר ליוזמת השלום הערבית ולסוגיה הפלשתינאית. בנו, מוחמד, היה פרגמטי יותר וביקש לקדם את חזון 2030. המתח בין המסורת לבין השינוי לא נפתר, אך כיוון התנועה היה ברור. ב־22 במרץ 2018 המריאה מדלהי הטיסה המסחרית הראשונה לתל אביב שקיבלה היתר ייחודי לעבור במרחב האווירי הסעודי; ב־15 ביולי 2022 הודיעה רשות התעופה הסעודית על פתיחת המרחב לכל החברות העומדות בדרישות, ובפועל הוסר החסם גם מטיסות ישראליות. בספטמבר 2023 מונה שגריר סעודיה בירדן, נאיף א־סודיירי, גם לשגריר לא־תושב אצל הרשות הפלשתינאית ולקונסול כללי בירושלים: את העתק כתב האמנה מסר ב־12 באוגוסט בשגרירות הפלשתינאית בעמאן, וב־26 בספטמבר נכנס דרך מעבר אלנבי והגיש את כתב האמנה ברמאללה. באותו יום הגיע שר התיירות חיים כץ לריאד, השר הישראלי הראשון בביקור רשמי בממלכה; וב־2 באוקטובר נחת שם שר התקשורת שלמה קרעי בראש משלחת לוועידת איגוד הדואר העולמי. אלה היו צעדים נפרדים, אך יחד

הם המחישו עד כמה הגבול שבין קשרים שקטים לנוכחות ישראלית פומבית כבר נשחק.

בשנת 2023 הפכו המגעים הסעודיים ממשאלה למשא ומתן מדיני ממשי. ממשל ביידן, שנכנס לתפקיד כשהיחסים עם מוחמד בן סלמאן מתוחים, הגיע למסקנה שהסכם משולש יכול לשרת כמה יעדים: להשאיר את סעודיה במחנה האמריקאי מול סין, לייצב את המזרח התיכון, להרחיב את שילובה של ישראל באזור ולהציג הישג מדיני גדול לפני הבחירות בארצות הברית.

סעודיה ביקשה מחיר בעיקר מוושינגטון. הדרישות שעלו בדיווחים כללו הסכם הגנה אמריקאי, גישה לאמצעי לחימה מתקדמים וסיוע בתוכנית גרעין אזרחית, לרבות מחלוקת על האפשרות להעשיר אורניום בשטחה. בספטמבר 2023 כתב המכון למחקרי ביטחון לאומי כי הסכם הגנה היה חלק מרכזי מן התמורה הסעודית המבוקשת, אך עדיין לא הייתה מסגרת מוכנה לחתימה.

מישראל ביקשה סעודיה צעדים בזירה הפלשתינאית. הדרישה לא נוסחה אז בפומבי כתנאי ממצה להקמת מדינה, כפי שנוסחה לאחר המלחמה, אך היה ברור שהממלכה זקוקה לרכיב פלשתינאי שיוכל להגן על ההסכם מול הציבור, מול העולם הערבי ומול מעמדה הדתי. כאן התנגשה העסקה מול אינטרס ישראלי-לאומי מובהק ובמחלוקת סביב יהודה ושומרון.

ובכל זאת, בספטמבר הגיעו מסרים אופטימיים. בפגישתם בניו יורק אמרו ביידן ונתניהו שניהם כי קיימת אפשרות לפריצת דרך היסטורית. יורש העצר אמר בריאיון לרשת פוקס שהשיחות טובות וש"בכל יום" הצדדים מתקרבים, והגדיר את המהלך כרציני מאי פעם. ב־22 בספטמבר הציג נתניהו בעצרת האו"ם מפה של "המזרח התיכון החדש" וטען ששלום עם סעודיה ייצור מסדרון של שגשוג ושלום מאסיה לאירופה.

לא היה עדיין נוסח סופי, והיו מכשולים כבדים בקונגרס, בישראל ובסעודיה. אבל דיפלומטיה נמדדת גם בציפיות. ערב המלחמה, מנהיגי שלוש המדינות דיברו בפומבי על אפשרות ממשית. לאחר שנים שבהן נורמליזציה סעודית נחשבה לחלום רחוק, היא נראתה פתאום כתהליך שניתן להשלים.

המסדרון והסף

על הרקע הזה יש להבין את הכרזת המסדרון בניו דלהי ב־9 בספטמבר 2023. המזכר שעליו חתמו ארצות הברית, הודו, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, צרפת, גרמניה, איטליה והאיחוד האירופי תיאר שני מקטעים: מקטע מזרחי שיחבר את הודו למפרץ דרך הים, ומקטע צפוני שיחבר את המפרץ לאירופה. בין הנמלים אמורות היו לעבור מסילות ברזל, ולצדן תשתיות חשמל, תקשורת ומימן נקי.

ישראל לא חתמה על המזכר, אך מיקומה הפך אותה לחוליה טבעית במסלול. סחורות היו יכולות להגיע מן המפרץ ברכבת דרך סעודיה וירדן אל נמלי חיפה, ומשם לאירופה. המסדרון היה יכול לקצר זמני הובלה, ליצור חלופה חלקית לתעלת סואץ, לחבר שווקים ולמשוך השקעות לתשתיות אזוריות. הוא גם התבסס על תשתיות קיימות ותוכניות קודמות, ולא היה אמור להיבנות מאפס.

עבור ישראל זו לא הייתה רק זכות מעבר. אם אפילו חלק משמעותי מן הסחר בין הודו לאירופה היה עובר ברצף רכבת־נמל ישראלי, נמלי חיפה ואשדוד היו מקבלים עורף יבשתי חדש במפרץ, מערכי המטען והרכבות היו נדרשים להתרחב, וישראל הייתה נעשית חוליית חובה בשרשרת אספקה בין שתי כלכלות

ענק. הערכות שפורסמו לאחר ההכרזה דיברו על קיצור של עד כ־40 אחוזים בזמן ההובלה ועל הפחתה אפשרית של עד כ־30 אחוזים בעלויות לעומת מסלול ימי מלא דרך תעלת סואץ; אלה היו יעדים ותחשיבים, לא נתוני ביצוע של מסדרון שטרם נבנה. גם מסילת באר שבע–אילת הייתה תוכנית ישראלית נפרדת ולא חלק מן המזכר שנחתם בניו דלהי. החשיבות המוכחת הייתה אחרת: הפיכת ישראל משוק קצה לצומת תשתיות שאירופה, הודו ומדינות המפרץ תלויות בתפקודו.

החשיבות הגדולה הייתה אסטרטגית. ארצות הברית ביקשה להציע חלופה ליוזמת "החגורה והדרך" של סין ולהוכיח שהיא עדיין מסוגלת לעצב סדר כלכלי בין־לאומי. הודו ביקשה נתיב מערבי לשווקים באירופה. סעודיה והאמירויות ביקשו להפוך לצמתי מסחר, אנרגיה ומידע. אירופה ביקשה שרשראות אספקה מגוונות. ישראל קיבלה תפקיד גאוגרפי שאין צורך להמציא: הגשר הקצר בין חצי האי ערב לים התיכון.

אבל כדי שמסילה תעבור מסעודיה לירדן ומשם לישראל נדרש יותר מהנדסה. נדרשו יציבות, אמון ותיאום מדיני. לכן המסדרון והנורמליזציה היו קשורים זה בזה, גם אם ניתן היה לקדם חלקים מן התשתית בלי יחסים דיפלומטיים מלאים. כל קילומטר של מסילה היה הופך את שיתוף הפעולה לעובדה חומרית שקשה יותר לבטל.

מבחינת איראן, המפה הייתה מאיימת: הודו, מדינות המפרץ, ישראל, אירופה וארצות הברית מחוברות ברשת אחת, בעוד איראן נשארת מחוץ לנתיב. למסדרון הייתה אפוא חשיבות אסטרטגית וכלכלית גדולה בפני עצמו: הוא היה יכול לקבע תשתית פיזית המחברת את יריבות איראן ומעניקה לישראל מעמד מסחרי חדש. ובכל זאת, כאשר אנחנו מדרגים את מטרות חמאס, ההכרה הסעודית בישראל הייתה השינוי המדיני המיידי והעמוק יותר; המסדרון היה אחד הביטויים החומריים רבי־העוצמה של אותו סדר.

שישה באוקטובר

ב־6 באוקטובר 2023 המזרח התיכון עמד בין שני סדרים. הסדר הישן עדיין התקיים: איראן בנתה את "ציר ההתנגדות", חמאס שלט ברצועת עזה, חיזבאללה החזיק ארסנל עצום בלבנון, והציבור הערבי נותר קשור לסוגיה הפלשתינאית. אבל לצדו צמח סדר חדש: שגרירויות ישראליות במפרץ ובמרוקו, טיסות ישירות, סחר של מיליארדים, פורום אזורי, שיתוף פעולה ביטחוני ומגעים מתקדמים עם סעודיה.

הסדר החדש לא פתר את הסכסוך הישראלי־פלשתינאי; הוא עקף אותו. זה היה מקור כוחו ומקור חולשתו. הוא אפשר למדינות ערב לפעול לפי האינטרסים שלהן, אך השאיר לחמאס ולאיראן נקודת לחץ: היכולת להחזיר את הסוגייה הפלשתינאית בבת אחת אל מרכז הבמה ולחשוף את הפער בין האליטות לבין הציבור.

מבחינת סעודיה, הכרה בישראל הייתה אמורה להשיג ברית עמוקה יותר עם ארצות הברית, טכנולוגיה, נשק, גרעין אזרחי ומקום מרכזי בנתיבי הסחר החדשים. מבחינת ישראל, היא הייתה אמורה להשלים מהפכה: מן המדינה המוחרמת למדינה המקושרת בין אסיה לאירופה; מן האויב המשותף של הערבים לשותפה מול איראן; ומשלום עם מדינות שוליים יחסית להסכם עם לב העולם הערבי והמוסלמי.

מבחינת איראן ושלוחיה, התוצאה הייתה הפוכה. נורמליזציה סעודית הייתה מחזקת את המחנה האמריקאי, מעניקה לגיטימציה אזורית לישראל ומחלישה את הטענה שהמאבק המזוין הוא הדרך היחידה להשאיר את הסוגיה הפלשתינאית חיה. היא הייתה עלולה להפוך את "ציר ההתנגדות" ממי שמכתיב את סדר היום למי שמנסה לעצור רכבת שכבר יצאה מן התחנה.

אין צורך להניח שב־6 באוקטובר ההסכם כבר היה חתום או בלתי נמנע. הוא לא היה. נותרו מחלוקות על תוכנית הגרעין הסעודית, על הסכם ההגנה עם ארצות הברית ועל יכולתה של ממשלת ישראל לעמוד בדרישות המדיניות שנלוו למהלך. גם הקונגרס האמריקאי היה עשוי להציב תנאים קשים. אבל מבחינה אסטרטגית, לא רק תוצאה סופית משנה; גם כיוון התנועה משנה. שלוש ההנהגות כבר השקיעו הון מדיני, הכינו את דעת הקהל ודיברו בפומבי על פריצת דרך.

עבור חמאס, עצם המשך התהליך היה מסוכן. המטרה האסטרטגית של חמאס הייתה לשבור את מסלול ההשתלבות האזורית של ישראל, להחזיר את הסוגיה הפלשתינאית לראש סדר היום ולסכל בראש ובראשונה את ההכרה הסעודית בישראל. כל חודש של שקט אפשר לישראל להעמיק את קשריה באזור בלי שהזירה הפלשתינאית תכתיב את הקצב. כל הסכם מסחרי, תרגיל צבאי או דיון על מסילה אזורית חיזק את הטענה שניתן לעקוף את חמאס. תנועה שביקשה להציג את עצמה כמי שמובילה את המאבק לא יכלה להשלים עם מציאות שבה העולם הערבי מתקדם, ואילו היא נשארת כלואה ברצועת עזה ומאבדת את יכולתה לקבוע את סדר היום.

עבור איראן, האיום היה רחב יותר. היא לא חששה רק משגרירות סעודית בישראל, אלא מן המערכת שהייתה יכולה להיבנות סביבה: התרעה אווירית אזורית, גישה ישראלית עמוקה יותר למפרץ, תיאום אמריקאי משופר, תשתיות שאינן עוברות בשטחה וציר כלכלי שמתגמל את יריבותיה. איראן בנתה את השפעתה באמצעות ניצול מדינות חלשות והעמקת עימותים. הסדר החדש הציע למדינות האזור רווח דווקא משיתוף פעולה, יציבות וקישוריות.

מכאן גם חשיבותו של הפער בין ההנהגות לציבור. מי שביקש לטרפד את הנורמליזציה לא נדרש להביס את צבאות המפרץ או לשכנע את מוחמד בן סלמאן שישראל חדלה להיות שימושית. הוא נדרש ליצור משבר שיחייב את בית המלוכה להתחשב מחדש במחיר הציבורי, הדתי והערבי של ההסכם. החזרת הסוגייה הפלשתינאית למרכז לא הייתה תוצר לוואי; היא הייתה המנוף.

גם הזמן פעל לטובת הסדר החדש ונגד אויביו. ככל שהמגעים היו מבשילים, היה נעשה קשה יותר להחזיר את סעודיה לאחור: הסכם עם וושינגטון, שגרירויות, טיסות, קשרי ביטחון והתחייבויות כלכליות היו יוצרים בכל אחת מן המדינות בעלי עניין בשימור התהליך. אפילו אם המסדרון היה נותר שנים על לוחות השרטוט, עצם ההכרה הסעודית בישראל הייתה משנה את נקודת המוצא של מדינות מוסלמיות נוספות. לכן למי שביקש לעצור את המהלך היה תמריץ לפעול לפני חציית הסף, ולא לאחר שהסדר החדש כבר התבסס.

לכן, כאשר אנחנו עוצרים את השעון בערב 6 באוקטובר, המסקנה ברורה. המסדרון ההינדו־ערבי היה סמל חשוב והימור כלכלי גדול, אך המטרה האסטרטגית המרכזית של המהלך שבא אחריו הייתה לסכל את הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. כדי לבלום את הסדר החדש היה צריך להחזיר את המזרח התיכון אל הסכסוך הישן. הפרקים הבאים יסבירו כיצד נבנה הכוח שנועד

לעשות זאת, וכיצד הפכה המלחמה ממתקפה ברצועת עזה למערכה רב־זירתית על דמותו של האזור כולו.

המשמעות אינה שהנורמליזציה הייתה הסיבה היחידה למתקפה, או שכל החלטה מבצעית של חמאס נגזרה מן המשא ומתן הסעודי. לארגון היו מניעים מצטברים: שחיקת מעמדו בזירה הפלשתינאית, הרצון לפגוע בישראל, שחרור אסירים ביטחוניים, חיזוק ציר ההתנגדות ושבירת המצור על הרצועה. אך ההקשר האזורי מסביר את העיתוי ואת גודל ההימור. מתקפה מוגבלת הייתה יכולה להסתיים בסבב נוסף; מתקפה שנועדה לשנות את האזור הייתה צריכה להיות גדולה דיה כדי להפוך את הנורמליזציה ממנוע של שגשוג למחיר פוליטי.

מנקודת מבט זו, 6 באוקטובר לא היה רק היום האחרון של תקופת שקט יחסי. הוא היה היום האחרון שבו ניתן היה להאמין שהמזרח התיכון יעבור מן הסדר הישן לחדש בלי התנגשות מכרעת ביניהם. למחרת נבחנה כל הנחה שעליה נשען הסדר המתהווה: שישראל מסוגלת להגן על עצמה ועל שותפותיה; שהסוגייה הפלשתינאית ניתנת לניהול; שהציבור הערבי לא יכתיב מחדש את מדיניות ההנהגות; ושאיראן ושלוחיה אינם מסוגלים לעצור את השתלבות ישראל באזור.

מכאן עובר הספר מן המפה האזורית אל בניין הכוח שנועד לקרוע אותה. כדי להבין כיצד הפכה מתקפה מרצועת עזה למערכה רב־זירתית, צריך לבחון תחילה את האסטרטגיה האיראנית, את חלוקת העבודה בציר ההתנגדות ואת הדרך שבה חמאס תרגם תפיסה אזורית לתוכנית מבצעית. הפרק הראשון קובע אפוא את קו הבסיס: ערב המלחמה ישראל הייתה קרובה מאי פעם להשתלבות במזרח התיכון; בתוך שעות היא נאלצה להילחם על עצם התנאים שאפשרו את ההשתלבות הזאת.

2. ציר ההתנגדות: איראן מתקדמת לכיתורה של ישראל

מ־1979 למערכת המקיפה את ישראל

המהפכה האסלאמית של 1979 לא הסתפקה בהחלפת השלטון באיראן. המשטר החדש ביקש לדחוק את ארצות הברית מן המזרח התיכון ,לערער את מעמדה של ישראל עד להשמדתה ולייצא תפיסה של מאבק מתמשך .אולם מאחורי השפה המהפכנית עמדה גם מסקנה ביטחונית מעשית :איראן אינה יכולה להתמודד לבדה ובאופן סימטרי עם ארצות הברית וישראל ,ולכן עליה להעביר את קווי העימות הרחק מגבולותיה ולהקיף את יריבותיה ברשת של כוחות מקומיים.

מלחמת איראן–עיראק ,שנמשכה מ־1980 עד 1988 ,עיצבה את תפיסת הביטחון האיראנית לא פחות מן המהפכה .איראן הותקפה בידי עיראק ,ספגה ירי טילים על עריה ונאלצה להילחם כשהיא מבודדת ותחת מגבלות נשק .הנהגתה למדה שלושה לקחים :אסור להיות תלויה לחלוטין בספקי נשק זרים ;יש צורך ביכולת לפגוע בעומק האויב ;ועדיף להרחיק את קו העימות מגבולות איראן .כך התחברו אידאולוגיה ופרגמטיות .תמיכה בארגונים חמושים הייתה דרך לייצא מהפכה ,אך גם שכבת הגנה המאפשרת לאיראן לנהל את העימות בלבנון, בסוריה ,בעיראק, בתימן, ובעזה — לפני שהמלחמה מגיעה לשטחה.

האיראנים מכנים היגיון זה לעיתים "הגנה קדמית ."בעיני המשטר ,חזיתות רחוקות אינן הרפתקה חיצונית אלא חגורת ביטחון .אם חיזבאללה מאיים על ישראל מלבנון ,ישראל צריכה להביא בחשבון את מחיר התקיפה באיראן .אם מיליציות בעיראק ובסוריה מסוגלות לפגוע בכוחות אמריקאיים ,וושינגטון צריכה לשלם מחיר על לחץ נגד טהראן .אם החות'ים מאיימים על סעודיה ועל נתיבי ים , איראן מקבלת מנוף נגד יריבותיה בחצי האי ערב .כך הופך כל שותף מקומי לחלק ממאזן הרתעה רחב יותר.

הדמות המזוהה ביותר עם בניית המערכת הייתה קאסם סולימאני ,מפקד כוח קודס משלהי שנות התשעים ועד שחוסל בידי ארצות הברית בינואר 2020 . סולימאני לא המציא את כל מרכיביה ,אך הוא הפך את הקשרים הדו־צדדיים לרשת .הוא נע בין ביירות ,דמשק ובגדאד ,טיפח מפקדים מקומיים ,סייע בהעברת אמצעי לחימה וניצל מלחמות ומשברים כדי להרחיב השפעה .לאחר חיסולו מונה אסמאעיל קאאני .הוא היה כריזמטי פחות ומוכר פחות בעולם הערבי ,אך המערכת לא קרסה :מוסדות ,נתיבי העברה ,תקציבים ,מפקדות וקשרים שנבנו במשך עשרות שנים המשיכו לפעול.

המונח שהעניק למערכת את שפתה היה מֻקַאוַמַה — (Muqawama) התנגדות. אין מדובר רק בפעולה צבאית או בסבב לחימה, אלא בתפיסה שלפיה המאבק אינו מסתיים בהסכם. מפלגה, מערכת רווחה, ערוץ תקשורת, מיליציה ומאגר טילים יכולים לפעול יחד ולבנות כוח לאורך שנים. כך יכלה איראן לתמוך בארגון מקומי בלי להפוך אותו בהכרח ליחידה איראנית, ולתאר כל התחזקות פוליטית או צבאית כחלק ממערכה אחת.

אנחנו משתמשים במונח "ציר "מפני שהוא מבטא כיוון משותף ,אך חשוב לא לייחס לו אחדות שאינה קיימת .איראן אינה מזיזה את כל שותפיה כחיילים על לוח שחמט .לכל ארגון הנהגה ,קהל ,טריטוריה ,מקורות הכנסה ואילוצים משלו . חיזבאללה קשור לטהראן עמוק יותר מחמאס ;הג'יהאד האסלאמי הפלשתינאי

תלוי בה יותר מחמאס ;המיליציות העיראקיות מתחרות זו בזו ;והחות'ים הם תנועה תימנית בעלת שורשים ומטרות שאינן מסתכמות בצורכי איראן .דווקא הגמישות הזאת העניקה למערכת כוח :היא אפשרה לטהראן לקדם יעד משותף בלי לשאת תמיד באחריות הישירה למעשיו של כל רכיב.

המודל האיראני נשען על שילוב בין תלות לעצמאות .איראן העניקה לשותפיה טילים ,רקטות ,כטב"מים ,הדרכה ,כסף וטכנולוגיות ייצור מקומי .בתמורה היא קיבלה עומק אסטרטגי ,נוכחות פוליטית ויכולת להפעיל לחץ תוך שמירה על מרחב הכחשה .אולם היא לא ביקשה בהכרח לנהל כל מחלקה וכל שיגור .ארגון מקומי שמסוגל לפעול בעצמו הוא נכס זול ועמיד יותר מיחידה איראנית המוצבת מעבר לגבול .מכאן נולד אחד המאפיינים החשובים של הציר :טהראן יכולה להיות אחראית לבניין הכוח גם כאשר אין הוכחה שהיא נתנה את הפקודה למהלך מסוים.

הכסף היה הדבק הראשון .משמרות המהפכה העבירו תקציבים ישירים , השתמשו בחברות קש ,במערכת הבנקאות ,בחלפנות ובמזומן ,וסייעו לארגונים לפתח הכנסות מקומיות .הסנקציות אילצו את הרשת להשתכלל :נפט איראני הוברח ונמכר דרך מתווכים ,חברות מסחר הסתירו רכישות ,ופעילים השתלבו בעסקים חוקיים ולא־חוקיים .אך הכסף לבדו לא הסביר את עמידות הציר .ארגון שמקבל רק משכורת נחלש כשהתקציב נעצר ;ארגון שמחזיק מפלגה ,משרד ממשלתי ,נמל ,מעבר גבול או מערך גביית מיסים מסוגל לממן חלק מעצמו.

הדבק השני היה ידע .כוח קודס וחיזבאללה הכשירו מפקדים ,אנשי הנדסה , מפעילי טילים וכטב"מים וגורמי מודיעין .במקום להעביר תמיד מערכת שלמה , איראן העבירה לעיתים שרטוט ,רכיב קריטי או מומחה ,ואפשרה לשותף להשלים את המוצר בסדנה מקומית .זה הפחית את משקל המשלוחים ,הקשה על סיכול והפך את הלקוח ליצרן .רקטה שיוצרה בעזה ,כטב"ם שהורכב בתימן או מטען שיוצר בעיראק נראו מקומיים — אך נשענו על משפחת ידע איראנית.

הדבק השלישי היה פוליטי .שותפי איראן לא נדרשו לבחור תמיד בין המדינה לבין המיליציה ;הם ביקשו להשתלט על חלקים מן המדינה .חיזבאללה השתלב בפרלמנט ובממשלה בלבנון ,המיליציות העיראקיות הקימו מפלגות וקיבלו תקציבים ,והחות'ים בנו שלטון בצנעא .כך נוצר כוח היברידי :הוא נהנה מלגיטימציה ,ממשאבים ומחסינות של מוסד מדינתי ,אך שומר נשק ושרשרת פיקוד שאינם כפופים במלואם למדינה .מבחינת איראן ,זו הייתה דרך להפוך השפעה צבאית לעובדה פוליטית ארוכת שנים.

מנגנון הסיוע חזר על עצמו בכל הזירות ולכן אין צורך לתארו מחדש בכל אחת מהן .איראן העבירה כסף ,אימונים ,מומחים ,שרטוטים ,רכיבי הנחיה וחומרי גלם ; כוח קודס וחיזבאללה הכשירו מפקדים ,אנשי הנדסה ומפעילי טילים וכטב״מים ; וככל שהסיכול השתפר ,עבר הדגש ממשלוח של מערכת שלמה להעברת ידע וייצור מקומי .השיטה יצרה משפחת יכולות איראנית בעלת גרסאות לבנוניות , תימניות ,עיראקיות ופלשתינאיות.

עד 2023 לא הייתה זו ברית הדומה לנאט״ו .לא הייתה אמנה שחייבה את כולם לפעול ,מפקדה אחת או שרשרת פיקוד שקופה .חיזבאללה היה קשור לטהראן עמוק יותר מחמאס ;הג׳יהאד האסלאמי היה תלוי בה יותר מחמאס ; המיליציות העיראקיות התחרו זו בזו ;והחות׳ים נשענו על שורשים תימניים משלהם .דווקא המדרג הזה אפשר לאיראן ליהנות מן האיום המצטבר ,ובה בעת לשמור על עמימות בנוגע לאחריותה לכל פעולה.

הזירה הראשונה :איראן — מרכז המערכת וכוח המחץ

מערכת השלוחים לא החליפה את הכוח הצבאי של איראן עצמה .היא השלימה אותו .איראן ידעה כי חיל האוויר שלה מיושן ביחס לחילות האוויר של ישראל וארצות הברית וכי הצי הסדיר שלה אינו מסוגל להתמודד בקרב פתוח עם הצי האמריקאי .במקום לנסות לחקות יריב חזק בכל תחום ,היא השקיעה בתחומים שבהם ניתן לעקוף את יתרונו :טילים בליסטיים ,טילי שיוט ,כלי טיס בלתי מאוישים ,הגנה אווירית ,סייבר ולחימה ימית א־סימטרית. במרץ 2022 העריך מפקד פיקוד המרכז האמריקאי כי איראן מחזיקה ביותר מ־3,000 טילים בליסטיים מסוגים שונים — מאגר הטילים הבליסטיים הגדול במזרח התיכון — והיא שיפרה בהתמדה את הטווח ,הדיוק והקטלניות שלו.

הטילים הבליסטיים הם עמוד השדרה של יכולת התקיפה האיראנית .משפחות כמו פאתח ,זולפיקר ודֶזפוּל סיפקו טווחים קצרים ובינוניים ויכולת משופרת לפגיעה במטרות אזוריות ;טילי קיאם ,שיהאב ,עימאד וסג'יל הרחיבו את הטווח עד לכ־2,000 קילומטרים — די כדי לאיים על ישראל ועל בסיסים אמריקאיים ברחבי האזור .ההבדל החשוב לא היה רק במספר הקילומטרים .איראן עברה בהדרגה מטילים שנועדו בעיקר להטיל אימה על ערים לטילים בעלי דיוק רב יותר, המסוגלים לאיים גם על מתקנים ,בסיסים ותשתיות.

איראן הוכיחה שהטילים אינם מיועדים רק למצעדים .בשנת 2017 היא שיגרה טילים לעבר מטרות של דאעש בסוריה ;בשנת 2018 תקפה יעד כורדי בעיראק ; ובינואר 2020 ,לאחר חיסול סולימאני ,שיגרה מטח טילים בליסטיים לעבר בסיס עין אל־אסד ובסיס נוסף בעיראק שבו שהו כוחות אמריקאיים .התקיפה האחרונה הייתה חשובה במיוחד :לראשונה העזה איראן לתקוף בגלוי בסיסים שבהם נמצאו חיילים אמריקאים ,אך עשתה זאת באופן מדוד שאפשר לשני הצדדים להימנע ממלחמה כוללת .המסר היה שליטה בסולם ההסלמה — יכולת לפגוע ,לאיים ואז לעצור.

המשגרים הניידים והמתקנים התת־קרקעיים נועדו לשפר שרידות .איראן הציגה "ערי טילים "במנהרות ובבסיסים חצובים ,והפיצה את הכוח בין משמרות המהפכה לאתרים רבים .המטרה לא הייתה להבטיח שאף משגר לא ייפגע ,אלא לשכנע את היריב שגם מתקפת פתע לא תשמיד את יכולת התגובה .בכך התחברו הטילים לשלוחים :ישראל נדרשה לחשב בו־זמנית את האש מאיראן , מלבנון ,מסוריה ,מעיראק ,מתימן ומעזה.

מערך ההגנה האווירית השלים את ההרתעה. איראן רכשה מרוסיה סוללות S-300ופיתחה מערכות מקומיות, ובהן בוואר-373 וח'רדאד. ביוני 2019 הפילה מערכת איראנית כלי טיס בלתי מאויש אמריקאי גדול מעל אזור המפרץ. ההפלה לא הוכיחה חסינות מפני חיל אוויר מתקדם, אך היא הראתה שאיראן מסוגלת לאיים גם על פלטפורמות יקרות ולהעלות את מחיר איסוף המודיעין והתקיפה.

לצד הטילים הבליסטיים פיתחה איראן טילי שיוט לתקיפת מטרות ביבשה .טיל שיוט טס במסלול שטוח ונמוך יותר ,ולכן הוא מציב אתגר שונה למערכות גילוי ויירוט .משפחות סומאר ,חוויזה ופאווה נועדו להעניק טווחים ארוכים ויכולת להתקרב למטרה מכיוונים שאינם צפויים .השילוב בין טילים בליסטיים ,היורדים אל המטרה מגובה רב ,לבין טילי שיוט וכטב"מים ,הטסים בגובה נמוך ובמהירות שונה ,נועד להעמיס על מערך ההתרעה וההגנה של היריב .זהו היגיון הטמ״ר — טילים" ,מעופפים "כלומר כטב"מים ,ורקטות :לא נשק פלא אחד ,אלא כלים שונים המגיעים במסלולים ובזמנים שונים.

התקיפה על מתקני הנפט באבקייק ובח'ורייס שבערב הסעודית ב־14 בספטמבר 2019 המחישה את ההיגיון. החות'ים קיבלו אחריות, אך ארצות הברית וסעודיה ייחסו את היכולת ואת כיוון התקיפה לאיראן. הפגיעה השביתה בתחילה כ־5.7 מיליון חביות ביום — יותר ממחצית התפוקה הסעודית וכחמישה אחוזים מאספקת הנפט העולמית. ביום המסחר הראשון שלאחר התקיפה זינק מחיר נפט מסוג ברנט בכ־14.6 אחוזים. עם פתיחת המסחר אף נרשמה עלייה תוך־יומית של כמעט עשרים אחוז. הייצור שוקם מהר מכפי שחששו בתחילה, ולכן הזעזוע לא הפך למשבר אספקה ממושך; אולם במשך ימים אחדים הוכח שכוח אש קטן יחסית יכול לטלטל שוק עולמי שלם.

זו הייתה גם המחשה למה שמכה בליסטית וטילית רחבה על ישראל או על מדינות המפרץ הייתה אמורה להשיג .המטרה לא הייתה בהכרח לכבוש שטח , אלא לפגוע בו־זמנית בבסיסים ,בשדות תעופה ,בנמלים ,במתקני אנרגיה ובקבלת ההחלטות ;להעמיס על מערכי ההתרעה והיירוט ;ולעורר ספק אם ארצות הברית תוכל או תרצה להגן על כל בעלות בריתה יחד .במונחים איראניים ,כוח האש נועד לתרגם פגיעות כלכלית ותודעתית להרתעה :גם אם איראן חלשה יותר באוויר ובים ,המחיר של מלחמה נגדה יהיה אזורי.

תעשיית הכטב"מים האיראנית צמחה מאותה מגבלה שהולידה את מערך הטילים .כאשר קשה לרכוש מטוסי קרב חדישים ,ניתן לפתח כלי טיס זולים יותר למשימות מודיעין ,הטעיה ותקיפה .איראן בנתה משפחות שונות :כלי סיור כמו מוהאג'ר ,כטב"מים חמושים וכלים חד־כיווניים ממשפחת שאהד .הכלים האלה אינם מחליפים חיל אוויר מודרני ,אך הם זולים יחסית ,יכולים לטוס למרחק רב , מאפשרים שיגור במספרים ומאלצים את היריב להשקיע אמצעי גילוי ויירוט יקרים.

היתרון האסטרטגי היה יכולת ההפצה .איראן לא שמרה את הידע לעצמה . היא העבירה כטב"מים שלמים ,רכיבים ,שרטוטים והדרכה לחיזבאללה ,לחות'ים ולמיליציות בעיראק ;ובמקומות מסוימים סייעה להקים ייצור והרכבה מקומיים .כך נוצרה "שפה טכנולוגית "משותפת לציר :דגמים השתנו בהתאם לזירה ,אך מנועים ,מערכות ניווט ,חומרי גוף ושיטות הפעלה נדדו בין מדינות .אם נתיב הברחה אחד נקטע ,ניתן היה לעבור להעברת ידע ורכיבים קטנים יותר.

הפלישה הרוסית לאוקראינה בפברואר 2022 הפכה את התעשייה האיראנית מנכס אזורי לנכס בין־לאומי .משלהי אוגוסט אותה שנה העבירה איראן לרוסיה כטב"מים ממשפחות שאהד ומוהאג'ר .רוסיה כינתה את השאהד־136 "גראן־2 " והשתמשה בו בגלי תקיפה נגד מטרות ותשתיות באוקראינה .ב־9 ביוני 2023 פרסם הבית הלבן מודיעין שלפיו עד חודש מאי קיבלה רוסיה מאיראן מאות כטב"מים חד־כיווניים וציוד הקשור לייצורם ,ושתי המדינות פעלו להקמת מפעל באזור אלאבוגה שברוסיה .זו הייתה ההצהרה האמריקאית המדויקת" :מאות ," לא מספר סופי של כל הכלים שהועברו לאורך המלחמה.

בשנים 2023–2022 שינו הכטב"מים האיראניים את אופי המערכה באוקראינה בעיקר מפני שאפשרו לרוסיה להוסיף שכבה זולה ורבת־כמות למערך התקיפה ארוך הטווח שלה .הם שולבו עם טילי שיוט בגלים שפגעו בתשתיות אנרגיה ואילצו את אוקראינה לפזר מכ"מים ,תותחים ,לוחמה אלקטרונית וטילי יירוט על פני שטח עצום .שיעור גדול מן הכלים יורט ,והם לא הכריעו את המלחמה ;אך הם אילצו את אוקראינה להוציא משאבים יקרים על מטרה זולה

יותר ואפשרו לרוסיה לשמר לחץ גם כאשר מלאי הטילים המדויקים שלה נשחק. עבור איראן זו הייתה הוכחת שוק עולמית למודל שכבר פיתחה במזרח התיכון.

מבחינת רוסיה, הכלים האיראניים סיפקו אמצעי תקיפה זול ורב־כמות שניתן לשלב עם טילי שיוט וטילים בליסטיים. מבחינת איראן, שדה הקרב באוקראינה היה מעבדה עצומה. היא קיבלה מידע על ביצועי הכלים מול מערכות הגנה מערביות, למדה אילו רכיבים כושלים ואילו שינויים נדרשים, זכתה להכנסות והעמיקה קשר עם מעצמה בעלת טכנולוגיות שאיראן ביקשה לקבל. במקביל, עצם העובדה שרוסיה נזקקה לנשק איראני שירתה את התעמולה של המשטר: מדינה שהייתה במשך שנים יעד לאמברגו הפכה לספקית נשק למעצמה.

אין פירוש הדבר שרוסיה ואיראן נעשו בעלות ברית נטולות מחלוקות. הן התחרו בשווקי אנרגיה, ניהלו אינטרסים שונים בסוריה וזכרו היסטוריה של חשד. אבל עד ערב 7 באוקטובר נוצר ביניהן חיבור צבאי עמוק בהרבה מזה שהיה לפני המלחמה באוקראינה. איראן סייעה לרוסיה להתמודד עם מחסור בחימוש; רוסיה העניקה לאיראן לגיטימציה, ניסיון מבצעי וסיכוי לקבל מערכות מתקדמות. הציר האיראני קיבל מאחוריו עורף מדיני וטכנולוגי רחב יותר.

בדרום איראן נמצא אחד המנופים החשובים ביותר של טהראן: מצר הורמוז. בנקודה הצרה ביותר רוחבו כ־39 קילומטרים, אך נתיבי השיט המוסדרים מצומצמים בהרבה: נתיב שרוחבו כ־3.7 קילומטרים לכל כיוון וביניהם אזור הפרדה ברוחב דומה. הגאוגרפיה הזאת, קרבת החוף והאיים האיראניים והיעדר חלופות צינוריות המסוגלות לשאת את כל היצוא הופכים את המצר לצוואר בקבוק. לפי מינהל המידע לאנרגיה של ארצות הברית, בשנת 2022 עברו בו בממוצע כ־21 מיליון חביות נפט ומוצריו ביום — כ־21 אחוזים מצריכת הנפט העולמית — וכן כחמישית מן הסחר העולמי בגז טבעי נוזלי, בעיקר מקטאר. איראן אינה חייבת לסגור אותו לאורך חודשים כדי לייצר משבר. די באיום אמין, במספר תקריות, בעליית דמי הביטוח ובהאטת התנועה כדי לגרום נזק כלכלי וללחוץ על ממשלות רחוקות.

לאיראן שני ציים. הצי הסדיר מפעיל ספינות גדולות יותר ופועל גם מחוץ למפרץ; חיל הים של משמרות המהפכה אחראי בעיקר למפרץ ולמצר הורמוז ומותאם ללחימה א־סימטרית. במקום להתחרות במשחתת אמריקאית בכלי דומה, הוא נשען על מספר רב של סירות מהירות, טילי חוף־ים, קומנדו ימי, צוללות קטנות, מוקשים וכלים בלתי מאוישים. התפיסה היא לפזר כוח לאורך החוף והאיים, להופיע במהירות מכיוונים רבים ולהקשות על יריב גדול לזהות מראש מהו איום ומהי פעולת הטרדה.

סירות התקיפה המהירות הן הסמל הבולט של השיטה. חלקן נושאות מקלעים, רקטות או טילים, ואחרות מיועדות להנחת כוחות ולפעולות השתלטות. כוחן אינו בכל סירה בפני עצמה אלא ביכולת לפעול בנחילים, לנצל את הצפיפות הגאוגרפית ואת קרבת החוף ולחייב ספינות גדולות להתמודד בו־זמנית עם מטרות רבות. איראן תרגלָה גם שימוש בכלי טיס בלתי מאוישים ובכלי שיט בלתי מאוישים לצורכי סיור, הטעיה ותקיפה. אלה הרחיבו את המודל: חיישן או כלי זול יכול להתקרב למרחב מסוכן בלי לסכן צוות, להעביר תמונת מצב ולסייע לכוחות אחרים.

המוקשים הימיים הם שכבה אחרת באיום. הם זולים ביחס לספינות שנדרשות לאתר ולפנות אותם, ודי בחשד להימצאותם כדי לעכב תנועה. איראן השתמשה במוקשים במלחמת המכליות בשנות השמונים, ומאז השקיעה ביכולת להניחם

באמצעות ספינות ,סירות וצוללות .יחד עם טילי חוף־ים ,סירות מהירות ,כלי טיס וכלי שיט בלתי מאוישים ,הם יוצרים איום רב־שכבתי .איראן אולי תתקשה לשמור את המצר סגור מול מאמץ צבאי אמריקאי גדול ,אך היא מסוגלת לשבש אותו , להעלות את המחיר ולהפוך את פתיחתו למבצע מסוכן ומתמשך.

רצף תפיסות המכליות והתקיפות בשנת 2019 הראה כיצד איראן משתמשת במרחב הזה מתחת לסף מלחמה .כלי שיט נפגעו סמוך לפוג'יירה ובמפרץ עומאן , ואיראן השתלטה על המכלית הבריטית "סטנה אימפרו ."גם כאשר האחריות לא הוכחה בכל אירוע באותה מידה ,המערכה יצרה מסר אחד :טהראן מסוגלת להצמיד תג מחיר לסנקציות ולהראות לבעלות בריתה של ארצות הברית שהגנתן אינה מובטחת .הים נעשה חלק מאותה תפיסת מֻקַאוַמַה — לחץ מתמשך , עמימות והימנעות מעימות חזיתי שבו היתרון נמצא בידי האויב.

הסייבר השלים את המערכה שמתחת לסף המלחמה .איראן הפעילה גופי מודיעין וקבוצות תקיפה נגד ממשלות ,חברות אנרגיה ,מערכות מים ויעדים ישראליים ;במקביל היא התמודדה עם חדירות שפגעו בתוכנית הגרעין ובתשתיותיה .יתרונו של המרחב הקיברנטי היה דומה ליתרונם של השלוחים : אפשרות לפעול באופן מתמשך ,לגרום נזק ולשמור על מרחב הכחשה ,בלי לחצות מיד את הסף המחייב מלחמה גלויה.

ערב המלחמה הייתה בשירות משמרות המהפכה נושאת הכטב״מים שאהיד מהווי ,שהוסבה מכלי שיט מסחרי ונועדה לשאת כטב״מים ,מסוקים וסירות .כלי נוסף ,שאהיד באקרי ,עדיין היה בהסבה ונכנס לשירות רק מאוחר יותר .לכן אין להציג את איראן של 2023 כבעלת שתי נושאות מבצעיות ;החשיבות הייתה בעצם הכיוון — ניסיון להרחיב את הכוח הא־סימטרי מן החוף אל מרחבי ים רחוקים יותר.

מעל הטילים ,הכטב״מים ,הצי והשלוחים ריחפה תוכנית הגרעין .היא לא הייתה עוד רכיב בארסנל אלא יכולת שעשויה לשנות את כללי המשחק :לקצר את חופש הפעולה של יריבות איראן ולהעניק למשטר מטרייה אסטרטגית שמאחוריה יוכלו שאר רכיבי הציר לפעול בביטחון רב יותר.

חשוב להפריד בין שלושה מושגים" .זמן פריצה "הוא הזמן הדרוש לייצור כמות מספקת של חומר בקיע לנשק אחד ,אם מתקבלת החלטה לעשות זאת .הוא אינו כולל בהכרח את הזמן לתכנון ראש קרב ,להרכבתו ,לניסויו או להתאמתו לטיל . יכולת סף "פירושה שמדינה מחזיקה ידע ,מתקנים ומלאי המאפשרים לה " להתקרב לנשק בלי להכריז עליו .ו"החלטה לפרוץ "היא החלטה מדינית .ערב באוקטובר 2023 איראן קיצרה מאוד את המרחק הטכני לחומר ברמת נשק ,אך 7 הערכת המודיעין האמריקאית הפומבית עדיין קבעה שהיא אינה מבצעת באותו זמן את פעילויות הפיתוח המרכזיות הנדרשות למתקן גרעיני בר־ניסוי.

הסכם הגרעין של 2015 הגביל את רמת ההעשרה ,את כמות האורניום המועשר ואת מספר וסוג הצנטריפוגות ,והנהיג פיקוח נרחב .בתמורה הוסרו סנקציות .ישראל טענה שההסכם משאיר בידי איראן תשתית שתאפשר לה להתקרב בעתיד לנשק ,אינו מטפל בטילים ובשלוחים ומזרים כסף למשטר .בשנת פרש ממשל טראמפ מן ההסכם והחזיר סנקציות .משנת 2019 הגיבה 2018 איראן בהפרה מדורגת של המגבלות :הרחיבה את המלאי ,התקינה צנטריפוגות מתקדמות והעלתה את רמות ההעשרה.

מאפריל 2021 העשירה איראן אורניום לרמה של 60 אחוזים — מרחק טכני קצר בהרבה מרמת נשק מאשר מן הרמה האזרחית הנמוכה. בדוח מספטמבר 2023 העריכה הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית כי בידי איראן היו כ־121.6 קילוגרמים של אורניום מועשר עד 60 אחוזים וכ־535.8 קילוגרמים מועשרים עד 20 אחוזים, במונחי חומר אורניום מועשר. במקביל הפעילה צנטריפוגות מתקדמות בנתנז ובמתקן התת־קרקעי בפורדו, והפיקוח נפגע עקב הסרת מצלמות ומחלוקות על גישה ומידע.

המשמעות אינה שאיראן החזיקה כבר פצצה. היא גם אינה מוכיחה שהמנהיג העליון נתן פקודה לייצר אחת. המשמעות היא שאיראן בנתה לעצמה אפשרות. ככל שהמלאי גדל והצנטריפוגות נעשו מהירות יותר, הזמן שבין החלטה לבין חומר בקיע התקצר, וזמן ההתרעה של ישראל וארצות הברית נשחק. המשטר יכול היה להישאר על הסף, ליהנות מחלק מן ההרתעה ולהימנע מן המחיר המדיני והצבאי של פריצה גלויה — עד שיחליט אחרת.

הזירה השנייה: לבנון — חיזבאללה ופוליסת הביטוח האיראנית

חיזבאללה היה היהלום שבכתר של ציר ההתנגדות. הקשר נולד במלחמת לבנון הראשונה, כאשר אנשי משמרות המהפכה הגיעו לבקעת הלבנון בשנת 1982 וסייעו לאחד מסגרות שיעיות מהפכניות לארגון חדש. איראן נתנה אידאולוגיה, הכשרה, כסף ונשק; סוריה סיפקה מרחב תנועה ומעבר; והארגון בנה לעצמו בסיס בתוך העדה השיעית בלבנון. במהלך השנים הוא נעשה בעת ובעונה אחת מפלגה, ספק שירותים, כוח ביטחוני וצבא שאינו כפוף למדינה הלבנונית.

הנסיגה הישראלית מרצועת הביטחון בשנת 2000 חיזקה את הנרטיב של חיזבאללה שלפיו "ההתנגדות "אילצה את ישראל לסגת. מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006 חיזקה נרטיב נוסף: ארגון שאינו מסוגל להביס את צה"ל בקרב סימטרי יכול לשרוד מולו, לשגר רקטות עד היום האחרון ולתאר את עצם הישרדותו כניצחון. לאחר המלחמה קיבל חיזבאללה מאיראן ומסוריה סיוע עצום לשיקום ולהרחבה. מלאי האש גדל, הטווחים התארכו, מערכי הפיקוד והקשר שופרו, והארגון למד לפזר ולהסתיר משגרים בתוך מרחב אזרחי.

מלחמת לבנון השנייה יצרה בישראל הרתעה הפוכה. חיזבאללה ספג פגיעה קשה, אך המשיך לשגר עד יומה האחרון של המלחמה, וישראל לא מיהרה מאז לפתוח במערכה נוספת. החשש ממטחי רקטות ממושכים, מאבדות בתמרון ומפגיעה בעורף הפך את המלחמה בצפון לתרחיש שממשלות ישראל ביקשו לדחות. מבחינת חיזבאללה, עצם הפחד הישראלי ממלחמה חדשה היה הישג מצטבר של המֻקַאוַמַה.

עד 2023 העריכו בישראל כי חיזבאללה מחזיק בכ־150 אלף רקטות וטילים — מן המאגרים הגדולים בעולם שבידי ארגון שאינו מדינה. הערכות פומביות אחרות נעו בין 120 ל־200 אלף, ולכן המספר 150 אלף הוא נקודת אמצע נוחה ולא ספירה מודיעינית מדויקת. רוב המאגר הורכב מרקטות קצרות ובינוניות שאינן מונחות; אליהן נוספו עשרות אלפי רקטות וטילים המסוגלים להגיע לעומק ישראל, ומספר קטן בהרבה של טילים מונחים. הכמות נועדה לאפשר ירי מתמשך, להעמיס על מערכות ההתרעה והיירוט ולהכריח את ישראל לקבוע סדרי עדיפויות בהגנת העורף.

התרשים מחלק מאגר ייחוס של 150 אלף לפי טווחי הכמויות שפרסם CSIS: 55 אלף לטווח של עד 40 קילומטרים, 65 אלף לטווח של 40–100 קילומטרים,

29,975 לטווח של 100–300 קילומטרים ו־25 לטווח של 300–500 קילומטרים. אין מדובר בטבלת המלאי של חיזבאללה, אלא בנרמול שקוף של טווחי הערכה רחבים לסכום שנבחר להצגה. לפי הערכות שפורסמו, המאגר כלל גם כ־14 אלף טילי זלזאל־2 לטווח של כ־210 קילומטרים. לצד כמות גדולה זו החזיק הארגון כמה מאות טילים בעלי יכולת דיוק גבוהה.

השלב הבא היה "פרויקט הדיוק ."במקום להסתפק באיום סטטיסטי על ערים , איראן וחיזבאללה ביקשו להסב רקטות קיימות לטילים מדויקים ולייצר רכיבים בלבנון .טיל מדויק יכול לאיים על בסיס ,תחנת כוח ,נמל או תשתית לאומית באופן שמספר גדול של רקטות לא מדויקות מתקשה לעשות .ישראל פעלה במערכה שבין המלחמות נגד משלוחים ,מחסנים ומתקני ייצור בסוריה ובלבנון ,אך לא הצליחה להסיר לחלוטין את האיום .ערב המלחמה נותרה מחלוקת על מספר הטילים המדויקים ,לא על עצם קיומם .ההבדל בין מאות טילים מונחים לעשרות אלפים של רקטות לא מונחות אינו מפחית מן האיום ;הוא מגדיר אותו נכון :שילוב בין מסה שנועדה לשחוק את ההגנה לבין שכבה מצומצמת שנועדה לאיים על מטרות בעלות ערך גבוה.

חיזבאללה בנה גם כוח יבשתי .יחידת רדואן ,שנשענה על לוחמים מנוסים וחלק מאנשיה צברו ניסיון בסוריה ,הוכשרה לפשיטות לעבר יישובים ומוצבים בצפון ישראל .הארגון לא היה עוד רק כוח גרילה המגן על כפרים בדרום לבנון . הוא פיתח מפקדות ,יחידות מיוחדות ,מערכי איסוף ,הנדסה ,נ"ט ,כטב"מים ואש , באופן שהעניק לו מאפיינים של צבא .עם זאת ,הוא נשאר נטוע בתוך אוכלוסייה ומדינה חלשות ,ולכן יכול היה לעבור בין פעילות גלויה להיטמעות אזרחית.

התוכנית "לכיבוש הגליל "לא נועדה לכבוש את כל הצפון ולהחזיק בו לאורך זמן כצבא מדינתי .לפי הצהרות נאצראללה ,פרסומי חיזבאללה והערכות ישראליות ,היא נועדה להעביר את המלחמה לשטח ישראל באמצעות פשיטות של כוח רדואן על כמה יישובים ,מוצבים וצמתים סמוכים לגבול ;ליצור הישג תודעתי ,לשבות חיילים או אזרחים ולהכריח את צה"ל להפנות כוחות גדולים להגנת העורף .הניסיון שנצבר בסוריה — תנועה של מסגרות גדולות יותר , לחימה בשטח בנוי והשתלטות זמנית על מרחב — הפך את הרעיון מאיום תעמולתי בלבד לתרחיש שצה"ל נדרש להיערך מולו.

לתוכנית התחברה המערכת התת־קרקעית .במבצע "מגן צפוני ,"מדצמבר 2018 עד ינואר 2019 ,חשף צה"ל ונטרל שש מנהרות שחצו את הקו הכחול מלבנון לישראל .בדיעבד התברר שהמנהרות החוצות היו רק חלק מן התמונה . במהלך התמרון הישראלי בדרום לבנון בשנת 2024 פרסם צה"ל תיעוד של תשתיות תת־קרקעיות מקומיות ,ובהן חללי שהייה ,מפקדות ,מחסנים ומעברים ששירתו את כוח רדואן סמוך לגבול .הפרסומים המאוחרים אינם מוכיחים שכל מנהרה נועדה לחצייה לישראל ;הם מלמדים שחיזבאללה בנה גם רשת פנימית שנועדה לשפר שרידות ,להסתיר כוח ולאפשר לו לפעול לאורך זמן במרחב הגבול.

מערך הנ"ט היה נדבך מרכזי נוסף. במלחמת 2006 הצליח חיזבאללה לפגוע בכלי שריון ובמבנים באמצעות טילים מדגמי קורנט, מטיס-M ופאגוט. הישגים אלה נחרתו בתודעה הישראלית והמחישו את יכולתו של ארגון קטן לאתגר כוח מתמרן מתקדם. לאחר המלחמה צבר הארגון מערכות נוספות, אימן צוותים ושילב תצפית, הסוואה ואש במערך שהקים לאורך הגבול. ערב המלחמה לא הייתה יכולת הנ"ט תחליף לחיל שריון או לחיל אוויר, אך היא הגדילה את מחירו

של תמרון ישראלי, איימה על מוצבים ועל יישובים סמוכים לגבול ותרמה לדימויו של חיזבאללה כצבא לא־מדינתי המסוגל להכאיב לצה"ל. .

דימוי האימה היה בעצמו נשק .מאז 2006 הדגיש נאצראללה את מספר הטילים ,את האפשרות לפגוע בכל ישראל ,את כוח רדואן ואת ניסיונו בסוריה . בישראל התקבעה הערכה שמלחמה בצפון תהיה שונה מסבב ברצועת עזה :יותר אש ,טווחים ארוכים יותר ,חזית הררית וכפרית וכוח אויב מאומן יותר .חלק מן הדימוי נשען על יכולת ממשית ,וחלקו הוגדל באמצעות תעמולה והנחה ישראלית שחיזבאללה יפעיל את כל כוחו מן היום הראשון .אך השפעתו האסטרטגית הייתה ממשית :הוא הרתיע ממשלות ,עיצב תוכניות צבאיות והפך את חיזבאללה לפוליסת הביטוח החשובה ביותר של איראן.

המלחמה בסוריה האיצה את התהליך .משנת 2012 שלח חיזבאללה אלפי לוחמים לסייע למשטר אסד .הוא שילם מחיר בכוח אדם ובמעמדו בעולם הערבי , אך קיבל ניסיון שלא היה לו ב־2006 :הפעלת מסגרות גדולות ,כיבוש שטח , תיאום עם חיל אוויר וארטילריה ,עבודה לצד איראנים ,סורים ,רוסים ומיליציות זרות ,ותנועה למרחקים .לוחמים ומפקדים חזרו ללבנון כשהם מיומנים יותר — וגם כשהם קשורים עמוק יותר למערכת האיראנית.

מבחינת טהראן ,חיזבאללה מילא שלושה תפקידים .הוא שמר על הישג המהפכה בלבנון ;הוא העניק לאיראן השפעה פוליטית על מדינה ערבית ועל חופי הים התיכון ;ובעיקר הוא שימש פוליסת ביטוח לתוכנית הגרעין .המשל היה פשוט :אם ישראל תתקוף את מתקני הגרעין באיראן ,חיזבאללה יפתח את החזית מלבנון ויגבה מן העורף הישראלי מחיר כבד .לא נדרשה אמנה פומבית שקובעת תגובה אוטומטית ;די היה בכך שכל ממשלה ישראלית ששקלה תקיפה תצטרך להביא בחשבון מלחמה בצפון .לכן מאגר הטילים בלבנון לא היה רק נשק לבנוני . הוא היה שכבת ההרתעה הקדמית של איראן עצמה.

למאגר האש נוספה שכבת כטב״מים שהלכה והתרחבה .חיזבאללה הפעיל כלי סיור ואיסוף לצד כלים חמושים וכלים חד־כיווניים ,והסתמך גם על רחפנים מסחריים שהותאמו למשימות צבאיות .ערב המלחמה לא פורסמה ספירה מוסכמת של המלאי ,אך עצם הגיוון היה חשוב מן המספר :כטב״ם יכול לאסוף מודיעין על מוצב ,לתקן אש ,להטעות את מערך ההגנה או לתקוף מטרה שאינה מצדיקה שיגור טיל יקר.

גם הזירה הימית הייתה חלק מן האיום .חיזבאללה החזיק טילי חוף־ים שנועדו לסכן ספינות חיל הים ,אסדות גז ונמלים .הפגיעה באח״י חנית בשנת 2006 המחישה כי הארגון מסוגל להפתיע גם בממד שבו נדמה היה לישראל שיש לה עליונות מלאה .מאז נדרשה ישראל להגן לא רק על קו החוף אלא גם על תשתיות האנרגיה שהפכו לנכס לאומי מרכזי.

מועצת הג׳יהאד חיברה בין ההנהגה המדינית של הארגון לבין בניין הכוח והפעלתו .מתחתיה פעלו מערכי אש ,מודיעין ,נ״ט ,הנדסה ,הגנה אווירית ,סייבר וכוחות מיוחדים .המבנה לא היה העתק של צה״ל ,אך הוא אפשר לחיזבאללה לתכנן מערכה רחבה ולא רק להפעיל חוליות גרילה מקומיות .הניסיון בסוריה חיזק במיוחד את שכבת המפקדים ואת יכולתם לתאם בין אש לתנועה.

היקף האיום יצר בעיית הגנה שאין לה פתרון מוחלט .כיפת ברזל ,קלע דוד , חץ ומערכות נוספות יכולות ליירט חלק ניכר מן האיומים ,אך אינן נועדו להגן על כל נקודה מפני כל רקטה .במלחמה רחבה הייתה ישראל נדרשת להעדיף

בסיסים ,תשתיות וריכוזי אוכלוסייה ,בעוד חיזבאללה מנסה לזהות את סדר העדיפויות ולהעמיס עליו באמצעות שילוב של מסה ,דיוק וטווח.

מבחינה מרחבית נשען דרום לבנון על שלוש מסגרות עיקריות .יחידת בדר פעלה מצפון לנהר הליטני והעניקה עומק ,עתודות וקישור אל מרכז לבנון ;יחידת עזיז החזיקה בגזרה המערבית של דרום לבנון ,מן החוף ומזרחה ;ויחידת נאצר החזיקה בגזרה המזרחית ,מול אצבע הגליל ורמת הגולן .החלוקה לא הפכה את חיזבאללה לצבא סדיר במובן המלא ,אך אפשרה לו לחבר שטח ,מפקדות ,אש , נ״ט ,תשתיות תת־קרקעיות וכוחות רדואן למערכת אזורית אחת.

הכוח נשען על גאוגרפיה .חיזבאללה חילק את דרום לבנון למרחבים ,הטמיע אמצעי לחימה בכפרים ובשטחים פתוחים ובנה רשת של עמדות ,מנהרות ומחסנים .בקרבת הגבול פעלה גם העמותה "ירוק ללא גבולות ,"שהציגה פעילות סביבתית אך שימשה ,לפי ישראל ,ככיסוי לנוכחות ולתצפיות .לאחר 2006 התפרס כוח יוניפי"ל בדרום וממשלת לבנון התחייבה ליישום החלטה 1701 ,אך המדינה לא פירקה את חיזבאללה ולא מנעה את שיקומו.

המערך החברתי היה חלק מן הכוח הצבאי .מוסדות חינוך ,בריאות ,רווחה , תקשורת ושיקום קשרו קהילות לארגון ויצרו נאמנות שאינה תלויה רק בפחד . כאשר מדינת לבנון נחלשה במשבר הכלכלי ,חיזבאללה הצליח לספק לחלק מתומכיו שירותים ,משכורות ודלק .כך נשמר בסיס כוח גם בשעה שהביקורת עליו גדלה .זו הייתה המֻקַאוַמַה במובנה המלא :רקטה ,מפלגה ,ערוץ טלוויזיה ומרפאה כחלק ממערכת אחת.

במקביל הפעיל חיזבאללה לחץ מדוד על קו הגבול .אוהלים ,סיורים ,תצפיות וניסיונות חדירה נועדו לבחון את ישראל בלי להביא מיד למלחמה .ביולי 2023 נשא חסן נאצראללה נאומים בטוחים יותר על מאזן ההרתעה ,על המחלוקת סביב הכפר ע'ג'ר ועל "חולשת החברה הישראלית ."אירועים אלה לא היו תחילתה של מלחמה ,אך הם שיקפו תחושה בארגון שהסיכון לפעולה מוגבלת ירד ושישראל מעדיפה להכיל.

אבל גם כאן נדרש דיוק .חיזבאללה אינו חטיבה איראנית .יש לו אינטרסים לבנוניים ,אחריות כלפי בסיס התמיכה השיעי ושיקולים של הישרדות פוליטית . הוא נאמן אידאולוגית למנהיג העליון באיראן ותלוי בטהראן במימון ובאמל"ח ,אך הוא מסוגל לקבוע את קצב ההסלמה בזירה שלו .תלות עמוקה ומרחב החלטה מקומי מתקיימים יחד .המתח הזה יהיה חיוני להבנת התנהלותו במלחמה הרב־זירתית.

חיזבאללה :מאגר האש וטווחי האיום ערב המלחמה

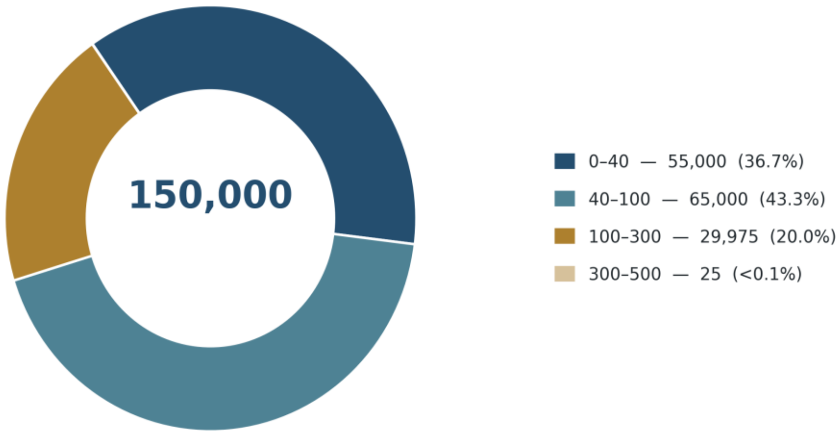

טווחי רקטות וטילים נבחרים של חיזבאללה

הכיסוי הגאוגרפי הוא אומדן מנקודת שיגור בדרום לבנון, ולכן עשוי להשתנות בהתאם למיקום השיגור.

מערכת	טווח פומבי	מרחב בישראל המצוי בטווח משוער
קטיושה / גראד 107 ו־122 מ״מ	**עד 40 ק״מ**	יישובי קו העימות והגליל העליון.
פג׳ר־5	**75 ק״מ**	חיפה, הקריות והגליל התחתון.
ח׳ייבר־1 / M-302	**100 ק״מ**	חיפה, העמקים וצפון השרון.
זלזאל־2	**210 ק״מ**	גוש דן, ירושלים וחלקים בצפון הנגב.
פאתח־110 / M-600	**250 עד 300 ק״מ**	רוב שטח ישראל, לרבות צפון הנגב.

הערה: דיווחים על העברת טילי סקאד לחיזבאללה לא אומתו פומבית ולכן אינם נכללים בטבלה.

מקור לנתוני הטווח: CSIS Missile Threat, "Missiles and Rockets of Hezbollah". הכיסוי בישראל הוא הסקה גאוגרפית.

התרשים העליון מציג מאגר ייחוס מנורמל של 150,000 רקטות וטילים ; הטבלה התחתונה מציגה מערכות נבחרות, את טווחיהן ואת המרחבים בישראל המצויים בטווח משוער .אלה אומדנים פומביים ולא ספירת מלאי מודיעינית.

הזירה השלישית :סוריה — הגשר ,המחסן והחזית

אם לבנון הייתה המבצר הקדמי של איראן ,סוריה הייתה הגשר ,המחסן ומרחב ההיערכות שלו .הברית בין טהראן לדמשק החלה כבר בשנות השמונים , כאשר סוריה של חאפז אל־אסד הייתה המדינה הערבית היחידה שהתייצבה לצד איראן במלחמתה נגד עיראק .דרך סוריה יכלה איראן להעביר נשק לחיזבאללה , להגיע ללבנון ולקיים חזית סמוכה לישראל .נמלי הים ושדות התעופה סיפקו כניסה מבחוץ ;מעבר א־בוכמאל סיפק חיבור יבשתי מעיראק ;צירי דמשק–ביירות וחומס–בקעת הלבנון השלימו את הדרך .כל עוד משפחת אסד שלטה בדמשק , נשמר הרצף הזה.

המרד שפרץ בשנת 2011 העמיד את המערכת בסכנה .בשנים הראשונות שלחה איראן יועצים ,כסף וציוד וסייעה למשטר לארגן מיליציות מקומיות .כאשר צבא סוריה נשחק ,הובאו לעזרתו חיזבאללה ולוחמים שיעים מעיראק ,מאפגניסטן ומפקיסטן .חטיבת פאטמיון האפגנית וחטיבת זינביון הפקיסטנית המחישו את יכולת כוח קודס לגייס אוכלוסיות רחוקות בשם הגנת המקומות הקדושים והמאבק באויבים משותפים .ההתערבות הרוסית בשנת 2015 סיפקה כוח אווירי שאפשר למחנה אסד לעבור מהישרדות להתקפה.

איראן לא הסתפקה בהצלת אסד .היא ביקשה להפוך את הנוכחות הזמנית לתשתית קבועה :בסיסים ומפקדות ,מחסני נשק ,מרכזי מודיעין ,מערכי כטב"מים, מפעלי דיוק ,מיליציות מקומיות ונתיבי תנועה משדה התעופה בדמשק וממעברי הגבול עם עיראק .המסדרון היבשתי מאיראן ,דרך עיראק וסוריה ,אל לבנון לא היה כביש אחד שניתן לסמן בקו ;הוא היה רשת של כבישים ,מעברים ,טיסות מטען ,משאיות ,מחסנים ואנשי קשר .ככל שהיו יותר נתיבים ,כך היה קשה יותר לנתק את המערכת .תפקיד סוריה היה אפוא משולש :לאפשר את שרידות משטר אסד כבן ברית ;לשמש עורף לוגיסטי לחיזבאללה ;ולהחזיק אפשרות לחזית נוספת מול ישראל.

בדרום סוריה ביקשה איראן לבנות תשתית נוספת סמוך לרמת הגולן .אנשי חיזבאללה ,מיליציות מקומיות וגורמי מודיעין ניסו לאסוף מידע ,לגייס תושבים ולהכין יכולת לפיגועים ולירי .מבחינת ישראל ,קבלת נוכחות איראנית קבועה שם הייתה יוצרת חזית חדשה לצד לבנון .לכן הרחיבה ישראל את המערכה שבין המלחמות :מאות תקיפות יוחסו לה נגד משלוחי נשק ,מחסנים ,שדות תעופה , מערכי הגנה ותשתיות איראניות.

הביטוי המובהק למאמץ בדרום היה "תיק הגולן "של חיזבאללה ,שנחשף בפומבי בידי צה"ל במארס 2019 .החל מאמצע 2018 ביקש הארגון לגייס תושבים סורים ,להיטמע בתשתיות מפקדת הדרום שלו ולאסוף מידע על צה"ל ועל היישובים .לפי צה"ל ,התשתית פעלה בשלבים ראשוניים ובהכוונת עלי מוסא דקדוק ,איש חיזבאללה בעל ניסיון בעיראק ובלבנון .הייחוד לא היה בהצבת גדוד לבנוני גלוי על הגבול ,אלא בבניית רשת סורית מקומית שתוכל לפעול בעת חירום בלי לחשוף מראש את מלוא הקשר לחיזבאללה.

המערכה הישראלית הצליחה לבלום חלק מן ההתבססות ,להשמיד אמצעי לחימה ולהעלות את מחיר ההעברה .היא גם מנעה מאיראן לבנות בסוריה העתק מלא של חיזבאללה .אך היא לא הוציאה את איראן מן המדינה ולא ניתקה את הגשר ללבנון .ערב 7 באוקטובר נשארו בסוריה אנשי משמרות המהפכה , חיזבאללה ,מיליציות שיעיות ומנגנוני הברחה .סוריה הייתה בעת ובעונה אחת עורף לוגיסטי ,שדה מאבק וחזית פוטנציאלית.

הנוכחות הרוסית יצרה מגבלה והזדמנות .ישראל הפעילה מנגנון תיאום עם מוסקבה כדי לצמצם חיכוך בין חילות האוויר ,בעוד רוסיה ביקשה לשמור על אסד ועל יחסיה עם איראן בלי להעניק לטהראן שליטה מוחלטת .אחרי הפלישה לאוקראינה והתקרבות רוסיה לאיראן נעשה האיזון נוח פחות לישראל .רוסיה לא הפכה את סוריה לבסיס איראני ,אך תלותה בכטב"מים ובסיוע איראני צמצמה את התמריץ שלה לרסן את טהראן.

הזירה הרביעית :עיראק — מדינה ובתוכה מערכת מקבילה

הפלישה האמריקאית לעיראק בשנת 2003 הפילה את סדאם חוסיין ,האויב שהוביל את המלחמה נגד איראן ,ופתחה לטהראן הזדמנות היסטורית .רוב האוכלוסייה בעיראק שיעית ,מפלגות ומנהיגים רבים חיו בגלות באיראן ,והמדינה החדשה נזקקה לכוח ולתמיכה .כוח קודס טיפח מפלגות ומיליציות ,החדיר השפעה למוסדות וסייע לארגונים חמושים לתקוף כוחות אמריקאיים .כך הצליחה איראן להיות בעת ובעונה אחת שותפה של הממשלה בבגדאד ומפעילה של כוחות שמערערים את ריבונותה.

בין הארגונים המרכזיים היו ארגון בדר ,עצאא'ב אהל אל־חק ,כתאא'ב חזבאללה ,חרכת אל־נג'באא וכתאא'ב סיד אל־שוהדאא .אין לראות בהם גוף אחד .הם נבדלו בהיסטוריה ,במנהיגים ,בבסיס התמיכה וברמת הנאמנות לטהראן ,ולעיתים התחרו זה בזה על כסף ,תפקידים והשפעה .אולם הארגונים המקורבים ביותר לאיראן קיבלו אימון ,מימון ,רקטות ,טילים ,מטענים וכטב"מים , ואימצו את עקרון שלטון חכם ההלכה ואת שפת המֻקָאוַמָה.

עליית המדינה האסלאמית בשנת 2014 העניקה למיליציות מסגרת חדשה . לאחר קריסת יחידות של הצבא העיראקי וקריאת האייתוללה עלי סיסתאני להתגייס להגנת המדינה ,הוקמו "כוחות הגיוס העממי "— אל־חשד א־שעבי — כמטרייה רחבה לעשרות יחידות .רבות מהן לחמו באמת בדאעש וזכו ללגיטימציה ציבורית .בהמשך הוכרו הכוחות כחלק ממערכת הביטחון וקיבלו תקציב מן המדינה .אבל כמה מן המסגרות הפרו־איראניות שמרו על שרשרת פיקוד , מחסנים ופעילות שאינם נשלטים במלואם בידי הממשלה.

זה היה הישג מושלם כמעט למודל האיראני .המיליציות לא נותרו מחתרת חסרת משאבים ;הן קיבלו משכורות ,מעמד חוקי וגישה למוסדות .במקביל הן החזיקו כוח שיכול להפעיל לחץ על ראשי ממשלה ,לאיים על מתנגדים ,לתקוף כוחות אמריקאיים ולשמור קשר ישיר עם כוח קודס .המדינה מימנה חלק מן המערכת שהגבילה את ריבונותה.

תפקידן בציר חרג מעיראק .הגבול הארוך עם סוריה הפך את מערב עיראק לחוליה במסדרון האיראני .מיליציות אבטחו נתיבים ומעברים ,הפעילו מחסנים והעבירו כוח אדם ואמל"ח .הן גם העניקו לאיראן אפשרות להציב טילים וכטב"מים רחוק משטחה ולהפעיל לחץ על בסיסים אמריקאיים בעיראק ובסוריה .כאשר נדרשה הכחשה ,הוקמו שמות־כיסוי וחדרי מבצעים שקיבלו אחריות על תקיפות בלי לחשוף תמיד איזה ארגון עומד מאחוריהם.

הכטב"מים הרחיבו מאוד את טווח הפעולה של המיליציות .החל מ־2020–2021 נצפו יותר תקיפות באמצעות כלים חד־כיווניים קטנים יחסית נגד בסיסים אמריקאיים בעיראק ובסוריה ,ולפי סנטקום איראן העבירה לארגונים גם את הכלים וגם ידע לשיפורם .הכטב"ם אפשר לעקוף חלק ממערכי ההתרעה שנבנו מול רקטות ,לפגוע ממרחק ולהשאיר עמימות רבה יותר לגבי נקודת השיגור

והארגון האחראי. תקיפת ביתו של ראש הממשלה מוסטפא אל־כאזמי בנובמבר 2021 המחישה שהיכולת יכולה להיות מופנית גם אל לב הפוליטיקה העיראקית ולפעול, לפי הערכות, בלי אישור איראני מפורש. מבחינת הציר הייתה זו — שכבת אש נוספת; מבחינת טהראן הייתה זו גם בעיית שליטה.

חיסול סולימאני ואבו מהדי אל־מהנדס, סגן מפקד החשד א־שעבי ומנהיג כתאא'ב חזבאללה, בינואר 2020 פגע בצמרת הרשת. אולם גם כאן נחשפה עמידותה. המיליציות התפצלו, התחרו ולעיתים איבדו משמעת, אך לא נעלמו. איראן המשיכה להפעיל עליהן השפעה, והמוסדות העיראקיים לא הצליחו לפרקן מנשקן. עד ערב המלחמה הייתה עיראק גם מדינה שמקיימת קשרים עם ארצות הברית וגם מרחב פעולה מרכזי של הציר האיראני.

הזירה החמישית: תימן — המעבדה המבצעית והזרוע הדרומית

תנועת אנצאר אללה, המוכרת בשם החות'ים, לא נוצרה בידי איראן. שורשיה נמצאים בצפון תימן, בקהילה הזיידית ובמאבק נגד השלטון המרכזי. הזיידים הם ענף שיעי ותיק, אך הם שונים מן השיעה התריסרית השלטת באיראן: הם אינם מקבלים את אותה שושלת של שנים־עשר אימאמים, אינם נשענים על רעיון האימאם הנסתר ואינם כפופים מעצם אמונתם לשלטון חכם ההלכה האיראני. מבחינות הלכתיות מסוימות הם אף קרובים יותר למסורות סוניות. הקרבה בין החות'ים לאיראן נבנתה אפוא מתוך פוליטיקה, מלחמה ולמידה מהמהפכה האיראנית — לא מתוך זהות עדתית מלאה.

בשנים 2004–2010 ניהלה התנועה סבבי לחימה נגד ממשלת תימן. הקשר עם איראן התפתח בהדרגה, וכאשר החות'ים השתלטו על צנעא בשנת 2014 והתערבות הקואליציה בהובלת סעודיה החלה במרץ 2015 נפתח בפני טהראן, מרחב אסטרטגי חדש.

איראן מצאה בתימן השקעה זולה יחסית בעלת תשואה גבוהה. החות'ים העסיקו את סעודיה בגבולה הדרומי, חייבו אותה להשקיע משאבים עצומים במלחמה ובהגנה ויצרו איום על איחוד האמירויות. כוח קודס וחיזבאללה סייעו בידע, בהדרכה, ברכיבים ובאמצעי לחימה. ההברחות נעשו דרך נתיבי ים ויבשה, אך לא כל מערכת הועברה בשלמותה. כמו בזירות אחרות, איראן סייעה לחות'ים להרכיב ולייצר בתימן גרסאות מקומיות של טילים וכטב"מים.

המלחמה שפרצה ב־2015 הפכה את תימן למעבדה המבצעית הארוכה ביותר של הציר. החות״ים נאלצו להחזיק שטח, לגייס כוח אדם, לנהל מוסדות ולשגר אש תחת תקיפות אוויריות כבדות. הם למדו לפזר משגרים, להסתיר רכיבים, לשנות נתיבי הברחה ולשלב בין טילים בליסטיים, טילי שיוט וכטב״מים. מבחינת איראן, כל ניסיון כזה סיפק מידע על מערכות ההגנה המערביות שהפעילו סעודיה ואיחוד האמירויות.

בתוך שנים הפכו החות'ים מתנועת גרילה הררית לכוח המחזיק בשטח, במוסדות ובמערכי אש ארוכי טווח. הם הפעילו טילים בליסטיים, טילי שיוט וכטב"מים נגד שדות תעופה, ערים ותשתיות אנרגיה בסעודיה, ובינואר 2022 תקפו גם באזור אבו דאבי. הטווחים צמחו מדרום סעודיה לריאד ולמרכזים כלכליים רחוקים. כל שיגור אילץ את מדינות המפרץ להפעיל מערכות הגנה יקרות והמחיש שהעומק הגאוגרפי שלהן כבר אינו חסין.

היקף הפעילות המחיש שהמערך אינו תיאורטי. במהלך 7 שנות המלחמה שוגרו לעבר סעודיה מאות טילים וכלי טיס בלתי מאוישים, לעיתים בקצב שחייב

הגנה רצופה על ערים, שדות תעופה ומתקני אנרגיה. גם כאשר רוב הכלים יורטו או החטיאו, כל שיגור אילץ את ריאד להפעיל מיירטים יקרים ולפזר מערכות הגנה על פני מדינה עצומה. הפער בין מחיר כלי התקיפה למחיר ההתגוננות היה חלק מן ההישג.

התקיפות נגד אבקייק וח׳ורייס בשנת 2019 ונגד אבו דאבי בינואר 2022 הראו שתי מדרגות שונות של האיום. הראשונה המחישה כיצד שילוב של טילי שיוט וכטב״מים יכול לפגוע בלב תעשיית האנרגיה העולמית; השנייה הראתה שגם איחוד האמירויות, שהתרחקה מחזית תימן, אינה מחוץ לטווח. בכך הפכו החות׳ים ממטרד בגבול הדרומי של סעודיה לשחקן המסוגל להשפיע על מאזן הכוח במפרץ.

החות'ים בנו במקביל כוח ימי: טילי חוף־ים, מוקשים, סירות מאוישות וכלי שיט בלתי מאוישים חד־כיווניים. כבר לפני 2023 הם תקפו כלי שיט צבאיים ומסחריים בקרבת חופי תימן. היכולת לא הייתה שקולה לצי סדיר, אך היא התאימה למרחב של מצר באב אל־מנדב — צוואר הבקבוק המחבר את הים האדום ומפרץ עדן. מי שמאיים על המצר מאיים למעשה על הנתיב בין תעלת סואץ לאוקיינוס ההודי, על המסחר עם אירופה ועל הגישה הימית לאילת.

מנקודת מבטה של איראן נוצרה סימטריה אסטרטגית. היא עצמה איימה על מצר הורמוז במזרח, והשותף התימני שלה החזיק יכולת לאיים על באב אל־מנדב במערב. בין שני המצרים נמצאים נמלי הנפט, נתיבי הסחר ומרכזי הכוח של חצי האי ערב. החות'ים יכלו ללחוץ על סעודיה גם בגבול וגם מן הים, ולהעניק לציר זירת ירי דרומית לעבר ישראל. הפסקת האש בתימן מאפריל 2022 צמצמה את הירי חוצה הגבולות, אך לא פירקה את המערכים. ערב 7 באוקטובר היכולת המתינה להחלטה.

הזירה התימנית הייתה חשובה גם מפני שהרחיבה את טבעת האיום סביב ישראל. המרחק מצנעא או מצפון תימן לאילת גדול בהרבה מן המרחק מעזה או מלבנון, אך הטילים והכטב״מים ארוכי הטווח הפכו אותו לעביר. לצד האיום הישיר נוצר איום עקיף על השיט לישראל: מי שמסוגל לפעול בבאב אל־מנדב יכול להשפיע על הנתיב המחבר את אילת, תעלת סואץ והאוקיינוס ההודי.

הפסקת האש שנכנסה לתוקף באפריל 2022 הפחיתה מאוד את הלחימה חוצת הגבולות, אך לא פירקה את כוחם של החות׳ים. להפך: הירידה בתקיפות אפשרה לתנועה לבסס שלטון, לשמר את מערכי האש ולנהל משא ומתן מעמדה של כוח. ערב 7 באוקטובר 2023 עמדה בתימן זירה שקטה יחסית, אך חמושה ומנוסה — בדיוק סוג הזירה שאיראן ביקשה להחזיק מחוץ למוקד תשומת הלב עד לרגע שבו יהיה בה צורך.

החות׳ים לא הסתפקו בזרוע טילים. הם בנו מנגנוני גיוס, יחידות ביטחון, כוחות קרקע ומערכת שלטונית שגבתה מיסים ושלטה באוכלוסייה גדולה. בכך דמתה תימן לדגם האיראני במקומות אחרים: הארגון החמוש אינו עומד מחוץ למדינה בלבד, אלא משתלט על חלקים ממנה ומשתמש במשאביה כדי להבטיח את שרידותו. לכן לא היה אפשר לפרק את האיום באמצעות יירוט משלוח נשק אחד או חיסול מפקד אחד.

הייצור המקומי טשטש את הגבול בין נשק איראני לנשק תימני. צוותי מומחים ורכיבים מוברחים אפשרו להרכיב כלים בתוך תימן, לשנות שמות ודגמים ולהתאים טווחים וראשי קרב לצורך המקומי. דמיון בין מערכות איראניות לבין

מערכות שהציגו החות׳ים הצביע על מקור הידע ,אך לא תמיד אפשר לקבוע אם כלי מסוים הגיע בשלמותו מאיראן או הורכב בתימן .העמימות הייתה חלק מן השיטה ,לא תקלה בה.

מבחינה מדינית ,הישרדות החות׳ים מול קואליציה עשירה וחמושה היטב הייתה הישג תודעתי עבור הציר .סעודיה לא הצליחה להשיב את ממשלת תימן לצנעא ונאלצה לעבור בהדרגה מחתירה לניצחון למשא ומתן על יציאה מן המלחמה .איראן יכלה להציג את התוצאה כהוכחה נוספת לכך שכוח מקומי , המוכן לספוג ולהתמיד ,מסוגל לשחוק יריב חזק ממנו ולהכריחו להכיר במציאות חדשה.

גם החות'ים לא היו כלי נטול רצון .הנהגתם ביקשה לשלוט בתימן ,לזכות בהכרה ולהשתמש בקשר האיראני כדי לשפר את מעמדה מול סעודיה ויריביה המקומיים .לעיתים מטרותיה תאמו במדויק את אלו של טהראן ,ולעיתים לא .אבל כל עוד האויבים המשותפים היו סעודיה ,ארצות הברית וישראל ,החיבור העניק לשני הצדדים יתרון :לחות'ים טכנולוגיה ועומק מדיני ,ולאיראן אחיזה במצר אסטרטגי מבלי להציב שם צבא איראני.

הזירה השישית :רצועת עזה — החזית הקרובה

הקשר בין איראן השיעית לארגונים הפלשתינאיים הסוניים ממחיש שהציר אינו מבוסס רק על עדתיות האויב המשותף גבר על הפער העדתי .איראן תמכה . במשך שנים בחמאס ובג'יהאד האסלאמי הפלשתינאי בכסף ,הכשרה ,נשק וידע לייצור מקומי .הג'יהאד האסלאמי היה קרוב יותר לטהראן ותלוי בה יותר ;חמאס היה גדול ,שלט ברצועת עזה ושמר מרחב החלטה רחב יותר.

עבור איראן הייתה לזירה הפלשתינאית חשיבות שאין לאף שלוח שיעי .היא הכניסה את טהראן אל לב הסוגיה שמעסיקה את העולם הערבי ,הפריכה את הטענה שהמהפכה האיראנית דואגת רק לשיעים והעניקה לציר חזית צמודה לערי ישראל .לאחר השתלטות חמאס על הרצועה בשנת 2007 יכלה איראן לסייע לבניין כוח מתוך טריטוריה הנשלטת בידי ארגון עוין :רקטות ,טילי נ"ט ,כטב"מים , מנהרות ,אימונים ושיטות לייצור עצמי.

הסיוע לא תמיד זרם בקו ישר .פרוץ המרד בסוריה בשנת 2011 יצר קרע כאשר חמאס עזב את דמשק וסירב להתייצב לצד אסד .איראן צמצמה חלק מן התמיכה ,והיחסים הורעו .אך בהמשך נבנו הקשרים מחדש ,בעיקר באמצעות הזרוע הצבאית של חמאס ובסיוע חיזבאללה .יחיא סינוואר ,שנעשה מנהיג חמאס ברצועה ב־2017 ,תמך בשיקום היחסים עם טהראן .עד 2023 שוב הציגה הנהגת חמאס את איראן כמקור מרכזי לכסף ,לנשק ולידע.

תפקידה של רצועת עזה במערכת היה ליצור חזית דרומית שאינה תלויה בהחלטה של מדינה ערבית .חמאס והג'יהאד האסלאמי יכלו לשגר אש לעבר גוש דן וירושלים ,לאלץ את צה"ל להסיט כוחות ,להצית הסלמה סביב ירושלים ולהחזיר את הסוגיה הפלשתינאית למרכז סדר היום .בשילוב עם חיזבאללה מצפון ,נוצרה אפשרות עקרונית להעמיד את ישראל מול שני מאגרי אש בו־זמנית.

עם זאת ,לא נכון לתאר את חמאס כשלוח איראני באותה מידה כמו חיזבאללה .חמאס הוא תנועה פלשתינאית של האחים המוסלמים ,בעלת הנהגה , מקורות מימון ,יחסי חוץ ומטרות משלה .הוא קיבל סיוע איראני מפני שהסיוע שירת את בניין כוחו ,ואיראן תמכה בו מפני שהוא שירת את שחיקת ישראל . השותפות הייתה עמוקה אך לא ביטלה את העצמאות .מכאן גם האפשרות

שחמאס יקבל החלטה דרמטית על פי שיקוליו ,בלי שכל פרט יאושר מראש בטהראן.

הג'יהאד האסלאמי הפלשתינאי היה רכיב נאמן וישיר יותר .הוא לא נשא באחריות שלטונית לרצועה ,ולכן היה חופשי יותר לדחוף לעימות ;הוא אימץ בגלוי את הקשר לאיראן וקיבל ממנה תמיכה רחבה .בשנים שקדמו למלחמה התפתח גם "חדר המבצעים המשותף "של הפלגים ברצועה .מטרתו הייתה לתאם ירי , מסרים וחלוקת משימות בין חמאס ,הג'יהאד האסלאמי וארגונים קטנים יותר . החדר לא הפך את הפלגים לצבא אחד ,אך הוא העניק למסגרת הפלשתינאית מאפיין נוסף של הציר :יכולת לחבר ארגונים שונים סביב מערכה משותפת.

סבבי הלחימה שקדמו ל־2023 שימשו מבחן מצטבר .הטווחים גדלו ,מספר השיגורים ביממה עלה ,הייצור המקומי התרחב והפלגים למדו להפעיל מטחים שנועדו להעמיס על כיפת ברזל .במאי 2021 שוגרו כ־4,360 רקטות בתוך אחד־עשר ימים .הנתון לא הוכיח יכולת להכריע את ישראל ,אך הוא הראה שזירה קטנה ונצורה מסוגלת לשבש לאורך זמן את חיי העורף ולהעסיק חלק ניכר ממערך ההגנה הישראלי.

עבור תפיסת הכיתור היה לעזה תפקיד כפול .היא סיפקה חזית עצמאית בדרום ,ובו בזמן יכלה להיות הניצוץ שמפעיל לחץ בזירות אחרות סביב ירושלים והזירה הפלשתינאית .עם זאת ,עצמאותו של חמאס חייבה את איראן להשלים עם אפשרות שהארגון יבחר את העיתוי ואת היקף הפעולה לפי שיקוליו .בפרק הבא נבחן כיצד נבנה הכוח הזה בתוך הרצועה ;כאן די להבין את מקומו בטבעת הרחבה.

הזירה השביעית :יהודה ושומרון — החוליה שאיראן ביקשה להשלים

החולייה החסרה בטבעת הייתה יהודה ושומרון .בניגוד לרצועת עזה ,השטח אינו מופרד מישראל באמצעות גבול סגור אחד ,והרשות הפלשתינאית ומנגנוני הביטחון פעלו בו לצד צה"ל .עבור איראן ,חימוש תאים חמושים באזור היה יכול ליצור איום סמוך לירושלים ,לגוש דן ,לבקעת הירדן ולצירי התנועה ,לערער את הרשות ולהכריח את ישראל לפזר כוחות.

באוגוסט 2022 אמר מפקד משמרות המהפכה חוסיין סלאמי כי כפי שנשק הגיע לרצועת עזה ,אפשר לחמש גם את יהודה ושומרון — וכי התהליך כבר מתרחש .הוא לא הציג באותה אמירה תוכנית הברחה מפורטת ,אך באותן שנים זוהתה עלייה בניסיונות להעביר נשק מסוריה דרך ירדן אל יהודה ושומרון ואל גורמי פשיעה בישראל .הגבול הירדני הארוך ,נתיבי ההברחה הקיימים והנוכחות האיראנית בסוריה יצרו ציר אפשרי להעברת אמצעי לחימה ,כסף וידע.

המטרה לא הייתה בהכרח להקים מיד "חיזבאללה של יהודה ושומרון ". התנאים בשטח שונים מדי .המטרה הסבירה יותר הייתה להציף את המרחב בנשק איכותי יותר ,לחבר תאים מקומיים למימון ולהכוונה ולהפוך מוקדים כמו ג'נין ושכם לבסיסי התארגנות עמידים .כל תקרית כזאת הייתה יכולה להעסיק גדודים ,להצית חיכוך עממי ולהגדיל את הסיכוי להתפרצות רחבה.

איראן ביקשה לעקוף גם את ההבדל האידאולוגי .היא יכלה לתמוך בג'יהאד האסלאמי ,בגורמי חמאס ,בקבוצות מקומיות ואף לנצל רשתות הברחה פליליות שאינן מזדהות עם המהפכה האיראנית .מבחינת כוח קודס ,המבחן לא היה טוהר אידאולוגי אלא היכולת לייצר לחץ על ישראל .כסף ,נשק וידע יכולים לעבור דרך מתווכים רבים ולהגיע ליעד בלי שהמקבל נעשה חלק רשמי מן הציר.

התוכנית נותרה ערב המלחמה בשלב שונה לחלוטין מן המערכים בלבנון ובעזה .לא היה ביהודה ושומרון צבא אחוד או מאגר טמ״ר משמעותי ,אלא אלפי חמושים ופעילים, תאים מקומיים ורשתות נשק מפוצלות .דווקא משום כך יש להבין את דברי סלאמי כהצהרת כיוון :איראן ביקשה להפורטרור מקומי לזירה מתמשכת ,להזרים אליה אמצעי לחימה איכותיים יותר ולכפות על ישראל לפזר כוחות גם בלב הארץ.

איראן מתקדמת לכיתורה של ישראל

כאשר מחברים את שבע הזירות ,מתגלה ההיגיון .איראן החזיקה את מרכז ההנהגה ,את תוכנית הגרעין ואת כוח התקיפה ארוך הטווח ;חיזבאללה היה פוליסת הביטוח והאיום המרכזי מצפון ;סוריה סיפקה גשר ומרחב התבססות ; עיראק שמרה על המסדרון ועל הלחץ נגד ארצות הברית ;תימן איימה מדרום ועל נתיבי הים ;עזה החזיקה חזית קרובה ופעילה ;וביהודה ושומרון נעשה ניסיון להשלים חוליה פנימית נוספת.

המערכת העניקה לטהראן ארבעה יתרונות .הראשון היה עומק :העימות התנהל הרחק מגבולות איראן .השני היה שחיקה :ישראל וארצות הברית נדרשו להגן על בסיסים ,ערים ,ספינות ותשתיות במרחב עצום .השלישי היה הכחשה : אפשר היה להציג כל תקיפה כיוזמה מקומית ולנהל משא ומתן על הסלמה . הרביעי היה ריבוי חזיתות :יריב המתמקד בזירה אחת עלול להיחשף בזירה אחרת.

מאחורי הסיסמה "אחדות הזירות "עמדה שאיפה מבצעית ,אך לא בהכרח לוח זמנים מוסכם .כל חזית הייתה אמורה להרתיע את ישראל מפגיעה בחזית אחרת וליצור אפשרות להסלמה מצטברת .לעיתים די היה באיום שחיזבאללה יצטרף כדי להשפיע על החלטה בעזה ;לעיתים תקיפה של מיליציה בעיראק אותתה לארצות הברית ;ולעיתים ירי מתימן המחיש לסעודיה שהעורף שלה חשוף .הכוח נבע מן האפשרות לחבר את הזירות ,גם כאשר הן לא הופעלו כולן.

אך היתרון הכיל גם חולשה .משום שלא הייתה מפקדה אחידה ,איראן לא יכלה להבטיח שכל השותפים יפעלו בדיוק בעיתוי ובעוצמה שרצתה .ארגונים מקומיים עלולים לגרור אותה להסלמה ,להעדיף אינטרס פנימי או לסרב לשלם את המחיר .השונות שיצרה גמישות יצרה גם חיכוך .זו הסיבה שהמונחים שלוח" ,"שותף "ו"בעל ברית "אינם נרדפים :הם מתארים רמות שונות של תלות ," נאמנות ושליטה.

גם ההרתעה הייתה מורכבת .במשך שנים הניחה איראן כי ריבוי הטילים והחזיתות ימנע מישראל לתקוף ישירות את טהראן או את פרויקט הגרעין . ישראל ,מצידה ,הניחה שאפשר לנהל את האיום באמצעות תקיפות ממוקדות בסוריה ,הגנה אווירית ,מודיעין והרתעה נפרדת בכל זירה .שתי התפיסות הסתמכו על שמירת העימות מתחת לסף המלחמה הכוללת .אולם ככל שהציר צבר כוח ,גדל גם הפיתוי להשתמש בו(בעיקר של סינוואר).

בשנים 2021–2023 נעשתה סיסמת "אחדות הזירות" בולטת יותר. מנהיגי חמאס, הג'יהאד האסלאמי וחיזבאללה נפגשו ודיברו על תגובה משולבת לאירועים בירושלים, תוך הצגת הזירות השונות כחלק ממאבק אחד. באפריל 2023, במהלך ההסלמה סביב הר הבית, שוגרו רקטות מרצועת עזה ומדרום לבנון. האירוע הסתיים בלי מלחמה רחבה, אך המחיש כיצד מסגרת פלשתינאית

יכולה לפעול מתוך המרחב הלבנוני וכיצד חזית אחת יכולה לאותת לישראל באמצעות הפעלתה של חזית אחרת.

מנקודת מבט איראנית זו הייתה התקדמות :גם בלי להפעיל את כל הציר ,עצם החשש מהתרחבות השפיע על חישובי ישראל .מנקודת מבט ישראלית נוצרה סכנה הפוכה :מדיניות הכלה בכל זירה בנפרד עלולה לאפשר למערכת כולה לצבור ביטחון .מה שנראה כאירוע מקומי בעזה ,הפרת סדר בגבול לבנון ,הברחה בירדן או תקיפת מיליציה בסוריה היה חלק ממאזן רחב יותר ,גם אם לא תוכנן מאותו חדר.

אולם מן המפה אין להסיק שבערב המלחמה הייתה בידי איראן תוכנית סדורה להפעלת כל הזירות ביום אחד .לא ידוע על אמנה שקבעה כי ירי מעזה מחייב את חיזבאללה לפתוח במלחמה ,או כי תקיפה בסוריה מחייבת את החות'ים לפגוע בים האדום .כל ארגון שמר לעצמו ספ אחר :חיזבאללה שקל את מצבה של לבנון ואת מחיר הפגיעה במאגר הטילים ;המיליציות בעיראק שקלו את תגובת הממשלה והאמריקאים ;והחות'ים קשרו את פעולתם גם למשא ומתן עם סעודיה.

ההבחנה הזאת אינה מחלישה את טענת הציר ;היא מגדירה אותה .איראן לא נזקקה לשליטה מוחלטת כדי ליהנות מן האיום .די היה בכך שכל יריב ישראלי מחזיק יכולת ,מכיר את השפה המשותפת ומאמין שהצטרפותו ברגע המתאים תשרת אותו .המערכת נבנתה כך שתוכל לעבור בהדרגה מהזדהות מילולית ,דרך פעולות מוגבלות ,אל מלחמה — בלי שכל החברים יגיעו לאותה מדרגה באותו זמן.

הציר היה אפוא יותר מארסנל ופחות ממדינה אחת .הוא היה מערכת אקולוגית של כוח :אידאולוגיה שהעניקה הצדקה ,מוסדות שסיפקו שרידות , טכנולוגיה שהתרבתה בין זירות ומנגנוני תיאום שחיברו ביניהן .כוחו נמדד לא רק במספר הטילים ,אלא ביכולתו להעמיד את ישראל מול סדרת דילמות — היכן לרכז מודיעין ,על איזו חזית להגיב ,את מי להרתיע ,ומתי פגיעה בשלוח מחייבת פגיעה בפטרון.

בערב 6 באוקטובר 2023 עמד ציר ההתנגדות בשיא עוצמתו המצטברת. חיזבאללה היה חזק מכפי שהיה בשנת 2006; איראן הייתה קרובה יותר לסף הגרעיני, החזיקה טילים מדויקים יותר וצברה ניסיון רב בהפעלת כלי טיס בלתי מאוישים; החות'ים שלטו בצנעא והחזיקו אמצעי לחימה ארוכי טווח; המיליציות העיראקיות השתלבו במוסדות המדינה; ובסוריה נשמרה הנוכחות האיראנית חרף שנות התקיפות. ברצועת עזה בנו חמאס והג'יהאד האסלאמי כוח בסיוע איראני, אך בהתאם לתוכנית פלשתינאית עצמאית(חומת יריחו).

אחת התוצאות של בניין הכוח הייתה ריסון עצמי ישראלי .מאז 2006 ידעה ישראל שחיזבאללה מסוגל להפוך כל עימות למלחמת עורף ארוכה ,ולכן העדיפה במשך שנים לפגוע במשלוחים ובתשתיות בסוריה ולא לפתוח במערכה ישירה בלבנון .המדיניות השיגה הישגים רבים והאטה את פרויקט הדיוק ,אך היא גם אפשרה למאגר הכולל להמשיך לגדול .ההרתעה הייתה הדדית :חיזבאללה חשש מעוצמת צה״ל ,וישראל חששה מן המחיר שיגבה מאגר האש שלו.

ההיגיון הזה חזר ,בעוצמות שונות ,בזירות האחרות .ישראל תקפה בסוריה אך נמנעה בדרך כלל מפגיעה גלויה באיראן ;הגיבה לירי מעזה אך ביקשה לסיים כל סבב לפני שיהפוך למלחמה רחבה ;ופעלה נגד התארגנויות ביהודה ושומרון בלי להציג אותן תמיד כחלק ממערכה איראנית אחת .כל החלטה הייתה מובנת בפני

עצמה ,אולם הצטברותן אפשרה לטהראן ולשותפיה לפרש את הזהירות הישראלית כחולשה וכהוכחה לכך שריבוי הזירות כבר משפיע על חופש הפעולה שלה.

גם ארצות הברית תרמה בעקיפין לתחושת הביטחון של הציר .נסיגתה החפוזה מאפגניסטן ,רצונה לצמצם את נוכחותה במזרח התיכון והתגובות המדודות לתקיפות נגד בסיסיה חיזקו את הטענה האיראנית כי הזמן פועל לטובתה .לא כל נסיגה נבעה מלחץ איראני ולא כל תגובה מדודה ביטאה חולשה , אך בתעמולת המֻקָאוַמַה הוצגו האירועים כחלק מרצף אחד: "המערב מתעייף", ואילו ארגוני ההתנגדות מסוגלים להמשיך לאורך דורות.

בפרק הקודם ראינו כיצד ישראל ניסתה לפרוץ את גבולות הסכסוך באמצעות הסכמי אברהם ונורמליזציה עם ערב הסעודית .איראן נעה בכיוון ההפוך .היא ביקשה להחזיר את הסכסוך למרכז ,להקיף את ישראל באש ולהבהיר לכל מדינה המתקרבת אליה שהמחיר האזורי עלול לגדול .ערב 7 באוקטובר נדמה היה ששתי המגמות מתקרבות לנקודת הכרעה :ישראל מתקדמת להשתלבות במזרח התיכון ,ואיראן מתקדמת לכיתורה של ישראל.

הכיתור היה מרשים על המפה, אך עוצמתו נבעה לא רק ממספר הזירות אלא גם מן האופן שבו כל אחת מהן התכוננה למלחמה בהתאם לתנאיה ולמטרותיה. ברצועת עזה קיבל עיקרון זה ביטוי מובהק במיוחד. חמאס הסתייע בכסף, בידע ובאמצעי לחימה איראניים, אך לא הסתפק בתפקיד שנועד לו במסגרת הציר. במשך שנים הוא בנה כוח, אסף מודיעין וגיבש תוכנית פלשתינאית עצמאית שנועדה לפרוץ את גבולות הרצועה ולהעביר את המלחמה לשטח ישראל. כדי להבין כיצד השתלבה התוכנית במערכה הרב־זירתית, יש לעבור מן המבט האזורי אל התוכנית שכונתה בישראל „חומת יריחו."

שבע זירות ציר ההתנגדות ערב 7 באוקטובר 2023

זירה	כוח אדם ומבנה	טמ״ר	נתון כמותי להיקף הפעילות
איראן	כ־610,000 בצבא ובמשמרות המהפכה	יותר מ־3,000 טילים בליסטיים; מאות כטב״מים	16 טילים בליסטיים לעבר בסיסים אמריקאיים בינואר 2020
לבנון	כ־45,000–100,000 פעילי חיזבאללה (אומדן)	כ־150,000 רקטות וטילים; אלפי כטב״מים (אומדן)	כ־3,970 רקטות ב־34 ימי מלחמת לבנון השנייה
סוריה	יותר מ־60,000 במיליציות פרו־איראניות (אומדן)	מחסנים, ייצור, ונתיבי העברה; אין מלאי כולל	מאות תקיפות ישראליות נגד התבססות והברחות
עיראק	כ־230,000 בחשד א־שעבי; רק חלקם נאמני איראן	רקטות, טילים, וכטב״מי נפץ; אין מלאי מצרפי	78 תקיפות נגד כוחות ארה״ב בעיראק ובסוריה עד מרץ 2023
תימן	כ־200,000 לוחמים חות׳ים (אומדן)	טילים בליסטיים, טילי שיוט וכטב״מים	מאות שיגורים חוצי גבול לעבר סעודיה ואיחוד האמירויות
רצועת עזה	כ־25,000–30,000 בחמאס וכ־4,000 בג׳יהאד	כ־30,000 רקטות בידי הפלגים (אומדן)	כ־4,360 רקטות ב־11 ימי שומר החומות
יהודה ושומרון	מאות חמושים ותאים מקומיים; אין כוח אחוד	בעיקר נשק קל ומטענים; ללא מערך טמ״ר משמעותי	270 פיגועי ירי בשנת 2023; יותר מ־951 כלי נשק נתפסו בתוך 25 חודשים

טמ״ר = טילים, "מעופפים" (כטב"ם) ורקטות. הנתונים הם אומדנים פומביים ונועדו להציג סדרי גודל.

3. תוכנית חומת יריחו – חמאס מתכונן להתקפה

באוגוסט 2005 השלימה ישראל את ההתנתקות מרצועת עזה. כ־8,000 יהודים גורשו מבתיהם ביישובי גוש קטיף וצפון הרצועה. זה היה מעשה של בגידה בציונות וטעות אסטרטגית: מדינה יהודית עקרה קהילות שבנו חבל ארץ, ובו בזמן מסרה לאויביה מרחב רצוף שממנו נעדרה מעתה נוכחות קבועה של צה"ל. ישראל שמרה על שליטה במעטפת הימית והאווירית וברוב המעברים, אך בתוך הרצועה נוצרה טריטוריה שבה ניתן היה להקים מחנות אימונים, בתי מלאכה, מערכי פיקוד ומחסנים בלי להתמודד מדי לילה עם מעצרים ופשיטות כמו ביהודה ושומרון. גירוש התושבים ופינוי הבסיסים לא סיימו את הלחימה; הם שינו את צורתה. במקום חוליות קטנות שניסו לפעול מתוך מרחב שבשליטה ישראלית, קיבל חמאס אפשרות להקים כוח בעל היררכיה, חלוקה גאוגרפית ותוכנית עבודה רב־שנתית.

הבעיה לא הייתה בעצם הרצון להיפרד מאוכלוסייה ערבית בלבד, אלא בדרך שבה בוצעה הנסיגה: ישראל ויתרה על שליטה קבועה בתוך הרצועה, עקרה את יישוביה והותירה את השטח למאבק בין הרשות הפלשתינאית לחמאס, בלי מנגנון שהיה מסוגל למנוע מן הארגון להפוך את המרחב לבסיס צבאי. במקום גבול הנשען על עומק, מודיעין ונוכחות, נוצרה גדר שמאחוריה יכול היה האויב להתאמן, להתחמש ולבחור את מועד העימות הבא.

מן החטיפה למדינת חמאס

ביוני 2006 הוכיח מבצע חטיפתו של גלעד שליט את ערכו של השילוב בין מודיעין, מנהרה, הפתעה ונסיגה מהירה. החטיפה העניקה לחמאס הישג אסטרטגי שאש רקטית לבדה לא הייתה יכולה להשיג. היא יצרה מנוף ממושך מול ממשלת ישראל והמחישה את הרגישות הישראלית לגורלו של כל חייל. מבקר המדינה מצא כי לאחר מבצע "עופרת יצוקה", ועל רקע הצלחת עסקת שליט, העניק חמאס עדיפות מוגברת למנהרות התקפיות. הלקח היה ברור: חטוף ישראלי הוא לא רק הישג תודעתי, אלא נכס מדיני שבאמצעותו אפשר לשחרר אסירים ביטחוניים, לשבש את סדר היום הישראלי ולכפות משא ומתן ארוך.

עסקת שליט, שהושלמה באוקטובר 2011, שחררה 1,027 אסירים ביטחוניים. מבחינת חמאס הייתה זו הוכחה מספרית לרווח האפשרי מחטיפה: חייל אחד הוחזק יותר מחמש שנים והומר ביותר מאלף אסירים. בין המשוחררים היה יחיא סינוואר. כך התחבר הלקח המבצעי של מנהרה ופשיטה ללקח אסטרטגי עמוק יותר: החברה הישראלית תפעיל לחץ כבד להשבת חטופיה, וחטופים יכולים להגביל את חופש הפעולה של ממשלתה.

ביוני 2007 השלים חמאס את השתלטותו בכוח על הרצועה וסילק ממנה את מנגנוני פת"ח. במהלך ההשתלטות נזרקו גם פעילי פת"ח מגגות בניינים — מעשה אלים שנועד לזרוע פחד ולהבהיר כי התנגדות לשלטון החדש תיענה ביד קשה. מאותו רגע חדלה הזרוע הצבאית להיות רק ארגון מחתרתי הפועל לצד שלטון אחר. היא נשענה על מנגנוני משטרה וביטחון פנים, שלטה בתקציבים, במעברים, בקרקעות ובחומרי בנייה, וקבעה מי יורשה לפעול ומי ייעצר. השלטון העניק לחמאס עומק אנושי ולוגיסטי: אפשרות לגייס, לאמן ולמיין פעילים; לשלב

אנשי מנגנונים במערך החירום; ולהסתיר תשתיות צבאיות בתוך מערכת אזרחית שהוא עצמו ניהל.

המעבר מארגון לצבא לא התרחש ביום אחד. בשנים הראשונות השתמש חמאס במונחים ובמסגרות משתנים, ובחלק מן המקורות הישראליים הופיעו מספרים שונים של חטיבות וגדודים. אבל הכיוון היה עקבי: חוליות הפכו למחלקות, מחלקות לפלוגות, והפלוגות שובצו בגדודים ובחטיבות מרחביות. לצד המסגרות הטריטוריאליות קמו יחידות מקצועיות לרקטות, נ"ט, הנדסה, צליפה, מודיעין, ים ואוויר. כבר לפני "עופרת יצוקה" תיארו מחקרים ישראליים כיצד חמאס אימץ היררכיה צבאית סדורה, גם אם איכות אנשיו ורמת המשמעת לא היו אחידות.

מסבב לסבב: שבע מסקנות שהצטברו

בין 2008 ל־2023 עבר חמאס רצף של מבחנים מבצעיים, אך אין צורך להפוך כל אחד מהם לפרק נפרד. ב״עופרת יצוקה״, שנמשכה 22 ימים, למד להיעלם מן המהלומה ולשמר שלטון וירי; ב״עמוד ענן״ ירה לראשונה לעבר גוש דן וירושלים ולמד להתמודד עם כיפת ברזל באמצעות פיזור, מלאי ומטחים; ב״צוק איתן״, שנמשך 50 ימים, הפעיל מנהרות חדירה, נ״ט, צליפה וקומנדו ימי, בעוד צה״ל השמיד 32 מנהרות והמבצע גבה 68 חללים בהם 2 חטופים(אורון שאול ו-הדר גולדין). בשנים 2018–2019 הפכו צעדות השיבה את הגדר למרחב ניסוי, וב״חגורה שחורה״ נשאר חמאס מחוץ ללחימה בעוד הג׳יהאד האסלאמי שיגר כ־450 רקטות. ב״שומר החומות״ שוגרו כ־4,360 רקטות ב־11 ימים, ירושלים וגוש דן הותקפו וירי הרקטות שיבש גם את נמל התעופה בן גוריון; וב״עלות השחר״ וב״מגן וחץ״ שוב צפה חמאס מן הצד. בכל פעם שבה ישראל סיימה את המערכה בלי להפיל את שלטונו, הארגון קיבל זמן לשקם את המלאי, לתקן את הכשלים ולהתכונן לסבב הבא.

המסקנה הראשונה: הישרדות היא הישג. חמאס לא נדרש לעצור את צה״ל בגבול או לנצח בקרב סדור. די היה לו לשמור על הנהגה, מסגרות, יכולת ירי ושלטון, ואז להציג את עצם העמידה כניצחון.

המסקנה השנייה: הטווח משנה את המלחמה. כל יעד חדש — אשקלון, באר שבע, גוש דן, ירושלים והתעופה האזרחית — הרחיב את האוכלוסייה הישראלית שנחשפה למטחים והגדיל את הלחץ על הממשלה.

המסקנה השלישית: הכמות חשובה מן הדיוק. מול כיפת ברזל בנה חמאס מלאי גדול יותר, פיזר משגרים והגדיל את צפיפות המטחים כדי ליצור עומס ולשמר אש לאורך זמן.

המסקנה הרביעית: התת־קרקע שולל את העליונות הישראלית. המנהרות הסתירו מפקדים, אמצעי לחימה ותנועה, אפשרו הפתעה מקרוב והכריחו את צה״ל להילחם במרחב שאינו נראה מן האוויר.

המסקנה החמישית: חטיפה מייצרת כוח אסטרטגי. שליט, אורון שאול והדר גולדין המחישו כי חייל או אזרח המועבר לרצועה הופך למנוף ארוך טווח, ולכן החטיפה הוטמעה בלב התוכנית העתידית.

המסקנה השישית: ניתן ללמוד גם מן הצד. כאשר הג׳יהאד האסלאמי נלחם לבדו, חמאס שמר את כוחו, בחן את המודיעין, החיסולים והיירוט הישראליים וחיזק את הדימוי שלפיו הוא מורתע ומעדיף יציבות.

המסקנה השביעית: ההגנה הישראלית חייבה מתקפה אחרת. ככל שהגדר, המכשול התת־קרקעי וכיפת ברזל השתפרו, חמאס עבר מתפיסה של פשיטה מוגבלת לתוכנית מערכתית שנועדה לשתק את הגבול, לפרוץ בכמה מוקדים ולחטוף מאות ישראלים.

אי־הכרעה כמנגנון של בניין כוח

ההישרדות ב"צוק איתן" חיזקה גם תפיסה אסטרטגית מסוכנת. חמאס לא השיג את דרישותיו במלואן, אבל הוא נותר בשלטון, המשיך לשגר כמעט עד סוף המערכה וחזר לבנות את כוחו. מבחינתו, עצם העמידה מול צה"ל במשך שבועות הייתה הישג. אם ישראל אינה מבקשת לכבוש את הרצועה ולהפיל את השלטון, יכול חמאס לספוג מכה, להכריז על ניצחון ולפתוח מחדש במרוץ ההתעצמות.

בדיונים שהתקיימו בקבינט ב־2014 הוצגה לפי פרסומים הערכת צה"ל שלפיה כיבוש מלא של הרצועה והפלת חמאס עלולים לעלות בכ־500 חללי צה"ל, לצד מחיר מדיני וכלכלי כבד. בריאיון למגזין TIME באוגוסט 2024 נשאל נתניהו מדוע לא הלך אז "עד הסוף"; הוא השיב שלא היו לכך הסכמה במערכת הצבאית, תמיכה ציבורית או לגיטימציה בין־לאומית. אלה שני מקורות נפרדים, אך יחד הם מסבירים את הלקח של חמאס: ישראל מסוגלת לפגוע בו קשות, אולם עלות ההכרעה עשויה להרתיע אותה מלנסות להפיל את שלטונו.

הוויכוח הישראלי על המחיר האפשרי של כיבוש הרצועה היה ממשי, אך מבחינת חמאס התוצאה הייתה פשוטה יותר מן הנימוקים: ישראל העדיפה פעם אחר פעם להחזיר את השקט במקום להסיר את האיום. הפער הזה יצר מנגנון קבוע. צה״ל פגע במשגרים, במפקדות ובפעילים; חמאס קיבל הפסקת אש, שיקם את האבדות ובנה את הדור הבא של היכולת. גם כאשר נתניהו הצהיר כי חמאס "ספג מכה קשה" וכי ההרתעה שוקמה, הארגון הבין שהרתעה ישראלית נמדדת במשך השקט — ואילו הצלחתו שלו נמדדת במה שיוכל להכין במהלכו.

מכאן נוצרה הסתירה שהובילה לחומת יריחו. ישראל ראתה בכל סבב אירוע שיש לסיימו בתנאים משופרים; חמאס ראה בכל סבב שלב בתוך מערכה אחת ארוכה. משום שלא נדרש להגן על מדינה מתפקדת או לנצח את צה״ל בשדה פתוח, הוא יכול היה לספוג הרס כבד, להסתתר בתוך האוכלוסייה ולהמתין להזדמנות הבאה. כל עוד שלטונו שרד, הלקחים המבצעיים נשמרו בתוך הארגון והומרו למנהרות עמוקות יותר, למטחים גדולים יותר, לכוחות פשיטה מאומנים יותר ולתוכנית שאפתנית יותר.

סינוואר: מן הכלא אל רעיון ההכרעה

באוקטובר 2011 שוחרר יחיא סינוואר במסגרת עסקת שליט. הוא היה ממייסדי מנגנון הביטחון הפנימי של חמאס ומן הדמויות האכזריות שצמחו בתוך הארגון. שנותיו בכלא הישראלי העניקו לו היכרות עמוקה עם החברה הישראלית, השפה העברית, תרבות השיח הציבורי והרגישות לחטופים. עסקת שליט עצמה הייתה הוכחה חיה לכוחו של מנוף החטיפה: ישראל שחררה 1,027 אסירים ביטחוניים תמורת חייל אחד.

סינוואר לא חזר לרצועה כפעיל מן השורה. הוא השתלב במהירות במוקדי הכוח, התקרב למוחמד דף ולמפקדי הזרוע הצבאית, ודחק מתחרים. בפברואר 2017 נבחר למנהיג חמאס ברצועת עזה. בחירתו צמצמה את המרחק שבין ההנהגה המדינית ובין הזרוע הצבאית. במקום הנהגה המבקשת לרסן את אנשי

הצבא, עמד בראש הרצועה אדם שראה בכוח הצבאי את יסוד השלטון ואת הכלי לשינוי המציאות.

חזונו היה אסלאמיסטי ולא לאומי בלבד. חמאס צמח מן האחים המוסלמים, וסינוואר ראה במאבק בישראל חובה דתית ובשלב בדרך להקמת שלטון אסלאמי על כל ארץ ישראל המערבית. הוא לא קיבל את ישראל כעובדה קבועה שיש לנהל לצדה סכסוך גבולות; הוא ראה בה ישות זמנית שאפשר לערער את אמונתה בעצמה עד שתתפורר. לכן בעיניו "סבב" לא היה יחידת המלחמה הסופית, אלא תחנה במאבק מצטבר ורב־דורי.

מכאן נולדה מה שניתן לכנות "הקונספציה של סינוואר". הוא הניח שהחברה הישראלית חזקה מבחינה צבאית אך שבירה מבחינה פנימית; שהיא רגישה לחטופים, לנופלים, למלחמה ממושכת ולקרע פוליטי; שהממשלה מעדיפה לקנות שקט במקום להפיל את שלטונו; ושציר ההתנגדות ירחיב את הלחץ כאשר ישראל תיראה פגיעה. מן הכלא ומעסקת שליט הוא למד את ערך החטופים; מן הסבבים למד את גבולות הנכונות הישראלית לתמרן; ומהישרדות חמאס למד שניתן לספוג מכה ולהמשיך להתחזק. הטעות שלו הייתה להסיק כי מכה קשה מספיק תוביל לקריסת ישראל ולא להתגייסותה למלחמה.

צעדות השיבה: מערכת מתוכננת על הגדר

ב־30 במרץ 2018, כשסינוואר כבר עמד בראש חמאס ברצועה, החלו לאורך הגבול "צעדות השיבה". כלפי חוץ הוצגו האירועים כמחאה עממית על המצור ועל זכות השיבה. בפועל חמאס נטל בהדרגה שליטה בארגון, בהסעות, במימון ובהכוונת ההמונים, ושילב בתוך המרחב האזרחי פעילים שניסו לחבל במכשול, לבחון נקודות תורפה ולהתקרב לעמדות צה"ל. מבחינת הארגון היה זה כלי כפול: לחץ תודעתי ומדיני על ישראל, ובמקביל הזדמנות ללמוד את הגדר ואת שגרת הכוחות.

הנזק לעוטף עזה לא היה סמלי. עפיפונים ובלוני תבערה הציתו שדות, שמורות טבע וחורש; בדיון בכנסת ביוני 2018 הוערך שכבר נשרפו כ־25 אלף דונם. חקלאים איבדו יבולים ושטחי מרעה, כוחות כיבוי נדרשו לעשרות מוקדים, ותושבים חיו בשגרה של עשן, אזעקות ואיום מתמשך על השטח שמעבר לביתם. מבחינה פסיכולוגית, חמאס הוכיח כי הוא מסוגל לשבש את חיי העוטף גם בלי לפתוח במלחמה מלאה ובלי לשגר רקטה אחת.

האירועים החוזרים העניקו לחמאס זמן תצפית רב. הוא יכול היה לעקוב אחר האופן שבו צה"ל מתגבר גזרות, אחר תגובת התצפיות והכוחות להצטברות המון, ואחר המעבר הישראלי משגרת ביטחון שוטף למצב חירום. הוא גם למד כיצד רעש, עשן, הפרות סדר וריבוי מוקדים מקשים על יצירת תמונת מצב אחת. אין פירוש הדבר שכל משתתף בצעדות ידע על תוכנית המלחמה; המשמעות היא שהמסגרת שיצר חמאס אפשרה לאנשיו לאסוף ניסיון תחת כיסוי של מחאה.

הלחץ המצטבר דחף את ממשלת ישראל לחפש הסדרה. בתיווך מצרי וקטארי הורחבו העברות הכסף, הוכנס דלק, ניתנו הקלות ונוהל משא ומתן עקיף שנועד להפסיק את ההצתות והאלימות על הגדר. מבחינת ישראל זו הייתה דרך להגן על תושבי העוטף בלי להיגרר למבצע גדול; מבחינת סינוואר זו הייתה הוכחה שכדאי לייצר לחץ מבוקר ואז להמירו במשאבים ובזמן. קניית השקט הפכה לחלק מן ההונאה: ככל שחמאס קיבל יותר תמורת ריסון, כך התחזקה בישראל ההנחה שיש לו יותר מה להפסיד.

לאחר המלחמה פורסם כי גם ההפגנות שחודשו סמוך לגדר בחודשים שקדמו ל־7 באוקטובר השתלבו בהכנות ובהונאה: הן נועדו להרגיל את ישראל מחדש לנוכחות פעילים ליד המכשול, ובחלק מן המקומות שימשו לסימון ולבחינה של מרחבים שנכללו בתוכנית הפשיטה. כך הפכו "צעדות השיבה" מרכיב בתהליך ארוך. הן חיזקו בישראל את המסגרת המחשבתית שלפיה פעילות הגדר היא בעיקר מנוף לקבלת הקלות כלכליות, בעוד שחמאס צבר באמצעותה ידע על המכשול ועל התגובה אליו.

אנחנו יכולים לראות בצעדות חוליית חיבור בין ההונאה ובין המבצע. הן לא היו חזרה מלאה על ההתקפה ולא נועדו לבדן להכריע את אוגדת עזה. חשיבותן הייתה בכך שהן נרמלו קרבה לגדר, ערבבו בין אזרחים לפעילים צבאיים והרגילו את המערכת הישראלית לפרש אירועי גבול לפי סולם של הפרות סדר. ביום שבו חמאס ביקש לעבור ממחאה מבוימת למתקפה צבאית, הוא קיווה שחלק מן הסימנים המוקדמים ייקראו בישראל כהמשך של אותה שגרה.

מן ההברחות אל תעשייה צבאית מקומית

ההתעצמות לא הייתה אפשרית בלי ציר פילדלפי. לאחר ההתנתקות הפך הגבול בין הרצועה למצרים לעורק כלכלי וצבאי. מתחת לבתי רפיח נבנו מנהרות ששימשו להעברת סחורות, כסף, אנשים ואמצעי לחימה. שירות הביטחון הכללי תיאר ציר מרכזי שהוביל נשק מאיראן לסודאן, משם למצרים ולסיני ולבסוף דרך מנהרות רפיח. לפי הפרסום, החל משנת 2010 עברו בציר מאות רקטות תקניות, פצצות מרגמה, אמצעי נ"ט, חומרי נפץ וחומרי גלם.

קריסת המשטר בלוב ב־2011 פתחה מקור נוסף של נשק, והכאוס בסיני הקל על המבריחים. חמאס קיבל לא רק מוצרים מוגמרים אלא גם ידע: דגמים לפירוק ולחיקוי, רכיבים, שיטות ייצור והדרכה איראנית. ההברחות האיצו את המעבר מרקטות קצרות טווח מתוצרת מאולתרת למערך מגוון יותר שכלל רקטות תקניות, נ"ט וחומרי נפץ באיכות גבוהה יותר.

שנת שלטונו של מוחמד מורסי במצרים, מיוני 2012 עד יולי 2013, הייתה חלון הזדמנויות מיוחד. הקרבה הרעיונית בין האחים המוסלמים ובין חמאס החלישה את הלחץ המצרי על מנהרות רפיח. לפי הערכות שפורסמו בישראל, בתקופה הזאת הפך המעבר התת־קרקעי ל"אוטוסטרדה" של התעצמות: לצד אמצעי לחימה, תחמושת וחומרי גלם נכנסו לרצועה מכונות לייצור נשק, ציוד תעשייתי ומכונות כבדות ששימשו להרחבת מפעל המנהרות.

למיכון הזה הייתה חשיבות גדולה יותר מעוד משלוח נשק. רקטה מוברחת מוסיפה פריט למלאי; מכונת ייצור מאפשרת לחדש את המלאי פעם אחר פעם. חמאס הקים ברצועה רשת של סדנאות, מחרטות ואתרי הרכבה, שחלקם חוברו באמצעות התת־קרקע. כאשר צה"ל חשף את המערך במהלך המלחמה נמצאו עשרות סדנאות ומכונות, מכלים לחומרים ומרכיבים שנועדו לייצור רקטות ואמצעי לחימה בהיקף גדול. הממצאים המאוחרים אינם מוכיחים מה היה מקורו של כל כלי, אך הם ממחישים מה נבנה מן הידע, מחומרי הגלם ומציוד הייצור שנכנסו לרצועה לאורך השנים.

לאחר עליית עבד אל־פתאח א־סיסי החריפה מצרים את המאבק במנהרות. היא הרסה מנהרות רבות, הרחיבה אזור חיץ בצד המצרי והפעילה אמצעים הנדסיים לאורך הגבול. מבחינת חמאס היה זה איום אסטרטגי, אך גם מנוע להסתגלות. הארגון העביר את מרכז הכובד מהכנסת מערכות נשק שלמות לייצור

מקומי ברצועה. הוא הקים בתי מלאכה, ניצל חומרים דו־שימושיים, פירק נפלים ואסף מתכת וחומרי גלם. כך פחתה תלותו בנתיב אחד, גם אם איכות המוצרים המקומיים לא הייתה אחידה.

המעבר לייצור עצמי הסביר מדוע סבב לחימה לא רוקן את חמאס לצמיתות. לאחר כל הפסקת אש הוא יכול היה לשקם משגרים, לייצר רקטות חדשות ולהחזיר מלאים. ההברחה נותרה חשובה לרכיבים, לידע ולאמצעים איכותיים, אך מפעל ההתעצמות כבר היה נטוע בתוך הרצועה. המצור האט אותו; הוא לא עצר אותו.

מערך הרקטות: בכל סבב יעד רחוק יותר

ערב המלחמה החזיקו חמאס והג'יהאד האסלאמי, לפי הערכות שפורסמו בישראל, כ־18–20 אלף רקטות ופצצות מרגמה יחד. הערכה נפרדת שפורסמה לאחר תחילת המלחמה ייחסה לחמאס לבדו כ־13–15 אלף רקטות. אין דרך לאמת מספר מדויק, מפני שהמלאים הוסתרו, השתנו ונחלקו בין ארגונים. אולם סדר הגודל מלמד שהרקטות לא היו עוד יכולת הטרדה בלבד, אלא זרוע אש שנועדה לפעול במשך שבועות.

המערך היה בנוי שכבות. פצצות מרגמה ורקטות קצרות טווח נועדו ליישובי העוטף, למוצבי צה"ל ולשטחי הכינוס. רקטות גראד ודגמים מקומיים בטווח של עשרות קילומטרים איימו על אשקלון, אשדוד ובאר שבע. דגמים דוגמת M־75 ו־J־80 נועדו לגוש דן ולירושלים; R־160 הרחיבה את האיום צפונה; וב"שומר החומות" הציג חמאס את "עיאש 250", שלטענתו הגיעה לטווח של כ־250 קילומטרים. השמות והטווחים נשאו גם מסר תודעתי: חמאס ביקש להראות שכל פיתוח חדש מכניס עוד חלק מישראל למעגל האש.

היתרון האמיתי לא היה ברקטה הבודדת אלא במספר, בפיזור ובקצב. משגרים הוטמנו או הוסוו, חלקם הוכנו להפעלה מרחוק, ומלאים פוזרו בין אזורים. חמאס שאף לירות מטחים גדולים מכמה גזרות, לחייב את מערכות ההגנה לבחור מטרות ולהפעיל אזעקות במקביל בעוטף ובמרכז. אש לעומק ישראל נועדה גם להרחיק את תשומת הלב מן הגבול ברגע פתיחת מתקפת הפשיטה.

כיפת ברזל הפחיתה מאוד את שיעור הפגיעות במרחבים מאוכלסים, אבל לא ביטלה את השפעת הרקטות. כל מטח סגר בתי ספר, עצר רכבות, שיבש תעופה והכניס מיליוני ישראלים למרחבים מוגנים. במונחי חמאס, גם רקטה שיורטה הצליחה לייצר זמן, פחד ועלות. במלחמה ממושכת, השפעות אלה מצטברות והופכות לכלי לחץ על ההנהגה.

האש הרקטית נועדה גם לחבר בין שני שלבי המלחמה שחמאס תכנן. בפתיחה היא אמורה הייתה ליצור רעש מערכתי: אזעקות בהיקף נרחב, עומס על חמ"לים, תנועה של אוכלוסייה למרחבים מוגנים והפניית קשב של חיל האוויר ושל מערכי ההגנה. לאחר שכוחות הפשיטה ישובו לרצועה, הרקטות אמורות היו להמשיך את הלחץ ולמנוע מישראל תחושה שהאירוע הסתיים עם בלימת החדירה. כך נוצר רצף מתוכנן בין ההלם בגבול ובין מלחמת ההתשה בעורף.

לכן נכון לראות במערך הרקטות זרוע מערכתית ולא אוסף של משגרים. חמאס נזקק למודיעין על זמני תגובה, למנגנון פיקוד שמחליט איזה טווח להפעיל, למערך הנדסי שמשקם יכולות ולגדודים שמגינים על אזורי השיגור. הוא לא ציפה לדיוק של חיל האוויר הישראלי; הוא ביקש להשיג השפעה באמצעות כמות, פיזור

והתמדה. מבחינתו, הישרדותם של כיסי ירי לאורך זמן הייתה הוכחה לכך שהמערכת הצבאית שלו ממשיכה לתפקד גם תחת תמרון.

המטרו: הצבא שמתחת לצבא

מערך המנהרות של חמאס לא היה מערכת אחת בעלת תפקיד יחיד. נכון יותר לחשוב עליו כעל כמה רשתות חופפות. מנהרות ההברחה מתחת לגבול המצרי הזינו את בניין הכוח; מנהרות חוצות גבול נועדו לפשיטות ולחטיפות; מנהרות לחימה קצרות שימשו למארבים ולהיעלמות; וצירים עמוקים יותר שירתו פיקוד, קשר, אחסון ותנועה בין מתחמים. מבקר המדינה חילק את האיום למנהרות התקפיות, הגנתיות, מנהרות הברחה ובונקרים או תשתיות אסטרטגיות.

אין נתון פומבי מוסכם על אורכה הכולל של הרשת ערב המלחמה. לאחר "שומר החומות" טען סינוואר כי ברצועה יותר מ־500 קילומטרים של מנהרות וכי התקיפות הישראליות פגעו רק בחלק קטן מהן. צה"ל לא אישר את המספר, ולכן יש להתייחס אליו כהצהרת חמאס ולא כמדידה ישראלית; עם זאת, גם הערכות חיצוניות תיארו רשת של מאות קילומטרים. עצם סדר הגודל מסביר מדוע המנהרות לא היו "פרויקט" נקודתי אלא שכבה גאוגרפית נוספת של הרצועה.

הרשת הפנימית נועדה בראש ובראשונה לשלול מישראל מטרות. חיל האוויר יכול היה לראות בניין, דרך ומשגר גלוי, אך התקשה לעקוב אחר מפקד שנכנס לפיר ויצא בשכונה אחרת. מתחת לקרקע ניתן היה להחזיק אמצעי לחימה, לנהל קשר ולשמר מפקדות גם כאשר הרחובות שמעל נתונים לתקיפה. חמאס ביקש ליצור מצב שבו צה"ל משמיד את המעטפת הנראית לעין אך אינו מצליח לפרק את המערכת שממשיכה להפעיל חוליות.

למנהרות היה גם תפקיד התקפי בתוך הרצועה. הן אפשרו לאנשי חמאס לבחור מתי להיחשף, לצאת סמוך לכוחות ואז להיעלם. הן חיברו בין מבנים, הכינו מרחבי מארב והעניקו לכוח קטן ניידות שאינה תלויה ברחובות. כך יכול גדוד שאיבד את מפקדתו הגלויה להמשיך לפעול באמצעות חוליות מקומיות שמכירות את המרחב. התת־קרקע לא ביטל את עליונות צה"ל, אבל הוא נועד להאט את מימושה ולהעלות את המחיר של כל שכונה.

המערך היה גם נקודת תורפה. החפירה דרשה שנים, כסף רב, חשמל, בטון וכוח אדם. מנהרה שנחשפה הפכה לנכס שאפשר לתקוף, וציר מרכזי שנפגע עלול היה לנתק כמה מתחמים. לכן בנה חמאס יתירות והפרדה: לא כל פעיל ידע לאן מוביל כל ציר, ולא כל חלק ברשת היה פתוח לכל יחידה. המידור צמצם את הנזק מחקירה או מתפיסת מפה, אך גם הקשה על תיאום מלא. חמאס קיבל את החיסרון הזה כדי להבטיח שרידות.

נוח׳בה וחדר המבצעים המשותף

הנוח'בה — "המובחרת" — לא הייתה חטיבה שישית מעל חמש החטיבות המרחביות. היא הייתה כוח עילית שנבנה בתוך המערכת החטיבתית. מחקר ב"מערכות" קבע כי לאחר "צוק איתן" הורחב הכוח עד כדי גדוד עילית בכל חטיבה מרחבית. הפעילים נבחרו ואומנו למשימות שבהן נדרש שילוב של כושר, משמעת, תעוזה ויכולת לפעול זמן קצר ללא פיקוד רציף.

ייעוד הנוח'בה השתנה עם השנים. בתחילה נקשרה היחידה בעיקר למנהרות חדירה, לפשיטות על מוצבים ולחטיפת חיילים. לאחר שהמכשול התת־קרקעי הקשה על נתיב זה, הורחבו ההכנות לפעולה מעל הקרקע, מן הים ובאמצעים

אוויריים פשוטים. הכוח נועד להיות החוד: לפרוץ, לפגוע במערכי הפיקוד והמודיעין בגבול, להשתלט על מוצבים ונקודות מפתח, לפתוח נתיבים לכוחות נוספים ולהוציא חטופים במהירות אל הרצועה.

חשוב להבחין בין איכות הנוח'בה ובין איכות כלל המערך. לא כל אחד מ־30 אלף הפעילים היה לוחם עילית, ולא כל גדוד היה מסוגל לפעול מחוץ לגזרתו. חמאס בנה מדרג: כוח נבחר למשימות התקפיות, פעילי גדודים להגנה וללחימה בשכונות, ומעטפת רחבה יותר של אבטחה, לוגיסטיקה ומנגנוני שלטון. מתקפת הפתע דרשה מן המעגלים האלה לפעול ברצף — הנוח'בה תפתח את הדרך, הכוחות המרחביים ירחיבו את החדירה, ומערכי הרקטות, ההנדסה והמודיעין ישבשו את התגובה הישראלית.

חמאס היה הכוח הדומיננטי ברצועה, אך לא היחיד. לצד גדודי עז א־דין אל־קסאם פעלו פלוגות אל־קודס של הג'יהאד האסלאמי, הזרועות הצבאיות של החזית העממית והחזית הדמוקרטית, ועדות ההתנגדות העממית, גדודי המוג'אהדין, פלגים שונים של גדודי חללי אל־אקצא ומסגרות קטנות נוספות. חלקן היו אסלאמיסטיות וחלקן לאומיות או מרקסיסטיות; חלקן היו תנועות בעלות הנהגה מדינית וחלקן רשתות חמושות קטנות.

בשנת 2018 התמסד "חדר המבצעים המשותף של פלגי ההתנגדות הפלשתינאית". הוא נועד לתאם החלטות על כניסה לסבב, עוצמת הירי, הטווחים, העיתוי וחלוקת המשימות. משנת 2020 קיים החדר תרגילים משותפים שבהם נראו שיגורי רקטות, פשיטות, פעילות ימית ואימונים על מטרות המדמות מוצבים ישראליים. בפרסום על התרגיל הראשון בדצמבר 2020 נמנו 12 פלגים משתתפים; מקורות מאוחרים יותר מנו עשרה פלגים פעילים במסגרת ערב המלחמה. ההבדל במספר נבע מפיצולים, שמות חופפים ומסגרות שלא תמיד פעלו באופן קבוע.

הג'יהאד האסלאמי היה השותף הצבאי החשוב ביותר. הערכות פומביות הציבו את כוחו ערב המלחמה בטווח של כ־8,000–10,000 פעילים, אם כי אין מספר גלוי ומאומת. פלוגות אל־קודס אורגנו במסגרות מרחביות שנקראו חטיבות: צפון הרצועה, עזה, מחנות המרכז, חאן יונס ורפיח; רמת הפירוט הפומבית על הגדודים שלהן נמוכה בהרבה מזו שקיימת על חמאס. הן החזיקו מערך רקטי משמעותי, יחידות נ"ט, מנהרות וכוחות מקומיים בכל חלקי הרצועה. הארגון היה קטן מחמאס ולא נשא באחריות לשלטון האזרחי, ולכן נטה לעיתים להסלמה מהירה יותר. קשריו עם איראן היו ישירים, והוא שימש ערוץ להעברת ידע ומשאבים. המבצעים "חגורה שחורה", "עלות השחר" ו"מגן וחץ" הוכיחו כי הוא מסוגל לנהל כמה ימי ירי גם כאשר חמאס נשאר מחוץ למערכה.

ועדות ההתנגדות העממית וזרוען, חטיבות א־נאסר סלאח א־דין, צמחו כמסגרת גמישה שחיברה פעילים מרקעים שונים. הן היו מעורבות בחטיפת גלעד שליט והחזיקו יכולות רקטיות ויחידות פשיטה קטנות. גדודי המוג'אהדין התפתחו מפיצול בפת"ח ושילבו זהות אסלאמית עם פעילות צבאית. שתי המסגרות היו קטנות, אך הכירו היטב גזרות מקומיות ויכלו להוסיף חוליות, נשק ומודיעין.

חשיבותו של חדר המבצעים לא הייתה בכך שכל הפלגים הפכו לצבא מאוחד. חמאס שמר מידע ויכולות ליבה לעצמו, ובוודאי לא חשף בפני כל ארגון את מלוא תוכנית המתקפה. החשיבות הייתה ביכולת לקבוע שפה משותפת, למנוע ירי שאינו רצוי, לחלק חלונות פעולה ולהרחיב במהירות את היקף הלחימה. חמאס

הפך בכך משליט שמרסן ארגונים למפקד מערכת שמסוגל להפעילם כאשר הדבר משרת את תוכניתו.

חמש חטיבות ו־24 גדודים מרחביים

סדר הכוחות של חמאס היה גאוגרפי. כל חטיבה נשאה באחריות למחוז, וכל גדוד נקשר לעיר, למחנה פליטים או לקבוצת שכונות. המבנה התאים הן לשליטה בשגרה והן ללוחמת גרילה. הגדוד הכיר את הרחובות, את הפירים, את המחסנים ואת האוכלוסייה בגזרתו; הוא לא נדרש לקבל בכל רגע הוראות ממפקדה מרכזית. אם הקשר נותק, פלוגות וחוליות יכלו להמשיך לפעול על בסיס תוכניות מוקדמות.

בספר זה מוצגות שתי מפות שונות של המבנה הצבאי של חמאס ברצועת עזה ערב 7 באוקטובר 2023. המפה הראשונה, המבוססת על מחקרי המכון לחקר המלחמה (ISW), מציגה חמש חטיבות ו־24 גדודים, אך אינה מחלקת את שטח הרצועה בין הגדודים. המפה השנייה, המבוססת על מידע שפרסם דובר צה״ל, מציגה חלוקה מרחבית מפורטת של 24 הגדודים בתוך הרצועה. בין המקורות קיימים הבדלים בשמותיהם של חלק מן הגדודים, בתעתיקם ובאופן שיוכם למרחבים השונים. הבדלים אלה אינם בהכרח סתירה, אלא משקפים שתי שיטות מיפוי ומינוח שונות, ולכן אין בספר הכרעה איזו מהן נכונה יותר. בפרק ״חומת יריחו״, העוסק בבניין הכוח של חמאס ובסדר הכוחות שלו ערב המלחמה, נעשה שימוש במינוח של ISW. לעומת זאת, בפרקים המתארים את התמרון הקרקעי ואת הקרבות עצמם ייעשה שימוש בשמות שפרסם דובר צה״ל, כדי לשמור על התאמה לדיווחים המבצעיים ולתיאורי הקרבות.

כל גדוד היה משויך לעיר, לעיירה, למחנה פליטים או לקבוצת שכונות. השיוך לא היה רק שם: הוא קבע את מרחב הגיוס, ההיכרות עם השטח, התשתיות, המנהרות והיעדים. חטיבת הצפון נשענה על בית חאנון, בית לאהיא וג׳באליה; חטיבת עזה על שכונות העיר; חטיבת המרכז על דיר אל־בלח ומחנות המרכז; חטיבת חאן יונס על העיר והמרחב שסביבה; וחטיבת רפיח על הגבול המצרי וציר פילדלפי. בתוך כל חטיבה נבנה גם כוח נוח׳בה שנועד לצאת מן המרחב המקומי, לפשוט ולחזור אליו.

חטיבת צפון הרצועה החזיקה את בית חאנון, בית לאהיא, ג׳באליה וסביבתן באמצעות שישה גדודים. הקרבה למעבר ארז, לשדרות וליישובי צפון העוטף הפכה אותה לחטיבת גבול מובהקת, אך עיקר כוחה נשען על העומק האנושי והבנוי של ג׳באליה. המבנה אפשר לה להוציא כוחות פשיטה מזרחה ובו בזמן להשאיר מסגרות מקומיות שיתכוננו לתמרון הישראלי הצפוי. אם גדוד אחד ייפגע ליד הגבול, גדודים אחרים יוכלו להמשיך לפעול מתוך המחנה, העיר והשכונות הסמוכות.

חטיבת עזה, שגם היא כללה שישה גדודים, הגנה על המרכז השלטוני ועל המרחב העירוני הצפוף ביותר. שג׳אעיה וזייתון שלטו בכניסות המזרחיות; דרג׳־תופאח חיבר בין מרכז העיר לצפון־מזרח; שאטי, רדואן וצברה־תל אל־אסלאם החזיקו את החוף, צפון־מערב העיר ודרומה. העיר חולקה למתחמי לחימה מקבילים כדי שלא תהיה נקודה אחת שנפילתה תמוטט את החטיבה. כל גדוד יכול היה להישען על פירים, מחסנים, משגרים ומפקדים מקומיים ולהמשיך להילחם גם לאחר פגיעה בפיקוד המרכזי.

חטיבת מחנות המרכז מנתה ארבעה גדודים — דיר אל־בלח, אל־בורייג׳, אל־מגאזי ונוסייראת. היא הייתה קטנה יותר, אך מיקומה במותניה הצרים של הרצועה העניק לה חשיבות לוגיסטית: כל עוד המרכז נשאר פתוח, ניתן היה להעביר אנשים, אמצעי לחימה ומידע בין העיר עזה לחאן יונס. צפיפות המחנות סיפקה מתחמי הגנה, והשטחים החקלאיים שסביבם אפשרו לפזר משגרים ונתיבי תנועה. לכן נועד כל גדוד לפעול גם אם צה״ל ינתק את הרצועה ויחסום את הרצף מצפון לדרום.

חטיבת חאן יונס כללה חמישה גדודים והייתה מעוז חשוב של יחיא סינוואר ושל הזרוע הצבאית. היא הקיפה את העיר, המחנה, הפרברים והמרחב החקלאי שממזרח, וחיברה בין כוחות גבול, עומק עירוני ותשתית תת־קרקעית. הגדוד המזרחי פנה אל יישובי דרום העוטף; גדודי העיר והמחנה נועדו לקלוט תמרון ולמשוך את צה״ל ללחימה צפופה; וקראררה החזיק את צפון המחוז. כך נבנה מרחב שבו הנהגה, פיקוד, מנהרות וכוח מקומי הגנו זה על זה בשכבות.

חטיבת רפיח החזיקה את הקצה הדרומי, את מעבר רפיח ואת המרחב הסמוך לציר פילדלפי. שלושת הגדודים המזוהים במיפוי נשענו על מזרח העיר, מחנה יבנא ושאבורה. רפיח הייתה לא רק חזית מול ישראל אלא גם העורף הלוגיסטי של בניין הכוח: מרחב שבו הצטברו ידע, משפחות ורשתות שנולדו מתקופת ההברחות. גם לאחר שמצרים הרסה מנהרות רבות, נותרה חשיבותו של הגבול. החטיבה נועדה לשמר את המוצא הדרומי, להגן על נתיבי התנועה צפונה ולהפוך כל ניסיון ישראלי להשתלט על הגבול למערכה בתוך עיר ומחנות פליטים.

מעל המבנה המרחבי פעלו מערכים מקצועיים: כוח נוח׳בה לפשיטות ולחטיפות; מערכי רקטות ומרגמות להפעלת אש לפי תוכנית מרכזית; נ״ט, הנדסה וחבלה להגנת המרחב; מודיעין ותצפית לאיסוף על היישובים והבסיסים; ויכולות אוויריות וימיות מוגבלות שנועדו להוסיף נתיבי חדירה. הגדוד לא החזיק בהכרח את מלוא היכולות בעצמו, אך הוא סיפק להן שטח, מסתור, כוח אדם ויעדים. כך חיבר חמאס בין צבא מאורגן לבין גרילה שכונתית: מערכת אחת תכננה את המתקפה, ואילו עשרות מסגרות מקומיות נועדו להמשיך את המלחמה לאחריה.

המשמעות המבצעית הייתה שכל שכונה קיבלה תפקיד כפול. לפני המתקפה היא שימשה מרחב הכנה: גיוס, אימון, אחסון, תצפית ותנועה מוסתרת. לאחריה נועדה להפוך למתחם הגנה עצמאי. מפקד הגדוד הכיר את המשפחות שמהן גויסו המחבלים, את הבתים שמתחתיהם נחפרו פירים ואת הצירים שבהם ניתן להציב מטענים וחוליות נ״ט. מבחינת חמאס, היתרון לא היה במספר הטנקים או המטוסים — שלא היו לו — אלא ביכולת להטמיע מסגרת צבאית בתוך מרחב אזרחי מוכר, לפזר אותה לפני המכה הישראלית ולרכז ממנה כוח רק ברגע שנדרש.

מכלול התנאים האלה עמד להפוך את הלחימה ברצועת עזה למערכה האורבנית המורכבת בהיסטוריה האנושית. צה״ל לא נדרש להילחם רק ב־24 גדודים שהוטמעו בתוך ערים, מחנות פליטים ושכונות צפופות, אלא במערכת צבאית שנבנתה מעל הקרקע ומתחתיה בעת ובעונה אחת. אלפי פירים ומנהרות חיברו בין מפקדות, מחסנים ועמדות לחימה; מבנים וצירים מולכדו; אוכלוסייה אזרחית גדולה תיוותר בתוך מרחב הקרבות כמגן אנושי; ומאות חטופים יוחזקו בעומק השטח. חמאס ביקש למחוק את ההבחנה בין חזית לעורף ובין לחימה

מעל הקרקע ללחימה בתת־הקרקע, וכך לכפות על צה״ל להתקדם באיטיות בתוך מרחב שבו כל בית, רחוב או פיר עלולים להפוך לזירת קרב.

לכן 24 הגדודים אינם רק נתון ארגוני. הם מסבירים כיצד חמאס תכנן לעבור בתוך שעות ממתקפת פתע למלחמת התשה. כוחות הנוח׳בה ומערכי האש נועדו ליצור את ההישג הראשון מעבר לגדר; הגדודים שנשארו ברצועה נועדו לקלוט את תגובת צה״ל, להגן על המפקדות ועל החטופים ולשחוק את הכוחות המתמרנים. זה היה החיבור בין המיקרו למאקרו: כל גדוד נלחם על רחובות ופירים מקומיים, אך פעולתם המצטברת נועדה למנוע מישראל הכרעה מהירה ולהאריך את המלחמה עד שהלחץ הפנימי והבין־לאומי יפעל לטובת חמאס.

מפה 1: חמש החטיבות ו־24 הגדודים — מבנה ארגוני

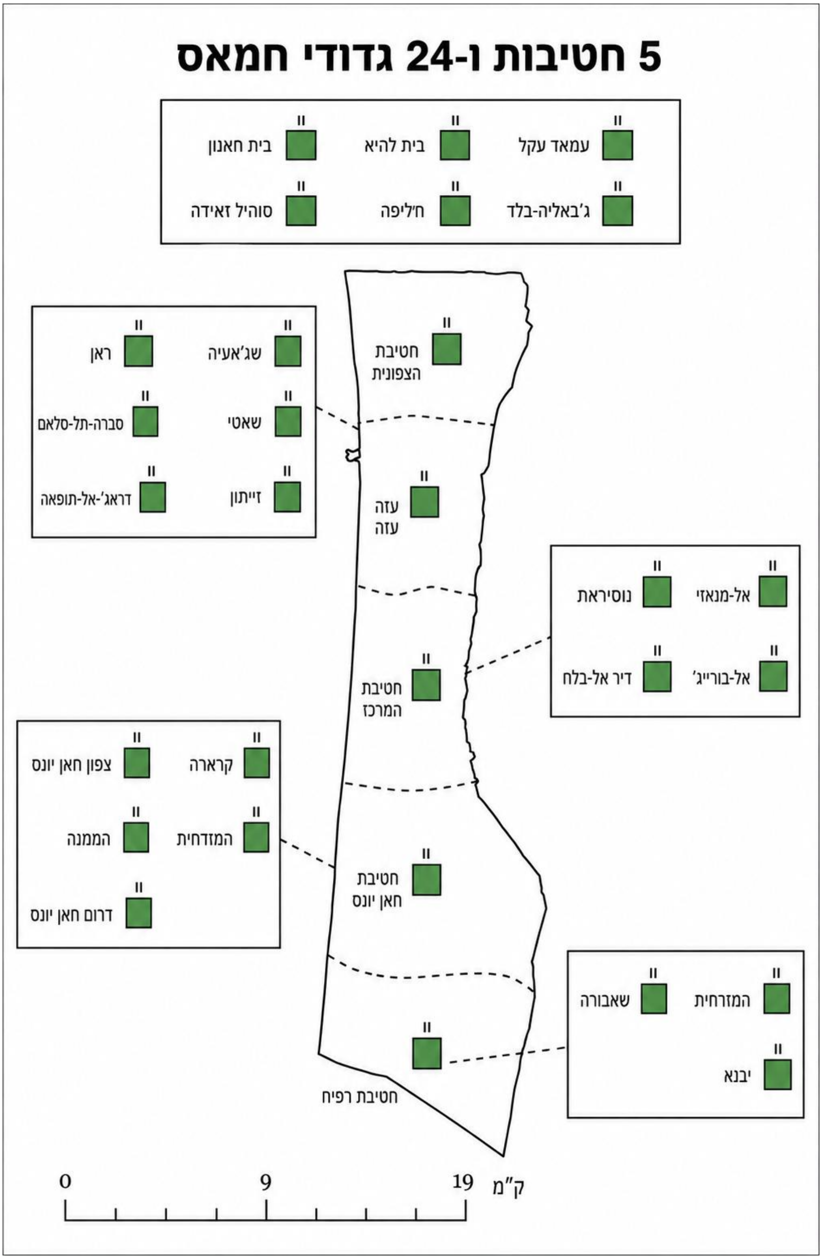

המפה מציגה את שיוכם המרחבי של 24 הגדודים לחמש החטיבות. כל גדוד נקשר לעיר, למחנה או לקבוצת שכונות.

מפה 2: פריסת 24 הגדודים ברצועת עזה

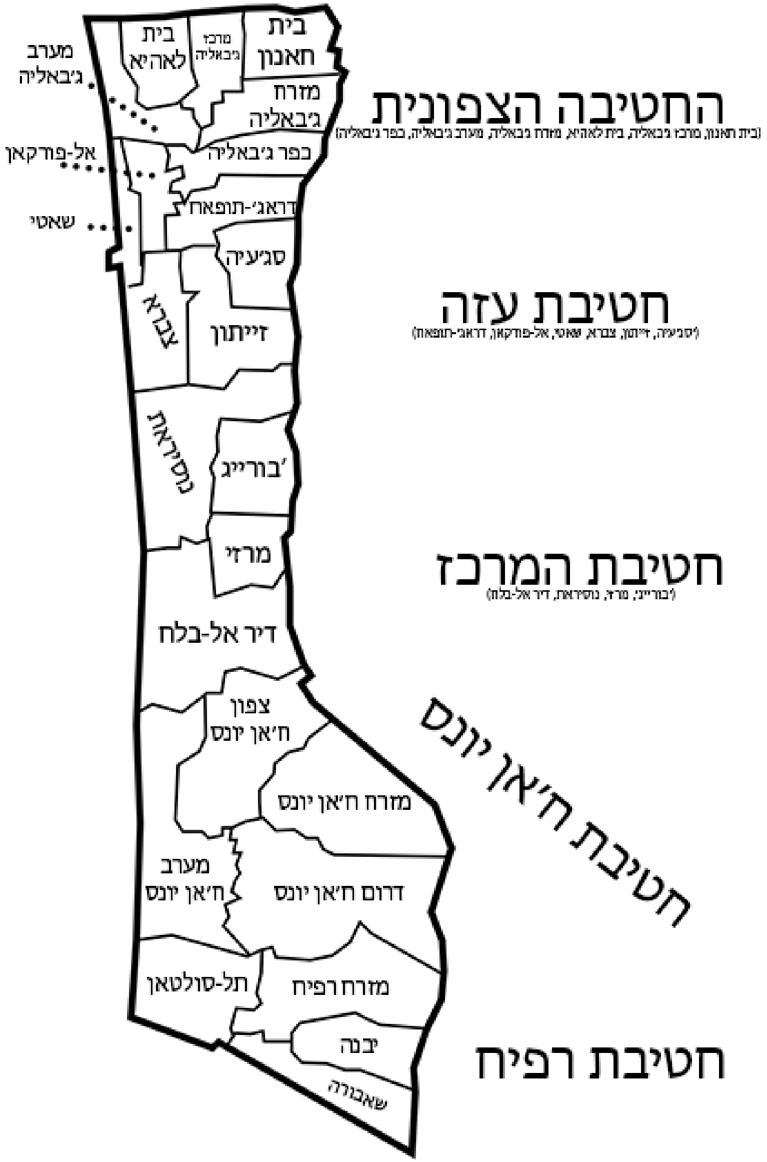

המפה מציגה את פריסת הגדודים לפי המרחבים שבהם נבנו בסיסי כוחם ותשתיותיהם.

הגדוד השכונתי והשלב השני של המלחמה

חמש החטיבות ו־24 הגדודים לא נועדו להביס את צה"ל בקרב חזיתי. אם היו מתרכזים בשטח פתוח, חיל האוויר, השריון והארטילריה היו משמידים אותם במהירות. המבנה המרחבי נועד לאפשר התפרקות מבוקרת: כאשר החטיבה אינה יכולה לפעול כמסגרת, הגדוד ממשיך; כאשר הגדוד נפגע, הפלוגה והחוליה נשארות בגזרתן. כך הופך כוח דמוי־צבא לרשת גרילה מבלי לאבד לחלוטין את התכנון והלוגיסטיקה שהעניקה לו המסגרת הצבאית.

כל גדוד הכין את סביבתו. הוא הכיר את הבתים והסמטאות, שילב תצפיתנים, הנדסה, נ"ט וצליפה, וחיבר את הפעילות אל התת־קרקע. המטרה הייתה להכריח את צה"ל לנוע לאט, לבדוק כל מרחב ולהחזיק כוחות רבים גם באזורים שכבר נכבשו. חמאס לא היה חייב למנוע את כניסת צה"ל; הוא ביקש להפוך כל כניסה למערכה של שבועות וחודשים.

הרקטות השלימו את הגרילה. כל עוד ניתן היה לשגר אפילו מספר קטן של רקטות, חמאס יכול היה לטעון שהמסגרות שלו לא הוכרעו. החטופים נועדו להגביל את חופש הפעולה הישראלי ולהכניס לכל החלטה צבאית גם שיקול של משא ומתן וסיכון. התת־קרקע נועד להסתיר את שניהם — את הלוחמים ואת החטופים — ולהפוך את הזמן לנשק.

בניין הכוח כהונאה

ההונאה של חמאס לא הייתה מצג שווא שנבנה ביום אחד, אלא שגרת חיים ארוכה שבה אותות סותרים התקיימו זה לצד זה. הארגון קידם היתרי עבודה, קיבל כסף קטארי, ריסן לעיתים ירי של פלגים אחרים ונמנע משני סבבים לצד הג'יהאד האסלאמי. באותו זמן הוא הרחיב את הנוח'בה, שיקם את הרקטות, קיים תרגילים ובנה תוכנית התקפית. דווקא משום ששני הצדדים היו אמיתיים — האחריות השלטונית וההכנה למלחמה — ניתן היה לבחור בישראל את הצד שהתאים לקונספציה.

חמאס ניצל גם את השפה הישראלית של "הסדרה". כל הקלה נבחנה לפי יכולתה לקנות שקט, וכל תקופת שקט נתפסה כהוכחה שהמדיניות עובדת. מבחינת סינוואר, ההקלות לא חייבו ויתור על יעדיו. הן העניקו זמן, כסף ושגרה שאפשרה להתכונן. הוא יכול היה לשפר את מצבה הכלכלי של הרצועה במידה שמנעה התפרצות פנימית, ובמקביל לשמר כוח צבאי שנועד לשבור בעתיד את אותה שגרה.

גם מבנה חמש החטיבות סייע להסוואה. מבחוץ ניתן היה לפרש אותו כמערך הגנתי של שלטון המבקש לשרוד תקיפה ישראלית. ואכן, רוב הגדודים נועדו להילחם בתוך גזרותיהם ולא לצאת למתקפה רחוקה. אך בתוך כל חטיבה נבנה כוח נוח'בה התקפי, והמערכים המרכזיים — רקטות, רחפנים, מודיעין והנדסה — יכלו לחבר את החטיבות למהלך אחד. ההגנה וההתקפה לא היו שתי תוכניות נפרדות; ההתקפה נועדה להביא את צה"ל אל ההגנה שהוכנה מראש.

זאת הייתה נקודת העיוורון. ישראל ראתה את המנהרות והתייחסה אליהן כאיום שיש לסכל, ראתה את הרקטות ובנתה מערכת יירוט, ראתה את התרגילים והמשיכה לעקוב אחריהם. מה שלא קיבל משקל מספיק היה היחס בין המרכיבים. כאשר מחברים כוח פשיטה חטיבתי, תוכנית לפגיעה במערך הגבול, אש רחבת

היקף, חדר מבצעים ותשתית לגרילה ממושכת, מתקבלת לא עוד יכולת של ארגון טרור — אלא תפיסת מלחמה.

מתוכנית מוכרת לתוכנית שלא האמינו שתופעל

לשאלה מתי נוסחה "חומת יריחו" אין תשובה של תאריך יחיד. יש להבחין בין ראשית הרעיון בחמאס, המועד שבו הוא נחשף לראשונה לישראל, והגרסה המפורטת שקיבלה במערכת את השם המוכר. לפי גילויים שפורסמו בפברואר 2026, כבר באפריל 2018 היה בידי אמ"ן מסמך מפורט שתיאר את תפיסת הפשיטה הרחבה, והוא הועבר לראש הממשלה; לפי אותו פרסום ייתכן שגם השב"כ העביר באותה שנה סקירה של התוכנית למטה לביטחון לאומי. כלומר, בשנת 2018 כבר הכירו גורמים בצה"ל ובדרג המדיני את גרעין התוכנית, גם אם טרם נקראה בפומבי "חומת יריחו".

במאי 2022 הוצגה לראש אמ"ן ולאלוף פיקוד הדרום גרסה מפורטת ומעודכנת של התוכנית, שכונתה בישראל "חומת יריחו". היא תיארה מתקפה רחבת היקף על המכשול, על מוצבי צה"ל ועל יישובי העוטף. בין 2018 ל־2022 לא נשאר הרעיון קפוא: לאחר "שומר החומות" עודכנה שאיפת חמאס מהישג של פשיטה גדולה למהלך מערכתי שנועד לשבור את הגנת אוגדת עזה ולפתוח את הדרך לעומק. המסמך לא נקב בהכרח במועד ביצוע, ולכן גורמים במערכת ראו בו תוכנית שאפתנית, תרחיש רחוק או מסמך לבניין כוח.

זהו דיוק מהותי. צה"ל לא הופתע בשנת 2022 מרעיון שלא היה קיים קודם לכן; הוא קיבל אז גרסה בשלה של תפיסה שהייתה מוכרת לפחות משנת 2018. הכשל לא היה רק אי־איתור של מסמך, אלא אי־הפיכת המידע לאיום ייחוס מחייב. כל המרכיבים שנצפו בנפרד — נוח'בה, אמצעי פריצה, רחפנים, רקטות, אימונים ומערכי גדודים — כבר התחברו לרעיון אופרטיבי אחד, אך המשמעות הכוללת נדחתה.

השם "חומת יריחו" היה שם ישראלי, אך הדימוי התאים לתוכנית: לא לעבור דרך שער אחד, אלא להפיל את תפיסת החומה כולה. המכשול הישראלי נבנה כדי לזהות חדירה מצומצמת ולכוון אליה כוחות. חמאס תכנן עומס מסוג אחר — מספר רב של פריצות, תקיפות על אמצעי התצפית, אש רקטית, חדירות יבשתיות ולצדן ניסיונות מן האוויר ומן הים. המטרה הייתה לשתק את המערכת המרחבית לפני שכוחות מן העומק יספיקו להגיע.

הכרעת אוגדת עזה לא חייבה את השמדת כל חייליה. מבחינה מערכתית די היה לנתק מפקדות, לפגוע בתצפיות ובקשר, לבודד מוצבים וליצור תמונת מצב שגויה. אוגדה שאינה יודעת היכן עיקר המתקפה, שאינה מצליחה לדבר עם כוחותיה ושמקבלת עשרות אירועים בו־זמנית מאבדת זמנית את יכולתה לפקד. אל חלון הזמן הזה נועדו להיכנס כוחות הפשיטה.

ההכנות נראו בגלוי. בשנה שקדמה לטבח קיימו חמאס וחדר המבצעים המשותף רצף אימונים שדימו פשיטה על המכשול ועל מוצבים. בתרגילים נראו כוחות מתקרבים לדגמי עמדות ישראליות, מתרגלים חדירה למתחם צבאי, שילוב בין אש לכוחות פשיטה והעברת "שבויים" מדומים. ב־12 בספטמבר 2023, פחות מחודש לפני המתקפה, נערך תרגיל "אל־רוכן א־שדיד 4" — "המשענת האיתנה 4" — בהשתתפות הפלגים ובכמה אזורים ברצועה. התרגיל לא היה זהה לתוכנית הסודית במלואה, אך הוא בחן תיאום, מעבר משגרה לחירום והפעלת כמה זרועות במסגרת אחת.

גם חמאס עצמו התאמן על דגמי מוצבים שנבנו ברצועה. מסמך מודיעיני שהופץ בישראל כשבועיים לפני 7 באוקטובר תיאר אימון של ארבע פלוגות, שכל אחת קיבלה יעד המדמה מוצב אחר. בישראל נאסף המידע, היקף התרגיל זוהה ואנשי המודיעין אף שיבחו את האיסוף — אך בדיון נאמר שהתרחיש "דמיוני לגמרי" ושיש להבחין בין תרגיל ראווה לבין יכולת ממשית. ישראל לא הייתה עיוורת לתרגילים; היא התעלמה מן המשמעות המצטברת שלהם משום שזו סתרה את ההנחה שחמאס מורתע.

לתרגול הצבאי הצטרף איסוף מודיעין מדוקדק על המוצבים ועל החיילים המשרתים בהם. חמאס צבר מפות, תצלומים, מידע גלוי מרשתות חברתיות, תצפיות מן הרצועה והיכרות עם שגרת הגבול. במחשבים ובמסמכים שנתפסו לאחר הטבח נמצאו פרטים על מבנים, עמדות, דרכי גישה ושמות או תמונות של חיילים. אין צורך להניח שהיה בידי חמאס "סייען" בכל בסיס: חלק גדול מן המידע נחשף לאורך שנים בהתבוננות, בפרסומים גלויים ובהצטברות של פרטים קטנים.

לכן התרגילים היו יותר מהצגה. הם חיברו את תיקי המודיעין אל כוח פיזי שהתאמן שוב ושוב על אותה משפחת משימות. יחידות הנוח'בה התרחבו, מערך ההנדסה צבר אמצעי פריצה, והגדודים הכירו את יעדיהם ואת גזרות החזרה שלהם. מחקר מאוחר של "מערכות" ציין כי בזמן אמת עלתה השאלה מדוע נדרש לחמאס היקף גדל של פלוגות נוח'בה ושל אמצעים התקפיים, אך המשמעות הרחבה לא תורגמה לאיום ייחוס מחייב.

כאן התחברה ההונאה לבניין הכוח. חמאס לא הסתיר כל אימון וכל כלי; הוא הסתיר את הכוונה ואת מועד החיבור ביניהם. הוא אפשר לישראל לראות ארגון שמתאמן אך גם מרסן את הג'יהאד, מקבל כסף ומבקש היתרי עבודה. כל רכיב צבאי קיבל הסבר מצמצם: הנוח'בה נועדה לפשיטה מוגבלת, הגדודים להגנה, הרחפנים לתעמולה, ואמצעי הפריצה לתרחיש רחוק. התמונה השלמה נדחתה משום שסתרה את ההנחה שסינוואר אינו מעוניין במלחמה.

תוכנית שנבנתה על התגובה הישראלית

תוכנית המלחמה של חמאס לא הסתיימה בחזרת כוחות הפשיטה לרצועה. היא נשענה על הערכה כיצד ישראל תגיב להלם. סינוואר הכיר את החברה הישראלית והניח שמתקפה רחבה ומספר גדול של חטופים לא יאפשרו לממשלה להסתפק בסבב אש קצר. צה"ל יידרש להיכנס לרצועה, הציבור ידרוש תוצאה ברורה, והנהגת ישראל תתקשה לעצור כל עוד הזרוע הצבאית של חמאס נשארת על כנה. במובן הזה, התמרון הישראלי לא היה תקלה בתוכנית אלא שלב שחמאס ציפה לו.

גם כאן ביקש הארגון להפוך עוצמה לחולשה. לצה"ל היו יותר מטוסים, טנקים, מודיעין ולוחמים מיומנים; אך כדי לממש את העוצמה היה עליו להכניס כוחות למרחב שחמאס הכיר והכין במשך שנים. חמש החטיבות ו־24 הגדודים העניקו למרחב הזה מסגרת. הגדוד לא נדרש להביס אוגדה ישראלית. הוא נדרש לשמר חוליות, להאט את ההתקדמות, להמשיך לשגר ולהכריח את צה"ל לחזור שוב ושוב לשטח שכבר טוהר. הצטברות הפעולות המקומיות נועדה ליצור התשה מערכתית.

החטופים היו אמורים לפעול בתוך אותה משוואה. מבחינת חמאס הם שימשו בעת ובעונה אחת מנוף למשא ומתן, מקור ללחץ ציבורי ואמצעי שמסבך את קבלת ההחלטות הישראלית. ככל שיתפזרו במרחבים שונים וככל שהמערכה

תתארך, כך יגדל הפער בין הרצון להכריע את חמאס ובין החובה להשיבם. סינוואר ביקש להציב בפני ישראל שתי מטרות שהדרך להשגתן עלולה להתנגש, ולנצל את המתח ביניהן כדי לשמר את שלטונו ואת כוחו.

לצד הלחץ הצבאי ציפה חמאס גם לשעון מדיני. מלחמה בתוך שטח עירוני צפוף תעורר ביקורת בין־לאומית, תלחץ על בעלות בריתה של ישראל ותגדיל עם הזמן את הדרישה להפסקת אש. לכן לא היה עליו לנצח בקרב סדור; היה עליו לשרוד עד שהמחיר הצבאי, הציבורי והמדיני יצטבר. כל גדוד שנשאר פעיל, כל רקטה ששוגרה וכל חטוף שנותר בידיו נועדו להאריך את השעון הזה ולמנוע מישראל סיום פשוט.

ערב 6 באוקטובר

כאשר אנחנו עוצרים את השעון בערב 6 באוקטובר, חמאס כבר השלים את רוב המעבר מארגון טרור לצבא טרור היברידי. היו לו שלטון, מנגנוני גיוס, תעשייה מקומית, סיוע איראני, מערך רקטי גדול, רשת תת־קרקעית, כוח פשיטה וחמש חטיבות שהכירו כל אחת את גזרתה. הפלגים האחרים לא השתוו לו, אך חדר המבצעים העניק לו יכולת להרחיב את המערכה ולהציג חזית פלשתינאית משותפת.

הכוח הזה לא נבנה כדי להחזיק לאורך זמן בשטח ישראל מול אוגדות צה"ל. השלב הראשון נועד להיות קצר, מהיר ומטלטל: לשבור את מערך הגבול, להשתלט זמנית על מוקדים, לפגוע באמון הציבור ביכולתה של המדינה להגן עליו ולהכניס לרצועה מספר גדול ככל האפשר של חטופים. ככל שההלם יהיה גדול יותר וככל שמספר החטופים יהיה גבוה יותר, כך יגדל הסיכוי שישראל תפעל מתוך זעם, לחץ וחוסר ודאות.

השלב השני נועד להתחיל כאשר צה"ל ייכנס לרצועה. שם המתינו הגדודים במרחבים שהכינו, המנהרות, חוליות הנ"ט, המטענים, הצלפים ומלאי הרקטות. חמאס ביקש לגרור את הצבא החזק באזור אל מלחמה שבה אין חזית אחת ואין רגע ברור של הכרעה. כל שכונה תדרוש תמרון, כל נסיגה ישראלית תאפשר לחוליות לחזור, וכל חטוף יוסיף לחץ על מקבלי ההחלטות.

הנסיגה בשנת 2005 ומדיניות ההכלה שבאה אחריה אפשרו אפוא לחמאס לצמוח מכוח שולי לצבא טרור מאורגן. כל סבב שלא הסתיים בהכרעתו העניק לו זמן נוסף ללמוד, להתחמש ולשפר את התוכנית. סינוואר ביקש להשתמש במתקפה רחבה כדי להכניס מאות חטופים לרצועה, למשוך את צה״ל למלחמת הקזת דם בתוך המנהרות והשכונות, לעורר מרד בקרב ערביי ישראל וביהודה ושומרון ולצרף את הזירות האחרות למערכה. בעיניו, הצטברות הלחץ הצבאי, הציבורי והמדיני הייתה אמורה להביא את ישראל לכניעה. השאלה הבאה איננה עוד כיצד נבנה הכוח, אלא כיצד התוכנית הזאת פגשה מערכת ישראלית שהכירה חלקים רבים ממנה ובכל זאת לא נערכה למימושה.

חומת יריחו לא נולדה אפוא כרעיון מנותק, אלא כסיכום של שמונה־עשרה שנות למידה. מן ההתנתקות למד חמאס שניתן להסיג את ישראל באמצעות לחץ מתמשך; מחטיפת שליט למד את ערכם של חטופים; מן הסבבים למד שהישרדות שלטונו מספיקה כדי לפתוח מחדש במרוץ ההתעצמות; מכיפת ברזל ומהמכשול למד שעליו להציף את ההגנה ולפרוץ אותה במקביל; מצעדות השיבה למד את שגרת הכוחות על הגדר; ומהתגובות הישראליות למד שמדיניות ההכלה עלולה

לפרש הכנות למלחמה כרצון בהסדרה. כל לקח בנפרד היה מוכר. הסכנה נוצרה כאשר חמאס חיבר את כולם למערכת אחת.

גם המטרה חרגה בהרבה מפשיטה לשם הרג. מאות חטופים אמורים היו לכבול את חופש הפעולה הישראלי; חדירה לבסיסים וליישובים אמורה הייתה ליצור תחושת קריסה; המלחמה בתוך הרצועה נועדה לגבות מצה״ל מחיר מתמשך; והתלקחות ביהודה ושומרון, בקרב ערביי ישראל ובזירות הציר אמורה הייתה להפוך את המשבר המקומי למערכה אזורית. סינוואר העריך כי ישראל חזקה מבחינה צבאית אך רגישה לחטופים, לאבדות, לשסע פנימי וללחץ מדיני. על ההערכה הזאת נבנתה התקווה שהלם הפתיחה יוביל בסופו של דבר לא רק להסדר נוסף, אלא לכניעה.

במובן הזה, הכשל הישראלי לא היה מחסור מוחלט במידע. חלקים נרחבים מן התוכנית היו מוכרים, האימונים נצפו, המנהרות והנוח׳בה לא היו סוד וגם רעיון החטיפה הופיע שוב ושוב בניסיון המבצעי של חמאס. הכשל היה בחיבור. כל סימן הוסבר בנפרד: האימונים כהפגנת כוח, הריסון כרצון בהקלות, צעדות הגדר כמחאה, המנהרות כהכנה להגנה והמסמך כתוכנית שאפתנית שהארגון עדיין אינו מסוגל או אינו מעוניין לממש. כאשר ההנחה הבסיסית הייתה שחמאס מבקש לשמר את שלטונו ולשפר את מצב הרצועה, גם סימנים סותרים הוכנסו לתוכה במקום לערער אותה.

4. ישראל ערב המלחמה

בין עוצמה אזורית, מדיניות הכלה ומשבר פנימי

מעצמה אזורית שביקשה להימנע ממלחמה

ישראל של ערב המלחמה הייתה מעצמה אזורית. היא עדיין לא הייתה ההגמוניה של המזרח התיכון, אך החזיקה בשילוב יוצא דופן של עוצמה צבאית, עליונות טכנולוגית, כלכלה מתקדמת וקשרים מדיניים מתרחבים. הסכמי אברהם הפכו אותה ממדינה שמדינות האזור מבקשות לבודד לשותפה שמדינות ערביות סוחרות עמה, לומדות מיכולותיה ונעזרות בה מול איראן. הצטרפות אפשרית של ערב הסעודית להסכמים הייתה עשויה להשלים את התהליך ולהעניק לישראל מקום מקובל עוד יותר במערכת האזורית.

אלא שהתמונה הזאת נראתה אחרת מטהרן, מביירות ומרצועת עזה. כפי שתואר בפרקים הקודמים, איראן בנתה סביב ישראל את ציר ההתנגדות, ואילו חמאס הכין במשך שנים מתקפה שנועדה לשבור את תחושת הביטחון שלה ולבלום את השתלבותה באזור. ישראל הכירה את האיומים, תקפה את ההתבססות האיראנית בסוריה והקימה צבא מתקדם שנועד להרתיע ולהכריע. עם זאת, היא נמנעה ממלחמה יזומה והעדיפה להכיל כל עימות מוגבל.

הבחירה הזאת לא הייתה חסרת היגיון. ישראל ביקשה להמשיך לצמוח, להרחיב את קשריה ולהימנע ממלחמות שיגבו מחיר כבד בחיי אדם, בכלכלה ובלגיטימציה הבין־לאומית. אולם בהדרגה הפכה מדיניות סבירה לקונספציה: במקום שהשקט ישמש זמן להתכונן להכרעה, הוא נעשה יעד בפני עצמו. הצבא בנה כוח למערכה הבאה, אך צמצם מסגרות וכוח אדם; הדרג המדיני ניהל איומים ללא אסטרטגיה לאומית מוסכמת; והמערכת הפנתה את עיקר מבטה לצפון, בעוד שחמאס נתפס כאיום שניתן להמשיך לנהל.

באותו זמן החלה החברה הישראלית להיקרע מבפנים. המשבר הפוליטי שנפתח באפריל 2019 החריף במהלך המאבק על הרפורמה המשפטית, פגע באמון בין חלקי הציבור וחדר גם אל מערך המילואים. בישראל נתפס המאבק כוויכוח פנימי קשה; אויביה פירשו אותו כסימן לכך שהחברה איבדה את לכידותה ואת נכונותה להילחם. כך הגיעה ישראל לליל 6 באוקטובר 2023 כשהיא עשירה, חזקה ומקובלת מאי פעם — אך גם מפולגת, בטוחה מדי בהרתעתה ונמנעת מן ההכרעה שנדרשה ממנה במשך שנים.

מן ההכרעה אל ההכלה

הנתיב המדיני שהוביל לערב המלחמה החל בהסכמי אוסלו. במסגרת ההסכמים נכנסו לשטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה כעשרת אלפים אנשי אש״ף חמושים, והוקמה רשות בעלת מנגנוני ביטחון משלה. התקווה הייתה שהכוח הפלשתינאי יילחם בטרור ויאפשר לישראל לצמצם שליטה ישירה; בפועל נוצר בשטח כוח מאורגן שחלק מאנשיו, נשקו ותשתיותיו השתלבו בהמשך בעימות עם ישראל. גל הטרור והאינתיפאדה השנייה הפכו את אוסלו מאכזבה מדינית לאסון מקיז דם.

מבצע ״חומת מגן״ בשנת 2002 היה ההיפוך המבצעי של אותה תפיסה. לאחר רצף פיגועי התאבדות החליטה ישראל להחזיר את צה״ל לערים, לפרק

תשתיות, לעצור מבוקשים ולבסס חופש פעולה מודיעיני ומבצעי. המבצע לא פתר את הסכסוך ולא ביטל את הרשות הפלשתינאית, אך הוא הוכיח כי נוכחות מתמשכת וחופש פעולה יכולים לצמצם טרור באופן עמוק יותר מסבבי תגובה. ביהודה ושומרון נשמרה מאז היכולת לפעול כמעט בכל לילה; ברצועת עזה התפתח מסלול הפוך.

ההתנתקות בשנת 2005 הוציאה מן הרצועה את היישובים ואת הכוחות הקבועים. לאחר השתלטות חמאס בשנת 2007 איבדה ישראל את חופש הפעולה שהיה לה ביהודה ושומרון. כל כניסה לעזה נעשתה למבצע המחייב גיוס, הכנה ולגיטימציה, ולכן האיום טופל בסבבים. ההבדל בין הזירות היה יסודי: ביהודה ושומרון ניתן היה לעצור חוליה לפני שהפכה לגדוד; בעזה נדרש מבצע גדול כדי להגיע לאותה תשתית. הנסיגה לא יצרה לבדה את חמאס, אך כפי שראינו היא העניקה לו מרחב שבו יכול היה לצמוח מכוח שולי לצבא טרור מאורגן.

"עופרת יצוקה", "עמוד ענן", "צוק איתן" ו"שומר החומות" פגעו בחמאס, השמידו תשתיות וקנו תקופות שקט. בכל סבב הוגדר יעד מוגבל: להפסיק ירי, לשקם הרתעה ולהחזיר שגרה. מאחר שהארגון נשאר בשלטון, הוא למד, שיקם והרחיב את יכולותיו. ישראל הוכיחה שהיא מסוגלת להסב לו נזק כבד; חמאס למד שהיא אינה מוכנה לשאת את המחיר של מערכה אחת ארוכה שתסלק אותו מן השלטון.

הבחירה בהכלה לא הייתה ביטוי לחולשה בלבד. כיבוש הרצועה היה מחייב חודשים של לחימה, נפגעים רבים, שליטה באוכלוסייה של מיליונים והחלטה מי ינהל את השטח לאחר מכן. ללא קונצנזוס לאומי ולגיטימציה בין־לאומית רחבה היה קשה לממשלה ליזום מהלך כזה. אולם הקושי אינו מבטל את הבעיה: אם אין נכונות להכריע, נדרש לפחות לבנות הגנה ועתודות לתרחיש שבו האויב ינצל את ההכלה כדי ליזום בעצמו.

במאי 2000 השלימה ישראל את נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון בדרום לבנון. ההחלטה סיימה שמונה־עשרה שנות שחיקה במוצבים ובצירים וצמצמה את מחיר השהייה, אך הותירה את חיזבאללה חמוש ואת המרחב שפונה ללא מנגנון שימנע ממנו להתבסס בו. יום לאחר היציאה הציג חסן נסראללה בבינת ג'בייל את נאום "קורי העכביש": ישראל חזקה מבחינה צבאית, טען, אך רגישה לאבדות וללחץ מתמשך. מבחינת ישראל הייתה זו החלטה ריבונית שנועדה לשפר את תנאי ההגנה; מבחינת חיזבאללה היא הוכיחה שאפשר לכפות עליה נסיגה בלי להביסה בקרב קלאסי.

ב־12 ביולי 2006 חטף חיזבאללה שני חיילי צה"ל והפיל חיילים נוספים חללים באירוע הגבול. ישראל פתחה במערכה שנועדה להחזיר את החטופים, לפגוע קשות בארגון ולשנות את המציאות בדרום לבנון. המלחמה נמשכה 34 ימים. במהלכה נפלו 121 חיילי צה"ל ו־44 אזרחים כחללים, וכארבעת אלפים רקטות נורו לעבר ישראל. יישובים בצפון חיו במשך שבועות תחת אש, חלק מן האוכלוסייה התפנה דרומה והמשק האזורי נפגע. לראשונה התברר לציבור בהיקף כזה שמערך רקטי מבוזר יכול להמשיך לפעול גם כאשר חיל האוויר תוקף אלפי מטרות ומחזיק בעליונות מוחלטת בשמים.

צה"ל הפעיל כוח אש עצום, פגע במפקדות, במשגרים, בתשתיות ובמלאים, אך התמרון היבשתי הוכנס בהדרגה ותחת מטרות משתנות. יחידות סדירות ומילואים גילו פערים באימונים, בציוד, במלאים, בלוגיסטיקה ובתיאום בין הדרגים. הקרבות בבינת ג'בייל, במרון א־ראס, בסלוקי ובמרחבים נוספים

המחישו שחיזבאללה אינו צבא קלאסי המציג קו הגנה ברור. הוא פעל מחוליות קטנות, משטחים בנויים, משגרי רקטות מוסווים ומערכי נ״ט. ישראל הצליחה להסב לו אבדות ונזק כבד, אך התקשתה להפוך את העליונות הטכנולוגית להכרעה מהירה ולסיום ירי הרקטות.

המלחמה הסתיימה בהחלטה 1701, שקראה להפסקת הלחימה, לפריסת צבא לבנון בדרום ולהרחקת כוחות חמושים מן המרחב עד הליטני. ההסדר העניק לישראל יותר משבע־עשרה שנות שקט יחסי, אך לא פורק את חיזבאללה מנשקו. הארגון חזר למרחב, הרחיב את מערך הרקטות והטילים, שיפר דיוק והקים את כוח רדואן. ישראל קיבלה זמן והרתעה — לא הסרת איום.

ועדת וינוגרד הצביעה על פער בין המטרות המדיניות לבין התכנית הצבאית: החזרת החטופים, הפסקת הרקטות ופירוק חיזבאללה דרשו מהלכים ולוחות זמנים שונים. לאחר המלחמה מילא צה״ל מחסנים, הרחיב אימונים, שיקם את מערך המילואים ופיתח הגנה אווירית ובנק מטרות. הלקח הגלוי היה הצורך לחבר בין יעד מדיני, תמרון והסדר סיום; הלקח הסמוי היה שאש מדויקת והרתעה מסוגלות לקנות שקט גם בלי הכרעה.

לפני 7 באוקטובר לא התקיים בישראל רוב ציבורי יציב לכיבוש הרצועה ולהפלת חמאס. הציבור ביקש שקט, הדרג המדיני ראה באיום האיראני ובחיזבאללה סכנות חמורות יותר, והצבא ידע שמערכה בעזה תחייב שליטה ממושכת. גם בזירה הבין־לאומית הייתה ישראל מתקשה להסביר מלחמה יזומה בהיקף כזה. הטבח ייצור בהמשך קונצנזוס ולגיטימציה שלא היו קיימים קודם לכן.

נתניהו טען בדיעבד כי ללא הקונצנזוס הלאומי והלגיטימציה שנוצרו לאחר הטבח, מלחמה להפלת חמאס הייתה נעצרת בטרם השלמתה. יש ממש במגבלה הזאת, אך היא אינה פוטרת מהכנת חלופה התקפית. מדינה שאינה יכולה לבחור את מועד המלחמה חייבת לשמר כוח שמסוגל לעבור אליה במהירות כאשר האויב בוחר אותו.

ההסדרה: מדיניות סבירה שהפכה לקונספציה

משנת 2018 התגבשה מול הרצועה מדיניות הסדרה שכללה סיוע קטארי, הקלות אזרחיות והרחבת היתרי העבודה. מטרתה הייתה למנוע קריסה, להעניק לחמאס מחיר כלכלי להפסד ולייצר שקט ליישובי העוטף. המדיניות הניבה תוצאות: לאחר סבבים חזרה השגרה, אלפי פועלים נכנסו לישראל וחמאס נמנע לעיתים מהצטרפות לירי של הג׳יהאד האסלאמי. לכן ההסדרה לא הייתה מופרכת; היא נשענה על התנהגות שנראתה עקבית.

הבעיה הייתה המעבר ממדיניות שנבחנת מחדש להנחת יסוד שמפרשת את כל המידע. ההקלות נתפסו כהוכחה שחמאס נעשה אחראי יותר משום שהוא שליט, והשקט נתפס כהוכחה שהוא מורתע. בפועל יכול היה הארגון ליהנות מן ההסדרה ובמקביל להכין מלחמה. הכסף האזרחי לא מימן בהכרח כל מנהרה או רקטה, אך הוא שחרר משאבים אחרים ואפשר למשטר לקיים שלטון, התעצמות ותכנון בעת ובעונה אחת.

בניין הכוח למערכה הבאה

עם כניסתו של גדי איזנקוט לתפקיד הרמטכ״ל בשנת 2015 נשא צה״ל מבנה כבד, מפקדות רבות, מערך קבע גדול ויחידות מילואים שרמת כשירותן לא הייתה אחידה. תר״ש ״גדעון״ לשנים 2016–2020 ביקשה להפוך אותו לכוח קטן, זמין וקטלני יותר: צמצום מפקדות ותקני קבע, סגירת מסגרות, והעברת משאבים

לאימונים, למלאים, למודיעין, לסייבר ולאש מדויקת. בתוך כשנתיים וחצי צומצמו כ-2,500 תקני קבע ומספר משרתי הקבע ירד מתחת ל־40 אלף..

במסגרת התהליך תוכננה גם ירידה של כ־100 אלף חיילים במצבת המילואים. אין פירוש הדבר שמאה אלף לוחמים מאומנים נמחקו בן־לילה: רבים לא נקראו במשך שנים, וחלק מן הירידה נבע מפירוק תקנים ומפקדות. ובכל זאת, הכיוון היה ברור. במקום מערך רחב באיכות משתנה נבחרו פחות מסגרות, שאמורות היו לקבל יותר אימונים וציוד. בתרחיש של התרעה מספקת זו יכולה להיות בחירה יעילה; במלחמה רב־זירתית ובהפתעה היא מקטינה את היתירות ומעמיסה יותר משימות על כל יחידה.

הבחירה בצבא מצומצם ואיכותי הייתה יעילה כל עוד התקיימו התרעה, גיוס מסודר והפרדה בין הזירות. במלחמה ארוכה ורב־זירתית נדרשו במקביל חי״ר, שריון, הנדסה, ארטילריה, רפואה, הובלה, אחזקה וכוחות להגנת גבולות ויישובים. ״גדעון״ פתרה בעיה אמיתית של צבא גדול על הנייר וחסר כשירות, אך לא נקבע בבירור מהו קו המינימום שמתחתיו ההתייעלות פוגעת בעתודה וביכולת להחליף כוח שחוק.

במלחמה רב־זירתית המסה אינה רק מספר לוחמי החי״ר והשריון. כל חטיבה זקוקה להנדסה, ארטילריה, רפואה, הובלה, אחזקה, מודיעין ותקשוב. נוסף לכך נדרשים כוחות להגנת בסיסים, גבולות ויישובים, להחלפת יחידות שחוקות ולשמירת עתודה. קיצוץ במסגרת אחת משפיע אפוא על כמה מעגלים. כאשר המלחמה קצרה וממוקדת אפשר לרכז את המעט במקום הנכון; כאשר היא נמשכת חודשים, הכוח נמדד גם ביכולת להחליף, לתקן, לנוח ולחזור לקרב.

תר״ש ״תנופה״ והמהפכה הרב־ממדית

כאשר אביב כוכבי נכנס לתפקיד הרמטכ״ל בשנת 2019 הוא הציג את תר״ש ״תנופה״ כהמשך וכקפיצת מדרגה. אם ״גדעון״ ביקשה לייצב את הצבא ולהחזיר את מוכנותו, ״תנופה״ ביקשה להפוך את יתרונו הטכנולוגי לשיטת לחימה: לחשוף את האויב, לחבר במהירות בין מודיעין לאש ולתמרון, ולהשמיד יכולות בקצב שהארגון שמנגד לא יוכל לשאת.

תר״ש „תנופה" לא הסתפקה בשינוי תפיסתי ובשיפור יכולות האש והמודיעין, אלא ניסתה לתרגם את רעיון התמרון הרב־ממדי למסגרות צבאיות חדשות. בספטמבר 2020 הוקמה אוגדה 99, „עוצבת הבזק", כאוגדת עתודה מטכ״לית שנועדה לשמש אוגדת הכרעה נוספת. תחתיה רוכזו חטיבות חי״ר ושריון לצד יכולות אש, מודיעין והנדסה, כדי לאפשר הפעלת כוח גמישה בזירות שונות ולקצר את הזמן שבין איתור האויב לתקיפתו. ביטוי ניסויי נוסף לתפיסה היה היחידה הרב־ממדית, יחידה 888, „יחידת רפאים". היחידה שילבה לוחמי חי״ר, שריון, הנדסה וכוחות מיוחדים עם אנשי מודיעין, אוויר וטכנולוגיה, ונועדה לחשוף אויב מוסווה, לסגור מעגלי אש במהירות ולפתח שיטות לחימה שיוטמעו בהמשך בכלל צה״ל.

המהפכה הרב־ממדית נועדה לשנות גם את חלוקת העבודה בין הדרגים. בעבר יכול היה כוח קרקעי להמתין זמן רב למודיעין או לסיוע אווירי שהוקצו מרמה גבוהה; לפי ״תנופה״, יותר יכולות היו אמורות לרדת לאוגדה ולחטיבה. רחפן, קצין מודיעין, טנק ומרגמה מדויקת יפעלו בתוך אותה רשת, והמפקד יוכל לבחור את האמצעי המתאים בלי להעביר כל מטרה במסלול ארוך. מול חמאס וחיזבאללה, שמפזרים חוליות ומשגרים בתוך מרחב אזרחי, זה היה שינוי הכרחי.

הדגש על קצב השמדת מטרות נבע מן ההבנה שאי־אפשר להכריע ארגון כזה באמצעות כיבוש שטח בלבד. צה״ל נדרש לחשוף את המערכת שמאחורי הלוחם: מפקדות, מחסנים, מנהרות, משגרים ומרכזי שליטה. הרשת אמורה הייתה להפוך מידע שנאסף לפני המלחמה ובמהלכה לפעולה מהירה. בכך העניקה ״תנופה״ משמעות חדשה לתמרון: לא רק תנועה לעומק, אלא מהלך שמאלץ את האויב להיחשף ומאפשר לכלל הזרועות לפגוע בו.

אלא שהרעיון הרב־ממדי דרש כשירות אחידה שאינה קיימת מיד בכל יחידה. הכוחות הסדירים קלטו מערכות ותרגלו אותן בתדירות גבוהה יותר, בעוד חלק מיחידות המילואים התקדמו בקצב אחר. במלחמה קצרה אפשר להטיל את המשימה העיקרית על החוד הסדיר; במלחמה ארוכה אין ברירה אלא להרחיב את המעגל. אם יחידות שונות מחזיקות ציוד, שפה דיגיטלית ורמת אימון שונות, הפער ביניהן משפיע על קצב התמרון ועל היכולת להחליף כוח שחוק.

המאזן של שתי התכניות היה חיובי אך מותנה. ״גדעון״ החזירה מוכנות וסדרי עדיפויות; ״תנופה״ העניקה לצה״ל תפיסה מתקדמת למלחמה מול צבאות טרור. שתיהן נשענו על התרעה, גיוס, תקשורת מתפקדת והעברת הלחימה לשטח האויב. הן בנו היטב את הכוח שיכריע לאחר התארגנותו, אך לא את שכבת ההגנה שנדרשה לקנות לו את הזמן לכך.

הצק״ח: שילוב חי״ר, שריון, הנדסה, מודיעין ואש

הביטוי המובהק של בניין הכוח היה צוות הקרב החטיבתי — הצק״ח. החטיבה לא נועדה עוד לפעול כאוסף גדודי חי״ר ושריון המקבלים סיוע מבחוץ, אלא כמערכת אורגנית המשלבת הנדסה, מודיעין, אש, תקשוב, לוגיסטיקה ולעיתים גם יכולות אוויריות. מפקדת הצק״ח אמורה לזהות אויב, להקצות את האמצעי המתאים ולסגור מעגל בזמן קצר. זהו אחד ההישגים החשובים של צה״ל ערב המלחמה, והוא יאפשר בהמשך לכוחות לתמרן ברצועת עזה בתנאים קשים.

הצק״ח שינה גם את תפקיד מפקדת החטיבה. המפקד אינו מפעיל עוד רק גדודי חי״ר ושריון, אלא מנהל מערכת שבה מודיעין, רחפנים, הנדסה, אש ולוגיסטיקה פועלים בקצב אחד. היתרון הוא יכולת להגיב במהירות לאויב שמופיע לזמן קצר: תצפית מזהה, המידע עובר למפקדה, והמטרה מוקצית לטנק, למרגמה, לכלי טיס או לכוח קרקעי. ככל שהמעגל קצר יותר, כך קשה יותר לאויב להיעלם מחדש בתוך מנהרה או מבנה.

באוגוסט 2018 נערך תרגיל חטיבתי רחב של חטיבת גולני במתאר צפוני, ובו תורגל לראשונה בהיקף משמעותי צוות הקרב החטיבתי „גדעון". החטיבה פעלה בהרכב משולב של גדודי חי״ר, שריון והנדסה, בסיוע טנקים, תותחנים וחיל האוויר. הכוחות התאמנו ביום ובלילה, הפעילו אש חיה ותרגלו לחימה בשטחים בנויים וסבוכים מול אויב שדימה את חיזבאללה. התרגיל נועד לבחון אם החטיבה מסוגלת לפעול כמערכת עצמאית, המשלבת תמרון, אש ומודיעין במקום להמתין בכל שלב לסיוע המגיע מן הדרגים שמעליה.

התרגיל המחיש את השינוי שתר״ש „גדעון" ביקשה לחולל בכוח היבשה: להפוך את החטיבה ממפקדה המפעילה בעיקר גדודי חי״ר לצוות קרב רב־חילי המסוגל לאתר אויב, להעביר מודיעין לכוחות המתמרנים ולרכז עוצמת אש במהירות. לצד שיתוף הפעולה בין כוחות האוויר והיבשה נבחנו גם יכולות חדשות שהיו אז בתהליכי הטמעה ותוכניות ללחימה בעומק המרחב הלבנוני. בכך היה התרגיל ביטוי מעשי להשבת התמרון למרכז המחשבה הצבאית, אך גם תזכורת

לכך שהצלחתו תלויה באימונים רצופים, בכשירות יחידות המילואים וביכולת לקיים את הכוח לאורך מלחמה ממושכת.

בשטח בנוי או במרחב הסבוך של דרום לבנון, כוח משולב של טנק, דחפור די־9 ופלוגת חי״ר מעניק לצק״ח יכולת להתקדם מול אויב מבוצר. הדחפור פורץ צירים, מסלק מטענים ומוטט מכשולים ומבנים מאיימים; הטנק מספק מיגון ואש ישירה נגד עמדות נ״ט וביצורים; ולוחמי החי״ר מאתרים חוליות אויב, מטהרים מבנים ומגינים על הכלים הכבדים מפני תקיפה מטווח קצר. כל אחד מן המרכיבים פגיע כאשר הוא פועל לבדו, אך השילוב ביניהם מאפשר לכוח לחשוף את האויב, לפתוח נתיב בטוח ולהמשיך בתמרון תוך חיפוי הדדי.

מערכות היבשה החדשות — והמחיר בכוח האדם

ערב המלחמה החלה זרוע היבשה לקלוט דור חדש של אמצעים. נגמ״ש ״איתן״ העניק ניידות ממוגנת; טנק ״ברק״ שילב חיישנים, קסדת מפקד ומערכות ניהול קרב; ו״עוקץ פלדה״ העניק לכוחות מרגמה מדויקת המותאמת לפגיעה במטרה נקודתית בשטח בנוי. שלוש המערכות המחישו את הכיוון של ״תנופה״: יותר מידע, יותר דיוק ויותר כוח בדרג החטיבתי.

בספטמבר 2023 רק החלו המערכות החדשות להגיע ליחידות, הצוותים עדיין למדו אותן והמלאים טרם נפרסו בכל הצבא. יכולת מתקדמת משפיעה רק כשהיא קיימת בכמות מספקת, מתוחזקת ומגובה בחלקי חילוף, הובלה וצוותי אחזקה. לכן נותר פער בין חזון צבא היבשה לבין הסיבולת שנדרשה למערכה ממושכת.

הפער ניכר גם בלוגיסטיקה ובמלאים. צבא שמתכנן מערכה קצרה יכול להישען על צריכה גבוהה של חימוש מדויק ועל שרשרת אספקה שעובדת בקצב מתוכנן. מלחמה ממושכת מחייבת מלאים גדולים יותר, חלקי חילוף, הובלה, צוותי אחזקה ויכולת לחדש כוח תחת אש. תחומים אלה פחות מרשימים מתרשים של חיישן המחובר לתוקף, אך הם שקובעים אם הצק״ח מסוגל להמשיך להילחם לאחר השבוע הראשון. ״תנופה״ שיפרה מאוד את רגע המפגש עם האויב; היא לא השלימה באותה מידה את בניית הסיבולת שמסביבו.

גם תלות ברשת מחייבת שכבת גיבוי. מערכת דיגיטלית מעניקה למפקד תמונה רחבה ומקצרת את הזמן בין זיהוי לתקיפה, אך האויב ילמד לפגוע בקשר, בחיישנים ובמפקדות. כוח מתקדם חייב להיות מסוגל להמשיך לנוע, לפקד ולירות גם כאשר חלק מן המידע נעלם. השאלה ערב המלחמה לא הייתה אם צה״ל טכנולוגי מדי, אלא אם לצד הטכנולוגיה תורגלה די הצורך לחימה במצב של נתק, הפתעה וקריסת מערכות בו־זמנית.

הגנה טכנולוגית שאינה תחליף לכוח

המכשול סביב רצועת עזה נבנה כמענה לאיום אמיתי. במהלך ״צוק איתן״ נחשפו מנהרות חוצות־גבול שאפשרו לחמאס להחדיר כוחות מתחת לגדר. ישראל החליטה להקים מערכת עמוקה יותר: חומה תת־קרקעית פיזית וטכנולוגית, גדר עילית שגובהה יותר משישה מטרים, מכשול ימי, מכ״מים ומצלמות ומערך חמ״לים המחבר את הגילוי לכוחות. בניית המכשול הושלמה בדצמבר 2021 לאחר כשלוש שנים וחצי, לאורך כ־65 קילומטרים ובעלות שדווחה בכ־3.5 מיליארד ₪ . צה״ל הציג חמש שכבות הגנה שנועדו למנוע מנהרות, לזהות התקרבות, לעכב חדירה ולתת לכוחות זמן להגיב..

המכשול הצליח במשימה המרכזית שלשמה נבנה: הוא צמצם מאוד את איום המנהרות החוצות וסיפק במשך שנים תמונה טובה של הפעילות ליד הגדר. לכן עצם ההשקעה בו הייתה מוצדקת. הכשל נוצר כאשר הצלחתו אפשרה להפחית נוכחות צבאית והעניקה משקל עודף להנחה שכל חדירה תתגלה ותעוכב. תוכנית ״חומת יריחו״ והסימנים שנאספו היו צריכים לגרום למערכת לבחון תרחיש אחר — לא חוליה החוצה את המכשול, אלא כוח מאורגן הפוגע בו, בחמ״לים ובעתודות בעת ובעונה אחת.

אבל מכשול אינו כוח לוחם. תפקידו לגלות, להתריע ולעכב עד להגעת הכוח. חמאס תכנן לפגוע בו כמערכת: ירי רקטי, רחפנים, מטענים ודחפורים הופעלו נגד מצלמות, אנטנות, עמדות נשק, חמ״לים ומוצבים. כאשר כמה חוליות בשרשרת נפגעות יחד, אין די בכך שהגדר עצמה חזקה.

מכאן נבע גם פער בין אחריות טכנית לאחריות מבצעית. כל גוף יכול היה להראות שהרכיב שבאחריותו פועל: החיישן מזהה, המצלמה משדרת, החמ״ל מקבל והעתודה מתרגלת. אולם לא היה די בבדיקה של כל רכיב בנפרד. היה צורך לבחון את המערכת כמכלול עוין לעצמו, כאילו חמאס בוחר היכן לפגוע בה תחילה. רק בדיקה כזאת הייתה חושפת שהגנה המבוססת על שרשרת צפופה של תלות עלולה לקרוס במהירות גם כאשר כל אחת מחוליותיה נחשבת איכותית.

הפנים לצפון: המב״ם, ״אור הדגן״ והמלחמה האפשרית

במישור הצבאי בלטה המערכה שבין המלחמות. ישראל תקפה בסוריה משלוחי נשק, תשתיות איראניות ומאמצי התבססות, ופעלה כדי להרחיק איום מתקדם מגבולה. המב״ם הייתה הצלחה טקטית ומערכתית: היא שיבשה תכניות, חייבה את איראן להסתגל וצברה לצה״ל ניסיון מודיעיני ומבצעי. אולם היא גם חיזקה העדפה לפעולה מדויקת ומוגבלת שאינה מחייבת הכרעה. היא ניהלה את ההתבססות והחלישה אותה, אך לא יכלה לבדה לעצב סדר אזורי חדש.

הגיונה של המב״ם התאים היטב לאסטרטגיית קניית הזמן. במקום להמתין להשלמת מערך איראני בסוריה ולפתוח נגדו מלחמה, ישראל פגעה שוב ושוב ברכיבים בעוד הם נבנים: מחסנים, שיירות, מערכי דיוק ומפקדות. הפעולות התקיימו בדרך כלל בלי לקבל אחריות פומבית ובלי לאלץ את איראן או את סוריה להגיב במלחמה כוללת. כך נשחק האיום במחיר מדיני וצבאי נמוך יחסית, וצה״ל שימר חופש פעולה במרחב.

אולם המב״ם אינה תחליף לאסטרטגיה משום שהיא עונה על השאלה כיצד לעכב, לא מהי המציאות הסופית הרצויה. היא יכולה לפגוע במשלוח נשק אך אינה מפרקת את הציר; היא יכולה להרחיק תשתית אך אינה מבטיחה שהאויב יחדל לנסות. הצלחתה אף עלולה ליצור אשליה שכל איום ניתן לנהל באמצעות רצף פעולות מדודות. בעזה לא הייתה לישראל אותה נגישות, מודיעין וחופש פעולה, ובכל זאת הועתק לשם אותו היגיון של דחייה מבוקרת.

תר״ש ״גדעון״ לא ויתרה על התמרון. היא הגדילה אימוני מילואים והחזירה תרגילים גדולים, ובהם ״אור הדגן״ בספטמבר 2017 — התרגיל הגדול ביותר של צה״ל זה תשע־עשרה שנה, בהשתתפות אוגדות סדירות ומילואים וכעשרים חטיבות. התכנית שיפרה את איכות המסגרות שנשארו, אך קשרה את הפעלתן למעבר מסודר משגרה לחירום: התרעה, החלטת גיוס, חלוקת ציוד, התייצבות ופריסה. היא בנתה כוח טוב יותר למלחמה שישראל פותחת או מזהה מראש, ופחות יתירות לרגע שבו כמה זירות דורשות כוח בבת אחת.

בפועל, ישראל התכוננה בעיקר למערכה רחבה בצפון. חיזבאללה נתפס כאיום הצבאי המרכזי, בשל כוח רדואן, מערך הטילים והיכולת לפגוע בעורף הישראלי, ובמקביל נערך צה״ל לפעול נגד ההתבססות האיראנית בדרום סוריה. תפיסת המלחמה התמקדה בבלימת מתקפה בגבול לבנון, בהעברת הלחימה לשטח האויב ובפגיעה בכוחות ובתשתיות של הציר האיראני. משום כך הוקדשו חלק ניכר מהאימונים, התוכניות והיכולות למלחמה צפונית גדולה, בעוד שרצועת עזה נתפסה כזירה שניתן להמשיך להכיל ולנהל באמצעות מודיעין, מכשול ואש מנגד.

ביהודה ושומרון נשמר חופש פעולה; בסוריה הופעל כוח שוב ושוב; מול איראן נבנתה מערכה חשאית. בעזה, לעומת זאת, ישראל לא שלטה בשטח ולא הייתה מוכנה לכבוש אותו, ולכן ביטחונה נשען על הרתעה, מודיעין, מכשול והסדרה. לאחר ״צוק איתן״ התקבעה ההנחה שהזמן פועל לטובתה: כל שנה של שקט מחזקת את הכלכלה, את הצבא ואת היחסים האזוריים. אלא שחמאס השתמש באותה שנה לאימון, לייצור, למיפוי ולתכנון.

אסטרטגיית נתניהו מול היעדר אסטרטגיה לאומית

לישראל לא הייתה תפיסת ביטחון לאומי כתובה, מאושרת ומחייבת, אך לנתניהו הייתה אסטרטגיה מעשית. היא חיברה עוצמה צבאית, צמיחה כלכלית ודיפלומטיה: לדחות מלחמות כוללות שאין להן יעד ברור, לפגוע באיראן ובשלוחיה מתחת לסף המלחמה, לחזק את המשק, להרחיב קשרים אזוריים ולשמר שליטה ביטחונית ביהודה ושומרון. בנאומיו תיאר עוצמה כלכלית כתנאי לעוצמה צבאית, ועוצמה צבאית כמנוף לעוצמה מדינית..

הישגיה של האסטרטגיה היו ממשיים. המשק התרחב, האבטלה ירדה לאורך חלק ניכר מן התקופה, תעשיית ההייטק התחזקה וישראל בנתה מערכות ביטחוניות יקרות. הסכמי אברהם פרצו את התפיסה שלפיה כל התקדמות אזורית מותנית תחילה בהסדר פלשתינאי, והקשרים עם איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו התרחבו. גם נאום בר־אילן, שבו קיבל נתניהו עקרונית מדינה פלשתינאית מפורזת בתנאים מחמירים, היה ויתור רטורי מועיל מבחינתו: הוא הפחית לחץ בין־לאומי בלי לוותר על דרישות ביטחוניות מרכזיות.

כאן נחשף המחיר של היעדר אסטרטגיה לאומית מאושרת. אסטרטגיית נתניהו נתנה כיוון, אך לא קבעה מהי נקודת השבירה של ההכלה, איזה כוח מזערי יישמר בכל גבול ומהי החלופה אם ההסדרה נכשלת. מבקר המדינה מצא כי היעדר תפיסה מאושרת פגע בחיבור בין יעדים מדיניים, תרחישי ייחוס ובניין הכוח. קניית זמן יכולה להצליח רק אם המאזן נבחן מחדש; בהיעדר מבחן כזה, השקט נעשה מדד לביטחון והאמצעי הזמני הפך למדיניות קבועה.

אסטרטגיה לאומית אינה חייבת להיות מסמך שמנבא כל מלחמה. תפקידה לקבוע סדר עדיפויות ומבחני כשל: איזה איום אסור לאפשר שיצטבר, מהו הסד״כ המזערי להגנת גבול, מתי ההרתעה נחשבת שחוקה, ואיזו חלופה מופעלת אם ההסדרה אינה משנה את האויב. בהיעדרה המשיכו המערכות לפעול היטב בתחומן, אך לא היה גורם שבחן את התלות ביניהן. הדרג המדיני הסתמך על הערכת הצבא שחמאס מורתע; הצבא בנה את הכוח לפי סדר העדיפויות המדיני; והצלחת השקט אישרה לשניהם את אותה מסקנה.

זה גם ההבדל בין אסטרטגיה של קניית זמן לבין דחייה. קניית זמן מוצלחת חייבת להסתיים ביתרון חדש: יכולת הכרעה, ברית, הגנה נוספת או היחלשות האויב. כאשר האויב מתחזק במקביל, הזמן אינו נכס אוטומטי אלא תחרות.

ישראל אכן ניצלה אותו לצמיחה, לנורמליזציה, להגנה אווירית ולמב״ם; חמאס ניצל אותו לבניית מנהרות, ייצור רקטות, אימון הנוח׳בה ואיסוף מודיעין. לאחר ״צוק איתן״ לא נקבע מועד שבו המאזן נבחן מחדש, ולכן האמצעי הזמני הפך למדיניות קבועה.

צמיחה כלכלית, נורמליזציה והבחירה בשקט

בין 2005 ל־2023 גדל התמ״ג הנומינלי של ישראל מכ־134 מיליארד דולר לכ-510 מיליארד דולר. הנתון מושפע גם מאינפלציה ומשערי חליפין ולכן אינו מודד לבדו את העלייה ברמת החיים, אך הוא ממחיש את התרחבות בסיס המשאבים של המדינה ואת יכולתה לממן צבא מתקדם, מחקר, תשתיות וקשרים כלכליים. בעשור שקדם למלחמה נראתה ישראל כמדינה שמצליחה לשלב צמיחה עם שקט יחסי ועם הרחבת יחסיה בעולם הערבי.

התמ״ג הנומינלי של ישראל, 2005–2023

הנתונים במיליארדי דולרים שוטפים. מקור: הבנק העולמי, WDI; עיבוד המחבר.

שנה	תמ״ג נומינלי	שינוי לעומת 2005
2005	134 מיליארד דולר	שנת בסיס
2010	234 מיליארד דולר	גידול של כ־75%
2015	301 מיליארד דולר	גידול של כ־125%
2020	413 מיליארד דולר	גידול של כ־208%
2023	510 מיליארד דולר	גידול של כ־281%

הסכמי אברהם, האפשרות לנורמליזציה עם ערב הסעודית והצמיחה העמיקו את התחושה שהזמן פועל לטובת ישראל. מול הישגים כאלה, מי ירצה במלחמה שתסכן חיי אדם, השקעות ושגרה שנבנתה במשך שנים? הרצון לדחות עימות היה טבעי ומובן. הבעיה החלה כאשר השמירה על השגשוג התחברה להנחה שגם האויב מעוניין בשקט ושאין צורך לשנות את המדיניות מול חמאס.

מן המשבר הפוליטי לקרע לאומי

באפריל 2019 נערכו הבחירות לכנסת ה־21. הליכוד וכחול לבן זכו כל אחת ב־35 מנדטים, אך בנימין נתניהו לא הצליח להרכיב ממשלה לאחר שישראל ביתנו סירבה להצטרף לקואליציה שלא תקדם את חוק הגיוס בנוסח שדרשה. במקום להעביר את המנדט למועמד אחר הצביעה הכנסת על פיזורה, וישראל נכנסה למערכת בחירות נוספת. בבחירות ספטמבר 2019 נותרה המערכת ללא

הכרעה: כחול לבן זכתה ב־33 מנדטים והליכוד ב־32, אך לא בני גנץ ולא נתניהו הצליחו להקים ממשלה.

הבחירות השלישיות נערכו במרץ 2020, בשעה שמגפת הקורונה החלה להתפשט בישראל. הליכוד התחזק ל־36 מנדטים, אך גם הפעם לא נוצר רוב ברור. מצב החירום הוביל את נתניהו וגנץ להקים במאי ממשלת אחדות, שבמרכזה הסכם רוטציה: נתניהו יכהן תחילה כראש הממשלה וגנץ כראש הממשלה החלופי. הממשלה נדרשה להתמודד עם סגרים, אבטלה ומשבר בריאותי, אך השותפות בין הגושים נשחקה במהירות. לאחר שלא אושר תקציב המדינה במועד, הכנסת התפזרה בדצמבר 2020 והסכם הרוטציה לא מומש.

במרץ 2021 נערכו הבחירות הרביעיות בתוך שנתיים. ביוני הוקמה ממשלת נפתלי בנט ויאיר לפיד, שנשענה על שמונה מפלגות מן הימין, המרכז והשמאל ועל רע״ם—המפלגה הערבית הראשונה שהצטרפה לקואליציה בישראל. הממשלה סיימה 12 שנות כהונה רצופות של נתניהו והצליחה להעביר את תקציבי 2021 ו־2022, הראשונים שאושרו מאז 2018. היא פעלה לאחר מבצע „שומר החומות", בתקופה של אלימות ערבית בערים המעורבות וחידוש הפיגועים בירושלים וביהודה ושומרון.

הקואליציה נשענה על רוב זעום ועל הסכמות שנועדו לדחות מחלוקות בנושאי דת ומדינה, ההתיישבויות ביו"ש והסכסוך הפלשתינאי. באפריל 2022 פרשה יושבת ראש הקואליציה עידית סילמן, והממשלה איבדה את הרוב בכנסת. לאחר שלא הצליחה להבטיח את הארכת תקנות יהודה ושומרון החליטו בנט ולפיד לפזר את הכנסת. לפיד נכנס לתפקיד ראש הממשלה ביולי, ובנובמבר שוב בחירות.

בבחירות נובמבר 2022 זכה הגוש התומך בנתניהו ב־64 מנדטים. בדצמבר הוקמה ממשלה שכללה את הליכוד, ש״ס, יהדות התורה, הציונות הדתית, עוצמה יהודית ונעם. בכך הסתיימו שלוש וחצי שנים של מערכות בחירות חוזרות, ממשלות מעבר ושתי ממשלות קצרות ימים—אך המחלוקת הפוליטית לא הסתיימה; היא עברה מן המאבק על הרכבת הממשלה אל המאבק על שינוי מערכת המשפט.

הרפורמה המשפטית והרחבת המשבר

לאחר הבחירות בנובמבר 2022 הקים נתניהו קואליציה של 64 חברי כנסת, ובינואר הציג שר המשפטים יריב לוין רפורמה רחבה במערכת המשפט. תומכיה ראו בה תיקון לחוסר איזון בין הרשויות ולכוחם של בית המשפט והייעוץ המשפטי; מתנגדיה ראו בה ריכוז כוח בידי הקואליציה ופגיעה במנגנוני הבקרה. שתי העמדות נשענו על מחלוקת אמיתית. הכשל היה באופן ניהול המהלך: חבילה רחבה, קצב מהיר ושפה שבה כל צד תיאר את האחר כאיום קיומי.

בתוך שבועות הפכה המחאה לאחת הגדולות בתולדות המדינה. מפגינים מילאו רחובות, ארגנו ימי שיבוש וחסמו צירים; הממשלה טענה שמיעוט בעל כוח מבקש לבטל את תוצאות הבחירות, והמחאה טענה שהרוב משנה את כללי המשחק. רוב המשתתפים בשני המחנות פעלו במסגרת דמוקרטית, אך המאבק עבר מן הכנסת אל הרחוב. מוסדות המדינה המשיכו לתפקד, ובכל זאת יכולתם לייצר החלטה מקובלת נשחקה.

ניסיונות הפשרה הגיעו לאחר שהאמון כבר נשחק. הנשיא יצחק הרצוג הציג במרץ את ״מתווה העם״ והזהיר מפני הידרדרות. בליל 26 במרץ, לאחר הודעת ראש הממשלה על פיטורי שר הביטחון יואב גלנט, פרצו הפגנות ספונטניות,

ההסתדרות הכריזה על שביתה והמשק התקרב לשיתוק. נתניהו הקפיא את החקיקה, אך ההפוגה לא פתרה את המחלוקת. היא הוכיחה שכל צד מסוגל לעצור את המדינה, ולא שאפשר לבנות הסכמה.

הרחוב, המילואים והמערכת הצבאית

עם חידוש החקיקה התרבו חסימות הכבישים, העימותים והמעצרים. המשטרה הפעילה פרשים ומכת״זיות; מפגינים טענו לאלימות שלטונית, ותומכי הממשלה ראו בחסימות אנרכיה. גם תומכי הרפורמה יצאו להפגנות גדולות. השוליים לא היו הרוב, אך כל מחנה השתמש באירוע הקיצוני של האחר כדי להוכיח שהצד שמנגד אינו עוד יריב פוליטי אלא אויב מבית.

הוויכוח חדר לצה״ל כאשר אנשי מילואים, ובייחוד בחיל האוויר וביחידות מיוחדות, הודיעו שיפסיקו להתנדב אם החקיקה תימשך. מבחינתם הייתה זו הגנה על הדמוקרטיה; מבחינת הממשלה ותומכיה היה זה שימוש בשירות הביטחוני כדי לכפות הכרעה פוליטית. עצם האפשרות שכושר מבצעי ייקשר למחלוקת אזרחית הייתה חמורה. הצבא ניסה להפריד בין המחאה לבין הכשירות, אך היריבים בחוץ ראו מדינה המתווכחת בפומבי על זמינות חלק מכוחה.

האחריות למשבר הייתה מאוזנת אך אינה מטושטשת. הממשלה קידמה שינוי רחב בלי לבנות הסכמה מספקת; האופוזיציה והמחאה השתמשו לעיתים בשפה אפוקליפטית ובכלים שהעמיקו את השיבוש; קולות שקראו לסרבנות פגעו בקו שבין צבא לפוליטיקה; ומנהיגי שני המחנות התקשו לעצור את תומכיהם. אין צורך ליצור סימטריה בין כל מעשה כדי לזהות כשל משותף: המערכת כולה איבדה את היכולת להכיר בלגיטימיות של הצד האחר.

המחיר לא היה רק חברתי. תשומת הלב של הממשלה, הקבינט, המטכ״ל והציבור נשאבה לעימות, והתרעות ביטחוניות נקראו דרך זהות הדובר. כאשר ראשי מערכת הביטחון הזהירו מפגיעה בכשירות ובהרתעה, תומכי הממשלה חשדו בהתערבות פוליטית; כאשר הדרג המדיני דחה את האזהרות, מתנגדיו ראו בכך הפקרות. אלמלא המלחמה, ישראל הייתה עלולה להיכנס ב־2024 לתקופה של שיבוש מתמשך, סרבנות אזרחית ושחיקת מוסדות משותפים.

ביולי, לאחר אישור התיקון שצמצם את השימוש בעילת הסבירות, הגיע העימות לשיא נוסף. הרחובות התמלאו, היחסים עם הממשל האמריקני נמתחו והוויכוח על התנדבות המילואים החריף. באותה שעה התמודדה ישראל עם טרור גובר ביהודה ושומרון, התבססות איראנית אזורית וחיזבאללה שבחן את הגבול. שום חזית לא נעלמה, אך סדר היום הלאומי התנהל כאילו השאלה היחידה הקובעת את עתיד המדינה היא המאבק הפנימי.

ישראל כפי שנראתה לאויביה

איראן, חיזבאללה וחמאס ראו את התמונות של כבישים חסומים, עימותים עם שוטרים, איומים באי־התנדבות והפגנות המוניות. הם חיברו אותן לתפיסה ותיקה שלפיה החברה הישראלית עשירה וחזקה אך מתקשה לשאת אבדות ומאבק ממושך. זו הייתה קריאה חלקית: אותם אזרחים שהפגינו זה מול זה יתייצבו בהמוניהם לאחר המתקפה. אבל הרתעה נקבעת גם לפי מה שהאויב מאמין לפני שהוא פועל.

אמ״ן העביר לראש הממשלה במהלך 2023 מכתבי התרעה שלפיהם המשבר מעודד תעוזה בקרב אויבי ישראל. ההתרעות לא קבעו שחמאס עומד לתקוף בבוקר מסוים, אך הן הצביעו על שינוי בסביבה האסטרטגית. גם כאן לא נוצר חיבור מלא: המשבר נוהל כאירוע פוליטי, האיום מעזה כאירוע ביטחוני, והאפשרות שהראשון ישפיע על עיתוי השני לא תורגמה לשינוי מספק במוכנות.

ליל 6–7 באוקטובר: העוצמה שלא תורגמה להתרעה

בערב 5 באוקטובר הופצה ידיעה ראשונה על פתיחת כרטיסי סים בצפון הרצועה. עד 04:30 בבוקר 7 באוקטובר הושמשו בהדרגה כ־45 סימים. הנתון היה חריג, אך אירועים דומים נרשמו בעבר בלי שחמאס יצא למתקפה. בשעה 03:03 הופץ לצה״ל, למשטרה ולמל״ל מידע על הפעילות, עם הסתייגות שמהותה אינה ברורה. הסימן לא הוסתר; הוא נכנס למערכת כשהוא מוקף בהסברים מרגיעים.

בסביבות 04:30 של שבת ה7.10 קיים ראש השב״כ רונן בר הערכת מצב. הוצגה גם אפשרות של פשיטה או חטיפה, וצוות ״טקילה״ נשלח לדרום. ההחלטה הראתה שהסימנים לא בוטלו, אך גם את גבולות התרחיש: הכוח נשלח לסכל אירוע נקודתי, לא להתמודד עם מתקפה צבאית רחבה של כמה חטיבות.

תחקיר השב״כ הצביע בהמשך על ניתוח שגוי, אי־שימוש במודל התרעה, הערכת יתר של המכשול ושל הכוח בגזרה והיעדר השערה מתחרה חזקה. גם חלוקת האחריות תרמה לפער: השב״כ התמקד בסיכול טרור, ואילו צה״ל היה אחראי להתרעה למלחמה. כאשר חמאס הפך מארגון טרור לצבא טרור, הפעלת הסימים נראתה כהכנה לפיגוע אף שהייתה חלק מהפעלת מערך צבאי.

תרחיש הייחוס היה קטן מן המציאות. פרסומים על תחקיר פיקוד הדרום תיארו היערכות לשתיים עד ארבע נקודות פריצה, לא לעשרות מוקדים ולתקיפה בו־זמנית של מוצבים, חמ״לים ויישובים. גם בלילה האחרון לא היה אדם אחד שדחה ידיעה ודאית על מלחמה. הייתה שרשרת שבה כל גוף ראה חלק, וכל חלק קיבל הסבר שאפשר להמשיך בשגרה.

בשעה 06:29 החל ירי רקטי רחב, ובחסותו נפתחה מתקפת חמאס. מרגע זה הסתיים עידן ניהול הסכסוך: ההרתעה, המודיעין והמכשול לא העניקו את הזמן שעליו נשענה ישראל, והמלחמה הארוכה בתולדותיה החלה.

5. בין בלימה להתקפה

מן הטבח בעוטף ועד תחילת התמרון | 7–27 באוקטובר 2023

הבוקר שבו הכול השתנה

בשעה 06:29 נפתח מרצועת עזה מטח רקטות שכמותו לא נראה בישראל מעולם. בתוך דקות הופעלו התרעות מן הנגב ועד גוש דן וירושלים, ובאותו חלון זמן החלה מתקפה מתוכננת ביבשה, באוויר ובים. גדר המכשול נפרצה ב־119 נקודות, מוצבים ומעברים הותקפו, ושיירות של טנדרים ואופנועים זרמו מערבה. עד סוף היום חדרו לשטח ישראל 6,000 מחבלים ואזרחים עזתים: כ־3,800 מאנשי חמאס וזרועו הצבאית, ובראשם מחבלי הנוח׳בה, ולצדם כ־2,200 חמושים מארגונים אחרים ועזתים שהצטרפו בגלים המאוחרים. עוד כ־1,000 פעילים נשארו בתוך הרצועה והפעילו את מערך הרקטות. במהלך 7 באוקטובר ובקרבות הבלימה שנמשכו אל היום שלאחריו נהרגו או נרצחו 1,183 ישראלים וזרים, ו־251 בני אדם נחטפו לעזה.

המספרים לבדם אינם מתארים את מה שהתחולל ביישובים. המחבלים נכנסו לבתים שבהם משפחות הסתגרו בממ״דים, ירו באזרחים, הציתו בתים כדי לאלץ את יושביהם לצאת, תקפו מיגוניות וכלי רכב והרגו אנשים שניסו להימלט בכבישים ובשדות. בבארי, כפר עזה, ניר עוז, נחל עוז, נתיב העשרה, עלומים, חולית ויישובים נוספים הם עברו בין שכונות ומתחמים במשך שעות. עובדים זרים, קשישים, ילדים, אנשי צוותי חירום וחוגגים במסיבות הותקפו בלי הבחנה. מעשי אלימות מינית, התעללות וביזוי של גופות תועדו ונבדקו לאחר המתקפה. זה היה טבח רחב ומתוכנן, לא תוצאה מקרית של קרב סמוך לאוכלוסייה.

אף שהיקף המתקפה הפתיע את ישראל, דרך הפעולה של חמאס לא הייתה מאולתרת. היא נבנתה כרצף שבו כל פעולה פתחה את הדרך לבאה אחריה: הרקטות ריתקו כוחות ואזרחים למרחבים מוגנים; הרחפנים פגעו בעיניים ובכלי הירי של המכשול; חוליות הפריצה פתחו את הגדר; מחבלי הנוח׳בה תקפו מוצבים, מעברים וצמתים; הכוחות שבאו אחריהם העמיקו אל היישובים; ולבסוף נכנסו דרך המעברים הפתוחים חמושים נוספים ובוזזים. המתקפה הצליחה ליצור במשך שעות מסדרונות תנועה דו־כיווניים — לתוך ישראל עם כוח ואמצעי לחימה, ובחזרה לעזה עם חטופים, גופות, כלי רכב ורכוש גנוב. כדי להבין כיצד אלפים חדרו לעומק בתוך זמן קצר צריך לפרק את המנגנון הזה שלב אחר שלב.

אש ,עיוורון ופריצה בשלושה גלים

מטח הפתיחה לא נועד רק לגרום אבדות בעורף. הוא היה מסך האש של הפלישה. בשעה 06:29 נורו בתוך זמן קצר מאות רקטות ופצצות מרגמה לעבר יישובי העוטף, בסיסי צה״ל וערים בעומק; במהלך מחצית השעה הראשונה נמנו כ־1,406 שיגורים. במוצבים הסמוכים לגדר הופעל נוהל ירי רקטי, וחיילים שנמצאו בעמדות פתוחות נדרשו להיכנס למיגוניות ולמרחבים מוגנים. כך צומצם דווקא ברגע הפריצה מספר הלוחמים שיכלו לאייש שערים, עמדות תצפית ועמדות ירי. האזעקות גם מנעו מאזרחים לצאת מן האזור, העמיסו על מוקדי

החירום והקשו להבחין בין עוד מטח — תרחיש מוכר של שנים — לבין פתיחת מלחמה קרקעית רחבה.

במקביל למטח המריאו עשרות רחפנים מרצועת עזה. חלקם הטילו מטענים על מגדלי התצפית, אנטנות, מצלמות ועמדות ״רואה־יורה״ — המערכת הנשלטת מרחוק שנועדה לזהות ולפגוע בחוליות המתקרבות לגדר. הרחפנים פגעו כמעט בכל עמדות התצפית שעל המכשול, בעוד חוליות צלפים ונ״ט ירו לעבר אמצעים שנותרו פעילים. הפגיעה לא החשיכה בבת אחת כל מסך, אך היא קטעה את השרשרת שבין זיהוי, דיווח ואש. תצפיתנית שראתה חוליה לא תמיד יכלה להעביר את התמונה; מפקדה שקיבלה דיווח לא תמיד החזיקה אמצעי ירי זמין; וכוח שהיה סמוך לפרצה לא תמיד ידע שהיא רק אחת מעשרות פרצות שנפתחו באותה שעה.

לאחר שהמערכת הישראלית הוכתה באש ונפגעה בעיניה, הופעלו חוליות הפריצה. מטעני מסגרת ורצועה, מטענים כבדים ודחפורים פתחו מעברים בגדר; שערים ומחסומים הותקפו; וטנדרים, אופנועים וכלי רכב שטח נשאו מחבלים במהירות אל המוצבים, היישובים והצמתים. שמונה מחבלים חצו באמצעות מצנחי רחיפה ממונעים ונחתו מאחורי קו ההגנה. מן הים יצאו כ־38 מחבלים בסירות מהירות לעבר זיקים והחוף הצפוני; חיל הים השמיד חלק מן הסירות, אך מחבלים אחדים הגיעו לחוף. השילוב בין יבשה, אוויר וים פיזר את מעט הכוחות הישראליים והקשה להבין היכן נמצא המאמץ העיקרי. לא הייתה נקודת פריצה אחת שאפשר היה לחסום, אלא חזית שהתפצלה לעשרות פתחים ולמספר כיווני תנועה.

הגל הראשון נע בין 06:29 ל־07:00 וכלל כ־1,200 מחבלי קומנדו של חמאס, רובם מחבלי נוח׳בה. יעדיו הראשונים היו מוצבי הגבול, מעבר ארז, בסיס נחל עוז, מפקדת אוגדת עזה ברעים, עמדות המכשול וצמתים שדרכם אמורה הייתה להגיע תגבורת. הכוח לא נועד להחזיק בכל נקודה לאורך זמן. תפקידו היה לשבור את קו ההגנה, לפגוע במפקדים ובקשר, להשתלט על כלי רכב ונשק ולפתוח צירים לכוחות הבאים. במקביל נמשך הירי הרקטי. החיבור בין אש לעומק לבין הסתערות על המוצבים ריתק חלק מן המגינים למיגוניות, העסיק את מערכי ההגנה והחירום והעניק למחבלים דקות מכריעות שבהן יכלו לעבור מן הגדר אל תוך הנגב המערבי.

הגל השני, בין 07:00 ל־09:00, מנה כ־2,000 מחבלים נוספים מחמאס ומארגונים חמושים אחרים. הוא ניצל את הפרצות שכבר נפתחו, העמיק אל הקיבוצים, אל שדרות ואל מרחב המסיבות, חסם את כביש 232 והרחיב את הטבח והחטיפות. מן השעה 09:00 ועד שעות אחר הצהריים הגיע הגל השלישי — כ־2,800 חודרים נוספים בספירה הרחבה — ובו מחבלי חמאס, הג׳יהאד האסלאמי וארגונים אחרים, לצד עזתים חמושים ובוזזים. שלושת המספרים הם קירוב כרונולוגי, מפני שקבוצות עברו את הגבול ברצף ולא בבדיקה מסודרת, אך הם מבהירים את סדר הגודל: כ־6,000 חודרים ביום אחד, מהם כ־3,800 אנשי חמאס וזרועו הצבאית וכ־2,200 אחרים. הגל הראשון שבר את המערכת; השני הפך את הפריצה לטבח רב־זירתי; והשלישי האריך את השליטה המקומית, הגדיל את הביזה ואפשר להעביר חטופים ורכוש לעזה דרך גבול שנותר פתוח.

בתוך המערך הזה נשמר תפקיד נפרד גם לפרצות ולצירים. חוליות שנותרו סמוך לגדר כיוונו את התנועה, אבטחו את נתיבי החזרה וסייעו להעביר חטופים

ורכוש לעזה. חוליות אחרות התקדמו אל צומת רעים, צומת גמא, שער הנגב, מפלסים וצמתים נוספים, הציבו מארבים וירו על כלי רכב ישראליים. בכך הן חתכו את המרחב לרצועות: כוח שהגיע מצפון נעצר בשדרות או בשער הנגב; כוח שהגיע מדרום נתקל בחסימות סביב רעים; ותושבים שניסו לצאת מן היישובים נכנסו לאותם כבישים שבהם נעו המחבלים. במוצבים הותיר חמאס כוחות שנועדו לעכב את ההתארגנות הצבאית, בעוד עיקר הכוח נע אל אוכלוסייה אזרחית ואל יעדי חטיפה. כאשר הגיעו הגלים המאוחרים, הפרצות כבר שימשו כמעברים פעילים ולא כנקודות חדירה חד־פעמיות. טנדרים נכנסו, כלי רכב גנובים יצאו, וקבוצות נעו לשני הכיוונים. המטרה לא הייתה רק להכניס עוד מחבלים, אלא לשמר במשך שעות מסדרון דו־כיווני: פנימה זרמו כוח, נשק ובוזזים; החוצה הועברו חטופים, גופות, ציוד וכלי רכב. כל עוד המסדרון פעל, כל הצלחה מקומית של כוח ישראלי נשארה מבודדת מזירות אחרות, והפלישה יכלה להתחדש דרך פרצה סמוכה. רק לאחר שכוחות שריון, חי״ר וכלי טיס החלו לפגוע בנתיבי התנועה, לסגור את המעברים ולהחזיר את הצמתים, איבדה הפלישה את היכולת להזרים עוד כוח. עד אז הספיק המנגנון המתוכנן להפוך את פריצת הגבול למערכת של טבח, חטיפה וביזה בעשרות זירות בעת ובעונה אחת.

נובה: המרחב הפתוח נעשה מלכודת

מסיבת נובה ליד רעים התקיימה בשטח פתוח, סמוך לכבישים 232 ו־234 ולנתיבי החדירה ממרכז הרצועה. עם תחילת המטח הופסקה המוזיקה והמשתתפים התבקשו להתפנות. אלפי אנשים יצאו כמעט בעת ובעונה אחת אל מספר קטן של דרכים, אולם חלק מן הצמתים והכבישים כבר היו מאוימים. מחבלים שהגיעו מכיוון רעים ובארי ירו לעבר כלי רכב, רדפו אחר נמלטים והגיעו למיגוניות ולשטחים חקלאיים שבהם הסתתרו אנשים. אחרים חטפו משתתפים והעבירו אותם לעזה באופנועים ובכלי רכב.

בין 07:00 ל־08:00 החלו להגיע אל מתחם המסיבה ואל דרכי המילוט דיווחים על מחבלים מכמה כיוונים. שוטרים ומאבטחים שנכחו במקום נלחמו כדי לאפשר יציאה, ובמקביל ניסו משתתפים להימלט צפונה, דרומה ומזרחה. בצומת רעים, בצומת גמא, באזור מפלסים ובנקודות נוספות הוצבו חוליות שירו על התנועה. כלי רכב שנפגעו או ננטשו חסמו חלק מן הצירים, והעומס החזיר נהגים אל דרכים שכבר נשמע מהן ירי. במשך שעות לא התקיימה תמונת מצב אחת שהראתה אילו נתיבים פתוחים ואילו זירות כבר נמצאות בשליטת מחבלים.

בספירה המעודכנת לפי מקום האירוע נכללו בזירת נובה ובדרכי המילוט יותר מ־370 חללים ו־43 חטופים. חלק מן הנרצחים נפלו במתחם עצמו, אחרים במיגוניות, בצמתים, בשטחי החקלאות ובכבישים שאליהם נמלטו. משום כך מספר הנרצחים המיוחס לאירוע אינו חופף תמיד לספירה לפי הנקודה המדויקת שבה נמצאו. הלחימה והחילוץ נמשכו עד שעות אחר הצהריים, כאשר שוטרים, יחידות מיוחדות, כוחות צה״ל ואזרחים חמושים עברו בין המתחם, החניונים, המיגוניות והצירים.

השטח הפתוח סביב רעים לא סיפק מסתור רב והיה תלוי כמעט לחלוטין ברשת הכבישים. המשתתפים התפזרו בין שדות, מטעים, ערוצי נחל ומבנים חקלאיים, לעיתים בקבוצות קטנות שלא ידעו היכן נמצאים המחבלים או כוחות החילוץ. שוטרים ולוחמים הגיעו ממספר כיוונים וניהלו קרבות קצרים לאורך הצירים, בעוד צוותי רפואה פינו פצועים תחת אש. במקביל התקבלו דיווחים על

נעדרים וחטופים, וכלי רכב רבים נותרו במקום לאחר שבעליהם נהרגו, נחטפו או נמלטו ברגל.

לאחר שהירי במתחם שכך החלו סריקות נרחבות בשטח. הכוחות אספו ניצולים, פינו נפגעים, בדקו מיגוניות וכלי רכב וחיפשו נעדרים בין השדות והיישובים הסמוכים. הזיהוי נמשך ימים, בין השאר משום שחלק מן המשתתפים נמצאו הרחק מן המסיבה וחלק מן החטופים נראו רק בתיעוד שהופץ מעזה. מאות כלי רכב הועברו בהמשך למתחם איסוף, ונפתח מאמץ משטרתי וצבאי לשחזר את מסלולי הבריחה, הירי והחטיפה.

בארי: קרב ממושך בתוך יישוב

לבארי חדרו לפי תחקיר צה״ל כ־340 מחבלים, ובהם כ־100 מאנשי הנוח׳בה. כיתת הכוננות ותושבים חמושים נלחמו בשערים ובשכונות, אולם יחס הכוחות היה קיצוני. תגבורות הגיעו בהדרגה: יחידות משטרה, שלדג, סיירת מטכ״ל, צנחנים, שריון וכוחות נוספים. ריבוי היחידות לא יצר מיד פיקוד אחוד; חלק מן הכוחות נכנסו, יצאו להתארגנות או הופנו לנקודה אחרת, ובמשך זמן רב התקיימו כמה קרבות במקביל בלי תמונה מלאה של מיקום התושבים והחטופים.

הקרב נמשך אל תוך הלילה והיום הבא. בתים נסרקו בזה אחר זה, מוקדי התנגדות חוסלו ואזרחים חולצו מתוך אזורים שבהם עדיין פעלו מחבלים. בזירת בארי נפלו 119 בני אדם כחללים — 93 אזרחים ו־26 אנשי כוחות ביטחון ותגובה — ו־33 נחטפו ממנה, לרבות שישה שגופותיהם נלקחו. תחקיר צה״ל משתמש בחלק מן הסעיפים במתודולוגיית שיוך שונה ולכן מופיעים בפרסומים גם מספרים אחרים. ההבדל אינו משנה את התמונה המבצעית: יישוב אזרחי גדול הוחזק במשך שעות רבות בידי כוח אויב משמעותי, והחזרת השליטה דרשה קרב בנוי, חילוץ ופינוי. התחקיר קבע במפורש כי צה״ל נכשל במשימת ההגנה על הקיבוץ.

הכוחות הראשונים שנכנסו לבארי נשענו על התחמושת והקשר שנשאו עמם למשימה קצרה, אך הקרב נמשך שעות ארוכות. עם התרחבות הפעולה הוכנסו שריון, הנדסה, רפואה, אספקה ומפקדות, ונקבעו כוחות מחליפים להמשך הסריקות בלילה וביום הבא. המעבר הזה שינה את אופי הפעולה: מהסתערויות מקומיות של יחידות שהגיעו במהירות, למאמץ רצוף שיכול היה להחזיק רחובות שכבר טוהרו, לפנות אזרחים ולחבר את חלקי הקיבוץ למסגרת שליטה אחת.

בסיס נחל עוז: פגיעה במערכת העצבים

בסיס נחל עוז היה יותר ממוצב סמוך לגדר. הוא כלל יכולות תצפית, קשר ופיקוד שהיו חיוניות להבנת המתרחש בגזרה הצפונית. סמוך ל־06:45 הגיע גל תקיפה ראשון של עשרות מחבלים, ותוך זמן קצר חדר כוח גדול לשטח הבסיס. התצפיתניות והלוחמים דיווחו, נלחמו וניסו לשמר קשר, אך ההתקפה המתואמת על עמדות, שערים ומתקני תקשורת צמצמה במהירות את יכולת הבסיס לשרת את כל הגזרה. לפי תחקירים ונתוני ההנצחה נפלו בבסיס ובסביבתו 53 חיילים; עשרה חיילים וחיילות נחטפו ממנו לפי הספירה המעודכנת.

התוקפים ביקשו להשיג שתי תוצאות בו־זמנית: להרוג או לשבות את מגיני הבסיס, ולנתק את החיישנים והמפקדות מן הקרבות שהתפתחו בקיבוצים. זו הייתה פעולה אופרטיבית יעילה מבחינתם. כאשר בסיס התצפית עצמו עסוק בהישרדות, הוא אינו מסוגל לנתב כוחות אל קיבוץ נחל עוז, כפר עזה או הצירים שביניהם. כך הפך כיבוש נקודה קטנה יחסית למכפיל כוח לכל גל הפלישה.

כוחות חיל האוויר, שריון ויחידות קרקע סייעו בהמשך להשיב את השליטה, אולם ההבחנה בין הבסיס לבין הקיבוץ נותרה חיונית. אלה היו שתי זירות: בבסיס התנהל קרב על מערך צבאי ועל חיילים; בקיבוץ התנהל קרב הגנה על אזרחים ועל כיתת הכוננות. נפילת הבסיס לא קבעה לבדה את תוצאת הקרב בקיבוץ, אך היא החלישה את המנגנון שהיה אמור להתריע, לפקד ולהזרים תגבורת. מכאן גם אחד הלקחים הראשונים של המלחמה: מערך גבול המבוסס על טכנולוגיה חייב להיות מסוגל להמשיך לפעול כאשר נקודת השליטה הקדמית מותקפת פיזית.

הפגיעה בבסיס נחל עוז הייתה אפוא רחבה ממספר המבנים שנכבשו בו. בסיס כזה הוא מערכת העצבים של הגזרה: הוא אוסף תמונה, מעניק לה משמעות ומעביר הוראות למי שאמור להגיב. ברגע שמערכת העצבים עסוקה בהגנת עצמה, גם כוח שנמצא קילומטרים ספורים משם עלול לפעול כאילו הוא לבדו. מכאן נובעת דרישה קשה אך הכרחית לכל מערך גבול: עליו להחזיק לא רק מוקד שליטה יעיל, אלא גם יכולת מבוזרת שממשיכה לתפקד כאשר המוקד נופל. קשר חלופי, מפקדות גיבוי וסמכות ברורה למפקדים מקומיים אינם תוספת; הם שכבת ההגנה של היום שבו התוכנית הראשית קורסת.

כיסופים ,שדרות וזיקים :שלושה מאמצים משלימים

בכיסופים התחברו שלוש זירות סמוכות :מוצב ,קיבוץ וצומת .המחבלים תקפו את המוצב כדי לעכב את הכוח הצבאי ,חדרו לקיבוץ וניסו לשלוט בצירים שדרכם אמורה הייתה להגיע תגבורת .כיתת הכוננות ותושבים חמושים נלחמו בתוך היישוב עד להגעת כוחות נוספים .הקרב המחיש כי גם מקום שבו נותר כוח ישראלי פעיל יכול להיעשות מבודד כאשר הצומת ,הקשר והמוצב מותקפים יחד . השבת השליטה חייבה לכן לא רק טיהור בתים ,אלא פתיחת הציר וחיבור מחדש בין הקיבוץ לבין המרחב הצבאי שסביבו.

בשדרות ביקש חמאס להפוך חדירה אל עיר ישראלית להישג תודעתי ומבצעי . חוליות חדרו לעיר ,ירו באזרחים ובכלי רכב והשתלטו על תחנת המשטרה . שוטרים ,לוחמים ואזרחים חמושים ניהלו קרבות ברחובות ,בעוד כוחות נוספים חסמו את היציאות והתקדמו אל התחנה .לאחר שעות של לחימה הוחלט להרוס חלק מן המבנה כדי לחסל את המחבלים שהתבצרו בו .בניגוד לקיבוצים ,שדרות הייתה מרחב עירוני גדול ובעל כוחות משטרה רבים יותר ;משום כך החדירה גרמה אבדות ובהלה אך לא הפכה לשליטה ממושכת בעיר.

בזיקים ניסה חמאס לפתוח גם ציר ימי .כ־38 מחבלים יצאו בסירות מהירות לעבר החוף ,וחיל הים פגע ברובם עוד במים .אחדים הגיעו לחוף ונעו לעבר בסיס זיקים והמרחב שמצפון לו .שבעה לוחמים נפלו בהגנת הבסיס ,אך המוצב לא נכבש וההתקדמות לעבר כרמיה ואשקלון נבלמה .שלוש הזירות המחישו את רוחב התוכנית :פגיעה במוצב וביישוב ,חדירה לעיר וניסיון לפתוח נתיב מן הים . בכל אחת מהן התוצאה נקבעה לפי נוכחות כוח מקומי ,מהירות התגובה והיכולת למנוע מן המחבלים לחבר הצלחה נקודתית לציר תנועה פתוח.

ניר עוז: היישוב שאליו הצבא לא הגיע בזמן

בניר עוז לא התקיימה הגנה צבאית אפקטיבית בזמן הטבח .מאות מחבלים נכנסו ליישוב ,התפזרו בין השכונות ועברו מבית לבית במשך שעות .חלקם ירו בתושבים והציתו מבנים כדי לאלץ משפחות לצאת מן הממ״דים ;אחרים ריכזו חטופים ,העמיסו אותם על אופנועים וכלי רכב והובילו אותם דרך הפרצות בחזרה

לרצועה .בניגוד לבארי ולכפר עזה ,לא התפתח בתוך הקיבוץ קרב ממושך בין כוח צה״לי משמעותי לבין הפולשים .הכוחות שהיו אמורים להגן על המרחב נלחמו בזירות אחרות ,הצירים היו מאוימים ותמונת המצב לא שיקפה את היקף החדירה .כאשר הגיע כוח גדול ,עיקר המחבלים כבר נסוג לעזה עם החטופים והרכוש .הזירה בניר עוז הייתה אפוא חריגה לא מפני שלא הייתה לחימה כלל , אלא מפני שהמאמץ הישראלי לא הצליח להפוך בזמן להגנה מאורגנת על היישוב .

מניר עוז נחטפו 82 בני אדם — המספר הגדול ביותר מכל יישוב או זירה — ו־47 מתושביו נרצחו .כמעט כל משפחה נפגעה ,בתים רבים הועלו באש והקהילה נעקרה מביתה .המספר החריג של החטופים מלמד גם על משך חופש הפעולה שהיה למחבלים .חטיפה בהיקף כזה דרשה זמן ,כלי רכב ונתיב חזרה שנותר פתוח ;היא לא הייתה תוצאה של מפגש מקרי אלא מימוש מלא של אחד מיעדי המתקפה .כל עוד הפרצות והצירים בין היישוב לרצועה לא נסגרו ,יכלו קבוצות להיכנס ולצאת בגלים ולהעביר בני אדם ורכוש מערבה .מבחינה מבצעית , ניר עוז היה המקום שבו הצלחת חמאס חרגה יותר מכול מפשיטה צבאית :הארגון לא רק חדר ליישוב ופגע בו ,אלא פירק למשך שעות את עצם יכולתה של המדינה להגן על תושביו .משום כך הקרב שלא התחולל שם חשוב לא פחות מן הקרבות בבארי ובנחל עוז — הוא ממחיש מה קורה כאשר אין כוח שמסוגל לעצור את מנגנון הפלישה לפני שהוא משלים את יעדיו.

כפר עזה ונחל עוז: שתי זירות, אותו בידוד

לכפר עזה חדרו לפי פרסומים צבאיים כ־250 מחבלים. בשעתיים הראשונות נשענה ההגנה כמעט כולה על כיתת הכוננות. בהמשך נכנסו יחידות רבות, אך הקרב התארך משום שהמחבלים התפזרו בין שכונות, החזיקו בבתים ונעו דרך השטח החקלאי. גם אחרי שהמרכזים העיקריים טוהרו, נמשכו הסריקות והלחימה עד 9 באוקטובר. בספירה לפי מקום האירוע נכללו בזירה 62 אזרחים שנרצחו ו־20 חטופים; מניין כוחות הביטחון שנפלו בקרב משתנה לפי גבולות הזירה ומתודולוגיית הספירה.

בקיבוץ נחל עוז התנהלה זירה נפרדת מן הבסיס. כיתת הכוננות וכוחות שהגיעו לקיבוץ נלחמו על בתי התושבים בשעה שהבסיס הסמוך כבר הותקף. לפי הספירה המעודכנת נרצחו בקיבוץ 15 אזרחים ותשעה נחטפו, ובהם אדם שגופתו נלקחה. הקרבה הפיזית לבסיס לא הבטיחה הגנה; כאשר הבסיס היה עצמו יעד מרכזי, הקיבוץ נותר תלוי בכוח המקומי וביחידות שהצליחו לפרוץ אליו.

שתי הזירות מדגימות את מגבלת המודל הישן של קו הגנה דק. כאשר ההנחה היא שהגדר תתריע והצבא יגיע בתוך דקות, כיתת הכוננות נתפסת כגשר קצר. ב־7 באוקטובר היא נדרשה להפוך לכוח עיקרי לשעות. בכפר עזה היא עיכבה את התוקפים אך נשחקה; בנחל עוז היא שמרה על חלקים מן הקיבוץ עד שנוצר חיבור עם כוחות מבחוץ. המסקנה אינה להפוך כל יישוב לבסיס, אלא להבטיח אמצעי קשר, נשק, מיגון, עתודה אזורית ותוכנית תנועה שאינה תלויה בציר יחיד.

בכפר עזה חדרו מחבלים דרך כמה נקודות ונעו במהירות אל שכונת הצעירים ואל בתי המשפחות. כיתת הכוננות התפזרה בין מוקדי החדירה וניהלה קרבות מטווח קצר, אך התקשתה ליצור תמונת מצב משותפת לאחר שמפקדים נפגעו והקשר השתבש. המחבלים עברו בין הבתים, ירו בתושבים, הציתו מבנים וחטפו עשרים בני אדם. כוחות צה״ל שהגיעו ליישוב נתקלו בחוליות רבות שהתבצרו

בבתים ובשטחים שבין השכונות. הקרב נמשך גם למחרת, וטיהור הקיבוץ חייב מעבר מבית לבית, חילוץ משפחות שהסתגרו בממ״דים ופינוי נפגעים תחת אש.

בקיבוץ נחל עוז חדרו מחבלים במקביל להתקפה על המוצב הצבאי הסמוך. חלקם הגיעו אל בתי התושבים, בעוד אחרים חסמו דרכים וניצלו את הלחימה בבסיס כדי לעכב הגעת תגבורת. כיתת הכוננות ניהלה קרבות בתוך הקיבוץ והצליחה לבלום חלק מן החוליות, אך מחבלים חדרו לבתים, רצחו תושבים וחטפו תשעה בני אדם לרצועה. הקרבה למוצב לא סיפקה לקיבוץ הגנה מיידית: חיילי הבסיס נלחמו באותה שעה על חייהם, מערכות התצפית והקשר נפגעו והצירים שבין המוצב ליישוב היו נתונים לאש. רק לאחר הגעת כוחות נוספים החל טיהור מסודר של הקיבוץ וחילוץ התושבים.

הזירות שלא קרסו כולן באותה צורה

בעלומים, במגן, בסעד וביישובים נוספים הצליחו כיתות הכוננות, לוחמים ותושבים חמושים לבלום את החדירה בשער או בשולי היישוב. במקומות האלה נותרו נקודות שליטה, נשמר קשר חלקי והמחבלים לא הצליחו להתפזר בין שכונות רבות. ההבדל לא נבע ממבחן של גבורה — זו הופיעה בכל הזירות — אלא ממספר המגינים, מיקום הפרצה, זמן ההגעה של התגבורת והאם הצירים סביב היישוב כבר נשלטו בידי האויב.

ההשוואה מחדדת את דפוס המתקפה. חמאס הצליח מעל ומעבר ליעד של פשיטה מוגבלת משום שבכמה מוקדים חברו יחד השבתת המכשול, תקיפת המוצבים, בידוד היישובים וחסימת הצירים. במקום שבו אחת החוליות נותרה פעילה — שער שהוחזק, כוח מקומי מאורגן או ציר תגבורת פתוח — נבלמה ההעמקה. לכן אין צורך לחזור בכל יישוב על אותה מסקנה: פרטיו של כל קרב שונים, אך המשתנה המכריע היה יכולתה של המערכת המקומית להחזיק עד להגעת כוח גדול יותר.

כביש 232: הקרב על עורק החיים

כביש 232 הוא העורק המחבר את יישובי העוטף מצפון לדרום. בבוקר 7 באוקטובר השתלטו חוליות על צמתים ועיקולים מרכזיים. צומת שער הנגב נתפס בערך ב־07:30, וצומת רעים וצומת גמא זמן קצר לאחר מכן. בעיקול מפלסים הוצבה חסימה כבר סביב 07:00. מי שנסע דרומה או צפונה נתקל בירי, ומי שניסה להגיע מן המזרח נדרש לפרוץ דרך מוקד לחימה לפני שיוכל לסייע ליישוב הבא.

בספירה לפי מקום האירוע נכללו כמעט 300 חללים בכביש 232 ובצירים המחברים 34, 234 ו־25; יותר משני שלישים מהם היו משתתפי נובה ופסיידאק. בצומת שער הנגב נפלו 39 בני אדם כחללים, בעיקול מפלסים יותר מארבעים ובצומת גמא לפחות 29. המספרים אינם מצטרפים לטבלת הזירות כאילו היו קבוצה נפרדת, משום שרבים משויכים גם לאירועים שמהם נמלטו. עם זאת, מבחינה מבצעית הכביש הוא זירה עצמאית: חמש חטיפות נוספות יוחסו ישירות לדרך ולא לאחת המסיבות.

החזרת הציר נעשתה בקטעים. כוחות משטרה וצה״ל טיהרו צמתים, פינו כלי רכב והציבו אבטחה, בעוד חוליות עדיין הסתתרו בשדות. צומת שער הנגב הוחזר בערך ב־10:30, אך מקטעים אחרים נותרו מסוכנים. ב־8 וב־9 באוקטובר עוד התנהלו חילופי אש, אותרו מחבלים ונרשמו חדירות חדשות. כאשר דובר צה״ל

הודיע ב־9 באוקטובר כי היישובים בשליטה ישראלית, הוא הדגיש שהסריקות והטיהור נמשכים ושעדיין עשויים להימצא מחבלים בשטח.

מבחינה מערכתית, כביש 232 היה יותר מנתיב תחבורה. הוא היה הרשת שעליה נשענה כל תגובה ישראלית: פינוי אזרחים, הגעת משטרה, תנועת טנקים, העברת רפואה וחיבור בין מפקדות. שליטה בחלקים קטנים ממנו אפשרה לתוקפים להשפיע על מרחב גדול בהרבה מן הנקודה שבה עמדו. לכן פתיחתו מחדש לא הייתה פעולה מנהלית שבאה אחרי הקרבות; היא הייתה אחד הקרבות המכריעים של הבלימה. כל צומת שטוהר קיצר את זמן ההגעה לזירה הבאה, וכל מקטע שאובטח החזיר למפקדים אפשרות לבחור היכן לרכז כוח במקום להיגרר אחר החסימה שהאויב קבע.

פתיחת כביש 232 שינתה גם את איכות הפיקוד. כל עוד הציר היה מחולק למקטעים מאוימים, מפקד יכול היה לשלוח כוח אך לא לדעת מתי יגיע, אם ייאלץ לעצור או לאיזו זירה יוסט בדרך. עם החזרת השליטה בצמתים נעשו זמני התנועה צפויים יותר, והתגובה הישראלית יכלה לעבור מרדיפה אחר דיווחים לתוכנית אזורית. זהו תהליך שקשה לראות בתמונות הקרב, אך הוא מגדיר את נקודת המפנה: כאשר המגן שולט שוב ברשת התנועה, הוא יכול לרכז כוח, להחליף יחידות ולבנות עתודה. מרגע זה האויב אינו קובע עוד את סדר הקרבות באמצעות חסימה מקומית; הוא נדרש להגיב למערכת שחזרה לפעול.

שליטה איננה סטריליות

ב־8 באוקטובר כבר זרמו לעוטף חטיבות ויחידות מכל רחבי הארץ. המאמץ עבר בהדרגה מהסתערות על מוקדי לחימה לחיפוש שיטתי: סריקת בתים, חממות, שדות, תעלות ומבנים חקלאיים; איסוף נשק; איתור נעדרים; פתיחת צירים; ופינוי אוכלוסייה. בשלב הזה היה קל להכריז שהמתקפה נבלמה, אך קשה יותר לקבוע שכל חוליה חוסלה. מחבל בודד שהסתתר שעות יכול היה להצית מחדש התרעה ביישוב שכבר הוכרז מטוהר.

ב־9 באוקטובר קבע דובר צה״ל שהצבא שולט ביישובים, ובאותה נשימה אמר שהסריקות נמשכות. זה היה ניסוח מדויק. שליטה אופרטיבית פירושה שהאויב אינו מחזיק עוד מרכזי יישובים וצמתים, שכוחות ישראליים יכולים לנוע ושקיים מפקד ישראלי בכל גזרה. סטריליות פירושה שאין עוד אויב, אמצעי לחימה או פרצה פעילה — ולכך נדרשו ימים נוספים. גם בימים הבאים סוכלו ניסיונות חדירה, והכוחות המשיכו לסגור את השטח.

עד 12 באוקטובר דיווח צה״ל שתיקון הפרצות במכשול כמעט הושלם ושקו הגבול מוגן באמצעות טנקים, מסוקים, כלי טיס בלתי מאוישים וכוחות קרקע. יותר מ־300 אלף אנשי מילואים גויסו בתוך 48 שעות, וחלק גדול מהם הופנה לדרום או החליף כוחות בגזרות אחרות. כך הסתיים שלב הטיהור הראשוני: לא בחזרה לשגרה, אלא ביצירת קו חדש, צפוף וחמוש, שמאחוריו יכלו יחידות להתארגן להתקפה.

משעות הצהריים והערב גדל בהדרגה היקף הכוח הישראלי. יחידות משטרה, ימ״מ, כוחות מיוחדים, חי״ר, שריון והנדסה נכנסו לזירות שכבר נוהלו בהן קרבות מקומיים. המשימה הראשונה הייתה לעצור את זרימת המחבלים מזרחה ולצמצם את יכולתם לחזור לעזה עם חטופים. במקביל נפתחו צירים, חולצו תושבים והוקמו מסגרות פיקוד מקומיות. במקומות כמו בארי וכפר עזה נמשכה הלחימה

אל תוך הלילה וליום הבא; בניר עוז הגיע הכוח המשמעותי לאחר שהמחבלים כבר נסוגו. הפער בין הזירות קבע את משך הקרב ואת היקף הפגיעה בכל קהילה.

מן האסון למלחמה

בשעות ובימים הראשונים שלאחר הטבח פעלה ישראל כדי לבלום את הפלישה, לטהר את היישובים ולהשיב את השליטה בשטחה. אולם ככל שהתברר היקף האסון, היה ברור שאין מדובר בסבב לחימה נוסף שיסתיים לאחר כמה ימי תקיפות. מתקפת 7 באוקטובר הייתה פתיחתה של מלחמה ארוכה, שבמרכזה לא תעמוד עוד השאלה כיצד להרתיע את חמאס, אלא כיצד לפרק את המערכת הצבאית והשלטונית שבנה ברצועת עזה.

ב־16 באוקטובר אישר קבינט המלחמה ארבע מטרות: למוטט את שלטון חמאס ולהשמיד את יכולותיו הצבאיות; להסיר את איום הטרור הנשקף מרצועת עזה; לשחרר את החטופים, ולהגן על גבולות המדינה ועל אזרחיה. המטרות חיברו בין תגובה לטבח לבין שינוי יסודי של המציאות הביטחונית. ישראל לא ביקשה עוד להשיב את השקט שקדם למלחמה, מפני שהשקט הזה הוכח כאשליה; היא ביקשה ליצור מצב שבו חמאס לא יוכל לשוב ולבצע מתקפה דומה.

ההחלטה שינתה גם את משימתו של צה״ל. הכוחות לא נערכו עוד למכת אש מוגבלת או לפעולה שנועדה להחזיר את ההרתעה, אלא למערכה ממושכת שתכלול גיוס מילואים רחב, תקיפות אוויריות, בידוד מרחב הלחימה ותמרון קרקעי בתוך הרצועה. מכאן ואילך נמדדו פעולות ישראל מול יעדים של מלחמה: פירוק כוחו של האויב, השבת החטופים, הגנת הגבולות והכנת התנאים למציאות אחרת ביום שאחרי.

החטיפה הייתה הישג מרכזי של המתקפה. לאחר השלמת הזיהוי נקבע המניין הכולל על 251. הטבלה הבאה מרכזת אותם לפי המקום שממנו נחטפו — יישוב, מוצב, מסיבה, כביש או מרחב גבול.

מקום החטיפה	מספר החטופים
ניר עוז	82
מסיבת נובה	43
בארי	33
כפר עזה	20
מוצב נחל עוז	10
קיבוץ נחל עוז	9
נירים	9
ניר יצחק	8
חולית	6
מושב ישע	5
קיבוץ רעים	5
כביש 232	5
מרחב עוטף עזה והגבול	4
מוצב ניר עוז	4
מעבר ארז ובסיס מת״ק עזה	3
עלומים	3
כיסופים	1
מגן	1
סך הכול	251

הערת סיווג: חמשת החטופים מכביש 232 המופיעים בשורה נפרדת אינם חופפים לחטופי נובה; ארבעת החטופים במרחב עוטף עזה והגבול כוללים שלושה שמקום חטיפתם המדויק לא נקבע ואחד שנחטף סמוך לגבול.

הקמפיין האווירי בדרך לתמרון

בשעות הראשונות של 7 באוקטובר הופעל חיל האוויר בראש ובראשונה בתוך שטח ישראל. מסוקי קרב, כלי טיס מאוישים וכטב״מים הוזנקו לעבר חוליות מחבלים, פרצות בגדר, צירי חדירה ומוקדי לחימה בעוטף. הכוחות האוויריים פעלו בתוך תמונת מצב חלקית, כאשר מחבלים ואזרחים ישראלים נמצאו באותם מרחבים וכאשר בסיסי אוגדת עזה עצמם הותקפו. רק לאחר שהצבא החל להשיב את השליטה ביישובים ובצירים, עבר מרכז הכובד בהדרגה אל הרצועה. המענה האווירי המקומי הפך לקמפיין רחב שנועד לא רק להגיב לטבח, אלא להכין את שדה הקרב למערכה הקרקעית המתקרבת.

בימים הראשונים התבססו התקיפות על בנק המטרות שנבנה לפני המלחמה ועל מידע שהתקבל בזמן אמת. הותקפו מפקדות, מחסני אמצעי לחימה, משגרי רקטות, עמדות תצפית, פירי מנהרות, בתי פעילים ומבנים ששימשו את מערכי הפיקוד והשליטה. עד 12 באוקטובר דיווח צה״ל כי תקף יותר מ־2,687 מטרות ברצועה. בלילה שבין 12 ל־13 באוקטובר הותקפו עוד כ־750 מטרות בצפון הרצועה. היקף האש היה חריג, אך מספר המטרות לבדו אינו מבטא את משמעותה של כל תקיפה. מחסן רקטות, פיר מנהרה ודירת מסתור של מפקד נרשמו כל אחד כמטרה אחת, אף שהשפעתם המבצעית הייתה שונה לחלוטין.

חמאס נערך מראש למערכה אווירית. מפקדות פונו, פעילים ירדו למנהרות, אמצעי לחימה פוזרו בין מבנים אזרחיים ומשגרים הוצבו בתוך שכונות צפופות. חלק מן המטרות שהיו מוכרות לישראל כבר לא שימשו באותו אופן, ואילו מטרות חדשות נחשפו תוך כדי הלחימה. משום כך נדרש מערך המודיעין לבנות מחדש את תמונת האויב. תצפיות מן האוויר, מידע משב״כ, מודיעין אותות וחומרים שנאספו מן המחבלים שחדרו לישראל חוברו כדי לאתר מפקדות פעילות, חוליות שיגור ומרכזים שמהם נוהלה הלחימה. הקמפיין האווירי לא היה אפוא רצף של תקיפות נפרדות, אלא מאמץ מתמשך למצוא מחדש אויב שניסה להיעלם בתוך המרחב העירוני והתת־קרקעי.

אחת ממטרותיו המרכזיות של המאמץ הייתה לפגוע בשדרת הפיקוד. ב־10 באוקטובר חוסלו ג׳ואד אבו שמאלה, שר הכלכלה של חמאס שניהל כספים שיועדו לפעילות הארגון, וזכריא אבו מעמר, ראש משרד היחסים הלאומיים וחבר בכיר בלשכה המדינית. ב־14 באוקטובר חוסלו מראד אבו מראד, ראש המערך האווירי של חטיבת עזה, ועלי קאדי, מפקד בכוח הנוח׳בה שהיה מעורב בהובלת המתקפה. למחרת חוסל בילאל אל־קדרה, מפקד כוח נוח׳בה בגדוד דרום חאן יונס שהיה אחראי למתקפה על נירים. הפגיעה בהם לא עצרה את חמאס, אך היא החלה לפרק את החיבור שבין הנהגת הארגון, מערכי הלחימה המתמחים והכוחות שנערכו לקבל את התמרון.

ב־17 באוקטובר חוסלו שני בכירים נוספים. אסאמה אל־מזיני, ראש מועצת השורא של חמאס ברצועה והאחראי על תיק האסירים, היה חלק מן המערכת שנועדה להפוך את החטופים למנוף אסטרטגי. אימן נופל היה יעד צבאי מרכזי עוד יותר: מפקד חטיבת מחנות המרכז, חבר המועצה הצבאית העליונה ולשעבר ראש המודיעין הצבאי של חמאס. נופל היה מקורב למוחמד דף, עסק בעבר בפיתוח אמצעי לחימה והיה שותף בתכנון חטיפת גלעד שליט. חיסולו היה הפגיעה הבכירה ביותר בשדרת הפיקוד הצבאית של חמאס עד אותו שלב במלחמה.

בימים הבאים התרחב המאמץ אל בעלי תפקידים במערכים שנועדו לפגוע בכוחות הקרקע. ב־18 באוקטובר חוסל מוחמד עודאללה, מפקד מערך הנ״ט של חטיבת העיר עזה. עמו חוסל אכרם חיג׳אזי, פעיל בכוח הימי שעסק גם בסחר בנשק ובהעברת כספים לפעילות טרור. ב־19 באוקטובר חוסל ראפת חרב חוסיין אבו הילאל, ראש הזרוע הצבאית של ועדות ההתנגדות העממית. יום לאחר מכן חוסל מחמוד צביח, מהנדס בכיר וראש יחידה במחלקת הפרויקטים והפיתוח של חמאס, שהיה מעורב בהעברת ידע לייצור אמצעי לחימה וכטב״מים. אלה לא היו בהכרח המפקדים הבכירים ביותר בארגון, אך הם החזיקו בידע ובקשרים שאפשרו למערכים המבצעיים להמשיך לפעול.

לקראת סוף השבוע השני והשלישי התמקדו התקיפות גם במערכי הארטילריה, הנ״ט, הרקטות והמודיעין. ב־22 באוקטובר חוסל מוחמד קטאמש, סגן ראש מערך הארטילריה של חמאס. למחרת חוסל איברהים אל־ח׳אסר, ראש מערך הנ״ט של החטיבה הצפונית. ב־25 באוקטובר חוסל תייסיר מבאשר, מפקד גדוד צפון חאן יונס ולשעבר מפקד הכוח הימי של חמאס. ב־26 באוקטובר חוסלו חסן אל־עבדאללה, מפקד המערך הרקטי בצפון חאן יונס, ושאדי בארוד, סגן ראש מנהלת המודיעין של חמאס, ששימש בעבר מפקד גדוד והיה מעורב עם יחיא סינוואר בתכנון מתקפת 7 באוקטובר.

בסך הכול פורסמו עד ערב הכניסה הקרקעית שמותיהם של 16 בכירים ומפקדים שחוסלו בתקיפות צה״ל ושב״כ. אין לראות בהם 16 בעלי תפקידים בדרגה זהה. הרשימה כללה מפקד חטיבה אחד, מפקד גדוד, מפקדי מערכים, אנשי נוח׳בה, אנשי מודיעין ופיתוח ובכירים במערכת המדינית והביטחונית של חמאס. נוסף עליהם חוסלו פעילים ומפקדי שדה ששמותיהם לא פורסמו. המשמעות לא הייתה שחמאס איבד את יכולתו לנהל מלחמה: מנגנון הפיקוד שלו היה מבוזר, סגנים החליפו מפקדים ומערכי החטיבות והגדודים המשיכו לפעול. עם זאת, כל חיסול אילץ את הארגון להעביר סמכות, לשנות ערוצי קשר ולפעול בתנאים של חשש מתמיד מחשיפה.

המאמץ האווירי נועד במקביל לפגוע בתשתיות שימתינו לכוחות הקרקע. מערכי הנ״ט היו איום ישיר על טנקים, דחפורים ונגמ״שים; משגרי המרגמות והרקטות יכלו לפגוע בריכוזי כוחות סמוך לגדר; עמדות התצפית אפשרו לחמאס לזהות את כיוון ההתקדמות; ופירי המנהרות העניקו למחבלים יכולת להופיע מאחורי הכוח או בצדדיו. לכן הותקפו לא רק מטרות בעלות ערך מיידי, אלא גם מתחמים שנועדו לשמש את חמאס בשלב הבא. ב־23 באוקטובר דיווח צה״ל על תקיפת יותר מ־320 מטרות ביממה אחת, ובהן מנהרות, מפקדות, עמדות תצפית, משגרי רקטות ומרגמות ועמדות נ״ט. ב־26 באוקטובר הותקפו יותר מ־250 מטרות נוספות.

בליל 27 באוקטובר, כאשר הורחבה הפעולה הקרקעית, כבר עמד מאחוריה קמפיין אווירי שנמשך שלושה שבועות. הוא פגע באלפי מטרות, חיסל שורה של מפקדים, שיבש מערכי אש והרס חלק מן התשתיות שנבנו נגד התמרון. הוא גם סייע לבודד את צפון הרצועה ולחבר בין המודיעין שנאסף לבין תוכניות האוגדות וצוותי הקרב החטיבתיים. אולם הוא לא הסיר את האיום ולא החליף את הצורך להיכנס לרצועה. הקמפיין האווירי הכין את שדה הקרב; התמרון נועד להיכנס אליו, לחשוף את מה שנותר נסתר ולהכריע מערכים שלא ניתן היה להשמיד מן האוויר בלבד.

פינוי, אזהרה ובידוד צפון הרצועה

ב־13 באוקטובר קרא צה״ל לאוכלוסיית העיר עזה וצפון הרצועה לנוע מדרום לוואדי עזה(נחל הבשור). ההודעה נועדה להרחיק אזרחים ממרחב שבו צפויה לחימה ולהבחין ככל האפשר בין האוכלוסייה לבין המערכים הצבאיים של חמאס. היא לא הייתה פקודה לצאת מן הרצועה ולא הציגה מדיניות רשמית של הגירה; הגבול המצרי נותר בשליטת מצרים, וישראל כיוונה את התנועה לחלק הדרומי של הרצועה.

מבחינה צבאית, הפינוי ביקש לבודד את צפון הרצועה. ככל שאזרחים יעברו דרומה, יוכל צה״ל להפעיל כוח נגד מנהרות, מפקדות ומשגרים בסביבה צפופה פחות. אלא שחמאס קרא לתושבים להישאר, הדרכים היו עמוסות, והדרום עצמו ספג תקיפות נגד מטרות צבאיות. התוצאה הייתה תנועה חלקית בלבד. מאות אלפים עברו, אחרים נשארו, והכוח הישראלי נדרש להניח שבכל אזור לחימה יימצאו גם אזרחים.

הפשיטות שקדמו לכניסה

בשבוע השלישי הרחיב צה״ל פשיטות קרקעיות מוגבלות מעבר לגדר. הכוחות חיפשו נעדרים ומידע על חטופים, חשפו מטענים, פגעו בחוליות נ״ט ובחנו את תגובת מערכי חמאס. הפעולות חיברו את המודיעין הטקטי לתוכניות החטיבות ואפשרו לבחון בתנאי אמת חלק מן האיומים שימתינו לכוחות עם תחילת התמרון.

ב־27 באוקטובר פעלו במרכז הרצועה כוחות חי״ר, שריון והנדסה של אוגדה 36, בסיוע כלי טיס בלתי מאוישים ומסוקי קרב. זו עדיין הוגדרה פשיטה: כניסה, פגיעה ביעדים ויציאה. היתרון היה למידה בתנאים אמיתיים בלי להתחייב עדיין להחזקת שטח. הכוחות בחנו דרכי גישה, מכשולים, שיתוף פעולה בין טנק לחי״ר והיכולת של האויב להפעיל טילי נ״ט ומטענים.

גיוס המילואים ובניין הכוח

300 אלף אנשי מילואים בתוך 48 שעות

גיוס המילואים היה הגדול בתולדות המדינה. בתוך 48 שעות התייצבו יותר מ־300 אלף אנשים. חלקם הגיעו ליחידותיהם עוד לפני קבלת הצו, אחרים חזרו מחו״ל, והמערכת נדרשה לקלוט מספר עצום של חיילים בזמן שהבסיסים עצמם פעלו תחת אזעקות. הגיוס לא נועד רק לעזה: היה צורך לתגבר את גבול לבנון, יהודה ושומרון, הים האדום והעורף, כדי למנוע מן המלחמה להיפתח בו־זמנית במלוא עוצמתה בכמה זירות.

המשימה הראשונה של המילואים הייתה לייצב את ההגנה. אוגדות וגדודים תפסו קווים, אבטחו יישובים ופינו סדירים למשימות התקפיות. במקביל הוקמו שטחי כינוס גדולים סביב הרצועה. טנקים, נגמ״שים, דחפורים, אמבולנסים ומשאיות תחמושת רוכזו תחת הסוואה ובמרחק שמאפשר תנועה מהירה. כל ריכוז כזה היה גם מטרה אפשרית לרקטות ולכלי טיס בלתי מאוישים, ולכן נדרשו פיזור, מיגון והגנה אווירית.

עצם המספר לא פתר את הבעיה. יחידת מילואים צריכה מפקדים, ציוד, תמונת מודיעין, אמצעי קשר ותוכנית. חלק מן המסגרות לא התאמנו זמן רב לתמרון רחב; אחרות הוכנו לזירות שונות. ההחלטה שלא להיכנס מיד אפשרה להשלים כשירות. אחרי כישלון ההגנה, פיתוי התגובה המיידית היה מובן, אך

כניסה חפוזה לעיר עזה ללא תיאום הייתה מעניקה לחמאס יתרון בתוך השטח שהכין במשך שנים.

מאחורי המספר 300 אלף עמדה תנועה לאומית שלמה מן החיים האזרחיים אל הצבא. מקומות עבודה התרוקנו, משפחות שינו את שגרתן, נמלי תעופה ומעברי גבול נעשו חלק ממערכת הגיוס, ורשויות מקומיות נדרשו לפעול כשחלק מעובדיהן במדים. זהו כוחו של מערך המילואים, אך גם מחירו: כל שבוע של מלחמה נמשך אל המשק, אל החינוך ואל הבית. משום כך גיוס רחב איננו רק נתון צבאי. הוא החלטה אסטרטגית שמעניקה למדינה מסה בכמה זירות, ובאותה שעה פותחת שעון כלכלי וחברתי. ההכנה לתמרון הייתה חייבת לנצל היטב את הזמן שנרכש במחיר הזה.

ציוד, כשירות ולוגיסטיקה

הגיוס חשף במהירות פערי ציוד. תרומות אזרחיות מילאו חלק מן החסר באפודים, קסדות וציוד אישי, אך מלחמה אינה יכולה להישען על תרומות. הצבא נדרש לבצע בדיקות נשק, להשלים אמצעי ראיית לילה, לכייל מערכות קשר ולהכשיר כלי רכב. במקביל נבנו מלאי דלק, מים, מזון, חלקי חילוף ותחמושת. שרשרת אספקה לתמרון בתוך שטח בנוי צריכה לפעול גם כאשר ציר אחד נחסם או נפגע.

האימונים התמקדו בצק״ח — צוות הקרב החטיבתי. חי״ר תרגל תנועה לצד טנקים; הנדסה תרגל פתיחת צירים והשמדת מטענים; שריון התאמן בירי בזוויות קצרות ובחיפוי; כוחות רפואה בנו מסלולי פינוי. האיום התת־קרקעי חייב להוסיף שכבה שאינה נראית על המפה. פיר ליד בית, מנהרה החוצה ציר או חוליה שמגיחה מאחור יכולים להפוך הישג מהיר למלכודת.

משך ההכנה עורר בציבור ובחו״ל שאלה מדוע התמרון מתעכב. מנקודת מבט צבאית, שלושה שבועות היו זמן הכרחי: לטהר את העוטף, להחזיר את הגבול, לגייס מאות אלפים, לאמן מסגרות, לבנות מטרות ולתאם עם ארצות הברית מול הסיכון האזורי. הזמן גם אפשר לחמאס להתכונן, אך האלטרנטיבה — כניסה של יחידות לא מאורגנות בעוד קרבות מתנהלים בתוך ישראל — הייתה מסוכנת יותר. ההשהיה לא ביטלה את מחיר ההפתעה; היא מנעה ממנו להפוך לכישלון התקפי נוסף.

לוגיסטיקה היא המקום שבו כוונה הופכת ליכולת. יחידה יכולה לקבל משימה לכבוש שכונה, אך אם אין לה דרך לתדלק, לפנות פצועים, להחליף צוותים ולהביא תחמושת ביום השני, המשימה נשארת חץ על מפה. שלושת שבועות ההכנה נועדו לבנות את העומק הזה. במלחמה קצרה ניתן לעיתים להסתמך על מלאי שהכוח נושא עמו; בתמרון מתמשך נדרשת רשת שמתקנת כלי בלילה, מעבירה מים תחת אש ומחזיקה ציר גם כאשר הוא מאוים. חמאס הכין את השטח כדי להפריע לרשת הזאת. ישראל נדרשה להיכנס לא רק עם כוח חוד חזק, אלא עם יכולת להמשיך להזין אותו.

האוגדות מתגבשות למהלך אחד

בפיקוד הדרום נבנתה תוכנית שמחברת אוגדות סדירות ומילואים. פירוט הכוחות כאן יישאר קל: די להבין שהמהלך דרש כמה צק״חים — צוותי קרב חטיבתיים — שכל אחד מהם משלב חי״ר, שריון, הנדסה, מודיעין, אש ורפואה.

מעליהם נדרש פיקוד אוגדתי שמסוגל לתאם קצב, גבולות גזרה וסיוע אווירי; מאחוריהם נדרשו מערכי הגנה בגבול ובעורף.

הבחירה הייתה להתקדם בשלבים, לבודד את צפון הרצועה ולהפעיל לחץ על מרכזי חמאס בלי להכריז מראש על לוח זמנים קשיח. הכוחות תרגלו כיבוש מתחם, טיהור בית, מעבר מכשול ופינוי נפגעים. מודלים של שכונות הוקמו בשטחי אימון, ותצלומי אוויר עודכנו. כל מפקד נדרש לדעת לא רק לאן הוא נע, אלא מה נמצא מתחתיו ואיזה כוח פועל משני צדדיו.

התקיפה האווירית והתרגול הקרקעי נפגשו בבנק מטרות משותף. כאשר יחידה זיהתה איום שלא היה ידוע מראש, היה עליה להעבירו במהירות לתותחים או לכלי טיס. כאשר חיל האוויר תקף מבנה, הכוח הקרקעי נדרש להבין אם נוצרה חסימה חדשה או מעבר. זהו הבדל מהותי בין פשיטה לתמרון: בפשיטה ניתן לסגת כשהתמונה מסתבכת; בתמרון יש להמשיך לספק, לפנות ולשלוט גם ביום הבא.

חלוקת הגזרות בין האוגדות נועדה למנוע חזרה על אחד מכשלי 7 באוקטובר: ריבוי כוחות בלי תמונה ופיקוד משותפים. לכל מסגרת נדרש גבול ברור, יעד מוגדר וקשר עם השכנים. יחד עם זאת, התוכנית הייתה חייבת להישאר גמישה, משום שהאויב יכול להיעלם מגזרה אחת ולהופיע באחרת דרך מנהרות או רחובות צדדיים. הפיקוד האוגדתי נדרש אפוא להחזיק שתי תמונות בעת ובעונה אחת — את הקרב המקומי של החטיבות ואת ההיגיון המערכתי של ביתור הרצועה. רק כאשר שתי הרמות מתחברות, כיבוש מתחם אחד משרת את המטרה הגדולה במקום להפוך להישג מבודד שאין דרך להחזיקו.

החטופים, הממשלה והמעטפת האמריקנית

229 הודעות, 251 חטופים

החטופים היו יעד מלחמה ומגבלה מבצעית בעת ובעונה אחת. מידע על מקום החזקתם יכול להצדיק פשיטה, לעכב תקיפה או לשנות ציר תנועה. אלא שבימים הראשונים לא היה מניין סופי. נעדר יכול היה להיות בבית חולים בלי זיהוי, להימצא בין הנרצחים או להופיע בתיעוד מן הרצועה. כל הודעה למשפחה חייבה רמת ודאות גבוהה.

ב־27 באוקטובר הודיע צה״ל למשפחות של 229 חטופים שיקיריהן מוחזקים בעזה. המספר לא כלל ארבע נשים ששוחררו קודם לכן: יהודית ונטלי רענן ב־20 באוקטובר, ונורית קופר ויוכבד ליפשיץ ב־23 באוקטובר. לאחר השלמת החקירות והזיהויים נקבע כי 251 בני אדם נחטפו ב־7 באוקטובר, מהם 209 בחיים ו־42 כגופות בספירה המעודכנת.

בשלב הזה לא התגבשה עדיין עסקה רחבה. התנהלו מגעים באמצעות קטאר ומצרים, וחמאס ניסה להשתמש בשחרורים נקודתיים כדי להשפיע על דעת הקהל ועל קצב התמרון. ישראל נדרשה לשמור שני מאמצים שאינם תמיד חופפים: לחץ צבאי שמחליש את חמאס ומגדיל תמריץ להסכמה, ומודיעין מדויק שמגן על החטופים. הפרק אינו מרחיב במשא ומתן, משום שעד 27 באוקטובר הוא עדיין היה ראשוני; החשיבות היא שהסוגיה נכנסה מן היום הראשון לתכנון המבצעי ולמטרות המלחמה.

סוגיית החטופים יצרה שעון אחר מזה של התמרון. הצבא ביקש זמן לאימון, לאיסוף מודיעין ולהחלשת המערכים; המשפחות ידעו שכל יום עלול לשנות את

מצב יקיריהן. חמאס ניסה להשתמש בפער הזה כדי להפעיל לחץ על החברה הישראלית ולפלג בין יעד ההכרעה ליעד ההשבה. אין נוסחה שמבטלת את המתח. לחץ צבאי יכול לייצר מנוף למשא ומתן, אך הוא גם משנה את הסביבה שבה מוחזקים החטופים; השהיית כוח יכולה לאפשר מגעים, אך גם להעניק לאויב זמן להתארגן. משום כך כל החלטה מבצעית נדרשה לעבור דרך שאלה שלא הייתה קיימת במלחמות קודמות.

ממשלת החירום ומטרות המלחמה

ב־11 באוקטובר הוסכם על הקמת ממשלת חירום וקבינט מלחמה. לצד ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון יואב גלנט הצטרף בני גנץ; רון דרמר וגדי איזנקוט השתתפו כמשקיפים. ההסדר נועד לצמצם מחלוקת פוליטית בזמן שהצבא מגייס מילואים ומתכנן מהלך רחב. הוא לא פתר את שאלת האחריות לכישלון, אך דחה אותה מפני הצורך לקבל החלטות מיידיות.

ממשלת החירום העניקה למהלך הצבאי בסיס פוליטי רחב יותר, אך לא פתרה את הפער שבין המטרות הצבאיות לבין התוצאה המדינית. צבא יכול לכבוש שכונה ולהשמיד גדוד; הוא אינו לבדו בונה חלופה שלטונית, קובע מי ינהל את הרצועה או מכריע מה יקרה אם יעד החטופים יחייב הפוגה לפני השלמת היעד הצבאי. בשלושת השבועות הראשונים הספיקה ההסכמה על הכיוון הכללי כדי לאפשר לצה״ל להתכונן. ככל שהמלחמה תתארך, תידרש הממשלה להפוך את הניסוחים הרחבים להכרעות על היום שאחרי ועל המחיר שישראל מוכנה לשלם כדי להגיע אליו.

ביידן, נושאות המטוסים והרתעת הצפון

כבר ב־8 באוקטובר הורה שר ההגנה האמריקני לשלוח למזרח הים התיכון את קבוצת התקיפה של נושאת המטוסים ג׳רלד פורד ולהגביר את הנוכחות האווירית. הקבוצה כללה את נושאת המטוסים, כנף אווירית וספינות ליווי המסוגלות לספק הגנה אווירית, מודיעין ויכולת תקיפה. בהמשך הופנתה לאזור גם קבוצת התקיפה של נושאת המטוסים אייזנהאואר, ומערכות הגנה אווירית מסוג THAAD ופטריוט הועברו למזרח התיכון. המהלך לא נועד להשתתף בתמרון ברצועת עזה, אלא להבהיר לחיזבאללה, לאיראן ולמיליציות הנתמכות בידיהן כי פתיחת מלחמה אזורית מלאה עלולה להיתקל בכוח אמריקני שכבר נמצא בזירה. עבור ישראל הייתה זו שכבת הרתעה נוספת, שאפשרה לצה״ל לרכז אוגדות בדרום בלי להותיר את הצפון ואת המרחב האזורי ללא מענה.

ב־18 באוקטובר הגיע הנשיא ג׳ו ביידן לישראל .הוא הביע תמיכה בזכותה להגן על עצמה ,התחייב להמשך הסיוע ונפגש עם הנהגת המדינה בשעה שהתמרון עדיין הוכן .מאחורי הביקור פעלה רכבת אספקה של תחמושת וציוד , שיתוף מודיעיני ותיאום מול הסיכון שהמלחמה תתרחב .התמיכה לא הייתה המחאה פתוחה :וושינגטון דרשה להכניס סיוע הומניטרי ,להציג אמצעים לצמצום פגיעה באזרחים ולהסביר כיצד משרתת הכניסה הקרקעית יעד מדיני אפשרי . מכאן נוצרה המשוואה שתלווה את המלחמה :ככל שהמעטפת האמריקנית הגדילה את חופש הפעולה של ישראל מול האיום האזורי ,כך גדל משקלה של ארצות הברית בדיון על קצב הלחימה ,החטופים והיום שאחרי.

תחי הנכבה

תנועתם של מאות אלפי תושבים מצפון הרצועה אל דרומה לא הוציאה אותם מזירת המלחמה .הם נשארו בתוך שטח הרצועה ,בעוד מעבר רפיח נותר סגור ליציאה רחבה והוגבל לבעלי אזרחות זרה ,לפצועים ולרשימות מתואמות שנפתחו רק בהמשך .מכאן עלתה שאלה רחבה יותר :האם הפינוי הזמני יכול להפוך .למסלול יציאה מרצון עבור מי שמבקש לעזוב את הרצועה

האפשרות הרצויה הייתה להפוך את הפינוי הזמני לבחירה קבועה עבור מי שביקש לעזוב: מעבר פתוח ומבוקר, מדינות קולטות, מימון בין־לאומי ובדיקה ביטחונית. מהלך כזה לא היה צריך להישען על מצרים לבדה. מדינות ערב, מדינות מערביות וגופים בין־לאומיים יכלו לקלוט משפחות, להעניק להן מעמד ולממן את המעבר. עזה אינה חייבת להישאר כלא דמוגרפי שבו כל דור נולד לתוך שלטון חמאס ולתוך המלחמה הבאה. פתיחת דלת החוצה הייתה מעניקה ליחיד אפשרות ממשית ומייצרת לישראל מרחב אסטרטגי חדש.

כדי שהרעיון יתקיים נדרשו ארבעה רכיבים: מדינות שמוכנות לקלוט, מסלול יציאה חוקי, מימון ותהליך בדיקה. באוקטובר 2023 אף אחד מהם לא עמד במלואו. לישראל היה אינטרס ברור ביציאה רחבה של אוכלוסייה מן הרצועה, אך לא הייתה מדינה שהסכימה לפתוח שער בהיקף הנדרש. הפער הזה קבע את תנאי המערכה: צה״ל יכול היה להורות על תנועה מצפון לדרום, אך לא להוציא את האוכלוסייה מזירת המלחמה. התמיכה בהגירה נותרה אפוא יעד מדיני חיובי שלא תורגם עדיין לתוכנית אזורית.

מצרים סוגרת את הדלת

מצרים התנגדה כבר מראשית המלחמה להעברה רחבה של עזתים לסיני. ב־18 באוקטובר דחה הנשיא המצרי עבד אל־פתאח א־סיסי מעבר לסיני והזהיר שהדבר עלול להפוך אותה לבסיס לפעולות נגד ישראל. באותה מסיבת עיתונאים הוא אמר כי אם נדרש פינוי זמני, אפשר להעביר את תושבי עזה לנגב הישראלי עד לסיום המערכה נגד המחבלים — אמירה מפורשת שהחזירה לישראל את נטל העקירה ואת הסיכון הביטחוני שמצרים סירבה לקבל.

מצרים ביקשה לשמר את הסוגיה הפלשתינאית כמנוף לחץ מתמשך נגד ישראל ולא לאפשר לה להיחלש באמצעות יציאה רחבה מן הרצועה. קהיר התנגדה לכל מהלך שהיה עשוי להעביר את מרכז הכובד לשטחה או להפחית מן התביעה הפלשתינאית כלפי ישראל, גם אם היה מאפשר ליחידים לעזוב. פתרון של הגירה מרצון אינו מחייב את מצרים לבדה לשאת בנטל; הוא יכול להיות בינלאומי, מדורג ומבוקר. אולם באוקטובר 2023 לא עמדה על השולחן מסגרת כזאת. הגבול הסגור הפך לעובדה אסטרטגית שעל צה״ל להביא בחשבון: דרום הרצועה לא יהיה שער יציאה פתוח, אלא אזור שבו יתרכזו מאות אלפי מפונים.

עמדת מצרים נבעה גם מן האופן שבו קהיר קוראת את ההיסטוריה. מבחינתה, מחנה זמני בסיני עלול להפוך לעיר קבע, ואחריות הבעיה תועבר מישראל ומהזירה הפלשתינאית אל שטח מצרי. ישראל ראתה גבול שיכול לאפשר לאזרחים להתרחק; מצרים ראתה פתח לשינוי גאופוליטי שקשה יהיה להשיב לאחור. שתי הקריאות נפגשו בשער סגור. התוצאה המבצעית הייתה מיידית: ככל שתושבי הצפון נעו דרומה, גדלה הצפיפות במקום שאינו מוצא מן המלחמה. מכאן נוצר אילוץ שילך ויחמיר — הדרום משמש מרחב פינוי, אך הוא גם חלק מרצועה שבה חמאס מחזיק תשתיות ושאליה צה״ל עשוי להידרש להגיע בהמשך.

ירדן ופסגת קהיר

ב־17 באוקטובר הצהיר המלך עבדאללה כי לא יהיו פליטים בירדן ולא יהיו פליטים במצרים, וכינה זאת קו אדום. ירדן חששה הן מערעור פנימי והן מתקדים שבו עקירה זמנית תהפוך לקבועה. העמדה הירדנית והמצרית חיברה אינטרס ביטחוני לאומי עם הגנה על התביעה הפלשתינאית להישאר על הקרקע.

ב־21 באוקטובר התכנסו מנהיגים ונציגים בקהיר. הפסגה ביקשה לעצור את ההסלמה, להכניס סיוע ולמנוע התרחבות אזורית, אך הסתיימה ללא הצהרה משותפת מחייבת. הפער היה מהותי: מדינות ערב הדגישו הפסקת אש ודחו עקירה, ואילו מדינות מערביות ביקשו לכלול גינוי לחמאס ואת זכותה של ישראל להגן על עצמה. בהיעדר נוסח מוסכם, הפסגה המחישה את הבידוד המדיני שהלך ונבנה סביב המשך המערכה.

המאבק עבר במקביל למועצת הביטחון .ב־18 באוקטובר הטילה ארצות הברית וטו על הצעה ברזילאית שקראה להפוגות הומניטריות ,לאחר שהבהירה כי יש לאפשר למהלך המדיני ולמאמצי שחרור החטופים זמן לפעול .ב־25 באוקטובר נכשלו שתי הצעות נוספות ,אמריקנית ורוסית ,בשל הפער בין גינוי חמאס ,דרישה להפסקת הלחימה והכרה בזכותה של ישראל להגן על עצמה . הכישלון החוזר לא ביטל את הלחץ ;הוא רק העבירו מן המועצה אל העצרת הכללית ואל ממשלות יחידות .מבחינת ישראל היה זה שעון מדיני :התמיכה האמריקנית מנעה החלטה מחייבת ,אך רוב הולך ומתגבש דרש לצמצם את המערכה עוד לפני שהתמרון החל.

הפסגה בקהיר לא יצרה פתרון, אך היא סימנה את גבולות הזירה המדינית. ישראל יכלה לקבל תמיכה מערבית בזכותה להילחם בחמאס, אך לא הסכמה אזורית לשינוי אוכלוסין רחב; מדינות ערב יכלו לדרוש הפסקת אש, אך לא הציעו מנגנון שמפרק את חמאס או מבטיח שמתקפה דומה לא תחזור. הפער הזה השאיר את ישראל מול משימה צבאית גדולה בלי מסגרת אזורית מוסכמת ליום שאחריה. זהו מצב מסוכן: ככל שהיעד הצבאי שאפתני יותר, כך גדל הצורך בתוצאה מדינית. אולם דווקא בשעה שבה התמרון עמד להתחיל, המערכת הבינלאומית הייתה מאוחדת בעיקר סביב מה שאינה מוכנה לקבל.

הרחוב המערבי והמלחמה על הסיפור

במקביל להכנת התמרון גדלו הפגנות פרו־פלשתינאיות בערי המערב. בלונדון צעדו ב־21 באוקטובר כ־100 אלף בני אדם לפי הערכת המשטרה; הפגנות התקיימו גם בפריז, רומא, ברצלונה, סידני וערים נוספות. חלק מן המפגינים דרשו הפסקת אש והגנה על אזרחים, ובחלק מן האירועים נשמעו גם סיסמאות ששללו את הלגיטימיות של ישראל או הקלו בחומרת טבח 7 באוקטובר.

הפיצוץ במתחם בית החולים אל־אהלי ב־17 באוקטובר המחיש את מהירות המערכה התודעתית. לפי תחקיר צה״ל, בשעה 18:59 ירה הג׳יהאד האסלאמי מטח של כעשר רקטות מבית קברות סמוך; אחת הרקטות כשלה ונפלה במגרש החניה שבמתחם בית החולים. חמאס האשים מיד את ישראל, אף שלפי המודיעין הישראלי אנשיו הבינו שמדובר בשיגור פלשתינאי כושל, וניצל את האירוע כדי ליצור לחץ תקשורתי ובינלאומי נגד ישראל. ההאשמה התפשטה לפני בדיקת הראיות, הציתה מחאות והביאה לביטול הפסגה שתוכננה לביידן עם מנהיגים ערביים.

ההפגנות הללו לא היו כוח ניטרלי שיש להצדיקו, אלא חלק מן הלחץ הבינלאומי שהופעל נגד ישראל. כאשר מפגינים דרשו לעצור את המלחמה בשעה שהחטופים הוחזקו בעזה, טשטשו את אחריות חמאס או שללו את עצם הלגיטימיות של ישראל, הם פעלו למעשה כאויביה בזירה התודעתית וסייעו לאסטרטגיה של חמאס. ישראל נדרשה להילחם בשתי זירות — מול המערך הצבאי של חמאס בעזה ומול מערכה בינלאומית שנועדה לשלול ממנה את הזמן והלגיטימציה להשלים את מטרותיה.

ב־27 באוקטובר ,שעות לפני הרחבת הפעולה הקרקעית ,אימצה העצרת הכללית של האו״ם ברוב של 120 מדינות מול 14 החלטה שקראה להפוגה הומניטרית מיידית ומתמשכת .45 מדינות נמנעו .תיקון שביקש לגנות במפורש את מתקפת חמאס ואת חטיפת בני הערובה לא השיג את הרוב הדרוש .ההצבעה לא יכלה לעצור את צה״ל ,אך היא מדדה את עומק השחיקה המדינית :הזיכרון הבין־לאומי של 7 באוקטובר כבר התחרה בתמונות מעזה ,וישראל נכנסה לתמרון כשהיא יודעת שכל יום לחימה ייבחן לא רק לפי הישגיו הצבאיים אלא גם לפי המחיר האזרחי ולפי יכולתה להסביר מדוע המלחמה נמשכת.

הלילה שבו החלה המערכה הבאה

כך נסגרו שלושה שבועות בין בלימה להתקפה .ב־7 באוקטובר נעו לוחמים , שוטרים ויחידות מאולתרות מערבה בלי פקודות מלאות כדי להציל יישובים בתוך מרחב שאיש לא שלט בו .בליל 27 באוקטובר נעו באותו כיוון אוגדות וצוותי קרב חטיבתיים ,לאחר גיוס ,אימון ,אש מקדימה ותכנון .חמאס הצליח מעל ומעבר :הוא פרץ את הגבול ב־119 נקודות ,השבית חלקים מרכזיים ממערך התצפית והירי , פירק למשך שעות את ההגנה המקומית ,טבח באוכלוסייה ,חטף 251 בני אדם והחזיר לעזה אלפי חודרים עם חטופים ,גופות ורכוש .ההישג לא הסתכם ביום אחד .הוא כפה על ישראל לפנות את יישובי הגבול ,לגייס יותר מ־300 אלף אנשי מילואים ,לשנות את סדר העדיפויות הלאומי ולהיכנס למלחמה ארוכה שמועד סיומה לא היה ידוע.

אולם בשלושת השבועות הבאים השיבה ישראל את השליטה בשטחה ,תיקנה את הפרצות ,הקימה קו הגנה חדש ,גייסה כוח חסר תקדים והעבירה את צה״ל ממצב של תגובה לתכנון התקפי .המערכה האווירית פגעה במפקדות ,במשגרים ובתשתיות ;הפשיטות בדקו את דרכי הגישה ;האוגדות התאמנו ללחימה משולבת ;וארצות הברית בנתה מעטפת שנועדה להרתיע את איראן ואת חיזבאללה .ההישגים האלה החזירו לישראל את היכולת לבחור את מועד הכניסה ואת קצבה .הם לא ביטלו את הצלחת חמאס ולא פתרו את המתח בין מיטוט שלטונו לבין השבת החטופים ,אך מנעו מן ההפתעה להפוך לשיתוק מתמשך.

בליל 27 באוקטובר חזרה היוזמה לישראל ,אך לא התשובה לשאלות הגדולות .צה״ל ידע כיצד לחצות את הגבול ולרכז אש ,שריון ,חי״ר והנדסה ;הוא עדיין לא ידע כמה זמן יידרש לפרק ארגון שנבנה בתוך ערים ומנהרות ,כיצד יוחזרו החטופים ומהו הסדר המדיני שיחליף את חמאס .גם הזירה הבין־לאומית כבר הציבה גבולות :מצרים וירדן חסמו יציאה רחבה של אוכלוסייה ,ארצות הברית כרכה סיוע בלחץ הומניטרי ,והרחוב המערבי החל להעביר את תשומת לבו מן הטבח אל התמונות מעזה .התמרון נפתח אפוא כאשר ישראל התאוששה צבאית ,אך טרם תרגמה את ההתאוששות לתוצאה אסטרטגית .מכאן ואילך ייבחן לא רק כוחו של צה״ל לכבוש שטח ,אלא יכולתה של המדינה לחבר בין הישג צבאי ,שחרור חטופים וסדר חדש ביום שאחרי.

נספח א׳ | הירי הרקטי בשלושת השבועות הראשונים

ירי הרקטות נמשך גם לאחר שהחדירה הקרקעית נבלמה. הנתונים שפורסמו אינם מאפשרים חלוקה יומית מלאה, ולכן הטבלה מבחינה בין מספרים לתקופה מוגדרת לבין ספים מצטברים. אין לחבר את הספים זה לזה.

המטחים שימשו את חמאס להמשיך לפגוע בעורף, לשבש תנועה ועבודה ולהקשות על ריכוז הכוחות לקראת התמרון. גם כאשר היקף הירי ירד עצם יכולתו להמשיך לשגר נועדה להציג שרידות ולייצר לחץ מדיני.

מועד	היקף שפורסם	סוג הנתון	משמעות מבצעית
7 באוקטובר	3,873 רקטות	ירי יומי	מסך האש של הפלישה; ריתוק העורף והכוחות למרחבים מוגנים.
8–9 באוקטובר	987 רקטות	ירי בתקופה	המשך הלחץ בזמן קרבות הבלימה והסריקות בעוטף.
עד 12 באוקטובר	יותר מ־5,000	סף מצטבר	המחשת שרידות מערך הירי בעת הרחבת התקיפות ברצועה.
עד 16 באוקטובר	יותר מ־6,000	סף מצטבר	שחיקת העורף וניסיון לעכב את ריכוז הכוחות ואת הכנת התמרון.
17–27 באוקטובר	ירי נמשך; לא פורסם סך מלא	מגמה	מטחים מופחתים אך רצופים שנועדו לשמר תמונת עמידה ולחץ מדיני.

6. התפתחות רב-זירתית

מלחמה אחת ,שבע זירות

בבוקר 7 באוקטובר 2023 נפתחה המלחמה ברצועת עזה ,אך בתוך שעות היא חדלה להיות מלחמה של חזית אחת .בזמן שכוחות צה״ל נלחמו בתוך יישובי העוטף וסגרו את הפרצות בגדר ,הוטלה על פיקוד הצפון משימת הגנה מול חיזבאללה ;ביהודה ושומרון החלו מעצרים רחבים ;רמת הגולן תוגברה מול אפשרות של ירי או חדירה מסוריה ;ובימים הבאים הצטרפו גם המיליציות העיראקיות ,החות׳ים ובהמשך איראן .שבע הזירות פעלו ברמות שונות ,אך כולן דרשו מודיעין ,הגנה אווירית ,אש ,כוחות קרקעיים וקשב של הפיקוד הבכיר.

הקושי בתיאור המלחמה נובע מכך שהזירות לא פעלו לפי שעון אחד .ברצועת עזה נמדד הזמן לפי שלבי התמרון :צפון הרצועה ,ח׳אן יונס ,רפיח ,החזרה לצפון הרצועה וההשתלטות המחודשת על מרחבים שכבר טוהרו .בלבנון נמדד הזמן לפי המעבר מהגנה והתשה למערכה אווירית ולתמרון .ביהודה ושומרון עבר צה״ל ממעצרים ליליים למבצעים אוגדתיים במחנות הפליטים .בסוריה השתנתה המשימה מהגנת הגבול ופגיעה בהתבססות איראנית לניצול המציאות שנוצרה לאחר נפילת משטר אסד ועליית ג׳ולאני באיראן נדרשו תנאים אחרים לגמרי : . חופש פעולה אווירי ,הקצאת מיירטים ,סיוע אמריקאי ורגיעה יחסית בחזיתות הקרובות.

בתחילת המלחמה לא היה ספק מהו מוקד הכובד .מרצועת עזה נורו כ־9,000 רקטות בימים הראשונים חוליות מחבלים נותרו בשטח ישראל ,כ־250 חטופים הוחזקו בתוך הרצועה ועשרים וארבעה גדודי חמאס נערכו לבלום תמרון .כדי לעבור מהגנה להתקפה נדרש צה״ל לרכז ארבע אוגדות ,מאות טנקים ונגמ״שים , כוחות הנדסה ,ארטילריה ,מודיעין ,חיל אוויר ומערך לוגיסטי שיכול להזין מאמץ ממושך .במקביל אי אפשר היה לרוקן את הצפון :כוח רדואן עמד סמוך לגבול , מערך האש של חיזבאללה איים על העורף והטבח בדרום הפך כל התרעה על חדירה אפשרית לאיום שאין להתעלם ממנו.

המגבלה המרכזית לא הייתה מספר החיילים הרשום בסדר הכוחות ,אלא מספר האוגדות שאפשר להחזיק כשירות ולרכז למהלך התקפי באותו זמן .אוגדה מתמרנת אינה רק ארבע חטיבות .היא זקוקה לשריון ,חי״ר ,הנדסה ,אש ,איסוף , רפואה ,חילוץ ,תחזוקה ,דלק ותחמושת ;מאחוריה פועלים בסיסים ,צירי אספקה ומערכי שליטה .גם לאחר גיוס מאות אלפי אנשי מילואים לא היה אפשר לשכפל מערכת כזאת בעזה ,בלבנון ,ביהודה ושומרון ובסוריה בעת ובעונה אחת.

מכאן נבע סדר המלחמה .צה״ל נדרש להגן בכל הזירות ,לתקוף באש בכמה מהן ולרכז את כוח התמרון בזירה אחת או בשתי זירות סמוכות בלבד .כאשר שלב מרכזי הסתיים ,אוגדות יצאו לרענון ,השלימו ציוד ,תיקנו כלים ושבו למערכה אחרת .המעבר בין הזירות לא היה החלטה ספרותית ולא חלוקה מלאכותית לפרקים ;הוא היה צורת הניהול של מלחמה שנמשכה שנים.

לצד האוגדות התקיימה תחרות גם על אמצעים שאינם נראים במפת התמרון . כל מטח גדול חייב הקצאת מיירטים ;כל מעבר למערכה חדשה דרש מלאי חימושי אוויר וארטילריה ;וכל חזית ביקשה עדיפות באיסוף ובניתוח מודיעין .לפיכך גם זירה שלא משכה אליה חטיבת שריון יכלה לעכב מהלך במקום אחר .תימן ,

עיראק ואיראן קשרו מערכי גילוי ויירוט, ואילו לבנון חייבה להשאיר בצפון אש ועתודות שהיו יכולות להשתתף בעזה.

לקראת התמרון הראשון בצפון הרצועה ריכז פיקוד הדרום את אוגדות 36, 252, 162, ו־99. הן לא נכנסו כולן באותה שעה ולא פעלו באותה צורה, אך יחד יצרו את המסה שנדרשה לבידוד העיר עזה, לביתור הרצועה וללחימה במחנות ובשכונות הצפופות. אוגדה 162 התקדמה מצפון וממזרח; אוגדה 36 פעלה לעבר העיר עזה; אוגדה 252 הפעילה חטיבות מילואים במרחבים שנכבשו; ואוגדה 99 החזיקה ופיתחה את ציר בארי, שחצה את הרצועה והפריד בין צפונה לדרומה. ריכוז כזה הותיר לצה״ל יכולת הגנה בצפון הארץ, אך לא מסה מספקת לתמרון עמוק לתוך לבנון.

בגבול לבנון הוחזקו אוגדות וכוחות סדירים ומילואים תחת פיקוד הצפון. תפקידם היה למנוע חדירה, להשמיד חוליות נ״ט ולפגוע בעמדות ובתשתיות חיזבאללה, לא לכבוש את דרום לבנון. עצם נוכחותם הייתה תנאי לתמרון בעזה: אילו היה חיזבאללה מפעיל באותו שלב את מלוא כוחו, צה״ל היה נדרש לעצור חלק מן המאמץ בדרום ולהעביר צפונה שריון, הנדסה, ארטילריה והגנה אווירית. לכן ההחלטה שלא לפתוח במכת מנע רחבה בלבנון קבעה גם את האפשרות לבצע את התמרון הראשון ברצועה.

ביהודה ושומרון התנהלה באותה עת משימה שונה. אוגדת יהודה ושומרון, החטיבות המרחביות, יחידות מג״ב וכוחות שהוקצו למעצרים פעלו כדי למנוע מחמאס ומהג׳יהאד האסלאמי להקים חזית המונית נוספת. הפעילות הייתה רחבה במספר המבצעים, אך מצומצמת ביחס למסה האוגדתית שנדרשה בעזה. גדודים נכנסו לג׳נין, שכם, טולכרם ומחנות נוספים, עצרו מבוקשים והשמידו מטענים; הם לא ניהלו באוקטובר ובנובמבר 2023 מבצע אוגדתי רצוף שנמשך שבועות ותבע כמה חטיבות מתמרנות.

גם סוריה דרשה שמירה על כוח. אוגדה 210 הגנה על רמת הגולן, חיל האוויר המשיך לפגוע בהעברות נשק ובהתבססות איראנית, וכוחות הוחזקו בכוננות מול אפשרות שהירי המוגבל יהפוך למאמץ רחב. תימן ועיראק לא משכו אוגדות קרקעיות, אך חייבו מכ״מים, מטוסי קרב, מערכי יירוט ושיתוף פעולה אמריקאי. המשמעות הייתה שחלק מן הכוח שלא נראה בתוך הרצועה עדיין היה קשור למלחמה.

הפסקת האש הראשונה, בין 24 בנובמבר ל־1 בדצמבר 2023, עצרה לזמן קצר את התמרון ואפשרה השבת חטופים, השלמת מלאים והתארגנות. היא לא שחררה את צה״ל למערכה אחרת: ארבע האוגדות נדרשו להתכונן לחידוש הלחימה, חיזבאללה נשאר פרוס בגבול וביהודה ושומרון נמשכו המעצרים. רק לאחר חידוש האש התברר שאפשר לפצל את המאמץ בתוך הרצועה עצמה.

הנוכחות האמריקאית השלימה באותו שלב את מערך הבלימה. נושאות מטוסים, מטוסי קרב ומערכות הגנה שנפרסו באזור לא החליפו את הכוחות הישראליים בגבולות, אך הקשו על איראן ועל חיזבאללה להעריך שהתרחבות למלחמה כוללת תישאר עימות ישראלי בלבד. ההרתעה הזאת העניקה לצה״ל זמן לרכז את ארבע האוגדות בעזה. בלעדיה היה עליו להשאיר כוח גדול יותר מול האפשרות שהציר כולו יפעל יחד.

מגבלת הכוח ותנועת האוגדות

בדצמבר 2023 עבר התמרון לשלב שני. במקום ארבע אוגדות המתקדמות לעבר יעד מרכזי אחד, נוצרו כמה מאמצים מקבילים. אוגדה 98 הועברה לח׳אן יונס ונכנסה למערכה על מרכז הכובד של חמאס בדרום הרצועה. במקביל אוגדה 162 המשיכה להילחם בצפון, אוגדה 99 החזיקה את ציר בארי ופעלה במרכז, וכוחות מילואים סיימו משימות, החזיקו שטחים או החלו לצאת לרענון. הפיצול התאפשר מפני שמערכת חמאס בצפון כבר איבדה את יכולתה להפעיל את כל גדודיה כמסגרת אחת, לא מפני שהלחימה שם הסתיימה.

אוגדה 98 קיבלה בח׳אן יונס משימה שחייבה ריכוז עצמאי של אש, מודיעין והנדסה. ארבע חטיבות פעלו בעת ובעונה אחת בשכונות, בעיירות ובמערכת מנהרות שהייתה עמוקה ורחבה מזו שנחשפה בתחילת המלחמה. כדי לאפשר את המהלך הועברו דרומה יחידות מיוחדות, אמצעי איסוף וכוחות יהל״ם, בעוד שבצפון צומצמה בהדרגה המסה והוחלפה בפשיטות ממוקדות. זו הייתה הפעם הראשונה שבה צה״ל הפעיל שני מוקדי תמרון שונים בתוך הרצועה, תוך שמירת כוח גדול מול לבנון.

המעבר הזה ממחיש מדוע אי אפשר למדוד את המלחמה רק לפי מספר האוגדות. אוגדה שסיימה שלב אינה הופכת מיד לעתודה חופשית. כלים נדרשו לטיפול, מלאי תחמושת הושלם, לוחמים יצאו לחופשה קצרה ויחידות התאמנו למשימה הבאה. חטיבה שלחמה בעיר עזה לא הועברה ביום שלמחרת לג׳נין או ללבנון. בין הזירות התקיים מרווח של שבועות ולעיתים חודשים שבו הכוח נבנה מחדש.

באותם חודשים נשמרה בצפון מדיניות של הגנה פעילה. חיל האוויר וארטילריה תקפו משגרים, תשתיות וחוליות; כוחות הקרקע החזיקו את קו הגבול והיישובים פונו. חיזבאללה אילץ את ישראל להשאיר שם מסה משמעותית, אך כל עוד הירי נשאר מתחת לסף של מלחמה מלאה, רוב כוח התמרון נשאר בדרום. זו הייתה עסקה מבצעית קשה: הצפון ספג אש ופינוי ממושך כדי שצה״ל יוכל להמשיך לפרק את חמאס לפי אזורים.

באפריל 2024 יצאה אוגדה 98 מח׳אן יונס לאחר כארבעה חודשי לחימה. היציאה לא סימנה את סיום המערכה ברצועה, אלא פתחה אפשרות חדשה לחלוקת הכוח. אוגדה 162 נותרה המסגרת המרכזית להמשך הלחימה, אוגדה 99 המשיכה לפעול במרכז, ואוגדה 98 החלה להתכונן למשימות אחרות. רק מנקודה זו התקרב צה״ל למצב שבו אפשר היה להרחיב את הפעילות ביהודה ושומרון ובהמשך לרכז אוגדות בצפון.

היציאה מח׳אן יונס גם המחישה שהכוח אינו נע במסלול חד־כיווני. אוגדה 98 שבה בהמשך לפשיטות ברצועה ולאחר מכן הועברה צפונה; אוגדה 162 עברה מצפון הרצועה לרפיח ושבה לג׳באליה; וחטיבות מילואים החליפו גזרות וכפיפויות לפי המשימה. לכן המפה הנכונה אינה מראה אוגדה השייכת לחזית אחת, אלא מסגרות שמפקדותיהן והחטיבות הכפופות להן נבנו שוב ושוב למאמץ הבא.

ב־7 במאי 2024 החלה אוגדה 162 את התמרון ברפיח. המהלך נועד להשתלט על מעבר רפיח ועל ציר פילדלפי, לנתק את נתיבי ההברחה ממצרים ולפרק את חטיבת רפיח של חמאס. האוגדה הפעילה את חטיבות 401, גבעתי, הנח״ל וקומנדו, ובשלבים שונים הצטרפו כוחות נוספים. בשעה שהמאמץ התקדם מערבה ודרומה, נדרשו כוחות אחרים לשוב לג׳באליה ולסג׳עיה לאחר שחמאס

ניסה לשקם שם תשתיות. גם בשלב זה לא הייתה רצועת עזה זירה אחת רציפה, אלא כמה קרבות שחלקו ביניהם את אותן עתודות.

ככל שהשליטה בציר פילדלפי התבססה וחטיבת רפיח נשחקה, פחת הצורך להחזיק כמה אוגדות במאמץ התקפי אחד בדרום. אוגדה 98 כבר הייתה מחוץ לח׳אן יונס; אוגדה 36 ואוגדות המילואים עברו תקופות רענון והכנה; ואוגדה 162 נשאה בעיקר הלחימה ברפיח. התפנות הדרגתית זו אפשרה למטכ״ל להקצות יותר גדודים ואמצעי הנדסה לפיקוד המרכז בלי להפסיק את המערכה ברצועה.

בסוף אוגוסט 2024 פתח צה״ל במבצע ״מחנות קיץ״ בצפון השומרון. המבצע החל בג׳נין, טולכרם ומחנה פארעה וכלל כוחות של אוגדת יהודה ושומרון, חטיבות מרחביות, יחידות מיוחדות, מג״ב והנדסה. היעד היה לפגוע בתשתיות חמושות, להשמיד מטענים שהוטמנו מתחת לצירים ולעצור מבוקשים. צה״ל יכול היה להרחיב את הפעילות מפשיטות קצרות למאמץ רציף יותר מפני שהשלב האוגדתי בח׳אן יונס הסתיים והקרב ברפיח כבר לא דרש את המסה של ראשית התמרון.

העברת מרכז הכובד לא הייתה מלאה. אוגדה 162 נשארה ברצועה, ציר בארי המשיך להיות מוחזק וכוחות פעלו שוב בשכונות שבהן חמאס חזר להופיע. בצפון הארץ נמשכה ההתשה, ומאות יישובים וחיילים חיו תחת איום רקטות, נ״ט וכטב״מים. ״מחנות קיץ״ התנהל אפוא בתוך מרווח שנוצר בין שני מאמצים גדולים: לאחר ח׳אן יונס ובסיום רפיח, אך לפני המערכה הרחבה בלבנון.

זהו דפוס שחזר לאורך המלחמה: כדי להרחיב פעולה בזירה משנית היה צורך להביא את הזירה העיקרית לנקודת יציבות זמנית. יציבות לא הייתה הכרעה ולא סוף הלחימה. היא הייתה מצב שבו אוגדה אחת יכולה להחזיק את המאמץ, בשעה שאוגדות אחרות יוצאות להתארגנות או מועברות למקום שבו נוצר האיום הבא. בספטמבר 2024 כבר היה ברור שהמקום הזה הוא לבנון.

בין אוגוסט לספטמבר נוצרה אפוא חפיפה קצרה אך מכרעת. אוגדה 162 המשיכה לסיים את משימותיה בדרום הרצועה; כוחות פיקוד המרכז פעלו במחנות הפליטים; ובצפון הושלמו תוכניות, מלאים ואימונים לתמרון נגד חיזבאללה. אף זירה לא נעצרה, אך רק בצפון נבנתה מחדש מסה רב־אוגדתית. ההכנות הסבירו מדוע ״מחנות קיץ״ נשען בעיקר על הכוחות שכבר היו באיו״ש ולא על העברת אוגדת תמרון מלאה.

מן הדרום לצפון

בספטמבר 2024 עבר מרכז הכובד בהדרגה לצפון. הפגיעה במערכי הקשר של חיזבאללה, הרחבת התקיפות האוויריות וחיסול צמרת הארגון קדמו לתמרון הקרקעי שהחל בלילה שבין 30 בספטמבר ל־1 באוקטובר. פיקוד הצפון ריכז אוגדות וחטיבות שנבנו מחדש לאחר הלחימה בעזה. אוגדות 98, 36, 91 ו־146 פעלו בגזרות שונות, השמידו תשתיות סמוך לגבול ודחקו את כוח רדואן מן המרחב שממנו איים על יישובי הגליל.

המעבר לצפון התאפשר מפני שהמאמץ ברפיח הגיע לשלב שבו אוגדה 162 יכלה להמשיך בו בלי ארבע האוגדות של אוקטובר 2023. עם זאת, עזה לא התרוקנה מכוחות. ב־6 באוקטובר 2024 פתחה אוגדה 162 בקרב ג׳באליה השלישי, שנמשך עד הפסקת האש בינואר 2025. בזמן שאוגדות אחרות תמרנו בלבנון, היא שבה לצפון הרצועה, כיתרה את המחנה, פגעה בגדודים ששוקמו והשמידה תשתיות תת־קרקע. שתי זירות תמרון פעלו במקביל, אך הן לא קיבלו

כוח שווה :בצפון רוכזה המסה שנדרשה לשינוי המצב בגבול ,ובעזה נשמר מאמץ אוגדתי ממוקד.

התמרון בלבנון היה שונה מן התמרון בעזה .מרחב הפעולה היה כפרי והררי יותר ,האיום כלל מערכי נ״ט ואש לעומק ,והמטרה הייתה להסיר תשתיות פלישה סמוכות לגבול ולא לכבוש את המדינה .אוגדות פעלו במקביל בכפרים ובשלוחות השולטות ,בעוד חיל האוויר המשיך לפגוע במערכי הפיקוד והאש .ריכוז הכוח יצר לראשונה מאז תחילת המלחמה עדיפות התקפית בצפון ,אך גם חייב להשאיר עתודות להגנת הגולן ולמקרה שאיראן תרחיב את התערבותה.

הפסקת האש בלבנון נכנסה לתוקף ב־27 בנובמבר 2024 .היא שחררה חלק מן הכוחות מרצף התמרון ,אך לא ביטלה את הצורך להחזיק את הגבול ולפקח על ניסיונות חיזבאללה לשוב דרומה .ימים אחדים לאחר מכן התמוטט משטר אסד , וב־8 בדצמבר נכנסו המורדים לדמשק .נפילת המשטר הסירה מן הגבול הצפוני צבא מדינתי עוין ,פגעה בגשר היבשתי האיראני ופתחה לצה״ל אפשרות לפעול במרחב החיץ ובחרמון הסורי במסגרת ״חץ הבשן״.

השינוי בסוריה היה תנאי חשוב להמשך המערכה האזורית .כל עוד אסד שלט בדמשק ,מלחמה ישירה מול איראן נשאה גם סיכון של חזית סורית פעילה ושל מעבר נשק רציף לחיזבאללה .לאחר נפילתו נחלש הרצף הגאוגרפי של הציר , וחופש הפעולה הישראלי בצפון גדל .עדיין לא היה אפשר להפנות את מלוא הכוח לאיראן :אוגדה 162 נלחמה בג׳באליה ,חטופים נשארו בעזה והלחימה ביהודה ושומרון נמשכה .אבל המאזן שהגביל את ישראל באוקטובר 2023 כבר החל להשתנות.

לצד המעבר בין האוגדות השתנתה גם חלוקת הפיקוד .פיקוד הדרום עבר מניהול ארבע אוגדות למאמץ מצומצם יותר סביב ג׳באליה והצירים ;פיקוד הצפון קיבל את קדימות האש ,המודיעין והלוגיסטיקה ;ופיקוד המרכז המשיך בפעילות שנועדה למנוע התפרצות בזמן ששתי חזיתות אחרות הפעילו תמרון .החלוקה הזאת אפשרה חפיפה מוגבלת ,אך חייבה את המטכ״ל לקבוע מדי יום איזה פיקוד יקבל את העתודה ואת החימוש הבא.

הפסקת האש השנייה ברצועת עזה נכנסה לתוקף ב־19 בינואר 2025 .היא עצרה את התמרון ,אפשרה פעימות לשחרור חטופים ושינתה מיד את חלוקת הכוח .אוגדה 162 יצאה מג׳באליה לאחר יותר משלושה חודשי לחימה ;כוחות נוספים נסוגו מעמדות בתוך הרצועה או עברו למשימות הגנה ;ומערכי מילואים קיבלו אפשרות לרענון .יומיים לאחר מכן ,ב־21 בינואר ,החל מבצע ״חומת ברזל״ בצפון השומרון.

״חומת ברזל״ היה רחב וארוך מ״מחנות קיץ״ .הכוחות פעלו בג׳נין ,בטולכרם , בנור א־שמס ובמרחבים נוספים ,פינו אוכלוסייה מאזורי לחימה ,פתחו צירים ממולכדים והשמידו תשתיות חמושות .הרחבת המבצע התאפשרה מפני שלא התנהל באותו זמן תמרון אוגדתי בעזה או בלבנון .פיקוד המרכז יכול היה לקבל גדודים ,הנדסה ,אמצעי איסוף וקשב אווירי בלי להתחרות מדי יום עם ארבע אוגדות מתמרנות ברצועה.

גם כאן לא הייתה העברה מוחלטת .הכוחות סביב עזה נדרשו להיערך לאפשרות שההסכם יקרוס ,פיקוד הצפון המשיך לאכוף את הפסקת האש בלבנון ואוגדה 210 החזיקה את המרחבים החדשים בסוריה .ההבדל היה ביחס בין

המשימות :במקום תמרון הכרעה בדרום ומניעה בשומרון ,נוצרה הפוגה בדרום ומאמץ התקפי רציף בצפון השומרון.

ב־18 במרץ 2025 חידש צה״ל את האש ברצועה במסגרת ״עוז וחרב״ . תחילה הופעלו חיל האוויר וכוחות קרקעיים מוגבלים ,ובהמשך נפתחו מחדש צירים והורחבה האחיזה .ב־18 במאי עבר המאמץ ל״מרכבות גדעון א׳״ , שהתמקד בביתור מזרח ח׳אן יונס ובחיבורו למרחבים שנכבשו ברפיח .התמרון נוהל בשעה ש״חומת ברזל״ נמשכה ,אך לאחר שהמבצע ביהודה ושומרון כבר התבסס על כוחות מרחביים ומסגרות שהותאמו למשימה.

בקיץ 2025 התרחב שוב מרחב ההחלטה .חמאס נחלש ,צה״ל החזיק בציר פילדלפי ,בציר בארי ובמרחבים נוספים ,חיזבאללה היה לאחר תבוסה והפסקת אש ,ומשטר אסד כבר לא התקיים .המצב הזה לא ביטל את האיומים ,אך הוא הסיר את השילוב שמנע פעולה מול איראן בתחילת המלחמה :ארבע אוגדות מרוכזות בעזה ,סכנת פלישה של כוח רדואן וצבא סורי היכול להצטרף לציר.

ההשוואה בין שתי הפסקות האש ברצועה מחדדת את ההבדל .בנובמבר 2023 ההפוגה הייתה קצרה וכל הכוחות נותרו מכוונים לחידוש התמרון .בינואר 2025 נוצר חלון ארוך יותר ,לאחר שחמאס כבר איבד שטח ומסגרות רבות .לכן הפעם היה אפשר להעביר את מרכז הכובד בפועל :לא רק להשלים תחמושת בדרום ,אלא לפתוח בתוך יומיים מבצע ממושך בצפון השומרון ולהחזיקו גם לאחר חידוש הלחימה בעזה.

ממוקדי הכובד למערכה אזורית

ב־13 ביוני 2025 יצאה ישראל למבצע ״עם כלביא״ נגד איראן .עשרים חודשים קודם לכן מהלך כזה היה מחייב להסתכן במלחמה מלאה בשעה שחמאס עדיין החזיק את מרבית כוחו ,חיזבאללה עמד על הגבול ומשטר אסד שלט בסוריה .ביוני 2025 התנאים היו שונים :חמאס איבד חלק ניכר ממסגרותיו ומשטחו ,חיזבאללה נפגע קשות ,הגשר הסורי נקטע וצה״ל החזיק מרחבי הגנה רחבים יותר .לכן היה אפשר להקצות לחיל האוויר ,למודיעין ולהגנה האווירית את הקשב הנדרש למערכה הישירה מול איראן.

הפעלת הכוח באיראן לא דרשה העברת אוגדות מתמרנות אלפי קילומטרים מזרחה ,אך היא דרשה ריכוז מסוג אחר :מטוסי קרב ותדלוק ,חימושים ארוכי טווח ,מודיעין ,חילוץ ומערכי יירוט .בזמן המבצע המשיכו אוגדות לפעול בעזה וביהודה ושומרון ,אך קצב הפעילות הותאם לצורך להגן על העורף מפני תגובה איראנית .לאחר סיום המבצע ב־24 ביוני חזר צה״ל להעמיק את הלחימה ברצועה.

ב־18 באוגוסט 2025 החל שלב ״מרכבות גדעון ב׳״ .הוא הרחיב את התמרון לעבר העיר עזה ,בזמן שכוחות אחרים המשיכו להחזיק את ח׳אן יונס ,רפיח וצירי הרוחב .ב־10 באוקטובר ,לאחר קבלת הפסקת האש ,נסוג צה״ל אל הקו הצהוב ונשאר פרוס במרחב שאפשר לו להגן על הגבול ולאכוף את ההסכם .ההתבססות על הקו צמצמה את מספר האוגדות שנדרשו לתמרון רציף :עזה המשיכה לקשור כוחות ,אך לא את המסה שהופעלה בשנים 2023–2025.

השינוי הזה אפשר את ריכוז הכוח הגדול ביותר בצפון מאז תחילת המלחמה . בתמרון השני בלבנון בשנת 2026 השתתפו האוגדות שכבר צברו ניסיון בעזה ובלבנון ,ובהן לראשונה גם אוגדה 162 לאחר שהתפנתה מן המאמץ המרכזי ברצועה .בשעה שכוחות החזיקו את הקו הצהוב בעזה ו״חומת ברזל״ נשענה על

מסגרותיה בצפון השומרון, יכול היה פיקוד הצפון להפעיל כמה אוגדות ברצף אחד ולא רק לבצע חדירות מוגבלות סמוך לגבול.

כך יש לקרוא את הפרקים הבאים: לא כאילו כל זירה המתינה לתורה, אלא כמערכת של מאמצים חופפים שמרכז הכובד נע ביניהם. עזה נשארה פעילה כאשר צה״ל עבר ללבנון; יהודה ושומרון נשארה פעילה כאשר צה״ל שב לעזה; והחזיתות הקרובות המשיכו לדרוש כוח בזמן שחיל האוויר פעל באיראן. בכל מעבר נדרש תנאי מבצעי ברור: השמדת מסגרות אויב, יצירת קו הגנה, הפסקת אש, יציאת אוגדה לרענון או שינוי אזורי כמו נפילת אסד.

התוצאה הייתה רצף שאי אפשר היה לתכנן מראש עד סופו, אך אפשר לזהות בו היגיון קבוע. באוקטובר 2023 נדרשה ישראל לבלום בכל מקום ולהכריע תחילה בעזה; בסוף 2024 היא ניצלה את היחלשות חמאס כדי להעביר את המסה ללבנון; ב־2025 ניצלה הפסקות אש וקווים שנכבשו כדי להרחיב את הפעילות בשומרון ולפעול באיראן; וב־2026, לאחר שהכוח ברצועה התבסס על הקו הצהוב, היה אפשר לרכז בצפון גם את האוגדות שנקשרו לעזה במשך רוב המלחמה. הטבלה בעמוד הבא מציגה את הרצף הזה דרך שבע הזירות.

7. המערכה ברצועת עזה

בליל 27–28 באוקטובר 2023 הרחיב צה״ל את הפעולה הקרקעית ופתח בתמרון החשוב והמורכב ביותר בתולדותיו. לא רק בתולדותיו שלו למעשה זו הייתה המערכה האורבנית המורכבת ביותר בהיסטוריה האנושית. הכוחות נכנסו לשטח בנוי וצפוף של כ־365 קמ״ר, שבו נדחסו יותר משני מיליון ערבים ושבתוכו בנה חמאס את מערכיו הצבאיים. האוכלוסייה שימשה עבורו מגן אנושי וחומר גלם למערכה התודעתית, בעוד מפקדות, משגרים, מחסנים ומנהרות הוטמעו בבתי מגורים, במוסדות ציבור ובתשתיות אזרחיות.

מול צה״ל ניצב כוח מאורגן של כחמש חטיבות מרחביות, 24 גדודים, כ־140 פלוגות וכ־30 אלף מחבלי חמאס, ולצדם אלפי מחבלי הג׳יהאד האסלאמי ופלגים נוספים. הם הכינו במשך שנים מערכי נ״ט, מטענים, צליפה, שיגור ותת־קרקע שנועדו לבלום את הכוחות בתוך הרחובות ולהאריך את המלחמה. מנגד הוגבל חופש הפעולה של צה״ל בידיעה כי ברצועה מוחזקים 251 חטופים — חיים וחללים — וכי כל הפעלת אש עלולה לפגוע במי שהצבא נשלח להשיב.

השנתיים הבאות היו מלאכת תמרון מורכבת: להכריע את חמאס באופן שיטתי, אזור אחר אזור ומסגרת אחר מסגרת; לחזור לעיתים פעמיים ואף שלוש לאותו מרחב לאחר שמחבלים שבו אליו; להיכנס להפסקות אש ולעסקאות שהפחיתו את מספר החטופים ואת המגבלה המבצעית; ובו בזמן למנוע מצב שבו הלחימה תיעצר והכוחות ייסוגו לפני פירוק יכולתו הצבאית והשלטונית של חמאס.

בכל שלב הוטל על האוגדות יעד אחר. תחילה נדרש צה״ל לבתר את הרצועה ולכתר את העיר עזה; אחר כך עבר לח׳אן יונס, לרפיח ולציר פילדלפי; בהמשך שב לג׳באליה, לבית לאהיא ולבית חאנון; ולבסוף הפעיל כמה אוגדות במקביל וחזר אל העיר עזה. ציר בארי, ציר מורג, ציר „מגן עוז”, ציר פילדלפי והקו הצהוב לא היו רק סימונים על מפה, אלא בסיסים שמהם נבנה השלב הבא.

עשרת השלבים הם רצף אחד של שינויי מרכז כובד. הכיתור בצפון נעצר להפסקת האש הראשונה; המאמץ עבר לח׳אן יונס, לרפיח ולגבול מצרים; צה״ל שב לג׳באליה ולצפון הרצועה כאשר חמאס ניסה להשתקם; ולאחר הפסקת האש השנייה הורחבה האחיזה מחדש במבצעי „עוז וחרב” ו„מרכבות גדעון”. המעבר בין השלבים נקבע לפי מצב הכוחות, מיקום החטופים, חזרת המחבלים לשטחים שפונו והיכולת לפתוח צירי תנועה ואספקה. כך נע התמרון בין הבקעה רחבה, פשיטות ממוקדות ועצירות שנועדו להשבת חטופים ולהתארגנות מחדש.

472 לוחמי צה״ל נפלו מאז תחילת התמרון ו־3,004 נפצעו, בלי לכלול את מלוא הפגיעה הנפשית שנשאו הלוחמים מן הקרבות. הפרק יתאר את עשרת שינויי מרכז הכובד שהובילו מן הכניסה לצפון הרצועה ועד להפסקת האש ולהשבת החטופים.

עשרת שלבי התמרון ברצועת עזה

שלב	תקופה	מרכז הכובד המבצעי
1	28.10.23–24.11.23	כיתור צפון הרצועה
2	24.11.23–1.12.23	הפסקת האש הראשונה
3	1.12.23–7.4.24	התמרון בח'אן יונס
4	7.4.24–7.5.24	הכנת רפיח
5	7.5.24–6.10.24	התמרון ברפיח
6	6.10.24–19.1.25	קרב ג'באליה השלישי
7	19.1.25–18.3.25	הפסקת האש השנייה
8	18.3.25–18.5.25	עוז וחרב
9	18.5.25–18.8.25	מרכבות גדעון א׳
10	18.8.25–13.10.25	מרכבות גדעון ב׳

שלב 1 | התמרון הראשון וכיתור צפון הרצועה

השלב נמשך מ־28 באוקטובר 2023 עד 24 בנובמבר 2023. יעד השלב: לחדור לצפון הרצועה מכמה כיוונים, להגיע לחוף, לבתר את המרחב, לכתר את העיר עזה ולפגוע במפקדות, בגדודים ובמערכת התת־קרקעית של חמאס — תוך שמירת התנאים להשבת החטופים.

סדר הכוחות: אוגדות 162, 36 ו־252; בהמשך כוחות אוגדה 99 וכוחות מיוחדים.

בליל 27–28 באוקטובר 2023 עברה ישראל מן הטבח להתקפה. לא היה זה מהלך חד־צירי אל לב העיר עזה, אלא תמרון אוגדתי בשלושה מאמצים שנועדו להקיף את המערך הצפוני של חמאס, לפצל אותו ולהכריחו להילחם בכמה חזיתות בעת ובעונה אחת. בצפון־מערב פתחה אוגדה 162, ובה חטיבת גבעתי (84), חטיבת הנח״ל (933) וחטיבת עקבות הברזל (401), בתנועה מאזור זיקים דרומה לאורך רצועת החוף, לעבר אל־עטאטרה, שאטי, רימאל ומערב ג׳באליה. בצפון־מזרח חצתה אוגדה 252 במילואים את הגבול במרחב ארז, ובה חטיבת הראל (10), חטיבת הנגב (12), חטיבת המחץ (14), חטיבת ירושלים (16) וחטיבת חיצי האש (551); היא החלה לטהר את בית חאנון, לאבטח את המרחב הסמוך ליישובי העוטף וללחוץ לעבר ג׳באליה ממזרח. במרכז־צפון יצאה אוגדה 36 מיער בארי, התקדמה מערבה דרך ג׳וחר א־דיכ אל הים, ולאחר מכן פנתה צפונה לעבר זייתון, העיר עזה ומרחב החוף.

את שלושת ראשי החץ ליוו מערכי האש, ההנדסה, המודיעין, האוויר והים. באוגדה 36 פעלו חטיבת גולני (1), חטיבת סער מגולן (7), חטיבת ברק (188) וחטיבת הצנחנים (35), בסיוע חטיבת האש (282); אוגדה 162 שילבה חי״ר, טנקים והנדסה; ואוגדה 252 הפעילה את עוצבות המילואים שלה בסיוע חטיבת האש (454). אוגדת עזה המשיכה להגן על הגבול והיישובים, ואוגדה 99 סייעה בהגנת המרחב. כך נוצרה לראשונה מאז 7 באוקטובר מערכת התקפית רחבה, ולא אוסף פשיטות.

ההיגיון האסטרטגי היה לבודד את חטיבות העיר עזה וצפון הרצועה מן המחנות במרכז ומחאן יונס; להחזיק ציר רוחב שיחתוך את הרצועה; וליצור טבעת סביב העיר לפני כניסה עמוקה לשטח הבנוי. הכיתור נועד לצמצם העברת מחבלים, נשק ופקודות, להקל על יציאת אוכלוסייה דרומה ולהעניק לצה״ל חופש לבחור את מוקד הלחץ — בית חאנון, ג׳באליה, שאטי, זייתון או מרכז העיר. במקום הסתערות חזיתית על כל המרחב, הופעל לחץ מצטבר מן השוליים פנימה.

במרכז התוכנית ניצבה הבקעת אוגדה 36 מיער בארי אל הים. מבצעית, היא יצרה מסדרון שהפריד את צפון הרצועה ממרכזה; היסטורית וסמלית, היא הפכה מוקד של אסון לנקודת מוצא של מתקפה. משום כך ייקרא כאן הנתיב ציר בארי: קו אספקה ותנועה, אך גם המעבר המוחשי מן המגננה להשבת היוזמה. כשהגיעה האוגדה לחוף ב־5 בנובמבר, נוצר הבסיס לכיתור העיר עזה ולתמרון צפונה.

התמרון נדרש גם להשיב 240 חטופים שהוחזקו במוקדים מפוזרים ובמערכת המנהרות. כל תקיפה בתת־הקרקע נשקלה מול הסיכון להם ומול ערך המודיעין שבשטח. הלחץ הצבאי נועד לשפר את תנאי המיקוח ולפתוח אפשרויות חילוץ, אך חייב אימות וחיפוש קפדני. המתח בין מהירות ההכרעה לזהירות בהשבת החטופים ליווה את השלב כולו.

ראשי הגשר והמפגש הראשון עם מערך ההגנה בין 28 ל־31 באוקטובר 2023

ב־28 וב־29 באוקטובר התבססו הכוחות בתוך הרצועה והרחיבו את ראשי הגשר. טנקים וכלי הנדסה נעו בראש, חי״ר אבטח מבנים ושוליים, כלי טיס סרקו מלמעלה וספינות חיל הים תקפו לאורך החוף. המטרה לא הייתה להגיע מיד למרכז העיר, אלא לבנות הגנה סביב הכוח, לפתוח נתיבי אספקה ופינוי וללמוד את דפוסי האויב. מרכז הכובד עבר מן האש המקדימה אל כיבוש מוצבים, איתור פירים ופגיעה בחוליות נ״ט ומרגמות.

חמאס פרס חוליות קטנות בעומק, הסתיר נשק בבתי מגורים ובמבני ציבור והשתמש במנהרות כדי להיעלם ולהופיע במקום אחר. חוליות נ״ט המתינו לרכב משוריין בנקודות חשיפה; מטענים הונחו במבנים ובצמתים; צלפים ומרגמות האטו את החי״ר; וחוליות שיצאו מפירים ניסו לתקוף גם מאחור. המטרה לא הייתה לעצור כל אוגדה בקו רציף, אלא לגבות מחיר, לפזר את המאמץ הישראלי ולגרור אותו להתשה בשטח עירוני.

ב־30 באוקטובר המחיש התמרון את הקשר הישיר בין הפעלת כוח לבין השבת החטופים. בפעולה קרקעית משותפת לצה״ל ולשב״כ חולצה החיילת אורי מגידיש, שנחטפה ממוצב נחל עוז. החילוץ היה הישג נקודתי אך חשוב: הוא הוכיח כי נוכחות קרקעית, מודיעין מדויק ויכולת פעולה מהירה יכולים לפתוח הזדמנויות שלא היו קיימות מחוץ לרצועה. באותו יום הותקף גם נסאם אבו עג׳ינה, מפקד גדוד בית לאהיה של חמאס, שהיה מעורב בהכוונת ההתקפה על נתיב העשרה וארז. הפגיעה במפקדי גדודים כבר בשלב הפתיחה נועדה לנתק את הקשר שבין הנהגת החטיבות לחוליות המקומיות.

ב־31 באוקטובר ניהלה חטיבת גבעתי (84) קרב על מתחם מבוצר בצפון הרצועה, בסיוע טנקים, הנדסה ואש מן האוויר. באותו יום חוסל אבראהים ביארי, מפקד הגדוד המרכזי בג׳באליה ואחד המפקדים הבולטים במערך הצפוני של חמאס. אך היום הזה גם חשף את פגיעותו של כוח ממוכן בשטח רווי חוליות נ״ט. חמישה־עשר הנופלים המחישו כי השריון הכבד מעניק הגנה ותנועה, אך אינו מבטל את הסיכון כאשר האויב מצליח לבחור את רגע החשיפה.

התגובה הייתה הידוק השילוב הבין־זרועי: חוליות שאותרו מן הקרקע הועברו לתקיפה מן האוויר, ההנדסה פתחה מעקפים וטנקים פגעו במוקדי נ״ט לפני תנועת החי״ר. עם זאת, לא כל פיר הושמד ולא כל מבנה הותקף. החשש לחטופים והצורך לאסוף מודיעין חייבו להבחין בין יעד שיש להשמיד מרחוק לבין יעד שיש לכבוש ולחקור. כבר בסוף אוקטובר היה זה קרב תנועה, מודיעין וזמן.

ההבקעה אל הים והשלמת הכיתור בין 1 ל־5 בנובמבר 2023

בימים הראשונים של נובמבר הורחבו שלושת המאמצים. אוגדה 162 העמיקה את אחיזתה בצפון־מערב, נלחמה במרחב ג׳באליה והחלה להתקרב לרצועת החוף ולשולי העיר עזה. אוגדה 252 לחצה מבית חאנון מערבה ודרומה, טיהרה מתחמים ששלטו על מעבר ארז ועל היישובים הישראליים שממזרח לרצועה, ופגעה בתשתיות תת־קרקעיות. אוגדה 36 המשיכה מערבה על ציר בארי, כשחטיבות השריון והחי״ר שלה מגינות על אגפי המסדרון ומרחיבות אותו כדי לאפשר תנועה רצופה של דלק, תחמושת, הנדסה ורפואה. לא היה די בהגעה לנקודה על המפה; היה צורך להפוך את הנתיב למרחב שניתן להחזיק גם מול תקיפות מן הצד ומן העורף.

ב־2 בנובמבר כבר דיווח צה״ל כי כוחות אוגדה 36 פגעו בעשרות חוליות ובכ־130 מחבלי חמאס במהלך לחימתם, תוך שילוב אש ארטילרית, טנקים ומטוסים. למחרת חוסל מוסטפא דלול, מפקד גדוד צברא–תל אל־הווא, שנשא תפקיד מרכזי בניהול הקרב מדרום־מערב לעיר עזה. הפגיעה בו, בביארי ובנסאם אבו עג׳ינה לא ביטלה את יכולת הגדודים לפעול, אך החלישה את הפיקוד המקומי בדיוק כאשר נדרשה ממנו תגובה מתואמת לשלושה כיווני חדירה. במקביל נתפסו מפות קרב, אמצעי קשר ותוכניות במוצבים ובמבנים, והמידע שנאסף שימש לעדכון המטרות ולחיפוש אחר חטופים.

מערך ההגנה של חמאס התגלה כמערכת שכבות. השכבה העליונה כללה תצפיות, עמדות נ״ט ומוצבים סמויים בתוך השטח הבנוי; מתחתיה פעלה רשת מנהרות שחיברה בין מחסנים, חדרי פיקוד, אזורי שיגור ומקומות הסתתרות. בין שתי השכבות נעו חוליות קטנות שלא נדרשו להחזיק שטח לאורך זמן. הן יכלו לירות, לסגת לפיר, להמתין עד שהכוח יעבור ולנסות לתקוף שוב. לכן כיבוש רחוב או מוצב לא היה שווה בהכרח שליטה במרחב שמתחתיו. צה״ל נדרש להותיר כוחות לאבטחת העורף, לסרוק שוב אזורים שכבר נחצו ולהפעיל את יהל״ם ויחידות ההנדסה מול תשתית שממדיה המלאים עדיין לא היו ידועים.

ב־4 בנובמבר פתח צה״ל ציר הומניטרי לאורך דרך צלאח א־דין כדי לאפשר לתושבי צפון הרצועה לנוע דרומה. חמאס ניסה להפריע למהלך באש, משום שיציאת האוכלוסייה פגעה במגן האנושי שבתוכו פעלו יחידותיו והקלה על חופש הפעולה הישראלי. מבחינת ישראל, הציר שירת שלוש מטרות: צמצום הפגיעה באזרחים, הפרדה הדרגתית בין האוכלוסייה לבין המערך הצבאי של חמאס, והבהרה כי הכיתור מכוון נגד מרכז הכוח של הארגון ולא נגד חסימת הדרום כולו. עם זאת, תנועת ההמונים גם העמיסה על המודיעין והעלתה חשש שחוליות או מחזיקי חטופים ינסו לעבור במסווה.

ב־5 בנובמבר הגיעה אוגדה 36 אל חוף הים ושינתה את צורת המערכה. ציר בארי הפך לחיץ מבצעי בין צפון הרצועה למרכזה ואפשר לכוחות לפנות צפונה כשהם נשענים על מסדרון אספקה מאובטח. צה״ל הודיע כי האוגדה תקפה עד אז יותר מ־1,600 מטרות ופגעה במאות פעילי חמאס. חשוב מן המספרים היה הכיתור: חמאס נאלץ להגן על העיר עזה מארבעה כיוונים, תוך אבדן מפקדים ולחץ גובר סביב החטופים.

הטבעת מתהדקת: בית חאנון, שאטי וג׳באליה בין 6 ל־10 בנובמבר 2023

לאחר השלמת החיבור אל הים עבר התמרון משלב ההבקעה לשלב הרחבת הטבעת. בצפון־מזרח הפכה אוגדה 252 את בית חאנון למרחב חיץ בין חמאס לבין יישובי העוטף. זה היה גם ציון דרך היסטורי: לראשונה מאז מלחמת לבנון הראשונה תמרנה אוגדת מילואים שלמה בשטח אויב. ארבע חטיבות חי״ר במילואים, ובהן מסגרות של גבעתי והצנחנים, חטיבת שריון במילואים וחטיבה 454 של התותחנים פעלו יחד נגד מוצבים, פירי מנהרות ועמדות נ״ט. עד 8 בנובמבר דיווח צה״ל כי הארטילריה האוגדתית תקפה כ־300 מטרות וכי הכוחות פגעו גם במפקד גדוד בית חאנון. הפעלת המילואים בהיקף כזה הרחיבה את עומק המערכה ושחררה את האוגדות הסדירות ללחימה בלב המרחב העירוני.

בצפון־מערב התקדמה אוגדה 162 לעבר מוקדי הכוח של חמאס בשאטי ובמערב ג׳באליה. חטיבת עקבות הברזל (401) כבשה ב־10 בנובמבר את מוצב

בדר, מן המתחמים המרכזיים של גדוד שאטי, וצה״ל מסר כי בקרבות סביבו נפגעו כ־150 פעילי חמאס. חטיבת גבעתי (84) לחמה במתחמים צפופים מצפון לעיר ובמרובע הצבאי של חמאס, והנח״ל פעל על הצירים שהוליכו אל ג׳באליה וזייתון. הכוחות מצאו אמצעי לחימה, עמדות שיגור ומנהרות בקרבת בתי מגורים, מוסדות חינוך ושטחים ציבוריים. השילוב הזה אילץ את צה״ל לעבור שוב ושוב בין אש כבדה לבין סריקה קרובה וזהירה.

מדרום לעיר עזה התקדמה אוגדה 36 צפונה מציר בארי. חטיבת גולני (1), 7, 188 והצנחנים הרחיבו את האחיזה בג׳וחר א־דיק ובשולי זייתון, פגעו בחוליות שיצאו ממנהרות והכינו את הכניסה לרימאל ולמרכזי השלטון של חמאס. חיל האוויר וחיל התותחנים פעלו לפי מטרות שהעבירו הכוחות במגע, ולעיתים חלפו דקות ספורות מזיהוי חוליה עד לתקיפה. יכולת זו צמצמה את יתרונו של חמאס בשטח הבנוי, אך לא ביטלה אותו: מחבלי הארגון המשיכו לתקוף בצירים שכבר נפתחו, לירות מרגמות אל שטחי הכינוס ולנסות להפריד בין טנקים לחי״ר.

חמאס ניסה לשמר את ג׳באליה ואת שאטי כעוגנים של התנגדות. שני המרחבים כללו אוכלוסייה צפופה, סמטאות, מחנות פליטים ומערכת תת־קרקעית שאפשרה מעבר בין שכונות. חוליות נ״ט ירו מטווחים קצרים מתוך מבנים, מטענים הופעלו כאשר הכוחות התקרבו לפתחים, ופירי מנהרות שימשו לתנועה לעורף הישראלי. מבחינה מערכתית ביקש הארגון להוכיח שגם לאחר הכיתור הוא מסוגל לנהל קרב מבוזר ולהמשיך בירי רקטות. צה״ל השיב בכיתור מקומי נוסף: במקום להכריע את כל צפון הרצועה במהלך אחד, הוא בידד שכונה אחר שכונה, פגע במפקדים ובמחסנים, והקטין את המרחב שבו יכול חמאס לנוע בגלוי.

במקביל נפתחו חלונות מעבר דרומה. צמצום האוכלוסייה בצפון הקל לאסוף מודיעין, אך הגביר חשש להעברת חטופים דרומה. לכן התקדם התמרון במהירות בכיתור ובאיטיות בחיפוש החטופים והמנהרות.

מן השכונות אל מרכזי השלטון ובתי החולים בין 11 ל־15 בנובמבר 2023

ב־11 בנובמבר כבר פעלו האוגדות בתוך מעטפת העיר עזה. חטיבת חיצי האש (551) במילואים העמיקה את האחיזה בבית חאנון ופגעה בתשתיות שהוסתרו בשטח אזרחי; אוגדה 162 המשיכה בלחימה בשאטי ובמרחב הצבאי של העיר; ואוגדה 36 נעה מציר בארי אל רימאל, שייח׳ עג׳לין ותל אל־הווא. התנועה לא הייתה קו ישר. בכל שכונה הוקם בסיס אש, נפתח ציר לרכב כבד, נסרקו מבנים שולטים ונחסמו פתחים תת־קרקעיים. לאחר מכן נע כוח אחר קדימה, בעוד יחידות שנשארו מאחור מגינות על האספקה ועל פינוי הפצועים. עד 3 בנובמבר כבר ביצעה יחידה 669 עשרות רבות של משימות חילוץ; ככל שהלחימה נכנסה לעיר, הפך מערך הרפואה האווירי והקרקעי לחלק קבוע מן הקצב המבצעי.

ב־11 בנובמבר חוסל אחמד סיאם, מפקד פלוגת נאצר־רדואן בחמאס, שלפי צה״ל מנע מכאלף מתושבי הרצועה לצאת ממתחם בית החולים רנתיסי. האירוע המחיש את השיטה: שימוש במוסד אזרחי ובאוכלוסייה סביבו כדי להגביל את אש צה״ל, להסתיר תשתיות ולשמר שליטה בתושבים. חטיבת עקבות הברזל (401) ושייטת 13 פעלו ברנתיסי, ובמרחב נמצאו תשתיות וממצאים שהצביעו על פעילות חמאס ועל אפשרות שחטופים הוחזקו שם. מכאן ואילך נעשה כל בית

חולים גם יעד מודיעיני רגיש: מקום שיש לבדוק בקפדנות, אך גם אתר שבו כל פעולה צבאית עלולה ליצור נזק הומניטרי ומדיני נרחב.

ב־13 וב־14 בנובמבר השתלטו חטיבת סער מגולן (7) וגולני על שורה של סמלי שלטון ומוקדי פיקוד ברימאל ובשייח׳ עג׳לין — מתחמי ממשל, מתקני משטרה, עמדות הדרכה ומבנים ששימשו את מנגנוני חמאס. כיבושם לא היה רק סמל. חמאס בנה את כוחו על חיבור בין הזרוע הצבאית, המשטרה, המנהל האזרחי ומערכת ההסברה; תפיסת המסמכים, המחשבים ואמצעי הקשר פגעה ביכולת הזאת והעשירה את תמונת המודיעין. במקביל פעלה חטיבת המחץ (14) במילואים נגד מוצב ״פלסטין״ ומתחמים מבוצרים נוספים. ריבוי החטיבות אפשר לאוגדות להפעיל לחץ במקביל, אך חייב תיאום הדוק כדי למנוע ירי דו-צדדי.

ב־15 בנובמבר נכנסו כוחות צה״ל למתחם שיפא בפעולה ממוקדת. ההחלטה להגיע לבית החולים נבעה מן ההערכה כי מתחתיו ובסביבתו פעלה תשתית פיקוד של חמאס וכי המתחם שימש גם את מערך החטופים. הכוחות הביאו ציוד רפואי ואינקובטורים, תיאמו פינוי של מטופלים ותינוקות, ובד בבד סרקו מבנים, אספו חומר מודיעיני וחיפשו פתחים תת־קרקעיים. זה היה מבחן לאסטרטגיה הישראלית כולה: כיצד לפרק תשתית צבאית המוטמעת בבית חולים בלי להפוך את הישג הכיבוש לכישלון הומניטרי ומדיני.

מנקודת מבטו של חמאס, המרחבים הרפואיים העניקו שכבת הגנה כפולה. מבחינה פיזית הם היו מתחמים גדולים, צפופים ומחוברים לרחובות מרכזיים; מבחינה תודעתית הם הגבילו את עוצמת האש הישראלית והעמידו כל התקדמות תחת ביקורת עולמית. החזקת חטופים בקרבתם, או העברתם דרכם, הוסיפה שכבה שלישית. לכן נאלצו הכוחות לעבור מפעולת השמדה מהירה לפעולת חשיפה: סריקות, תיעוד, חקירת ממצאים והצגת ראיות. הקרב על שיפא לא הוכרע ברגע הכניסה למתחם; הוא עבר מן הרחובות אל המנהרות, מן האש אל המודיעין, ומן הזירה הצבאית אל הזירה המדינית.

שיפא, הנמל והחטופים בין 15 ל־18 בנובמבר 2023

לאחר הכניסה לשיפא הורחבו הסריקות במתחם ובשכונות הסמוכות. לוחמי חטיבת סער מגולן (7), יחידות מיוחדות וכוחות הנדסה איתרו אמצעי לחימה, כלי רכב שנגנבו מישראל ופתח למנהרה. בהמשך נחשף תוואי שאורכו עשרות מטרים ובעומק של כעשרה מטרים, ובו דלת הדף ותשתיות ששימשו את חמאס. הממצא היה חשוב פחות כמנהרה בודדת ויותר כהוכחה לשיטת פעולה רחבה: המרחב שמעל הקרקע יכול להיראות כמתחם אזרחי, בעוד שמתחתיו מתקיימת מערכת נפרדת של תנועה, פיקוד והסתתרות. עבור צה״ל הייתה זו גם תזכורת כי אחיזה בשטח אינה שקולה להשמדת המערכת שמתחתיו.

ב־16 בנובמבר פעלו חטיבת ברק (188) ושייטת 13 בנמל עזה והשתלטו על המרחב ששימש את הכוח הימי של חמאס. במקביל המשיכו חטיבות 36 ו־162 לטהר את רימאל, שאטי וסביבת שיפא, בעוד אוגדה 252 החזיקה את בית חאנון ואת האגף הצפון־מזרחי. כיבוש הנמל סגר נתיב נוסף לאורך החוף וחיבר בין ההתקדמות מצפון־מערב לבין הכוחות שעלו צפונה מציר בארי. בכך הצטמצם המרחב הגלוי של חמאס בעיר עזה, אך הלחימה עברה יותר ויותר אל פירים, בתים ממולכדים וחוליות קטנות שניסו לתקוף מתוך העורף.

באותו יום הושבה לישראל גופתה של יהודית וייס, שנחטפה מביתה בבארי, לאחר שכוחות חטיבת סער מגולן (7) איתרו אותה במבנה סמוך לשיפא. למחרת

הושבה גם גופתה של רב״ט נועה מרציאנו, תצפיתנית שנחטפה ממוצב נחל עוז, ממבנה אחר בקרבת בית החולים. אלה לא היו החילוצים החיים שישראל קיוותה להם, אך הם העניקו למשפחות ודאות, סיפקו מידע על דפוסי ההחזקה והראו כי ההתקדמות הקרקעית מגיעה בפועל אל מרחבי החטופים. הממצאים גם חיזקו את ההבנה ששיפא וסביבתו שימשו תחנת מעבר או החזקה לאחר 7 באוקטובר.

החיבור בין בית החולים לחטופים העמיק את הדילמה המבצעית. הריסת מנהרה עשויה לשלול מחמאס נכס צבאי, אך עלולה לסכן חטופים שלא אותרו; השארת המנהרה פתוחה מסכנת את הכוחות ומאפשרת לאויב לנוע. לפיכך עברו יחידות ההנדסה לתהליך מדורג: אבטחת הפיר, חקירתו באמצעים מרחוק, כניסה מבוקרת כאשר הדבר התאפשר, ורק לאחר מיצוי מודיעיני — השמדה או אטימה. זו הייתה לוחמה איטית מטבעה, ולעיתים מנוגדת ללחץ הציבורי להציג הישג מהיר. מנגד, עצם הקרבה למוקדי ההחזקה יצרה על חמאס לחץ להעביר חטופים, לחשוף נתיבים או להאיץ משא ומתן.

עד 18 בנובמבר היה ברור שמערכת הפיקוד העליונה של חמאס בעיר עזה נפגעה, אך לא התמוטטה לחלוטין. מפקדי גדודים חוסלו, מוצבים ומוסדות נתפסו, הנמל ושיפא נכבשו, והעיר הוקפה; ובכל זאת נמשכו ירי רקטות, התקפות נ״ט ויציאות מפירים. הארגון עבר בהדרגה מפיקוד גדודי סדור להפעלה מבוזרת של חוליות, תוך ניצול ידע מקומי ומחסנים קטנים. מבחינת צה״ל החל עתה שלב של פירוק שיטתי: פחות מרוץ אל יעד בולט, ויותר חזרה אל רחובות שכבר נחצו, איתור תשתיות, סגירת מעגלים מודיעיניים והכנת הלחץ הבא על ג׳באליה וזייתון.

ג׳באליה, זייתון והמערכה התת־קרקעית בין 18 ל־23 בנובמבר 2023

בין 18 ל־23 בנובמבר התמקדה הלחימה בשלושה מרחבים: ג׳באליה מצפון־מזרח, שאטי ומערב העיר לאורך החוף, וזייתון מדרום. אוגדה 162 הפעילה את חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת הנח״ל (933) סביב ג׳באליה, השלימה טבעת סביב המחנה וניסתה לפגוע בגדודים שעדיין תפקדו בו. אוגדה 36 החזיקה את הציר מדרום, המשיכה בסריקות בשיפא וברימאל ולחצה לזייתון; אוגדה 252 שמרה את בית חאנון מנותק והמשיכה לפרק מנהרות ומוצבים. ריבוי המאמצים נועד למנוע מחמאס לרכז את שארית כוחו בגזרה אחת ולהכריחו לפצל אמצעי נ״ט, מפקדים וקשר.

חמאס הגיב בהעמקת הקרב המבוזר. חוליות ירו לעבר טנקים מגגות ומחלונות, יצאו מפירים בשטחים שהוגדרו כבר כ״מטוהרים״, והפעילו מטענים בצירים ובמבנים. ירי מרגמות כוון לעורף האוגדתי ולנתיבי האספקה, בעוד ששיגורי רקטות נמשכו כדי להראות כי הארגון שומר יכולת אסטרטגית גם תחת כיתור. תכלית הפעולות הייתה ליצור פער בין מפת ההתקדמות הישראלית לבין המציאות בשטח: להוכיח שאפשר לעבור ברחוב בלי לשלוט בו, להחזיק שכונה בלי לנקות את המנהרות שמתחתיה, ולכבוש מוסד שלטוני בלי להשבית מיד את כל הרשת הצבאית.

התגובה הישראלית הייתה האצה של המאמץ ההנדסי. עד 22 בנובמבר הודיע צה״ל כי כ־400 פירי מנהרות אותרו והושמדו מאז תחילת התמרון. המספר ביטא היקף, אך לא מיצה את האתגר: פיר הוא רק כניסה למערכת, ולעיתים כמה פירים הובילו לאותו תוואי. יחידות יהל״ם וההנדסה נדרשו למפות את הקשרים, לבדוק אם התשתית שימשה פיקוד, לחימה או החזקת חטופים, ולהחליט אם

לפוצץ, לאטום או להמשיך לחקור. במקביל נתפסו מאות אמצעי לחימה ומסמכים שהעשירו את רשימת המטרות ואת ההבנה על פריסת הגדודים.

ב־21 בנובמבר ניסח הרמטכ״ל הרצי הלוי בפומבי את הקשר בין שני יעדי המלחמה: הפעולה הקרקעית יוצרת את התנאים להשבת החטופים. משמעות האמירה לא הייתה שכל לחץ מביא מיד לשחרור, אלא שהכיתור, אבדן המפקדים והחדירה למוקדי השליטה שינו את חישוביו של חמאס. ישראל החזיקה כעת שטח, איימה על יתרת הכוח בג׳באליה ובזייתון והראתה כי היא מסוגלת להגיע למתקנים רגישים. מן הצד האחר, כל יום לחימה סיכן חיילים וחטופים והגדיל את המחיר המדיני וההומניטרי. הזמן נעשה משאב ששני הצדדים ניסו לתרגם לעסקה בתנאים טובים יותר.

ב־22 בנובמבר אישרה ממשלת ישראל מתווה פתיחה: השבת 50 נשים וילדים חטופים בארבע פעימות ראשונות, בתמורה לשחרור אסירות ביטחוניות ואסירים ביטחוניים קטינים ולהפוגה שניתן להאריך בכל יום שבו יושבו חטופים נוספים. חילוצה של אורי מגידיש, ההגעה לשיפא, השבת גופות יהודית וייס ונועה מרציאנו וכיתור מרכזי הכוח בצפון המחישו לחמאס כי להמשך החזקת החטופים יש מחיר גובר.

לקראת ההפוגה נוצר אפוא מאזן מורכב. חמאס איבד שטח, מפקדים ומוצבים, אך החזיק עדיין בנכס האסטרטגי החשוב ביותר שלו — החטופים — וביכולת להמשיך להילחם מתוך התת־קרקע. ישראל החזיקה ביוזמה ובמרחבים מרכזיים, אך ידעה שכל התקדמות נוספת אל ג׳באליה, זייתון ושג׳אעיה מגדילה את הסיכוי להגיע למחבלים שמחזיקים בחטופים אך תוך סיכון לפגיעה בחטופים עצמם. הלחץ הצבאי לא פתר את הסתירה הזאת; הוא הפך אותה לדחופה יותר. מכאן נבעה הנכונות לעצור בלי לסגת: להמיר חלק מן התנופה בזמן מוגבל להשבת חטופים, תוך שמירת האפשרות לחדש את התמרון מן הקווים שכבר הושגו אם מנגנון ההארכה ימצה את עצמו.

ב־23 בנובמבר המשיכו חטיבות הנח״ל ו־401 לפעול בשולי ג׳באליה, בעוד כוחות נוספים הידקו את האחיזה בזייתון, שאטי, רימאל ושיפא. לא הייתה זו הסתערות אחרונה לפני הפסקת האש, אלא מאמץ לשפר עמדות, להשמיד תשתיות שלא ניתן יהיה להשאיר פעילות ולהכין קווי הגנה. במתחם שיפא הושלם הטיפול בתוואי שנחשף, ובצירים האוגדתיים הוצבו כוחות שיאבטחו את המסדרונות גם בזמן ההפוגה. ב־24 בנובמבר בשעה 07:00 נכנסה ההפוגה לתוקף. האש נעצרה, אך האוגדות לא נסוגו מן המרחבים העיקריים שכבשו; הן עברו למגננה דרוכה מתוך הנחה שהלחימה עשויה להתחדש.

תמונת המצב באותו בוקר הייתה שונה בתכלית מזו של 28 באוקטובר. אוגדה 36 החזיקה את ציר בארי מן הגבול עד הים ואת המרחבים שמצפון לו; אוגדה 162 החזיקה שטחים בצפון־מערב העיר עזה, בשאטי ובטבעת סביב ג׳באליה; אוגדה 252 שלטה במרחבי תמרון בבית חאנון ובצפון־מזרח; ושיפא, נמל עזה ומרכזי שלטון ברימאל היו בידי צה״ל. אולם ״אחיזה מבצעית״ לא הייתה ״שליטה מלאה״. בג׳באליה נותרו גדודי חמאס פעילים, בזייתון ובשג׳אעיה פעלו חוליות, ומתחת לשטח שנכבש נותרה מערכת מנהרות שחלקה הגדול טרם נחשף.

הישגי השלב היו ברורים. צה״ל החזיר לעצמו את היוזמה, הכניס שלוש אוגדות למערכה מתואמת, הקים מסדרון שחצה את הרצועה, כיתר את העיר עזה והגיע אל מרכזי הכוח של חמאס. מערך הפיקוד הצפוני נפגע עם חיסולם של מפקדי גדודים ובהם אברהים ביארי, נסאם אבו עג׳ינה ומוסטפא דלול; מאות

פירים ותשתיות הושמדו; ומאות רבות של מטרות הותקפו. אוגדה 252 הוכיחה את יכולת מערך המילואים לתמרן כאוגדה שלמה, ואילו החיבור בין היבשה, האוויר, הים, המודיעין וההנדסה הפך משיטת סיוע למנגנון הקרב המרכזי.

במהלך השלב, שנמשך מ־28 באוקטובר 2023 עד 24 בנובמבר 2023, נפלו 70 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 2 | הפסקת האש הראשונה ושחרור החטופים

הפסקת האש נמשכה מ־24 בנובמבר 2023 עד 1 בדצמבר 2023. יעד השלב: לעצור את האש בלי לוותר על קווי האחיזה, לבצע את פעימות שחרור החטופים, לחדש מלאים ולהיערך לחידוש התמרון אם ההסכם יקרוס.

סדר הכוחות: האוגדות נשארו ערוכות בקווי האחיזה בצפון הרצועה ובציר בארי; כוחות נוספים הוכנו למעבר דרומה.

עסקה שנבנתה תוך כדי הלחימה

ההפוגה שהחלה ב־24 בנובמבר לא נולדה ברגע אחד. מאז 7 באוקטובר ניסו המתווכות להפוך את מסת החטופים לרשימות בנות ביצוע. קטאר הייתה הצינור העיקרי להנהגת חמאס בדוחא; מצרים שלטה במעבר רפיח; וארצות הברית הפעילה לחץ מדיני רצוף. שליחים מטעם ראש הממשלה, המוסד וצה״ל הגדירו את הקווים האדומים הישראליים.

בדוחא נפגשו ראש הממשלה הקטארי, ראש המוסד דוד ברנע וראש ה־CIA ויליאם ברנס. הוויכוחים היו מעשיים: כמה חטופים חיים, מי מהם מוגדר ילד, אזרח זר או חייל, אילו שמות ייכללו בכל פעימה, וכיצד יינתן אימות לכך שהם אכן בידי חמאס. המשא ומתן התנהל כשצה״ל ממשיך לכתר את צפון הרצועה. כך נוצר הקשר הישיר בין הלחץ בשטח לגמישות בחדר המשא ומתן.

תנאי המתווה

ב־22 בנובמבר אישרה ממשלת ישראל את המתווה: לפחות 50 נשים וילדים ישראלים יושבו במשך ארבעה ימים, בתמורה לשחרור 150 אסירות ביטחוניות ואסירים ביטחוניים קטינים. נקבעו הפוגה בלחימה, הכנסת סיוע ודלק, והשעיית טיסות המודיעין הישראליות למשך שש שעות ביום מעל צפון הרצועה. יחס החילוף במסגרת הפעימות היה שלושה אסירים ביטחוניים תמורת כל חטוף ישראלי.

המתווה כלל את מנגנון ההארכה שהפך אותו מהסכם של ארבעה ימים למסגרת פתוחה: על כל עשרה חטופים נוספים שיושבו, תוארך ההפוגה ביום נוסף. העברת הרשימות היומיות יצרה בכל לילה משא ומתן חדש: ישראל בדקה את השמות ואת זהות האסירים הביטחוניים ושבויי המלחמה המשוחררים; חמאס בירר את מי הוא מסוגל למסור; וקטאר ומצרים גישרו על מחלוקות. לכן לא היה להפוגה מועד סיום קבוע מראש.

נדרשו גם הסכמות מבצעיות: היכן יעמדו הטנקים, כיצד יטופל ירי מקומי בלי להפיל את העסקה, ובאיזה מסלול יועברו החטופים לצלב האדום. רשימה מוקדמת נבדקה בישראל ורק לאחר אישורה הוכנה רשימת האסירות הביטחוניות והאסירים הביטחוניים הקטינים. טעות בשם או מחלוקת על קטגוריה יכלו לעכב פעימה ולחדש את האש.

הפעימה הראשונה

ביום שישי, 24 בנובמבר, בשעה 07:00 נכנסה ההפוגה לתוקף. לקראת הערב נמסרו לצלב האדום 13 חטופים ישראלים ו־11 אזרחים זרים. הם הועברו למצרים, משם לישראל ולבדיקות רפואיות. בתמורה שוחררו 39 אסירות ביטחוניות ואסירים ביטחוניים קטינים. מנגנון שבבסיסו היה דיפלומטי נבחן לראשונה כשרשרת לוגיסטית ומבצעית.

קצב של פעימות ומשברים

היום השני הראה כמה שברירי היה המנגנון. חמאס עיכב את הפעימה וטען שישראל הפרה את תנאי הסיוע ואת סדר שחרור האסירים; ישראל דחתה את הטענות. רק לאחר שעות של תיווך קטארי ומצרי התבצע השחרור: 13 ישראלים וארבעה אזרחים זרים. האירוע קבע את הדפוס ליתר השבוע: לא הייתה הפוגה אחת, אלא סדרה של הסכמות יומיות שהושגו בצל האפשרות לקריסה.

ב־26 בנובמבר הושבו 14 ישראלים ושלושה אזרחים זרים. אחד מן הישראלים, שהחזיק גם באזרחות רוסית, שוחרר מחוץ למכסה היומית. ב־27 בנובמבר הושבו עוד 11 ישראלים. בתום ארבע הפעימות הראשונות שבו 51 ישראלים ו־18 אזרחים זרים. לא הייתה בכך סתירה למתווה של 50 ישראלים: המספר הנוסף נבע משחרור שלא נספר במכסה.

לאחר הפעימה הראשונה חזר בכל יממה סדר קבוע: חמאס העביר רשימה, ישראל בדקה את המכסה והקטגוריות, ובמקביל הוכנה רשימת האסירים. רק לאחר שהחטופים הגיעו לצלב האדום התקדם השחרור הישראלי. הסדר צמצם את האפשרות להונאה, אך הפך כל לילה למבחן מחדש; העיכוב ביום השני הראה שכל צד יכול לאיים בקריסה כדי לשפר את תנאיו.

המשא ומתן על הארכת ההפוגה

בלחץ קטאר, מצרים וארצות הברית הוארכה ההפוגה תחילה ביומיים, על בסיס היחס שנקבע מראש. ב־28 בנובמבר שבו עשרה ישראלים ושני אזרחים זרים; ב־29 בנובמבר שבו 12 ישראלים וארבעה אזרחים זרים. בלילה הושגה הארכה של יום נוסף בלבד. ב־30 בנובמבר, היום השביעי, הושבו שמונה ישראלים. שתיים מהן נמסרו כבר בלילה הקודם ונזקפו על חשבון הפעימה האחרונה.

ככל שההפוגה התארכה הצטמצמה קבוצת הנשים והילדים שחמאס היה מוכן לשחרר באותו מחיר. המשך ההסכם חייב מעבר לקטגוריות שחמאס ראה בהן נכס מיקוח יקר יותר: חיילות, חיילים וגברים. נדרשו יחסי חילוף חדשים, רשימות חדשות ומשמעות מדינית חדשה. כאן נעצרה האוטומטיות של ״עשרה תמורת יום״.

בכל ערב נבנו למעשה שני מסלולים מקבילים. במסלול המדיני נבדקו שמות החטופים והאסירים ונוהל התיווך מול קטאר ומצרים; במסלול המבצעי הוכנו הכוחות לשתי אפשרויות — הארכה של יממה נוספת או חזרה ללחימה בשעה שנקבעה. עיכוב הפעימה השנייה המחיש שההחלטה עשויה להידחות בשעות, ולכן הדריכות לא ירדה גם לאחר שהחטופים נמסרו לצלב האדום. בלילה האחרון, כאשר לא אושרה רשימה חדשה, עברו הפקודות שכבר הוכנו מן המפקדות אל הכוחות, והמערכה התחדשה בבוקר 1 בדצמבר.

המגעים שלא צלחו

בליל 30 בנובמבר–1 בדצמבר נמשך המשא ומתן עד הרגע האחרון. ישראל דרשה רשימה של עשר נשים וילדים נוספים כתנאי ליום שמיני. חמאס טען שאינו יכול להרכיב רשימה שעומדת בתנאים וביקש לעבור לקטגוריות אחרות; ישראל סירבה לוותר על החטופות שלה. המתווכות לא הצליחו לגשר על הפער בזמן.

בבוקר 1 בדצמבר נורו רקטות לשטח ישראל. ב־07:00 לערך, כשלא נמסרה רשימה מוסכמת, הודיע צה״ל על חידוש הלחימה. ישראל האשימה את חמאס בהפרת ההסכם; חמאס האשים את ישראל בדחיית הצעותיו. העובדה הקובעת מבחינה מבצעית הייתה שצה״ל אבטח את קוויו במהלך ההפוגה, לא נסוג מאחיזותיו המרכזיות בצפון הרצועה, ועבר ממגננה דרוכה לתקיפה מחודשת.

השבת החטופים לפי ימים

המספרים מציגים את כל מי שהושבו בכל יממה, ללא שמות.

הערה לספירה: הטבלה מסווגת כל אדם פעם אחת בלבד. המתווה המקורי מנה 50 ישראלים בארבע פעימות פתיחה; בפועל שבו בהן 51 בעלי אזרחות ישראלית, מפני שישראלי–רוסי אחד שוחרר מחוץ למכסה. ב־29 בנובמבר נוספו שתי ישראליות–רוסיות מעבר לעשרת הישראלים שבפעימה, ולכן למחרת התקבלה פעימה של שמונה. האזרחים הזרים שוחררו בהסדרים מקבילים ולא נספרו במכסת הישראלים. בסך הכול שבו 105 חטופים ושוחררו 240 אסירים ביטחוניים.

מדוע ישראל הייתה זקוקה להפוגה

הלחץ הצבאי יצר את התנאים לעסקה, אך ככל שהתמרון העמיק כך הוא הגביר את הסיכון לחטופים. בצפון הרצועה נכנסו הכוחות למרחבים שבהם נמצאו פירים, מפקדות ומתקנים ששימשו את מחזיקי החטופים. תקיפה מן האוויר, פיצוץ מנהרה או חילופי אש קרובים היו עלולים לפגוע במי שישראל ביקשה להשיב.

ההכרעה הישראלית נבעה מסדר עדיפויות ברור: חטוף ששב בעסקה הוא הישג ודאי; חטוף שמיקומו אינו ידוע והתמרון מתקרב אליו מצוי בסכנה שאין דרך לכמת. שבוע של עצירה נתן לישראל פחות שטח ותנופה, אך החזיר מאה וחמישה חטופים, בהם 81 ישראלים, ולכן שינה את מאזן הסיכון של המערכה.

סינוואר: מן ההפוגה הזמנית לתקוות סיום המלחמה

אין בידינו תיעוד ישיר של מחשבות יחיא סינוואר בכל לילה של העסקה, אך דפוס פעולתו מצביע על הנחה: אם ישחרר מספר גדול של נשים וילדים, ייווצרו שבעה ימים של שקט והזרמת סיוע, הלחץ הבין־לאומי על ישראל יגבר וההפוגה תהפוך מזמנית לקבועה. בעיניו היה זה ניסיון לסיים את המלחמה בטרם צה״ל יפרק את יתרת מערכי השלטון והצבא בצפון הרצועה.

מבחינת חמאס, הנשים והילדים היו קטגוריה שאפשר היה להמיר בזמן, בסיוע, בשחרור אסירים ובתמונת לגיטימיות. חיילות, חיילים וגברים נתפסו כנכסי מיקוח יקרים יותר. לכן השחרור הרחב בשבוע ההפוגה אינו מעיד שהקלף איבד מערכו; הוא מעיד שסינוואר השתמש בחלק מן הקלף כדי לנסות לייצר מפנה מדיני.

סינוואר ביקש לנצל את הדינמיקה: כל פעימה העבירה את מרכז הכובד מן הקרב בצפון הרצועה אל תמונות השיבה ואל הלחץ להאריך את ההפוגה.

כשהתברר שהשחרורים אינם מסיימים את המלחמה, עלה מבחינתו ערכם של החטופים שנותרו והפסקת המלחמה נעשתה תנאי מרכזי יותר.

כאשר ההפוגה לא הפכה לסיום המלחמה וצה״ל חידש את התמרון, סינוואר נצמד לדרישה שהאש תיעצר ושצה״ל ייסוג כתנאי לשחרור הקבוצות היקרות. השחרור הרחב בעסקה הראשונה וההתעקשות לאחריה אינם סותרים: תחילה הפך חטופים לזמן וללחץ; אחר כך שמר את יתרתם כערובה. מכאן נפתחה מערכה רב־מוקדית בח׳אן יונס ובצפון.

פעימות שחרור החטופים בהפסקת האש הראשונה

תאריך	חטופים ישראלים	חטופי ם זרים	סך החטופים	אסירים ביטחוניים	הערה
24.11	13	11	24	39	הפעימה הראשונה
25.11	13	4	17	39	עיכוב השחרור; חודש בתיווך
26.11	14	3	17	39	ישראלי–רוסי נוסף מחוץ למכסה
27.11	11	0	11	33	סיום מתווה הפתיחה
28.11	10	2	12	30	היום הראשון בהארכה
29.11	12	4	16	30	שתי ישראליות–רוסיות מעבר למכסה
30.11	8	0	8	30	השלמה מכסת היום הקודם
סך הכול	81	24	105	240	שבעה ימי הפוגה

במהלך השלב, שנמשך מ־24 בנובמבר 2023 עד 1 בדצמבר 2023, לא נפלו לוחמי צה״ל ברצועת עזה.

שלב 3 | התמרון בח׳אן יונס והמערכות המקבילות בצפון

השלב נמשך מ־1 בדצמבר 2023 עד 7 באפריל 2024. יעד השלב: להעביר את מרכז הכובד לח׳אן יונס, לכתר את העיר ולחדור אל מערך הפיקוד והתת־קרקע של הנהגת חמאס; במקביל לפרק מוקדי התנגדות שחזרו לפעול בצפון הרצועה.

סדר הכוחות: אוגדה 98 בח׳אן יונס; אוגדות 36, 162 ו־99 בשג׳אעיה, ג׳באליה, דרג׳־תופאח, זייתון ושיפא.

חידוש האש והמעבר למערכה רב־מוקדית

בבוקר 1 בדצמבר 2023 הסתיימה ההפוגה, אך התמרון לא חזר לנקודה שבה נעצר. במשך שבעת ימי העסקה נותרו האוגדות בעמדותיהן, חידשו מלאים, עיבדו את המודיעין שנאסף מן השטח ומעדויות השבים והכינו את השלב הבא. מרכז הכובד הועבר דרומה, אל ח׳אן יונס, משום ששם העריכה ישראל כי נמצאות מפקדות חטיבת חמאס המקומית, חלק מן ההנהגה הבכירה ומרחבים שבהם הוחזקו חטופים. במקביל נמשכה משימה שלא הושלמה בצפון: פירוק המערכים בג׳באליה ובשג׳אעיה, השמדת התשתית התת־קרקעית ומניעת שיקום של גדודים שכבר ספגו מכה.

חמאס ניצל את ההפוגה כדי להחזיר חוליות לעמדות, להניח מטענים, להעביר אמצעי לחימה ולחדש את הקשר בין מפקדים מקומיים. הוא לא היה מסוגל עוד לבנות קו הגנה רציף בצפון, אך שמר על יכולת להוציא התקפות קצרות מפירים,

ממבנים ומסמטאות. בדרום עמדה לרשותו חטיבת ח׳אן יונס, שטרם נשחקה באותה מידה. ארבעת גדודיה הכירו את המרחב העירוני, את הכפרים שממזרח ואת רשת המנהרות שנועדה להגן על הנהגת הארגון. מבחינת חמאס, המשימה הייתה לעכב את האוגדה הישראלית, לשמר את החטופים כמגן וכקלף מיקוח, ולהוכיח שהלחימה יכולה להימשך גם לאחר נפילת מוקדי השלטון בעיר עזה.

כבר ביממה הראשונה חזר גם ירי הרקטות. עבור ישראל היה זה תזכורת לכך שהפגיעה במפקדות ובגדודים לא ביטלה את המערכים המבוזרים. משגר בודד, חוליה קטנה או מחסן שלא אותר יכלו להמשיך לפעול גם במרחב שצה״ל הגדיר בו שליטה מבצעית. מכאן נגזרה שיטת הפעולה של החודשים הבאים: לא להסתפק בכיבוש שטח, אלא לחזור אליו על בסיס מודיעין, לפשוט על מוקדים שבהם חמאס ניסה להתארגן מחדש ולשמור נתיבי גישה קבועים. חלק ניכר מן המערכה בצפון הרצועה בשלב זה היה אפוא מאמץ חוזר, לא המשך ליניארי של הכיתור הראשון.

אוגדה 98 פורצת אל ח׳אן יונס בין 3 ל־10 בדצמבר 2023

התמרון בח׳אן יונס נפתח בהתקפה מהירה מכמה כיוונים. אוגדה 98, בפיקוד תא״ל דן גולדפוס, שילבה את חטיבת הקומנדו (89), חטיבת סער מגולן (7), חטיבת גבעתי (84), חטיבת הצנחנים (35) וכוחות מילואים שהתחלפו לאורך המערכה. הכוחות חדרו ממזרח דרך ח׳וזאעה, בני סוהילה והעבסאנים, ובמקביל נעו מצפון ומצפון־מערב כדי לנתק את העיר מן המחנות במרכז הרצועה ומרפיח. מטרת הפתיחה הייתה לשבור את טבעת ההגנה החיצונית, להגיע במהירות למוקדי הפיקוד ולהפתיע את חמאס לפני שיוכל לרכז את גדודיו. ב־5 בדצמבר הודיע צה״ל כי האוגדה כבר מנהלת התקפה משולבת וכי במקביל נמשכים הקרבות בג׳באליה ובשג׳אעיה.

ח׳אן יונס הציבה בעיה שונה מן העיר עזה. היא הייתה פחות רציפה: מרכז עיר צפוף, שכונות מערביות, מחנות, אזורי חממות וכפרים רחבים במזרח. הפיצול הזה העניק לצה״ל אפשרות לבודד תאי שטח, אך גם נתן לחמאס נתיבי תנועה רבים בין השטח הבנוי למנהרות ולשדות. הכוחות נדרשו להגן על צירים ארוכים, להתמודד עם חוליות נ״ט שיצאו מן הכפרים ולהפעיל הנדסה בכמות גדולה. כל התקדמות לוותה בסריקת מבנים, פתיחת מעברים לטנקים והקמת בסיסי אש. כאשר נמצאו פירים, לא תמיד הושמדו מיד: חלקם נשמרו לחקירה משום שיכלו להוביל למפקדים או לחטופים.

בשלב הראשון לא ביקשה אוגדה 98 לכבוש כל רחוב. היא ניסתה לפרק את ההיגיון של חטיבת ח׳אן יונס: לנתק בין ארבעת הגדודים, לפגוע במפקדים, להשתלט על צמתים מעל הקרקע ולאתר את המערכת שמחברת ביניהם מתחתיה. יחידות הקומנדו פשטו על מפקדות ועל בתים ששימשו פעילים; השריון יצר מעטפת והעניק אש ישירה; ההנדסה פתחה צירים וטיפלה במטענים; והצנחנים וגבעתי החזיקו שטחים שנכבשו. חיל האוויר פעל לפי מטרות מודיעיניות ולפי הכוונת הכוחות במגע. המאמץ היה מהיר, אך לא נועד להיות קצר: כבר מראש היה ברור שהמנהרות והחטופים יחייבו חודשים של חיפוש.

העומק הלוגיסטי היה חלק מן הקרב. ככל שהכוחות התרחקו מן הגבול, נדרשו שיירות תחמושת, דלק, מים וחלקי חילוף לנוע בצירים חשופים יותר. בדצמבר בוצעה גם הצנחת אספקה לכוחות בח׳אן יונס — צעד חריג שנועד להשלים את התנועה הקרקעית. מערך הרפואה הקים נקודות טיפול ופינוי בתוך הרצועה, וחיל

האוויר שמר מסדרונות למסוקים. היכולת להמשיך להזין אוגדה שלמה בתוך מרחב עירוני הייתה תנאי להעמקת התמרון, משום שחמאס ניסה שוב ושוב לפגוע דווקא בצירים ובעורף ולא רק בכוח הקדמי.

במקביל פתחה ישראל מסלולי פינוי לאוכלוסייה מתוך אזורי הלחימה. בח׳אן יונס לא היה עוד מרחב דרומי רחב שאליו ניתן היה להפנות את כולם; רפיח ואל־מוואסי כבר היו עמוסים בעקורים מצפון הרצועה. ההנחיות חולקו לפי אזורים, והאוכלוסייה נעה שוב ושוב בין שכונות. מבחינה מבצעית ביקש צה״ל להפריד בין האזרחים לבין מערכי חמאס ולהקטין את המגן שסביבם. מבחינה הומניטרית נוצרה מציאות קשה של פינוי חוזר, מחסור ומרחבים צפופים. הפער בין הצורך הצבאי לבין יכולת הקליטה בדרום נעשה מכאן ואילך אחד הגורמים המרכזיים בלחץ הבין־לאומי על ישראל.

קרב שג׳אעיה הראשון: הקרב על מזרח העיר עזה

בשעה שאוגדה 98 נכנסה לח׳אן יונס, אוגדה 36 פנתה אל שג׳אעיה. השכונה שלטה על הגישה המזרחית לעיר עזה ועל צירים המוליכים אל הגבול, והגדוד המקומי של חמאס נחשב לאחד החזקים ברצועה. המרחב היה צפוף, בנוי לגובה ורווי מנהרות, עמדות נ״ט ומבנים ממולכדים. חטיבת גולני (1), 188 והצנחנים פעלו בו לצד הנדסה וכוחות מיוחדים. במקום תנועה מהירה לאורך רחובות ראשיים נבנתה התקדמות מדורגת: בידוד מתחמים, יצירת פרצות בין מבנים, אש מקדימה, כניסה רגלית והמשך חיפוש מתחת לקרקע.

ב־12 בדצמבר נקלע כוח גולני לקרב במתחם בנוי. שבעה מלוחמי ומפקדי חטיבת גולני (1) נפלו באותו קרב; שני לוחמים נוספים מיחידה 669 נפלו במסגרת מאמץ החילוץ, ובסך הכול נפלו באירוע תשעה. משמעותו המבצעית הייתה ברורה: חמאס ניסה למשוך כוחות אל מרחב שהכיר ולפגוע גם בכוח שנכנס לסייע. צה״ל הגיב בהרחבת הכיתור המקומי, בהפעלת אש והנדסה ובהקפדה גדולה יותר על בידוד המתחם, סימון מיקום הכוחות וחיפוי לפני הכנסת כוח מסייע.

למרות המחיר, אוגדה 36 המשיכה ללחוץ על הגדוד. פגיעה במפקדים, תפיסת אמצעי קשר, איתור מחסנים והשמדת פירים צמצמו בהדרגה את יכולתו לפעול כמסגרת. בסוף דצמבר הודיע צה״ל כי פירק את המבנה הגדודי של חמאס בשג׳אעיה. הניסוח הזה לא אמר שכל פעיל חוסל או שכל מנהרה הושמדה. הוא תיאר אובדן של יכולת פיקוד ושליטה, תיאום ואספקה ברמה הגדודית. חוליות בודדות נשארו במרחב, והן עתידות היו לשוב ולפעול חודשים אחר כך. ההבדל בין פירוק מסגרת לבין טיהור מלא נעשה אחד הלקחים החשובים של המערכה.

עבור חטיבת גולני (1) סימלה שג׳אעיה חשבון קרבי פתוח מאז 2014. חמאס הקים בכיכר פלשתין אנדרטה בדמות יד היוצאת מנגמ״ש ואוחזת בשלוש דסקיות, שאחת מהן נשאה את שמו של אורון שאול. בדצמבר 2023 הרסו לוחמי גולני את האנדרטה. הריסתה סימלה בעיני החטיבה את השיבה למקום שבו נפגעה תשע שנים קודם לכן, את המשך הקרב ואת החובה להשיב את החללים החטופים.

ב־15 בדצמבר זיהו לוחמים בשג׳אעיה בטעות את יותם חיים, סאמר טלאלקה ואלון שמריז כאיום, ושלושת החטופים נפלו מאש צה״ל לאחר שנמלטו משוביהם. האירוע תוחקר מיד והופצו הוראות חדשות לזיהוי אנשים בלתי חמושים ולמגע

אפשרי עם חטופים. הוא המחיש כי בתוך מרחב שבו מחבלים פועלים בלי מדים, גם החלטה של שניות חייבת להביא בחשבון תרחיש חריג של שבים מן השבי.

ב־15 בינואר יצאה אוגדה 36 מן הרצועה לאחר כ־80 ימי לחימה. האוגדה תמרנה מן המרחב שמול בארי ונחל עוז אל העיר עזה, שג׳אעיה והחוף, ופעלה גם במרכז הרצועה וביצירת החיץ מדרום לעיר. יציאתה נועדה לרענן יחידות, לשחרר מילואים ולהכין את האוגדה לזירה הצפונית. האחריות חולקה בין אוגדות 162, 98, 99 ואוגדת עזה, כך שהמאמץ בח׳אן יונס, האחיזה בציר בארי והגנת הגבול נמשכו במקביל.

הקרב בשג׳אעיה היה גם חלק ישיר מהגנת יישובי העוטף. השכונה נמצאת מול נחל עוז וכפר עזה, וממנה פעלו לאורך השנים חוליות ירי, תצפית ומנהרות. דחיקת הכוח הצבאי של חמאס מערבה והרחבת הפרימטר באזור זה נועדו ליצור עומק שלא היה קיים בבוקר 7 באוקטובר. כוחות אוגדת עזה וההנדסה החלו לפנות תשתיות שאפשרו תצפית, ירי והתקרבות אל הגדר. כך התחבר הקרב העירוני למאמץ גבול קבוע: לא רק להשמיד גדוד, אלא לשנות את המרחב שממנו ניתן לאיים על היישובים.

ג׳באליה, בית לאהיא ודרג׳־תופאח

מצפון וממערב המשיכה אוגדה 162 במערכה בג׳באליה. המחנה והשכונות שסביבו היו מרכז כוח של חטיבת צפון הרצועה, עם רשת מנהרות, אתרי שיגור ומערכת פיקוד מקומית. חטיבת עקבות הברזל (401), חטיבת גבעתי (84) וחטיבת הנח״ל (933) כיתרו מתחמים, פגעו במפקדים והעמיקו אל אזורים שבהם לא פעלו לפני ההפוגה. הקרב לא היה רציף: יחידות נכנסו, יצאו וחזרו על בסיס מודיעין חדש. בכל חזרה התברר כי חלק מן החוליות ניסו לשקם עמדות, להוציא אמצעי לחימה ממחבואים ולחבר מחדש פירים שנחסמו. לכן נדרש שילוב בין נוכחות קרקעית לבין פשיטות ממוקדות.

בבית לאהיא ובמרחב בית חאנון פעלו כוחות מילואים ואוגדת עזה נגד תשתיות הסמוכות לגבול. האזור שימש לפני המלחמה לפעילות תצפית, ירי והכנת חדירות, ולכן הפך לחלק המרכזי בבניית הפרימטר. מבנים שולטים, סוללות עפר, שטחים חקלאיים ופירים נבדקו או פונו לפי הצורך המבצעי. צה״ל ביקש להשיג קו ראייה רחב יותר ולהרחיק חוליות מן הגדר; ארצות הברית וגורמים בין־לאומיים הזהירו מפני יצירת אזור חיץ קבוע שיקטין את שטח הרצועה. ישראל הציגה את המהלך כהגנה הנדרשת לאחר קריסת המכשול ב־7 באוקטובר.

מדרום־מזרח לעיר עזה פעלה אוגדה 162 גם בדרג׳־תופאח. המרחב חיבר בין השכונות המזרחיות, העיר העתיקה וצירי התנועה לצפון. חמאס הסתיר בו מפעלי ייצור, מחסנים ומנהרות בתוך שכונות מגורים. חטיבת עקבות הברזל (401) וכוחות הנדסה פגעו במתחמים ששימשו את גדודי דרג׳־תופאח, אך גם כאן התוצאה הייתה פירוק הדרגתי ולא סיום מוחלט. כל פגיעה במפעל או במנהרה הקטינה את היכולת לחדש מלאים; כל תפיסת מסמך פתחה מטרות נוספות. המודיעין שנאסף בשטח החליף בהדרגה חלק מן המודיעין שהיה חסר לפני התמרון.

הקרבות בצפון בחודש דצמבר מילאו תפקיד כפול. מצד אחד הם השלימו את המשימה שלא הושגה לפני ההפוגה: פגיעה עמוקה יותר בשג׳אעיה, ג׳באליה ודרג׳־תופאח. מצד אחר הם קיבעו כוחות רבים הרחק מח׳אן יונס והקשו על ריכוז

כל העוצמה בדרום. זה היה מחיר מודע של מערכה רב־מוקדית. ישראל העדיפה למנוע מחמאס מרחב התאוששות בצפון גם אם פירוש הדבר שהאוגדה בח׳אן יונס תפעל במשך זמן ארוך יותר. ההחלטה הזאת מסבירה מדוע דצמבר היה מן החודשים הקשים ביותר לכוחות: כמה אוגדות ניהלו בו קרבות עירוניים מלאים במקביל.

הקפת ח׳אן יונס והחדירה מערבה ינואר 2024

בתחילת ינואר השתנה קצב הלחימה. בצפון החלה יציאה הדרגתית של חלק מן האוגדות הסדירות, לאחר שצה״ל העריך כי המסגרות הגדודיות המרכזיות נפגעו. בח׳אן יונס, לעומת זאת, העמיקה אוגדה 98 את התמרון. הכוחות חצו את העיר ממזרח למערב, השתלטו על צמתים ועל מרחבים בין השכונות והגיעו אל אזורי אל־אמל, מחנה ח׳אן יונס והמרחב הסמוך לבית החולים נאצר. התנועה נועדה לסגור על מוקדי הפיקוד של חמאס ולחסום יציאה דרומה לרפיח, אך גם ליצור טבעות פנימיות סביב שכונות שבהן נאסף מודיעין על מנהרות ועל חטופים.

חטיבת הקומנדו (89) פעלה בפשיטות קצרות על יעדים שנבחרו לפי מודיעין עדכני. אגוז, מגלן ודובדבן נכנסו למבנים, תפסו מסמכים ואמצעי קשר וחיפשו פתחים למערכת התת־קרקעית. חטיבת סער מגולן (7) סיפקה את כוח השריון שסגר רחובות והעניק אש ישירה, גבעתי והצנחנים טיהרו מתחמים והחזיקו את המעטפת, וכוחות יהל״ם חקרו מנהרות. חלוקת התפקידים השתנתה לפי השטח: לעיתים השריון הוביל, ולעיתים יחידה רגלית חדרה תחילה כדי למנוע מחמאס להיעלם. מעל הכול עמדה הדרישה לשמור את האפשרות לאסוף מודיעין ולא להשמיד יעד שייתכן שיש בו חטופים.

ב־22 בינואר הודיע צה״ל כי כוחותיו כיתרו את ח׳אן יונס. האירוע הדגיש שהפרימטר אינו מרחב אחורי ושקט. גם מאות מטרים מן הגדר נותרו חוליות נ״ט, פירים ומטענים, והעבודה ההנדסית שנועדה להרחיק את האיום חשפה את הכוחות לאש.

האירוע במרכז הרצועה חידד את הקשר שבין המערכה בח׳אן יונס לבין הגנת הגבול. בעוד אוגדה 98 לחצה על הנהגת חמאס בעומק, אוגדת עזה וכוחות מילואים יצרו לאורך הפרימטר עומק מגן שנועד למנוע חזרה למצב שקדם ל־7 באוקטובר. המרחב העזתי הסמוך לגדר שימש במשך שנים לתצפית, לירי, לחפירת מנהרות ולהכנת חדירות; לאחר הטבח לא היה עוד בסיס להותירו כפי שהיה. תצפית, מכשולים, שטחים פתוחים ויכולת תגובה מהירה נעשו תנאי להגנת יישובי העוטף. מבחינת ישראל היה זה צורך ביטחוני ישיר, והוויכוח על זמניות האזור לא יכול היה לגבור על החובה למנוע מתקפה נוספת.

בסוף ינואר חדרו הכוחות למערב ח׳אן יונס. המחנה, אל־אמל והמרחב סביב נאצר היו צפופים ומלאים באוכלוסייה שנשארה או חזרה. צה״ל הפעיל כרוזים, מסדרונות יציאה ותיאום עם גורמי רפואה, ובמקביל חשף והזהיר כי חמאס משתמש בבתי החולים ובסביבתם לפיקוד, אחסון והסתרה. חמאס ומערכת הבריאות ברצועה דחו חלק מן הטענות והדגישו את הפגיעה בתפקוד הרפואי. מבחינת הכוחות, האתגר היה לפעול נגד חמושים ומנהרות בלי להפוך את כל המרחב ליעד. לכן נבחרו כיתור, בדיקות ופשיטות ממוקדות במקום הסתערות אחת רחבה.

המערכה שמתחת לעיר

ככל שהתמרון העמיק התברר כי מרכז הכובד האמיתי של חמאס בח׳אן יונס נמצא מתחת לקרקע. המנהרות לא היו רק נתיבי מעבר קצרים. נמצאו חללים לשהייה ממושכת, חדרי פיקוד, אמצעי קשר, מחסנים ותאים ששימשו להחזקת חטופים. חלק מן המערכת עבר מתחת לרחובות, לבתי מגורים, למוסדות ולבתי קברות. במנהרה שנחקרה מתחת לבית הקברות בבני סוהילה נמצאו מרכיבים ששויכו לפיקוד הבכיר. המשמעות הייתה שכל אתר אזרחי מעל הקרקע יכול היה להיות קשור למערכת צבאית מתחתיו, אך הקשר היה צריך להיבדק ולא להניחו מראש.

הלחימה במנהרות חייבה קצב אחר. תחילה אותר הפיר באמצעות תצפית, מסמכים, חקירת שבויים או סריקה הנדסית. אחר כך נבדקו מלכודים, אוורור, חשמל והסתעפויות. רק לאחר מכן הוחלט אם לחקור, לאטום או להשמיד. רובוטים, כלבים, מצלמות ואמצעי חישה הפחיתו את הסיכון, אך לא ביטלו אותו. מנהרה יכולה הייתה להיות ריקה ובכל זאת ממולכדת, או להוביל אל חלל שבו שהו חטופים. לכן הצלחת הקרב התת־קרקעי לא נמדדה במהירות הכניסה אלא בכמות המידע, בשלילת השימוש וביכולת להימנע מפגיעה במי שישראל ביקשה להציל.

ב־20 בינואר הציג צה״ל מנהרה שבה הוחזקו לפי עדויות כעשרים חטופים בתקופות שונות. נמצאו בה תאים צרים ותנאים לשהייה ממושכת, אך החטופים כבר הועברו. הממצא המחיש את מגבלת הלחץ הצבאי: הכוחות יכלו להתקרב מאוד למרחב החזקה, אך חמאס ניסה להקדים אותם ולהעביר את החטופים עמוק יותר. כל התקדמות יצרה אפוא גם הזדמנות וגם סיכון. היא פתחה מודיעין חדש, אך עלולה הייתה לגרום למחזיקים לנוע, לנתק קשר או לפגוע בחטופים. המתח הזה האט חלק מן הפעולות והרחיב את המשקל של השב״כ והמודיעין בכל החלטה.

התת־קרקע גם הסביר מדוע בכירים הצליחו לחמוק. בפברואר פרסם צה״ל תיעוד של יחיא סינוואר ובני משפחתו במנהרה מח׳אן יונס בראשית המלחמה. התיעוד לא הוכיח היכן נמצא בזמן פרסומו, אך הראה כי הנהגת חמאס השתמשה ברשת כדי לנוע בין מרחבים ולהישאר מנותקת מן הלחימה שמעליה. אוגדה 98 פגעה בחלק מן המערכת והכריחה את הבכירים להחליף מקומות, אך לא הצליחה באותו שלב לסגור את כל היציאות. זה היה הישג של לחץ ושלילת חופש פעולה, אך לא השלמת משימת החיסול.

אל־אמל, נאצר ומבצע ״יד זהב״ פברואר 2024

בפברואר התרכזה הלחימה במערב ח׳אן יונס, סביב שני בתי החולים המרכזיים של העיר — בית החולים אל־אמל ובית החולים נאצר. כוחות חטיבת גבעתי (84) וחטיבת הקומנדו (89) פעלו באל־אמל, בעוד כוחות אחרים כיתרו את נאצר. צה״ל מסר כי במתחמים ובסביבתם נשבו מאות חשודים, נמצאו אמצעי לחימה וממצאים הקשורים לחטופים, ונחשף שימוש של חמאס בתשתית הרפואית ובקרבתה. משום כך נוהלה הפעולה בהדרגה: כיתור, פתיחת נתיבי יציאה, סינון, כניסה ממוקדת ובדיקת המערכת התת־קרקעית.

המודיעין שנאסף בח׳אן יונס לא נשאר בגבולות העיר. בלילה שבין 11 ל־12 בפברואר פעלו ימ״מ, שב״כ וצה״ל ברפיח וחילצו את פרננדו סימון מרמן ולואיס הר מדירה שבה הוחזקו. מבצע ״יד זהב״ התבסס על מודיעין מדויק, פריצה

מהירה, מעטפת אש וחילוץ מוסק. הוא הוכיח שהלחץ הקרקעי והמודיעיני יכול להבשיל לחילוץ חי, אך גם את חריגותו: נדרשה ידיעה ברמת חדר, תזמון מתאים ויכולת להפתיע את השומרים. ישראל לא יכלה להפוך מבצע כזה לשיטה עיקרית להשבת עשרות חטופים שמיקומם אינו ידוע.

מבחינה אסטרטגית העניק החילוץ תמיכה לטענה שהמשך הפעולה הצבאית פותח אפשרויות שאינן קיימות במשא ומתן בלבד. מנגד, משפחות חטופים הזהירו כי מבצע מוצלח אחד אינו מבטל את הסיכון לרוב החטופים. ככל שהכוחות התקרבו למנהרות ולמרחבי החזקה, גבר החשש שהמחזיקים יפגעו בהם או שהפצצה תגרום נזק. כך נוצרו שתי מסקנות מנוגדות מאותו אירוע: לחץ עשוי להציל כאשר יש מודיעין מדויק; לחץ ללא מודיעין עלול לסכן. הממשלה והצבא המשיכו לנסות לשלב בין השניים, אך לא נמצאה נוסחה שמבטלת את הסתירה.

בסוף פברואר הודיע צה״ל על סיום הפעולה הממוקדת בנאצר. כ־200 פעילים וחשודים נשבו והוגדרו שבויי מלחמה לפי הצבא, נתפסו אמצעי לחימה ונמצאו קופסאות תרופות שעליהן שמות חטופים. הממצא עורר שאלות מדוע התרופות לא הגיעו ליעדן ומה היה תפקיד המתחם בהחזקתם. גם לאחר יציאת הכוחות לא הסתיימה הלחימה במערב ח׳אן יונס. חוליות המשיכו לפעול מבין ההריסות ומפירים, והאוגדה עברה לדפוס של פשיטות: כניסה למתחם על בסיס מידע, פגיעה ביעד ויציאה בלי להחזיק כל רחוב לצמיתות.

זייתון והחזרה לצפון העיר עזה

במקביל למערכה בדרום חזר צה״ל בפברואר לזייתון. השכונה כבר הותקפה בחודשים הראשונים, אך חמאס ניסה לשקם בה חוליות, משגרים ומפקדות. כוחות אוגדה 99 וחטיבת הנח״ל (933) פתחו פשיטה שנשענה על מודיעין חדש ועל ציר בארי. ההגעה המהירה מן המסדרון אל דרום העיר עזה הראתה את ערכו של הציר: הוא אפשר להכניס כוחות בלי לכבוש מחדש את כל הדרך מן הגבול, לפגוע במוקד ולשוב למרחב מוגן יחסית. כך הפך ציר בארי מבסיס לכיתור הראשון לתשתית של מלחמת פשיטות ממושכת.

בזייתון נתקלו הכוחות שוב בחוליות מקומיות שלא נזקקו למפקדה גדודית שלמה. הן השתמשו במנהרות ובבתים שנפגעו, הציבו תצפיות והכינו מטענים בצירים. צה״ל הפעיל אש מדויקת, הנדסה וכוחות רגליים כדי לפגוע בתשתיות ולתפוס מידע. אך עצם הצורך לחזור הראה את גבול ההישג של דצמבר: ללא שלטון חלופי וללא נוכחות רצופה, חמאס יכול היה להחזיר אנשים וסמלים למרחב. הפשיטה פגעה בתהליך הזה, לא ביטלה את האפשרות שיחזור בעתיד.

גם ג׳באליה ובית חאנון לא הפכו לשקטות. ירי מרגמות ורקטות בודדות נמשך, וחיל האוויר תקף משגרים וחוליות לפי זיהוי. אוגדת עזה המשיכה להחזיק את הפרימטר ולהרחיק התקרבויות מן הגדר. כך התקיימו בצפון שלוש שכבות פעולה: פשיטות עמוקות מתוך ציר בארי, תקיפות מן האוויר נגד מטרות מזדמנות, ופעילות הנדסית והגנתית לאורך הגבול. השילוב מנע מחמאס לחזור למבנה שהיה לו לפני המלחמה, אך דרש כוחות קבועים וסבבי מילואים.

מרחב חמד והמעבר מפשיטה למבצע שיפא השני בין מרץ ל־1 באפריל 2024

בתחילת מרץ פשטה אוגדה 98 על שכונת חמד מצפון־מערב לח׳אן יונס. השכונה כללה מגדלים, מתחמי מגורים ותשתיות ששימשו לפי צה״ל פעילי

חמאס. הכוחות כיתרו את המרחב, אפשרו לתושבים לצאת בנתיבים מוגדרים, עצרו חשודים וחיפשו מנהרות ואמצעי לחימה. הפשיטה נועדה לפגוע בכיס שנותר מאחור לאחר ההתקדמות מערבה ולהמחיש לחמאס שאין מרחב בטוח רק משום שהקו הקדמי חלף. היא גם סיפקה מודיעין נוסף על תנועת בכירים ועל הקשר בין ח׳אן יונס לרפיח.

ב־18 במרץ עבר מרכז הכובד שוב לצפון. מודיעין הצביע על כך שבכירי חמאס והג׳יהאד האסלאמי חזרו למתחם שיפא והשתמשו בו לפיקוד ולהתארגנות. אוגדה 162 הקיפה את המרחב, חטיבת עקבות הברזל (401) וכוחות חי״ר סגרו את הצירים, ושייטת 13 ויחידות מיוחדות חדרו בהפתעה למתחם. בניגוד לכניסה הראשונה בנובמבר, הפעם המטרה לא הייתה בעיקר להוכיח קיום תשתית מתחת לבית החולים, אלא ללכוד ריכוז גדול של פעילים שחזרו למקום מתוך הנחה שצה״ל לא ישוב אליו.

המבצע, שקיבל את השם ״ניתוח מקומי״, נמשך כשבועיים. לפי סיכום צה״ל עוכבו ונבדקו 913 חשודים; יותר מ־500 מהם זוהו כפעילי חמאס והג׳יהאד האסלאמי, נשבו והוגדרו שבויי מלחמה, ויותר מ־200 מחבלים חוסלו בלחימה. במתחם ובסביבתו נתפסו אמצעי לחימה, מסמכים וכספים. יחידה 504 והשב״כ חקרו שבויי מלחמה, והמידע שהופק הוליד יעדים נוספים. המבצע נשען על הפתעה, סגירת היציאות והפרדה בין המתחם הרפואי לבין מוקדי הלחימה ככל שניתן.

הפעולה התנהלה בתוך מתחם רפואי פעיל וסביב אוכלוסייה גדולה. צה״ל הודיע כי פתח נתיבי יציאה, סיפק מזון, מים וציוד רפואי והפריד בין חולים ואזרחים לבין חשודים. גורמי רפואה פלשתינאיים וארגונים בין־לאומיים תיארו פגיעה קשה בבית החולים ובסביבתו והטילו על ישראל אחריות לשיתוקו. מבחינה היסטורית יש להציג את שני הממדים: חמאס אכן חזר למרחב שצה״ל כבר פשט עליו; המחיר האזרחי וההרס סביב מוסד מרכזי העמיקו את הביקורת על שיטת הפעולה. ההישג המודיעיני לא ביטל את ההשלכות ההומניטריות.

הפרימטר וציר בארי כמערכת אחת

במהלך החודשים ינואר–מרץ התגבשה חלוקת תפקידים ברורה בין ציר בארי לבין הפרימטר. ציר בארי היה מסדרון רוחב בתוך הרצועה: נתיב אספקה, בסיס לפשיטות וחיץ בין הצפון למרכז. הפרימטר היה רצועת ביטחון לאורך הגבול עם ישראל: מרחב שנועד להרחיק תצפית, ירי וחדירה מן היישובים. הראשון אפשר חופש פעולה התקפי בעומק; השני נועד ליצור הגנה מתמשכת גם כאשר האוגדות יצאו. השניים התחברו במזרח הרצועה, אך אין לבלבל ביניהם.

כוחות אוגדת עזה, מילואים והנדסה הרחיבו שדות ראייה, איתרו פירים, פינו מטענים ובנו עמדות לאורך הפרימטר. רוחב האזור לא היה אחיד ולא פורסם כקו סופי מוסכם. הוא השתנה לפי הטופוגרפיה, קרבת היישובים והערכת האיום. במקומות כמו שג׳אעיה, ח׳וזאעה ובית חאנון ביקש צה״ל להרחיק במיוחד מבנים ותשתיות שאפשרו תצפית או התקרבות. מנגד, תצלומי לוויין וארגוני זכויות הצביעו על הרס נרחב והזהירו שהאזור הזמני נעשה עובדה מרחבית. ארצות הברית התנגדה לצמצום קבוע של שטח הרצועה.

נצח יהודה והאחיזה לאורך הגבול פברואר 2024

גדוד 97 ״נצח יהודה״ מחטיבת כפיר (900) השתלב בהגנת גבול הרצועה ובפעילות בפרימטר לצד גדודי מילואים, גדוד הסיור הבדואי וכוחות אוגדת עזה. הפעילות לא הייתה שמירה סטטית: בפברואר ובמרץ 2024 אבטח הגדוד עבודות הנדסיות סמוך לגדר, פשט בבית חאנון על עמדות נ״ט ותצפית, איתר והשמיד פירי מנהרות והרחיק חוליות מאזורי העבודה. כך יכלו כלי ההנדסה להרחיב צירים וליצור שדה ראייה בלי להישאר חשופים. הניסיון שנצבר שם נעשה בסיס להפעלת הגדוד בבית חאנון בשלב מאוחר יותר.

הגדוד פעל במסגרת המעטפת של אוגדה 98 במערב העיר. האירוע הבליט את הסיכון שנותר גם לאחר תפיסת ציר: מבנה שכבר נמצא בתוך שטח שבשליטה מבצעית עדיין חייב בדיקה הנדסית ובידוד לפני שהכוח מתבסס בו.

במהלך השלב, שנמשך מ־1 בדצמבר 2023 עד 7 באפריל 2024, נפלו 190 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 4 | ההכנה לתמרון ברפיח

השלב נמשך מ־7 באפריל 2024 עד 7 במאי 2024. יעד השלב: להכין את פינוי האוכלוסייה, את המודיעין ואת ראשי הגשר למהלך ברפיח, בזמן שכוחות צה״ל ממשיכים להחזיק בציר בארי ולפעול במרכז הרצועה.

סדר הכוחות: אוגדה 162 הוכנה למאמץ ברפיח; אוגדה 99 החזיקה בציר בארי וביצעה פשיטות במרכז.

החודש שלא היה הפוגה

החודש שבין יציאת אוגדה 98 מח׳אן יונס לבין הכניסה לרפיח נראה מבחוץ כהפסקה בתמרון, אך בפועל היה שלב מבצעי נפרד. ארבעת גדודי חטיבת רפיח היו המסגרות המרחביות האחרונות של חמאס שטרם הותקפו בתמרון אוגדתי רחב. במרחב נמצאו מעבר רפיח, ציר פילדלפי, משגרים, מפקדות ומערכת תת־קרקע שקישרה בין שכונות העיר לבין הגבול המצרי. באותה שעה שהו ברפיח ובסביבתה כ־1.4 מיליון ערבים — תושבי העיר ומפונים שהגיעו מצפון וממרכז הרצועה. לפני הכנסת אוגדה נדרש צה״ל לפנות אוכלוסייה גדולה מאזור ההתקפה, להשאיר נתיבי סיוע פתוחים ולהיערך לקרב בצמוד לגבול מדיני רגיש.

היציאה מח׳אן יונס לא ביטלה את הלחימה בדרום. חיל האוויר המשיך לתקוף יעדים לפי מודיעין, כוחות מיוחדים פעלו נגד מטרות נקודתיות, ואוגדת עזה שמרה על הפרימטר ועל המעברים. אולם לא הוחזקה עוד מסגרת אוגדתית עמוקה בתוך העיר. המצב אפשר לצה״ל לרענן יחידות, לשקם כלים ולתכנן את המהלך הבא, ובאותה שעה אפשר לחמאס לחזור לחלקים מח׳אן יונס ולהציג נוכחות שלטונית. כבר כאן ניכרה הדילמה שתלווה את הקיץ: ריכוז הכוח ברפיח מחייב יציאה ממקום אחר, וכל יציאה פותחת לאויב מרחב להתחדשות.

רפיח הייתה שונה מח׳אן יונס לא רק במספר האזרחים. מדרום לה עמד גבול מצרים, שאסור היה לכוחות לחצות ושכל ירי סמוך אליו חייב תיאום וזהירות. ממזרח נמצא מעבר כרם שלום, עורק מרכזי להכנסת סיוע; במערב השתרעו שכונות תל א־סולטאן והחוף; ובמרכז עברו כבישים עירוניים אל מעבר רפיח. חטיבת חמאס המקומית יכלה לפזר את ארבעת גדודיה בין העיר, הגבול והמנהרות. ישראל נדרשה אפוא לבודד את החטיבה בלי לנתק לאורך זמן את המערכת ההומניטרית ובלי ליצור עימות עם מצרים. רשת ההברחות מתחת לעיר

התפתחה מראשית שנות ה־80; המנהרה הראשונה באזור תועדה ב־1983, ולאורך השנים הותאמו תוואים למסחר, להברחות ולשימוש צבאי. לכן היה צורך להבחין בין פיר מקומי, מנהרה פנימית ותוואי שחוצה בפועל למצרים.

הכנת האוכלוסייה והמרחב ההומניטרי

יש להבחין בין הכנת הפינוי לבין הפינוי עצמו. במהלך אביב 2024, בחודש אפריל הרחיבה ישראל את האזור ההומניטרי באל־מוואסי ובחלקים מח׳אן יונס, סימנה דרכי תנועה וניסתה להגדיל את היקף המים, האוהלים והסיוע. רק ב־6 במאי קרא צה״ל לתושבי מזרח רפיח לעבור למרחבים שהוגדרו מראש. ההבחנה חשובה: במשך כחודש נבנתה תשתית שמטרתה לאפשר תנועה, ואילו ההוראה הממוקדת ניתנה כאשר נקבעה גזרת הכניסה הראשונה. ישראל הציגה את ההדרגתיות כדרך לצמצם פגיעה; ארגוני סיוע הזהירו שהאזורים המיועדים כבר צפופים ושאין בהם שירותים המספיקים לאוכלוסייה כה גדולה.

הפינוי היה גם בעיה של מידע. הודעה צבאית חייבת להגיע למשפחות שאין לכולן חשמל, טלפון פעיל או גישה לרשת. לכן השתמש צה״ל בכרוזים, מסרונים, שיחות טלפון, שידורים ומפות מחולקות. האזור חולק לבלוקים כדי לאפשר הוראה מצומצמת ולא פינוי של העיר כולה ביום אחד. אלא שאנשים שנעקרו כבר כמה פעמים התקשו לדעת אם יעד חדש אכן בטוח ולכמה זמן. תנועת אוכלוסייה אינה פקודה שמבוצעת בשעה קבועה; היא תהליך התלוי בתחבורה, בקרובי משפחה, בציוד שניתן לשאת ובחשש מן הדרך.

הסיוע נעשה חלק מתוכנית המבצע. ישראל הרחיבה את הפעילות בכרם שלום ונערכה לכך שמעבר רפיח עלול להפסיק לפעול בעת הלחימה. נדרש להפריד בין נתיבי האספקה האזרחיים לבין הצירים שעליהם ינועו טנקים ושיירות. כל סגירה של מעבר בעקבות ירי או קרב יצרה מיד לחץ בין־לאומי, וכל פתיחה דרשה אבטחה מפני ירי חמאס. כך מצא צה״ל את עצמו מגן בעת ובעונה אחת על תמרון נגד חמאס ועל המשאיות שנועדו לאוכלוסייה שחמאס שלט בה.

הכנת הכוח והמודיעין

אוגדה 162 קיבלה את המשימה ברפיח לאחר חודשים בצפון הרצועה. חטיבת עקבות הברזל (401), חטיבת גבעתי (84), הנדסה, מודיעין וכוחות מיוחדים החלו להתאמן על תוכניות כניסה ממזרח. המפקדות מיפו מכשולים, עמדות נ״ט, אזורי שיגור ופירים ידועים, ובחנו כיצד להגיע למעבר בלי לחשוף את אגפי הכוח. הניסיון שנצבר בשג׳אעיה ובג׳באליה שיפר את החיבור בין טנק, חי״ר, דחפור, רחפן וכלי טיס. עם זאת, רפיח חייבה התאמות: כל טעות בכיוון הירי עלולה הייתה לחצות גבול, וכל השבתה של כביש עלולה הייתה לעצור תנועת אזרחים וסיוע.

המודיעין על חטיבת רפיח נבנה משכבות. מידע שהיה בידי ישראל לפני המלחמה הושלם במסמכים, מחשבים, מפות וחקירות מן התמרון בח׳אן יונס. תנועת פעילים מדרום לצפון ולהפך, הקשר בין מנהרות למבנים, ומיקומי מפקדים אפשרו להגדיר מטרות פתיחה. אך המודיעין לא יכול היה למפות מראש את כל התת־קרקע. לכן התוכנית לא התבססה על מהלך אחד עד החוף, אלא על שלבים: תפיסת ראש גשר במזרח, שלילת מעבר רפיח, הרחבת האחיזה בפילדלפי ורק אחר כך חדירה לשכונות המערביות.

ציר בארי והלחימה המקבילה

במרכז הרצועה המשיכה חטיבת הנח״ל (933) להחזיק בציר בארי תחת אוגדה 99. המסדרון חיבר את הגבול אל הים, אבטח שיירות והפריד בין צפון הרצועה למחנות המרכז. ממנו יצאו פשיטות לזייתון ולפאתי נוסייראת ואל־בורייג׳. על בסיס דרך 749 הורחבה רצועת האבטחה מכקילומטר לכשני קילומטרים, ובהמשך — במקומות מסוימים — עד כארבעה קילומטרים; נוספו מגננים, חישוף וקטעי אספלט. באמצע יולי החליפה אוגדה 252 את אוגדה 99, והעברת הידע על פירים, צירים ועמדות הייתה חלק מהמשימה.

אין לערבב בין ציר בארי לבין הפרימטר. הציר היה מסדרון רוחב התקפי ולוגיסטי בתוך הרצועה; הפרימטר היה רצועת הגנה לאורך הגבול. בחלק המזרחי התחברו השניים, אך תפקידיהם היו שונים. בציר הוקמו מגננים, עמדות ומסלולי תנועה ששימשו פשיטות. בפרימטר נועדו החישוף, התצפית והמכשולים להגן על יישובים בישראל. ההבחנה נעשתה חשובה יותר ככל שהמסדרון הפך לנושא במשא ומתן: אפשר היה לדון בנסיגה מציר בארי ועדיין להתכוון להשארת שכבת הגנה צרה יותר לאורך הגבול.

הוויכוח עם ארצות הברית והמשא ומתן

ממשל ביידן דרש מישראל תוכנית אמינה להגנת האזרחים והזהיר מפני פעולה רחבה בעיר צפופה. ישראל טענה כי אי אפשר להשלים את פירוק המערך הצבאי של חמאס בלי לפגוע בארבעת גדודי רפיח ובלי לשלוט בגבול מצרים. המחלוקת לא נסבה על עצם קיומו של אויב ברפיח, אלא על היקף הכוח, קצב ההתקדמות ותנאי הפינוי. עיכוב משלוח של סוגי חימוש מסוימים היה איתות לכך שהתמיכה האמריקנית יכולה לשמש גם מנוף על אופן התמרון.

ברקע נמשך המשא ומתן בקהיר ובדוחא. הצעה לעסקת חטופים הייתה יכולה לדחות או לעצור את הכניסה, ואילו הכנה צבאית נועדה לשכנע את חמאס שהזמן אינו פועל רק לטובתו. שני התהליכים הזינו זה את זה: התקדמות בהסכם האטה החלטות מבצעיות; קיפאון במגעים חיזק את הטענה שאין חלופה ללחץ. משפחות חטופים דרשו שהממשלה תעדיף עסקה, בעוד תומכי המהלך הצבאי טענו שוויתור על רפיח ישאיר לחמאס חטיבה וגבול. לא הייתה דרך לנטרל את המתח בין שתי המטרות.

ב־6 במאי הודיע חמאס כי הוא מקבל נוסח שהוצג לו בידי המתווכות, אך ישראל אמרה שהנוסח אינו תואם את התנאים שעליהם הסכימה. הוויכוח על המילים הסתיר מחלוקות גדולות: האם הפסקת האש תהיה זמנית או תוביל לסיום המלחמה, כמה חטופים חיים ישוחררו, אילו אסירים ביטחוניים ייצאו, ומתי ייסוג צה״ל מן הצירים. ישראל שלחה משלחת להמשך השיחות, אך במקביל אישרה את הפעולה המוגבלת במזרח רפיח. בכך ביקשה לשמור הן על הערוץ המדיני והן על לחץ ממשי בשטח.

הפיקוד בחר לשמר הפתעה טקטית בתוך מהלך צפוי. איש לא הופתע מכך שרפיח היא היעד הבא, אך ניתן היה להפתיע בשעת הכניסה, בגזרת הפריצה ובסדר המשימות. השתלטות מהירה על המעבר לפני חדירה רחבה לעיר שינתה את נקודת האיזון. חמאס נערך להגן על שכונות, אך נדרש גם להגן על שער הגבול ועל ציר ארוך. פיצול הבעיות הקל על צה״ל לבנות את המערכה בשלבים.

מן ההכנה אל ראש הגשר בין 6 ל־7 במאי 2024

הוראת הפינוי הראשונה כוונה לשכונות מזרח רפיח ולמרחבים הסמוכים למעבר. היא לא דרשה באותו יום מכל תושבי העיר לצאת, משום שהתוכנית נבנתה בהדרגה. במהלך היום החלה תנועה מערבה וצפונה, ובמקביל השלימו הכוחות את ריכוזם. בלילה שבין 6 ל־7 במאי תקפו חיל האוויר והארטילריה מטרות שנועדו לבודד את הגזרה, וטנקים של חטיבת עקבות הברזל (401) נעו לעבר הצד העזתי של מעבר רפיח. התמרון נפתח כפעולה תחומה, גם אם היה ברור שהיא עשויה להתרחב.

חודש ההכנה שינה את תנאי הפתיחה אך לא פתר את כל הבעיות. אוכלוסייה גדולה החלה לעזוב, אולם רבים נשארו בעיר; סיוע הועבר דרך כרם שלום, אולם מעבר רפיח נעשה מוקד מחלוקת; הכוחות הגיעו עם מודיעין וניסיון, אולם רשת המנהרות הייתה עדיין רחוקה ממיפוי מלא. ההחלטה להתחיל במזרח אפשרה לישראל לבחון את תגובת חמאס, מצרים וארצות הברית לפני העמקה. היא גם קבעה את ההיגיון של המערכה הבאה: התקדמות של שלב אחר שלב, לצד לחימה חוזרת בצפון ובמרכז.

ההכנה המחישה כי ריכוז מאמץ אינו זהה לריכוז בלעדי. בזמן שהפיקוד תכנן את הכניסה לרפיח, חמאס ניסה לשקם כוח בג׳באליה, בצפון העיר עזה ובמחנות המרכז. צה״ל נדרש להחזיק את ציר בארי, לשמור את הפרימטר, לאבטח את המעברים ולשמר עתודה לזירה הצפונית. כאשר חטיבת עקבות הברזל (401) הגיעה למעבר רפיח, היא נשענה על מערכת שנבנתה לאורך חצי שנה: צירים, מודיעין, יכולת להחליף אוגדות והבנה שכל התקדמות בדרום תחייב בעת ובעונה אחת חזרה למרחבים שהאויב מנסה למלא.

בקרב הכוחות היה למעבר גם ערך לוגיסטי ומורלי. יעד מוגדר שנכבש במהירות יצר תחושת תנופה לאחר חודש של המתנה. אולם המפקדים נדרשו לתרגם את התנופה למשמעת: לא לרדוף אחרי חוליה מעבר לגזרה, לא להתקרב לגבול המצרי בלי תיאום ולא לפתוח ציר לפני בדיקת ההנדסה. דווקא הצלחה ראשונית עלולה להגדיל סיכון אם היא גורמת לכוח להקדים את המעטפת.

במהלך השלב, שנמשך מ־7 באפריל 2024 עד 7 במאי 2024, נפלו 4 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 5 | התמרון ברפיח והמערכות המקבילות

השלב נמשך מ־7 במאי 2024 עד 6 באוקטובר 2024. יעד השלב: לכבוש את מעבר רפיח, להשתלט על ציר פילדלפי ולפרק את ארבעת גדודי חטיבת רפיח; במקביל לחזור למוקדי חמאס שהתארגנו מחדש בג׳באליה, בשג׳אעיה ובח׳אן יונס.

סדר הכוחות: אוגדה 162 ברפיח; אוגדה 98 בג׳באליה, נוסייראת ושג׳אעיה; אוגדות 98 ו־252 בפשיטות בח׳אן יונס ובמרכז.

אוגדה בדרום, עתודה ניידת בצפון

המערכה ברפיח נמשכה כחמישה חודשים, אך הכותרת מתארת את מרכז הכובד ולא את כל מפת הלחימה. בזמן שאוגדה 162 התקדמה ממעבר רפיח לתל א־סולטאן ולאורך ציר פילדלפי, אוגדה 98 חזרה לג׳באליה, פעלה במזרח אל־בורייג׳ ודיר אל־בלח, השתתפה בחילוץ ארבעה חטופים בנוסייראת ושבה לשג׳אעיה ולח׳אן יונס. אוגדות 99 ו־252 החזיקו והרחיבו את ציר בארי, ואוגדת

עזה שמרה על הפרימטר ועל יישובי העוטף. זו הייתה תקופה של מאמצים מתחלפים: אוגדה אחת נועדה לפרק חטיבה סדורה, אחרת הועברה במהירות למקום שבו חמאס ניסה להשתקם, ואוגדות מילואים שמרו את התשתית שאפשרה לשתיהן לנוע. בשיא סדר הכוחות האוגדתי ברפיח פעלו תחת אוגדה 162 שש חטיבות: חטיבת עקבות הברזל (401), חטיבת גבעתי (84), חטיבת הקומנדו (89), חטיבת הנגב (12), חטיבת הנח״ל (933) וחטיבת ביסל״ח (828).

החלוקה האוגדתית מאפשרת לראות את הקיץ כמערכת אחת. אוגדה 162 הייתה כוח ההכרעה ברפיח. אוגדה 98 הייתה עתודה התקפית שנשלחה להזדמנות מודיעינית או להתארגנות חדשה. אוגדה 99, ובהמשך אוגדה 252, החזיקו בציר בארי ובגישה למחנות המרכז. אוגדה 143, אוגדת עזה, הגנה על הגבול, הפעילה את הפרימטר וקיבלה בהמשך אחריות על חלק מן הדרום. כל אוגדה מילאה תפקיד אחר — הכרעה, פשיטה, אחיזה והגנה — והמעבר ביניהם היה תנאי לכך שישראל לא תוותר על הישגים בכל פעם שמרכז הכובד משתנה.

גם חיל האוויר שינה את דפוס הפעולה. בראשית המלחמה היה משקל גדול לתקיפות על מטרות שתוכננו מראש. בקיץ גדל חלקן של תקיפות שנולדו מן הקרב: רחפן, טנק או תצפית זיהו חוליה; המידע עבר לתא האש; וכלי טיס תקף לפני שהחוליה נעלמה. במקביל המשיך החיל לפעול נגד מנהרות, משגרים ומפקדים בעומק. חיל הים סייע בבידוד החוף ובאש נקודתית. שלוש הזרועות יצרו מעטפת, אבל הכוח הקרקעי נשאר זה שחייב היה לאתר פיר, לבדוק מסמך ולהבחין בין תשתית צבאית למרחב אזרחי.

מעבר רפיח ומזרח העיר בין 7 ל־15 במאי 2024

בליל 6–7 במאי חצתה חטיבת עקבות הברזל (401) אל מזרח רפיח, ובבוקר השתלטה על הצד העזתי של מעבר רפיח ועל קטע מציר סלאח א־דין. חטיבת גבעתי (84) פעלה במרחבים הבנויים שממזרח, וכוחות הנדסה פתחו נתיבים ואיתרו מטענים ופירים. מטרת הפתיחה הייתה תחומה: לשלול מחמאס את השליטה בשער הגבול, ליצור ראש גשר מוגן ולמנוע מן הגדוד המזרחי לפגוע בכרם שלום. ההתקדמות המהירה יחסית לא העידה שהעיר הוכרעה; היא יצרה את התנאי שממנו ניתן יהיה להרחיב את המבצע מערבה.

למעבר רפיח הייתה משמעות צבאית, כלכלית וסמלית. חמאס שלט בתיאום, בגבייה ובתנועת אנשים בצדו העזתי, והשליטה העניקה לו מנוף על תושבים ועל סחורות. עם תפיסת המעבר איבד הארגון את הנכס, אך נוצרה בעיה חדשה: מצרים סירבה להפעיל את המעבר כאשר כוח ישראלי נמצא מצדו השני. כך הופיעה כבר ביום הראשון שאלת היום שאחרי. מעבר גבול אינו רק שער בטון שניתן להחזיק בטנקים; הוא מערכת אזרחית הזקוקה לרשות שמקובלת על מצרים, על ישראל ועל הקהילה הבין־לאומית.

הפעולה במזרח העיר הרחיבה את הפינוי. משפחות עברו צפונה לח׳אן יונס ומערבה לאל־מוואסי, בעוד צה״ל חילק את המרחב לבלוקים והזהיר מפני הרחבה נוספת. לפי ישראל, החלוקה אפשרה להתקדם רק לאחר יציאת רוב האוכלוסייה מן הגזרה הבאה. ארגוני סיוע טענו שגם המקומות שאליהם הגיעו המפונים אינם מסוגלים לקלוט אותם. שתי הטענות התקיימו יחד: הפינוי הקטין את מספר האזרחים במגע הישיר עם הכוחות, אך העביר את הלחץ ההומניטרי למרחבים צפופים וחסרי תשתית.

חמאס ניסה לעצור את ראש הגשר באמצעות חוליות נ״ט, מטענים, מרגמות ויציאות מפירים. הוא נמנע מקרב חזיתי שבו הטנקים והאוויר יכלו למצות את יתרונם. הכוחות השיבו באמצעות צוותים משולבים: טנק העניק תצפית ואש, חי״ר סרק את המבנים, דחפור פתח מעבר, ורחפן חיפש חוליה מאחורי קיר או בסמטה. בכל מקום שבו נמצאה תשתית תת־קרקע נדרשה החלטה אם להמשיך מיד או לעצור לחקירה. האטת הקצב לא הייתה בהכרח סימן להתנגדות חזקה; לעיתים היא נבעה מן הצורך להפיק מידע לפני השמדה.

בימים הראשונים נשמר היקף מוגבל יחסית כדי להשאיר מרחב למשא ומתן. המתווכות ניסו לקרב בין הנוסחים, וארצות הברית המשיכה להזהיר מפני כניסה רחבה. אלא שהאחיזה במעבר שינתה כבר את המצב בשטח. ישראל יכלה לאיים בהתקדמות לפילדלפי; חמאס איבד נקודת שליטה; ומצרים חששה שהקרב ידחוף אוכלוסייה לעבר גבולה. הפעולה הצבאית והמשא ומתן לא התנהלו במסלולים נפרדים — כל קילומטר וכל הודעת פינוי שינו את הערכת הסיכון של הצדדים.

הרחבת המאמץ לאורך ציר פילדלפי

לאחר ביסוס המעבר החלה חטיבת עקבות הברזל (401) לנוע מערבה לאורך ציר פילדלפי, הרצועה הצרה שבין רפיח לגבול מצרים. חטיבת גבעתי (84) הרחיבה את האחיזה בשכונות הסמוכות, והקומנדו הצטרף באמצע מאי ליעדים מודיעיניים. בהמשך פעלו במרחב גם חטיבת הנגב (12), ביסל״ח וחטיבת הנח״ל (933). ריבוי החטיבות לא ביטא הסתערות אחת לאורך כל העיר, אלא חלוקת משימות: גבול, שכונות, ציר, תת־קרקע, פשיטות ומתקנים ששימשו את חמאס.

ציר פילדלפי אורכו כ־14 קילומטרים. השליטה בו נועדה למנוע הברחות עתידיות ולבדוק אם קיימות מנהרות שחצו למצרים. עם זאת, לא כל פיר סמוך לגבול הוביל לחצי האי סיני. תוואים רבים שימשו לתנועה בתוך רפיח, לאחסון ולפיקוד. לכן הספירה של פתחים לא הייתה זהה לספירת מנהרות חוצות גבול. יהל״ם נדרשה למפות הסתעפויות, למדוד כיוון ועומק ולחבר בין פיר שנמצא בבית לבין מוצא שנחשף מאות מטרים ממנו. העבודה הייתה איטית יותר מתנועת השריון, אך קבעה אם השליטה מעל הקרקע תישאר בעלת ערך.

הקרבה למצרים הגבילה את האש. כוחות נדרשו לזהות את קו הגבול בדיוק, לתאם תקיפות ולהימנע מתנועה שעלולה להתפרש כחצייה. המצרים מצדם הדגישו כי הם חסמו בשנים הקודמות מנהרות רבות וכי אין לקבל טענה כללית שכל הגבול פתוח להברחות. ישראל השיבה שגם אם התוואים הישנים נחסמו, שליטה צבאית בצד העזתי חיונית כדי למנוע בנייה מחדש. הוויכוח היה גם על העבר וגם על העתיד: כמה הברחות עברו לפני המלחמה, ומי ימנע את חזרתן לאחר יציאת צה״ל.

בסוף מאי הודיע צה״ל כי השיג שליטה מבצעית בציר וכי איתר עשרות פירים ומספר צירים תת־קרקעיים. המונח ״שליטה מבצעית״ לא אמר שכל בית וכל מנהרה נסרקו. הוא ציין שהכוחות יכולים לנוע לאורך הגבול, לצפות על חלקים ממנו ולפעול נגד ניסיון חצייה או ירי. השלמת הסריקה נמשכה חודשים. כל קטע שנכבש חייב שמירה, וכל חטיבה שיצאה הוחלפה בכוח אחר כדי שחמאס לא יחזור מיד לשפת הגבול.

השליטה בפילדלפי הפכה במהירות לנכס במשא ומתן. ישראל ראתה בציר ערובה לכך שחמאס לא ישקם את כוחו באמצעות הברחות; חמאס ומצרים דרשו נסיגה, וחמאס הציג אחיזה ישראלית קבועה ככיבוש מחדש. בקיץ נעשו מפות

ופריסות כוחות לנושא כמעט חשוב כמו מספר המשוחררים. כאן התברר שוב שתמרון יוצר מנוף אך גם התחייבות: מרגע שישראל מחזיקה בציר, כל נסיגה ממנו הופכת לוויתור מדיני וכל הישארות דורשת כוח ולגיטימציה.

קרב ג׳באליה השני והעמקת האחיזה בפילדלפי

במחצית השנייה של מאי ניהל פיקוד הדרום שני מאמצים אוגדתיים בעת ובעונה אחת. אוגדה 98 שבה לג׳באליה כדי לפגוע בהתארגנות שחזרה לפעול אחרי יציאת הכוחות, ואוגדה 162 המשיכה להרחיב את ראש הגשר ברפיח מערבה לאורך הגבול המצרי. סדר האירועים מובא כאן לפי התאריך: ההתקדמות בצפון וההתקדמות בדרום לא היו פרקים נפרדים, אלא שתי חזיתות שנשענו על אותו חיל אוויר, מערך מודיעין ועתודות מטכ״ליות.

ארבעה ימים לאחר פתיחת המערכה ברפיח חזרה אוגדה 98 לג׳באליה. המודיעין הצביע על שיקום של פיקוד מקומי, חזרת פעילים, משגרים ומערכת תת־קרקע פעילה. חטיבת סער מגולן (7), חטיבת בני אור (460) וחטיבת הצנחנים (35) כיתרו את המרחב; גדודי ההנדסה 603 ו־9227 וגדס״ר 6828 פעלו בצירים ובמנהרות. בשבוע הראשון בלבד זיהתה האוגדה מאות אירועי נ״ט, מטענים, צליפה והיתקלויות — סימן לכך שחמאס בנה מחדש רשת לחימה גם בלי לשחזר במלואה את הגדוד המקורי.

ב־15 במאי, סמוך לשעה 19:00, אירע ירי דו־צדדי בגזרת גדוד 202. כוח צנחנים הקים את חפ״ק סגן מפקד הגדוד במבנה בן שלוש קומות, ושני טנקים מגדוד 82 אבטחו את הרחוב תחת פיקוד אותו צוות קרב גדודי. לאחר יום של ירי נ״ט וחשש מצלפים זוהה קנה נשק באחד החלונות; בשל פער בתמונת מיקום הכוחות זוהה המבנה בטעות כעמדת אויב ושני הטנקים ירו לעברו. התחקיר הוביל לחידוד גבולות הגזרה, סימון מבנים מאוישים, עדכון מיקום הכוחות ברשת הקשר ואימות כפול בין השריון לחי״ר לפני ירי על מבנה סמוך.

ב־19 במאי נפטר מפצעיו מפקד פלוגת ח״ץ בגדוד 202, שנפגע ארבעה ימים קודם לכן בהיתקלות עם מחבלים. שני האירועים התרחשו כאשר אוגדה 98 הרחיבה את האחיזה מן המעגל החיצוני אל השוק והמחנה. הם המחישו שגם מערכי הפיקוד והקשר נעים בתוך אותו מרחב מאוים, וששמירת רצף שליטה בין צוותי החי״ר, הטנקים והכוחות המסייעים היא חלק מן הקרב ולא משימה עורפית.

באותו שלב כבר נעו הכוחות בין מוקדי הלחימה שמעל הקרקע לבין המערכות התת־קרקעיות שנמצאו מתחת למחנה, והסריקות התקדמו מבנה אחר מבנה.

הגדוד פעל כחלק מהרחבת האחיזה ממזרח העיר אל קטעים נוספים של הציר. אירוע זה השתייך למערכת רפיח, אך התרחש בשעה שאוגדה 98 עדיין נלחמה בג׳באליה ולכן הוא משובץ כאן במקומו הכרונולוגי.

ב־29 במאי הודיע צה״ל כי אוגדה 162 השיגה שליטה מבצעית לאורך ציר פילדלפי. עד אותו מועד דיווח הצבא על כ־20 מנהרות שנמצאו במרחב הציר, על עשרות משגרים ובורות שיגור שנבנו במרחק של 10–40 מטרים מן הגבול ועל כ־70 רקטות ופצצות מרגמה שנורו מרפיח בשבועות שקדמו להודעה. חטיבת עקבות הברזל (401) איתרה והשמידה גם מערכת תת־קרקע באורך כ־1.5 ק״מ, שפתחה נמצא כ־100 מטרים ממעבר רפיח ובה הסתעפויות ואמצעי לחימה. אלה היו נתוני ביניים: החקירה וההשמדה נמשכו גם לאחר השגת השליטה מעל הקרקע.

במהלך הפעולה הושבו שבעה חללים חטופים: שני לוק, עמית בוסקילה, יצחק גלרנטר, רון בנימין, חנן יבלונקה, מישל ניסנבאום ואוריון הרננדז. האיתור נשען על מודיעין מוקדם, ממצאים שנאספו בשטח והתקדמות אל תוואים תת־קרקעיים שלא היו נגישים קודם לכן. לצד משימת פירוק ההתארגנות נוהל אפוא מאמץ חיפוש רצוף, שבו כל פיר נשקל גם לפי האפשרות שהוא קשור לחטופים.

בסיום 21 ימי הקרב העריך צה״ל כי חוסלו כ־500–600 מחבלים; כ־350 מהם זוהו עד מועד הסיכום. הושמדו כ־10–12 ק״מ של תוואי תת־קרקע, לפי אופן הספירה בפרסומים השונים, נתפסו אמצעי לחימה רבים ומפקד גדוד בית חאנון של חמאס, חוסיין פיאד, חוסל. הנתונים מוצגים כהערכת צה״ל ואינם מניין עצמאי של כלל ההרוגים במרחב.

פאתי המחנות ומבצע ״ארנון״ בין 3 ל־8 ביוני 2024

בראשית יוני עברה אוגדה 98 לפאתי אל־בורייג׳ ולפאתי דיר אל־בלח. חטיבת סער מגולן (7) וחטיבת כפיר (900) תקפו משגרים ותשתיות ממזרח למחנות, הרחיקו חוליות מן הגבול ויצרו מעטפת לפעולות מודיעיניות. האוגדה לא כבשה את המחנות; היא הפעילה פשיטה מוגבלת בזמן ושמרה את יכולתה לעבור במהירות למשימה אחרת.

ב־8 ביוני חילצו הימ״מ, שב״כ וצה״ל מנוסייראת את נועה ארגמני, אלמוג מאיר ג׳אן, אנדריי קוזלוב ושלומי זיו. הכוחות פעלו בשני מבנים, ואוגדה 98 וחיל האוויר בודדו את המרחב ואבטחו את נתיבי החילוץ.

משרד הבריאות ברצועה דיווח על 274 הרוגים פלשתינאים במבצע ובאש שהתפתחה סביבו. ישראל מסרה כי בין ההרוגים היו מחבלים רבים, אך לא פרסמה באותו יום מניין מזוהה מלא. לכן אין בסיס להציג את כלל ה־274 כאזרחים או כמחבלים. ההישג היה השבת ארבעה חטופים חיים; המחיר לכוחות היה נפילתו של זמורה, אולם זה היה חילוץ חטופים יוצא דופן ששיקף את חוסר היכולת לחלצם ברצועה לאורך התמרון אלא בעסקאות חטופים.

העמקת התמרון בתל א־סולטאן

במהלך יוני הרחיבה אוגדה 162 את הפעולה ממזרח רפיח אל מרכז העיר ואל תל א־סולטאן. חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת גבעתי (84) המשיכו להוביל, חטיבת הנח״ל (933) קיבלה גזרה לאורך פילדלפי ובמערב העיר, ובתקופות שונות פעלו גם חטיבת הנגב (12), חטיבת הקומנדו (89) וחטיבת ביסל״ח (828). הצירים הלוגיסטיים התארכו ככל שהכוחות נעו מערבה, ולכן הוקמו מגננים ונקודות אספקה בתוך מרחב שעדיין היה מאוים.

הכוח פעל במרחב שבו התגלו פירים ואמצעי לחימה, והאירוע המחיש כי תפיסת השכונה מעל הקרקע אינה מסירה את סכנת המטענים שהוכנו מראש.

יחידות יהל״ם ושייטת 13 חקרו תוואים שנמצאו מתחת לבתים ולאורך הציר. כמה פתחים יכלו להשתייך לאותה מערכת, ולכן ספירת פירים לא הייתה שקולה לספירת מנהרות. לכל תוואי נקבע סדר של אבטחה, מיפוי, הפקת מודיעין והשמדה. עבודת ההנדסה נמשכה שבועות אחרי שהשריון כבר עבר מערבה.

במקביל נמשך הסיוע דרך כרם שלום, בעוד מעבר רפיח נשאר סגור ברוב התקופה. צה״ל אבטח נתיבי משאיות וביקש למנוע השתלטות של חמאס; ארגוני סיוע התמודדו עם מחסור, ביזה וקושי להגיע למפונים. תפיסת שער הגבול שללה מחמאס נכס, אך לא יצרה גוף אזרחי חלופי שמסוגל להפעיל את המערכת.

הרחבת הגזרה ממזרח רפיח לתל א־סולטאן בין 17 ל־30 ביוני 2024

לאחר אירועי אמצע יוני המשיכה אוגדה 162 מערבה ולא עצרה את התמרון. חטיבת עקבות הברזל (401) החזיקה את קטעי פילדלפי שכבר נתפסו והרחיבה את הסריקה לאורך הגבול; גבעתי פעלה בשכונות ובמתחמים הבנויים; חטיבת הנח״ל (933) קיבלה אחריות על גזרות במערב העיר ועל הגנת הציר; וחטיבת הנגב (12) וביסל״ח ביצעו משימות אחיזה, סריקה והחלפת כוחות. המפקדה האוגדתית שמרה רצף אחד של מודיעין והנדסה גם כאשר החטיבה שבחזית התחלפה.

כל התקדמות מערבה נבנתה בשני קווים. הקו הראשון היה התנועה מעל הקרקע: פתיחת רחוב, תפיסת צומת, אבטחת מבנים השולטים עליו והקמת מגנן. הקו השני נשאר מאחור: יהל״ם וגדודי ההנדסה חזרו לפירים, חיברו בין פתחים והשמידו תוואים רק לאחר שהושלמה חקירתם. משום כך המרחק שעבר השריון ביום אחד לא היה מדד לסיום העבודה באותו אזור; לעיתים נדרשו ימים נוספים כדי להפוך את הציר לבטוח לשיירות.

בתל א־סולטאן נמצאה צפיפות גבוהה של מבנים, מחסות ותוואים. חמאס הפעיל חוליות קטנות שניסו לפגוע בכוח ואז להיעלם, והכוחות נדרשו להשאיר תצפית והגנה גם ברחובות שכבר נחצו. טנקים וכלי הנדסה פתחו נתיבים, חי״ר סרק את המבנים ורחפנים בדקו גגות וחצרות לפני התקדמות. כך הורחב השטח בשלבים, בלי להניח שכיבוש נקודה אחת מנתק מיד את המערכת שמתחתיה.

באותם שבועות נמשכה תנועת אספקה דרך כרם שלום אל הרצועה לצד תנועת התחמושת, הדלק והפינוי של האוגדה. המסלולים הופרדו ככל האפשר, ונקבעו חלונות ותיאומים כדי ששיירה אזרחית לא תיכנס לציר לחימה. ירי מרגמות או התרעה על חוליה יכלו לעצור את שתי התנועות. לכן אבטחת המעברים לא הייתה משימה צדדית של המערכה ברפיח, אלא תנאי להמשך התמרון וליכולת לקיים את הפינוי האזרחי.

בסוף יוני החזיקה אוגדה 162 רצף קרקעי מן הגבול הישראלי ומעבר כרם שלום אל הצד העזתי של מעבר רפיח ומערבה לאורך חלק ניכר מפילדלפי. עדיין לא הושלמה הסריקה בתל א־סולטאן ולא הושמדו כל התוואים. המצב החדש אפשר להעמיק את המאמץ ביולי, ובמקביל איפשר לפיקוד הדרום להחזיר את אוגדה 98 לשג׳אעיה בלי לוותר על השליטה בדרום.

ציר בארי והפרימטר בקיץ

בזמן שאוגדה 162 לחצה בדרום החזיקה אוגדה 99 בציר בארי. חטיבות מילואים הרחיבו מגננים, אבטחו את כביש 749 ויצאו לפשיטות בפאתי זייתון, נוסייראת ואל־בורייג׳. המסדרון הורחב בהדרגה: מכקילומטר לכשני קילומטרים ובחלק מן המרחבים עד כארבעה קילומטרים. נוספו חישוף, עמדות וקטעי אספלט, כדי להרחיק אש נ״ט ומטענים מן הדרך ולאפשר מעבר של שיירות ופינוי.

באמצע יולי החליפה אוגדה 252 את אוגדה 99 בציר בארי. חטיבות מילואים קיבלו את האחריות על המגננים, כביש 749 והפשיטות הסמוכות. החילוף כלל העברת מפות של פירים, נקודות ירי, צירי שיירות והגבלות אש; בלי חפיפה כזאת עלול ציר מוכר להפוך למסוכן ביום אחד. אוגדה 99 יצאה למשימות אחרות, ואוגדה 252 החזיקה את המסדרון עד הפסקת האש.

לאורך הגבול המשיכה אוגדת עזה להפעיל את הפרימטר. כוחות הנדסה פינו איומים, תצפיות עקבו אחר התקרבויות וחוליות תגובה שמרו על היישובים. בקיץ,

כאשר תושבים החלו לשוב לחלק מיישובי העוטף, נבחן הערך המעשי של עומק ההגנה. הפרימטר לא מנע ירי רקטי מן העומק, אך הקשה על חוליה להגיע בהסתר אל הגדר. הוא היה שכבה אחת לצד מכשול, מודיעין וכוח מוכן — תשובה ישירה לאמונה המופרזת שהמכשול לבדו יספיק.

הרחבת ציר בארי והפרימטר עוררה ביקורת בשל חישוף והרס של מבנים ושטחים חקלאיים. ישראל טענה שהחישוף נדרש כדי למנוע מארבים ותצפית על כוחות ועל יישובים. מבקרים הזהירו שהזמני נעשה קבוע וששטח הרצועה מצטמצם. מבחינה אסטרטגית, השאלה לא הייתה רק כמה קילומטרים מוחזקים, אלא מהי תכליתם ומה יקרה בהסכם. מרחב ביטחון יכול להקטין סיכון מיידי, אך אם אין לו גבול וזמן הוא נעשה בעצמו מוקד של עימות מדיני.

קרב שג׳אעיה השני בין 27 ביוני ל־10 ביולי 2024

בסוף יוני חזרה אוגדה 98 לשג׳אעיה עם חטיבת סער מגולן (7), חטיבת הצנחנים (35) וחטיבת הקומנדו (89). עד 5 ביולי דיווח צה״ל על כ־100 מחבלים שחוסלו ועל יותר ממאה תשתיות שנפגעו; עם סיום המבצע ב־10 ביולי נמסר כי שמונה מנהרות הושמדו. הפעולה נמשכה כשבועיים והסתיימה ביציאה, לא באחיזה קבועה.

השיבה לשג׳אעיה הדגימה את מודל הפשיטה החוזרת. לאחר יציאת צה״ל חמאס החזיר אנשים ואמצעים למקום מוכר. הריכוז יצר לו יכולת, אך גם חתימה מודיעינית. כאשר הכוח חזר, הוא נהנה מצירים מוכרים וממידע על תוואים קודמים. היתרון הזה אפשר מבצע קצר יותר, אך לא פתר את הגורם לשיקום: אף גוף אחר לא קיבל אחריות על הביטחון ועל השלטון בשכונה. לכן כל פגיעה בהתארגנות קנתה זמן וחופש פעולה, לא מצב סופי.

הפעולה בשג׳אעיה התחברה ישירות לפרימטר שממזרח. השכונה משקיפה על אזור נחל עוז וכפר עזה, והיכולת לצאת ממנה אל הגדר הייתה אחד האיומים שישראל ביקשה לשלול. פגיעה במנהרות ובמשגרים בעומק הקטינה את הלחץ על שכבת הגבול, ואחיזת הפרימטר מנעה מחוליות שנסוגו מזרחה להגיע ליישובים. כך פעלו התקפה והגנה כמערכת אחת: הפשיטה פגעה במקור האיום, והפרימטר קבע את הקו שאסור לו לחצות.

חזרה לח׳אן יונס והעמקת הסריקה ברפיח בין יולי לאוגוסט 2024

ב־13 ביולי תקף חיל האוויר במרחב אל־מוואסי את מוחמד דף, ראש הזרוע הצבאית של חמאס, ואת ראפע סלאמה, מפקד חטיבת ח׳אן יונס. סלאמה חוסל, וב־1 באוגוסט הודיע צה״ל כי גם דף חוסל. התקיפה נשענה על מודיעין שנאסף לאורך התמרון. גורמי הרפואה ברצועה דיווחו על נפגעים פלשתינאים רבים; ישראל מסרה שהיעד היה מתחם של בכירים ושננקטו אמצעים לצמצום הפגיעה.

ב־22 ביולי חזרה אוגדה 98 לח׳אן יונס בעקבות ירי רקטי ומידע על התארגנות חדשה. חטיבת סער מגולן (7), חטיבת הצנחנים (35) וחטיבת הקומנדו (89) פעלו במרחבים שהכירו מן החורף, פגעו בחוליות ובתשתיות ויצאו בתוך כשבוע. ההיכרות קיצרה את זמן הכניסה; עצם החזרה הראתה שחמאס ניצל את שלושת החודשים מאז יציאת האוגדה כדי לשוב מעל הקרקע.

באוגוסט נמשכו פשיטות בח׳אן יונס ובפאתי דיר אל־בלח, בעוד אוגדה 162 התמקדה בתל א־סולטאן ובמנהרות פילדלפי. האירועים התרחשו במסגרת הפעילות שנועדה להרחיק חוליות ומטענים מציר בארי.

ב־23 באוגוסט פרסם צה״ל כי אותר בדרום הרצועה תוואי מנהרה באורך כקילומטר ובו חדרים ותשתיות לשהייה. ממצאים כאלה הסבירו מדוע השלמת הסריקה נמשכה חודשים גם אחרי השגת שליטה מבצעית בציר: כל הסתעפות חייבה מיפוי, והרס פתח אחד לא שלל בהכרח את כל הרשת.

ב־27 באוגוסט חילצו כוחות צה״ל את קאיד פרחאן אל־קאדי ממנהרה בדרום הרצועה. החילוץ נוצר מתוך סריקה ומודיעין מצטבר, ולא מפעולה שהחלה סביב חדר ידוע. הוא הושב לישראל חי, והכוחות המשיכו לבדוק את המערכת בלי להסיק ממיקומו שמיקומם של יתר החטופים ידוע.

תל א־סולטאן סוף אוגוסט–ספטמבר 2024

בסוף אוגוסט אותרו במנהרה בתל א־סולטאן שישה חללים חטופים: כרמל גת, עדן ירושלמי, הרש גולדברג־פולין, אלכס לובנוב, אלמוג סרוסי ואורי דנינו. צה״ל קבע כי נרצחו בידי שוביהם זמן קצר לפני הגעת הכוחות. האירוע הוביל למחאה ציבורית רחבה ולהחרפת הוויכוח על עסקה ועל האחיזה בפילדלפי.

ב־11 בספטמבר התרסק מסוק יסעור במהלך משימת פינוי בדרום הרצועה. פעילות הפינוי מן העומק נמשכה גם בחודש החמישי למערכה, והמסוק היה חלק מן המעטפת שהחזיקה את הכוחות רחוק מן הגבול.

הכוח פעל בשלב שבו מסגרת חמאס המקומית כבר נשחקה, אך מטענים שהוכנו מראש וחוליות קטנות נשארו סכנה גם ללא פיקוד חטיבתי מתפקד.

הודעת צה״ל על חטיבת רפיח 12 בספטמבר 2024

ב־12 בספטמבר הודיע צה״ל כי אוגדה 162 פירקה את חטיבת רפיח: לפי הצבא חוסלו יותר מ־2,000 מחבלים, הושמדו כ־13 ק״מ של תוואים ונפגעו ארבעת הגדודים המרחביים. בשיא המאמץ פעלו תחת האוגדה שש חטיבות — חטיבת עקבות הברזל (401), חטיבת גבעתי (84), חטיבת הקומנדו (89), חטיבת הנגב (12), חטיבת הנח״ל (933) וחטיבת ביסל״ח (828). ההודעה תיארה פירוק של מסגרת חטיבתית, לא סיום הסריקה של כל מנהרה ובית.

מניין משרד הבריאות ברצועה המשיך לכלול את כלל ההרוגים פלשתינאים מאז תחילת המלחמה, ללא הפרדה מלאה בין אזרחים למחבלים. אין נתון פומבי שמאפשר לבודד באופן אמין את כלל הרוגי רפיח לפי שיוך. לכן הנתון הישראלי על יותר מ־2,000 מחבלים מוצג בנפרד מן המניין הכולל, בלי לחסר רשימה אחת מן האחרת כאילו נבנו באותה שיטה.

העברת האחריות והמעבר צפונה בין ספטמבר ל־6 באוקטובר 2024

בסוף ספטמבר החלה אוגדה 162 להעביר את האחריות על רפיח ופילדלפי לאוגדת עזה. חטיבת הנח״ל (933) וכוחות נוספים נשארו בדרום, והמפקדה האוגדתית, חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת בני אור (460) וכוחות הנדסה עברו להכין את המערכה בצפון. ההחלפה שמרה שליטה בציר ובפרימטר בלי להשאיר את עיקר הכוח הסדיר ברפיח.

העברת האחריות ברפיח הייתה חלק משינוי רב־זירתי רחב יותר. אוגדה 36, שיצאה מן הרצועה בינואר, עלתה לפיקוד הצפון; בקיץ הועברה צפונה גם אוגדה 98, לאחר שפעלה לאורך השנה ברצועה. בליל 30 בספטמבר השתתפה אוגדה 98 בפתיחת התמרון בדרום לבנון, ובהמשך פעלה שם גם אוגדה 36. העברת שתי אוגדות מתמרנות לזירה הלבנונית צמצמה את סדר הכוחות הזמין בעזה

וחייבה את פיקוד הדרום להחזיק את רפיח, ציר בארי והפרימטר באמצעות אוגדה 162, אוגדה 252 ואוגדת עזה, תוך החלפת מרכז הכובד בין הזירות.

במקביל הצביע המודיעין על שיקום נוסף בג׳באליה: גיוס פעילים, מינוי מפקדים, הכנת מטענים וחידוש שליטה בחלוקת משאבים. שתי הפעולות הקודמות פגעו בארגון אך לא מנעו ממנו לחזור לאחר יציאת הכוחות. הפעם החליט פיקוד הדרום להפעיל מערכה ארוכה יותר, שתתרחב מן המחנה לבית לאהיא ולבית חאנון.

ב־6 באוקטובר הסתיימה תקופת רפיח כמוקד העיקרי. המעבר, פילדלפי ורוב תשתית החטיבה נשללו מחמאס; אוגדה 98 פגעה במקביל בג׳באליה, במרכז, בשג׳אעיה ובח׳אן יונס; וציר בארי והפרימטר נשארו פעילים. מנגד, חטופים רבים נשארו ברצועה וחמאס המשיך לגייס במקומות שצה״ל יצא מהם. מרכז הכובד חזר צפונה.

המשך הסריקה לאחר הודעת פירוק החטיבה בין 18 ל־22 בספטמבר 2024

הודעת צה״ל ב־12 בספטמבר על פירוק חטיבת רפיח לא סיימה את פעילות אוגדה 162. בשבוע שלאחריה המשיכו חטיבת גבעתי (84), חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת הנח״ל (933) לפעול בתל א־סולטאן ולאורך פילדלפי. המטרה הייתה להשלים טיפול במערכות שנחשפו, להרחיק חוליות מן הציר ולמסור כל גזרה לכוח הבא עם מפה מעודכנת של פירים, מבנים חשודים ונתיבי שיירות.

חטיבת עקבות הברזל (401) החזיקה באותם ימים את מרכיב השריון וההנדסה הכבד לאורך הגבול. הטנקים אבטחו את תנועת צוותי יהל״ם וגדודי ההנדסה, ודחפורים תחזקו את הדרך שנפתחה לצד הגדר. כל תוואי שנמצא סומן לפי קטע הציר והועבר לתיק החפיפה. כך נשמר הקשר בין פתח שנמצא בשכונה לבין הסתעפות שנחשפה מאוחר יותר ליד הגבול.

חטיבת הנח״ל (933) נשאה חלק הולך וגדל ממשימת האחיזה במערב רפיח ובפילדלפי. הגדודים אבטחו מגננים, סרקו מבנים השולטים על הדרך וליוו שיירות. לצד הפעילות הקרקעית נמשכה תצפית מן האוויר כדי לזהות חוליות שמתקרבות אל הציר. משימה זו הייתה שונה מן הכניסה בחודש מאי: הדגש עבר מהבקעה וכיבוש לסיכול ניסיונות חזרה ולשמירת חופש תנועה.

בניית חפיפה בין אוגדה 162 לאוגדת עזה בין 23 ל־29 בספטמבר 2024

במחצית השנייה של ספטמבר החלה העברת האחריות מן המפקדה האוגדתית של 162 לאוגדת עזה. החפיפה נעשתה קטע אחר קטע ולא ביום אחד. מפקדים עברו יחד על הציר, השוו מפות וקבעו אילו מגננים יישארו פעילים, אילו דרכים ישמשו שיירות ואילו תוואים עדיין מחייבים חקירה. יחידות קשר ולוגיסטיקה נדרשו להעביר רשתות, תדרים, מחסני חירום ונוהלי פינוי בלי ליצור שעה שבה גזרה נשארת ללא כתובת.

גם האחריות על מעבר רפיח ועל התיאום ליד כרם שלום הועברה בהדרגה. מעבר רפיח נשאר סגור ברוב התקופה, אך השטח סביבו היה צומת בין כוח צבאי, גבול מצרי ונתיבי סיוע. כוח שמקבל את הגזרה נדרש להכיר לא רק את

עמדות חמאס אלא גם את מגבלות התנועה ליד הגדר ואת הנהלים שנועדו למנוע חיכוך עם מצרים.

יחידות ההנדסה לא יצאו עם החטיבות המתמרנות הראשונות. הן המשיכו לחקור ולהשמיד תוואים, לטפל במטענים ולחזק את הדרך. חלק מן הממצאים נמסרו לטיפול מאוחר משום שלא היה צורך לעצור עבורם את כל העברת האחריות. סדר העדיפות ניתן לתשתיות שנגעו ישירות לציר, למעבר ולמגננים שבהם יישארו כוחות.

במקביל נמשכה הפעילות במרכז הרצועה. אוגדה 252 החזיקה את ציר בארי וכביש 749, יצאה לפשיטות קצרות ואבטחה את המסדרון. החלוקה אפשרה לאוגדה 162 להתחיל להוציא צפונה מפקדות, טנקים ויחידות הנדסה בלי לפתוח פער במרכז. אוגדת עזה קיבלה את הדרום, אוגדה 252 שמרה את המרכז, והכוח הסדיר שהתפנה נערך למשימה חדשה.

הוצאת הכוח הסדיר צפונה בין 30 בספטמבר ל־5 באוקטובר 2024

בסוף ספטמבר החלו חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת בני אור (460) והיחידות האוגדתיות של 162 לעבור מן הדרום למרחבי הכינוס שמול צפון הרצועה. המעבר כלל תיקון טנקים וכלי הנדסה, השלמת תחמושת, קליטת מפות חדשות וחלוקת גזרות. כוח שיצא מחמישה חודשי לחימה ברפיח לא נשלח ישירות לרחובות ג׳באליה; הוא נדרש לרענון קצר ולנוהל קרב שמותאם למרחב צפוף שכבר נלחמו בו פעמיים.

תיק המודיעין הצפוני הצביע על גיוס פעילים, מינוי מפקדים חלופיים, חידוש מטענים והחזרת משגרים. המפקדה בנתה תוכנית כיתור שתנתק את המחנה מן העיר עזה, מבית לאהיא ומבית חאנון. חטיבת עקבות הברזל (401) נועדה לסגור צירים ולהוביל את השריון, חטיבת בני אור (460) להצטרף למאמץ הממוכן, ובהמשך תוכננה כניסת גבעתי לתוך השטח הבנוי. יחידה 504, ההנדסה וחיל האוויר שובצו מראש ולא צורפו רק לאחר תחילת הקרב.

בדרום נשארו כוחות אוגדת עזה וחטיבת הנח״ל (933) כדי להחזיק את פילדלפי, תל א־סולטאן ומרחב המעברים. כך לא נוצרה נסיגה מרפיח בזמן שהמפקדה האוגדתית עברה צפונה. הפיקוד הבחין בין המשימה שהושלמה — פירוק המסגרת החטיבתית ושלילת הציר — לבין המשימה שנמשכת: סריקה, הגנה ומניעת חזרת חוליות.

פתיחת המערכה השלישית בג׳באליה

ב־6 באוקטובר פתחה אוגדה 162 את המערכה בצפון. הטנקים וההנדסה החלו לסגור את הצירים סביב ג׳באליה, חיל האוויר תקף מטרות שנועדו לאפשר את הכניסה, ומסדרונות פינוי הוגדרו לאוכלוסייה. באותה שעה המשיכה אוגדת עזה להחזיק ברפיח ואוגדה 252 שמרה את ציר בארי. המעבר בין החלקים לא היה הפסקה במערכה בדרום, אלא החלפת מרכז כובד בתוך מערכת שבה שלוש אוגדות שמרו מאמצים במקביל.

במהלך השלב, שנמשך מ־7 במאי 2024 עד 6 באוקטובר 2024, נפלו 83 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 6 | קרב ג׳באליה השלישי והמערכה בצפון

השלב נמשך מ־6 באוקטובר 2024 עד 19 בינואר 2025. יעד השלב: לכתר מחדש את ג׳באליה, למנוע את שיקום המסגרות הצבאיות בצפון ולהרחיב את הלחימה לבית לאהיא ולבית חאנון; במקביל להמשיך את הסריקות בדרום הרצועה.

סדר הכוחות: אוגדה 162 עם חטיבות 401, גבעתי, הנח״ל וכפיר בצפון; אוגדת עזה ואוגדה 252 במרחבים האחרים.

לשוב בפעם השלישית

ב־6 באוקטובר 2024, ערב יום השנה למתקפת חמאס, פתחה אוגדה 162 במערכה שלישית בג׳באליה. המודיעין הצביע על גיוס פעילים, מינוי מפקדים חדשים, הכנת מטענים וחידוש שליטה מקומית במחנה ובסביבתו. שתי הפשיטות הקודמות פגעו במערכי חמאס, אך לאחר יציאת הכוחות חזר הארגון לגבות משאבים, לפקח על תנועה ולחבר חוליות לרשת. הפעם לא תוכננה פשיטה של שבועיים. המטרה הייתה לפרק את ההתארגנות בשיטתיות, לנתק את ג׳באליה מבית לאהיא ומבית חאנון ולהרחיב את ההגנה על גבול ישראל.

אוגדה 162 הגיעה מן המערכה ברפיח עם ניסיון מצטבר בלחימה נגד חוליות ותת־קרקע. חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת בני אור (460) הובילו את הכיתור ואת הכניסה, ובהמשך הצטרפה חטיבת גבעתי (84). כוחות הנדסה, מודיעין, חיל האוויר ויחידה 504 נבנו סביבן. השיטה הייתה לסגור נתיבי יציאה, ליצור מסדרונות פינוי לאוכלוסייה, לסנן חשודים ולפעול במתחמים לאחר שהתרוקנו ככל האפשר. ככל שחמאס עבר ממבנה גדודי לחוליות, נדרש צה״ל לייצר בעצמו את המטרה: לאתר אדם, פיר או מטען באמצעות חיבור של מידע חלקי.

הכיתור, הפינוי והכניסה למחנה בין 6 ל־20 באוקטובר 2024

השלב הראשון התמקד בטבעת סביב ג׳באליה ובדרכים המחברות אותה לעיר עזה ולבית לאהיא. טנקים של 401 ו־460 סגרו צירים, דחפורים פתחו מעברים וחי״ר פעל בשוליים. חיל האוויר תקף משגרים וחוליות שזוהו לקראת התקדמות הכוח. המהירות נועדה למנוע ממפקדי חמאס להתפזר לפני השלמת הכיתור, אך היא הוגבלה בידי הצורך להשאיר נתיב לאזרחים. הפעולה הצבאית והפינוי לא באו בזה אחר זה; הם התנהלו באותו מרחב ובאותם ימים.

צה״ל קרא לתושבים לנוע דרומה דרך מסדרונות מוגדרים. במחסומים הופרדו גברים לבדיקה, ויחידה 504 שילבה חוקרים כדי לזהות פעילים ולהפיק מידע בזמן אמת. ההיגיון היה מבצעי: בלי סינון יכולים מפקדים לצאת בתוך קהל ולהקים רשת במקום אחר. הסיכון היה אנושי ומודיעיני: בדיקה מהירה עלולה להחמיץ פעיל, ובדיקה רחבה מדי עלולה לעכב או לעצור אדם שאינו מעורב. במלחמת גרילה אין מדים שמפרידים מראש בין הלוחם לבין האזרח, ולכן איכות המידע נעשתה חלק מהגנת הזכויות ומהגנת הכוח גם יחד.

חמאס ניסה למנוע את הפינוי המלא, משום שנוכחות אוכלוסייה הגבילה את האש הישראלית ושמרה לו כיסוי. לפי צה״ל הופעל לחץ על תושבים ונעשה ניסיון לשמר שליטה במקלטים ובחלוקת מזון. חמאס טען מנגד שישראל מבקשת לרוקן את צפון הרצועה לצמיתות. החשש הפלשתינאי התחזק בשל היקף החישוף ובשל אמירות של פוליטיקאים בישראל. הפיקוד הצבאי הציג את ההוראות כזמניות

לצורך הקרב; הביקורת הבין־לאומית דרשה להבטיח שתתאפשר חזרה ולא רק יציאה.

ב־7 באוקטובר, ביום השנה למתקפה, שוגרו רקטות מן הרצועה לעבר ישראל. היקף הירי היה קטן לאין שיעור מזה של ראשית המלחמה, אך עצם היכולת לשגר נשאה ערך תודעתי. היא הראתה שמספר משגרים וחוליות שרדו גם לאחר שנה. ישראל תקפה את אזורי השיגור והעמיקה את הכיתור. הירי המחיש שוב את ההבדל בין פגיעה רחבה ביכולת לבין ביטולה המוחלט: ארגון מבוזר יכול לשמור אמצעי בודד חודשים ולהפעילו במועד סמלי.

בתוך המחנה הפעיל חמאס מטענים, נ״ט, צלפים ומרגמות. הוא הכיר את צירי הכניסה מן הקרבות הקודמים וניסה להפוך מבנים והריסות למוקדי מארב. הכוחות הישראליים באו עם היכרות טובה יותר של המרחב, אך מפה קודמת אינה מבטיחה שהדרך נשארה נקייה. כל ציר נבדק מחדש, וכל פיר שנאטם בעבר נבחן כדי לוודא שלא נפתח. הלמידה הייתה הדדית: צה״ל שיפר את החיבור בין מודיעין להנדסה, וחמאס שיפר את היכולת להסתיר חתימה ולהפעיל חוליה בלי מפקדה גדולה.

חטיבת גבעתי (84) הצטרפה ב־18 באוקטובר והרחיבה את המאמץ בתוך המחנה. אלה היו ארבעת החללים הראשונים בשלב הפתיחה.

ב־19 באוקטובר נפגע כוח שריון מגדוד 52 בג׳באליה. האירוע התרחש בשעה שהטנקים אבטחו את טבעת הכיתור ואת תנועת החי״ר, והוביל לבדיקה מחודשת של נתיבי החשיפה לאש נ״ט.

חיסול יחיא סינוואר בתל א־סולטאן

בזמן שהמאמץ העיקרי התנהל בג׳באליה המשיכו כוחות אוגדת עזה לפעול ברפיח. ב־16 באוקטובר נתקל כוח מביסל״ח 828 בחוליה בתל א־סולטאן. המפגש לא החל ממודיעין נקודתי על מנהיג חמאס, ורק לאחר סיום הקרב התברר כי אחד מאנשי החוליה הוא יחיא סינוואר. למחרת אישרה ישראל את זיהויו. חיסולו של מנהיג חמאס וממתכנני מתקפת 7 באוקטובר היה תוצאה של נוכחות ממושכת, לחץ והקטנת מרחב התנועה — לא של מבצע שנבנה סביב כתובת ידועה.

האירוע הדגים את הקשר בין הגזרות. אילו ישראל הייתה יוצאת לחלוטין מרפיח לאחר הודעת ספטמבר על פירוק החטיבה, ייתכן שהמפגש לא היה מתרחש. האחיזה בפילדלפי ובתל א־סולטאן הגבילה את התנועה והכריחה את הנהגת חמאס לפעול בתנאים קשים יותר. באותה שעה, המאמץ בג׳באליה מנע מן הארגון להציע לסינוואר מרחב חלופי בצפון. ההישג נולד אפוא ממערכת: שליטה בדרום, לחץ בצפון ומודיעין שאפשר זיהוי מהיר לאחר האירוע.

חיסול סינוואר היה מכה לפיקוד ולסמל שעליו נשען חמאס. הוא החזיק בסמכות לחבר בין הזרוע הצבאית, ההנהגה ברצועה ומשא ומתן על החטופים. אך הארגון לא נכנע. מפקדים מקומיים המשיכו לפעול, והנהגת חוץ ניסתה לבנות מנגנון החלטה. בטווח הקצר אף נוצר קושי במשא ומתן, משום שלא היה ברור מי מוסמך לקבל החלטה ולהעביר הוראות למחוזות. בטווח הארוך החליש אבדן המנהיג את יכולת חמאס לתאם מערכה ארצית.

עבור ישראל נפתחה גם אפשרות מדינית: לטעון שמטרת חיסול הנהגת 7 באוקטובר הושגה במידה רבה ולחתור לעסקה מעמדת כוח. מנגד, היו שטענו כי דווקא הרגע מתאים להגביר לחץ עד כניעה. שתי האפשרויות נשענו על אותו

הישג אך הובילו לכיוונים שונים. הממשלה בחרה להמשיך את המערכה בצפון ובמקביל לחדש מגעים, בלי להכריז שהמלחמה הסתיימה.

ג׳באליה כמערכת מודיעין

ככל שהכיתור התבסס, הפכה הפעולה ממאבק על צירים למערכת של איתור. שבויי מלחמה מסרו מידע על פירים, מפקדים ומחסנים; מסמכים שנמצאו במבנים חיברו שמות ליחידות; רחפנים עקבו אחר תנועה בין מתחמים; וכוחות הנדסה פתחו את התוואים. כל ממצא הוליד יעד נוסף. במלחמה מול רשת, השאלה החשובה אינה רק כמה פעילים נפגעו ביום מסוים, אלא אם שרשרת המידע נסגרת מהר יותר מכפי שהרשת מצליחה להתפזר.

יחידה 504 קיבלה משקל גדול במיוחד. חוקרים פעלו סמוך למסדרונות הפינוי ובמתקנים, והמידע שנאסף הועבר ישירות לאוגדה. לפי נתונים שפרסם צה״ל בדצמבר, אלפי חקירות והכוונות נוצרו במהלך המערכה. אין להסיק שכל מי שנחקר היה פעיל. חשיבות הנתון היא בהיקף עבודת המיון וביכולת להפוך תשובה על בית, אדם או שביל למטרה שנבדקת בשטח. מודיעין אנושי אינו מחליף הוכחה; הוא נקודת פתיחה שצריכה חיזוק מתצפית וממממצא.

שבויי המלחמה היו גם מקור להבנת השיקום. חמאס לא ניסה תמיד להקים מחדש את הגדוד במבנה שלפני המלחמה. לעיתים מונה אחראי מקומי על כמה חוליות, אמצעי לחימה חולקו ממחבוא, והקשר נעשה באמצעות שליחים. מסגרת כזאת חלשה יותר, אך קשה יותר לזיהוי משום שהיא אינה זקוקה למפקדה גדולה. צה״ל נדרש לכן לפגוע לא רק בראש שרשרת אלא גם בקשרים שמאפשרים לה לפעול: כספים, מחסנים, שליחים ושליטה בסיוע.

התת־קרקע נשאר מרכיב מרכזי. חלק מן התוואים הוכרו ממבצעים קודמים, אך הסתעפויות חדשות נחשפו. מנהרה שאיבדה את אחד הפתחים יכולה להישאר שימושית דרך פתח אחר. לכן הכוחות לא הסתפקו באטימה מקומית; הם ניסו למפות את המערכת ולשלול את הרצף. העבודה התקדמה לאט יחסית לקרב מעל הקרקע, והשאירה פער קבוע בין הודעה על שליטה בשכונה לבין השלמת הטיפול בכל מה שמתחתיה.

מן המחנה אל בית לאהיא נובמבר 2024

במחצית השנייה של אוקטובר ובתחילת נובמבר התמקדו הכוחות במחנה ג׳באליה ובשכונות שסביבו. לאחר פגיעה במוקדי הפיקוד התרחב המאמץ צפונה ומערבה אל בית לאהיא. המטרה הייתה לנתק את הרצף בין היישובים הצפוניים, לחסום תנועה דרך החוף ולפגוע במרחבים שבהם חמאס ניסה לרכז פעילים שיצאו מן המחנה. במקום טבעת אחת סביב יעד נוצרה סדרה של טבעות קטנות סביב שכונות ומתחמים.

בית לאהיא הציבה קושי שונה. לצד אזורים בנויים היו שטחים פתוחים, מחנות עקורים ומוסדות רפואיים. חמאס ניסה לנוע בין המרחבים ולהשתמש במבנים אזרחיים להסתרה. כוחות נדרשו להבחין בין ריכוז אוכלוסייה לבין מתחם שבו פועלת חוליה, ולאפשר פינוי לפני הרחבת אש. במקביל נמשכו ירי המרגמות והנ״ט נגד הצירים. כל התקדמות חייבה אבטחת הדרך חזרה לג׳באליה ולגבול.

המערכה סביב בתי החולים כמאל עדואן, האינדונזי ואל־עוודה נעשתה מוקד מחלוקת. ישראל טענה שחמאס משתמש בסביבתם לפיקוד, להסתרת פעילים ולאחסון, ולכן הפעילה כיתור, סינון ופשיטות. גורמי רפואה וארגונים בין־לאומיים

הזהירו מפני שיתוק הטיפול בצפון. אין פתרון נקי כאשר ארגון חמוש פועל לפי המודיעין בחסות מוסד רפואי: הימנעות מוחלטת מעניקה לו מרחב, ופעולה עלולה לפגוע בשירות חיוני. מכאן נגזרה פעולה מדורגת, שגם היא נשאה מחיר כבד לאוכלוסייה.

ישראל אפשרה בחלק מן הימים הכנסת דלק, ציוד רפואי ומזון לצפון, אך ארגוני סיוע טענו שהכמות והגישה אינן מספיקות. הקרבות, סגירת צירים וביזה של שיירות צמצמו את היכולת להפיץ גם סיוע שנכנס. חמאס ניסה לשמור השפעה על חלוקה; ישראל ביקשה למנוע ממנו משאבים ולחץ על האוכלוסייה. הזירה ההומניטרית לא הייתה רק תוצאה של הקרב — היא הייתה אחד המרחבים שבהם התנהל המאבק על שליטה.

ביקורת בין־לאומית טענה שישראל מיישמת בפועל תוכנית לניתוק צפון הרצועה ולהרעבתו. ישראל הכחישה וטענה שמטרתה פינוי זמני מן הלחימה ופירוק חמאס, לא גירוש קבוע. כדי להעריך את המדיניות יש לבחון גם את ההוראות וגם את המעשה: אכן נפתחו מסדרונות ונכנס סיוע, אך התנועה הייתה מסוכנת והיקף ההרס הקשה על חזרה. הפער בין הכוונה המוצהרת לבין התוצאה בשטח היה מקור מרכזי ללחץ על ישראל.

באותם ימים נכנסה חטיבת כפיר (900) למערכה והחלה להרחיב את הסריקה צפונה. השילוב בין גבעתי, כפיר ושריון אפשר להחליף כוחות בתוך המחנה בלי להפסיק את הכיתור.

הגדוד פעל בגזרה שבה חוליות יצאו למגע קצר וחזרו לתוואים. הפגיעה הובילה לסגירת המרחב ולסריקות שנועדו לאתר את החוליה ואת נתיב נסיגתה.

רצף האירועים התרחש בשלב שבו חטיבת כפיר (900) התקדמה מבתי המחנה לעבר בית לאהיא.

באותה תקופה דיווח צה״ל כי יותר מ־45,000 תושבים יצאו מצפון הרצועה דרך המסדרונות, כי מאות חשודים נשבו והוגדרו שבויי מלחמה וכי יותר מ־600 מחבלים חוסלו עד סוף אוקטובר. ב־29 בנובמבר פורסמה הערכה של כ־1,500 מחבלים שחוסלו וכ־1,200 שנשבו והוגדרו שבויי מלחמה מתחילת הקרב. המספרים מתארים את הערכת צה״ל; הם אינם מניין עצמאי של כלל ההרוגים בצפון.

כפיר, גבעתי וכמאל עדואן דצמבר 2024

בדצמבר פעלה חטיבת כפיר (900) בבית לאהיא לצד חטיבות אחרות בג׳באליה ובבית חאנון. הכוחות מצאו משגרים מוכנים, אמצעי לחימה ופירים במרחב שכבר הותקף. המעבר לבית לאהיא נועד לנתק מן המחנה עורף צפוני ולמנוע מחוליות לנוע בין ריכוזי האוכלוסייה, החוף ומוסדות רפואיים.

ב־27 בדצמבר פעלו צה״ל ושב״כ במתחם כמאל עדואן. צה״ל חשף והזהיר כי חמאס חזר להשתמש במקום לפיקוד ולהסתרת פעילים. לפי סיכום הצבא, כ־350 מטופלים ומלווים הועברו קודם לכן, 95 נוספים פונו במהלך הפעולה ו־240 פעילי חמאס, הג׳יהאד האסלאמי וחשודים נשבו והוגדרו שבויי מלחמה. הפעולה בוצעה ללא חללים לכוחות צה״ל; גורמי רפואה וארגונים בין־לאומיים תיארו פגיעה קשה בתפקוד הרפואי.

ניסיון "הבריחה מג׳באליה"

בליל 29–30 בדצמבר התקבל בסביבות 21:00 מידע על כוונה של מחבלים רבים לפרוץ מן הכיתור בג׳באליה ולנוע דרומה לעבר העיר עזה. ארבעה צוותי קרב חטיבתיים נערכו לאורך נתיבי היציאה, שינו עמדות והכינו מארבים, בעוד חיל האוויר ויחידות האיסוף עקבו אחר המרחב. לפנות בוקר, תחת גשם וראות מוגבלת, החלה תנועה רחבה של מחבלים מן המרחב המכותר. הכוחות הפעילו אש מתואמת מן הקרקע ומן האוויר וסגרו את נתיבי הנסיגה לכיוון העיר עזה. לפי סיכום צה״ל חוסלו 106 מחבלים בתוך פחות משעתיים. הניסיון נכשל, והאירוע המחיש כי הכיתור לא נועד רק למנוע תגבורת פנימה, אלא גם למנוע מן הכוח שנותר בג׳באליה לסגת דרומה ולהיטמע מחדש במערכי חמאס בעיר עזה.

במקביל נבנה מדרום לג׳באליה ציר רוחב שקיבל את השם "ציר מפלסים". הציר נמשך מן הגבול המזרחי לעבר החוף ונפתח באמצעות חישוף, הריסת תשתיות אויב ועבודות הנדסיות. הוא שימש מסדרון תנועה ואספקה מוגן, קו לכיתור המחנה ובסיס לפשיטות צפונה. שמו קישר את המאמץ בג׳באליה לקיבוץ מפלסים, שנפגע ב־7 באוקטובר.

מבחינה מערכתית ביתר הציר את השליש הצפוני של הרצועה לשני מרחבים: מצפון לו ג׳באליה, בית לאהיא ובית חאנון; ומדרום לו העיר עזה. החיתוך חסם תנועה ישירה של פעילים, אמצעי לחימה ותגבורות בין העיר לבין המחנות הצפוניים, ואפשר לאוגדה 162 להזין את הכוחות ממזרח למערב בלי להישען רק על צירים העוברים בתוך השטח הבנוי. לכן היה ציר מפלסים גם דרך לוגיסטית וגם גבול מבצעי שהעמיק את בידוד צפון הרצועה.

הגדודים פעלו נגד תשתיות סמוכות לגבול כדי לצמצם את האיום שיישאר לאחר הפסקת האש.

האירוע התרחש בתוך מרחב שכבר נסרק, והמחיש כי חוליות קטנות יכולות לחזור לציר ולהניח מטען גם לאחר שכוח עבר בו.

בחיבור למניין של 35 עד סוף דצמבר הגיע מספר חללי צה״ל במערכה הצפונית הרחבה — ג׳באליה, בית לאהיא ובית חאנון — ל־50. ההבחנה הגאוגרפית חשובה: "חללי קרב ג׳באליה" במובן הצר ו"חללי המערכה בצפון" אינם תמיד אותה ספירה.

עד סוף דצמבר דיווח צה״ל על יותר מ־2,200 מחבלים שחוסלו וכ־1,300 שנשבו והוגדרו שבויי מלחמה; בראשית ינואר פורסמו הערכות של כ־2,800 מחבלים שחוסלו וכ־1,950 שבויי מלחמה; וב־19 בינואר דיבר הרמטכ״ל על כ־3,000 מחבלי חמאס שחוסלו. המספרים התעדכנו בשל זיהוי מאוחר והרחבת הגזרה, ולכן אין להציגם כאילו נמדדו באותו יום ובאותה שיטה.

מכיתור המחנה להרחבת הגזרה

בפתיחה הפעילה אוגדה 162 את חטיבת עקבות הברזל (401) וחטיבת בני אור (460) לכיתור ולתנועה בצירים, ובהמשך את גבעתי בתוך המחנה. כוחות הנדסה פתחו נתיבים וחסמו תנועה בין ג׳באליה לעיר עזה, בעוד חיל האוויר ותותחנים תקפו חוליות ומשגרים. לאחר ביסוס הטבעת עבר הדגש מסגירת צירים לאיתור בתוך השוק, בתי הספר, המחסנים והתת־קרקע.

ב־15 באוקטובר פעלו הכוחות במרחב מרפאה של אונר״א שבה אותרו לפי צה״ל אמצעי לחימה וחדרים ששימשו פעילים. צה״ל חשף והזהיר כי חמאס

משתמש שוב במוסדות אזרחיים לאחר יציאת הכוחות; אונר״א וגורמי סיוע דרשו להגן על הצוותים ועל החוסים. הפעולה נעשתה במתכונת של כיתור, פינוי ובדיקה ולא של תקיפה אחת על המבנה.

ב־25 באוקטובר פעלו כוחות סביב בית החולים כמאל עדואן בפעם הראשונה במערכה. לפי צה״ל, עד אותו שלב חוסלו יותר מ־600 מחבלים וכ־300 חשודים נשבו והוגדרו שבויי מלחמה, ורוב האוכלוסייה באזור יצאה דרך המסדרונות. הפעולה במתחם נועדה לשבות פעילים ולבדוק שימוש צבאי, בעוד מטופלים וצוותים נשארו תחת תיאום רפואי.

בחודש נובמבר החליפה חטיבת כפיר (900) חלק מכוחות גבעתי והרחיבה את הפעילות לבית לאהיא. גדודי שמשון, נחשון ושקד פעלו לצד שריון והנדסה. הגזרה השתנתה מרחובות המחנה לשילוב של שכונות, שטחים פתוחים, מחנות עקורים ומוסדות רפואיים. המעבר חייב מערך חדש של צירים ומסדרונות ולא רק המשך של אותה טבעת.

יחידה 504 פעלה במסדרונות ובמתקני השבייה כדי לסנן חשודים ולהפיק מידע. עדויות על מפקדים, פירים ומחסנים נבדקו מול רחפנים, מסמכים וממצאים. לא כל מי שנבדק הוגדר שבוי מלחמה ולא כל שבוי מלחמה זוהה כפעיל. ההבחנה בין מספר הנבדקים, מספר שבויי המלחמה ומספר מי שזוהו כחברי ארגון נשמרה כדי שלא להפוך נתון מיון לנתון אויב.

המערכה סביב בתי החולים נוהלה בשלבים. תחילה נפתח מסדרון, אחר כך בוצעו בדיקות והעברה של מטופלים, ורק לאחר מכן פעלו כוחות בתוך המתחם או בסביבתו. השיטה נועדה לשלול מחמאס מקלט ולצמצם פגיעה בשירות הרפואי. בפועל כל סגירה או פינוי צמצמו זמנית את הטיפול בצפון והביאו לביקורת בין־לאומית.

החורף השפיע על התנועה ועל הסיוע. גשם ובוץ האטו כלי שריון ושיירות והגדילו את התלות בדרכים שאפשר לתצפת עליהן. ההנדסה נדרשה לתחזק נתיבים ולנקז מים, והיחידות סובבו כוחות בין קו קדמי למגננים. הפרטים הלוגיסטיים האלה מסבירים מדוע פעולה שנראית קצרה במפה נמשכה שבועות.

מעבר מהתקפה להסכם ינואר 2025

לאחר יותר משלושה חודשים עברה האוגדה מתנועה בתוך ג׳באליה ובית לאהיא לסגירת הסיכונים בבית חאנון ובפרימטר. המטרה הייתה להגיע להפסקת האש כאשר המנהרות הקרובות לגבול, המשגרים והמפקדים בעלי יכולת ההפעלה המיידית נפגעו ככל שניתן. יעד בעומק שניתן לעקוב אחריו קיבל עדיפות נמוכה יותר מתשתית שעלולה לאיים על שדרות בשעות הראשונות של ההפסקה.

הכוחות הכינו את היציאה תוך כדי לחימה: נקבעו מפות פריסה, ציוד פונה ועמדות בפרימטר הוכנו. באותה שעה נשמרה אפשרות שההסכם ייכשל בדקה האחרונה. יחידות נדרשו להיות מסוגלות לעצור את התנועה ולחדש אש, אך גם להימנע מפעולה שתחרוג מן השעה המוסכמת ותערער את העסקה.

הפרימטר נבחר כקו האחיזה העיקרי אחרי הנסיגה מן השכונות. הוא שימש בסיס אספקה בזמן הקרב וקו הגנה בזמן ההפסקה. ציר בארי נועד להצטמצם בהמשך להתפנות; פילדלפי נשאר לפריסה מדורגת ולדיון. כל סעיף מדיני תורגם למפה ולכללי מגע עבור חיילים שנדרשו להבחין בין תנועה אזרחית, הפרה ואיום.

בדרום המשיכו אוגדת עזה וחטיבת הנח״ל (933) להחזיק ברפיח ובפילדלפי, ובמרכז שמרו מילואים את ציר בארי. כך יכלה אוגדה 162 לרכז את עיקר העוצמה בצפון בלי לאבד את הגבול המצרי או את המסדרון המרכזי. האחיזות האלה נעשו גם מטבע במשא ומתן: כל נסיגה נקשרה לפעימה של שחרור חטופים.

הקרב השלישי הסתיים ללא מסגרת חמאס דומה לזו שהתארגנה באוקטובר. פיקוד מקומי נשחק, אלפי מחבלים לפי הערכת צה״ל חוסלו או נשבו והוגדרו שבויי מלחמה, ותשתיות רבות נחשפו. עם זאת, צה״ל לא הציג את הצפון כנקי מכל חוליה ומנהרה. הקרב יצר תנאי פתיחה טובים יותר להפסקת אש ולחזרה עתידית; הוא לא הקים שלטון חלופי שמונע שיקום.

חיסול יחיא סינוואר ברפיח, הפסקת האש בלבנון, הפגיעה באיראן וקריסת שלטון אסד בסוריה צמצמו את תמיכת הזירות בחמאס. ההשפעה הופיעה בעיקר במשא ומתן, לא בהיעלמות החוליות מבית חאנון. גם אויב שמצבו האסטרטגי הורע יכול להמשיך לגרום נפגעים בטווח המקומי — כפי שהוכיחו אירועי ינואר.

הימים האחרונים בבית חאנון והכנת הפריסה בין 14 ל־18 בינואר 2025

לאחר אירוע 13 בינואר המשיכו כוחות הנח״ל, השריון וההנדסה לפעול בבית חאנון. הכוחות לא פתחו יעד עירוני חדש; הם השלימו סריקות במרחבים הקרובים לגבול, בדקו צירים שבהם נמצאו מטענים ופעלו נגד תשתיות שעלולות לאיים על שדרות ועל מעבר ארז אחרי כניסת הפסקת האש. סדר העדיפות עבר ממטרות בעומק למנהרות, משגרים וחוליות בעלות יכולת פעולה מיידית.

חטיבת הנח״ל (933) החזיקה את המאמץ בתוך בית חאנון. לאחר רצף אירועי הנפגעים הוחלפו נתיבי תנועה, הוגברה הסריקה ההנדסית ונקבעו מרחקים חדשים בין הכלים בשיירות. צוותי שריון אבטחו את הרחובות והשטחים הפתוחים, והחי״ר פעל במבנים ובחצרות. המטרה הייתה להמשיך את המשימה בלי להיכנס שוב לציר שבו כבר נחשף מטען או מארב.

במקביל המשיכו חטיבות אחרות של אוגדה 162 להחזיק את ג׳באליה ובית לאהיא. גם כאשר עיקר האירועים עבר לבית חאנון, היה צורך למנוע מחוליות לנוע חזרה דרומה או מערבה. הכוחות שמרו את הצמתים והמסדרונות שנפתחו מאז אוקטובר, ערכו סריקות חוזרות והעבירו מידע משבויי המלחמה ומן הממצאים אל הכוח שבחזית.

צוותי יהל״ם וההנדסה קיבלו רשימת תשתיות שיש להשלים לפני היציאה מן השכונות. תוואי קרוב לגבול קיבל קדימות על פני פיר בעומק שניתן לעקוב אחריו, משום שיכולת לחדור או לשגר אל ישראל בשעות הראשונות של ההפסקה הייתה הסיכון המיידי. תשתיות שלא הושלמה חקירתן תועדו במפות ובתיקי היעדים כדי לאפשר חזרה אם העסקה תקרוס.

ב־15 בינואר, לאחר הודעת המתווכות על השגת הסכם, עברו המפקדות לעבודה בשני מסלולים. מסלול אחד המשיך את הלחימה עד השעה שתיקבע; המסלול האחר הכין יציאה: פינוי ציוד, סימון נתיבים, קביעת נקודות מעבר והכנת עמדות בפרימטר. החטיבות נדרשו לשמור כשירות מלאה משום שהאישור המדיני ורשימות החטופים עדיין לא הושלמו.

הציוד שפונה ראשון היה ציוד שאינו נדרש למגע המיידי — מחסנים עודפים, אמצעי אחזקה וחלק מן התשתית הלוגיסטית. תחמושת, רפואה וכלי הנדסה

נשארו זמינים עד הרגע האחרון. כל פינוי נעשה בציר מאובטח כדי שחמאס לא יזהה תנועה וינסה לפגוע בשיירה או להשתלט מחדש על מרחב לפני כניסת ההסכם לתוקף.

בפרימטר הוכנו עמדות לקליטת הכוחות שייצאו מג׳באליה, מבית לאהיא ומבית חאנון. המפקדים קיבלו מפות שמבדילות בין השכונות שיפונו, ציר בארי שיישאר בשלב הראשון אך יצטמצם בהמשך, והשטח לאורך הגבול שצה״ל ימשיך להחזיק. הסעיפים המדיניים תורגמו לנקודות ציון, שעות ותנועות שכל גדוד היה צריך לבצע בסדר קבוע.

לאחר חיסול סינוואר נדרשה הנהגת חמאס לבנות דרך חדשה לקבל החלטות. מצרים וקטאר העבירו מסרים בין הנהגת החוץ לבין גורמים ברצועה. ממשל ביידן ביקש להשלים עסקה לפני סיום כהונתו, וצוותו של הנשיא הנבחר דונלד טראמפ הפעיל לחץ להשיג הפסקת אש לפני ההשבעה. השילוב יצר חלון קצר שבו לשני הממשלים האמריקניים היה יעד משותף, ולמתווכות הייתה יכולת להבהיר שחוסר הסכמה יישא מחיר.

המחלוקות שנותרו היו קשות: רשימת החטופים והמידע על מצבם, מספר האסירים הביטחוניים, חזרת האוכלוסייה לצפון, נסיגה מציר בארי, פריסת צה״ל בפילדלפי והמעבר משלב ראשון לשני. ההסכם נבנה בשלושה שלבים כדי לדחות חלק מן ההכרעות. בשלב הראשון יוחזרו שלושים ושלושה חטופים, תופסק האש, ישוחררו אסירים ויגדל הסיוע; על סיום המלחמה והנסיגה המלאה אמורים היו לדון בהמשך. המבנה אפשר חתימה, אך השאיר בתוכו את המשבר הבא.

סיום הקרב, לא סיום המלחמה 19 בינואר 2025

בשעות אחר הצהריים הושבו לישראל רומי גונן, אמילי דמארי ודורון שטיינברכר. צה״ל החל לפרוס מחדש בהתאם להסכם, וחמאס יצא בגלוי ברחובות כדי להציג שליטה. קרב ג׳באליה השלישי הסתיים בעצירה מוסכמת ולא בכניעה. ישראל פגעה קשות בהתארגנות בצפון, הרחיבה את הפרימטר ואספה מודיעין רב; חמאס איבד את סינוואר ומפקדים רבים, אך שמר די כוח כדי לבצע עסקה ולהראות נוכחות.

סיום מבצעי והעברת המאמץ לעסקה

עם כניסת הפסקת האש עברו כוחות אוגדה 162 מן השכונות אל קווי הפריסה שנקבעו. הפרימטר נשאר קו ההגנה לאורך ישראל; ציר בארי נשאר זמנית לפי לוח השלב הראשון; ובדרום נמשכה הפריסה בפילדלפי. הכוחות לא יצאו מן המערכה כולה ביום אחד, אלא החליפו מצב מתמרון בתוך הערים להגנה תחת הסכם.

המערכה הצפונית נמשכה מ־6 באוקטובר עד 19 בינואר והתרחבה מג׳באליה לבית לאהיא ולבית חאנון. הנתונים מוצגים לפי הגדרת הצבא, משום שספירת ״ג׳באליה״ במובן הצר אינה זהה לספירת כל שלוש הגזרות.

רומי גונן, אמילי דמארי ודורון שטיינברכר הושבו בפעימה הראשונה אחר הצהריים. בכך הסתיים הקרב השלישי בעצירה מוסכמת, והמשך הכרונולוגיה עבר מן החטיבות המתמרנות אל לוח הפעימות, נסיגת הצירים ומנגנון המתווכות.

במהלך השלב, שנמשך מ־6 באוקטובר 2024 עד 19 בינואר 2025, נפלו 50 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 7 | הפסקת האש השנייה ושחרור החטופים

הפסקת האש נמשכה מ־19 בינואר 2025 עד 18 במרץ 2025. יעד השלב: לבצע את שלב א׳ של העסקה, להשיב חטופים חיים וחללים, לשנות את פריסת הכוחות ולשמר יכולת לחזור ללחימה אם השלב הבא לא יוסכם.

סדר הכוחות: הכוחות נסוגו מחלק מן המרחבים, פתחו את ציר בארי לתנועה צפונה ונשארו ערוכים בפרימטר ובציר פילדלפי.

הסכם שמקפיא את המחלוקת

הפסקת האש שנכנסה לתוקף ב־19 בינואר 2025 הייתה רחבה וארוכה מן העסקה הראשונה בנובמבר 2023. השלב הראשון נקבע לארבעים ושניים ימים, ובמהלכו אמורים היו להשתחרר שלושים ושלושה חטופים ישראלים — חיים וחללים — תמורת אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה, נסיגות מדורגות והרחבה גדולה של הסיוע. חמישה אזרחים תאילנדים שוחררו בנפרד. ההסכם לא הכריע את שאלת סיום המלחמה. הוא דחה אותה למשא ומתן על השלב השני, שהיה אמור להתחיל כבר במהלך השלב הראשון. בכך נוצר מנגנון שמאפשר להתחיל בהשבות בלי לפתור מראש את הסתירה העיקרית.

ישראל ביקשה להשיב מספר גדול של חטופים בלי לוותר מיד על האפשרות לחזור ללחימה. חמאס ביקש להפוך את השלב הראשון למסלול בלתי הפיך לסיום המלחמה ולנסיגה מלאה. שתי המטרות אינן זהות. כדי לגשר ביניהן השתמש ההסכם בלוחות זמנים, במפות ובערבויות של המתווכות, אך נמנע ממשפט שמפרש באופן אחד את הסוף. העמימות הייתה תנאי לחתימה וגם חולשתה: כל צד יכול היה להסביר לציבורו שההמשך יתאים לעמדתו, אף שאי אפשר ששתי הפרשנויות תתממשנה במלואן.

העסקה נבנתה סביב פעימות. חמאס נדרש להעביר שמות מראש, הצלב האדום קיבל את המשוחררים בנקודות מסירה, וישראל שחררה אסירים לאחר אימות ההעברה. מנגנון כזה מצמצם את הסיכון שצד אחד יבצע את כל התחייבותו בלי לקבל תמורה, אך מעניק לכל רשימה ולכל איחור כוח לעצור את התהליך. בשונה מתמרון, שבו הפיקוד שולט ברוב קצב הפעולה, עסקה תלויה בביצוע מדויק של יריב, מתווכות וגופים אזרחיים.

ארבע הפעימות הראשונות בין 19 בינואר ל־1 בפברואר 2025

בפעימה הראשונה, ב־19 בינואר, שבו רומי גונן, אמילי דמארי ודורון שטיינברכר. ישראל שחררה תשעים אסירות ביטחוניות ואסירים ביטחוניים קטינים. השבתן אחרי 471 ימים עוררה הקלה רחבה, אך גם חשפה את המרחק בין התחלת העסקה לבין השלמתה. באותו ערב יצאו אנשי חמאס בגלוי והקיפו את נקודת המסירה. ישראל ראתה במפגן ניסיון להציג שליטה למרות המכות שספג הארגון; חמאס ביקש להוכיח שהוא עדיין מסוגל לארגן טקס, לאבטח שטח ולבצע הוראה.

ב־25 בינואר שוחררו ארבע התצפיתניות לירי אלבג, דניאלה גלבוע, קרינה אריייב ונעמה לוי, וישראל שחררה מאתיים אסירים ביטחוניים. חמאס לא שחרר באותו יום את ארבל יהוד, שהייתה אמורה להיכלל מוקדם יותר כאזרחית. ישראל טענה להפרת סדר העדיפות ועיכבה את פתיחת הדרך המלאה לצפון. המחלוקת הראתה שההסכם אינו פועל מעצמו: גם כאשר ההחלפה מתבצעת, פרשנות של קטגוריה אחת יכולה לעכב סעיף הנוגע למאות אלפי עזתים.

לאחר תיווך נוסף הסכים חמאס לשחרר את ארבל יהוד בפעימה מיוחדת ב־30 בינואר. יחד עמה שבו אגם ברגר וגדי מוזס, וחמישה אזרחים תאילנדים שוחררו בנפרד. ישראל שחררה מאה ועשרה אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה. המסירה בח׳אן יונס התנהלה בתוך קהל גדול וצפוף, וישראל מחתה על הסיכון למשוחררים. המתווכות העבירו התחייבות לשנות את הסדר. האירוע המחיש שגם הצגה תודעתית יכולה לסכן את מנגנון העסקה אם היא פוגעת בתחושת הביטחון המינימלית של הצד השני.

ב־1 בפברואר שבו עופר קלדרון, ירדן ביבס וקית׳ סיגל. ישראל שחררה 183 אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה. ארבע הפעימות הראשונות יצרו קצב שניתן היה לעקוב אחריו: שמות נמסרים, חטופים עוברים לצלב האדום, בדיקה רפואית ומשפחתית מתקיימת, ולאחר מכן משתחררים האסירים הביטחוניים ושבויי המלחמה. אבל מאחורי הסדר נותרו שאלות שאין לטבלה תשובה עליהן: כמה מן החטופים בחיים, מי ייכלל בפעימה הבאה, ומה יקרה אם מידע שנמסר אינו נכון.

חזרת האוכלוסייה ופתיחת ציר בארי

הוויכוח על ארבל יהוד עיכב גם את חזרת התושבים לצפון. לפי ההסכם אמורה הייתה ישראל לפתוח מעבר רגלי וכלי רכב כאשר תתקדם רשימת השחרורים. לאחר שהושגה התחייבות לפעימה המיוחדת, נפתחה הדרך ב־27 בינואר. מאות אלפים נעו צפונה לאורך החוף ודרך הבדיקות בציר בארי. עבור הפלשתינאים היה זה רגע של שיבה, גם אם רבים הגיעו לבתים שנפגעו; עבור חמאס הייתה התנועה הוכחה שהוא כפה נסיגה; עבור ישראל היה זה סעיף בעסקה שנועד לאפשר השבת חטופים בלי לוותר מיד על הפרימטר.

הבדיקות בציר נועדו למנוע העברת אמצעי לחימה כבדים ברכב לצפון. הולכי רגל עברו במסלול אחד וכלי רכב נבדקו במסלול אחר (באמצעות מנגנון חיצוני שהיה חסר יעילות). ההסדר היה פשרה: חמאס קיבל תנועה של אוכלוסייה, ישראל שמרה למשך זמן מסוים בקרה על ציוד. ככל שהאוכלוסייה גדלה בצפון, נעשתה פעולה צבאית עתידית מורכבת יותר. לכן החזרה הייתה לא רק עניין הומניטרי אלא שינוי של תנאי המערכה.

ב־9 בפברואר השלים צה״ל את נסיגתו מציר בארי בהתאם ללוח השלב הראשון. הכוח יצא מן המסדרון שחצה את הרצועה והותיר את הפרימטר לאורך הגבול. ההבחנה בין השניים נעשתה מעשית: ציר בארי, ששימש כבסיס לפשיטות וכחיץ בין צפון לדרום, פונה; הפרימטר, שנועד להגן על יישובי ישראל, נשאר. חמאס קיבל מחדש רצף תנועה צפונה, אך לא גישה חופשית אל קו הגבול הישראלי.

הנסיגה הייתה המחיר הצבאי המרכזי של השלב הראשון. במשך יותר משנה העניק הציר לצה״ל דרך אספקה, בסיסי אש ויכולת להגיע במהירות לזייתון, שג׳אעיה ומחנות המרכז. עם פינויו נדרשה כל פעולה עתידית לחדירה חדשה מן הגבול או מדרום. מנגד, ישראל שמרה מפות, ניסיון ויכולת אווירית, והעריכה שתוכל לשוב אם ההסכם יקרוס. השאלה האסטרטגית הייתה אם חופש החזרה העתידי שקול לנכס שמפנים בפועל. אין לכך תשובה צבאית בלבד; היא תלויה בלגיטימציה ובמחיר של פתיחת מלחמה מחדש.

משבר, איום והמשך הפעימות בין 8 ל־15 בפברואר 2025

ב־8 בפברואר שבו אלי שרעבי, אוהד בן עמי ואור לוי, וישראל שחררה 183 אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה. מצבם עורר דאגה ציבורית והחריף את הלחץ להשלים את העסקה. בלי להיכנס לתיאור פיזי, היה ברור כי השבי הממושך פגע בהם וכי הזמן אינו מרכיב ניטרלי. עבור המשפחות, כל דחייה בשלב השני משמעותה סיכון נוסף; עבור הממשלה, קבלת כל דרישה תחת לחץ עלולה להשאיר את חמאס בשלטון. הפער בין הזמן האנושי לבין הזמן האסטרטגי נעשה מרכזי יותר.

ימים אחר כך הודיע חמאס שידחה את הפעימה הבאה בטענה שישראל מפרה את ההסכם בהכנסת סיוע ובירי. ישראל דחתה את הטענות, ריכזה כוחות סביב הרצועה והזהירה שאם השחרור לא יחודש תתחדש הלחימה. המתווכות פעלו במהירות, משום שקריסת פעימה אחת יכולה הייתה להפיל את כל המבנה. בסופו של דבר הודיע חמאס שימשיך, וישראל נמנעה מחזרה מיידית לאש. המשבר הראה שהרתעה צבאית ותיווך אינם חלופות; שניהם נדרשו כדי להחזיר את הצדדים ללוח.

ב־15 בפברואר שבו אלכסנדר טרופנוב, שגיא דקל־חן ויאיר הורן, וישראל שחררה 369 אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה. זו הייתה הפעימה השישית של חטופים חיים. חמאס המשיך לקיים טקסי השפלה לחטופים: הוא העלה אותם לבמות תעמולה, הציב סביבם מחבלים חמושים וקהל, וכפה עליהם להשתתף במופע שנועד להציג את שליטתו. ישראל ראתה בכך פגיעה נוספת בחטופים ולא ״טקס מסירה״ לגיטימי. ההתנהלות הובילה בהמשך לעיכוב שחרור האסירים עד שהמתווכות נתנו התחייבות שהמסירות הבאות תערכנה בלי מופעי השפלה.

הפרימטר ופילדלפי בזמן ההפסקה

לאחר פינוי ציר בארי נשענה פריסת צה״ל בעיקר על הפרימטר ועל ציר פילדלפי. לאורך גבול ישראל שמרו כוחות על עמדות שנועדו למנוע התקרבות, ירי וחדירה. כל אירוע סמוך לקו נבחן לפי כללי ההסכם, ובכמה מקרים ירו הכוחות לעבר חשודים שלדבריהם סיכנו אותם. חמאס האשים את ישראל בהפרות; ישראל טענה שהיא מגיבה לאיום. אזור ביטחון מפחית את הסיכון ליישובים, אך בזמן הפסקת אש הוא גם יוצר קו מגע שבו טעות מקומית יכולה לקבל משמעות מדינית.

ציר פילדלפי היה מורכב יותר. ההסכם קבע פריסה מדורגת בשלב הראשון ודיון בהמשך, אך ישראל הדגישה שלא תאפשר חזרת הברחות. מצרים ביקשה להחזיר את מעבר רפיח לפעילות ללא נוכחות ישראלית ישירה, והאיחוד האירופי חזר לסייע במעבר. פצועים וחולים יצאו במספרים מוגבלים. השאלה מי בודק, מי מחזיק מצלמות ומי רשאי לעצור אדם הייתה ביטוי קטן לשאלת הריבונות הגדולה.

חמאס ניצל את יציאת צה״ל מן הערים כדי להחזיר משטרה, אנשי מנגנון וטקסים. הוא ניסה להציג שליטה, לאכוף סדר ולהשפיע על הסיוע. ישראל ראתה בכך הוכחה שהארגון לא ויתר על שלטונו ושבלי פירוז אין סיום למלחמה. מנגד, לא היה גוף פלשתינאי חלופי שמסוגל להיכנס במהירות לכל השכונות. הפסקת האש חשפה אפוא את הוואקום שהיה מוסתר בזמן התמרון: ברגע שהטנקים יוצאים, מי מנהל רחוב, משאית ומחסן?

הפעימות האחרונות של השלב הראשון בין 20 ל־27 בפברואר 2025

ב־20 בפברואר העביר חמאס ארבעה ארונות. הבדיקות בישראל זיהו את עודד ליפשיץ ואת הילדים אריאל וכפיר ביבס, אך קבעו שהגופה הרביעית אינה של שירי ביבס. ישראל האשימה את חמאס בהפרה חמורה. למחרת הועברה גופתה של שירי וזוהתה. האירוע פגע באמון והפך את השבת החללים למבחן לא פחות רגיש מהשבת החיים. יש לתארו בכבוד ובדיוק: משפחה וחברה המתינו לוודאות, וטעות או הטעיה במנגנון כזה אינה פרט טכני.

ב־22 בפברואר שבו שישה חטופים חיים: אליה כהן, עומר שם טוב, עומר ונקרט, טל שהם, אברה מנגיסטו והישאם א־סייד. ישראל הייתה אמורה לשחרר מאות אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה, אך עיכבה את השחרור במחאה על טקסי ההשפלה ועל היעדר ודאות לגבי הפעימות הבאות. העיכוב יצר משבר נוסף. חמאס טען שישראל מפרה את ההסכם; ישראל ביקשה התחייבות שהמסירות הבאות יתנהלו בלי מופעים המשפילים ומסכנים את החטופים.

המתווכות גיבשו פתרון: חמאס יעביר ארבעה חללים נוספים בלי טקס פומבי, וישראל תשלים את שחרור האסירים הביטחוניים ושבויי המלחמה שעוכב. בלילה שבין 26 ל־27 בפברואר הושבו צחי עידן, איציק אלגרט, אוהד יהלומי ושלמה מנצור, וישראל שחררה מאות אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה, כולל ההשלמות. בכך הושלמה מכסת שלושים ושלושה החטופים של השלב: עשרים וחמישה חיים ושמונה חללים, לצד חמשת התאילנדים ששוחררו בנפרד.

בשלב הראשון שחררה ישראל 1,777 עצירים בשתי קטגוריות משפטיות: אסירים ביטחוניים שנשפטו או הוחזקו במעצר ביטחוני, ושבויי מלחמה שנשבו ברצועה. המספר המדויק מונע ערבוב בין הערכות מוקדמות לבין הביצוע בפועל. העסקה החליפה אנשים בעלי מעמד משפטי שונה בחטופים שנחטפו מבתיהם ומבסיסיהם; אין בין הקבוצות סימטריה מוסרית, אלא מנגנון מיקוח שחמאס בנה באמצעות חטיפה.

סיוע, חזרת האוכלוסייה ומנגנון הביצוע

ההסכם נבנה בשלושה שלבים. בשלב הראשון נקבעו 42 ימי הפסקת אש, השבת 33 חטופים ישראלים חיים וחללים, שחרור אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה, הגדלת הסיוע ונסיגות מדורגות. בשלב השני אמורים היו להשתחרר יתר החטופים החיים ולהידון סיום המלחמה והנסיגה. השלב השלישי נועד להשבת יתר החללים ולשיקום. רק השלב הראשון קיבל לוח ביצוע מלא בינואר.

בכל פעימה העביר חמאס שמות למתווכות, הצלב האדום קיבל את החטופים בנקודת המסירה וצה״ל העבירם לנקודת קליטה ולבדיקה רפואית. רק לאחר אימות ההעברה החל שירות בתי הסוהר בשחרור רשימת האסירים הביטחוניים ושבויי המלחמה שנקבעה לאותו יום. הסדר הזה צמצם את הסיכון לביצוע חד־צדדי, אך הפך כל איחור או טעות בשם למשבר של שעות.

בישראל נבנה מסלול קבוע לקליטת השבים: זיהוי ראשוני, בדיקה רפואית, מפגש עם המשפחה והעברה לבית חולים לפי הצורך. הודעה לציבור נמסרה רק לאחר אימות ועדכון הקרובים. המידע שהשבים יכלו למסור נאסף בהדרגה ובהתאם למצבם; צורכי הרפואה והמשפחה קדמו לחקירה מבצעית.

השחרור הישראלי דרש רשימות נפרדות לפי מעמד: אסירים ביטחוניים, אסירות ביטחוניות, אסירים ביטחוניים קטינים ושבויי מלחמה מן הרצועה. בג״ץ דן בעתירות, שירות בתי הסוהר הכין נקודות יציאה, וחלק מן האסירים הביטחוניים

הועברו לחו״ל לפי תנאי העסקה. המספר בכל פעימה לא היה יחס קבוע, משום שהמפתח השתנה לפי קטגוריית החטוף ולפי רשימת השמות.

ב־9 בפברואר פינה צה״ל את ציר בארי, אך לא את הפרימטר. המגננים והדרך שחצו את הרצועה פונו לפי לוח העסקה, ואילו עמדות ההגנה לאורך הגבול נשארו. פילדלפי ומעבר רפיח נוהלו במתכונת נפרדת: נוכחות ישראלית מדורגת, גורמי פיקוח וסיוע אירופי, ותנועה מוגבלת של חולים ופצועים דרך המעבר.

חמאס החזיר משטרה, אנשי מנגנון וטקסי מסירה כדי להציג רציפות שלטונית. יכולתו לא חזרה למצב שלפני המלחמה: מפקדים רבים חוסלו, החטיבות פורקו, מאגרי נשק נפגעו והפרימטר נשאר בשליטת צה״ל. עם זאת, בהיעדר גוף פלשתינאי חלופי הצליח הארגון לחדש גבייה, שיטור והשפעה על חלוקת הסיוע.

פקיעת השלב הראשון בין 1 ל־17 במרץ 2025

ארבעים ושניים ימי השלב הראשון הסתיימו ב־1 במרץ בלי הסכמה על השלב השני. ישראל תמכה בהצעה אמריקנית להאריך את ההפוגה בתקופת רמדאן ופסח ולהמשיך בשחרורים; חמאס דרש לעבור למסלול המקורי, שבו יידונו שחרור יתר החטופים, נסיגה נוספת והפסקת מלחמה קבועה. כל צד טען שהאחר מנסה לשנות את ההסכם לאחר שקיבל את תמורת השלב הראשון.

ב־2 במרץ עצרה ישראל את הכנסת הסיוע לרצועה והציגה את הצעד כלחץ על חמאס לקבל הארכה ולשחרר חטופים נוספים. חמאס והמתווכות טענו שמדובר בהפרה שפוגעת באוכלוסייה. המשא ומתן נמשך בדוחא ובקהיר, וארצות הברית הציעה שחרור נוסף תמורת הארכה, אך לא הושגה הסכמה על יעד הסיום.

בימים הראשונים של מרץ לא התקיימה פעימה נוספת ולא נמסרה רשימת שמות חדשה. המתווכות ניסו לבנות מתווה ביניים שיאריך את ההפסקה ויחזיר חטופים נוספים בלי להכריע מיד את כל שאלות השלב השני. ישראל דרשה שחרור נוסף כתנאי להמשך ההפוגה; חמאס דרש שהמשא ומתן יישאר מחובר להתחייבות על סיום המלחמה. הדיונים עברו בין דוחא לקהיר, אך מנגנון הפעימות שכבר פעל שישה שבועות נעצר בפועל.

מבחינה מבצעית נשמרה פריסת צה״ל לאורך הפרימטר ובציר פילדלפי. לאחר פינוי ציר בארי לא היה עוד מסדרון ישראלי החוצה את הרצועה, ולכן הכוחות נערכו לחדירה מחודשת מן הגבול אם תתקבל החלטה לחזור ללחימה. מפקדות עדכנו מטרות שנאספו לפני ההפסקה, בדקו אילו תשתיות השתנו בזמן חזרת האוכלוסייה והכינו נתיבי תנועה שאינם נשענים על המגננים שפונו בפברואר.

מערך ההגנה חולק לשלוש גזרות. בצפון אבטחו הכוחות את המרחב שמול ארז, שדרות ויישובי שער הנגב; במרכז נשמרו עמדות לאורך הגבול מול העיר עזה והמחנות בלי ציר פנימי החוצה את הרצועה; ובדרום נמשכה האחיזה במרחב רפיח ופילדלפי. כל גזרה עדכנה נתיבי תגבור, נקודות פינוי רפואי ומטרות תגובה, משום שחידוש לחימה לאחר הפסקה מחייב לעבור מחדש ממערך סטטי לתנועה.

בגבול הדרומי נדרש תיאום נוסף משום שכל שינוי בפריסה בפילדלפי נגע גם למצרים ולמעבר רפיח. ישראל ביקשה לשמור יכולת למנוע הברחות; מצרים והמתווכות ביקשו להבטיח שמעבר אזרחי לא יהפוך לנקודת חיכוך. מאחר שלא נפתח שלב שני, לא הופעל לוח נסיגה חדש והכוחות נשארו בעמדות שהוגדרו לסיום השלב הראשון.

פעימות השבת החטופים בהפסקת האש השנייה

מועד	הושבו לישראל	אופי הפעימה	אסירים ביטחוניים ושבויי מלחמה
19.1	3	חטופות בחיים	90
25.1	4	חיילות בחיים	200
30.1	3 + 5 תאילנדים	חיים	110
1.2	3	חטופים בחיים	183
8.2	3	חטופים בחיים	183
15.2	3	חטופים בחיים	369
20–21.2	4	חללים	—
22–27.2	חיים 4+ 6 חללים	שתי פעימות	642
סך הכול	חטופים ישראלים 33 5+ חטופים זרים	8 פעימות	1,777

במהלך השלב, שנמשך מ־19 בינואר 2025 עד 18 במרץ 2025, לא נפלו לוחמי צה״ל ברצועת עזה.

שלב 8 | מבצע „עוז וחרב”

השלב נמשך מ־18 במרץ 2025 עד 18 במאי 2025. יעד השלב: לחדש את הלחימה במכת אש, לשוב לתמרון קרקעי, להרחיב את מרחב הביטחון ולפתוח את ציר מורג כך שהשטח שנתפס ישמש בסיס לשלב ההתקפי הבא.

סדר הכוחות: אוגדות 36, 252 ואוגדת עזה; כוחות 162 ו־99 פעלו במרחבי הצפון והמרכז בהתאם להתפתחות המבצע.

מן ההפוגה בחזרה למלחמה

בחצות שבין 17 ל־18 במרץ 2025 הסתיימה למעשה הפסקת האש השנייה במלחמה — ההפוגה שהחלה ב־19 בינואר 2025, לאחר הפסקת האש הראשונה בנובמבר 2023. המשא ומתן על המשך המתווה נקלע למבוי סתום, 59 חטופים חיים וחללים נותרו ברצועה, וחמאס המשיך להחזיק במוקדי שלטון, במנגנוני ביטחון ובמסגרות צבאיות שנפגעו אך לא חדלו לפעול. בשעות הלילה חידשה ישראל תקיפה רחבה ברצועה, ובכך נפתח מבצע „עוז וחרב”.

החזרה ללחימה הייתה שינוי תפיסה ולא רק חידוש אש. בתקופה הראשונה של המלחמה נשען צה״ל פעמים רבות על פשיטה: כניסה למרחב, השמדת תשתיות ויציאה. הניסיון המצטבר הראה כי לאחר הנסיגה חזר חמאס אל שכונות שנעזבו, גייס פעילים, שיקם עמדות והפעיל מחדש מנהרות שנותרו. מכאן נולדה החלטה לעבור בהדרגה מכניסות מוגבלות לכיבוש מרחבים, טיהורם והחזקה בהם.

גם משקל סוגיית החטופים השתנה. העסקה השנייה השיבה לישראל חטופים נוספים, ולכן מספר החטופים שנותרו ברצועה היה קטן מזה שעמד בפני מקבלי ההחלטות קודם לכן. ככל שהמספר הצטמצם, גברה האפשרות לרכז יותר כוח

בשינוי מפת השליטה: לתפוס שטח, להרחיב אזורי ביטחון ולהחזיק בנכסים טריטוריאליים עד להסדר סופי שיביא להשבת כלל החטופים והחללים.

האסטרטגיה החדשה נשענה על שלושה רכיבים מבצעיים. הראשון היה פגיעה מהירה בהנהגה הצבאית והשלטונית של חמאס. השני היה חידוש התמרון בכמה מוקדים כדי לבתר את הרצועה ולבודד את חטיבות הארגון. השלישי היה הקמת צירים ומרחבי אחיזה קבועים יחסית, כך שחמאס לא יוכל לשוב מיד אל השטח לאחר מעבר הכוחות.

היעד הישראלי נשאר כפול: להשיב את החטופים ולפרק את יכולתו הצבאית והשלטונית של חמאס. אלא שלאחר העסקה השנייה, וככל שמספר החטופים שנותרו ברצועה הצטמצם, השתנתה גם האסטרטגיה להפעלת הכוח. מעתה לא נועד השטח להיתפס רק לצורך פשיטה ולאחר מכן להינטש: המטרה הייתה לכבוש מרחבים, לטהר אותם ולהחזיק בהם לאורך זמן, כך שכל קילומטר שחמאס מאבד הופך למנוף לחץ. ההנחה הייתה שככל שהאחיזה הישראלית תתרחב והשטח הזמין לחמאס יצטמצם, כך יגדל המחיר של המשך הסירוב — עד שהארגון יסכים לעסקה הסופית להשבת החטופים והחללים.

כך נפתח „עוז וחרב" כשהמערכת המדינית והמערכת הצבאית משולבות זו בזו. חמאס החזיק בחטופים ובשרידי מנגנון שלטוני; ישראל החזיקה בעליונות אש וביכולת לשנות את המצב הקרקעי. המבחן של השלב החדש היה אם תפיסת השטח והפגיעה הרצופה בפיקוד יהפכו את הזמן מגורם המסייע לחמאס לגורם הפועל נגדו.

מכת הפתיחה בין 18 ל־19 במרץ 2025

גל התקיפות הראשון הופעל בו־זמנית בצפון, במרכז ובדרום כדי למנוע מן המפקדות להתריע זו לזו. מטרות שנאספו בתקופת ההפוגה הותקפו ברצף קצר, וחדרי השליטה נדרשו לעבור בתוך דקות משגרת ממשל לשגרת הישרדות. הפגיעה בבכירי הממשל נועדה לשלול מחמאס את היכולת להציג את ההפוגה כתקופה שבה חזר לשלוט כרגיל.

לאחר הגל הראשון נמשכו תקיפות נגד משגרים שהוכנו לירי ונגד חוליות שניסו לעבור בין אתרים. מרכזי האש האוגדתיים קיבלו מטרות מאמ״ן ומשב״כ והעבירו אותן לחיל האוויר. הרצף בין איסוף, הפללה ותקיפה קיצר את זמן חיי המטרה והקשה על מפקדים לעבור למחסה אחר.

בדרום כוונה האש גם אל מרחבים שמהם ניתן היה לאיים על הכניסה העתידית לרפיח ולמורג. בצפון נפגעו עמדות ותשתיות ליד ג׳באליה, בית חאנון ודרג׳־תופאח. בכך הפך הלילה הראשון להכנה של כמה שדות קרב, אף שהכוחות הקרקעיים טרם חזרו לכולם.

מפקדי חמאס הגיבו בהפסקת שגרות קשר, בפיזור ובמעבר לפקודות מקומיות. התגובה הקטינה את היכולת של ישראל לאתר ריכוזים נוספים, אך גם פגעה בתיאום של הארגון. המעבר המהיר למבנה מבוזר הסביר מדוע נדרש תמרון: האש יכולה לשתק מרכז, אך רק כוח על הקרקע יכול להגיע אל הרשת המקומית שנותרה.

מכת הפתיחה של 18 במרץ תוכננה כמהלך רחב, מפתיע ומבוסס מודיעין. חיל האוויר תקף בתוך זמן קצר עשרות מטרות ברחבי הרצועה: מפקדות, מתחמי שליטה, אתרי התעצמות ומקומות שבהם שהו מפקדים ובעלי תפקידים בחמאס.

התקיפות, שהחלו בשעות הלילה לאחר שבועות של הפוגה, סימנו בפועל את סופה של הפסקת האש השנייה ואת חזרת המערכה לשלב התקפי מלא.

לפי צה״ל ושב״כ, כבר במכת הפתיחה חוסלו שמונה בכירים במערכת השלטונית של חמאס. בין הבולטים שבהם היה עצאם א־דעאליס, ראש ממשלת חמאס ברצועה, ולצדו בכירים במנגנוני הפנים, הביטחון והמשפט. במקביל לחידוש ההפצצות ולהתרעות הפינוי החלה תנועה רחבה של תושבים בתוך הרצועה אל אזורים שנתפסו בטוחים יותר; לאחר כמעט חודשיים של הפוגה, עצם קצב התקיפות והיקפן הבהירו בתוך שעות שהפסקת האש הסתיימה ושצה״ל חזר להכין את השטח לתמרון קרקעי.

בהודעה המשותפת של צה״ל ושב״כ אושרו בין היתר חיסולם של עצאם א־דעאליס, ראש ממשלת חמאס; מחמוד אבו־וטפה, שר הפנים והביטחון הלאומי; בהג׳ת אבו־סלטאן, ראש מנגנון ביטחון הפנים; ואחמד אל־חטה, שר המשפטים. הפגיעה בבכירי הממשל נועדה לשבש לא רק את הזרוע הצבאית אלא גם את המנגנון שאיפשר לחמאס לחדש גביית מסים, משטרה, חלוקת משאבים ושליטה באוכלוסייה בתקופת ההפוגה.

במהלך החודש הראשון של הפעילות המחודשת עלה המניין הרשמי ל־11 בכירים בלשכה המדינית ובמערכת השלטונית שחוסלו. עד 16 באפריל דיווח צה״ל על כ־1,200 מטרות שהותקפו בידי כ־350 כלי טיס, על יותר ממאה תקיפות ממוקדות ועל פגיעה במאות פעילים ומפקדים. הנתונים תיארו מאמץ משולב נגד הזרוע הצבאית, מנגנוני הביטחון ושרשרת הפיקוד.

שיבת הכוחות לקרקע בין 19 ל־31 במרץ 2025

במרכז הרצועה התחדשה הפעילות במרחב ציר בארי. בניגוד לתקופת הלחימה הקודמת, הציר לא נכבש מחדש לכל אורכו ולא נפתח מחדש עד קו החוף; הכוחות פעלו להרחבת מרחב הביטחון ממזרח ולהעמקת האחיזה במרחב, בלי ליצור בשלב זה חיץ רציף בין צפון הרצועה למרכזה.

בצפון פעלו כוחות אוגדה 252 במרחבים פתוחים ובפאתי שכונות. השריון אבטח את ההנדסה, וההנדסה הרסה עמדות שחלשו על הגבול. החי״ר סרק מבנים שמהם ניתן היה לשגר טילי נ״ט. הפעילות הייתה שיטתית: קודם הרחיקו את האיום הישיר, אחר כך הרחיבו את הדרך ורק אז הוקמה אחיזה.

ברפיח נפתח מאמץ מקביל. אוגדת עזה יצאה מציר פילדלפי ומאזור הגבול אל שאבורה ותל א־סולטאן. השילוב בין בסיס קבוע בדרום לבין ראשי הגשר בשכונות איפשר לה להכניס כוחות בלי לחשוף שיירות ארוכות לאורך כבישים שאינם מאובטחים.

הפער בין שלושת המאמצים היה מכוון. חמאס נדרש לשמור חוליות גם בצפון, גם במרכז וגם ברפיח, ולא יכול היה לרכזן בנקודת חדירה אחת. עבור צה״ל נוצרה אפשרות לבחור בכל שבוע היכן להעמיק, תוך שהגזרות האחרות ממשיכות להחזיק את האויב במקום.

ב־19 במרץ החלו כוחות צה״ל בפעילות קרקעית מחודשת במרכז הרצועה ובדרומה. במרכז הורחב מרחב הביטחון באזור ציר בארי, אך הציר לא נכבש מחדש לכל אורכו ולא נוצר מחדש חיץ רציף עד הים. במקביל פעלו הכוחות במרחבים סמוכים לגבול כדי להרחיק חוליות נ״ט, מרגמות ותצפיות.

ב־20 במרץ נכנסו כוחות אוגדת עזה לשאבורה שברפיח. במקום להסתער על כל העיר בבת אחת, נפתחו ראשי גשר מקומיים: כיתור, פתיחת ציר מאובטח, סריקת מבנים ולאחר מכן טיפול בפירים. התנועה נועדה לחבר את מרחב הגבול וציר פילדלפי אל המאמץ החדש במערב רפיח.

בצפון ובמרכז פעלה אוגדה 252 להרחבת אזור הביטחון. עד 31 במרץ דיווחה האוגדה על השמדת תוואי מנהרה באורך כקילומטר, סדנה לייצור רקטות ויותר מחמישים פעילי חמאס. הפעילות התמקדה בשטחים שמהם ניתן היה לאיים על הגבול ועל צירי האספקה.

ההתקדמות במרץ לא הייתה חץ רצוף אחד. אוגדת עזה פעלה ברפיח ובתל א־סולטאן; אוגדה 36 התכוננה לפתיחת ציר מורג בין רפיח לחאן יונס; אוגדה 252 הרחיבה את מרחב ההגנה בצפון ובמרכז. כל מאמץ היה מקומי, אך החיבור ביניהם יצר ביתור הולך ומעמיק של הרצועה.

בימים האחרונים של מרץ ובראשית אפריל התרחבה הלחימה ברפיח עצמה. אוגדת עזה הפעילה כוחות בשאבורה ובתל א־סולטאן מתוך ציר פילדלפי, סגרה רחובות וכיסים בזה אחר זה והעבירה מאחוריהם כוחות הנדסה לסריקת פירים ומבנים ממולכדים. בכל פעם שנפתח נתיב חדש הורחב גם מרחב האבטחה סביבו, כדי ששיירות האספקה והכלים ההנדסיים יוכלו לנוע בלי לחזור לצירים שכבר הוכנו למארבים. חמאס הגיב במטענים, ירי נ״ט ויציאות קצרות מפירים, ולכן ההתקדמות ברפיח נעשתה במקטעים: כיתור, סריקה, פתיחת ציר ורק לאחר מכן מעבר אל הבלוק הבא.

כיתור תל א־סולטאן בין 20 במרץ ל־4 באפריל 2025

הכיתור חייב תיאום בין שריון, חי״ר והנדסה. הטנקים סגרו צמתים ונתנו חיפוי, החי״ר תפס מבנים שולטים, והדחפורים פתחו נתיבים שלא עברו ברחובות הצפויים. כך נמנע ככל האפשר מעבר על צירים שחמאס יכול היה להכין מראש במטענים.

לאחר סגירת המעטפת חולק המרחב לריבועים. כל כוח קיבל קבוצת מבנים, סרק את קומותיהם ובדק את החצרות והסמטאות. חשוד שנע אל מחוץ לכיס נתקל בכוח חוסם; פיר שנמצא סומן לטיפול יהל״ם. השיטה האטה את התנועה אך צמצמה את האפשרות שחוליה תעבור מאזור שכבר נסרק אל אזור אחר.

חמאס הסתמך על נקודות יציאה שהוסתרו בבתים ועל נתיבי בריחה קצרים בין מבנים. בחלק מן המקרים לא נמצא אויב מעל הקרקע, אך נשק, מצלמות ותשתיות קשר הצביעו על פעילות שהופסקה זמן קצר לפני הגעת הכוחות. כל ממצא כזה הועבר למודיעין כדי לעדכן את תמונת המנהרות.

במהלך הסריקות נחשפו אמצעי לחימה בתוך מבנים ובשטחים פתוחים. ההנדסה פינתה או השמידה אותם במקום, כדי שלא להשאיר מאחור נקודות שמהן ניתן יהיה לחדש אש לאחר שהכוח יעבור אל הבלוק הבא.

תל א־סולטאן שבמערב רפיח הייתה אחד היעדים הראשונים של המהלך הקרקעי. ב־23 במרץ החלו כוחות אוגדת עזה, ובהם צוות הקרב של חטיבה 14 וכוחות חי״ר והנדסה, בתנועה לכיתור המרחב. הקרבה לציר פילדלפי ולחוף הפכה את השכונה לשער אל מערב העיר ואל מערכת המנהרות של חטיבת רפיח.

ב־27 במרץ הודיע צה״ל כי הכיתור הושלם בתוך כארבע שעות. לאחר סגירת היציאות החלו הכוחות לנוע מן ההיקף פנימה, לעצור חשודים, לאתר מחסנים ולהשמיד פירים. בין האמצעים שנתפסו היה משגר רב־קני ובו 25 קנים. הכיתור נועד למנוע מחוליות לסגת צפונה או לחזור אל ציר פילדלפי.

הטיהור נמשך ימים ולא שעות. בשטח בנוי המחובר לתוואים תת־קרקעיים, סגירת הרחובות אינה סוגרת את המנהרות. צוותי ההנדסה נדרשו לסרוק כל מתחם, לבדוק מבנים ממולכדים ולחבר את הממצאים לתמונה אחת של נתיבי התנועה מתחת לשכונה.

במקביל התרחבה השליטה הטריטוריאלית במרץ–אפריל: שאבורה נפתחה לפעילות ממזרח, תל א־סולטאן כותרה במערב, וציר פילדלפי נותר בשליטה מדרום. כך צומצם בהדרגה המרחב הפתוח שנותר לחטיבת רפיח ונוצר בסיס למהלך הבא — סגירת העיר גם מצפון באמצעות ציר מורג.

בתחילת אפריל המשיכו הכוחות להרחיב את נתיבי התנועה בין תל א־סולטאן, שאבורה והמרחבים שמצפון לציר פילדלפי. ההתקדמות לא נועדה רק להגיע ליעד נוסף, אלא ליצור רצף לוגיסטי שממנו ניתן יהיה להוציא פשיטות, להזרים הנדסה ולהחזיק את רפיח מבודדת לאורך זמן.

ציר מורג בין 2 ל־13 באפריל 2025

ההתקדמות של גולני ושל חטיבה 188 תוכננה כחבירה ולא כמרוץ. כל חטיבה נדרשה לשמור קשר עם עורפה, לפתוח דרך לכלים הכבדים ולהגן על האגף שפנה אל רפיח או אל חאן יונס. רק לאחר שהמאמצים התקרבו ניתן היה לחבר את נתיבי האספקה ולהפוך אותם לציר אחד.

חטיבה 188 הביאה למהלך כוח שריון שנועד להשתלט על שטחים פתוחים ולפגוע בעמדות מרחוק. גולני הפעילה חי״ר לסריקת המרחב הבנוי ולתפיסת מתחמים. גדודי ההנדסה עבדו ביניהם: יישרו סוללות, פתחו מעקפים והרחיבו את המסדרון כך שכלי תקוע לא יחסום את התנועה.

האש האוגדתית הקדימה כל קטע חדש. רחפנים ותצפיות סימנו מבנים, התותחנים תקפו שטחים חשודים וחיל האוויר פגע במטרות עמוקות יותר. לאחר מכן נע כוח חלוץ, ואחריו הגיעו הכוחות שהקימו עמדות. הרצף נועד למנוע מצב שבו השריון מתקדם מהר אך הציר שמאחוריו נשאר חשוף.

לאחר החבירה נדרש ניקוי של רצועת השוליים. מבנה הנמצא מאות מטרים מן הדרך יכול לשמש חוליית נ״ט, ופיר סמוך יכול לאפשר למחבלים להופיע ליד שיירה. לכן הרחיבו הכוחות את המרחב משני הצדדים והשמידו תשתיות גם כאשר לא עמדו ממש על תוואי הכביש.

הפיכת מורג לציר מוחזק יצרה שערים מבוקרים בין רפיח לחאן יונס. כל תנועה פלשתינאית גלויה נדרשה לעבור בנקודות שהכוחות יכלו לתצפת עליהן. עבור חמאס נותרו מנהרות ונתיבים מוסווים, אך השימוש בהם נעשה יקר יותר והגדיל את הסיכון לחשיפת הרשת.

המהלך המרכזי בדרום במסגרת „עוז וחרב” היה פתיחת ציר מורג. בראשית אפריל נכנסה אוגדה 36 למרחב שבין רפיח לחאן יונס. תחתיה פעלו צוותי הקרב של חטיבת גולני וחטיבה 188, בסיוע הנדסה, תותחנים וחיל האוויר.

שתי החטיבות התקדמו בשני מאמצים מקבילים, משני כיווני המרחב, אחת אל עבר השנייה. הכוח האחד פתח נתיב והרחיב את השוליים שסביבו; הכוח האחר

השתלט על שטחים שולטים וחסם תנועה. החבירה ביניהם יצרה מסדרון רוחב שניתן היה להעביר בו שריון, הנדסה ואספקה ולהגן עליו משני צדדיו.

מטרתו המבצעית של „עוז וחרב" בדרום הייתה להביא בהדרגה לכיבוש מרחב רפיח ולהכנעת חטיבת רפיח של חמאס. לשם כך היה צורך לנתק אותה מחטיבת חאן יונס שמצפון. ציר מורג נועד להיות החסם הצפוני של הכיס: עם פילדלפי מדרום והציר החדש מצפון, חטיבת רפיח נותרה מבודדת במרחב שהלך והצטמצם, וכוחות אוגדת עזה יכלו לטהר אותו בלי לאפשר העברת כוחות גלויה מחאן יונס.

ב־12 באפריל הודיע צה"ל כי הציר התבסס וההפרדה בין שתי חטיבות חמאס הושלמה על פני הקרקע. הכוחות לא הסתפקו ברצועה צרה: הם פעלו מן הציר צפונה ודרומה כדי להרחיק חוליות נ"ט, למנוע תצפית ישירה וליצור עומק שיגן על התנועה.

ביסוס השליטה בדרום בין 14 באפריל ל־4 במאי 2025

בשלב ההחזקה הוחלפו חלק מן הכוחות הקדמיים בכוחות שנועדו להגן על הציר. המעבר איפשר לצוותי הקרב הסדירים לצאת לפשיטות, בעוד יחידות אחרות שמרו על המוצבים, התנועה והעבודות ההנדסיות. כך נשמרה תנופה בלי להזניח את השטח שכבר נתפס.

הפשיטות ממורג יצאו לפי מודיעין עדכני. כוח נע קילומטרים מעטים אל מתחם, כיתר אותו, הפעיל אש וסרק את המבנים; לאחר השמדת התשתית חזר לציר או השאיר נקודת אחיזה. כל פעולה הרחיבה מעט את העומק סביב המסדרון והרחיקה ממנו את קו המגע.

במערב רפיח פעלה אוגדת עזה בשיטה דומה מציר פילדלפי. צוותי הקרב עברו בין שאבורה לתל א־סולטאן, סגרו מרחבים והעבירו את הטיפול במנהרות להנדסה. כאשר נמצא תוואי ארוך, נדרש לעיתים להשאיר כוח במקום כמה ימים עד להשלמת המיפוי וההשמדה.

בצפון שמרה אוגדה 252 על לחץ מקביל. פעילותה בדרג'־תופאח ובשג'אעייה מנעה מחמאס להעביר את כל תשומת הלב לדרום. התקיפה נגד חוליית הנ"ט ב־25 באפריל המחישה את הרצף בין כוח קרקעי שמזהה איום לבין כלי טיס שפוגע בו לפני שהספיק לירות.

לאחר הקמת מורג עבר המאמץ בדרום מהבקעה לביסוס. אוגדה 36 החזיקה בציר ופעלה משני צדדיו, ואוגדת עזה המשיכה לטהר את תל א־סולטאן ושאבורה. החטיבות בנו עמדות, הרחיבו דרכי אספקה והרחיקו איומים מן המסדרון ומציר פילדלפי.

ב־16 באפריל הציג צה"ל תמונה של שלוש אוגדות ושמונה צוותי קרב חטיבתיים ברצועה. אוגדה 252 פעלה בצפון ובמרכז; אוגדה 36 במורג וברפיח; ואוגדת עזה בשאבורה ובתל א־סולטאן. עד 26 באפריל עלה המניין הרשמי לכ־1,800 מטרות שהותקפו מאז חידוש הלחימה.

בגזרת אוגדה 252 הרחיבו הכוחות את אזור הביטחון ופעלו בדרג'־תופאח ובשג'אעייה. ב־25 באפריל פעל צוות הקרב של חטיבה 401 בדרג'־תופאח וחיסל מן האוויר חוליית נ"ט שאיימה על הטנקים. הפעילות חיברה את מרחב הגבול אל פאתי העיר עזה והגבילה את המעבר בין השכונות המזרחיות לצפון הרצועה.

בדרום המשיכו גולני ו־188 לנוע ממורג אל כיסי התנגדות, בעוד אוגדת עזה טיפלה במערב רפיח. כוח שכבש מתחם העביר אחריו הנדסה, וההנדסה פתחה ציר והשאירה אחריה נקודת אחיזה. כך התקדמה המערכת בשכבות ולא בגל שריון אחד.

עד 4 במאי היה הדרום מחולק לשלושה מרחבים מבצעיים: רפיח מדרום למורג, חאן יונס מצפון לו, וציר פילדלפי לאורך הגבול. בכל מרחב פעלה מסגרת אחרת, אך הצירים חיברו ביניהן ואיפשרו לפיקוד הדרום להעביר מאמץ בלי לפתוח מחדש כל דרך.

הקרב במורג, השבת עידן אלכסנדר וחיסול מוחמד סינוואר בין 3 ל־17 במאי 2025

מרדף המנהרה לאחר אירוע 3 במאי היה דוגמה למעגל לחימה ממושך. הכוח לא ראה את החוליה לאחר הפעלת המטען, אך מסלול הבריחה, סימני הקרקע ומידע נוסף איפשרו לקשור את הפיר לתוואי ארוך. המנהרה נבדקה קטע אחר קטע כדי למנוע ממטעני המשנה לפגוע בצוותי יהל״ם.

במקביל נשמר הציר פתוח. שיירות אספקה עברו תחת אבטחה, תצפיות כיסו את האגפים וכוחות תגובה הוצבו סמוך. כך ניתן היה לנהל חקירת תת־קרקע בתוך מרחב עוין בלי לעצור את התנועה של אוגדה 36.

השבת עידן אלכסנדר התרחשה כאשר הצבא כבר ריכז חטיבות נוספות. הכוחות קיבלו הוראה לשמור על מסדרון בטוח להעברה ולאפשר את השלמת המהלך. לאחר יציאתו המשיכו התקיפות וההכנות, משום שהשחרור היה אישי ולא עסקה כוללת.

התקיפה בבית החולים האירופי הציבה אתגר שונה. המטרה הייתה עמוקה, מתחת למתחם אזרחי רגיש, ונדרש חיבור בין מידע על זהות המפקדים, מבנה התוואי ועיתוי ההתכנסות. ההחלטה לתקוף ביקשה להשיג פגיעה פיקודית רחבה לפני שהאוגדות ייכנסו אל חאן יונס.

אימות החיסולים התעכב משום שהמטרה הייתה מתחת לקרקע. צה״ל ושב״כ המשיכו לאסוף מידע, לבחון את הפסקת הקשר של המפקדים ולנסות להגיע לממצאים. העיכוב לא שינה את המשימות בשטח, אך הוא מנע הצגה מוקדמת של תוצאה שלא הוכחה.

ב־3 במאי פעלה יחידת יהל״ם תחת חטיבת גולני במרחב מורג. חוליית חמאס הפעילה מטען ולאחר מכן נסוגה דרך פיר ממולכד אל מנהרה.

האירוע הראה כי גם ציר מוחזק אינו שטח נקי מאויב. החוליה ניצלה היכרות עם הפירים ויכולת להיעלם מיד לאחר התקיפה. הכוחות סגרו את המרחב, אספו ממצאים והחלו לעקוב אחר תוואי הבריחה במקום להסתפק בפגיעה בנקודת המטען.

בימים שלאחר מכן פעלו גולני ויהל״ם לאיתור המנהרה שאליה נמלטו המחבלים. התוואי היה ממולכד ונמשך מאות מטרים. הכוחות מיפו אותו, ניטרלו את המלכודות והשמידו את הנתיב; חוליה נוספת שהסתתרה בתוכו חוסלה. בכך הושלם מעגל מבצעי מן הפגיעה בכוח ועד שלילת נתיב הבריחה.

במקביל המשיכה חטיבה 205 לטהר מרחבים ברפיח, ואוגדה 36 הרחיבה את האחיזה סביב מורג. הפעילות כללה כניסות קצרות מציר מוגן אל מתחמים

חשודים, סריקת המבנים וחזרה לציר. שיטה זו איפשרה לצבור הישגים בלי לפזר את הכוחות בעומק כל שכונה.

ב־13 במאי 2025 תקף חיל האוויר את מרכז הפיקוד התת־קרקעי שמתחת למתחם בית החולים האירופי בח׳אן יונס. בתקיפה חוסלו מוחמד סינוואר, ראש הזרוע הצבאית של חמאס; מוחמד שבאנה, מפקד חטיבת רפיח; ומהדי כראע, מפקד גדוד דרום ח׳אן יונס. הפגיעה קטעה את שרשרת הפיקוד שחיברה בין חטיבות ח׳אן יונס ורפיח בשעה שהכוחות השלימו את ביתור מרחב רפיח והתכוננו להרחבת התמרון צפונה. איתור גופתו של סינוואר, חקר המנהרה ואיטומה בוצעו בשלב הבא, לאחר שכוחות היבשה הגיעו אל המתחם.

במהלך השלב, שנמשך מ־18 במרץ 2025 עד 18 במאי 2025, נפלו 7 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 9 | מבצע „מרכבות גדעון א׳”

השלב נמשך מ־18 במאי 2025 עד 18 באוגוסט 2025. יעד השלב: להרחיב את התמרון בכמה גזרות במקביל, להעמיק את האחיזה בצפון ובדרום, לפרק את מערכי חמאס בח׳אן יונס, בג׳באליה ובבית חאנון ולהיכנס לראשונה לדיר אל־בלח ולמחנות המרכז.

סדר הכוחות: חמש אוגדות פעלו בשלבים שונים: 36, 98, 99, 162 ו־252, לצד אוגדת עזה במרחבי הגבול והדרום.

תפיסת המבצע וחמש האוגדות

ב־18 במאי הודיע צה״ל על פתיחת המהלך הקרקעי במסגרת „מרכבות גדעון”. המבצע היה המשך ישיר של „עוז וחרב”, אך נבדל ממנו בהיקף הכוחות ובשאיפה להשתלט על מרחבים נרחבים יותר. לפי צה״ל, מטרותיו היו השבת החטופים ופירוק שלטון חמאס ויכולתו הצבאית.

בתוך כשבוע פעלו ברצועה חמש אוגדות: 98, 162, 36, אוגדת עזה (143) ו־252, ובהמשך נכנסה אוגדה 99 למאמץ הצפוני. האוגדות קיבלו גזרות שונות ולא נעו כגוש אחד: 98 ו־36 לחצו על חאן יונס, 162 העמיקה בג׳באליה, אוגדת עזה המשיכה את כיבוש וטיהור רפיח, ו־252 החזיקה צירים ומרחבי ביטחון. המבנה איפשר לפיקוד הדרום להעביר את מרכז הכובד מדי שבוע בלי להסיר את הלחץ מהגזרות האחרות.

תפיסת „מרכבות גדעון” נשענה על מעבר מפשיטה קצרה להשתלטות, טיהור והישארות. במקום לתקוף יעד ולסגת, נדרשו הכוחות להרחיב שטחי שליטה, לבתר את הרצועה ולמנוע מחמאס לשוב למרחבים שצה״ל עזב. זו הייתה תפיסה תובענית יותר מבחינת כוח אדם, הנדסה ולוגיסטיקה.

התוכנית חילקה את המאמץ למספר מוקדים. בצפון פעלו הכוחות בג׳באליה, בבית חאנון ובפאתי העיר עזה. בדרום התמקדו שתי אוגדות בחאן יונס, בעוד אוגדת עזה המשיכה לפעול ברפיח. במרכז נשמרו צירים ואזורים שסייעו להפריד בין חלקי הרצועה.

ההנחה הישראלית הייתה שלחץ רב־מוקדי ימנע מחמאס להעביר כוחות ממקום למקום ויאלץ אותו לחשוף את עצמו. אולם חמאס כבר לא התנהל כצבא סדיר מלא. חלק גדול ממסגרותיו פעל באמצעות חוליות קטנות, מנהרות ומטענים. לכן יכול היה לוותר על הגנה גלויה, לסגת ולהמתין.

הפעלת חמש אוגדות העניקה לפיקוד הדרום אפשרות לייצר לחץ בו־זמני בכמה מרחבים. אוגדה 98 פעלה בצפון ובמרכזי הכובד העירוניים; אוגדה 162 המשיכה בצפון; אוגדה 36 פעלה בדרום ובחאן יונס; אוגדת עזה החזיקה ברפיח ובמרחב הגבול; ואוגדה 252 הפעילה כוחות במרחבים נוספים. אין פירוש הדבר שכל חמש האוגדות נעו באותה עוצמה בכל יום. חלקן תקפו, חלקן החזיקו צירים וחלקן הכינו את המהלך הבא. היתרון היה היכולת להחליף מוקד בלי להפסיק את הלחץ בגזרה אחרת.

כבר בשבוע הראשון ניתן היה לראות את שיטת המבצע: כוחות התקפה נכנסו אל יעד, כוחות הנדסה פתחו אחריהם נתיב, ולאחר מכן הושאר כוח אחזקה שאיפשר לצוות הקרב הבא להמשיך קדימה. חמאס ניסה לעכב את המהלך במטענים, נ״ט ויציאות ממנהרות, ולכן לא נמדד הקצב רק בקילומטרים אלא במספר הצירים, הפירים והכיסים שניתן היה להשאיר מאחור בלי שיחזרו להפוך לאיום.

פתיחת ההתקפה בין 18 ל־25 במאי 2025

אוגדה 98 הפעילה בדרום צוותי קרב שנעו אל אזור בני סוהילה ואל המרחבים שממזרח לחאן יונס. הכוחות תפסו שטחים פתוחים לפני הכניסה לבינוי, כדי להקים בסיסי אש ותצפית. משם יצאו פשיטות אל אתרים שהופללו כמפקדות וכמחסנים.

אוגדה 36 נעה מציר מורג צפונה. החיבור לעורף היה קצר ומאובטח יותר מזה של כוח שנכנס מן הגבול, ולכן ניתן היה להעביר תחמושת, דלק וציוד הנדסי בקצב גבוה. כל התקדמות חוברה אל הציר באמצעות דרך חדשה או מוצב ביניים.

בג׳באליה נעו כוחות אוגדה 162 בתוך שטח שכבר נלחמו בו בעבר. המודיעין הישן שימש נקודת פתיחה בלבד; הריסות, פתחים חדשים ומלכודות חייבו מיפוי מחדש. הכוחות התייחסו לכל מבנה כאל יעד חדש גם אם נסרק בשלב מוקדם יותר של המלחמה.

הפעילות ברפיח שמרה על חטיבת רפיח מבודדת בזמן שהמאמץ העיקרי עבר לחאן יונס. אוגדת עזה פגעה בחוליות שיצאו ממנהרות, השמידה פירים וסגרה מרחבים שלא טוהרו. בכך נמנע מן הארגון להעביר כוח צפונה דרך שטחים שנותרו פתוחים.

הפיקוד הפעיל עתודה כדי להגיב לממצא מודיעיני או לאירוע נפגעים. כאשר צוות קרב התעכב מול מנהרה או זירת מטענים, כוח אחר המשיך את הלחץ במרחב סמוך. שיטה זו שמרה את חמאס במגננה גם כשהתקדמות מקומית נעצרה.

ב־18 במאי פתח צה״ל בגל תקיפות ובכניסה רחבה יותר של כוחות בצפון ובדרום. חמש אוגדות קיבלו משימות שונות: 98 ו־36 בחאן יונס, 162 בצפון, אוגדת עזה ברפיח ו־252 במרחבי אחיזה ובצירים. חיל האוויר, התותחנים וחיל הים פעלו לפני הכוחות ובצמוד אליהם.

בחאן יונס נכנסה אוגדה 98 למרחבים שממזרח ומדרום לעיר, ובהם המרחב הדרום־מזרחי של בית החולים האירופי. אוגדה 36 נשענה על מורג ונעה צפונה. שתי האוגדות ביקשו ליצור לחץ מכמה כיוונים על חטיבת חאן יונס ולחלק את המרחב למקטעים, כך שכל צוות קרב יוכל לטהר גזרה מוגדרת ולחבר אותה לציר מאובטח.

בימים הראשונים של "מרכבות גדעון" השתלטו הכוחות גם על מרחב בית החולים האירופי והגיעו אל המערכת התת־קרקעית שנפגעה בתקיפת 13 במאי. סיירת גולני, כוחות מיוחדים ויהל"ם פעלו במתחם ובסביבתו, איתרו פירים וחקרו את התוואי שבו נמצאו שרידי מוחמד סינוואר ואנשיו. בשלב מאוחר יותר, לאחר השלמת החקר, הובילו גדוד ההנדסה של גולני והאגד הלוגיסטי מבצע איטום: עשרות משאיות ומערבלי בטון הזרימו כ־250 מ"ק בטון אל המנהרה, והיא נסתמה בלי לפגוע במבנה בית החולים.

הרחבת האחיזה בין 26 ל־31 במאי 2025

באל־קרארה נעו הכוחות מדרום לצפון לאורך שטחים חקלאיים ובנייה דלילה יחסית. התוואי איפשר לשריון תנועה, אך גם חשף אותו לטילי נ"ט ממבנים מרוחקים. רחפנים סרקו את קווי הראייה וחיל האוויר תקף עמדות שאיימו על הציר.

בכיזאן א־נג'אר הייתה המשימה עירונית יותר. החי"ר התקדם בין מתחמים, ההנדסה פרצה קירות כדי להימנע מצירים ממולכדים, והטנקים ירו אל קומות ששלטו על המעבר. הכוח ביקש להתחבר אל מאמץ שעלה מציר מורג ולסגור את דרום חאן יונס.

ממזרח לציר סלאח א־דין פעלו כוחות כדי לחתוך נתיבי תנועה ולבודד את העיר מן השטחים הפתוחים. הציר הארצי שימש קו התייחסות מרכזי: שליטה במעברים אליו וממנו קבעה אם חמאס יכול להעביר חוליות בין מזרח העיר למערבה.

חטיבה 7 טיפלה בתשתיות עמוקות. איתור המנהרה באורך כ־700 מטר חייב אבטחת שטח רחב מעליה, משום שפירים עשויים להיפתח בכמה מבנים. רק לאחר מיפוי ההסתעפויות ניתן היה לבחור היכן לאטום והיכן להשמיד.

בשבוע השני העמיקו אוגדות 36 ו־98 את הכיתור של חאן יונס. כוחות נכנסו מאל־קרארה בצפון, מכיזאן א־נג'אר בדרום וממזרח לציר סלאח א־דין. צוותי הקרב פעלו בכיסים נפרדים כדי לנתק בין גדודי חטיבת חאן יונס ולפגוע במחסנים ובפתחי המנהרות שלהם.

אוגדה 98 הפעילה את חטיבה 7 במרחב חאן יונס. עד 1 ביוני דיווחה החטיבה על תקיפת כמאה מטרות ועל איתור מנהרה באורך כ־700 מטר ובעומק כשלושים מטר. המנהרה חיברה בין מתחמי שהייה ועמדות לחימה, ולכן השמדתה הייתה חלק מפירוק הרשת ולא יעד מבודד.

אוגדה 36 הפעילה את חטיבת כפיר בגזרתה. ב־2 ביוני מצאו הכוחות יותר ממאה רכיבים ששימשו לייצור רקטות, לצד נשק ותשתיות תת־קרקע. האיתור המחיש כי גם לאחר אבדן שטח ניסה חמאס לשמר יכולת ייצור מבוזרת בתוך מבנים קטנים.

בצפון המשיך צוות הקרב של גבעתי תחת אוגדה 162 לפעול בג'באליה. ב־3 ביוני דיווח צה"ל על פגיעה בחוליות ועל השמדת משגרים ותוואים. כל התקדמות חוברה לציר אחורי כדי שההנדסה והאספקה יוכלו לעבור בלי לפתוח מחדש את אותו מרחב.

בסוף מאי וראשית יוני הפכה מפת הרצועה ממספר מאחזים למערכת רציפה יותר: רפיח נחתכה מחאן יונס במורג, חאן יונס הותקפה מכמה כיוונים, ובצפון

הורחבו אזורי השליטה סביב ג׳באליה ובית חאנון. השטח שבין המערכים נעשה צר יותר, אך התת־קרקע המשיך לחבר בין כיסים שלא נראו על המפה.

ג׳באליה, חאן יונס ומבצעי השבת החללים בין 1 ל־12 ביוני 2025

ב־2 ביוני פגע מטען ברכב של לוחמי גדוד רותם מחטיבת גבעתי במרחב ג׳באליה. הכוחות סגרו את הציר, פינו את הנפגעים והמשיכו בסריקה הנדסית של נתיב התנועה; האירוע הפך את המאבק במטענים בצפון למרכיב מרכזי בשבועות הבאים.

באותו שבוע המשיכו אוגדה 162 וגבעתי להרחיב את האחיזה בג׳באליה, בעוד חטיבה 646 פעלה בצפון ובמרכז נגד מבנים, פירים וחוליות שניסו להתקרב אל מרחבי האבטחה.

בלילה שבין 4 ל־5 ביוני יצא כוח למבצע חשאי בחאן יונס, ובסיומו הושבו לישראל גופותיהם של ג׳ודי לין וינשטיין ושל גד חגי, שנרצחו ב־7 באוקטובר וגופותיהם נחטפו מניר עוז. האחיזה הישראלית בצירים סביב חאן יונס איפשרה לסגור את אזור הפעולה, להכניס את הכוח ולפנות את החללים ללא עצירת הלחימה בגזרות האחרות.

האירוע התרחש במהלך פעילות התקפית בחאן יונס, בשעה שכוחות קומנדו והנדסה פעלו בתוך מבנים ותוואים תת־קרקעיים; לאחריו נמשכו סריקות והרס התשתיות במרחב.

ב־11 ביוני, ימים ספורים לפני פתיחת המערכה באיראן, פעלו יהל״ם וצוות הקרב של חטיבה 188 במבצע נוסף בחאן יונס. הכוחות השיבו את גופותיהם של יאיר יעקב ושל רס״ב (במיל׳) אביב אצילי. תחילה הותר לפרסום שמו של יעקב ושמו של החלל השני נשמר, וב־15 ביוני הותר לפרסום כי מדובר באצילי. בכך הושבו בתוך שבוע אחד ארבעה חללים חטופים משני מבצעים שונים בחאן יונס.

במקביל למבצעי ההשבה המשיכו חטיבות אוגדה 36 לפעול בחאן יונס. גולני, הצנחנים, 188 וכפיר יצאו מן הצירים אל כיסים במזרח ובדרום העיר, בעוד חטיבה 282 סיפקה אש ארטילרית. כל יעד טופל באותו רצף: בידוד המבנה או המתחם, כניסת חי״ר והנדסה, חקר פיר או תוואי, והשמדתו לפני מעבר הכוח אל היעד הבא.

בצפון המשיכה אוגדה 162 להדק את הלחץ על ג׳באליה. חטיבה 401 וגבעתי השמידו משגרים ותשתיות, וגדוד ההנדסה 601 טיפל בתוואים שנחשפו מתחת לבינוי. ההתקדמות נועדה לא רק להרחיק חוליות מן הגבול אלא לסגור בהדרגה את היציאות מהכפר אל העיר עזה.

החזרת ארבעת החללים החטופים בתוך ימים ספורים הייתה תוצאה של שילוב בין מודיעין לתמרון. הכוחות לא נכנסו לחאן יונס במיוחד כדי להחזיק בכל רחוב, אלא השתמשו בצירים שכבר נפתחו כדי להגיע במהירות אל יעד מודיעיני, לבצע את המשימה ולחזור למעטפת מאובטחת.

הלחימה בעזה במהלך „עם כלביא” בין 13 ל־24 ביוני 2025

הכוחות המשיכו בפעילות אף שחלק ניכר מן הסיוע האווירי הופנה באותם ימים למערכה באיראן.

ב־17 ביוני השלימה אוגדה 162 את כיתור הכפר ג׳באליה. חטיבה 401 וגבעתי סגרו את דרכי הגישה, כוחות הנדסה פתחו צירים סביב הכיס והאש

האוגדתית פגעה בחוליות שניסו לצאת ממנו. הכיתור נועד למנוע מעבר אל העיר עזה ולהפוך את המשך הפעולה למערכת טיהור של כיס מוגדר.

בימים אלה פעלו בחאן יונס ארבעה צוותי קרב של אוגדה 36 — גולני, צנחנים, 188 וכפיר — בסיוע חטיבת האש 282; הם המשיכו לטהר את הבינוי ואת התת־קרקע גם כאשר קצב גיחות חיל האוויר בעזה הותאם לצורכי הזירה האיראנית.

בג׳באליה נמשך הטיהור לאחר הכיתור. חטיבה 401 השמידה מאות מבנים ששימשו את חמאס, וגדוד 601 חשף יחד איתה משגרים, פירים ותוואים תת־קרקעיים באורך מצטבר של יותר מ־2.5 ק״מ. גבעתי פעלה מן הצד השני של הכיס, חיסלה חוליות והעבירה מודיעין למרכז האש האוגדתי.

ב־22 ביוני השיבה אוגדת עזה, בשיתוף שב״כ, אמ״ן ומפקדת החטופים, את גופותיהם של עפרה קידר, יונתן סמרנו וסמ״ר שי לוינסון. המבצע בוצע מתוך מרחב שבו החזיקו הכוחות שליטה קרקעית, והחללים הועברו לזיהוי בישראל. אלה נוספו לג׳ודי לין וינשטיין, גד חגי, יאיר יעקב ואביב אצילי שהושבו קודם לכן ביוני.

ב־24 ביוני, ביום שבו הסתיימה המערכה האווירית מול איראן, ספגה אוגדה 36 את האירוע הקטלני ביותר שלה באותו שלב.

לאחר אירוע הפומ״ה נסגר הציר והכוחות עברו לסריקות הנדסיות נוספות סביב נקודת הפגיעה. התנועה בכלי הנדסי כבד נועדה לאפשר פתיחת דרך בתוך שטח ממולכד, אך האירוע המחיש שגם כלי ממוגן עלול להיפגע ממטען שהוטמן או הופעל בנקודת תורפה. אוגדה 36 המשיכה בלחימה ולא הפסיקה את המאמץ בחאן יונס.

עם כניסת הפסקת האש מול איראן ב־24 ביוני החל פיקוד הדרום להחזיר קשב ומשאבים אל הרצועה. המאמץ הבא היה כפול: בצפון — להשלים את הלחימה בג׳באליה ובבית חאנון; בדרום — לבתר עוד יותר את חאן יונס באמצעות ציר רוחב חדש שיהפוך בהמשך ל„מגן עוז".

ג׳באליה וחאן יונס לאחר המערכה באיראן בין 25 ביוני ל־6 ביולי 2025

בימים האחרונים של יוני הגבירה אוגדה 162 את הפעילות בתוך כיס ג׳באליה. חטיבה 401 פעלה בצירים המרכזיים, גבעתי בתוך הבינוי וגדוד 601 בתת־הקרקע. כל קטע מנהרה שנחשף נבדק ביחס לפירים שכבר נמצאו, כדי להבין אם מדובר בתוואי מקומי או בנתיב שמאפשר לחוליות לעקוף את הכיתור.

לאחר האירועים המשיכו הכוחות לסרוק את נתיבי התנועה ולשנות צירים כדי לצמצם חשיפה למטענים.

בדרום המשיכה אוגדה 36 בחאן יונס. גולני, 188 וכפיר פעלו מן המרחבים שכבר נתפסו אל אזורי בני סוהילה, עבסאן וכיזאן א־נג׳אר, בעוד ההנדסה החלה להכין את התוואי שיחבר בהמשך בין מזרח הגזרה למערבה. המטרה הייתה לקטוע מעבר בין גדודי חטיבת חאן יונס ולהעמיק את השליטה על צירי הרוחב.

במקביל החזיקה אוגדת עזה את רפיח מדרום למורג. הכוחות המשיכו בג׳ניינה, שאבורה ותל א־סולטאן, השמידו תשתיות ומנעו מחטיבת רפיח לחדש רצף עם חאן יונס. כך יכול היה פיקוד הדרום להפנות יותר כוח צפונה בלי לפתוח מחדש את הקרב על העיר מדרום.

בתחילת יולי פעלו שוב חמש אוגדות ברחבי הרצועה. אוגדה 98 החלה להעביר את המאמץ אל שג׳אעייה וזייתון, אוגדה 162 המשיכה בג׳באליה, אוגדה 99 קיבלה את בית חאנון והמרחב הצפוני, אוגדה 36 נותרה בחאן יונס ואוגדת עזה החזיקה ברפיח.

המעבר של אוגדה 98 צפונה לא היה נסיגה מחאן יונס אלא חילופי אחריות. כוחות אוגדה 36 נשענו על מורג ועל הצירים שכבר נפתחו, ובכך יכלו להמשיך לפעול גם לאחר שהאוגדה השנייה עברה למרחב העיר עזה. שיטת ההחלפה שמרה על רצף לחימה במקום לאפשר לחמאס לחזור לשטח שהתפנה.

בג׳באליה המשיכו הכוחות להיתקל בחוליות שיצאו מתוואים קצרים אל צירי השריון. לכן הוגבר השימוש ברחפנים ובכלים הנדסיים לפני התנועה, והטנקים פעלו בקצב איטי יותר בתוך אזורים שבהם נתגלו מטענים. המאמץ הצפוני הפך מקרב על שטח למאבק על רשת התת־קרקע.

הקרב המחודש בבית חאנון בין 7 ל־17 ביולי 2025

בליל 7 ביולי נע כוח מגדוד נצח יהודה במרחב בית חאנון כאשר הופעל נגדו מטען. בזמן שכוחות נוספים נכנסו לפנות את הנפגעים הופעלו מטענים נוספים ונפתחה אש, כך שזירת הפגיעה הראשונית הפכה למארב על כוח החילוץ. הכוחות סגרו את האזור, הפעילו אש וחילצו את הנפגעים תחת איום.

לאחר הקרב עברו הכוחות לשיטה איטית ומדורגת יותר — דחפורים הרחיבו נתיבים, רחפנים סרקו את ההריסות וכל נקודה חשודה נבדקה לפני הכנסת כוח רגלי.

בימים 8–10 ביולי הרחיבה אוגדה 99 את המעטפת סביב בית חאנון. החטיבה הצפונית (״גפן״) וגדוד נצח יהודה סגרו צירים מצפון וממזרח, בעוד כוחות הנדסה סימנו פירים ומטענים. המטרה הייתה למנוע מן החוליה שביצעה את המארב ומחוליות נוספות לעבור דרך התת־קרקע אל אזור הגבול.

שני האירועים התרחשו במקביל להמשך המאמץ בבית חאנון והזכירו שפיקוד הדרום נדרש לנהל באותה עת לחימה פעילה גם בחאן יונס וברפיח.

בבית חאנון עבר הדגש ממבנים בודדים לרשת. מודיעין שנאסף לאחר המארב הוביל אל עמדות תצפית, מחסנים ופירים ששימשו את החוליות. במקום לתקוף רק את נקודת המטען, הכוחות חיפשו את שרשרת ההפעלה — המקום שממנו נצפתה תנועת צה״ל, הנתיב שבו נסוגו המפעילים והתוואי שסיפק להם מחסה.

ב־11–13 ביולי פעלו כוחות אוגדה 99 בשילוב יהל״ם וכוחות הנדסה לסריקת התוואים. רובוטים ואמצעי צילום הוכנסו אל פירים לפני כניסת לוחמים, ובמקומות שבהם לא ניתן היה לנוע בבטחה הופעלו אמצעי חבלה ואיטום. במקביל סגרו כוחות מעל הקרקע את היציאות האפשריות מן המנהרות.

אוגדה 162 המשיכה מדרום בג׳באליה ושמרה על רצף עם המאמץ בבית חאנון. חטיבה 401 וגבעתי סגרו שטחים שיכלו לשמש מעבר אל העיר עזה, וכך נוצר לחץ משני כיוונים: אוגדה 99 מן הגבול פנימה ואוגדה 162 מן הדרום צפונה.

ב־14 ביולי פגע פיצוץ בטנק גדוד 52 של חטיבה 401 במרחב ג׳באליה. הכוחות סגרו את הזירה והמשיכו בסריקות סביב הציר כדי לאתר מטענים נוספים ותוואים שמהם ניתן היה לעקוב אחר תנועת השריון.

ב־15–17 ביולי נמשך המאמץ בבית חאנון לתוך השטח הבנוי. צוותי הקרב חילקו את העיר למקטעים, טיהרו אותם מעל הקרקע והעבירו את הממצאים

לצוותי התת־קרקע. כל פיר חדש שינה את המפה המבצעית, משום שהוא יכול היה לחבר בין בלוקים שנראו מופרדים על פני השטח.

פירוק מערכת המנהרות בבית חאנון בין 18 ביולי ל־15 באוגוסט 2025

בימים שלאחר 18 ביולי מיפו אוגדה 99, יהל״ם והחטיבה הצפונית שורת פירים שחיברו בין עומק בית חאנון לבין אזור הגבול. כל פיר סומן ונבדק מול הממצאים האחרים, עד שהתברר שחלק גדול מהם שייך למערכת אחת ארוכה ולא למנהרות מבודדות.

חטיבה 646 וכוחות נוספים סגרו את המרחבים שמעל לתוואים, בעוד צוותי הנדסה הכניסו רובוטים ואמצעי סריקה. העבודה הייתה איטית: פתיחת מקטע אחד חייבה לבדוק אם קיימת הסתעפות, חדר שהייה או יציאה נוספת שתאפשר לחוליה לעקוף את החסימה.

ב־31 ביולי דיווח צוות הקרב של גבעתי בבית חאנון על חיסול חוליה שפעלה מתוך מנהרה באורך כשני קילומטרים, במרחק של כחמישה קילומטרים ממסילת אשקלון–שדרות. הפעולה חיברה בין המאמץ בתוך העיר לבין משימת ההגנה על הגבול: כל תוואי שנשלל הרחיק נקודת יציאה אפשרית מן היישובים והצירים בישראל.

בראשית אוגוסט חברו אוגדות 99 ו־162, יהל״ם, חטיבה 646, גבעתי והחטיבה הצפונית למבצע הנדסי רחב. הכוחות מיפו את התוואי המרכזי, סגרו את המרחב מעליו וניתקו הסתעפויות כדי להכין אותו לאיטום ולהשמדה.

ב־12 באוגוסט סיימה חטיבה 401 כשלושה חודשי פעילות בג׳באליה ובדרג׳־תופאח. במהלך התקופה השמידה החטיבה לפי צה״ל עשרות פירים ותוואים, משגרים ועמדות תצפית, ופגעה בעשרות פעילים. האחריות נמסרה לכוחות אחרים, והחטיבה יצאה להתרעננות לקראת משימות נוספות.

ב־15 באוגוסט הודיע צה״ל כי התוואי המרכזי בבית חאנון, באורך של כשבעה קילומטרים, נאטם, וכ־2.4 ק״מ נוספים של תשתיות תת־קרקע הושמדו באמצעים אחרים. המבצע נועד לנתק את גדוד בית חאנון ממערכת התנועה שלו ולהכריח את החוליות שנותרו לפעול בנתיבים קצרים ומבודדים יותר.

עם השלמת האיטום הגדיר צה״ל את גדוד בית חאנון כמוכרע מבצעית. ההגדרה התייחסה לפירוק המסגרת — הפיקוד, הקשר, התשתית וחופש התנועה — ולא לכך שכל מחבל בעיר חוסל. מבחינת הרצף הכרונולוגי, ההכרזה באה לאחר יותר מחודש של לחימה מאז המארב ב־7 ביולי ולא לאחר פעולה נקודתית אחת.

ציר „מגן עוז” יולי 2025

תכנון „מגן עוז” החל בבחירת תוואי שיוכל לחצות את חאן יונס ולאפשר יציאה לכמה שכונות. הציר נדרש לעבור בשטח שניתן להגן עליו ולחבר בין מערכי האוגדה במזרח ובמערב. סקרים הנדסיים סימנו מכשולים, קירות ומבנים שיידרשו פינוי.

גולני וחטיבה 188 יצאו משני קצות המרחב. כמו במורג, החבירה ביניהן נועדה ליצור נתיב רציף ולא שני ראשי גשר מבודדים. השריון אבטח שטחים פתוחים, החי״ר סרק את הבינוי וההנדסה הרחיבה את הדרך מאחור.

גדוד 605 הפעיל דחפורים וכלים הנדסיים כדי לפתוח רוחב שיאפשר תנועה דו־כיוונית ופינוי מהיר. לצד הנתיב הראשי נבנו עמדות, מפרצי עצירה ודרכי מעקף. התכנון נועד למנוע מצב שבו כלי שנפגע חוסם את כל הציר.

לאחר החבירה יצאו הכוחות משני צדי הציר. כל פשיטה הרחיבה את מרחב ההגנה והרחיקה עמדות נ״ט. חמאס נאלץ לחצות את המסדרון או לעבור מתחתיו, והמאמץ ההנדסי התמקד באיתור התוואים שחיברו בין צפון חאן יונס לדרומה.

במקביל ללחימה בצפון פעלה אוגדה 36 לבניית ציר חדש בחאן יונס. הציר, שנקרא „מגן עוז", נפרש לאורך כ־15 ק״מ ונפתח באמצעות חטיבות גולני ו־188, בסיוע גדוד ההנדסה 605. שתי החטיבות התקדמו משני כיוונים עד לחבירה, תוך פתיחת דרך רחבה, סריקת המבנים השולטים והשמדת פירים לאורך הנתיב.

„מגן עוז" היה המשכו המבצעי של מורג בתוך חאן יונס. האחיזה בציר חתכה את רצף התנועה בין חלקי חטיבת חאן יונס, אפשרה לכוחות לצאת צפונה ודרומה לפשיטות, ובמקטע המזרחי ניתקה את אזור העבסאנים — עבסאן אל־כבירה ועבסאן א־סע׳ירה — מן הרצף של מערב חאן יונס. כך נאלצו חוליות חמאס לחצות ציר ישראלי מוחזק או להסתמך על תוואים תת־קרקעיים.

לאחר החבירה בנו כוחות ההנדסה עמדות, מפרצי עצירה ודרכי מעקף שאיפשרו לתנועה לוגיסטית לעבור בשני הכיוונים. גולני ו־188 יצאו מן הציר אל שכונות סמוכות, וחטיבת כפיר קיבלה בהמשך משימות לאורך המרחב. הציר הפך לבסיס שממנו ניתן לפצל את הלחימה בחאן יונס למספר גזרות.

המאמץ לא הסתיים בפתיחת הדרך. חמאס ניסה לירות נ״ט אל הכלים ולחצות את המסדרון דרך פירים, ולכן כוחות ההנדסה והמודיעין בדקו תוואים שחצו מתחת לציר. כל גילוי כזה הוביל לסריקה משני עבריו, כדי למנוע מצב שבו מנהרה אחת מבטלת את הביתור שנוצר מעל הקרקע.

מבחינת הקרב על חטיבת חאן יונס, הציר שינה את הגיאומטריה של המרחב. מורג כבר חסם את החיבור דרומה לרפיח; „מגן עוז" הוסיף ביתור פנימי, הרחיק את העבסאנים מן המערב ואיפשר לכוחות ללחוץ על כל מקטע בנפרד. החטיבה נאלצה לפעול כקבוצות מקומיות יותר ופחות כמערכת רציפה.

התמרון בדיר אל־בלח ומחנות המרכז בין 21 ביולי ל־17 באוגוסט 2025

ב־20 ביולי פרסם צה״ל התרעת פינוי לחלקים מדרום־מערב דיר אל־בלח. למחרת החלו כוחות שריון וחי״ר להתקדם אל הפאתים הדרומיים והמזרחיים של העיר — אזורים שבהם צה״ל נמנע במשך חודשים מתמרון רחב בגלל הערכה שחטופים מוחזקים בסביבה. ההתקדמות לוותה באש מן האוויר ומהקרקע ובפתיחת נתיבי גישה אל מתחמים שהופללו מראש.

הכניסה לא נועדה לכבוש את דיר אל־בלח כולה בגל אחד. הכוחות תפסו תחילה שטחים פתוחים ומבנים שולטים בדרום ובמזרח, פתחו צירים ורק לאחר מכן הוציאו צוותים לפשיטות אל מטרות מודיעיניות. כאשר אותר פיר או מחסן הוכנסה הנדסה; כאשר המודיעין לא הצדיק הישארות, הכוח חזר אל הקו המאובטח.

שיקול החטופים עיצב את הקרב. חמאס החזיק חטופים בתוך מערכת המנהרות והמרחבים הצבאיים שלו, ומבחינת התכנון הישראלי השתמש בהם

בפועל כמגן אנושי שהגביל את חופש האש והתמרון: חשד למקום החזקה חייב בדיקות נוספות, ולעיתים מעבר מתקיפה מרחוק לסריקה קרקעית איטית. כך נכנס צה״ל למרחב שהיה עד אז כמעט מחוץ לתמרון, אך עשה זאת בשלבים.

בשבוע הראשון, 21–27 ביולי, התבססו הכוחות בפאתים והחלו לסרוק את התשתיות שממזרח לעיר. טנקים אבטחו את הצמתים, דחפורים פתחו נתיבים בתוך שדות והריסות, וחי״ר נכנס אל מתחמים שבהם זוהתה פעילות. חמאס נמנע מקרב חזיתי וניסה לפגוע בכוחות באמצעות מטענים וירי קצר מן הבינוי.

במקביל נמשכו פשיטות במחנות נוסייראת, אל־בורייג׳ ואל־מע׳אזי. הכוחות נכנסו לאחר תקיפות מקדימות, השמידו תשתיות ומחסנים ויצאו מבלי להפוך את המחנות למרחבי אחזקה גדולים. המטרה הייתה לשלול מחמאס אזור מקלט בין העיר עזה לחאן יונס בזמן שהלחץ על שתי הקצוות נמשך.

בשבוע 28 ביולי–3 באוגוסט הורחבה הפעילות סביב דיר אל־בלח. הכוחות נעו עמוק יותר בפאתים, בדקו מבנים ששלטו על הדרכים ואספו מודיעין מן השטח. כל ממצא על מנהרה או מקום החזקה אפשרי הועבר למפקדת החטופים ולגורמי המודיעין, והדבר קבע אם המתחם ייהרס, ייחקר או יישאר תחת מעקב.

באותו שבוע נשמרה מערכת הצירים מדרום: מורג חסם את רפיח ומגן עוז ביתר את חאן יונס. כך ניתן היה להפנות כוח אל המרכז בלי לפתוח פער גדול בדרום. אוגדה 36 המשיכה לצאת לפשיטות מן הצירים, ואוגדת עזה החזיקה ברפיח ובג׳ניינה.

בשבוע 4–10 באוגוסט המשיך צה״ל בפעילות נקודתית במרכז לצד מאמץ הולך וגובר בצפון. בדיר אל־בלח ובמחנות המרכז הותקפו חוליות ותשתיות שזוהו סמוך לכוחות; בג׳באליה ובבית חאנון הושקע מאמץ הנדסי גדול יותר בהשמדת מנהרות. החלוקה הזו שיקפה את סדר העדיפויות: במרכז — פעולה זהירה בגלל החטופים; בצפון — פירוק תשתית כדי להכין את הדרך לעיר עזה.

הפעילות במחנות המרכז נמשכה באותו דפוס: תקיפת יעד, כניסה קצרה, סריקה והשמדת תשתית, ולאחר מכן חזרה אל ציר מאובטח. השיטה התאימה למרחב צפוף שבו צה״ל לא ביקש להחזיק בכל רחוב, אך כן רצה לפגוע במסדרונות התנועה של חמאס בין הצפון לדרום.

רצף הקרבות בג׳באליה והעברת מרכז הכובד צפונה בין יוני לאוגוסט 2025

לאחר כיתור ג׳באליה באמצע יוני המשיכה אוגדה 162 לפעול במרחב במשך שבועות. חטיבה 401 פתחה צירים בתוך השכונות, גבעתי סרקה את המבנים וגדוד 601 השמיד תוואים. המאמץ לא נועד רק לכבוש שטח נוסף, אלא למנוע מחמאס להשאיר מאחורי הכוחות רשת שממנה יוכל לצאת שוב אל הצירים.

בסוף יוני נרשם קצב גבוה של השמדת תשתיות: לפי צה״ל, חטיבה 401 הרסה מאות מבנים ששימשו את חמאס, וגדוד 601 השמיד משגרים ותוואים באורך מצטבר של יותר מ־2.5 ק״מ. גבעתי חיסלה חוליות שנעו מתוך הכפר והשתמשה באש מן האוויר כדי לסגור מעגלים במהירות.

בראשית יולי המשיכו הטנקים לנוע בתוך כיסים שהוגדרו מחדש בכל יום. המטענים אילצו את ההנדסה לעבוד לפני השריון, והחוליות שיצאו מן התת־קרקע אילצו להשאיר חי״ר גם מאחור. המרחב שנכבש על פני הקרקע לא נחשב סגור עד שהתוואים שמתחתיו נבדקו או נותקו.

דחפורים פתחו נתיבים חלופיים, רחפנים בדקו את ההריסות והכוחות חיפשו את הפיר או עמדת התצפית ששימשו את המפעילים. כך הפך כל אירוע נפגעים גם למבצע חקר שמטרתו לשלול את הזירה להמשך.

במחצית השנייה של יולי עבר חלק מן המאמץ הצפוני לבית חאנון, אך ג׳באליה נשארה פעילה. כוחות אוגדה 162 המשיכו לאתר מנהרות, משגרים ומחסנים, ובמקביל שמרו על הצירים שיחברו בהמשך בין ג׳באליה לשיח׳ רדואן ולמבואות העיר עזה.

בתחילת אוגוסט כבר שימשו ג׳באליה ודרג׳־תופאח כבסיס הכנה למהלך צפונה־מערבה. אש אוגדתית פגעה במטרות עמוקות יותר בעיר עזה, וכוחות הקרקע סגרו מרחבים שמהם ניתן היה לירות נ״ט אל צירי הכניסה. המטרה הייתה ליצור רצף שבו האוגדות לא יצטרכו להתחיל את הקרב על העיר מן הגבול.

ב־12 באוגוסט יצאה חטיבה 401 להתרעננות לאחר כשלושה חודשי לחימה. המסירה לכוחות מחליפים בוצעה בתוך הרצועה: עמדות, צירים ומידע על הפירים הועברו, והכוח החדש קיבל אחריות בלי לפתוח מחדש את כל המרחב. השיטה אפשרה לפיקוד הדרום לשמר את האחיזה בזמן שחטיבות אחרות נערכות לשלב הבא.

בדיר אל־בלח נשמרה הפעילות ברמה של פשיטות ופאתים. הכוחות לא נכנסו למרכז העיר באותה מתכונת שבה פעלו בג׳באליה, בעיקר בשל רגישות החטופים. המרחב נשאר אפוא אזור ביניים: חמאס לא נהנה מחסינות מלאה, אך גם לא נוצרה בו אחיזה ישראלית כמו בצירי הדרום.

מבצעי ההשבה ביוני והלחימה בצירים יצרו במפקדות דפוס עבודה משולב: כל ממצא קרקעי — מסמך, שבוי, פיר או חדר פיקוד — נבדק גם בהיבט החטופים. כך הועבר מידע מן התמרון למפקדת החטופים, ולעיתים שונה יעד תקיפה או קצב כניסה כדי לאפשר חקר נוסף.

במהלך השלב, שנמשך מ־18 במאי 2025 עד 18 באוגוסט 2025, נפלו 39 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

שלב 10 | מבצע „מרכבות גדעון ב׳" והמערכה על העיר עזה

השלב נמשך מ־18 באוגוסט 2025 עד 13 באוקטובר 2025. יעד השלב: להעביר את מרכז הכובד לעיר עזה, לכתר את חטיבת העיר, להעמיק לתוך השכונות ולהפעיל לחץ צבאי שיאפשר את השבת כלל החטופים החיים והמעבר להפסקת האש.

סדר הכוחות: אוגדות 98, 162 ו־36 בתוך מעטפת העיר ובתוכה; אוגדה 99 במרחבי הצפון והמרכז; אוגדת עזה שמרה על הדרום והגבול.

ההחלטה לעבור צפונה

ב־18 באוגוסט הצהיר הרמטכ״ל כי צה״ל נמצא בנקודת מפנה ומתקרב לשלב הבא של „מרכבות גדעון". מבחינה רשמית ורחבה יותר הוצג השם „מרכבות גדעון ב׳" בימים שלאחר מכן, אך נכון לראות ב־18 באוגוסט את פתיחת שלב ההכנות המבצעיות.

היעד המרכזי היה העיר עזה וחטיבת העיר עזה של חמאס — המרחב העירוני הגדול ברצועה והמסגרת הצבאית המרכזית שנותרה לארגון לאחר שחיקת רפיח, חאן יונס ובית חאנון. התוכנית קבעה שלבים: לבודד את העיר,

לפנות אוכלוסייה מן המרחבים שבהם יילחמו הכוחות, לשלול את מערכי התצפית והאש שמגינים עליה, ורק לאחר מכן להכניס כמה אוגדות אל תוך השטח הבנוי.

הבחירה בעיר עזה נבעה מן ההערכה שחמאס שמר בה על מפקדות, חוליות, מנהרות ומנגנוני שלטון. לאחר הפגיעה ברפיח, בחאן יונס, בג׳באליה ובבית חאנון, העיר נעשתה מרכז הכובד הטבעי של השלב הבא. הדרג המדיני הציב יעד רחב של השתלטות על העיר והכרעת כוחות חמאס שבתוכה.

עשרות אלפי אנשי מילואים נקראו להתייצב, ויחידות נוספות החלו באימונים ובהשלמות ציוד. התכנון דרש לא רק כוח הסתערות, אלא גם יכולת להחזיק שטח, להחליף יחידות, לתמוך באוכלוסייה המתפנה ולהגן על יתר גבולות ישראל בזמן שחלק ניכר מן הכוח מרוכז ברצועה.

עוד לפני הכניסה הרחבה פעלו אוגדות 99 ו־162 בזייתון, בג׳באליה ובפאתי העיר. הן נועדו לעצב את המרחב, לפגוע בתשתיות ולהכין את טבעת הבידוד. אוגדה 143 המשיכה להחזיק בדרום, וכוחות נוספים אבטחו את הצירים ואת הגבול.

המעבר ל„מרכבות גדעון ב׳" לא היה קפיצה פתאומית. ב־18 באוגוסט כבר החלו הכנות והצגת התוכניות לכוחות, וב־20 באוגוסט הודיע דובר צה״ל על פתיחת השלב הבא. ההבחנה בין שני המועדים חשובה: מבצע מתחיל מבחינה מעשית לפני ההכרזה הפומבית. גיוס מילואים, ריכוז תחמושת, החלפת יחידות ואיסוף מודיעין הם חלק מן המערכה לא פחות מן הכניסה לעיר.

הגדרת תחילת המבצע ב־18 באוגוסט, אף שהכניסה הרחבה החלה רק ב־16 בספטמבר, חשובה להבנת המערכה. מבצע עירוני אינו מתחיל כאשר הטנק הראשון חוצה רחוב. הוא מתחיל באיסוף מודיעין, בתקיפות מקדימות, בגיוס מילואים, בפינוי אוכלוסייה ובשחיקת מערכי ההגנה. „מרכבות גדעון ב׳" התנהל בשני שלבים: כמעט חודש של הכנה ובידוד, ולאחריו תמרון רחב אל העיר.

הכנת שדה הקרב בין 20 באוגוסט ל־15 בספטמבר 2025

המערכה על רבי־הקומות נבנתה מרשימת מטרות שעודכנה בזמן אמת. תצפיות זיהו מצלמות על גגות, פעילות בחדרים מסוימים ותנועה בין בניין לפיר סמוך. כל מגדל נבחן לפי השפעתו על ציר הכניסה ולא רק לפי מספר הקומות שבו.

לפני כל תקיפה ניתנו התרעות פינוי ממוקדות. לאחר שהאוכלוסייה התרחקה תקף חיל האוויר את יסודות המבנה או את חלקיו ששימשו את התשתית הצבאית. הפלתו הסירה את עמדת התצפית אך גם חייבה את ההנדסה להתחשב בהריסות כאשר תכננה את הדרך.

בדרג׳־תופאח ובאל־פורקאן כוונו הגלים הראשונים אל מבנים שחלשו על הצירים המזרחיים. בשאטי ובמערב העיר נפגעו רבי־קומות שיכלו לצפות על תנועה מן החוף ומצפון. הרצף הרחיב את המרחב שבו האוגדות יכלו לנוע בלי להיות תחת תצפית גבוהה רצופה.

חמאס ניסה להעביר מצלמות ואמצעי קשר למבנים נמוכים יותר ולדירות סמוכות. לכן לאחר כל גל תקיפה המשיך המודיעין לעקוב אחר תנועה ולבנות רשימה חדשה. קמפיין ההסרה לא היה מטח אחד אלא מעגל חוזר של זיהוי, פינוי, תקיפה ובדיקת התוצאה.

אוגדה 162 התקדמה בשיח׳ רדואן ובפאתי ג׳באליה תוך שהאש פגעה לפניה. חטיבה 401 וגבעתי טיפלו בעמדות ובמנהרות. אוגדה 99 פעלה בזייתון והחזיקה את המעטפת, כדי שחמאס לא יוכל להעביר חוליות מדרום העיר אל אזור הכניסה.

אוגדה 98 התכוננה לתנועה אל העיר באמצעות אימונים, השלמות ציוד וסימון נתיבים. צוותי הקרב תירגלו לחימה בין רבי־קומות, מעבר על הריסות ושיתוף פעולה עם זלדות רובוטיות. ההכנה המבצעית והטכנולוגית התנהלה במקביל לקמפיין האווירי.

אירוע הטנק ב־8 בספטמבר גרם לבחינה מחדש של צירים. הכוחות בדקו היכן ניתן להציב מטענים כבדים, הרחיבו סריקות והפעילו יותר כלים בלתי מאוישים לפני הטנקים. השינוי נעשה בתוך ימים כדי שלא לעכב את תאריך הכניסה הרחבה.

ערב 16 בספטמבר היו שלוש שכבות מוכנות: מעטפת קרקעית סביב העיר, מערך תצפית של חמאס שנפגע בקמפיין המגדלים, וגלי אש שפגעו במאות מטרות. אף שכבה לא ביטלה את ההתנגדות, אך יחד הן צמצמו את יכולת הארגון להפתיע את האוגדות בקנה מידה רחב.

מ־20 באוגוסט החלו אוגדות 99 ו־162 לעצב את המעטפת של העיר עזה. אוגדה 99 פעלה בזייתון ובצפון, ואוגדה 162 בג׳באליה, בדרג׳־תופאח ובשולי שיח׳ רדואן.

ב־29 באוגוסט הושבו לישראל במבצע מיוחד גופותיהם של אילן וייס ושל עידן שתיוי. שני האירועים התרחשו כאשר האוגדות בצפון כבר נערכו להרחיב את טבעת הלחץ סביב העיר.

במקביל החל קמפיין שיטתי נגד רבי־הקומות ששימשו את חמאס במערך ההגנה של העיר. לפי צה״ל, במגדלים ובסביבתם הוצבו מצלמות ותצפיות, עמדות צליפה ונ״ט, חדרי פיקוד וקשר, ולעיתים פירים שחיברו את הבניין אל התת־קרקע. מן הקומות הגבוהות ניתן היה לעקוב אחר צירי הכניסה, לזהות דחפורים וטנקים ולכוון חוליות ומטענים לעברם.

ב־10 בספטמבר הודיע צה״ל על שלושה גלי תקיפה ועל יותר מ־360 מטרות שנפגעו. בתוך יומיים עלה הסיכום לחמישה גלים וליותר מ־500 מטרות. לצד רבי־הקומות הותקפו מחסנים, משגרים, חדרי פיקוד, פירים וחוליות; ככל שהאוגדות התקרבו לצפון העיר, הועתקו הגלים אל המבנים שחלשו על הציר הבא.

ה„זלדה” הרובוטית בין אוגוסט לספטמבר 2025

אחד האמצעים ששולבו בהכנת הצירים היה נגמ״ש M113 ישן, „זלדה”, שהוסב להפעלה מרחוק. במקום להסיע לוחמים, הכלי נשלח לפני הכוח אל מתחמים החשודים כממולכדים או אל מבנים שחמאס הכין בהם עמדות. המפעילים עקבו אחריו באמצעות מצלמות ותקשורת.

בחלק מן המשימות נשא הכלי מטען שהופעל מרחוק כדי לפרוץ או להפיל מבנה מסוכן. השימוש הרחיק את החיילים מן המגע הראשון, חשף לעיתים ירי או מטען וחסך כניסה מאוישת אל יעד שהמודיעין לגביו חלקי.

הזלדה הרובוטית לא פעלה לבדה. רחפן סרק את הרחוב, אש מדויקת פגעה באיום מזוהה, הכלי הבלתי מאויש נכנס, ולאחריו הגיעו הנדסה וחי״ר. הרצף נועד לצמצם שכבה אחר שכבה את אי־הוודאות לפני שהלוחמים נכנסים.

הכלי היה גדול ואיטי ותלוי בתקשורת. הוא לא גילה כל פיר ולא יכול היה להחזיק בניין לאחר הפריצה. לכן ערכו היה בפתיחת הדרך ובספיגת הסיכון הראשוני, בעוד ההכרעה נותרה בידי הכוחות שסקרו את המרחב והחזיקו בו.

השימוש המורחב באוגוסט–ספטמבר היה חלק מהכנת שדה הקרב בעיר עזה. לצד הפלת המגדלים מן האוויר, הזלדות טיפלו במוקדים קרובים יותר לקרקע — קירות, מבנים ממולכדים וצירים צרים — והשלימו את המעטפת ההנדסית של האוגדות.

הכניסה הרחבה לעיר עזה בין 16 ל־21 בספטמבר 2025

אוגדה 98 פתחה את המהלך ממזרח בתנועה מדורגת של צוותי קרב. כל צוות התקדם אל יעד ביניים, הקים בסיס אש וסרק את השטח שסביבו. לאחר פתיחת הציר נע כוח נוסף קדימה, בעוד הראשון נשאר להגן על העורף.

אוגדה 162 התקדמה מצפון ומצפון־מזרח. השליטה הקודמת בג׳באליה ובשולי שיח׳ רדואן נתנה לה בסיס קרוב יותר, אך גם הציבה אותה מול מערכת מנהרות שהוכנה במשך שנים. החטיבות נדרשו לנתק את התוואים כדי למנוע מעבר חוליות מאחורי הכוחות.

אוגדה 99 החזיקה את המעטפת והמשיכה לפעול בזייתון. תפקידה היה למנוע מן האויב לפרוץ מן העיר אל הצפון ולשמור על הצירים שדרכם נכנסו האוגדות. אחזקה זו שחררה את 98 ו־162 להתמקד בתנועה פנימה.

ב־18 בספטמבר המשיכו שתי האוגדות להרחיב את ראשי הגשר. הכוחות תקפו עמדות, תפסו צמתים והכניסו הנדסה לטיפול במבנים מסוכנים. חמאס הפעיל חוליות קטנות ולא ניסה לעצור את המהלך בקו הגנה אחד.

חשוב לדייק בסדר הכוחות: אוגדה 36 לא נכנסה לעיר ב־16 בספטמבר. לאחר תקופת התרעננות ואימונים היא הצטרפה למהלך ב־21 בספטמבר. כניסתה הגדילה את מספר האוגדות שפעלו בתוך המרחב העירוני והרחיבה את הלחץ מכיוון נוסף. אוגדת עזה המשיכה להחזיק במרחבי הדרום ובגבול, כדי למנוע מהתרכזות הכוח בצפון ליצור חלל ברפיח ובחאן יונס.

הקרב בתוך העיר בין 22 בספטמבר ל־3 באוקטובר 2025

בשיח׳ רדואן התנהלה הלחימה סביב צירים ומבנים ששלטו על צפון העיר. הכוחות פגעו בעמדות, סרקו מתחמים ואיתרו פירים שנפתחו מתוך בתי מגורים. כל פיר שנמצא עיכב את ההתקדמות עד שנבדק אם הוא מוביל לתוואי התקפי.

בתל אל־הווא ובסברה היה הבינוי צפוף יותר. ההנדסה פתחה מעברים דרך קירות וחצרות כדי להימנע מרחובות צפויים. הטנקים נתנו חיפוי מקרוב, והחי״ר עבר מבנה אחר מבנה תוך שימוש ברחפנים לצפייה אל החדר הבא ואל הגגות.

בזייתון ובדרג׳־תופאח המשיכו הכוחות להשמיד את התשתיות שהגנו על האגפים. האזורים לא היו יעד משני: חוליה שנותרה בהם יכלה לפגוע בציר האספקה אל העיר. לכן אוגדה 99 ואוגדה 162 נדרשו להשאיר כוחות גם מאחור.

בקרבת שאטי ניצל חמאס את הצפיפות ואת הקרבה לחוף. מבנים שעמדו לאחר קמפיין המגדלים שימשו עמדות קצרות טווח, וחוליות ניסו לעבור במנהרות.

חיל הים סיפק תצפית ואש מן המערב, בעוד הכוחות הקרקעיים סגרו את הגישה ממזרח.

אירוע ארבעת הצוערים בדרום חייב את פיקוד הדרום לשמר עתודה מחוץ לעיר. הכוח הצפוני לא יכול היה לשאוב את כל החטיבות, משום שרפיח וחאן יונס נותרו זירות פעילות. הרב־מוקדיות הגדילה את העומס אך מנעה מחמאס לפתוח חזית חלופית ללא תגובה.

ההנדסה סימנה מנהרות שניתן להשמיד מיד ומנהרות שנדרש להשאיר לצורך איסוף מודיעין. לעיתים נמצא חומר שהצביע על מפקדה או מקום החזקה אפשרי, והפעולה הושהתה עד לבדיקה. נוכחות החטופים השפיעה גם בשלב האחרון על סדר העדיפויות.

בסוף ספטמבר התקרבו האוגדות למרחבים עמוקים יותר, אך כל קילומטר הוסיף ציר שצריך להגן עליו. לכן חלק מן הכוחות הפסיקו להתקדם והפכו לכוחות אחזקה. חמאס חיפש את נקודות המעבר שבהן היחידה הקדמית התרחקה והיחידה האחורית טרם התבססה.

ב־3 באוקטובר הייתה תמונת הקרב מעורבת: על פני הקרקע צה״ל הרחיב את אחיזתו והסיר מוקדי שליטה; מתחת לקרקע נותרה רשת שלא ניתן היה לפרק בתוך שבועות. התקרבות ההסכם קבעה שהכוחות לא יקבלו את מלוא הזמן שתוכנן לטיהור.

המו״מ האחרון, הלחץ על העיר והפסקת האש בין ספטמבר ל־13 באוקטובר 2025

במקביל לקרבות בעיר התנהל בספטמבר מאמץ מדיני אינטנסיבי להגיע לעסקה סופית. ישראל ביקשה להשיב את כלל החטופים ולהבטיח סידורי ביטחון שימנעו מחמאס לחזור מיד למצב שקדם למבצע; חמאס ניסה להשיג הפסקת מלחמה ונסיגה. ההבדל לעומת סבבים קודמים היה שהפעם המשא ומתן התנהל כאשר שלוש אוגדות כבר חודרות לעיר עזה וחטיבת העיר נמצאת תחת איום ישיר.

ב־9 בספטמבר תקפה ישראל בדוחה שבקטאר פגישה של בכירי הנהגת חמאס שעסקו גם במגעים לעסקה. התקיפה לא חיסלה את בכירי צוות המשא ומתן שאליהם כוונה, אך המחישה שהנהגת חמאס אינה יכולה להניח שהשהות מחוץ לרצועה מעניקה לה חסינות. קטאר גינתה את הפעולה בחריפות, והאירוע יצר משבר זמני דווקא עם אחת המתווכות המרכזיות.

על אף המשבר, המגעים לא נותקו לאורך זמן. ארצות הברית המשיכה ללחוץ על ישראל, קטאר ומצרים לגבש מסגרת חדשה, ובמקביל צה״ל הרחיב את הפעולה בעיר. מבחינת המנגנון הישראלי, המסר הצבאי היה ברור: אם לא תושג עסקה, התמרון לא יעצור בשולי העיר אלא ימשיך לפרק את חטיבת העיר עזה ואת התשתיות שעליהן נשען שלטון חמאס.

ב־26 בספטמבר נאם ראש הממשלה בנימין נתניהו בעצרת הכללית של האו״ם בניו יורק. במקביל הוצבו רמקולים בצד הישראלי של גבול הרצועה, במטרה שהנאום יישמע גם בתוך עזה. המהלך היה בעיקר הצהרתי ותודעתי, אך הוא התחבר למסר שהועבר באותם ימים מן הקרקע: ישראל אינה מתכוונת לעצור את המערכה ללא השבת החטופים והסדר שיקבע את תנאי הסיום.

בשבוע האחרון של ספטמבר נמשכה התקדמות האוגדות. אוגדה 162 העמיקה מצפון, אוגדה 98 ממזרח ואוגדה 36, שהצטרפה ב־21 בספטמבר, פתחה לחץ מכיוון נוסף. הכוחות תפסו צמתים, הרסו תשתיות, איתרו פירים והשאירו כוחות אחזקה מאחור. ככל שהצירים התקדמו פנימה הצטמצם המרחב שבו חטיבת העיר עזה יכלה לנוע בגלוי.

ב־29 בספטמבר הציג נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ, לצד נתניהו בבית הלבן, תוכנית בת עשרים סעיפים לסיום המלחמה. התוכנית שילבה השבת חטופים, הפסקת אש, נסיגה ישראלית מדורגת וסידורים לעתיד הרצועה. אלה היו ימי המפגש המובהקים ביותר בין התמרון למשא ומתן: בעוד התוכנית מוצגת בוושינגטון, הכוחות בעיר עזה המשיכו לנוע ולהפעיל לחץ על המערך הצבאי של חמאס.

ב־3 באוקטובר הודיע חמאס כי הוא מוכן לשחרר את כל החטופים הישראלים, החיים והחללים, בהתאם למסגרת שהציג טראמפ, ולהיכנס למגעים על יתר הסעיפים. טראמפ קרא לישראל לעצור את התקיפות כדי לאפשר את מימוש ההסכם. מבחינת ישראל, התגובה הייתה נקודת המפנה שבה ניתן היה להתחיל להמיר את ההישג הצבאי לתוכנית נסיגה והשבה.

בימים 4–5 באוקטובר קיבל צה״ל הנחיות לעבור מהכנת ההתקפה הבאה להכנת קווים. המפקדות סימנו אילו צירים יישארו בשליטה, אילו יחידות ייסוגו ראשונות וכיצד יישמר רצף הגנה בזמן הירידה בהיקף האש. הכוחות המשיכו להשמיד איום שנמצא בסמוך אליהם, אך חדלו מתכנון חדירה עמוקה חדשה שעלולה לסכן את המגעים.

ההחלטה של חמאס לקבל את מסגרת ההשבה לא נבעה מגורם יחיד. התיווך האמריקאי, הקטארי והמצרי היה חיוני, אך מנקודת המבט הישראלית הלחץ הצבאי היה מנוף מרכזי: חטיבת העיר עזה עמדה בפני פירוק הדרגתי, האוגדות חדרו אל העיר במהירות, והניסיון של חמאס לגבות מחיר כבד באמצעות מטענים ומארבים לא עצר את התמרון. האיום שהעיר עצמה תאבד כמרכז צבאי ושלטוני הפך מוחשי.

ב־8 באוקטובר הודיע טראמפ כי ישראל וחמאס הסכימו על השלב הראשון של התוכנית. מרגע זה הפך מרכז הכובד המבצעי ליישום: צה״ל נדרש לעצור את התנועה ההתקפית, לעבור לקווים שנקבעו ולהכין את המרחב להעברת החטופים בלי לאבד את יכולת ההגנה על הכוחות.

ב־9 באוקטובר הושלמו הפקודות לנסיגה המדורגת. יחידות קדמיות מסרו גזרות, ציוד רגיש ומחסני תחמושת הועברו לאחור, והנדסה סימנה נתיבים שבהם ניתן יהיה להוציא כלים כבדים בלי ליצור פקק על ציר אחד. כוחות חיפוי נשארו אחרונים כדי למנוע מחוליות חמאס להתקרב אל הכוחות הנסוגים.

ב־13 באוקטובר הושבו לישראל עשרים החטופים החיים שנותרו ברצועה לאחר 738 ימים. בכך הסתיים שלב הלחימה הרחבה המתואר כאן. החזרת החללים החטופים נמשכה לאחר מכן בהתאם להסכם, אך נקודת הסיום של חלק זה היא הרגע שבו לא נותרו עוד חטופים ישראלים חיים ברצועה לפי המידע הרשמי.

במהלך השלב, שנמשך מ־18 באוגוסט 2025 עד 13 באוקטובר 2025, נפלו 23 חללי צה״ל בלחימה ברצועת עזה.

סיום המערכה הרחבה והשבת החטופים

ב־9 באוקטובר 2025 אישרה ישראל את הסכם הפסקת האש, ולמחרת נכנסה הפסקת האש לתוקף. צה״ל נסוג משטחי הכיבוש של מבצע „מרכבות גדעון ב׳" והתמקם לאורך הקו הצהוב, שנקבע כקו השליטה החדש שלו ברצועה. שלושה ימים לאחר מכן הושבו לישראל כל עשרים החטופים החיים שנותרו בשבי וכן ארבעה חללים חטופים. ברצועה נותרו עוד 24 חללים, והשבתם נמשכה יותר משלושה חודשים. ב־26 בינואר 2026, עם חילוץ גופתו של רן גואילי במבצע „לב אמיץ", הושב החלל החטוף האחרון לישראל.

הנסיגה אל הקו הצהוב לא הייתה חזרה למצב שקדם לתמרון. צה״ל שמר על רצף של עמדות, צירים ושטחים שולטים שנכבשו בשלבים האחרונים, בעוד הכוחות שמחוץ לקו הפסיקו את התנועה ההתקפית ונערכו להגנה. פריסה זו נועדה לאפשר את מימוש ההסכם בלי לוותר על היכולת להגיב להפרות, להגן על היישובים הסמוכים לרצועה ולמנוע מחמאס גישה חופשית למרחבים שנותרו בשליטה ישראלית.

השבת עשרים החטופים החיים בשלושה ימים שינתה מיד את אופן הפעלת הכוח. במשך המערכה נדרש כל תכנון תקיפה להביא בחשבון אפשרות שחטופים מוחזקים במבנה, במנהרה או בסמוך למפקדה של חמאס. לאחר שובם נותר המאמץ מרוכז באיתור החללים ובהשבתם. כל העברה חייבה זיהוי, בדיקה ותיאום, ולכן השלמת המשימה לא הייתה אירוע חד־פעמי אלא תהליך שנמשך עד להשבת האחרון.

הפער שבין השבת החיים להשבת החללים המחיש את השינוי שחל במפת המלחמה. בתחילת התמרון היו ברצועה 251 חטופים — חיים וחללים — ומיקומם הגביל את האש ואת התנועה הקרקעית. בהפסקת האש הראשונה שוחררו 105 חטופים ישראלים וזרים; בהפסקת האש השנייה הושבו חטופים נוספים בפעימות; מבצעי חילוץ והשבת גופות נמשכו במהלך הקרבות; ובהסכם האחרון הושבו החיים שנותרו ולאחריהם החללים. כך הלך והצטמצם, שלב אחר שלב, אחד האילוצים המרכזיים שליווה את צה״ל מאז 7 באוקטובר.

במקביל הסתיימה תקופת התמרון הרחב. לאחר המעבר מצפון הרצועה לח׳אן יונס, לרפיח ולציר פילדלפי, ולאחר החזרה לג׳באליה ולבית חאנון, עצרה הפסקת האש את המהלך ההתקפי במקום שאליו הגיע. הקו הצהוב היה נקודת הסיום של הרצף הזה, אף שהלחימה לא מחקה את חמאס.

בכך הושלם אחד משני יעדיה המרכזיים של המערכה ברצועת עזה: השבת כל החטופים, החיים והחללים. היעד השני — הכרעת חמאס ופירוק יכולתו הצבאית והשלטונית — מומש בחלקו. עשרת שלבי התמרון פירקו את מרבית המסגרות הצבאיות של הארגון, חיסלו חלק מרכזי מהנהגתו, שללו ממנו שטחים ומערכות תת־קרקעיות והשאירו את צה״ל פרוס לאורך הקו הצהוב; אולם חמאס לא חדל להתקיים ולא התפרק מנשקו. בתום המערכה הרחבה נותרה אפוא רצועה שונה מזו שאליה נכנס צה״ל באוקטובר 2023, אך גם זירה שבה היעד הצבאי השני טרם הושלם במלואו.

8. המערכה נגד חיזבאללה

8 באוקטובר 2023 – 18 בפברואר 2025

מן החזית שנפתחה כמס שפתיים לעזה, דרך שנה של הגנה וכרסום, אל המהלומה האווירית, התמרון בדרום לבנון והסדר ששינה את המרחב — אך לא סיים את האיום.

חלק ראשון | קרב ההגנה והבחירה שלא להיגרר למלחמה כוללת

8 באוקטובר 2023 — ההחלטה של נסראללה

כאשר חסן נסראללה קיבל את הידיעות הראשונות על המתקפה מרצועת עזה, הוא לא עמד בראש מערכה שתכנן. יחיא סינוואר יצא למתקפת 7 באוקטובר בלי למסור לחיזבאללה מראש את מועד הפתיחה ואת ממדי הפעולה. מבחינת נסראללה היה בכך גם הישג וגם סכנה. חמאס פרץ את הגבול, פגע קשות בישראל והציב את הסוגיה הפלשתינאית במרכז סדר היום האזורי; אך באותה שעה הוא אילץ את חיזבאללה לקבל החלטה בתנאים שלא בחר, מול ישראל מגויסת וכואבת, ובסיכון שמלחמה רחבה תביא על לבנון הרס שחיזבאללה יתקשה להצדיק.

נסראללה לא יכול היה לעמוד מנגד. ארגון שהציג את עצמו במשך שנים כמוביל „ציר ההתנגדות" לא היה יכול להסתפק בהצהרות תמיכה כאשר חמאס נלחם בישראל. מנגד, הוא גם לא רצה להפעיל את מלוא הכוח שבנה בעזרת איראן: כוח רדואן, מערכי הנ"ט, הכטב"מים, טילי החוף־ים ומאגר הרקטות שהוערך ביותר מ־150 אלף. כל אלה נועדו בראש ובראשונה להרתיע את ישראל מתקיפה באיראן ולהישמר לשעת פקודה אסטרטגית. שחיקתם במלחמה שסינוואר פתח ביוזמתו הייתה עלולה לפגוע בנכס האיראני החשוב ביותר בלבנט.

לכן בחר נסראללה בדרך ביניים. ב־8 באוקטובר ירה חיזבאללה לעבר מוצבי צה"ל במרחב הר דב והכריז שהפעולה נעשתה בסולידריות עם הסוגייה הפלשתינאית. הירי היה ממשי, אך מוגבל בגאוגרפיה, בכמות ובבחירת המטרות. הוא נועד לפתוח חזית תמיכה, להעסיק כוחות ישראליים ולהראות שחיזבאללה אינו מפקיר את עזה, בלי לחצות מיד את הסף למלחמה כוללת.

באותו רגע נדמתה ההחלטה מתוחכמת. חיזבאללה יוכל להגביר או להפחית את האש, לשמור בידיו את היוזמה ולהציג כל הסלמה כתגובה לפעולה ישראלית. אולם במבט לאחור אפשר לזהות בה את הטעות המרכזית של נסראללה. הוא הניח שהדרגתיות מאפשרת לו לשלוט במשך המלחמה ובעוצמתה. למעשה היא העניקה לישראל זמן ללמוד את מערכיו, לרכז כוחות, לשפר מודיעין ולפגוע בכל פעם בעוד שכבה של כוחו — בלי שהוא יהיה מוכן לשלם את מחיר המלחמה המלאה כדי לעצור את התהליך.

הזיכרון של 2006

זהירותו של נסראללה לא נולדה באוקטובר 2023. באוגוסט 2006, לאחר מלחמת לבנון השנייה, הוא הודה בקצרה כי אילו ידע שחטיפת החיילים תוביל

למלחמה בהיקף שנוצר, לא היה מורה על הפעולה. אין צורך להפריז במשמעות הווידוי או להפוך אותו לחרטה מוסרית. נסראללה לא חזר בו מעוינותו לישראל, לא פירק את כוחו ולא ויתר על בניין הצבא בתוך לבנון. להפך: בשנים שלאחר מכן הוא הפך את חיזבאללה מארגון גרילה לצבא טרור שיעי בעל מערכים סדורים, תשתיות תת־קרקעיות ויכולת אש שנועדה לאיים על כל עומק ישראל.

ובכל זאת, דבריו מלמדים על מאפיין חשוב בהחלטותיו. הוא ביקש להפעיל כוח בלי לאבד שליטה על תוצאותיו. הוא היה מוכן להסתכן, אך העדיף סיכון מחושב: פעולה שמכאיבה לישראל, מחזקת את מעמדו בעולם הערבי ומותירה בידיו נתיב יציאה. מלחמת 2006 הראתה לו עד כמה מהר פעולה מוגבלת עלולה להפוך למערכה שפוגעת ברובע הדאחייה, בגשרים, בכבישים ובכלכלה הלבנונית — ומעמידה את חיזבאללה תחת ביקורת מבית.

הלקח הזה חזר באוקטובר 2023. נסראללה ראה את עוצמת התגובה הישראלית ברצועת עזה והבין שמדינת ישראל, לאחר הטבח, אינה פועלת לפי כללי הסבבים הקודמים. במקביל הוא ידע שהחברה הלבנונית נמצאת במשבר כלכלי ומוסדי חריף. מלחמה כוללת הייתה עלולה להפוך את ההישג התודעתי של „תמיכה בעזה" לאסון לאומי שחיזבאללה יואשם בו. לכן הוא פתח באש, אבל ניסה לתחום אותה; הסלים, אבל הקפיד להשאיר מרווח בין התגובה לבין נקודת האל־חזור.

מכאן נבעה הפסיכולוגיה של „חזית התמיכה". נסראללה היה צריך להיראות אמיץ כלפי תומכיו וזהיר כלפי ישראל באותו הזמן. הוא הציג את הפגיעה בצפון כהישג: עשרות אלפי ישראלים נעקרו מבתיהם וכוחות רבים נקשרו לגבול. אולם כל נאום שלו נועד גם לשרטט כללים, להסביר מדוע חיזבאללה עדיין אינו משתמש במלוא כוחו ולשכנע שהשליטה בידיו. מה שנראה לו כניהול מדויק של הסלמה נעשה בהדרגה למלכודת. כל עוד נמנע ממלחמה מלאה, ישראל יכלה לפגוע בו צעד אחר צעד; וככל שנפגע יותר, כך גדל המחיר שיידרש ממנו אם יחליט לבסוף להסלים.

הצבא שחיזבאללה בנה בדרום לבנון

כדי להבין מדוע ישראל נזהרה ממלחמה מלאה באוקטובר, צריך להבין מה ניצב מולה. חיזבאללה לא היה עוד כוח הגרילה של שנות התשעים. לאחר 2006 הוא בנה בדרום לבנון שלוש יחידות מרחביות — „נאצר", „עזיז" ו„באדר" — שחילקו ביניהן את הגזרות, הפעילו מפקדות, ארטילריה, נ"ט, מודיעין ומשגרים. מעליהן ניצבה חזית הדרום, ולצדן כוח רדואן שנועד להיות הזרוע ההתקפית המובחרת.

המערך לא נשען על בסיסים צבאיים גלויים בלבד. הוא נטמע בכפרים, בבתים, במטעים ובתשתיות תת־קרקעיות. משגר יכול היה לעמוד בתוך מבנה ולירות דרך פתח ייעודי; טיל נ"ט הוסתר סמוך לכביש; מפקדה פעלה מתחת לבית; ומחסן ציוד הוכן לשימוש חוליה שתצא לעבר הגבול. הפיזור הקשה על תקיפה מקדימה מלאה והבטיח שחלק מן הכוח ישרוד גם לאחר גלי אש רחבים.

מעל הכוח הקדמי החזיק חיזבאללה מערכים אסטרטגיים בעומק: רקטות וטילים לטווחים שונים, יכולת דיוק, כטב"מים, טילי חוף־ים והגנה אווירית. הארגון ביקש לייצר יכולת לשתק בסיסים, נמלים, שדות תעופה ותשתיות בישראל, ובכך להרתיע אותה מפגיעה בו ובאיראן. המספר הגדול של הרקטות היה חשוב, אבל המסוכנות נבעה מן השילוב בין כמות, פיזור ויכולת לפגוע במטרות איכותיות.

מול מערכת כזאת, השאלה לא הייתה אם ישראל יכולה לתקוף. השאלה הייתה כמה מן המשגרים יושמדו לפני הירי, כמה יישארו מוסתרים ומה יהיה המחיר לעורף בשבועות הראשונים. באוקטובר 2023, כאשר צה״ל עוד נלחם בדרום ומערך המילואים רק התארגן, המחיר האפשרי היה גבוה במיוחד. מכאן נבעה הזהירות — ומכאן גם החשיבות של כל חודש שבו ניתן היה לפגוע במערך לפני הפעלתו המלאה.

הגבול ביום שאחרי הטבח

בישראל לא ידעו ב־8 באוקטובר אם הירי בהר דב הוא איתות מוגבל או הקדמה לפלישה רחבה. אירועי היום הקודם שינו את האופן שבו פורש כל סימן בגבול. התוכנית שחיזבאללה בנה עבור כוח רדואן — חדירה ליישובים ולמוצבים, השתלטות על שטח, הרג וחטיפה — נראתה לפתע לא כתרחיש קיצון אלא כאפשרות מיידית. פיקוד הצפון החל לגייס מילואים, לעבות את המכשול, להציב כוחות ביישובים ולפרוס מערכי אש והגנה אווירית.

ב־9 באוקטובר ניסתה חוליית מחבלים לחדור באזור אדמית. בקרב נפלו לוחמים וקצינים, ובהם סגן מפקד חטיבה 300, סגן־אלוף עלים עבדאללה. האירוע המחיש שהחזית אינה רק חזית של רקטות. חוליות חדירה, טילי נ״ט, ירי צלפים, רחפנים ומטענים יכולים לשחוק את ההגנה ולייצר הישג מקומי בעל השפעה לאומית. צה״ל נדרש אפוא להגן על קו ארוך והררי בזמן שעיקר הקשב הלאומי הופנה לדרום.

בימים הראשונים הייתה אי־ודאות עמוקה. התרעות על חדירת כלי טיס וחדירות קרקעיות התחלפו במהירות; חלקן התבררו כהתרעות שווא, אך איש לא היה יכול להקל בהן ראש. יישובים סמוכי גדר, שכיתות הכוננות שלהם הבינו את משמעות 7 באוקטובר, נערכו לאפשרות שייאלצו להילחם בתוך בתיהם. הצבא פרס שלוש אוגדות לאורך הגבול, הגדיל את האיסוף והציב עתודות שנועדו להגיב במהירות לכל ניסיון פריצה.

כך נולד „קרב ההגנה" בצפון. הוא לא היה מצב פסיבי של המתנה. הכוחות חיפשו חוליות, תקפו משגרים, סגרו מעגלי אש והרחיקו בהדרגה פעילים מן הגדר. אולם היעד הראשון היה למנוע מחיזבאללה לנצל את ההלם בדרום כדי ליצור 7 באוקטובר נוסף בגליל. לפני כל דיון על הכרעת הארגון, ישראל הייתה צריכה לייצב את הקו, לבנות מחדש אמון בכוח המגן ולהבטיח שהמאמץ ברצועת עזה לא יחשוף את הצפון למתקפה.

איום חיזבאללה לא התחלק באופן שווה לאורך הגבול. מול מטולה, משגב עם ומנרה שלטו רכסים וכפרים על דרכי הגישה; מול שתולה וזרעית סיפק השטח הסבוך מסתור לחוליות נ״ט; בהר דב חיברו הטופוגרפיה והגבול הסורי בין כמה זירות. כל גזרה חייבה תגובה אחרת, ולכן גם המונח „הגנת הצפון" הסתיר בתוכו מערכות מקומיות רבות.

בקו המזרחי עמדה קריית שמונה כמרכז עירוני שמאחוריו קהילות העמק. ירי מן הרכס הלבנוני יכול היה לשבש את הכניסות לעיר, לפגוע בבסיסים וליצור שרפות בשטחים המקיפים אותה. במרכז ובמערב היו יישובים קטנים סמוכים לגדר, שחלק מבתיהם נצפו ישירות מן הצד הלבנוני. טיל נ״ט לא נזקק לטווח ארוך כדי להפוך את הרחוב הקדמי למסוכן.

הפריסה הזאת מסבירה מדוע לא היה די בהבטחה שחיזבאללה „לא יפתח במלחמה". האיום היה קיים גם מתחת לסף המלחמה: חוליה אחת, משגר אחד

או כטב״ם אחד יכלו להחזיק קהילה שלמה מחוץ לביתה. לפיכך המענה נדרש להיות פיזי — הסרת עמדות, הרחקת חוליות ושליטה על הנתיבים שמהם אפשר להתקרב לגדר.

במהלך החודשים הראשונים נבנתה לצה״ל היכרות מעודכנת עם כל גזרה. מקומות שיגור חזרו ונחשפו, צירים שמהם הגיעו חוליות סומנו ומבנים שהסתירו תצפיות הותקפו. המידע הזה שירת את ההגנה המיידית, אך במקביל הכין את הקרקע לתמרון. כל אירוע נ״ט היה גם שיעור על המערכת שתצטרך להתפרק בעתיד.

8–15 באוקטובר — קו שנבחן מדי יום

לאחר הירי בהר דב לא נוצר מיד דפוס יציב. כל יום הביא מתווה אחר והכריח את שני הצדדים לבדוק מה ייחשב חריגה. חוליות של הג׳יהאד האסלאמי הפלשתינאי ניסו לחדור, חיזבאללה ירה טילי נ״ט לעבר מוצבים וישראל תקפה עמדות תצפית, חוליות ומבנים ששימשו את הארגון. ריבוי השחקנים העניק לנסראללה מרחב הכחשה מסוים, אך האחריות על המתרחש בדרום לבנון נשארה בידיו. שום ארגון לא היה יכול לפעול לאורך הגבול לאורך זמן בניגוד לרצון חיזבאללה.

הימים האלה התנהלו תחת צלו של תרחיש רחב יותר. כוחות רדואן יכלו לנצל את המהומה, לנסות לחדור בכמה מוקדים ולהציב את צה״ל בפני משבר בשתי חזיתות. משום כך כל התרעה קיבלה משקל גבוה. תצפית על אנשים שמתקרבים לגדר, רחפן שאינו מזוהה או ירי ממקום חדש חייבו תגובה מהירה. עדיף היה להקפיץ כוח ולהתברר שטעה מאשר לחזור על השיתוק שאיפשר את החדירה בדרום.

חיזבאללה למד גם הוא. הוא בחן את מהירות סגירת המעגל, את עמדות הטנקים ואת דפוסי התנועה של הכוחות. ירי הנ״ט אילץ את צה״ל לשנות מסלולים, להסתיר כלי רכב ולצמצם שהייה בעמדות חשופות. כל פגיעה שהארגון תיעד שימשה תעמולה שנועדה להראות כי למרות גיוס המילואים, הוא עדיין שולט בקו המגע.

ישראל ביקשה לשלול ממנו הישג חדירה ובו בזמן לא לתת לאירוע מקומי לקבוע את סדר היום הלאומי. חיל האוויר פעל בדרום לבנון, ארטילריה ירתה להסרת איום וכוחות קרקעיים תגברו את הגדר. המענה היה לעיתים רחב מן הירי שקדם לו, אך עדיין נשמר בגבולות שנועדו למנוע פתיחה של מלחמה כוללת.

בתוך שבוע נוצרה נוסחה ראשונית: חיזבאללה יכול לפעול, אך כל חוליה חשופה תותקף; ישראל יכולה לפגוע, אך אינה תוקפת עדיין את מרכזי הכוח בביירות או בבקאע. הנוסחה לא נכתבה בהסכם, והיא השתנתה שוב ושוב, אך היא סיפקה את המסגרת שבתוכה יתנהל החורף. העובדה ששני הצדדים למדו לחיות בתוכה היא שאיפשרה לכרסום להצטבר.

מכת המנע שלא יצאה

ב־11 באוקטובר שקלה ישראל להנחית מכת מנע רחבה על חיזבאללה. לפי הפרסומים, מטוסים כבר נערכו והדיונים בדרג המדיני והצבאי התקיימו תחת חשש שמתקפה מצפון עומדת להתחיל. האפשרות הייתה לפתוח את המלחמה במקום ובזמן שנבחרו בישראל, לפגוע בהנהגה ובמערכי האש ולהקדים את האויב. מנגד עמדו הסיכונים: צה״ל עדיין נלחם לטיהור העוטף ולהשבת השליטה

בדרום, מאות אלפי אנשי מילואים רק החלו להתארגן, וחיזבאללה היה פרוס במלוא כוחו עם יכולת לשגר מטחים כבדים לעורף.

ההחלטה להימנע מן המכה תוזכר כאן בקצרה, מפני שאין בידינו ראיה שבאותו ערב החליטה ישראל על תוכנית ארוכה שכונתה „אסטרטגיית הכרסום". זו תהיה טעות לייחס למקבלי ההחלטות באוקטובר ידיעה מלאה של מה שיתרחש בספטמבר 2024. ההחלטה נבעה בראש ובראשונה מסדר עדיפויות מיידי: למנוע מלחמה אזורית, לרכז את המאמץ נגד חמאס ולהימנע מפתיחת חזית עצימה נוספת כאשר ישראל טרם התאוששה מן המתקפה.

עם זאת, ההימנעות יצרה את התנאי שממנו צמחה בהמשך מה שאנחנו נכנה אסטרטגיית הכרסום. אילו יצאה ישראל למלחמה מלאה באוקטובר, היא הייתה תוקפת חיזבאללה בעוצמתו המרבית. משלא עשתה זאת, התפתח מרחב ביניים: שני הצדדים לחמו מדי יום, אך שניהם ניסו להישאר מתחת לסף המלחמה הכוללת. נסראללה ראה במרחב הזה דרך להפעיל לחץ מבוקר; ישראל הפכה אותו בהדרגה למנגנון של גריעת כוח.

במבט לאחור, זו נקודת המוצא של הכרסום, לא הכרזה עליו. ישראל ויתרה באוקטובר על הימור גדול ומיידי. במקומו היא נכנסה למערכה ממושכת שבה כל תקיפה הייתה מוגבלת, אבל ההצטברות נעשתה אסטרטגית. חיזבאללה נשאר עם מאגרי הטילים ועם רוב הנהגתו, אך כבר מן השבועות הראשונים החל לשלם על כל ניסיון להתקרב לגדר, לשגר נ"ט או להציב חוליה. ההדרגתיות שמנעה מלחמה כוללת פתחה תהליך שבסופו ייחלש הארגון דווקא משום שלא העז להפעיל את מלוא כוחו בזמן.

פינוי קו המגע

ב־16 באוקטובר הפעילו משרד הביטחון וצה"ל תוכנית לפינוי 28 יישובים בטווח של עד שני קילומטרים מגבול לבנון. ארבעה ימים לאחר מכן הוחלט לפנות גם את קריית שמונה, ובהמשך הורחבה התוכנית ליישובים נוספים. בסך הכול נעקרו מבתיהם כ־61 אלף תושבים. הפינוי העניק לצה"ל חופש פעולה רחב יותר, צמצם את הסיכון לפגיעה המונית מטילי נ"ט והקל על הכוחות להבחין בין תנועה אזרחית לבין פעילות חשודה. אך הוא גם יצר הישג ממשי לחיזבאללה: לראשונה מאז הקמת המדינה התרוקן חלק ניכר מקו היישובים הצפוני לזמן ממושך.

אי־אפשר לתאר את המהלך כאמצעי ביטחוני בלבד. למשפחות ממטולה, קריית שמונה, שלומי, מנרה, מרגליות ויישובים רבים אחרים לא נקבע תאריך חזרה. הן עברו לבתי מלון, לדירות שכורות ולבתי קרובים, לעיתים הרחק ממקומות העבודה וממערכות החינוך. קהילות התפזרו; חקלאים נדרשו להגיע לשדות ולמטעים תחת איום נ"ט; בעלי עסקים איבדו את לקוחותיהם. מדינה שביקשה למנוע אסון אנושי שילמה במחיר חברתי וכלכלי שהלך וגדל מדי חודש.

חיזבאללה הציג את הפינוי כהוכחה לכך שחזית התמיכה מצליחה. בלי לכבוש יישוב אחד הוא יצר רצועה ישראלית כמעט ריקה לאורך הגבול וקשר אליה אוגדות, סוללות הגנה וכוחות אש. מבחינתו זו הייתה דרך להמחיש לחמאס ולאיראן שהוא משתתף במערכה. אולם גם כאן הסתתרה חולשה. הפינוי הסיר מן הגבול חלק גדול מן המטרות האזרחיות המיידיות, איפשר לצה"ל להפעיל אש ביתר חופשיות והפך את השבת התושבים ליעד לאומי שישראל לא תוכל לוותר עליו.

מרגע זה נעשתה שאלת הצפון מבחן של זמן. חיזבאללה העריך שהלחץ הציבורי יאלץ את ישראל לקבל הפסקת אש בעזה ובכך להפסיק גם את הלחימה בלבנון. ישראל ניסתה למנוע ממנו הישגים נוספים, להחזיק את הקו ולצבור תנאים שיאפשרו בעתיד להשיב את התושבים בביטחון. הפינוי הגן על חיי אדם, אך הוא לא פתר את הבעיה האסטרטגית. ככל שהתארך, כך התברר שהמציאות של 6 באוקטובר — כוח רדואן סמוך לגדר ויישובים חשופים מולו — לא תוכל לחזור.

מלחמת הנ״ט והחוליות

בחודשים הראשונים נשען חיזבאללה בעיקר על נשק קצר־טווח יחסית: טילי נ״ט, מרגמות, רקטות וחוליות שפעלו מתוך הכפרים והשטחים הסבוכים בדרום לבנון. הנ״ט היה כלי יעיל במיוחד. הגבול ההררי מאפשר תצפית ישירה על בתים, כבישים ומוצבים בישראל, וטיל מדויק יכול לפגוע במטרה נקודתית בלי להפעיל מטח גדול שעלול להצית מלחמה. כך הותקפו עמדות, כלי רכב, בתים ועובדים שניסו לתקן תשתיות.

ב־12 בנובמבר נפגעו עובדי חברת החשמל סמוך לדוב״ב, ושלום עבודי נפל. בדצמבר נפל לוחם המילואים יחזקאל עזריה מפגיעת כטב״ם באזור מרגליות; באיקרית נפצע אזרח, ולאחר מכן נפגעו לוחמים שהגיעו לחלצו מירי נוסף. האירועים המחישו את דפוס הפעולה: חיזבאללה לא ביקש בהכרח לייצר מאות הרוגים ביום אחד, אלא לשמר איום מתמשך, להכביד על שגרת הצבא ולהראות שכל פעילות סמוך לגבול עלולה להיענות בירי מדויק.

צה״ל הגיב בסגירת מעגלים. אמצעי תצפית זיהו חוליות, כלי טיס תקפו אותן, טנקים וארטילריה ירו לעבר מקורות האש וחיל האוויר פגע במבנים צבאיים ובמשגרים. היעד המיידי היה הגנתי: להסיר איום לפני הירי או מיד אחריו. אולם כל סגירת מעגל גם לימדה את המערכת על מבנה האויב — מי מפקד על הגזרה, מאילו בתים הוא פועל, היכן הוסתרו המשגרים ומהן דרכי התנועה בין הכפרים.

זה היה השלב הבסיסי ביותר של הכרסום. במקום להפעיל בבת אחת את כל בנק המטרות, ישראל פגעה בחוליה שנחשפה, בעמדה ששימשה אותה ובמפקד שנדרש להחליף את קודמו. חיזבאללה יכול היה להמשיך לירות, אבל נאלץ לפעול בזהירות גוברת, להתרחק מן הגדר ולשנות דפוסים. הלחימה נראתה לעיתים כשרשרת תגובות מקומיות; למעשה נבנה בה מאגר ידע מבצעי ונשחקה בה פריסת הארגון בקו הראשון.

נובמבר 2023 — הרחבת הטווח

בנובמבר החל חיזבאללה לגוון את האש. לצד טילי הנ״ט הופיעו מטחים גדולים יותר, רקטות לטווחים עמוקים יחסית וכלי טיס בלתי מאוישים. ב־10 בנובמבר חדרו שלושה כטב״מים מלבנון; אחד התפוצץ בחניית אגמון החולה, אחר נפל בשטח פתוח והשלישי יורט. באותה תקופה עדיין נתפסה חדירת כטב״ם כאירוע חריג. בתוך חודשים היא תהפוך לאחד האתגרים הקשים ביותר של ההגנה בצפון.

הכטב״ם איפשר לחיזבאללה לעקוף חלק ממגבלות הרקטה. הוא טס בגובה נמוך, משנה נתיב ומקשה על גילוי והתרעה. ניתן לכוון אותו לעמדה, למפקדה או לריכוז כוח, ולשלב אותו עם מטח רקטות שמעמיס על מערכי הגילוי. חיזבאללה למד את זמני התגובה הישראליים, חיפש נתיבים דרך הגליל והעמקים וניסה

לחדור לעומק גדול יותר. מנגד נדרשו חיל האוויר וההגנה האווירית להרחיב את הפריסה ולשלב מטוסי קרב, מסוקים, מערכות קרקעיות ולוחמה אלקטרונית.

ב־6 בנובמבר נורה מטח חריג לעבר הגליל המערבי, נהריה והקריות. חלק מהירי יוחס לחמאס בלבנון, אך עצם האפשרות להפעיל ארגון פלשתינאי משטח לבנון השתלבה בשיטת חיזבאללה: הוא שמר על יכולת להכחיש, להרחיק מעצמו אחריות ישירה ולשלוט במדרגות ההסלמה. מבחינת ישראל, ההבחנה הארגונית הייתה פחות חשובה מן העובדה שמרחב דרום לבנון משמש בסיס אש נגד אזרחיה.

הרחבת הטווח לא שינתה עדיין את אופי המערכה. רוב האש נותרה בצפון ורוב התקיפות הישראליות התמקדו ברצועה הסמוכה לגבול. נסראללה הקפיד להעביר את המסר שחזית לבנון קשורה לעזה ושהפסקת המלחמה שם תביא להפסקתה כאן. בכך הוא ניסה להפוך את תושבי הצפון למנוף לחץ על ממשלת ישראל. אלא שהקישור לעזה גם כבל אותו: כל עוד חמאס לא קיבל הפסקת אש בתנאיו, חיזבאללה לא היה יכול לסגת בקלות בלי להודות שכשל.

נאומו הראשון של נסראללה

ב־3 בנובמבר נשא נסראללה את נאומו הפומבי הראשון מאז פרוץ המלחמה. הציפייה ברחבי האזור הייתה גבוהה: האם יכריז על מלחמה, והאם יחשוף שחיזבאללה היה שותף לתכנון? נסראללה בחר להדגיש שחמאס תכנן וביצע את מתקפת 7 באוקטובר בעצמו וששותפיו בציר הופתעו מן העיתוי. בכך הרחיק מאיראן ומחיזבאללה אחריות ישירה לפתיחה, אך גם הודה למעשה שלא הוא קבע את האירוע שהכניס אותו למערכה.

הנאום ביקש להפוך את המגבלה להישג. נסראללה טען שהפעילות מלבנון מחייבת את ישראל להחזיק כוחות רבים בצפון ויוצרת לחץ ממשי. הוא השאיר את כל האפשרויות פתוחות ואיים שהחזית יכולה להתרחב, אך לא הכריז על מלחמה. לקהל התומכים הוא הציג השתתפות; לישראל וללבנון הוא אותת שהמדרגה עדיין מוגבלת.

זו הייתה דוגמה לדרך שבה ניהל את המערכה: עמימות רטורית לצד הגבלה מעשית. בכל נאום הציג את האפשרות להסלמה כאילו היא תלויה בו, וכך ביקש לשמר הרתעה. אולם ככל שהחודשים חלפו וההסלמה לא הגיעה, האיום נשחק. ישראל למדה שהנאום נועד לעיתים יותר לשמור על דימוי מאשר לבשר על שינוי מבצעי.

ההודאה בהפתעה מסינוואר חשובה גם להבנת יחסי הציר. „ציר ההתנגדות" היה רשת של ארגונים בעלי תמיכה איראנית ויעדים משותפים, אך לא צבא אחד עם מטכ״ל אחיד. חמאס יכול היה לפעול לפי שיקוליו ולהעמיד את חיזבאללה בפני עובדה. נסראללה נדרש אז להחליט אם לשלם עבור יוזמה שלא הותאמה לאינטרס הלבנוני והאיראני.

הפסקת האש הראשונה בעזה והמבחן הלבנוני

ב־24 בנובמבר נכנסה לתוקף הפסקת האש הראשונה ברצועת עזה במסגרת עסקת החטופים. גם האש בגבול לבנון פחתה. הקשר המיידי הוכיח שחיזבאללה מסוגל לעצור כאשר המערכה בעזה נעצרת, ושחזית התמיכה אינה מתנהלת לפי הכרח צבאי עצמאי. כאשר ההפוגה הסתיימה ב־1 בדצמבר, התחדשה גם האש בצפון.

הפסקת האש הראשונה הייתה הזדמנות קצרה לבחון אפשרות להסדרה, אך היא לא פתרה את שאלת היסוד. חיזבאללה לא הסכים לפרק את התשתיות מדרום לליטאני, וישראל לא יכלה להשיב את התושבים רק משום שנוצר שקט זמני. כוחה של חזית התמיכה נשען על האפשרות לחדש את האש בכל רגע, ולכן עצירה ללא שינוי בפריסה הייתה דחייה בלבד.

מבחינת נסראללה, הקישור עבד: כאשר עזה שקטה, לבנון שקטה; כאשר הלחימה חודשה, הוא שב לירות. אבל בכך הוא הדגים לישראל שהמפתח אינו נמצא בביירות בלבד. אם חמאס מושך את המלחמה, חיזבאללה ימשיך לשלם. ההחלטה להפקיד את מועד הסיום בידי סינוואר העמיקה את המלכודת.

מבחינת צה״ל, ימי הפסקת האש הראשונה איפשרו לרענן כוחות, לשפר עמדות ולבחון את מה שנלמד. השקט לא הפסיק את ההכנה. להפך, הוא הבהיר שהפסקה יכולה להופיע במהירות ולהיעלם במהירות, ולכן פתרון ארוך טווח מחייב שינוי פיזי ומבצעי בגבול.

ריכוז הכוח והמעבר להגנה פעילה

במקביל להתפתחות האש בנה פיקוד הצפון מערך הגנה שלא היה קיים ב־6 באוקטובר. כוחות מילואים תפסו קווים, טנקים הוצבו בעמדות, יחידות איסוף כיסו אזורים מתים והיישובים קיבלו שכבות נוספות של אבטחה. שלוש אוגדות נפרסו לאורך הגבול, וצה״ל נדרש לקיים בעת ובעונה אחת הגנה, תקיפות יזומות והכנה לתרחיש שבו תפרוץ מלחמה מלאה.

ההכנה לא הייתה רק צבירת כוח. יחידות שהתאמנו במשך שנים למלחמה בלבנון נדרשו לעדכן תוכניות על בסיס המציאות החדשה. שטחי כינוס, צירי תנועה, מעטפת אש ופינוי נפגעים נבחנו מחדש. כוחות שיצאו מרצועת עזה עברו אימונים בצפון, ואוגדות מילואים צברו ניסיון ממושך בהגנה על הקו. חיזבאללה ראה את ההיערכות וידע שמתקפת פתע רחבה נעשית קשה יותר ככל שהזמן חולף.

ההגנה הפעילה ביקשה להרחיק את האויב מן הגדר בלי לצאת עדיין לתמרון גדול. עמדות תצפית ומבנים שבהם זוהו פעילים הותקפו; חוליות נ״ט נרדפו; ירי ארטילרי כיסה מרחבים ששימשו להתקרבות. התוצאה לא הייתה אזור סטרילי, אך הפריסה הקדמית של חיזבאללה החלה להיפגע. פעילי רדואן שנועדו להיות קרובים ליישובים נאלצו להסתתר, לנוע פחות ולהסתמך על תשתיות שהלכו ונחשפו.

ריכוז הכוח יצר גם מסר לנסראללה. ישראל אמנם לא פתחה במלחמה כוללת, אך היא לא נשארה חשופה. ככל שנבנתה ההגנה, ירד הערך האפשרי של מתקפת רדואן והתחזק החשש בחיזבאללה שהסלמה תיענה במהלך ישראלי רחב. זהו אחד המנגנונים שהזינו את הכרסום: יכולת ההגנה איפשרה לישראל לספוג תגובות מוגבלות בלי להירתע מכל חיסול, ואילו חיזבאללה הבין שהזמן אינו מחזיר לו את יתרון ההפתעה שאבד.

דצמבר — שגרה שאינה שגרה

בדצמבר התקבעה בצפון שגרה מלחמתית. התרעות, ירי נ״ט, נפילות בשטחים פתוחים ותקיפות חיל האוויר נעשו לחלק מן היום. דווקא החזרתיות עלולה לטשטש את משמעותה: כל אירוע חייב כוחות להגיב, סיכן חיילים ואזרחים

והעמיק את הנזק ליישובים המפונים. בתים נפגעו, כבישים נסגרו לפרקים, עבודות חקלאיות הוגבלו ועסקים נותרו ללא פעילות.

מבחינת חיזבאללה הייתה זו הצלחה מוגבלת. הוא הוכיח שהוא מסוגל להחזיק חזית פעילה לאורך זמן במחיר שהיה מוכן לשלם. הוא כפה על ישראל להחזיק כוחות רבים בצפון בזמן התמרון בעזה, והציג את עצמו כארגון היחיד בציר שנלחם בישראל מגבול משותף. אך הוא לא הצליח לעצור את התמרון ברצועה, לא הציל את חטיבות חמאס בצפון עזה ולא הביא להפסקת אש. ההישג התודעתי לא תורגם להכרעה אסטרטגית.

מבחינת ישראל הייתה זו תקופה של הכלה מחושבת. הממשלה הצהירה על רצונה בפתרון מדיני שירחיק את חיזבאללה מן הגבול, והמאמצים האמריקניים התמקדו ביישום רוח החלטה 1701. במקביל המשיך צה״ל לתקוף. ההצהרות על הסדרה לא ביטלו את הלחימה; הן איפשרו לישראל להציג את חיזבאללה כאחראי להמשך המשבר, כל עוד קשר את הפסקת האש בלבנון להפסקת המלחמה בעזה.

כאן מתחיל להתבהר הפער בין הדימוי למציאות. כלפי חוץ נראתה ישראל כמי שנרתעת ממלחמה בצפון ומבקשת רק שקט. בפועל היא אספה מודיעין, פגעה בחוליות, העמיקה את מוכנות הכוחות והרגילה את חיזבאללה לכך שכל תגובה שלו נענית במהלך מוגבל נוסף. לא ניתן לקבוע שכך תוכנן הכול מראש, אבל בדיעבד ברור שהחודשים האלה לא היו זמן אבוד. הם היו תקופת ההבשלה של היכולת לעבור בהמשך משחיקה מקומית לפגיעה בשדרת הפיקוד.

הגאוגרפיה הפכה כל יום לחלק מן הקרב. כפר כילא ואל־עדייסא שולטים על מרחב מטולה ומשגב עם; מיס אל־ג׳בל ובליידא פונים אל אצבע הגליל; עייתא א־שעב, רמיה ומרווחין משקיפים על הגזרה המערבית. מן הבתים והרכסים האלה ניתן לצפות על כבישים, מוצבים ושכונות בישראל. טיל נ״ט אינו זקוק למסלול בליסטי גבוה; הוא זקוק לקו ראייה ולצוות שממתין לרגע.

לכן המערכה לא התנהלה רק בין מדינות אלא בין מרחבים סמוכים מאוד. תושב מטולה יכול לראות את כפר כילא, וחוליית חיזבאללה יכולה לראות רכב נע בצד הישראלי. המרחק הקצר העניק לאויב יתרון בזיהוי ובירי, אך גם איפשר לאיסוף הישראלי לעקוב אחריו. כל תנועה הפכה לחתימה וכל בית ששימש שוב ושוב לפעילות נכנס לבנק המטרות.

צה״ל ניסה לשבור את היתרון באמצעות עשן, שינויי תנועה, חסימות, אש מדויקת וכוחות שמוקמו בעמדות שולטות. אלא שאמצעי טקטי אינו משנה את הטופוגרפיה. כדי להשיב שגרה היה צורך להרחיק את האיום או להגיע אל הרכסים עצמם. המסקנה הזאת הלכה והתחזקה ככל שהפינוי התארך.

הכפרים הלבנוניים שילמו גם הם מחיר. תושבים רבים עזבו צפונה, בתים נפגעו והכלכלה המקומית קרסה. חיזבאללה הציג את עצמו כמגן הדרום, אך פריסת הנשק בתוך הכפרים הפכה אותם לשדה קרב. ככל שהארגון התעקש להישאר סמוך לגבול, כך העמיק את הנזק לקהילה שבתוכה פעל.

ינואר 2024 — הדאחייה, מירון וויסאם טוויל

תחילת ינואר הביאה את המערכה למדרגה חדשה. ב־2 בינואר חוסל סאלח אל־עארורי, סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס ואחד מבוני הזרוע הצבאית שלו, בתקיפה ברובע הדאחייה בביירות. אל־עארורי לא היה רק איש הנהגה: הוא ניסה לבנות תשתית עצמאית של חמאס בלבנון, לחבר אותה לחיזבאללה, ולתאם

נתיבי הברחת נשק, מימון והכוונת טרור ליהודה ושומרון. חיסולו בלב המעוז של חיזבאללה שבר מיתוס כפול — שהדאחייה חסינה ושבכירי חמאס יכולים לפעול מתוכה תחת מטריית נסראללה. עצם הפגיעה שינתה כלל שנשמר עד אז והבהירה שהגבול הגאוגרפי של המערכה מתרחב.

ב־6 בינואר ירה חיזבאללה מטח לעבר בסיס הבקרה האווירית במירון וגרם נזק למתקנים. הבחירה במירון הייתה סמלית ומבצעית: הארגון ביקש להראות שהוא מסוגל לפגוע ב„עיניים" של חיל האוויר בצפון ולהגיב על פעולה בדאחייה בלי לירות למרכז הארץ. יומיים לאחר מכן חוסל וויסאם טוויל, מפקד בכיר בכוח רדואן, סמוך לביתו בחירבת סלם. ב־9 בינואר חדר כטב״ם לבסיס פיקוד הצפון בצפת.

רצף האירועים המחיש את שיטת המדרגות. ישראל הרחיבה את טווח החיסולים ופגעה בבכיר בעל ערך; חיזבאללה הגיב במטרה צבאית רגישה, אך נמנע ממהלך שהיה מחייב מלחמה כוללת. כל צד ביקש להראות שאינו מורתע, ובאותה שעה נזהר שלא להיות מי שפרץ את הגבול. בתוך הדינמיקה הזאת ישראל החלה לגלות שאפשר לפגוע גם בדרגים בכירים יותר מבלי שחיזבאללה יפעיל את ארסנל המלחמה שלו.

המחיר בצד הישראלי נמשך. ב־14 בינואר נפלו ברק איילון, חבר כיתת הכוננות בכפר יובל, ואימו מירה מפגיעת טיל נ״ט בביתם. האירוע הזכיר שהשליטה בהסלמה היא מושג יחסי. גם כאשר שני הצדדים אינם רוצים מלחמה מלאה, טיל אחד יכול להרוג אזרחים, לפגוע בבית ולהרחיב את הלחץ לפעולה. ישראל נדרשה להחזיק יחד שתי אמיתות: להימנע מעימות בעיתוי בלתי מתאים, ובו בזמן להבהיר שהימנעות אינה קבלה של איום קבוע על יישובי הצפון.

במהלך החורף ניסה השליח האמריקני עמוס הוכשטיין לקדם הסדר שיחזיר שקט לגבול. העיקרון היה ברור: חיזבאללה ירחיק את כוחו מן הקו, צבא לבנון ויוניפי״ל יגבירו נוכחות, וישראל תוכל להשיב את תושביה. אך הפער בין העיקרון לבין המציאות היה עמוק. החלטה 1701 כבר דרשה מאז 2006 שמדרום לליטאני לא יפעל כוח חמוש מלבד צבא לבנון ויוניפי״ל, ובכל זאת חיזבאללה בנה שם במשך שנים מערך צפוף של עמדות, מנהרות, מחסנים ומשגרים.

נסראללה הוסיף תנאי שהקשה על כל הסדרה: החזית הלבנונית לא תיעצר לפני הפסקת אש ברצועת עזה. התנאי איפשר לו להציג נאמנות לפלשתינאים ולשמור על כבודו, אך הפך את המשא ומתן לכמעט בלתי אפשרי. ישראל לא הייתה מוכנה להעניק לחיזבאללה זכות וטו על המלחמה בעזה, והארגון לא היה מוכן לסגת מן הקישור שהעניק הצדקה לכל המערכה.

הדיפלומטיה שירתה בכל זאת תפקיד. היא שמרה ערוץ למניעת הידרדרות, איפשרה להעביר אזהרות ונתנה לישראל לגיטימציה להדגיש שהיא מבקשת את יישום ההסדר הקיים. במקביל היא קנתה זמן. ככל שהשיחות נמשכו, צה״ל שיפר את ההגנה, השלים מטרות ברצועת עזה והרחיב את בנק היעדים בלבנון. חיזבאללה, שביקש להרוויח זמן עד להפסקת אש בעזה, לא זיהה במלואו שהזמן פועל גם נגדו.

עבור המפונים השיח המדיני נשמע לעיתים מרוחק. הם לא נזקקו לנוסחה דיפלומטית אלא לביטחון ממשי: שלא יעמוד פעיל רדואן מול חלון הבית ושלא יירה טיל נ״ט אל הכביש. לכן ככל שנמשכו החודשים התרחב הפער בין השקט היחסי בחלקים אחרים של המדינה לבין תחושת הנטישה בצפון. הפער הזה יהיה

גורם מרכזי בהחלטה הישראלית להעביר בהמשך את מרכז הכובד מן הדרום אל לבנון.

3 בפברואר — שלושת המאמצים

ב־3 בפברואר 2024 תדרך דובר צה״ל, תת־אלוף דניאל הגרי, עיתונאים על המערכה בצפון. הוא תיאר מאמץ משולש: הגנה, התקפה והכנה למלחמה מלאה. ההגנה נשענה על שלוש אוגדות שנפרסו לאורך הגבול, על מכשול, איסוף, כוחות ביישובים ומוכנות לבלום חדירה. ההתקפה כללה פגיעה בחוליות, במפקדים ובתשתיות. ההכנה למלחמה נועדה להבטיח שאם המהלך המדיני ייכשל או שחיזבאללה יסלים, צה״ל לא יתחיל מאפס.

בתוך ההסבר אמר הגרי: „אנחנו פוגעים בפריסה של חיזבאללה ומכרסמים ביכולותיו". ייתכן שזו הייתה בחירת מילים תיאורית בלבד. אין בידינו הוכחה שהגרי התכוון להציג דוקטרינה סדורה או שראה כבר אז את רצף האירועים שיוביל לתמרון שמונה חודשים לאחר מכן. אולם במבט לאחור, המילה „מכרסמים" מתארת היטב את ההיגיון שהתפתח בחזית.

ההגנה סיפקה את העמידות הדרושה כדי לספוג תגובות מוגבלות. ההתקפה גרעה בכל יום עוד חוליה, משגר, מפקדה או מפקד. ההכנה למלחמה איפשרה להשתמש בזמן שנצבר כדי לאמן כוחות, להשלים מודיעין ולבנות תוכניות. שלושת המאמצים לא היו נפרדים: בלי הגנה לא ניתן היה להסתכן בחיסולים; בלי התקפה חיזבאללה היה שומר על מלוא כוחו; ובלי הכנה למלחמה הכרסום היה נשאר שחיקה חסרת תכלית.

כאן נקרא לתהליך בשם „אסטרטגיית הכרסום". זהו מושג אנליטי שאנו גוזרים בדיעבד מהשתלשלות האירועים ובהשראת דבריו של הגרי, לא שם רשמי של תוכנית צה״לית. במילים פשוטות: כאשר האויב חזק מכדי לתקוף אותו ישירות במחיר סביר — נניח עוצמה 90 מול יכולת התמודדות 70 — פוגעים בו בהדרגה. הוא יורד ל־89, אחר כך ל־88, ובכל שלב הרצון שלו במלחמה מלאה פוחת מפני שכבר איבד יכולות ומפקדים. כאשר המאזן משתנה דיו, ניתן לעבור מן הכרסום למתקפה רחבה.

חלק שני | אסטרטגיית הכרסום עולה מדרגה

פברואר 2024 — מן החוליה אל שרשרת הפיקוד

התקופה שנפתחה בפברואר 2024 לא ביטלה את קרב ההגנה, אך שינתה בהדרגה את מרכז הכובד. צה״ל המשיך ליירט, לסגור מעגלים ולהגן על היישובים, ובמקביל הרחיב את המרדף אחר שדרת הפיקוד של חיזבאללה. כבר בשבועות הראשונים של המלחמה הוקמה בפיקוד הצפון חוליית יעדים ייעודית. מטרתה הייתה לאגד מודיעין שנאסף במשך שנים, ללמוד את הרגלי המפקדים ולחכות לרגע שבו יצאו ממקומות המסתור.

חיסול מפקד איננו רק ספירה של אדם נוסף שנגרע מן הארגון. בחיזבאללה, שבו מפקדים ותיקים צברו ידע מבצעי לאורך שנים בסוריה ובלבנון, כל מפקד היה גם מוקד זיכרון: הוא הכיר את השטח, את הפעילים, את המחסנים ואת תוכניות האש. מחליף יכול לקבל דרגה ותפקיד, אך אינו מקבל ברגע אחד את הניסיון, הקשרים והאמון שהיו לקודמו. כאשר מחסלים ברצף מפקד ומחליפיו, השחיקה מחלחלת מן המטה עד לחוליה.

ב־14 בפברואר נורה מטח לעבר צפת, וסמ״ר עמר שרה בנג׳ו נפלה בבסיס פיקוד הצפון. באותו ערב תקף צה״ל באזור נבטיה וחיסל את עלי מוחמד א־דבס, מפקד מרכזי בכוח רדואן שהיה מעורב בפיגוע בצומת מגידו ובקידום פעילות בגבול. חיזבאללה הגיב בהרחבת האש, אך שוב לא עבר למלחמה כוללת. הדפוס נעשה ברור: ישראל פוגעת בדרג בכיר יותר; חיזבאללה מגדיל מטח, בוחר יעד צבאי או מרחיב טווח; לאחר מכן שני הצדדים חוזרים לרמת העימות הקודמת כשהארגון איבד מפקד נוסף.

מבחינת אסטרטגיית הכרסום, זהו מנגנון מכריע. אילו כל חיסול היה מוביל בהכרח למלחמה, ישראל הייתה נאלצת לבחור בין הימנעות מוחלטת לבין מתקפה מלאה. העובדה שחיזבאללה רצה להישאר מתחת לסף איפשרה להעלות את המחיר במדרגות. בכל פעם הוא ניסה להוכיח שהגיב, אך תגובתו המחושבת אישרה למעשה לישראל שהסף עוד לא נחצה.

המעבר מן החורף אל האביב לא התרחש ברגע אחד. לא הייתה ישיבת ממשלה שבה הוכרז כי מעתה עוברים לשלב חדש, וגם חיזבאללה לא פרסם פקודה שמרחיבה את המערכה. השינוי נראה ברצף האירועים: יותר מטרות בעומק, יותר פגיעה במפקדים, יותר תקיפות של מבנים שבהם נשמרו אמצעי לחימה ופחות הסתפקות בירי אל מקור השיגור. צה״ל החל להתייחס למרחב שמאחורי החוליה כאל מערכת שיש לפרק.

ב־14 בפברואר נורה מטח לעבר צפת והסביבה. חיילת נפלה ונפגעו נוספים. ישראל הגיבה בגל תקיפות נרחב בדרום לבנון, ובין המטרות היו מבנים ותשתיות באזור נבטיה. האירוע המחיש את התלות בין שני צדי המשוואה: חיזבאללה ביקש להראות שהוא מסוגל להגיע לבסיסים ולערים שאינן צמודות לגדר, וצה״ל ביקש להבהיר שהרחבת הטווח תעלה לארגון בנכסים ובאנשים.

בימים הבאים חוסלו מפקדים ופעילים שהיו מעורבים בירי ובתכנון פיגועים. כל חיסול כזה הצריך מודיעין שאינו מסתכם בזיהוי אדם ברחוב. צריך היה להבין את תפקידו, לוודא את זהותו, לעקוב אחר תנועתו ולבחור מועד שבו אפשר לפגוע בו בלי להיגרר לנזק אזרחי רחב. העובדה שהפעולות חזרו על עצמן העידה שמאחורי התקיפה הבודדת נבנה מנגנון.

חיזבאללה הגיב בדרך כלל בהגדלת מספר השיגורים או בהרחבת טווחם, אך שמר על התגובה בתוך גבולות. הוא בחר בסיס צבאי, יישוב או רכס; ירה מטח גדול מן הרגיל; הכריז שהוא נוקם את דמו של מפקד; ואז המתין. כך ניסה לשמר משוואה שלפיה פגיעה בבכיר תיענה באש, בלי להפוך את הנקמה לפתיחת מלחמה. דווקא הדפוס הזה העניק לישראל אפשרות להמשיך. אם כל חיסול היה גורר מיד את כל ארסנל חיזבאללה, מרחב הפעולה היה מצטמצם. משום שהארגון רצה להימנע מן המלחמה המלאה, התגובה המדודה שלו הפכה לחלק מן התנאים שאיפשרו לכרסם בו.

המערך הקדמי של חיזבאללה בדרום לבנון חולק לשלוש יחידות אזוריות עיקריות. יחידת נאסר פעלה בגזרה המזרחית, יחידת עזיז במערבית ויחידת בדר בעומק שמצפון לליטאני. מתחת למפקדי היחידות פעלו מפקדי גזרות, מפקדי מתחמים, חוליות נ״ט, מפעילי כטב״מים ומערכי תצפית. מעליהם עמדה שרשרת הפיקוד שקישרה בין הדרום למועצת הג׳יהאד ולמטה בביירות.

המבנה הזה העניק לחיזבאללה גמישות. חוליה מקומית יכלה לצאת לשיגור בלי שמפקד בכיר יופיע סמוך לגבול, ומפקד יחידה יכול היה להעביר הנחיות דרך

כמה דרגים. אך לכל מערכת יש צמתים. מפקדים צריכים להיפגש, לנוע, לקבל תמונת מצב ולאשר פעולות. ככל שהלחימה נמשכה, המודיעין הישראלי למד את הצמתים האלה טוב יותר.

לכן החיסולים אינם מובנים נכון אם קוראים אותם כרשימת שמות. המבחן אינו רק כמה בכירים חוסלו, אלא אילו קשרים נותקו. חיסול מפקד גזרה פוגע בידיעה המקומית ובקשר לחוליות. חיסול מפקד יחידה פוגע בתיאום בין כמה גזרות. חיסול איש מטה או חבר מועצת הג׳יהאד פוגע ביכולת לחבר את הפעילות בדרום אל ההחלטה האסטרטגית בביירות. כשהפגיעות מצטברות, המחליף נדרש ללמוד תפקיד בזמן מלחמה, ולעיתים גם הוא נחשף.

חיזבאללה ניסה להתגונן. מפקדים צמצמו שימוש באמצעי קשר, החליפו מקומות לינה ונמנעו מתנועה גלויה. הארגון הפעיל אנשי ביניים והסתיר תשתיות בבתי מגורים ובשטחים סבוכים. אך ההתגוננות גבתה מחיר: פיקוד שממעט לדבר ולנוע מתקשה לשלוט; מפקד שאינו מגיע לשטח מקבל תמונה חלקית; ומערכת שמחליפה שיטות תקשורת מאבדת מהירות.

הכרסום פעל אפוא בשני מעגלים. המעגל הישיר היה חיסול אדם והשמדת נכס. המעגל העקיף היה השינוי שחיזבאללה נאלץ לבצע כדי לא להיות היעד הבא. גם כאשר לא הותקף, הוא פעל תחת אילוץ. כל נסיעה נבחנה, כל פגישה הפכה לסיכון וכל מכשיר קשר עורר חשד.

בעלבכ — עומק חדש

ב־26 בפברואר הפיל חיזבאללה כטב״ם ישראלי באמצעות טיל קרקע־אוויר. בתגובה תקף חיל האוויר מתחמים של מערך ההגנה האווירית באזור בעלבכ, כ־100 קילומטרים מן הגבול. זו הייתה התקיפה העמוקה ביותר בלבנון עד אותו שלב והוכחה שהגאוגרפיה של העימות מתרחבת. ישראל לא הסתפקה עוד בדרום לבנון; היא הייתה מוכנה לפגוע בבקאע, אחד ממרחבי העומק הלוגיסטיים של חיזבאללה.

התקיפה נשאה שני מסרים. הראשון היה מבצעי: מערך ההגנה האווירית שמנסה להגביל את חופש הפעולה של חיל האוויר הוא יעד בפני עצמו. השני היה אסטרטגי: לחיזבאללה אין מרחב חסין רק משום שהוא רחוק מן הגבול. ככל שהארגון הציג יכולת חדשה, ישראל פגעה בתשתית שמאפשרת אותה. כך הכרסום התרחב מן הפריסה הקדמית אל מערכים מקצועיים בעומק.

חיזבאללה הגיב במטחים לעבר רמת הגולן ובסיסים צבאיים. גם הפעם הוא ביקש להשוות מדרגה בלי לשבור את הכלים. תגובתו הדגישה את הפרדוקס: כדי להרתיע את ישראל היה עליו להראות שהוא מסוגל להכאיב, אבל כדי לא להסתכן במלחמה היה עליו להגביל את הכאב. כל תגובה מוגבלת שמרה על כבודו לזמן קצר, אך לא החזירה את המתקנים והמפקדים שאבדו.

בסוף פברואר אמר הרמטכ״ל בגבול כי חיזבאללה החליט להצטרף למלחמה ועליו לשלם מחיר גדול. הוא הדגיש מכשול, איסוף, כוחות חזקים וכיתות כוננות. הצהרה זו חיברה שוב בין ההגנה להתקפה: הרחקת האויב מן הגבול איננה תוצאה של הסכם בלבד, אלא של נוכחות, מודיעין ופגיעה מתמשכת במי שמנסה לשוב.

מרץ — הטווח שבין דרום לבנון לבקאע

התקיפות בבקאע שינו את תפיסת העומק. במשך החודשים הראשונים רוכזו מרבית הפעולות ברצועה הסמוכה לגבול. בפברואר ובמרץ הובהר שמרחק מן הגדר אינו מעניק חסינות. הבקאע שימש לאורך שנים מרחב לוגיסטי, נתיב המחבר לסוריה, אזור אחסון ומקום שבו אפשר להכשיר ולהעביר אמצעי לחימה. כאשר צה״ל תקף בו, הוא פגע לא רק במטרה נקודתית אלא בהנחה שחיזבאללה יכול לחלק את לבנון לחזית חשופה ולעומק בטוח.

חיזבאללה השיב לעיתים בירי עמוק יותר לעבר הגולן או בסיסי צה״ל. גם כאן נשמר מאפיין המדרגות. כל צד ביקש להגדיל את המחיר בלי לשבור את המסגרת. הבעיה מבחינת חיזבאללה הייתה שהסימטריה הייתה מדומה. מטח שלו יכול היה לשבש שגרה, לפגוע בבסיס או להצית שטח; התקיפה הישראלית יכלה לגרוע משגר, מחסן, מפקדה או איש מפתח. גם כאשר הכותרות תיארו „תגובה ותגובה", המאזן המצטבר נטה בהדרגה נגד הארגון.

נתוני 12 במרץ סיפקו תמונה רחבה יותר: אלפי מטרות הותקפו מן האוויר ומן היבשה, מאות פעילים נפגעו והלחימה התרחבה גם לסוריה. המספרים אינם מוכיחים לבדם שהכרסום הצליח, מפני שמטרה יכולה להיות עמדה קטנה ומחבל יכול להיות מוחלף. אולם הם מוכיחים שלא מדובר עוד רק בהגנה טקטית על הגבול. נוצר קצב קבוע של גילוי, תקיפה והערכה מחדש.

במקביל המשיכו כוחות היבשה להתאמן. יחידות שהגיעו מעזה או נערכו להיכנס אליה תרגלו לחימה בשטח הררי, סבוך ובנוי. פיקוד הצפון הכין תוכניות, חיל האוויר הרחיב בנק מטרות והלוגיסטיקה נערכה לאפשרות של תמרון. זו הייתה המשמעות השלישית בדברי הגרי: ההכנה למלחמה אינה הכרזה שמחר היא מתחילה, אלא יצירת היכולת לבחור בה כאשר התנאים מתאימים.

אפריל — החזית הצפונית והמערכה האזורית

ב־1 באפריל חוסל בדמשק מוחמד רזא זאהדי, מפקד גיס סוריה ולבנון בכוח קודס. החיסול לא היה פעולה נגד חיזבאללה בלבד, אך הוא פגע בדמות מרכזית שחיברה בין איראן, סוריה והארגון. תגובת איראן ב־13–14 באפריל — מתקפה ישירה של מאות טילים וכטב״מים לעבר ישראל — המחישה את הסיכון האזורי שהיה טמון בכל שלב של המערכה.

גם בלילה הזה לא הפך חיזבאללה את גבול לבנון לחזית פלישה. הוא השתלב במאמץ הציר, אך נשמר מתחת למלוא יכולתו. ישראל ובעלות בריתה יירטו את רוב האיומים האיראניים, וישראל הגיבה באספהאן באופן מוגבל. האירוע חיזק את ההבנה שכל פעולה בלבנון מתקיימת בתוך מערכת אזורית, אך גם הראה שאפשר לנהל מדרגות תגובה מבלי להגיע בהכרח למלחמה רב־זירתית מלאה.

ב־16 באפריל חוסל איסמעיל יוסף באז, מפקד גזרת החוף בחיזבאללה. יום לאחר מכן פגע כטב״ם בערב אל־עראמשה; רס״ן במילואים דור זימל נפל ו־17 נפצעו. חיזבאללה הוכיח שהוא לומד להפעיל כטב״מים נגד ריכוזי כוחות ומבנים. ישראל מצדה המשיכה לצוד מפקדי גזרות. המערכה נעשתה תחרות למידה: חיזבאללה שיפר נתיבים ושילובים של אש; צה״ל שיפר גילוי, יירוט וחיסול של מוקדי ידע.

החיסולים באפריל לא שיתקו את הארגון. הוא המשיך לשגר, ולעיתים אף הגדיל את האש לאחר פגיעה בבכיר. אך זו בדיוק נקודת הכרסום: אין צורך שכל תקיפה תעצור מיד את האש. המטרה היא להעלות את מחיר ההפעלה, לפגוע

באיכות הפיקוד ולהכריח את הארגון להוציא מן המסתור מחליפים שגם הם נעשים יעד. ההשפעה נמדדת לאורך חודשים, לא בשקט של היום שאחרי.

16–26 באפריל — באז, ערב אל־עראמשה והחרמון

ב־16 באפריל חוסל איסמעיל יוסף באז, מפקד גזרת החוף ביחידת עזיז של חיזבאללה. למחרת הפעיל הארגון מתווה משולב של טילי נ״ט וכטב״ם נפץ לעבר מרכז קהילתי בערב אל־עראמשה שבו שהו כוחות. ארבעה־עשר לוחמים וארבעה אזרחים נפצעו; רס״ן במילואים דור זימל, סגן מפקד פלוגה בחטיבת עציוני, נפצע אנושות ונפל ב־21 באפריל.

מיד לאחר הפגיעה תקף צה״ל את מקורות הירי ואתרי חיזבאללה בעייתא א־שעב, א־נאקורה ויארין. בלילה הורחב מעגל התקיפה אל אתר של מערך ההגנה האווירית מצפון לבעלבכ. הרצף — פגיעה בכוח בקו, תקיפה בדרום לבנון ואז מכה בעומק — הראה כיצד אירוע טקטי אחד יכול להפעיל בתוך שעות כמה שכבות אש.

ב־26 באפריל חוסל מצעב חלף, בכיר בארגון אל־ג׳מאעה אל־אסלאמיה שקידם פיגועים מגזרת הר דב. חיזבאללה ושותפיו הגיבו בשלושה מטחים של כ־30 רקטות לעבר החרמון והר דב. חלקן יורטו והיתר נפלו בשטחים פתוחים. כך נמשך דפוס אפריל: חיסול ממוקד, מטח תגובה, תקיפת המשגרים והמשך הלחימה בלי הפסקה.

בין האירועים המשיכו חוליות נ״ט, משגרי רקטות וכטב״מים לפעול מדי יום לאורך הקו. צה״ל תקף מבנים צבאיים, עמדות תצפית ומקורות ירי מחיאם ועד א־נאקורה, ובמקביל החזיק כוחות בכוננות למתקפה איראנית נוספת. אפריל לא היה דיון מופשט על מלחמה אזורית; הוא היה חודש שבו הפיקוד נדרש לעבור בתוך דקות מהגנה על יישוב לטיפול בכטב״ם, מירי נגד־סוללה לתקיפה בעומק הבקאע.

מאי — מלחמת הכטב״מים והאש בצפון

בחודש מאי גדל מספר התקיפות של חיזבאללה והתרחב השימוש בכטב״מים ובטילי נ״ט. לפי הנתונים שפורסמו באותה תקופה, נרשמו מאות פעולות בחודש ועלייה חדה במספר חדירות הכטב״מים. ב־15 במאי נפגע אתר בלון התצפית „טל שמיים" סמוך לצומת גולני, כ־32 קילומטרים מן הגבול. חיזבאללה פרסם תיעוד אווירי של הפגיעה וביקש להוכיח שהוא מסוגל לאתר נכס רגיש ולפגוע בו בעומק.

יום לאחר מכן נשמעו כ־150 התרעות בצפון. המערכה שהחלה בירי על מוצבים סמוכי גבול התפשטה לגליל התחתון ולעמקים. התושבים שלא פונו נאלצו להיכנס למרחבים מוגנים שוב ושוב, בעוד המפונים הבינו שהחזרה הביתה מתרחקת. השרפות שנגרמו מרקטות ומיירוטים פגעו בשטחים נרחבים, והקיץ המתקרב הפך כל נפילה בשטח פתוח לאיום על יערות, מרעה ומטעים.

ב־15 במאי חוסל חסין אבראהים מכי, מפקד שטח בכיר בחזית הדרום ששימש בעבר מפקד גזרת החוף. לפי צה״ל, הוא תכנן והוציא לפועל מתווי טרור נגד העורף. החיסול המשיך את המגמה: מעבר ממפקדים הקשורים לפעולה יחידה אל גורמים שמחזיקים ידע רוחבי על גזרה ומערך.

חיזבאללה ביקש להציג את העלייה באש כהוכחה שהוא אינו נשחק. למעשה, העלייה הייתה גם תגובה ללחץ. בכל פעם שחוסל מפקד, הארגון נדרש להראות

שהוא מסוגל להמשיך. כך נוצר מעגל שבו ישראל הייתה יכולה לזהות את דפוסי התגובה, לתקוף משגרים שנחשפו וללמוד את שרשרת ההפעלה. העלאת הקצב לא ביטלה את הכרסום; לעיתים היא סיפקה לו מטרות נוספות.

16–5 במאי — מטולה, מלכיה ו„טל שמיים"

ב־5 במאי, לאחר תקיפה במיס אל־ג׳בל שבה חוסלו פעילי אויב, ירה חיזבאללה עשרות רקטות לעבר קריית שמונה. ב־6 במאי חדר כטב״ם נפץ למרחב מטולה ופגע בעמדה צבאית. רס״ר במילואים דן קמחג׳י ורס״ר במילואים נחמן נתן הרץ, לוחמי גדוד הסיור 6551 בעוצבת חצי האש, נפלו; לוחם נוסף נפצע. באותו יום נורו גם כ־30 רקטות לעבר רמת הגולן.

צה״ל הגיב בתקיפת 15 מטרות של כוח רדואן במרחב אל־לווייזה ובתקיפת מתחם חיזבאללה בספרי הסמוכה לבעלבכ. יומיים לאחר מכן, ב־8 במאי, פגע טיל חיזבאללה במוצב סמוך למלכיה. סמ״ר חיים סבח, לוחם האיסוף הקרבי ביחידה 869, נפל ולוחם נוסף נפצע קל. בתוך שלושה ימים איבד הקו הצפוני שלושה לוחמים בשני מתווי אש שונים.

ב־15 במאי פגע כטב״ם במערכת בלון התצפית „טל שמיים" סמוך לצומת גולני, כ־32 קילומטרים מן הגבול. הפגיעה הציגה יכולת לאתר נכס מודיעיני בעומק ולכוון אליו כלי טיס. באותו יום חוסל חסין אבראהים מכי, מפקד שטח בכיר בחזית הדרום של חיזבאללה, ששימש בעבר מפקד גזרת החוף ותכנן מתווי ירי לעורף.

ב־16 במאי הופעלו בצפון כ־150 התרעות, על רקע מטחי רקטות וחדירות כטב״מים. חיל האוויר תקף משגרים, מבנים צבאיים וחוליות בדרום לבנון, בעוד מערכי ההגנה ניסו להתמודד בו־זמנית עם מסלולים נמוכים ועם ירי תלול־מסלול. הרצף המבצעי של מאי המחיש את השינוי: חיזבאללה לא הסתפק עוד בטילי נ״ט סמוכי גבול, וצה״ל נדרש לצוד גם את יחידות האוויר ואת שרשרת ההפעלה שלהן.

הקיץ הראשון של המלחמה החל כאשר עשרות אלפים עדיין חיו מחוץ לבתיהם. בתי מלון, שנועדו לאירוח קצר, הפכו למגורים ארוכי טווח. ילדים למדו במסגרות זמניות, הורים נסעו מרחקים לעבודה וראשי רשויות דרשו תאריך ודרך לחזרה. בצפון עצמו ניזוקו בתים, לולים, רפתות ומטעים. יותר ממאה קילומטרים רבועים יישרפו במהלך השנה הראשונה כתוצאה מן האש.

הלחץ הציבורי פעל בשני כיוונים. הוא חיזק את הדרישה לצאת למהלך רחב שירחיק את חיזבאללה, אך גם המחיש את המחיר שעלול להיות למלחמה מלאה. תושבי חיפה והמרכז טרם חוו את מטחי המלחמה שחיזבאללה בנה במשך שנים, ומקבלי ההחלטות ידעו שכל פעולה עלולה להביא עשרות אלפי שיגורים, פגיעה בתשתיות ושיתוק כלכלי. הכרסום היה אפוא גם דרך לקנות זמן מבלי להתעלם מן הצפון.

עמוס הוכשטיין המשיך לנוע בין ביירות לירושלים. ההצעות דיברו על הרחקת פעילי חיזבאללה, פריסת צבא לבנון ודיון בנקודות המחלוקת לאורך הקו הכחול. ישראל רצתה מנגנון שיאפשר לתושבים לחזור; חיזבאללה התעקש שהאש תיפסק רק לאחר הפסקתה בעזה. כל עוד נשמר התנאי הזה, ההסדרה לא יכלה להבשיל. אך עצם המגעים שמר את חיזבאללה בתוך תפיסה שהמלחמה עשויה להסתיים בהסכם בלי שיידרש להילחם בכל כוחו.

במבט לאחור, אפשר להבין מדוע ההצהרות הישראליות על רצון בהסדרה לא סתרו את הכרסום. אם חיזבאללה היה מקבל הסדר שמרחיק אותו מן הגבול ומאפשר חזרת תושבים, ישראל הייתה יכולה להשיג יעד מרכזי בלי מלחמה רחבה. אך כל עוד הוא דחה את התנאי, הזמן אפשר לצה״ל לפגוע בו ולהתכונן. כך נוצר מצב שבו ישראל יכלה להעדיף הסדרה, ובאותו זמן להשתפר לקראת האפשרות שההסדרה תיכשל.

יוני — חיסול אבו טאלב והתגובה הגדולה

ב־5 ביוני פגעו כטב״מים בחורפיש. רס״ם במילואים רפאל קאודרס נפל ו־11 נפצעו, לאחר ששני כלים התפוצצו בהפרש שנועד לפגוע גם במי שהגיעו לזירה. יומיים לאחר מכן חדר כטב״ם לעומק של כ־40 קילומטרים והתפוצץ בעמק יזרעאל. האירועים המחישו שההגנה אינה אטומה ושחיזבאללה מצליח לעיתים לייצר פגיעה קשה גם בלי מטח רקטות גדול.

ב־11 ביוני בלילה חיסל חיל האוויר באזור ג׳וויא את טאלב סאמי עבדאללה, „אבו טאלב", מפקד יחידת א־נסר. היחידה הייתה אחראית למרחב המזרחי של דרום לבנון עד הליטאני, ואבו טאלב היה הבכיר ביותר שחוסל בחיזבאללה עד אז. איתו חוסלו מפקדים נוספים. החיסול פגע לא רק באדם אלא במפקדה אזורית שניהלה חלק ניכר מן הירי לצפון.

תגובת חיזבאללה הייתה הרחבה ביותר מאז פתיחת המערכה. בבוקר חג השבועות נורו יותר מ־160 רקטות, ובסך הכול יותר מ־200 בפרק הזמן שסביב החיסול. למחרת נמשכו מטחים וחדירות כטב״מים, וקצרין הוקפה בשרפות. חיזבאללה ביקש להוכיח שחיסול מפקד יחידה אינו מחליש את האש. אך הוא שוב בחר בכמות גדולה של רקטות וכטב״מים לצפון, לא במהלומה אסטרטגית על מרכז הארץ.

התגובה סיפקה מבחן חשוב לאסטרטגיית הכרסום. ישראל ספגה יום קשה, הפעילה הגנה, כיבוי וחילוץ — ולא נסוגה מן המדיניות. אם מטרת המטח הייתה לקבוע שחיסול בדרג כזה אסור, היא לא הושגה. ההכלה לא הייתה היעדר תגובה; היא הייתה נכונות לספוג את המכה המוגבלת כדי לשמר את החופש לחסל את הבא בתור.

ככל שהתרבו השרפות התחדדה תחושת „הצפון המופקר". יישובים ראו רכסים עולים באש בזמן שמרכז המאמץ נשאר ברצועת עזה. מבחינה אסטרטגית, דווקא היכולת להמשיך בעזה הייתה אחד הישגי הכרסום: חיזבאללה לא הצליח לכפות העברת המאמץ העיקרי לפני שישראל השלימה שלבים מרכזיים ברפיח ובציר פילדלפי. אך מבחינת התושבים, ההיגיון ארוך הטווח לא ביטל את המחיר היומיומי.

חיסול טאלב סאמי עבדאללה, „אבו טאלב", ב־11 ביוני היה נקודת ציון. הוא פיקד על יחידת נאסר, אחת משלוש המסגרות המרכזיות בדרום לבנון, ונחשב לבכיר ביותר שחיזבאללה הודה אז במותו מאז תחילת המלחמה. הפגיעה בו ובמפקדים נוספים שהיו עמו הראתה שהמודיעין הישראלי הגיע אל ישיבות הפיקוד ולא רק אל חוליות הגבול.

חיזבאללה הגיב במאות רקטות וכטב״מים בתוך ימים. המטחים היו מן הכבדים שנראו עד אז, והם כוונו לשורה של בסיסים ומרחבים בצפון. הארגון ביקש לשחזר הרתעה: אם ישראל תבין שכל מפקד יחידה עולה לה ביום של אש נרחבת, אולי תפסיק לפגוע בדרג הזה.

אך ישראל הכילה את התגובה והמשיכה לתקוף. זה היה רגע חשוב בהיגיון הכרסום. הכלה אינה פסיביות מוחלטת; היא בחירה שלא להפוך את התגובה למלחמה מיידית, תוך המשך גריעת היכולת. חיזבאללה ראה שהמטחים מכאיבים, מציתים שטחים ומפנים את סדר היום, אך אינם מחזירים את אבו טאלב ואינם עוצרים את מנגנון החיסולים.

השרפות בצפון הגיעו לשיאים חדשים. שטחים נרחבים בערו סביב קריית שמונה, עמק החולה, רכס רמים והגולן. חיילים, כבאים ואזרחים פעלו תחת איום של ירי נוסף. הנזק הסביבתי והכלכלי הפך את שאלת הזמן לחריפה: ככל שהכרסום בחיזבאללה התקדם, כך גם הצפון הישראלי נשחק. האסטרטגיה יכלה להצליח רק אם יהיה לה מועד מעבר לשלב מכריע יותר.

יולי — עוד מפקד יחידה ועוד מטחים

ב־3 ביולי חוסל מוחמד נעמה נאסר, „אבו נעמה", מפקד יחידת עזיז. הוא היה מקביל בדרגתו לאבו טאלב ואחראי למרחב המערבי של דרום לבנון. חיסול שני מפקדי יחידות אזוריות בתוך פחות מחודש המחיש שצה״ל הצליח לחדור אל הדרג שמנהל את חזית הדרום.

חיזבאללה הגיב שוב במטחים כבדים. בימים שלאחר מכן נורו לעיתים יותר ממאה שיגורים ביום. ב־9 ביולי נפלו ניר ונועה ברנס מפגיעת רקטה ברכבם ברמת הגולן. ביוני נרשמו מאות שיגורים, וביולי עלה המספר ליותר מאלף רקטות וכטב״מים. העלייה בכמות הראתה שחיזבאללה עדיין מחזיק יכולת אש משמעותית; היא גם הראתה שהארגון מתקשה למצוא תגובה אחרת שתעצור את החיסולים.

הפער בין התמונה היומית לבין התמונה המצטברת נעשה חד. ביום של מטח גדול נראה היה שחיזבאללה יוזם וישראל מגיבה. על פני חודשים, שדרת הפיקוד שלו הלכה ונגרעה, דרום לבנון הותקף שוב ושוב וכוחותיו הקדמיים נאלצו להסתתר. ישראל עדיין לא פתרה את איום האש, אבל היא שינתה את האיכות והביטחון שבהם הופעל.

במקביל המשיך צה״ל להתכונן לתמרון. אוגדות ויחידות ערכו אימונים, תוכניות עודכנו והמודיעין שהצטבר על הכפרים הסמוכים לגבול הפך לתיקי יעד. רק באוקטובר ייחשף שחלק מן ההכנה כלל גם מאות מבצעים חשאיים מעבר לגדר. הדבר מלמד שההפרדה בין „הכנה" לבין „לחימה" הייתה מלאכותית: במשך השנה צה״ל כבר פעל בתוך המרחב שבו יתמרן, איתר תשתיות והכין את השמדתן.

ב־3 ביולי חוסל מוחמד נעמה נאסר, „אבו נעמה", מפקד יחידת עזיז. בתוך פחות מחודש איבד חיזבאללה שניים ממפקדי היחידות האזוריות המרכזיות בדרום. זו לא הייתה רק פגיעה בכוח אדם. כל אחד מהם הכיר שנים את השטח, את הכפרים, את המפקדים ואת תוכניות האש. המחליפים יכלו להמשיך לפעול, אך נדרשו לעשות זאת כאשר הם עצמם יודעים שמסלולי התנועה והקשר שלהם נבחנים.

התגובה כללה מטחים גדולים לעבר הגליל והגולן. שוב נוצרה תמונה שנראתה סימטרית ביום האירוע: בכיר חוסל, מאות רקטות שוגרו, ישראל תקפה. אך לאחר שהעשן התפזר נותר חיזבאללה בלי מפקד נוסף. זו מהות ההצטברות. הצד שמגיב באש יכול להראות יכולת; הצד שפוגע בשדרת הפיקוד משנה בהדרגה את המבנה שמייצר אותה.

בחודש הזה גברו גם הדיווחים על מאמץ דיפלומטי. שליחים אמריקנים ואירופים ניסו לקדם נסיגה של חיזבאללה מקו הגבול, פריסת צבא לבנון ויישום החלטה 1701. ישראל הצהירה שהיא מעדיפה פתרון מדיני, אך הציבה את חזרת התושבים כתוצאה נדרשת. חיזבאללה חזר על התנאי שלו: הוא לא יעצור כל עוד הלחימה בעזה נמשכת.

הפער הזה הפך את ההסדרה לבלתי אפשרית באותו שלב, וישראל ידעה זאת. לכן ההצהרות על העדפת הסדר לא סתרו בהכרח את הכרסום. הן שימרו לגיטימציה, נתנו לדיפלומטיה סיכוי ומנעו מן האויב טענה שישראל מחפשת מלחמה בכל מחיר. במקביל הן העניקו לצה״ל זמן להמשיך בהכנות ולפגוע בעוד שכבה.

בסוף יולי היה חיזבאללה חלש יותר משהיה באוקטובר, אך רחוק מלהיות מובס. הוא שמר אלפי לוחמים, מערכי רקטות, טילים מדויקים, כטב״מים ותשתיות תת־קרקעיות. הוא עדיין יכול היה לפגוע בעורף ולהסב אבדות לכוח מתמרן. לכן מג׳דל שמס לא פגש ארגון שהתפרק, אלא ארגון שנשחק ועדיין נאחז בנוסחה של מלחמה מוגבלת. האירוע ישבור את הנוסחה הזאת ויעביר את המערכה אל דרג אחר לגמרי.

27 ביולי — הטבח במג׳דל שמס

ב־27 ביולי פגעה רקטת פלק־1 מתוצרת איראן במגרש כדורגל במג׳דל שמס. בטבח נרצחו 12 ילדים ונערים בני 10–16 ונפצעו עשרות. האירוע היה נקודת המפנה בין שלב הכרסום לבין העלייה לעבר המהלומה: פגיעה מכוונת־מטרה ששוגרה בידי חיזבאללה הסתיימה באסון אזרחי שאי־אפשר היה להשיב עליו בעוד סבב מוגבל של תקיפה ותגובה.

חיזבאללה הכחיש אחריות, אך צה״ל קבע שהרקטה הייתה מתוצרת איראנית ושוגרה בידי הארגון. מבחינת ישראל, כללי ההכלה נשחקו. אחרי חודשים שבהם כל חיסול נענה במטח וכל מטח נענה בתקיפה, נוצר אירוע שלא ניתן היה להכניס לעוד סבב רגיל. הדרג המדיני החליט לפגוע באדם שניהל את המערכה כולה מאז 8 באוקטובר.

מג׳דל שמס חשפה גם את מגבלות הכרסום. השיטה יכולה להחליש אויב ולהרוויח זמן, אך אינה מבטיחה שכל שיגור ייורט או שכל טעות תימנע. כל עוד האויב ממשיך לירות, קיימת אפשרות לפגיעה שמכריחה שינוי מדרגה. לכן הכרסום איננו תחליף להכרעה; הוא אמצעי להכנת התנאים אליה.

שלושה ימים לאחר מכן יתקוף חיל האוויר בלב הדאחייה ויחסל את פואד שוכר. בכך יתחיל שלב חדש: ישראל לא תסתפק עוד במפקדי היחידות האזוריות. היא תעלה אל המפקד הצבאי הבכיר ביותר של חיזבאללה, אל מערכיו האסטרטגיים ואל הכלים החשאיים שנועדו לפרק את הארגון מבפנים.

חלק שלישי | מחיסול פואד שוכר למבצעי אמצעי הקשר

30 ביולי 2024 — פגיעה בראש המערכת הצבאית

בערב 30 ביולי תקפו מטוסי קרב מבנה ברובע הדאחייה בביירות וחיסלו את פואד שוכר, שנודע גם בשם סיד מחסן. צה״ל הגדיר אותו המפקד הצבאי הבכיר ביותר של חיזבאללה, ראש המערך האסטרטגי, יד ימינו של נסראללה וחבר מועצת הג׳יהאד. הוא ניהל את הלחימה נגד ישראל מאז 8 באוקטובר והיה

אחראי למערכים המתקדמים של הארגון: טילים מדויקים, רקטות ארוכות טווח, טילי שיוט, טילי חוף־ים וכטב״מים.

הבחירה בשוכר הייתה תשובה למג׳דל שמס, אך משמעותה חרגה מנקמה. עד אז התמקדה ישראל בעיקר במפקדי שטח, מפקדי גזרות ויחידות אזוריות. כעת היא תקפה את האדם שחיבר בין התכנון האסטרטגי להפעלת הכוח. חיסולו הוציא מן המערכת מוקד ידע מרכזי בדיוק כאשר חיזבאללה נדרש להחליט כיצד להגיב ולהמשיך לנהל חזית שהלכה והתרחבה.

כאן עבר הכרסום למדרגה חדשה. ישראל כבר לא גרעה רק את הכוח שבקו הראשון; היא החלה לפרק את הפיקוד העליון ואת המערכים שנועדו למלחמה מלאה. כל עוד נסראללה האמין שיוכל להמשיך בחזית תמיכה מוגבלת, הוא נאלץ כעת להוכיח שחיסול מקורבו הבכיר אינו משנה את המשוואה. אך תגובה מהירה מדי הייתה עלולה להוביל למלחמה, ותגובה חלשה מדי הייתה פוגעת במעמדו.

הדילמה הזו הסבירה את ההמתנה. חיזבאללה הכריז שיגיב, ישראל העלתה כוננות, והאזור כולו המתין כמעט חודש. נסראללה נדרש לשלב בין רצון לפגוע במטרה איכותית לבין פחד מתגובה שתסכן את הארגון. עצם העיכוב לימד שחופש הפעולה שלו הצטמצם: ככל שהאיום הישראלי נעשה אמין יותר, כך נדרשה הנהגת חיזבאללה לחשב כל צעד בזהירות.

אוגוסט — ההמתנה לתגובה

במהלך אוגוסט עקבו אמ״ן וחיל האוויר אחר הכנות חיזבאללה. הארגון תכנן תגובה רחבה, שכללה מאות רקטות וכטב״מים ונועדה לפגוע בבסיסים בצפון ובמרכז. הרקטות נועדו להעסיק את מערכי ההגנה, והכטב״מים — לחדור לעבר יעדים איכותיים. לפי ISW, השיטה שילבה אש לא מדויקת להסחה עם כלים מדויקים יותר שנועדו לעבור בחסותה.

הזמן שחלף שירת את שני הצדדים. חיזבאללה ביקש לבחור עיתוי ויעדים שיאפשרו לו לטעון שהשיב את ההרתעה. ישראל השתמשה באיסוף מתמשך כדי לזהות משגרים, להבין את התוכנית ולהכין מתקפת מנע נקודתית. השלב הזה המחיש יתרון שנבנה לאורך חודשי הכרסום: המודיעין הישראלי כבר הכיר חלק גדול מן הפריסה, דפוסי התנועה ומערכי השיגור.

נסראללה הציג את ההמתנה כחלק מתכנון שקול. בפועל היא העמיקה את חוסר הוודאות בתוך ארגונו. מפקדים נדרשו לשמור על מוכנות במשך שבועות, משגרים הועברו ונחשפו, וכל פעילות תקשורתית או לוגיסטית יכלה לספק חתימה. חיסול שוכר לא רק גרע מפקד; הוא הכריח את המערכת לפעול בתנאים שבהם ישראל צופה בה.

בישראל נמשך הוויכוח על סדר העדיפויות. הלחימה ברפיח טרם הסתיימה, עסקת חטופים לא הבשילה והעורף בצפון דרש פתרון. ההחלטה לא לפתוח מיד במלחמה נשענה שוב על הרצון לבחור עיתוי. אלא שכעת ההמתנה לא הייתה הכלה בלבד. הצבא נערך להסיר את האיום ברגע שיופיע, ובכך להפוך את תגובת חיזבאללה להזדמנות לפגיעה נוספת בו.

25 באוגוסט — מתקפת המנע האווירית

לפנות בוקר 25 באוגוסט זיהה צה״ל שחיזבאללה נערך לשגר מתקפה רחבה. חיל האוויר ופיקוד הצפון פתחו בתקיפות מקדימות בעשרות מרחבים בדרום

לבנון. אלפי קני שיגור ומטרות הותקפו, ובהם משגרים שהוכנו לירי מיידי. לפי צה״ל, חלק גדול מן המתקפה המתוכננת סוכל לפני שהחלה.

חיזבאללה הספיק לשגר כ־230 רקטות ויותר מ־20 כטב״מים שחצו לשטח ישראל. רובם נפלו בשטחים פתוחים, יורטו או כשלו בדרכם; הכטב״מים שנועדו למרכז לא פגעו ביעדיהם. צה״ל מסר שכמאה מטוסי קרב תקפו בו־זמנית יותר מ־270 מטרות ושיבשו את רוב תוכנית ההתקפה. חיזבאללה טען ליותר מ־320 רקטות, אך המספר המבצעי של צה״ל — 230 רקטות ויותר מ־20 כטב״מים שחצו — הוא הנתון המשמש כאן.

מבחינת הכרסום, 25 באוגוסט היה הוכחה למעבר מהגנה תגובתית להסרת איום יזומה. בחודשים הראשונים תקף צה״ל פעמים רבות לאחר שיגור. כעת הוא השתמש במודיעין כדי לפגוע במערך ברגע ההתארגנות. חיזבאללה איבד משגרים וחימושים, לא הצליח לממש את התוכנית המלאה, ובכל זאת קיבל את האפשרות להכריז שהגיב ולהימנע ממלחמה כוללת.

זהו בדיוק המנגנון שהזין את האסטרטגיה. ישראל פגעה עוד מדרגה, ספגה את מה שנותר מן התגובה ולא נגררה להרחבה מיידית. נסראללה יכול היה לשמור על חזות של עמידה, אך מאחוריה נחשפה מגבלה: אפילו כאשר התכונן במשך שבועות, ישראל הצליחה לזהות את הרגע ולשלול חלק גדול מן המהלך.

17 בספטמבר — מבצע הזימוניות

אחר הצהריים 17 בספטמבר התפוצצו בו־זמנית אלפי זימוניות שנשאו פעילי חיזבאללה בלבנון ובסוריה. במניין המעודכן של שני ימי הפעולה חוסלו 42 בני אדם ונפצעו כ־3,500–4,000: ביום הראשון חוסלו 12 ונפצעו יותר מ־2,750; ביום השני חוסלו 30 ונפצעו יותר מ־750. בין הפצועים היה שגריר איראן בלבנון, מוג׳תבא אמאני. למחרת התפוצצו מכשירי קשר נוספים, והפגיעה הרחבה בכוח האדם שיבשה את התקשורת והחדירה לארגון תחושת חדירות עמוקה.

ההשפעה לא הייתה רק במספר הנפגעים. ארגון צבאי תלוי באמון ברשתות הקשר שלו. לאחר המבצעים נאלצו פעילים לחשוד בכל מכשיר, לצמצם שימוש ולחזור לשיטות איטיות יותר. מפקדים התקשו להעביר פקודות, לאמת דיווחים ולתאם תגובה. השיבוש הגיע בדיוק כאשר ישראל העבירה את מרכז הכובד צפונה והכינה מתקפה רחבה.

לימים תיארו אנשי מודיעין את המבצע כתוצאה של שנים של תכנון ומידור. בתוך ציר הזמן של המערכה הוא מסמן קפיצה מכרסום גלוי לפגיעה מערכתית חשאית. במשך חודשים ידע חיזבאללה היכן ישראל תוקפת ומדוע. כאן התברר שהחדירה הישראלית נמצאת בתוך מערך ההצטיידות שלו ושגם הכלים שנועדו להגן מפני מודיעין הפכו נגדו.

נסראללה הבין בפברואר שהטלפונים מסכנים את אנשיו וקרא להם להימנע משימוש. המעבר לזימוניות נועד לצמצם את החדירות. התוצאה הפוכה: הזהירות עצמה הובילה את הפעילים למערכת שנפגעה. מבחינה פסיכולוגית זו הייתה מכה קשה למנהיג שביקש לשלוט בהסלמה. לא רק שישראל קבעה את העיתוי; היא הראתה שהיא מכירה את הארגון מבפנים.

18 בספטמבר — השיבוש מתרחב

ב־18 בספטמבר התפוצצו מאות מכשירי קשר בגל שני. שלושים בני אדם חוסלו ויותר מ־750 נפצעו, לאחר שיום קודם לכן חוסלו 12 ונפצעו יותר מ־

2,750. יחידות שניסו להתאושש מן הפגיעה בזימוניות גילו שגם מערכת הגיבוי אינה בטוחה. בתי החולים התמלאו, מפקדים ניסו לאמוד מי נותר כשיר, והנהגת חיזבאללה נדרשה להגיב בשעה שהיכולת להעביר פקודה ולוודא את ביצועה נפגעה.

ישראל לא קיבלה אחריות מיידית, אך חיזבאללה ייחס לה את המתקפה והבטיח תגובה. גם כאן ניצבה לפניו אותה דילמה במצב קשה יותר. תגובה רחבה דרשה תקשורת, פיקוד ושליטה — בדיוק המערכים שנפגעו. המתנה הייתה מאפשרת לישראל להמשיך לתקוף. הארגון נכנס למרוץ שבו עליו להשיב לפני שהוא מוכן.

מבחינת אסטרטגיית הכרסום, שני הימים שברו את הקצב ההדרגתי. במשך כמעט שנה ירדה עוצמת חיזבאללה בצעדים קטנים: חוליה, מפקד, משגר. כעת הוסרו בבת אחת שכבות רחבות של כוח אדם ותקשורת. הכרסום הואץ לקראת מעבר למערכה מלאה, אך עדיין נשמרה מידה של עמימות שאיפשרה לישראל לבחור את הצעד הבא.

הצעד הבא הגיע במהירות. מודיעין זיהה את צמרת כוח רדואן מתכנסת בביירות. האנשים שנועדו להוביל את הפלישה לגליל נפגשו כדי לדון במצב, ובכך יצרו יעד שאי־אפשר היה להשיג בחודשים של תקיפות נקודתיות.

20 בספטמבר — איבראהים עקיל וצמרת רדואן

ב־20 בספטמבר תקף חיל האוויר מפקדה תת־קרקעית בדאחייה וחיסל את איבראהים עקיל, ראש מערך המבצעים של חיזבאללה, מפקד כוח רדואן בפועל ומפקד תוכנית „כיבוש הגליל". יחד איתו חוסלו 15 פעילים נוספים, ובהם מפקדים מרכזיים בשרשרת הפיקוד של רדואן.

הפגיעה הייתה ממוקדת בליבה ההתקפית של חיזבאללה. כוח רדואן נבנה כדי לחדור לישראל, לתפוס יישובים ומוצבים ולייצר הלם דומה לזה שחמאס חולל בדרום. במשך שנה התרחקו אנשיו מן הגדר תחת תקיפות. כעת איבדו גם את המפקד ואת שכבת הפיקוד שנועדה להוביל אותם ביום פקודה.

חיסול עקיל הראה כיצד שלבי הכרסום ניזונים זה מזה. הפגיעה באמצעי הקשר יצרה משבר; המשבר חייב התכנסות; ההתכנסות יצרה יעד; והתקיפה הסירה שכבה שלמה מן הפיקוד. אין צורך לטעון שכל פרט תוכנן מראש כדי לזהות את ההיגיון המצטבר. ישראל ניצלה כל פגיעה כדי להעמיק את הבאה אחריה.

חיזבאללה הגביר את הירי והרחיב את הטווח לעמק יזרעאל ולחיפה. אך גם ברגע שבו צמרת כוח רדואן נפגעה, הוא לא הצליח להפעיל מתקפה קרקעית או מהלומת אש שתשנה את המערכה. הארגון המשיך לשגר, אך הפער בין כמות השיגורים לבין יכולת ההכרעה שלו הלך וגדל.

ב־20 בספטמבר מצא חיזבאללה את עצמו לאחר שלוש פגיעות שונות בתוך ימים: אמצעי הקשר נפגעו, ערוץ חלופי הותקף וצמרת רדואן חוסלה. כל מכה דרשה ממנו תגובה ארגונית אחרת, אך לא ניתן לו זמן להשלים אף אחת. זו הייתה חשיבות הרצף. אויב יכול להתאושש ממכה קשה אם הוא מקבל שקט; קשה לו יותר להתאושש כאשר פעולת השיקום עצמה הופכת ליעד.

ישראל נדרשה באותו רגע להחליט אם להמשיך. הסיכון היה ברור: ככל שהמכות מתקרבות אל ההנהגה ואל מערכי האש, כך גדל הסיכוי שחיזבאללה

יבחר להפעיל יכולות שנותרו לו. מנגד, עצירה הייתה מאפשרת לו ללמוד את החדירה, להחליף מכשירים, לפזר פגישות ולבנות מחדש את הפיקוד. היתרון שנוצר היה זמני.

הבחירה להמשיך ל„חיצי הצפון" נבעה מן ההבנה שהארגון נמצא בחוסר שיווי משקל. הפגיעה אינה רק בכמות האנשים אלא ביכולתם לדעת מה קורה, לקבל החלטה ולהעביר אותה. במצב כזה מהלומה רחבה נגד מערכי האש יכולה להשיג יותר משהייתה משיגה שבוע קודם, מפני שהאויב מתקשה להזיז נכסים ולשנות פריסה.

כאן הסתיים הכרסום במובנו האיטי. העיקרון נשאר — לגרוע יכולת ולהימנע ככל האפשר מהפעלת מלוא כוח האויב — אך הקצב השתנה מן היסוד. במקום ירידה מ־90 ל־89 ומ־89 ל־88 לאורך חודשים, ישראל ניסתה בתוך ימים להוריד שכבות שלמות. היא עשתה זאת כאשר כל שכבה כבר נחלשה מן התקופה שקדמה לה.

לכן מבצעי אמצעי הקשר אינם פרק נפרד מן המהלומה האווירית. הם היו הגשר אליה. הם לא הכריעו את חיזבאללה לבדם, אך יצרו את המצב שבו חיל האוויר יכול לתקוף בהיקף רחב והנהגת הארגון מתקשה להבין את התמונה ולהחזיר לעצמה את היוזמה.

חלק רביעי | מבצע „חיצי הצפון" וחיסול נסראללה

23 בספטמבר — המהלומה האווירית

בבוקר 23 בספטמבר פתח צה״ל במתקפה אווירית רחבה נגד חיזבאללה. מטוסים וכלי טיס תקפו בתוך יממה כ־1,300 מטרות באמצעות יותר מ־1,400 חימושים ובכ־650 גיחות. בין היעדים היו רקטות, טילים, משגרים, כטב״מים ומבנים שבהם הוסתרו אמצעי לחימה. הרמטכ״ל הגדיר את הפעולה כפגיעה בתשתיות שחיזבאללה בנה במשך עשרים שנה. בערב נקבע שמה: „חיצי הצפון".

היקף התקיפות סימן מעבר מכרסום של מטרות בודדות לפירוק מערכתי. בנק המטרות שנבנה במשך שנים הופעל בקצב שאיפשר לפגוע בו־זמנית במאות מוקדים. חיל האוויר לא תקף רק משגרים שירו, אלא גם יכולות שהוסתרו לשעת מלחמה: רקטות כבדות, טילי שיוט, כטב״מים ואמצעי שיגור שהוטמעו בכפרים ובבתים.

ההתרעות לתושבי לבנון נועדו לאפשר פינוי מבניינים שבהם זוהה נשק. חיזבאללה השתמש בכפרים כחלק ממערך האש, ולכן הפרדת האזרח מן המטרה הייתה קשה. גלי הפינוי מצפון לדרום יצרו לחץ כבד בתוך לבנון והראו שהמלחמה שהארגון ביקש לתחום לגבול מגיעה כעת לעורף שלו.

חיזבאללה השיב במטחים לעמק יזרעאל, לחיפה ולמרחבים נוספים. אלא שהירי לא עצר את התקיפות. בתוך ימים הותקפו יותר מאלפיים מטרות, והצטברות הפיצוצים המשניים חשפה את היקף האמל״ח שהוסתר במבנים. ישראל קבעה קצב שהארגון התקשה להתאים אליו את הפיקוד והשליטה שנפגעו.

בשלב הכרסום נמדד הזמן בשבועות ובחודשים. עם פתיחת „חיצי הצפון" הוא נמדד בשעות. מטוסים תקפו שוב ושוב מרחבים שבהם אותרו משגרים, מחסנים ומפקדות, וחזרו לתקיפה כאשר התגלתה מטרה חדשה. הרעיון היה למנוע מחיזבאללה את מרווח ההתאוששות: לפני שיוכל להעריך מה נפגע, להחליף מפקד ולהעביר נשק, תגיע המכה הבאה.

המטרות לא היו אחידות. חלקן היו משגרים שהוכנו לירי מיידי, אחרות מבנים שבהם הוסתרו רקטות לטווחים שונים. היו מפקדות ששימשו לניהול אש ומחסנים שהזינו את היחידות בדרום. התקיפה הרחבה ביקשה לפרק את הקשר בין השכבות. גם אם משגר אחד שרד, הוא יהיה יעיל פחות אם המפקדה נפגעה; גם אם המפקד נותר, יתקשה לפעול אם אמצעי הקשר והמחסן אינם זמינים.

חיזבאללה המשיך לירות. המטחים התרחבו לעבר חיפה, עמק יזרעאל ומרחבים שלא חוו אש בהיקף כזה מתחילת המלחמה. בכך ניסה הארגון להוכיח שמכת הפתיחה לא שיתקה אותו. עבור ישראל היה זה מבחן של העורף ושל ההגנה האווירית. מערכת חינוך, מפעלים ותחבורה נדרשו לפעול לפי הנחיות משתנות, בעוד צה״ל ממשיך בתקיפה ולא עוצר כדי לנהל משוואת תגובה נפרדת לכל מטח.

חיזבאללה הטמיע במשך שנים רקטות, משגרים, מחסנים ומפקדות בתוך הכפרים השיעיים של דרום לבנון, הבקאע והדאחייה. כאשר הופעל „חיצי הצפון", התשתית הצבאית הזאת הפכה את ריכוזי התמיכה של הארגון למרחבי לחימה. בתוך הימים הראשונים ברחו צפונה מאות אלפים מתושבי הדרום והבקאע — רובם שיעים — אל ביירות, הר הלבנון וצפון המדינה.

גל הבריחה גדל במהירות: בתוך שבועות העריכו הרשויות בלבנון שכ־1.2 מיליון בני אדם נעקרו מבתיהם, וכ־800 אלף מהם נרשמו כעקורים בתוך המדינה; מאות אלפים נוספים חצו לסוריה. עד סוף המערכה הוערך מספר העקורים והנמלטים בכ־1.6 מיליון. מוקד התנועה היה מן המרחבים השיעיים בדרום, בבקאע ובדאחייה צפונה — המחשה לכך שחיזבאללה העביר את מחיר המלחמה אל בסיס התמיכה שבקרבו בנה את המערכת הצבאית.

מבחינה אסטרטגית, הבריחה ההמונית שינתה את מאזן הלחץ בתוך לבנון. חיזבאללה ביקש לקשור את תושבי הצפון הישראלי לעזה; תחת המהלומה נאלץ להתמודד עם ציבור שיעי עצום שנעקר צפונה, עם כבישים חסומים ועם דרישה לבנונית לעצור מלחמה שהארגון פתח ללא החלטת המדינה. הלחץ הזה הצטרף לפגיעה בפיקוד ובאש והקטין את חופש הפעולה של ההנהגה החדשה.

ערב המלחמה החזיק חיזבאללה ארסנל עצום שנבנה בסיוע איראן במשך שנים. הכמות הייתה מקור הרתעה: גם אם חיל האוויר ישמיד מאות משגרים, יישארו רבים אחרים. „חיצי הצפון" נועד לשנות את החשבון באמצעות שילוב בין מודיעין, קצב וחזרתיות. לא להשמיד כל רקטה בלבנון, אלא לפגוע במספיק משגרים, מחסנים ומפקדים כדי לצמצם את קצב האש ואת יכולת ההתאוששות.

התקיפות התמקדו גם במערכים מקצועיים: טילים ורקטות, טילים מדויקים, כטב"מים וטילי שיוט. אלה היו היכולות שיכלו לפגוע בעומק ישראל ובתשתיות אסטרטגיות. חיסול איבראהים קביסי ומחמד חסין סרור בתוך ימים פגע בידע ובשליטה על מערכים שלא ניתן להפעיל רק באמצעות הוראה כללית „לירות". הם דורשים תכנון, תיאום, תחזוקה ובחירת מטרות.

המשמעות לא הייתה שחיזבאללה איבד את כל יכולת האש. גם לאחר חיסול המפקדים נורו רקטות וכטב"מים, וחלקם פגעו. אך ההבדל בין מלאי לבין מערכת מבצעית נעשה ברור. אלפי רקטות במחסן אינן שקולות לאלפי רקטות שאפשר לשגר בזמן, תחת תקיפה, עם קשר, צוותים ופקודות. ישראל כיוונה אל המערכת.

27–24 בספטמבר — פגיעה בקצב קבלת ההחלטות

לאחר יום הפתיחה של „חיצי הצפון" לא קיבל חיזבאללה הפוגה. מערכי האש נדרשו להחליט אילו משגרים להוציא, מפקדים נדרשו להחליף נפגעים והנהגת הארגון הייתה צריכה לקבוע אם להרחיב את התגובה. כל החלטה התקבלה כאשר מידע חלקי מגיע דרך מערכת קשר שנפגעה.

חיסול מפקדי המערכים המקצועיים העמיק את הבעיה. מפקד רקטות אינו רק האדם שמאשר שיגור; הוא מחזיק ידע על פריסה, מלאי, כשירות ותוכנית מטרות. כאשר הוא נפגע, המחליף צריך לקבל שליטה בזמן שהמחסנים והמשגרים עצמם מותקפים. כל עיכוב מאפשר לחיל האוויר להשלים עוד גל.

גם החלטות אסטרטגיות נעשו קשות. נסראללה נדרש לבחור בין הרחבת האש — שעלולה להצדיק תמרון ישראלי — לבין תגובה מוגבלת שתיראה כחולשה לאחר רצף המכות. האפשרות להמתין להסדרה נעשתה פחות סבירה, אך ההיסטוריה שלו גרמה לו לחשוש מן המלחמה שאליה נדחק.

ישראל תקפה אפוא לא רק את סדר הכוחות אלא את קצב המחשבה של הארגון. מהירות היא יכולת צבאית: מי שמזהה, מחליט ופועל ראשון מעצב את הקרב. כאשר חיזבאללה עבר מישיבה אחת לאחרת בניסיון להבין את המצב, ישראל כבר בחרה את המטרה הבאה.

נתניהו באו״ם

ב־27 בספטמבר המריא ראש הממשלה בנימין נתניהו לניו יורק ונאם בעצרת הכללית של האו״ם. הנאום התקיים כאשר ארצות הברית וצרפת קידמו הצעה להפסקה זמנית שתאפשר משא ומתן. עצם נסיעתו של ראש הממשלה בזמן שהחזית בוערת נתפסה כחלק מן הניסיון לשמר לגיטימציה ולהציג את עמדת ישראל: היא לא תסכים להשאיר כוח התקפי של חיזבאללה על גבולה.

מאחורי הקלעים עמדה החלטה אחרת. אגף המודיעין החזיק במידע על מיקומו של נסראללה במפקדה המרכזית התת־קרקעית בדאחייה. הוא התכנס עם מפקדים, ובהם עלי כרכי, כדי לנהל את המערכה ולתכנן תגובות. חלון ההזדמנות היה קצר, והדרג המדיני נדרש להחליט אם לתקוף כאשר ראש הממשלה נמצא בארצות הברית.

הניגוד בין הבמה הדיפלומטית לבין התקיפה המתוכננת היה חד. מעל דוכן האו״ם הציג נתניהו את המאבק האזורי ואת זכותה של ישראל להגן על עצמה; בביירות התכונן חיל האוויר לפעולה שעלולה הייתה להצית מלחמה רחבה. דווקא הרקע הזה המחיש שהמדיניות הישראלית נכנסה לשלב שבו הסדרה תושג רק לאחר שינוי עמוק במאזן הכוח.

אין צורך להציג את הנאום כמסך עשן מתוכנן כדי להבין את השפעת התזמון. נסראללה ידע שהלחץ הבין־לאומי גדל ויכול היה להעריך שישראל תימנע מצעד קיצוני בזמן דיונים על הפסקה. ההערכה השתלבה בטעותו הרחבה: הוא המשיך להאמין שניתן לנהל את ההסלמה גם לאחר שישראל שינתה את יעדיה ואת קצב פעולתה.

27 בספטמבר — „סדר חדש”

בשעה 18:21 ב־27 בספטמבר תקפו מטוסי טייסת 69 את המפקדה המרכזית של חיזבאללה בלב הדאחייה. המבצע קיבל את השם „סדר חדש”. לפי צה״ל, 83 פצצות הוטלו על המתחם התת־קרקעי. בתקיפה חוסלו חסן נסראללה, עלי כרכי ומפקדים נוספים. למחרת אישר צה״ל שמנהיג חיזבאללה במשך 32 שנים חוסל.

חיסול נסראללה היה שיאו של תהליך, לא אירוע בודד. במשך עשורים הוא היה המאשר הבלעדי של החלטות אסטרטגיות, החוליה בין טהרן לביירות והדמות שהעניקה לחיזבאללה זהות, שפה ומעמד פוליטי. הוא ידע לדבר אל תומכיו ואל אויביו, לבנות דימוי של שליטה ולתרגם את כוח הארגון להשפעה על מדינת לבנון.

פגיעתו הייתה גם פסיכולוגית. האדם שניסה מאז 2006 להוכיח שהוא מבין את ישראל ושולט בכללי המשחק הובא למצב שבו פגישותיו, מיקומו ותוכניותיו היו מוכרים למודיעין הישראלי. הוא חשב שהדרגתיות מגינה עליו; למעשה היא השאירה אותו במערכה מספיק זמן כדי שכל שכבות ההגנה סביבו יישחקו.

עם נסראללה חוסל גם עלי כרכי, מפקד חזית הדרום, והתקיפה הצטרפה לחיסול רוב חברי הפורום הבכיר בתוך פרק זמן קצר. חיזבאללה לא איבד רק מנהיג כריזמטי. הוא איבד את המנגנון שקיבל החלטות כאשר הארגון היה תחת הלחץ הכבד ביותר בתולדותיו.

המנהיג שלא רצה מלחמה מלאה

פתחנו את הפרק בנסראללה משום שחיסולו מאפשר לראות את המערכה כולה במבט לאחור. ב־8 באוקטובר הוא בחר להצטרף בהדרגה: מספיק כדי להראות נאמנות לפלשתינאים, לא מספיק כדי לסכן את מלוא הנכס האיראני.

במשך חודשים הוא התעקש שהאש תימשך עד שתיפסק המלחמה בעזה, ובכך קשר את עצמו למערכה שסינוואר פתח בלי לתאם איתו.

החלטתו הצליחה בטווח הקצר. היא פינתה את יישובי הצפון, כפתה על ישראל להחזיק כוחות והעניקה לחיזבאללה מעמד של חזית פעילה. אך ככל שנמשך העימות, היתרונות התהפכו. הקו הישראלי התחזק, המודיעין העמיק, מפקדיו חוסלו וישראל השלימה שלבים מרכזיים בעזה. הוא לא ניצל את עוצמתו כאשר הייתה בשיאה, משום שפחד ממלחמה; לאחר שעוצמתו נשחקה, הפחד ממלחמה רק גדל.

כאן נמצא הכשל הפסיכולוגי. נסראללה למד מ־2006 להיזהר מפעולה שמידרדרת מעבר לכוונתו. אך הוא הפך את הזהירות להנחה שישראל תעדיף תמיד הכלה. הוא בחן כל פעולה ישראלית לפי כללי העבר, גם כאשר 7 באוקטובר שינה את נכונותה של ישראל לשאת סיכון. במקום לזהות שהאויב אוסף יתרונות לקראת הכרעה, הוא פירש את האיפוק כהרתעה.

הטעות אינה שהחליט לא לפתוח מיד במלחמה מלאה — מלחמה כזו הייתה עלולה להביא חורבן כבד ללבנון ולחיזבאללה. הטעות הייתה שהמשיך לירות לאורך חודשים בלי להשיג יעד שיצדיק את המחיר ובלי לייצר נתיב יציאה עצמאי. הוא העניק לישראל סיבה, זמן ולגיטימציה להכין את המהלך שנועד לשנות את המציאות בצפון.

אחרי נסראללה

חיזבאללה המשיך לירות לאחר חיסול מנהיגו. בכך הוכיח שארגון גדול אינו נעלם עם אדם אחד. יחידות, משגרים ופעילים עדיין פעלו, והמבנה המבוזר איפשר להמשיך מתווים מקומיים. אולם היכולת לנהל מערכה משולבת נפגעה. החלטות התקבלו תחת לחץ, מחליפים נכנסו לתפקידים שלא הכירו, והקשר עם איראן נדרש לפעול דרך מערכת שנפגעה.

האשם ספי א־דין, ראש המועצה המבצעת ויורשו המיועד של נסראללה, נועד לקבל את הנהגת הארגון לאחר חיסול המזכ״ל. ב־3 באוקטובר, ימים ספורים לאחר מכן, הוא חוסל בתקיפה על מפקדת המודיעין של חיזבאללה בדאחייה; הארגון אישר את חיסולו רק ב־23 באוקטובר. לאחר שגם חוליית הירושה הזאת נקטעה, נבחר נעים קאסם למזכ״ל ב־29 באוקטובר. קאסם, חסר הכריזמטיות והסמכות האישית של נסראללה, ירש ארגון שהנהגתו הצבאית נפגעה, מערכי האש שלו נשחקו וצה״ל כבר תמרן בדרום לבנון.

איראן ספגה מכה אסטרטגית. חיזבאללה נבנה במשך שנים ככוח הרתעה נגד תקיפה ישראלית וכזרוע מרכזית של הציר. בתוך שבועות נפגעו מנהיגו, מפקדיו ומערכיו. טהרן עדיין החזיקה בכלים אחרים — מיליציות בעיראק, החות׳ים ויכולותיה הישירות — אך הנכס הקרוב והחזק ביותר לישראל איבד חלק ניכר מעוצמתו.

עבור ישראל, חיסול נסראללה היה הישג עצום אך לא פתר את בעיית הגבול. כל עוד תשתיות רדואן, מנהרות, מחסנים ועמדות נותרו בכפרים, תושבי הצפון לא יכלו לחזור בביטחון. מכאן נבע השלב הבא: מהלומת האוויר הייתה צריכה להתחבר לתמרון קרקעי שיגיע אל המרחבים שהתקיפה מרחוק אינה יכולה לטהר לבדה.

גם אחרי חיסול נסראללה חיזבאללה לא חדל להתקיים. יחידות בדרום המשיכו לשגר, מפקדים זוטרים קיבלו החלטות ומאגרי נשק נותרו. ארגון צבאי גדול בנוי

כדי לשרוד אובדן אנשים. הטעות הייתה לחשוב שהמשך הירי מוכיח שהחיסול חסר משמעות, או מנגד שהחיסול לבדו השיג ניצחון.

ההשפעה נראתה בתיאום. הנהגה חדשה נדרשה להבין מי שרד, אילו ערוצי קשר זמינים ומה דורשת איראן. מפקדים בשטח לא תמיד ידעו מי מוסמך לאשר תגובה. תחת התקיפות הרצופות, תהליך העברת השליטה נעשה קשה יותר. חיזבאללה יכול היה לבצע פעולות רבות, אך התקשה להפוך אותן לתוכנית מערכה מסודרת.

ישראל ניצלה את הוואקום. תקיפות נוספות פגעו במפקדים ובמחסנים, והכוחות בגבול השלימו הכנות. המשימה הבאה הייתה שונה מן המהלומה האווירית: לא לפגוע רק במה שהמודיעין כבר מכיר, אלא להיכנס לכפרים ולשטחים הסבוכים, לחשוף את מה שהוסתר ולהרחיק בפועל את התשתית מקו הגבול.

בימים 28–30 בספטמבר המשיך חיל האוויר לתקוף מאות מטרות. מפקדים נוספים במערך הרקטות והטילים חוסלו, מאגרים הותקפו ומתקנים סמוך לביירות נפגעו. ב־30 בספטמבר הודיע צה״ל על פגיעה בצמרת מערך הטילים ועל השמדת מאגרי רקטות לטווח בינוני שיכלו להגיע עד כ־200 קילומטרים.

באותם ימים הושלמה הכנת הכוחות. אוגדה 98, ובה הצנחנים, הקומנדו, חטיבה 7 ויהל״ם, נערכה לחצות את הגבול. אוגדה 36, ובה גולני, חטיבה 188 וחטיבת עציוני, עמדה להצטרף. אוגדות מילואים ויחידות מרחביות הכינו מאמצים נוספים בגזרה המערבית ובהר דב.

רק עם פתיחת התמרון יחשוף הגרי שבמשך השנה שקדמה לו ביצעו כוחות מיוחדים יותר מ־700 פעילויות מעבר לגדר. הם נכנסו למתחמי אויב, איתרו מנהרות ומחסנים והכינו תשתיות להשמדה. הנתון משנה את הדרך שבה יש לקרוא את קרב ההגנה: גם בתקופה שבה נדמה שצה״ל עומד בצד הישראלי, הוא כבר בנה אחיזה מעשית בשטח שממנו תכנן רדוואן לפלוש.

„חיצי הצפון" השלים אפוא את המעבר מן הכרסום למהלומה. פגיעות שהצטברו במשך שנה הפכו בתוך שבוע להתפרקות של שרשרת הפיקוד. אך ההכרעה לא תושג מן האוויר בלבד. בלילה שבין 30 בספטמבר ל־1 באוקטובר יחצו כוחות צה״ל את הגבול כדי לפרק מקרוב את המערכת שחיזבאללה בנה מול יישובי הגליל.

חלק חמישי | התמרון הקרקעי בדרום לבנון

30 בספטמבר–1 באוקטובר — חציית הגבול

בלילה שבין 30 בספטמבר ל־1 באוקטובר החלו כוחות אוגדה 98 בפעולה קרקעית ממוקדת בדרום לבנון. צה״ל תיאר את המהלך כמתוחם, מקומי ומבוסס מודיעין, מפני שהיעד לא היה השתלטות על לבנון או התקדמות לביירות. התכלית הייתה לפגוע בתשתיות חיזבאללה הסמוכות לגבול, להסיר את איום כוח רדואן וליצור תנאים להחזרת תושבי הצפון.

הכניסה התבצעה לאחר שבוע של מהלומות אוויריות, חיסול הנהגה ופגיעה במערכי קשר. בכך נשמר העיקרון של הכרסום: הכוח הקרקעי לא הוטל מול אויב בשיא כוחו, אלא לאחר שהפיקוד והאש שלו נפגעו. גם אז לא הייתה הפעולה נטולת סיכון. דרום לבנון הוא שטח הררי וסבוך, הכפרים שולטים על צירי הגישה, וחיזבאללה בנה במשך שנים עמדות נ״ט, מטענים, תשתיות תת־קרקעיות ומתחמי לחימה בתוך המרחב האזרחי.

אוגדה 98 נכנסה עם צוותי הקרב של חטיבת הצנחנים, עוצבת הקומנדו וחטיבה 7, בסיוע יהל״ם, הנדסה, אש ואוויר. הכוחות פעלו במרחבים שהוכנו באמצעות מבצעים חשאיים מעבר לגדר. לפי החשיפה של דובר צה״ל, יותר מ־700 פעולות בוצעו במהלך השנה, ובמסגרתן אותרו מאות יעדים. לכן החצייה הגלויה הייתה המשך למערכה קרקעית סמויה שכבר החלישה את קו ההתקפה של רדואן.

בשעות הערב של 1 באוקטובר, עם תחילת התמרון, שיגרה איראן לעבר ישראל כמעט 200 טילים בליסטיים. המתקפה נועדה לפגוע בבסיסים ובמרכזי שליטה, להעמיס על ההגנה האווירית ולנסות לעצור את המהלך הקרקעי בטרם יתבסס. רוב הטילים יורטו או נפלו בלי להשיג את מטרתם, והתמרון נמשך. בכך נכשלה טהרן בניסיונה להפעיל אש ישירה כדי להציל את שלוחה המרכזי ברגע שבו צה״ל עבר מן המהלומה האווירית לפירוק התשתית בשטח.

התמרון נבנה כמדרג של פשיטות אוגדתיות וחטיבתיות, לא כהתקדמות רצופה בקו אחד. הכוחות נכנסו ליעד, השמידו תשתיות, החרימו אמצעי לחימה והמשיכו למרחב הבא. השיטה נועדה לנצל מודיעין מדויק, לצמצם חשיפה ולמנוע מחיזבאללה לייצר חזית הגנה סדורה.

התשתית שנחשפה ליד הגדר

כבר בימים הראשונים גילו הכוחות עד כמה קרובה הייתה מערכת רדואן ליישובים בישראל. מתחת לבתים ולשטחים חקלאיים אותרו חדרי שהייה, עמדות פיקוד, מחסני מזון, מטענים, נשק וציוד שנועד לאפשר למחבלים להישאר זמן ממושך. חלק מן התשתיות כללו נתיבי תנועה ומתחמים שנועדו להכין יציאה להתקפה.

ב־5 באוקטובר הודיע צה״ל שכוחות הצנחנים, יהל״ם וההנדסה של פיקוד הצפון השמידו תשתית תת־קרקעית באורך כ־250 מטרים. נמצאו בה מפקדות, ערכות לחימה, חדרי מגורים, מקלחות, מטבח ומלאי מזון. המנהרה לא חצתה לשטח ישראל, אך מיקומה ותכולתה הראו שהיא נועדה לתמוך בכוח שיפעל סמוך לגבול ויוכל לצאת ממנו במהירות.

הגילוי נתן תוכן מוחשי למושג „כיבוש הגליל”. לא היה מדובר רק בנאומים או בסרטוני תעמולה. חיזבאללה הכין ציוד, מקומות שהייה ואמצעים בתוך המרחב

שממנו אפשר לנוע לעבר מטולה, יפתח ויישובים נוספים. לאחר 7 באוקטובר ישראל לא יכלה לקבל מצב שבו התשתיות האלה נשארות שלמות רק מעבר לקו.

כל פיר ומחסן שהושמדו הפחיתו את יכולת רדואן להפוך התרעה קצרה למתקפה. המטרה לא הייתה להשמיד כל אמצעי לחימה בלבנון — משימה שאינה אפשרית בתמרון מוגבל — אלא לפרק את המערכת הקדמית שאיפשרה התקפה מיידית. בכך נמדד הישג התמרון: המרחק, הזמן והקושי שנוספו לכל ניסיון עתידי של חיזבאללה להגיע לגבול.

אוגדה 36 מצטרפת

ב־2 באוקטובר הצטרפה אוגדה 36 לתמרון. תחתיה פעלו חטיבת גולני, חטיבת השריון 188, חטיבת עציוני וכוחות נוספים, בסיוע חטיבת האש 282. כניסת אוגדה נוספת הרחיבה את הפעולה והבהירה שאין מדובר בפשיטה יחידתית קצרה בלבד. צה״ל הפעיל מסגרות מתמרנות במקביל כדי ללחוץ על כמה גזרות ולהקשות על חיזבאללה לרכז הגנה.

חטיבה 188 איתרה מפקדות לחימה, מחסני אמל״ח ותשתיות תת־קרקעיות וחיסלה חוליות נ״ט. גולני פעלה במארון א־ראס, כפר השולט על יישובי הגליל ונושא זיכרון קשה ממלחמת 2006. בכפר אותר מתחם שממנו ניתן היה לתצפת ולירות לעבר ישראל, ובו משגר טעון, תשתיות תת־קרקעיות, מקומות שהייה וטילי נ״ט שהוסתרו גם בתוך בית.

השריון וההנדסה מילאו תפקיד מרכזי. הטנקים סיפקו אש ישירה נגד מבנים וחוליות, בעוד כוחות ההנדסה פתחו צירים, בדקו מבנים והשמידו תשתיות. בניגוד לרצועת עזה, שבה צפיפות הבנייה והמנהרות יצרו איום מסוג אחד, בלבנון נדרש הכוח להתמודד גם עם מדרונות, צמחייה ושטחים שולטים שמאפשרים מארבי נ״ט מטווחים ארוכים.

חיזבאללה ניסה לפגוע בכוחות באמצעות טילי נ״ט, רקטות ומטענים. היו קרבות קשים ונפלו לוחמים, אך הארגון לא הצליח לייצר הגנה סדורה בהיקף שתכנן. רבים ממפקדיו נפגעו לפני התמרון, ומערכי האש והקשר היו תחת תקיפה מתמדת. לפי הערכת ISW בסוף אוקטובר, כוחות חיזבאללה בדרום היו משובשים, פעלו ללא דפוס מערכתי ברור ולא הצליחו לבצע משימות הגנה בקנה מידה גדול.

מארון א־ראס והגזרה המרכזית

מארון א־ראס נמצא על רכס השולט על אביבים ויישובים נוספים. במלחמת לבנון השנייה התנהל בו קרב שהפך לסמל לקושי הישראלי מול מערך חיזבאללה. באוקטובר 2024 ביקש צה״ל להימנע משחזור של התקדמות איטית ללא מודיעין. הכפר הותקף מן האוויר, הכוחות נכנסו למתחמים מוגדרים וההנדסה השמידה תשתיות שנחשפו.

ב„טיילת האיראנית”, מתחם תצפית ותעמולה שהוקם בכפר, הניף חיזבאללה במשך שנים את דגליו מול ישראל. השתלטות גולני על המתחם נשאה משמעות תודעתית, אך חשיבותה המבצעית הייתה בשליטה על רכס ובפירוק עמדות שהיו חלק ממערך האש. הסמל היה תוצאה של הפעולה, לא תחליף לה.

במרחבים הסמוכים איתרו הכוחות משגרים שהיו מוכנים לירי, מחסני נ״ט, רובים, מטענים ועמדות תצפית. שילוב הממצאים הראה כיצד הכפר הפך למתחם

צבאי רב־שכבתי. בית מגורים יכול היה להכיל עמדת שהייה; חצר — פיר; מטבח — משגר; ומטע — נתיב תנועה מוסווה.

השמדת המתחמים נדרשה להיות שיטתית. חיפוש מהיר היה משאיר מאחור פיר או מטען; שהייה ארוכה הגדילה את הסיכון לכוח. לכן כל צוות קרב נדרש לשלב מודיעין מוקדם, סריקה, חבלה ואבטחה. התמרון לא נמדד רק במספר הכפרים שנכנסו אליהם, אלא בכמות היכולת שנשללה בכל מרחב.

הגזרה המערבית ואוגדה 146

בשבוע הראשון של אוקטובר נכנסה גם אוגדת המילואים 146 לפעולה. תחתיה פעלו חטיבות כרמלי 2, אגרוף הברזל 205, חטיבה 300 וחטיבה 646. זו הייתה אוגדת המילואים הראשונה שתמרנה בדרום לבנון במערכה. כוחותיה פעלו בשטח הררי וסבוך בגזרה המערבית, איתרו עשרות פירים, מפקדות, משגרים ועמדות ששימשו את חיזבאללה לירי לעבר ישראל.

חטיבה 205 איתרה תשתית תת־קרקעית באורך כ־120 מטרים, כחצי קילומטר מן הגבול. היו בה חשמל, אוורור, חדרי שהייה ומחסני תחמושת. לפי צה״ל היא אותרה כבר חודשים קודם במסגרת הפעילויות החוצות־גדר, וכעת הושמדה. המקרה מדגים את החיבור בין השנה הראשונה לתמרון: כוח שנכנס בחשאי כדי למפות תשתית חזר עם מסגרת גדולה ויכולת הנדסית לפרקה.

עד 13 באוקטובר דיווח צה״ל שכוחות האוגדה חיסלו יותר ממאה מחבלים, השמידו יותר מחמישים משגרים ויותר משישים מפקדות. המספרים אינם מבטלים את הקושי בקרבות, אך הם מראים שהאוגדה לא נדרשה להתמודד עם כוח רדואן מאורגן במלוא עוצמתו. רבים מן המתחמים ננטשו או אוישו בחוליות קטנות.

הפעולה בגזרה המערבית נועדה להגן על שלומי, חניתה, אדמית, זרעית ויישובים נוספים. השטח עולה במהירות מן הגבול לרכסים לבנוניים, ולכן מי שמחזיק בהם שולט בתצפית ובנתיבי התקרבות. פגיעה במערכים על הרכסים יצרה שכבת הגנה קדמית שלא הייתה קיימת לפני המלחמה.

אוגדה 91 והכפרים שמול אצבע הגליל

אוגדה 91, האוגדה המרחבית שהגנה על הגבול מתחילת המלחמה, עברה בהדרגה מהגנה לתמרון. היכרותה עם הגזרות, היישובים וצירי האויב איפשרה לחטיבותיה לפעול במיס אל־ג׳בל, חולא, בליידא, אל־עדייסא, כפר כילא ומרחבים נוספים מול אצבע הגליל. אלה הכפרים שמהם נורו במשך חודשים טילי נ״ט לעבר מטולה, מנרה, משגב עם ומרגליות.

במיס אל־ג׳בל, כפר סמוך לגבול, נאסף במשך המלחמה מודיעין על בית שבקרבתו נחפרה תשתית תת־קרקעית. בפעילות חוצת־גדר אותרו יעדים, ובתמרון הושמדו. בכפר כילא ובאל־עדייסא נמצאו עמדות, מחסנים ומנהרות שהשתלבו במערך ההתקפה. כל מרחב כזה היה חוליה בשרשרת שהקיפה את מטולה וקריית שמונה.

אוגדה 91 הפעילה את חטיבות 769 ו־300 לצד כוחות נוספים. החטיבות שהגנו על היישובים במשך שנה חצו כעת את הקו כדי לפרק את מקורות האש. המעבר היה גם שינוי תפיסתי: במקום להמתין שהאויב יופיע מול המצלמה או ישגר, הכוח הגיע אל המקום שבו הוא מתארגן.

הפעולה לא ביטלה את הצורך בהגנה בצד הישראלי. גם בזמן התמרון המשיך חיזבאללה לשגר רקטות וכטב״מים, ולעיתים הצליח לפגוע בעורף ובכוחות. לכן נדרש פיקוד הצפון לנהל בו־זמנית חמישה ממדים: תמרון, אש, הגנה אווירית, הגנת יישובים והכנה להרחבה. המאמץ המשולש שתיאר הגרי בפברואר הגיע כעת לצורתו המלאה.

הר דב וחטיבת ההרים

במרחב הר דב פעלה חטיבת „ההרים" 810 תחת אוגדה 210. זהו מרחב תלול, סלעי ומכוסה בחלקו בצמחייה, שבו הגבול מתפתל בין פסגות וערוצים. חיזבאללה השתמש בשטח כדי להסתיר עמדות ותשתיות של רדואן ולפעול נגד מוצבי צה״ל.

כוחות אלפיניסטים וגדודי המילואים של החטיבה ביצעו פשיטות ממוקדות, איתרו אמצעי תצפית, נשק ומתחמי שהייה והשמידו אותם. הפעולה בהר דב הייתה מצומצמת יחסית למאמצי האוגדות בכפרים, אך חשיבותה הייתה בסגירת האגף המזרחי ובמניעת שימוש בשטח הקשה כפרצה.

הקמת החטיבה במרץ והפעלתה באוקטובר ממחישות את ערך זמן ההכנה. בתוך שבעה חודשים נבנתה מסגרת ייעודית, למדה את השטח ונכנסה לפעולה. חיזבאללה ביקש למשוך זמן עד שהמלחמה בעזה תסתיים; צה״ל השתמש באותו זמן כדי להתאים את מבנה הכוח לצפון.

גם כאן לא הייתה הכוונה להחזיק בכל רכס בלבנון. הפשיטות נועדו לשלול תשתיות קרובות, לפגוע במוכנות האויב ולהחזיר את היתרון הטופוגרפי להגנה הישראלית. זהו הבדל חשוב בין תמרון לשם כיבוש לבין תמרון לשם שינוי מצב ביטחוני.

המנהרות והכפר הצבאי

הממצא החוזר בכל הגזרות היה תשתית תת־קרקעית. בניגוד לחלק ממנהרות חמאס, רבות ממנהרות חיזבאללה לא חצו את הגבול. הן שימשו מפקדות, מחסנים, מרחבי שהייה ונתיבי תנועה בתוך דרום לבנון. הערך שלהן היה ביכולת לשמר כוח תחת תקיפה אווירית ולהוציאו ברגע הנכון לעמדת נ״ט, למשגר או לנתיב חדירה.

באחד המתחמים שאותרו בידי חטיבה 8 תחת אוגדה 91 נחשפה תשתית באורך כ־800 מטרים ובה טילי מסוקים, מרגמות, אופנועים, מטבח וחדרי שהייה. האופנועים נועדו לאפשר תנועה מהירה של פעילי רדואן לעבר ישראל. המתחם המחיש שהכפרים לא שימשו מעטפת מקרית, אלא חלק מתוכנית מבצעית שהוטמעה מתחת לחיים האזרחיים.

הפירוק דרש כמויות גדולות של חומר נפץ ועבודה הנדסית ממושכת. לעיתים הכוחות החרימו נשק שניתן היה ללמוד ממנו; במקרים אחרים השמידו את המתחם במקום. כל פיצוץ גדול שנראה מן הצד הישראלי סימן הריסה של יכולת שנבנתה במשך שנים.

ההיקף מסביר מדוע תקיפה אווירית בלבד לא הייתה מספיקה. חימוש יכול למוטט מבנה או לפגוע בפתח ידוע, אך אינו מחליף לוחם שנכנס, סורק חדר, מוצא מסמך ומגלה הסתעפות. התמרון הפך את המודיעין מהערכה לממצא ואת הממצא ליעד מושמד.

חיזבאללה ניסה להציג את הקרבות כהתנגדות עזה. הודעותיו דיווחו על פגיעה בטנקים, מארבים וירי לעבר ריכוזי כוחות. היו פגיעות ונפלו לוחמים, ואין להמעיט בהן. אך במישור המערכתי הארגון לא הצליח לעצור את האוגדות, לבודד כוח ישראלי או להוציא מתקפת נגד משמעותית.

ISW ניתח בסוף אוקטובר שהכוחות בדרום לבנון פעלו באי־סדר: התנגדות מוגבלת במרחבים מסוימים, נטישה באחרים וחוסר בדפוס אחיד שמעיד על תוכנית הגנה. ההסבר נמצא ברצף שקדם לתמרון. מפקדים חוסלו, הקשר נפגע, מערכי האש הותקפו והכוחות הקדמיים נשחקו במשך שנה.

כאן ניכר ההבדל בין עוצמה על הנייר לבין יכולת מופעלת. לחיזבאללה נותרו אלפי פעילים ואמצעי לחימה, אך כדי להפוך אותם למערכה נדרשו פיקוד, שליטה, מודיעין ותיאום. ישראל פגעה קודם ברכיבים האלה, ולכן התמרון פגש במקרים רבים חוליות ולא מסגרות גדולות.

הצלחת הכוחות לא הייתה תוצאה של חולשת אויב טבעית. חיזבאללה היה ערב המלחמה האיום הצבאי החמור ביותר בגבולות ישראל. דווקא משום כך חשוב להבין שהתוצאה באוקטובר נבנתה בשנה של כרסום. התמרון לא הוכיח שהאיום היה מדומה; הוא הוכיח שהכנת האויב למלחמה ניתנת לפירוק כאשר פוגעים בה בשכבות ובתזמון נכון.

לצה״ל הייתה עליונות באוויר, באיסוף ובאש, אך הקרקע צמצמה את הפער. חוליית נ״ט מוסתרת יכולה לפגוע בכוח עדיף; מטען שהוכן מראש אינו זקוק למפקדה פעילה; ולוחם שמכיר את השטח יכול להמתין בתוך מבנה גם כאשר היחידה שמעליו התפרקה. במהלך התמרון היו קרבות קשים ונפלו לוחמים. העליונות לא ביטלה את מחיר המגע.

חיזבאללה ניסה להציג כל פגיעה כהוכחה שבלם את הפלישה. אך יכולת לגרום אבדות אינה זהה ליכולת לנהל הגנה. הגנה מערכתית דורשת קווים, עתודות, תיאום והחלטה היכן להתעקש והיכן לסגת. לפי ניתוחי ISW, הארגון לא הפגין דפוס עקבי כזה. היו כיסי התנגדות, אך הם לא התחברו למערכה שמונעת מצה״ל להגיע ליעדיו.

מנגד, ישראל נדרשה לא להתבלבל בין חולשת ההגנה לבין היעלמות האיום. גם כוח מפורק יכול לשגר רקטות, וכמות הנשק שנמצאה הראתה כמה נשאר. לכן התמרון נמשך בסריקות ובהשמדה גם כאשר הקרבות הגדולים פחתו. עיקר העבודה עבר מן ההתקדמות אל פירוק שיטתי.

האש לעורף נמשכת

במהלך התמרון הרחיב חיזבאללה את הירי לחיפה, לקריות ולעמקי הצפון. רקטות פגעו בבתים, כטב״מים חדרו לעומק, וב־13 באוקטובר פגע כטב״ם בבסיס אימונים סמוך לבנימינה וגרם לנפגעים רבים. האירוע הוכיח שגם ארגון משובש מסוגל לנצל פרצה ולייצר פגיעה קשה.

המערכה בעורף הייתה חלק מן הניסיון של חיזבאללה להאט את התמרון באמצעות לחץ ציבורי. הוא לא הצליח להכריע כוח בשטח, ולכן ניסה להראות שהעומק הישראלי משלם מחיר. מערכי ההגנה יירטו רבים מן השיגורים, אך לא את כולם; ההתמודדות עם כטב״מים נותרה נקודת חולשה.

ישראל המשיכה לתקוף משגרים לפני ואחרי הירי. חיל האוויר פעל בכל לבנון, בעוד הכוחות הקרקעיים איתרו משגרים מוסווים בתוך בתים, בשטח פתוח

ובתשתיות תת־קרקעיות. החיבור בין קרקע לאוויר קיצר את הזמן מזיהוי לתקיפה והפחית בהדרגה את היכולת לירות מטחים מתואמים.

המחיר האזרחי בישראל לא הסתיים עם הכניסה הקרקעית. התושבים המפונים עדיין לא חזרו, ויישובים שלא פונו חיו תחת התרעות. התמרון נדרש אפוא להוכיח שהוא מוביל למצב חדש ולא רק לעוד תקופת לחימה. כל מנהרה שנהרסה וכל רכס שטוהר נבחנו לפי השאלה אם יאפשרו בסוף חיים בטוחים יותר לאורך הגבול.

הרחבת הפעולה בנובמבר

בנובמבר העמיק צה״ל את הפעולה למרחבים נוספים. אוגדות וחטיבות פשטו על מתחמים רחוקים יותר מן הגדר, פגעו במערכי אש והגיעו לצירים ששימשו את חיזבאללה בין הכפרים. אוגדה 98 המשיכה לפעול במעוזי רדואן; אוגדה 36 תקפה יותר מ־150 יעדים לאורך תקופת התמרון; אוגדה 146 הפעילה חטיבות נוספות בשטח ההררי.

צוות הקרב של חטיבה 7 איתר עמדת קורנט לטווח כ־8 קילומטרים וכטב״ם שהוכן לשיגור. הממצאים המחישו שהאיום על היישובים לא הסתכם ברקטות. טילי נ״ט ארוכי טווח יכלו לשלוט על כבישים ובתים, וכטב״מים הוסתרו בתוך מתחמים קדמיים כדי לצמצם זמן גילוי.

חטיבה 226 תחת אוגדה 146 סרקה שטחים הרריים ואיתרה משגרים רב־קניים, מרגמות, מצבורי רקטות וציוד. חטיבות אחרות פעלו בכפרים שבהם כל תשתית נדרשה לבדיקה. העבודה נעשתה איטית ומצטברת, מפני שהפסקת אש שנראתה באופק יצרה מרוץ להשמיד ככל האפשר לפני שהכוחות יידרשו לעצור.

ככל שהתקדם נובמבר הועבר מסר כפול: ישראל מוכנה להסדרה, אך עד כניסתה לתוקף תמשיך להעמיק את ההישג. חיזבאללה ירה עשרות רקטות ביום וניסה להראות שהוא עדיין עומד. בפועל הוא ניהל משא ומתן תחת לחץ כאשר כוחות ישראליים מפרקים את המערך שהבטיח את השפעתו בדרום.

בנובמבר העמיקו הכוחות לחלק מן המרחבים. המהלך לא היה כיבוש מלא של כל השטח שמדרום לליטאני, אלא פשיטות והתקדמות אל אזורים שנבחרו בשל תשתיות, שליטה טופוגרפית או נתיבי תנועה. ככל שהכוחות התרחקו מן הגבול, התארכו קווי האספקה וגבר הצורך להגן על הצירים.

הגעה למרחב הסלוקי ולליטאני בימים האחרונים נשאה משמעות כפולה. מבחינה מבצעית אותרו שם מחסנים, משגרים ותשתיות שהזינו את החזית. מבחינה מדינית המחישה הפעולה את הכישלון ארוך השנים של החלטה 1701: במרחב שבו אמור היה לפעול רק כוח המדינה נבנתה מערכת של ארגון חמוש.

הלחץ הקרקעי השפיע על המשא ומתן. כל יום נוסף נתן לישראל אפשרות לחשוף ולהשמיד עוד, אך גם יצר סיכון לעוד אבדות ולהתרחבות המלחמה. חיזבאללה ולבנון ידעו שבלי הסדר הכוחות עשויים להישאר ולהעמיק; ישראל ידעה שהישגי השטח צריכים להפוך למנגנון אכיפה ולא לנוכחות ללא סוף.

הסלוקי והליטאני

בימים האחרונים לפני הפסקת האש הגיעו כוחות אוגדה 91 למרחב נהר הליטאני ופעלו באזור הסלוקי. כוחות קומנדו ואלכסנדרוני איתרו מאות אמצעי לחימה, עשרות תשתיות תת־קרקעיות ומשגרי רקטות שהוכנו לירי. ההגעה לליטאני נשאה משמעות סמלית ומבצעית: החלטה 1701 הגדירה את המרחב

שמדרום לנהר כאזור שבו לא אמור לפעול כוח חמוש של חיזבאללה, אך הכוחות מצאו בו מערכת צבאית צפופה.

אין פירוש הדבר שצה״ל שלט בכל השטח עד הליטאני. הפעולות היו פשיטות וחדירות למרחבים נבחרים, לא קו חזית רצוף. עם זאת הן שללו מחיזבאללה את הביטחון שגם אזורים עמוקים יחסית חסינים מכוח קרקעי. הן גם אספו מודיעין על נתיבי העברה ומחסנים שישמש את האכיפה לאחר ההסכם.

הפעולה בסלוקי חיברה את מלחמת 2024 לזיכרון 2006, אז היה הוואדי זירת קרב קשה. הפעם הגיעו הכוחות לאחר מהלומה אווירית ופגיעה בפיקוד, והפעילו קומנדו, שריון, הנדסה ואיסוף בשילוב הדוק. השוני אינו מבטל את הסיכון, אך הוא מדגים את השיפור ביכולת לתכנן פעולה על בסיס מודיעין מצטבר.

לקראת 27 בנובמבר היו האוגדות פרוסות בעומק משתנה. הן נדרשו להשמיד מטרות אחרונות, לפנות שלל ולהכין קווי עצירה. המהלך המדיני לא בא במקום התמרון; הוא נבנה על המצב שהתמרון יצר.

במאזן המערכה כולה, מאוקטובר 2023 ועד הפסקת האש בנובמבר 2024, תקף צה״ל יותר מ־12,500 מטרות חיזבאללה בגזרת הצפון, ובהן יותר מ־1,600 מפקדות ויותר מאלף מחסני אמל״ח. צה״ל העריך בתחילה כי חוסלו לפחות 2,500 פעילים; במניין המאוחר יותר הוערך שכ־3,800 פעילי חיזבאללה חוסלו בכלל שלבי המערכה. הנתון הכולל כולל את קרב ההגנה, החיסולים, המהלומה האווירית והתמרון — ואינו נתון של התמרון לבדו.

בתמרון הקרקעי עצמו פעלו 14 צוותי קרב חטיבתיים, בוצעו יותר ממאה מבצעים מיוחדים ויותר מ־24 פשיטות אוגדתיות. לפי המניין המאוחר חוסלו בו כ־2,672 פעילי חיזבאללה. כוחות היבשה השמידו כ־150 מחסני אמל״ח של רדואן, יותר מ־160 מפקדות ויותר מ־1,500 תשתיות התקפיות, והחרימו טילי נ״ט, רקטות, מטענים, מכשירי קשר ומסמכים. החלוקה הזאת מפרידה בין תוצאת המערכה כולה לבין מה שנגרע במגע הקרקעי באוקטובר–נובמבר.

הנתונים מלמדים על פגיעה עמוקה, אך אינם שווים לפירוק מוחלט. לחיזבאללה נשארו פעילים, רקטות ותמיכה איראנית. הוא יכול היה להסתיר אמצעים מצפון לליטאני, לשקם רשתות ולהשתמש במעמדו הפוליטי. התמרון שלל את המערכת הקדמית והחליש את היכולת למהלומות אש, אך לא פירק את הארגון מנשקו.

הישג מרכזי היה שינוי היחס לגבול. לפני המלחמה עמדה ישראל מאחורי הקו וחיזבאללה בנה תשתיות עד אליו. לאחר התמרון החזיק צה״ל בשטח בדרום לבנון, הכיר מקרוב את הכפרים והראה שיוכל לחצות שוב. ההסדר שייכנס לתוקף יצטרך לשמר את השינוי הזה באמצעות אכיפה, ולא באמצעות אמון בלבד.

26–27 בנובמבר — האש האחרונה והעצירה

האש האחרונה החלה עוד לפני 26 בנובמבר. ב־18 בנובמבר שוגר מלבנון טיל קרקע־קרקע לעבר גוש דן; לאחר יירוטו פגעו חלקי הטיל במבנים ובאוטובוס בגבול רמת גן–בני ברק, חמישה בני אדם נפצעו ונגרם נזק כבד. ב־24 בנובמבר שיגר חיזבאללה כ־250 רקטות ופריטי ירי לצפון ולמרכז — מן הימים הכבדים במערכה — והירי גרם פגיעות ונפגעים בחיפה, פתח תקווה, רינתיה ומקומות נוספים.

דווקא ערב הפסקת האש נקבע שיא אירוני: ב־24 בנובמבר קיבל חיזבאללה אחריות ל־51 תקיפות, המספר היומי הגבוה ביותר שעליו הכריז מאז 8 באוקטובר 2023. הארגון ניסה להיכנס להסכם בתמונת עמידה ובקצב אש מרבי, אף שבאותו זמן צה״ל פירק את מערכיו בדרום וההסדרה כבר ניתקה את לבנון מעזה. ב־26 בנובמבר נמשכו מטחים אחרונים במקביל לגלי תקיפה ישראליים בביירות, בבקאע ובדרום; בשעה 04:00 למחרת נעצרה האש.

בשעה 04:00 ב־27 בנובמבר נכנסה הפסקת האש לתוקף. כוחות צה״ל לא נסוגו מיד. הם נשארו בעמדותיהם בדרום לבנון, ירו לעבר חשודים שהתקרבו למרחבים אסורים והבהירו שיאכפו כל הפרה. השינוי היה חד: מן התמרון ההתקפי אל שליטה זמנית, סריקות והעברת שטחים מדורגת לצבא לבנון.

כך הסתיים התמרון כפי שהחל — לא בכיבוש ביירות ולא בהשמדת כל רקטה, אלא במהלך ממוקד שנועד לשנות את התנאים לאורך הגבול. האוגדות פירקו חלק גדול מן המערך הקדמי והביאו את חיזבאללה להסכם לאחר שאיבד הנהגה ויכולות. אך המבחן האמיתי יגיע בתקופת היישום: האם צבא לבנון ימלא את החלל, האם חיזבאללה יורחק, והאם ישראל תהיה מוכנה לאכוף את מה שלא נאכף מאז 2006.

חלק שישי | הפסקת האש, הארכתה וחמש הנקודות

27 בנובמבר 2024 — הסדר תחת אש

הפסקת האש שנכנסה לתוקף ב־27 בנובמבר נועדה ליצור תקופת מעבר של שישים ימים. במהלך התקופה אמור היה צה״ל לסגת בהדרגה, צבא לבנון להיפרס בדרום המדינה וחיזבאללה להעביר את אנשיו ואמצעי הלחימה אל מצפון לליטאני. מנגנון בראשות ארצות הברית ובהשתתפות צרפת, יוניפי״ל ולבנון נועד לקבל דיווחים על הפרות ולתאם את היישום.

מבחינת ישראל היה בהסכם שינוי לעומת 2006. החלטה 1701 נשענה במידה רבה על ציפייה שהקהילה הבין־לאומית ומדינת לבנון ימנעו את שיקום חיזבאללה. הפעם הודגש חופש הפעולה הישראלי מול איומים והפרות. צה״ל לא ראה את ההסכם כסיום אחריותו אלא כמעבר מתמרון רחב לאכיפה פעילה.

כבר בשעות הראשונות ירו הכוחות לעבר חשודים ורכבים שנכנסו למרחבים אסורים. האוכלוסייה הלבנונית ביקשה לחזור לכפרים, חיזבאללה רצה להציג שיבה וניצחון, וצה״ל נדרש למנוע התקרבות אל אזורים שבהם עדיין פעל והשמיד תשתיות. החיכוך היה כמעט בלתי נמנע.

עבור תושבי הצפון ההסכם לא איפשר חזרה מיידית. גם לאחר שהאש פחתה, בתי ספר, בתים ותשתיות נזקקו לשיקום. השאלה הביטחונית נותרה: האם פעילי רדואן יוכלו לשוב לכפרים במסווה אזרחי והאם צבא לבנון ימנע זאת. לכן השקט היה תנאי ראשון, לא הוכחה שהאיום הוסר.

האכיפה בתקופת המעבר

במהלך דצמבר המשיך צה״ל לפעול בדרום לבנון. הכוחות סרקו מרחבים, החרימו נשק והשמידו מחסנים, משגרים ומנהרות שלא טופלו לפני הפסקת האש. במקביל תקף חיל האוויר כאשר זוהתה פעילות שחיזבאללה ניסה לקדם. כל פעולה הוצגה כאכיפת ההבנות ולא כחזרה למלחמה.

חיזבאללה ניסה לבחון את הגבולות. פעילים נעו, תשתיות הוסתרו ולעיתים נעשו ניסיונות להעביר אמצעי לחימה. הארגון היה פגוע מכדי לחדש מיד את המערכה, אך היה לו אינטרס לשמר נוכחות ולהראות לתומכיו שלא סולק מדרום לבנון. כל ויתור ישראלי היה יכול להפוך לנקודת התחלה של שיקום.

מנגנון הפיקוח יצר ערוץ להעברת מידע לצבא לבנון. מבחינת ישראל, אם הצבא הלבנוני פעל והשמיד תשתית, הדבר חיזק את ההסדר; אם לא פעל בזמן, צה״ל שמר לעצמו את האפשרות לתקוף. השיטה ביקשה להפוך את ריבונות לבנון מאמירה לאחריות מעשית.

התוצאה הייתה תקופת ביניים שבה האש הרחבה נעצרה אך הפעילות הצבאית לא. צה״ל החזיק שטח, חיזבאללה נמנע מתגובה רחבה וצבא לבנון נכנס בהדרגה לכפרים. בהשוואה לשנה הקודמת, זה היה שינוי גדול: חיזבאללה כבר לא קבע לבדו מי פועל מדרום לליטאני.

דצמבר — הפגיעה בתשתיות נמשכת

בחודש הראשון להסכם המשיכו הכוחות להשמיד ממצאים שאותרו במהלך התמרון. הפעולה התבצעה תחת מגבלת זמן: שישים הימים היו אמורים להסתיים בסוף ינואר, וכל תשתית שתישאר לאחר הנסיגה עלולה לחזור לידי חיזבאללה. לכן התקדמה עבודת ההנדסה גם כאשר עוצמת הקרבות ירדה.

במקביל פעל צבא לבנון בכמה מרחבים שנמסרו לידיו. עצם כניסתו לכפרים ולמוצבים שבהם שלט חיזבאללה במשך שנים הייתה חשובה, אך יכולתו ומוכנותו להתעמת עם הארגון נשארו מוגבלות. חייל לבנוני יכול לעמוד במחסום; קשה יותר לדרוש ממנו לפרק מחסן השייך לכוח הפוליטי והצבאי החזק במדינה.

ישראל בחנה את היישום לא לפי מספר הדגלים של צבא לבנון, אלא לפי התוצאה: האם נשק מורחק, האם פעילים נעצרים והאם נמנעת חזרה של רדואן. הפער בין פריסה פורמלית לבין שליטה ממשית היה הסיבה שהנסיגה הישראלית נעשתה בהדרגה ולא בתאריך אחד.

גם חיזבאללה עבר התאוששות. נעים קאסם ניסה לייצב הנהגה חדשה, למנות מפקדים ולשקם קשרים עם איראן. אך הארגון פעל תחת איום תקיפה ובתוך לבנון שבה גברו קולות שדרשו מן המדינה לקבל את ההחלטות על מלחמה ושלום. ההפסד הצבאי החל להשפיע גם על מעמדו הפוליטי.

ינואר 2025 — המועד מתקרב

בינואר נכנס יישום ההסכם לשלב המכריע. צה״ל פינה חלק מן המרחבים וצבא לבנון נכנס אליהם, אך בכפרים אחרים נמצאו תשתיות שלא הושמדו או שהפריסה הלבנונית התעכבה. ישראל טענה שלא ניתן להשלים נסיגה כאשר הצד הלבנוני אינו ממלא את התחייבויותיו במלואן.

ב־8 בינואר פעל צוות הקרב של חטיבה 300 בשטח סבוך והררי ואיתר חמישה מחסני אמל״ח, יותר ממאתיים פצצות מרגמה, משגרים טעונים ומשאית שנשאה רקטות לטווח בינוני. הממצא, יותר מחודש לאחר הפסקת האש, המחיש את הבעיה: גם לאחר התמרון נותרו כמויות נשק גדולות במרחבים שהיו אמורים לעבור לשליטת המדינה.

חיזבאללה ותומכיו האשימו את ישראל בהפרת ההסכם ובמשיכת הנסיגה. מבחינתם, כל יום נוסף של צה״ל בלבנון שירת את הנרטיב של „התנגדות

לכיבוש". מבחינת ישראל, נסיגה לפי לוח זמנים בלי קשר למצב בשטח הייתה עלולה להחזיר את תנאי 1701 הישנים — הבטחה בין־לאומית ללא אכיפה.

הדיון לא היה משפטי בלבד. הוא נגע לשאלה מי קובע את המציאות בגבול. אם חיזבאללה יכול להסתיר משגר ולחכות ליציאת צה"ל, הזמן פועל לטובתו. אם ישראל יכולה לחשוף את המשגר, לדרוש מצבא לבנון לפעול ולתקוף כאשר אינו פועל, ההסכם הופך לכלי שמקבע את הישגי המלחמה.

26 בינואר — הארכת הפסקת האש

המועד המקורי לנסיגה חל בסוף ינואר. כאשר התברר שצה"ל לא ישלים אותה, התפתחו מהומות בדרום לבנון. תושבים ותומכי חיזבאללה ניסו להיכנס לכפרים שבהם עדיין שהו כוחות ישראליים; צה"ל הפעיל ירי הרחקה, והיו נפגעים לבנונים. האירועים הראו שהשהייה עצמה עלולה להפוך למוקד חיכוך שמשרת את חיזבאללה.

בלילה שבין 26 ל־27 בינואר הודיע הבית הלבן שההסדר יוארך עד 18 בפברואר. ישראל קיבלה עוד שלושה שבועות להשלים את הנסיגה והעברת המרחבים, בעוד לבנון וארצות הברית התחייבו לקדם את היישום. הארכה הייתה הכרה בכך שלוח הזמנים המקורי לא תאם את מצב השטח.

עבור ישראל זו הייתה הצלחה חלקית. היא לא נאלצה לצאת לפני השלמת משימותיה, והמהלך קיבל גיבוי אמריקני. מנגד, עצם הצורך בהארכה הראה שצבא לבנון ומנגנון הפיקוח לא הצליחו בתוך שישים יום להבטיח את פירוז המרחב. ההסכם נזקק לנוכחות צה"ל כדי להתקדם.

הארכה גם שינתה את אופייה של הפסקת האש. מה שהיה אמור להיות לוח זמנים קשיח נעשה תהליך מותנה בביצוע. מכאן נולד העיקרון שישראל לא תמדוד את ההסדר רק בתאריכים, אלא גם במידת האיום שנותר. זהו הבסיס להחלטה שתתקבל בפברואר להישאר בחמש נקודות שולטות.

תקיפות בזמן הפסקת האש

גם לאחר ההארכה המשיך חיל האוויר לתקוף. ב־28 בינואר הותקפו אמצעי לחימה באזור נבטיה, וב־31 בינואר הותקפו בבקאע תשתיות תת־קרקעיות לייצור נשק וצירי מעבר בגבול סוריה–לבנון. ישראל הציגה את הפעולות כאכיפה מול הפרות וכמניעת התעצמות.

התקיפות בעומק חשובות להבנת השינוי. ההסכם לא צמצם את האחריות הישראלית רק לרצועה שמדרום לליטאני. אם חיזבאללה ייצר נשק בבקאע או יעבירו מסוריה, המערכת בדרום תשוקם בעתיד. לכן האכיפה נועדה לפגוע גם בשרשרת האספקה, לא רק בפעיל שנראה ליד הגבול.

חיזבאללה נמנע מתגובה רחבה. בכך ניכרה תוצאת המערכה: לפני ספטמבר כל חיסול בכיר או תקיפה בעומק נענו במטחים; לאחר הפסקת האש ביצעה ישראל תקיפות והארגון בחר שלא לחזור למלחמה. הוא ניסה לפעול באמצעות ממשלת לבנון, לחץ ציבורי והאשמות על הפרות, מפני שמאזן הכוח הצבאי נעשה שלילי יותר עבורו.

ההימנעות אינה פירוק מנשק. חיזבאללה יכול היה להמתין, לשקם ולהימנע מעילה לתקיפה בזמן שהוא בונה כוח מחדש. לכן ישראל נדרשה לחבר את חופש הפעולה למודיעין מתמשך. בלי יכולת לזהות את השיקום, הזכות לתקוף נשארת הצהרה ריקה.

במהלך התקופה פרס צבא לבנון כוחות בכפרים ובצירים שבהם כמעט לא פעל בעבר באופן עצמאי. הוא ביצע סריקות, תפס עמדות וקיבל אחריות על מרחבים שצה״ל פינה. בישראל הביעו שביעות רצון מסוימת מן הפעילות, אך שמרו על ספק ביחס ליכולתו להתמיד כאשר תשומת הלב הבין־לאומית תפחת.

הפריסה יצרה לחיזבאללה קושי פוליטי. התנגדות גלויה לצבא המדינה הייתה מציגה אותו כמי שמונע את סיום הנוכחות הישראלית. לכן הארגון נדרש לפעול בזהירות, להסתיר חלק מן הנוכחות ולהשתמש באוכלוסייה ובמערכת הפוליטית כדי ללחוץ.

מנגד, המדינה הלבנונית נשארה חלשה ותלויה במאזן הפנימי. הצבא אינו תחליף מלא לכוח שחיזבאללה בנה, והחלטותיו מושפעות מהממשלה ומהחשש לעימות פנימי. ישראל לא יכלה לבסס את ביטחון יישוביה רק על רצון טוב של מוסדות שקרסו מול חיזבאללה בעבר.

מכאן נבעה תפיסת „ההגנה הקדמית": צבא לבנון אמור לפעול, המנגנון הבין־לאומי אמור לתאם, אך צה״ל שומר עמדות ויכולת אש שמאפשרות לו לזהות ולסכל איום לפני שהוא מגיע לגדר. זו אינה חזרה מלאה לרצועת הביטחון הישנה, אך גם אינה חזרה לקו שהיה ב־6 באוקטובר.

המעבר להפסקת אש לא היה ויתור על הישגי התמרון אלא ניסיון לקבע אותם במחיר נמוך יותר מהמשך מלחמה. צה״ל יכול היה להמשיך לפעול, אך כל יום נוסף היה גובה נפגעים, מעמיק את הנזק בלבנון ומרחיב את הסיכון לעורף. כאשר חיזבאללה הסכים להפסיק את האש בלי הפסקה בעזה, ישראל השיגה את הפרדת החזיתות שביקשה.

ההסכם הפך את התוצאה הצבאית למבחן מדיני. אם צבא לבנון ייפרס וחיזבאללה יורחק, ניתן יהיה לשמר את ההישג בלי להחזיק אוגדות בתוך הכפרים. אם המנגנון ייכשל וישראל לא תאכוף, השטח יתמלא מחדש. לכן המסמך אינו סוף הסיפור אלא מסגרת פעולה.

חמש הנקודות שבהן נשאר צה״ל ביטאו את חוסר האמון המלא. ישראל קיבלה נסיגה מרוב השטח, אך שמרה עיניים וכוח על רכסים שמהם ניתן להגן על יישובים. המהלך היה מוגבל בהיקפו אך משמעותי בעקרון: הגבול אינו עוד קו שמאחוריו ממתינים להתקרבות האויב.

ההסדר גם הטיל אחריות על ארצות הברית וצרפת. תמיכתן נתנה לגיטימציה לאכיפה וללחץ על ממשלת לבנון. אולם שום מנגנון חיצוני אינו מחליף החלטה ישראלית לפעול כאשר איום נבנה. זהו אולי הלקח המרכזי מ־1701: הסכם מועיל רק כאשר מאחוריו ניצבת יכולת ונכונות לאכוף.

17–18 בפברואר — הנסיגה וחמש הנקודות

ב־17 בפברואר השלימה ישראל את ההיערכות החדשה, וב־18 בפברואר נסוגו כוחות צה״ל מרוב השטח שנותר בדרום לבנון. עם זאת, צה״ל נשאר בחמש נקודות אסטרטגיות מעבר לגבול, בתיאום ובהסכמה אמריקנית. העמדות מוקמו על רכסים שולטים שנועדו להגן על יישובים חשופים, לספק התרעה ולחסום נתיבי חדירה.

הישארות בחמש הנקודות הייתה שינוי גדול. לפני המלחמה הסתמכה ישראל על הגדר, תצפיות והבטחות החלטה 1701. לאחריה היא יצרה מוצבים פלוגתיים קדמיים, עם כוח לוחם ואמצעי איסוף, השולטים על כפרים ונתיבים מעבר לקו.

המטרה הייתה למנוע מצב שבו פעילי רדואן מתקרבים שוב לגדר מתחת לכיסוי אזרחי.

המהלך עורר התנגדות בלבנון, שהגדירה כל נוכחות ישראלית כהפרת ריבונות. חיזבאללה ביקש להפוך את הנקודות לעילה לשימור נשקו. זו מגבלה אסטרטגית אמיתית: נכס שמגן על יישובי ישראל יכול גם לשמש את האויב לבניית נרטיב של התנגדות. לכן ערך המוצבים תלוי ביכולת להשתמש בהם להגנה בלי להיגרר לשהייה רחבה וחסרת תכלית.

מנקודת מבט ישראלית, הנסיגה המלאה כמעט מכל השטח לצד הישארות נקודתית הייתה פשרה בין שתי סכנות. יציאה מוחלטת הייתה עלולה להשאיר נתיבי חדירה חשופים; הישארות עמוקה הייתה מחייבת כוחות רבים ומגבירה חיכוך. חמש הנקודות ביקשו לתת התרעה ושליטה במינימום שטח.

ההחלטה להישאר בחמש נקודות שולטות נבעה מן הפער בין לוח הזמנים המדיני לבין הביטחון בשטח. ישראל נסוגה מרוב המרחב, אך לא הייתה מוכנה לוותר על התרעה ותצפית באזורים שבהם הפריסה הלבנונית עדיין לא סיפקה מענה. כל נקודה העניקה מבט על נתיב או רכס שממנו ניתן לאיים על יישוב ישראלי.

אין להשוות את האחיזה הזאת לרצועת ביטחון רחבה. מספר הכוחות, המרחב והמטרה היו שונים. ישראל לא ביקשה לנהל את הכפרים או להחליף את ממשלת לבנון. היא ביקשה לשמור מנוף ואמצעי הגנה עד שיוכח שהצבא הלבנוני ומנגנון הפיקוח מונעים מחיזבאללה לשוב.

עם זאת, גם נוכחות מצומצמת עלולה להפוך לקבועה אם ההסדר אינו מתקדם. היא דורשת הגנה, חשופה לירי ומשמשת את חיזבאללה בטענה שישראל מחזיקה בשטח לבנוני. לכן ערכה תלוי בכך שהיא מחוברת למדיניות: דרישות ברורות, בדיקה של הפרות ואפשרות לצמצם את האחיזה כאשר התנאים מתקיימים.

מבחינת תושבי הצפון, הנקודות היו שכבת ביטחון נוספת ולא פתרון שלם. הן אינן משמידות רקטה בבקאע ואינן מונעות הברחה מסוריה. הן כן מקשות על כוח רדואן לחזור אל המרחב הקרוב ולפעול בהסתר. לאחר 7 באוקטובר, שכבה כזאת קיבלה משקל גדול יותר מבעבר.

בכך הסתיים פרק הזמן שנבחן כאן: לא בנסיגה מלאה, לא בהסכם שלום ולא בפירוק חיזבאללה, אלא במציאות חדשה של נוכחות ישראלית מוגבלת מעבר לגבול, פריסה לבנונית רחבה יותר ומנגנון אכיפה שנבחן בכל יום. זהו הישג משמעותי מפני שהוא שינה את תנאי הפתיחה; הוא אינו שלם מפני שהאויב, הנשק והחסות האיראנית נותרו.

סיכום המערכה במספרים ובמשמעות

המחיר הישראלי בזירה הצפונית היה כבד: 130 ישראלים נפלו — לוחמים ואזרחים — ובהם 50 לוחמים שנפלו בתמרון הקרקעי בלבנון. נתוני 2024 מנו לפחות 699 פצועים מירי רקטות וטילים בישראל; לצד אלה נפצעו מאות לוחמים בלחימה הקרקעית ובאירועי נ״ט וכטב״ם. מאחר שמאגרי צה״ל, מד״א והסיכום הלאומי משתמשים בהגדרות שונות, לא פורסם מניין מאוחד שמאפשר לחבר את כל הפצועים בלי ספירה כפולה.

היקף האש מסביר את המחיר. בין 8 באוקטובר לסוף דצמבר 2023 זוהו כ־2,000 שיגורי רקטות, טילים וכטב״מים מן החזית הצפונית. בשנת 2024 לבדה חצו מלבנון כ־15,400 רקטות וטילים — כ־93% מכלל הירי הרקטי שחצה לישראל באותה שנה — ולצדם הופעלו מאות כטב״מים. לכן המניין המצטבר של רקטות וטילים מלבנון מתחילת המערכה ועד הפסקת האש עומד על כ־17,400, לפני הוספת כלל הכטב״מים.

טבלת השיגורים הבאה משתמשת בסדרת הנתונים החודשית של שירות הביטחון הכללי מינואר עד אוגוסט 2024, בנתון המצטבר לאוקטובר–דצמבר 2023 ובסיכום הלאומי לשנת 2024. ההגדרות אינן זהות לחלוטין: הדוחות החודשיים כוללים רקטות, טילים וכטב״מים שזוהו, ואילו הסיכום השנתי מפריד בין רקטות וטילים לבין חדירות כלי טיס. לכן שורת ספטמבר–נובמבר מוצגת כיתרה מקורבת ולא כספירה חודשית עצמאית.

תקופה	מספר שיגורים שזוהו/חצו	המשמעות המבצעית
8.10–31.12.2023	כ־2,000	תחילת חזית התמיכה; אש יומית מוגבלת
ינואר 2024	334	נקודת השפל של סדרת 2024
פברואר 2024	534	הרחבת הטווח והעמקת החיסולים
מרץ 2024	746	עלייה לקצב של מאות רבות בחודש
אפריל 2024	744	שימור קצב לצד אירועי כטב״ם ונ״ט
מאי 2024	1,000	מעבר לרף אלף השיגורים
יוני 2024	855	מטחים כבדים לאחר חיסול אבו טאלב
יולי 2024	1,091	הסלמה עד הטבח במג׳דל שמס
אוגוסט 2024	1,307	שיא הכרסום; כולל מתקפת 25 באוגוסט
ספט׳–נוב׳ 2024	כ־8,800*	המהלומה, התמרון ושיאי הירי לעומק
דצ׳ 2024–פבר׳ 2025	ירי חריג זניח	הפסקת האש קטעה את הקצב כמעט לחלוטין
סה״כ רקטות וטילים	כ־17,400	כ־2,000 ב־2023 ועוד כ־15,400 ב־2024

* היתרה לספטמבר–נובמבר היא קירוב חשבונאי, לא דוח חודשי עצמאי. המגמה ברורה: בראשית 2024 נמדדה האש במאות שיגורים בחודש; במאי נשבר רף האלף; ביולי–אוגוסט נעשה הקצב גבוה וקבוע; ובספטמבר–נובמבר הורחב הטווח לחיפה, לעמקים ולמרכז. ב־25 באוגוסט חצו כ־230 רקטות ויותר מ־20 כטב״מים, וב־24 בנובמבר נורו כ־250 פריטי ירי. גם שיא האש ערב ההסכם לא שינה את התוצאה: ב־27 בנובמבר נותקה חזית לבנון מן הלחימה בעזה.

בסיכום התנועה האזרחית בלבנון, בתוך הימים הראשונים של „חיצי הצפון" ברחו צפונה מאות אלפים מתושבי הדרום והבקאע, רובם שיעים. עד אוקטובר העריכו הרשויות כי כ־1.2 מיליון נעקרו מבתיהם, וכ־800 אלף מהם נרשמו כעקורים בתוך לבנון; מאות אלפים נוספים חצו לסוריה. עד הפסקת האש הוערך היקף העקירה והבריחה בכ־1.6 מיליון — רובם מן המרחבים השיעיים שבהם הטמיע חיזבאללה את כוחו הצבאי.

המספרים מסבירים גם את השינוי באופי המערכה. במשך אחד־עשר חודשים ניסה חיזבאללה לנהל מלחמת גבול מדורגת, לקשור את הצפון לעזה ולהחזיק את רוב כוחו לעתיד. מספטמבר ואילך איבד את האפשרות לקבוע את הקצב: רשתות הקשר נפגעו, מפקדים חוסלו, מערכי האש הותקפו וכוחות היבשה חדרו למרחבים שמהם תוכננה הפלישה לגליל. הוא הצליח להמשיך לירות, אך לא הצליח להפוך את הירי לתוכנית שמונעת את התמרון או משיבה את ההרתעה.

ההסדר יצר ניסיון משותף — אף שהאינטרסים היו מנוגדים — של ישראל וממשלת לבנון לפרז את הדרום. צבא לבנון נדרש להתפרס מדרום לליטאני, לאסוף נשק ולפעול לצד יוניפי״ל; ישראל נסוגה בהדרגה, העבירה מידע למנגנון ושמרה יכולת לתקוף הפרות. הניסיון לא השיג פירוז מלא: חיזבאללה הסתיר אמצעים וניסה לשמר רשתות. לכן נשאר צה״ל בחמש נקודות שולטות והפך את האכיפה לשיטת פעולה קבועה.

מכאן נפתח חלון לעתיד לבוא. לאחר פברואר 2025 יעבור צה״ל לחיסולים ולתקיפות קבועות נגד מפקדים, משגרים, מחסנים ונתיבי הברחה של מערך השיקום. כאשר תחודש הלחימה ברצועת עזה ב־18 במרץ, חיזבאללה כבר לא יצליח להחזיר את „חזית התמיכה". ביוני 2025, במערכה הישירה נגד תוכנית הגרעין והטילים האיראנית, הוא גם לא יממש את ייעודו כזרוע האש שנועדה להרתיע את ישראל מתקיפה באיראן. האכיפה המתמשכת תשאיר את הנכס המרכזי של טהרן מחוץ למלחמה שעבורה נבנה.

המסקנה הישראלית היא שהמערכה לא פירקה את חיזבאללה, אך שינתה את מעמדו: מצבא על הגבול לארגון מוכה, ללא נסראללה וספי א־דין, תחת הנהגת נעים קאסם חסר הכריזמטיות, כשצבא לבנון נפרס בדרום וצה״ל אוכף מן האוויר ומחמש נקודות קדמיות. ההישג תלוי בהתמדה, אך מטרתו המיידית הושגה — האיום הקרקעי הורחק, חזית לבנון נותקה מעזה, והזרוע האיראנית החזקה ביותר איבדה את יכולתה לכפות על ישראל את תנאי הסיום.

זהו גם הלקח המסכם של אסטרטגיית הכרסום. היא לא הכריעה לבדה, ולא הייתה תוכנית סגורה שנכתבה מראש; ערכה נבע מן החיבור בין זמן, מודיעין, הגנה והכנה לבין החלטה לעבור ברגע המתאים למהלומה ולתמרון. אילו ישראל הייתה עוצרת לאחר החיסולים, חיזבאללה היה משקם. אילו הייתה נכנסת ללבנון באוקטובר 2023, הייתה פוגשת אותו בשיא כוחו. ההצלחה נוצרה משום שהכוח

הרחב הופעל לאחר שהאויב כבר איבד את האנשים והמערכות שנועדו לנהל אותו.

עד פברואר 2025 לא הסתיים הסכסוך, אך נקודת הפתיחה השתנתה. תושבי הצפון חזרו אל גבול שמאחוריו עומד כוח ישראלי קדמי יותר, צבא לבנון נדרש לראשונה לשאת באחריות ממשית, וכל ניסיון שיקום של חיזבאללה הפך ליעד. ההישג יישחק אם האכיפה תיפסק; הוא יעמיק אם חיזבאללה יבין שכל מחסן, מפקד ונתיב הברחה שנבנים מחדש יותקפו. זהו ניצחון משמעותי שאינו שלם — אך הוא שונה מהותית מן המציאות שבה נסראללה פתח את האש ב־8 באוקטובר.

החלשת חיזבאללה הקרינה ישירות גם על סוריה. במלחמת האזרחים היה הארגון אחד מעמודי התווך שהחזיקו את משטר אסד, אך בסוף 2024, לאחר שאיבד את הנהגתו וספג אבדות כבדות, הוא כבר לא היה מסוגל לבוא לעזרתו כפי שעשה בעבר. אסד איבד בכך את התמיכה הצבאית המעשית של חיזבאללה דווקא כאשר מתקפת המורדים נפתחה מצפון; בתוך ימים קרסו קווי ההגנה ומשטרו נפל. מכאן נעבור בפרק 9 לנפילת משטר אסד.

9. סוריה: מקריסת הציר האיראני למאבק על הסדר החדש

בבוקר 7 באוקטובר 2023 סוריה לא הייתה מוקד המלחמה. המתקפה יצאה מרצועת עזה, חיזבאללה פתח למחרת חזית אש מלבנון, ובהמשך הצטרפו למערכה גם המיליציות השיעיות בעיראק והחות'ים בתימן. משטרו של בשאר אל־אסד לא הכריז מלחמה על ישראל והצבא הסורי לא יצא למתקפה ברמת הגולן. אף על פי כן, כמעט מן הימים הראשונים הפכה סוריה לזירה פעילה במערכה הרב־זירתית: ממנה נורו רקטות לעבר הגולן, בשטחה פעלו מיליציות המזוהות עם איראן, דרכה המשיך לעבור נשק לחיזבאללה, ובתוכה ניהלה ישראל מערכה הולכת ומסלימה נגד משמרות המהפכה ומערכת ההברחות שבנו במשך שנים.

כדי להבין את חשיבותה של הזירה אנחנו צריכים לחזור בקצרה אל מלחמת האזרחים הסורית. משנת 2011 הלך משטר אסד ונשען יותר ויותר על תמיכה חיצונית. איראן, כוח קודס, חיזבאללה ומיליציות שיעיות מעיראק וממדינות נוספות סייעו למשטר כאשר היה נדמה שהוא עלול להתמוטט; ההתערבות הרוסית מספטמבר 2015 העניקה לו את מעטפת האש האווירית שאפשרה לצבא הסורי ולבעלי בריתו להשיב לידיהם חלקים גדולים מן המדינה. אסד שרד, אך סוריה נעשתה תלויה עמוקות במערכת שבנתה איראן על אדמתה.

עבור טהראן הייתה סוריה הרבה יותר מבעלת ברית. היא הייתה המרחב הגאוגרפי שהפך את איראן ממעצמה רחוקה למדינה המסוגלת להזרים כוח כמעט ברצף עד גבול ישראל. הנתיב המרכזי עבר מאיראן לעיראק, חצה את הגבול באזור אל־בוכמאל, המשיך דרך דיר א־זור ומרכז סוריה, ומשם אל חומס והמעברים המובילים ללבנון. לצדו התקיים נתיב אווירי דרך נמלי התעופה של דמשק וחלב, שאליהם הגיעו מטענים שאפשר היה לפרוק ולהעביר מערבה. בתוך סוריה עצמה הוקמו מחסנים, בסיסים ומתקני הרכבה וייצור. כך שימשה המדינה גם מסדרון וגם סדנה צבאית של הציר האיראני.

אסד מצדו ניסה לשרוד בין שני הכוחות. הוא לא סגר את סוריה בפני איראן, לא פירק את התשתיות שהקימה ולא ניתק את הנתיבים ששימשו להעברת נשק לחיזבאללה. בה בעת הוא נמנע מהצטרפות ישירה למלחמה. הצבא הסורי לא פתח חזית רחבה, חיל האוויר הסורי לא ניסה לתקוף בישראל והיקף הירי מחבל הבשן נותר מוגבל. בדצמבר 2024 תיארו מקורות אמריקאיים ואזוריים את אסד כמי ש"ישב בחוץ" במלחמה כדי להימנע ממכות ישראליות כבדות יותר, גם כאשר ישראל תקפה שוב ושוב מטרות של איראן וחיזבאללה בתוך ארצו.

הזהירות הזאת לא הצילה את המערכת שעליה נשען. ככל שהמלחמה נמשכה נשחקו שני עמודי התווך שסייעו לאסד לשרוד את מלחמת האזרחים. רוסיה הייתה שקועה במלחמתה באוקראינה; חיזבאללה ספג בלבנון מכות כבדות, איבד חלק גדול מהנהגתו ונאלץ לרכז כוח מול ישראל; ומשמרות המהפכה שילמו מחיר גובר בסוריה עצמה. כאשר המורדים פתחו בסוף נובמבר 2024 במתקפה מצפון, המשטר גילה שהמערכת שהחזיקה אותו במשך יותר מעשור כבר איננה מסוגלת להצילו באותה צורה.

1. החזית הסורית מצטרפת למערכה | אוקטובר 2023–תחילת 2024

שלושה ימים לאחר טבח ה־7 באוקטובר נשמעה האזעקה גם ברמת הגולן. ב־10 באוקטובר זוהו שיגורים משטח סוריה לעבר ישראל. חלקם חצו את הגבול ונפלו בשטחים פתוחים, וצה"ל השיב בירי לעבר מקורות השיגור. האירוע היה מצומצם, אבל משמעותו הייתה ברורה: גם הגבול הסורי נכנס למערכת האש של המלחמה.

אסד היה מעוניין במצב הזה. הוא המשיך לאפשר לאיראן ולבעלי בריתה לפעול בארצו, אך לא היה לו אינטרס להעמיד את דמשק, בסיסי חיל האוויר והצבא הסורי תחת מתקפה ישראלית רחבה. המדינה עדיין סבלה מהרס מלחמת האזרחים, הכלכלה הייתה מרוסקת והצבא נשען על מערכות רוסיות ואיראניות שחלקן כבר נשחקו. מלחמה ישירה עם ישראל לא הייתה כלי לחיזוק המשטר אלא סכנה לקיומו. לכן אפשר אסד לחץ מוגבל מן השטח הסורי, אך השתדל שלא לאפשר לזירה לצאת משליטה.

ישראל לא קיבלה את ההבחנה בין משטר אסד לבין האש היוצאת משטחו. כאשר נורו רקטות לעבר הגולן, צה"ל לא הסתפק תמיד בתקיפת המשגר. במהלך השבועות הראשונים הותקפו גם עמדות ותשתיות של הצבא הסורי. ההיגיון היה פשוט: אם דמשק מבקשת ליהנות מריבונות על דרום סוריה, היא אינה יכולה לטעון שאין לה אחריות כאשר ארגונים אחרים משתמשים באותו שטח לתקיפת ישראל. בכך נשמר עיקרון ישראלי ותיק — המשטר הסורי נושא באחריות לכל הפרת ריבונות היוצאת משטחו.

האיום האיראני בסוריה היה מוחשי בהרבה ממספר האזעקות שנשמעו בגולן. איראן החזיקה במדינה מערך של רקטות, טילי קרקע־קרקע וכלי טיס בלתי מאוישים, ובמקביל הפעילה מיליציות שיעיות שחומשו ואומנו בידי כוח קודס. חלק מהכוחות נפרסו בדרום סוריה וברמת הגולן ויכלו לשמש לשיגור רקטות וכטב״מים או להקמת חוליות תקיפה סמוך לגבול. חטיבת האימאם חוסיין, לדוגמה, כללה אלפי לוחמים ממספר מדינות והפעילה טילים, רקטות וכטב״מים; במהלך המלחמה אף שוגר מסוריה כטב״ם של הארגון שפגע במבנה באילת. מבחינת פיקוד הצפון, זה היה האיום: לא פלישה של צבא אסד אלא הפעלה איראנית של אש וכוחות שלוחים מתוך השטח הסורי.

אוגדה 210 המשיכה להחזיק את רמת הגולן ואת קו הגבול תוך תגבור כוחות שריון, חי"ר, איסוף וארטילריה. התצפיות והאש הישראלית עקבו אחרי המרחב הסורי שממזרח לקו, ובכל פעם שזוהה מקור ירי ניתן מענה מהיר. עצם הנוכחות המוגברת של צה"ל הייתה חלק ממאמץ הרתעתי: למנוע מן המיליציות לחשוב שהעברת עיקר תשומת הלב של ישראל לעזה וללבנון יוצרת חלון הזדמנות בגולן.

ב־12 בנובמבר, לדוגמה, זוהו שני שיגורים מסוריה שנפלו בשטח פתוח וצה"ל תקף את מקור הירי. בהמשך החודש ובדצמבר נמשכו אירועים דומים. בחלק מן המקרים היו אלה שניים או ארבעה שיגורים בלבד; בחלקם תקף צה"ל לאחר מכן גם מוצב של הצבא הסורי. היקף האש נותר קטן ביחס לאלפי השיגורים מלבנון, אך עצם הרצף חייב את ישראל להחזיק את המרחב כזירת לחימה פעילה ולא כגבול שקט.

במקביל להגנה הקדמית ברמה פעל חיל האוויר בעומק סוריה. כאן נמצא מרכז הכובד האמיתי. כבר ב־2023 תקפה ישראל שוב ושוב את נמלי התעופה בדמשק ובחלב, שנחשבו חלק ממערכת ההעברה האווירית של איראן. בראשית 2024

דיווחה רויטרס כי התקיפות הישראליות נגד העברות נשק ומערכי הגנה אווירית נעשו תכופות וקטלניות יותר, וכי שדות התעופה של דמשק וחלב הושבתו שוב ושוב. לפי גורמים סוריים ואזוריים, ישראל עברה ממדיניות של פגיעה זהירה יחסית בשיירות למדיניות שמטרתה גם להרוג את אנשי המערך ולהקשות עליו לפעול תחת אש.

לכן נוהלה ההגנה ברמת הגולן מול שתי שכבות של איום. השכבה הראשונה הייתה אש ישירה — רקטות, פצצות מרגמה וכטב״מים שניתן לשגר מדרום סוריה לעבר מוצבים ויישובים. השכבה השנייה הייתה כוח האדם: מיליציות שיעיות, אנשי חיזבאללה ופעילים מקומיים שיכלו להסתתר בתוך המרחב הסורי, לאסוף מודיעין, להתקרב לקו ולהכין חוליות לירי או לחדירה. כוח קודס תכלל חלק גדול מן המערך הזה והשתמש במבנה המיליציוני כדי להחזיק יכולת תקיפה בלי להציב יחידה איראנית סדירה על הגבול.

הזהירות של אסד לא ביטלה את הצורך הישראלי להתכונן לתרחיש שבו הגזרה תתרחב בתוך שעות. פיקוד הצפון נדרש להחזיק בעת ובעונה אחת כוח מול לבנון וכוח נפרד מול סוריה, משום שהדמיון הגאוגרפי מטעה: ברמת הגולן מרחב ההתרעה גדול יותר, אך גם מספר הצירים שבהם יכולה חוליה קטנה להתקרב, להציב משגר או להפעיל כטב״ם גדול. לכן ההגנה הישראלית לא הסתכמה בתצפית על קו הגבול. היא כללה איסוף עמוק אל תוך דרום סוריה, זמינות אש ארטילרית ואווירית, ויכולת של כוחות החטיבה המרחבית לצאת במהירות אל נקודות שמהן ניתן לסכל חוליה עוד לפני שהגיעה לגדר. מבחינת ישראל, עצם העובדה שאסד נמנע ממלחמה כוללת לא הייתה ערובה לכך שמיליציה מקומית לא תנסה לייצר אירוע גדול יותר.

2. הגשר היבשתי במלחמה: איראן–סוריה–לבנון | 2024

עם התארכות המלחמה הפכה סוריה מציר התעצמות של ימי שגרה למערכת אספקה בזמן לחימה. הנתיב הראשון יצא מאיראן מערבה דרך עיראק, חצה את הגבול באזור אל־בוכמאל, המשיך דרך דיר א־זור, תדמור וחומס ומשם התפצל לעבר דמשק והמעברים ללבנון. הנתיב השני היה אווירי: מטענים הגיעו לשדות התעופה בדמשק ובחלב, הועברו למחסנים ומשם במשאיות מערבה. הנתיב השלישי פנה דרומה — מסוריה אל ירדן ומשם ליהודה ושומרון — ונועד לבנות זירת טרור נוספת ממזרח לישראל.

בנובמבר 2024 חשף צה״ל את היקף המנגנון ששירת את חיזבאללה. לאורך השנים עברו בסוריה אלפי משאיות ומאות מטוסים שהובילו אמצעי לחימה מאיראן. חלק מן המטען אוחסן במחסנים של הצבא הסורי לפני שהועבר מערבה, וגורמים בביטחון הצבאי הסורי הקלו את המעבר במחסומים ובמעברי הגבול. יחידה 4400 של חיזבאללה ניהלה את ההברחות מלבנון ומסוריה, ובאזור הגבול פעלה גם תשתית תת־קרקעית שנועדה לאפשר העברה חשאית של אמצעי לחימה.

הציר הדרומי לירדן וליהודה ושומרון פעל במבנה שונה. הוא לא נדרש להעביר אלפי טונות של רקטות; משלוח קטן של מטענים תקניים, טילי נ״ט, רובי סער ואמצעי חבלה יכול היה לשנות את יכולתה של חוליית טרור. בראש המאמץ האיראני הופיע אגף 4000 של ארגון המודיעין במשמרות המהפכה, ובמקביל יחידה 18840 של כוח קודס שפעלה בסוריה תחת יחידה 840. המנגנונים הללו

גייסו מבריחים וסייענים, חיברו אותם לגורמים פלשתינאיים וניסו להחדיר נשק דרך ירדן אל יהודה ושומרון.

ב־25 במרץ 2024 חשפו שב״כ וצה״ל אחת מהברחות הענק שסוכלו. בחקירת הרשת עלה שמוניר מקדח מעין אל־חלווה בלבנון גייס פעילים ביהודה ושומרון, מימן אותם וקידם אליהם נשק איראני. במשלוח שנתפס היו שני מטעני רסס היקפיים מדגם BTB15; חמישה מוקשי נ״ט איראניים YM-2 וחמישה נפצים; ארבעה מטולי M203; כ־15 ק״ג חומר נפץ C4 וכ־10 ק״ג סמטקס; 13 טילי נ״ט כתפיים; 15 מטולי RPG ו־16 רקטות RPG-7 עם מטעני הדף; 25 רימוני יד; 33 רובי M4; ו־50 אקדחים. הכמות והמגוון מלמדים שהיעד לא היה חימוש נקודתי של אדם בודד אלא יצירת יכולת לפיגועים מורכבים ולבניית תשתיות חמושות.

ב־27 בנובמבר 2024 נחשפה הברחת ענק נוספת שיועדה לפעילי טרור באזור ג׳נין. המשלוח כלל 40 מטעני כלימגור איכותיים ועוד 33 מטעני כלימגור מאולתרים ומערכות הפעלה מרחוק; שישה מטולי RPG ו־24 רקטות; שלוש רקטות 107 מ״מ; שני מרגמות 60 מ״מ ו־20 פצצות מרגמה; שישה רובי M16 ורובה M4; שבעה רובי צלפים ו־37 אקדחים. גם במקרה הזה הובילו החקירות אל אגף 4000 ואל יחידה 18840. שתי התפיסות, במרחק שמונה חודשים זו מזו, הראו שהמאמץ האיראני לא היה אירוע חד־פעמי אלא תוכנית מתמשכת.

3. ישראל מכה במערך האיראני ובמשטר אסד | ינואר–נובמבר 2024

בינואר 2024 עברה הפעילות הישראלית בסוריה לדפוס קטלני וממוקד יותר. לצד השמדת משלוחים ותשתיות הוגבר המאמץ לפגוע באנשי משמרות המהפכה, במפקדי חיזבאללה ובאנשי המקצוע שניהלו את הציר. במהלך המחצית הראשונה של השנה נרשמה עלייה חדה במספר הפעילים שחוסלו בסוריה, והסיכון עבר מן המטען עצמו אל האנשים שהחזיקו את המערכת בחיים.

התקיפות התרכזו סביב אותם מוקדים שחזרו שוב ושוב במערכה שבין המלחמות: דמשק וסביבתה, חומס והדרך מערבה, חלב והמרחב הצפוני, וכן מתקנים שבהם אוחסנו אמצעי לחימה או פעלו מפקדות איראניות. ב־19 במרץ הותקפו יעדים באזור דמשק שיוחסו לתשתיות חיזבאללה, וב־29 במרץ הותקף מרחב חלב בגל תקיפות כבד נגד יעדים המזוהים עם איראן ושלוחיה. מבחינת ישראל היה רצף ברור: ככל שחיזבאללה ממשיך להילחם מלבנון, כך אין להפריד בין המחסן בסוריה לבין המשגר בלבנון.

ב־1 באפריל הגיעה המערכה לנקודת שיא. תקיפה במתחם הדיפלומטי האיראני בדמשק הרגה שבעה אנשי משמרות המהפכה, ובהם מוחמד רזא זאהדי, מן המפקדים הבכירים ביותר של כוח קודס בזירת סוריה–לבנון, וסגנו מוחמד האדי חאג׳י־רחימי. זאהדי לא היה רק קצין איראני שנמצא במקרה בדמשק; הוא היה חוליה מרכזית בקשר שבין כוח קודס לבין חיזבאללה והמרחב הסורי. חיסולו המחיש שישראל מוכנה לפגוע בליבת הפיקוד של המערך ולא רק בקצותיו הלוגיסטיים.

איראן בחרה להגיב ישירות. בלילה שבין 13 ל־14 באפריל היא שיגרה לעבר ישראל מאות כטב"מים, טילי שיוט וטילים בליסטיים. בכך הפכה תקיפה בתוך סוריה לאחד הטריגרים המרכזיים לעימות הישיר הראשון בקנה מידה כזה בין איראן לישראל. מבחינת הפרק הסורי, המשמעות היא שסוריה לא הייתה עוד רק גשר שקט שבו מתבצעת הברחה מתחת לסף המלחמה. הזירה שבה פעלה

איראן על אדמת אסד הפכה לחלק מן השרשרת שהביאה את טהראן עצמה לפתוח באש ישירה על ישראל.

גם לאחר חילופי המהלומות באפריל לא עצרה ישראל את התקיפות בסוריה. היא המשיכה לפגוע במתקנים ובאנשים המזוהים עם משמרות המהפכה וחיזבאללה, ובמקביל שמרה על הגנה מוגברת ברמת הגולן. בתוך הגזרה הזאת פעלה חטיבה 474 של אוגדה 210, שהחזיקה את קו הגבול, הפעילה תצפיות ואש ונדרשה לזהות בזמן אמת ניסיונות של גורמים עוינים להתבסס מול היישובים הישראליים. ההתמודדות לא הייתה רק עם רקטה שכבר נורתה, אלא עם השלב שקודם לה: אדם שמצלם מוצב, חוליה שמגיעה לכפר קרוב לגדר, תנועה חריגה בשטח או קשר בין הצבא הסורי לבין גורמי חיזבאללה ואיראן.

במקביל המשיכה ישראל לפגוע במערכי ההגנה האווירית הסוריים כאשר אלה איימו על חופש הפעולה שלה. במשך שנות המב"ם נוצר בסוריה מאזן חריג: הצבא הסורי שמר על סוללות, מכ"מים ושדות תעופה משלו, אך נאלץ להביא בחשבון שכל ניסיון להפריע למטוסים ישראליים עלול להוביל להשמדת המערכת עצמה. ב־2024, כאשר קצב התקיפות עלה, גדלה גם החשיבות של חופש הפעולה הזה. ישראל נזקקה ליכולת להגיע בתוך דקות מדמשק לחומס, מחלב למסיאף, ולפעול שוב ושוב מבלי שהזירה תהפוך למלחמת אוויר מול הצבא הסורי.

בלילה שבין 8 ל־9 בספטמבר 2024 יצא לפועל מבצע ״רבות הדרכים״. יותר ממאה לוחמי שלדג הוטסו לעומק סוריה, כאשר לפני הנחיתה ביצע חיל האוויר מכת אש נגד מערכי האבטחה והמרחב שסביב האתר. המסוקים נחתו במרחק של כ־700 מטרים מן המתקן, תחת מעטפת של מטוסי קרב וכלי טיס לאיסוף ולתקיפה. הכוח התקדם רגלית, פרץ אל המתחם ונכנס למערכת החדרים שנחצבה בתוך ההר.

בתוך המתקן איתרו הלוחמים מכונות וציוד שנועדו לשלבים מרכזיים בייצור טילים, אמצעי לחימה ומסמכים מודיעיניים. הכוח הטמין כ־300 קילוגרם חומר נפץ לאורך פסי הייצור והציוד, השמיד את המתקן ונסוג אל נקודת האיסוף. יותר ממאה הלוחמים חזרו במסוקים ללא נפגעים. המבצע היה חריג משום שישראל לא הסתפקה בהפצצת יעד בסוריה אלא הכניסה כוח קרקעי מיוחד לעומק מדינת אויב כדי לוודא שמפעל מוגן ותת־קרקעי נהרס פיזית.

באוקטובר ובנובמבר פעלה ישראל בשני כיוונים במקביל. בקוניטרה חוסל, אחמד אל־ג׳בר, איש יחידת ״תיק הגולן״ של חיזבאללה, שפעלה לבניית תשתית מודיעינית ומבצעית בתוך סוריה. במקביל הותקפו גשרים, מחסנים ומעברים באזור אל־קוסייר, וחוסלו מפקדים ביחידה 4400. כך התחבר המאבק נגד חזית אפשרית ברמת הגולן למאבק נגד עורק האספקה לחיזבאללה.

בסוף נובמבר 2024 ניצב אסד מול מצב שונה לחלוטין מזה שהכיר בשיא מלחמת האזרחים. חיזבאללה, שהציל אותו בשדה הקרב בעשור הקודם, יצא ממערכה קשה מול ישראל כשהנהגתו נפגעה והוא נדרש להתמקד בלבנון. איראן איבדה מפקדים, מתקנים וחופש תנועה בסוריה. רוסיה הייתה שקועה באוקראינה. אפילו המאמץ האמריקאי־אמירתי שנחשף בדצמבר — לבחון הקלה בסנקציות בתמורה להתרחקות מאיראן ולחסימת נשק לחיזבאללה — מלמד עד

כמה הפך הקשר האיראני מנכס של המשטר גם לנטל שעלול להביא עליו עוד אש.

ב־27 בנובמבר, יממה לאחר כניסת הפסקת האש בלבנון לתוקף, פתחו כוחות המורדים בצפון־מערב סוריה במתקפה שהייתה אמורה, בתחילה, לשפר את מצבם סביב אידליב וחלב. בתוך ימים התברר שהיא משנה את המדינה כולה. אותו ציר איראני שהותקף מן האוויר, אותה חולשה של חיזבאללה ואותה תשומת לב רוסית שהופנתה לאוקראינה התחברו להתמוטטות מהירה של הצבא הסורי. כדי להבין את קצב הנפילה צריך לזכור: אסד לא קרס משום שישראל כבשה את דמשק; הוא קרס כאשר המערכת החיצונית שאפשרה לו לשרוד כבר לא הצליחה לבוא לעזרתו בזמן.

4. המהפכה של אבו-מוחמד אל-ג'ולאני | 27 בנובמבר–8 בדצמבר 2024

ב־27 בנובמבר 2024 פתחו היאת תחריר א־שאם וארגוני מורדים נוספים במתקפה ממובלעת אידליב לעבר מערב מחוז חלב. העיתוי לא היה מקרי. ההכנות נמשכו חודשים, אך ג'ולאני המתין לרגע שבו שלושת העוגנים החיצוניים של אסד יהיו חלשים בו־זמנית: רוסיה הייתה שקועה באוקראינה, הנוכחות האיראנית ספגה שנה של תקיפות וחיסולים, וחיזבאללה נכנס להפסקת אש עם ישראל יום קודם לכן לאחר שספג מכה קשה. אחד ממפקדי המורדים תיאר לאחר מכן את הפסקת האש בלבנון כאות שהגיע הזמן לצאת למתקפה. ג'ולאני זיהה חלון קצר שבו אסד יעמוד לבדו — וניצל אותו.

כבר בימים הראשונים נחשף עומק החולשה של צבא אסד. קווי הגנה שנבנו במשך שנים נפרצו, יחידות נסוגו לפני שהצליחו להתארגן, ומחסני נשק נפלו לידי המורדים. ב־29–30 בנובמבר נכנסו הכוחות לחלב, העיר השנייה בגודלה בסוריה, והצבא הסורי נסוג ממנה בקצב שהפתיע אפילו את התוקפים. לא היה קרב שחזור של חלב מ־2016. לא נוצר כיס הגנה ממושך, וחיל האוויר הרוסי לא סיפק את אותה מעטפת שהכריעה בעבר את המורדים.

המורדים המשיכו דרומה על ציר אם־5. חמה, עיר מפתח המחברת בין חלב לחומס ודמשק, הפכה ליעד הבא. הצבא הסורי ריכז שם כוחות, והרוסים ביצעו תקיפות אוויריות, אך ב־5 בדצמבר נפלה גם חמה. הקצב שינה את חישובי כל הצדדים. מי שישב במוסקבה, בטהראן או בביירות הבין שעוד סיוע קטן לא יעצור את המפולת; מי שישב בדרעא ובסווידא הבין שהמשטר כבר אינו בלתי מנוצח.

לאחר חמה נותרה חומס כמחסום הגדול האחרון בדרך לדמשק. חשיבותה הייתה כפולה: היא ישבה על הציר המרכזי לבירה, ובמערב המחוז עברו דרכים המחברות אל החוף ואל לבנון. אם חומס תיפול, דמשק תנותק במידה רבה מן המרחב העלווי ומבסיסי הרוסים בחוף, והדרך מדרום לחלב עד הבירה תהיה פתוחה. ב־6–7 בדצמבר התקרבו המורדים אל העיר והצבא הסורי החל לסגת.

במקביל נפתחה חזית שלא הייתה בשליטת ג'ולאני. בדרום סוריה התארגנו מחדש קבוצות מורדים מקומיות שנכנעו או השלימו עם המשטר ב־2018. בדרעא, ערש ההתקוממות מ־2011, החלו חמושים להשתלט על עמדות ומוסדות. עד 6–7 בדצמבר נפלו חלקים גדולים מן המחוז, וכוחות דרומיים החלו לנוע לכיוון דמשק. ממזרח השתנתה גם השליטה באזור דיר א־זור ובמעברים עם

עיראק. ב־6 בדצמבר השתלטו מתנגדי אסד על מעבר הגבול המרכזי עם עיראק — ובאותו רגע נקטע פיזית אחד מעורקי הגשר האיראני.

איראן וחיזבאללה הבינו שהמערכה אבודה. חיזבאללה לא שלח כוח התערבות גדול להצלת המשטר, ובימים האחרונים לפני נפילת דמשק החלו אנשיו לסגת. גם המיליציות העיראקיות לא הצליחו לשנות את המצב. לעומת 2013–2016, כאשר אלפי לוחמים שיעים זרמו לסוריה כדי להחזיק את אסד, בדצמבר 2024 לא נבנה קיר אנושי חדש מול המורדים. המערכה של ישראל נגד חיזבאללה והציר לא הפילה לבדה את אסד, אך היא שללה ממנו בדיוק את אותה רשת הצלה שעליה נשען בעבר.

ב־7 בדצמבר נפלה חומס לאחר נסיגת כוחות המשטר. באותו ערב כבר דיברו המורדים על כיתור דמשק. יחידות הצבא איבדו קשר זו עם זו, מפקדים ניסו להבטיח את יציאתם ומשפחות המקורבות למשטר חיפשו דרך אל לבנון או אל בסיסי רוסיה. אין צורך לתאר את הרגע כהכרעה בקרב אחד: זו הייתה התפרקות של מערכת. כאשר חייל אינו בטוח שהמפקד מעליו עדיין נמצא בעמדה, וכאשר המפקד אינו בטוח שמטוס רוסי יגיע או שכוח חיזבאללה יופיע, כל מוצב הופך להחלטה פרטית אם להישאר או לברוח.

לישראל נוצרה באותן שעות בעיה מיידית. ממזרח לגבול עמדו מחנות, מוצבים, טנקים, טילי נ״מ ומחסני נשק של צבא שאולי לא יהיה קיים בבוקר. כל אחד מהם עלול היה להיתפס בידי כוח מקומי. לכן, עוד לפני שהובהר מי ישלוט בדמשק, החל צה״ל להכין שתי פעולות מקבילות: תפיסת מרחב קדמי בחבל הבשן, והשמדת הנשק האסטרטגי שאסור לאפשר למורדים לרשת.

בלילה שבין 7 ל־8 בדצמבר נשמטה דמשק מידי אסד כמעט ללא קרב. כוחות דרומיים נכנסו לפרברי הבירה, ואנשי היאת תחריר א־שאם נעו מן הצפון. תחנות משטרה ויחידות צבא נטשו עמדות. בתי כלא נפתחו, סמלי המשטר הופלו, ובשעות הבוקר הופיעה בטלוויזיה הסורית הודעה על סיום שלטון אסד. יותר מחמישים שנות שלטון משפחת אסד הסתיימו בתוך פחות משבועיים של מתקפה.

אסד עצמו כבר לא היה בדמשק. לפי התיאור שהתברר לאחר מכן, הוא יצא מן הבירה אל בסיס רוסי ומשם הוטס לרוסיה, שבה קיבל מקלט. העובדה שהרוסים חילצו את הנשיא אך לא הצילו את משטרו מסכמת היטב את השינוי. מוסקבה הייתה עדיין מסוגלת להגן על האדם; היא כבר לא הייתה מוכנה או מסוגלת להשקיע את הכוח שנדרש כדי להחזיק עבורו את המדינה.

ג'ולאני הגיע למסגד האומיי בדמשק והציג את הניצחון כנקודת מפנה בסוריה ובאזור. עבור תומכיו זו הייתה השלמת המהפכה שהחלה ב־2011. עבור ישראל היה זה רגע דו־משמעי. מצד אחד, נפל המשטר שאפשר לאיראן לבנות מסדרון צבאי עד לבנון, והציר איבד מדינה שלמה. מצד שני, מי שהוביל את המתקפה היה מנהיג ג'יהאדיסטי לשעבר, וכוחות חמושים מסוגים שונים השתלטו על מחנות ועל נשק בסמוך לגבול הישראלי.

מבחינת ישראל, 8 בדצמבר היה הישג אסטרטגי שנולד בלי שצה"ל יצטרך לכבוש את דמשק. הגשר היבשתי האיראני נשבר, משמרות המהפכה איבדו מדינת מארחת מרכזית וחיזבאללה איבד את עורק האספקה שלו דרך סוריה — דבר שנעים קאסם הודה בו בפומבי ימים לאחר מכן. אבל לא היה זמן לחגוג. נשק

אסטרטגי של הצבא הסורי נשאר בבסיסים, והסדר שהחזיק את הגבול מאז 1974 התמוטט יחד עם היחידות הסוריות שאמורות היו לעמוד מעברו. באותו בוקר החלה ישראל במהלך הבא: מבצע "חץ הבשן".

5. מבצע „חץ הבשן” | תפיסת רצועת החיץ ופירוק הצבא הסורי

ההחלטה הראשונה של ישראל לאחר נפילת דמשק הייתה לא להמתין עד שהכוחות החדשים יגיעו לקו. הסכם הפרדת הכוחות מ־1974 יצר בין ישראל לסוריה אזור הפרדה מפורז ברוחב משתנה, שבין קו אלפא הישראלי לקו בראבו הסורי, ובו פעל כוח אונדו"ף. במשך חמישים שנה סיפק המנגנון מסגרת יציבה יחסית. ברגע שהצבא הסורי נטש מוצבים באזור, ישראל טענה שהצד הסורי של ההסכם חדל בפועל לתפקד ושנוצר חלל ביטחוני שאסור להשאיר פתוח.

כוחות אוגדה 210 קיבלו פקודה להיכנס אל מרחב ההפרדה ולתפוס נקודות שולטות. המהלך תוכנן כהגנה קדמית: במקום להמתין על קו הגדר הישראלי ולראות מי תופס את המוצב הסורי שממול, צה"ל תפס בעצמו את המוצבים הקריטיים והרחיק את נקודת המפגש הראשונה מן היישובים. האוגדה הפעילה את חטיבה 474 וכוחות נוספים, ובהם חי"ר, שריון, הנדסה וכוחות מיוחדים, כדי להשתלט במהירות על המרחב בשעה שהמערכת הסורית מתפוררת.

המטרה הקרקעית לא הייתה לכבוש את דמשק ולא לפתוח חזית נגד המורדים. היא הייתה ליצור חגורת ביטחון זמנית, לתפוס נשק במוצבים שננטשו, ולמנוע הגעה של חוליות עוינות אל הגדר. בגלל קצב האירועים נדרשו הכוחות לנוע במהירות: לא תמיד הייתה תמונת אויב מלאה, חלק מן הכפרים הסמוכים לא ידעו מי שולט במדינה, וכוחות אונדו"ף עצמם נאלצו לפעול בתוך מציאות שהשתנתה בן לילה.

ב־9–12 בדצמבר התרחבה הפעילות. כוחות חטיבה 474 סרקו מוצבים, איתרו טילי נ"ט, תחמושת, אפודים וציוד צבאי, והשמידו אמצעי לחימה שלא ניתן היה לפנות. כוחות הנדסה חיזקו מכשולים ודרכים, שריון תפס שטחים שולטים וכוחות חי"ר אבטחו צירים. הפעילות נועדה לייצר מצב שבו גם אם המורדים או קבוצה מקומית ינסו להתקרב, הם יפגשו מערך ישראלי מסודר ולא גבול פתוח.

המהלך עורר מיד ביקורת בינלאומית משום שהסכם 1974 אינו מתיר נוכחות של צבא ישראלי באזור ההפרדה. האו"ם דרש חזרה לעמדות הקודמות. ישראל השיבה שהצעד נובע מצורך ביטחוני שנוצר עם קריסת הצבא הסורי. המחלוקת הזאת תלווה את כל התקופה הבאה: מה שישראל מגדירה עומק הגנתי הכרחי, דמשק והאו"ם מגדירים כנוכחות בשטח סורי. אבל בדצמבר 2024 העדיפות הישראלית הייתה ברורה — קודם למנוע איום על הגולן, ורק אחר כך לדון במסגרת המשפטית והמדינית.

חטיבה 474, שהכירה את הגזרה עוד מתקופת אסד, קיבלה יתרון משמעותי מן ההיכרות עם המוצבים והכפרים שמעבר לגדר. צוותי קרב שכללו הנדסה ושריון פעלו לצד כוחות איסוף. יחידות כמו אגוז והצנחנים שולבו במשימות לפי הצורך. הפעילות לא נעצרה בקו המוצבים: במקומות שבהם זוהה איום או נשק, צה"ל ביצע סריקות ופשיטות במרחב שממזרח לאזור ההפרדה, תוך ניסיון לשמור את הכפרים עצמם מחוץ ללחימה כל עוד לא נוצר מהם איום.

לצד התנועה הקרקעית החל מאמץ מודיעיני לאיסוף התמונה על הצבא הסורי שנעלם. מפקדות, מסמכים, מערכות קשר וציוד שננטשו אפשרו להבין טוב יותר אילו יחידות החזיקו את הדרום ומה נשאר במחסניהן. המידע סייע גם לחיל האוויר, שבמקביל יצא למהלך הגדול ביותר שלו בסוריה מאז תחילת המלחמה. אם הכוח הקרקעי נועד למנוע איום מיידי על הגבול, המאמץ האווירי נועד למנוע איום עתידי בקנה מידה של מדינה.

הנקודה החשובה ביותר במרחב הקרקעי הייתה החרמון הסורי. פסגת החרמון וכתר החרמון שולטים על שטחים עצומים בסוריה, בלבנון ובישראל ומעניקים יתרון יוצא דופן לתצפית, מודיעין ותקשורת. במשך שנים החזיק הצבא הסורי עמדות בצד הסורי של ההר. עם קריסת המשטר נוצר חשש שהן ייתפסו בידי ארגון חמוש, וההחלטה הישראלית הייתה להקדים אותו.

כוחות מיוחדים נעו אל הפסגות ותפסו את המוצבים הסוריים. בתוך זמן קצר התנוסס דגל ישראל בנקודות שבהן לא הייתה נוכחות ישראלית קבועה במשך עשרות שנים. המהלך כונה בשיח הישראלי "כתר החרמון" משום שהשליטה ברכס הגבוה העניקה לצה"ל כתר טופוגרפי מעל מרחב דמשק והבקעה. מבחינה צבאית, המיקום מאפשר התרעה ותצפית עמוקות הרבה יותר מאלה שניתן לקבל מן החרמון הישראלי בלבד.

הקושי היה לא רק להגיע אלא להישאר. דצמבר על החרמון פירושו שלג, רוחות, טמפרטורות קיצוניות וקווי אספקה מורכבים. כבר ב־13 בדצמבר הורה שר הביטחון להכין את הכוחות לשהייה בחורף. הוקמו תשתיות מגורים, דרכי גישה, מערכי חימום וציוד מותאם. מה שהוצג בתחילה כמהלך שנועד להבטיח את הגבול בימים הראשונים אחרי נפילת אסד החל לקבל מאפיינים של נוכחות ממושכת.

החרמון גם יצר עומק חדש לפעילות במרחב בית ג'ין והנתיבים שבין דמשק ללבנון. האזור מוכר שנים כמרחב הברחה של חיזבאללה וארגונים פלשתינאיים. שליטה בפסגות אינה סוגרת כל שביל, אך היא משפרת את היכולת לזהות תנועה ולהפעיל כוחות ואש. לכן, גם כאשר השלטון החדש בדמשק ידרוש בהמשך נסיגה, ישראל תתייחס לכתר החרמון כנכס שונה ממוצב קטן בתוך רצועת החיץ.

במהלך 2025 המשיכו כוחות חטיבת ההרים ואוגדה 210 לסרוק את הרכס. ביולי דיווח צה"ל על איתור יותר משלושה טונות של אמצעי לחימה במוצבי קומנדו לשעבר של משטר אסד בחרמון הסורי, ובהם מוקשים נגד טנקים, מטענים ורקטות. מבחינת ישראל, הממצאים שימשו הוכחה לכך שהשטח שנכבש אינו רק קו תצפית אלא גם מרחב שבו נשק שנותר מן הצבא הישן עלול לעבור לידיים חדשות.

בזמן שהכוחות הקרקעיים התבססו בדרום, חיל האוויר יצא למתקפה רחבה על היכולת הצבאית של סוריה. ההנחה הייתה שהמשטר החדש אינו צריך לקבל בירושה צבא בעל טילי קרקע־קרקע, טילי שיוט, סוללות נ"מ, מטוסי קרב, מסוקי תקיפה, כטב"מים ומפעלי נשק. ישראל לא ידעה מי יפקד על הצבא הזה בעוד חודש; לכן החליטה לצמצם את השאלה באמצעות השמדת היכולת עצמה.

בין 8 ל־10 בדצמבר 2024, בתוך כ־48 שעות מן השלב הראשון של „חץ הבשן", בוצעו יותר מ־350 תקיפות אוויריות ברחבי סוריה. מטוסים תקפו בסיסי

חיל אוויר, סוללות הגנה אווירית, אתרי ייצור ומחסני נשק בדמשק, חומס, טרטוס, לטקיה ותדמור. הושמדו טילי סקאד, טילי שיוט, טילי חוף־ים, טילי קרקע־אוויר וקרקע־קרקע, משגרים, מכ״מים, מטוסים, מסוקים, טנקים והאנגרים. מרכז האש של פיקוד הצפון תקף בנוסף יותר מ־130 מטרות, ובהן מחסנים, מבנים צבאיים ועמדות ירי.

התקיפות נעשו כמעט ללא התנגדות אפקטיבית. זה היה אחד הסמלים החריפים ביותר לסיום עידן אסד. במשך שנים חיל האוויר הישראלי נאלץ לתכנן כל גיחה מול מערך נ"מ סורי־רוסי, גם אם הצליח בדרך כלל לחדור אותו. בדצמבר 2024 קרסו גם הפיקוד וגם חלק גדול מן המערך. בתוך ימים הפכה ישראל את השמיים הסוריים למרחב שבו היא מסוגלת לפעול בעומק ובהיקף שלא היו אפשריים באותה קלות קודם לכן.

גם חיל הים השתתף בפירוק הצבא הסורי. ב־9 בדצמבר תקפו ספינות טילים של חיל הים שני בסיסים ימיים, באל־ביידא ובלטקיה. הושמדו 15 כלי שיט של הצי הסורי ועשרות טילי ים־ים שטווחם 80–190 קילומטרים. מדובר ביכולת שלא הייתה קשורה למאבק הפנימי בין ג'ולאני לאסד; היא הייתה נשק מדינתי שעלול היה לעבור לכל שלטון שישתלט על הבסיסים. מבחינת ישראל, זה לבדו הספיק כדי להצדיק את השמדתו.

בכך הפך "חץ הבשן" למבצע משולב: כוחות קרקעיים לקחו את רצועת החיץ ואת החרמון; חיל האוויר פגע במאות מטרות; חיל הים השמיד את היכולת הימית; והמודיעין סייע למפות במהירות מחסנים ואתרים שהיו מוכרים במשך שנים אך קיבלו פתאום עדיפות חדשה. לא הייתה כאן מערכה נגד צבא שנלחם בחזרה, אלא תחרות נגד הזמן — להגיע לכל מערכת לפני שתיעלם, תתפזר או תעבור לידי גורם שלא יהיה אפשר לזהותו.

ההישג האסטרטגי של דצמבר היה רחב יותר מן השמדת הארסנל. בתוך שבוע אחד נעלמו שני יסודות שעליהם נשענה איראן בזירה הצפונית: משטר אסד והגישה החופשית דרך סוריה. ישראל קיבלה עומק חדש בגולן, עליונות אווירית טובה יותר ויכולת לתצפת מן החרמון הסורי. אבל כל אחד מההישגים הללו יצר גם אחריות חדשה — להחזיק מוצבים, לבצע פשיטות, להתמודד עם אוכלוסייה מקומית ולהחליט מתי ואיך אפשר לסגת מבלי להחזיר את האיום.

הפקודה הישראלית בבוקר 8 בדצמבר נדרשה להינתן במהירות. לאורך קו ההפרדה עמדו מוצבים סוריים שהצוותים שלהם נטשו או עמדו לנטוש, ובתוכם נשק, אמצעי תצפית ודרכי גישה שהיו מוכרות לצה״ל אך לא נשלטו בידיו. אם ישראל הייתה ממתינה לראות מי יגיע אליהם, היא הייתה עלולה למצוא בתוך שעות כוח חמוש חדש מול היישובים. לכן הכניסה אל מרחב החיץ נועדה בראש ובראשונה לסגור חלל. כוחות אוגדה 210 וחטיבה 474 תפסו נקודות מפתח, סרקו מחנות ובנו קו שממנו ניתן יהיה להגן מערבה ולפעול מזרחה אם יופיע איום.

במקביל פעל כוח שלדג בכתר החרמון. המשמעות המבצעית של הפסגה אינה רק גובה. מן המרחב ניתן לצפות לעומק דרום סוריה ולכיוון דמשק, לשלוט על צירים ולקבל התרעה טובה יותר על תנועה במרחב ההררי. החורף הקשה הפך את האחיזה למשימה בפני עצמה: דרך, אספקה, פינוי רפואי, מחסה ויכולת

להחזיק כוח גם בשלג. מהרגע שהוחלט שלא לעזוב מיד, נדרשה ישראל להפוך תפיסה חפוזה של שטח למוצב שניתן להחזיק לאורך זמן.

לפעולה הייתה גם היררכיה ברורה של סיכון. מערכת נ״מ יכולה להגביל את חיל האוויר; טיל קרקע־קרקע יכול לפגוע בעומק ישראל; טיל חוף־ים יכול לאיים על כלי שיט; מטוס או מסוק יכולים לעבור לידי כוח חדש ולהפוך בתוך זמן קצר ליכולת מדינתית. לעומת זאת, לא כל רובה ולא כל משאית מצדיקים מטוס קרב. לכן „חץ הבשן" כיוון בראש ובראשונה לנשק האסטרטגי ולתשתיות שדורשות שנים לבנות ושקשה יותר לשחזר לאחר השמדתן.

הצי הסורי הוא דוגמה טובה. הוא לא היווה איום מרכזי על ישראל במהלך מלחמת ה־7.10, אך כלי שיט הנושאים טילי ים־ים הם יכולת שאסור לאפשר לה להיעלם מן הפיקוד ואז לצוץ תחת ארגון אחר. תקיפת הנמלים סגרה את הסיכון הזה בשעות שבהן הפיקוד הסורי כבר לא היה מסוגל להבטיח מי שומר על הספינות. אותה תפיסה הובילה לתקיפת בסיסים ומחסנים ברחבי דמשק, חומס, תדמור, לטקיה וטרטוס.

כך התפתח המבצע בשני מעגלים: מעגל קרוב שבו צה״ל תפס קרקע כדי להרחיק איום מן הגולן, ומעגל רחוק שבו האש השמידה יכולות אסטרטגיות של המדינה הסורית. החיבור ביניהם הוא שיצר את השינוי. ישראל לא הסתפקה בכך שאסד נפל; היא ניצלה את חלון הכאוס כדי לשנות את נקודת הפתיחה של המשטר הבא — פחות נשק כבד, פחות הגנה אווירית, פחות גישה לגבול ויותר עומק בידי צה״ל.

במרחב ההררי קיבלה חטיבת ההרים 810 תפקיד מרכזי בהפיכת האחיזה הזמנית למערכת הגנה. החטיבה, שהוקמה במהלך המלחמה כדי להתמחות בגזרת החרמון והר דב, הובילה את הכניסה לכתר החרמון והמשיכה לפעול שם לאחר מכן. התנאים שונים מאוד מגבול מישורי: צירים צרים, שיפועים, ערפל, שלג וקושי בפינוי מחייבים כוח שמכיר לוחמה הררית ולא רק הגנת גבול. כל מוצב חדש דרש גם דרך אספקה ויכולת להחזיק אותו בחורף, ולכן ההישג של תפיסת הפסגה היה רק תחילת המשימה.

הרחבת המעטפת כללה גם אש מסייעת מתוך השטח הסורי. באחת הפעילויות ב־2025 חצתה סוללת תותחנים מגדוד 9294 לשטח סוריה, לראשונה מאז מלחמת יום הכיפורים, ונפרסה בגובה של כ־2,300 מטר כדי לחפות על כוחות שפעלו למרגלות כתר החרמון. עצם הכנסת תומ״תים לציר הררי כזה ממחישה את עומק השינוי: לפני נפילת אסד הארטילריה הישראלית הייתה אמורה לירות מן הצד הישראלי של הקו; לאחריה נבנתה יכולת ללוות פעולות מתוך המרחב הקדמי עצמו.

הפשיטות על מוצבי הקומנדו הישנים של אסד המשיכו את אותו היגיון. חטיבת ההרים דיווחה על החרמת מאות אמצעי לחימה ועל חקירת חשודים שעסקו בסחר ובהברחת נשק מסוריה ללבנון. זו נקודה חשובה משום שהמערך האיראני אמנם נשבר, אך התשתית הפיזית שלו לא התאדתה. רובים, טילים, מטענים ומחסנים יכולים לעבור מידיים איראניות לידיים של סוחר מקומי ומשם לארגון אחר. לכן ההגנה הקדמית ביקשה לא רק למנוע צבא חדש על הגבול, אלא גם לרוקן את המרחב מן המלאי שהמלחמה הישנה השאירה בו.

במובן הזה „חץ הבשן" לא הסתיים לאחר יומיים של תקיפות. שלב האש המאסיבי היה קצר, אבל התוצאה המבצעית הפכה למערכת שנמשכה לאורך

2025: אחיזה בכתר החרמון, מוצבים במרחב ההפרדה, סיורים, פשיטות והשמדת נשק. זו הסיבה שנכון להפריד בין המבצע שיצר את המציאות לבין ההגנה הקדמית ששימרה אותה. הראשון ניצל את קריסת אסד; השנייה נועדה לוודא שהסדר החדש לא מחזיר את האיום לצורה אחרת.

6. מדרום לדמשק: ההגנה הקדמית והדרישה לפירוז

לאחר השבוע הראשון של דצמבר התחלפה שאלת החירום בשאלת הקבע. בתחילה נאמר בישראל שהכניסה לרצועת החיץ היא זמנית ונועדה למנוע חדירת גורמים חמושים. אלא שככל שנאסף מידע על הכוחות החדשים וככל שהתגבשו מוסדות השלטון של ג'ולאני, התברר שישראל אינה ממהרת לחזור אל הקו הקודם. הלקח מן ה־7 באוקטובר היה עמוק: הסכם והתרעה אינם תחליף לעומק, במיוחד כאשר בצד השני נמצא שלטון שזהותו הצבאית עדיין אינה ברורה.

אוגדה 210 החלה לבנות שגרה של נוכחות. מוצבים שהוקמו או שופרו בתוך אזור ההפרדה או בנקודות שולטות שימשו בסיס לפטרולים ולפשיטות. הכוחות חיפשו אמצעי לחימה, תצפתו על תנועות ובדקו כפרים שבהם התקבל מידע על נשק או חוליות. בצה"ל תיארו את התפיסה כהגנה קדמית: עצירת האיום לפני שהוא מגיע לגבול, ולא לאחר שהוא כבר ניצב מול מג'דל שמס, עין זיוון או מרום גולן.

הנוכחות לא הייתה אחידה. בכתר החרמון נבנה מערך המיועד לשהייה ממושכת יותר; ברצועת החיץ הוחזקו מספר מוצבים; ובמרחבים עמוקים יותר בוצעו פשיטות נקודתיות. ישראל לא הכריזה על סיפוח ולא הקימה ממשל אזרחי. היא ביקשה לשמור לעצמה יכולת כניסה ויציאה, לייצר חופש פעולה ולהבהיר לדמשק שמבחינתה דרום סוריה אינו עוד מרחב שבו ניתן לפרוס כוח כבד ללא תיאום.

בינואר 2025 כבר אמר שר הביטחון ישראל כ"ץ שכוחות צה"ל יישארו בפסגת החרמון ללא הגבלת זמן מוגדרת. האמירה סימנה שינוי מן הניסוח הזמני של דצמבר. החרמון נתפס כנכס מודיעיני והגנתי שאין רצון לוותר עליו לפני שייווצר מנגנון ביטחוני חדש. במקביל המשיכה ישראל לומר שאינה מבקשת להתערב בשלטון בדמשק עצמו, אלא למנוע איום על גבולה.

ב־23 בפברואר 2025 הפך נתניהו את ההיגיון המבצעי לדוקטרינה מדינית גלויה. בטקס סיום קורס קצינים הוא הצהיר שישראל לא תאפשר לכוחות היאת תחריר א־שאם או לצבא הסורי החדש להיכנס לשטח שמדרום לדמשק, ודרש פירוז מלא של מחוזות קוניטרה, דרעא וא־סווידא. הוא חיבר לכך התחייבות להגן על הדרוזים בדרום סוריה. זו הייתה דרישה רחבה בהרבה מן ההסכם הישן של 1974, שהגביל כוחות רק ברצועות מסוימות סמוך לגולן.

המשמעות הגאוגרפית הייתה דרמטית. קוניטרה צמודה לגולן, אך דרעא וא־סווידא משתרעות עמוק יותר בדרום סוריה. דרישה לפירוז של שלושת המחוזות מבקשת למעשה ליצור מרחב ביטחוני המשתרע מן הגבול ועד עשרות קילומטרים פנימה. בכך הציבה ישראל לראשונה קו אדום שאינו רק סוג הנשק מול הגדר אלא עצם כניסת הכוח של המשטר החדש לכל הדרום.

מבחינת ישראל, התפיסה נבעה משלושה איומים. הראשון היה עברו של ג'ולאני והכוחות שהרכיבו את צבאו החדש — רבים מהם צמחו מארגונים אסלאמיסטיים. השני היה האפשרות שטורקיה תסייע בבניית הכוח ותכניס

מערכות שיגבילו את חופש הפעולה האווירי. השלישי היה חשש שדמשק תנסה לכפות בכוח את מרותה על הדרוזים, וכך תכניס כוחות חמושים אל אזור שישראל רוצה להשאיר מפורז.

הדרישה עוררה התנגדות סורית. מבחינת ג'ולאני, מדינה אינה יכולה להתקיים כאשר צבא זר קובע היכן הצבא הלאומי שלה רשאי לנוע. הוא גם ביקש לבנות שלטון מרכזי לאחר שנים של פיצול, ולכן רעיון של דרום אוטונומי או מפורז בהכתבה ישראלית עמד בסתירה למטרתו. מכאן נוצר עימות שלא היה חייב להפוך למלחמה: ישראל מחזיקה בכוח ובשטח, דמשק דורשת ריבונות, ושני הצדדים מבינים שעימות ישיר יהיה יקר.

חשוב להבחין בין דרישה ישראלית לבין מציאות מלאה בשטח. צה"ל לא שלט בכל דרעא וא־סווידא ולא הקים קו רציף מדרום לדמשק. הדרישה הייתה עיקרון: אם ינסה המשטר להציב שם טנקים, תותחים, מערכות נ"מ או יחידות שעלולות לאיים על ישראל, ירושלים שומרת לעצמה זכות לפעול. במהלך 2025 יתברר שהקו הזה אינו הצהרתי בלבד — כאשר כוחות המשטר ינועו לא־סווידא, חיל האוויר הישראלי יפגע בהם.

לצד ההצהרות נמשכה פעילות קרקעית שגרתית. כוחות צה"ל פשטו על מחנות ומחסנים בדרום, החרימו נשק ועצרו חשודים. ביוני 2025 הודיע צה"ל כי עצר בבית ג'ין מספר אנשי חמאס שתכננו, לדבריו, פיגועים נגד ישראלים וכוחות צה"ל בסוריה, ותפס כלי נשק ותחמושת. ביולי פשטו כוחות על תל קודנה ועצרו חוליה שהופעלה בידי כוח קודס האיראני, על בסיס מודיעין יחידה 504.

שני האירועים המחישו שהיעלמות משטר אסד לא העלימה את כל רשתות הטרור. איראן איבדה את המדינה המארחת, אך נותרו לה קשרים, מבריחים, מחסנים ואנשים שהכירו את המערכת. גם ארגונים פלשתינאיים ניסו להשתמש בדרום סוריה. מבחינת ישראל, זה היה טיעון נוסף בעד שימור חופש הפעולה: גם אם ג'ולאני אינו שולח חוליה בעצמו, אין ודאות שמנגנוניו מסוגלים למנוע מכל גורם אחר לפעול.

באוגוסט ביצע צה"ל פשיטה נוספת בדרום, תפס נשק וחקר חשודים במעורבות בהברחת אמצעי לחימה. באותו חודש התפתחה מחלוקת סביב פעילות ישראלית באזור בית ג'ין והחרמון. דמשק טענה שחיילים ישראלים השתלטו על שטח נוסף ועצרו אזרחים; צה"ל תיאר את הפעילות כמבצעית שגרתית. עצם הפער מלמד כיצד השתנתה המציאות: מה שבדצמבר הוצג כאמצעי חירום הפך בתוך חודשים לשגרת מבצעים מעבר לקו.

העמדה הישראלית כלפי דרום סוריה לא נבנתה רק מחשש לטרור. היא השתלבה בתפיסה אזורית שנולדה במהלך מלחמת ה־7.10: לאחר חדירת חמאס לעוטף ולאחר שנים שבהן חיזבאללה התבסס מטרים מגדר הצפון, ישראל אינה מוכנה עוד לקבל כוח אויב מאורגן בצמוד ליישוביה על בסיס הבטחה שהוא מרוסן. במובן הזה, דרום סוריה הפך למעבדה של תפיסת הביטחון שלאחר 7 באוקטובר — קו ההגנה הראשון צריך להיות רחוק יותר מן הבית.

אבל לסוריה יש מאפיין שאין בעזה או בלבנון: קיים בה שלטון חדש שמבקש הכרה בינלאומית ומוכן לדבר עם ארצות הברית ואף עם ישראל. לכן הדרישה לפירוז אינה חייבת להישאר תוצאה של כיבוש. היא יכולה, מבחינת ירושלים,

להפוך בעתיד להסדר: דמשק תקבל הפחתת תקיפות ונסיגה מחלק מן השטח, וישראל תקבל מגבלות קשות על כוח צבאי מדרום לבירה, מנגנון פיקוח והתחייבות להגנת הדרוזים.

לפני שנגיע למגעים, צריך לבחון את האיש שמולו נוהלו. ג'ולאני ניסה בתוך חודשים לבצע מהלך תדמיתי כמעט חסר תקדים: ממפקד ג'יהאדיסטי עם עבר באל־קאעדה למנהיג שמתקבל בארמונות במפרץ, בפריז, בוושינגטון ובבירות מערביות. השאלה הישראלית לא הייתה אם החליף חליפה. היא הייתה אם שינוי השפה משקף שינוי אמיתי בתפיסה — או רק הבנה מפוכחת שכדי לבנות את סוריה הוא זקוק לזמן, כסף ולגיטימציה.

המסגרת של 1974 נבנתה למצב שבו עומדים משני הצדדים צבאות מדינתיים עם פיקוד ברור. בדצמבר 2024 אחד משני הצדדים התפרק. קווי אלפא ובראבו ואזור ההפרדה לא נעלמו מן המפה, אך המנגנון שעליו נשענו השתנה. ישראל טענה שהכניסה למרחב נדרשת משום שאין עוד כוח סורי מוסמך שמסוגל לקיים את ההתחייבויות מן הצד השני; דמשק החדשה והאו״ם ראו בתפיסת השטח הפרה של אותו הסכם. המחלוקת הזאת אינה סמנטית: היא קובעת האם הנוכחות הישראלית היא אמצעי חירום זמני או נקודת מוצא חדשה להסדר.

בחודשים הראשונים נבנתה ההגנה הקדמית באמצעות רצף של מוצבים, סיורים ופשיטות. כוח היושב במוצב אינו צריך להיכנס בכל לילה לכפר, אך הוא חייב לדעת מה נע סביבו. לכן חיילי אוגדה 210 סרקו מחנות ישנים של צבא אסד, איתרו אמצעי לחימה והוציאו מהם נשק שהיה יכול לעבור לחמושים מקומיים. במקרים אחרים נכנסו כוחות לכפר או לנקודת שטח בעקבות מודיעין נקודתי, עצרו חשודים או החרימו אמצעים. כך נוצר דפוס פעולה שהוא בין גבול רגיל לבין תמרון: אין כיבוש של ערים, אך אין גם הסתפקות בגדר.

החרמון הפך במקביל לעוגן של ההגנה. בקיץ 2025 דיווח צה״ל על איתור יותר משלושה טונות של אמצעי לחימה במוצבים ישנים של אסד במרחב. כל חשיפה כזאת המחישה את הסיבה שבגללה ישראל אינה ממהרת לחזור לקו הקודם: השטח שהיה במשך שנים בשליטת הצבא הסורי מלא מחסנים, מנהרות, עמדות ותוואי גישה, וחלקם לא היו מוכרים במלואם עד שנכנסו אליהם הכוחות. האחיזה מאפשרת להפוך ידע מודיעיני מרחוק להיכרות פיזית של השטח.

על הרקע הזה יש לקרוא את הצהרת נתניהו בפברואר. הדרישה לפירוז קוניטרה, דרעא וא־סווידא אינה דרישה להסרת משגר אחד אלא לתכנון מחדש של כל דרום סוריה. היא מבקשת למנוע מן המשטר החדש לבנות מחדש את דפוס האיום של אסד: אוגדות, טנקים, ארטילריה, טילי נ״מ ומפקדות במרחק קצר מן הגולן. אם דמשק רוצה להחזיר לעצמה ריבונות, מבחינת ישראל היא צריכה להוכיח שריבונות זו לא תתורגם מחדש לריכוז כוח צבאי מול הגבול.

7. סוריה של ג'ולאני: התמתנות, מיתוג מחדש או שניהם?

ג'ולאני הגיע לדמשק עם מטען ביוגרפי שקשה להסתיר. הוא צמח בסביבה הג'יהאדיסטית של מלחמת עיראק, הקים את ג'בהת א־נוסרה בסוריה ופעל שנים כחלק מאל־קאעדה, לפני שניתק ממנה והקים בהמשך את היאת תחריר א־שאם. בתקופת שלטונו באידליב הוא עבר בהדרגה מדמות של מפקד מחתרת לדמות של מנהל טריטוריה: הקים מנגנוני מס, משטרה ושירותים, דיכא יריבים וניסה להציג את הארגון כממוקד בסוריה ולא בג'יהאד עולמי.

לאחר נפילת אסד הוא האיץ את השינוי. בגדים צבאיים הוחלפו לעיתים קרובות בחליפות, המונח "מהפכה" הוצמד לשפה של מדינה ומוסדות, ונציגים מערביים ומפרציים החלו להגיע לדמשק. ג'ולאני התחייב שלא לייצא את המהפכה, דיבר על הגנת מיעוטים, פירוק המיליציות והקמת צבא לאומי. הוא גם התרחק מאיראן, הציג את הפרויקט האיראני כגורם שפגע בסוריה והבהיר שהמדינה החדשה אינה רוצה לחזור להיות מסדרון של כוח קודס.

מבחינת ישראל, השינוי היה מבורך מבחינה אחת: המשטר החדש לא ביקש להחזיר את איראן. הוא עצר משלוחים, ניסה להשתלט על גבולות והוציא את הגורמים האיראניים מרוב המוסדות. בכך השיג ג'ולאני, מסיבותיו שלו, יעד ישראלי בן שנים — סוריה שאינה גשר חופשי לחיזבאללה. אלא שבאותו רגע נוצרה השאלה השנייה: האם מי שמחליף את איראן הוא שלטון לאומי פרגמטי, או מערכת אסלאמיסטית שתצבור כוח ואז תחזור לעימות עם ישראל.

ג'ולאני הבין שהעבר הוא מכשול. בראיונות הוא הציג את ניתוקו מדאעש ומאל־קאעדה כהוכחה ליכולת להשתנות, וטען שהשלטון החדש יישפט על מעשיו. הוא ביקש להסיר סנקציות ולהשיב את סוריה למערכת הבינלאומית. ארצות הברית ומדינות המפרץ בחרו לתת לו הזדמנות, מתוך הנחה שהחלופה — קריסה מחודשת של המדינה — עלולה להיות מסוכנת יותר.

ישראל הייתה חשדנית יותר. מבחינתה, ניירות עמדה ומסיבות עיתונאים אינם מחליפים מציאות בגבול. לכן במקביל למגעים עם דמשק המשיך צה"ל להחזיק את המרחב הקדמי, וחיל האוויר שמר על חופש פעולה. ירושלים ביקשה לראות לא רק מה ג'ולאני אומר למנהיגים מערביים, אלא כיצד אנשיו מתנהגים כאשר הם פוגשים דרוזים, עלווים, יריבים פוליטיים — וכאשר הם מדברים בינם לבין עצמם על ישראל.

ב־2025 ניסח ג'ולאני את טיעון השינוי בצורה ישירה במיוחד. בראיון ל־סי־בי־אס נשאל על עברו הג'יהאדיסטי והשיב שהוא היה אז בן 17 או 18, וכי רמת המודעות של אדם כיום שונה מזו שהייתה לו לפני עשרים שנה. הוא הצביע על פרישתו מן המסגרות הקודמות ועל שבירת הקשרים עם דאעש ואל־קאעדה. מבחינתו, לא נכון לשפוט מנהיג בן ארבעים לפי כל מחשבה שהחזיק כנער.

הפער נחשף באופן סמלי ביום השנה הראשון לנפילת אסד בדצמבר 2025. ג'ולאני עצמו דיבר על מדינה חזקה, צודקת ועל עתיד מבטיח; במקביל צולמו חיילים מן הצבא הסורי החדש בצעדות כשהם קוראים לשחרור עזה וירושלים ומקשרים את ניצחון המהפכה לאל־אקצא. הקריאות אינן הוכחה לפקודת מלחמה ישראלית קרובה, אבל הן מראות שהשפה האידאולוגית שממנה צמח המשטר לא נעלמה עם החליפה והראיונות במערב.

המבחן הוא התנהגות: האם דמשק מונעת חזרת איראן, סוגרת צירי הברחה, פועלת נגד חוליות חמאס, מגבילה נשק כבד בדרום ומגינה על מיעוטים כאשר הדבר מחייב אותה להתעמת עם אנשי המחנה המנצח. בתוך חודשים הגיע מבחן כזה — והוא הסתיים בטבח העלווים.

המבחן הראשון והקשה ביותר לטענת ההתמתנות הגיע במרץ 2025 בחוף הסורי. ב־6 במרץ פתחו קצינים ואנשי משטר אסד לשעבר במתקפה נגד כוחות הביטחון החדשים באזור לטקיה וטרטוס. עשרות ומאות אנשי ביטחון נהרגו לפי

נתוני השלטון, ודמשק הזעיקה תגבורות מכל רחבי המדינה כדי לדכא את המרד. בתוך שעות זרמו לאזור יחידות שהיו עד לא מכבר מיליציות נפרדות — אנשי היאת תחריר א־שאם לשעבר, מיליציות שנתמכו בעבר בידי טורקיה, לוחמים זרים וחמושים סונים מקומיים.

בין 7 ל־9 במרץ הפכה פעולת הדיכוי למסע הרג נגד עלווים. תחקיר רויטרס, שהתבסס על מאות ראיונות, מסמכים וסרטונים, מנה קרוב ל־1,500 עלווים שנרצחו בעשרות מוקדים. בין הנרצחים היו משפחות שלמות, נשים, ילדים וקשישים. בחלק מן הכפרים תועדו הוצאות להורג, התעללות בגופות, ביזה והשפלה עדתית. התחקיר זיהה מעורבות של לפחות תריסר מסגרות שהיו כפופות או מחוברות למנגנוני השלטון החדש.

הטבח בחוף גם המחיש את הקושי של ג'ולאני לבנות מדינה מתוך קואליציה של מנצחים. בזמן המתקפה על אסד התאחדו קבוצות שונות סביב אויב משותף; לאחר הניצחון היה עליו להפוך אותן לצבא עם שרשרת פיקוד, משמעת ודין. מינוי מפקדי מיליציות לדרגות רשמיות פתר בעיה פוליטית בטווח הקצר, אך הכניס אל תוך הצבא החדש גם יריבויות, אידאולוגיות והרגלי לחימה של מלחמת האזרחים.

מבחינת ישראל, הבעיה אינה עצם היותו של המשטר סוני או אסלאמיסטי. הבעיה היא יכולת השליטה. גבול יכול להיות יציב מול משטר עוין אך ממושמע יותר מאשר מול שלטון פרגמטי שאינו מסוגל לשלוט בחטיבה שלו. לכן כל אירוע עדתי הפך גם למדד של ביטחון הגבול: אם ג'ולאני מצליח לעצור את אנשיו, לפרק מיליציה סוררת ולהעניש מפקד, הסיכון יורד; אם הוא נאלץ להסתמך על אותם כוחות כדי לשמור על שלטונו, הדרישה הישראלית לעומק ולפירוז מקבלת חיזוק.

במקביל ניסה ג'ולאני להאיץ את ההשתלבות הבינלאומית. הוא פתח קשרים עם מדינות המפרץ, אירופה וארצות הברית, קיבל הבטחות להשקעות והקלות בסנקציות והציג את סוריה כמדינה המבקשת שיקום במקום ייצוא מהפכה. מהלך זה היה הפוך כמעט לחלוטין ממדיניות אסד, שחיבר את הישרדותו לאיראן. מבחינת ירושלים, עצם היציאה מן הציר האיראני הייתה רווח אסטרטגי שלא צריך לבטל רק בגלל החשד כלפי ג'ולאני.

אלא שהדרך להסדרה עם ישראל עברה בדרום, ושם המתיחות רק גברה. הדרוזים לא היו מוכנים להתפרק מנשקם ללא ערבויות; דמשק לא הייתה מוכנה לקבל אוטונומיה מלאה; ישראל הכריזה שלא תאפשר לצבא הסורי החדש להיכנס; וטורקיה, שהפכה לפטרון החשוב ביותר של השלטון החדש, ביקשה לבנות מחדש את הצבא כולו. כך נוצרה מערכת שבה השאלה אם ג'ולאני "השתנה" הייתה פחות חשובה מן השאלה מי ייתן לו כוח, היכן הוא יפרוס אותו, ומי יוכל לעצור אותו אם ההבטחות יקרסו.

הגורם החיצוני המרכזי ביותר במשוואה הזאת לא היה איראן אלא טורקיה. כאשר אסד נפל, אנקרה קיבלה הזדמנות היסטורית להרחיב השפעה במדינה שבה תמכה במשך שנים במורדים. עבור ישראל היה בכך פרדוקס: סילוק איראן מסוריה היה הישג עצום, אך הוא פתח את הדלת למעצמה אזורית אחרת — חברה בנאט"ו, בעלת חיל אוויר מתקדם, אך גם ממשלה שהיחסים שלה עם ישראל הידרדרו מאוד במהלך מלחמת עזה.

8. ישראל וטורקיה נאבקות על סוריה החדשה

טורקיה הייתה מן המרוויחות הגדולות מנפילת אסד. במשך שנות מלחמת האזרחים היא תמכה בארגוני אופוזיציה, החזיקה כוחות בצפון סוריה והפכה את גבולה לעורק כלכלי ופוליטי של מובלעת אידליב. ג'ולאני אמנם לא היה שליח טורקי פשוט, ולעיתים שמר על עצמאות מול אנקרה, אך לאחר כיבוש דמשק הייתה טורקיה המדינה בעלת היכולת המיידית הגדולה ביותר לסייע לו בבניית צבא, מוסדות וכלכלה.

מבחינת אנקרה, האינטרסים היו ברורים: לייצב את סוריה כדי לאפשר החזרת מיליוני פליטים; למנוע מן הכוחות הכורדיים בצפון־מזרח לבסס אוטונומיה; ולהבטיח שלממשלה החדשה תהיה תלות אסטרטגית בטורקיה. הדבר כלל שיחות על הסכם הגנה, הכשרת הצבא הסורי, שימוש במרחב האווירי ואפשרות להצבת כוחות ומערכות בבסיסים בתוך המדינה.

עבור ישראל הופיע כאן איום מסוג חדש. בסיס איראני בסוריה היה יעד ברור, והתגובה אליו התגבשה לאורך שנים. בסיס טורקי הוא עניין אחר לגמרי: טורקיה היא מדינה גדולה, חברה בנאט"ו, עם חיל אוויר, מערכות נ"מ ויכולת להפעיל לחץ דיפלומטי. התבססות שלה במרכז סוריה עלולה להגביל את חופש הפעולה הישראלי שנוצר לאחר השמדת מערכי אסד.

החשש היה במיוחד ממערכות הגנה אווירית וטיסות טורקיות. אם אנקרה תציב בבסיס טי־4 מכ"מים וסוללות נ"מ מתקדמות, כל תקיפה ישראלית בסוריה תהפוך לסיכון של מפגש עם כוח טורקי. גם אם שני הצדדים אינם רוצים מלחמה, עצם הימצאותם באותו מרחב אווירי יכולה ליצור טעות חישוב. לכן ישראל ביקשה למנוע את הקמת העובדה לפני שיהיה צורך להתמודד איתה.

ברקע הייתה גם יריבות אידאולוגית. ממשלת ארדואן תקפה בחריפות את ישראל במהלך המלחמה בעזה, תמכה בחמאס פוליטית ואירחה לאורך השנים אנשי הארגון. ישראל מצדה ראתה בקשר הטורקי עם הנהגת דמשק החדשה אפשרות להחליף את השפעת איראן בהשפעה עוינת אחרת. הדבר לא הפך את טורקיה לאיראן חדשה, אבל הוא הספיק כדי שירושלים תתייחס לכל צעד צבאי טורקי בסוריה כאל סוגיה ביטחונית ולא רק דיפלומטית.

העימות יצא מן התאוריה באביב 2025. לפי תחקיר רויטרס, צוותים צבאיים טורקיים בחנו לפחות שלושה בסיסי אוויר בסוריה כחלק מהכנות להסכם הגנה אפשרי: טי־4 ותדמור במחוז חומס, ושדה התעופה הצבאי בחמה. הצוותים בדקו מסלולים, האנגרים ותשתיות. בחלק מן התוכניות נבחנה אפשרות להציב כוחות ומערכות שיאפשרו לטורקיה תפקיד ישיר בבניית ההגנה האווירית והצבא הסורי.

ישראל פעלה לפני שהמהלך הבשיל. במרץ ובתחילת אפריל הותקפו טי־4, תדמור וחמה בגלי תקיפה כבדים. לפי מקורות שצוטטו ב־רויטרס, תקיפה ב־טי־4 הרסה את המסלול, מגדל הפיקוח והאנגרים והפכה את הבסיס לבלתי שמיש בטווח המיידי. בחמה דווח על הרס נרחב של הבסיס. העיתוי היה המסר: אתרים שנבחנים לנוכחות טורקית הופכים למטרות לפני שהנוכחות הזאת מתקבעת.

ישראל לא הודיעה רשמית שהיא תוקפת את טורקיה. היא תקפה תשתיות צבאיות סוריות והסבירה שלא תאפשר התבססות של כוח עוין. אבל באנקרה ובירושלים הבינו את המשמעות. שר החוץ הטורקי האקאן פידאן אמר שטורקיה

אינה רוצה עימות עם ישראל בסוריה, ואילו בכירים ישראלים הזהירו מהפיכת סוריה ל"חסות טורקית".

מבחינה מבצעית, ישראל ניצלה חלון קצר. כל עוד אין חיילים טורקים קבועים בבסיס, אפשר להפציץ את המסלול בלי להסתכן בהרג חיילי נאט"ו. לאחר הצבה של צוותים, מטוסים ומערכות הגנה, אותה פעולה יכולה להסלים לעימות בין מדינות. לכן התקיפות היו גם פעולת מניעה וגם יצירת קו אדום: מי שרוצה להכניס כוח צבאי זר למרכז סוריה צריך להביא בחשבון שישראל תנסה לסכל זאת.

האירוע המחיש את השינוי האסטרטגי לאחר אסד. בתקופת המשטר הישן ניהלה ישראל מנגנון תיאום עם רוסיה כדי למנוע חיכוך בזמן תקיפות איראניות. לאחר נפילת המשטר, רוסיה נחלשה וטורקיה עלתה. בתוך חודשים נדרשה ישראל לבנות מנגנון דומה מול אנקרה. ההבדל היה שהפעם המחלוקת אינה רק על מטוסים החולפים מעל סוריה; היא על השאלה מי יעצב את הצבא הסורי החדש ומי ישלוט בשמיו.

ב־9 באפריל 2025 נפגשו משלחות ישראלית וטורקית באזרבייג'ן לשיחות טכניות על מניעת חיכוך. יום לאחר מכן אישרו מקורות בשתי המדינות שהמטרה היא להקים ערוץ שימנע תקריות והבנות שגויות בין הכוחות הפועלים בסוריה. השיחות לא היו נורמליזציה ולא פתרו את היריבות; הן נועדו להבטיח שמטוס ישראלי וכוח טורקי לא ימצאו את עצמם יורים זה על זה בגלל חוסר תיאום.

עצם הצורך במנגנון מלמד עד כמה גדל המשקל הטורקי. ישראל אינה זקוקה לקו תיאום עם כל מדינה שמביעה עמדה על סוריה. היא זקוקה לו עם מדינה שיש לה כוחות, מטוסים ותוכניות בסיסים. אנקרה מצדה הבינה שגם אם היא בעלת ברית של ג'ולאני, היא אינה יכולה להתעלם מן העליונות האווירית הישראלית ומהנכונות להפציץ תשתית לפני שתשתמש בה.

שני הצדדים ביקשו להימנע ממלחמה ישירה. טורקיה רצתה סוריה יציבה שתאפשר לה לטפל בכורדים ולהחזיר פליטים, לא חזית עם ישראל. ישראל רצתה למנוע התבססות טורקית עוינת, לא לפתוח חזית עם מדינת נאט"ו. מכאן נולד מאזן של תחרות תחת סף העימות: תקיפות, אזהרות, לובי בוושינגטון, ותיאום טכני שמונע מן התחרות לצאת משליטה.

ארצות הברית הפכה לשחקן המאזן. ממשל טראמפ היה קרוב לישראל אך גם ביקש להעניק לג'ולאני הזדמנות, להסיר סנקציות ולייצב את סוריה. לטורקיה היה מעמד חשוב בנאט"ו וקשר ישיר עם וושינגטון. לכן כל ניסיון ישראלי לבלום את אנקרה היה צריך להביא בחשבון שהממשל האמריקאי אינו מעוניין בהתפרקות סוריה או בעימות ישראלי־טורקי.

מבחינת ג'ולאני, היריבות הייתה גם הזדמנות. הוא יכול היה להשתמש בטורקיה כדי לבנות כוח וללחוץ על ישראל, ובארצות הברית כדי לרסן את שני הצדדים. אבל היא גם הגבילה אותו: ככל שהיה תלוי באנקרה, כך גבר החשד הישראלי; ככל שהתקרב לישראל, כך נאלץ להסביר לבסיס האסלאמיסטי שלו מדוע הוא מנהל מגעים עם מדינה שחייליה נמצאים בשטח סורי.

לכן המאבק ישראל–טורקיה אינו פרק צדדי. הוא חלק מהשאלה מה ימלא את החלל שהותירה איראן. ישראל השיגה הישג גדול כאשר שברה את הגשר האיראני, אך אינה רוצה שהמרחב שהתרוקן יהפוך לבסיס קדמי של מעצמה

אחרת שיש לה יחסים עוינים איתה. האתגר אינו לגרש את טורקיה מסוריה כולה — דבר שאינו ריאלי — אלא למנוע ממנה יכולת שמגבילה את חופש הפעולה הישראלי או מקרבת כוח צבאי משמעותי לדרום.

עד אמצע 2025 התגבשו אפוא שלושה מרחבים שונים בסוריה. בצפון הייתה לטורקיה השפעה עמוקה והיא החזיקה כוחות משלה. במרכז ניסתה דמשק לבנות מחדש מוסדות וצבא, תוך מאבק על בסיסים ותשתיות. בדרום ביקשה ישראל לשמר מרחב מפורז ולהגן על הדרוזים. כל ניסיון של ג'ולאני להפוך מחדש את סוריה למדינה ריכוזית חייב אותו לגשר בין שלושת המרחבים האלה.

מנקודת המבט הישראלית, טורקיה היא גם סיבה להסדרה עם דמשק. כל עוד אין הסכם, ג'ולאני זקוק יותר להגנה חיצונית ויכול להזמין את אנקרה לבנות עבורו יכולות. אם ייחתם הסדר שמבטיח את הגבול ואת פירוז הדרום, ישראל יכולה להסכים לשיקום חלק ממנגנוני המדינה הסורית מבלי לחשוש שכל מערכת חדשה תופנה נגדה. במובן הזה, הסכם ישראלי־סורי אינו רק פתרון לבעיה הסורית; הוא גם כלי לצמצום הצורך של דמשק בפטרון טורקי צבאי.

מן הצד השני, ישראל אינה יכולה להניח שטורקיה תיעלם. אנקרה היא שכנה של סוריה, מחזיקה כוחות בשטחה ויש לה אינטרסים ישירים. לכן המדיניות הישראלית הריאלית היא ליצור גבולות: לא בסיסי נ"מ טורקיים שמאיימים על חופש הפעולה, לא כוח טורקי בדרום, ולא מסגרת הגנה שמאפשרת לדמשק להתעלם מהדרישות הישראליות. מעבר לכך, התחרות תתנהל באמצעות דיפלומטיה, כלכלה והשפעה.

האירוע שהפך את הוויכוח מדרום סוריה למרכז המערכה לא הגיע מטורקיה אלא מן הדרוזים. כבר באפריל 2025 התברר שהשאלה אם דמשק תוכל לכפות את מרותה על המיעוטים היא גם שאלה ישראלית. ביולי היא תביא את חיל האוויר לתקוף את משרד ההגנה בדמשק. בכך יתלכדו כל הקווים: חוסר האמון בג'ולאני, הדרישה לפירוז, האינטרס הישראלי בחיץ דרוזי והמגעים עם ארצות הברית.

9. הדרוזים: מן ההגנה על המיעוט לאינטרס ישראלי בדרום סוריה

הדרוזים נמצאים במעמד ייחודי ביחסי ישראל–סוריה. בישראל חיים אזרחים דרוזים רבים המשרתים בצה"ל ובמערכת הביטחון, ובגולן קיימים קשרי משפחה עם הכפרים הדרוזיים שמעבר לגבול. לכן איום על הדרוזים בסוריה אינו נתפס בישראל רק כאירוע חוץ. הוא יוצר לחץ פנימי ממשי על הממשלה, על צה"ל ועל הנהגת העדה בישראל.

לאחר נפילת אסד ניסתה דמשק להגיע להסדר עם מנהיגי א־סווידא על שילוב הדרגתי של מנגנוני הביטחון. חלק מן הדרוזים היו מוכנים לשתף פעולה עם המדינה החדשה, וחלקם חששו למסור נשק לשלטון אסלאמיסטי. הטבח בעלווים במרץ העמיק את החשש. אם כוחות המזוהים עם הממשלה מסוגלים לבצע הרג עדתי בחוף, הדרוזים ביקשו ערבויות לפני שיכניסו אותם להר הדרוזים.

בסוף אפריל פרץ משבר ראשון סביב ג'רמאנה וסחנאיא, פרברי דמשק שבהם חיים דרוזים רבים. עימותים בין חמושים סונים לדרוזים התרחבו, נהרגו עשרות, וכוחות המזוהים עם השלטון נעו אל האזור. ב־30 באפריל הודיעה ישראל

שתקפה קבוצה של "קיצונים" שהתכוונה לפגוע בדרוזים. בכך עבר נתניהו מן ההבטחה בפברואר לפעולה צבאית בפועל.

בימים שלאחר מכן החריפה ישראל את האיתות. מטוסים תקפו סמוך לארמון הנשיאות בדמשק, ונתניהו וכ"ץ הציגו את התקיפה כמסר לג'ולאני שלא יאפשר פגיעה בדרוזים. הפעולה הייתה חריגה משום שהיא חיברה בין אירוע עדתי מקומי לבין סמל השלטון המרכזי. המסר היה שהגנת הדרוזים איננה רק עניין הומניטרי; היא קו אדום שמסוגל להביא את ישראל לתקוף נכס של המשטר.

גם בתוך העדה הדרוזית לא הייתה עמדה אחידה כלפי ישראל. היו מי שדחו התערבות חיצונית והדגישו את זהותם הסורית, ומנגד מנהיגים ואנשי מיליציות שחיפשו הגנה וראו בישראל גורם שמסוגל לעצור כוחות ממשלה. ירושלים לא הייתה צריכה שכל הדרוזים יהפכו לבעלי ברית. די היה בכך שנוצרה קהילה חמושה, חשדנית כלפי דמשק, היושבת בדיוק במרחב שישראל רוצה להשאיר מפורז.

המשבר הגדול הגיע ביולי 2025. עימותים מקומיים בין דרוזים לבדואים באזור א־סווידא התרחבו במהירות למלחמה עדתית. ממשלת ג'ולאני החליטה לשלוח כוחות ביטחון וצבא כדי להחזיר סדר ולבסס את סמכותה. מבחינת דמשק זו הייתה פעולה ריבונית טבעית; מבחינת ישראל זו הייתה הפרה של הקו שהוצב בפברואר — הכנסת כוח חמוש של המשטר אל דרום סוריה.

ב־14–15 ביולי נכנסו טנקים וכוחות סוריים לאזור העיר א־סווידא. הם נתקלו בהתנגדות של מיליציות דרוזיות. במקביל החלו להופיע דיווחים ותיעודים של הרג, הוצאות להורג והשפלה של דרוזים בידי אנשי כוחות הממשלה או מיליציות שפעלו לצדם. ג'ולאני טען שהמדינה נשלחה להפסיק את האלימות הבין־עדתית; מבחינת הדרוזים, חלק מן הכוחות שנשלחו להגנתם הפכו בעצמם לאיום.

ישראל הגיבה תחילה בתקיפות נגד טנקים ושיירות שנעו באזור. כטב"מים ומטוסים פגעו בכלים ובכוחות, וישראל דרשה מהם לסגת. האירוע הראה שהדרישה לפירוז אינה הצהרה: כאשר כוח סורי כבד נכנס לא־סווידא, חיל האוויר פועל כדי לעצור אותו. בכך נוצר מצב כמעט חסר תקדים — ישראל מספקת בפועל מטרייה אווירית לקבוצות דרוזיות חמושות בתוך מדינה אחרת.

העימות גם חשף כשל תיאום מדיני. לפי רויטרס, דמשק סברה שקיבלה מארצות הברית ומישראל אור ירוק מוגבל להכניס כוחות ולהחזיר סדר. מסרים אמריקאיים על חשיבותה של סוריה מאוחדת ושיחות ביטחוניות עם ישראל פורשו כהסכמה. כאשר הופיעו תיעודי הפגיעה בדרוזים, ישראל שינתה את התמונה ותקפה בעוצמה. ממשל טראמפ תיאר בהמשך את המשבר כ"אי־הבנה" בין הצדדים.

מבחינת ישראל, עצם הטעות הייתה לקח. גם אם מתקיים ערוץ שיחות עם דמשק, אי אפשר להשאיר את גבולות הפעולה עמומים. מה ישראל מתירה למשטרה? כמה חיילים יכולים להיכנס? האם טנק נחשב הפרה? מי מגן על הדרוזים אם פורצת אלימות? השאלות הללו יעברו מאוחר יותר אל שולחן המשא ומתן על הסכם ביטחוני.

ב־16 ביולי העלתה ישראל את רמת התקיפה באופן דרמטי. מטוסים תקפו את מטה הצבא ומשרד ההגנה בדמשק ופגעו גם במרחב הסמוך לארמון הנשיאות.

התמונות של פיצוץ בלב הבירה נועדו להיות מובנות גם בלי הודעה: אם ג'ולאני אינו מוציא את כוחותיו מא־סווידא, ישראל מוכנה לפגוע במרכזי השלטון שלו.

שני גלי האלימות יצרו מאזן כבד. בעימותי סוף אפריל–תחילת מאי נהרגו יותר מ־100 דרוזים, רובם חמושים; לא פורסם מניין מוסכם ואמין של דרוזים שנחטפו בגל הזה. ביולי היה ההיקף גדול בהרבה: הרשת הסורית לזכויות אדם מנתה 1,013 הרוגים באירועי א־סווידא עד סוף החודש, רובם דרוזים, ורויטרס אימתה גם מקרי רצח בסגנון הוצאה להורג של אזרחים דרוזים. מומחי האו״ם דיווחו בהמשך על לפחות 105 נשים ונערות דרוזיות שנחטפו בידי קבוצות חמושות הקשורות לרשויות המעבר. המספרים אינם זהים בכל המקורות, אך התמונה ברורה: יולי לא היה עוד עימות מקומי אלא אירוע עדתי רחב שכלל רצח, חטיפות והיעלמויות.

התגובה ברחוב הדרוזי המחישה עד כמה ההתערבות הישראלית שינתה גם את הסמלים. באוגוסט 2025 יצאו מאות להפגנות בא־סווידא בדרישה להגדרה עצמית; חלק מן המפגינים הניפו דגלי ישראל כאות תודה על התקיפות שעצרו את כוחות דמשק. בתיעודים נוספים נראו מפגינים ולוחמים עם פאצ׳ים של דגל ישראל — ובמרכזם מגן דוד — על מדי לחימה. עבור ישראל היה זה סימן חריג לכך שחלק מן הציבור הדרוזי עבר מחשד או ניטרליות להצגת הזדהות פומבית עם מי שנתפסה כמגינה עליו.

לאחר הפסקת האש בא־סווידא התברר שהמשבר שינה את יחסי הכוחות. דמשק נסוגה חלקית, והמיליציות הדרוזיות שמרו על שליטה נרחבת במחוז. מנהיגים מקומיים דרשו ערבויות והרחיבו מוסדות ביטחון משלהם. בחלק מן השיח הדרוזי עלתה דרישה לאוטונומיה ואף לעצמאות. מבחינת ג'ולאני, זה היה איום על חזונו למדינה מאוחדת; מבחינת ישראל, עצם קיומו של מרכז כוח מקומי מגביל את יכולת הצבא הסורי להגיע לגולן.

בספטמבר 2025 דיווחה רויטרס, על בסיס מקורות דרוזיים ומערביים, שישראל מספקת נשק ומימון למיליציות דרוזיות בא־סווידא לצורכי הגנה עצמית, ובמקביל מנסה לקדם מרחב מפורז רחב יותר בדרום. הדיווח הפך את האינטרס הישראלי למוחשי: לא רק תקיפות מן האוויר בעת משבר, אלא בניית יכולת מקומית שמסוגלת להחזיק שטח גם לאחר שהמטוסים חוזרים לבסיס.

המחויבות הישראלית לא הסתיימה ב־2025. במרץ 2026 הודיע צה"ל שתקף תשתיות של ממשלת סוריה בתגובה לפגיעה באזרחים דרוזים בא־סווידא. בכך הפכה ההגנה על הדרוזים ממדיניות של משבר חד־פעמי לעיקרון מתמשך. כל עוד דמשק אינה מסוגלת להבטיח שהכוחות שלה והפלגים הקשורים אליה לא יפגעו בעדה, ישראל שומרת לעצמה אפשרות להתערב גם בעומק המדינה.

הסוגיה הדרוזית גם השפיעה על המגעים בין ישראל לדמשק. ישראל ביקשה שהסכם ביטחוני יכלול הגבלות על כניסת כוחות לא־סווידא וערבויות לקהילה. דמשק, לעומת זאת, ביקשה להחזיר את השליטה בכל שטחה ולצמצם את הקשר הישיר בין ישראל לבין מיליציות מקומיות. הפער הזה כמעט הכשיל הסכמות בספטמבר 2025 כאשר ישראל דרשה אפשרות למסדרון הומניטרי לא־סווידא.

מבחינת ישראל, המסדרון נועד להבטיח שבשעת משבר ניתן יהיה להעביר סיוע בלי להיות תלויים בדמשק. מבחינת הסורים, הוא נראה כמו יצירת נתיב

בשליטה ישראלית עמוק בתוך המדינה — צעד שמחזק בפועל את האוטונומיה הדרוזית. המחלוקת ממחישה כיצד עניין שמתחיל בהגנת מיעוט הופך לשאלת ריבונות וגבולות.

חשוב גם לזכור שהדרוזים אינם הכוח היחיד בדרום. בדרעא קיימים חמושים מקומיים, בדואים פועלים סביב א־סווידא, ארגונים פלשתינאיים ניסו להתבסס במרחב, ושרידי רשתות איראניות עדיין מופיעים. לכן ישות דרוזית אינה פתרון מלא להגנת הגולן. היא יכולה להיות חלק ממערכת רחבה יותר של פירוז, מודיעין ישראלי, נוכחות בחרמון והסדר עם דמשק.

עד סוף 2025 נוצרה בפועל מציאות שונה מזו שלפני המלחמה: הצבא הסורי אינו יושב מול ישראל באותו סדר כוחות; ישראל נמצאת בשטח הסורי; הדרוזים מחזיקים כוח מקומי משמעותי; ודמשק נאלצת להביא בחשבון תגובה ישראלית כאשר היא פועלת בדרום. זהו הישג של עוצמה ישראלית, אך גם מצב שאין לו יציבות מובטחת. ללא מסגרת מדינית, כל חילופי אש מקומיים יכולים להחזיר מטוסים לדמשק.

כאן נכנס ממשל טראמפ. בניגוד לגישה שרואה בג'ולאני אויב שיש לבודד, טראמפ בחר לנסות להפוך את השינוי בדמשק להזדמנות אזורית: להסיר סנקציות, להרחיק את סוריה מאיראן, לייצב אותה — ובמקביל לדחוף את ירושלים ודמשק להסכם ביטחוני ואולי בעתיד לשלום.

10. ממשל טראמפ והדרך משדה הקרב לשולחן המשא ומתן

הערוץ המדיני התחיל עוד לפני שהיחסים הפכו פומביים. במאי 2025 דיווחה רויטרס שאיחוד האמירויות מתווכת בשיחות חשאיות ועקיפות בין ישראל לסוריה בענייני ביטחון ומודיעין. הערוץ נפתח לאחר ביקור של ג'ולאני באבו דאבי ונועד לבנות אמון, למנוע חיכוך ולבדוק אם אפשר ליצור כללים לגבול החדש.

הבחירה באמירויות הייתה הגיונית. אבו דאבי מקיימת יחסים מלאים עם ישראל מאז הסכמי אברהם, אך גם פתחה קשרים עם דמשק החדשה. היא יכולה לדבר עם שני הצדדים בלי שהמפגש עצמו יהפוך לאירוע פוליטי. מבחינת ג'ולאני, הערוץ אפשר לבדוק את כוונות ישראל בלי להצטלם עם נציג ישראלי; מבחינת ישראל, הוא אפשר לבחון אם מאחורי הרטוריקה הממלכתית יש נכונות להסכמות מעשיות.

ב־14 במאי פגש טראמפ את ג'ולאני בריאד לאחר שהודיע על כוונתו להסיר את הסנקציות האמריקאיות הכבדות מעל סוריה. טראמפ דחק בו לנרמל יחסים עם ישראל ואמר לאחר הפגישה שג'ולאני הביע נכונות עקרונית להצטרף בעתיד להסכמי אברהם, אם התנאים יבשילו. המהלך שינה את מאזן התמריצים: השלטון החדש יכול לקבל השקעות ולגיטימציה מערבית אם יתרחק מן המודל האיראני ויבחר ביציבות.

בסוף מאי כבר דווח על שיחות ישירות ופנים אל פנים בין נציגים ישראלים וסורים. לפי מקורות רויטרס, השיחות התמקדו בביטחון: מניעת עימות, צמצום כניסות ישראליות לכפרים והסדרת המרחב הגבולי. אחד המקורות הגדיר אותן כ"שלום במובן של היעדר מלחמה", ולא כנורמליזציה מלאה. זו הבחנה חשובה. דמשק לא הייתה מוכנה באותו שלב לוותר על תביעתה לגולן או לפתוח שגרירות; ישראל לא הייתה מוכנה לצאת מכתר החרמון רק עבור הצהרה כללית.

בקיץ ובסתיו 2025 התקדמו השיחות תחת לחץ אמריקאי. ישראל ביקשה הרחבה של הפירוז בדרום, הגנה על הדרוזים ושימור יכולת להתמודד עם איומים. סוריה ביקשה הפסקת תקיפות, עצירת הפשיטות ונסיגה מן השטחים שנתפסו לאחר 8 בדצמבר. שני הצדדים דנו למעשה בשאלה כיצד להחליף את המצב החד־צדדי של "חץ הבשן" במסגרת מוסכמת.

בספטמבר דיווחה רויטרס שהצדדים מתקרבים להסכם ביטחוני מוגבל, לא להסכם שלום. לפי מקורות שעקבו אחר המגעים, דמשק ביקשה להחזיר את מנגנון 1974 במתכונת שתאפשר נסיגה ישראלית, ואילו ישראל לחצה על אזור מפורז רחב יותר מן ההסכם הישן. המחלוקת על א־סווידא ועל נוכחות דרוזית עצמאית הפכה לחלק מהמשא ומתן.

שליח ארצות הברית תומאס בארק אמר שהצדדים קרובים להסכם דה־אסקלציה. אחת האפשרויות הייתה שסוריה תגביל נשק כבד וכוחות בדרום, ישראל תצמצם תקיפות, ויוקם מנגנון תקשורת שיטפל בתקריות לפני שהן הופכות למבצע צבאי. הרעיון דומה מבחינה פונקציונלית למנגנוני מניעת חיכוך אחרים: לא נדרש אמון עמוק, אלא דרך מהירה לברר מי נע לאן ומה נתפס כאיום.

אלא שהפערים נותרו. בסוף ספטמבר נתקעו השיחות סביב דרישה ישראלית לפתוח מסדרון הומניטרי לא־סווידא. מבחינת ישראל מדובר בערובה לכך שהדרוזים לא ינותקו; מבחינת דמשק מדובר בחדירה לריבונות. גם שאלת החרמון הייתה קשה: ישראל לא רצתה לוותר על נקודת השליטה הגבוהה, וסוריה לא הייתה מוכנה להכיר בנוכחות ישראלית קבועה.

בינואר 2026 חודשו השיחות בתיווך אמריקאי לאחר הפסקה של כמה חודשים. דמשק הציבה במרכז את הדרישה לנסיגה ישראלית מן השטח שנתפס לאחר נפילת אסד ולחזרה למסגרת של הסכם הפרדת הכוחות מ־1974. ישראל המשיכה לדרוש תנאים שיבטיחו את ביטחונה ופירוז חלקים מדרום־מערב סוריה.

ב־6 בינואר הגיעו הצדדים להסכמה מוגבלת אך חשובה: הקמת מנגנון תקשורת משותף בתיווך אמריקאי לתיאום בענייני ביטחון, מודיעין ואף נושאים מסחריים. זו לא הייתה אמנת שלום ולא נסיגה, אך היא יצרה תשתית רשמית יותר לניהול הקשר. במקום להסתמך רק על מתווך אמירתי או על הודעות דרך צד שלישי, נוצר כלי שנועד לצמצם חיכוך בזמן אמת.

במהלך 2026 המשיך ג'ולאני להציג קו של הימנעות ממלחמות אזוריות. במרץ, על רקע העימות הרחב עם איראן, אמר שסוריה אינה רוצה להיות זירת מלחמה ותישאר מחוץ לעימות כל עוד אינה מותקפת. ביולי אמר בראיון שסוריה מבקשת הסכם ביטחוני עם ישראל ושמהלך כזה יכול בעתיד לפתוח דרך לשלום רחב יותר, בלי לוותר מבחינתו על התביעה הסורית לרמת הגולן.

הסכם ביטחוני עתידי יצטרך להגדיר פרטים שאינם נראים דרמטיים על מפת המזרח התיכון אך קובעים אם ההסדר יחזיק. לדוגמה: איזה סוג כוח סורי רשאי לנוע מדרום לדמשק — משטרה קלה, משמר גבול, גדוד חי״ר או חטיבה ממוכנת? כמה כלי רכב משוריינים מותרים? האם ניתן להציב מכ״ם או מערכת נ״מ? מי מודיע מראש על תרגיל? וכיצד מגיבים כאשר חמושים שאינם כפופים

לדמשק יורים לעבר ישראל? בלי תשובות, כל צד עלול לפרש את אותה תנועה אחרת, כפי שאירע סביב הכניסה לא־סווידא ביולי.

מסגרת 1974 מספקת בסיס משום שהיא כבר כוללת אזור הפרדה, אזורי הגבלת כוחות ופיקוח של אונדו״ף. אלא שהמציאות של 2025–2026 מורכבת יותר. ההסכם הישן נועד להפריד בין שתי מדינות; ההסכם החדש צריך לטפל גם במיליציות, בדרוזים, בחמאס, בשרידי רשתות איראניות ובאפשרות של נוכחות טורקית. לכן ישראל מבקשת מרחב מפורז רחב יותר ולא רק שיקום של הקו הישן, בעוד דמשק חוששת שכל הרחבה תהפוך זמנית לקבוע.

גם שאלת חופש הפעולה נמצאת בלב הוויכוח. ישראל רוצה להבטיח שאם תזהה משלוח איראני, חוליית טרור או מערכת נ״מ מסוכנת, היא אינה צריכה להמתין עד שהאיום יהפוך מבצעי. דמשק, לעומת זאת, מבקשת שהסכם יפסיק את התקיפות והפשיטות הישראליות. הפשרה האפשרית היא מנגנון שבו ישראל מעבירה התרעה, דמשק מקבלת זמן מוגדר לפעול, ורק אם אינה עושה זאת נשמרת לישראל אפשרות לתקוף. מנגנון התקשורת שהוקם בינואר 2026 יכול להיות גרעין למודל כזה.

החרמון קשה יותר לפתרון מפני שקשה להמיר יתרון טופוגרפי בהבטחה על נייר. כל עוד צה״ל מחזיק בכתר החרמון, הוא נהנה מתצפית והתרעה שאינן תלויות בדמשק. נסיגה דורשת מערכת חלופית — פיקוח בינלאומי, מגבלות קשיחות על פריסה סורית ואולי אמצעי התרעה שיישארו בידי ישראל. מבחינת הסורים, דווקא הישארות ישראל על ההר מסמלת יותר מכל שהריבונות לא חזרה. לכן סביר שהחרמון יהיה מן הנושאים האחרונים שיוסדרו ולא הראשון.

ממשל טראמפ מנסה לנצל את הפער בין האינטרסים: דמשק זקוקה להסרת סנקציות, השקעות ושיקום; ישראל מחזיקה ביתרון צבאי; וטורקיה ומדינות המפרץ רוצות יציבות. אם וושינגטון יכולה להפוך הקלות כלכליות, הכרה בינלאומית וסיוע לבניית מוסדות לתמריץ סורי, היא יכולה לבקש בתמורה פירוז ושיתוף פעולה ביטחוני. זהו היגיון שונה מן המשא ומתן הסורי־ישראלי של שנות התשעים, שהתמקד בעיקר בקו נסיגה בגולן: כאן שאלת המבנה הפנימי של סוריה עצמה היא חלק מן העסקה.

ביולי 2026, כאשר ג'ולאני אמר בפומבי שסוריה מבקשת הסכם ביטחוני שיכול בעתיד לפתוח דרך לשלום, הוא קבע נקודת ייחוס חשובה. הוא לא ויתר על התביעה הסורית לגולן, אך עצם ההכרה בכך שביטחון יכול לבוא לפני שלום מאפשרת שלב ביניים ארוך. מבחינת ישראל, שלב כזה עדיף על הסכם מהיר שאין לו מנגנוני אכיפה. הוא מאפשר לבחון לאורך זמן האם דמשק באמת מונעת חזרת איראן ומרסנת את כוחותיה בדרום.

11. מן ההגנה הקדמית להתנגדות מקומית | 2025–2026

ככל שנמשכה הנוכחות הישראלית בדרום סוריה, השתנה גם היחס המקומי אליה. בדצמבר 2024 חלק מן הכפרים התמקדו בעיקר בקריסת משטר אסד ובהיעלמות הצבא הסורי. פשיטה ישראלית על מחסן נטוש לא נתפסה בהכרח כאיום קיומי. אבל כאשר כוחות החלו להיכנס שוב ושוב לכפרים, להקים מחסומים, לעצור חשודים ולמנוע לעיתים גישה לשטחים, נוצרה תחושת חיכוך קבועה.

באוגוסט 2025 פשט צה"ל בדרום, תפס נשק וחקר חשודים בהברחות. ביוני נעצרו בבית ג'ין אנשי חמאס לפי הודעת צה"ל. הפעולות הללו משרתות צורך

ביטחוני ברור: לא לאפשר לתשתית טרור לצמוח ליד הגולן. אך מבחינת תושב שאינו חלק מן החוליה, עצם כניסת כוח זר לבית או לכפר יכולה להיראות כהשפלה. מכאן מתחיל המעבר מהסכמה פסיבית להתנגדות.

האירוע החריף ביותר התרחש בבית ג'ין בנובמבר 2025. צה"ל נכנס לכפר כדי לעצור חשודים המזוהים, לדבריו, עם אל־ג'מאעה אל־אסלאמיה שתכננו פעילות נגד ישראל. במהלך הפעולה נפתחה אש לעבר הכוח. שישה לוחמי צה"ל נפצעו, שלושה מהם קשה, והצבא הפעיל סיוע אווירי ואש כדי לחלץ את הכוח. לפי התקשורת הסורית נהרגו 13 בני אדם. זו הייתה המחשה לכך שפשיטה שנועדה לסכל איום יכולה בתוך דקות להפוך לקרב.

ב־2026 נמשכו תקריות ברמה נמוכה יותר. ביוני נכנס כוח ישראלי לעבדין שבדרעא. תושבים חסמו כבישים בסלעים, וצעירים וילדים יידו אבנים לעבר כלי הרכב. לפי דיווח אסושייטד פרס, הכוחות ירו ירי אזהרה ובהמשך פגזים, והתושבים ברחו מן הכפר אף שלא דווח על נפגעים באותו אירוע. אין להשוות יידוי אבנים לחוליית טרור, אבל מבחינה אסטרטגית זהו סימן אזהרה: הנוכחות מתחילה לייצר התנגדות עממית.

עבור ישראל זו דילמה מוכרת. נסיגה מהירה מדי עלולה לאפשר חזרת איראן, חמאס או כוח צבאי סורי עוין. שהייה ארוכה מדי עלולה לייצר בדיוק את האויב המקומי שלא היה שם קודם. לכן עתיד ההגנה הקדמית תלוי ביכולת להמיר חלק מן הנוכחות הפיזית בהסדר, מודיעין ושותפים מקומיים.

12. הכרעת הכורדים: האמריקאים נסוגים והאוטונומיה נשברת | ינואר 2026

הכורדים בצפון־מזרח סוריה היו במשך כמעט עשור החריג הגדול במפת המדינה. הכוחות הסוריים הדמוקרטיים — SDF — בנו בעזרת ארצות הברית מרחב אוטונומי שהשתרע על חלקים נרחבים מצפון וממזרח סוריה, החזיק שדות נפט וגז, מעברי גבול ומתקני כליאה של אנשי המדינה האסלאמית, ושימש את וושינגטון כשותף הקרקעי המרכזי במלחמה במדינה האסלאמית. לאחר נפילת אסד נדמה היה שאותו מרחב יוכל להישאר מרכז כוח נפרד גם מול שלטונו של ג'ולאני.

ב־10 במרץ 2025 נחתם הסכם עקרוני לשילוב מוסדות האוטונומיה וה־SDF במדינה הסורית עד סוף השנה, אך המחלוקת על צורת השילוב לא נפתרה. הכורדים ביקשו לשמר מסגרות צבאיות ומידה רחבה של ממשל עצמי; דמשק דרשה צבא אחד, גבולות אחדים ושליטה מרכזית בנפט ובמעברים. ג'ולאני סירב להפוך את סוריה לפדרציה של אזורים חמושים, וטורקיה לחצה מאחוריו לפרק את המבנה הצבאי הכורדי שהיא רואה כהמשך של ה־PKK.

בראשית ינואר 2026 נשבר הקיפאון. ב־6 בינואר התפתחו קרבות בשכונות הכורדיות של חלב, ובתוך ימים נסוגו כוחות ה־SDF מן העיר. לאחר מכן עבר הצבא הסורי להתקפה מהירה מזרחה. כוחות דמשק ובעלי ברית מקומיים השתלטו על שטחים ממערב לפרת, על טבקה ועל אזורים ברקה ובדיר א־זור, בעוד שבטים ערביים שהיו חלק מן המערכת הכורדית עברו צד או הפסיקו להילחם. בתוך כשבוע איבדו הכורדים חלק עצום מן השטח שעליו שלטו ואת שדות האנרגיה המרכזיים שהעניקו לאוטונומיה בסיס כלכלי.

ב־18 בינואר נאלץ ה־SDF לקבל הסכם שהעביר לדמשק את השליטה המנהלית והצבאית ברקה ובדיר א־זור, בשדות הנפט והגז, במעברי הגבול ובמתקני הכליאה. במקום השתלבות של ה־SDF כצבא כורדי בתוך המדינה, הוסכם על שילוב אנשיו במוסדות המדינה ובכוחות הביטחון. הסדר נוסף בסוף ינואר קיבע את הכיוון: האוטונומיה שצמחה בזמן מלחמת האזרחים לא נעלמה ביום אחד, אך מרכז הכוח הצבאי והטריטוריאלי שלה הוכרע.

הגורם שהכריע לא פחות מן הצבא הסורי היה ארצות הברית. במשך שנים הניחו מנהיגי ה־SDF שהשותפות במלחמה במדינה האסלאמית תעניק להם רשת ביטחון מול דמשק וטורקיה. בינואר 2026 התברר שההנחה הזאת הסתיימה. וושינגטון לא התערבה צבאית כדי לעצור את התקדמות כוחות ג'ולאני; היא התמקדה בתיווך להפסקת אש וקיבלה את העיקרון של איחוד סוריה תחת הממשלה המרכזית. סוכנות הידיעות אסושייטד פרס תיארה את המהלך כשינוי אמריקאי שהוביל לנפילת ה־SDF ממעמדו, בעוד שההסכם הסופי זכה לברכה אמריקאית כ„אבן דרך היסטורית".

המפנה האמריקאי היה חד במיוחד משום שה־SDF לא היה עוד מיליציה שולית אלא שותף ששילם מחיר כבד במלחמה במדינה האסלאמית. במשך שנים החזיקו הכורדים מחנות וכליאה של אלפי אנשי הארגון והגנו על מרחב שבו פעלו גם חיילים אמריקאים. בינואר 2026, כאשר המערכה איימה גם על בתי כלא ומחנות, ארצות הברית דרשה להגן על עצורי המדינה האסלאמית — אך לא הפכה את עצם קיום האוטונומיה הכורדית לקו אדום. מבחינת הכורדים זו הייתה נטישה: השותפות שהעניקה להם מעמד צבאי לא העניקה להם ערבות פוליטית כאשר וושינגטון החליטה שהאינטרס החדש הוא חיזוק ממשלה מרכזית בדמשק.

ג'ולאני ניהל את המהלך תוך שמירה על הערוץ האמריקאי. תחקיר רויטרס על הקרבות בינואר תיאר כיצד דמשק שילבה לחץ צבאי עם מגעים בוושינגטון, בפריז ובאזור, וקיבלה למעשה מרחב לפעולה מוגבלת כל עוד נשמרים האזרחים הכורדים ומתקני הכליאה של המדינה האסלאמית. כאשר כוחות הממשלה התקדמו מעבר למה שוושינגטון ביקשה, הופעל לחץ לעצור — אבל לא כדי להחזיר לכורדים את כל השטח שאיבדו. כך הצליח ג'ולאני לשנות את המפה בלי לאבד את הגיבוי האמריקאי שבנה במהלך 2025.

13. ירושלים–דמשק |תמונת המצב עד 25 באוגוסט 2026

בקיץ 2026 ניצבו ישראל וסוריה בנקודה שלא הייתה אפשרית ערב המלחמה. משטר אסד נפל, הכוחות האיראניים איבדו את מדינת המעבר המרכזית שלהם והצבא הסורי הישן פורק ברובו בתקיפות ישראליות. מנגד, צה"ל החזיק בכתר החרמון ובמוצבים ברצועת החיץ, המשיך לפעול נגד התארגנויות בדרום, והמשטר החדש בדמשק דרש להחזיר את הסדר שנקבע בהסכם הפרדת הכוחות משנת 1974. בין הצדדים התקיים ערוץ אמריקאי, אך הוא טרם הפך להסדר מחייב.

ב־26 ביולי אמר אחמד א־שרע כי סוריה מבקשת הסכם ביטחוני עם ישראל וכי הסכם כזה עשוי לפתוח בעתיד דרך לשלום, בלי שסוריה תוותר על תביעתה לרמת הגולן. מבחינת דמשק נועד ההסכם להביא להפסקת התקיפות ולנסיגה ישראלית מן השטחים שנתפסו בדצמבר 2024; ישראל דרשה פירוז בדרום, מנגנוני פיקוח והתחייבות שתמנע חזרת איראן, חיזבאללה וארגונים פלשתינאיים אל גבול הגולן.

באוגוסט חזרה הזירה והתחממה. ב־18 באוגוסט דיווח השליח האמריקאי תומאס בארק כי וושינגטון פועלת להקמת מנגנון למניעת חיכוך בין ישראל, טורקיה וסוריה, לאחר שתקיפה ישראלית בבסיס אבו א־דוהור הפתיעה את אנקרה. המנגנון נועד להפריד בין הפעילות הישראלית נגד איומים לבין הניסיון הטורקי לבנות מחדש את יכולות הצבא הסורי, ולמנוע מאירוע מקומי להפוך לעימות ישיר בין ישראל לטורקיה.

ב־22 באוגוסט תקפה ישראל מן האוויר באזור בית ג׳ין. צה״ל מסר שהיעד היה אדם שעסק בקידום איום מיידי, ואילו דמשק גינתה את התקיפה ודיווחה על פצועים אזרחים. האירוע המחיש כי גם בזמן משא ומתן ישראל אינה מוותרת על חופש הפעולה בדרום, וכי הפער בין תפיסת ההגנה הקדמית של ישראל לבין דרישת הריבונות הסורית נשאר בעינו.

ב־23 באוגוסט נפגשו בירדן נציגים בכירים מישראל ומסוריה בתיווך אמריקאי. השיחות נועדו לבלום את ההסלמה ולחדש את המגעים להסכם ביטחוני, לאחר שקפאו בתקופת המערכה מול איראן. שר החוץ הסורי אסעד א־שיבאני אמר כי דמשק מצפה לחידוש המשא ומתן אף שאין אמון בין הצדדים. טיוטת ההסדר שנדונה כללה אזורי הגבלת כוחות, שימוש מחודש במנגנוני האו״ם ורשת תקשורת שתאפשר לטפל בתקריות לפני הפעלת אש.

יום לאחר מכן, ב־24 באוגוסט, הסירה ארצות הברית באופן רשמי את סוריה מרשימת המדינות נותנות החסות לטרור, שבה נכללה מאז 1979. ההחלטה פתחה אפשרויות רחבות יותר למימון, להשקעות, לסיוע ולשיקום, והעניקה לא־שרע הישג מדיני מרכזי. היא גם הגדילה את מנוף הלחץ האמריקאי: דמשק קיבלה לגיטימציה וגישה לכלכלה העולמית, ובתמורה נדרשה להמשיך להתרחק מאיראן, לרסן ארגונים חמושים ולהתקדם להסדרים אזוריים.

נכון ל־25 באוגוסט 2026 לא נחתם הסכם בין ירושלים לדמשק. ישראל לא נסוגה מכתר החרמון ומרצועת החיץ, וסוריה לא קיבלה את הדרישה הישראלית להשאיר את הדרום מפורז באופן קבוע. עם זאת, המערכת השתנתה מן היסוד: במקום משטר סורי המשמש גשר לאיראן, עמדה מול ישראל ממשלה המבקשת הכרה אמריקאית, השקעות וקשר מדיני; במקום גבול הנשען רק על הסכם ישן, נוצרו מוצבים ישראליים, ערוץ תיאום ושיחות על מנגנון ביטחוני חדש.

בלב המגעים עמדה מפת הביטחון של דרום סוריה. ישראל ביקשה להבחין בין שלוש טבעות: מרחב הסמוך לגבול שבו לא יוצב נשק כבד; אזור רחב יותר שבו תוגבל תנועת יחידות צבאיות; ומרחב פיקוח שיאפשר לאונדו״ף ולערוץ התיאום לאמת הפרות. דמשק הסכימה לדון בהגבלות, אך התנגדה לכך שהן יקבעו נוכחות ישראלית קבועה או יעניקו לישראל זכות פעולה בלתי מוגבלת. שאלת א־סווידא נוספה למחלוקת: ישראל דרשה ערבויות מעשיות לדרוזים, ואילו השלטון הסורי חשש שהערבויות יהפכו את המחוז לישות החורגת משליטתו.

גם שאלת הנסיגה לא הייתה בינארית. אפשר היה לצמצם פשיטות בתוך כפרים, להעביר אחריות בנקודות מסוימות לכוח בינלאומי ולהרחיק את המגע היומיומי עם האוכלוסייה, בלי לוותר מיד על כתר החרמון ועל נקודות ההתרעה החיוניות. מנגד, נוכחות שאינה מלווה בהסדר ובתיאום עלולה להרחיב את ההתנגדות המקומית ולחייב עוד ועוד פעולות סיכול. לפיכך נדרש הסכם לקבוע לוח זמנים מותנה: כל צעד ישראלי ייענה בפירוז מאומת, בסגירת נתיבי הברחה ובפעולה סורית נגד התארגנויות חמושות בדרום.

זהו מצב ביניים ולא נקודת סיום. הישגה של ישראל היה שבירת הציר האיראני בסוריה, פירוק חלק גדול מן האיום הצבאי הסורי ויצירת עומק בגולן. משימתה הבאה הייתה להמיר את ההישג להסדר שאינו מחזיר את איראן ואת שלוחיה, אינו מאפשר התבססות צבאית טורקית המאיימת על חופש הפעולה, ומגן על הדרוזים בלי להפוך את דרום סוריה לזירת חיכוך קבועה. עד שיובטחו התנאים האלה, המשא ומתן יתקיים לצד נוכחות צבאית ופעולות סיכול.

10. החזית העיראקית | המיליציות נאמנות איראן

בבוקר 7 באוקטובר 2023 לא הייתה עיראק מדינת אויב פעילה של ישראל. לא התקיימו בין המדינות יחסים דיפלומטיים, החוק העיראקי אסר נורמליזציה עם ישראל, והמערכת הפוליטית בבגדאד הייתה רוויה בכוחות המזוהים עם איראן; ובכל זאת הצבא העיראקי לא יצא למלחמה, חיל האוויר העיראקי לא תקף את ישראל וממשלת מוחמד שיאע א־סודאני ניסתה לאורך רוב המערכה להרחיק את המדינה מעימות ישיר. אלא שבתוך אותה מדינה עצמה פעלו ארגונים חמושים שהחזיקו טילים, רקטות וכטב״מים, קיבלו סיוע והכוונה מאיראן והחליטו בעצמם מתי לתקוף את ארצות הברית ומתי לשגר לעבר ישראל. מכאן נובע הפרדוקס שמלווה את הפרק כולו: עיראק לא הכריזה מלחמה, אבל משטחה התנהלה מלחמה.

המיליציות העיראקיות לא היו שוליים מחתרתיים חסרי אחיזה במדינה. חלקן פעלו בתוך מסגרת אל־חשד א־שעבי — כוחות הגיוס העממי — שנבנתה בשנות המלחמה במדינה האסלאמית וקיבלה בהדרגה מעמד רשמי במערכת הביטחון. בשנת 2024 מנתה המסגרת כ־150 אלף אנשי כוח, אך היא לא הייתה גוף אחיד: לצד יחידות מקומיות ולא־איראניות פעלו בה ארגונים שיעיים ותיקים שקיימו קשר עמוק עם כוח קודס, החזיקו זרועות פוליטיות וכלכליות והפעילו כוח שאינו תמיד כפוף בפועל להחלטת ראש הממשלה.

לאחר 7 באוקטובר הופיע שם חדש שחיבר חלק מן הארגונים הללו בלי להפוך אותם לצבא אחד: ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״. זה היה מותג גג שבאמצעותו קיבלו ארגונים שונים אחריות על תקיפות נגד בסיסים אמריקאיים, ובהמשך גם נגד ישראל. השימוש בשם משותף סיפק עמימות: הוא אפשר להציג חזית אחת של ״התנגדות״, אך הקשה על ייחוס פעולה לארגון מסוים ועל קביעת שרשרת הפיקוד המדויקת. במציאות פעלו בתוך המעטפת בעיקר כתאא׳ב חיזבאללה, חרכת חיזבאללה א־נוג׳באא׳, כתאא׳ב סייד א־שהדאא׳ וארגונים נוספים המזוהים בדרגות שונות עם איראן.

מבחינת איראן הייתה עיראק נכס אסטרטגי בכמה שכבות בעת ובעונה אחת. היא הייתה מדינה שכנה שמעניקה לטהראן עומק מערבי; מרחב שבו ניתן להציב ארגונים חמושים מחוץ לשטח איראן; חלק מן הגשר היבשתי המוביל לסוריה וללבנון; ומדינה שבה נוכחות אמריקאית מספקת יעד קבוע ללחץ. כאשר פרצה מלחמת ה־7.10 ניתן היה להשתמש באותה תשתית כדי לפתוח חזית נוספת בלי שהצבא האיראני עצמו יצטרך לשאת מיד במחיר. אבל לאיראן היה גם אינטרס הפוך: לא לתת למיליציות למשוך את ארצות הברית או את ישראל למלחמה שתחריב את הנכס העיראקי שבנתה במשך שני עשורים. המתח בין שני האינטרסים האלה — הפעלת השלוחים ושימורם — יסביר גם את רגע ההסלמה וגם את רגע העצירה.

1. צבא בתוך המדינה | מ־2003 עד ערב המלחמה

שורשי הכוח הפרו־איראני בעיראק קדמו בהרבה ל־7 באוקטובר. הפלישה האמריקאית בשנת 2003 הפילה את משטר סדאם חוסיין ופתחה מערכת פוליטית חדשה שבה קיבלו מפלגות שיעיות כוח מרכזי. איראן ניצלה את הגבול

הארוך, את קשריה עם גולים עיראקים ששבו למדינה ואת הוואקום הביטחוני כדי לבנות השפעה עמוקה. כוח קודס סיפק כסף, נשק, אימונים וידע לארגונים שיעיים, וחלק מן המיליציות תקפו לאורך שנות הכיבוש חיילים אמריקאים באמצעות רקטות, מטענים חודרי שריון וחוליות תקיפה.

כתאא׳ב חיזבאללה הפכה בהדרגה לאחד הנכסים הצבאיים החשובים ביותר של איראן בעיראק. לצדה פעלו עסאא׳ב אהל אל־חק, ארגון שנבנה מתוך המיליציות השיעיות של שנות הכיבוש, וחרכת חיזבאללה א־נוג׳באא׳ שהוקמה ב־2013 ושילבה זיקה אידאולוגית חזקה לטהראן עם ניסיון קרבי בעיראק ובסוריה. כאשר המדינה האסלאמית כבשה את מוסול וחלקים נרחבים מעיראק ב־2014, הפכו המיליציות לחלק מרכזי במאמץ להציל את המדינה. האיום הסוני הג׳יהאדיסטי העניק להן לגיטימציה ציבורית, כוח אדם, תקציבים וגישה רשמית למערכות הביטחון.

אל־חשד א־שעבי נבנה כמטרייה של עשרות יחידות מסוגים שונים. אין לתאר את כולו כשלוח איראני: בתוכו פעלו גם כוחות המזוהים עם הממסד הדתי העיראקי, שבטים ומיעוטים מקומיים. אבל הארגונים הקרובים ביותר לאיראן הצליחו לנצל את המסגרת כדי להחזיק מעמד צבאי ממוסד בלי לוותר על שרשראות קשר עצמאיות לכוח קודס. בכך נוצר מבנה חריג: הלוחם מקבל משכורת ממסגרת ביטחונית עיראקית, הארגון שלו מחזיק סיעה בפרלמנט ופעילות כלכלית, אך שאלות של מלחמה ושלום יכולות להיקבע גם מחוץ למנגנון המדינה.

ארבע המיליציות החשובות ביותר למערכה של 2023–2024 לא מילאו אותו תפקיד. כתאא׳ב חיזבאללה הייתה בעלת יכולת צבאית גבוהה וקשרים הדוקים במיוחד לכוח קודס; א־נוג׳באא׳ שמרה על זהות אידאולוגית לוחמנית והציגה בגלוי יעד של הוצאת ארצות הברית מן האזור; כתאא׳ב סייד א־שהדאא׳ שילבה פעילות צבאית בעיראק ובסוריה; ועסאא׳ב אהל אל־חק החזיקה גם מנגנון פוליטי משמעותי והעדיפה לעיתים לפעול דרך מוסדות המדינה יותר מאשר באמצעות קבלת אחריות ישירה על אש. ההבדלים הללו חשובים: ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ הייתה חזית משותפת, אבל לא ביטלה את התחרות בין הארגונים על מעמד, כסף וקִרבה לטהראן.

ממשלת א־סודאני, שנכנסה לתפקידה באוקטובר 2022, נשענה בעצמה על קואליציה שיעית שבה יש למפלגות המזוהות עם המיליציות כוח. לכן גם כאשר רצתה לרסן אותן, לא היה בידה מנגנון פשוט של פקודה צבאית. פירוק יחידה, מעצר מפקד או סגירת בסיס עלולים היו להפוך מיד למשבר פוליטי ולחיכוך עם כוח חמוש. זה מסביר מדוע לאורך המלחמה בגדאד תנסה שוב ושוב לשכנע, לתווך ולבקש מטהראן עזרה — במקום להורות באופן חד־צדדי על הפסקת האש.

התוצאה בלטה במיוחד במאבק עם ארצות הברית. איראן ביקשה לדחוק את הכוחות האמריקאיים מעיראק, והמיליציות הפכו את הנוכחות בבסיסים כמו עין אל־אסד וארביל למטרה קבועה. ארצות הברית מצדה ניסתה להבחין בין ממשלת עיראק, שאיתה קיימה שיתוף פעולה, לבין ארגונים שחלקם נמצאים בתוך מסגרת ביטחונית רשמית אך תוקפים אותה. הסתירה הזאת הגיעה לשיא בינואר 2020, כאשר כלי טיס אמריקאי חיסל ליד נמל התעופה של בגדאד את מפקד כוח קודס קאסם סולימאני ואת אבו מהדי אל־מוהנדס, סגן מפקד אל־חשד א־שעבי ומנהיג כתאא׳ב חיזבאללה.

חיסול השניים לא פירק את המערכת. הוא פגע במנגנון הקישור האישי שבין טהראן למיליציות, אך השאיר אחריו ארגונים חמושים, בסיסים, תקציבים ומנהיגים פוליטיים. עד 2023 כבר הייתה עיראק מדינה שבה איראן אינה צריכה להציב דיוויזיה משלה כדי להשפיע על החלטות ביטחוניות. די היה לה להחזיק שותפים חמושים שמסוגלים להפעיל לחץ, ובמקביל ליהנות מכך שממשלת עיראק עדיין מקיימת קשרים עם וושינגטון ומנהלת מדינה שמכניסה מיליארדי דולרים מנפט. זו המערכת שנכנסה למלחמת ה־7.10.

2. אחרי 7 באוקטובר: האמריקאים הם היעד הראשון | 17 באוקטובר 2023–ינואר 2024

עשרה ימים לאחר הטבח בעוטף החל קצב חדש. ב־17–18 באוקטובר הותקפו בסיסים שבהם שהו כוחות אמריקאיים בעיראק ובסוריה, והאירועים הפכו במהירות לשגרה. המיליציות קשרו את הירי במפורש לתמיכה האמריקאית בישראל. מבחינתן, פגיעה בחיילים אמריקאים הייתה דרך להעלות את מחיר הסיוע לישראל ולחדש באותה הזדמנות את המערכה הוותיקה להוצאת ארצות הברית מעיראק.

הגאוגרפיה הפכה את הכוחות האמריקאיים ליעד קל יותר מישראל. עין אל־אסד במערב עיראק, המתקנים באזור ארביל ובסיסי הקואליציה במזרח סוריה היו במרחקים שמתאימים לרקטות, כטב״מים וטילים קצרי טווח. ישראל, לעומת זאת, נמצאת מאות קילומטרים מערבה ודורשת אמל״ח ארוך טווח ומסלולי טיסה דרך ירדן או סוריה. לכן בחודשים הראשונים התמקד עיקר המאמץ בבסיסים האמריקאיים, בעוד ההודעות על תקיפות ישראל היו עדיין מעטות יותר וקשות יותר לקישור לאירועים שנצפו בישראל.

התקיפות נבנו מדפוס חוזר: כטב״ם נפץ יחיד או זוג כטב״מים לעבר בסיס, מטח רקטות קצר, ולעיתים שילוב של כמה אמצעים כדי להעמיס על ההגנה. חלק מן הכלים יורטו, אחרים נפלו בשטח הבסיסים או בקרבתם. הצבא האמריקאי חיזק הגנה אווירית, הפעיל מערכות נגד כטב״מים ושמר מטוסי קרב בכוננות. למרות זאת נרשמו פצועים, ובכמה מקרים פגיעה במבנה או בכלי טיס הייתה קרובה מאוד להפוך לאירוע קטלני.

כבר עד 30 באוקטובר ספר הפנטגון 14 תקיפות בעיראק ותשע בסוריה. ב־26 באוקטובר, לאחר שעשרים ואחד חיילים אמריקאים נפצעו בתקיפות הראשונות וקבלן אמריקאי מת מאירוע לבבי בזמן התרעה, תקפו מטוסי ארצות הברית שני מתקנים ליד אל־בוכמאל שבמזרח סוריה ששימשו את משמרות המהפכה והמיליציות. וושינגטון הדגישה שהתקיפה נפרדת מן המלחמה בעזה ונועדה להגנת הכוחות, אך עבור המיליציות עצם הקשר היה ברור: ככל שהן מפעילות אש בשם עזה, ארצות הברית תוקפת את המערכת האיראנית שמאחוריהן.

התגובה הראשונה לא עצרה את האש. עד 9 בנובמבר כבר נרשמו 41 תקיפות על בסיסים אמריקאיים בעיראק ובסוריה ו־56 אנשי צבא נפצעו, בעיקר מפגיעות קלות ומזעזועי מוח. באותו לילה תקפו שני מטוסי F-15 מחסן נשק במזרח סוריה ששימש את משמרות המהפכה ובעלי בריתם. ב־12 בנובמבר הותקפו גם מתקן אימונים ליד אל־בוכמאל ובית מסתור באזור אל־מיאדין. שלוש המהלומות האמריקאיות בתוך פחות משלושה שבועות לא פגעו בבסיסי המיליציות בעיראק עצמה במלוא העוצמה; וושינגטון עדיין ניסתה להרתיע בלי לערער את ממשלת בגדאד.

ב־21 בנובמבר כבר עמד המספר על כ־66 תקיפות — 32 בעיראק ו־34 בסוריה. באותו שלב הפכה המערכה נגד הבסיסים למבחן של סבלנות. המיליציות ניסו להוכיח שהאמריקאים אינם יכולים להישאר באזור בלי לשלם מחיר קבוע; ארצות הברית ניסתה להראות שאינה נסוגה ושכל עליית מדרגה תביא לפגיעה בתשתיות. אף צד לא ביקש מלחמה ישירה, ולכן נוצר דפוס שבו עשרות תקיפות קטנות מצטברות תחת תקרה לא רשמית של מספר הרוגים נמוך.

גם חג המולד לא עצר את הדפוס. ב־25 בדצמבר תקף כטב״ם בסיס ליד ארביל ופצע שלושה אנשי שירות אמריקאים, אחד מהם באורח קשה. ארצות הברית הגיבה עוד באותו לילה בתקיפות על שלושה מתקנים של כתאא׳ב חיזבאללה וארגונים קשורים בעיראק. עבור בגדאד היה זה אות אזהרה נוסף: ככל שהמיליציות תוקפות מתוך שטח המדינה, גם האמריקאים מתחילים להעביר את התגובה מסוריה בחזרה לעיראק עצמה.

ב־20 בינואר הותקף בסיס עין אל־אסד במטח של טילים בליסטיים ורקטות. מערכות ההגנה יירטו חלק מן האיומים, אך אנשי שירות אמריקאים נבדקו לאחר שנפגעו מזעזועי מוח. האירוע המחיש עליית מדרגה מעבר לכטב״ם הבודד: המיליציות והמערכת האיראנית שסביבה החזיקו גם יכולת לשגר חימוש מהיר וכבד יותר לעבר בסיס גדול. שמונה ימים לאחר מכן הגיע Tower 22 והפך את האזהרה למציאות.

במקביל הופיעה החזית הישראלית. ב־2 בנובמבר קיבלה ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ אחריות על תקיפה לעבר יעד באזור ים המלח; באותו יום תועד בירדן טיל שיוט איראני ממשפחת קודס שנפל או יורט בדרכו מערבה. בדצמבר נטלו המיליציות אחריות על תקיפות נוספות לעבר ישראל, ובהן תקיפה ארוכת טווח ב־22 בדצמבר. לא בכל הודעת אחריות זוהה בישראל כלי שחצה את הגבול, ולכן יש להבחין בין מלחמת התעמולה לבין האירועים שבהם נצפה בפועל שיגור, יירוט או פגיעה. אבל עצם הניסיון כבר הראה שהמיליציות אינן רואות את הזירה העיראקית רק כחזית נגד ארצות הברית.

3. Tower 22: הגבול שנחצה | ינואר–פברואר 2024

ב־28 בינואר 2024 נחצה הגבול. כטב״ם נפץ פגע במוצב האמריקאי Tower 22 בצפון־מזרח ירדן, סמוך לגבול עם סוריה. שלושה חיילים אמריקאים נהרגו ועשרות נפצעו. וושינגטון ייחסה את התקיפה ל״התנגדות האסלאמית בעיראק״ והצביעה על כתאא׳ב חיזבאללה כגורם מרכזי במערכת שביצעה אותה.

Tower 22 היה מוצב לוגיסטי קטן יחסית שבו שהו כ־350 אנשי צבא אמריקאים. הכטב״ם פגע ביחידות מגורים ולא במערכת נשק, ולכן מספר הנפגעים היה גבוה במיוחד: סמל ויליאם ג׳רום ריברס, מומחית קנדי לדון סנדרס ומומחית בריאונה אלכסונדריה מופט נהרגו, ויותר מארבעים אנשי שירות נפצעו. במשך שלושה חודשים הצליחו מערכי ההגנה למנוע מאירועים דומים להפוך לקטלניים; Tower 22 הראה שכאשר האש נמשכת מספיק זמן, הסטטיסטיקה יכולה להתהפך בלילה אחד.

האמריקאים גם הבינו שהבעיה אינה רק הכלי שחדר. מאחוריו עמדה מערכת של מודיעין, הכנת משגר, בחירת נתיב, לוגיסטיקה ומפקדים שחלקם פעלו מעיראק וחלקם מסוריה. לכן תגובת פברואר נועדה לפגוע בשרשרת ולא רק במשגר האחרון. המהלך הרחב של 2 בפברואר והחיסול בבגדאד כמה ימים אחר

כך שידרו למיליציות שהפעם ארצות הברית מוכנה לעבור מפגיעה במחסן לפגיעה בבני אדם שמנהלים את המערכה.

הפגיעה המחישה את אחת הבעיות הקשות בהגנה מפני כטב״מים. כלי זול יחסית, שטס נמוך ובמהירות מתונה, יכול להגיע אל בסיס שהותקף פעמים רבות קודם לכן ולפגוע דווקא במבנה מגורים. במשך חודשים כמעט כל התקיפות הסתיימו בלי הרוגים אמריקאים; באותו לילה פגיעה אחת שינתה את כל החישוב. הנשיא ג׳ו ביידן התחייב להגיב, והפנטגון הכין מהלומה רחבה יותר מן התקיפות הנקודתיות שקדמו לה.

פחות מ־48 שעות לאחר הפגיעה הגיע לבגדאד מפקד כוח קודס אסמאעיל קאאני ונפגש עם נציגי המיליציות. המסר שלו היה מעשי: הרג אמריקאים מסכן את התשתית שבנתה איראן בעיראק ועלול להביא למכה שתפגע במפקדים, במחסנים ובאיראן עצמה. ההנחיה לא נועדה לפרק את המיליציות אלא להחזיר את האש למדרגה שניתן לשלוט בה.

ב־2 בפברואר תקפה ארצות הברית יותר מ־85 מטרות בשבעה מתקנים בעיראק ובסוריה. המטרות כללו מפקדות, אתרי מודיעין, מחסני טילים ורקטות, מתקני כטב״מים ותשתיות לוגיסטיות של כוח קודס והמיליציות. ימים לאחר מכן, ב־7 בפברואר, חוסל בבגדאד וויסאם מוחמד ״אבו בכר״ א־סעדי, מפקד בכיר בכתאא׳ב חיזבאללה שהיה אחראי על פעילות הארגון בסוריה ועל תקיפות נגד כוחות אמריקאיים.

התוצאה הייתה מיידית. התקיפות נגד הכוחות האמריקאיים כמעט נעצרו. במרץ העיד מפקד פיקוד המרכז האמריקאי, גנרל מייקל קורילה, כי מאז תחילת המערכה בוצעו כ־173 תקיפות נגד כוחות ארה״ב והקואליציה בעיראק, בסוריה ובירדן, אך במשך יותר מחודש לא נרשמה תקיפה חדשה. קורילה הגדיר את ההרתעה זמנית — ובצדק. איראן והמיליציות לא ויתרו על מטרותיהן; הן פשוט הבינו שמול ארצות הברית המחיר עלה.

זהו רגע המעבר החשוב בפרק. המערכת העיראקית לא חדלה לפעול משום שאיבדה יכולת. היא שינתה מוקד. כאשר תקיפת בסיס אמריקאי עלולה להביא עשרות מטוסי קרב ומתקפה על עשרות יעדים, אפשר להפנות חלק מן הכוח ליעד אחר שהמלחמה בעזה מעניקה לגיטימציה לתקוף אותו — ישראל. במהלך האביב והקיץ יהפוך המעבר הזה ממספר הודעות אחריות לקו פעולה מרכזי.

4. המטרה מתחלפת: מעיראק לישראל | נובמבר 2023–אפריל 2024

כבר בחודשים הראשונים נטלו המיליציות אחריות על עשרות ניסיונות תקיפה לעבר ישראל, אך המרחק יצר בעיה מבצעית אחרת לחלוטין מזו של חיזבאללה. רקטה קצרה אינה יכולה לצאת מעיראק ולהגיע לאילת או לרמת הגולן. כדי להפוך את עיראק לחזית ישראלית נדרשו כטב״מי נפץ בעלי טווח של מאות קילומטרים, טילי שיוט וכלים המסוגלים לנוע דרך מרחבים שבהם פועלות מערכות גילוי של ישראל, ארצות הברית ומדינות נוספות.

מבחינה טכנית נשענה החזית על תעשיית האמל״ח האיראנית שכבר הופצה לשלוחים. משפחת טילי השיוט קודס, שכונתה בעיראק גם ״ארקב״, אפשרה טיסה לטווח ארוך בגובה נמוך; כטב״מי שאהד ממשפחות שונות סיפקו חלופה זולה יותר שניתן לשגר ממסילות פשוטות. לא היה צורך בבסיס חיל אוויר. חוליה יכולה להכין כלי בשטח מדברי, לתכנת מסלול ולשגר אותו מערבה, כאשר רוב זמן הטיסה מתרחש הרחק מטווח תגובה ישראלי מיידי.

המרחק גם יצר תלות גדולה יותר במודיעין ובתיאום איראני. כדי לפגוע בבסיס ולא רק להגיע למדינת ישראל נדרשים נתוני מיקום מדויקים, מערכות ניווט אמינות ותכנון נתיב שמנסה לעקוף אזורי גילוי. ככל שהמיליציות עברו מהצהרות כלליות על ״יעד חיוני״ לפרסום סרטונים של כלי חדשים ותקיפות של בסיסים, ניתן היה לזהות תהליך למידה. עיראק לא הייתה יכולה להתחרות בחיזבאללה בכמות; היא ניסתה לפצות בטווח, בהפתעה ובשילוב עם זירות אחרות.

לכן המלחמה ממזרח הייתה בראש ובראשונה מלחמת ניווט והגנה אווירית. כלי ששוגר ממערב עיראק יכול לנוע דרך המדבר הסורי לעבר הגולן, או לרדת דרומה במסלול ארוך יותר לעבר הערבה ואילת. חלק מן הכלים יורטו עוד לפני שחצו את גבול ישראל; אחרים נפלו בדרך. אפילו כאשר המיליציה פרסמה הודעה על ״פגיעה ביעד חיוני״, לעיתים לא נרשמה בישראל התרעה או פגיעה מקבילה. מנגד, ככל שהצטבר הניסיון וככל שהגיעו אמצעים מתקדמים יותר, גדל הסיכוי שכלי אחד ימצא פרצה.

במקביל למאמץ היירוט הפעילה ישראל שכבת הגנה נוספת שכמעט לא נראתה לעין: שיבושי ניווט לוויני. כבר מתחילת המלחמה הורגשו שיבושי GPS נרחבים בצפון הארץ ובדרומה, ובתחילת אפריל 2024 הורחבו השיבושים גם לחלקים ממרכז ישראל, על רקע ההיערכות למתקפה האיראנית .משתמשים באפליקציות ניווט מצאו את עצמם לכאורה בביירות או בקהיר ,אך המטרה לא הייתה אזרחית אלא מבצעית – להקשות על כטב״מים ,טילי שיוט ואמצעי לחימה אחרים הנשענים על ניווט לוויני להגיע בדיוק לנקודת הציון שהוזנה בהם .מול המיליציות העיראקיות הייתה לכך חשיבות מיוחדת :הכטב״ם ששוגר ממזרח נדרש לעבור מאות קילומטרים ולהגיע אל מטרה קטנה יחסית בתוך ישראל ,ולכן ההגנה הישראלית לא הסתכמה בניסיון ליירט אותו בשלב הסופי אלא ביקשה גם לשבש את יכולתו לנווט אל היעד מלכתחילה.

ב־1 באפריל הגיע האיום לראשונה לתוצאה פומבית ברורה. מעט לאחר שתיים בלילה הופעלו התרעות באילת ובחבל אילות. מטרה אווירית שחצתה מכיוון מזרח נפלה במרחב מפרץ אילת, גרמה נזק קל למבנה ולא גרמה לנפגעים. ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ קיבלה אחריות על תקיפה של ״יעד חיוני״ בעיר. זו הייתה הפגיעה הישירה הראשונה בישראל שנקשרה באופן פומבי למיליציות העיראקיות.

שבועיים לאחר מכן הפך המרחב העיראקי לחלק גם מן המתקפה האיראנית הישירה הראשונה. בלילה שבין 13 ל־14 באפריל שיגרה איראן מאות כטב״מים, טילי שיוט וטילים בליסטיים לעבר ישראל; חלק מן הכלים עברו במרחב האווירי העיראקי, והמערכה האזורית של ההגנה האווירית נפרשה מעיראק וירדן ועד ישראל. צה״ל תיאר את מתקפת ״מגן ברזל״ כאירוע שבו נורו יותר מ־350 איומים משטח איראן, עיראק, תימן ולבנון. בכך התמזגו לרגע החזית המדינתית והחזית השלוחית למהלך אחד.

באפריל גם נרשמה תזכורת לכך שהשקט מול ארצות הברית אינו מוחלט. ב־22 באפריל בוצעו שוב ניסיונות תקיפה נגד מתקנים אמריקאיים בעיראק ובסוריה, הראשונים לאחר הפוגה של כמעט שלושה חודשים. וושינגטון דרשה מבגדאד להגן על הכוחות האמריקאיים. המיליציות, עם זאת, לא חזרו באותו שלב לקצב של סוף 2023; המאמץ נגד ישראל הלך ותפס מקום גדול יותר.

מנקודת המבט הישראלית נוצרה זירה שאין לה גבול משותף עם ישראל ובכל זאת חייבת משאבי הגנה. מטוסי קרב נדרשו להחזיק כוננות ליירוטים במזרח,

מערכי המכ״ם לעקוב אחר נתיבים ארוכים והקשר עם האמריקאים ועם מערכי ההגנה האזוריים קיבל חשיבות יומיומית. חזית עיראק לא אילצה פינוי יישובים ולא הפעילה מאות רקטות ביום, אך היא האריכה את קו ההגנה של ישראל מאות קילומטרים מזרחה.

5. אביב וקיץ 2024: יותר שיגורים, אמל״ח מתקדם יותר

בחודשים מאי ויוני זיהו גורמי ביטחון מערביים וישראליים עלייה גם במספר ניסיונות התקיפה וגם באיכות האמל״ח. Reuters דיווח בתחילת יוני כי המיליציות משתמשות יותר ויותר בטילי שיוט, לצד כטב״מים ארוכי טווח, וכי לפחות שני אירועים כבר הגיעו לפגיעה ביעד בעוד מספר גדול יותר של כלים יורטו בידי מערכות אמריקאיות וישראליות.

באותה תקופה התברר גם שלמיליציות אין צורך לבחור רק נתיב אחד. כלי יכול לצאת ממערב עיראק, לעבור בדרום סוריה ולנסות להגיע לגולן; שיגור אחר יכול לנוע מדרום־מערב לעבר ירדן והערבה. מסלולים שונים מחייבים את ישראל להחזיק תמונת אוויר רחבה ולשלב מכ״מים קרקעיים, מטוסי קרב ומערכי הגנה. חלק מן היירוטים בוצעו מחוץ לשטח ישראל, כך שהאזרח הישראלי לא תמיד ראה את הקרב שהתרחש מאות קילומטרים ממנו.

שילוב הזירות היה חלק מהרעיון האיראני הרחב. אם החות׳ים מאלצים את ישראל להגן על ים סוף ואילת, חיזבאללה מאלץ אותה להגן על הצפון והמיליציות העיראקיות שולחות כלים ממזרח, מערכת ההגנה צריכה לעקוב בו־זמנית אחר טווחים ואזימוטים שונים. גם מספר קטן יחסית של שיגורים יכול אפוא לייצר השפעה מערכתית גדולה ממספר הנפגעים שהוא גורם בפועל. זו הייתה תרומתה של עיראק לציר: לא מסה של אש, אלא עוד כיוון שמרחיב את המעטפת.

טיל שיוט שונה מכטב״ם נפץ לא רק במהירות. הוא מסוגל לטוס במסלול נמוך, לשנות נתיב ולהקשות על מערכות גילוי. עבור המיליציות זו הייתה דרך להגדיל את הסיכוי לחדור את המעטפת בלי להחזיק טילים בליסטיים כבדים. במקביל המשיכו הכטב״מים לשמש כאמצעי העיקרי: הם זולים יותר, ניתן לשגרם במספרים גדולים, וחלקם מבוססים על משפחות איראניות שהופצו בין שלוחי טהראן ברחבי האזור.

הקצב עדיין לא היה דומה לחזית לבנון. ביולי נרשמו על פי מעקב של מכון וושינגטון 13 הודעות אחריות של ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ לתקיפות נגד ישראל, ובאוגוסט שש בלבד. אבל בתוך המספרים הקטנים יחסית הסתתר שינוי בשיטת הפעולה. יעדים בנמלי אילת וחיפה, בבסיסים ברמת הגולן ובבקעת הירדן הפכו חלק משפה מבצעית קבועה, והארגונים החלו להציג עצמם כחזית שמסייעת הן לעזה והן לחיזבאללה.

בחירת המטרות המחישה שגם המיליציות ניסו לעבור בהדרגה מפגיעה בבסיסים צבאיים לניסיון לאיים על התשתית האסטרטגית של ישראל. לצד הודעות אחריות וניסיונות שכוונו לתשתיות מים ולמתקני התפלה לאורך החוף, ב־ביולי 2024 הודיעה ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ כי שיגרה כטב״מים 10 לעבר תחנת הכוח ״אורות רבין״ בחדרה – אחת מתשתיות ייצור החשמל החשובות בישראל. במקרה הזה לא פורסם אישור ישראלי לכך שהכטב״מים אכן פגעו בתחנה, ולכן נכון להתייחס לכך כניסיון וכטענת אחריות של המיליציות ולא כפגיעה מאומתת. הבחירה בתחנת כוח ובמתקני מים מראה את ההיגיון שמאחורי הרחבת המערכה: לא רק לפגוע בחיילים, אלא לנסות לאיים על חשמל

ומים – מערכות אזרחיות חיוניות שפגיעה בהן יכולה לייצר השפעה רחבה בהרבה מזו של פגיעה נקודתית במטרה צבאית.

גם הגבול בין המערכה נגד ישראל למערכה נגד ארצות הברית לא נעלם. בסוף יולי תקפה ארצות הברית באזור ג׳ורף א־סחר חוליות שהכינו כטב״מים, לאחר חידוש של ירי לעבר בסיסי הקואליציה. ארבעה אנשי אל־חשד א־שעבי נהרגו. בגדאד מחתה על הפגיעה בכוח רשמי, בעוד האמריקאים טענו שהם פעלו להגנה עצמית נגד מי שהתכוננו לתקוף אותם. שוב נחשף אותו מבנה כפול: הכוח מקבל מעמד מן המדינה אך מסוגל להעמיד את המדינה בעימות עם שותפתה האמריקאית.

בסוף אוגוסט ובתחילת ספטמבר החל מרכז הכובד האזורי להשתנות. ישראל החריפה את המערכה נגד חיזבאללה, והציר האיראני נדרש להראות שהזירות האחרות אינן עומדות מנגד. עבור המיליציות העיראקיות זו הייתה גם הזדמנות לשקם את מעמדן לאחר שהאש נגד האמריקאים נבלמה. אם חיזבאללה נשחק בצפון, עיראק יכולה להציג עצמה כ״חזית הסיוע״ הרחוקה שממשיכה לשגר.

6. ספטמבר: עיראק מצטרפת למאמץ נגד המתקפה על חיזבאללה

בספטמבר נרשמה קפיצה חדה. ״ההתנגדות האסלאמית בעיראק״ קיבלה אחריות על 35 תקיפות נגד ישראל במהלך החודש — מספר גבוה בהרבה מן הקיץ. יעדי ההודעות השתנו גם הם: במקום להתמקד בעיקר בנמלים ובאילת, עבר חלק גדול מן השיח לבסיסים צבאיים בצפון, ברמת הגולן ובבקעת הירדן. המטרה הפוליטית הייתה שקופה: להראות שחזית עיראק מתייצבת לצד חיזבאללה בשעה שישראל עוברת מהגנה בצפון למתקפה.

ב־22 בספטמבר נראו היטב שני דפוסי הפעולה. בשעה 04:41 הודיע צה״ל כי מספר מטרות אוויריות שעשו את דרכן מעיראק לדרום הגולן יורטו לפני שחצו לשטח ישראל. בשעה 07:05 יורטה מטרה נוספת שהגיעה ממזרח לעבר הערבה. בתוך פחות משלוש שעות נדרש מערך ההגנה לטפל בשני נתיבים שונים מאותה זירה מרוחקת. למחרת נטלו המיליציות אחריות על תקיפות נוספות בבקעת הירדן ובצפון.

עם חיסול נסראללה בסוף ספטמבר התרחב השימוש בשמות ובסמלים של מפקדי הציר שנהרגו. סרטוני שיגור הציגו כטב״מים לצד תמונות נסראללה והכרזות נקמה, ובאוקטובר הוצמד גם שמו של יחיא סינוואר לכלים ששוגרו. מבחינת המיליציות, החזית העיראקית נועדה להוכיח שהרג מנהיג בזירה אחת אינו מפסיק את המערכת כולה; מבחינת ישראל, דווקא הריכוז הזה של הזירות יצר הצדקה להגיב לציר כמערכת ולא רק לכל ארגון בנפרד.

אלו היו אירועים חשובים משום שהם הראו כיצד מנוצל המרחב הסורי גם כאשר סוריה עצמה אינה יוזמת את הירי. כטב״ם עיראקי יכול להיכנס לסוריה, להמשיך מערבה ולנסות להגיע לרמת הגולן מזווית שמקצרת את הדרך. עבור מערך ההגנה הישראלי אין משמעות רבה לשאלה אם הכלי עבר מעל אדמת עיראק או סוריה; המשימה היא לזהות מוקדם, לשייך נתיב ולהעמיד מיירט במקום הנכון. עבור בגדאד, לעומת זאת, המשמעות המדינית גדולה: כל שיגור כזה נושא את שם עיראק גם אם הממשלה לא אישרה אותו.

ב־27 בספטמבר חוסל חסן נסראללה בביירות. המיליציות העיראקיות הציגו את האירוע כהוכחה לכך שהציר נמצא במלחמה כוללת והבטיחו להסלים. למחרת ולימים שאחריו התרחבו הודעות האחריות. במקביל ישראל תקפה את החות׳ים

בתימן והעמיקה את הלחימה בלבנון; הציר כולו ניסה לייצר תמונה שבה הפגיעה בחיזבאללה אינה משאירה את ישראל חופשית לפעול.

אך גם כאן צריך להבחין בין מספר הודעות האחריות לבין מספר הכלים שהגיעו בפועל לישראל. חלק מן השיגורים נפלו בדרך, חלק יורטו מחוץ לגבול, וחלק מן ההודעות כנראה שיקפו ניסיונות שלא נצפו בישראל. הסכנה המבצעית לא נבעה מכך שכל טענה הייתה נכונה; היא נבעה מהצטברות. כאשר עשרות כטב״מים וטילי שיוט נשלחים לאורך שבועות, די בכישלון אחד של מערכת הגילוי והיירוט כדי לשנות את התמונה.

7. 2024 הלילה שבו נפלו חלל שני לוחמי גולני |3 באוקטובר

בלילה שבין 2 ל־3 באוקטובר התממש הסיכון .שני כטב״מים שוגרו מעיראק לעבר צפון ישראל .אחד יורט ,והשני הגיע לבסיס ברמת הגולן ופגע במבנה מגורים .בפיצוץ נפלו חלל רב־טוראי טל דרור ורב־טוראי דניאל אביב חיים סופר , בני 19 מחטיבת גולני ,ויותר מעשרים חיילים נפצעו .טל דרור שירת כמש״ק תקשוב בגדוד 13 ;דניאל סופר התגייס לגולני באפריל 2024 .זו הייתה הפעם הראשונה שבה ירי מהמיליציות העיראקיות גבה חללים ישראלים.

הפגיעה הייתה שונה מן האירוע באילת. שם נגרם נזק קל למבנה ללא נפגעים; ברמת הגולן הצליח כלי אחד להגיע אל מרחב שבו ישנו חיילים ולהפוך טווח של מאות קילומטרים לאירוע קטלני. מבחינת המיליציות היה זה הישג תעמולתי; מבחינת ישראל זו הייתה הוכחה שהחזית אינה יכולה להישאר בסיווג של מטרד מרוחק. מרגע שהאויב הוכיח יכולת להרוג, שאלת התגובה עברה מהגנה אווירית בלבד גם להרתעה של הגורם המשגר.

ב־7 באוקטובר, ביום השנה לטבח, המשיכו ניסיונות השיגור מן המזרח. ישראל יירטה שני כטב״מים לאחר שהופעלו התרעות גם במרכז הארץ. בימים הבאים פורסמו כמעט מדי יום הודעות אחריות על יעדים בגולן, בטבריה, בבקעת הירדן ובאילת. לא כל כלי הגיע, אך הרצף אילץ את חיל האוויר להתייחס לעיראק כאל זירת שיגור פעילה בתקופה שבה מאות רקטות נורו גם מלבנון.

ההסלמה הייתה אפוא כמותית ואיכותית גם יחד. מכון וושינגטון מצא שבסוף ספטמבר ובשבוע הראשון של אוקטובר נורה חלק גדול במיוחד מטילי השיוט העיראקיים שתועדו במהלך הקיץ והסתיו. זו הייתה ניסיון ליצור בעיית הגנה מורכבת: כטב״מים איטיים וזולים במספרים גדולים לצד טילי שיוט מהירים יותר, כאשר שניהם מגיעים מאותו מרחב אך יכולים לבחור נתיבים שונים.

מכון וושינגטון תיעד באוקטובר קצב תקיפות חריג. בספטמבר נטלו המיליציות אחריות על 35 תקיפות; עד 15 באוקטובר כבר פורסמו 47 הודעות אחריות באותו חודש, קצב שאם היה נמשך היה כמעט משלש את ספטמבר. במקביל עלה חלקם של טילי השיוט מבין האמצעים שעליהם קיבלו אחריות. המיליציות ניסו לא רק להגדיל מספר, אלא להקשות על מערכי ההגנה באמצעות שילוב נתיבים וכלים.

בתוך התקופה הזאת הופיע גם שימוש נרחב יותר בכטב״מי שאהד־101, לצד דגמים נוספים. המיליציות פרסמו סרטוני שיגור חדשים שבהם הודבקו תמונות של נסראללה, יחיא סינוואר ומפקדים נוספים שנהרגו, וכך הפכו כל שיגור לחלק מסיפור נקמה משותף של הציר. הממד התעמולתי אינו נפרד מן הממד הצבאי: הוא נועד להראות לחיזבאללה, לחמאס ולקהל השיעי בעיראק שהחזית העיראקית אינה נסוגה כאשר האחרים סופגים מכות.

לישראל, לעומת זאת, היה אינטרס הפוך: למנוע מן הזירה לקבל מעמד של חזית קבועה. ברגע שהמיליציות מבינות כי הן יכולות לירות בלי שהמחיר מגיע לשטח עיראק, הן יכולות להעלות בהדרגה את הקצב בדיוק כפי שחיזבאללה עשה לאורך גבול לבנון. השאלה הייתה מתי תבהיר ישראל שהמרחק אינו חסינות.

8. אוקטובר: בגדאד מבינה שהיא עלולה לשלם את המחיר

במהלך אוקטובר התחילה ממשלת א־סודאני לפעול באופן גלוי יותר לעצירת ההסלמה. הממשלה העיראקית ביקשה לשמור על יציבות שהייתה מבחינתה הישג נדיר אחרי שני עשורים של מלחמות, המדינה האסלאמית ומאבקים פנימיים. הכנסות הנפט מימנו פרויקטים ותשתיות, ובגדאד ניסתה לשמר יחסים גם עם איראן וגם עם ארצות הברית. מתקפה ישראלית על מחסני מיליציות, מפקדות או בסיסים בתוך עיראק הייתה עלולה להחזיר את המדינה בבת אחת למעמד של שדה קרב אזורי.

שני ביקורים של בכירי ביטחון עיראקים בטהראן נועדו לבקש מאיראן לרסן את הארגונים. התשובה שקיבלו הייתה קרה: המיליציות, כך נאמר להם, מקבלות בעצמן את ההחלטה כיצד לסייע לעזה וללבנון. המסר שירת את העמימות האיראנית. טהראן נהנית מן האש כאשר היא מפעילה לחץ על ישראל, אך יכולה להציג את השיגורים כבחירה עיראקית עצמאית כאשר בגדאד דורשת לעצור אותם.

הממשלה פנתה גם לוושינגטון וביקשה שהאמריקאים יסייעו למנוע תגובה ישראלית. מבחינת בגדאד זו הייתה סיטואציה כמעט אבסורדית: אותה ארצות הברית שהמיליציות תקפו במשך חודשים נדרשה כעת להגן על עיראק מפני תגובה ישראלית לאותן מיליציות. וושינגטון הבינה את החשש, אך לא הייתה יכולה להבטיח שישראל תמשיך לספוג שיגורים אחרי הפגיעה הקטלנית ברמת הגולן.

בתוך הקואליציה השיעית עצמה נוצר ויכוח. חלק מן המנהיגים תמכו אידאולוגית ב"ציר ההתנגדות" אך חשבו שעיראק אינה צריכה להיהרס עבור מלחמה שנפתחה בעזה. יועץ לראש הממשלה ניסח את הדילמה בחדות: מי שרוצה להילחם בישראל יכול ללכת לעזה או ללבנון, לא להביא את ההרס לעיראק. מנגד, כתאא'ב חיזבאללה וא־נוג'באא' הזהירו את א־סודאני שלא ילחץ עליהן והבטיחו להמשיך כל עוד המלחמה בעזה ובלבנון נמשכת.

בסוף אוקטובר נוסף חשש כבד עוד יותר: לאחר שישראל תקפה באיראן במסגרת "ימי תשובה" ב־26 באוקטובר, פורסמו הערכות שלפיהן איראן עשויה לבצע את תגובתה הבאה דווקא משטח עיראק. מהלך כזה היה מטשטש לחלוטין את ההבחנה בין מיליציה מקומית לבין מתקפה איראנית ומעמיד את בגדאד מול האפשרות שישראל תראה בשטח המדינה פלטפורמת תקיפה איראנית.

ארצות הברית הזהירה את ממשלת עיראק בתחילת נובמבר שאם איראן תשתמש בשטחה לתקוף את ישראל, בגדאד תתקשה למנוע תגובה. האיום לא התממש באותה מתכונת, אבל עצם האפשרות המחישה עד כמה נשחקה הריבונות העיראקית: מדינה יכולה להתנגד למלחמה, ובכל זאת להיתפס כאחראית אם גורם חמוש זר או מקומי משתמש בשטחה.

בישראל התנהל באותה עת חישוב שונה מזה שהתנהל מול חיזבאללה או החות'ים. תקיפה בעיראק דורשת טווח ארוך, מודיעין מדויק ותכנון נתיב במרחב

שבו פועלים גם כוחות אמריקאיים. בנוסף, בגדאד אינה צנעא ואינה ביירות: ממשלת עיראק היא שותפה של ארצות הברית, מקיימת קשרים עם מדינות ערב ומנסה להחזיק את המיליציות תחת מסגרת מדינתית. פגיעה ישראלית רחבה עלולה הייתה להחליש דווקא את הגורמים שמנסים לרסן את האש ולחזק את טענת המיליציות שהמדינה זקוקה להן כדי להגן על ריבונותה.

9. נובמבר 2024: ישראל מאיימת להעביר את האש לעיראק

בתחילת נובמבר הגיע קצב הודעות האחריות לשיא. בשבוע שבין 29 באוקטובר ל־4 בנובמבר נרשמו 41 טענות לתקיפות נגד ישראל. כבר לאחר מכן החל הקצב לרדת, כנראה בשל הלחץ העיראקי והאיראני והחשש מפני תגובה. אבל נקודת המפנה הפומבית הגיעה ב־18 בנובמבר.

שר החוץ גדעון סער שלח מכתב לנשיא מועצת הביטחון של האו״ם והטיל על ממשלת עיראק אחריות לתקיפות היוצאות משטחה .במכתב הודגש כי לישראל זכות להגנה עצמית ולנקיטת הצעדים הדרושים כדי להגן על אזרחיה מפני המיליציות הנתמכות בידי איראן .סער ציין גם את הפגיעה הקטלנית ברמת הגולן , שבה נפלו חלל טל דרור ודניאל סופר ונפצעו עשרות .זו הייתה אזהרה רשמית : אם בגדאד אינה מסוגלת לעצור את האש ,ישראל אינה מחויבת להשאיר את השטח שממנו היא יוצאת מחוץ למערכה.

ראש ממשלת עיראק הגיב שהמכתב הישראלי הוא ניסיון ליצור עילה לתקיפת עיראק ולהרחבת המלחמה. מבחינתו האחריות הישראלית והעיראקית התהפכו: בגדאד טענה שהיא פועלת למניעת הסלמה, בעוד ישראל מאיימת להפר את ריבונותה. אבל מבחינת ירושלים עצם הריבונות היא בדיוק הבעיה. ממשלה שאינה יכולה למנוע מארגונים חמושים שבחלקם מקבלים תקציב ממנה לשגר כטב״מים למדינה אחרת אינה יכולה לדרוש שהשטח יישאר חסין מכל תגובה.

העצירה לא נולדה ביום אחד. כבר בשבועות שקדמו למכתב היה קצב השיגורים בירידה. אבל האזהרה הישראלית הגיעה לאחר סדרת אירועים ששינתה את תפיסת הסיכון: חיזבאללה איבד את הנהגתו ונכנס למלחמה קשה; ישראל תקפה את החות׳ים בתימן; וב־26 באוקטובר תקפה ישירות מטרות צבאיות באיראן. כאשר שר החוץ הישראלי אומר בפומבי שעיראק אינה חסינה, המיליציות כבר יודעות שהמסר מגובה ביכולת ובנכונות לפעול במרחקים גדולים.

10. ציר זמן מבצעי | האירועים המרכזיים בזירה העיראקית

משמעות מבצעית	אירוע	תאריך
כטב״מים ורקטות לעין אל־אסד, אربיל ובסיסים בסוריה; תחילת קצב כמעט יומיומי.	פתיחת התקיפות על בסיסי ארה״ב	מ־17 עד 18 באוקטובר 2023
הודעת אחריות על יעד באזור ים המלח; טיל שיוט איראני מתועד בירדן.	התקיפה הראשונה שעליה נטלה אחריות נגד ישראל	עד 2 בנובמבר 2023

כטב״ם הורג שלושה חיילים אמריקאים בירדן ומביא לשינוי חד בתגובה האמריקאית.	Tower 22	28 בינואר 2024
יותר מ־85 מטרות מותקפות בעיראק ובסוריה; בכיר כתאא׳ב חיזבאללה מחוסל בבגדאד.	התגובה האמריקאית	מ־2 עד 7 בפברואר 2024
מטרה ששוגרה ממזרח פוגעת במבנה במפרץ אילת; אין נפגעים.	פגיעה באילת	1 באפריל 2024
35 הודעות אחריות בחודש; יירוטים של כטב״מים מעיראק בדרכם לגולן ולבקעת הירדן.	הסלמה בצפון	ספטמבר 2024
כטב״ם פוגע בבסיס ברמת הגולן; טל דרור ודניאל אביב חיים סופר נהרגים ויותר מעשרים נפצעים.	הפגיעה הקטלנית	3 באוקטובר 2024
41 הודעות אחריות בשבוע אחד.	שיא קצב התקיפות	מ־29 באוקטובר עד 4 בנובמבר 2024
גדעון סער פונה למועצת הביטחון ומבהיר שישראל שומרת לעצמה זכות לפעול נגד המיליציות בעיראק.	האיום הישראלי	18 בנובמבר 2024
מספר התקיפות והודעות האחריות צונח כמעט לחלוטין.	דעיכת החזית	לאחר 18 בנובמבר

סיכום | חזית שנבלמה לפני שישראל פתחה אותה

המערכה העיראקית התפתחה בשני שלבים. תחילה ביצעו המיליציות יותר מ־170 תקיפות נגד כוחות ארצות הברית והקואליציה בעיראק, בסוריה ובירדן. לאחר התקיפה ב־Tower 22, שבה נהרגו שלושה חיילים אמריקאים, תקפה ארצות הברית את מערכי כוח קודס והמיליציות. מאביב 2024 הוסט עיקר האש לעבר ישראל, וב־3 באוקטובר נהרגו שני לוחמי גולני מפגיעת כטב״ם בבסיס בצפון.

ישראל בחרה להתמודד עם הירי באמצעות יירוטים ,שיבושי ניווט ומעקב אווירי ,ובמקביל העבירה לבגדאד איום מפורש בתקיפת אתרי השיגור ,המפקדות והמפקדים .האיום השאיר את האפשרות לתקוף בלי לקבוע מראש את המועד וההיקף ,ואפשר לממשלת עיראק להפעיל לחץ על הארגונים ועל טהראן.

הירידה באש הייתה מדורגת .בשבוע שבין 29 באוקטובר ל־4 בנובמבר נרשמו 41 טענות לתקיפות ,אך בהמשך הצטמצם הקצב .המשא ומתן להפסקת האש בלבנון החליש את מסגרת ״אחדות הזירות״ ;וכאשר הפסקה נכנסה לתוקף ב־27 בנובמבר ,נעלם גם הצידוק המיידי להמשך המאמץ העיראקי .החשש מתגובה ישראלית הפך מוחשי יותר מן הרווח התעמולתי של שיגור נוסף.

בנובמבר 2024 לא פורקו המיליציות ולא נשללה מהן יכולת השיגור ,אך השילוב בין הלחץ של ממשלת עיראק ,החשש מפעולה אמריקאית נוספת והאיום הישראלי המפורש הוריד את קצב האש .החזית נבלמה לפני שישראל נדרשה לפתוח מערכה אווירית בעיראק ;האיום נשאר קיים ,אך בנקודת הסיום של הפרק הוא צומצם בלי להוסיף זירת תקיפה ישראלית חדשה.

11. המערכה בגזרת איו״ש

המערכה בגזרת יהודה ושומרון לא התחילה בבוקר 7 באוקטובר 2023 ,והיא גם לא מסתיימת בנקודת הסיום של הספר באוגוסט 2026 .פה צריך להבין את ההבדל בין איו״ש לבין שאר הזירות .בעזה יש יום פתיחה ברור ,בלבנון 8 באוקטובר פתח חזית חדשה ,אבל באיו״ש מדובר במערכה ארוכה על חופש פעולה ,מודיעין ,צירי תנועה ,מחנות פליטים ,הברחות נשק ושליטה במרחב . 7 באוקטובר לא יצר אותה אלא האיץ אותה ושינה את סדר העדיפויות .גם אחרי הירידה בטרור בשנים 2025 עד 2026 נשארו תאים חמושים ,הברחות ופיגועים . כלומר זה חתך בתוך מערכה שנמשכה לפני המלחמה ותימשך גם אחריה.

נקודת הייחוס הרחוקה היא האינתיפאדה השנייה. מבצע ״חומת מגן״ ב־2002 החזיר לצה״ל חופש פעולה בערי איו״ש לאחר תקופה שבה מוקדי טרור גדולים התבססו בשטחי A והוציאו לפועל פיגועי התאבדות וירי. מאז נשען הביטחון הישראלי על כניסות חוזרות, מעצרים, מודיעין רציף וסיכול לפני שההתארגנויות מגיעות למסה שמחייבת שוב מהלך אוגדתי רחב. במשך שנים השיטה הצליחה למנוע בנייה של צבא טרור סדור. אבל החל מ־2021 וביתר שאת ב־2022 נוצרה בצפון השומרון תופעה חדשה: צעירים חמושים, לעיתים בעלי שיוך ארגוני רופף, התחברו למסגרות מקומיות שנשענו על המחנה והעיר יותר מאשר על היררכיה ארגונית אחת.

בשנת 2022 יצא צה״ל למבצע ״שובר גלים״ לאחר רצף פיגועים קטלניים . המאמץ התמקד בעיקר בג׳נין ובשכם ,כלל פשיטות כמעט ליליות ,מעצרים , תפיסת נשק ופגיעה במעבדות מטענים .בתוך שמונה חודשים נעצרו אלפי מבוקשים והוחרמו מאות כלי נשק .המבצע הוריד את היקף הפיגועים שתכננו חלק מהתשתיות ,אבל הוא לא ביטל את התהליך שבו מחנות בצפון השומרון הופכים למרחבים שקשה יותר להיכנס אליהם בלי להיתקל באש ובמטענים.

בשנת 2022 ביצע צה״ל 3,322 פעילויות סיכול ומעצרים באיו״ש, ומבקר המדינה מצא שמספר אירועי הירי לעבר כוחות שנכנסו לערים עלה מ־25 בשנת 2021 ל־138 בשנת 2022 . פה צריך לקרוא את שני הנתונים ביחד :ישראל נכנסה יותר כדי לסכל ,ובכל כניסה פגשה יותר אש .כלומר הפעילות הישראלית התרחבה ובאותו זמן גם ההתנגדות המקומית השתכללה .זו נקודת הפתיחה של הפרק ,לא מציאות שקטה שנקטעה ב־7 באוקטובר.

מ״גוב האריות״ אל הגדודים המקומיים

בשכם התפרסמה ב־2022 תופעת ״גוב האריות״ .זו לא הייתה חטיבה במובן צבאי ,אלא קבוצה מקומית שסביבה התקבצו חמושים מהפת״ח ,הג׳יהאד האסלאמי וגורמים עצמאיים .היא בנתה לעצמה מותג ,הפיצה תיעוד ,ביצעה ירי לעבר כוחות ויישובים וניסתה להפוך את העיר העתיקה למרחב שבו כל כניסה ישראלית תגרור קרב .כוחות חטיבת שומרון ,הימ״מ ,שב״כ ויחידות צה״ל ביצעו סדרת סיכולים ,ובאוקטובר 2022 פגעו במעבדה מרכזית ובבכירי ההתארגנות . בתוך חודשים נחלשה המסגרת ,אבל הדגם נשאר :זהות מקומית חזקה ,ערבוב שיוכים ארגוניים וחיבור בין טרור לתהילה ברשתות החברתיות.

בג׳נין התהליך התקדם מהר יותר .חטיבת מנשה פעלה מול ״גדוד ג׳נין״ – מסגרת מעורבת שבה בלטו פעילי הג׳יהאד האסלאמי לצד אנשי חמאס ,גדודי חללי אל־אקצא וחמושים מקומיים .המחנה העניק להם יתרון הגנתי :סמטאות צפופות ,תצפיות ,בתים ששימשו מחסנים ומעבדות ,וצירים שניתן למלכד .בגזרת טולכרם ונור א־שמס התפתחו מסגרות דומות ,כשהג׳יהאד האסלאמי היה דומיננטי במיוחד אבל לא בלעדי .בשכם ובבלאטה פעלו תשתיות חמאס ,פת״ח וגורמים מקומיים ;בטובאס ובפרעה הופיעו חוליות חמושות שנקשרו לצפון השומרון ;בקלקיליה פעלו בעיקר חוליות ירי וטרור מקומי תחת חטיבת אפרים.

פה חשוב לא להתבלבל מהמילה ״גדוד״ .ברוב המקרים לא מדובר בגדוד צבאי של מאות לוחמים עם מטה ,פלוגות ושרשרת פיקוד .השם נתן זהות מקומית למסגרת שלעיתים מנתה עשרות חמושים עם מעגל תומכים רחב יותר .דווקא הגמישות הזאת הקשתה על הסיכול :חיסול מפקד לא בהכרח פירק את ההתארגנות ,ופעיל של הג׳יהאד האסלאמי יכול היה לשתף פעולה עם איש פת״ח או חמאס .האויב היה קטן מצבא ,אבל גם פחות מסודר ולכן קשה יותר לפרק אותו במכה אחת.

לצד ג׳נין וטולכרם נבנו מוקדים קטנים יותר .במחנה פרעה ובטובאס הופיעו חמושים הקשורים בעיקר לג׳יהאד האסלאמי ולמסגרות מקומיות ;בעקבת ג׳בר שליד יריחו פעלו תשתיות חמאס וחוליות שביצעו ירי ;בקלקיליה ובכפרי אפרים האיום התבסס יותר על חוליות ירי ,הברחת נשק וקו התפר .המפה אינה אחידה , ולכן גם המענה הצבאי אינו יכול להיות אחיד.

האבולוציה של המטען

המטען הפך בהדרגה לאיום הטקטי החשוב ביותר בכניסה למחנות .בתחילת גל הטרור היו אלה לעיתים מטעני צינור ומטענים מאולתרים שנזרקו לעבר כוחות. בהמשך הופיעו מטענים גדולים יותר שהוטמנו מראש מתחת לאספלט ,בתוך פתחי ניקוז ובצמתים שבהם ידעו החמושים שכלי רכב צבאיים עוברים .החומר הנפיץ הגיע ממקורות שונים :ייצור מקומי ,חומרי נפץ גנובים ,תחמושת שפורקה וניסיון שהועבר בין המחנות .ככל שהידע השתפר ,המטען הפך מכלי שמטריד כוח רגלי לאמצעי שנועד להשבית רכב ממוגן ולגרום לנפגעים רבים.

התגובה הישראלית שינתה את סדר התנועה. דחפורי D9 וכלי הנדסה ממוגנים החלו להוביל כניסות גדולות יותר, לקרוע את שכבת הכביש ולחשוף חיווט ומטענים לפני שהנגמ״שים נכנסים. ההנדסה הפכה מחוליה מסייעת לכוח שנמצא בחוד. כוחות איסוף עקבו אחרי חוליות שהניחו מטענים; שב״כ ניסה להגיע למעבדות וליצרנים; וכלי טיס פגעו לעיתים בחמושים שהמתינו להפעלת המטענים. המחיר היה פגיעה קשה בצירים ובתשתיות בתוך המחנות, אבל מבחינה מבצעית המטרה הייתה פשוטה: להחזיר לכוח את היכולת לנוע במקום שבו האויב ניסה להפוך כל כביש לשדה מוקשים.

בספטמבר 2023, שבועות לפני המלחמה, פעלו אגוז ,יהל״ם ,סיירת גולני , מג״ב ושב״כ בנור א־שמס שבחטיבת מנשה .הכוחות השמידו חדר ניהול לחימה ועשרות מטענים שהוכנו לשימוש .ופה כבר רואים שהבעיה אינה מטען בודד. המחנה החזיק מערכת של תצפית ,ייצור ,אחסון והטמנה .כמעט כל מבצע גדול בג׳נין או בטולכרם נדרש להתחיל בשאלה איזה ציר ממולכד ואיך מכניסים אליו כוח בלי לתת למחבלים לבחור את נקודת הפגיעה.

הייצור המקומי התפתח משום שהוא עוקף חלק מבעיית ההברחה. רובה תקני או טיל נ״ט צריכים להגיע מבחוץ או להיגנב; מטען ניתן לבנות מחומרים זמינים יותר, לפרק תחמושת קיימת ולהוסיף רסס ומנגנון הפעלה. מעבדת מטענים אחת יכולה להזין כמה רחובות וכמה חוליות. לכן פגיעה במעבדה, במחרטה או באדם שמחזיק ידע טכני נעשתה יעד בעל ערך גבוה גם אם הוא עצמו אינו המפקד הבכיר ביותר.

״בית וגן״ – האות שמבצעי הלילה כבר אינם מספיקים

ב־3 ביולי 2023 יצא צה״ל למבצע ״בית וגן״ במחנה ג׳נין. במשך יותר מיממה פעלו כוחות מחטיבת מנשה, חטיבת הקומנדו, דובדבן, אגוז, סיירת נח״ל, יהל״ם, מג״ב ושב״כ בתוך המחנה ובמעטפת העיר. המבצע החל בתקיפות מהאוויר נגד תשתיות והמשיך בכניסה רחבה של כוחות קרקעיים. המעבדות, חדרי ניהול הלחימה, אמצעי הקשר ומחסני הנשק שהכוחות איתרו המחישו עד כמה המחנה התפתח מאז מבצעי המעצרים של השנה הקודמת.

אחד היעדים המרכזיים היה שלילת החופש שבו החמושים יכלו להשתמש במחנה כמקום מפלט. הכוחות חשפו מטענים בצירים, החרימו נשק וכספי טרור, השמידו מעבדות ופגעו בתשתיות שהכינו את הקרקע למארבים. המהלך לא נועד להחזיק את המחנה לאורך זמן. לאחר שהיעדים הושגו, הכוחות יצאו. בכך נותרה השיטה עדיין שיטת פשיטה: להיכנס בכוח גדול, לפרק שכבה מהתשתית ולצאת, מתוך הנחה שהמודיעין והפשיטות הבאות ימנעו שיקום מלא.

ב״בית וגן״ נראתה גם החזרה של תקיפה אווירית כחלק מהכנת המרחב. לפני כניסת הכוחות נפגעו יעדים שנועדו לשבש את יכולת החמושים להתארגן, והאוויר ליווה את הפעולה הקרקעית. זה היה סימן מוקדם לשינוי שיתרחב במלחמה: איו״ש לא תישאר זירה שבה כמעט כל סיכול חייב להסתיים במעצר קרקעי. כאשר חוליה חמושה מסכנת כוח או יעד בכיר נמצא בתנאים מתאימים, האוויר יחזור להיות כלי מבצעי שגרתי יותר.

הצירים האדומים

החזית באיו״ש לא התנהלה רק בתוך הערים והמחנות. עבור מאות אלפי ישראלים, נקודת המגע היומיומית עם הטרור הייתה הכביש. דוח מבקר המדינה שפורסם ביולי 2024, אבל בדק את המצב בעיקר לפני המלחמה, נותן תמונה מבצעית של האיום בצירי התנועה. בשנת 2022 נספרו 3,780 אירועי ״טרור עממי״ באיו״ש – ממוצע של 315 בחודש – ומתוכם 646 אירועים, 17%, היו הנחת מטענים או השלכת בקבוקי תבערה. לכך נוספו פיגועי ירי, דריסה ואבנים שלא נכללו כולם באותה קטגוריה.

בחטיבת שומרון רוכזו מוקדי החיכוך בעיקר לאורך כביש 60 במרחב חווארה, סבסטיה, בורין ועצירה אל־קבליה. חווארה הייתה דוגמה קלאסית לבעיה: ציר בין־עירוני ישראלי העובר בתוך מרחב פלשתינאי צפוף, שבו חוליה יכולה לירות, להשליך מטען או להיעלם בין רחובות בתוך דקות. פתיחת עוקף חווארה שינתה בהמשך חלק מן הגאוגרפיה, אבל ערב המלחמה ציר 60 עדיין היה חלק מן החזית עצמה.

בחטיבת בנימין הגדיר הדוח מוקדים בצירים 466 ו־463 סביב ג׳ילזון, ביתין ובית אל, וכן קטעים לאורך כביש 60 ליד תורמוס עיא, א־לובן, קלנדיה, ג׳בע, סילוואד ויברוד. בחטיבת עציון הופיעו מוקדים בציר 60 ובצירים נוספים סביב בית

אומר וחוסאן. המשמעות המבצעית לא הייתה שכל נסיעה היא קרב, אלא שכוח ההגנה נדרש לפזר סיורים, מארבים, תצפיות ומחסומים על פני רשת כבישים ארוכה מאוד, במקביל למבצעים ההתקפיים בתוך הערים.

הנתון החריף ביותר בדוח הצירים היה קצב העלייה בירי. בשנת 2022 נרשמו אירועי ירי באיו״ש לעומת 41 בשנת 2021, ובמחצית הראשונה של 2023 167 כבר נרשמו 143. במקביל התרחשו מינואר 2022 עד יוני 2023 310 אירועי ירי לעבר צירים ויישובים, עלייה של כ־330% לעומת השנים 2019 עד 2021. לכן ערב המלחמה ציר הנסיעה עצמו כבר היה זירת טרור ולא רק הדרך אל הזירה.

בחווארה לבדה תיעד מבקר המדינה 246 פיגועים מינואר 2022 עד יוני 2023. הציר עובר בתוך מרחב בנוי ומחבר בין יישובים וצמתים מרכזיים, ולכן כל אירוע בו מחייב תגובה מהירה בלי יכולת פשוט לסגור את הכביש לזמן ממושך. סלילת עוקף חווארה נועדה לשנות את הגאוגרפיה הזאת, אבל במשך שנים נאלצו כוחות ההגנה להתמודד עם נקודת חיכוך שנמצאת על כביש חיוני.

ערב 7 באוקטובר: הסיכון להתפרצות רחבה

בקיץ ובסתיו 2023 הצטברו סימנים לכך שהטרור בצפון השומרון משנה מדרגה. התקיפות האוויריות חזרו לשימוש לאחר שנים שבהן הופעלו באיו״ש במשורה; מטענים גדולים הופיעו בתדירות גבוהה יותר; ומסגרות מקומיות בג׳נין ובטולכרם ניסו להציג עצמן כגדודים בעלי שטח. במקביל נמשכו פיגועי ירי בצירים וביישובים. ישראל החזיקה כוח משמעותי בגזרה, אבל סדר הכוחות נדרש גם להגנה על בקעת הירדן, קו התפר, חברון, בנימין, עציון ושומרון – לא רק למחנות בצפון.

בגזרת חברון, תחת חטיבת יהודה, האיום נבע מתשתיות חמאס ותאים מקומיים בעיר ובכפרים שסביבה, לצד פיגועי יחידים. בבנימין, חטיבת בנימין פעלה מול תשתיות חמאס, הג׳יהאד האסלאמי וחוליות מקומיות ברמאללה, קלנדיה והכפרים שעל צירי 60 ו־465. חטיבת עציון התמודדה עם תשתיות בבית לחם, דהיישה, בית אומר וחוסאן. חטיבת אפרים החזיקה את קלקיליה והמרחב המערבי. חטיבת הבקעה והעמקים הייתה אחראית גם על גבול ירדן ועל מרחב טובאס־פרעה, שהלך ונעשה קשור יותר לצפון השומרון.

ופה צריך להבין שהחשש הישראלי לא היה רק מעוד פיגוע. איראן וחמאס ניסו במשך שנים להרחיב את התשתיות באיו״ש, להזרים כסף ולשפר את איכות הנשק. אם עשרות תאים מקומיים היו מתחברים לגל התקוממות רחב בזמן שעזה ולבנון בוערות, ישראל הייתה נדרשת לפצל עוד כוח, להגן על צירי תנועה ולהילחם בתוך שטח צפוף שנמצא צמוד למרכז הארץ. זה היה התרחיש האסטרטגי שמאחורי הפעילות הרציפה: לא לחכות שהזירה תגיע לנקודה שבה כבר אין די במעצרים נקודתיים.

בלילה שבין 6 ל־7 באוקטובר לא נרשמה באיו״ש פקודה לפתיחת חזית מקבילה. המתקפה יצאה מרצועת עזה. אבל כבר בבוקר היה ברור שהשאלה באיו״ש היא כמה מהר ינסו חמאס ושותפיו לנצל את ההלם. לכן, בעוד יחידות רבות הוזעקו לדרום ולצפון, אוגדת יהודה ושומרון לא יכלה להרשות לעצמה לרוקן את הגזרה. החזית שכבר בערה הייתה צריכה להישאר מתחת לסף התפרצות.

הסיכון להתפרצות נרחבת נשען גם על קרבה למרכז הארץ. מטולכרם וקלקיליה לקו הירוק המרחק קצר; מכבישי בנימין אפשר להגיע בתוך זמן קצר לצירי ירושלים; מחברון ובית לחם קיימים מעברים ונתיבים אל גוש עציון והבירה.

אם המיליציות היו מצליחות לשלב מטענים כבדים בתוך המחנות עם פיגועי ירי וחדירות דרך קו התפר, ישראל הייתה נדרשת להגן על חזית שנמצאת דקות נסיעה מגוש דן ומירושלים.

ולכן המאמץ האיראני לשדרג את הנשק באיו״ש היה מסוכן במיוחד. לא צריך להכניס לשטח ארסנל כמו זה של חמאס ברצועה כדי לשנות את התמונה. גם משלוחים קטנים של חומרי נפץ, מטולי RPG או נשק תקני יכולים לתת לחוליה יכולת גבוהה בהרבה מזו של רובה מאולתר. שב״כ חשף רשתות שניסו להעביר נשק מאיראן דרך סוריה וירדן. ערב המלחמה התוכנית הזאת עדיין לא יצרה ארסנל דומה לעזה או ללבנון, אבל היא הראתה בדיוק לאן טהראן רצתה לקחת את הגזרה.

בתוך מגמת שדרוג האמל״ח הופיעה ב־2023 גם יכולת חדשה, עדיין ראשונית מאוד: ניסיון לייצר ולשגר רקטות מאולתרות מצפון השומרון. במאי אותר באזור נזלת זיד, ממערב לג׳נין, משגר מאולתר לאחר פרסום תיעוד של ניסיון ירי לעבר שקד. ב־26 ביוני אישר צה״ל כי רקטה שוגרה מאזור ג׳נין והתפוצצה בשטח ערבי בלי לסכן את היישובים ובלי לגרום לנפגעים. קבוצה שכינתה את עצמה ״גדוד אל־עיאש״, המזוהה עם חמאס, פרסמה תיעודים שבהם טענה לשיגור רקטות מאולתרות לעבר רם און ושקד.

במהלך יולי עד ספטמבר 2023 נמשכו ניסיונות השיגור מאזור ג׳נין. חלק מן הרקטות התפרקו או נפלו סמוך למשגר, וב־10 בספטמבר אישר צה״ל ניסיון כושל נוסף. גם כאשר נמצאו שרידי רקטה במרחק גדול יותר מנקודת השיגור, לא נוצרה יכולת שמאפשרת ירי מדויק או רציף לעבר יישובים. המשמעות המבצעית הייתה בכל זאת ברורה: המיליציות ניסו להוסיף לארסנל המקומי יכולת אש תלולת־מסלול, גם אם בשלב הזה היא הייתה פרימיטיבית בהרבה מהמערך שנבנה ברצועת עזה.

המבנה המבצעי ערב המלחמה

אוגדת יהודה ושומרון פעלה באמצעות חטיבות מרחביות שכל אחת מהן הכירה את רשת הכפרים, הצירים והארגונים בגזרתה. חטיבת מנשה הייתה נקודת הכובד בצפון: ג׳נין, טולכרם, נור א־שמס וחלק ממרחב טובאס. חטיבת שומרון החזיקה את שכם, בלאטה, חווארה והכפרים הסובבים. חטיבת אפרים החזיקה את קלקיליה וקו התפר המערבי; בנימין את רמאללה, קלנדיה והצירים שמצפון לירושלים; עציון את בית לחם וגוש עציון; יהודה את חברון והדרום; וחטיבת הבקעה והעמקים את הבקעה והגבול המזרחי.

מעל החטיבות פעלו כוחות שב״כ, ימ״מ, מג״ב איו״ש ויחידות צה״ל שהוקצו למבצעים. דובדבן וסיירת חרוב הפכו לשמות שחוזרים שוב ושוב בפעילות בצפון השומרון; יהל״ם והנדסה טיפלו במעבדות ובמטענים; יחידה 636 סיפקה איסוף, תצפית וסגירת מעגל; ובאירועים מורכבים שולבו מסוקי קרב, כטב״מים ולעיתים מטוסי קרב. המבנה הזה איפשר לבצע עשרות פעולות במקביל, אבל הוא נשען על מודיעין ועל יכולת להכניס כוח במהירות לכל מקום.

החמושים המקומיים ניסו לפגוע בדיוק ביכולת הזאת. מטען מתחת לציר נועד לא רק להרוג לוחמים אלא לגרום לכך שכל כניסה למחנה תחייב שעות של פתיחת דרך. ירי על ציר אזרחי נועד לאלץ גדודים לעבור ממעצר מבוקש להגנת כבישים. מצלמות ברחובות נועדו לתת למחבלים התרעה על כניסת הכוח. ככל שיותר משימות הגנה נדרשו, כך נשאר פחות כוח לפעולה יזומה.

נכון ליולי 2023 היה סד״כ התגבור באיו״ש קטן מזה שנפרס ביולי 2022 במהלך ״שובר גלים״, למרות המשך העלייה בירי. מבקר המדינה מצא גם פערים בביצוע משימות ההגנה בשלוש חטיבות שנבדקו. זה לא אומר שהגזרה הופקרה, אלא שהפיקוד נאלץ בכל עת לבחור כיצד לחלק כוח מוגבל בין הגנת כבישים, יישובים ומעברים לבין הפעילות ההתקפית בתוך הערים.

לכל מרחב היה אויב מעט אחר. במנשה פעלו גדודים מקומיים מעורבים שבהם בלטו הג׳יהאד האסלאמי, חמאס, גדודי חללי אל־אקצא וחמושים שאינם כפופים באופן מלא לארגון אחד. בשומרון נותרו בשכם ובבלאטה חוליות חמושות ותשתיות ארגוניות לצד שרידי הדגם של ״גוב האריות״. באפרים האיום היה פחות מסגרת מיליציונית גלויה ויותר חוליות ירי, נשק בלתי חוקי, תנועה אל קו התפר וסיוע למפגעים. בבנימין, עציון ויהודה פעלו תשתיות חמאס, חוליות מקומיות ומפגעים בודדים בתוך מרחב שבו צירי 60 ו־443, ירושלים וההתיישבות היהודית נמצאים במרחקים קצרים זה מזה. בבקעה והעמקים נוספה גם שאלת הגבול המזרחי והאפשרות שנשק שמוברח מירדן ינוע מערבה.

ופה צריך להבין את המשמעות המבצעית: גם אירוע קטן יכול לחצות גזרות במהירות. מחבל שיוצא משכם יכול לבחור יעד בציר 60 בבנימין; נשק שמגיע ממזרח יכול להמשיך לטובאס, ג׳נין או חברון; וחוליה מטולכרם יכולה לנצל את הקרבה לקו התפר. החטיבה המרחבית היא המסגרת הראשונה שמגיבה, אבל האוגדה והשב״כ חייבים לחבר את התמונה כולה. מצוד אחרי רכב, מספר טלפון או סייען לא נעצר בגבול חטיבה. ערב 7 באוקטובר המערכת כבר עבדה כך, אבל היקף האירועים בצפון הגדיל כל הזמן את הדרישה למודיעין, הנדסה וכוחות מיוחדים.

ופה נמצא גם ההבדל הגדול בין איו״ש לבין חזית שיש לה קו מגע ברור. אין באמת ״קדימה״ ו״עורף״. יישוב ישראלי, כפר פלשתינאי, בסיס צבאי וציר משותף יכולים לשבת בתוך אותו תא שטח. כוח שיוצא למעצר עדיין צריך להשאיר כוח על הכביש; דחפור שנמצא בג׳נין לא נמצא באותו רגע במקום שבו התקבלה התרעה אחרת; וגדוד שמועבר למנשה משנה מיד את היכולת של חטיבה אחרת. לכן האתגר עם פרוץ המלחמה לא היה רק לעצור עוד מבוקשים, אלא למנוע מכך שהסד״כ נמשך לזירות אחרות להפוך את איו״ש למרחב שבו המיליציות מרגישות שהפיקוח נעלם.

7 באוקטובר כנקודת האצה, לא נקודת התחלה

בשעות הראשונות של 7 באוקטובר הועברה תשומת לב לאומית עצומה לעוטף עזה. אבל בפיקוד המרכז הוחלט שלא להמתין להתארגנות של חמאס באיו״ש. כבר בימים הראשונים נפתח גל מעצרים רחב, בראש ובראשונה נגד חמאס. הכוונה הייתה לפגוע במפקדים, במגייסים, באנשי הכספים ובפעילים לפני שיוכלו להפוך את הזעזוע בעזה למערכת פיגועים מסודרת. בתוך שבועות ייעצרו מאות ובהמשך אלפים.ו־

המעבר למלחמה גם שינה את רמת הסיכון של כל פעולה. כוחות מילואים רבים גויסו להגנה על היישובים והצירים, בעוד יחידות סדירות הוסטו לפי הצורך בין הזירות. בפועל נוצרה באיו״ש מערכת כפולה: הגנה מוגברת כדי למנוע חדירות ופיגועים על צירים, והתקפה כמעט רציפה בתוך הערים והמחנות. מכאן ואילך יימדד כל שבוע במספר מוקדים: מי נעצר, איזו תשתית נחשפה, כמה מטענים הושמדו והאם המחבלים מצליחים לשנות את שיטת הפעולה שלהם.

הימים הראשונים לאחר 7 באוקטובר גם שינו את היחס לאפשרות של חדירה ליישוב. אף שבאיו״ש לא עמדה על הגבול מסגרת חמאס בגודל של חטיבה, הטראומה מעוטף עזה חייבה להחזיק יותר כוח להגנה ולהיערך לתרחישים שבעבר נחשבו קיצוניים. כיתות כוננות, גדודי מילואים וחטיבות מרחביות תרגלו חדירות והגנת יישובים בזמן שבמקביל יצאו מאות לוחמים מדי לילה למעצרים.

בבוקר 7 באוקטובר קיבלה אוגדת יהודה ושומרון שתי משימות במקביל: למנוע חיקוי של מתקפת החדירה מרצועת עזה ולהמשיך את המאמץ נגד תשתיות שכבר היו פעילות קודם לכן. הכוחות נדרשו להחזיק יישובים, צמתים ומעברים, להציב עתודות מול תרחיש של חדירה או ירי רחב ולשמור במקביל יכולת להיכנס למחנות שבהם חמושים עלולים לנצל את הקשב הלאומי לעזה. המשמעות הייתה שאין אפשרות פשוט ״לסגור״ את הגזרה ולהמתין. ההגנה על הכבישים והיישובים והפעילות ההתקפית בתוך הערים נדרשו להתקיים יחד מן היום הראשון.

בצפון השומרון נקודת המוצא הייתה קשה במיוחד. בג׳נין ובטולכרם כבר היו מעבדות מטענים, נשק אוטומטי ומפקדים מקומיים בעלי ניסיון בעימות עם צה״ל; בשכם ובבלאטה היו תשתיות חמושות שהכירו היטב את דרכי הכניסה; ובטובאס ובמחנה פרעה התפתחה זירה שמחברת בין צפון השומרון לבקעה. בדרום ובמרכז היה האיום פחות ״גדודי״, אבל לחמאס היו תשתיות עמוקות בחברון, בית לחם ורמאללה, והקרבה לצירי 60 ו־443 ולירושלים הפכה כל חוליה קטנה למסוכנת גם בלי מחנה חמוש גדול.

כאשר הגיעו בשעות ובימים שאחרי 7 באוקטובר ההנחיות למעצרים רחבים, הן לא התחילו מאפס. לשב״כ ולאוגדה כבר היו רשימות של פעילי חמאס, מפקדים מקומיים, יצרני מטענים, סוחרי נשק ואנשי מימון שנבנו לפני המלחמה. מה שהשתנה היה הקצב וסף הפעולה. אדם שבשגרה היה יכול להמתין ללילה הבא הפך עכשיו ליעד מיידי, משום שהחשש היה שמי שנשאר חופשי ינצל את ההלם הלאומי כדי לחבר את עזה להתפרצות באיו״ש. ומפה עוברים לכרונולוגיה עצמה — לא למה שעלול היה לקרות, אלא למה שישראל עשתה כדי למנוע ממנו לקרות.

חלק שני |מ־7 באוקטובר 2023 עד 27 באוגוסט 2024

מ־7 עד 14 באוקטובר .בשבוע הראשון פתחה אוגדת יהודה ושומרון גל מעצרים רחב .בלילה שבין 8 ל־9 באוקטובר נעצרו עשרות מבוקשים בעשרות כפרים ,ורובם זוהו עם חמאס .ב־14 באוקטובר כבר דיווח צה״ל על יותר מ־ עצורים מאז תחילת המלחמה ,כ־130 מהם פעילי חמאס .ו־ חטיבות יהודה , 220 עציון ,בנימין ,אפרים ,שומרון ומנשה פעלו במקביל ,כאשר המשימה הייתה למנוע מהתשתיות המקומיות לקבל פקודות ,כסף והכוונה מחוץ לאיו״ש.

בג׳נין ובטולכרם לא הסתפקו הכוחות במעצרים שקטים .כניסות הלילה לוו בירי ובמטענים ,והנדסה פתחה צירים לפני הכוחות .בחטיבת שומרון פעלו בשכם ובבלאטה נגד חוליות חמושות ותשתיות חמאס ;בבנימין נעצרו אנשי חמאס ברמאללה ,קלנדיה והכפרים שעל הצירים ;בחברון התמקדה חטיבת יהודה בתשתיות חמאס הוותיקות בעיר ובכפרים שסביבה .חלק מהמבוקשים היו פעילים מוכרים ,אחרים גויסו לאחר 7 באוקטובר או ניסו להקים תאי ירי.

מ־15 עד 21 באוקטובר .היקף הפעילות גדל .כוחות מג״ב ושב״כ נכנסו עם צה״ל למספר מוקדים בכל לילה ,והחרימו נשקים ,תחמושת ,מדי צבא וכספי טרור .בצפון השומרון נתקלו הכוחות בירי כמעט בכל כניסה גדולה .כאשר התקבל מידע על חמושים שמכינים מטענים ,כוחות ההנדסה פתחו את הציר והכוח התוקף נכנס אחריהם .באותה תקופה החלו כלי טיס לשמש בתדירות גבוהה יותר לסגירת מעגל על חוליות חמושות ,המשך למגמה שהחלה עוד לפני המלחמה.

ההיערכות ההגנתית השתנתה במקביל .גדודי מילואים תפסו יישובים וצירים כדי לאפשר לכוחות הסדירים לצאת למעצרים ,ובנקודות חיכוך הוגברו מארבים ותצפיות .המשימה הייתה כפולה :למנוע חיקוי מיידי של 7 באוקטובר ממזרח לקו הירוק ,ולשמור נתיבי תנועה פתוחים בזמן שחלק גדול מן הצבא נערך לתמרון בעזה .לכן אפילו בלילה שבו בוצעו עשרות מעצרים ,כוח אחר נשאר על הציר , במעבר או בגדר היישוב .באיו״ש התקפה והגנה אינן שני שלבים נפרדים ;הן מתרחשות באותה יממה.

מ־22 עד 31 באוקטובר |המעצרים הופכים למערכה רציפה

מ־22 עד 26 באוקטובר .בתוך פחות משלושה שבועות התקרב מספר העצורים לאלף .בלילה אחד נעצרו יותר מ־60 מבוקשים ,46 מהם פעילי חמאס , והפעילות התפרסה על עשרות מוקדים .במחנה ג׳ילזון שבחטיבת בנימין נכנסו כוחות לפגיעה בתשתית חמאס ;בג׳נין ובשכם נמשכו חילופי אש ;ובכפרים קטנים יותר נעצרו אנשי מימון ,תצפית וסיוע .המספרים הגדולים לא נבעו ממבצע חד־ פעמי אלא מהצטברות של לילות שבהם כמה חטיבות פעלו במקביל.

בגזרת מנשה נמשכה התמודדות עם המטענים .הדחפורים לא הסתפקו בפינוי מחסומים :הם חרשו מקטעים שבהם עלה חשד להטמנה מתחת לכביש .כאשר אותר חיווט או מטען ,יהל״ם וחבלנים השמידו אותו במקום .החמושים הגיבו בהעברת המטענים לצירים צדדיים ובשימוש במטענים המופעלים מרחוק מתוך סמטאות .בכניסות גדולות פעלו צלפים ותצפיות כדי לזהות את המפעילים.

מ־27 עד 31 באוקטובר .בזמן שהתמרון הקרקעי נפתח ברצועת עזה ,אוגדת איו״ש המשיכה בפעילות התקפית .המטרה המעשית הייתה למנוע מן המעבר למאמץ עיקרי בעזה לייצר חלון שבו ג׳נין ,שכם או טולכרם יתארגנו מחדש . חטיבת אפרים הגבירה מעצרים בקלקיליה ובכפרי קו התפר ;חטיבת עציון פעלה

בבית לחם ובדהיישה ;וחטיבת יהודה בחברון .בצפון ,כל כניסה למחנה המשיכה להיעשות תחת מעטפת הנדסה ואיסוף.

בג׳נין ובטולכרם נעשה ניסיון גם לפגוע בציוד שמשמש לייצור תודעה מבצעית : מצלמות ,מכשירי קשר ועמדות תצפית .החמושים ביקשו לדעת באיזה רחוב נכנס הכוח ולהזהיר זה את זה ;הכוחות ניסו לנתק את השרשרת הזאת .כאשר תצפית נעלמת ,מפעיל המטען צריך להסתמך על שמיעה או על שליח ,והזמן שבין כניסת הכוח להפעלת המטען מתקצר לרעתו.

נובמבר 2023 |ג׳נין חוזרת למרכז

מ־1 עד 8 בנובמבר .הפעילות בג׳נין נעשתה עמוקה יותר .כוחות חטיבת מנשה ,סיירת חרוב ,דובדבן ,מג״ב ושב״כ פעלו נגד חמושים ומעבדות מטענים . באחת הפעילויות חשפו הכוחות מטענים שהוטמנו בכבישים כדי לפגוע בכלי הרכב בעת היציאה .דחפורים פתחו את הצירים ,ובחילופי האש נעשה שימוש בירי מדויק ובאמצעים מן האוויר .במקביל נעצרו אנשי חמאס בשכם ,חברון ורמאללה.

מ־9 עד 15 בנובמבר .הפשיטות בג׳נין נמשכו שעות ארוכות .הכוחות נכנסו גם למחנות בלאטה ונור א־שמס ,עצרו מבוקשים והחרימו נשקים .בבלאטה , שבחטיבת שומרון ,פעלו מול תשתיות מקומיות המורכבות מאנשי גדודי חללי אל־ אקצא ,חמאס והג׳יהאד האסלאמי .בנור א־שמס ,תחת חטיבת מנשה ,התבססו בעיקר פעילי הג׳יהאד האסלאמי לצד חמושים מקומיים .בשני המקומות נמצאו מטענים ומחסני נשק.

מ־16 עד 22 בנובמבר .ב־16 בנובמבר ביצעה חוליית חמאס פיגוע ירי במחסום המנהרות מדרום לירושלים .לוחם משטרה צבאית נפל חלל וכוחות הביטחון חיסלו את המחבלים .ופה האירוע הראה שהמערכה אינה מוגבלת לצפון השומרון :חמאס ניסה להוציא פיגועים גם בגזרת עציון ובמעברים אל ירושלים . יום לאחר מכן הותקפה מהאוויר חוליית חמושים בג׳נין .השימוש בכלי טיס איפשר לפגוע במחבלים שהתכוננו לירות על הכוחות בלי להכניס כוח נוסף לסמטה.

במבצעים בג׳נין נעשה שימוש חוזר גם בחסימות היקפיות .כוח אחד פעל בתוך המחנה בעוד כוחות אחרים חסמו יציאות לעבר העיר ,קבאטיה והכבישים המובילים צפונה ומזרחה .החסימה נועדה למנוע ממבוקשים לברוח ברכב או להעביר נשק לפני שהכוח מגיע .במקביל הפעילו תצפיות ויחידה 636 אמצעי איסוף כדי לזהות חמושים שעולים לגגות או מתקרבים לצירים שבהם נעו הכלים.

הפעילות בנובמבר הדגישה גם את החיבור בין בית חולים ,מחנה וסמטה . חמושים ניצלו לעיתים את הצפיפות ואת הקרבה למוסדות אזרחיים כדי לנוע ולהסתיר נשק .הכוחות נדרשו לבודד את היעד ולפעול בצורה שמאפשרת להגיע למבוקש בלי להפוך כל מוסד במרחב לזירת קרב .מבחינה טקטית זה האט את הכניסה ,אבל חיזק את חשיבות המודיעין המדויק :ככל שהמיקום של המבוקש ידוע טוב יותר ,ניתן להקטין את השטח שאותו צריך לסרוק.

לקראת סוף נובמבר נמשכו גם מבצעי מעצר בטובאס ובמחנה פרעה .המרחב הזה עדיין לא היה מוקד בהיקף של ג׳נין ,אבל נראו בו חמושים ומטענים והיה לו חיבור גאוגרפי אל בקעת הירדן .חטיבת הבקעה והעמקים ביקשה למנוע מצב שבו הלחץ של מנשה דוחף את התשתיות מזרחה למקום שבו יהיו קרובות יותר לנתיבי הבריחה ולצירים פתוחים.

בג׳נין נעשה גם שימוש בכלים משוריינים כדי לחלץ כוחות תחת אש. כאשר רחוב נחסם במטען או בירי, כלי ממוגן יכול היה להיכנס, להעלות לוחמים ולהוציא אותם דרך ציר שנפתח מחדש. מערך החילוץ נבנה מראש ולא רק לאחר שנוצרה הסתבכות. המבצעים הארוכים של נובמבר לימדו את הכוחות שכל כניסה עמוקה דורשת גם תוכנית יציאה שאינה תלויה בכך שהציר שבו נכנסו יישאר פתוח.

בג׳נין, כל מבצע ממושך כלל גם מעקב אחרי בתי חולים וצירי אמבולנסים כדי למנוע שימוש בהם להברחת נשק או מבוקשים בלי לחסום טיפול רפואי. המרחב האזרחי הצפוף חייב את הכוחות לעבוד עם מודיעין מדויק ולפתוח נתיבים לפינוי. ככל שהלחימה התארכה, נדרש הפיקוד לנהל בו־זמנית אש, הנדסה ותנועה אזרחית בתוך אותה שכונה.

סוף נובמבר עד דצמבר |מבצעים של שעות וימים

מ־23 בנובמבר עד 7 בדצמבר. גל המעצרים נמשך גם בזמן הפסקת האש הראשונה בעזה. בצפון השומרון נמשכו פשיטות על מעבדות ומחסנים. בגזרת שומרון פעלו כוחות בשכם ובמחנות שסביבה; בחטיבת מנשה נכנסו לג׳נין ולטולכרם; בבנימין נעצרו אנשי חמאס ברמאללה ובקלנדיה. הכוחות החרימו נשקים מאולתרים לצד רובי סער תקניים, תחמושת וכספים.

מ־8 עד 15 בדצמבר. בג׳נין יצא לפועל מבצע ממושך שבו פעלו כוחות במשך יותר מיממה, סרקו מאות מבנים ופגעו בתשתיות. כלי הנדסה חשפו מטענים מתחת לצירים, והכוחות איתרו מעבדות ומחסנים. במהלך הפעילות פעלו כלי טיס נגד חמושים שסיכנו את הכוחות. המבנה של הכוח כבר דמה יותר לפשיטה חטיבתית מאשר למעצר לילי: מעטפת, חסימות, הנדסה בחוד, כוחות מיוחדים בתוך המחנה ואיסוף שמכוון אש.

מ־16 עד 31 בדצמבר. הפעילות התפזרה שוב למספר גזרות. בטולכרם ובנור א־שמס פעלו נגד תאי הג׳יהאד האסלאמי והגדודים המקומיים; בשכם נגד חוליות ירי ומטענים; בחברון ובבית לחם נגד תשתיות חמאס. סוף השנה מצא את אוגדת איו״ש עם אלפי עצורים מאז 7 באוקטובר ועם קצב פעולות שלא ירד גם כאשר צה״ל היה בעיצומו של תמרון רחב ברצועת עזה.

בפשיטות הארוכות של דצמבר פעלו גם יחידות רפואיות וחילוץ קרוב לכוחות ההנדסה. החשש ממטען רב־עוצמה חייב יכולת לחלץ נפגעים מתוך ציר חסום , ולכן כל כניסה גדולה כללה תכנון נתיב חילוץ נוסף. כשדחפור קורע את הכביש כדי לחשוף מטען הוא גם משנה את נתיב הפינוי; כאשר החמושים יורים על הציר, כוח האבטחה נדרש להחזיק אותו פתוח עד שהמסגרת יוצאת.

לקראת סוף השנה כבר היה ברור שהלחימה בצפון השומרון מתנהלת במחזוריות קצרה. מעבדה שהושמדה באמצע החודש יכולה להיות מוחלפת בדירה אחרת שבועיים לאחר מכן; מצלמה שנעקרה חוזרת לעמוד חשמל; נשק שנלקח מוחלף בנשק שנקנה בשוק המקומי או הוברח. לכן כל מבצע נמדד גם במודיעין שהוא משאיר אחריו: טלפונים, מסמכים, חקירות וציוד שנתפס שימשו להכנת רשימת היעדים של השבוע הבא.

הפסקת האש בעזה לא שינתה את קצב הפעילות משום שבאיו״ש לא היה הסכם שמחייב עצירה. להפך, החשש היה שחמאס ינצל את תמונות שחרור האסירים ואת העצירה בלחימה בדרום כדי להלהיט את הרחוב. לכן החטיבות המשיכו לבצע מעצרים גם בלילות שבהם תשומת הלב הציבורית הייתה על

עסקת החטופים .עבור המבוקש בג׳נין או בחברון ,לוח הזמנים של עזה לא העניק חסינות.

בחלק מן המבצעים בדצמבר נעצרו עשרות מבוקשים במבצע אחד ,אבל הכוחות גם עיכבו רבים לתשאול ושחררו אותם לאחר בדיקה .ההבחנה חשובה : לא כל אדם שנלקח ממחנה הוגדר פעיל טרור .התשאול בשטח שימש למיפוי קשרים ,זיהוי דירות מסתור וקבלת מידע על מטענים ,ולאחריו נעשה מיון בין מי שהועבר לחקירת שב״כ לבין מי ששוחרר .כך הפכה הפעולה המבצעית גם למבצע איסוף.

בדצמבר נוספו גם פשיטות על חלפנים וגורמי מימון .כסף מזומן שהועבר מחמאס או מגורמים בחו״ל איפשר לשלם לפעילים ,לרכוש רובים ולממן ייצור מטענים .לכן החרמת מאות אלפי שקלים ופתיחת חקירות נגד אנשי כספים היו חלק מאותו מאמץ של פגיעה בתשתית ,גם אם לא התרחשו תחת אש במחנה.

ינואר 2024 |המטען גובה מחיר

מ־1 עד 6 בינואר .השנה נפתחה בפעילות אינטנסיבית בג׳נין ובטולכרם . דחפורים פתחו צירים והכוחות חיפשו מעבדות מטענים .החמושים ניסו להפעיל מטענים נגד רכבים ממוגנים ולמשוך את הכוחות לתוך מארבים .בגזרות האחרות נמשכו המעצרים נגד חמאס והג׳יהאד האסלאמי ,במיוחד לאחר שחיסול סאלח אל־עארורי בלבנון העלה את הכוננות מחשש לפיגועי נקמה.

ב־7 בינואר נכנס כוח מג״ב לפעילות בג׳נין .רכב ממוגן עלה על מטען רב־עוצמה ,התהפך ,ולוחמת מג״ב נפלה חללה ;לוחמים נוספים נפצעו .האירוע סימן את רמת האיום שאליה הגיעו המטענים .לא מדובר היה במטען שנזרק לעבר כוח רגלי אלא במערכת שהוטמנה בציר ונועדה לפגוע בכלי ממוגן .לאחר הפיצוץ הוזעקו כוחות נוספים ,והפעילות נמשכה תחת אש.

מ־8 עד 21 בינואר .בעקבות האירוע הוגבר המאמץ נגד יצרני המטענים והחוליות שמטמינות אותם .בג׳נין ובנור א־שמס נהרסו מעבדות ,הוחרמו חומרי נפץ ונפתחו צירים .כלי טיס הופעלו נגד חמושים שניסו לתקוף את הכוחות .בשכם ובקלקיליה נעצרו חוליות ירי .פעילות ההנדסה קיבלה קדימות :כוח שלא בטוח שהציר נקי אינו מתקדם ,גם אם בכך הוא מוותר על מהירות ההפתעה.

לאחר נפילת לוחמת מג״ב ב־7 בינואר נבחנה מחדש גם שיטת הכניסה של הרכבים הממוגנים .מטען עמוק מתחת לכביש מסוגל לפגוע גם בכלי שנועד לעמוד בירי ובמטענים קטנים ,ולכן המרחק בין הדחפור לרכב ,סדר הכלים ומהירות ההתקדמות נעשו שיקולים קריטיים .החמושים ניסו לנצל את העובדה שהדחפור עצמו צפוי לנוע בראש ;הכוחות ניסו לשנות נתיבים ,להפעיל איסוף מקדים ולפגוע במפעיל עוד לפני שהמטען מופעל.

במקביל נמשכה הגנה הדוקה יותר על מחסומים ומעברים .ניסיון לנקום על חיסול אל־עארורי או על הלחימה בעזה יכול היה להתבטא בפיגוע נגד עמדה קבועה ,ולכן הוגברו בדיקות ,שונו שגרות ונפרסו כוחות תגובה .באיו״ש מקום שממנו יוצא כוח למעצר בלילה הוא לעיתים אותו מקום שעליו עליו להגן בבוקר , והמעבר בין שתי המשימות נעשה בתוך שעות.

פברואר 2024 |הרחבת הסיכול

בפברואר המשיכו הכוחות לפעול ברצף של מבצעים קצרים ובינוניים .בחטיבת מנשה נכנסו לג׳נין ,לטולכרם ולנור א־שמס ;בחטיבת שומרון פעלו בשכם

ובבלאטה ;בחטיבת אפרים נעצרו מבוקשים בקלקיליה ובכפרים הסמוכים לקו התפר .המעצרים כוונו לא רק למבצעי פיגועים אלא גם ליצרני מטענים ,סוחרי נשק ואנשי מימון.

בצפון השומרון נמשך המאמץ האווירי .כטב״מים שימשו לתצפית ולתקיפה כאשר זוהתה חוליה חמושה ,ומסוקי קרב נשמרו כמענה לאירוע שבו כוח נקלע לאש כבדה .עצם היכולת להפעיל אש מן האוויר שינתה את הקרב :חוליה שהמתינה בסמטה להפעלת מטען הייתה יכולה להיחשף עוד לפני שהכוח הקרקעי הגיע .מנגד ,החמושים עברו להסתתר מתחת לסככות ובמבנים ולהפעיל מטענים מרחוק.

במהלך החודש התרחבה גם הפעילות בכפרים שמחוץ למחנות .מעצרים באזור טובאס ופרעה ,תחת חטיבת הבקעה והעמקים ,נועדו לפגוע בחיבור שבין צפון השומרון לבין בקעת הירדן .בקלקיליה נעצרו חוליות שהתמקדו בירי לצירים . בדרום המשיכו חטיבות יהודה ועציון לפעול נגד תשתיות חמאס ומפגעים בודדים . לא היה מבצע אחד שמרכז את החודש ;הפעולה הייתה מצטברת – לילה אחר לילה.

בחטיבות הדרומיות נשמר דפוס אחר .בחברון ובבית לחם הכוחות פעלו לעיתים נגד בתי פעילים ,משרדי אגודות ,העברות כספים ותשתיות גיוס של חמאס .לא בכל לילה נפתח קרב ירי ,אבל המשימה הייתה בעלת אותה תכלית : למנוע מארגון הירכי יותר להפוך את ההלם של המלחמה לתשתית פיגועים חדשה .בכך נשמרה חלוקת העבודה בין מרחב צפוני של מיליציות חמושות לבין מרחבים שבהם הדגש היה חשאי וארגוני יותר.

מרץ 2024 |רמדאן תחת פעילות התקפית

בשבועות שלפני רמדאן תוגברו החטיבות המרחביות ונבנתה מעטפת הגנה סביב הצירים ,המעברים וירושלים .במקביל לא הופסק המאמץ ההתקפי .בשכם ובבלאטה פעלו כוחות נגד חמושים ומטענים ,ובנור א־שמס וטולכרם חשפו כלי הנדסה מטענים שהוטמנו מתחת לכבישים .עד אמצע מרץ דיווח צה״ל על כ־ 3,500 מבוקשים שנעצרו מאז תחילת המלחמה ,יותר מ־1,500 מהם מזוהים עם חמאס.

ב־16 במרץ סייר הרמטכ״ל בבנימין עם מפקדי האוגדה והחטיבה לקראת רמדאן .בגזרת בנימין הושם דגש על כביש 60 ,קלנדיה והכפרים שממזרח לרמאללה ;בשומרון על חווארה והכניסות לשכם ;ובצפון על מניעת פיגועים שיוצאים מן המחנות .הכוחות ערכו מארבים והקימו חסימות זמניות לצד פעולות מעצר.

במהלך החודש נמשכו תקיפות מן האוויר .כאשר מודיעין הצביע על חוליה חמושה שנעה ברכב או על מבוקשים שהסתגרו במבנה ,ניתן היה לשלב כטב״ם או מסוק קרב עם כוח קרקעי שסוגר את המרחב .החזרה ההדרגתית של האוויר לאיו״ש לא החליפה את המעצר ;היא נועדה למנוע מהמחבלים לנצל את הצפיפות ואת המטענים כדי להחזיק כוח קרקעי מרחוק.

בצפון ,רמדאן לא הפחית את פעילות ההנדסה .בנור א־שמס וטולכרם נחשפו שוב מטענים מתחת לצירים ,והכוחות המשיכו לחרוש מקטעים גם כאשר הדבר גרם נזק כבד לכביש .ההחלטה המבצעית הייתה להעדיף את ביטחון הכוח על שמירת האספלט :ציר שניתן לשקם לאחר המבצע עדיף על רכב ממוגן שנכנס

למטען שלא נחשף .המתח הזה בין תשתית אזרחית לביטחון הכוח ילווה את כל המבצעים בצפון.

אפריל 2024 |הקרב בנור א־שמס

באמצע אפריל יצאו כוחות חטיבת מנשה למבצע ממושך בנור א־שמס . המחנה ,הסמוך לטולכרם ,הפך במהלך השנה הקודמת למוקד של הג׳יהאד האסלאמי וגדוד מקומי שחיבר אליו חמושים נוספים .הכוח כלל יחידות צה״ל , מג״ב ושב״כ ,כשכלי הנדסה פתחו את הצירים לפני הלוחמים .המטענים היו חלק מרכזי מתוכנית ההגנה של החמושים.

הפעילות נמשכה עשרות שעות .הכוחות סרקו מבנים ,עצרו מבוקשים ,החרימו נשק והשמידו מעבדות .חילופי האש התנהלו במספר מוקדים והופעלו כלי טיס נגד חמושים .במקומות שבהם נחשד מטען מתחת לאספלט ,הדחפורים חשפו את הכביש לפני התקדמות כלי הרכב .בכך נוצרה תבנית שתופיע שוב בקיץ :המחנה מנסה לעצור את צה״ל באמצעות ציר ממולכד ,והכוח משיב בשינוי פיזי של הציר.

במקביל פעלו חטיבות אחרות .בשכם נעצרו פעילי חמאס וחוליות ירי ; בקלקיליה פעלו נגד מבוקשים ונשקים ;בחברון נתפסו כספי טרור ונעצרו אנשי חמאס .המבצע בנור א־שמס היה המאמץ הגדול של התקופה ,אבל הוא התקיים בתוך מערכת שבה כמעט כל לילה התבצעה פעילות בעוד שלוש או ארבע גזרות נוספות.

בנור א־שמס השתמשו החמושים גם במצלמות ובתצפיות כדי לזהות את ראש הטור ולהחליט מתי להפעיל מטען .הכוחות פגעו באמצעי תצפית ,סרקו גגות וחדרים ששימשו לניהול הלחימה והחרימו אמצעי קשר .ככל שהפעילות נמשכה , עבר חלק מן הקרב לשאלה מי רואה את מי קודם :תצפיתן מקומי שמכיר את הסמטה או רחפן וכלי איסוף שמחברים תמונה מעל המחנה.

הפעילות הארוכה באפריל חייבה גם החלפת כוחות בתוך המבצע .מסגרת שפועלת עשרות שעות ברצף אינה יכולה להישען רק על כוח קטן שנכנס בלילה ויוצא לפני הבוקר .כוחות נוספים החזיקו חסימות ,אבטחו את ההנדסה והחליפו לוחמים בתוך המחנה .בכך נראתה כבר התקרבות למודל של ״מחנות קיץ״ : מבצע מרחבי שבו החטיבה מנהלת כמה מאמצים מקבילים ולא רק סגירת מעגל על יעד אחד.

בתוך נור א־שמס הופעלו גם אמצעי כריזה ותשאול כדי להוציא אזרחים מאזורים שבהם התנהל קרב ולאפשר חיפוש במבנים .הלחימה נמשכה במרחב שבו משפחות חיות לצד חדרי נשק ומעבדות ,ולכן הכוחות נדרשו להפריד ככל האפשר בין מי שאינו משתתף לבין החמושים .מבחינה מבצעית ,כל בית שנבדק ללא ירי הוא גם הזדמנות להגיע למחסן בלי להפוך את המבצע להיתקלות נוספת.

הקרב בנור א־שמס כלל גם פגיעה בתשתיות שהכינו את הרחובות למארב : מחסומים מאולתרים ,עמדות ירי וחורים בקירות שאיפשרו מעבר בין מבנים . הנדסה וחי״ר נדרשו לפתוח לא רק כביש אלא גם קו תנועה בתוך הבנוי .כאשר הכוח יכול לעבור דרך קיר או חצר במקום להיכנס לצומת צפוי ,הוא מקטין את היתרון של המטען שהוטמן מראש.

בסיומו של המבצע בנור א־שמס נדרש הכוח לצאת דרך רחובות שחלקם נהרסו ונחפרו במהלך חשיפת המטענים .ההנדסה נאלצה להבטיח שהיציאה עצמה אינה עוברת על ציר שהוטמן מחדש בזמן הלחימה .זה אחד היתרונות של

שהייה ממושכת: הכוח אינו ממהר לצאת לפני שהנדסה ואיסוף מסיימים לבדוק את מעטפת המחנה.

מאי 2024 |ג׳נין, שכם והפיגוע בכניסה לעיר

במאי חזרה ג׳נין למרכז המאמץ. מבצע של כ־40 שעות בתוך העיר והמחנה כלל סיירת חרוב, יחידה 636, כוחות מיוחדים, מג״ב ושב״כ. כעשרה מחבלים חוסלו וכעשרים תשתיות טרור הושמדו, ובהן מעבדת מטענים. הכוחות איתרו נשק גם במרחב בית החולים, לאחר שחוליה זוהתה כשהיא מסתירה אמצעי לחימה ברכב. ההנדסה המשיכה לפתוח צירים תחת איום המטענים.

בין 21 ל־23 במאי נמשכו פשיטות בג׳נין ובשכם. בבלאטה נעצרו מבוקשים והוחרמו נשקים; בטולכרם נעשו פעולות נקודתיות נגד חוליות שירו לעבר כוחות. ככל שהמבצעים הגדולים פירקו מעבדה או מפקדה, נמשכו פעולות קטנות כדי למנוע את בנייתה מחדש.

ב־29 במאי ביצע מחבל פיגוע דריסה בכניסה לשכם. שני לוחמי גדוד נחשון מחטיבת כפיר נפלו חללים. הפיגוע יצא מתוך מרחב שבו פעלה חטיבת שומרון באופן רציף, והמחיש שהלחימה במחנות אינה מבטלת את איום הפיגוע המהיר בציר. הכוחות פתחו במצוד, חסמו דרכים ופעלו בתוך שכם ובכפרים הסמוכים.

במבצע הארוך בג׳נין במאי נמשכה הסריקה גם לאחר שהיעדים הראשונים נפגעו. הכוחות עברו בין נקודות שבהן זוהו בעבר מעבדות, בדקו אם הוקמו מחדש, וחיפשו חומרי נפץ ומטענים מוכנים. תשתית פעילה אחת יכולה לספק מטענים למספר חוליות, ולכן כל תפיסה של חומר נפץ או כלי עבודה הורידה מן המערכת יכולת עתידית ולא רק איום מיידי.

באזור שכם נמשכה באותו חודש פעילות של חטיבת שומרון נגד חוליות ירי שיצאו מן העיר אל הצירים. הכפרים שמדרום וממזרח לשכם מאפשרים לרכב חמוש לנוע במהירות אל כביש 60 ואז לחזור לתוך שטח בנוי. לכן לאחר כל ירי הוקמו חסימות ונבדקו מצלמות כביש, ובמקביל פעלו כוחות בתוך העיר נגד מי שסיפק את הנשק או הרכב.

בג׳נין נמשכה גם פעילות נגד רכבים ששימשו את המיליציות. רכב יכול לשמש להעברת נשק, להובלת חוליה או כמטען נייד. לכן בסריקות נבדקו מוסכים וחניות לצד בתי המבוקשים. כאשר כלי טיס זיהה רכב חמוש, הכוח הקרקעי ניסה לחסום אותו לפני שייצא מן העיר. החיבור בין תצפית אווירית לחסימה קרקעית הפך את הרכב מיתרון של החוליה לנקודת תורפה.

בחודש מאי בוצעו גם פעולות נקודתיות בגזרת יריחו ועקבת ג׳בר, שבהן חטיבת הבקעה והעמקים פעלה מול תשתיות חמאס וחוליות מקומיות. מוקדים אלה לא הגיעו למסה של ג׳נין, אבל הקרבה לכביש 90 ולגבול המזרחי נתנה להם חשיבות: חוליה קטנה באזור הבקעה יכולה לפגוע בציר אסטרטגי או לסייע להעברת נשק מערבה.

יוני 2024 |מטען הגחון בג׳נין

בתחילת יוני המשיכו פעולות בג׳נין, טולכרם וטובאס. המחבלים ניסו להטמין מטענים עמוקים יותר מתחת לצירים ולהסתיר את נקודות ההפעלה. דחפורי ההנדסה עבדו לעיתים מאות מטרים לפני הכוח, והכניסות נעשו איטיות יותר. בשכם ובקלקיליה נמשכו מעצרים של חוליות ירי ומפגעים שתכננו פיגועים על הצירים.

בלילה שבין 26 ל־27 ביוני נכנס כוח לפעילות בג׳נין .במהלך התנועה הופעל מטען רב־עוצמה מתחת לציר .קצין לוחם מסיירת חרוב נפל חלל ו־16 לוחמים נוספים נפצעו בדרגות שונות .האירוע היה מן הקשים ביותר לכוחות באיו״ש מאז תחילת המלחמה .הוא הוכיח שגם לאחר חודשים של דחפורים וחשיפת כבישים , תשתית המטענים עדיין מסוגלת להפתיע כוח ולגרום לנפגעים רבים.

לאחר הפיצוץ הוזעקו כוחות חילוץ והנדסה ,והפעילות נמשכה .החקירה המבצעית התמקדה באופן ההטמנה ,בעומק המטען ובשאלה כיצד הצליחו המחבלים להציב אותו בציר שבו הכוחות פעלו פעמים רבות בעבר .מכאן ואילך קיבל איום מטעני הגחון משקל עוד יותר גדול בתכנון כניסות גדולות.

בסוף יוני נמשכו מעצרים ותקיפות נקודתיות .המבצעיות לא נעצרה בעקבות האבדות ;להפך ,הוגבר החיפוש אחר יצרני המטענים ,אנשי המימון והמחסנים . אבל קצב הכניסה לצירים מסוימים הותאם ,וההנדסה הפכה עוד יותר לחלק אורגני מן החוד.

מטען 27 ביוני שינה גם את היחס למידע על ״ציר נקי״ .כביש שנבדק בעבר אינו נשאר בטוח ;החמושים יכולים לחזור בלילה ,לפתוח את האספלט ולהטמין מטען עמוק יותר .מכאן נדרש שילוב הדוק יותר בין מודיעין על חוליות ההטמנה לבין הפעולה הפיזית של הדחפור .המטרה הייתה לא רק לגלות את המטען ברגע האחרון אלא להגיע לאנשים שמייצרים ומניחים אותו לפני שהכביש ממולכד.

האירוע הפך נקודת ייחוס לקראת אוגוסט .מפקדים שידעו שמטען אחד מסוגל לגרום לעשרות נפגעים לא יכלו לתכנן מבצע רב־מחנות בלי שכבת הנדסה משמעותית .לכן ״מחנות קיץ״ יכלול דחפורים וכלים ממוגנים במספר מוקדים במקביל .הדבר האט את הכוחות והגדיל את הנזק לצירים ,אבל אפשר למסגרות גדולות להישאר במרחב שעות וימים בלי להיות תלויות בכביש שהאויב הכין מראש.

לאחר מטען הגחון נשמרה גם תצפית ארוכה יותר על צירים לפני הכניסה . במקום להסתפק בדחפור שנכנס ראשון ,איסוף ניסה לזהות תנועה חשודה בשעות שלפני המבצע :רכב שעוצר ליד הכביש ,אנשים שחופרים או מצלמה חדשה שמופיעה בנקודת מפתח .החיבור בין התראה מקדימה להנדסה בשטח נועד להחזיר לכוחות את ההפתעה שנפגעה כאשר כל כניסה גדולה נראתה לעין.

החילוץ לאחר המטען ביוני חייב את הכוחות להתמודד עם האפשרות של מטען שני שמיועד לפגוע במחלצים .לכן כל כניסה לזירה לאחר פיצוץ נעשתה בזהירות , עם אבטחה והנדסה לפני שהרפואה מתקרבת .זה דפוס מוכר בזירות טרור , ובצפון השומרון הוא קיבל משקל גדול ככל שהמטענים נעשו עמוקים וחזקים יותר. מטרת האויב הייתה לא רק לפגוע ברכב הראשון אלא לייצר זירה שממשיכה לגבות נפגעים.

לאחר האירוע ביוני נבדקו גם דפוסי השיקום של הכביש .כאשר כוח הנדסה פותח ציר ,תיקון אזרחי לאחר המבצע יכול ליצור שוב שכבת אספלט שמתחתיה ניתן להטמין מטען חדש .מכאן נוצר מעגל שבו הכוחות נדרשים לזכור היכן נחפר הכביש בעבר ולבדוק שוב נקודות שכבר נחשבו מטופלות .הזיכרון המבצעי של הגזרה נעשה חלק מן ההגנה.

יולי 2024 |טולכרם תחת אש מהאוויר

ביולי התרכז מאמץ משמעותי בטולכרם ובנור א־שמס .ב־23 ביולי פתחו סיירת חרוב ,דובדבן ,יחידה 636 ,מג״ב ושב״כ במבצע בחטיבת מנשה .הכוחות ניהלו

חילופי אש והשמידו מטענים שהוטמנו מתחת לצירים. כלי טיס מאויש מרחוק תקף חמושים, ובהם ראש התארגנות חמאס במחנה טולכרם, שהיה מעורב בייצור ובהטמנת מטענים ובגיוס פעילים.

במהלך החודש נמשכו גם פעולות בג׳נין, שכם, קלקיליה ובקעה. עד סוף יולי דיווח צה״ל על כ־4,400 מבוקשים שנעצרו מאז תחילת המלחמה, כ־1,850 מהם מזוהים עם חמאס. המספר המצטבר הסתיר מערכת של מאות פעולות קטנות: מעצר בבית בכפר, תפיסת רובה במחרטה, איתור מטען בשולי כביש או פשיטה על דירה שבה מוחזקים כספי טרור.

ביולי 2024 הופיע ניסיון דומה גם בטולכרם. ב־23 ביולי דווח כי הג׳יהאד האסלאמי ניסה לראשונה לשגר מן המרחב רקטות לעבר ישראל; הניסיון נכשל, ומנגנוני הביטחון של הרשות הפלשתינאית איתרו את המשגר. האירוע היה מוגבל מבחינה מבצעית, אבל הוא הראה שהידע לייצור ולשיגור רקטות מאולתרות כבר אינו נשאר רק סביב ההתארגנות המזוהה עם חמאס בג׳נין. גם בטולכרם, שבה הג׳יהאד האסלאמי היה דומיננטי יותר, נעשה ניסיון להעתיק את אותה יכולת.

מ־1 עד 27 באוגוסט 2024 |ערב ״מחנות קיץ״

בתחילת אוגוסט נמשכה הפעילות בצפון השומרון, במיוחד בג׳נין, טולכרם וטובאס. כוחות חטיבת מנשה וחטיבת הבקעה והעמקים פעלו נגד חמושים שעברו בין המחנות והכפרים, בעוד שבשומרון ובאפרים נמשכו מעצרים נגד חוליות ירי. המטענים המשיכו להיות האיום העיקרי בכניסות הגדולות, והכוחות הרסו או פתחו מחדש מקטעי כביש שנחשדו כממולכדים.

במקביל השתנתה חלוקת הכוח בזירה הרחבה. התמרון ברצועת עזה כבר לא דרש באוגוסט את אותה מסה של אוגדות שפעלה בחורף 2023 עד 2024. צה״ל המשיך להילחם ברפיח, בחאן יונס ובמרכז הרצועה, אבל יכול היה להקצות יותר קשב, יחידות ואמצעי מודיעין לפיקוד המרכז. ופה נמצאת התזה המבצעית של הפרק: שהירידה היחסית בדרישת הכוח בעזה פתחה את האפשרות לעבור באיו״ש ממאות פשיטות נפרדות למבצע מרחבי בכמה מוקדים במקביל.

בשבועות האחרונים של אוגוסט הצטבר מודיעין על מטענים, מעבדות, מפקדי גדודים מקומיים ותשתיות בג׳נין, טולכרם, נור א־שמס וטובאס. האיום לא היה חדש; החידוש היה האפשרות לרכז נגדו כוח בכמה גזרות בעת ובעונה אחת. במקום להיכנס למחנה אחד, לצאת ואז לעבור לאחר, תוכנן מהלך שיכריח את המיליציות להתמודד עם לחץ בו־זמני.

לקראת 28 באוגוסט נבנה גם היגיון של הפתעה בו־זמנית. אם ג׳נין מותקפת לבדה, חמושים יכולים לעבור לטובאס או לטולכרם; אם טולכרם פועלת לבדה, נשק יכול להיעלם לכפרים שמחוץ לעיר. פתיחה בכמה גזרות מכריחה כל מיליציה להגן על עצמה ומקטינה את האפשרות להעביר כוח, כסף או מטענים בין המוקדים. לכן המבצע נדרש ליותר מסה גם אם בכל מחנה בנפרד לא פעל כוח גדול יותר מאשר בפשיטות קודמות.

הכוחות שנאספו למבצע כללו חטיבות מרחביות, יחידות מיוחדות, מג״ב, הנדסה ואוויר. כל חטיבה נדרשה לנהל את המרחב שלה אבל לפעול בתוך תמונת מצב אוגדתית אחת. הכניסה תוכננה לא רק על פי רשימת מבוקשים אלא גם לפי תשתיות: מי מייצר מטען, היכן מונח החומר, איזה ציר ממולכד, מי מפעיל תצפית ואיזה בית משמש חמ״ל. בכך עבר המאמץ מפגיעה באנשים בלבד לפגיעה במערכת המקומית.

בימים האחרונים לפני המבצע בוצעו תדריכים ותרגולים לפי תרחישי מטענים וירי. היחידות נדרשו לדעת מה קורה אם דחפור נפגע, אם ציר חילוץ נחסם או אם חוליה פותחת באש מתוך מבנה בזמן שכוח אחר כבר נמצא ברחוב מקביל. תכנון כזה הוא ההבדל בין פשיטה נקודתית למבצע מרחבי: החטיבה צריכה להחזיק עתודה, רפואה, הנדסה ואש גם כאשר כמה אירועים מתפתחים בו־זמנית.

בשבועיים האחרונים של אוגוסט חזרה חטיבת מנשה שוב ושוב אל מוקדי המטענים בג׳נין, טולכרם ונור א־שמס. בכל כניסה נאסף מידע חדש על מקום מעבדה, מחסן או חוליה שהחליפה מפקד שחוסל. במקביל פעלה חטיבת הבקעה והעמקים בטובאס ובמחנה פרעה נגד חמושים שחיברו בין המרחב העירוני לצירים המזרחיים. הפעולות עדיין נוהלו כמבצעים נקודתיים, אבל הן יצרו תמונת מטרות רחבה יותר: מי מייצר, מי מטמין, מי מתצפת ומי אחראי להעביר נשק בין המוקדים.

באותם ימים החלו גם הכנות הנדסיות למהלך רחב יותר. מפקדים סימנו צירים שבהם נדרש חישוף עמוק, נקודות שבהן כלי ממוגן עלול להיתקע ומקומות שבהם יש צורך להיכנס מכמה כיוונים כדי לא להיות תלויים בדרך אחת. האיסוף האווירי הוגבר מעל המחנות והכפרים הסמוכים, ויחידות קיבלו משימות שמתאימות לפעולה של ימים ולא ללילה אחד. כשהמבצע ייפתח ב־28 באוגוסט, הוא יישען על המידע שנאסף במהלך כל הקיץ ולא על הפתעה מודיעינית של הרגע האחרון.

חלק שלישי | ״מחנות קיץ״ | מ־28 באוגוסט עד 6 בספטמבר 2024

בלילה שבין 27 ל־28 באוגוסט יצא פיקוד המרכז למבצע ״מחנות קיץ״. בניגוד לרצף הפשיטות שקדם לו, המהלך נפתח בו־זמנית בכמה מוקדים בצפון השומרון. כוחות חטיבת מנשה פעלו בג׳נין, בטולכרם ובנור א־שמס; חטיבת הבקעה והעמקים פעלה בטובאס ובפרעה; לצדם פעלו כפיר, סיירת חרוב, דובדבן, ימ״מ, מג״ב, יהל״ם, הנדסה, יחידה 636 ושב״כ. כלי טיס סיפקו איסוף ותקיפה. המטרה המבצעית הייתה להוציא מן המחנות את יכולת המטענים, לפגוע במפקדי הגדודים המקומיים ולמנוע מעבר חמושים בין המוקדים.

ופה צריך להבין למה העיתוי של ״מחנות קיץ״ היה קשור ישירות לעזה. באוגוסט 2024 צה״ל עדיין נלחם ברצועה, אבל כבר לא הפעיל שם את אותה מסה אוגדתית של חורף 2023 עד 2024. לפיקוד המרכז היה עכשיו יותר כוח, יותר אמצעי סיוע ויותר יכולת להחזיק כמה מאמצים במקביל. במקום לבחור בין ג׳נין לטולכרם, ניתן היה ללחוץ על שתיהן באותו זמן ולמנוע ממפקדים, נשק ומטענים פשוט לעבור ממחנה שנמצא תחת לחץ למחנה אחר.

בטולכרם הסתגרו חמושים במסגד. במהלך חילופי האש חוסלו חמישה, ובהם מוחמד ג׳אבר, המכונה אבו שוג׳אע, מפקד התארגנות הטרור בנור א־שמס. הוא היה מזוהה עם הג׳יהאד האסלאמי והפך לסמל של הגדוד המקומי. במקביל פעלו הכוחות נגד חדרי ניהול לחימה ומוקדי מטענים. בג׳נין נעו דחפורים לפני הכוחות, חשפו כבישים ממולכדים והשמידו מטענים. בפרעה ובטובאס פעלו נגד חוליות שניסו להרחיב את מודל הגדודים ממחנות ג׳נין וטולכרם אל הבקעה.

ופה המבצע הפך להנדסי לא פחות משהיה מבצע חי״ר. כל קטע כביש שנפתח אפשר להכניס עוד כוח; כל מטען שנחשף חסך כניסה לסמטה צדדית; וכל מעבדה שנמצאה הורידה את המלאי שאפשר להטמין מחדש. כאשר היה חשד למטען הכוחות קרעו את האספלט, משום שהמטרה הייתה לשלול מן האויב את הנשק שהפך את הרחוב עצמו למלכודת. כלומר צה״ל לא רק נלחם בתוך השטח — הוא התחיל לשנות את השטח.

בג׳נין נוהל המבצע כמאמץ חטיבתי מתמשך. כוח אחד חסם את המחנה, אחר פעל נגד מבוקשים, והנדסה התקדמה לאורך הרחובות שעליהם התקבל מידע מוקדם על מטענים. כאשר הכוחות חשפו מטען, הם חיפשו גם את נקודת ההפעלה ואת המצלמה שממנה החמושים עקבו אחר הציר. כך נהרסה לא רק הפצצה אלא שרשרת ההפעלה שלה – תצפית, חיווט, מפעיל ונתיב נסיגה.

בשל ריבוי המוקדים נדרש גם תיאום הדוק בין האוויר לקרקע. כלי טיס שפעל מעל ג׳נין לא יכול היה להיכנס אוטומטית למסלול מעל טולכרם, וכוחות בכל מחנה נדרשו לסמן את מיקומם ואת קווי האש. מרכזי האש של הפיקוד והאוגדה ניהלו את השמיים כך שכטב״ם, מסוק או אמצעי איסוף יהיו זמינים במקום שבו התפתח האיום. ככל שהמבצע התארך, השילוב הזה הפך משלב הכנה למעטפת רצופה.

בפתיחת המבצע פעלו גם כוחות חסימה על צירים שבין ג׳נין לטובאס ובין טולכרם לכפרים שממזרח. המטרה הייתה למנוע בריחה מאורגנת עוד לפני שהכוח מגיע אל המחנה. חוליה שיצאה ברכב נדרשה לבחור דרך עוקפת, וכך נחשפה יותר לאיסוף מהאוויר ולכוחות שהמתינו מחוץ לשטח הבנוי. המעטפת החיצונית הייתה תנאי לכך שהלחימה הפנימית לא תהפוך למשחק שבו המפקדים פשוט נעלמים למחנה הבא.

מ־31 באוגוסט עד 1 בספטמבר |אבדות בתוך המבצע ופיגוע בדרום הגזרה

ב־31 באוגוסט נמשך המבצע בג׳נין. במהלך היתקלות בתוך המחנה לוחם מגדוד 906 של חטיבת כפיר נפל חלל וקצין נפצע באורח קשה. הכוח המשיך לפעול, וחטיבת מנשה סגרה מעגלים על חמושים ומעבדות. זה היה אירוע הנפילה הראשון בתוך ״מחנות קיץ״ והוא הגיע לאחר שלושה ימים שבהם הכוחות פעלו תחת ירי ומטענים במרחב צפוף.

יום לאחר מכן הוכיחה הגזרה שהיא אינה רק ג׳נין וטולכרם. ב־1 בספטמבר בוצע פיגוע ירי בכביש 35 סמוך למעבר תרקומיא שבחטיבת יהודה. שלושה שוטרים ממשטרת ישראל נפלו חללים. המחבלים ירו לעבר רכב המשטרה ונמלטו, וכוחות צה״ל, משטרה ושב״כ פתחו במצוד באזור חברון. בזמן שבצפון מתנהל מבצע רחב נגד גדודים מקומיים, בדרום הגזרה נדרש כוח גדול לסגירת צירים ולסריקות.

בימים הראשונים של ספטמבר המשיכו הכוחות בצפון לפגוע בחמושים ובמטענים. בטובאס תקף כטב״ם חוליה שזוהתה כסיכון לכוחות, ובפרעה נמשכו כניסות למבנים ומעצרים. ״מחנות קיץ״ לא הסתיים באירוע אחד; המאמץ עבר בין מוקדים תוך שמירה על לחץ, עד שהכוחות החלו לצאת מחלק מן המחנות ולחזור אליהם לפי מודיעין.

המצוד אחרי מבצעי הפיגוע בתרקומיא הוסיף עומס דווקא כאשר יחידות רבות היו מרוכזות בצפון. בחטיבת יהודה הופעלו חסימות על צירי היציאה מחברון, כוחות סרקו כפרים ומודיעין ניסה לזהות את רכב המילוט ואת רשת הסיוע. העובדה שפיגוע קטלני יצא מדרום איו״ש בזמן ״מחנות קיץ״ מנעה מהפיקוד לראות בצפון השומרון את כל הזירה; כל תוכנית מבצעית הייתה חייבת להשאיר עתודה גם לאירוע פתע בגזרה אחרת.

גם לאחר הפיגוע בתרקומיא לא הופסק המבצע בצפון. זה פרט חשוב להבנת המסה: בשנה הראשונה למלחמה אירוע בדרום היה יכול לחייב הסטת כוחות מן הצפון; ב״מחנות קיץ״ היה מספיק סד״כ כדי להחזיק מצוד בחברון ולהמשיך במקביל את הלחימה בג׳נין ובטולכרם. היכולת לנהל שני מאמצים היא חלק מן הקשר הישיר לירידת הדרישה לכוחות בעזה.

בג׳נין המשיכו הכוחות לאחר נפילת הלוחם לסרוק את אזור ההיתקלות ולאפשר פינוי מסודר. אירוע נפילה בתוך מבצע רחב עלול לגרום לכוח להתכנס להגנה ולהאט את כל המהלך; הפיקוד ביקש למנוע זאת. המשימות חולקו מחדש, כוח אחר לקח את הרחוב שבו התנהל הקרב והמסגרות האחרות המשיכו ליעדים שתוכננו. בכך נשמרה היוזמה גם תחת מחיר.

במרחב חברון לאחר הפיגוע בתרקומיא, החטיבה הפעילה גם סריקות בשטח פתוח ובוואדיות שאליהם יכול רכב מילוט להיכנס. המסה הגדולה של הכוחות איפשרה לסגור כבישים ראשיים בלי לוותר על חיפוש בשטח. המצוד נמשך במקביל ללחימה בצפון והמחיש את היתרון שביכולת להחזיק עתודה אוגדתית.

מ־5 עד 12 בספטמבר |טובאס, טמון והעמקת השימוש באוויר

ב־5 בספטמבר פעלו כוחות בטובאס ובמחנה פרעה. כלי טיס תקפו חוליות חמושות במהלך המבצע, ובהן מחבלים שנקשרו לתשתיות ג׳נין. הפעילות בבקעה הייתה חשובה משום שהיא פגעה במרחב שמחבר את צפון השומרון אל נתיבי

ההברחה והכפרים שממזרח. חטיבת הבקעה והעמקים הפעילה כוח קרקעי, חסימות ואיסוף, בעוד האוויר איפשר לסגור מעגל במהירות על חוליה שנעה בין מבנים או ברכב.

ב־11 בספטמבר נכנסו כוחות שוב לטובאס ולטמון. במהלך הפעילות הותקפה מן האוויר חוליה חמושה. השימוש בכטב״ם נעשה כבר חלק שגרתי יחסית במבצעים הגדולים: הכלי נשאר מעל המרחב, מזהה תנועה, ומסוגל לתקוף כאשר החוליה מהווה איום. זה שונה מן השימוש במטוס קרב, שנשמר למטרות גדולות יותר או למבנים שבהם נמצא ריכוז מחבלים. ההבחנה בין הכלים חשובה להבנת חזרת חיל האוויר לאיו״ש.

באותו יום התרחש פיגוע דריסה בצומת גבעת אסף בגזרת בנימין, ולוחם צה״ל נפל חלל. הפיגוע שוב אילץ את האוגדה לפעול בשני קצוות: מבצע בצפון ומצוד במרכז הגזרה. חטיבת בנימין חסמה צירים ופעלה בכפרים באזור, בעוד המאמץ בטובאס נמשך.

במהלך השבוע המשיכו כוחות ההנדסה לחשוף מטענים בג׳נין ובטולכרם. החמושים החלו להשתמש ביותר מטענים בצדי ציר ובמוקדים שבהם הדחפור נאלץ להאט. הכוחות השיבו בסריקה רגלית של השוליים, באיסוף מהאוויר ובהפעלת צלפים נגד מי שניסה להתקרב לנקודת ההפעלה. כך הפך כל ציר לשילוב של הנדסה, מודיעין ואש.

בטובאס ובטמון נדרשו הכוחות להסתגל למרחב שונה ממחנה צפוף. בין הבתים קיימים צירים פתוחים יותר ויציאות אל בקעת הירדן, ולכן חוליה יכולה לנוע ברכב ולנסות להיעלם מהר יותר. האוויר קיבל כאן יתרון: כלי טיס יכול לעקוב אחרי רכב מחוץ לסמטאות, בעוד כוח קרקעי סוגר את היציאות. השילוב צמצם את הזמן בין הזיהוי לתקיפה והפך את אזור הבקעה לחלק אינטגרלי מן המערכה בצפון השומרון.

במקביל המשיכו כוחות חטיבת מנשה לפעול בג׳נין גם לאחר שהשלב הפותח של המבצע נחלש. מעבדות ומטענים שנמצאו לאחר ימים של פעילות הראו שחלק מן התשתית הוסתר מראש והמתין ליציאת הכוחות. לכן הסריקות לא התמקדו רק בבתים שבהם נמצא מבוקש; הן כללו מוסכים, מחסנים, חצרות וקטעי כביש שנבחרו לפי מודיעין על ייצור והטמנה.

בחלק מן הפעולות בטובאס יצאו הכוחות לפני עלות השחר לאחר שסיימו את הסריקות, ובאחרות נשארו שעות ארוכות כדי לפגוע במבוקשים שניסו להמתין ליציאה. החמושים למדו שבמבצע קצר ניתן להסתתר ולהופיע לאחר מכן; לכן הכוחות שינו לעיתים את משך השהייה ואת סדר היציאה. אי־ודאות בזמן הפכה לכלי מבצעי שמקשה על האויב לדעת מתי בטוח לחזור לרחוב.

התקיפות בטובאס הדגימו גם את מגבלת האוויר. כלי טיס יכול לפגוע בחוליה מזוהה, אבל אינו יודע מי מחזיק חומר נפץ בדירה סמוכה או מי מממן את המעבדה. לכן לאחר כל תקיפה נכנסו כוחות קרקעיים, אספו ציוד ועצרו חשודים. האוויר מקצר את הקרב עם חוליה חמושה; הקרקע היא שמפרקת את הרשת שסביבה.

בטובאס נדרשו הכוחות להתמודד עם ירי גם ממרחקים גדולים יותר מאשר במחנה צפוף. חוליה יכולה לפתוח באש מבית בקצה העיר ולסגת לשטח פתוח. כטב״ם שמחזיק רצף מעקב מאפשר לכוח הקרקעי לא לאבד אותה במעבר בין

הבנוי לשדות .לכן הזירה המזרחית הייתה המקום שבו יתרון האוויר בא לידי ביטוי בצורה ברורה במיוחד.

מ־19 בספטמבר עד 3 באוקטובר |קבאטיה והתקיפה החריגה בטולכרם

ב־19 בספטמבר פעלו כוחות בגזרת ג׳נין ובקבאטיה ,עיירה מדרום לעיר שנמצאת באחריות חטיבת מנשה ושימשה לאורך השנים מרחב מעבר ומסתור לחוליות חמושות .הכוחות כיתרו מבנים ,ניהלו חילופי אש וכלי טיס תקפו חמושים. המבצע הרחיב את הלחץ אל מחוץ למחנות והבהיר כי תשתית שמוצאת מקלט בעיירה סמוכה אינה יוצאת מטווח הפעולה.

בסוף ספטמבר נמשכו פשיטות בטולכרם ,שכם וקלקיליה .בחטיבת אפרים פעלו נגד חוליות ירי ונשק לא חוקי ;בשומרון נגד מחבלים בבלאטה ובשכם ; ובמנשה נגד תשתיות המטענים .הכוחות המשיכו להחרים חומרי נפץ ,נשקים ומחרטות .לא בכל שבוע היה מבצע בן ימים ,ולכן הפעילות מוצגת כאן כרצף של כמה שבועות ולא כאוסף של מעצרים זהים.

ב־3 באוקטובר ביצע חיל האוויר תקיפה חריגה במחנה טולכרם באמצעות מטוס קרב .המטרה הייתה מפגש של פעילי חמאס והג׳יהאד האסלאמי ,ובהם ראש תשתית חמאס במרחב טולכרם ,שהיה מעורב בקידום פיגועים ובניסיון לבצע פיגוע תופת .השימוש במטוס קרב בתוך איו״ש היה מדרגה גבוהה יותר מן הכטב״מים שהפכו שכיחים .הוא נבחר בשל ריכוז המטרה והצורך להשמיד אותה באופן מיידי.

אוקטובר 2024 |אחרי ״מחנות קיץ״ – פשיטות חוזרות

לאחר שיא המבצע בסוף אוגוסט ובספטמבר לא יצא צה״ל מצפון השומרון . באוקטובר חזרו כוחות לג׳נין ,טולכרם ,נור א־שמס וטובאס בפשיטות קצרות יותר. המטרה הייתה למנוע את חזרת המפקדות והמעבדות שהושמדו .חטיבת מנשה הפעילה שוב סיירת חרוב וכוחות מיוחדים ;חטיבת הבקעה והעמקים פעלה בפרעה ובטמון ;וחטיבת שומרון המשיכה מעצרים בשכם ובבלאטה.

הדגש המבצעי נשאר המטענים .במקומות שבהם דחפורי ההנדסה כבר פתחו צירים רחבים ,ניסו החמושים להטמין מטענים בשוליים ,בתוך חצרות או מתחת לקטעים ששוקמו .הכוחות עברו לשילוב בין מודיעין שמאתר את אנשי ההטמנה לבין חשיפה פיזית של הכביש .כאשר זוהתה חוליה ממתינה להפעלה ,הופעל אש אווירית או צלפים.

במקביל נמשך גל המעצרים בשאר הגזרה .בחברון ובבנימין פעלו נגד חמאס , במיוחד תשתיות שהיו בקשר עם הנהגות חוץ .בקלקיליה ובקו התפר נעצרו חוליות שניסו לבצע ירי אל הצירים או להחדיר מחבלים לתוך ישראל .בחטיבת עציון הוגברו מעצרים סביב בית לחם ודהיישה .החזית בצפון הייתה הקטלנית והמורכבת ביותר ,אבל המאמץ למנוע פיגועי עומק נשען על פעילות בכל שבע החטיבות.

נובמבר 2024 |לחץ מתמשך על המחנות

בנובמבר המשיכו המבצעים במתכונת של כניסה ,סריקה ויציאה ,אבל התדירות הגבוהה הפכה את המושג ״שגרה״ לכמעט חסר משמעות בצפון השומרון .בג׳נין פעלו נגד חמושים שחזרו למחנה ,בטולכרם נגד מפקדי

התארגנויות ומעבדות, ובטובאס נגד חוליות שנעו בין הכפרים. הכוחות החרימו מטענים מוכנים, נשקים וחומרי ייצור.

לקראת סוף החודש החלה לבלוט שאלה אחרת: הרשות הפלשתינאית מבינה שהמיליציות בג׳נין אינן רק בעיה ישראלית. הן מערערות את שליטתה, מתעלמות ממנגנוני הביטחון ומחזיקות נשק ברחובות. בדצמבר תנסה הרשות עצמה לעשות מה שכוחותיה נמנעו ממנו זמן רב – להיכנס למחנה בכוח ולפרק את ההתארגנות.

באותו חודש נמשכה גם הגנת הצירים. מארבים, סיורים ועמדות זמניות נפרסו בהתאם להתרעות, במיוחד לאחר פיגועים או מידע על חוליית ירי. הפעילות ההתקפית לא החליפה את הצורך להגן על כביש 60, 443 והצירים המקומיים; היא נועדה לצמצם את מספר החוליות שמגיעות אליהם. החיבור בין שני המאמצים נשאר העיקרון של פיקוד המרכז.

במקביל נמשכה פעילות נגד תשתיות מקומיות בקלקיליה ובקו התפר. חטיבת אפרים נדרשה למנוע מאזור שבו אין מחנות חמושים גדולים להפוך לנתיב מילוט או הברחה עבור טולכרם. חסימות, חיפושים ברכב ומעצרים בכפרים היו פחות דרמטיים מקרב במחנה, אבל הם סגרו את המעטפת המערבית של המאמץ בצפון.

דצמבר 2024 |הרשות הפלשתינאית נכנסת לג׳נין

בתחילת דצמבר נכנסו מנגנוני הביטחון של הרשות הפלשתינאית לג׳נין והקימו מחסומים סביב העיר והמחנה. היעד שהציגו היה השבת ״החוק והסדר״ ופגיעה בגדוד ג׳נין, שבמרכזו פעילי הג׳יהאד האסלאמי לצד חמאס וחמושים אחרים. מאות אנשי מנגנונים הוכנסו למרחב, ובהמשך התנהלו חילופי אש עם המיליציות.

הפעולה הייתה חריגה משום שהרשות במשך שנים נמנעה מעימות ממושך עם המחנה. כעת היא ביקשה להראות שהיא מסוגלת לשלוט במוקד חמוש. המיליציות ראו במהלך ניסיון לפרק את ״ההתנגדות״ בשירות ישראל. ברחובות הופיעו מחאות, הוכרזו שביתות ונשמעו קריאות נגד הרשות. בדצמבר נהרגו אנשי מנגנונים, חמושים ואזרחים, והעימות העמיק את העוינות כלפי הרשות בקרב חלק גדול מתושבי המחנה. ו־

הכוחות הפלשתינאיים הצליחו להחזיק מחסומים ולעצור פעילים, אבל הם לא כבשו את המחנה במובן המבצעי. החמושים המשיכו לירות, חלק ממפקדי הגדוד נשארו חופשיים, והמערכת המקומית לא פורקה. הרשות גם נאלצה להתמודד עם ביקורת ציבורית חריפה על כך שהיא נלחמת בפלשתינאים בזמן שצה״ל ממשיך בפשיטות ברחבי איו״ש. מבחינת אוכלוסייה שכבר ראתה ברשות גוף חלש ומושחת, המבצע הוסיף תחושת ניכור והאשמות בשיתוף פעולה עם ישראל.

צה״ל עקב אחר האירועים אבל המשיך בפעילות בגזרות אחרות ובמבצעים נקודתיים סביב ג׳נין. העובדה שהרשות נמצאת בתוך העיר לא ביטלה את הצורך הישראלי לסכל פיגועים. עם הזמן התברר שהמהלך הפלשתינאי אינו משיג את המטרה שהציב לעצמו: גדוד ג׳נין נשאר כוח חמוש והמחנה לא עבר לשליטה אפקטיבית של המנגנונים.

מ־1 עד 6 בינואר 2025 |כישלון הרשות ופיגוע אל־פונדוק

בתחילת ינואר נמשך העימות בג׳נין. הרשות החזיקה עמדות ומחסומים, אבל המיליציות המשיכו לפעול. ב־6 בינואר בוצע פיגוע ירי בכביש 55 ליד הכפר אל־

פונדוק ,בגזרת אפרים .שני אזרחים נרצחו ושוטר נפל חלל .המחבלים פתחו באש לעבר כלי רכב ונמלטו .הפיגוע ,שעליו נטלו אחריות גורמי מיליציות מצפון השומרון ,הראה שהלחץ של הרשות על ג׳נין אינו מונע מתשתיות להוציא פיגועים מחוץ למחנה.

חטיבת אפרים ,משטרה ושב״כ פתחו במצוד ,בעוד חטיבת מנשה המשיכה לעקוב אחרי חמושים בג׳נין .במהלך החיפושים נסגרו צירים ונערכו פשיטות בכפרים .האירוע גם החריף את השאלה האם ניתן להסתמך על הרשות שתפרק את המיליציות .כמעט חודש של פעולה פלשתינאית לא הביא לשליטה מלאה , ובמקביל פיגוע קטלני יצא מן המערכת המקומית.

בשבוע שלאחר מכן נמשכו מעצרים ברחבי איו״ש .בצפון נעשה שימוש בכלי טיס נגד חמושים כאשר נוצר איום לכוחות .הרשות עצמה התנגדה לחלק מן התקיפות הישראליות בתוך ג׳נין וטענה שהן פוגעות במבצע שלה ,אבל בפועל לא הצליחה להשלים את המשימה .המתח בין המנגנונים לבין האוכלוסייה במחנה גדל ,והמחאה נגד הרשות נשארה גלויה.

באותו זמן התקרבו המגעים להפסקת אש ברצועת עזה .עבור פיקוד המרכז המשמעות הייתה אפשרות לקבל שוב כוחות ,מודיעין וקשב שעד אז נדרשו בדרום .בדומה לאוגוסט 2024 ,שינוי במאמץ בעזה עמד לפתוח חלון מבצעי חדש באיו״ש – הפעם רחב יותר וממושך יותר.

מ־7 עד 20 בינואר 2025 |הדרך ל״חומת ברזל״

במחצית השנייה של ינואר המשיכה הרשות הפלשתינאית במבצע בג׳נין בלי להשיג הכרעה .היא עצרה פעילים והחזיקה חלקים מן העיר ,אבל גדוד ג׳נין לא פורק .תושבים ומיליציות קיימו מחאות ושביתות ,ואנשי הרשות ספגו אבדות . בדיעבד ,המבצע נכשל במטרתו המרכזית :להפוך את המחנה למרחב שבו המנגנונים שולטים בנשק ובתנועה.

ב־19 בינואר נכנסה לתוקף הפסקת האש השנייה ברצועת עזה .הדבר שינה מיד את חלוקת הקשב .כוחות ואמצעים שהיו קשורים למאמץ העיקרי בדרום יכלו לעבור לפיקוד המרכז .התזה כאן ישירה :כמו שירידת המאמץ בעזה בקיץ 2024 אפשרה את ״מחנות קיץ״ ,הפסקת האש בינואר 2025 אפשרה לצה״ל לפתוח בתוך ימים מבצע גדול יותר בצפון השומרון.

ב־20 בינואר ,יום לפני פתיחת המבצע ,פעל כוח בטמון שבחטיבת הבקעה והעמקים .במהלך הפעילות הופעל מטען נגד רכב צבאי .לוחם מילואים נפל חלל ושלושה לוחמים נפצעו .האירוע הצטרף לרצף המטענים שהוכיח כי המערכת בצפון־מזרח השומרון עדיין מחזיקה יכולת לפגוע בכוחות גם לאחר ״מחנות קיץ״.

בלילה ובבוקר נערכו הכוחות למעבר למבצע חדש .הפעם היעד לא היה רק לפשוט על המחנה ולצאת .התכנון כלל כניסה מסיבית לג׳נין ,פגיעה בתשתיות , שינוי צירים והישארות של כוחות במרחב .ב־21 בינואר ייפתח ״חומת ברזל״ ויתחיל שלב שבו השאלה המרכזית תשתנה מ״כמה תשתיות הושמדו בפשיטה״ ל״מי מחזיק את השטח לאחר שהפשיטה מסתיימת״.

20 בינואר 2025 |ערב ״חומת ברזל״

ב־20 בינואר ,יום לאחר כניסת הפסקת האש ברצועת עזה לתוקף ,השתנתה שוב חלוקת הקשב הצה״לית .במשך חודשים פעלו כוחות רבים בעזה ,בלבנון ובגזרות נוספות ,בעוד אוגדת יהודה ושומרון ניהלה רצף של מבצעים מקומיים

ומבצעים רחבים יותר בצפון השומרון .כעת נוצר חלון שבו ניתן היה להחזיר מסה נוספת אל גזרת מנשה .הקשר אינו מקרי :כשמערכה אחת יורדת בעצימות , גדודים ,מודיעין ,הנדסה ואוויר יכולים לעבור לזירה אחרת .בדיוק כפי שהפחתת היקף התמרון בעזה בקיץ 2024 אפשרה את ״מחנות קיץ״ ,הפסקת האש בינואר 2025 אפשרה לצה״ל לפתוח למחרת במאמץ רחב בהרבה בג׳נין.

במחנה עצמו הגיע המבצע של מנגנוני הביטחון הפלשתינאיים למבוי סתום . אנשי הרשות החזיקו מחסומים וניסו לעצור פעילים ,אבל לא פירקו את ״גדוד ג׳נין״ ולא השיגו שליטה מלאה בסמטאות ובתשתיות הנשק .חלק ניכר מן הציבור המקומי ראה במנגנונים כוח שפועל נגד חמושים הנתפסים כמבצעי ״התנגדות״ , והעימותים יצרו הרוגים ,פצועים וזעם כלפי הרשות .מבחינת ישראל ,הניסיון הוכיח שהרשות יכולה להפעיל כוח אבל אינה מסוגלת לבדה לעקור את התשתית שהצטברה במחנה.

לכן ערב ״חומת ברזל״ עמדה ג׳נין אחרי שלושה דגמים שנוסו בזה אחר זה : פשיטות לילה ,מבצע רחב וקצר ב״בית וגן״ ,ומאמץ של מנגנוני הרשות .אף אחד מהם לא הביא לשליטה ממושכת במרחב .המבצע הבא ייבנה על הנחה שונה :לא להיכנס ,לפגוע ולצאת במהירות ,אלא להישאר ,לשנות את הצירים ,לשלול את מרחב המטענים ולהחזיק את המחנה מספיק זמן כדי למנוע מן המיליציה לבנות מחדש את אותה מערכת מיד לאחר יציאת הכוח.

במונחים מבצעיים ,המעבר לאחיזה דרש גם שינוי לוגיסטי .כוח שנכנס ללילה אחד יכול להגיע עם תחמושת ,מים ודלק ולצאת בבוקר ;כוח שנשאר שבועות צריך צירי אספקה ,פינוי רפואי ,החלפת לוחמים ומרחבי שהייה .לכן עוד לפני הכניסה הוגדרו נתיבים שיאפשרו להכניס ציוד גם אם כביש מרכזי ייחסם במטען . ההנדסה נדרשה לבנות מרחב שניתן לתחזק ,לא רק לפרוץ אליו.

זה גם ההבדל בין הכרעה מקומית לבין סיכול נקודתי .מעצר מפקד או השמדת מעבדה מורידים איום ;שליטה בצירים ושמירת נוכחות מונעות מן האויב לבחור מחדש את כללי המשחק לאחר יציאת הכוח .״חומת ברזל״ יהיה הניסיון הראשון בתקופה הזאת להפוך את ההיגיון הזה למדיניות מתמשכת בצפון השומרון.

בלילה שלפני המבצע נבנתה גם מעטפת סביב הכניסות למחנה כדי למנוע בריחת מפקדים .חסימות וכוחות איסוף הוצבו בצירים שיוצאים מן העיר ,והיחידות התכוננו לפעול אם מבוקש ינסה לעבור לקבאטיה ,טובאס או הכפרים שמסביב . האחיזה שתבוא בהמשך התחילה עוד בשלב הזה — לא רק בתוך המחנה אלא בשליטה על הדרכים שמחברות אותו למרחב.

לצד הכוחות הקרקעיים הוכנו גם צוותי חקירה ומודיעין לקליטת מספר גדול של עצורים וממצאים .מבצע שמחרים עשרות טלפונים ומטענים יכול ליצור עומס אם אין מי שממיין את החומר בזמן .לכן שרשרת הסיכול המשיכה מן הרחוב אל חדר החקירות :ממצא שנתפס ביום הראשון נדרש להפוך ליעד ביום השלישי ,לפני שהמיליציה מספיקה לשנות כתובת או להעביר נשק.

בחלוקת המשימות לקראת 21 בינואר הוגדרו כמה שכבות :כוחות מנשה יחזיקו את המעטפת ואת היציאות מג׳נין ;יחידות חי״ר וכפיר ייכנסו לרחובות ולמבנים ;הנדסה תפתח את הצירים ותטפל במטעני הגחון ;יחידות מיוחדות יופעלו על יעדים שבהם נדרש מעצר או חיסול מדויק ;וכלי טיס יישארו מעל המרחב כדי לעקוב אחרי חוליות בתנועה ולספק אש כאשר הכוח הקרקעי נתקל

באיום .כך נבנתה כניסה שבה כל שכבה מטפלת בבעיה אחרת של המחנה ולא כוח אחד שנדרש לעשות הכול.

היערכות הפינוי הרפואי קיבלה משקל מיוחד בגלל ניסיון המטענים של 2024 . נקבעו נתיבי פינוי חלופיים כך שפצועים לא יהיו תלויים בדיוק בציר שבו אירע הפיצוץ ,ונקודות חבירה הוכנו מחוץ לסמטאות הצרות .במקביל הוכנו צוותי חקירה ומודיעין לקליטת עצורים ומכשירים שייתפסו בתוך השעות הראשונות .המטרה הייתה שהמידע מטלפון או מחקירה יחזור מיד לכוח ויהפוך ליעד הבא עוד לפני שהמבצע מאבד קצב.

חלק רביעי |"חומת ברזל" – מהפשיטה לאחיזה |מ־21 בינואר 2025 עד 25 באוגוסט 2026

בבוקר 21 בינואר ,פחות מארבעים ושמונה שעות לאחר כניסת הפסקת האש ברצועת עזה לתוקף ,פתחו צה"ל ,שב"כ ומג"ב במבצע "חומת ברזל" בג׳נין . הקשר בין הזירות היה ישיר :גדוד נחשון מחטיבת כפיר הגיע לאחר משימה משמעותית בעזה ,סיירת חרוב כבר החזיקה ניסיון מצטבר של מאות פעילויות בגזרת מנשה ,ולצדם פעלו כוחות הנדסה ,מג"ב ,יחידות מיוחדות וכלי טיס . המטרה בשלב הראשון הייתה להשתלט על מוקדי הפעילות של גדוד ג׳נין ,לפגוע במפקדים ובחוליות ,לחשוף מטענים ולמנוע מהמחנה להישאר אזור שבו כוח צבאי נכנס רק לאחר הכנה ארוכה.

הכניסה נבנתה סביב האיום שהתפתח בשנתיים הקודמות .כלי הנדסה פתחו את הצירים לפני הכוחות ,חשפו אספלט וקרקע במקומות שבהם היה חשד למטעני גחון ,והתקדמו לצד חי"ר וכלים ממוגנים .במקביל הופעלו כלי טיס לסגירת מעגלים מהירה .כאשר זוהה מחבל משליך מטען לעבר כוח ,כלי טיס תקף אותו בתוך דקות ;פיצוצי המשנה לאחר התקיפה העידו על מטענים נוספים שנשא או שהיו בקרבתו .האוויר כבר לא היה אמצעי חריג שמופעל רק מול יעד בכיר ,אלא שכבת אש זמינה לכוח הקרקעי.

בארבעת הימים הראשונים פעלו כוחות כפיר בתוך המחנה והשמידו מעבדת מטענים ומחרטה לייצור אמל"ח .בסריקות נמצאו מעברים בין בתים ,חורי ירי ,כלי עבודה לריתוך ,חומרי נפץ ורכיבים שהמחישו שהמערכת המקומית נועדה לאפשר גם ייצור וגם לחימה מתוך הבנוי .באותה עת סיירת חרוב פעלה ברחובות שבהם זוהו רכבים עמוסים במטעני השלכה ומטעני צד וציוד להטמנת מטעני גחון .המאבק על הציר שהיה מוטיב מרכזי מאז 2023 הפך כעת למטרה בפני עצמה :לא רק לעבור בכביש הממולכד ,אלא לפרק את היכולת למלכד אותו מחדש.

ב־24 בינואר ,לאחר 72 שעות של לחימה ,כבר פעלו הכוחות עמוק בתוך ג׳נין . יותר מעשרה מחבלים חוסלו וכעשרים מבוקשים נעצרו ,לצד תפיסת כלי נשק ואמצעי לחימה .המספרים נצברו תוך כדי המשך תנועה ולא לאחר יציאה מן המחנה .הכוחות סגרו רחובות ,עברו מבית לבית לפי מודיעין והמשיכו לחפש חוליות שניסו לשנות מקום מסתור .כאשר יעד התבצר במבנה ,הופעלה עליו אש או נעשה ניסיון להוציאו לפני כניסה ;כאשר זוהה רכב או חוליה בתנועה ,כלי טיס עקב אחריהם .המטרה הייתה לשמור לחץ רצוף כך שמפקד מקומי לא יוכל לנצל לילה שקט כדי להעביר מטענים ,להחליף מקום פיקוד או להחזיר תצפית לציר שכבר נפתח.

ב־28 בינואר הצטרפו יחידות עוצבת הקומנדו למאמץ בג׳נין .דובדבן ואגוז ביצעו מעצרים מיוחדים ,חיסלו מחבלים ואיתרו מחרטה לייצור נשק ושני מחסני אמל"ח ובהם תחמושת וציוד לחימה .שילוב הקומנדו לא החליף את החטיבה המרחבית או את כפיר ;הוא הוסיף יכולת לפעול על יעדים קטנים ומדויקים בתוך מרחב שכבר הוחזק בידי כוח גדול .כך ניתן היה להפריד בין שתי משימות : החזקת הרחובות והצירים בידי המסגרות הגדולות ,ופשיטה מהירה על בית , מחרטה או מחסן בידי יחידה שמגיעה לפי מודיעין ממוקד .המבנה הזה אפשר להמשיך את המבצע גם לאחר שהשלב הראשון של הכניסה הסתיים ,בלי להחזיק בכל רחוב את אותו סדר כוחות בכל שעה.

מ־21 עד 31 בינואר |150 מטענים ושינוי הרחובות

בתוך 48 שעות החרימו והשמידו הכוחות יותר מ־150 מטענים בג׳נין. המספר הזה חשוב, אבל לא בגלל המספר עצמו. הוא מראה עד כמה המחנה כבר הפך למערכת הגנה. אין כאן 150 חוליות שונות; יש מלאי שמאפשר להפוך רחובות וצמתים לרשת של מטענים, מצלמות ונקודות הפעלה. מטען עמוק מתחת לכביש יכול להמתין ימים, מטען צד יכול להיות מחובר לתצפיתן ורכב ממולכד יכול להישמר לרגע שבו הכוח ייכנס בציר צפוי. לכן כל מחסן או מעבדה שנחשפו הורידו לא רק מטען אחד, אלא את היכולת של המיליציה לחדש שוב ושוב את המלכוד.

צה״ל החל גם לשנות את הגאוגרפיה הפיזית של המחנה. צירים צרים שנוצלו להצבת מטענים ולהאטת כלים הורחבו, מכשולים הוסרו ונתיבי גישה נפתחו כך שכוחות ממוגנים יוכלו להיכנס מכמה כיוונים. בתים ששימשו תשתית טרור או חסמו צירים מבצעיים נהרסו במקרים מסוימים, והנדסה קרבית המשיכה לעקור שכבות כביש במקומות שבהם היה חשד למטענים. מבחינת החמושים, היתרון של הסמטה הצרה ושל הצומת הידוע נשחק. מבחינת הכוח, המרחב נעשה פחות תלוי בנתיב יחיד שניתן למלכד מראש.

ב־30 בינואר, במהלך פעילות בג׳נין, לוחם צה״ל נפל חלל ונפצעו לוחמים נוספים באירוע לחימה. האירוע התרחש למרות היקף ההנדסה והמודיעין והמחיש שהשתלטות על מחנה אינה קו ישר: גם לאחר פגיעה בעשרות תשתיות נותרו חמושים, מטענים ומבנים שמאפשרים הפתעה. הכוחות המשיכו לפעול לאחר האירוע, והמבצע לא נעצר או הפך ליציאה מהירה מן המחנה.

ההבדל העיקרי לעומת ״בית וגן״ לא היה במספר המבוקשים אלא בזמן. בסוף ינואר כבר היה ברור שהכוחות אינם מתכננים לצאת מיד לאחר השלמת רשימת יעדים. ההנהגה המדינית והצבאית הודיעה שהאחיזה תימשך כדי למנוע חזרת חמושים ותשתיות. בכך השתנתה נקודת המוצא: המחנה לא נתפס עוד כמרחב שבו מבצעים פשיטה עד שהאיום הבא נבנה, אלא כמרחב שממנו צריך לשלול לאורך זמן את יכולת ההתארגנות.

פברואר 2025 |מטולכרם ועד תיאסיר

בתחילת פברואר הורחב המאמץ צפונה ומערבה. חטיבת מנשה קיבלה את עיקר המשימה בטולכרם ובנור א־שמס, לצד כוחות מילואים, מג״ב, הנדסה ויחידות מיוחדות. אותם דפוסים שנראו בג׳נין הופיעו גם שם: מטענים שהוטמנו מתחת לצירים, מחסני נשק בתוך מבנים, תצפיות על כניסות המחנה וחוליות שיכלו לעבור בין העיר למחנות. דחפורים פתחו נתיבים, הכוחות פשטו על מבנים וסגרו מעגלים מודיעיניים על פעילים שניסו לצאת מן המרחב.

במקביל התרחבה הפעילות בגזרת הבקעה והעמקים. טובאס, טמון ומחנה פרעה היו כבר חלק מרשת צפון השומרון, וב־4 בפברואר תקף מחבל את מוצב תיאסיר בבקעת הירדן. הוא חדר אל המתחם ופתח באש מטווח קצר; בקרב שני לוחמי מילואים נפלו חללים ונפצעו נוספים. המחבל חוסל. האירוע הראה שאפילו כאשר עיקר המאמץ ההתקפי מתרכז במחנות, האויב יכול לבחור יעד הגנתי קטן יותר ולהוציא פיגוע נגד כוח שמחזיק את המרחב.

עד תחילת פברואר דיווחו כוחות הביטחון על עשרות מחבלים שחוסלו ועל מאות מבוקשים שנעצרו במסגרת ״חומת ברזל״ והפעילות שסביבה. הפעולה לא הוגבלה לג׳נין: טולכרם, נור א־שמס, טובאס וטמון הפכו למוקדי לחץ מקבילים ,

ובכך נמנעה האפשרות שמי שנדחק ממחנה אחד פשוט יעבור למחנה אחר ויבנה שם מחדש כוח .בכל גזרה נשארה החטיבה המרחבית המסגרת שמחזיקה את השטח :מנשה בג׳נין ,בטולכרם ובנור א־שמס ,אפרים בקלקיליה ובקו התפר , והבקעה והעמקים ממזרח.

ההתרחבות לטולכרם ונור א־שמס לא הייתה רק העתק של ג׳נין .חטיבת מנשה פעלה במרחב עירוני שמחובר לקו התפר ולכבישים מערבה ,ולכן כל מבוקש שנמלט יכול לנסות להתקרב במהירות לישראל .הכוחות סגרו יציאות , בדקו כלי רכב ופעלו בכפרים שמסביב כדי למנוע מהחמושים לייצר עורף מחוץ למחנות .כך המבצע עבר ממחנה אחד למערכת מרחבית רחבה יותר.

בתיאסיר ,לעומת זאת ,האויב תקף עמדה צבאית ולא המתין לכוח שייכנס אליו. הפיגוע הראה שהיוזמה אינה ישראלית בכל רגע :מחבל יכול ללמוד את שגרת המוצב ,לבחור זמן ולנסות להיכנס לתוכו .לאחר האירוע נבדקו סידורי ההגנה במרחב הבקעה ,ובמקביל המשיכה הפעילות ההתקפית בטובאס ובטמון כדי לצמצם את התשתית שממנה יכולים לצאת מפגעים נוספים.

בטולכרם נמשכה גם הפרדה בין העיר למחנות .כוח יכול לפעול בנור א־שמס בזמן שחסימה מונעת רכב חמוש להיכנס מן העיר ,וכוח אחר סורק כפר סמוך שבו נמצא מבוקש .התיאום נדרש משום שתשתית הטרור אינה יושבת רק בתוך גבולות המחנה .מחסן נשק יכול להיות בעיר ,יצרן מטענים בכפר ומפקד במחנה ושלושתם צריכים להיפגע באותו רצף —.

פברואר עד מרץ 2025 |המחנות נשארים תחת לחץ

לאחר השבועות הראשונים ירד קצב הקרבות הגדולים ,אבל הכוחות לא חזרו למתכונת של כניסה ויציאה .בג׳נין ,טולכרם ונור א־שמס נשמרה נוכחות צבאית , נעשו סריקות חוזרות ונמשכו מעצרים .המשימה עברה בהדרגה מהשתלטות לטיהור :לבדוק שוב מבנים שננטשו ,לאתר נשק שהוסתר לפני הכניסה ,לפגוע בחוליות שניסו לחזור ולמנוע חידוש של מערך התצפיות והמטענים .פלשתינאים רבים עזבו את המחנות במהלך המבצע ,והמרחב הבנוי עצמו השתנה בשל הריסות ,פתיחת צירים והיעדר שגרה אזרחית מלאה.

ברמדאן 2025 נבחנה התוצאה הראשונה של המאמץ .צה״ל ,שב״כ ומג״ב עצרו במהלך החודש 401 מבוקשים ,חיסלו 13 מחבלים והחרימו 105 כלי נשק . בתקופת הרמדאן של 2024 נרשמו 27 פיגועים משמעותיים שמקורם באיו״ש ; ברמדאן 2025 נרשמו שלושה בלבד .הירידה לא נבעה מהפסקת הפעילות אלא להפך :המבצע בצפון השומרון נמשך ,ובמקביל בוצעו פעולות התקפיות בשאר החטיבות כדי להוציא חוליות מן המערכת לפני שהן מגיעות לשלב הפיגוע.

ופה צריך להתעכב על נתוני רמדאן 2025. במשך שנים רמדאן היה חודש שפיקוד המרכז נכנס אליו מתוך ציפייה להסלמה :תפילות המוניות ,מתיחות בירושלים ,ניסיון של חמאס והג׳יהאד האסלאמי להצית את הרחוב והיסטוריה של פיגועים .אחרי ״חומת ברזל״ התמונה הייתה אחרת .הירידה החדה בפיגועים המשמעותיים לא אומרת שהטרור נעלם ,אבל היא כן אומרת שהמיליציות איבדו חלק מהיכולת לבחור את הקצב ולהכין פיגוע מתוך מרחבים שהיו קודם מקלט בטוח יותר.

באותם שבועות המשיכו גם חטיבות שומרון ,בנימין ,עציון ,יהודה ואפרים לבצע מעצרים ותפיסות נשק .הפעילות בדרום ובמרכז הייתה פחות דרמטית מזו של ג׳נין ,אבל היא מנעה התקה של מרכז הכובד :אם צפון השומרון נמצא תחת לחץ ,

חמאס יכול לנסות לבנות חוליה בחברון, ברמאללה או בשכם. לכן האחיזה בצפון לוותה במאמץ סיכול רחב בכל האוגדה.

במהלך הרמדאן נשמרה גם תנועה אל ירושלים והמעברים, ולכן אי־אפשר היה לרכז את כל הכוח בצפון. חטיבות בנימין ועציון נדרשו להחזיק מעברים וצירים, מג״ב אבטח מוקדים רגישים, והאוגדה שמרה עתודות לאירועי הפרת סדר ופיגוע. העובדה שבמקביל נעצרו מאות מבוקשים מלמדת על מודל פעולה שבו הגנה על התפילות והצירים אינה באה במקום התקפה אלא מתבצעת לצדה.

הירידה מ־27 פיגועים משמעותיים לשלושה אינה מסבירה לבדה את כל המציאות. היא אינה כוללת כל אירוע אבנים או בקבוק תבערה ואינה אומרת שלא היו התרעות. אבל היא כן משקפת הבדל במדרגה של פיגועים שהגיעו לשלב הביצוע. כאשר מצרפים לכך את מאות המעצרים והמשך האחיזה בצפון, מתקבלת תמונה של מערכת שמוציאה יותר איומים מן השרשרת מוקדם יותר.

השמירה על נוכחות במהלך הרמדאן גם איפשרה לכוחות למדוד שינויים בשטח. מקום שבו בעבר נראו חמושים בלילה נשאר ריק יותר; מצלמה שהותקנה מחדש הוסרה; מטען שנמצא בציר הוביל למעצר של המניח בתוך ימים. המדד אינו רק כמה פיגועים אירעו, אלא כמה מהר המערכת מזהה סימן לשיקום ומגיבה אליו. זו המשמעות המעשית של אחיזה מבצעית.

במהלך רמדאן 2025 המשיכו הכוחות גם להרוס או לאטום בתי מחבלים שהשלימו הליכים משפטיים, במקביל לפעילות הסיכול. כך נשמרה רציפות בין טיפול בפיגוע שכבר התרחש לבין מניעת הבא. החטיבות ניהלו את שני המסלולים בתוך אותה גזרה, ולעיתים כוח שאבטח הריסה בלילה עבר למחרת למעצר מבוקש בכפר סמוך.

אפריל עד יולי 2025 | ג׳נין אחרי הכיבוש

באביב ובקיץ 2025 התברר שהישג המבצע אינו רק מספר העצורים. מחנה ג׳נין עצמו נראה אחרת. דרכי גישה רחבות יותר חצו אזורים שבהם בעבר נאלץ כוח ממוגן לנוע בסמטה צרה; מוקדים ששימשו מעבדות ומחסנים נהרסו; ותשתיות שהחמושים בנו כדי לשלוט בתנועת הכוחות נפגעו. צה״ל תיאר את המרחב ככזה שעבר שינוי פיזי ומבצעי, במטרה למנוע חזרה למצב שבו כל כניסה מתחילה במאבק על מטעני גחון מתחת לכביש.

סיירת חרוב המשיכה להחזיק תפקיד מרכזי בגזרת מנשה. עד סוף ינואר כבר דיווח צה״ל כי היחידה ביצעה יותר מ־500 פעילויות התקפיות בגזרה מתחילת המלחמה וחיסלה יותר מ־60 מחבלים. במהלך החודשים שלאחר מכן המשיכה הסיירת לפעול בג׳נין ובכפרים הסמוכים יחד עם שב״כ, מג״ב והכוחות המרחביים. הדגש עבר פחות על כניסה גדולה עם מאות לוחמים ויותר על סגירת מעגלים: מעצר יצרן מטענים, תפיסת מחסן, חיסול חוליה או פשיטה על בית שבו מוחזק נשק.

בטולכרם ובנור א־שמס נשמר אותו דגם. חטיבת מנשה הפעילה כוחות בתוך המחנות ובכפרים המקיפים אותם, והנדסה המשיכה לבדוק צירים שבהם היה חשד למטענים. כאשר הופיע יעד שניתן היה לפגוע בו מהאוויר, היכולת שנבנתה מאז 2023 נשארה זמינה. כלי טיס בלתי מאוישים שימשו למעקב ולתקיפה; מסוקי קרב יכלו לסייע באש ובתאורה; ובמקרים חריגים נעשה גם שימוש במטוסי קרב. האוויר נעשה חלק קבוע מארגז הכלים של פיקוד המרכז, לא חריגה חד־פעמית.

אוגוסט עד דצמבר 2025 |מן המבצע לשגרה התקפית

במחצית השנייה של 2025 חדלה הכותרת ״חומת ברזל״ לתאר כל פעולה בודדת, אבל השיטה נשארה. אוגדת יהודה ושומרון המשיכה להחזיק את המחנות בצפון תחת לחץ, ובמקביל הפעילה מבצעים חטיבתיים בכל הגזרות. בגזרת שומרון התמקדו הכוחות בשכם, בלאטה והכפרים שממזרח ומדרום לעיר; בגזרת מנשה בטולכרם ובנור א־שמס, ובגזרת אפרים בקלקיליה ובכפרי קו התפר; בבנימין בקלנדיה, ביתוניא ומרחב רמאללה; ובעציון ויהודה בתשתיות חמאס סביב בית לחם וחברון.

ספטמבר–נובמבר 2025 |פיגוע רמות והניסיון לבנות יכולת רקטית

ב־8 בספטמבר 2025 ביצעו מחמד טהה ומותנא עומר פיגוע ירי בצומת רמות בירושלים. שישה אזרחים ישראלים נרצחו ואזרחים נוספים נפצעו; שני המחבלים חוסלו מיד לאחר הפיגוע. השניים יצאו מכפרים במרחב חטיבת בנימין — קטנה וקבייבה — ובשבועות שלאחר מכן פעלו כוחות צה״ל ומג״ב בכפרי המוצא, וב־27 בספטמבר וב־10 באוקטובר נהרסו בתי שני המחבלים. הפיגוע המחיש שגם לאחר שינוי המצב בצפון השומרון, חוליה קטנה מן המרחב שמצפון לירושלים עדיין יכולה להגיע בתוך זמן קצר לציר עירוני מרכזי ולבצע פיגוע רב־נפגעים רצחני ביותר.

באותו חודש התברר שהאיום הרקטי עבר מצפון השומרון גם למרחב בנימין. בשבוע שקדם ל־19 בספטמבר בוצע ניסיון שיגור רקטה מכפר נעמה. שב״כ תיאר את האירוע כניסיון שיגור, וכוחות הביטחון ניהלו מאמץ מודיעיני כדי להגיע אל התשתית שמאחוריו. בניגוד לניסויי 2023, שבהם עיקר התמונה הייתה רקטה בודדת ומשגר מאולתר, הפעם החקירה הובילה בתוך זמן קצר אל חוליה ואל מערך ייצור רחב בהרבה.

ב־19 בספטמבר פעלו ימ״מ, שב״כ וצה״ל במרחב רמאללה ועצרו שלושה חשודים לאחר שכותר המבנה שבו שהו. בסריקות נמצאו עשרות רקטות, עשרות מטענים וחומרי נפץ, וכן ממצאים שקשרו את החוליה לייצור ולניסיון השיגור. במרחב אותרה גם מחרטה לייצור רקטות, והרקטות וחומרי הנפץ הושמדו. זה כבר היה שינוי בקנה המידה: לא רקטה אחת ומשגר מאולתר, אלא תשתית שמסוגלת לייצר מלאי, לשמור חומרי נפץ ולנסות לחזור על השיגור לאחר כישלון.

החקירה לא הסתיימה במעצר החוליה. ב־1 באוקטובר פעלו כוחות הביטחון בביתוניא ואיתרו 15 רקטות נוספות בשלבי ייצור, לצד מטענים, נשק וחומרי נפץ שהכינה אותה תשתית. במקביל נחשפה בטולכרם תשתית נוספת: בפעילות ב־17 בנובמבר אותרו שלוש רקטות בשלבי הכנה שונים, מערכות הפעלה וחומרים לייצור חומר נפץ, ובאחת הרקטות כבר נמצא ראש קרב וחומר נפץ. כך הופיעו בתוך חודשים ספורים שני מוקדי ייצור שונים — בבנימין ובטולכרם — ולא רק שריד לניסויים שנראו בג׳נין שנתיים קודם.

אירועי טרור עדיין התרחשו. פיגועי ירי, דריסה ודקירה יצאו מכפרים ומערים שלא היו במוקד ״חומת ברזל״, ולעיתים חייבו סגר מקומי, מרדף וכניסה מיידית לכפר המוצא. ההבדל היה שבצפון השומרון נחלשה היכולת של מיליציה להחזיק מרחב פתוח לאורך זמן, להציג חמושים ברחוב ולהפוך כניסה ישראלית למבצע בפני עצמו. החיכוך עבר יותר ויותר מחזית גלויה למרדף אחרי חוליות, נשק ומטענים.

גם השימוש באוויר נעשה מדויק יותר .כאשר התקבל מודיעין על חוליה חמושה ברכב או על מחבלים שנערכו לפיגוע ,כלי טיס יכול היה לסגור את המעגל בלי להכניס כוח קרקעי לתוך מארב .במקביל ,עצם היכולת להפעיל אש מהאוויר לא החליפה את הכניסה הקרקעית :לאחר תקיפה הגיעו כוחות לזירה ,אספו מודיעין , החרימו נשק ועצרו סייענים .המערכה נבנתה כחיבור בין מודיעין ,אוויר וכוח קרקעי שממשיך להחזיק בשטח.

המעבר לשגרה התקפית גם הפחית את הצורך בפרסום שם מבצע לכל פעולה .מבחינת הכוח בשטח ,לילה של שלושים מעצרים בכמה חטיבות יכול להיות משמעותי יותר מיום פתיחה של מבצע בעל כותרת .לכן במחצית השנייה של 2025 נמדדת המערכה דרך רצף הפעולות :כמה פעמים נכנס כוח ,כמה נשקים ומטענים נתפסו ,ואילו חוליות לא הצליחו להגיע לשלב הביצוע.

באותה תקופה המשיכו גם פיגועים מחוץ למוקדי הצפון ,והם הזכירו שהאחיזה במחנות אינה תחליף לסיכול בכלל איו״ש .חמאס יכול לבנות תשתית בחברון , מפגע בודד יכול לצאת מכפר בבנימין ,וחוליה יכולה לבחור את גוש עציון .לכן שבע החטיבות נשארו פעילות ,גם כאשר צפון השומרון קיבל את רוב תשומת הלב הציבורית.

לקראת סוף 2025 התחזקה גם ההסתמכות על מבצעים חטיבתיים שמאגדים כמה כפרים בלילה אחד .במקום לפעול יעד־יעד לאורך שבוע ,החטיבה יכולה לסגור כמה כפרים ,להכניס כוחות במקביל ולמנוע התרעה מוקדמת בין המבוקשים .השיטה דרשה יותר סד״כ לזמן קצר אבל הקטינה את האפשרות שמבוקש בכפר הבא יברח לאחר ששמע על הפעולה הראשונה.

ינואר עד מרץ 2026 |רמדאן שני תחת אחיזה ישראלית

בתחילת 2026 נערך פיקוד המרכז שוב לרמדאן, הפעם כאשר צפון השומרון נמצא כבר שנה תחת שיטת אחיזה אחרת. בפברואר ביצעו הכוחות עשרות פעילויות התקפיות בכל החטיבות. במבצע ביריחו נסרקו כ־70 איתורים; בשכם ובבלאטה נעצרו יותר משלושים מבוקשים ונתפסו רכיבים להרכבת מטענים, רובי M16 וציוד לחימה; בגזרת יהודה נתפסו שתי מחרטות, נשק ותחמושת וכספי טרור בשווי מיליוני שקלים.

עם תחילת ההסלמה האזורית במרץ תוגברה אוגדת יהודה ושומרון בשמונה גדודים, אבל התגבור לא שימש רק להגנה. בשבוע אחד נעצרו יותר מ־200 מבוקשים, נתפסו כשלושים כלי נשק ושתי מחרטות, ובוצעו שבעה מבצעים חטיבתיים. באמצע החודש, בעוד רמדאן בעיצומו, דיווח פיקוד המרכז כי שבע החטיבות המרחביות פועלות מדי יום ולילה.

יותר מ־260 מבוקשים נעצרו ,חמש מחרטות לייצור אמל״ח נחשפו וניסיון ; לפיגוע משולב סוכל. ופה אפשר לראות כיצד השתנתה המפה הארגונית של הפיקוד. בחטיבת שומרון נוספו גדודי מילואים והפעילות הורחבה לשכם, עקרבה, קוצרה, ג׳בע וסינג׳יל; בחטיבת מנשה פעלו בטולכרם, נור א־שמס ודיר אל־ע׳וסון; בחטיבת אפרים פעלו בקלקיליה ובכפרי קו התפר; בבנימין בוצעו מבצעים סביב כביש 443, קלנדיה וביתוניא; בעציון נערכו מבצעים בבית לחם, אל־חאדר וצוריף; בבקעה והעמקים פעלו ביריחו ובזירה המזרחית; ובחטיבת מנשה המשיכו מעצרים של יצרני ומפעילי מטענים באזור ג׳נין וקו התפר.

אפריל עד יוני 2026 |האחיזה מתרחבת מעבר לצפון

לאחר הרמדאן נמשך המאמץ גם במרכז ובדרום איו״ש .הפעילות בכפרים סביב שכם ,רמאללה וחברון כללה מעצרים ,סריקות נשק וסגירת מעגלים על חוליות שזוהו בשלבים מוקדמים .בצפון נשמרה היכולת להיכנס לג׳נין ולטולכרם בלי להמתין להצטברות של עשרות מטרות .השילוב בין כוחות סדירים ,מילואים , מג״ב ושב״כ אפשר לעבור בתוך ימים ממבצע בגזרה אחת לפעולה בגזרה אחרת.

אחד השינויים היה היחס לקו התפר ולצירי הגישה .כוחות הנדסה פעלו לנקות צמחייה ומכשולים במקומות שעלולים לשמש מסתור למסתננים או חוליות , ומחסומים זמניים הופעלו בהתאם למודיעין .בכך חזר הפרק אל נקודת הפתיחה שלו :גם אחרי הכנעת המיליציה במחנה ג׳נין ,ביטחון איו״ש אינו רק קרב בסמטאות .הוא תלוי ביכולת לשמור על מאות קילומטרים של כבישים ,קו תפר ארוך ומעברים בין שטחים שבהם האחריות האזרחית והביטחונית משתנה.

במקביל המשיכה איראן לנסות לשמר השפעה באמצעות הברחות וגורמי קשר. לאחר נפילת משטר אסד נשבר חלק מן הנתיב הסורי ,אבל הגבול הירדני נותר נתיב שמאפשר להכניס חבילות קטנות של נשק איכותי .לכן שב״כ וצה״ל המשיכו לחפש לא רק רובים מקומיים אלא גם חומרי נפץ ,מטענים תקניים ,אמצעי נ״ט ורכיבים שמצביעים על ניסיון לשדרג חוליות .התוכנית האיראנית לא נעלמה ; היכולת המקומית לקלוט אותה תחת לחץ רצוף נחלשה.

בשגרה החדשה אין רגע שבו אפשר להכריז שמחנה מסוים ״נקי״ לתמיד .עצור יכול להשתחרר ,נשק חדש יכול להיות מוברח ודור צעיר יכול להצטרף למעגל הטרור .לכן ההישג של 2025 עד 2026 לא נמדד בהיעלמות האויב אלא ביכולת לשמור אותו מתחת לסף שבו הוא בונה לעצמו מרחב מוגן .צה״ל צריך להיות נוכח מספיק כדי להפריע לבנייה הזאת ,אבל גם גמיש מספיק כדי לא לקבע את כל הסד״כ במחנות שכבר איבדו את מעמדם כמוקדי כוח.

הפעילות בקו התפר קיבלה משקל משום שהצלחה במחנות אינה מספיקה אם ניתן לעקוף את המערכת דרך פרצה בגדר או דרך שטח פתוח .סריקות ,ניקוי שטח והפעלת מארבים נועדו להקטין חדירות ,בעוד החטיבות שממערב לצפון השומרון עקבו אחרי חוליות שמנסות להעביר נשק או אנשים .כך מתחבר המרחב הכפרי למחנות :החזית אינה נקודה אלא רשת תנועה.

גם במקומות שבהם רמת האלימות נמוכה יותר המשיכה הפעילות נגד התשתית .מחרטה בחברון ,פעילי חמאס בבנימין או כסף בקלקיליה אולי לא קשורים ישירות ל״גדוד ג׳נין״ ,אבל הם יכולים להיות הגרעין של המוקד הבא .ופה נמצא אחד הלקחים החשובים של הפרק :לא צריך לחכות עד שכפר או מחנה מקבל שם של ״גדוד״ .הסיכול יעיל הרבה יותר כשהוא פוגע בתשתית כשהיא עדיין קטנה ,לפני שהיא צוברת נשק ,כסף ,מפקדים ותהילה מקומית.

באביב 2026 נשמרה גם יכולת ההפתעה באמצעות פעולות יום .לא כל מעצר בוצע בלילה ;כאשר מודיעין הראה שמבוקש נמצא ברכב או בעסק בשעה מסוימת ,כוח יכול היה לפעול בשעות היום ,לחסום את האזור ולבצע מעצר מהיר. שינוי השגרה מקשה על המבוקשים לבנות דפוס שבו הם מסתתרים רק בלילה ומרגישים בטוחים בשעות אחרות.

יולי עד אוגוסט 2026 |חזית חלשה יותר ,לא חזית שנעלמה

בקיץ 2026 התברר שוב מדוע נקודת הסיום של הפרק אינה סוף המערכה. ביולי יצאה חוליית ירי מכפר תל שבשומרון וביצעה פיגוע .בפיגוע נפלו חללים שני לוחמים :קצין לוחם בקבע ולוחם מילואים .בחקירת האירוע נבדקה גם האפשרות שאחד הנפגעים נפגע מאש כוחותינו במהלך הקרב ,אבל האירוע כולו היה תוצאה של התקפת החוליה .לאחר מכן פעלו כוחות הביטחון בכפר ובמרחב ,עצרו חשודים ,חקרו סייענים ובהמשך נהרס ביתו של אחד המחבלים.

הפיגוע בקיץ 2026 לא סותר את הירידה בהיקף הטרור ;הוא מראה את הגבול שלה .גם תחת אחיזה טובה יותר חוליה קטנה עדיין יכולה להשיג נשק ,לבחור ציר או מוצב ולגרום לנפגעים .אבל ההבדל לעומת ערב המלחמה הוא בגודל המערכת ובמרחב החופשי שעומד לרשותה .בקיץ 2024 ישראל ניהלה מבצעים רחבים מול כמה מחנות שבהם נבנו עשרות ומאות מטענים ,מפקדות מקומיות וחמושים גלויים .באוגוסט 2026 האיום המרכזי חזר במידה רבה לתאים קטנים ולפיגועים נקודתיים שהמערכת מנסה לסכל לפני הביצוע.

גם בצפון השומרון אין עוד אותו דגם של מחנה שמחייב בכל כניסה הכנה למערכה קטנה .הדרכים שנפתחו ,היעדר מרחב פיקוד גלוי והנוכחות הישראלית המתמשכת מקשים על בניית מחדש של ״גדוד״ מקומי במתכונת 2023. בטולכרם ובנור א־שמס נמשכת פעילות ,אבל התשתיות פועלות תחת לחץ שונה. המטרה של אוגדת איו״ש אינה להחזיק כל בית אלא למנוע מהאויב להחזיק את המחנה.

עד 25 באוגוסט 2026 כבר אפשר לסמן הישג מבצעי ברור .חופש הפעולה הישראלי רחב יותר ,מערכי המטענים בצפון השומרון נפגעו ,המיליציות המקומיות איבדו חלק גדול מהיכולת שלהן לשלוט בשטח ,ובשני חודשי הרמדאן שלאחר ״חומת ברזל״ לא חזר גל פיגועים דומה לזה של השנים הקודמות .אבל פה צריך להיזהר מהמילה ״ניצחון״ .שום תאריך לא מבטל את הצורך להמשיך במעצרים, מודיעין ,הגנת צירים ואחיזה .איו״ש נשארת חזית פעילה גם אחרי שהספר נגמר.

התגובה לפיגוע בקיץ 2026 הייתה מהירה משום שהכוחות כבר מחזיקים שגרת פעולה רחבה .חסימות ,חקירות ,איסוף וכניסה לכפר אינם דורשים לבנות מחדש כוח מאפס .התשתית הפיקודית קיימת בכל חטיבה ,ויחידות נוספות יכולות להצטרף לפי הצורך .זה אחד ההבדלים המרכזיים לעומת מצב שבו אירוע חריג מחייב קודם להגדיל סד״כ ורק אחר כך להתחיל מרדף.

מבחינת האויב ,מצב כזה מגדיל את הסיכון בכל שלב .מי שמחזיק נשק צריך להסתיר אותו ;מי שמייצר מטען יודע שמחרטה יכולה להיחשף ;מי שיוצא לפיגוע יודע שהכפר שממנו יצא יעמוד מיד תחת לחץ מודיעיני ומבצעי .ההרתעה אינה מוחלטת ,אבל היא מצמצמת את האפשרות לבנות לאורך זמן רשת רחבה בלי שהמערכת הישראלית תיגע בה.

באוגוסט נמשכו פעולות גם לאחר הריסת בית המחבל מתל .הכוחות חיפשו אמצעי לחימה ,עיכבו חשודים ובדקו אם קיימת רשת נוספת שסייעה לפיגוע. המטרה הייתה לוודא שהאירוע נשאר חוליה קטנה ולא הופך לגרעין התארגנות חדש .כך נסגר הכרונולוגיה של הפרק באותה שיטה שבה התחילה :אירוע טרור יוצר מודיעין ,והמודיעין הופך לפעולה לפני שהרשת מתרחבת.

חלק חמישי |סיכום המערכה בגזרת איו״ש

כדי להבין מה השתנה בגזרת איו״ש צריך לחזור לנקודת הפתיחה. בשנים 2022 ו־2023 ישראל החזיקה חופש פעולה רחב, אבל בצפון השומרון נבנו מוקדים חמושים שהפכו את הכניסה למחנות לקשה יותר. ג׳נין, טולכרם ונור א־שמס החזיקו חמושים, מעבדות מטענים, תצפיות ומפקדים מקומיים, ובמקביל איראן וחמאס ניסו להזרים דרך ירדן כסף ונשק. הסכנה לא הייתה עוד פיגוע בודד אלא האפשרות שכמה מוקדים יתחברו בזמן שעזה ולבנון בוערות ויאלצו את ישראל להילחם בחזית נוספת הצמודה לירושלים ולמרכז הארץ.

7 באוקטובר לא יצר את הבעיה הזאת, הוא האיץ אותה. גל המעצרים, הפשיטות והסיכולים שמר את רוב הגזרה מתחת לסף התפרצות, אבל המטענים בצפון השומרון המשיכו להשתכלל. באוגוסט 2024 הגיע ״מחנות קיץ״ ולחץ בו־זמני על כמה מוקדים; בינואר 2025 הגיע השינוי העמוק יותר עם ״חומת ברזל״. במקום להסתפק בפשיטה ולחכות לסבב הבא, צה״ל עבר לאחיזה ממושכת יותר, פתח צירים, פירק מאגרי מטענים והשאיר את המחנות תחת לחץ רצוף. הירידה בפיגועים המשמעותיים ברמדאן 2025 והמשך הפעילות בכל שבע החטיבות ברמדאן 2026 לא אומרים שהטרור נעלם, אבל הם כן מראים שמאזן היוזמה השתנה.

טבלת השוואה |ערב המלחמה ורמדאן 2024 עד 2026

תקופה	פיגועים משמעותיים	נתוני סיכול	מאפיין הפעילות
ערב המלחמה	אירועי 167 ירי ב־2022; 143 במחצית א׳ 2023	בשנת 2022 בוצעו 3,322 פעילויות סיכול ומעצרים ונרשמו 646 אירועי מטען ובקת״ב.	עלייה בירי; ״שובר גלים״ ו״בית וגן״
רמדאן 2024	27	לא פורסם נתון מסכם זהה	מעצרים, פשיטות ותקיפות מהאוויר
רמדאן 2025	3	401 מבוקשים נעצרו, 13 מחבלים חוסלו ו־105 כלי נשק הוחרמו.	״חומת ברזל״ ואחיזה בצפון השומרון
רמדאן 2026	0	יותר מ־260 עצורים עד 16.3; 5 מחרטות; פיגוע משולב סוכל	פעילות התקפית בכל שבע החטיבות

מאזן המערכה |אוקטובר 2023 עד אוגוסט 2026

מדד	נתון מצטבר
מחבלים שחוסלו	לפחות כ־1,030
פעילי טרור ומבוקשים שנעצרו	לפחות כ־19,670
אמל״ח שהוחרם	לפחות 3,399 כלי נשק; בנוסף מאות מטענים, עשרות רקטות, עשרות מחרטות ויותר מ־420 רחפנים
כספי טרור שהוחרמו	לפחות כ־39.3 מיליון ש״ח
אנשי כוחות הביטחון שנפלו	17

הערה: לא פורסם מאזן רשמי אחיד שמכסה את כל התקופה עד אוגוסט 2026. לכן נתוני החיסולים, המעצרים, האמל״ח והכספים מוצגים כרף מינימום מצטבר על בסיס נתונים פומביים שאינם חופפים. נתון הנופלים מבוסס על מאגר חללי המלחמה ועל אימות אירועי הפרק; יתר נתוני המאזן מבוססים על מקורות 45 עד 49.

12. הגנת הגבולות :מירדן למצרים

בבוקר 7 באוקטובר 2023 הבעיה של גבולות ירדן ומצרים לא נראתה כמו הבעיה הדחופה ביותר של מדינת ישראל .שתי המדינות חתומות על הסכמי שלום עם ישראל ,ובמשך שנים עיקר הפעילות לאורך הגבולות הייתה ביטחון שוטף : תצפית ,סיור ,מניעת חדירות וסיכול הברחות של סמים ואמצעי לחימה .בגבול מצרים נוסף לכך במשך שנים גם זרם המסתננים מאפריקה ,בעיקר מאריתריאה ומסודאן ,שחצו דרך סיני לישראל והיה אחד הגורמים המרכזיים להחלטה להקים את מכשול ״שעון החול״ .אבל הטבח בעוטף עזה שינה את השאלה .מעתה לא היה די לשאול מי מנסה להעביר שק סמים או כמה אקדחים מעל הגדר ;היה צריך לשאול כיצד מונעים מראש את הפיכת נתיבי ההברחה לצינור אספקה של אמל״ח בכמות ובאיכות שיכולות לשנות את האיום בתוך ישראל .הגבול שנחשב שקט הפך שוב לגבול שצריך לשלוט בו באופן רציף.

פה צריך להבין את ההבדל בין שלום מדיני לבין ביטחון גבול .הסכם שלום מפחית מאוד את הסיכוי למלחמה בין צבאות סדירים ,אבל הוא לא מעלים את הגאוגרפיה ולא מבטל שחקנים שאינם המדינה שמנגד .מבריחים ,ארגוני פשיעה , שלוחים איראניים וארגוני טרור יכולים להשתמש במרחב שהמדינה השכנה עצמה אינה רוצה שישמש נגדה .לכן האתגר של ישראל אחרי 7 באוקטובר לא היה לבטל את הסכמי השלום אלא להפסיק להתייחס אליהם כתחליף למכשול ,לכוח ולמודיעין .הגבול עם ירדן הוא הארוך בגבולות המדינה ,והגבול עם מצרים עובר במרחב מדברי עצום .שניהם דורשים הרבה יותר מגדר מתכת.

1. גבולות השלום אינם גבולות שקטים

השלום עם ירדן ומצרים הוא נכס אסטרטגי ולכן אין שום היגיון להפוך את הפרק הזה לסיפור על שתי המדינות כאויב .ההפך הוא הנכון .ככל שהשלטון בצד השני יציב יותר ומשתף פעולה נגד טרור והברחות - וזאת אם אנחנו יוצאים מנקודת הנחה שהן אכן משתפות בכך פעולה - כך ישראל יכולה למקד את הכוח במי שמנסה לעקוף אותו .אבל שיתוף פעולה אינו ערובה לכך שכל קילומטר נשלט וכל שביל חסום .במדבר ובבקעה מספיק שטח מת אחד ,לילה ללא ראות טובה או אמצעי טכנולוגי חדש כדי לייצר פרצה זמנית .גבול טוב נבנה מתוך ההנחה שהצד השני רוצה שקט ,אבל שהמערכת שלנו עדיין צריכה להיות מסוגלת לעצור מי שאינו רוצה בו.

גם סוג האמל״ח משנה את חומרת האיום .אקדחים הם הסחורה הנפוצה ביותר ברבות מהתפיסות משום שקל יחסית להחביא ולשאת אותם .אבל כאשר מתחילים להופיע רובי אם-16, קלצ׳ניקובים ,מקלעים וחלקי נשק בכמויות , השאלה כבר אינה רק פשיעה .נשק ארוך מאפשר ירי מטווח גדול יותר ,פגיעה בכוח ,מארב לציר והקמת חוליה בעלת יכולת שונה לחלוטין .מקלע או חומר נפץ נותנים לארגון קטן עוצמה שלא הייתה לו קודם .לכן סוג המטען חשוב לא פחות מהכמות.

עוד לפני המלחמה היה ברור שהגבולות עם ירדן ומצרים אינם סגורים הרמטית .לאורך גבול ירדן פעלו במשך שנים רשתות שהעבירו סמים ,אקדחים , רובי סער וחלקי נשק .חלק מהמשלוחים נועדו לעולם הפלילי בישראל וחלקם לתשתיות טרור באיו״ש .קשה לעיתים לדעת בזמן ההברחה מי הלקוח הסופי ,וזו

בדיוק הבעיה :אותו אקדח יכול להימכר למשפחת פשע ברהט ,לחוליית ירי בשכם או לסייען של ארגון טרור .מבחינת הכוח שעל הגבול ,אין אפשרות להחליט בזמן אמת שהברחה מסוימת היא ״רק פלילית״ ולכן פחות חשובה .הנשק כבר חצה את הגבול ,ומאותו רגע הוא חלק משוק אמל״ח פנימי שקשה הרבה יותר לסגור.

בגבול מצרים התפתחה במשך שנים מערכת הברחות אחרת .סיני הוא מרחב מדברי גדול ,עם שבטים ,נתיבי תנועה וידע מקומי שמאפשר להעביר סחורות , סמים ונשק .במקביל ,בשנות האלפיים הפך הגבול גם לנתיב מרכזי של מסתננים מאפריקה .פרויקט ״שעון החול״ יצא לביצוע בשנת 2010 ,לאחר החלטות ממשלה במרץ וביולי אותה שנה ,ורוב המכשול הוקם בשנים 2010 עד 2013 עד לסגירת הגבול מכרם שלום ועד טאבה .המכשול שינה מאוד את המצב והפחית בצורה חדה את החדירות הקרקעיות ואת ההסתננות ,אבל הוא לא ביטל את הכלכלה שמאחורי ההברחה .כאשר קשה יותר לעבור את הגדר ,המבריח מחפש דרך לעקוף אותה :סולם ,חיתוך ,רכב מהיר ,ירי מעבר לגדר — ובהמשך רחפן . כלומר המכשול הצליח בדיוק כפי שמכשול אמור להצליח :הוא הכריח את המבריח לשנות שיטה .השאלה היא האם מערכת ההגנה משתנה מהר כמוהו.

2. הגבול המזרחי: מהברחה לאפשרות של חזית

הצירים עצמם הם חלק מן הבעיה .כביש 90 הוא עורק התנועה המרכזי לאורך חלקים גדולים מן הבקעה והערבה ,אבל הוא אינו כביש צבאי פרטי .הוא משמש אזרחים ,חקלאות ,תיירות וכוחות ביטחון באותו זמן .שיטפון ,תאונה או חסימה יכולים להאט גם כוח שמנסה להגיע לחדירה .לכן שיקום דרכי ביטחון וצירי גישה אינו עניין לוגיסטי אפור אלא מרכיב ישיר בזמן התגובה .אם כוח צריך לנסוע עוד עשרים דקות בגלל ציר גרוע ,המכשול איבד חלק מן הזמן שקנה.

גם מעברי הגבול החוקיים דורשים מחשבה נפרדת .הגבול המזרחי כולל תנועה מסודרת של אנשים וסחורות ,והמערכת צריכה לשמור על המסחר והיחסים עם ירדן בלי להפוך כל מעבר למבצע צבאי .לכן חלק מן ההגנה הוא הפרדה בין נתיב חוקי ,שבו יש בידוק ותיעוד ,לבין המרחב הפתוח שבו כל תנועה חריגה צריכה לקבל תשומת לב .ככל שהגבול נעשה חכם יותר ,כך ניתן להפנות כוח לאירוע חריג במקום לבזבז אותו על כל תנועה רגילה.

הגאוגרפיה גם מכתיבה את יעדי ההגנה .בצפון נמצאים עמק הירדן והעמקים , שבהם יש חקלאות ,יישובים וצירים שמחברים במהירות לעומק ישראל .במרכז הבקעה נמצאת מול איו״ש ,ולכן כל נשק שעובר את הנהר יכול להיעלם בתוך שעות במערכת הכפרים והכבישים שממערב .בדרום ים המלח והערבה המרחקים גדולים יותר והאוכלוסייה דלילה ,אבל דווקא שם יש פחות עיניים ופחות כוחות .מערכת הגנה אחידה לכל הגזרה הייתה בהכרח מבזבזת משאבים במקום אחד ומשאירה חור במקום אחר.

ההברחה עצמה בנויה כמו שרשרת אספקה .בצד אחד יש מי שמביא את הנשק לנקודת הגבול ;באמצע יש מבריח שמכיר את השטח ואת שעות הסיור ; בצד הישראלי יש רכב ,מחסן או אדם שמקבל את המטען .לעיתים נוסף גם מודיעין על תנועת הכוחות .לכן תפיסת התיק על הגדר היא רק השלב האחרון . כדי לפרק את הרשת צריך לחבר בין צה״ל ,משטרה ,מג״ב ,שב״כ ויחידות חקירה .זו הסיבה שבאירועי הסיכול חוזרים אותם שיתופי פעולה שוב ושוב.

מבחינת המכשול החדש ,ההנדסה היא חלק מהלחימה .דרך מערכתית צמודת גדר מאפשרת לכוח להגיע מהר יותר ;ניקוז טוב מונע משיטפון לחתוך ציר בדיוק

בזמן חירום ;תקשורת יציבה מאפשרת לחמ״ל להחזיק תמונה ;עמודי חשמל ותשתית נדרשים למצלמות ולמכ״מים .אפילו פינוי מוקשים ישנים הופך חלק מבניין ההגנה ,משום שהוא קובע איפה ניתן להציב גדר ,דרך או מוצב .לכן העלות של מיליארדים אינה עלות של מתכת בלבד אלא של מרחב שלם שמותאם מחדש להגנה.

המעבר מ־425 ק״מ בתכנון הראשוני לכ־500 ק״מ בתיאורי הביצוע המאוחרים יותר ממחיש שגם היקף הפרויקט עצמו התחדד תוך כדי עבודה .ככל שהצבא ומשרד הביטחון ירדו לפרטים התברר שהמערכת צריכה להתחבר מדרום חבל הבשן ועד סמוך לאילת ולא להשאיר קטעים שאפשר לעקוף .העובדה שרק 80 ק״מ תוקצבו עד אמצע 2026 אינה מבטלת את הכיוון ,אבל היא כן מזכירה שבניין גבול הוא פרויקט של שנים .בתקופה הזאת הכוח האנושי נשאר קו ההגנה העיקרי.

הגבול המזרחי הוא קודם כל בעיה של מרחק .מדרום חבל הבשן ועד הערבה נמתח קו ארוך מאוד ,ובחלקים גדולים ממנו יש יישובים מעטים ,כבישים בודדים ושטחים שבהם לוקח לכוח זמן להגיע .נהר הירדן עצמו הוא מכשול טבעי בחלק מן הגזרה ,אבל לא לכל אורכה ולא בכל עונה .בדרום ים המלח והערבה המרחב פתוח יותר .לכן מי שרוצה להגן על הגבול הזה חייב לחשוב לא רק על נקודת חצייה אלא על כל המערכת :איפה יושב הכוח ,כמה זמן לוקח לו להגיע ,מי רואה את השטח ,ומה קורה אם כמה אירועים מתחילים בו זמנית.

הבעיה השנייה היא שהאיום ממזרח אינו מקומי בלבד .איראן ניסתה במשך שנים להכניס נשק לאיו״ש דרך סוריה וירדן ,ובפרק הקודם ראינו מדוע הנשק הזה חשוב כל כך לתשתיות המקומיות .אקדח או רובה נוסף אינם משנים לבדם את מאזן הכוחות ;עשרות משלוחים לאורך זמן כן .הם יכולים לתת לחוליות שהיו מוגבלות לנשק מאולתר גישה לרובים תקניים ,חומרי נפץ ואמצעים מדויקים יותר . לכן מבחינת ישראל קו הירדן הוא לא רק גבול בין שתי מדינות .הוא גם שכבת ההגנה המזרחית של איו״ש ושל מרכז הארץ.

משרד הביטחון החל בנובמבר 2024 בתכנון הנדסי מפורט למכשול חדש לאורך הגבול עם ירדן .התכנון כלל לא רק תוואי של גדר אלא אמצעי איסוף ותקשוב ,מדידות ,סקרי קרקע וסקרים הידרולוגיים .זה חשוב ,כי במרחב כזה אי אפשר פשוט למתוח גדר ישרה .יש שיטפונות ,ערוצי נחלים ,שדות מוקשים ישנים ,דרכים חקלאיות ,שמורות טבע ושטחים שבהם הציר המבצעי עצמו צריך שיקום .כלומר עוד לפני שמניחים עמוד ראשון צריך לבנות את המרחב מחדש כך שהכוח יוכל לראות ולנוע בו.

במרץ 2025 כבר הציג שר הביטחון תוכנית בהיקף של כ־5.2 מיליארד ש״ח ולאורך כ־425 ק״מ ,מדרום חבל הבשן ועד חולות סמר מצפון לאילת .במאי אישר הקבינט את התוכנית כמרכיב של מערך הגנה רב־שכבתי .פה צריך לשים לב למילה ״רב־שכבתי״ :המדינה לא חזרה לתפיסה של גדר גבוהה יותר בלבד . ההנחה הייתה שהגבול החדש צריך לחבר מכשול פיזי ,איסוף ,מכ״מים ,מצלמות , תקשוב ,כוחות והיערכות אזרחית .במילים אחרות ,הגדר היא השלד שעליו אמורה לקום מערכת הגנה שלמה.

המעבר מתוכנית למימוש היה הדרגתי .באוקטובר 2025 הושלם המכרז לשני המקטעים הראשונים ,כל אחד באורך של כ־40 ק״מ .המקטע הצפוני נועד לעבור מחמת גדר עד ירדנה ,והמקטע הנוסף באזור הבקעה .בדצמבר החלו העבודות בפועל על כ־80 ק״מ ,ובינואר 2026 החלה גם השמדת שדות מוקשים ישנים כדי

לפנות את השטח לבנייה .באותו שלב כבר דיבר משרד הביטחון על פרויקט כולל של כ־500 ק״מ ועלות של כ־5.5 מיליארד ש״ח.

אבל כאן מופיע הפער בין החלטה לבין ביצוע .בדיון בכנסת ביוני 2026 אמר נציג צה״ל שרק 80 ק״מ מן המכשול תוקצבו עד אז .כלומר ישראל החליטה על גבול חדש ,החלה לבנות אותו ,אבל רוב הפרויקט עדיין היה תלוי בתקצוב ובהחלטות המשך .זה לא פרט תקציבי שולי .כל עוד המכשול נבנה במקטעים , האויב והמבריחים יכולים לנסות לעבור במקומות שבהם השדרוג טרם הגיע .לכן ההגנה בתקופת הביניים נשענת הרבה יותר על כוחות ,איסוף ופעילות יזומה.

3. עוצבת גלעד: לבנות אוגדה לגבול אחד

הגדר החדשה לא נבנתה בחלל ריק .במקביל החל צה״ל לשנות את המבנה הפיקודי של הגבול .עוצבת גלעד ,אוגדה 96 ,נבנתה כאוגדה מרחבית חדשה שנועדה להתמחות בהגנת הגבול המזרחי .עם תחילת מבצע ״עם כלביא״ ביוני 2025 . השלמה הקמתה המעשית בתוך 48 שעות והיא החלה לפעול בגזרה בספטמבר נערך טקס ההקמה הרשמי .לפי צה״ל ,זו הייתה אוגדה חדשה ראשונה שהוקמה לאחר עשרות שנים.

עצם הקמת האוגדה אומרת משהו על שינוי התפיסה .לפני כן האחריות על המרחב הייתה מפוזרת בין מסגרות שונות ,והגבול היה עוד אחת ממשימותיהן . אוגדת גלעד נועדה להפוך את הגבול למרכז הכובד של מפקדה שמכירה אותו לפרטיו :את הכפרים ,היישובים ,הצירים ,נקודות החצייה ,אזורי ההברחה והזמן שלוקח להעביר כוח ממקום למקום .במרחב של מאות קילומטרים היכרות כזאת היא כוח בפני עצמו .היא מאפשרת לזהות דפוס ,לא רק אירוע בודד.

תחת האוגדה נמצאת חטיבת הבקעה והעמקים ,ולצדה הוקמו חטיבות ״דוד״ המבוססות על אנשי מילואים חוזרי שירות .הרעיון של חטיבות דוד נולד גם הוא מתוך לקחי 7 באוקטובר :כוח גיאוגרפי שמכיר את המרחב ויכול להתגייס במהירות כאשר מתפתח אירוע .צה״ל תיאר את עוצבת גלעד כאוגדה קלה וניידת שמבקשת למצות לוחמים בעלי הכשרת רובאי 05 עד 07 ,ולהחזיק מסה נוספת שאפשר להפעיל בגבולות ובמרחבי התפר.

עד יוני 2026 כבר הציג פיקוד המרכז את האוגדה כמי שעוסקת בסיכול הברחות ,בעיבוי ההגנה ,בהקמת המכשול ,בחידוש מוצבי קו המים ובהקמת משל״ט בים המלח .זו נקודה חשובה ,מפני שהגבול המזרחי אינו קו רציף באותה גאוגרפיה .העמקים שונים מן הבקעה ,הבקעה שונה מים המלח ,והערבה הדרומית כבר שייכת למערכת אחרת .האוגדה נדרשה לבנות שיטה שמתאימה לכל תת־גזרה ולא להעתיק פתרון אחד לכל 500 הק״מ.

האוגדה החדשה נדרשת גם לתרגל את תרחיש הקיצון ולא רק את השגרה . חדירה של שני מבריחים אינה דומה לחדירה של חוליה חמושה ,וחוליה אחת אינה דומה לכמה מוקדים שמופעלים בו זמנית כדי לפצל את הכוח .לכן התרגילים הראשונים של גלעד התמקדו גם באירועים מתפרצים ובתגובה מהירה .עצם העובדה שהאוגדה השלימה את הקמתה המבצעית במהלך ״עם כלביא״ הראתה למה צריך מפקדה שיכולה לקלוט כוחות במהירות כאשר האיום האזורי משתנה.

חטיבות דוד נועדו להוסיף שכבה נוספת .הרעיון אינו להחליף את החטיבות הסדירות אלא לייצר כוח שמכיר מראש את האזור שאליו יוזנק .מי שחוזר למילואים אחרי שנים אינו חייב להיות חלק מחטיבה מתמרנת שנכנסת לעומק לבנון או עזה כדי להיות שימושי מאוד .אם הוא מכיר את היישובים ,הצירים

והשטח ויכול להגיע במהירות עם ציוד, הוא הופך עתודה מקומית שמקצרת את הזמן בין התרעה לכוח. זה לקח ישיר מן המקומות שבהם ב־7 באוקטובר כוח מקומי קטן נאלץ להחזיק שעות עד שהגיעו יחידות נוספות.

4. חטיבת הבקעה והעמקים: הנשק שחוצה את הירדן

חטיבת הבקעה והעמקים חיה את בעיית ההברחות עוד הרבה לפני הקמת עוצבת גלעד. בגזרה הזאת סיכול הברחה אינו מבצע חריג אלא חלק מן השגרה: תצפיתנית מזהה תנועה, מודיעין נותן אינדיקציה, כוח סוגר ציר, יחידה משטרתית מצטרפת, ובסוף נמצאים תיקים, רכב או רחפן עם נשק. השגרה הזאת היא גם הסיבה שקשה למדוד את הבעיה לפי מספר התפיסות בלבד. תפיסה גבוהה יכולה להעיד על הרבה הברחות — או על סיכול יעיל. מה שחשוב יותר הוא לראות את סוגי האמצעים ואת השינוי בשיטות.

ביולי 2024 זיהתה תצפיתנית בגזרת החטיבה תנועה שהובילה לסיכול הברחה של 75 אקדחים. הכמות לבדה ממחישה את הכלכלה שמאחורי האירוע. שבעים וחמישה אקדחים אינם נשק אישי של מבריח; זו סחורה שמיועדת להפצה. בנובמבר אותה שנה, באזור גשר אדם, אותרו שני תיקים ובהם 14 אקדחים ו־65 חלקי נשק. כלומר הרשת אינה מעבירה רק כלי נשק שלמים אלא גם רכיבים שניתן להרכיב, לשפץ או לפזר בין גורמים שונים.

בדצמבר 2025 הופיע שינוי טכנולוגי ברור יותר. תצפיתנית באוגדה 80 זיהתה רחפן גדול מסוג-flycart שנשא 40 אקדחים. הכלי מסוגל לשאת מטען כבד מאוד, ולכן הוא משנה את כל היגיון הגבול. המבריח אינו חייב עוד להגיע לגדר, לחתוך אותה או למסור תיק יד ליד. הוא יכול לעמוד עמוק בשטח, להעלות מטען לאוויר ולהטיס אותו לנקודת איסוף בצד הישראלי. בכך הוא מצמצם את הסיכון לעצמו ומכריח את צה״ל להגן גם על הממד האווירי הנמוך.

ביוני 2026 סיכלו לוחמי חטיבת הבקעה והעמקים, מג״ב ומשטרת ישראל הברחה נוספת שבה נמצאו 23 אקדחי גלוק, שלושה רובי קלצ׳ניקוב, רובה אם-16 ואמצעים נוספים. גם כאן לא מדובר באירוע אחד שמשנה לבדו את המערכה; החשיבות היא ברצף. כל משלוח כזה שנכנס יכול להזין כמה חוליות וכמה זירות. אם עשרות אקדחים מגיעים לאיו״ש ולשוק הפלילי, הם נשארים שם שנים. סיכול בגבול הוא לכן זול בהרבה מסיכול לאחר שהנשק כבר התפזר בין ערים, כפרים ומחסנים.

5. חטיבת יואב: הדרום של הגבול המזרחי

המרחב של יואב ממחיש גם את הבעיה של כוחות מילואים בגבול. הגדודים מתחלפים, אבל הגזרה נשארת. כל החלפה מחייבת להעביר ידע על נקודות חשודות, דרכי גישה, מבריחים מוכרים ושיטות חדשות. אם הידע נשאר בראשו של מפקד שסיים תעסוקה, הכוח הבא מתחיל מאחור. לכן החמ״ל, האיסוף והמטה החטיבתי הם הזיכרון של הגזרה. הם מחברים בין תעסוקה אחת לשנייה ומונעים מן המבריח לקבל יתרון בכל חילוף כוח.

מדרום למרחב הבקעה משתנה הגאוגרפיה וגם חלוקת האחריות. חטיבת יואב של אוגדה 80 מחזיקה גזרה עצומה שמחברת בין גבול ירדן, אילת וחלק מן הגבול עם מצרים. כבר באפריל 2023 סיכלו לוחמי החטיבה, יחידת מג״ן וימ״ס דרום ניסיון הברחה בדרום ים המלח שבו נתפסו 63 אקדחים ותחמושת. האירוע

קדם למלחמה ,אבל הוא נותן נקודת ייחוס טובה :גם לפני 7 באוקטובר היה הדרום נתיב מרכזי של נשק בכמויות מסחריות.

הייחוד של חטיבת יואב הוא המרחק .בניגוד למחנה פליטים או עיר ,שבהם אפשר לרכז כוח בתוך מרחב קטן ,כאן מפקדה אחת צריכה להחזיק מאות קילומטרים .צה״ל עצמו תיאר את החטיבה כמי שפועלת לאורך ירדן ,אילת ומצרים ,עם שני מעברי גבול ושטח בעל מאפיינים שונים מאוד .לכן כל תצפית וכל כוח סיור צריכים להיות חלק מרשת .אירוע קטן בצפון הגזרה יכול להתרחש בזמן שמוקד אחר מתפתח ליד אילת ,והחטיבה חייבת לשמור עתודה.

הרחפנים הפכו את הבעיה הזאת קשה יותר .בסוף 2025 זוהה בגזרת יואב אותו רחפן-flycart שנשא 40 אקדחים .מבחינת החטיבה ,רחפן כזה מבטל חלק מהיתרון שמעניק מרחב פתוח .בשטח מדברי אפשר לראות רכב או אדם ממרחק; רחפן קטן טס נמוך ,יכול להופיע לזמן קצר ולעבור נקודה שאין בה כוח פיזי .לכן ההגנה עוברת מתצפית על הקרקע לסנסורים וליכולת ליירט .הגבול כבר אינו קו דו־ממדי.

אילת מוסיפה לגזרה רגישות אחרת .זו עיר תיירות ,נמל ומרחב שבו גבולות ירדן ומצרים כמעט נפגשים .כל אירוע באזור מחייב להבחין במהירות בין הברחה, חדירה פלילית ,איום אווירי או אירוע טרור .בנוסף ,הכבישים הארוכים צפונה מאפשרים למי שהצליח לקבל נשק באזור הדרום להעביר אותו לעומק המדינה בתוך שעות .לכן גם תפיסה רחוקה לכאורה מאיו״ש יכולה להיות חלק מאותה שרשרת נשק ארצית.

החטיבה נדרשת גם לתאם עם שתי מערכות גבול שונות .מול ירדן יש נהר בחלק מן האזור ומרחבים פתוחים ;מול מצרים יש גדר רציפה ומערכת שנבנתה במשך שנים .אותו כוח מילואים יכול לעבור ממשימה ליד מעבר רבין למרדף אחר רכב ,או לאבטחה מול רחפן .מכאן החשיבות של אימון רב־תרחישי ולא של שגרה אחת שחוזרת על עצמה.

פה נוצר גם חיבור ארגוני מעניין בין פיקוד המרכז לפיקוד הדרום .הגבול המזרחי אינו שייך כולו למפקדה אחת ,והאיום עצמו אינו מכבד את קו החלוקה . מבריח יכול לבחור לעבור צפונה בגזרת הבקעה או דרומה באזור הערבה לפי המקום שבו הסיכון נמוך יותר .לכן שיפור של מקטע אחד בלבד דוחף פעילות למקטע אחר .זו אחת הסיבות שמשרד הביטחון עבר מתוכנית של נקודות ומקטעים לתפיסה של מכשול ארוך ורב־שכבתי.

6. חטיבת פארן: כשהמבריח כבר לא צריך לחצות את הגדר

בגבול מצרים השינוי הטכנולוגי היה בולט אפילו יותר .חטיבת פארן אחראית על חלק מרכזי מן הגבול המערבי ומפעילה בין היתר את גדודי קרקל וברדלס . במשך שנים הלחימה בהברחות נבנתה סביב תצפית על אנשים וכלי רכב ,מרדף ותפיסה .אבל בשנתיים שלאחר 7 באוקטובר הרחפן נעשה אמצעי הברחה חוזר . זה שינוי גדול משום שהוא מאפשר להעביר נשק בלי שאף מבריח יחצה את הגדר ובלי שרכב יעמוד עליה זמן רב.

ב־15 באפריל 2025 זיהו תצפיות צה״ל רחפן שניסה להעביר אמצעי לחימה ממצרים לישראל במרחב פארן .הכוחות הפילו אותו ומצאו ארבעה כלי נשק ותחמושת .חודש לאחר מכן זוהה רחפן נוסף שנשא 19 אקדחים ושלושה מקלעים .כאן כבר רואים את קצב ההסתגלות :לא משלוח קטן לצורך ניסוי אלא

מערכת שיודעת להעמיס כמות גדולה של נשק על כלי אווירי ולהעביר אותה מעבר למכשול.

בדצמבר 2025 סוכל רחפן נוסף עם שני כלי נשק ארוכים. הכוח השתמש בלוחמה אלקטרונית כדי להשתלט עליו מרחוק ולהפיל אותו, ואז לוחמי קרקל הגיעו לנקודה ואספו את המשלוח. האירוע חשוב בגלל השיטה. מול רחפן אי אפשר להסתמך רק על ירי. צריך לזהות, לעקוב, להשתלט או ליירט, ובמקביל להכווין כוח קרקעי למקום הנפילה לפני שהמקבל הישראלי מגיע אליו. החמ״ל, הל״א והכוח הקרקעי הופכים למערכת אחת.

בינואר 2026 סיכלו לוחמי גדוד 929 בגזרת פארן שתי הברחות בתוך שבוע. באירוע אחד הם איתרו שישה רובי M16 לצד רחפן FlyCart ששימש להברחה; באירוע השני הופל רחפן שנשא מקלע מאג. עוד בתחילת אותו חודש תיארו בחמ״ל פארן רצף תפיסות משמעותי, ובכללו סיכול של 20 כלי נשק מסוג M16 ויירוט שני רחפנים. כלומר הגבול המצרי עבר ממאבק במבריחים שחוצים את הקו למאבק ברשת שמסוגלת להפעיל גם כלי טיס קטנים כחלק משגרת העבודה שלה.

במאי 2026 תיארו תצפיתניות פארן שלושה אירועים בתוך כחודשיים. באחד מהם רחפן ניסה להתחמק מן התצפית ולבסוף הופל בירי מן הקרקע; הכוח מצא כלי נשק ארוכים. באירוע אחר רחפן משא זוהה בזמן שאנשים עמדו סמוך 12 לגדר, ומרכז הבקרה האוגדתי של חיל האוויר סייע להפיל אותו. באירוע שלישי זוהו כלי רכב שנעו בדיונות, והתגובה המהירה גרמה לאחד מהם להתהפך לפני שהחשודים נעצרו. הרצף הזה מראה שהאיום אינו טכנולוגי בלבד: הוא עדיין משלב בני אדם, כלי רכב ורחפנים באותה מערכת.

היכולת של חיל האוויר להשתלב באירועים כאלה מוסיפה שכבה שלא הייתה קיימת בעבר באותה עוצמה. כאשר מרכז בקרה אוגדתי מזהה כלי ומסוגל להכווין אמצעי יירוט או מסוק, החטיבה מקבלת טווח פעולה גדול יותר מכפי שיש לכוח קרקעי. אבל גם כאן נדרש יחס נכון בין עלות לאיום. אין היגיון להפעיל אמצעי יקר נגד כל רחפן מסחרי אם ניתן להשתלט עליו בל״א. לכן סל המענה צריך להיות מדורג: שיבוש, השתלטות, ירי מן הקרקע ורק במקרה הצורך אמצעי אווירי.

היכולת להפיל רחפן אינה מבטיחה שההברחה סוכלה. אם הכלי נופל כמה קילומטרים בתוך ישראל, המקבל יכול להגיע אליו לפני הכוח. לכן זמן החבירה לנקודת הנפילה קריטי. התצפיתנית צריכה לשמור קשר עין, החמ״ל חייב להעביר נ״צ מדויק, והכוח צריך להיות קרוב מספיק. זו סיבה נוספת לכך שהגנת גבול לא יכולה להתבסס על אמצעי טכנולוגי אחד. גם יירוט מוצלח דורש נוכחות קרקעית.

הרחפנים גם יוצרים מרוץ טכנולוגי. מבריחים יכולים להגדיל טווח, להחליף תדר, לטוס אוטונומית או להשתמש בכלי גדול יותר. מערכת הביטחון מצדה יכולה לשפר גילוי, לוחמה אלקטרונית, שיבוש ויירוט. אבל בניגוד לפרויקט צבאי מסודר, המבריח קונה כלי מסחרי ומשנה שיטה בתוך שבועות. לכן היתרון הישראלי צריך להגיע לא רק מטכנולוגיה יקרה אלא מקצב למידה מהיר בחמ״לים ובכוחות.

פה צריך להבין למה הרחפן כל כך מתאים להברחה. הוא זול יחסית לשווי המטען, אינו מסכן מבריח בחצייה פיזית, יכול לטוס בלילה ובגובה נמוך, ואינו תלוי בשער או בפרצה. כל עוד יש נקודת המראה בצד המצרי ונקודת איסוף בצד הישראלי, ההברחה יכולה להתבצע בתוך דקות. גם אם חצי מן הכלים מופלים,

המודל עדיין יכול להיות כלכלי אם משלוח אחד מצליח ונושא עשרות אקדחים או כמה רובים ארוכים.

לכן חטיבת פארן נדרשת למעשה למלחמת נ״מ זעירה. לא נגד מטוס קרב ולא נגד כטב״ם איראני גדול, אלא נגד כלי מסחרי שקשה יותר לראותו ושזמן התגובה מולו קצר. התשובה הישראלית כוללת תצפית, התרעות, לוחמה אלקטרונית, אש, מסוקים במקרים מסוימים וכוח קרקעי שמסוגל להגיע לנקודה. זו אותה תפיסה רב־שכבתית של הגבול המזרחי, רק מול טכנולוגיה אחרת.

הבעיה אינה נעצרת בנשק. רשת הברחה שיודעת להעביר סמים יכולה להעביר נשק, ורשת שיודעת להעביר נשק יכולה ביום פקודה להעביר חומר נפץ, אמצעי קשר או ציוד אחר. לכן ההפרדה בין פלילי לביטחוני נעשית מלאכותית. הארגון שמרוויח היום מהברחת קנאביס יכול מחר להשכיר את הידע והאנשים שלו למי שרוצה להחדיר אמצעי לחימה. דווקא משום שחלק מן המבריחים מונעים מכסף ולא מאידאולוגיה, הם זמינים לכל מי שמוכן לשלם.

7. הנגב כעורף של הגבול: דו״ח מבקר המדינה

הנתונים על סחיטת דמי חסות ממחישים את עומק הבעיה. המבקר ציטט סקר שבו 87% מהקבלנים והיזמים שנשאלו דיווחו כי התבקשו לשלם דמי חסות. גם אם הסקר אינו מודד ישירות את גבול מצרים, הוא מצביע על כוחן של רשתות שמסוגלות להפעיל איום שיטתי על עסקים. רשת שמסוגלת לגבות כסף בכוח יכולה לממן אנשים, כלי רכב ורכישת ציוד. לכן המאבק במשילות הוא גם מאבק בתשתית הכלכלית שמאפשרת לפשיעה להתקיים לאורך זמן.

הפער בין צה״ל למשטרה חשוב כאן. צה״ל בנוי לעצור איום ביטחוני ולשמור על ריבונות בגבול; המשטרה בנויה לחקור עבירה, לבנות תיק ולהביא אדם לבית משפט. כאשר אירוע מתחיל כהברחה ונגמר בחקירה פלילית, שתי המערכות חייבות להתחבר. אם הכוח תופס את הנשק אבל לא נאספות ראיות על המקבל, נעשתה רק חצי מהעבודה. אם המשטרה יודעת מי הרשת אבל אין לצבא יכולת לסגור את נקודת החצייה, הרשת ממשיכה לעבוד.

הדו״ח מצביע גם על פערי כוח אדם במשטרה. בביקורת המעקב נמצא שמחסור השוטרים בתחנות מסוימות בנגב החמיר לעומת הביקורת הקודמת. המשמעות הביטחונית אינה שהמשטרה אמורה להחליף את צה״ל על הגדר, אלא שמי שמקבל את המשלוח בצד הישראלי פועל בעומק אזרחי. אם אין די חקירה, נוכחות ואכיפה, הצבא ימשיך לתפוס משלוחים בלי לפרק את הכלכלה שמזמינה אותם.

פלישה לשטחי אש היא דוגמה טובה לחיבור בין משילות לביטחון. שטח אש אמור להיות מרחב שהמדינה שולטת בו במובהק, ובכל זאת המבקר מצא פעילות פלילית, גידולי קנאביס ותפיסת קרקע. כאשר עבריינים מסוגלים לפעול בתוך שטח צבאי, הם לומדים את דרכי הגישה, שעות הפעילות והתגובה של הכוחות. הידע הזה שווה כסף גם לרשת הברחה. לכן הגנת בסיסים ושטחי אש אינה נושא צדדי; היא חלק ממניעת התפתחות תשתית שמסוגלת לשרת גם איום ביטחוני.

יש כאן גם מעגל כלכלי. סמים מייצרים רווח, הרווח מממן רכבים, אמצעי קשר ונשק, והנשק מגן על הרשת ומאפשר להרחיב את הפעילות. אם המערכת הפלילית חזקה מספיק, היא יכולה לקנות רחפן משא ולספוג גם אובדן של כלי אחד. לכן מאבק בהברחות אינו נמדד רק במספר החבילות שנתפסו אלא גם

ביכולת להעלות את המחיר לארגון: החרמת רכוש, מעצרים, פגיעה בכסף ובמחסנים וסגירת הנתיב כולו.

באפריל 2026 פרסם מבקר המדינה ביקורת מעקב מורחבת על היבטי המשילות בנגב, והכותרת שבחר לה אינה משתמעת לשתי פנים: היעדר המשילות בנגב הוא ״בעיה אסטרטגית מחמירה והולכת״. הדו״ח אינו עוסק רק בפשיעה רגילה. הוא מתאר סחיטת דמי חסות, פגיעה בתשתיות, פלישות לשטחי אש, קושי באכיפה וגם תהליך שהמבקר מכנה ״פלסטיניזציה״ — ובמונחי הספר, פלשתינאיזציה — שבמסגרתו, לפי הדו״ח, חשיפה גוברת לאלימות ולהסתה וקשרים משפחתיים עם האוכלוסייה הפלשתינאית מעמיקים אצל חלק מהבדואים את הזיקה לחברה הפלשתינאית על פני הזיקה למדינת ישראל. לכן אי אפשר לנתק בין בעיית המשילות לבין ביטחון הפנים והגבולות.

לפי הדו״ח, אוכלוסיית הבדואים בנגב מנתה בסוף 2023 כ־325 אלף איש, וכ־28% ממנה חיו מחוץ ליישובים מוכרים. המבקר תיאר התרחבות של פשיעה ואלימות, פערים באיוש תחנות משטרה, סחיטת דמי חסות, פגיעה בתשתיות ופלישות לשטחי אש. בשנים 2021 עד 2023 בוצעו 1,730 פעולות להשמדת קנאביס בשטחי האש של צאלים, ובאלפי דונמים נוספים בוצעו פעולות להשמדת גידולים באזורי משרד הביטחון.

המשמעות לפרק שלנו אינה שכל חממת קנאביס קשורה לגבול. המשמעות היא קיומה של כלכלה פלילית שמסוגלת להיכנס לשטחי אש, להפעיל אנשים וכלי רכב, להגן על פעילות באמצעות איום ולנצל מרחבים שבהם נוכחות המדינה דלילה. רשת כזאת כבר מחזיקה חלק מן המרכיבים שהברחה דורשת: כסף מזומן, נהגים, מחסנים, קשרים, היכרות עם השטח ונכונות לעבור על החוק. אם נוסף לכך נשק שמגיע ממצרים או מירדן, מתקבלת מערכת שמחזקת את עצמה.

המבקר הצביע גם על פגיעה בתשתיות ממשלתיות ופרטיות ועל קושי בתיאום בין הרשויות. הוא המליץ על גורם ממשלתי מתכלל ועל תוכנית לאומית רב־שנתית. מבחינת הגנת הגבולות זו נקודה מהותית. צה״ל יכול להפיל רחפן על הגדר, אבל אם מי שאמור לאסוף את המשלוח פועל מתוך רשת פלילית שלא נחקרת, לא נאכפת ולא נפגעת כלכלית, ההברחה הבאה תצא לדרך. הגבול הוא השכבה הראשונה; המשילות בעומק היא השכבה השנייה.

ופה צריך לומר את הדברים בצורה ברורה. חלק מן האיום הביטחוני בנגב צומח מתוך החברה הבדואית עצמה, ולא רק מעבר לגבול. בשנים האחרונות כבר היו לכך ביטויים ממשיים: במרץ 2022 מחבל תושב חורה, שכבר ריצה מאסר בשל תמיכה בארגון טרור, רצח ארבעה בני אדם בפיגוע דריסה ודקירה בבאר שבע; באוקטובר 2024 אזרח ישראלי מן הפזורה הבדואית ביצע פיגוע ירי בתחנה המרכזית בבאר שבע, שבו לוחמת מג״ב נפלה חללה ועשרה נוספים נפצעו; שב״כ חשף ב־2023 צעירים בדואים שיידו אבנים לעבר כלי רכב ממניע לאומני, ובינואר 2026 הוגשו כתבי אישום נגד שלושה קטינים מתראבין שנחשדו ביידוי אבנים לעבר אוטובוסים במהלך 2025 מתוך מטרה לפגוע. במקביל נחשפו תשתיות של אזרחים בדואים בנגב שהיו מעורבים בעשרות הברחות אמל״ח באמצעות רחפנים מסיני. הדו״ח עצמו אינו קובע שמרד בדואי רחב עומד לפרוץ, ולכן לא נכון לייחס לו מסקנה כזאת. אבל כאשר מחברים את תהליך הפלשתינאיזציה שהוא מתאר, את מקרי הטרור שכבר התרחשו ואת הכמויות הגדולות של נשק בלתי חוקי ורשתות ההברחה, אנחנו חייבים לקחת בחשבון תרחיש קיצון שבו הפרות סדר או התקוממות מקומית מקבלות במהירות אופי

חמוש ורחב בהרבה. זו כבר אינה רק בעיית פשיעה; זו סכנה אסטרטגית שדורשת מהמדינה למנוע הצטברות של כוח חמוש מחוץ לשליטתה.

8. דו״ח נגל וחיל הגנת הגבולות: לבנות כוח שיודע גם להילחם

בניין כוח כזה דורש גם החלטה על סדרי עדיפויות. כל לוחם שמתווסף לגבול, כל רכב ממוגן וכל אמצעי גילוי עולים כסף ומתחרים בטנק, מטוס או חימוש למערכה אחרת. דו״ח נגל ניסה בדיוק להתמודד עם השאלה הזאת: כיצד לבנות צבא שמסוגל גם למלחמה רחוקה וגם למנוע קריסה בקו הראשון. 7 באוקטובר הראה שאין טעם בעליונות אסטרטגית אם גבול מקומי נשבר לשעות. לכן השקעה בהגנת הגבול אינה השקעה ״פחות התקפית״; היא התנאי שמאפשר למדינה להמשיך להפעיל את עיקר הצבא בזירות הרחוקות בלי לחשוש שהעורף ייפתח מחדש.

הרחבת ההכשרה גם משנה את מה שנדרש מהמפקדים הזוטרים. מפקד כיתה בגבול צריך לדעת להפעיל אש, לנוע בשטח פתוח, להיכנס ליישוב, לנהל מרדף ולפעול ליד אזרחים — ולעיתים לעבור ממשימה אחת לשנייה בתוך דקות. לכן שבוע המלחמה והמסלול הארוך אינם רק תוספת כושר. הם נועדו לבנות קבלת החלטות תחת מעבר חד בין שגרה לקרב, שהוא אולי המאפיין החשוב ביותר של גבול אחרי 7 באוקטובר.

לצד חי״ר הגבולות נשארת חשיבות עצומה לאיסוף הקרבי. אפשר להכשיר לוחם לרובאי 07, אבל אם הוא אינו יודע איפה האויב הוא עדיין מגיב מאוחר. התצפיתניות, המכ״מים, הרחפנים ומרכזי הבקרה הם אלה שנותנים לכוח את הדקות הראשונות. לכן הרחבת חיל הגנת הגבולות צריכה להימדד גם באיכות האיסוף ובחיבורו לכוח, לא רק במספר הפלוגות. הגבול המודרני הוא מערכת שבה מי שרואה ומי שיורה חייבים לפעול כמעט באותו זמן.

עד המלחמה היה לחי״ר הגבולות תפקיד חשוב אבל מוגדר יחסית: להחזיק קווים, לבצע סיורים, לתצפת, לסכל הברחות ולשמור על ביטחון שוטף. הרעיון איפשר לצה״ל להשאיר חטיבות חי״ר מתמרנות לאימונים ולמשימות התקפיות. אלא שאותה חלוקת עבודה הניחה שהגבול עצמו לא יהפוך בתוך דקות לזירת תמרון של האויב. 7 באוקטובר שבר את ההנחה הזאת. אם הכוח הראשון בקו אינו בנוי ללחימה עצימה, אין למערכת זמן לחכות לחטיבה אחרת.

כבר בינואר 2026 נערך בחיל ״שבוע מלחמה״ ראשון מסוגו במסגרת הכשרת מאות לוחמים ולוחמות. התרגיל נועד לשאול שאלה פשוטה: אם מחר בבוקר הכול מתהפך, האם מי שמחזיק את הגבול יודע להילחם. ביוני הפך הכיוון לרפורמה רחבה יותר: מסלול ארוך, יותר ירי, תרגול שטח בנוי ותמרון עם כוחות נוספים. כלומר הצבא עבר מהוספת תרגיל נקודתי לשינוי של מודל ההכשרה.

העלאת הפיילוט לרובאי 07 חשובה גם מבחינת מעמד החיל בתוך זרוע היבשה. ככל שהכשרת הלוחמים מתקרבת לחי״ר, אפשר לדרוש מהם יותר ולהפעיל אותם בגמישות רבה יותר. זה גם מאפשר להגדיל את מאגר הכוחות שיכולים להיכנס לאירוע גבול לפני הגעת יחידה מתמרנת. אבל ההכשרה לבדה אינה מספיקה; היא צריכה להגיע עם נשק, רכבים, קשר, מודיעין ותרגול עם החטיבה המרחבית. כוח 07 בלי מערכת שמביאה אותו בזמן עדיין יגיע מאוחר.

במקביל לשינויים בשטח התנהל דיון רחב יותר על בניין הכוח של צה״ל. ועדת נגל, שבחנה את תקציב הביטחון ובניין הכוח לעשור הבא, כללה בין מוקדי ההמלצה גם את מרכיבי ההגנה בגבולות. הדו״ח לא עסק רק בגדרות; הוא ניסה

לשנות את נקודת המוצא של הצבא אחרי 7 באוקטובר — פחות הסתמכות על הכלה והרתעה ,יותר מוכנות ,מניעה ויכולת לפעול לפני שהאיום מבשיל .בתוך ההיגיון הזה ,גבול שאינו מסוגל לעצור מתקפה ראשונה הוא פער בניין כוח ולא רק פער בט״ש.

חשוב לדייק גם כאן :אין צורך לייחס לוועדה משפט שלא אמרה .הטיעון להרחבת חיל הגנת הגבולות נובע מהחיבור בין המלצת הוועדה להשקיע בהגנת הגבולות לבין הצעדים שצה״ל עצמו החל לבצע לאחר מכן .הגדר המזרחית , עוצבת גלעד ,חטיבות דוד והכשרת חי״ר הגבולות הם חלקים שונים של אותה מסקנה :צריך יותר כוח מיומן שיכול להיות ראשון בזירה ולא רק להחזיק קו עד שחטיבת חי״ר אחרת מגיעה.

ביוני 2026 הודיע צה״ל על שינוי משמעותי במסלול ההכשרה של חי״ר הגבולות .המסלול הוארך משישה לשמונה חודשים ,כדי להתקרב למסלולי חי״ר אחרים ,ונפתח פיילוט להעלאת ההסמכה מרובאי 06 לרובאי 07 .נוספו משקלים , מסעות ,יותר ירי ושבוע מלחמה שמדמה לחימה בשטח בנוי והרוס ,חדירה ליישובים ,מעבר מהיר בין זירות ותמרון לצד טנקים וצלפים.

זה שינוי עמוק יותר מכפי שנראה .רובאי הוא לא רק מספר על תעודה .העלאת ההכשרה אומרת שהצבא מצפה מלוחמי ולוחמות הגבולות להילחם זמן ממושך יותר ,לפעול תחת לחץ ,לנוע כחי״ר ולא להסתפק בעמדת שמירה או סיור .אחרי 7 באוקטובר אי אפשר לבנות כוח גבול שהמשימה שלו היא רק לזהות חדירה ולחכות לכוח מתמרן .הוא חייב להיות מסוגל לבלום את האויב בדקות הראשונות , כי אותן דקות הן בדיוק הזמן שבו יישוב או מוצב יכולים ליפול.

באותה רפורמה נבנתה גם פלוגת ״יגואר״ ראשונה, עם רכבי JLTV ממוגנים ומהירים, מתוך תפיסה של כוח תגובה שיכול להגיע ראשון למתאר גבול מורכב. הפיילוט החל במרחב הבקעה והעמקים, והכוונה היא להפעיל יכולות דומות גם בגבולות ירדן ומצרים. זו תשובה ישירה לבעיה של מרחק: אם הגזרה נמשכת עשרות ומאות קילומטרים, הכוח צריך להיות נייד, מוגן וחמוש מספיק כדי להגיע לאירוע ולהחזיק אותו עד להגעת מסה נוספת.

פה מתחברת התמונה כולה .המכשול מנסה לקנות זמן ;התצפית והמכ״ם מנסים לגלות ;החמ״ל מנסה להבין ;הכוח הנייד מנסה להגיע ;והלוחם על הקרקע צריך לדעת להילחם .אם אחת השכבות נכשלת ,השכבה הבאה צריכה להחזיק . זו בדיוק ההפך מהתפיסה שבה מערכת אחת אמורה להיות מושלמת 7. באוקטובר הוכיח שאין מערכת מושלמת .יש רק מערכת שיש בה מספיק שכבות כך שכשל באחת אינו הופך מיד לאסון.

9. סיכולי הרחפנים המשמעותיים בגבולות ירדן ומצרים

הטבלה מציגה את סיכולי הרחפנים המשמעותיים שפורסמו פומבית בתקופת הפרק .זו אינה רשימה מלאה של כל ניסיונות ההברחה ,אלא חתך שממחיש את העלייה בכושר הנשיאה ואת המעבר מאקדחים לרובים ומקלעים.

תאריך	גבול	כוח / גזרה	אמצעי	אמל״ח שנתפס
27 בנובמבר 2024	מצרים	חטיבת פארן / קרקל	רחפן מסיני	4 רובים, 5 מחסניות ומאות כדורים
28 במרץ 2025	מצרים	חטיבת פארן / מג״ן / מג״ב	רחפן מסיני	9 כלי נשק
21 במאי 2025	מצרים	חטיבת פארן / קרקל	רחפן מסיני	19 אקדחים, 3 מקלעים ותחמושת
2 ביולי 2025	מצרים	חטיבת פארן	רחפן מסיני	10 כלי נשק
4 בנובמבר 2025	ירדן	חטיבת יואב	רחפן מהגבול המזרחי	10 אקדחים
5 בדצמבר 2025	ירדן	חטיבת יואב	רחפן מהגבול המזרחי	9 אקדחים ומחסניות רבות
דצמבר 2025	ירדן	חטיבת יואב / אוגדה 80	FlyCart גדול	40 אקדחים
30 בדצמבר 2025	מצרים	חטיבת פארן	רחפן מסיני	20 רובי M16, קנה וקת לנשקים נוספים
ינואר ופברואר 2026	מצרים	שב״כ / מג״ן / צה״ל	רחפנים מסיני	4 מקלעי מא״ג; 3 רובי M16; הרשתות נקשרו לעשרות הברחות ולמעל 100 כלי נשק

הנתונים מבוססים על הודעות צה״ל ושב״כ. באירועים שבהם לא פורסם יום הסיכול המדויק מצוין מועד החשיפה הפומבית.

10. סיכום: גבול שקט שעלול להפוך לעורף חמוש

גבולות ירדן ומצרים אינם אחת משבע חזיתות המלחמה במובן שבו עזה, לבנון, סוריה, תימן, עיראק, איראן ואיו״ש הפכו לזירות לחימה ישירות. אבל זו בדיוק הסיבה שלא נכון להתעלם מהם. כאן לא נבנה כרגע צבא אויב מעבר לגדר; כאן נבנית, אם המדינה אינה מסכלת אותה בזמן, תשתית שמכניסה נשק לתוך ישראל. כל רחפן שנושא עשרה אקדחים, עשרים רובי M16 או כמה מקלעים הוא משלוח אחד בלבד. כאשר משלוחים כאלה מצטברים לאורך חודשים ושנים, הכמות עצמה מתחילה לשנות את מאזן הכוח בתוך המדינה.

בנגב הסיכון הזה מתחבר לבעיית המשילות שמבקר המדינה הגדיר באפריל 2026 כבעיה אסטרטגית מחמירה והולכת. המבקר הצביע גם על תהליך של פלשתינאיזציה אצל חלק מן החברה הבדואית; שב״כ כבר חשף פיגועים, פעילות לאומנית ורשתות הברחה מתוך המרחב הזה. מכאן נובעת מסקנת הסיכון של הפרק: הדו״ח אינו חוזה מרד, אבל הצטברות של אמל״ח רב בתוך רשתות פליליות ומשפחתיות, יחד עם הקצנה לאומנית והיחלשות המשילות, יכולה בתרחיש קיצון להפוך הפרות סדר או התפרצות מקומית להתקוממות חמושה רחבה. לכן מניעת ההברחות אינה מאבק שולי בפשיעה אלא מניעה של חזית עתידית לפני שהיא נוצרת.

המענה חייב להתחיל בגבול ולהמשיך לעומק: מכשול ואיסוף שמזהים, כוח שמסכל, משטרה ושב״כ שמפרקים את הרשת, וחיל הגנת גבולות שמסוגל להילחם אם הסיכול נכשל. זו המשמעות של הגדר החדשה מול ירדן, עוצבת גלעד, המאמץ של חטיבות הבקעה והעמקים, יואב ופארן והרחבת הכשרת חי״ר הגבולות. הגבול השקט נשאר שקט רק כל עוד המדינה שומרת עליו ככזה.

13. המערכה נגד החות׳ים

החזית התימנית הייתה החריגה ביותר במלחמת ה־7.10. היא לא נפתחה מגבול משותף, לא באמצעות צבא סדיר ולא מתוך מדינה שהייתה במלחמה עם ישראל. יותר מאלף ושש מאות ק״מ מפרידים בין אילת לבין צפון תימן, ובכל זאת כבר בשבועות הראשונים של המלחמה החות׳ים הפכו את המרחק הזה לכמעט חסר משמעות. טילים בליסטיים, טילי שיוט וכטב״מים יצאו מצנעא וממערב תימן לכיוון ישראל, ובמקביל החלה מתקפה על הספנות בים האדום. בתוך חודשים נוצרה חזית שבה ישראל נדרשה להגן על העורף מפני אש ארוכת טווח, בעוד הכלכלה שלה נפגעה במקום אחר לגמרי: בנמל אילת ובנתיב השיט דרך באב אל־מנדב.

פה צריך להגדיר מראש מהו מבחן ההצלחה של המערכה הזאת. אם נמדוד אותה רק במספר הטילים שיורטו, ישראל הצליחה מאוד. רוב מוחלט של הטילים והכטב״מים ששוגרו מתימן לא פגעו במטרתם, וצה״ל פיתח תוך כדי המלחמה מעטפת גילוי ויירוט שהשתרעה מעבר לגבולות המדינה. אם נמדוד אותה במספר המטרות שהותקפו בתימן, גם כאן ישראל למדה להפעיל כוח בטווחים שלא היו חלק משגרת התקיפה של חיל האוויר מאז מבצע ״רגל עץ״ בתוניס ב־1985. החות׳ים מצדם אכן ניסו לרצוח אזרחים ישראלים, אבל מבחינה אסטרטגית הם ביקשו להשיג גם דבר רחב יותר: לפגוע בנכסים ובתפקוד של ישראל, ובראשם נמל אילת, התעופה ונתיב השיט דרך באב אל־מנדב. במבחן הזה התוצאה הייתה שונה לגמרי.

לכן הפרק הזה אינו סיפור פשוט של הצלחה או כישלון. ישראל השיגה הצלחה מבצעית ניכרת, והחות׳ים השיגו הצלחה אסטרטגית חלקית משלהם. השיגורים הישירים לישראל פסקו עם כניסת הפסקת האש ברצועת עזה באוקטובר 2025, בהתאם לקשר שהחות׳ים עצמם יצרו בין המערכה שלהם לבין הלחימה בעזה. אבל נמל אילת לא חזר בתוך אותה תקופה לתפקוד שלפני המלחמה. מכאן נובעת המסקנה שתלווה אותנו עד סוף הפרק: ניצחון ישראלי אמיתי מול החות׳ים אינו רק יירוט של עוד טיל או תקיפה של עוד נמל. הוא מצב שבו נמל אילת פתוח לתנועה וישראל מסוגלת להגן בעצמה על השיט בבאב אל־מנדב.

1. האיום החות׳י ערב המלחמה

ערב 7 באוקטובר 2023 החות׳ים כבר לא היו מיליציה הררית מקומית כפי שהיו בתחילת המרד שלהם בצפון תימן. מאז תפיסת צנעא בשנת 2014 והמלחמה נגד הקואליציה שהובילה סעודיה, הם בנו מערכת צבאית שכללה טילים בליסטיים, טילי שיוט, כטב״מים מתאבדים, טילים נגד ספינות, מוקשים ימיים וכלים בלתי מאוישים. חלק מהמערכות יוצרו או הורכבו בתימן, אך החיבור לאיראן היה עמוק. מומחים של האו״ם, מדינות מערביות ומכוני מחקר זיהו לאורך השנים רכיבים, תכנונים וטכנולוגיות איראניות במערך החות׳י. איראן סיפקה לא רק נשק אלא גם ידע, רכיבים, אמצעי ייצור ושיטות פעולה, ובכך אפשרה לחות׳ים להפוך את המלחמה בתימן למעבדת ניסוי של מערכות איראניות.

הניסיון המבצעי היה לא פחות חשוב מהטכנולוגיה. במשך שנים החות׳ים ירו טילים וכטב״מים לעבר סעודיה, תקפו שדות תעופה, מתקני נפט וערים, ואף

איימו על איחוד האמירויות. הם למדו כיצד לתכנן נתיבי טיסה ארוכים, כיצד לשלב טילים וכטב״מים וכיצד להפעיל איום ימי במקביל לאיום יבשתי. מבחינת ישראל זו הייתה אזהרה, אבל לא חזית פעילה. תימן הייתה רחוקה, סעודיה והים האדום הפרידו בינה לבין ישראל, והמערכת הישראלית הייתה עסוקה הרבה יותר בעזה, לבנון, סוריה ואיראן. המרחק יצר תחושה שהאיום החות׳י הוא בעיקר בעיה של מדינות המפרץ ושל הספנות העולמית.

בספטמבר 2023, שבועות לפני המלחמה, הציגו החות׳ים במצעד בצנעא מערכות חדשות. בין היתר הוצג טיל שכונה ״טופאן״, שנראה כגרסה של טיל איראני ממשפחת ע׳דר, עם טווח שמוערך עד קרוב ל־2,000 ק״מ. זה כבר היה טווח שמכניס את ישראל לתוך מעטפת האש. הוצגו גם טילים נגד ספינות ומערכות נוספות שממחישות שהחות׳ים אינם צריכים לכבוש את באב אל־מנדב כדי לשלוט בהתנהגות של ספינות שעוברות בו; די בכך שחברת ספנות תאמין שהספינה שלה עלולה להיפגע כדי שתבחר להקיף את אפריקה.

ופה נמצאת הנקודה הגאופוליטית. תימן עצמה ענייה ומפוצלת, אבל החות׳ים יושבים על הצד המזרחי של אחד מצווארי הבקבוק החשובים בעולם. באב אל־מנדב הוא המעבר בין הים האדום למפרץ עדן, וממנו הדרך צפונה מובילה לתעלת סואץ ולים התיכון. מי שמסוגל לאיים על המעבר הזה אינו חייב להחזיק צי גדול. הוא יכול להשתמש בטילים, כטב״מים וסירות כדי לייקר את הסיכון עד שהשוק עושה את העבודה בשבילו. מבחינת ישראל המשמעות חדה עוד יותר: אילת נמצאת בקצה הצפוני של אותו נתיב. אם הכניסה הדרומית לים האדום נעשית מסוכנת, נמל אילת יכול להישאר פתוח מבחינה משפטית ופיזית ועדיין להיות כמעט מנותק מבחינה מסחרית.

החות׳ים גם היו כבר חלק מ״ציר ההתנגדות״ האיראני. הם לא היו כפופים לטהראן באותה צורה שבה חיזבאללה קשור אליה, והם שמרו על אינטרסים תימניים ועצמאות החלטה. אבל הזהות האידאולוגית, הסיוע הצבאי והעוינות לישראל ולארצות הברית יצרו שותפות ברורה. לכן כאשר חמאס פתח במתקפת 7 באוקטובר, החות׳ים לא היו צריכים לבנות מאפס יכולת התערבות. הם כבר החזיקו בנשק, בניסיון ובאידאולוגיה. מה שהיה חסר הוא רק ההחלטה להשתמש בהם נגד ישראל.

במילים אחרות, ערב המלחמה האיום כבר היה קיים, אבל תימן עדיין לא הייתה חזית פעילה מבחינת ישראל. אין בידינו מידע פומבי שמאפשר לקבוע מה היה היקף ההיערכות הישראלית למערכה ישירה נגד החות׳ים לפני 7 באוקטובר. מה שכן ניתן לראות הוא שככל שהמערכה התפתחה נדרשה ישראל להרחיב במהירות את המענה שלה: הגנה מפני טילים וכטב״מים ארוכי טווח, איסוף מודיעין בתימן ויכולת לבצע תקיפות חוזרות במרחק של קרוב לאלפיים ק״מ ויותר. ההתפתחות הזאת תהפוך לאחד מסיפורי הלמידה המרכזיים של החזית התימנית.

כדי להבין מדוע האיום הזה התפתח במהירות צריך לחזור למלחמה בתימן עצמה. במשך שנים הקואליציה בראשות סעודיה הפעילה על החות׳ים כוח אווירי גדול בהרבה ממה שישראל תפעיל נגדם בתחילת המערכה. החות׳ים לא רק שרדו אלא למדו לנהל ארגון צבאי תחת תקיפות: לפזר מחסנים, להעביר משגרים, להסתיר ייצור בתוך שטח בנוי ולהחליף מפקדים שנפגעו. הניסיון הזה חשוב מפני שהוא מסביר מדוע תקיפה מוצלחת של נמל או תחנת כוח אינה שוות

ערך לפירוק היכולת הצבאית. מבחינתם, הישרדות תחת אש כבר הייתה שגרה לפני 7 באוקטובר.

איראן תרמה למערכת הזאת בדרך שמתאימה מאוד לשיטת הפעלת השלוחים שלה. לא היה צורך לשלוח לתימן צבא איראני שלם. מספיק להעביר ידע, רכיבים, מנועים, מערכות הנחיה ותכנונים ולאפשר לחות׳ים להרכיב או לייצר חלק מן המערכות בעצמם. כך נוצר ארסנל שקשה למדוד רק לפי מספר הטילים במחסן. גם אם משלוח אחד נתפס וגם אם מחסן אחד מושמד, הידע נשאר והייצור יכול לעבור למקום אחר. לכן כבר ערב המלחמה לא היה מדובר רק בצינור אספקה מטהראן אלא בתעשייה צבאית מקומית שנשענה על בסיס איראני.

גם בממד הימי החות׳ים הגיעו מוכנים. טילים נגד ספינות, סירות נפץ בלתי מאוישות, מוקשים וכלי טיס מאפשרים לארגון יבשתי להשפיע על ים שלם בלי לבנות צי מסורתי. זאת נקודה שחוזרת בכל המערכה: החות׳ים לא ניסו להתחרות בצי החמישי או בחיל הים הישראלי ספינה מול ספינה. הם בנו איום חופי שמכריח את הציים הגדולים להישאר בהגנה, ללוות ספינות ולבזבז מיירטים יקרים על אמצעים זולים בהרבה. זו אסימטריה שהייתה קיימת עוד לפני המלחמה, אבל רק לאחר 7 באוקטובר ישראל הרגישה אותה ישירות.

מכאן גם נובע ההבדל בין תימן לשאר חזיתות ציר ההתנגדות. בלבנון ובסוריה ישראל יכולה לאסוף מודיעין לאורך גבול ולבנות בנק מטרות במשך שנים. בתימן המרחק, גודל השטח והיעדר חיכוך יומיומי הפכו את המודיעין למאתגר יותר. ערב המלחמה לא היה צורך ישראלי לנהל על צנעא אותה רמת איסוף שמתקיימת על ביירות או דמשק. ברגע שהחות׳ים פתחו באש נדרשה ישראל להאיץ בתוך חודשים תהליך שבחזיתות אחרות נבנה לאורך שנים. זה יהיה אחד מסיפורי הלמידה המרכזיים של הפרק.

2. המערכה הבין־לאומית על באב אל־מנדב וחופש השיט

מהשיגור לישראל אל המצור הימי

הירי החות׳י לעבר ישראל החל כבר באוקטובר 2023. ב־31 באוקטובר הודיע צה״ל על יירוט טיל קרקע־קרקע ששוגר לעבר ישראל באמצעות מערכת חץ, ביירוט המבצעי הראשון של המערכת במלחמה. במקביל יורטו מטרות אוויריות נוספות מחוץ למרחב האווירי הישראלי. בתחילת נובמבר יורט גם טיל שיוט בידי מטוס ״אדיר״, וב־10 בנובמבר נרשם היירוט המבצעי המוצלח הראשון של חץ 3. כבר בשלב הזה נבנתה שכבת הגנה שהחלה מאות קילומטרים דרומית לישראל ולא רק מעל אילת.

אבל החות׳ים הבינו במהירות שהשפעתם הגדולה יותר אינה דווקא ביכולת לפגוע באילת. רוב הטילים והכטב״מים יורטו, חלקם בידי ארצות הברית עוד לפני שהתקרבו לישראל. בנובמבר עבר מרכז הכובד אל הים. ב־19 בנובמבר השתלטו החות׳ים על האונייה גלקסי לידר והעבירו אותה לחוף תימן. מאותו רגע כל חברת ספנות נאלצה לשאול לא רק אם הספינה שלה ישראלית, אלא אם בעליה, מנהליה, מטענה או נמל היעד שלה עלולים לגרום לחות׳ים להגדיר אותה כמטרה. בדצמבר הרחיבו החות׳ים את האיום והצהירו על פגיעה בספינות המפליגות לנמלים ישראליים אם המצב בעזה לא ישתנה.

מבחינת החות׳ים זה היה מנוף מושלם. טיל נגד ספינות אינו צריך לפגוע בכל ספינה כדי לשנות את השוק. מספיקות כמה פגיעות, כמה אירועי השתלטות וכמה

סרטונים של פיצוצים כדי שחברות הביטוח יעלו מחירים וחברות הספנות יעבירו את הנתיב לכף התקווה הטובה. המסלול החלופי מאריך את הדרך בין אסיה לים התיכון בשבועות, מוסיף דלק, צוות, ביטוח וזמן, ומוציא את תעלת סואץ ואת אילת מן המסלול הטבעי. בכך החות׳ים הפכו אמצעי לחימה זולים יחסית לכלי שמפעיל לחץ על שרשראות אספקה עולמיות.

עד מאי 2024 ספר ארגון הספנות הבין־לאומי של האו״ם כ־50 התקפות ימיות מסוכנות מאז תפיסת גלקסי לידר, עם הרוגים ופצועים בקרב ימאים. בהמשך המספר עלה עוד. האונייה רובימאר טבעה לאחר שנפגעה, טרו קונפידנס ספגה תקיפה קטלנית שבה נהרגו אנשי צוות, טיוטור טבעה לאחר תקיפה נוספת, והחות׳ים הוכיחו שהם מסוגלים לעבור מאיום תעמולתי לפגיעה ממשית בכלי שיט. עד מרץ 2025 כבר דובר על יותר ממאה תקיפות נגד ספנות, שתי אוניות שטבעו, אונייה אחת שנחטפה ולפחות ארבעה ימאים שנהרגו.

החות׳ים מגלים שהשוק פגיע יותר מהספינה

תפיסת גלקסי לידר הייתה פעולה צבאית ותעמולתית בו זמנית. האונייה עצמה לא הייתה המטרה הכלכלית החשובה ביותר בעולם, אבל התמונות של לוחמים חמושים יורדים ממסוק אל הסיפון העבירו מסר לכל חברת ספנות: החות׳ים מסוגלים לבחור כלי שיט, להשתלט עליו ולהחזיק את צוותו. מכאן כל מנהל צי היה צריך לקחת בחשבון לא רק פגיעה מטיל אלא גם חטיפה, עיכוב ואובדן שליטה על מטען. הסיכון הביטוחי עלה עוד לפני שהיקף הפגיעות הפיזיות נעשה גדול.

לאחר מכן ההגדרה החות׳ית של ״ספינה ישראלית״ הלכה והתרחבה. קשר לבעלים ישראלים, לנמל ישראלי, לחברה שמקיימת קשר מסחרי עם ישראל או למדינה שתומכת בישראל היה יכול להיכנס לרטוריקה החות׳ית. מבחינת חברת ספנות זו הייתה בעיה: אין לה דרך לדעת בוודאות כיצד החות׳ים יפרשו את מבנה הבעלות שלה או את יעד המטען. כאשר ההגדרה של המטרה גמישה, גם חברה שאין לה קשר ישיר לישראל עלולה לבחור בדרך הארוכה רק כדי להסיר את אי־הוודאות.

פה נוצר אפקט גדול בהרבה ממספר הטילים ששוגרו. חברת ספנות אינה צריכה להאמין שכל אונייה תיפגע; היא צריכה להאמין שהסיכון החדש גבוה יותר מעלות ההקפה של אפריקה. ברגע שהביטוח, שכר הצוות, זמן ההפלגה והאפשרות לאבד כלי בשווי עשרות או מאות מיליוני דולרים נכנסים לחישוב, החות׳ים יכולים להשיג תוצאה אסטרטגית גם אם רוב הטילים שלהם מוחטאים או מיורטים. זהו למעשה מצור שמופעל באמצעות החלטות מסחריות פרטיות.

בחודשים הראשונים האיום גם לא נשאר תיאורטי. רובימאר נפגעה ולבסוף טבעה; טרו קונפידנס ספגה תקיפה שבה נהרגו אנשי צוות; טיוטור טבעה לאחר תקיפה נוספת. כל אירוע כזה חיזק את התמונה שהים האדום אינו רק אזור שבו יש התרעות אלא זירה שבה ספינה אזרחית באמת יכולה ללכת לאיבוד. מכאן התגובה של השוק נעשתה קשה יותר לשינוי: כדי להחזיר חברת ספנות לנתיב לא מספיק להראות שבוע שקט, צריך להוכיח לאורך זמן שהסיכון ירד.

במקביל נפגעו גם לוחות הזמנים העולמיים. הקפת כף התקווה הטובה מוסיפה ימים רבים לכל הפלגה בין אסיה לאירופה, מגדילה צריכת דלק ודורשת יותר אוניות כדי לשמור על אותה תדירות משלוחים. לכן האיום החות׳י יצר מחסור זמני בקיבולת הובלה גם בלי לפגוע באונייה אחת נוספת. זהו סוג הנזק שמדינה קטנה

או ארגון חמוש יכולים לגרום לכלכלה עולמית גלובלית כאשר הם יושבים על צוואר בקבוק.

עבור ישראל המשמעות הייתה כפולה. מצד אחד ספינות שהיו אמורות להגיע לאילת יכולות להיפרק באשדוד או בחיפה לאחר הקפת אפריקה, ולכן המדינה אינה מנותקת מסחרית. מצד שני כל יתרון של אילת כנמל שמחבר את ישראל ישירות לאסיה נעלם. ברגע שהאונייה ממילא מקיפה את אפריקה, הכניסה לים האדום רק כדי להגיע לאילת אינה משתלמת. החות׳ים לא היו צריכים לפגוע ברציפי אילת; הם הפכו את הנתיב אליהם ללא כדאי.

מבצע ״שומר השגשוג״ וההגנה האמריקאית

התגובה הראשונה של ארצות הברית הייתה הגנתית. ב־18 בדצמבר 2023 הכריז שר ההגנה לויד אוסטין על מבצע ״שומר השגשוג״, במסגרת הכוחות הימיים המשולבים וכוח משימה 153. ארצות הברית, בריטניה, בחריין ומדינות נוספות הציבו ספינות, מערכות גילוי וכוחות כדי להגן על השיט בדרום הים האדום ובמפרץ עדן. התפיסה הייתה דומה לסיור משטרתי בכביש בינלאומי: לא ללוות כל ספינה בנפרד, אלא ליצור נוכחות קבועה, להתריע, ליירט ולהגיב כאשר נוצר איום.

המבצע הצליח במשימה הטקטית שלו פעמים רבות. ספינות אמריקאיות ובריטיות יירטו עשרות כטב״מים וטילים, לעיתים במטחים גדולים. בינואר 2024 תיאר מפקד הצי החמישי כיצד כ־1,500 ספינות סוחר עברו בבטחה מאז פתיחת המבצע, בזמן שהכוח הבין־לאומי מנהל קשר רציף עם תעשיית הספנות. אבל כבר באותו תדרוך הוא הודה שהתקיפות החות׳יות נמשכות. זהו ההבדל בין הגנה על ספינה לבין פתיחת נתיב. אפשר ליירט טיל אחד ולשמור על חיי הצוות, אבל אי אפשר להכריח חברת ספנות פרטית להמר על האונייה, המטען והביטוח שלה.

כאשר התברר שהגנה בלבד אינה מספיקה, ארצות הברית ובריטניה עברו גם לתקיפות בתימן. בלילה שבין 11 ל־12 בינואר 2024 תקפו כוחות אמריקאיים ובריטיים מכ״מים, אתרי שיגור, מחסנים ומערכות אוויריות. הפנטגון הדגיש שהתקיפות האלה נפרדות ממבצע ״שומר השגשוג״: הקואליציה הימית נועדה להגן על השיט, בעוד התקיפות בתימן נועדו לפגוע ביכולת החות׳ית. במהלך 2024 חזרו תקיפות אמריקאיות ובריטיות שוב ושוב, לצד תקיפות נקודתיות של פיקוד המרכז האמריקאי נגד טילים וכטב״מים שהוכנו לשיגור.

אלא שגם כאן הופיעה אותה מגבלה. החות׳ים חוו במשך כמעט עשור תקיפות כבדות מצד הקואליציה הסעודית. הם למדו לפזר משגרים, להסתיר מלאים, להשתמש במנהרות, להעביר מערכות ולתקן נזקים. לארצות הברית היה יתרון אווירי מוחלט, אבל המטרה שלה לא הייתה לכבוש את צנעא או להחליף את המשטר. לכן כל עוד החות׳ים שמרו על יכולת מינימלית לשגר לעבר הים, הסיכון עבור חברות הספנות נשאר. המערב ניצח שוב ושוב באירוע הבודד בלי להכריע את המערכת שמייצרת את האירוע הבא.

אבל כאן הופיעה בעיית העלות. החות׳ים יכולים לשגר כטב״ם זול יחסית או טיל שמיוצר בכמויות מוגבלות אך בעלות נמוכה מהמערכת שנשלחת ליירט אותו. ספינת מלחמה מערבית משתמשת במיירטים יקרים, צריכה תחזוקה, צוות, תדלוק ונוכחות קבועה. אם המערכה נמשכת שבועות אפשר לספוג את הפער.

אם היא נמשכת חודשים ושנים, הארגון הזול מאלץ את המעצמה העשירה לשלם שוב ושוב. לכן גם שיעור יירוט גבוה אינו אומר שהמערכה יעילה כלכלית.

גם התגובה האמריקאית הוגבלה פוליטית. וושינגטון ביקשה להגן על השיט ולהרתיע את החות׳ים, אבל לא רצתה להיכנס למלחמת קרקע בתימן או להפיל את שלטונם בצנעא. המטרה הייתה צרה יותר: להפסיק את התקיפות על הספנות. לכן כל תקיפה נבחנה מול סכנת הסלמה אזורית, פגיעה באזרחים והרחבת המלחמה עם איראן. החות׳ים ידעו שהצד השני מפעיל כוח עצום אבל בתוך גבולות ברורים.

אספידס: אירופה נכנסת לים האדום

בפברואר 2024 הצטרף האיחוד האירופי באופן מסודר באמצעות כוח אספידס של האיחוד האירופי, שנכנה כאן ״אספידס״. בניגוד לקמפיין האמריקאי־בריטי, המנדט האירופי הוגדר הגנתי במפורש: ליווי כלי שיט, הגנה על ספינות שנמצאות תחת איום וחיזוק המודעות הימית. האיחוד לא קיבל מנדט לתקוף מטרות יבשתיות בתימן. כבר בחודש הראשון ליוו כוחות אספידס 35 ספינות סוחר, יירטו שמונה כטב״מים והדפו שלוש תקיפות נוספות. בתוך פחות מחודשיים דווח על יותר מ־68 ספינות מלוות ו־11 תקיפות שנהדפו.

ההבחנה הזאת חשובה משום שהמערכה הבין־לאומית לא הייתה מבצע אחד. היו בה שלוש שכבות: הגנה אמריקאית ובין־לאומית במסגרת ״שומר השגשוג״; תקיפות אמריקאיות־בריטיות על הקרקע בתימן; ומשימה אירופית הגנתית של ליווי והגנה. מבחינה צבאית זה יצר כוח ימי מרשים מאוד סביב תימן. מבחינה כלכלית זה עדיין לא פתר את הבעיה. חברות ספנות גדולות המשיכו להקיף את אפריקה משום שמבחינתן השאלה אינה כמה ספינות עברו בשלום אלא מה ההסתברות שאחת מהן לא תעבור.

הדבר בלט במיוחד באירועים כמו תקיפת מכלית הנפט סוניון באוגוסט 2024. הספינה נשאה כ־150 אלף טונות נפט גולמי ונפגעה במספר תקיפות. אספידס נדרשה ללוות את מאמצי החילוץ ולמנוע אסון סביבתי. זה היה הישג של כוח ההגנה האירופי, אבל גם תזכורת לכך שהחות׳ים מסוגלים לכפות על אירופה להחזיק פריגטות, מערכות יירוט וצוותים אלפי קילומטרים מביתם רק כדי לשמור על נתיב שהיה קודם לכן שגרתי.

כאן גם נוצרה חלוקת עבודה לא רשמית בין הכוחות. האמריקאים והבריטים היו מוכנים לתקוף בתוך תימן; האירופים התמקדו בליווי ובהגנה. מבחינת מדינות אירופה זו הייתה דרך להשתתף במאמץ בלי להיכנס ישירות למלחמה. מבחינת החות׳ים הפיצול הזה דווקא הקל עליהם להבין את גבולות הפעולה של כל כוח: מי יורה רק כאשר מאיימים על ספינה ומי גם יכול לפגוע במשגר על החוף.

בסופו של דבר שלוש שכבות ההגנה הבין־לאומיות יצרו הישג מוגבל אך חשוב. הן מנעו מן החות׳ים לסגור פיזית את באב אל־מנדב, שמרו על אפשרות מעבר, הצילו צוותים וכלי שיט והקטינו את מספר הפגיעות. אולם מבחינת השוק אין הבדל גדול בין מצר שסגור בחסימה לבין מצר שפתוח אך מסוכן מספיק כדי שהסוחרים יעדיפו לא להשתמש בו. הפער הזה בין חופש שיט משפטי לבין חופש שיט מסחרי הוא אחד המפתחות להבנת המערכה.

המחיר למצרים: תעלת סואץ מאבדת תנועה

אם בישראל נמל אילת היה הנפגע הישיר, במצרים הפגיעה הייתה ברמת המשק הלאומי. תעלת סואץ היא לא רק נתיב מים אלא מקור מטבע זר מרכזי. כל אונייה שעוקפת את אפריקה אינה משלמת אגרה במצרים. לפי קרן המטבע הבין־לאומית, השיבושים בים האדום מאז דצמבר 2023 הפחיתו את זרימת המטבע הזר למצרים מתעלת סואץ בכ־6 מיליארד דולר בשנת 2024 בלבד. נתונים אחרים של הקרן הצביעו על ירידה של יותר מ־60% בהכנסות בתקופות שנבדקו.

פה צריך להבין מדוע החות׳ים הצליחו לייצר נזק גדול כל כך למדינה שלא הייתה יעד מרכזי שלהם. מצרים לא נלחמה בתימן ולא הייתה צד ישיר במערכה בין ישראל לחות׳ים, אבל הגאוגרפיה קשרה את הכלכלה שלה לביטחון בבאב אל־מנדב. התעלה נמצאת בקצה הצפוני של הים האדום; אם הדרום אינו בטוח, הצפון מאבד תנועה. כך מיליציה בצנעא יכולה לפגוע בהכנסות ממשלת מצרים בלי לירות טיל אחד לעבר קהיר. זה בדיוק הכוח של צוואר בקבוק ימי.

למצרים הייתה גם בעיה מדינית. מצד אחד היא רצתה שהשיט יחזור ושמרה על אינטרס מובהק בחופש ניווט. מצד שני היא לא רצתה להצטייר כחלק ממערכה ישראלית או אמריקאית נגד תימן בזמן המלחמה בעזה. לכן עיקר המאמץ הצבאי נשאר בידי ארצות הברית, בריטניה ואירופה. מבחינת החות׳ים זה הגדיל את ההישג: הם הצליחו לפצל בין אינטרס כלכלי ברור של מדינות האזור לבין חוסר רצון פוליטי שלהן להצטרף לעימות ישיר.

ופה צריך להבין את ההיגיון החות׳י: הנזק לכלכלה העולמית לא היה רק תוצר לוואי, אלא גם מנוף לחץ. ככל שחברות ספנות, מצרים ומדינות אירופה משלמות יותר על המלחמה, כך גדל מבחינת החות׳ים הסיכוי שהן ילחצו על ישראל לסיים את התמרון ברצועת עזה. ״האקונומיסט״ העריך שהשיבוש בים האדום עלה לכלכלה העולמית בכ־200 מיליארד דולר בשנת 2024, מהם לפחות כ־175 מיליארד דולר בתוספת עלויות להובלת מכולות. הנתון הזה מסביר כיצד ארגון בתימן הצליח להפוך את באב אל־מנדב לכלי לחץ על מדינות שכלל אינן צד ישיר במלחמה.

המחיר לישראל: נמל אילת כמעט נעלם מהמפה המסחרית

הנזק הישראלי היה קטן יותר מהנזק המצרי במונחי משק כולל, אבל חד הרבה יותר בנקודה אחת. כבר בדצמבר 2023 דיווח מנכ״ל נמל אילת על ירידה של 85% בפעילות. הנמל, שמשמש בעיקר לייבוא כלי רכב ולייצוא אשלג ומינרלים, איבד את עורק התנועה העיקרי שלו ברגע שחברות הספנות הפסיקו לעבור בבאב אל־מנדב. במרץ 2024 כבר עמדה על הפרק פיטורי מחצית מ־120 עובדי הנמל, והנהלת הנמל אמרה שספינות עדיין אינן עוגנות בו. המסלול החלופי סביב אפריקה הוסיף כשבועיים עד שלושה שבועות למסע.

המשמעות רחבה יותר ממספר האוניות שנכנסות לרציף. אילת היא השער הימי היחיד של ישראל לדרום ולמזרח שאינו תלוי בתעלת סואץ. כאשר הוא כמעט מושבת, ישראל נשענת עוד יותר על חיפה ואשדוד. הסחורות עדיין יכולות להגיע למדינה, ולכן אין כאן מצור במובן של רעב או מחסור לאומי. אבל החות׳ים הצליחו לצמצם את הגמישות הימית של ישראל, לייקר הובלה, לשבש יבוא כלי רכב ויצוא, ולהפוך נכס אסטרטגי של המדינה לנמל שמתקשה להצדיק את ההוצאות הקבועות שלו.

עד קיץ 2025 המצב לא חזר לשגרה. הנהלת הנמל דיווחה על ירידה של יותר מ־90% בפעילות ועל הפסדים של כ־4 מיליון ש״ח בחודש במשך חודשים ארוכים, והזהירה מפני סגירה מלאה ללא סיוע ממשלתי. ביולי הוקפאו חשבונות הנמל בשל חובות ארנונה ונוצר איום של הפסקת פעילות. גם אם המשבר הפיננסי כלל גורמים נוספים, שורש הבעיה היה ברור: התנועה דרך הים האדום לא חזרה. כמעט שנתיים של יירוטים ותקיפות לא הצליחו להחזיר לנמל את הלקוחות שלו.

זו אחת הנקודות המרכזיות של הפרק. ״שומר השגשוג״ הציל ספינות, אספידס הגנה על צוותים, ותקיפות אמריקאיות ובריטיות השמידו מערכות חות׳יות. אבל השוק לא השתכנע שהמעבר בטוח מספיק. החות׳ים לא היו צריכים לסגור את באב אל־מנדב באמצעות אוניות מלחמה או מוקשים לכל רוחבו. הם סגרו אותו חלקית באמצעות סיכון. כל עוד הסיכון נשאר גבוה, נמל אילת נשאר תחת מצור כלכלי אפקטיבי.

זה מסביר למה הצלחה ביירוט אינה מספיקה. ייתכן שצה״ל יירט תשעה מתוך עשרה איומים על כלי שיט, אבל מנהל חברת ספנות אינו מתעניין בציון המבצעי של מערכת ההגנה. הוא מתעניין באפשרות שהאונייה שלו תהיה העשירית. לכן כדי לפתוח את אילת צריך לשנות לא רק את מאזן האש אלא את תפיסת הסיכון של השוק.

מכאן עולה כבר בסוף השלב הראשון מבחן שונה לגמרי מהמקובל בחזית יבשתית. אין צורך לכבוש שטח בתימן כדי לנצח, אבל גם אין די בפגיעה באויב. התוצאה הרצויה היא התנהגות של צד שלישי: חברות ספנות שחוזרות לעבוד. כל עוד הן אינן חוזרות לעבור בבאב אל־מנדב בדרך לאילת, השיט אינו באמת חופשי מבחינת ישראל. המבחן הזה יהיה חשוב עוד יותר כאשר ארצות הברית תנסה במרץ 2025 לפתור את הבעיה באמצעות קמפיין אש רחב בהרבה.

3. מבצע ״פרש קשוח״: ארצות הברית מנסה לשבור את המערכת

בינואר 2025 נכנסה לתוקף הפסקת אש זמנית ברצועת עזה, והחות׳ים צמצמו את הפעילות הימית. לתקופה קצרה נוצרה תקווה שחברות הספנות יחזרו בהדרגה לים האדום. אבל החזרה הייתה זהירה. חברות שכבר בנו לוחות זמנים סביב כף התקווה הטובה לא מיהרו לשנות שוב את הנתיב, והן המתינו לראות אם השקט מחזיק. במרץ, לאחר שישראל עצרה את הכנסת הסיוע לעזה על רקע המשבר בהמשך ההסכם, הודיעו החות׳ים שהם מחזירים את האיסור על תנועת ספינות ישראליות בים האדום, בבאב אל־מנדב, במפרץ עדן ובים הערבי.

ארבעה ימים לאחר מכן עברה ארצות הברית למערכה אחרת לגמרי. ב־15 במרץ 2025 פתח פיקוד המרכז האמריקאי במבצע ״פרש קשוח״. המטרה המוצהרת הייתה להחזיר את חופש השיט ואת ההרתעה האמריקאית. בניגוד לסדרת התקיפות של 2024, הפעם לא דובר על גל תקיפה ואז המתנה; זו הייתה מערכה רציפה שנועדה לשחוק את המערכת החות׳ית יום אחרי יום: משגרים, מחסנים, מערכות מכ״ם, מפקדות, תשתיות פיקוד, בכירים ואתרים לוגיסטיים.

היקף הכוח היה גדול. קבוצת התקיפה של נושאת המטוסים הארי ס׳ טרומן הובילה את תחילת המערכה, ובהמשך פעלה גם קבוצת קרל וינסון. מטוסי קרב המריאו מנושאות המטוסים, משחתות שיגרו טילי טומהוק, מטוסי תדלוק, מודיעין ולוחמה אלקטרונית תמכו במאמץ, וכלי טיס פעלו ברצף במשך יותר מחמישים

יום. מבחינת ארצות הברית זה היה אחד ממבצעי האוויר והים האינטנסיביים ביותר שלה באזור מאז סיום המלחמות הגדולות בעיראק ובאפגניסטאן.

עד 27 באפריל דיווח פיקוד המרכז האמריקאי על יותר מ־800 מטרות שהותקפו. לפי ההודעה האמריקאית נהרגו מאות פעילים חות׳ים ובכירים רבים, ובהם גורמים שעסקו בטילים ובכטב״מים. האמריקאים העריכו ששיגורי הטילים הבליסטיים פחתו ב־69% ותקיפות הכטב״מים החד־כיווניים פחתו ב־55%. בהמשך דיווח הצבא האמריקאי על יותר מאלף מטרות לאורך המבצע. נמל הדלק ראס עיסא ומערכות נוספות נפגעו קשה. ברמה המבצעית אין ספק שהופעל לחץ משמעותי מאוד.

אבל פה צריך לשאול את אותה שאלה ששאלנו על 2024: האם השמדת מאות מטרות משנה את התוצאה האסטרטגית? החות׳ים לא איבדו שליטה בצנעא, לא פורקו מנשקם ולא נאלצו לוותר על ארסנל הטילים והכטב״מים. הם ספגו מכה, הסתגלו, פיזרו מערכות והמשיכו להצהיר שהמערכה שלהם נגד ישראל קשורה לעזה. ארצות הברית יכלה להשמיד כל משגר שהיא מזהה; היא לא יכלה להבטיח שלא קיים משגר נוסף במנהרה או בעמק אחר.

לקושי הזה נוסף הממד התת־קרקעי. החות׳ים השקיעו לאורך השנים בתשתיות שנחצבו בהרים: מחסני טילים, מרחבי פיקוד, מערכות הגנה אווירית ומתקני ייצור ואחסון. עד 2025 כבר פורסם על כעשרים אתרים תת־קרקעיים כאלה בצעדה, עמראן וצנעא. תקיפה יכולה לסגור כניסה או לפגוע במתחם, אבל היא אינה מבטיחה שהרשת כולה חדלה לפעול. זה היה אחד ההסברים לכך שגם קמפיין רצוף התקשה להפוך ירידה בקצב השיגורים לפירוק היכולת.

המחיר האמריקאי היה כבד. החימוש לבדו עלה ביותר מ־750 מיליון דולר, לאחר שאלפי חימושים הוטלו במהלך הקמפיין; לכך נוספו הפעלת שתי נושאות המטוסים, ספינות הליווי, שעות הטיסה, התדלוק ומערכי המודיעין. החות׳ים הפילו לפחות שבעה כטב״מי ״ריפר״, שמחירו של כל אחד מהם יותר משלושים מיליון דולר, ובתוך מעט יותר משבוע אבדו גם שני מטוסי קרב מסוג אף־18 מנושאת המטוסים ״הארי ס׳ טרומן״ בתאונות במהלך הפריסה. רויטרס דיווחה כי העלות הכוללת של ההפצצות עברה מיליארד דולר וכי גורמים אמריקאים העריכו את המבצע כולו בסופו של דבר במיליארדים. זו כמות עצומה של כוח כדי להוריד את קצב האש, לא כדי לפרק את הארגון.

ב־6 במאי הגיע המבצע לסיום מהיר. עומאן הודיעה שתיווכה בהפסקת אש בין ארצות הברית לחות׳ים: שני הצדדים יפסיקו לתקוף זה את זה, כולל הפסקת תקיפות על ספינות אמריקאיות בים האדום ובבאב אל־מנדב. טראמפ הודיע שארצות הברית מפסיקה את ההפצצות. ההסכם לא כלל את ישראל, והחות׳ים הבהירו זאת מיד. מבחינתם הם התחייבו לא לתקוף את האמריקאים; המערכה נגד ישראל תימשך.

העיתוי חשוב. רויטרס דיווחה שפיקוד המרכז האמריקאי המליץ מלכתחילה על קמפיין של לפחות שמונה חודשים, אך הוא נעצר אחרי 52 ימים בלבד. ההפסקה אפשרה לטראמפ להכריז על ניצחון ימים ספורים לפני ביקורו בסעודיה, קטאר ואיחוד האמירויות. אין בכך הוכחה שהביקור לבדו קבע את ההחלטה, אבל ברור שהממשל בחר ביציאה מוקדמת בהרבה מן התכנון הצבאי. והפער מול ישראל בלט מיד: בזמן שטראמפ היה במדינות המפרץ החות׳ים המשיכו לשגר לעבר ישראל, וב־14 במאי יירט צה״ל טיל מתימן.

מכאן נובע לישראל לקח כפול. ראשית, אין להניח שמעצמה חיצונית תנהל לאורך זמן את המערכה בתימן לפי האינטרס הישראלי: ארצות הברית יכולה להגיע להסדר שמגן על ספינותיה גם כאשר הירי לישראל נמשך. שנית, כמות אש אינה בהכרח הכרעה. שתי נושאות מטוסים ויותר מאלף מטרות פגעו קשה בחות׳ים והפחיתו את קצב השיגורים, אך לא פתחו מחדש את נמל אילת. לכן ישראל זקוקה ליכולת עצמאית של מודיעין, תקיפה והגנה, ובהמשך גם לנוכחות קרובה יותר לזירה.

מה השתנה במרץ 2025

מה שהשתנה במרץ היה המעבר מתקיפות נקודתיות לקמפיין: לא רק להשמיד משגר שכבר אותר, אלא להחזיק את האויב תחת לחץ רצוף ולפגוע בשרשרת שמייצרת את השיגור – מפקדות, תקשורת, מחסנים, הגנה אווירית, לוגיסטיקה ומשגרים. לשם כך נדרש גם קצב מודיעיני גבוה: ביום הראשון אפשר לתקוף את האתרים המוכרים; בשבוע השלישי צריך לדעת מה זז, מה תוקן ומי החליף את מי.

התוצאות המבצעיות היו משמעותיות: פיקוד המרכז האמריקאי דיווח על יותר מאלף מטרות לאורך המבצע, על פגיעה בבכירים ועל ירידה של 69% בשיגורי הטילים הבליסטיים ו־55% בתקיפות הכטב״מים החד־כיווניים. אבל ירידה בקצב אינה אפס יכולת. די בטיל אחד שפוגע באונייה כדי להעלות שוב את פרמיית הביטוח ולהרחיק חברות מהנתיב.

ההבדל המרכזי היה התמדה. נושאות המטוסים האמריקאיות אפשרו להחזיק מסה של מטוסים קרוב יחסית לתימן, אך הן גם המחישו את מגבלת הזמן: צוותים נשחקים, מלאי חימוש מתכלה והכוח יכול לעבור לזירה אחרת. החות׳ים, לעומת זאת, נמצאים בבית ויכולים להוריד ראש, לפזר אמצעים ולהמתין. לכן עליונות אמריקאית בשדה הקרב לא הפכה מעצמה ליציבות שחברת ספנות יכולה לבטח.

הפסקת האש האמריקאית והבעיה הישראלית

ב־6 במאי הושג בתיווך עומאן הסדר שהפסיק את העימות הישיר בין ארצות הברית לחות׳ים. מבחינת וושינגטון הוא סיפק תוצאה שניתן להציג כהצלחה: החות׳ים התחייבו שלא לתקוף כלי שיט אמריקאיים והאמריקאים הפסיקו את התקיפות. אבל ההסכם לא כלל את ישראל, והחות׳ים אמרו זאת בפומבי מיד לאחר מכן.

מבחינת ישראל זה היה שיעור חשוב. ארצות הברית יכולה להיות בעלת ברית קרובה מאוד ועדיין לסיים מלחמה כאשר האינטרס שלה הושג, גם אם האינטרס הישראלי לא הושג. וושינגטון רצתה שלא יירו על ספינותיה ועל כוחותיה. ישראל רצתה שגם השיגורים אליה ייפסקו ושנמל אילת ייפתח. אלה יעדים חופפים רק בחלקם.

לעיתוי הייתה גם משמעות מדינית. ימים לאחר ההסדר יצא הנשיא טראמפ לביקור בסעודיה, קטאר ואיחוד האמירויות. אין מסמך רשמי שקובע שהביקור הוא הסיבה להפסקת ״פרש קשוח״, ולכן לא נכון להציג זאת כעובדה. אבל מבחינה אסטרטגית היה לממשל אינטרס להגיע למפרץ בלי קמפיין אמריקאי מתרחב בתימן ברקע. העובדה שבזמן הביקור עצמו שוגר מתימן טיל לעבר ישראל הדגישה עד כמה ההסדר היה אמריקאי ולא אזורי.

וכאן נוצר פרדוקס נוסף. "פרש קשוח" הראה שאפשר לפגוע במאות מטרות ולהוריד את קצב האש, אבל עם סיום הלחץ החות'ים נשארו בשלטון, נשארו חמושים והמשיכו להחזיק את נתיב השיט תחת איום. המערכה הפכה יקרה לחות'ים, אך לא שינתה את הגאוגרפיה ולא ביטלה את יכולת ההתאוששות.

עבור ישראל זו הייתה הוכחה לצורך במערכת אחרת לצד התקיפות מרחוק. אם רוצים להחזיק לחץ לאורך חודשים ושנים, צריך מודיעין קבוע קרוב לזירה וכלים בלתי מאוישים שיכולים לשהות זמן רב באוויר בלי להפעיל בכל פעם מערך של נושאת מטוסים או עשרות מטוסי קרב. המחשבה הזאת עוד לא הופכת את סומלילנד לבסיס ישראלי, אבל היא מסבירה מדוע בסיס קרוב יותר לתימן יהיה בעל ערך שלא ניתן לקבל רק מנבטים או מרמת דוד.

4. המערכה החות'ית נגד העורף הישראלי

הקמפיין הישיר נגד ישראל נמשך כמעט שנתיים, אבל הוא לא היה רצף אחיד. היו שבועות של שיגורים תכופים ותקופות שקטות יותר, ובחלק מן המקרים האיום יורט עוד לפני שהגיע למרחב הישראלי. בחודשים הראשונים חלק ניכר מההגנה נעשה גם בידי ארצות הברית. דובר צה"ל אמר ביולי 2024 כי החות'ים כבר ביצעו יותר מ־200 תקיפות אוויריות נגד ישראל, וכי רוב הכטב"מים מתימן יורטו בידי כוח אמריקאי או בידי חיל האוויר ומערכות ההגנה הישראליות.

החות'ים ניסו כמה סוגי נשק. הטילים הבליסטיים אילצו את ישראל להפעיל את משפחת חץ בטווחים ארוכים, לעיתים מחוץ לאטמוספרה. טילי שיוט וכטב"מים דרשו שכבה אחרת: מטוסי קרב, מערכות גילוי, פטריוט בתקופה שבה עוד היה בשירות, כיפת ברזל ואמצעים נוספים. האיום לא היה רק על אילת. ככל שהמלחמה נמשכה, החות'ים ניסו להגיע למרכז הארץ, לנתב"ג ולשדות תעופה בדרום. כל שיגור בודד יכול היה להפעיל התרעות על מרחב עצום ולהכניס מאות אלפי אנשים למרחבים מוגנים.

האירוע ששינה את מערכת היחסים היה בלילה שבין 18 ל־19 ביולי 2024. כטב"ם מסוג סמאד 3, שעבר התאמות לטווח ארוך, חדר מכיוון הים ופגע בבניין בתל אביב. אזרח אחד נפל חלל ושמונה נפצעו באורח קל. לא הופעלה התרעה, וצה"ל הודה שהכטב"ם לא סווג כאיום בזמן. זו הייתה הפעם הראשונה שהמערכה החות'ית גבתה חלל ישראלי, והיא שברה את ההנחה שהמרחק וההגנה מספקים שכבה כמעט מוחלטת. למחרת תקפה ישראל לראשונה בתימן.

בספטמבר 2024 הגיע טיל חות'י למרכז הארץ. צה"ל העריך שהטיל התפרק באוויר וחלקי מיירטים נפלו בשטחים ובקרבת תחנת רכבת. לא היו נפגעים, אבל עצם ההגעה למרכז הארץ הייתה הישג תעמולתי לחות'ים. הם הציגו את האירוע כהוכחה שהם מסוגלים לחצות יותר מ־2,000 ק"מ ולהפעיל אזעקות בגוש דן. גם כאשר הטיל אינו פוגע במטרה, הוא מאלץ את המדינה להגיב, את שדות התעופה להיערך ואת הציבור להיכנס למרחבים מוגנים.

בדצמבר 2024 עלה קצב השיגורים. ב־19 בדצמבר יורט טיל מתימן, אך שברי היירוט גרמו נזק כבד לבית ספר ברמת אפעל ברמת גן. יומיים לאחר מכן, ב־21 בדצמבר, נכשל היירוט וטיל נפל באזור תל אביב־יפו. לפי מד"א לפחות 14 בני אדם נפצעו קל מרסיסים; דיווחים אחרים ספרו נפגעים נוספים מזכוכיות ומריצה למרחבים מוגנים. זו הייתה המחשה חשובה: גם מערכת הגנה שמצליחה ברוב המקרים אינה הרמטית, וכאשר מספיק שיגורים מבוצעים לאורך זמן יהיו גם חדירות.

בתוך הגל הזה נוצר גם מה שאפשר לכנות ״קמפיין הלילות״. בלילות רבים, ולעיתים בלילות סמוכים זה לזה, שוגרו הטילים בשעות שבהן רוב הציבור ישן; בדצמבר 2024 ובינואר 2025 תועדו שוב ושוב התרעות בשעות שתיים עד ארבע לפנות בוקר. מבחינה צבאית טיל שיורט נשאר טיל שיורט, אבל מבחינה פסיכולוגית האפקט אחר: מאות אלפים ולעיתים מיליונים מתעוררים, רצים למרחב מוגן ומתחילים את היום אחרי שינה שנקטעה. החות׳ים יכלו כך להפוך חזית במרחק עצום לנוכחות בתוך חדר השינה הישראלי גם בלי להשיג פגיעה. זו הייתה לוחמה פסיכולוגית זולה יחסית, שחיברה בין שחיקת מערך ההגנה לשחיקת שגרת החיים.

הבעיה הישראלית הייתה גם כלכלית. שיגורים למרכז הארץ והתרעות ליד נתב״ג השפיעו על חברות תעופה זרות ועל ענף התיירות, שכבר נפגע מהמלחמה. החות׳ים לא היו צריכים לסגור את נתב״ג כפי שסגרו בפועל את נתיב אילת; מספיק אירוע אחד סמוך לשדה כדי לגרום לחברת תעופה בינלאומית לשנות הערכת סיכון. כך האיום הארוך מתימן הפך ממטרד צבאי בלבד לכלי של לחץ כלכלי ותודעתי.

ב־4 במאי 2025 נרשמה החדירה המשמעותית ביותר ליד נתב״ג. טיל מתימן נפל בשטח פתוח סמוך לנמל התעופה לאחר תקלה טכנית נקודתית במיירט. נוצר מכתש גדול באזור הגישה לשדה, התנועה האווירית הופסקה לזמן קצר ומספר בני אדם נפגעו באורח קל עד בינוני. צה״ל הדגיש שבאותו שלב יותר מ־95% מהטילים מתימן יורטו, אבל האירוע המחיש שוב שהאחוז הגבוה אינו מבטל את המשמעות של האחוז הבודד שחודר.

הפגיעה ליד נתב״ג הייתה גם נקודת מעבר בקמפיין הישראלי. בימים שלאחר מכן יצאה ישראל לסדרת תקיפות נרחבת בחודיידה ובצנעא, כולל השבתת שדה התעופה המרכזי בצנעא. כלומר החות׳ים הצליחו באמצעות טיל אחד לכפות על ישראל השקעת כוח אווירי גדולה מאוד אלפי קילומטרים מבסיסיה. מנגד ישראל הראתה שהטווח אינו מעניק חסינות לתשתיות תימניות.

גם לאחר הסכם ארצות הברית־חות׳ים במאי נמשך הירי לישראל. זה היה מבחן חשוב לציר ההתנגדות: החות׳ים יכלו לעצור את העימות עם האמריקאים ולהמשיך את העימות עם ישראל. בכך הם הראו שהם אינם רק שלוחה שמקבלת פקודה אחת מטהראן או מצנעא, אלא שחקן שמסוגל לנהל מסלולי הסלמה שונים מול יריבים שונים. מבחינת ישראל זה גם ביטל כל אפשרות לראות בהסכם האמריקאי פתרון עקיף לבעיה שלה.

בספטמבר 2025 הגיעו שתי פגיעות נוספות. ב־7 בספטמבר פגע כטב״ם בנמל התעופה רמון, באולם הנכנסים, ואדם אחד נפצע קל. צה״ל קבע בתחקיר ראשוני שהכטב״ם זוהה אך לא סווג כאיום ולכן לא הופעלו מערכות היירוט וההתרעה. ב־24 בספטמבר פגע כטב״ם באילת. צה״ל ניסה ליירט אותו, ובאירוע נפצעו 22 בני אדם לפי דיווחי גורמי הרפואה. למחרת אמר דובר צה״ל שיותר מ־98% מהכטב״מים ששוגרו מתימן לעבר ישראל יורטו מתחילת המלחמה.

הנתון של 98% מסכם היטב את הדואליות. מבחינה מבצעית מדובר בהצלחה יוצאת דופן. מערך ההגנה הישראלי, בסיוע אמריקאי בחלק מן התקופה, מנע מהחות׳ים להפוך מאות שיגורים למאות פגיעות. מבחינה אסטרטגית, החות׳ים לא נזקקו למאות פגיעות. די היה בכמה חדירות בתל אביב, בנתב״ג, ברמון ובאילת כדי לשמור את האיום חי, להפעיל התרעות ולבסס את התדמית שהם החזית הרחוקה שממשיכה להילחם כאשר זירות אחרות נחלשות.

באוקטובר 2025 השתנתה התמונה. ב־10 באוקטובר נכנסה לתוקף הפסקת האש ברצועת עזה. צה״ל ציין לאחר מכן שהחות׳ים הודיעו שהם מצטרפים להפסקת האש והפסיקו את התקיפות לעבר ישראל. זהו פרט מהותי להבנת המערכה: החות׳ים קשרו את הירי שלהם לעזה לא רק ברטוריקה אלא גם בהחלטה לעצור. לכן הפסקת השיגורים אינה יכולה להיחשב תוצאה של הרתעה ישראלית בלבד. התקיפות הישראליות פגעו בהם והעלו את המחיר, אבל מועד הסיום נקבע בפועל לפי הזירה העזתית.

הירי כחלק מציר ההתנגדות

השיגורים עצמם היו מגוונים. טיל בליסטי מגיע במהירות גבוהה ומפעיל שכבות גילוי ויירוט אסטרטגיות. כטב״ם יכול לטוס לאט יותר, נמוך יותר ובמסלול פחות צפוי. טיל שיוט נמצא באמצע. השילוב בין האמצעים נועד לא רק להגדיל סיכוי לפגיעה אלא להכריח את ישראל להחזיק כמה מערכות הגנה פעילות בו זמנית.

לכן אי אפשר למדוד את הקמפיין רק במספר הפגיעות. כל שיגור מפעיל מכ״מים, מטוסים, מיירטים, פיקוד העורף ולעיתים משנה תנועה אווירית אזרחית. החות׳ים השקיעו אמצעי אחד; ישראל הפעילה מערכת שלמה כדי לוודא שהוא לא יגיע. כאשר הדבר חוזר מאות פעמים, גם הגנה מוצלחת היא חלק ממלחמת שחיקה.

מערכת ההגנה לומדת את תימן

בשלב הראשון ישראל נאלצה להבין מאיזה כיוון האיום מגיע וכיצד הוא נראה במכ״מים. טיל שמגיע מתימן אינו דומה לרקטה מרצועת עזה. זמן הטיסה ארוך יותר, המסלול שונה ולעיתים האיום מתגלה מחוץ למרחב האווירי הישראלי. לכן ההגנה נבנתה כשכבות: גילוי רחוק, שיתוף מידע עם ארצות הברית, חץ לטילים בליסטיים, מטוסי קרב וטילים אחרים למטרות אוויריות, ורק לבסוף מערכות קרובות יותר אם האיום חודר.

המרחק העניק לישראל זמן תגובה אך גם יצר מרחב עצום שבו צריך לזהות את המטרה הנכונה. כטב״ם איטי יכול לטוס שעות, לשנות מסלול ולהתקרב מגובה נמוך. במקרה של תל אביב ביולי 2024 התברר שהבעיה אינה רק ליירט לאחר גילוי אלא לזהות בזמן ולהפעיל התרעה. הכטב״ם חדר בלי אזעקה ופגע במרכז העיר. האירוע הזה שינה את רמת הקשב לכל מטרה שמגיעה מדרום וממזרח.

ב־4 במאי 2025 הפך הסיכון הזה למוחשי כאשר טיל נפל סמוך לנתב״ג לאחר כשל טכני נקודתי בתהליך היירוט. המכתש לא השבית את שדה התעופה לזמן ארוך, אבל האירוע היה משמעותי משום שהוא הראה שטיל אחד שחודר יכול להשפיע על מרכז התחבורה האווירי החשוב במדינה. הוא גם הוביל מיד להחרפת הקמפיין הישראלי בתימן.

גם לאחר מכן החות׳ים לא ויתרו. העובדה שההסדר עם ארצות הברית במאי לא כלל את ישראל אפשרה להם להמשיך להציג את עצמם כחלק פעיל מציר ההתנגדות. מבחינתם זו הייתה דרך לשמור על מעמד אזורי: לעמוד מול ישראל גם לאחר שוושינגטון יצאה מן העימות הישיר. מבחינת ישראל זו הייתה הוכחה נוספת שהבעיה לא תיעלם רק משום שמעצמה אחרת הגיעה להסכם.

בספטמבר 2025 הפגיעה ברמון והפגיעה באילת הראו שהכטב״ם נשאר האמצעי המסוכן מבחינת חדירה. הוא איטי יותר מטיל בליסטי אבל יכול לנצל

גובה, מסלול וחתימה כדי להקשות על הגילוי. הפגיעה באילת, עם עשרות פצועים, הייתה תזכורת מאוחרת לכך שגם אחרי כמעט שנתיים של למידה אין מערכת הגנה מושלמת.

בסופו של דבר דווקא הפסקת האש בעזה סגרה את הפרק הישיר. עם יישומה באוקטובר 2025 הודיעו החות׳׳ים שהם מצטרפים להפסקה והירי לישראל פסק. מבחינת הניתוח שלנו זה חשוב: הלחץ הישראלי והאמריקאי שחק יכולות והעלה מחיר, אבל הקשר הפוליטי לעזה נשאר הגורם שקבע מתי החות׳׳ים מפסיקים. זה מחזק את התמונה של ארגון עצמאי יחסית בתוך הציר, שפועל לפי שילוב של אידאולוגיה, אינטרס ומלחמת תדמית.

מבחינת הציבור הישראלי החזית החות׳ית הייתה מוזרה. רוב הזמן היא כמעט לא הורגשה, ואז לפתע אזעקה במרכז, פגיעה באילת או שינוי בטיסות החזירו אותה לכותרות. מבחינת צה״ל לעומת זאת לא היה מדובר בחזית שנעלמת בין האירועים. מערכי הגילוי, התיאום והמודיעין נדרשו לעבוד ברציפות גם כאשר במשך ימים לא נשמעה אזעקה.

וזהו אולי ההישג ההגנתי הגדול של ישראל בתקופה: להפוך איום שמגיע מאלפי קילומטרים למשהו שמרבית הזמן נעצר לפני שהוא משנה את חיי היומיום. אבל גם ההישג הזה לא פתר את השיט. באוויר ישראל הצליחה לבנות מעטפת שמגינה על המדינה; בים היא נשענה במידה רבה על מאמץ בין־לאומי שלא הצליח להחזיר את אילת לשגרה.

טבלה: השיגורים החות׳יים המשמעותיים לעבר ישראל

הטבלה מציגה את אירועי השיגור המשמעותיים ביותר מבחינת נפגעים, נזק או שינוי מבצעי; היא אינה רשימת כל השיגורים מתימן. כאשר נותר מקום נכללו גם אירועים בעלי משמעות חריגה אף שלא גרמו לנפגעים.

תאריך	אמצעי/יעד	האירוע	משמעות ונזק
31.10.2023	טיל בליסטי לעבר אילת	יורט במערכת חץ; יירוט מבצעי ראשון במלחמה	ללא נפגעים; פתיחה נקודת מבצעית
10.11.2023	טיל בליסטי	יורט באמצעות חץ 3	היירוט המבצעי המוצלח הראשון של חץ 3
19.3.2024	טיל שיוט לעבר אילת	נפל בשטח פתוח צפונית לאילת	ללא נפגעים; חדירה לשטח ישראל
19.7.2024	כטב״ם סמאד 3 לתל אביב	פגע בבניין במרכז העיר	חלל אחד, שמונה פצועים קל; הוביל לתקיפה הישראלית הראשונה בתימן
15.9.2024	טיל בליסטי למרכז הארץ	הגיע למרכז; התפרק/יורט חלקית	ללא נפגעים; אש ונפילות ליד תשתיות תחבורה
19.12.2024	טיל בליסטי למרכז	יורט; שברי יירוט נפלו ברמת גן	נזק כבד לבית ספר ברמת אפעל
21.12.2024	טיל בליסטי לתל אביב־יפו	ניסיון יירוט נכשל	לפחות 14 פצועים קל ונזק לרכוש
4.5.2025	טיל בליסטי לעבר נתב״ג	נפל סמוך לנמל התעופה לאחר כשל במיירט	פצועים קל עד בינוני; מכתש סמוך לשדה והפסקת טיסות זמנית
7.9.2025	כטב״ם לנמל התעופה רמון	פגע באולם הנכנסים	פצוע קל; טיסות הופסקו זמנית
24.9.2025	כטב״ם לאילת	פגע במרחב העיר לאחר ניסיונות יירוט	22 פצועים; שניים מהם קשה לפי דיווחי מד״א

5. קמפיין התקיפות הישראלי בתימן

עד יולי 2024 ישראל נמנעה מתקיפה ישירה בתימן. הפגיעה הקטלנית בתל אביב בלילה שבין 18 ל־19 ביולי שינתה את המשוואה. למחרת יצאו מטוסי חיל האוויר למבצע "יד ארוכה" ותקפו את נמל חודיידה, מתקני דלק ותשתיות אנרגיה. זו הייתה התקיפה הראשונה של חיל האוויר בתימן ואחת הפעולות החריגות בתולדותיו: יותר מאלף ושמונה מאות ק"מ מישראל, התקיפה הארוכה ביותר מאז מבצע "רגל עץ" בתוניס ב־1985, ולכן מיד אחריו בין תקיפות חיל האוויר ארוכות־הטווח שפורסמו. כדי להגיע, להטיל חימוש ולחזור נדרשו תדלוק אווירי, מודיעין, תיאום בין סוגי מטוסים ותכנון של מבצע שלם. בתוך יממה עברה תימן מחזית שיורה על ישראל לזירה שחיל האוויר הישראלי פועל בעומקה.

היעד הראשון לא נבחר במקרה. נמל חודיידה הוא עורק כלכלי ולוגיסטי של האזור שבשליטת החות'ים. דרכו נכנסים דלק וסחורות, וישראל טענה שהוא משמש גם להעברת נשק איראני. פגיעה בנמל ובמכלי הדלק נועדה להעלות את המחיר של המערכה לא רק ליחידת הטילים אלא לשלטון החות'י כולו. מצד שני חודיידה היא גם שער הומניטרי מרכזי לתימן, ולכן כל תקיפה בו מעוררת ביקורת ויוצרת מגבלה על היקף הנזק שישראל יכולה לרצות לגרום.

אחרי שטיל חות'י הגיע למרכז הארץ ב־15 בספטמבר והירי נמשך, הרחיבה ישראל ב־29 בספטמבר את המערכה: עשרות מטוסים תקפו את חודיידה, ראס עיסא ותחנות כוח. בדצמבר, על רקע גל שיגורים מחודש, הגיע שלב נוסף. ב־19 בדצמבר הותקפו נמלי חודיידה, סאליף וראס עיסא לצד תשתיות אנרגיה באזור צנעא. לאחר שב־21 בדצמבר חדר טיל לאזור תל אביב־יפו ופצע אזרחים, ובימים הבאים נמשך הירי, תקפה ישראל ב־26 בדצמבר את נמל התעופה בצנעא, תחנות כוח ונמלים נוספים. בתוך חצי שנה ישראל עברה מתקיפה אחת חריגה למערכת שחוזרת לתימן בעקבות המשך האש לעבר ישראל.

ההתפתחות הזאת הייתה למידה מבצעית. בטיסה הראשונה עיקר האתגר היה להגיע, לתדלק, לתקוף ולחזור. בכל גל נוסף נבנה ניסיון: נתיבי טיסה, תקשורת, תדלוק, בחירת חימוש, בנק מטרות, הערכת נזק ויכולת להחזיק מודיעין על תימן לאורך זמן. זו מערכת שנבנתה תוך כדי מלחמה, והיא תהפוך מאוחר יותר לרלוונטית גם מול איראן. חיל אוויר שיודע לתכנן שוב ושוב תקיפה במרחק של יותר מ־2,000 ק"מ מפתח הרגלים שונים מחיל אוויר שרוב פעילותו נמצאת במרחק דקות טיסה מהבסיס.

במאי 2025 הקשר בין פגיעה בישראל לתגובה בתימן כבר היה גלוי. יום לאחר שטיל חות'י נפל סמוך לנתב"ג ב־4 במאי, תקפו כעשרים מטוסי קרב באמצעות כחמישים חימושים עשרות מטרות בחוף תימן ואת מפעל המלט באג'יל, שלדברי צה"ל שימש לבניית תשתיות צבאיות. למחרת תקפו עשרות כלי טיס את נמל התעופה בצנעא והשביתו אותו בתוך זמן קצר, לצד תחנות כוח ומטרות נוספות. גם לאחר ההסדר האמריקאי עם החות'ים המשיכו השיגורים לישראל; ב־16 במאי הותקפו שוב חודיידה וסאליף, וב־28 במאי חזרה ישראל לשדה התעופה בצנעא ופגעה במטוס שנותר בו.

כאן כבר רואים מעבר ברור. ביולי 2024 המטרה העיקרית הייתה תשתית כלכלית־לוגיסטית. במאי 2025 נוספו תעופה, חשמל ותשתיות שמאפשרות לשלטון החות'י לקיים תנועה ולקלוט ציוד. ישראל ניסתה לגרום לכך שכל שיגור יוביל לאובדן נכס יקר בהרבה מעלות הטיל. זו לוגיקה של ענישה והרתעה.

הבעיה היא שהחות׳ים הראו שהם מוכנים לשלם מחיר גבוה כדי להמשיך במערכה כל עוד עזה בוערת.

על רקע המשך השיגורים לעבר ישראל גם לאחר יציאת ארצות הברית מן העימות הישיר, הופעלה ב־10 ביוני 2025 לראשונה זרוע הים באופן התקפי נגד תימן. נמל חודיידה הותקף בידי ספינות טילים; לפי פרסומים בישראל, שתי ספינות ובהן סער 6 שיגרו שני טילים מדויקים ארוכי־טווח ממרחק של מאות קילומטרים ופגעו בתשתיות ברציפים. זה היה שינוי חשוב: תימן היא זירה ימית לא פחות מאווירית, והיכולת לתקוף מן הים מפזרת את העומס ומקשה על החות׳ים לצפות מהיכן תגיע האש. אבל גם התקיפה הימית לא שינתה את המציאות בנמל אילת; השיט המסחרי נשאר מצומצם מאוד.

ביולי ואוגוסט המשיכו התקיפות על רקע המשך הירי והאיום הימי. בלילה שבין 6 ל־7 ביולי תקפה ישראל את חודיידה, ראס עיסא, סאליף, תחנת כוח ואת הספינה ״גלקסי לידר״; ב־21 ביולי חזרה לנמל חודיידה כדי לפגוע בין היתר בניסיון לשקם תשתיות שנפגעו. ב־22 באוגוסט שיגרו החות׳ים לראשונה במערכה טיל בליסטי שנשא חימוש מצרר, וב־24 באוגוסט תקפה ישראל בצנעא תשתיות אנרגיה, מתחם באזור ארמון הנשיאות, תחנות כוח ומאגרי דלק. החות׳ים תיקנו חלק מהנזקים במהירות, וישראל נדרשה לחזור שוב ושוב לאותם נכסים.

הקפיצה הגדולה ביותר הגיעה ארבעה ימים אחר כך, ב־28 באוגוסט 2025, כאשר הזדמנות מודיעינית אפשרה לפגוע בכינוס של הנהגת ממשלת החות׳ים בצנעא. צה״ל אישר בהמשך כי 12 בכירים חוסלו, ובהם ראש הממשלה אחמד ע׳אלב א־רהווי ושרים מרכזיים. בפעם הראשונה הצליחה ישראל לחדור לא רק למערכת התשתיות אלא גם למעגל קבלת ההחלטות. כדי לפגוע בכינוס כזה צריך לדעת מי מגיע, היכן ומתי, ולסגור מעגל בזמן קצר למרות המרחק. זו הייתה קפיצת מדרגה מודיעינית ברורה, גם אם המערכת הצבאית החות׳ית המשיכה לפעול.

בספטמבר נמשכה ההסלמה. שלושה ימים לאחר פגיעת הכטב״ם בנמל התעופה רמון, תקפו ב־10 בספטמבר מטוסים מחנות צבאיים, אתר אחסון דלק ומטה ההסברה הצבאית בצנעא ובאל־ג׳וף; מקורות חות׳יים דיווחו על עשרות הרוגים ופצועים. ב־16 בספטמבר הותקף שוב נמל חודיידה. ב־25 בספטמבר, יום לאחר פגיעת הכטב״ם באילת שבה נפצעו 22 בני אדם, יצאו עשרות מטוסים לתקיפה רחבה בצנעא נגד מטה השליטה של המטכ״ל החות׳י, מתחמי מודיעין ומחנות. לפי צה״ל זו הייתה אחת התקיפות העוצמתיות ביותר שבוצעו בתימן עד אז.

בסיכום התקופה ניתן לזהות שלושה שלבים: תשתיות ונמלים; תעופה ואנרגיה; ולבסוף הנהגה, מודיעין ומפקדות. כלומר ישראל עברה מהרעיון של ״להכאיב לשלטון״ לרעיון של ״לפגוע במערכת שמפעילה את המלחמה״. כמעט עשרים גלי תקיפה מאומתים בתוך קצת יותר משנה נתנו לחיל האוויר ניסיון שלא היה לו קודם בזירה הזאת. אבל גם אחרי כל הגלים האלה החות׳ים המשיכו לשגר עד הפסקת האש בעזה, ונמל אילת לא חזר לשגרה. זה בדיוק ההבדל בין הישג מבצעי לבין הכרעה אסטרטגית.

ללמוד לתקוף במרחק של יותר מ־2,000 ק״מ

תקיפה בתימן אינה רק אותה תקיפה בסוריה עם יותר דלק. המרחק משנה את כל תכנון המשימה. צריך להקצות מטוסי תדלוק, לבנות נתיבי טיסה, לתאם מעבר במרחבים רחוקים, להחזיק חילוץ אפשרי ולהבטיח שהמודיעין על היעד עדיין נכון כאשר המטוסים מגיעים אחרי שעות. כל גל תקיפה הוא לכן מבצע שלם גם אם בסוף נפגעים רק מספר מתקנים.

במבצע הראשון ישראל בחרה מטרות גדולות שקשה להחמיץ וקשה להזיז: נמל, מכלי דלק ותחנות כוח. אלה יעדים שמתאימים גם למצב שבו המודיעין על תימן עדיין נבנה. עם הזמן בנק המטרות נעשה עמוק יותר. שדה תעופה, מטוסים, מפקדות ובסוף ישיבת הנהגה דורשים מידע עדכני בהרבה. המעבר הזה הוא מדד טוב יותר ללמידה מאשר מספר הפצצות שהוטלו.

התדלוק האווירי היה מרכיב מרכזי. מטוס קרב יכול להגיע לתימן, אבל כדי להישאר גמיש, לשנות נתיב ולהחזיק עתודה במקרה של תקלה הוא צריך מעטפת תדלוק מתוכננת. כך נבנה ניסיון שמשרת לא רק את תימן. מרחקים דומים ורחוקים יותר קיימים במערכה מול איראן, ולכן כל גיחה לתימן הייתה גם אימון מבצעי בתנאי אמת למלחמה ארוכת טווח.

הלקחים האלה לא נשארו בתימן. ביוני 2025, בפתיחת מבצע ״עם כלביא״ נגד איראן, הפעיל חיל האוויר יותר ממאתיים מטוסי קרב, תקף יותר ממאה מטרות והטיל יותר משלוש מאות ושלושים חימושים בלילה הראשון; בתוך ימים ביצעה טייסת התדלוק יותר משש מאות תדלוקים באוויר. אי אפשר לקבוע שתימן הייתה ״חזרה גנרלית״ רשמית, אבל היכולת לתכנן נתיבים ארוכים, לנהל תדלוק, להעביר מודיעין בזמן אמת ולחזור שוב ושוב לזירה רחוקה כבר נצברה שם תחת אש (כפי שאנחנו נראה בפרק הבא).

גם שאלת החימוש השתנתה. מטרה כמו מכל דלק דורשת אפקט אחר ממפקדה או מסלול המראה. ככל שהמטרות נעשו מגוונות יותר נדרשה התאמה טובה יותר בין סוג החימוש, רמת הדיוק והנזק הרצוי. ישראל לא רצתה להפוך כל תקיפה להרס נרחב של תשתית אזרחית, אבל כן רצתה לגרום לשלטון החות׳י לשלם מחיר. האיזון הזה הפך את בנק המטרות למרכיב מדיני ולא רק צבאי.

בדצמבר 2024 התקיפות כבר הראו יכולת לפעול בכמה אזורים בתוך אותו גל. חוף הים האדום וצנעא אינם אותה זירה טקטית, והיכולת לפגוע בהם באותו פרק זמן מחייבת תכנון רחב. מכאן ואילך תימן לא הייתה יעד בודד אלא מערכת מטרות: חוף, נמל, אנרגיה, תעופה, מפקדות והנהגה.

מאי 2025 היה השלב שבו הקצב עצמו הפך לכלי. תקיפה ב־5 במאי ואחריה תקיפה נוספת למחרת מנעו מן החות׳ים להניח שכל גל יסתיים בתקופת שקט ארוכה. השבתת נמל התעופה בצנעא נועדה לפגוע ביכולת התנועה והלוגיסטיקה ולהראות שהתגובה לפגיעה ליד נתב״ג אינה סמלית בלבד. בתוך ימים ישראל חזרה שוב לנמלים.

כניסת חיל הים ביוני הייתה חשובה גם אם היקף הנזק היה קטן יותר מחלק מתקיפות האוויר. היא הוסיפה ממד של אי־ודאות. החות׳ים נדרשו עכשיו להביא בחשבון שהתקיפה יכולה להגיע מהאוויר או מהים. עבור ישראל זה פתח אפשרות לפזר עומס ולחבר את המערכה בתימן ישירות למאבק על הים האדום.

בקיץ 2025 הופיעה בעיית השיקום. נמל חודיידה הותקף שוב ושוב משום שהחות׳ים ניסו להחזיר חלק מהתשתיות לפעולה. זה ממחיש מגבלה מוכרת של

כוח אווירי: מטרה נייחת אפשר להרוס, אבל אם אין נוכחות שמונעת את השיקום צריך לחזור אליה. כל חזרה עולה שעות טיסה, חימוש ותדלוק. לכן גם קמפיין ישראלי יעיל נשאר יקר לאורך זמן.

תקיפת הנהגת הממשלה באוגוסט שינתה את היחס בין מודיעין לאש. ברגע שהיעד הוא אדם ולא מבנה, חלון ההזדמנות קצר יותר. צריך לדעת שהבכירים נמצאים במקום, להעביר אישור, להמריא או להסיט כוח ולהגיע בזמן. ההצלחה בפגיעה בראש הממשלה ובשרים הראתה שהמערכת המודיעינית הישראלית בתימן כבר אינה מוגבלת לצילום תשתיות.

עם זאת גם פגיעה בבכירים אינה זהה להתמוטטות שלטונית. החות׳ים בנויים כתנועה עם שכבות הנהגה, מנגנוני ביטחון ורשת שבטית ופוליטית. הם יכולים להחליף שר או מפקד ולשמור על המשך המערכה. זו הסיבה שהמעבר להנהגה היה הישג חשוב אך לא פתר את בעיית השיגורים או את המצור על אילת.

בספטמבר 2025 ישראל כבר תקפה מטכ״ל, מודיעין ומחנות. זו נקודת הקצה של האבולוציה בתוך התקופה שלנו: מהנמל אל מי שמנהל את המלחמה. ועדיין, ימים לפני הפסקת האש בעזה החות׳ים הצליחו לפגוע באילת. שתי העובדות יכולות להיות נכונות בו זמנית: יכולת התקיפה הישראלית השתפרה מאוד, והיכולת החות׳ית להוציא איום לא נעלמה.

המספרים על נפגעים בתימן מבוססים ברובם על דיווחי משרד הבריאות וכלי תקשורת בשליטת החות׳ים, ולכן מוצגים כנתונים מדווחים ולא כנתון ישראלי מאומת. הטבלה מרכזת 19 ימי או גלי פעולה שניתן לאמת בפומבי; ספירות רשמיות עשויות לאחד כמה פעולות סמוכות תחת גל אחד.

טבלה: 19 התקיפות הישראליות נגד החות׳ים | יולי 2024 עד ספטמבר 2025

תאריך	יעד	מאפייני התקיפה	מחוסלים	פצועים
20.7.2024	חודיידה	נמל, מאגרי דלק ואנרגיה — מבצע "יד ארוכה"	6	עשרות
29.9.2024	חודיידה וראס עיסא	נמלים ותחנות כוח	4	29
19.12.2024	חוף תימן וצנעא	נמלים ותשתיות אנרגיה	9	—
26.12.2024	צנעא וחוף תימן	שדה התעופה, תחנות כוח ונמלים	6	עשרות
10.1.2025	חודיידה וחזיז	נמל ותחנת כוח	1	—
5.5.2025	חודיידה ובאג׳יל	כ־20 מטוסים וכ־50 חימושים	4	39
6.5.2025	צנעא	השבתת שדה התעופה ותקיפת תחנות כוח	—	—
16.5.2025	חודיידה וסאליף	יותר מ־30 חימושים	1	—
28.5.2025	צנעא	תקיפה נוספת בשדה התעופה	—	—
10.6.2025	חודיידה	תקיפה ראשונה מן הים; שני טילים ארוכי־טווח	—	—

14.6.2025	צנעא	תקיפה נגד יעד של ההנהגה הצבאית	—	—
7.7.2025	נמלי החוף	נמלים, תחנות כוח והאונייה גלקסי לידר	—	—
21.7.2025	חודיידה	פגיעה מחודשת בתשתיות שיקום הנמל	—	—
17.8.2025	חזיז	תחנת כוח	—	—
24.8.2025	צנעא	מתחם צבאי, תחנות כוח ודלק	6	86
28.8.2025	צנעא	כינוס הנהגת ממשלת החות׳ים	12 בכירים	—
10.9.2025	צנעא ואל־ג׳וף	מחנות, דלק ומערך ההסברה	לא הופרד*	לא הופרד*
16.9.2025	חודיידה	תשתית צבאית בנמל	—	—
25.9.2025	צנעא	מטכ״ל, מודיעין ומחנות	—	—

* נתוני הנפגעים מבוססים על דיווחים שפורסמו בתימן ובתקשורת. מקף מציין שלא פורסם מניין ברור. ב־10 בספטמבר דווח רק על עשרות הרוגים ופצועים יחד, ללא הפרדה.

6. מה ישראל למדה – ומה עדיין לא פתרה

אבל הלקח החשוב ביותר הוא דווקא מה שלא נפתר. ישראל תקפה נמלים, שדות תעופה, תחנות כוח, מפקדות ובכירים. ארצות הברית הפעילה שתי נושאות מטוסים ותקפה יותר מאלף מטרות. אירופה הציבה פריגטות. ובכל זאת נמל אילת נשאר כמעט משותק לאורך רוב התקופה. זאת אומרת שכוח אש לבדו לא השיג את היעד הכלכלי. החות׳ים לא צריכים לנצח את חיל האוויר; הם צריכים לשכנע מנהל חברת ספנות שהמסלול דרך באב אל־מנדב מסוכן יותר מהמסלול הארוך סביב אפריקה.

מכאן צריך להגדיר את יעד המערכה העתידית בצורה אחרת. המטרה אינה להשמיד כל טיל בתימן, משימה שכמעט בלתי אפשרית ללא כיבוש שטח נרחב. המטרה היא ליצור מצב שבו הסיכון לספנות נמוך מספיק כדי שחברות המסחר יחזרו, ונמל אילת ישוב להיות שער פעיל. בשביל זה ישראל זקוקה ליכולת הגנה בבאב אל־מנדב עצמו, לא רק מעל אילת. היא צריכה לראות את המשגר מוקדם, לעקוב אחרי הכטב״ם מהרגע שהוא יוצא, להחזיק כלי טיס בלתי מאוישים לאורך שעות ולסגור מעגל לפני שהאיום מגיע לנתיב השיט.

המערכה האמריקאית של מרץ עד מאי 2025 הוכיחה מה כוח גדול יכול לעשות, אבל גם מה הוא אינו יכול לעשות אם הוא מגיע מרחוק לתקופה מוגבלת. נושאת מטוסים היא כלי אדיר אך יקר, והיא יכולה לעזוב. כטב״ם מודיעיני או תוקף שממריא מבסיס קרוב לתימן יכול להיות באוויר באופן קבוע, לבנות שגרת מודיעין ולהפחית את הזמן בין גילוי לתקיפה. מכאן מגיעה החשיבות של קרן אפריקה ושל סומלילנד.

מהטווח אל נוכחות קבועה

כטב״ם ארוך־שהייה יכול להחזיק רצף איסוף, לזהות תנועה, לעקוב אחרי משגר ולסגור מעגל כאשר מתקבל אישור. אם הוא ממריא מישראל, חלק גדול מזמן הטיסה והדלק נשרף בדרך. אם הוא ממריא מנקודה קרובה במפרץ עדן, אותה פלטפורמה יכולה להקדיש הרבה יותר זמן לתימן עצמה. זהו היתרון המבצעי שמעניק עומק קדמי.

מכאן אפשר להבין למה קרן אפריקה מקבלת משמעות שונה לאחר המלחמה. לפני 7 באוקטובר סומלילנד נראתה רחוקה מהזירה הישראלית. אחרי שנתיים שבהן תימן הפכה לחזית, אותה גאוגרפיה נראית אחרת. ברברה נמצאת מול מפרץ עדן ובקרבת באב אל־מנדב. בסיס, שדה תעופה או אפילו גישה קבועה לתשתית במקום יכולים לקצר מאוד את המרחק המבצעי לתימן.

כדי שמערכת כזאת תהיה קבועה נדרש הרבה יותר משדה תעופה. צריך דלק, תחזוקה, תקשורת מאובטחת, הגנה אווירית, כוח אבטחה והסכמה מדינית של המדינה המארחת. לכן בסיס קדמי הוא פרויקט מדיני ולוגיסטי לא פחות מצבאי. כאן בדיוק ההכרה בסומלילנד הופכת רלוונטית: היא יוצרת מסגרת שבה אפשר לבנות קשר מתמשך ולא רק להשתמש בשטח באופן מזדמן.

מבחינת החות׳ים, לעומת זאת, זהו איום על יתרון הגאוגרפיה שלהם. במשך המלחמה הם היו יכולים לשגר מן החוף ולהסתמך על כך שהתגובה הישראלית מגיעה מרחוק. נוכחות ישראלית קבועה מעבר למפרץ עדן מקצרת את המרחק ומרחיבה את זמן המעקב. לכן האיומים שלהם נגד נכסים ישראליים בסומלילנד הגיוניים מבחינתם: הם מבינים שהמהלך יכול לשנות את תנאי הזירה.

הרעיון הזה מתחבר גם לבניין הכוח של חיל הים. כבר ב־2020 כתב מפקד חיל הים לעתיד דוד סער סלמה על פלטפורמה ימית שמאפשרת המראה ונחיתה רציפות של מסה של כלים אוויריים אוטונומיים לצורכי איסוף ותקיפה. באפריל 2026, עם כניסת אייל הראל לפיקוד על הזרוע, חזר הדיון הציבורי על הצורך להוציא את חיל הים לפעולה התקפית בזירות רחוקות ולשלב כלים בלתי מאוישים שיופעלו מספינות. במילים אחרות, ״נושאת כטב״מים״ ישראלית קטנה – לא נושאת מטוסים אמריקאית, אלא פלטפורמה שנותנת לכלים בלתי מאוישים שהייה רציפה – מתאימה בדיוק לבעיה שהציב באב אל־מנדב.

סומלילנד: מהכרה מדינית לאופציה צבאית

כרונולוגיית הלחימה של הפרק מסתיימת באוקטובר 2025, אבל התפתחות אחת לאחר מכן מראה לאן ישראל עשויה לקחת את הלקחים. ב־26 בדצמבר 2025 הפכה ישראל למדינה הראשונה שהכירה רשמית בסומלילנד כמדינה עצמאית וריבונית. ההכרה הוצגה רשמית כחלק מהרחבת קשרים מדיניים, כלכליים וטכנולוגיים וברוח הסכמי אברהם. אבל הגאוגרפיה הופכת את הקשר הזה לביטחוני גם אם לא אומרים זאת בהצהרת ההכרה: סומלילנד יושבת על מפרץ עדן, מול תימן ובקרבת הכניסה לבאב אל־מנדב.

ב־2026 הצביע מכון ISW, במסגרת המעקב שלו אחר קרן אפריקה והים האדום, על האפשרות שהקשר עם סומלילנד יעניק לישראל עומק אסטרטגי מול החות׳ים. הנמל ושדה התעופה בברברה, שבסביבתם השקיעה איחוד האמירויות לאורך שנים, נמצאים קרוב בהרבה לתימן מבסיסי חיל האוויר בישראל. המכון ריכז כמה דיווחים מצטברים: סוכנות הידיעות הצרפתית דיווחה על אפשרות שכוחות ישראליים כבר נמצאים בבסיס האמירתי בברברה; רשת סי־אן־אן דיווחה על בסיס ישראלי חשאי; ו״מידל איסט איי״ דיווח על כחמישים חיילים ישראלים בסומלילנד. ישראל הכחישה חלק מן הפרסומים, אבל כחלק מן התמונה הכוללת הם מצביעים על מגמה של עניין צבאי ישראלי גובר במרחב.

אין צורך להכריע שכל פרט בכל אחד מהדיווחים נכון כדי לזהות את הכיוון. הכרה מדינית, אימונים, קשר ביטחוני, עניין בתשתיות ברברה ודיווחים חוזרים על נוכחות ישראלית מצטברים לתמונה אחת. ביוני 2026 אישר שר ההגנה של סומלילנד לרויטרס שישראל מאמנת כוחות משטרה וצבא מקומיים, אף שהוא הכחיש שמתנהל משא ומתן על בסיס ישראלי קבוע. חודש לאחר מכן דיווח ״לה מונד״ שאיחוד האמירויות מקדמת בברברה בסיס שנועד לשמש, לפי הפרסום, את האמירויות, ארצות הברית וישראל. גם כאשר חלק מן הפרטים מוכחשים, המגמה עצמה כבר קשה להתעלמות.

אותה מגמה התחזקה בביקורו הראשון של נשיא סומלילנד עבד א־רחמן מוחמד עבדאללה בישראל ביוני 2026. הוא התקבל בביקור ממלכתי אצל הנשיא יצחק הרצוג, נפגש גם עם ראש הממשלה בנימין נתניהו ועם בכירים נוספים, והביקור הוצג כפתיחת שלב חדש ביחסים. הרצוג אמר בפומבי ששני הצדדים מתמודדים עם קיצוניות וששניהם רואים חשיבות בהגנה על חופש השיט. כאשר נשיא ישראל מדבר עם נשיא סומלילנד על חופש ימי חודשים לאחר שהחות׳ים הטילו בפועל מצור על אילת, והנשיא האורח נפגש גם עם ראש הממשלה, החיבור לבאב אל־מנדב כבר אינו רק תרגיל על מפה.

החות׳ים הבינו את המשמעות באותה מהירות. עבד אל־מלכ אל־חות׳י איים לאחר ההכרה שכל נכס ישראלי בסומלילנד ייחשב מטרה צבאית לגיטימית.

האיום הזה עצמו מעיד כיצד צנעא קוראת את המהלך: לא רק כיחסים דיפלומטיים עם ישות אפריקאית אלא כאפשרות ליצירת חזית דרומית קרובה. מבחינת החות׳ים, כטב״מים ישראליים, מערכות מודיעין או נוכחות צבאית בברברה יכולים לצמצם את יתרון העומק שעליו הם הסתמכו במשך המלחמה.

הפרקים הבאים יחזרו לחות׳ים כאשר המערכה נגד איראן תתפתח מחדש ב־2026, ולכן אין צורך להמשיך כאן את הכרונולוגיה. מה שחשוב בנקודת הסיום שלנו הוא שהלקח כבר ברור: ישראל יצאה מהמערכה של אוקטובר 2023 עד אוקטובר 2025 עם יכולת תקיפה ארוכת טווח טובה בהרבה, מודיעין עמוק יותר והגנה אווירית מנוסה יותר. החות׳ים יצאו ממנה כשהם עדיין שולטים בצנעא, עדיין מחזיקים בארסנל, ובעיקר לאחר שהוכיחו שאפשר לשבש את נמל אילת בלי להתקרב אליו.

אבל לנוכחות כזאת יש גם מחיר. החות׳ים כבר איימו לראות בכל נכס ישראלי בסומלילנד יעד לגיטימי. בסיס קדמי מקצר את הדרך לתימן, אך הוא גם מקרב את ישראל לטווח של טילים וכטב״מים חות׳יים ומחייב הגנה על אנשי הצבא ועל המדינה המארחת. בנוסף יש רגישות אזורית מול סומליה, מדינות ערב ומדינות אפריקה שאינן מכירות בעצמאות סומלילנד. לכן היתרון הצבאי חייב להיבחן מול המחיר המדיני וההגנתי.

זוביידי ודרום תימן: ההזדמנות שכמעט נפתחה לישראל

סומלילנד אינה האפשרות היחידה שנפתחה סביב תימן לאחר המערכה. מדרום לחות׳ים פעל במשך שנים מחנה אחר: מועצת המעבר הדרומית, בראשות עידרוס א־זובײדי, שנתמכה בידי איחוד האמירויות ושאפה להקים מחדש מדינה עצמאית בדרום תימן. לזובײדי היו כוחות חמושים, בסיס כוח בעדן ושליטה בחלקים גדולים מן הדרום, והוא ישב במקביל במועצת ההנהגה הנשיאותית של הממשלה המוכרת בין־לאומית. מבחינת ישראל היה כאן פוטנציאל חריג: כוח תימני אנטי־חות׳י, קשור לאמירויות, יושב על מפרץ עדן ועל נתיבי השיט שמובילים לבאב אל־מנדב.

בספטמבר 2025 הפך הפוטנציאל הזה למפורש. זובײדי אמר בראיון כי דרום תימן עצמאית תהיה מסוגלת לקבוע מדיניות חוץ משלה, וכי לפני המלחמה בעזה כבר הייתה התקדמות לעבר הצטרפות להסכמי אברהם. הוא אף העריך שמדינה דרומית עצמאית תצטרף בעתיד להסכמים. פה צריך להבין את המשמעות: אילו הייתה קמה בדרום תימן מדינה פרו־אמירתית, אנטי־חות׳ית ופתוחה לנורמליזציה עם ישראל, ובמקביל ישראל בונה קשר עם סומלילנד מן העבר השני של מפרץ עדן, היה יכול להיווצר מרחב של שני שותפים מקומיים משני צדי נתיב השיט. לא שליטה ישראלית בדרום תימן, אלא שותף מקומי שהיה יכול לסייע במודיעין, בנמלים ובהגנת השיט.

בסוף 2025 היה נדמה לרגע שהתרחיש הזה מתקרב. כוחות מועצת המעבר התקדמו במהירות מזרחה, השתלטו על חדראמוות ואל־מהרה והגיעו עד הגבול הסעודי. זובײדי טען שהדרום בשל לעצמאות, ובדצמבר דיבר כבר על המהלך כבסיס להמשך המערכה נגד החות׳ים בצפון. אלא שדווקא ההצלחה הזאת חצתה קו אדום מבחינת ריאד. סעודיה תמכה במסגרת של הממשלה התימנית המוכרת וראתה בהשתלטות של כוח בדלני הנתמך בידי האמירויות על מחוזות הסמוכים לגבולה איום על ביטחונה ועל יכולתה לעצב את עתיד תימן.

בתחילת ינואר 2026 הגיעה התגובה. כוחות הנתמכים בידי סעודיה החזירו במהירות חלק גדול מן השטח שאבד, ובכלל זה את מוקאלה ואת מוקדי השליטה בחדראמוות. זובײדי הודח ממועצת ההנהגה הנשיאותית והואשם בבגידה לאחר שלא הגיע לשיחות בריאד. לפי הקואליציה הסעודית הוא יצא מתימן בסירה לסומלילנד, המשיך למוגדישו ומשם טס לשדה תעופה צבאי באבו דאבי בסיוע אמירתי. בתוך ימים הופיעו גם הודעות על פירוק מועצת המעבר מצד חלק מאנשיה. המהלך שכמעט יצר ישות דרום־תימנית עצמאית קרס משום שהוא הפך ממאבק בחות׳ים לעימות ישיר על מאזן הכוחות בין סעודיה לאיחוד האמירויות.

מבחינת ישראל זהו לקח חשוב לעתיד. דרום תימן כמעט הציע את מה שסומלילנד מציעה מן הצד האפריקאי: שותף מקומי קרוב לחות׳ים ולבאב אל־מנדב, עם קשר עמוק לאיחוד האמירויות ונכונות מוצהרת להסכמי אברהם. אבל נפילתו המהירה של זובײדי גם מראה את הסיכון שבהישענות על שחקן מקומי אחד בתוך מערכת תימנית מפוצלת. אם המפה בדרום תימן תשתנה שוב, האפשרות לשותפות אנטי־חות׳ית שם יכולה לחזור; נכון לסיום התקופה שלנו היא נסגרה כמעט באותה מהירות שבה נפתחה.

סיכום: הצלחה מבצעית ישראלית לצד הצלחה חות׳ית

המערכה נגד החות׳ים היא אולי הדוגמה הברורה ביותר במלחמת ה־7.10 לפער בין ניצחון בקרב לבין שינוי מציאות. ישראל יירטה את רוב האיומים, ספגה מספר קטן יחסית של פגיעות ביחס להיקף השיגורים, ובנתה בתוך פחות משנה יכולת לתקוף שוב ושוב בעומק תימן. חיל האוויר עבר מתגובה חד־פעמית ביולי 2024 למערכת של כמעט עשרים גלי תקיפה, עד לפגיעה בהנהגה, במטכ״ל ובמודיעין. מבחינה מבצעית זו הייתה התקדמות גדולה.

החות׳ים, מנגד, לא הצליחו להכניע את ישראל, לא עצרו את המלחמה בעזה ולא גרמו נזק צבאי שמאיים על המשך הלחימה. אבל הם כן הצליחו במקום שבו העלות שלהם הייתה נמוכה והעלות של ישראל והעולם גבוהה: השיט. בתוך חודשים הם הורידו את הפעילות בנמל אילת בעשרות אחוזים, הביאו אותו כמעט להשבתה, אילצו ספינות להקיף את אפריקה וגרמו למצרים לאבד מיליארדי דולרים מהכנסות תעלת סואץ. ארצות הברית, בריטניה והאיחוד האירופי השקיעו כוח רב ולא החזירו את המצב הימי לשגרה מלאה.

לכן אי אפשר לסיים את הפרק בטענה שצד אחד ניצח. ישראל השיגה הצלחה מבצעית, החות׳ים השיגו הצלחה אסטרטגית חלקית. השיגורים לישראל פסקו באוקטובר 2025 כאשר הפסקת האש בעזה נכנסה לתוקף, אבל זה לא פתח אוטומטית את אילת. מבחינת ישראל המבחן לשלב הבא פשוט: נמל אילת צריך להיות פתוח לתנועה מסחרית, וישראל צריכה להיות מסוגלת לספק בעצמה את ההגנה בבאב אל־מנדב. כל עוד שני התנאים האלה אינם מתקיימים, האיום החות׳י לא הוכרע אלא רק הושהה.

סומלילנד מציעה אפשרות לשנות את המשוואה, ודרום תימן הראה לרגע שאפשרויות נוספות עשויות להיפתח בעתיד. אם הקשר המדיני בסומלילנד יתפתח לנוכחות צבאית קבועה, ואם חיל הים יחזיק יכולת ליווי והגנה סמוך למצר, מערכי מודיעין, כטב״מים וכלים בלתי מאוישים יוכלו לקצר את המרחק ולהפוך את החות׳ים ממי שמנצלים את הגאוגרפיה למי שנמצאים תחת מעקב ולחץ קבוע. אחרי שנתיים שבהן באב אל־מנדב הוכיח שהוא יכול להיות חזית ישראלית גם ללא גבול משותף, קשה להניח שישראל תחזור לראות את קרן אפריקה, מפרץ עדן ודרום תימן כשוליים רחוקים של המפה.

14. המערכה נגד איראן

איראן מופיעה רק בשלב הזה של הספר מסיבה שאינה מקרית. עד כאן עברנו דרך רוב המערכת שטהראן בנתה בינה לבין ישראל: רצועת עזה, לבנון, סוריה, עיראק, תימן ואיו״ש. אלה שש מן הזירות של המערכה הרב־זירתית; איראן עצמה היא הזירה השביעית והמרכז שמאחורי חלק גדול מבניין הכוח שתואר עד כאן. לכל אחת מן הזירות היו אינטרסים מקומיים, הנהגה משלה וקצב לחימה שונה, ולכן אין טעם לחזור כאן על כל ההיסטוריה והמהלכים שכבר תוארו. מנקודת המבט האיראנית, התמונה המשותפת חשובה יותר: במשך עשרות שנים השקיעה הרפובליקה האסלאמית בבניית שכבות כוח מחוץ לגבולותיה כדי להרחיק את המלחמה מן המדינה עצמה, להעסיק יריבים במרחבים אחרים, לאיים עליהם מכמה כיוונים וליצור מחיר גבוה לכל ניסיון לפגוע ישירות במשטר, בתוכנית הגרעין או במערך הטילים. רשת השלוחים והשותפים לא הייתה רק כלי להרחבת השפעה; היא הייתה גם קו הגנה קדמי.

זו גם הסיבה שהמלחמה מול איראן אינה מתחילה בספר באוקטובר 2023, אף שאיראן עמדה מאחורי חלק גדול מבניין הכוח של המחנה שנלחם בישראל. המיקום המאוחר של הפרק משקף את ההיגיון האיראני עצמו. כל עוד חיזבאללה מחזיק ארסנל עצום בלבנון, המיליציות בעיראק ובסוריה יכולות לאיים על בסיסים אמריקאיים ועל ישראל, החות׳ים שולטים בחלק מהגישה לים האדום וארגונים פלשתינאיים ברצועת עזה מסוגלים לפתוח חזית רחבה, המלחמה יכולה להתנהל הרחק מטהראן. מבחינת המשטר, זהו מצב עדיף בהרבה על מלחמה שבה ישראל וארצות הברית נדרשות להתמודד ישירות עם איראן. ביוני 2025 התמונה הזאת כבר השתנתה מן היסוד: שכבות ההגנה האזוריות נשחקו, ישראל תקפה פעם אחר פעם בתוך איראן, חיל האוויר פעל מעל טהראן וארצות הברית עצמה תקפה את מתקני הגרעין. כדי להבין כיצד הגענו לשם צריך להתחיל במערכת שהייתה אמורה למנוע זאת.

בלב המערכת עמד מבנה ביטחוני כפול. כבר עברנו בפרקים הקודמים על משמרות המהפכה, כוח קודס ורשת השלוחים; כאן נחזור עליהם בקצרה, משום שעכשיו צריך לראות אותם לא דרך הזירה שבה פעלו אלא דרך מטרתם בהגנת איראן עצמה. לצד הצבא הסדיר פעלו משמרות המהפכה, גוף צבאי־פוליטי שמקושר ישירות למנהיג העליון ומחזיק זרועות יבשה, ים, אוויר־חלל, מודיעין וכוח חיצוני. כוח קודס היה האחראי המרכזי על בניית הקשרים עם ארגונים ומיליציות מחוץ לאיראן. הוא העביר כסף, ידע, אמצעי לחימה וטכנולוגיות ייצור; הכשיר פעילים; יצר נתיבי הברחה; וסייע לבנות מנגנוני פיקוד ויכולת אש במדינות אחרות. מידת השליטה האיראנית בכל ארגון הייתה שונה, ולכן נכון יותר לראות את המערכת כרשת של שותפים ושלוחים בעלי דרגות שונות של תלות — אבל מבחינת טהראן כולם הגדילו את העומק שמפריד בין האויב לבין איראן.

הזרוע האווירית־חללית של משמרות המהפכה השלימה את שכבת השלוחים באמצעות כוח אש שמקורו בתוך איראן. במשך שנים איראן לא הצליחה לבנות חיל אוויר מודרני שיוכל להתמודד כשווה מול ישראל או ארצות הברית. צי המטוסים שלה כלל מערכות מיושנות לצד מספר מצומצם של מטוסים מתקדמים יותר, והסנקציות הקשו על רכש ועל תחזוקה. התשובה האיראנית הייתה להשקיע באופן חריג בטילים בליסטיים, בטילי שיוט ובכטב״מים. סוכנות המודיעין של

משרד ההגנה האמריקאי הגדירה עוד לפני המלחמה את כוח הטילים האיראני כגדול ביותר במזרח התיכון, עם מערכות שיכולות לפגוע במטרות בטווחים של עד כ־2,000 ק״מ. עבור טהראן, הטילים לא היו תוספת לחיל האוויר אלא אחד התחליפים המרכזיים שלו: אמצעי שמאפשר לאיים על בסיסים, ערים ותשתיות בלי להשיג עליונות אווירית.

הנדבך השלישי היה תוכנית הגרעין. ערב 7 באוקטובר איראן לא החזיקה בנשק גרעיני מבצעי, ואין בסיס לכתוב כאילו כל קילוגרם של אורניום מועשר הוא פצצה שכבר נבנתה. לאורך הפרק נשמור על שלוש הבחנות: בין העשרה לרמות גבוהות לבין העשרה לרמת נשק; בין היכולת להפיק כמות מספקת של חומר בקיע לבין הזמן הדרוש לעשות זאת; ובין חומר בקיע לבין נשק גרעיני מבצעי, המחייב תהליך נוסף של תכנון, הנדסה, התאמת ראש קרב ומערכת נשיאה. אבל ההבחנה הזאת אינה מקטינה את חומרת המצב. נכון ל־28 באוקטובר 2023 העריכה סבא״א כי באיראן היו 128.3 ק״ג אורניום מועשר עד 60%, לצד מלאי גדול בהרבה ברמות נמוכות יותר. עצם קיומו של מלאי כזה הציב את איראן בנקודה מתקדמת מאוד ביחס לשנים הראשונות שלאחר הסכם הגרעין.

גם מערכת הפיקוח נשחקה עוד לפני שהמלחמה החלה. בספטמבר 2023 ביטלה איראן את הסמכתם של כמה מפקחי סבא״א מנוסים, צעד שהיה מותר פורמלית לפי הסכם הפיקוח אך פגע ביכולת המעשית של הסוכנות לבצע אימות יעיל. במקביל המשיכו נתנז ופורדו לפעול עם דורות מתקדמים יותר של צנטריפוגות. לכן נקודת הפתיחה באוקטובר 2023 הייתה פרדוקסלית: איראן הייתה רחוקה יותר מאי פעם מהסכם הגרעין של 2015 מבחינת היקף ההעשרה והפיקוח, אבל היא עדיין ניסתה להימנע ממלחמה ישירה שתעמיד את המתקנים עצמם בסכנה. השלוחים והטילים נועדו, בין היתר, לתת לה את מרחב הזמן הזה.

לצד הכוח הצבאי נבנתה גם מעטפת דיפלומטית. איראן התקרבה לרוסיה בעקבות הפלישה הרוסית לאוקראינה והפכה לספקית חשובה של כטב״מים וטכנולוגיה הקשורה לייצורם; מול סין היא נשענה על קשרי מסחר, ובעיקר על היכולת להמשיך למכור נפט למרות הסנקציות; ובמפרץ היא ניסתה להקטין את הסיכון שמדינות ערב יהפכו לבסיס קדמי למהלך נגדה. חידוש היחסים עם סעודיה במרץ 2023, בתיווך סיני, היה חלק מן המהלך הזה. קטאר ועומאן נשארו ערוצי תקשורת שימושיים עם המערב. כך נוצרה אסטרטגיה משולבת: שלוחים שמפעילים לחץ, טילים שמייצרים הרתעה, גרעין שמייצר מנוף ארוך טווח ודיפלומטיה שמונעת את התלכדות כל יריביה של איראן לקואליציה אחת.

בבוקר 7 באוקטובר 2023 המערכת הזאת נכנסה למבחן הגדול ביותר שלה. חמאס פתח במתקפה שהובילה למלחמה רחבה ברצועת עזה, וחזיתות נוספות החלו להיפתח בהדרגה. איראן בירכה מיד על המתקפה והמשיכה להציג את חמאס כחלק ממחנה ההתנגדות, אבל בשבועות הראשונים לא היה בידי ארצות הברית מידע פומבי שהוכיח כי טהראן קבעה את מועד המתקפה או ניהלה את התכנון הטקטי שלה. במקביל לא הייתה מחלוקת על המערכת שאיפשרה לחמאס ולג׳יהאד האסלאמי לבנות חלק מיכולותיהם: משרד האוצר האמריקאי תיאר אחרי 7 באוקטובר מנגנוני העברת כספים של כוח קודס לחמאס ולג׳יהאד האסלאמי, לרבות רשתות חלפנות והעברות בהיקפים של עשרות מיליוני דולרים. לכן שאלת הידיעה המוקדמת אינה מבטלת את האחריות האיראנית לבניין הכוח, אבל היא מחייבת להפריד בין תמיכה ארוכת שנים לבין טענה נקודתית על פקודה איראנית לפתוח במתקפה.

1. אוקטובר 2023 – מרץ 2024 | איראן מנהלת את המלחמה ממרחק

התגובה הראשונה של טהראן למלחמה הייתה להרחיב את הלחץ בלי להיכנס בעצמה לעימות ישיר. זו הייתה למעשה הפעלה של האסטרטגיה שנבנתה במשך שנים: ישראל נלחמת בחמאס ברצועה, חיזבאללה מייצר אש בצפון, המיליציות העיראקיות והסוריות פוגעות בכוחות אמריקאיים והחות׳ים מצטרפים בהמשך בירי לעבר ישראל ובתקיפת הספנות. מבחינת איראן, היתרון היה ברור. כל אחת מן הזירות אילצה את ישראל או את ארצות הברית להפנות מודיעין, הגנה אווירית, חימושים וכוחות למקום אחר, בעוד איראן עצמה יכולה להמשיך לטעון שאינה מנהלת את הפעילות המבצעית של כל ארגון.

הטענה הזאת הייתה נכונה רק בחלקה. השלוחים לא היו בובות, אבל גם לא פעלו בחלל ריק. משרד האוצר האמריקאי הצביע בנובמבר 2023 ובינואר 2024 על מנגנונים שבאמצעותם כוח קודס מימן את חמאס והג׳יהאד האסלאמי, לרבות חלפנים ורשתות פיננסיות בטורקיה, לבנון ועזה. במקביל, וושינגטון תיארה את ההתקפות בעיראק ובסוריה כפעולות של קבוצות המזוהות עם איראן או נתמכות בידי משמרות המהפכה. המודל האיראני איפשר לטהראן לתת לכל זירה מרחב פעולה מקומי, אך לספק את התשתית שמאפשרת לה להחזיק מעמד: כסף, נשק, רכיבים, הכשרה וידע טכנולוגי.

עבור ארצות הברית, הסכנה המרכזית בשבועות הראשונים לא הייתה רק המלחמה בעזה אלא האפשרות שהמערכה תתרחב לעימות ישיר עם איראן. וושינגטון העבירה לאזור שתי קבוצות קרב של נושאות מטוסים, תגברה מערכי הגנה אווירית ושלחה כוחות נוספים. המסר היה כפול: תמיכה בישראל והרתעה של איראן וחיזבאללה מהצטרפות למלחמה בהיקף מלא. במקביל, ארצות הברית ניסתה לשמור את תגובותיה להתקפות המיליציות מתחת לסף שיחייב את איראן להגיב ישירות. ב־26 באוקטובר תקפו מטוסים אמריקאיים שני מתקנים במזרח סוריה ששימשו את משמרות המהפכה וקבוצות הקשורות אליהם. הפנטגון הדגיש שהתקיפה נועדה להגנה עצמית ואינה שינוי במדיניות כלפי המלחמה בעזה.

ההתקפות לא נעצרו. עד 31 באוקטובר מנה הפנטגון 27 תקיפות נגד כוחות אמריקאיים בעיראק ובסוריה; ב־9 בנובמבר כבר דווח על 56 אנשי צבא אמריקאים שנפגעו מאז 17 באוקטובר; ועד סוף ינואר 2024 עבר המספר המצטבר של ההתקפות את 150. הכמות חשובה פחות מהדפוס: איראן ושותפיה יצרו לחץ מתמשך על הנוכחות האמריקאית בלי להגיע מיד לנקודה שבה ארצות הברית מחליטה לפגוע עמוק בתוך איראן. כל עוד רוב התגובה האמריקאית נותרה בסוריה ובעיראק, שכבת ההפרדה עבדה.

גם בזירה הימית נוצר עבור איראן מנוף חדש. החות׳ים הפכו בהדרגה את באב אל־מנדב ואת דרום הים האדום לחזית שבה חברות ספנות נדרשו לבחור אם להמשיך לעבור במסלול הקצר לאירופה או להקיף את אפריקה. מבחינת הפרק הנוכחי אין צורך לחזור על כל תקיפה חות׳ית. הנקודה האיראנית היא שהמערכה המחישה מה ניתן להשיג באמצעות כוח שאינו יושב באיראן: להפעיל לחץ כלכלי בין־לאומי, להכריח צי אמריקאי ובריטי להשקיע משאבים ולהוסיף חזית חדשה מול ישראל, בלי שהנמלים האיראניים עצמם יהיו אלה שיורים.

במקביל ניסתה טהראן לשמור על דלת דיפלומטית פתוחה. שר החוץ חוסיין אמיר־עבדאללהיאן ניהל מסעות תכופים באזור, איראן השתתפה בפסגות ובדיונים על המלחמה והמשיכה לדבר עם קטאר ועומאן. המסר הרשמי היה שאיראן אינה מבקשת מלחמה אזורית רחבה, אך שהמשך המלחמה בעזה עלול

להביא להתרחבותה. זו הייתה דיפלומטיה שנועדה לעבוד יחד עם הלחץ הצבאי: איראן יכולה להזהיר מפני התרחבות המלחמה ובאותו זמן להפיק תועלת מן העובדה שהלחץ כבר מתרחב באמצעות ארגונים המקושרים אליה.

בשבועות הראשונים ניסתה איראן גם לקצר את המלחמה באמצעות שילוב של לחץ מדיני וכלכלי. ב־18 באוקטובר קרא אמיר־עבדאללהיאן למדינות האסלאמיות להפסיק קשרים עם ישראל, לגרש שגרירים ולהטיל עליה אמברגו נפט; ב־1 בנובמבר הרחיב ח׳אמנאי את הקריאה גם לעצירת יצוא נפט ומזון לישראל. המטרה לא הייתה הומניטרית בלבד. אילו ישראל הייתה מסיימת את המלחמה בשבועות הראשונים, לפני פירוק משמעותי של כוח חמאס ולפני שינוי המאזן בזירות האחרות, 7 באוקטובר היה נשאר מבחינת המחנה האיראני כהישג אסטרטגי: פגיעה חסרת תקדים בישראל, חטופים בעזה, עצירת תנופת הנורמליזציה וגיוס כמה זירות ללחץ — בלי שהמערכת שביצעה זאת שילמה מחיר מכריע. לכן טהראן ניסתה במקביל להרחיב את הלחץ על ישראל ולייצר תנאים מדיניים וכלכליים שיכריחו אותה לעצור מוקדם.

היחסים עם סעודיה קיבלו בהקשר הזה משמעות חדשה. ההסכם לחידוש היחסים במרץ 2023 לא הפך את איראן ואת סעודיה לבעלות ברית, אבל הוא צמצם את הסיכון שטהראן תידרש להתמודד באותו זמן גם עם חזית עוינת במפרץ. איראן רצתה שמדינות המפרץ ימשיכו להתרחק מהיגיון של מלחמה ישירה נגדה, גם כאשר הן מקיימות קשרים ביטחוניים עמוקים עם ארצות הברית. המלחמה בעזה הקפיאה את תנופת הנורמליזציה הישראלית־סעודית ויצרה לטהראן הישג מדיני עקיף: סדר היום האזורי חזר להתמקד בסוגיה הפלשתינאית במקום בשילוב ישראל במבנה אזורי חדש.

מול רוסיה התמונה הייתה שונה. הקשר שנבנה סביב המלחמה באוקראינה העניק לאיראן שותף גדול שהיה זקוק ליכולת איראנית ולא רק מדינה שמוכרת לה נשק. הכטב״מים האיראניים, ובעיקר משפחת שאהד, הפכו לחלק מוכר מן המערכה הרוסית באוקראינה; במקביל התרחבו הקשרים הביטחוניים והטכנולוגיים בין שתי המדינות. בתקופה הזאת עדיין לא היה ביניהן הסכם ההגנה שעליו נדון בינואר 2025, אבל הכיוון כבר היה ברור: ככל שהלחץ המערבי גבר, איראן חיפשה ברוסיה משקל נגד מדיני, טכנולוגי וצבאי.

סין מילאה תפקיד שונה עוד יותר. היא לא הייתה שותפה צבאית לאיראן במובן הרוסי, אך חשיבותה הכלכלית הייתה עצומה. כל עוד איראן יכולה למכור נפט לשוק הסיני, קשה יותר להפוך את הסנקציות למנגנון שסוגר לחלוטין את מקורות ההכנסה שלה. בייג׳ינג גם ביקשה לשמור על יציבות במפרץ ולהימנע ממלחמה שתסכן את אספקת האנרגיה. לכן התמיכה הסינית באיראן הייתה מוגבלת וזהירה: סין העניקה לטהראן מרחב כלכלי ודיפלומטי, אך לא התחייבה להילחם עבורה. ההבדל הזה יהיה משמעותי כאשר המלחמה תגיע לשטח איראן עצמה.

עד סוף 2023 אפשר היה לכן לתאר את המערכה האיראנית כמערכת של ריסון תחת אש. איראן לא הייתה ניטרלית: היא מימנה, חימשה, הכשירה והעניקה עומק מדיני לארגונים שנלחמו בישראל ובכוחות אמריקאיים. אבל באותה עת היא גם ניסתה למנוע מצב שבו פעולת אחד השלוחים תכריח אותה לצאת למלחמה ישירה. ההצלחה של האסטרטגיה נמדדה לא רק בכמות הרקטות או הכטב״מים שנורו, אלא בשאלה האם ניתן להמשיך להפעיל את כל המערכת בלי שהתגובה תגיע אל מתקני הגרעין, בסיסי הטילים ומרכזי הפיקוד בתוך איראן. במשך החודשים הראשונים התשובה עדיין הייתה כן.

בתוך איראן עצמה המלחמה לא יצרה שינוי גלוי במבנה קבלת ההחלטות. ח׳אמנאי נשאר הסמכות העליונה, משמרות המהפכה החזיקו במרכז הכובד הביטחוני והממשלה של ראיסי ניהלה את המעטפת המדינית. ההבחנה הזאת חשובה להמשך הפרק, משום שבאיראן הנשיא אינו מפקד עצמאי על האסטרטגיה הגרעינית או על כוח קודס. הוא יכול להשפיע על הסגנון, על הדיפלומטיה ועל סדרי עדיפויות כלכליים, אך החלטות על מלחמה ישירה, על רמת הסיכון מול ארצות הברית ועל גבולות תוכנית הגרעין מתקבלות בתוך מערכת שבה המנהיג העליון והמוסדות הביטחוניים מחזיקים כוח מכריע.

הדיפלומטיה האזורית שירתה את אותה מטרה של מניעת בידוד. ב־11 בנובמבר הגיע הנשיא אבראהים ראיסי לריאד לוועידה המשותפת של הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלאמי. עצם הביקור היה משמעותי לאחר שנים של נתק בין איראן לסעודיה. ראיסי נפגש עם מוחמד בן סלמאן, עם מנהיגי קטאר, מצרים, סוריה ומדינות נוספות, וניסה למקם את איראן בתוך מחנה מוסלמי רחב המתנגד להמשך המלחמה בעזה. מבחינת טהראן, זו הייתה דרך לצמצם את הפער בינה לבין מדינות ערב גם כאשר הן התנגדו להשפעה האיראנית באזור. ככל שהמלחמה נתפסה כמשבר ישראלי־פלשתינאי ולא כמאבק איראני־ערבי, כך היה לאיראן קל יותר לפעול.

ההחלטה להימנע מתגובה ישירה לאחר חיסול מוסאווי אינה מעידה שהפגיעה הייתה חסרת משמעות. להפך. כל חיסול של קצין איראני בסוריה המחיש שההפרדה בין ״הזירות החיצוניות״ לבין איראן הולכת ונשחקת. ישראל לא נדרשה לפגוע בתוך איראן כדי לפגוע באנשי המפתח שלה; היא יכלה לעשות זאת בדמשק, באזור שבו כוח קודס פעל באופן קבוע. מבחינת טהראן, התגובה המתבקשת הייתה להמשיך לבנות מחיר באמצעות השלוחים, אבל בכל פעם שבה היא נמנעה מתגובה ישירה נוצר גם חשש שישראל תפרש את הריסון כחופש פעולה נוסף.

סוריה הייתה המקום שבו הקשר בין המערכת החיצונית לבין איראן עצמה היה גלוי יותר. מעבר להיותה נתיב העברת נשק לחיזבאללה, היא שימשה זירה שבה קציני כוח קודס ומשמרות המהפכה פעלו במשך שנים לצד משטר אסד. ישראל המשיכה לתקוף את התשתית הזאת גם לאחר 7 באוקטובר. ב־25 בדצמבר 2023 חוסל בדמשק סייד רזי מוסאווי, קצין בכיר במשמרות המהפכה שהיה אחראי, לפי הפרסום האיראני, על תמיכה לוגיסטית ב״חזית ההתנגדות״ בסוריה. באיראן הבטיחו תגובה, אך גם לאחר חיסולו לא עברה טהראן לתקיפה ישירה נגד ישראל. הבחירה הזאת מראה עד כמה גבוה היה עדיין הסף שאיראן הציבה לעצמה.

האיזון הזה ניכר היטב בהתנהלות חיזבאללה בשבועות הראשונים. מבחינת איראן הייתה חשיבות עצומה לכך שהארגון יפעיל את גבול הצפון ויכריח את ישראל להחזיק שם כוחות גדולים, אך מלחמה כוללת הייתה עלולה להביא להשמדה של חלק משמעותי מן הנכס הצבאי החשוב ביותר שטהראן בנתה מחוץ לאיראן. בנובמבר, כאשר ראיסי נפגש בריאד עם ראש ממשלת לבנון נג׳יב מיקאתי, הוא אף תיאר את פעולת חיזבאללה כפעולה המבוססת על ״חוכמה וזהירות״ והדגיש שהארגונים מקבלים החלטות בעצמם. מאחורי הניסוח המדיני עמדה דילמה אמיתית: להפעיל את שכבת ההרתעה בלי לשרוף אותה מוקדם מדי.

החזית שהתקדמה בשקט בזמן שכל העיניים היו על עזה הייתה החזית הגרעינית. בסוף אוקטובר 2023 העריכה סבא״א את מלאי האורניום המועשר עד 60% ב־128.3 ק״ג. עד 10 בפברואר 2024 ירד הנתון ל־121.5 ק״ג, אך הירידה אינה מעידה על נסיגה כוללת. במהלך התקופה איראן דיללה חלק מחומר ה־60% לרמת 20%, ובאותו זמן המשיכה לייצר חומר מועשר ולהגדיל מאוד את המלאי הכולל. סבא״א העריכה כי מלאי האורניום המועשר הכולל עלה בכ־1,038.7 ק״ג בתוך הרבעון והגיע ליותר מ־5.5 טונות. כלומר, אפשר היה לראות ירידה במספר אחד ובכל זאת לראות התקדמות מערכתית של התוכנית.

המספרים האלה חשובים גם מפני שהם מראים מדוע אסור למדוד את המרוץ לגרעין רק באמצעות שורה אחת בטבלה. שני קמפיינים של דילול הורידו את מלאי ה־60%, אבל באותה תקופה נתנז ופורדו המשיכו לפעול. בין 28 באוקטובר 2023 ל־9 בפברואר 2024 העריכה איראן כי במתקן פורדו יוצרו 23.5 ק״ג UF6 מועשר עד 60%, ובמתקן הניסוי בנתנז יוצרו עוד 13.5 ק״ג. לכן היכולת לייצר חומר ברמה גבוהה לא נפגעה. להפך: היא נשארה פעילה בזמן שאיראן השתמשה בדילול כדי לשנות את הרכב המלאי.

גם הפיקוח לא השתפר. סבא״א המשיכה להזהיר שהוצאתם של מפקחים מנוסים בספטמבר 2023 פגעה ביכולתה לבצע אימות יעיל. מאז פברואר 2021 הסוכנות גם לא יכלה לקבוע במדויק בכל יום את גודל המלאי הכולל ונאלצה להסתמך בחלק מן הנתונים על הערכות איראניות. זה אינו אומר שהעולם לא ידע דבר, אבל הוא כן אומר שהשילוב בין התקדמות טכנית לבין שחיקת שקיפות הגדיל את אי־הוודאות בדיוק בזמן שבו הסיכון להסלמה אזורית עלה.

מבחינת ישראל, ההתקדמות הזאת התרחשה כאשר עיקר הכוח הצבאי היה שקוע ברצועת עזה והחזית הצפונית דרשה משאבים עצומים. זה היה אחד היתרונות החשובים של האסטרטגיה האיראנית: ככל שהשלוחים מכריחים את ישראל להילחם בכמה מרחבים, קטן החופש שלה לבחור את מועד העימות עם איראן. אבל אותו מנגנון יצר גם סיכון. ככל שהמעורבות האיראנית נתפסה בישראל ובארצות הברית כגורם המחבר את הזירות, כך גדל הסיכוי שהאחריות תעבור מן השלוחים אל המדינה שמממנת ומחמשת אותם.

נקודת המפנה הראשונה הגיעה בלילה שבין 27 ל־28 בינואר 2024. כטב״ם תקף את המוצב האמריקאי Tower 22 בירדן, סמוך לגבול סוריה, ושלושה לוחמים אמריקאים נפלו חלל. עשרות נוספים נפגעו. זו הייתה הפעם הראשונה מאז תחילת גל התקיפות שבה כוח אמריקאי ספג אבדות בנפש. האירוע חצה סף שוושינגטון ניסתה במשך חודשים להימנע ממנו והעלה מחדש את השאלה אם להכות ישירות באיראן או להמשיך לפגוע רק בשלוחותיה.

ממשל ביידן בחר בתגובה רחבה אך עדיין לא בתקיפה בתוך איראן. בתחילת פברואר תקפה ארצות הברית עשרות מטרות בעיראק ובסוריה הקשורות למשמרות המהפכה ולמיליציות. המסר היה ברור: המחיר עולה, אבל ארצות הברית עדיין משאירה לטהראן מרחב לעצור לפני מלחמה ישירה. לאחר מכן ירד באופן ניכר קצב ההתקפות על כוחות אמריקאיים בעיראק ובסוריה. מבחינת איראן זה היה שיעור כפול. רשת השלוחים יכולה ללחוץ על ארצות הברית, אבל אם היא גורמת להרוגים אמריקאים היא עלולה להביא לתגובה רחבה שמסכנת תשתיות שנבנו במשך שנים.

עד מרץ 2024 אפשר היה לראות את גבולות ההצלחה האיראנית. מצד אחד, ישראל נלחמה בעזה ובגבול לבנון; הים האדום הפך לזירת עימות; הכוחות

האמריקאיים בעיראק ובסוריה ספגו מאות תקיפות ונדרשו להגנה ולתגובה; והמרוץ הגרעיני לא נעצר. מצד שני, ארצות הברית לא עזבה את האזור, ישראל לא הפסיקה את המלחמה, וחיזבאללה עדיין נמנע ממלחמה כוללת. איראן הצליחה להפעיל לחץ רב־זירתי, אך עשתה זאת תוך ניסיון קבוע לשלוט בעוצמת הלהבות.

הבעיה באסטרטגיה כזאת היא שהשליטה לעולם אינה מלאה. כאשר יש כמה זירות, כמה ארגונים וכמה מערכות פיקוד, כל פעולה מקומית יכולה לשנות את החישוב האזורי. עד סוף מרץ טהראן עדיין הצליחה להימנע מירי ישיר משטחה לעבר ישראל. היא יכלה להציג את עצמה כמי שתומכת בהתנגדות אך אינה צד במלחמה בין מדינות. בראשית אפריל המחסום הזה נשבר. התקיפה בדמשק נגד בכירי משמרות המהפכה אילצה את ההנהגה האיראנית להחליט אם להמשיך להסתתר מאחורי שכבות ההגנה שבנתה – או להשתמש לראשונה במערך הטילים והכטב״מים שלה באופן גלוי וישיר נגד ישראל.

טבלה 1 | מערכות בליסטיות איראניות רלוונטיות לטווח ישראל

מערכת	טווח: איראן / חוץ	ראש קרב	תצורה	CEP / דיוק
שיהאב־3	1,300 ק״מ / כ־1,300	כ־750–1,000 ק״ג	ראש יחיד	גרסאות מוקדמות: ק״מ; משופרות: מאות מ׳
עימאד	1,700 ק״מ / כ־1,700–2,000	כ־750 ק״ג	MaRV – ראש חדירה מתמרן	כ־500 מ׳ לפי פרסום איראני
קאדר	1,600–1,950 / כ־1,600–2,000	כ־650–750 ק״ג	ראש נפרד; הנחיה סופית משופרת	מאות מ׳, תלוי גרסה
סג׳יל	2,000 / כ־2,000	כ־650–750 ק״ג	דו־שלבי; ראש יחיד	אין CEP פומבי מהימן
ח׳ייבר־שכאן	1,450 / כ־1,450	כ־500 ק״ג	ראש מתמרן בשלב החדירה	איראן טוענת לעשרות מ׳; לא אומת
חאג׳ קאסם	1,400 / כ־1,400	כ־500 ק״ג	ראש מתמרן לפי פרסום איראני	איראן טוענת לעשרות מ׳; לא אומת
פתאח־1	1,400 / כ־1,400	כ־350–450 ק״ג	MaRV; איראן מציגה כהיפרסוני	אין CEP עצמאי מוסכם
ח׳ורמשהר־4	2,000 / כ־2,000	עד כ־1,500 ק״ג	ראש כבד; תמרון סופי נטען	דיוק משופר נטען; אין CEP מוסכם

הערה: MaRV הוא ראש חדירה מתמרן, לא חימוש משוטט ולא MIRV. כאשר נתוני CEP או תמרון מבוססים על פרסום איראני ללא אימות עצמאי הדבר מצוין במפורש; הטווח והדיוק משתנים לפי גרסה, משקל ראש הקרב ופרופיל הטיסה.

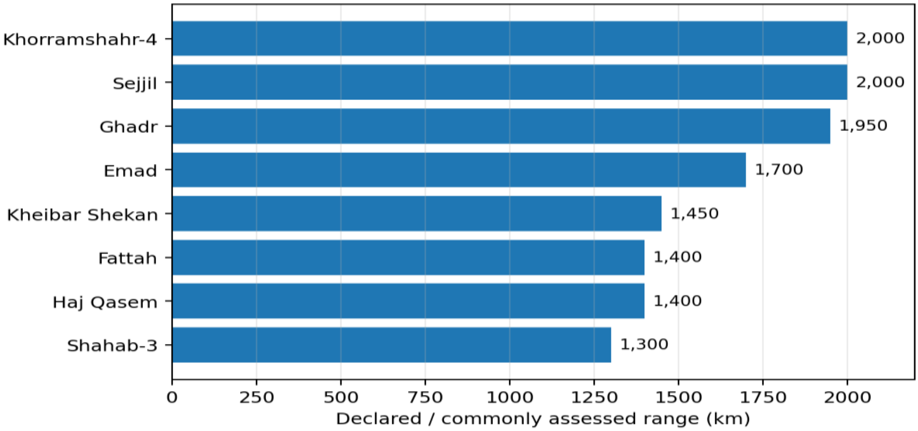

איור 1 | השוואת טווחי המערכות הבליסטיות המרכזיות המופיעות בפרק. הטווח המבצעי בפועל תלוי בדגם, בראש הקרב ובנקודת השיגור.

כדי להבין מדוע איראן יכלה להרשות לעצמה את הריסון הזה צריך להסתכל גם על מערכת קבלת ההחלטות. ח׳אמנאי אינו מנהל כל חוליה וכל שיגור, אבל הוא קובע את גבולות האסטרטגיה. סביבו פועלים המועצה העליונה לביטחון לאומי, המטה הכללי, משמרות המהפכה והממשלה. כוח קודס מנהל את קשרי החוץ המבצעיים, ואילו זרוע האוויר־חלל מחזיקה בטילים הבליסטיים ובחלק גדול ממערך הכטב״מים. החלוקה מאפשרת למשטר להפעיל כמה סוגי כוח במקביל ולהשאיר מרחב הכחשה בין החלטה אסטרטגית בטהראן לבין פעולה של ארגון מקומי.

המרחב הזה היה שימושי במיוחד אחרי 7 באוקטובר. איראן לא נדרשה לבחור בין ״מלחמה״ לבין ״שלום״. היא יכלה להחזיק מצב ביניים שבו כל זירה מפעילה רמת כוח אחרת: חיזבאללה יורה באופן יומיומי אך נמנע בשלב הראשון ממתקפה כוללת; המיליציות בעיראק ובסוריה מגבירות את הלחץ על הכוחות האמריקאיים; החות׳ים פותחים חזית רחוקה; וטהראן עצמה ממשיכה לומר שהיא אינה מחפשת מלחמה אזורית. מבחינת דוקטרינת ההגנה הקדמית, זהו בדיוק המצב הרצוי — האויב משלם על המלחמה במרחבים חיצוניים בעוד איראן שומרת את עיקר נכסיה האסטרטגיים מחוץ לטווח האש הישיר.

גם מבחינה כלכלית היה יתרון להפעלת שלוחים. טיל בליסטי איראני ארוך טווח הוא מערכת יקרה שנבנתה לאורך שנים ונשמרת כחלק מן ההרתעה הלאומית. לעומת זאת, חלק גדול מן האש שמופעלת בידי ארגון מקומי מבוסס על רקטות, כטב״מים וטילים זולים יותר, לעיתים מייצור מקומי המבוסס על ידע איראני. בכך יכולה טהראן להטיל על ישראל ועל ארצות הברית עלויות יירוט גבוהות בלי לחשוף כל פעם את מלאי הטילים האיראני. המודל אינו חינם — איראן מממנת, מאמנת ומבריחה — אבל הוא מפזר את המחיר לאורך שנים ובין כמה מדינות.

הבעיה היא ששלוח בעל עצמאות אינו רק נכס; הוא גם מקור לסיכון. קבוצה מקומית יכולה לפעול מתוך אינטרסים פנימיים, להעריך לא נכון את תגובת ארצות הברית או לבצע תקיפה קטלנית יותר מכפי שטהראן התכוונה. לכן מערכת השלוחים דורשת מנגנוני תיאום, מסרים ומגבלות. ככל שהמלחמה התארכה, נדרש כוח קודס לא רק לעודד פעולה אלא גם למנוע מפעולה אחת לפרוץ את הסף. מתקפת Tower 22 בינואר 2024 הייתה הדוגמה הברורה ביותר: שלושה אמריקאים נהרגו, והתגובה האמריקאית הרחבה הראתה שהמרווח לטעות קטן.

התקיפות האמריקאיות בפברואר נגד עשרות מטרות בעיראק ובסוריה לא נועדו להפיל את המשטר האיראני, אך הן העבירו לטהראן מסר על מדרג. וושינגטון יכולה להרחיב את רשימת היעדים, לפגוע במפקדות ובמחסנים הקשורים למשמרות המהפכה, ולהשאיר את האפשרות של תקיפה בתוך איראן לשלב הבא. לאחר התקיפות ירד קצב הפגיעה בכוחות האמריקאיים. מבחינת איראן זו הייתה הוכחה שהפעלת השלוחים היא כלי יעיל רק כל עוד נשמרת שליטה על המחיר. ברגע שהמחיר הופך לאבדות אמריקאיות, היתרון של הכחשה חלקית נשחק.

בתוך המערכת הזאת, חזית לבנון תפסה מקום מיוחד. חיזבאללה לא היה עוד מיליציה אחת ברשת אלא מאגר ההרתעה המרכזי מול תקיפה אפשרית באיראן. כ־150,000 רקטות וטילים, חלקם מדויקים יותר, נועדו ליצור לישראל בעיה קשה אם תחליט לפגוע בגרעין. לכן איראן רצתה שחיזבאללה יפעיל לחץ ויקשור כוחות, אבל היה לה אינטרס לשמור על עיקר הארסנל ועל שרשרת הפיקוד שלו. כל יום של לחימה מוגבלת בצפון היה, מבחינת טהראן, ניסיון להשיג שתי מטרות סותרות: לסייע לחמאס ולהרתיע את ישראל בלי לשרוף את ״פוליסת הביטוח״ האיראנית.

סוריה הייתה חשובה מסיבה אחרת. היא סיפקה עומק טריטוריאלי ורצף לוגיסטי מן המזרח אל לבנון. בתקופה שלפני המלחמה פעלה ישראל במשך שנים במערכה שבין המלחמות נגד משלוחי נשק, מתקנים ואנשי משמרות המהפכה. אחרי 7 באוקטובר המאמץ הזה לא הופסק. בכך התברר שטהראן אינה יכולה להניח שזירה חיצונית היא מקלט. ישראל אמנם עדיין לא תקפה בתוך איראן בהיקף רחב, אבל היא פגעה במי שמנהל את המערכת האיראנית במקומות שבהם הוא פועל. חיסול מוסאווי בדצמבר היה חלק מן הדפוס הזה.

במישור הגרעיני יש עוד נקודה שחשוב להגדיר כבר כאן: המספרים של סבא״א ניתנים בשתי צורות שונות — משקל UF6 ומשקל האורניום שבתוכו. בפרק נעשה שימוש, ככל האפשר, בקילוגרמים של אורניום עצמו כדי לא לערבב יחידות. הדבר חשוב במיוחד ברמת 60%, משום שהמרחק בין הנתון בדוח לבין כותרת בעיתון יכול להיראות גדול אם אחד סופר UF6 והשני קילוגרמים של U. טבלת המרוץ הגרעיני בהמשך הפרק משתמשת באותה שיטה לאורך כל התקופה, כדי שההשוואה תהיה אמיתית ולא תוצאה של שינוי יחידה.

הקצב באוקטובר 2023–פברואר 2024 גם מראה מדוע דילול אינו בהכרח נסיגה. כאשר איראן מורידה חלק מן החומר מ־60% ל־20%, הכמות ברמת 60% יורדת בטבלה, אבל החומר אינו נעלם והצנטריפוגות אינן מפורקות. הוא נשאר בתוך מחזור הדלק ויכול לשמש בעתיד להמשך העשרה. לכן נכון להציג את פברואר 2024 כירידה במלאי הנקודתי ולא כהיפוך מגמה של התוכנית.

עד סוף מרץ 2024 המשטר עדיין יכול היה להציג את האסטרטגיה כהצלחה מוגבלת: המלחמה התרחבה לחמש זירות, ארצות הברית נדרשה לפרוס כוחות,

ישראל נאלצה להחזיק מערך הגנה רחב, והגרעין המשיך להתקדם. אבל מאחורי ההישגים הצטברה בעיה. ככל שישראל חיסלה בכירים איראנים בסוריה וככל שהשלוחים הפכו לחלק גלוי מן המערכה, נוצרה שאלה של אמינות ההרתעה האיראנית. אם טהראן אף פעם אינה מגיבה בעצמה, מה בדיוק מגן על הקצינים והמתקנים שלה? ב־1 באפריל השאלה הזאת הפכה ממשבר תאורטי להחלטה מבצעית.

למערך הטילים האיראני יש גם היגיון גאוגרפי. ישראל אינה נמצאת בטווח של כל מערכת מכל נקודה באיראן. טילים בעלי טווח של כ־1,400 ק״מ נדרשים להישגר מאזורים מערביים יחסית, בעוד מערכות של 1,700–2,000 ק״מ מעניקות מרחב פריסה גדול יותר. לכן טווח אינו רק מספר בטבלה: הוא קובע היכן אפשר להסתיר משגר, כמה כבישים ומנהרות זמינים לו וכמה מהר ניתן לשנות מיקום. כאשר ישראל תעבור ביוני לציד משגרים במערב איראן, היא תנצל בדיוק את המגבלה הזאת.

הדלק הוא משתנה חשוב לא פחות. טיל בעל דלק נוזלי זקוק בדרך כלל לתהליך הכנה מורכב יותר ועלול להיחשף זמן רב יותר לפני שיגור, בעוד טיל דלק מוצק מאפשר תגובה מהירה יותר ואחסון נוח יותר. זו אחת הסיבות להשקעה האיראנית בדורות החדשים של טילים מוצקים ולכך שהפגיעה במערבלי דלק באוקטובר 2024 תהיה משמעותית. ארסנל גדול אינו אחיד: ככל שחלקו נשען על דלק מוצק, קל יותר לייצר מטחים מהירים וקשה יותר לתפוס את המשגר לפני הירי.

המרכיב הרביעי, לצד שלוחים, טילים וגרעין, היה הגנה אווירית. איראן שילבה מערכות מתוצרת רוסית עם מערכות מקומיות, מכ״מים ורשת פיקוד. ההגנה נועדה להעלות את המחיר של חדירה אווירית ולשמור בעיקר על אתרי גרעין, בסיסי טילים ומרכזי שלטון. אבל רשת כזאת חזקה רק אם החלקים שלה מחוברים. פגיעה במכ״ם, בקשר או במרכז שליטה יכולה להקטין את האפקטיביות של סוללות שלא נפגעו ישירות. הסיפור של 2024–2025 יהיה במידה רבה סיפור של פירוק הדרגתי של הרשת הזאת.

כך נראתה נקודת הפתיחה: איראן לא הייתה מעצמה קונבנציונלית שמבקשת להביס את ישראל בקרב שריון או בקרב אוויר. היא בנתה מערכת אסימטרית שמחברת עומק גאוגרפי, שלוחים, טילים, נ״מ, גרעין ודיפלומטיה. כל רכיב נועד לפצות על חולשה אחרת. המערכת הייתה רחבה מספיק כדי להקשות מאוד על תקיפה ישירה — אך תלויה בכך שהשכבות יפעלו יחד. המלחמה תבחן אותן אחת אחרי השנייה.

2. אפריל 2024 | המחסום נשבר

ב־1 באפריל השתנה החישוב. תקיפה ישראלית בדמשק פגעה במבנה ששימש את המערך האיראני במתחם הדיפלומטי והביאה לחיסולם של מוחמד רזא זאהדי, מפקד בכיר בכוח קודס שהיה מעורב בזירה הסורית־לבנונית, של סגנו מוחמד האדי רחימי ושל קצינים נוספים במשמרות המהפכה. מבחינת ישראל זו הייתה פגיעה בדרג שמנהל את בניין הכוח ואת הקשר עם חיזבאללה ועם גורמים נוספים באזור; מבחינת איראן זו הייתה חציית קו משום שהתקיפה פגעה במתחם המזוהה עם נציגות איראנית והרגה קצינים בכירים מאוד. ההנהגה בטהראן הבטיחה תגובה פומבית, והפעם היה קשה יותר להסתפק בכך ששלוח יירה כמה רקטות בשם איראן.

הדילמה האיראנית הייתה רחבה יותר משאלת הכבוד. תגובה באמצעות חיזבאללה הייתה עלולה לגרור את לבנון למלחמה כוללת ולסכן את הנכס החשוב ביותר של איראן מחוץ לגבולותיה. פעולה של מיליציה עיראקית או חות׳ית לא הייתה משקפת את מעמדו של זאהדי ולא הייתה מתקנת, בעיני ההנהגה, את ההרתעה שנפגעה. מצד אחר, תקיפה ישירה משטח איראן הייתה שוברת כלל שנשמר במשך שנים: שתי המדינות פגעו זו בזו במבצעים חשאיים, בסייבר, בזירות חיצוניות ובתקיפות שיוחסו להן, אך נמנעו ממלחמת טילים גלויה משטח מדינה לשטח מדינה. באפריל החליטה איראן שהמחיר של הימנעות גבוה מן הסיכון שבהפרת הכלל.

במשך כמעט שבועיים נוהל חלק מן העימות בפומבי עוד לפני שנורה הטיל הראשון. איראן אותתה שהתגובה תגיע; ישראל העלתה כוננות; ארצות הברית העבירה כוחות ומיירטים לאזור וניסתה דרך ערוצים דיפלומטיים להבהיר לטהראן שהתקפה רחבה תיצור תגובה. למדינות המפרץ היה אינטרס ברור למנוע שימוש בשטחן כחלק ממלחמה איראנית־ישראלית, ועומאן וקטאר המשיכו להיות ערוצי קשר שימושיים. עצם תקופת ההמתנה נתנה לישראל ולארצות הברית יתרון חשוב: בניגוד למתקפת פתע, המערכים יכלו להתארגן, לתאם גילוי ויירוט ולהכין מטוסים וסוללות להגנה רב־שכבתית.

בלילה שבין 13 ל־14 באפריל פתחה איראן במתקפה הישירה הראשונה שלה על ישראל. לפי צה״ל שוגרו יותר מ־300 איומים אוויריים: כ־170 כטב״מים, יותר משלושים טילי שיוט ויותר מ־120 טילים בליסטיים. בניית הגלים שיקפה היגיון של רוויה: הכטב״מים האיטיים יצאו מוקדם, טילי השיוט הצטרפו ובהמשך הגיעו הטילים הבליסטיים המהירים, כך שסוגים שונים של חימוש אמורים היו להתקרב למרחב הישראלי בפרק זמן דומה ולהעמיס על מערכי הגילוי והיירוט.

ההגנה הייתה הפעם אזורית בפועל. מטוסי חיל האוויר הישראלי פעלו יחד עם מערכי חץ וקלע דוד, אך חלק משמעותי מן הקרב התרחש מאות קילומטרים מישראל. כוחות ארצות הברית, ובהם משחתות הצי USS Arleigh Burke ו־USS Carney, השמידו יותר מ־80 כטב״מים ולפחות שישה טילים בליסטיים; בריטניה וצרפת סייעו באוויר ובגילוי; וחיל האוויר הירדני יירט עשרות כטב״מים שחדרו למרחב האווירי של הממלכה בדרכם מערבה. ירדן הציגה את הפעולה כהגנה על ריבונותה ועל אזרחיה, אבל מבחינה מבצעית היא הייתה חלק מן הרשת שסגרה את הנתיב לישראל. זהו גם נתון מדיני: למרות הלחץ הציבורי האנטי־ישראלי בירדן, בית המלוכה ומערכת הביטחון פעלו בתוך המערך האזורי המערבי.

התוצאה המבצעית הייתה חד־צדדית בהרבה מכפי שהיקף השיגור רמז. לפי צה״ל אף אחד מן הכטב״מים ומטילי השיוט לא חצה לתוך ישראל, ורק מספר קטן מן הטילים הבליסטיים חדר את מעטפת ההגנה. בסיס נבטים ספג פגיעות ונזק מוגבל, אך המשיך לפעול. ילדה בנגב נפצעה קשה מרסיסים, ולא נרשמו אבדות בנפש בישראל. מבחינת ההגנה האווירית זו הייתה הצלחה יוצאת דופן; מבחינת איראן, עצם היכולת לשגר מאות אמצעים משטחה ולהכריח את ישראל ואת ארצות הברית להפעיל שכבות רבות של הגנה הייתה גם הצהרת יכולת.

אבל כאן צריך להפריד בין הצלחה טקטית לבין תוצאה אסטרטגית. אם מטרת איראן הייתה לגרום נזק כבד לישראל, המתקפה נכשלה. אם מטרתה הייתה להשיב על חיסול זאהדי ולהראות שהחל מעתה תקיפה של בכירים איראנים עלולה לגרור אש ישירה מאיראן, היא אכן שינתה את כללי המשחק. ובאותה נשימה היא חשפה לישראל ולארצות הברית מידע חשוב: זמני ההכנה, סוגי המסלולים, שילוב המערכות, יכולות הגילוי והיירוט, והפער בין מטח גדול לבין שיעור החדירה בפועל.

טבלה 2 | מתקפת איראן על ישראל, 13–14 באפריל 2024

רכיב	כמות שפורסמה	תוצאה עיקרית	הערה
כטב״מים	כ־170	לא חצו לשטח ישראל	רובם יורטו במרחב האזורי או כשלו בדרך
טילי שיוט	יותר מ־30	לא חצו לשטח ישראל	צה״ל דיווח על יירוטים מחוץ לגבולות המדינה
טילים בליסטיים	יותר מ־120	מספר קטן חדר	פגיעות מוגבלות, בין היתר בבסיס נבטים
סה״כ	יותר מ־300	רוב מוחלט סוכל	שילוב ישראלי, אמריקאי ובין־לאומי
נפגעים בישראל	—	ילדה נפצעה קשה; ללא הרוגים	נזק פיזי מוגבל ביחס להיקף השיגור

הטבלה מבוססת על פרסומי צה״ל והפנטגון. במספרים שפורסמו בידי גופים שונים קיימים פערים קטנים באופן הספירה, משום שחלקם סופרים אמצעים ששוגרו מחוץ לאיראן וחלקם רק שיגורים איראניים.

אחרי המתקפה עבר מרכז הכובד לוושינגטון ולירושלים. ממשל ביידן ביקש למנוע סבב נוסף והבהיר שהסיוע האמריקאי בהגנה אינו שווה להסכמה אוטומטית לתגובה ישראלית רחבה. הממשל רצה שישראל תראה בשיעור היירוט הגבוה הישג ותימנע מתקיפה שתכריח את איראן להגיב שוב. בישראל, לעומת זאת, השאלה הייתה מה יקרה אם מתקפה של יותר ממאה טילים בליסטיים תסתיים בלי מחיר בצד האיראני. הימנעות מלאה מתגובה הייתה עלולה להפוך את ירי 13 באפריל לתקדים נוח לטהראן.

ב־19 באפריל תקפה ישראל באזור אספהאן. הפעולה הייתה מצומצמת בהרבה מן המתקפה האיראנית, אבל המסר שלה היה בנוי דווקא על דיוק ולא על

כמות. צילומי לוויין וניתוחים חיצוניים הצביעו על פגיעה במכ״ם השייך למערך S-300 בבסיס האוויר השמיני סמוך לאספהאן. האתר נמצא במרחב שבו מצויים גם מתקנים הקשורים לתוכנית הגרעין, וסבא״א הבהירה שלא נפגעו מתקני גרעין. כך נוצר מסר כפול: ישראל יכולה לחדור את ההגנה ולפגוע במערכת שאמורה להגן על מרחב רגיש, אבל בוחרת בשלב הזה שלא להפוך את חילופי המהלומות למלחמה על הגרעין.

התגובה האיראנית לפעולה הישראלית הייתה מרוסנת. בטהראן המעיטו בפומבי בחשיבות הנזק ולא פתחו במתקפה נוספת. בכך הסתיים הסבב הראשון של המלחמה הישירה, אבל אי אפשר היה לחזור לנקודת המוצא. באפריל נוצר תקדים לשני הכיוונים: איראן הוכיחה שהיא מוכנה לשגר ישירות משטחה מאות אמצעי לחימה; ישראל הוכיחה שהיא יכולה להשיב בתוך איראן ולחדור למרחב מוגן. השאלה להמשך כבר לא הייתה האם שתי המדינות יכולות לתקוף זו את זו ישירות, אלא מה יגרום להן לעשות זאת שוב ובאיזו עוצמה.

מבחינה צבאית, ישראל יצאה מן הסבב עם מסקנה נוספת. מערך ההגנה האיראני איננו מחסום מוחלט. פגיעה נקודתית במכ״ם של S-300 ליד אספהאן הראתה שניתן לבנות נתיב חדירה גם למרחבים שבהם טהראן ריכזה הגנה איכותית. עדיין לא הייתה מכאן דרך ישירה למערכה של מאות גיחות מעל טהראן; נדרשו עוד מודיעין, תכנון והחלשת שכבות נוספות. אבל אפריל נתן הצצה ראשונה לפער בין מספר סוללות הנ״מ שאיראן מציגה לבין היכולת שלהן להתמודד עם מבצע ישראלי מתוכנן היטב.

ההיערכות למתקפת אפריל סיפקה לישראל גם ניסוי בקנה מידה שלא היה כמותו למערך ההגנה הרב־שכבתי. כטב״ם ששוגר ממערב איראן או מתימן יכול לטוס שעות, טיל שיוט נע נמוך ודורש גילוי מסוג אחר, וטיל בליסטי עולה לגובה רב וחוזר במהירות גבוהה. אין מערכת אחת שמטפלת בכל שלושת האיומים באותה צורה. לכן ההגנה נבנתה כשרשרת: גילוי מוקדם באמצעות לוויינים ומכ״מים; חלוקת מטרות בין מדינות; מטוסי קרב נגד מטרות איטיות; ומיירטים כדוגמת חץ נגד הטילים הבליסטיים. ההצלחה ב־14 באפריל הייתה הצלחה של הרשת, לא של מערכת אחת.

למרחק היה תפקיד כפול. איראן נהנית מכך שישראל רחוקה ולכן מטוסי קרב ישראליים נדרשים לתדלוק ולתכנון מורכב. באותה מידה, המרחק הופך כטב״ם איראני לאיום שניתן לעקוב אחריו זמן רב. באפריל שוגרו הכטב״מים ראשונים משום שהיו צריכים לצאת מוקדם כדי לפגוש את הטילים המהירים יותר סמוך לישראל. ברגע שהשיגורים זוהו, קיבלה הקואליציה שעות לסדר את המיירטים. זהו אחד ההסברים לשינוי האיראני באוקטובר, שבו הושמטה כמעט כל שכבת הכטב״מים והמטח התבסס על בליסטיקה.

גם המחיר הכלכלי של ההגנה הפך לנושא. יירוט טיל בליסטי באמצעות חץ או מערכת אמריקאית עולה הרבה יותר מכטב״ם פשוט, והפעלת מטוסים לאורך לילה שלם צורכת דלק, שעות טיסה וחימושים. איראן יכולה לכן להפיק ערך גם ממערכת שלא פוגעת: אם האויב נדרש להוציא מיירטים יקרים ולהחזיק כוחות בכוננות, עצם השיגור מייצר עלות. אבל באפריל היחס היה בעייתי גם מבחינת טהראן, משום שהיא חשפה מאות אמצעים ובסוף כמעט לא יצרה נזק. ההיגיון הכלכלי אינו תחליף לאפקט מבצעי.

הדיפלומטיה האמריקאית לאחר 14 באפריל הייתה כמעט חלק ממערכת ההגנה. ביידן רצה לעצור את שרשרת התגובה בנקודה שבה ישראל יכולה לטעון

שהגנה על עצמה והאיראנים יכולים לטעון שהגיבו על דמשק. לשם כך וושינגטון נדרשה גם להפעיל לחץ על ישראל וגם להבהיר לאיראן שהגנה אמריקאית תימשך אם היא תתקוף שוב. בכך הפכה ארצות הברית ממתווכת חיצונית לשחקן שמשפיע על שני הצדדים בזמן אמת.

הבחירה הישראלית ב־19 באפריל הייתה מותאמת למצב הזה. תקיפה גדולה על נתנז או פורדו הייתה יכולה להביא לתגובה איראנית נוספת וללחץ אמריקאי כבד. היעד ליד אספהאן אפשר להעביר מסר בלי לפגוע בחומר גרעיני. מכ״ם S-300 הוא חלק מן המנגנון שאמור לגלות ולכוון אש נגד מטוסים; פגיעה בו ליד אזור אסטרטגי שואלת למעשה שאלה בלי לומר אותה בקול: אם ישראל יכולה לפגוע במערכת שמגינה על האתר, מה תעשה איראן אם בפעם הבאה האתר עצמו יהיה היעד?

הסבב גם חשף מגבלה איראנית בתחום האוויר. איראן יכלה לשלוח מאות טילים וכטב״מים, אך לא הייתה לה יכולת מקבילה לשלוח מבנה גדול של מטוסי קרב לישראל. הדבר חיזק את מרכזיות הטילים בדוקטרינה שלה. בהיעדר חיל אוויר מודרני, הטיל הבליסטי הוא גם אמצעי תקיפה וגם סמל לריבונות. משום כך פגיעה במפעלי הטילים באוקטובר וביוני תהיה מבחינת המשטר פגיעה באחד מעמודי התווך של הכוח הלאומי, לא רק באחד מסוגי החימוש.

מבחינת תכנון ישראלי, אפריל סיפק נתוני אמת על ההגנה האיראנית ועל הדרך שבה איראן מגיבה. טווחים, מסלולים, זמני שיגור, חתימות מכ״ם וסדרי פעולה של מערך הפיקוד אינם מידע שניתן לשחזר במלואו מאימונים. כל סבב הופך גם לאיסוף מודיעין. באותה מידה, איראן למדה על שכבות ההגנה הישראליות ועל השילוב האמריקאי. לכן הסבב הבא לא יכול היה להיראות כמו הראשון; שני הצדדים נכנסו אליו עם מערך לקחים חדש.

פה גם מתחיל השינוי בתפיסת ״המרחק הבטוח״. עד אפריל איראן יכלה להניח שהמרחק שלה מישראל מקשה מאוד על תגובה ישירה. ב־19 באפריל התברר שהמרחק הוא מכשול תכנוני, לא מחסום. התקיפה הייתה קטנה, אבל היא יצרה הוכחה מבצעית שניתן להגיע למרחב אספהאן. המערכה של יוני 2025 תגדיל את ההיקף פי כמה, אך היא לא תתחיל מאפס. היא תיבנה על ידע שנצבר בסבב הראשון ועל הפגיעה ההדרגתית בשכבות ההגנה.

3. מאי – ספטמבר 2024 | שינוי הנהגה, גרעין מתקדם ודלת דיפלומטית צרה

אחרי אפריל ירד שוב קצב העימות הישיר, אבל שלושה תהליכים המשיכו להתקדם במקביל: תוכנית הגרעין גדלה, המערכת הפוליטית האיראנית נכנסה לטלטלה, והערוצים העקיפים עם ממשל ביידן לא נעלמו. דווקא התקופה השקטה יחסית בין שני סבבי הטילים חשובה, משום שבה איראן ניסתה לשקם את יכולת ההרתעה בלי לוותר על ההתקדמות הגרעינית ובלי להיקלע למלחמה שהיא עדיין לא ביקשה.

במאי פרסמה סבא״א תמונה מדאיגה יותר מן הרבעון הקודם. נכון ל־11 במאי הוערך מלאי האורניום המועשר עד 60% ב־142.1 ק״ג, עלייה של 20.6 ק״ג מאז פברואר. לאחר המועד הזה דיללה איראן 5.9 ק״ג מן החומר לרמת 20%, אך קצב הייצור והמשך הפעלת הצנטריפוגות הבהירו שהיכולת נשארה. הסוכנות גם המשיכה לדווח על מגבלות בפיקוח ועל פערים שלא ניתן לשחזר בעקבות הפסקת יישום חלקים מן ההסכם והסרת אמצעי ניטור בשנים הקודמות.

ב־19 במאי התרסק מסוקו של הנשיא אבראהים ראיסי באזור ההררי בצפון־מערב איראן. ראיסי, שר החוץ חוסיין אמיר־עבדאללהיאן ונוסעים נוספים חוסלו ביד אלוהים. האירוע לא שינה את עצם מבנה המשטר: ח׳אמנאי נשאר הסמכות העליונה ומשמרות המהפכה שמרו על מעמדם. אבל הוא הוציא מן המערכת נשיא שהיה מזוהה היטב עם המחנה השמרני ושר חוץ שניהל את המגעים האזוריים מאז 7 באוקטובר. בתקופה שבה איראן נדרשה גם להרתיע את ישראל וגם לנהל קשרים עקיפים עם וושינגטון, החלפת שני בעלי תפקידים מרכזיים יצרה חוסר רציפות.

ימים ספורים לפני מות ראיסי התקיים בעומאן ערוץ אמריקאי־איראני עקיף שנועד, בין היתר, למנוע הסלמה אזורית. לפי דיווחים אמריקאיים, ברט מקגורק ואברם פיילי נפגשו עם מתווכים עומאנים שהעבירו מסרים למשלחת איראנית. עצם קיום הערוץ לאחר מתקפת אפריל מראה ששני הצדדים הבינו את הסיכון. ממשל ביידן לא החזיר את הסכם הגרעין לחיים, וטהראן לא חזרה להגבלות 2015, אך שני הצדדים עדיין חיפשו מנגנון שמונע מטעות בזירה אחת להפוך למלחמה ישירה.

בתוך איראן נערכו בחירות מוקדמות. מסעוד פזשכיאן, שהציג קו מתון יותר בענייני חברה וכלכלה והדגיש את הצורך בהפחתת הסנקציות, ניצח בסיבוב השני ב־5 ביולי. אין לראות בניצחונו מהפך של המשטר: החלטות הליבה נשארו כפופות לח׳אמנאי ולמוסדות הביטחוניים. ובכל זאת, היה להחלפת הנשיא משקל מדיני. פזשכיאן בחר בעבאס עראקצ׳י לשר החוץ, דיפלומט שהיה מעורב עמוקות במשא ומתן שהוביל להסכם הגרעין של 2015. בכך נוצרה מחדש שכבה מקצועית שמכירה היטב את מנגנון המשא ומתן עם ארצות הברית ואירופה.

במקביל לאיפוס הפוליטי, הגרעין המשיך לנוע. נכון ל־17 באוגוסט העריכה סבא״א את מלאי ה־60% ב־164.7 ק״ג, עלייה נוספת של 22.6 ק״ג מאז מאי. המספר עדיין אינו נשק גרעיני, אבל הוא חשוב משום שככל שהמלאי ברמת 60% גדל, כך קטן היקף העבודה הנדרש כדי להעלות חלק ממנו לרמת נשק אם תתקבל החלטה לעשות זאת. מאותו רגע השאלה האירופית והאמריקאית כבר לא הייתה רק כמה צנטריפוגות פועלות, אלא כמה חומר קרוב לרמת נשק נמצא זמין וכמה זמן יידרש להפוך אותו לחומר בקיע ברמה גבוהה יותר.

הקיץ הכניס גם אירוע ביטחוני שהכביד על חישוב ההרתעה. ב־31 ביולי חוסל אסמאעיל הנייה בטהראן, לאחר שהגיע לטקס השבעת פזשכיאן. עצם החיסול בלב הבירה האיראנית, בזמן שהמשטר מארח מנהיג זר בעל ערך סמלי, נתפס כהשפלה ביטחונית. איראן הבטיחה תגובה. אולם במשך אוגוסט וספטמבר התגובה הישירה לא הגיעה. ההמתנה לא נבעה מחוסר עניין בנקמה, אלא מן הצורך לשקלל את המצב בלבנון, את הלחץ האמריקאי ואת האפשרות שמתקפה נוספת תוביל למלחמה רחבה יותר.

הדחייה הזאת הבליטה פעם נוספת את ההבדל בין רטוריקה לבין החלטה מבצעית. איראן יכולה הייתה להודיע שהתגובה ודאית ובאותה עת להמתין שבועות. מבחינת טהראן, הזמן היה כלי. עצם הציפייה לתגובה מחייבת את ישראל להחזיק מערכי הגנה בכוננות, משנה תעופה אזרחית ומעלה את רמת המתיחות. אבל כלי כזה נשחק אם האיום אינו מתממש. בספטמבר, כאשר המערכה בלבנון החריפה וחיזבאללה ספג מכות קשות, הלחץ על איראן להראות שהציר עדיין מסוגל להשיב גדל.

פזשכיאן ניסה במקביל לפתוח ערוץ מדיני. בנאומו ובפגישותיו בשולי עצרת האו״ם בספטמבר הוא אמר שאיראן מוכנה לעבוד עם המעצמות כדי לפתור את המשבר הגרעיני. ממשל ביידן לא מיהר להחזיר את שיחות 2015 למסלול והדגיש שהמצב השתנה, בין היתר בשל התמיכה האיראנית ברוסיה ובשל המלחמה האזורית. אבל עצם חזרת השפה של הסכם והסרת סנקציות הייתה חשובה: בתוך ההנהגה האיראנית נשארה תפיסה שלפיה תוכנית הגרעין היא גם מנוף למשא ומתן, לא רק יעד צבאי.

רוסיה וסין נתנו לטהראן מרחב, אך לא פתרו את הבעיה. הקשר עם מוסקבה התרחב על רקע המלחמה באוקראינה, והמערב הטיל בספטמבר סנקציות חדשות בטענה שאיראן העבירה גם טילים בליסטיים לרוסיה; איראן הכחישה. סין המשיכה להיות שוק מרכזי לנפט איראני ולספק חמצן כלכלי תחת הסנקציות, אבל לא העניקה מטריית הגנה. המשמעות הייתה שאיראן יכולה להקטין את הבידוד הכלכלי והדיפלומטי, אך במקרה של מלחמה ישירה היא עדיין תידרש להגן על שמיה ועל מתקניה בכוחותיה.

בסוף ספטמבר נשברה ההמתנה. חיסול חסן נסראללה בביירות, ובאותה תקיפה חיסולו של תת־אלוף עבאס נילפורושאן ממשמרות המהפכה, הצטרפו לחיסול הנייה בטהראן. מבחינת איראן, שלושה קווים התחברו: בעל בריתה המרכזי בלבנון ספג מכה אסטרטגית, קצין איראני בכיר חוסל איתו, והנקמה שהובטחה מאז יולי עדיין לא בוצעה. כאשר ישראל פתחה את התמרון הקרקעי בדרום לבנון בלילה שבין 30 בספטמבר ל־1 באוקטובר, טהראן נכנסה לדחיפות חדשה: אם לא תתערב, חיזבאללה עלול לאבד עוד מן הכוח שנועד להיות שכבת ההרתעה המרכזית של איראן. מכאן הדרך למטח של 1 באוקטובר התקצרה מאוד.

תרשים 3 |התפתחות מלאי האורניום האיראני המועשר עד 60%

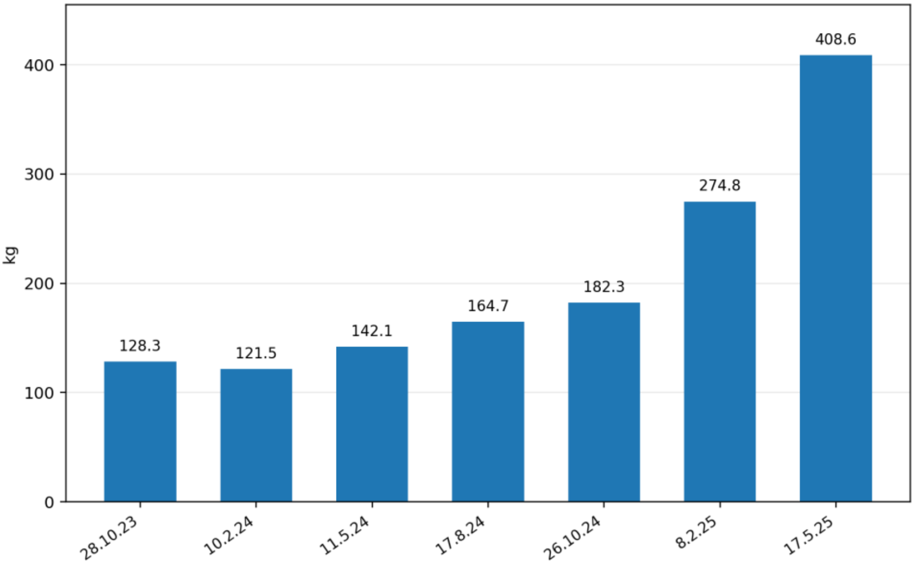

הירידה בפברואר 2024 נבעה בין היתר מדילול חלק מן המלאי ואינה משקפת אובדן של יכולת ההעשרה. התרשים מציגה את הקילוגרמים של אורניום עצמו, לא את משקל ה־UF6 הכולל.

הבחירות לאחר מות ראיסי גם המחישו את הגבול שבין פוליטיקה פנימית למדיניות ביטחונית. פזשכיאן יכול היה להבטיח פתיחות למערב והקלה חברתית, אבל הוא לא שלט לבדו בתוכנית הגרעין ולא מינה את מפקדי כוח קודס לפי רצונו. המשטר האיראני בנוי כך ששינוי נשיא משנה את טון הדיפלומטיה מהר יותר משהוא משנה את האסטרטגיה. לכן בתקופה שבין יולי לספטמבר נוצר פער: בחוץ נשלחו מסרים של נכונות לשיחה, ובפנים המשיכו הצנטריפוגות לפעול ולצבור 60%.

עראקצ׳י היה דמות מתאימה לפער הזה. הוא הכיר את נוסח הסכם 2015, את הדרישות האירופיות ואת מנגנון הסנקציות, ולכן יכול היה לדבר בשפה שמובנת בוושינגטון. אבל גם הוא היה צריך לפעול בתוך קווים שנקבעו מלמעלה: שימור עצמאותה של איראן, התנגדות לפירוק מלא של ההעשרה והימנעות מהסכם שמצטייר ככניעה. במובן הזה, מינוי דיפלומט מנוסה לא העיד שהמשטר החליט לוותר; הוא העיד שהמשטר רצה לנהל טוב יותר את המיקוח.

הקיץ היה גם תקופה של הרחבת יכולת הצנטריפוגות. בתגובה לביקורת במועצת הנגידים הודיעה איראן על התקנת צנטריפוגות נוספות בנתנז ובפורדו. דוח אוגוסט של סבא״א תיאר התקדמות בהתקנת יחידות IR-2m, IR-4 ו־IR-6. שוב חשוב ההבדל בין ״מלאי״ לבין ״יכולת״: גם אם המלאי לא היה גדל בקצב מסוים, יותר צנטריפוגות מתקדמות פירושן אפשרות להעלות את קצב הייצור בעתיד.

חיסול הנייה בטהראן העמיד את הממשלה החדשה במצב קשה כבר ביום השבעתה. פזשכיאן רצה להציג מסלול של יציאה מבידוד, אבל אירוע ביטחוני בלב הבירה יצר לחץ פנימי להגיב. משמרות המהפכה והמחנה השמרני לא יכלו

להתעלם מהפגיעה בריבונות, אך תגובה מהירה הייתה עלולה להפוך את החודשים הראשונים של הנשיא החדש למלחמה. הדחייה עד אוקטובר מראה שהשיקול המדיני לא היה מנותק מן הצבאי.

המתח בלבנון היה השעון השני. ככל שחיזבאללה ספג יותר פגיעות בספטמבר, איראן נדרשה לבחור בין שמירת הנכס לבין ניסיון להציל את ההרתעה שלו. מתקפות אמצעי הקשר, ההפצצות הרחבות וחיסול נסראללה פגעו במבנה שהטהראנים בנו במשך שנים. כאשר נילפורושאן נהרג לצד נסראללה, העימות כבר לא היה רק בין ישראל לחיזבאללה; בכיר איראני נוסף נהרג במסגרת המכה על הארגון. הצטברות החיסולים היא שהפכה את תגובת 1 באוקטובר מסמלית כמעט לבלתי נמנעת מבחינת המשטר.

רוסיה עקבה אחר התהליך מתוך אינטרס משלה. ככל שאיראן מתקרבת לעימות עם המערב, היא נעשית תלויה יותר במוסקבה; ככל שרוסיה תלויה בכטב״מים ובציוד איראני, הקשר נעשה הדדי יותר. אבל שתי המדינות עדיין נמנעו מברית הגנה. השיח על מטוסי Su-35, מערכות נ״מ ושיתוף פעולה טכנולוגי היה חשוב, אך הוא לא הפך באותו זמן למערך שמסוגל לסגור את שמי איראן בפני ישראל. העובדה הזאת תבלוט מאוד בהמשך.

סין, לעומת זאת, ניסתה לצמצם כל מה שמסכן את היציבות. האינטרס שלה הוא נפט זמין, נתיבי שיט פתוחים וקשרים כלכליים עם כל מדינות המפרץ — לא ניצחון איראני במלחמה עם ישראל. לכן בייג׳ינג יכולה לתמוך בטהראן נגד סנקציות חד־צדדיות ולהתנגד לתקיפות, אך בו בזמן לשמור על יחסים עם סעודיה, איחוד האמירויות וישראל. עבור איראן, זו שותפות יעילה בתקופת לחץ כלכלי אך חלשה כבסיס להרתעה צבאית.

בסוף ספטמבר, כאשר פזשכיאן עדיין מדבר בניו יורק על פתרון דיפלומטי, מערכת הביטחון כבר התכוננה למטח. זהו אחד המאפיינים החוזרים בפרק: דיפלומטיה והכנות למלחמה אינן מסלולים שמבטלים זה את זה. מדינה יכולה לנהל שיחות כדי לשפר את תנאי היציאה ממשבר, ובמקביל להחזיק טילים מוכנים אם השיחות אינן מייצרות תוצאה. ב־1 באוקטובר נבחר הנתיב הצבאי, אך הערוץ הדיפלומטי לא נעלם; הוא יעבור שוב לוושינגטון כאשר ישראל תבחר את תגובתה.

בספטמבר ניסה פזשכיאן להעניק למסלול המדיני תוכן פומבי. בעצרת הכללית של האו״ם בניו יורק הוא הציג נכונות לשוב למגע עם המעצמות על הגרעין אם המערב יפעל גם הוא להסרת הסנקציות ולקיום התחייבויותיו. המסר נועד להראות שהממשלה החדשה אינה מחפשת בהכרח עימות, אך הוא לא לווה בהקפאה של ההעשרה או בהחזרת תנאי 2015. מבחינת המעצמות האירופיות, זה היה פתח לשיחה ולא שינוי במצב בשטח. מכאן נוצר פער שהפך למאפיין קבוע: המילים נעשו מתונות יותר, אבל הנתונים הגרעיניים ומערך הטילים לא נסוגו.

גם באירופה האמון היה נמוך בהרבה מזה שהיה ערב הסכם 2015. המחלוקות עם סבא״א נמשכו, מלאי האורניום המועשר גדל, ובמקביל הקשר הצבאי בין איראן לרוסיה העמיק על רקע המלחמה באוקראינה. לכן צרפת, בריטניה וגרמניה הסתכלו על שאלת הגרעין כחלק מתמונה רחבה יותר של התנהגות איראנית. טהראן, מנגד, טענה שאין הצדקה לקשור בין זכויותיה לפי האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני לבין טילים, שלוחים או יחסיה עם מוסקבה. הפער הזה הקשה על הפיכת האווירה החדשה בטהראן למסלול הסכמי ממשי.

באותו זמן התחדדה גם שאלת ההרתעה. אחרי חיסול הנייה בטהראן יכולה הייתה איראן לבחור בתגובה מיידית ולהסתכן במלחמה רחבה, או לדחות את המענה ולנסות לשמר את הסיכוי להפסקת אש בעזה ואת כניסתה של הממשלה החדשה לתפקיד. הדחייה הראתה שהתגובה אינה אוטומטית. אולם כל שבוע שעבר בלי תגובה יצר בצד האיראני בעיה הפוכה: אם ישראל יכולה לפגוע בדמות בכירה בלב הבירה בלי לשלם מחיר ישיר, השחיקה אינה רק תדמיתית אלא נוגעת לאמינות האיום האיראני עצמו. לכן השאלה לא הייתה עוד אם להגיב, אלא באיזה מועד ובאיזה כלי.

בסוף ספטמבר התאחדו שלושה שעונים. השעון המדיני הצביע על ניסיון מחודש לפתוח דלת מול המערב; השעון הגרעיני המשיך להתקדם; והשעון האזורי האיץ עם הפגיעה הקשה בחיזבאללה וחיסול בכירים איראנים ולבנונים. ככל שהנכס הלבנוני נשחק, פחתה היכולת של איראן להסתמך עליו כתגובה העיקרית שלה. זו הייתה אחת הסיבות לכך שב־1 באוקטובר עברה טהראן שוב מן המודל של לחץ באמצעות הזירות החיצוניות אל הפעלה גלויה של מערך הטילים שלה. המעבר לא ביטל את הדיפלומטיה, אך הוא העמיד אותה שוב תחת איום של סבב ישיר.

4. אוקטובר 2024 | המטח הבליסטי ו״ימי תשובה״

בערב 1 באוקטובר פתחה איראן במתקפה הישירה השנייה. הפעם המבנה היה שונה באופן מהותי מאפריל. במקום לשלוח תחילה מאות כטב״מים וטילי שיוט ולתת למערכי ההגנה שעות של התרעה, שוגרו יותר מ־180 טילים בליסטיים משטח איראן. זמן הטיסה הקצר יותר צמצם את חלון ההיערכות והכריח את מערך ההגנה להתמודד בזמן קצר עם מספר גדול של מסלולים. איראן הציגה את המתקפה כתגובה לחיסולי הנייה, נסראללה ונילפורושאן.

היעדים היו בעיקר צבאיים. טילים כוונו, בין היתר, לעבר בסיסי חיל האוויר נבטים ותל נוף ולעבר מרחבים שבהם מצויים מתקנים ביטחוניים. מערכי חץ פעלו לצד מיירטים אמריקאיים; ספינות אמריקאיות ירו מיירטים נגד חלק מן הטילים. חלק מן הטילים חדרו ופגעו בבסיסים ובשטחים פתוחים, אך צה״ל הודיע שלא נגרמה פגיעה בכשירות חיל האוויר. פלשתינאי באזור יריחו נהרג מפגיעת חלק מטיל או מיירט שנפל. בניגוד לאפריל, עצם מספר הפגיעות הראה שמטח בליסטי צפוף יכול לחדור חלק ממעטפת ההגנה גם כאשר התוצאה האסטרטגית מוגבלת.

מהצד האיראני ניתן היה לראות שינוי למידה. הכטב״מים של אפריל נתנו זמן רב מדי להגנה, ולכן באוקטובר הושם הדגש על מהירות ורוויה בליסטית. גם אם שיעור החדירה נשאר נמוך ביחס למספר השיגורים, עצם העובדה שטילים פגעו בבסיסים העבירה מסר: הגנה אווירית אינה קיר אטום. מבחינת ישראל, המסקנה הייתה הפוכה אך משלימה. אם איראן תמשיך להגדיל את מספר הטילים והמשגרים, אי אפשר לבנות את כל תפיסת הביטחון רק על יירוט. נדרש גם לפגוע במערך הייצור, האחסנה והשיגור.

גם הפעם ההגנה לא הייתה ישראלית בלבד. שתי משחתות אמריקאיות במזרח הים התיכון שיגרו יחד כתריסר מיירטים לעבר הטילים האיראניים, וארצות הברית סיפקה התרעה ומעקב. ירדן סגרה את המרחב האווירי והפעילה מערכי הגנה נגד עצמים שחדרו לשטחה; שברים מן היירוטים נפלו בממלכה ופצעו אזרחים. היקף התרומה הירדנית באוקטובר היה קטן ומעורפל יותר מזה של אפריל, אבל העיקרון נשמר: המרחב בין איראן לישראל לא היה מסדרון חופשי, אלא שכבת הגנה שבה פעלו גם שותפות אזוריות.

מרגע שהסתיים המטח התחיל שלב של כמעט ארבעה שבועות שבו עצם בחירת היעדים הייתה חלק מן המלחמה. בישראל הועלו שלוש משפחות מטרות מרכזיות: מתקני הגרעין, תשתיות נפט ומטרות צבאיות. ממשל ביידן ניסה לצמצם את התגובה. הנשיא אמר בפומבי שלא יתמוך בתקיפה של מתקני הגרעין, ובוושינגטון הועברו מסרים גם נגד מהלך רחב שיערער את שוק האנרגיה. ארצות הברית, לעומת זאת, חיזקה את ההגנה על ישראל והודיעה על פריסת סוללת THAAD וצוות אמריקאי. כך נוצרה עסקה אסטרטגית לא־פורמלית: וושינגטון מסייעת להגנה ומנסה להשפיע על היקף התגובה ההתקפית.

ישראל בחרה במטרות צבאיות, אבל הבחירה לא הפכה את הפעולה לסמלית. בלילה שבין 25 ל־26 באוקטובר יצא לפועל מבצע ״ימי תשובה״. לפי צה״ל הותקפו מתקנים לייצור טילים, מערכי טילי קרקע־אוויר ויכולות אוויריות נוספות. התקיפה בוצעה בגלים ובעומק איראן, כאשר אחת המשימות החשובות הייתה לפתוח נתיבי טיסה ולצמצם את האיום מצד מערכי ההגנה.

המשמעות האסטרטגית נמצאה דווקא במטרות שאינן מרשימות לעין כמו מתקן גרעין. תצלומי לוויין וניתוחים עצמאיים הצביעו על פגיעות במבנים בפרצ׳ין

ובח׳וג׳יר הקשורים לתהליך הייצור של דלק מוצק לטילים. מתקני ערבוב דלק ומערכות ייצור מיוחדות הם צוואר בקבוק: ניתן להחזיק מאגר גדול של טילים, אבל אם נפגעת היכולת לייצר מנועים בקצב גבוה, קצב השיקום של הארסנל נפגע. לכן ״ימי תשובה״ לא נועד רק להשמיד את הטילים שכבר קיימים אלא לפגוע באפשרות להחליף אותם בעתיד.

במקביל הותקפה שכבת ההגנה האווירית שהייתה אמורה להגן על העומק האיראני. באפריל נפגע מכ״ם ההכוונה של מערכת S-300 סמוך לאספהאן; באוקטובר, לפי ניתוחי תצלומי לוויין והערכות מערביות, הוצאו מכלל פעולה שלוש מערכות S-300 נוספות — כך שארבע מערכות ה־S-300 האיראניות שנחשבו מבצעיות נפגעו במהלך שני הסבבים. צה״ל אישר שפגע במערכי טילי קרקע־אוויר וביכולות אוויריות נוספות שנועדו להגביל את חופש הפעולה הישראלי. במקביל נפגעו מתקני ייצור הטילים ומערבלי הדלק המוצק. לכן ״ימי תשובה״ לא היה רק תגמול על 1 באוקטובר: הוא פירק מראש חלק מן המכשולים שישראל תצטרך לעבור אם תבחר במערכה עמוקה יותר ב־2025.

איראן בחרה שלא להגיב מיד. בכירים איימו שתגובה נוספת תגיע, אך בפועל הסבב נעצר. הדבר לא החזיר את ההרתעה למצבה הקודם. באפריל איראן הראתה שהיא יכולה לשגר מאות אמצעים; באוקטובר היא שיפרה את תמהיל האש והצליחה לייצר יותר חדירות; אבל בכל סבב ישראל הראתה שהיא מסוגלת להגיע עמוק יותר ולפגוע במערכות שנועדו להגן על איראן. במונחים של המערכה שתיפתח שמונה חודשים אחר כך, ״ימי תשובה״ היה שלב הכנה ממשי.

טבלה 4 | קטגוריות התקיפה הישראליות ב״ימי תשובה״

קטגוריה	דוגמאות למטרות	מטרה מבצעית	המשמעות ליוני 2025
הגנה אווירית	S-300, מכ״מים, סוללות ומערכי גילוי	פתיחת נתיבי חדירה וצמצום סיכון למטוסים	פירוק שכבה מרכזית שהגנה על טהראן ואתרים אסטרטגיים
ייצור טילים	פרצ׳ין, ח׳וג׳יר, מערבלי דלק מוצק וציוד ייצור	פגיעה בקצב חידוש מלאי הטילים	יצירת צווארי בקבוק תעשייתיים שקשה להחליף תחת סנקציות
בסיסים ויכולות אוויריות	מתקנים צבאיים ויכולות נלוות	פגיעה בכוח שמגן על העומק	צמצום יכולת תגובה מקומית והרחבת חופש הפעולה
הימנעות מכוונת	מתקני גרעין ונפט לא הותקפו	שליטה בהסלמה מול איראן וארה״ב	שמירת האופציה לתקוף יעדים אלה במערכה אחרת

החלוקה מבוססת על הודעת צה״ל ועל ניתוחי תצלומי לוויין שפורסמו לאחר התקיפה.

ההבדל בין אפריל לאוקטובר ניכר גם ברמת ההתרעה. באפריל ידעו כולם שמתקפה איראנית מתקרבת במשך ימים, והכטב״מים עצמם סיפקו שעות נוספות. ב־1 באוקטובר חלון הזמן היה קצר בהרבה. ברגע שהתקבלו אינדיקציות לשיגור, אוכלוסייה של מדינה שלמה נדרשה לעבור למרחבים מוגנים בתוך דקות. עבור מערך הפיקוד זו הייתה הדגמה של האיום האמיתי מטיל בליסטי: לא רק ראש הקרב, אלא הקצב שבו הוא מכריח את המערכת לקבל החלטות.

היירוט גם נעשה סלקטיבי. מערך הגנה מודרני אינו מנסה ליירט כל עצם שעולה לאוויר. מחשבי השליטה מעריכים מסלול ונקודת נפילה, ומיירטים מוקצים בעיקר לטילים שמאיימים על שטחים בנויים או נכסים רגישים. לכן מספר ״טילים שלא יורטו״ אינו שווה למספר ״כישלונות״. חלקם מיועדים ליפול בשטח פתוח. בהערכת ביצועי 1 באוקטובר צריך להבחין בין טיל שהותר לו ליפול בשטח לא מסוכן לבין טיל שחדר ופגע במקום שבו נדרש יירוט.

עבור איראן, הפגיעות בבסיסי חיל האוויר היו חשובות לתודעה גם אם לא השביתו אותם. המשטר ביקש להראות שהיכולת הישראלית לפגוע באיראן אינה חד־כיוונית ושנכסים צבאיים ישראליים נמצאים תחת אש. עבור ישראל, העובדה שהמטוסים המשיכו לפעול מן הבסיסים לאחר הפגיעות הייתה חלק מן ההרתעה הנגדית. כך נוצר ויכוח תודעתי שבו כל צד מדגיש מדד אחר: איראן את עצם החדירה והפגיעה, ישראל את המשך הכשירות ואת שיעור היירוט.

בשלושת השבועות שאחר כך נבנה ״ימי תשובה״ תחת מגבלה אמריקאית ברורה. עצם ההכרזה שביידן מתנגד לפגיעה בגרעין או בנפט נתנה לאיראן מידע על גבולות הקואליציה, אך לא פתרה לה את בעיית המטרות הצבאיות. ישראל יכלה לבחור מתוך מערך גדול של בסיסים, מפעלי טילים וסוללות נ״מ. המשימה הייתה לייצר נזק מספיק גדול כדי לשקם הרתעה, בלי ליצור מצב שבו וושינגטון מתרחקת מן המבצע או שטהראן רואה חובה להגיב מיד.

פריסת THAAD האמריקאית הייתה חלק מן ההיערכות לאפשרות שאיראן תגיב על התגובה. זו דוגמה לאופן שבו הגנה והתקפה מחוברות. ככל שישראל יודעת שמערך ההגנה שלה מתוגבר, מרחב הבחירה ההתקפי שלה גדל. וככל שאיראן יודעת שהתגובה שלה תפגוש גם מיירטים אמריקאיים, המחיר הצפוי של סבב נוסף עולה. מערכת ההגנה האמריקאית לא קבעה מה ישראל תתקוף, אך היא השפיעה על סביבה שבה ההחלטה התקבלה.

התקיפה ב־26 באוקטובר כללה גם מאמץ דיכוי נ״מ לפני הכניסה למטרות העומק. בכך היא הייתה שונה מהפעולה הנקודתית באפריל. כאשר נדרשים גלים במספר אזורים, לא מספיק לפגוע במכ״ם אחד; צריך לשבש חלק מן הרשת כך שמטוסים וחימושים יוכלו לעבור במסלולים שונים. הדפוס הזה — פגיעה בנ״מ כדי לאפשר גלים עמוקים יותר — יהיה הבסיס של 13–14 ביוני 2025.

הנזק למערבלי הדלק המוצק חשוב במיוחד משום שמדובר בציוד גדול ומיוחד. לפי ניתוחי לוויין, כמה מן המבנים שנפגעו בפרצ׳ין ובח׳וג׳יר הכילו מערכות הדרושות להכנת דלק למנועי טילים. איראן יכולה לבנות מבנה חדש, אבל החלפת ציוד תעשייתי מדויק תחת סנקציות קשה יותר מהקמת קירות. לכן ההשפעה של ״ימי תשובה״ אינה נמדדת רק במספר הבניינים שנהרסו בלילה עצמו, אלא בקצב שבו התעשייה יכולה לחזור לייצר.

התגובה האיראנית שלא הגיעה היא גם נתון. אחרי 1 באוקטובר הבטיחו בכירים שאיראן תענה לכל תקיפה. לאחר 26 באוקטובר נשמעו שוב איומים, אך

לא נפתח סבב שלישי. הדבר יכול לנבוע משילוב של נזק, שיקולים מדיניים והערכת סיכון. בכל מקרה, ישראל קיבלה כמה חודשים שבהם המערך האיראני משקם הגנה וייצור תחת תנאים קשים יותר. זהו חלון שהפך בעל ערך כאשר המשטר בסוריה קרס בדצמבר.

5. נובמבר 2024 – פברואר 2025 | הטבעת נשחקת והגרעין מואץ

בנובמבר נראתה לכאורה אפשרות להאט את ההסלמה. רפאל גרוסי הגיע לטהראן, ובשיחות עם ההנהגה האיראנית עלתה האפשרות שלא להגדיל עוד את מלאי האורניום המועשר עד 60%. סבא״א אף אימתה ב־16 בנובמבר צעדים טכניים ראשונים שנועדו לאפשר עצירת גידול המלאי אם תתקבל החלטה. אלא שהמהלך לא הבשיל. נכון ל־26 באוקטובר, הנתון שנכלל בדוח נובמבר כבר עמד על 182.3 ק״ג ב־60%, והיחסים בין איראן למועצת הנגידים נשארו מתוחים.

כמה שבועות אחר כך איראן עברה בכיוון ההפוך. בדצמבר שינתה את אופן הפעלת מפעל ההעשרה בפורדו והחלה להזין לצנטריפוגות IR-6 חומר שכבר מועשר עד 20%, במקום חומר ברמה נמוכה יותר. המשמעות הטכנית הייתה קיצור גדול של הדרך ל־60%. סבא״א העריכה שהמערך החדש מאפשר ייצור של יותר מ־34 ק״ג אורניום ברמת 60% בחודש, לעומת קצב של כ־5–7 ק״ג בחודש בתקופה הקודמת. זו לא הייתה רק עלייה בכמות; זו הייתה קפיצה ביכולת לייצר מלאי גבוה בפרק זמן קצר.

ההאצה הגרעינית התרחשה דווקא כאשר המערכת האזורית שאמורה הייתה להגן על איראן נחלשה. הפסקת האש בלבנון בסוף נובמבר הגיעה לאחר שחיזבאללה ספג פגיעה קשה בדרג הפיקוד, במערכי האש ובתשתיות בדרום. ב־8 בדצמבר קרס משטר אסד בסוריה. אין צורך לחזור כאן על הקרבות שכבר הוצגו בפרקים הקודמים; מבחינת טהראן התוצאה חשובה: נתיב יבשתי מרכזי, מרחב פעילות של כוח קודס ובעל ברית מדינתי שהיה חלק מן הארכיטקטורה האיראנית יצאו מן המערכת. איראן נותרה עם פחות עומק מערבי בדיוק כאשר העימות הישיר עם ישראל כבר היה עובדה.

האירוניה הייתה ברורה. במשך שנים נועדו השלוחים לספק זמן והרתעה לתוכנית הגרעין. בסוף 2024, כאשר חלק מן השלוחים נשחקו, איראן האיצה דווקא את הגרעין. אפשר לראות בכך ניסיון לפצות על אובדן עומק אזורי באמצעות נכס אסטרטגי אחר, גם אם אין הוכחה שההחלטה התקבלה בנוסח מפורש כזה. לכל הפחות, שני התהליכים התרחשו יחד: ירידה בכוח ההרתעה האזורי ועלייה חדה במלאי הקרוב לרמת נשק.

ב־17 בינואר 2025 הגיע הנשיא פזשכיאן למוסקבה וחתם עם ולדימיר פוטין על ״אמנת השותפות האסטרטגית המקיפה״ בין רוסיה לאיראן. ההסכם הרחיב את שיתוף הפעולה בתחומי ביטחון, צבא, מודיעין, אנרגיה וכלכלה. חשוב לדייק במה שהוא לא היה: זו לא הייתה ברית הגנה הדדית שבה תקיפה על מדינה אחת מחייבת את השנייה לצאת למלחמה. הסעיפים הביטחוניים מחייבים, בין היתר, צד שלא לסייע לתוקף נגד הצד האחר ומספקים מסגרת עמוקה יותר לשיתוף פעולה, אך לא מנגנון אוטומטי המקביל לסעיף 5 של נאט״ו.

ההבחנה הזאת נראתה טכנית בינואר, אך הייתה מרכזית ביוני. איראן רצתה להראות שהיא אינה מבודדת ושהיא קשורה למעצמה גרעינית בעלת וטו במועצת הביטחון. רוסיה מצדה הרוויחה מן הכטב״מים, מן המסחר ומן האפשרות להקשות על ארצות הברית במזרח התיכון. אבל לשתי המדינות היה אינטרס לשמור לעצמן חופש פעולה. מוסקבה לא התחייבה להילחם בישראל או בארצות הברית אם הן יתקפו את איראן.

סין נשארה העוגן הכלכלי החשוב יותר. רכישות נפט סיניות סייעו לאיראן לשמור על הכנסות למרות הסנקציות, ובייג׳ינג המשיכה לתמוך בפתרון דיפלומטי

ולהתנגד להסלמה. אך גם כאן היה גבול ברור: סין לא סיפקה ערבות ביטחונית. כך, בתחילת 2025, איראן יכולה הייתה להצביע על שתי מעצמות גדולות כשותפות, אבל אף אחת מהן לא קיבלה על עצמה להגן פיזית על נתנז, פורדו או שמי טהראן.

ב־20 בינואר חזר דונלד טראמפ לבית הלבן. בתוך שבועיים, ב־4 בפברואר, הוא חתם על מזכר שהחזיר רשמית את מדיניות ״הלחץ המרבי״. המסמך קבע שהמטרה היא למנוע מאיראן נשק גרעיני ויכולת טילים בין־יבשתית, לפגוע בהכנסות שמממנות את משמרות המהפכה והשלוחים, וללחוץ על יצוא הנפט. השילוב היה מוכר מאופיו של ממשל טראמפ הראשון: איום כלכלי כבד יחד עם הצעה לעסקה חדשה בתנאים טובים יותר לארצות הברית.

באותו שבוע כמעט פרסמה סבא״א את התמונה שמסבירה מדוע הזמן נעשה חשוב כל כך. נכון ל־8 בפברואר 2025 הוערך מלאי ה־60% ב־274.8 ק״ג — עלייה של 92.5 ק״ג בתוך רבעון אחד. המלאי הכולל של אורניום מועשר הגיע ליותר מ־8.29 טונות. זהו השלב שבו המונח ״זמן פריצה״ נעשה מבלבל אם משתמשים בו בלי הסבר: היכולת לייצר כמות ראשונה של חומר מועשר לרמת נשק התקצרה מאוד, אבל הדרך מראשון החומר הזה לנשק גרעיני מבצעי עדיין דורשת צעדים נוספים שלא נמדדים רק בקילוגרמים של UF6.

המצב בסוף פברואר היה לכן פרדוקסלי. איראן הייתה חלשה יותר באזור מאשר שנה קודם, אך חזקה יותר מבחינת מלאי ההעשרה. טראמפ היה מאיים יותר מביידן, אבל גם מוכן יותר לשיחה ישירה אם יוכל להציג הסכם חדש כהישג. פזשכיאן ועראקצ׳י רצו הקלה בסנקציות, בעוד ח׳אמנאי ומשמרות המהפכה לא היו מוכנים לוותר על עיקרון ההעשרה בתוך איראן. מכאן התחיל מרוץ של שלושה חודשים בין דיפלומטיה לבין אפשרות של תקיפה.

הפגיעה בחיזבאללה ונפילת אסד שינו גם את הגאוגרפיה. לפני המלחמה יכלה איראן לראות מסלול רציף יחסית מן הגבול האיראני דרך עיראק וסוריה עד לבנון. הוא מעולם לא היה כביש פתוח לחלוטין — ישראל תקפה שיירות ומחסנים — אבל הוא סיפק עומק לוגיסטי. אחרי דצמבר 2024, השלטון החדש בדמשק לא היה חלק מן הציר והנוכחות האיראנית בסוריה הצטמצמה באופן דרמטי. עבור כוח קודס זו הייתה אובדן של תשתית, לא רק בעל ברית פוליטי.

באותה תקופה החות׳ים נשארו פעילים והמיליציות בעיראק עדיין היו קיימות, אך הן לא יכלו להחליף את לבנון וסוריה. תימן רחוקה, והיכולת שלה להעסיק את ישראל בים האדום אינה מספקת אותה הרתעה שמספקים אלפי משגרים במרחק קצר מן העורף הישראלי. עיראק יכולה לשמש עומק לשיגורים ולתנועה, אך אינה מאפשרת לאיראן להציב מול ישראל חזית קרובה כמו דרום לבנון. מכאן נוצר פער בתוך הטבעת: חלקים ממנה פעלו, אבל שכבת המגן החזקה ביותר במערב נחלשה.

התגובה הגרעינית בדצמבר הייתה לכן משמעותית גם אם אין מסמך איראני שקושר במפורש בין שני הדברים. השינוי בפורדו נתן לאיראן אפשרות לצבור 60% בקצב גבוה פי כמה. פורדו עצמו נבחר שנים קודם לכן כמיקום עמוק וקשה לתקיפה. ככל שהשלוחים נחלשים, חשיבותו של מתקן תת־קרקעי כזה עולה. הוא מגלם הגנה אחרת: לא באמצעות חיזבאללה או סוריה, אלא באמצעות סלע, עומק והנחה שלאויב אין חימוש מתאים.

אמנת רוסיה־איראן נחתמה בתוך אותו הקשר. ההסכם מדבר על שיתוף פעולה צבאי, חילופי משלחות, אימונים ואי־סיוע למדינה שתוקפת את הצד האחר. הוא גם מקדם קשרים בתחומי אנרגיה, תשתיות וסחר. אבל העדר חובת הגנה הדדית הוא לא פרט שולי. רוסיה, שהייתה שקועה במלחמה באוקראינה וניהלה קשרים גם עם ישראל, לא רצתה לתת לטהראן צ׳ק פתוח. איראן קיבלה סמל אסטרטגי חשוב — לא התחייבות שמטוס רוסי יגן על פורדו.

גם האפשרות לרכוש מערכות נשק מרוסיה הייתה מוגבלת בזמן. מטוס חדש או סוללת נ״מ אינם הופכים למבצעיים ביום שבו נחתם החוזה; נדרשים ייצור, הכשרת צוותים, תשתיות, תחזוקה ושילוב במערכת הפיקוד. לכן אפילו שיתוף פעולה עמוק יותר בתחילת 2025 לא יכול היה לתקן בתוך חודשים את הפגיעה בשכבות הנ״מ מאפריל ואוקטובר. המערכה ביוני תגיע לפני שהיחסים עם מוסקבה יספיקו להפוך ליכולת הגנה חדשה בקנה מידה גדול.

מזכר הלחץ המרבי של טראמפ הוסיף ממד של זמן גם לכלכלה. האיום להוריד את יצוא הנפט האיראני ולפגוע בגישה למערכת הפיננסית כוון למקור שממַמן את המדינה ואת משמרות המהפכה. טהראן ידעה שסין יכולה לקנות חלק מן הנפט ולהשתמש במנגנוני עקיפה, אבל סנקציות אמריקאיות על בנקים, ספנות ובתי זיקוק יכולות להעלות את המחיר. לכן פזשכיאן ועראקצ׳י הגיעו למרץ עם אינטרס אמיתי להסכם, גם אם לא עם נכונות לקבל כל תנאי.

המספר של 274.8 ק״ג ב־60% חשוב גם מבחינת ״מספר המטרות״. ככל שיש יותר חומר, ניתן לפזר אותו ביותר מכלים וביותר אתרים. תקיפה של מתקן ההעשרה אינה בהכרח משמידה גלילי UF6 המכילים אורניום מועשר שכבר הוצאו מן התהליך והועברו למקום אחר. מכאן הצורך במודיעין על המלאי עצמו, לא רק על הצנטריפוגות. זו תהיה אחת הבעיות שנותרו פתוחות אחרי יוני: ניתן לראות בתצלומי לוויין בניין שנפגע; קשה יותר לקבוע מה היה בתוך כל צילינדר והיכן הוא נמצא.

בסוף פברואר שני הצדדים היו לכן תחת לחץ מסוג שונה. ארצות הברית רצתה תוצאה מהירה שתמנע ממלאי ה־60% להפוך למשבר חמור יותר. איראן רצתה להסיר סנקציות בלי לוותר על הישגי השנים האחרונות. ישראל רצתה לוודא שהסכם חדש לא ישאיר לאיראן זמן פריצה קצר מדי. והעומאנים נדרשו למצוא ניסוח שמאפשר לכל צד לחזור לבירתו ולהציג הישג. בתוך התנאים האלה, כל שבוע של משא ומתן היה גם שבוע של פעילות בצנטריפוגות.

6. מרץ – 12 ביוני 2025 | שישים הימים האחרונים של הדיפלומטיה

ב־7 במרץ 2025 הודיע טראמפ כי שלח לח׳אמנאי מכתב והציע לפתוח במשא ומתן על תוכנית הגרעין. המכתב עצמו נמסר בטהראן ב־12 במרץ באמצעות היועץ הדיפלומטי של נשיא איחוד האמירויות, אנואר גרגאש. ההצעה נבנתה מראש בשני קצוות: אם איראן תחזור להסדר שמרחיק אותה מנשק גרעיני, היא תוכל לקבל הקלה כלכלית ושינוי ביחסים עם ארצות הברית; אם תסרב, ממשל טראמפ יחזיר את ״הלחץ המרבי״ ויותיר על השולחן גם אפשרות צבאית. כך נפתח המשא ומתן כשהדיפלומטיה והאיום אינם חלופות אלא שני חלקים של אותה אסטרטגיה.

איראן לא הסכימה לשיחות ישירות תחת איום. ב־26–27 במרץ העבירה את תשובתה דרך עומאן: היא מוכנה לשיחות עקיפות, אך דוחה משא ומתן ישיר כל עוד הסנקציות והלחץ נמשכים. מבחינת טהראן, החזרה לשולחן נבעה מאינטרס אמיתי. כלכלת המדינה נשארה תלויה ביצוא נפט שעובר בחלקו הגדול לסין, הסנקציות מקשות על בנקים, ספנות והשקעות, והמערכת האזורית שאמורה הייתה להגן על איראן נחלשה. אבל גם תחת הלחץ הזה ח׳אמנאי לא היה מוכן להציג את עצם ההעשרה כטעות שעליה איראן צריכה לוותר.

ב־21 במרץ תיאר סטיב וויטקוף בראיון לטאקר קרלסון את הצד החיובי של ההצעה. הוא אמר שטראמפ רוצה לאפשר לאיראן לצאת מן הבידוד, לצמוח כלכלית ולחזור אל מה שכינה ״ליגת האומות״. לכן המהלך האמריקאי לא היה רק דרישה לפרק צנטריפוגות; הוא הציע עסקה אסטרטגית רחבה יותר: פחות איום גרעיני ופחות עימות בתמורה למסלול שבו איראן יכולה לסחור, להשקיע ולהיות מדינה שמנהלת יחסים רגילים יותר. דווקא משום שההצעה נגעה במעמד המשטר, המחיר הפוליטי שלה היה גבוה: טהראן נדרשה להראות שלא נכנעה אחרי שנים של התנגדות.

הבחירה בעומאן כמתווכת הייתה טבעית. מוסקט שימשה במשך שנים ערוץ שבו איראן וארצות הברית יכולות להעביר מסרים גם בלי יחסים דיפלומטיים, ושר החוץ בדר אל־בוסעידי ניהל את התנועה בין המשלחות. ב־12 באפריל התקיים במוסקט הסבב הראשון. השיחות היו ברובן עקיפות, אבל בסיום התקיים גם מפגש קצר בין וויטקוף לעראקצ׳י. משרד החוץ העומאני תיאר אווירה ידידותית ומטרה להגיע להסכם הוגן ומחייב. כבר כאן היה ברור שהשאלה אינה אם איראן תוכל להחזיק תוכנית גרעין אזרחית, אלא כמה מן התשתית שמקצרת את הדרך לנשק יורשה לה להחזיק.

ב־19 באפריל נערך ברומא הסבב השני. עומאן הודיעה שהצדדים הסכימו לעבור לשלב הבא במטרה להגיע להסכם ״הוגן, מתמשך ומחייב״ שיבטיח כי איראן תהיה חופשית מנשק גרעיני ומסנקציות, תוך שמירה על האפשרות לפתח אנרגיה גרעינית לצורכי שלום. שבוע אחר כך, ב־26 באפריל, חזרו המשלחות למוסקט. הסבב השלישי כבר עסק בעקרונות, ביעדים ובדאגות הטכניות: רמות העשרה, סוגי צנטריפוגות, מלאי, פיקוח ומה עושים עם חומר שכבר הועשר. כלומר, המשא ומתן עבר מסיסמאות למספרים.

דווקא המעבר לפרטים חשף את המחלוקת הקשה ביותר. בתחילת התהליך נשמעו בוושינגטון ניסוחים שאפשרו לפרש כי העשרה מוגבלת תחת פיקוח עדיין אפשרית. במהלך מאי הקו האמריקאי התקשה: וויטקוף הציג ״אפס העשרה״ בתוך איראן כקו אדום. מבחינת טהראן זה היה הרבה יותר מתנאי טכני. לאחר

עשרות שנות השקעה, סנקציות וחיסולים, ויתור מלא על העשרה היה נתפס כהודאה שהלחץ הצבאי והכלכלי הצליח לכפות כניעה. לכן איראן הסכימה לדון בהגבלה, בדילול ובפיקוח — אבל לא לבטל את עצם היכולת להעשיר.

הסבב הרביעי התקיים במוסקט ב־11 במאי לאחר דחייה של המפגש שתוכנן לתחילת החודש. אל־בוסעידי אמר שהדיונים כללו "רעיונות שימושיים ומקוריים", אך לא פורסמה פריצת דרך. ב־18 במאי התקיימה בטהראן פגישה משולשת של עומאן, קטאר ואיראן. קטאר לא החליפה את עומאן כמתווכת; היא הוסיפה ערוץ בעל יתרון אחר — בעלת ברית מרכזית של ארצות הברית שמארחת את אל־עודייד, ובמקביל מדינה שמקיימת קשר ישיר עם טהראן. החיבור הזה יהיה חשוב עוד יותר כאשר המלחמה תגיע גם לשטחה של קטאר ביוני.

ב־23 במאי התקיים ברומא הסבב החמישי. עומאן סיכמה שנרשמה "התקדמות מסוימת" אך לא הושגו תוצאות מכריעות. בסוף מאי העבירו העומאנים לאיראן אלמנטים של הצעה אמריקאית חדשה. לפי פרסומים, ההצעה ביקשה להגביל באופן עמוק את ההעשרה ואת המלאי ולבנות מנגנון שימנע מאיראן לשמור זמן פריצה קצר. טהראן הודיעה שהנוסחה אינה מספקת והכינה הצעה נגדית. ב־4 ביוני דחה ח'אמנאי בפומבי את דרישת אפס ההעשרה; ב־9 ביוני הודיעה איראן שהתגובה שלה תועבר באמצעות עומאן.

טבלה 5 | ציר המגעים והמו"מ, מרץ–יוני 2025

תאריך	מהלך	מקום /תיווך	תוצאה מרכזית
7–12 במרץ	מכתב טראמפ	האמירויות	הצעה להסכם לצד לחץ
26–27 במרץ	תשובת איראן	עומאן	הסכמה לשיחות עקיפות
12 באפריל	סבב 1	מוסקט /עומאן	פתיחת התהליך
19 באפריל	סבב 2	רומא /עומאן	מעבר לדיון טכני
26 באפריל	סבב 3	מוסקט /עומאן	העשרה ,מלאי ופיקוח
11 במאי	סבב 4	מוסקט /עומאן	פער "אפס העשרה"
23 במאי	סבב 5	רומא /עומאן	התקדמות ;אין עסקה
31 במאי–9 ביוני	הצעות נגדיות	עומאן	איראן דוחה אפס העשרה
12–15 ביוני	סבב 6 נקבע	מוסקט /עומאן	לא התקיים לאחר פתיחת המבצע

בזמן שהדיפלומטים החליפו נוסחים, הצנטריפוגות המשיכו לפעול. סבא"א העריכה כי מלאי האורניום המועשר עד 60% עלה מ־274.8 ק"ג ב־8 בפברואר ל־408.6 ק"ג ב־17 במאי — תוספת של 133.8 ק"ג בתוך רבעון. בהערכות חיצוניות המשמעות הייתה שניתן, אם מתקבלת החלטה, להעשיר חומר נוסף לרמת נשק עבור ראש קרב ראשון בתוך ימים. אבל ההבחנה נשארת חיונית: זמן פריצה לחומר בקיע אינו זמן לבניית נשק גרעיני מבצעי. לאחר ההעשרה נדרשים המרה, מטלורגיה, מכלול נפץ, התאמה לראש קרב ומערכת נשיאה.

מכאן נבעה מחלוקת שאינה נמדדת רק בקילוגרמים אלא גם בזיכרון של איראן קיימה במשך כמה שנים את המגבלות המרכזיות של הסכם הגרעין 2018. מ־2015, ואז טראמפ פרש ממנו והחזיר את הסנקציות. מבחינת טהראן, הסכם חדש שאינו נותן תשובה לשאלה מה קורה אם נשיא אמריקאי עתידי פורש שוב אינו עסקה יציבה. מבחינת ממשל טראמפ, דווקא הפרישה מן ההסכם הישן יצרה צורך להראות שהפעם מתקבל הסדר טוב וממושך יותר. לכן כל דיון טכני על צנטריפוגות היה קשור גם לערבויות, לקצב הסרת הסנקציות ולשאלה מי נושא במחיר אם אחד הצדדים מפר.

שאלת ההעשרה הייתה הסמל של הפער. מבחינה טכנית מדינה יכולה להפעיל כורים אזרחיים גם כאשר הדלק מיוצר בחו״ל, ונדונו רעיונות של קונסורציום אזורי או אספקת דלק מבחוץ. מבחינת איראן, לעומת זאת, ויתור מוחלט על העשרה לאחר עשרות שנות השקעה, סנקציות וחיסולים היה מוצג כהודאה שהלחץ הצליח לכפות עליה כניעה. לכן טהראן יכלה לדון בהגבלת הרמה, בהפחתת מספר הצנטריפוגות ובפיקוח הדוק יותר, אך ״אפס העשרה״ נגע ישירות בסמל שהמשטר בנה סביב עצמאות מדעית וריבונות. מכאן גם הקושי של עומאן: כל נוסחה שמקטינה את זמן הפריצה צריכה עדיין לאפשר לשני הצדדים לטעון שלא ויתרו על עקרון יסוד.

זו גם הסיבה שהוויכוח על המלאי היה חשוב כמעט כמו הוויכוח על אחוז ההעשרה. אפילו אם איראן הייתה מסכימה לא להוסיף גרם חדש של 60%, מאות הקילוגרמים שכבר צברה נשארו מנוף. ניתן לדלל אותם, להוציאם למדינה שלישית או לשלב בין האפשרויות; לכל פתרון השפעה שונה על זמן הפריצה. דילול משאיר את החומר בתוך איראן אך מרחיק אותו מרמת נשק, ואילו הוצאה פיזית מן המדינה מקטינה את המלאי הזמין אך מחייבת מנגנון אמין להעברה ולאחסון. בלי פתרון למלאי, תקרת העשרה לבדה אינה מחזירה את איראן למצב של 2015.

מחלוקת מקבילה נגעה לסנקציות. איראן לא רצתה הסכם שמסיר מספר שמות מרשימה ומשאיר חברות זרות מפוחדות מעסקאות איתה; היא רצתה שינוי שניתן למדוד ביצוא הנפט, בגישה לבנקים ובהשקעות. ארצות הברית, מנגד, החזיקה שכבות שונות של סנקציות: חלקן גרעיניות, אחרות קשורות לטרור, לטילים, לזכויות אדם ולסיוע לרוסיה. לכן אפילו נוסחה מוסכמת על צנטריפוגות לא הייתה סוף הדיון. היה צריך לקבוע אילו מגבלות מוסרות, באיזה סדר, ומה קורה אם אחד הצדדים טוען שהשני מפר.

גם סדר הפעולות היה חלק מן העסקה. איראן ביקשה לראות הקלה כלכלית שניתן להרגיש בפועל — יותר יצוא נפט, גישה למערכת הבנקאית ויכולת של חברות זרות לבצע עסקאות בלי לחשוש מסנקציות משניות. ארצות הברית ביקשה שהצעדים הגרעיניים יהיו ניתנים לאימות לפני שהמנוף הכלכלי נעלם. מכאן נולדה בעיית שלבים: אם וושינגטון מסירה סנקציות ראשונה היא חוששת לאבד לחץ; אם איראן מפרקת תשתית או מוציאה מלאי ראשונה היא חוששת שתישאר בלי תמורה. לכן גם הסכמה עקרונית על אחוז ההעשרה לא הייתה מספיקה; היה צורך בלוח זמנים, אבני דרך ומנגנון שמגדיר מה נחשב הפרה ומה עושים אחריה.

בסוף מאי החריפה גם שאלת הפיקוח. דוח הסבא״א על הסכם הפיקוח תיאר שאלות שלא נפתרו בנוגע לחומר גרעיני ולאתרים לא מוכרזים, וכן את הקושי שנוצר לאחר צמצום יכולת הפיקוח בשנים הקודמות. ב־12 ביוני קבעה מועצת

הנגידים כי הכישלון המצטבר של איראן לשתף פעולה מהווה אי־עמידה בחובותיה. ההחלטה אינה קביעה שאיראן כבר בנתה פצצה, אך מבחינת ישראל וארצות הברית היא הפכה בעיה טכנית לבעיה של אמון: אם לא ניתן לדעת בוודאות מה קרה לחומר בעבר, קשה יותר לבנות קו בסיס להסכם חדש.

הטילים הבליסטיים עמדו ברקע אף שהאיראנים התנגדו לכלול אותם בהסכם הגרעין .מבחינת ישראל ,תוכנית שמקצרת את הדרך לחומר בקיע ומערך שמסוגל לשאת ראש קרב לטווח ישראל הם שני חלקים של אותו איום אסטרטגי .מבחינת טהראן ,הטילים הם תחליף חלקי לחיל אוויר מודרני וכוח ההרתעה הקונבנציונלי המרכזי שלה ,ולכן אינם נושא למסחר במסגרת הסכם גרעין .הפער הזה חשוב משום שגם עסקה מוצלחת על העשרה לא הייתה מסיימת את העימות הישראלי־איראני ;היא הייתה מטפלת במרכיב אחד בתוך מערכת איום רחבה יותר.

מעל כל הסבבים ריחף גם שעון אמריקאי .טראמפ אמר לאחר פתיחת המלחמה שנתן לאיראן שישים יום להגיע להסכם .הסבב הראשון התקיים ב־12 באפריל ;מכת הפתיחה הישראלית הגיעה בלילה שבין 12 ל־13 ביוני ,בערך חודשיים אחר כך .אין צורך להניח שכל פגישה התנהלה מול שעון עצר רשמי כדי להבין את ההשפעה :ככל שהשיחות נמשכו בלי פתרון ,גדל הקושי לטעון שהמשך הזמן הוא ניטרלי .מבחינת טהראן כל שבוע הוסיף אפשרות להגדיל את המלאי ; מבחינת ישראל כל שבוע כזה יכול היה גם לצמצם את חלון הפעולה.

מבחינת ישראל, השיחות עצמן יצרו דחיפות. התנאים הצבאיים ביוני 2025 היו נדירים: חיזבאללה נחלש, משטר אסד כבר לא סיפק לאיראן את העומק הסורי, ״ימי תשובה״ פגע במערכי S-300 ובתעשיית הטילים, והמודיעין הישראלי החזיק תוכנית שהוכנה במשך שנים. אם ארצות הברית תחתום על הסכם חדש ותסיר סנקציות, תקיפה ישראלית תיעשה קשה יותר מדינית; אם ישראל תחכה בזמן שמלאי ה־60% גדל, החלון הגרעיני ייסגר מן הצד השני. לכן המו״מ וההכנות למלחמה לא סתרו זה את זה — כל צד שיפר במקביל את חלופת המיקוח שלו.

עומאן וקטאר מילאו תפקידים שונים אך משלימים .מוסקט הייתה המתווכת של התהליך עצמו :היא אירחה ,העבירה נוסחים וניסתה להפוך קווים אדומים למנגנונים טכניים .קטאר נכנסה בעיקר כערוץ נוסף שיש לו קשר ישיר גם עם וושינגטון וגם עם טהראן .השילוב הזה היה חשוב משום שהמו״מ לא התנהל בחלל ריק ;בכל רגע היה צריך לנהל גם את הסיכון להסלמה אזורית .ביוני יתברר שלאותם ערוצים שעסקו בניסיון למנוע מלחמה יהיה תפקיד גם בניסיון לסיים אותה לאחר שכבר פרצה.

ב־12 ביוני הודיעה עומאן שסבב שישי יתקיים במוסקט ב־15 ביוני. שעות אחר כך כבר היה ברור שהמסלול המדיני הגיע לנקודת הקצה שלו. מבחינה דיפלומטית פגישה נוספת עדיין הייתה על הלוח; מבחינה גרעינית מועצת הנגידים קבעה אי־עמידה והמלאי ב־60% היה הגדול אי פעם; מבחינה צבאית ישראל העריכה שההגנ״א והמערכת האזורית נמצאים במצב נוח יותר לתקיפה מאשר בעבר. בלילה שבין 12 ל־13 ביוני החליטה ישראל שהסיכון שבהמתנה גדול יותר מן הסיכון שבמלחמה.

אי אפשר לדעת מה היה משיג הסבב השישי אילו התקיים. חמישה סבבים כבר צמצמו חלק מן הפערים אך לא פתרו את השאלה המרכזית של העשרה על אדמת איראן, ומנגד עצם העובדה ששני הצדדים המשיכו לקבוע פגישות מוכיחה שהערוץ לא היה מת. זו נקודת המתח שצריך להשאיר לקורא: ישראל לא תקפה

לאחר שהדיפלומטיה הוכחה כבלתי אפשרית באופן מוחלט, אלא כאשר החליטה שהזמן הדרוש לבחון אותה עוד עלול לעלות במחיר אסטרטגי גדול יותר. המהלך הצבאי הפסיק את המשא ומתן — והוא גם שינה את התנאים לכל משא ומתן שיבוא אחריו.

7. 13–24 ביוני 2025 | "עם כלביא" ו"פטיש חצות"

לרגע הזה ישראל התכוננה במשך שנים. בנק מטרות, מודיעין על תוכנית הגרעין, מפעלי טילים, סוללות נ"מ, מפקדות, מדענים, תשתיות תת־קרקעיות ונתיבי טיסה נבנו ונאספו הרבה לפני שהתקבלה החלטה לצאת למלחמה. במשך שנים הייתה השאלה אם ישראל תצליח להגיע לאיראן בלי שחיזבאללה והמערכת האזורית יכריחו אותה לשלם מחיר בלתי נסבל. ביוני 2025, אחרי שחיקת הטבעת ופגיעת "ימי תשובה" בהגנה האווירית, נפתח החלון שעליו נבנו התוכניות. "עם כלביא" לא הייתה עוד תגובה למטח: זו הייתה המערכה שלשמה נבנתה יכולת העומק הישראלית — ניסיון לפגוע בו־זמנית בפיקוד שמנהל את המלחמה, בתוכנית הגרעין ובמערך הטילים הבליסטיים.

13 ביוני | מכת הפתיחה

בשעות הלילה פתחה ישראל במבצע "עם כלביא". לפי דובר צה"ל השתתפו בגל הפתיחה כ־200 מטוסי קרב שהטילו יותר מ־330 חימושים על יותר ממאה מטרות. במכת הפתיחה חוסלו רמטכ"ל הכוחות המזוינים מוחמד באקרי, מפקד משמרות המהפכה חוסיין סלאמי ומפקד מפקדת חאתם אל־אנביא ע'ולאם עלי רשיד. בהמשך אושר גם חיסולו של אמיר עלי חאג'יזאדה, מפקד זרוע האוויר־חלל של משמרות המהפכה, יחד עם בכירים במערך הטילים. הפגיעה בדרג הזה נועדה ליצור יותר מאבדן כוח אדם: לשבש את שרשרת הפיקוד דווקא בשעות שבהן איראן צריכה לארגן תגובה.

במקביל הותקפו נתנז, אתר הגרעין באספהאן, מערכי נ"מ, בסיסים ומתקני טילים. סבא"א אישרה כבר באותו יום שמתחם ההעשרה בנתנז נפגע. בדיקה ראשונית לא הצביעה על עלייה ברמת הקרינה מחוץ לאתר. ישראל תקפה גם משגרים וטילים בליסטיים, חלקם לפני שיכלו להיכנס למחזור ירי. השילוב בין גרעין לטילים היה מכוון: גם אם תוכנית הגרעין נפגעת, איראן יכולה עדיין לנסות לייצר הרתעה באמצעות מאות טילים; ואם רק הטילים נפגעים, הגרעין נשאר כמרכיב אסטרטגי.

ההפתעה לא נשענה רק על המטוסים. בפרסומים ישראליים לאחר הפתיחה נחשף כי במקביל למערכה האווירית הופעלו מבצעים חשאיים בתוך איראן. מערכות נשק מדויקות ואמצעים שהוחדרו מראש הופעלו בסמוך למערכי הגנה אווירית וליעדים שנועדו לאיים על המטוסים. המטרה הייתה לפתוח את הדקות הראשונות של המלחמה כשההגנ"א האיראני כבר נמצא תחת אש מכמה כיוונים ולא מסוגל להבין מיד מהו מקור התקיפה.

במקביל פורסם על בסיס כטב"מים שהוקם בחשאי בתוך איראן ועל אמצעים שהופעלו נגד משגרי טילים ומערכות קרקע־אוויר. הפעולות האלה אינן תחליף לחיל האוויר אלא מכפיל כוח שלו: אם מכ"ם, משגר או סוללה נפגעים מן הקרקע רגע לפני שהגל האווירי נכנס, הנתיב של עשרות מטוסים נעשה בטוח יותר. עצם היכולת לבנות תשתית כזאת בתוך איראן המחישה את עומק החדירה המודיעינית הישראלית — ובמכת הפתיחה היא התחברה בפעם הראשונה לקמפיין אווירי רחב.

בערב החלה התגובה האיראנית. כטב"מים וטילים בליסטיים שוגרו לעבר ישראל, והעורף עבר לשגרת התרעות, כניסה למרחבים מוגנים וחיפוש אחרי זירות נפילה. בניגוד לאפריל, ישראל לא התכוונה להמתין לסיום המטח ואז לבחור תגובה. תקיפת המשגרים הייתה חלק מאותו מבצע: ככל שניתן להשמיד

טיל על הקרקע או משגר לפני הירי, קטן העומס על מערכי חץ וקלע דוד ועל המיירטים האמריקאיים.

מעבר לחיסול הפיקוד, מכת הפתיחה נועדה לשבור בבת אחת את שלוש המערכות שמאפשרות לאיראן להחזיק מלחמה: הגרעין, האש וההגנ״א. כ־200 מטוסי קרב הטילו יותר מ־330 חימושים על יותר ממאה מטרות. במערב איראן הותקפו מכ״מים, משגרי קרקע־אוויר ומערכי גילוי כדי לפתוח את נתיב הכניסה; בנתנז נפגע אתר ההעשרה המרכזי; באספהאן הותקפו תשתיות מחזור הדלק; ובמקביל הותקפו בסיסי חיל האוויר, משגרי טילים בליסטיים וטילים שהיו מיועדים לשיגור. כבר במהלך היממה הראשונה נדרש המשטר להחליף את הדרג הבכיר ביותר שלו בזמן שהתקיפות ממשיכות.

14 ביוני | הדרך לטהראן נפתחת

ביום השני הודיע צה״ל שב־24 השעות הראשונות הותקפו יותר מ־150 מטרות ויותר מ־400 רכיבים. בלילה פעלו יותר משבעים מטוסי קרב במרחב טהראן והותקפו יותר מארבעים יעדים הקשורים לטילים ולהגנה אווירית. דובר צה״ל ניסח את הישג הביניים בצורה חדה: הדרך לטהראן פתוחה. מבחינה צבאית הכוונה הייתה שהפגיעה במערכי הנ״מ במערב ובמרכז איראן מאפשרת למטוסים לפעול בעומק זמן רב יותר, עם פחות צורך להישען רק על חימוש ארוך טווח המשוגר מחוץ למרחב המאויים.

באותו יום הודיע צה״ל על חיסולם של יותר מעשרים מפקדים במערכת הביטחון האיראנית ועל תשעה מדענים ובכירים מקצועיים בתוכנית הגרעין. התקיפה נגד אנשי ידע עוררה ויכוח שונה מזה של פגיעה במתקן. צנטריפוגות ניתן להחליף באמצעות תעשייה; ידע אנושי נבנה לאורך שנים. מבחינת ישראל, פגיעה במנהלים ובמדענים נועדה להאריך את זמן השיקום גם אם איראן תשיג מחדש ציוד. מבחינת איראן, היא הרחיבה את המערכה מעבר למתקנים פיזיים אל שכבת הידע והניהול.

הירי האיראני נמשך והחל לגבות מחיר בעורף. טילים שחדרו את ההגנה פגעו באזורים בנויים, ובימים הראשונים נרשמו זירות קשות במרכז ובצפון. השילוב בין אחוזי יירוט גבוהים לבין נזק כבד במספר קטן של חדירות חזר על הלקח מאוקטובר: אין צורך שמאות טילים יפגעו כדי שמטח יהיה מסוכן; בניין מגורים שנפגע ישירות יכול ליצור עשרות נפגעים גם כאשר רוב הטילים יורטו.

ב־14 ביוני הפך הישג ההפתעה לניסיון להשיג עליונות אווירית מתמשכת. יותר מ־70 מטוסי קרב פעלו במרחב טהראן וביצעו גל שבו הותקפו יותר מארבעים מטרות הקשורות לטילים ולהגנה אווירית. לפי צה״ל, המטוסים שהו כשעתיים וחצי בשמי הבירה והמערכת הישראלית החלה להפעיל כטב״מים באופן רציף לציד מטרות. באותו יום הודיע הצבא על חיסול יותר מעשרים מפקדים במנגנוני הביטחון ועל תשעה מדענים ובכירים הקשורים לתוכנית הגרעין. ההכרזה ש״הדרך לטהראן פתוחה״ הייתה לכן תיאור מבצעי: שכבות הנ״מ במערב כבר לא הצליחו למנוע מן הכוח לעבור אל מרכז המדינה.

15 ביוני | הגרעין, הייצור והעורף

ב־15 ביוני השתתפו כ־50 מטוסי קרב בתקיפות על תשתיות ומטרות הקשורות לפרויקט הגרעין בטהראן. במקביל הותקפו אתרי ייצור אמצעי לחימה, משגרי קרקע־אוויר ותשתיות לאחסנת ולשיגור טילים. חיל האוויר וחיל הים דיווחו שעד אז יורטו יותר ממאה כטב״מים איראניים. הגנת הכטב״מים נבנתה ממטוסי

קרב, מסוקים, ספינות, מערכי נ״מ ולוחמה אלקטרונית; מפני שהכטב״ם איטי וזול יחסית, האתגר היה לבצע את היירוט באמצעי המתאים ולא לבזבז בכל מקרה מיירט יקר.

באותו סוף שבוע פגיעות טילים בישראל המחישו את הצד השני של המשוואה. בטמרה ובבת ים נהרגו אזרחים, מבנים קרסו וכוחות פיקוד העורף נדרשו לחילוץ בתוך הריסות. אלה לא היו ״זליגות״ מן המערכה האווירית אלא האסטרטגיה האיראנית עצמה: כל עוד המשגרים שורדים, ניתן לייצר לחץ על העורף הישראלי ולהעלות את המחיר של כל יום נוסף. לכן ציד המשגרים קיבל עדיפות הולכת וגדלה בתוך בנק המטרות.

ב־15 ביוני עבר מרכז הכובד אל היכולת לייצר את האיום מחדש. כ־50 מטוסי קרב תקפו בטהראן תשתיות ומטרות של הפרויקט הגרעיני, ובגלים נוספים הותקפו מתקני ייצור אמצעי לחימה, רכיבים לתעשיית הטילים, משגרי קרקע־אוויר ואתרי אחסון ושיגור. ההיגיון היה שונה מתקיפה של משגר בודד: גם אם המשגר נהרס, מפעל שמייצר מנועים, מערבל דלק או רכיב הנחיה יכול להחזיר את המלאי בעוד חודשים. באותו יום דיווחו חיל האוויר וחיל הים על יותר ממאה כטב״מים איראניים שיורטו מאז תחילת המערכה, והחיבור בין תקיפת הייצור לבין ההגנה בעורף נעשה גלוי.

16 ביוני | ציד המשגרים והפגיעה במודיעין

בלילה שבין 15 ל־16 ביוני תקף חיל האוויר כ־100 מטרות באזור אספהאן באמצעות כ־50 מטוסים וכלי טיס. צה״ל הודיע שמאז פתיחת המבצע הושמדו יותר מ־120 משגרי טילים בליסטיים — כשליש מן המשגרים שהעריך כי היו בידי המשטר. באחד הגלים הושמדו יותר מעשרים טילים דקות לפני שיגורם. גם אם המספרים מבוססים על הערכת צה״ל ולא על ספירה איראנית פתוחה, הכיוון המבצעי ברור: ישראל ניסתה להפוך את המערכה ממלחמת יירוט למלחמת מניעה על הקרקע.

באותו לילה נכנסה גם זרוע הים עמוק יותר למערך ההגנה. מערכת ״ברק מגן״ הופעלה מבצעית לראשונה מספינת סער 6, ובמקביל נעשה שימוש במערכת ההגנה ארוכת הטווח LRAD. עד 16 ביוני דיווח חיל הים שכוח ספינות הטילים יירט כ־25 כטב״מים איראניים. כך חולקה משימת ההגנה: חץ מול הטילים הבליסטיים, מטוסי קרב ומסוקים מול חלק מן הכטב״מים, ספינות הטילים מול איומים מעל הים ולוחמה אלקטרונית נגד חלק מן הכלים ללא שיגור מיירט.

באותו יום הודיע צה״ל על חיסול ארבעה בכירי מודיעין, ובהם ראש ארגון המודיעין של משמרות המהפכה וסגנו וכן בכירים במודיעין כוח קודס. הותקפו גם מפקדות בטהראן, משאיות שהובילו טילים ומערכות נ״מ, ושני מטוסי F-14 הושמדו בשדה תעופה. הפגיעה במטוסים הישנים לא שינתה לבדה את מאזן הכוחות; היא המחישה עד כמה העומק האיראני חדל להיות מרחב בטוח.

הלילה היה קשה במיוחד בישראל. טילים פגעו בכמה מוקדים בצפון ובמרכז ושמונה אזרחים נהרגו. דובר צה״ל עצמו קשר בין הקושי בעורף לבין המאמץ לפגוע במשגרים לפני הירי. זו הייתה התחרות המרכזית של המערכה: איראן ניסתה לשמר מספיק משגרים ניידים כדי להמשיך להמטיר מטחים; ישראל ניסתה למצוא אותם, להשמידם ולדחוף את צוותי השיגור להתרחק מן המרחבים שבהם ניתן לפעול ביעילות.

ב־16 ביוני הגיע ציד המשגרים לנתון שממחיש את הקצב: צה״ל הודיע כי יותר מ־120 משגרי טילים בליסטיים — בערך שליש מן המערך האיראני לפי הערכתו באותו שלב — כבר הושמדו. באחת התקיפות זוהו יותר מעשרים טילים זמן קצר לפני שיגורם. באותו יום חוסלו ארבעה בכירי מודיעין, אותרה משאית שהובילה משגר נ״מ בכביש טהראן–קום ושני מטוסי F-14 נפגעו על הקרקע. גם חיל הים נכנס עמוק יותר להגנת העורף: ״ברק מגן״ ו־LRAD הופעלו מבצעית, וספינות הטילים יירטו כטב״מים מעל הים. המטרה הייתה לכרסם בו־זמנית בכמות האש, ביכולת להסתיר אותה וביכולת להגן עליה.

17 ביוני | שחיקת ההגנה האווירית והחלפת מפקדים

ב־17 ביוני הודיע צה״ל שיותר משבעים סוללות ומרכיבים של הגנה אווירית איראנית הותקפו מאז תחילת המערכה. במקביל הותקפו אתרי אחסנה ושיגור של טילי קרקע־קרקע בלב איראן. המשמעות של מספר כזה אינה רק השמדת סוללות. מערכת נ״מ מבוססת על שילוב מכ״מים, מרכזי שליטה, טילים, קשר ומידע. כאשר חלק מן הרשת נפגע, גם סוללה שלא הושמדה עלולה לפעול בתנאים גרועים יותר.

באותו יום הודיעה ישראל על חיסולו של עלי שאדמאני, שמונה לאחר מכת הפתיחה לעמוד בראש מפקדת חאתם אל־אנביא במקום רשיד. חשוב לדייק בתפקיד: שאדמאני לא היה ״רמטכ״ל איראן״, אלא מפקד המפקדה המרכזית שמחברת בין הזרועות בשעת מלחמה. חיסול מחליף ימים ספורים לאחר שמונה נועד להעביר מסר לצמרת: עצם קבלת התפקיד אינה מחזירה את הרציפות, והמערכת הישראלית מסוגלת לעקוב גם אחרי מי שנכנס במהירות לחלל שנוצר.

בישראל נמשכו מטחים ופגיעות, אך קצב השיגור לא נשאר קבוע. ככל שהמשגרים נפגעו וככל שחיל האוויר הרחיב נוכחות, היה קשה יותר לאיראנים לרכז מטחים גדולים בלי לחשוף צוותים וכלים. אין פירוש הדבר שהאיום נעלם. מאות טילים נותרו, חלקם במתקנים תת־קרקעיים, ומשגר נייד יכול לצאת לזמן קצר, לירות ולהסתתר. אולם הלחץ האווירי אילץ את איראן לנהל את הארסנל בתנאים שאינם דומים לשגרה.

ב־17 ביוני התמקד המאמץ בהרחבת המסדרון האווירי ובהמשך פירוק מערך האש. צה״ל דיווח שיותר משבעים סוללות או מרכיבים של מערך טילי הקרקע־אוויר האיראני כבר הותקפו, ובמקביל בוצעו גלים נגד אתרי שיגור ואחסון של טילי קרקע־קרקע בלב איראן. באותו יום חוסל עלי שאדמאני, שמונה למפקד מפקדת חאתם אל־אנביא לאחר חיסול קודמו במכת הפתיחה. העובדה שגם מחליף שמונה בזמן מלחמה אותר בתוך ימים הייתה חלק מן הלחץ על מערכת הפיקוד: לא די להחליף שם בראש התרשים אם המפקדה, אמצעי הקשר והמסלולים שבהם הוא נע נשארים תחת איסוף מודיעיני.

18 ביוני | תעשיית הגרעין ומערך הייצור

ב־18 ביוני עבר חלק מן המאמץ הישראלי אל שכבת הייצור. צה״ל הודיע על תקיפת אתר לייצור צנטריפוגות ומספר מתקנים לייצור אמצעי לחימה. במערב איראן השתתפו כ־25 מטוסים בתקיפת יותר מארבעים מטרות, ובהן אתרים צבאיים וכלי טיס. מסוקי תקיפה איראניים הושמדו באזור כרמאנשאה. עד אותו יום דיווח חיל האוויר על יותר מ־600 תדלוקים אוויריים במהלך המערכה — נתון שממחיש את העומס הלוגיסטי של פעולה רציפה במרחק כזה.

הקצב הזה נשען על לוגיסטיקה אווירית בקנה מידה חריג. עד 18 ביוני ביצעה טייסת 120 יותר מ־600 תדלוקים אוויריים בשמי המזרח התיכון. עבור גיחה לטהרן, אספהאן או מערב איראן, התדלוק אינו פרט טכני: הוא מאפשר למטוסים להישאר זמן רב באזור המטרה, לשאת חימוש כבד יותר, לשנות יעד בזמן אמת ולחזור לבסיס עם עתודת דלק. בלעדיו, "יום־יום" מעל איראן היה הופך למגבלה מבצעית בפני עצמה.

גם הכור הלא פעיל בח'ונדאב/אראכ הותקף. סבא"א הבהירה שהכור לא היה פעיל ולא הכיל חומר גרעיני ולכן לא צפויה ממנו השלכה רדיולוגית. במקביל המשיכה הסוכנות לעקוב אחרי הנזק בנתנז ובאספהאן. ההבחנה בין אתר גרעיני פעיל לבין מבנה הקשור למחזור הדלק הייתה חשובה: המונח "תקיפת הגרעין" מכסה מערך רחב מאוד — העשרה, המרה, ייצור צנטריפוגות, מעבדות, מתקני מחקר ואנשים. אין פגיעה אחת שמבטלת את כל השרשרת.

ב־18 ביוני עבר חלק מן המאמץ הישראלי אל שכבת הייצור. כ־25 מטוסי קרב תקפו יותר מארבעים מטרות צבאיות במערב איראן, ובגלים אחרים הותקפו אתר לייצור צנטריפוגות, מפעלי נשק, תשתיות בטהראן והכור הלא־פעיל באראכ. בבסיס באזור כרמאנשאה הושמדו שמונה מסוקי תקיפה בשני גלים. מאחורי קצב הגיחות עמדה לוגיסטיקה חריגה: עד אותו יום ביצעה טייסת 120 יותר מ־600 תדלוקים אוויריים. התדלוק איפשר למטוסים לשאת חימוש רב יותר, להישאר זמן רב מעל אזור המטרה ולשנות יעד בזמן אמת — תנאי הכרחי לקמפיין שנמשך יום אחר יום במרחק של יותר מאלף ק"מ.

19 ביוני | איראן מנסה לשקם את האש

ב־19 ביוני הודיע צה"ל שזוהו ניסיונות איראניים לשקם אתרי שיגור שנפגעו במערב המדינה, והם הותקפו שוב. זו נקודה חשובה להבנת המערכה: הפגיעה אינה קבועה רק משום שמטרה הושמדה ביום הראשון. צוותים יכולים להזיז ציוד, לפתוח מנהרות, להביא משגר חלופי ולחדש קשר. לכן חלק מן הגיחות הוקדשו לאותם מרחבים פעם אחר פעם. במלחמת שחיקה של תשתית ניידת, שמירת מודיעין רציף חשובה לא פחות מעוצמת מכת הפתיחה.

באותו בוקר פגע טיל איראני בבית החולים סורוקה בבאר שבע וגרם נזק נרחב למבנים ולמערכות. זירות נוספות נרשמו במרכז הארץ. הפגיעה בבית חולים חידדה את פער התודעה בין הצדדים: איראן הציגה חלק מן השיגורים כתקיפה נגד יעדים צבאיים ומודיעיניים, אך טיל בליסטי כבד שנופל במרחב עירוני יוצר נזק אזרחי גדול גם אם היעד המוצהר נמצא בסביבה. ישראל מצדה השתמשה בפגיעה כדי להמחיש מדוע הפחתת מספר המשגרים היא משימה אסטרטגית ולא רק הישג סטטיסטי.

ב־19 ביוני נראתה לראשונה בצורה ברורה תחרות השיקום. מודיעין זיהה ניסיונות איראניים להחזיר לפעולה אתרי שיגור במערב המדינה, וחיל האוויר חזר ותקף אותם. במקביל המשיכו חיל האוויר וחיל הים ליירט מאות כטב"מים ששוגרו לאורך המערכה. באותו יום פגע טיל איראני בבית החולים סורוקה בבאר שבע וגרם נזק כבד, המחשה לכך שהשחיקה במערך האש אינה מבטלת את הסיכון מכל חדירה בודדת. מבחינת ישראל, המשמעות הייתה שאין די ב"לסמן וי" על אתר שהותקף; צריך לעקוב אחריו, לזהות ציוד שחוזר ולהכות שוב לפני שהמשגר או המחסן חוזרים למחזור האש.

20 ביוני | העמקת התקיפות והדיפלומטיה חוזרת

ב־20 ביוני תקפו יותר מחמישים מטוסי קרב מטרות שצה״ל הגדיר כבעלות עדיפות בתוכנית הגרעין וכן אתרים תעשייתיים לייצור רכיבי טילים בטהראן. יותר מעשרים וחמישה מטוסים נוספים תקפו יותר משלושים וחמישה רכיבים של אחסנה ושיגור טילים באזורי תבריז וכרמאנשאה. הותקפה גם מפקדת ביטחון הפנים של המשטר. המערכה התרחבה אפוא ממערכות שנועדו לפגוע בישראל אל מערכות שליטה וביטחון שמאפשרות למשטר לנהל מלחמה ולשמור על יציבותו.

באותו יום ניסתה אירופה להחזיר את המסלול המדיני. עראקצ׳י נפגש בז׳נבה עם שרי החוץ של בריטניה, צרפת וגרמניה ועם נציגת האיחוד האירופי. האיראנים הסכימו להמשיך לדבר על הגרעין, אך התעקשו שהפסקת התקיפות היא תנאי מעשי לכל משא ומתן עם ארצות הברית. האירופים ניסו להציע מסלול שמונע הצטרפות אמריקאית למלחמה ומחזיר את השיחות לשולחן. הפגישה לא יצרה פריצת דרך. בשלב הזה איראן רצתה קודם לעצור את האש; ישראל רצתה לנצל את חופש הפעולה שנוצר לפני שהמערכה נעצרת.

ב־20 ביוני נשמר קצב גבוה בשתי זירות בתוך איראן. יותר מ־50 מטוסי קרב תקפו בטהראן יעדים שהוגדרו בעדיפות גבוהה בתוכנית הגרעין לצד אתרים תעשייתיים לייצור רכיבי טילים. במקביל, יותר מ־25 מטוסים תקפו מעל 35 רכיבי אחסון ושיגור באזורי תבריז וכרמאנשאה. שלושה משגרים שהיו מוכנים לירי לעבר ישראל ומפקד שפעל להוציא את המטח לפועל הותקפו לפני השיגור, ומטה ביטחון הפנים בטהראן נפגע אף הוא. השילוב בין מטרה אסטרטגית במרכז הבירה לבין ציד משגר בקצה המערבי מראה כיצד המערכה כבר הופעלה כרשת אחת ולא כאוסף גיחות נפרדות.

21 ביוני | כוח קודס וההחלטה האמריקאית

ב־21 ביוני המשיכו חיל האוויר וחיל הים ליירט כטב״מים, וצה״ל תקף משגרי כטב״מים ומתקני טילים בדרום־מערב איראן. באותו יום פורסם חיסולו של סעיד איזדי, בכיר כוח קודס שהיה אחראי, לפי צה״ל, על הקשר עם חמאס ועל העברת מימון ונשק. החיסול החזיר את הפרק אל נקודת הפתיחה שלו: כוח קודס בנה במשך שנים את השכבות שמרחיקות את המלחמה מאיראן; כעת אחד הבכירים שניהלו את הקשר עם אחת השכבות חוסל בתוך איראן עצמה.

מאחורי הקלעים התקרבה ארצות הברית להחלטה שהייתה יכולה לשנות את המלחמה. הבעיה המרכזית הייתה פורדו. המתקן נחצב עמוק בהר והוא יעד קשה מאוד לחימוש רגיל. לישראל היו יכולות לפגוע בתשתיות סביבו ולחסום כניסות, אך לא הייתה ודאות שתוכל להשמיד את האולמות העמוקים. לארצות הברית היה חימוש ייעודי — GBU-57 Massive Ordnance Penetrator — ומפציצי B-2 המסוגלים לשאת אותו. לכן שאלת הצטרפות וושינגטון לא הייתה רק פוליטית; היא הייתה קשורה למטרה שבגללה המבצע נפתח.

ב־21 ביוני המשיכה איראן לנסות להציף את מערך ההגנה בכטב״מים; חיל האוויר דיווח על ארבעים כלים שיורטו במהלך הלילה. במקביל הותקף בדרום־מערב איראן אתר צבאי ובו משגרי טילים, ומטוסי F-14 נוספים נפגעו. באותו יום חוסל סעיד איזדי, מפקד גיס פלשתין בכוח קודס, שנחשב לצומת מרכזי בקשר בין איראן לחמאס. החיסול חיבר את המערכה בתוך איראן חזרה לנקודה שבה הספר התחיל: האיש שעסק בחימוש ובמימון הזירה הפלשתינאית חוסל בזמן שהמערכת שנועדה להרחיק את המלחמה מאיראן כבר נשחקה.

22 ביוני | מבצע ״פטיש חצות״

בלילה שבין 21 ל־22 ביוני עברה ארצות הברית מן ההגנה והסיוע למתקפה ישירה. פיקוד המרכז האמריקאי ביצע את מבצע ״פטיש חצות״ נגד פורדו, נתנז ואספהאן. לפי הפנטגון השתתפו במבצע יותר מ־125 כלי טיס. כוח התקיפה העיקרי כלל שבעה מפציצי B-2, שכל אחד מהם נשא שתי פצצות חודרות בונקרים GBU-57. בסך הכול הוטלו 14 פצצות כאלה — השימוש המבצעי הראשון בחימוש. צוללת אמריקאית שיגרה יותר משני תריסרי טילי טומהוק לעבר תשתיות באספהאן.

המבצע נבנה גם כהונאה. חלק ממפציצי B-2 יצאו מערבה כדי למשוך תשומת לב, בעוד כוח התקיפה העיקרי טס מזרחה במשך שעות ארוכות עם מינימום תקשורת וביצע תדלוקים אוויריים רבים. מעל אזור המטרה שולבו מטוסי ליווי ודיכוי הגנה. לפי התדרוך האמריקאי, התקיפות בשלושת האתרים בוצעו בחלון קצר מאוד לפנות בוקר. המטרה הייתה לפגוע בו־זמנית במתקנים לפני שאיראן יכולה לשנות את פריסת ההגנה או להעביר את המלאים.

הצהרות פוליטיות הגיעו מהר יותר מהערכת הנזק. טראמפ הודיע שהאתרים ״הושמדו״, ובכירים אמריקאים וישראלים הציגו פגיעה קשה מאוד. סבא״א הייתה זהירה יותר. היא אישרה שפורדו, נתנז ואספהאן הותקפו והחלה לנתח תצלומים ומידע. ב־24 ביוני דיווחה על נקודות פגיעה נוספות בפורדו ובנתנז, אך בלי גישה פיזית למתקנים התת־קרקעיים לא ניתן היה לתת מיד תשובה מלאה על מצב כל הצנטריפוגות והמלאי.

מבחינת המבצע הישראלי, כניסת ארצות הברית פתרה לפחות חלק מן הבעיה של פורדו והרחיבה את המערכה מעבר למה שישראל הייתה יכולה לבצע לבדה באותה צורה. מבחינת איראן, היא יצרה שאלה אחרת: האם להגיב נגד ארצות הברית באופן שיביא למלחמה ארוכה עם הכוח האמריקאי, או לבצע תגובה מוגבלת שתשמור על כבוד ותאפשר יציאה. ההחלטה ביום הבא הראתה שההנהגה חיפשה את האפשרות השנייה.

באותו יום המשיך גם חיל האוויר הישראלי לפעול בעומק. כ־20 מטוסים הטילו יותר משלושים חימושים על מטרות צבאיות, ולראשונה הותקפו מתקני אחסון של טילי ח׳ורמשהר באזור המרוחק כ־2,200 ק״מ מישראל. התקיפה המחישה שהקמפיין כבר לא מוגבל למערב איראן או לטהראן: לאחר פגיעה במערכי ההגנ״א, ישראל הייתה מסוגלת להקצות כוח גם ליעדים בקצה הרחוק של המדינה בזמן שארצות הברית פועלת במקביל נגד מתקני הגרעין.

במקביל ל״פטיש חצות״ המשיכה ישראל בקמפיין שלה. כ־20 מטוסי קרב ביצעו תקיפות מודיעיניות והטילו יותר משלושים חימושים על מטרות צבאיות. לראשונה הותקפו מתקני אחסון של טילי ח׳ורמשהר במרחב שמרוחק כ־2,200 ק״מ מישראל, וכן אתרי טילים וכטב״מים באספהאן, בושהר, אהוואז ויזד. בכך הורחבה הגאוגרפיה המבצעית כמעט לקצה המרוחק של איראן. ההצטרפות האמריקאית לא החליפה את חיל האוויר הישראלי: בזמן שה־B-2 וה־GBU-57 מכוונים לפורדו ולמתקני הגרעין, ישראל המשיכה לפרק את המעטפת הצבאית שמאפשרת לאיראן לירות ולהגן על האתרים.

23 ביוני | תגובה לארצות הברית והמעבר להפסקת אש

ב־23 ביוני המשיכה ישראל בתקיפות הרחבות ביותר שלה בטהראן. יותר מחמישים מטוסים הטילו יותר ממאה חימושים על מטרות של משמרות המהפכה,

ביטחון הפנים ומרכזי פיקוד; הותקפו גם שישה שדות תעופה, ובפרסום צה״ל נאמר שהושמדו 15 מטוסי קרב ומסוקי תקיפה. במקביל נמשכו תקיפות על אתרי אחסנה ושיגור של טילים ועל תשתיות תת־קרקעיות. חיל האוויר תקף גם את דרכי הגישה לפורדו, כדי להקשות על הגעה לאזור לאחר התקיפה האמריקאית.

איראן הגיבה לארצות הברית במטח לעבר בסיס אל־עודייד בקטאר. המהלך היה מסוכן מבחינה מדינית: קטאר הייתה גם מדינה מארחת של בסיס אמריקאי מרכזי וגם ערוץ שיחה עם טהראן. לפי ארצות הברית וקטאר לא היו נפגעים, ורוב האיום יורט. טראמפ עצמו אמר שאיראן נתנה התרעה מוקדמת, מה שחיזק את ההערכה שהתגובה תוכננה כך שתאפשר לטהראן לומר שהשיבה על התקיפה בלי לגרום לאבדות אמריקאיות שיחייבו סבב נוסף.

דווקא לאחר התקיפה על קטאר הפכה דוחה למתווכת המרכזית בסיום המלחמה. טראמפ שוחח עם אמיר קטאר, לאחר שישראל הסכימה עקרונית להפסקת אש, וביקש ממנו לסייע בקבלת הסכמה איראנית. ראש ממשלת קטאר מוחמד בן עבד א־רחמן אאל ת׳אני שוחח עם האיראנים והעביר את הסכמתם למתווה האמריקאי. עומאן נשארה ערוץ חשוב בענייני הגרעין, אבל בשעות האחרונות של המלחמה היה לקטאר יתרון ייחודי: היא נפגעה בעצמה מן הירי האיראני ובו בזמן יכלה לדבר ישירות עם וושינגטון וטהראן.

ב־23 ביוני נמשך אחד הגלים הרחבים האחרונים של המלחמה. יותר מ־50 מטוסי קרב הטילו מעל מאה חימושים על מטרות בטהראן, ובמקביל תקפו כטב״מים של חיל האוויר שישה שדות תעופה והשמידו 15 מטוסי קרב ומסוקי תקיפה. במערב איראן נפגעו אתרי אחסון טילים וכטב״מים ותשתיות תת־קרקעיות ששימשו לאחסנת משגרים. צה״ל פרסם גם שעשרות כטב״מים איראניים יורטו באמצעות לוחמה אלקטרונית, בלי לירות מיירט קינטי. זה היה שלב שבו העליונות האווירית נוצלה לא רק כדי לתקוף יותר, אלא כדי לבחור את אמצעי ההגנה והתקיפה הזול והמתאים לכל מטרה.

24 ביוני | המטחים האחרונים והפסקת האש

לפנות בוקר נמשך הירי האיראני. טיל פגע בבניין בבאר שבע וארבעה אזרחים נהרגו. במערב איראן המשיך חיל האוויר לפגוע במשגרים שהיו מוכנים לירי. אלה היו השעות שבהן מלחמה והפסקת אש התקיימו כמעט זו לצד זו: המתווה כבר פורסם, אך כל צד ביקש להשלים פעולות לפני שעת הכניסה לתוקף ולא להיראות כמי שעצר ראשון תחת לחץ.

עם כניסת ההפסקה לתוקף התעוררה מחלוקת על שיגור איראני נוסף. ישראל הודיעה על הפרה והכינה תגובה; טראמפ הפעיל לחץ פומבי על ישראל שלא לפתוח מחדש סבב רחב. לבסוף הסתפקה ישראל בתקיפה מוגבלת יותר, והאש דעכה. עד ערב 24 ביוני כבר היה ברור שהמערכה בת 12 הימים הסתיימה בפועל, גם אם שום מחלוקת בסיסית לא נפתרה.

הרמטכ״ל אייל זמיר הציג את המערכה כהישג משמעותי מול תוכנית הגרעין ומערך הטילים, אך גם הדגיש שהאיום האיראני אינו אירוע חד־פעמי. זו נקודת סיום נכונה יותר מהכרזה על ״סיום הבעיה״. בתוך 12 ימים הושמדו תשתיות ונפגעו אנשים שהחלפתם תיקח זמן; אבל איראן היא מדינה גדולה עם בסיס מדעי, תעשייה, מאות טילים שנותרו ויכולת לשקם. ההישג נמדד בכמה זמן, חופש פעולה ונזק נוצרו — לא בהנחה שהאיום חדל להתקיים.

גם בשעות שבהן מתווה הפסקת האש כבר היה ידוע המשיכו שני הצדדים לנסות לשפר את נקודת הסיום. חיל האוויר תקף במערב איראן משגרי טילים שהיו מוכנים לירי לעבר ישראל, בעוד טילים איראניים המשיכו לצאת ולפגוע בעורף עד הבוקר. מבחינה מבצעית זהו ההבדל בין הכרזה מדינית לבין הפסקת אש בפועל: כל עוד שעת הכניסה לתוקף לא הגיעה, משגר שנשאר כשיר יכול לייצר נפגעים ולשנות את הלחץ על הדרג המדיני. רק לאחר הלחץ האמריקאי סביב טענת ההפרה והתגובה הישראלית המצומצמת יותר דעכה האש.

טבלה 6 | מאזן התקיפות הישראליות ב"עם כלביא"

קטגוריה	נתון מרכזי	יעדים / דוגמאות	תוצאה ומשמעות
גרעין	3 אתרים; אלפי צנטריפוגות; 11 מדענים	פורדו, נתנז, אספהאן, אראכ	פגיעה בכמה חוליות של התוכנית — חופש פעולה
טילים וייצור	יותר מ־35 אתרי ייצור; 200 משגרים; 50 אחוזים מהמשגרים	משגרים, מחסנים, מפעלי ייצור	שחיקת האש וקצב החידוש — פחות אש
הגנה אווירית וכוח אווירי	80 משגרי נ"מ; 6 שדות תעופה; 15 כלי טיס	מכ"מים, סוללות, מטוסי אף־14 ומסוקים	חופש פעולה אווירי עמוק — שיקום ארוך
פיקוד	יותר מ־30 בכירי ביטחון	מטכ"ל, מודיעין ומשמרות המהפכה	שיבוש רציפות הפיקוד — החלפה תחת אש
קצב המערכה	1,500 גיחות; 1,400 תקיפות קרב; 500 תקיפות כטמ"ם; כ־600 תדלוקים	תקיפות רצופות עד לטווח של כ־2,400 ק"מ	שימור מערכה בעומק יום אחר יום — פער אווירי

הנתונים מבוססים על פרסומי צה"ל במהלך המערכה; "מטרה" יכולה להיות משגר, מכ"ם, מבנה או אתר תעשייתי גדול.

טבלה 7 | מאזן האש האיראנית וההגנה הישראלית

רכיב	היקף	יירוט / תרומה	תוצאה ומשמעות
טילים בליסטיים	לפחות 550 שוגרו לישראל	שיעור יירוט של 86 אחוזים	28הרוגים בישראל בסך הכול; חדירות בודדות בעלות תוצאות קשות
כטב"מים	לפחות 1,000 שוגרו	99אחוזים יורטו	רוב האיום נבלם לפני החדירה
חיל הים	כ־30 כטב"מים יורטו	ספינות הטילים בים התיכון ובים סוף	לפחות 3,500 שעות ים; לפחות 1,000 לוחמים בכל רגע — יירוט קדמי מעל הים
העורף	לפחות 170 מוקדי פגיעה או נפילה	זמן הגעה ממוצע של כ־15 דקות	כ־26,000 אנשי מילואים — התקפה והגנה כמערכת

במהלך 12 ימי המערכה שיגרה איראן יותר מ־550 טילים בליסטיים ויותר מ־1,000 כטב"מים לעבר ישראל. בבדיקת משרד הביטחון לאחר המלחמה נקבע כי 86% מן הטילים הבליסטיים ויותר מ־99% מן הכטב"מים יורטו. האחוזים

הגבוהים אינם מבטלים את המחיר: מספר קטן של חדירות בליסטיות גרם לרוב ההרוגים והנזק בעורף.

מאחורי המספרים עמדה מערכת אחת :חץ נשא בעיקר את משימת הטילים הבליסטיים ;מטוסי קרב ומסוקים יירטו כטב״מים במסלולים ארוכים ;ספינות סער הוסיפו שכבת יירוט מעל הים ;ולוחמה אלקטרונית שיבשה כלים בלי לבזבז 6 מיירט .במקביל ,כל משגר שהושמד באיראן לפני הירי הפחית את העומס על ההגנה ,וכל סוללת נ״מ שנפגעה אפשרה למטוסים להישאר יותר זמן מעל אזורי השיגור .לכן ציד המשגרים ,פירוק ההגנ״א והיירוט בעורף היו שלושה חלקים של אותה תחרות על קצב האש.

האתגר שנותר גם תחת עליונות אווירית היה התת־קרקע .ערי טילים ,מנהרות ומחסנים אפשרו להסתיר משגרים וחימוש ;לכן הותקפו פתחי מנהרות ,דרכי גישה ,משאיות ומתקני אחסון ,ולעיתים חזר חיל האוויר לאותו אזור לאחר שזוהה ניסיון שיקום .במקביל הפגיעה בפיקוד האטה את המערכת :מערך טילים דורש מודיעין ,תקשורת ופקודות שיגור ,והגנ״א דורש תמונת אוויר ושרשרת אישורים . גם משגר שלא הושמד עלול לירות לאט יותר כאשר המפקדים והקשר פועלים תחת איום קבוע.

מנגד, העורף הישראלי הוכיח מדוע שיעור יירוט גבוה אינו חסינות. פגיעות בבת ים, טמרה, מרכז הארץ, בית החולים סורוקה ובאר שבע גבו חללים ופצועים וגרמו נזק כבד. איראן ניסתה באמצעות כל חדירה לקנות זמן פוליטי, בשעה שישראל ניסתה להעמיק את הנזק לפני שהמחיר בעורף יכריח עצירה. כניסת ארצות הברית ב״פטיש חצות״ הוסיפה יכולת חודרת־בונקרים שאין לישראל באותו סדר גודל: ישראל פירקה במשך ימים את סביבת ההגנ״א, הטילים והפיקוד; ארצות הברית הפעילה את ה־ B-2 וה־ GBU-57 נגד פורדו, נתנז ואספהאן; וישראל המשיכה מיד בציד משגרים ומפקדות.

לכן נכון לקרוא את 12 הימים בשלושה שלבים :מכת פתיחה נגד הפיקוד , הגרעין וההגנ״א ;הרחבת חופש הפעולה וציד שיטתי של משגרים ,ייצור ומודיעין ; ולבסוף הצטרפות אמריקאית לצד מאמץ ישראלי אחרון להעמיק את הנזק לפני הפסקת האש .בימים האחרונים כבר עבר מרכז הכובד מן השאלה כיצד לפתוח עוד את שמי איראן לשאלה כמה ניתן להספיק לפני עצירה .הפסקת האש לא פתרה את הגרעין ולא פירקה את הטילים ;היא עצרה את חילופי האש בנקודה שבה שני הצדדים יכלו להציג הישגים ועדיין נשארה להם יכולת להמשיך.

8. 25–30 ביוני 2025 | להקפיא את התמונה

לאחר 24 ביוני קל להיסחף מיד לשאלה מה איראן תבנה מחדש. זה בדיוק המקום שבו הפרק צריך לעצור. עד 30 ביוני הייתה תמונת מצב, לא תשובה על העתיד. הפסקת האש החזיקה; ישראל וארצות הברית הפסיקו את התקיפות; איראן הפסיקה את המטחים; והמאבק עבר שוב למודיעין, להערכת נזק ולמישור המדיני.

בתחום הגרעין היה ברור שנגרם נזק משמעותי, אבל לא היה ניתן לקבוע שכל התוכנית הושמדה. בנתנז נפגע המתקן העילי והפגיעה באספקת החשמל השפיעה גם על מערכות תת־קרקעיות. באספהאן נפגעו מתקני המרה, מעבדות ומבנים נוספים. פורדו ספג תקיפה אמריקאית ייעודית באמצעות 14 פצצות חודרות בונקרים, וסבא״א זיהתה נקודות פגיעה חדשות. עם זאת, ללא גישה ישירה לאולמות התת־קרקעיים ולמלאי האורניום לא ניתן היה בסוף יוני לקבוע בדיוק כמה צנטריפוגות נותרו שמישות והיכן נמצא כל החומר המועשר.

מכאן נובעת גם זהירות לגבי הערכות הנזק. ממשל טראמפ וישראל הציגו את התקיפות כפגיעה של שנים בתוכנית; הערכות מודיעיניות ראשוניות שדלפו בארצות הברית היו זהירות יותר. סבא״א נמנעה מהכרעה מיידית. הערכות מאוחרות יותר חיזקו את ההבנה שהלם, פגיעה בחשמל וחדירת חימוש גרמו נזק קשה גם לחלק מן המערכות העמוקות, אך הן לא פתרו את שאלת מלאי ה־60% ולא הפכו את הידע המדעי האיראני לבלתי קיים. לכן בסוף יוני המסקנה המדויקת היא ״פגיעה קשה ועיכוב״, לא ״מחיקה מוכחת״.

גם מערך הטילים לא נעלם. מאות משגרים, מחסנים, מפעלי ייצור ומפקדות נפגעו, וקצב השיגור ירד תוך כדי המערכה. אבל איראן לא ירתה את כל הארסנל שהיה ברשותה, וחלק מן הטילים נשמרו במתחמים תת־קרקעיים. הנזק לייצור, למערכות דלק מוצק ולמשגרים חשוב מפני שהוא משפיע על קצב השיקום, אך הוא אינו שווה לפירוז. מבחינת ישראל, ההישג הגדול יותר היה היכולת להגיע למערך הזה שוב ושוב מעל שטח איראן, לא רק המספר הסופי של טילים שהושמדו.

ב־25 ביוני אישר הפרלמנט האיראני מהלך להשעיית שיתוף הפעולה עם סבא״א, ובימים הבאים אושר המסלול גם במוסדות נוספים של המשטר. עד סוף יוני החליטה הסוכנות להוציא את מפקחיה מאיראן מטעמי בטיחות. בכך נוצרה תוצאה פרדוקסלית: המערכה נועדה לצמצם את הסיכון הגרעיני, אך בסופה היה למערכת הבין־לאומית פחות פיקוח ישיר בשטח מאשר לפני 13 ביוני. זה אינו מבטל את הנזק למתקנים; הוא מקשה יותר לדעת מה נותר ומה ישוקם.

רוסיה וסין הבליטו בתקופה הזאת את מגבלות השותפות שלהן. שתיהן התנגדו לתקיפות וקראו להפסקת אש, אך אף אחת לא נכנסה למלחמה לצדה של איראן. רוסיה לא הפעילה את אמנת ינואר כברית הגנה — משום שהיא לא הייתה כזאת מלכתחילה. סין לא הפכה את קשרי הנפט והמסחר למטריית נ״מ. עבור טהראן זה היה שיעור: שותפויות עם מעצמות יכולות לספק נשק, שוק, וטו מדיני או תמיכה דיפלומטית, אבל ברגע שבו מטוסים זרים פועלים מעל הבירה, האחריות להגנת איראן נשארת איראנית.

גם אומדן הנפגעים באיראן המשיך להשתנות לאחר הפסקת האש. ב־30 ביוני דיווחו הרשויות האיראניות על 935 הרוגים במלחמה. ארגון זכויות האדם HRANA פרסם ספירה גבוהה יותר של 1,190 הרוגים ו־4,475 פצועים; מתוך

ההרוגים סיווג 436 כאזרחים, 435 כאנשי צבא וביטחון ו־319 כמקרים שמעמדם טרם אומת. הפער בין הספירות נובע משיטות סיווג ומקורות שונים, ולכן בפרק נציג את שני הנתונים ולא נבחר כאילו הוא מוסכם.

בימים שאחרי המלחמה התחיל מאבק כפול: על שיקום היכולת ועל המסלול המדיני. איראן השעתה את שיתוף הפעולה עם סבא״א והגישה למתקנים שנפגעו נעשתה מוגבלת, בעוד ארצות הברית והאירופים ניסו להחזיר את טהראן למסגרת של פיקוח ומשא ומתן. משמעות הדבר הייתה שהשאלה החשובה ביותר — מה קרה למלאי האורניום המועשר ומה ניתן לשקם — נעשתה קשה יותר למדידה דווקא אחרי המכה הצבאית.

בחודשים הבאים נעשה ניסיון נוסף למנוע קריסה סופית של מסגרת 2015. ביולי הציעו בריטניה, צרפת וגרמניה לאיראן הארכה חד־פעמית של מנגנון הסנאפקבק אם תחזור למשא ומתן, תחדש שיתוף פעולה עם סבא״א ותטפל במלאי האורניום המועשר ברמה גבוהה. לאחר שלא הושגה הסכמה הפעילו מדינות ה־E3 את מנגנון הסנאפקבק ב־28 באוגוסט; בסוף ספטמבר חזרו לתוקף סנקציות האו״ם והאיחוד האירופי. בכך נסגר למעשה מסלול ההקלה של ההסכם הישן עוד לפני מועד ה־Termination Day שתוכנן ל־18 באוקטובר 2025.

וזו הסיבה שהפרק אינו מסתיים במילים ״הבעיה נפתרה״. יוני 2025 סיים שלב אחד: איראן איבדה תשתיות, מפקדים וחופש פעולה, וישראל הוכיחה שהיא יכולה לנהל קמפיין בעומק. אבל השאלות על שיקום הגרעין, הטילים, ההגנ״א והשלוחים נשארו פתוחות. החודשים שאחרי המלחמה היו למעשה תקופת מעבר — ניסיון דיפלומטי אחרון לצד שיקום והיערכות — והם מכינים את הקרקע למבצעים הגדולים של 2026, שאליהם נחזור בהמשך הספר.

סיכום | מן ההגנה הקדמית למלחמה בתוך איראן

ב־7 באוקטובר 2023 נכנסה איראן למלחמה מתוך מערכת שנבנתה במשך עשרות שנים כדי להרחיק את האויב מגבולותיה. כוח קודס, חיזבאללה, המיליציות בעיראק ובסוריה, החות׳ים והקשרים עם הארגונים הפלשתינאיים נתנו לטהראן אפשרות להפעיל לחץ מכמה כיוונים בלי לשלוח צבא איראני לישראל. מאחוריהם עמדו מערך טילים גדול, הגנה אווירית ותוכנית גרעין מתקדמת. אם יש סיבה אחת לכך שהגענו לאיראן רק בשלב הזה של הספר, היא שהדרך אל המרכז עברה קודם דרך השכבות שנועדו להגן עליו.

במבחן הזה ההגנה הקדמית הצליחה לדחות את המלחמה, אבל לא למנוע אותה. השלוחים חייבו את ישראל לפצל כוחות, פגעו בכלכלה והעלו את מחיר המערכה; חיזבאללה לבדו היה במשך שנים מרכיב מרכזי בחישוב הישראלי נגד תקיפת הגרעין. אלא שבמהלך 2024–2025 נשחקו כמה שכבות במקביל: חמאס איבד חלק גדול מכוחו הצבאי, חיזבאללה נפגע, משטר אסד נפל וסוריה יצאה מן הארכיטקטורה האיראנית. כאשר הטבעת נחלשה, איראן עצמה נחשפה.

בגרעין התמונה נשארת מורכבת. מלאי ה־60% עלה מ־128.3 ק״ג בסוף אוקטובר 2023 ל־408.6 ק״ג באמצע מאי 2025, ובסוף 2024 הואץ קצב הייצור בפורדו. זו הייתה התקדמות ממשית לעבר יכולת פריצה מהירה לחומר בקיע, אבל לא הוכחה שאיראן כבר החזיקה נשק גרעיני מבצעי. ביוני הותקפו נתנז, אספהאן, תשתיות ייצור צנטריפוגות, אנשי ידע ולבסוף פורדו בידי ארצות הברית. התוכנית נפגעה קשה; הידע והמלאי לא הוכחו כמחוקים.

במערך הטילים נוצר רצף למידה. אפריל 2024 הראה שמתקפה משולבת של יותר מ־300 כטב״מים, טילי שיוט וטילים בליסטיים יכולה להיעצר כמעט כולה באמצעות הגנה אזורית. אוקטובר הראה שמטח בליסטי צפוף ומהיר יותר מסוגל לחדור חלק מן המעטפת. ״ימי תשובה״ פגע בייצור וב־S-300, וביוני 2025 עבר צה״ל מציד של מטח לציד של המערכת שמייצרת אותו: משגרים, מחסנים, מפעלים, מפקדים ותשתיות תת־קרקעיות.

ההגנה האווירית האיראנית היא המקום שבו השינוי נראה בצורה החדה ביותר. באפריל נפגעה מערכת S-300 באזור אספהאן; באוקטובר נפגעו המערכות שנותרו ומערכי גילוי נוספים; ביוני כבר דיווח צה״ל על פגיעה ביותר משבעים סוללות ומרכיבים ועל חופש פעולה ממערב איראן עד טהראן. המשמעות אינה שכל מכ״ם באיראן הושמד, אלא שהרשת לא הצליחה למנוע קמפיין אווירי רצוף. עבור מדינה שבנתה עומק גאוגרפי כהגנה, זהו שינוי אסטרטגי.

גם הפיקוד ספג פגיעה שאינה נמדדת רק במספר ההרוגים. באקרי, סלאמי, רשיד, חאג׳יזאדה, בכירי מודיעין, מדענים ומפקדים נוספים חוסלו בפרק זמן קצר; מחליפים מונו תחת אש וחלקם אותרו במהירות. המשטר לא קרס, אבל עצם הצורך להעביר מפקדות, לצמצם תקשורת ולהסתתר מפני מודיעין ישראלי שינה את הדרך שבה איראן יכולה לנהל מלחמה בעומק שלה.

בדיפלומטיה עברו עשרים החודשים מריסון אמריקאי באפריל 2024, דרך ערוצי עומאן של ממשל ביידן, אל לחץ מרבי וחמישה סבבי משא ומתן תחת טראמפ. הסבב השישי עדיין היה מתוכנן כאשר ישראל פתחה במלחמה. לאחר מכן ארצות הברית עצמה תקפה את מתקני הגרעין וקטאר סייעה לסגור את הפסקת האש. הדבר ממחיש שאין קו ישר בין משא ומתן למלחמה: לעיתים שניהם מתקיימים במקביל וכל אחד משמש לשיפור התנאים של האחר.

רוסיה וסין נתנו לאיראן עומק, אך לא מטריית הגנה. אמנת השותפות עם רוסיה בינואר 2025 העמיקה שיתוף פעולה, אבל לא חייבה את מוסקבה להילחם עבור טהראן; סין שמרה על מסחר ונפט, אך לא הפכה אותם למערכת נ״מ. כאשר מטוסים ישראליים פעלו מעל הבירה, האחריות להגנת איראן נשארה איראנית. זהו לקח מרכזי לטהראן לקראת השלב הבא.

אם מבחן ההצלחה הוא מחיקה מוחלטת של תוכנית הגרעין ושל כל הטילים, הוא לא הושג עד 30 ביוני. אם המבחן הוא פגיעה קשה ביכולת, הארכת הזמן הדרוש לשיקום, פתיחת חופש פעולה אווירי והפלת ההנחה שהעומק האיראני חסין — ישראל וארצות הברית השיגו שינוי משמעותי מאוד. איראן נשארה מדינה גדולה, עם תעשייה, ידע, מלאי טילים ומשטר מתפקד; אבל תנאי היסוד שבתוכם פעלה לפני 7 באוקטובר כבר לא היו קיימים.

זו לכן נקודת חתך ולא נקודת סיום. בחודשים שאחרי יוני עוד נעשה ניסיון להחזיר את איראן למשא ומתן ולפיקוח, אך מסלול הסנאפקבק הוביל בספטמבר 2025 לחזרת הסנקציות. במקביל איראן החלה להתמודד עם שאלת השיקום: מה להחזיר, מה לפזר, מה להסתיר ואיך לבנות מחדש הרתעה שנכשלה במבחן הישיר. ישראל, מצדה, נדרשה להחליט כיצד לשמר הישגים שנשחקים עם כל חודש של שיקום.

לכן כאן זה לא נגמר. יוני 2025 הוא סוף השלב הראשון של המלחמה הישירה מול איראן והכנה לשלב הבא. הגרעין, הטילים, ההגנ״א, השלוחים והיחסים עם ארצות הברית ורוסיה ימשיכו להשתנות אחרי קו החיתוך של הפרק. כאשר הספר יחזור לאיראן ב־2026, הוא לא יפתח סיפור חדש — הוא ימשיך את אותה שרשרת סיבתית מן המקום שבו ״עם כלביא״ ו״פטיש חצות״ השאירו אותה.

צריך להוסיף למאזן גם את מחיר העורף. 86% יירוט של הטילים הבליסטיים ומעל 99% של הכטב״מים הם הישג טכנולוגי ומבצעי, אבל הם אינם מספרים לבדם את סיפור המערכה. איראן שיגרה יותר מ־550 טילים בליסטיים ויותר מ־1,000 כטב״מים; מספר קטן של טילים שחדרו פגע בבנייני מגורים, במכון ויצמן, בבית החולים סורוקה ובמוקדים נוספים. המשמעות היא שהגנת העורף אינה יכולה להתבסס על יירוט בלבד. היא דורשת גם מיגון, התרעה, חילוץ והתקפה שמקטינה את מספר השיגורים עוד לפני שהם יוצאים מאיראן.

גם מבחינת איראן התקופה אינה סיפור של כישלון בלבד. המשטר שרד מכת פתיחה שחיסלה חלק מהנהגתו הצבאית, המשיך להוציא מטחים במשך 12 ימים, שמר על יכולת לשקם תעשייה והוכיח שסנקציות של שנים לא מחקו את הבסיס המדעי והטכנולוגי שלו. זה חשוב משום שהמערכה של 2026 לא תתחיל מול איראן של ערב 13 ביוני, אבל גם לא מול מדינה חסרת יכולת. היא תתחיל מול מערכת שכבר יודעת כיצד ישראל תוקפת, כיצד מערכי ההגנה שלה נפרצים ואילו צווארי בקבוק ישראל מחפשת.

מן הצד הישראלי, השינוי החשוב ביותר הוא המעבר מהרתעה באמצעות איום ליכולת שהופעלה בפועל. במשך שנים השאלה הייתה אם ישראל מסוגלת להגיע לגרעין בזמן שחיזבאללה מאיים בעשרות אלפי רקטות וטילים וההגנ״א האיראני סוגר את נתיבי העומק. ביוני 2025 נבחנה התשובה בתנאי אמת. לכן גם אם חלק מן הנזק ישוקם, עצם התקדים נשאר: איראן יודעת שהמרחק אינו עוד שכבת הגנה מספקת, וישראל יודעת שהישג של 12 ימים דורש תחזוקה, מודיעין והיכולת לחזור ולפעול כאשר השיקום משנה שוב את המאזן.

15. מדיניות ממשל טראמפ

ב־20 בינואר 2025 הושבע דונלד טראמפ בפעם השנייה לנשיא ארצות הברית. הוא חזר לבית הלבן ארבע שנים לאחר שעזב אותו, אבל העולם שאליו חזר היה שונה מאוד מזה שהכיר בינואר 2021. רוסיה הייתה שקועה כמעט שלוש שנים במלחמה באוקראינה, סין המשיכה לצבור כוח כלכלי וצבאי במזרח אסיה, אירופה נדרשה שוב לחשוב על ביטחון והתחמשות, והמזרח התיכון עדיין היה בתוך המערכה שנפתחה ב־7 באוקטובר 2023. ברצועת עזה נותרו חטופים ישראלים, חמאס עוד התקיים כארגון חמוש וכמערכת שלטונית בחלקים מהרצועה, חיזבאללה ניסה לשקם את עצמו לאחר המכות שספג והפסקת האש של נובמבר 2024, ואיראן נשארה מעל כל המערכת בתור הכוח שבנה במשך שנים את טבעת האש סביב ישראל. טראמפ לא נכנס לבית הלבן כדי לנהל תקופה שקטה. הוא נכנס לתוך כמה מלחמות בו זמנית לאחר שהבטיח לבוחריו שהוא יהיה הנשיא שיסיים אותן.

כבר בנאום ההשבעה הוא הגדיר כיצד הוא רוצה להיזכר. ארצות הברית תבנה שוב את הצבא החזק בעולם, אבל ההצלחה לא תימדד רק במספר הקרבות שבהם תנצח אלא גם במספר המלחמות שהיא תסיים ובמספר המלחמות שאליהן לא תיכנס. טראמפ רצה להציג את עצמו כעושה שלום, כמי שמחזיק בכוח גדול דווקא כדי שלא יהיה צורך להשתמש בו לאורך שנים. זו לא הייתה רק סיסמה. היא הייתה תפיסת פעולה שחזרה במקומות שונים: איום חזק, לחץ כלכלי, סנקציות, מכסים, נוכחות צבאית ולעיתים גם מכה קצרה ומרוכזת – ואז משא ומתן. הוא לא רצה לשחזר את עיראק ואפגניסטאן שבהן ארצות הברית כבשה מדינות, נשארה בהן שנים ארוכות, השקיעה טריליוני דולרים ושילמה בחיי אלפי חיילים כדי לנסות לבנות סדר פוליטי חדש. מבחינתו הכוח האמריקאי צריך להיות מנוף לעסקה, לא התחלה של משימת בניית אומה.

זו הייתה חולשה בסיסית אצל טראמפ. הוא הבין כוח, הרתעה ומנופי לחץ בצורה אינטואיטיבית וטובה. הוא ידע כיצד איום במכס, סנקציה, הפסקת סיוע או פעולה צבאית יכול להכניס מנהיג לחדר ולשנות את חשבון העלות והתועלת שלו. אבל הוא נטה לייחס משקל גדול מדי לרגע החתימה. מבחינתו כאשר שני מנהיגים נכנסים לחדר, לוחצים ידיים, יוצאים מול המצלמות ומכריזים שהמלחמה הסתיימה, נוצרה מציאות חדשה. לעיתים זה אכן יכול לעבוד אם האינטרסים שמתחת להסכם מתאימים לו. אבל במלחמת ה־7.10 השאלה לא הייתה אם אפשר לצלם תמונה של שלום. השאלה הייתה אם חמאס, חיזבאללה ואיראן איבדו את היכולת ואת הרצון להמשיך את המערכה.

עוד לפני שנבחר טראמפ כבר הראה כיצד הוא חושב על המלחמה בישראל. במרץ 2024 הוא התראיין לשני עיתונאים של "ישראל היום". מצד אחד הוא אמר שאילו ארצות הברית הייתה סופגת מתקפה כמו זו של 7 באוקטובר, גם היא הייתה חייבת להגיב בעוצמה ושישראל עשתה את מה שמדינה מותקפת נדרשת לעשות. מצד שני הוא דרש מישראל לסיים את המלחמה, להשלים את המשימה ולעבור הלאה משום שהיא מאבדת תמיכה בעולם. שני המשפטים האלו נראו סותרים רק אם מניחים שטראמפ ראה את הניצחון ואת סיום הלחימה כאותו דבר. הוא לא. מבחינתו מותר לישראל להפעיל כוח עצום, אך היא צריכה לעשות זאת מהר, להגיע לתוצאה שאפשר להציג כפתרון, ואז לעבור לעסקה הבאה.

כדי להבין כיצד המדיניות הזאת עיצבה את המשך מלחמת ה־7.10 ואת הדרך לשנת 2026, אנחנו צריכים תחילה לצאת מהמזרח התיכון. מבחינת טראמפ, עזה, לבנון ואיראן היו חלק ממערכת גדולה בהרבה. השאלה שלו הייתה לא רק כיצד מסיימים את המלחמה בישראל, אלא איפה בכלל צריכה ארצות הברית להשקיע את הכוח שלה בעולם.

אמריקה תחילה – לא בדלנות אלא סדר עדיפויות

המילים "אמריקה תחילה" נשמעות לעיתים כמו קריאה להתכנסות מוחלטת של ארצות הברית בתוך גבולותיה. זו לא הייתה המדיניות של טראמפ. ארצות הברית נשארה בעלת מאות בסיסים ומתקנים ברחבי העולם, צי שחוצה את האוקיינוסים, בריתות צבאיות, מערכות מודיעין ויכולת כלכלית להפעיל לחץ כמעט על כל מדינה. טראמפ לא רצה לבטל את הכוח הזה. הוא רצה להפסיק להשתמש בו כאילו לכל משבר בעולם יש אותה חשיבות.

במשך עשרות שנים לאחר מלחמת העולם השנייה ארצות הברית הרחיבה מאוד את ההגדרה של אינטרס אמריקאי. יציבות באירופה הייתה אינטרס אמריקאי, חופש השיט במפרץ הפרסי היה אינטרס אמריקאי, דמוקרטיזציה של מדינות אחרות הפכה לאינטרס אמריקאי, מניעת מלחמות אזרחים, לחימה בטרור, שמירת מוסדות בין־לאומיים, בניית צבאות זרים ולעיתים אפילו שיקום מדינות שנכבשו הוגדרו כחלק מהאחריות של המעצמה. בתקופת המלחמה הקרה היה לכך היגיון ברור: כל מדינה שנפלה תחת חסות סובייטית הרחיבה את כוחה של מוסקבה, וכל נתיב מסחר שנשמר פתוח סייע למערכת הכלכלית המערבית. לאחר נפילת ברית המועצות חלק גדול מהמנגנון נשאר, גם כאשר הסיבה המקורית נחלשה.

טראמפ רצה לצמצם את הרשימה. האסטרטגיה הרשמית של ממשלו, שנוסחה בסוף 2025, אמרה את זה בצורה כמעט בוטה: אסטרטגיה אמיתית מחייבת לבחור, ואם הכול חשוב אז שום דבר אינו חשוב באמת. ארצות הברית לא יכולה להתייחס לכל אזור ולכל בעיה באותה מידה. היא צריכה להגן על אינטרסים ליבתיים, להחליט מה חשוב יותר ומה חשוב פחות, ולדרוש ממדינות עשירות וחזקות לקחת אחריות גדולה יותר על האזור שלהן. מה שמאוחר יותר ייקרא במסמך "חלוקת נטל והעברת נטל" הופיע כבר מתחילת הכהונה בכל פעולה כמעט.

מרקו רוביו, מזכיר המדינה, נתן לתפיסה הזאת ניסוח מסודר יותר. מדיניות חוץ, מבחינתו, צריכה להפוך את ארצות הברית לבטוחה יותר, חזקה יותר או משגשגת יותר; רצוי את שלושת הדברים יחד, אבל לכל הפחות אחד מהם. זה נשמע פשוט, אבל יש כאן שינוי מול מדיניות חוץ שמעניקה משקל עצמאי לקידום דמוקרטיה, זכויות אדם או מוסדות בין־לאומיים. אם פעולה מסוימת אינה משפרת את הביטחון, הכוח או השגשוג של ארצות הברית, צריך להסביר מדוע האמריקאים אמורים לשלם עליה.

כאן גם נמצא אחד ההבדלים המעניינים בין טראמפ לרוביו. טראמפ חשב בצורה אישית ועסקית. הוא יכול היה להסתכל על מנהיג, מדינה או ברית ולשאול כמה זה עולה ומה הוא מקבל בתמורה. הוא נטה לחשוב במונחי עסקה, לחץ ומחיר. רוביו היה אידאולוגי וסדור יותר. הוא לא רצה שארצות הברית תוותר על עליונותה בעולם, והוא ראה בבריתות, בסיסים, מסחר, טכנולוגיה ודיפלומטיה כלים חיוניים לשמירת הכוח האמריקאי. אבל הוא ניסה להפוך את האינסטינקטים

של טראמפ למסגרת: לא לצאת מהעולם אלא להפסיק לפזר משאבים בלי היררכיה ברורה.

פיט הגסת', שהיה אחראי על הצד הצבאי, השלים את התמונה. בנאום שלו בדצמבר 2025 הוא תיאר ארבעה קווי מאמץ: הגנת המולדת וההמיספרה המערבית, הרתעת סין בלי לחפש מלחמה איתה, העברת נטל ביטחוני לבעלות הברית וחיזוק הבסיס התעשייתי־ביטחוני של ארצות הברית. אירופה והמזרח התיכון לא נעלמו. הם פשוט ירדו בסולם העדיפויות ביחס לעבר. בעלת ברית עשירה שניצבת מול איום מקומי צריכה קודם כל לבנות כוח משלה ולהיות מוכנה להשתמש בו; ארצות הברית תסייע, תמכור נשק, תספק מודיעין ותעמוד מאחוריה, אבל לא תחליף אותה.

ישראל התאימה מאוד לדגם הזה. לאורך מלחמת ה־7.10 היא לא ביקשה מאמריקאים לכבוש את עזה, להחזיק את גבול לבנון או להילחם במקומה. היא גייסה מאות אלפי ישראלים, הפעילה את חיל האוויר שלה, ניהלה תמרון קרקעי, ספגה חללים ופצועים ופגעה בעצמה באויביה. הסיוע האמריקאי היה חשוב מאוד: חימושים, נשק, מערכות הגנה, מודיעין, גיבוי מדיני ולעיתים גם פעילות אמריקאית ישירה. אבל עיקר הנטל נשאר ישראלי. לכן מבחינת הגסת' ישראל הייתה בדיוק מסוג בעלות הברית שאמריקה יכולה להמשיך לתמוך בהן גם במסגרת אמריקה תחילה – מדינה שנושאת במחיר של ביטחונה בעצמה ולא מבקשת מהאמריקאים להחליף אותה.

MAGA והפחד ממלחמות שאין להן סוף

לטראמפ היה חופש גדול יותר מביידן מול הלחץ הפרו־פלשתינאי בתוך מפלגתו, אבל גם הוא חיזר במפורש אחר הקול הערבי והמוסלמי בבחירות, בעיקר במישיגן, תוך שימוש בכעס על מדיניות ביידן בעזה. הקמפיין שלו שלח מסרונים ודיוור לכ־100 אלף ערבים־אמריקאים והציג אותו כ"נשיא של שלום". לאחר שניצח היה לו חופש פעולה גדול יותר מול אותו ציבור, אך הקול הזה היה חלק מהדרך שלו לבית הלבן. במקביל הייתה לו מגבלה אחרת: מחנה מאגה והזרם הבדלני־למחצה שבתוכו.

חלק מהקואליציה שהביאה אותו לבית הלבן נבנה על ביקורת חריפה כלפי המלחמות בעיראק ובאפגניסטאן. מבחינת רבים מתומכיו, הממסד הרפובליקני והדמוקרטי כאחד שלח צעירים אמריקאים למות במזרח התיכון למען יעדים עמומים, בזבז טריליוני דולרים ולא השיג תוצאה שמצדיקה את המחיר. הם קיבלו את הגדלת הצבא, את ההתחמשות ואת האיום בכוח, אבל התנגדו להפיכת ארצות הברית שוב לכוח כובש שמנסה לנהל חברה אחרת. בכך טראמפ היה שונה מהניאו־שמרנים של תחילת שנות ה־2000 גם כאשר השתמש ברטוריקה אגרסיבית יותר מהם.

המתח הזה הפך ברור במיוחד ביוני אותה שנה, כאשר המערכה בין ישראל לאיראן העלתה אפשרות של מעורבות אמריקאית רחבה. דמויות בולטות במחנה מאגה הזהירו את טראמפ לא להיגרר למלחמה נוספת במזרח התיכון. מבחינתן עצירת איראן מנשק גרעיני היא מטרה חשובה, אבל אין להפוך אותה לעוד עיראק. מן הצד השני עמדו רפובליקנים ותיקים יותר שראו באיראן איום המחייב שימוש בכוח. טראמפ עמד בין שני המחנות: הוא רצה להוכיח שהוא מוכן להכות כאשר האיום גדול, אבל גם להבטיח שהמכה לא תהפוך למלחמת התשה אמריקאית.

לשאיפה הזאת נוסף גם המרכיב האישי. טראמפ רצה להיזכר כנשיא של שלום ודיבר שוב ושוב על פרס נובל לשלום כעל הכרה שמגיעה לו. הפרס לא היה המנוע היחיד של המדיניות, אבל התדמית והמדיניות היו קשורות אצלו זו בזו: ביידן השאיר עולם בוער, וטראמפ רצה להראות שהוא סוגר את השריפות באמצעות כוח, איום ועסקאות. הדחף הזה יחזור גם ברצועת עזה וגם מול איראן – מכה או לחץ חזקים, ואחריהם ניסיון לעבור במהירות להסכם.

זה היה גם חלק מהאיבה האישית והפוליטית העמוקה בינו לבין ביידן. טראמפ לא הסתפק בהצגת מדיניות אחרת; הוא רצה להוכיח שקודמו היה חלש, מבולבל וחסר יכולת להביא תוצאות. אם המלחמה באוקראינה תסתיים, אם עזה תגיע להסכם, אם איראן תוותר על הגרעין ואם סעודיה תצטרף להסכמי אברהם – כל אחד מהמהלכים האלו יהיה מבחינתו לא רק הישג אמריקאי אלא הוכחה שטראמפ הצליח במקום שבו ביידן נכשל.

דונרו – קודם כול חצי הכדור המערבי

הדרך הטובה ביותר להבין עד כמה השתנה סדר העדיפויות האמריקאי היא להסתכל דווקא הרחק מישראל. טראמפ החזיר למרכז השיח את הסביבה הקרובה של ארצות הברית: גבול מקסיקו, הקריביים, תעלת פנמה, גרינלנד, קנדה ואמריקה הלטינית. במסמך האסטרטגיה של סוף השנה הדבר קיבל שם רשמי – "תוספת טראמפ לדוקטרינת מונרו". בכינוי הקצר והנוח יותר אפשר לקרוא לזה "דוקטרינת דונרו".

דוקטרינת מונרו המקורית נולדה במאה ה־19 מתוך תפיסה פשוטה: ארצות הברית לא רוצה שמעצמות אירופה ישובו להתערב באופן צבאי ופוליטי בחצי הכדור המערבי. טראמפ לקח את הרעיון הישן והרחיב אותו לעולם של תשתיות, נמלים, שרשראות אספקה, הגירה, סמים ונוכחות סינית. מבחינתו אין היגיון שהמעצמה החזקה בעולם תשקיע כוח כדי להגן על גבול של מדינה רחוקה בזמן שהגבול שלה עצמה פרוץ, או שתשמור על נתיב שיט בים אחר בזמן שמעצמה מתחרה משיגה שליטה על נכסים אסטרטגיים ליד תעלת פנמה.

תעלת פנמה הייתה דוגמה מושלמת. היא מחברת בין האוקיינוס האטלנטי לשקט וחוסכת לספינות מסע ארוך סביב דרום אמריקה. מבחינת ארצות הברית היא איננה רק נתיב מסחרי אלא נכס צבאי: צי שרוצה לעבור במהירות מזירה אחת לאחרת צריך נתיב כזה פתוח ובטוח. לכן טראמפ העלה שוב את שאלת השליטה וההשפעה סביב התעלה ואת החשש מפני חדירה סינית. המסר היה ברור – יש מקומות בעולם שבהם וושינגטון לא מוכנה לקבל שוויון השפעה עם יריב.

גרינלנד נכנסה לאותו היגיון. ממבט ראשון זו נראית כמו אובססיה משונה לאי עצום ומכוסה קרח. אבל המיקום שלו בין צפון אמריקה לאירופה, סמוך לנתיבי הארקטי ובמרחב שבו פועלים רוסיה וסין, מעניק לו חשיבות אסטרטגית. ככל שהקרח הארקטי נפתח לתנועה גדולה יותר והאזור הופך נגיש יותר, בסיסים, מכ"מים, נתיבי שיט ומשאבים מקבלים חשיבות. טראמפ דיבר בצורה בוטה, אבל מאחורי הרטוריקה הייתה תפיסה שההגנה על צפון אמריקה איננה נעצרת בגבול היבשתי של ארצות הברית.

קנדה הייתה דוגמה אחרת. זו אחת מבעלות הברית הקרובות ביותר של ארצות הברית, שותפה למסחר ולביטחון היבשתי, ובכל זאת טראמפ היה מוכן לאיים עליה במכסים כאשר חשב שאינה עושה מספיק בנושאי גבול, סמים או

סחר. עצם הברית לא העניקה לה חסינות. מבחינתו קשר קרוב הוא עסקה שצריכה לשרת את האינטרס האמריקאי בכל רגע נתון. אותו עיקרון יופעל מאוחר יותר גם על ישראל, רק שבישראל מחיר הלחץ לא היה מכס אלא שאלות של חימוש, גיבוי מדיני והסכמי הפסקת אש.

האסטרטגיה הרשמית הלכה צעד נוסף והציעה התאמה של הפריסה הצבאית האמריקאית: יותר תשומת לב וכוח להמיספרה, ופחות לזירות שהחשיבות היחסית שלהן ירדה. כאן אנחנו מתחילים להבין את ההקשר הרחב של המזרח התיכון. אם ארצות הברית רוצה להגן על הסביבה הקרובה שלה, להתחרות בסין במזרח אסיה ולדרוש מאירופה לדאוג יותר לעצמה, אין לה עניין לחזור למצב שבו מאות אלפי חיילים קשורים לעיראק, סוריה או אפגניסטאן.

נאט"ו, אוקראינה והעברת הנטל

אם דוקטרינת דונרו קבעה לאן ארצות הברית רוצה להפנות יותר תשומת לב, היחסים עם נאט"ו הראו מאין היא רוצה להוציא חלק מהנטל. הברית הצפון־אטלנטית נבנתה מול ברית המועצות. במשך המלחמה הקרה ארצות הברית החזיקה באירופה מאות אלפי חיילים, נשק גרעיני, בסיסי אוויר וכוחות שריון, משום שפלישה סובייטית למערב אירופה הייתה יכולה לשנות את מאזן הכוחות העולמי כולו. אחרי 1991 הסכנה השתנתה אבל המבנה נשאר. נאט"ו התרחבה מזרחה, מדינות אירופיות רבות הקטינו את צבאותיהן ואת תקציבי הביטחון שלהן, והמטרייה האמריקאית הפכה לדבר מובן מאליו.

טראמפ שנא דברים מובנים מאליהם כאשר האמריקאים משלמים עליהם. מבחינתו גרמניה, צרפת, איטליה ומדינות עשירות אחרות אינן מדינות חסרות אונים. הן מחזיקות בכלכלות גדולות, אוכלוסיות משכילות ותעשיות מתקדמות. אם רוסיה היא איום על אירופה, אירופה צריכה להיות הראשונה לשלם כדי להתמודד איתה. ארצות הברית יכולה להישאר מאחור, לספק נשק, מודיעין והרתעה גרעינית, אבל לא להמשיך להיות הצבא של יבשת שלמה בזמן שאותה יבשת משקיעה פחות בביטחון.

הקו הזה היה קיים כבר בכהונה הראשונה, אך בשנייה הוא קיבל מסגרת חריפה יותר: מעבר מחלוקת הנטל להעברת הנטל. בחלוקת נטל האמריקאים נשארים הכוח המרכזי ובעלות הברית משתתפות יותר; בהעברת נטל בעלות הברית מקבלות אחריות ראשית על הזירה שלהן וארצות הברית הופכת למארגנת, מסייעת וערבה אחרונה. מבחינת אירופה פירוש הדבר הוא בנייה מחדש של צבאות, מלאי תחמושת ותעשיות ביטחוניות.

מלחמת אוקראינה הייתה המבחן המרכזי של התפיסה. מבחינת ממשל ביידן המלחמה לא הייתה רק שאלה אוקראינית. היא הייתה מאבק על הסדר האירופי, על הכלל שלפיו גבולות לא משנים בכוח ועל אמינות התמיכה האמריקאית בבעלות בריתה. וושינגטון שלחה נשק, כסף ומודיעין בהיקפים גדולים, עודדה את אירופה לעשות אותו הדבר וניסתה לגרום לרוסיה לשלם מחיר שימנע ממנה להמשיך מערבה.

טראמפ הסתכל על אותה מלחמה דרך שאלה אחרת: מהו היעד ומתי הוא נגמר. אם אין תשובה ברורה, מבחינתו זו עוד מלחמת התשה שהאמריקאים מממנים בזמן שאירופה נמצאת ליד שדה הקרב. לכך הצטרף הקשר האישי שטיפח עם ולדימיר פוטין עוד בכהונה הראשונה; טראמפ חזר על כך שהסתדר איתו היטב והאמין שקשר ישיר ביניהם יכול לסייע לסגור עסקה. הוא לא נדרש

לקבל כל דרישה רוסית כדי להאמין שמלחמה של שנים איננה אינטרס אמריקאי ושאירופה צריכה לשאת יותר באחריות לביטחונה.

בסוף 2025 המסמך הרשמי יגדיר סיום מהיר של המלחמה באוקראינה כאינטרס ליבה אמריקאי, לא משום שהממשל מאמין שכל המחלוקות בין רוסיה לאוקראינה ייעלמו, אלא כדי לייצב את הכלכלה האירופית, למנוע הסלמה בלתי רצויה ולהחזיר יציבות אסטרטגית בין רוסיה למערב. פה אנחנו רואים את אותו דפוס שיחזור בעזה: מבחינת טראמפ המטרה הראשונה היא לעצור את המלחמה, ורק לאחר מכן לבנות מנגנון שימנע את חזרתה.

סין – המלחמה שטראמפ רצה למנוע

הזירה שבה טראמפ לא רצה לצמצם את הכוח האמריקאי הייתה מזרח אסיה. סין הייתה המתחרה היחידה שמחזיקה באוכלוסייה, תעשייה, טכנולוגיה, הון וצבא שיכולים לאורך זמן לערער על ההגמוניה האמריקאית. היא בנתה צי גדול, הרחיבה את יכולות הטילים שלה, לחצה על טייוואן, ביססה אחיזה בים סין הדרומי והפכה להיות מרכז תעשייתי שכל הכלכלה העולמית תלויה בו.

אבל גם מול סין טראמפ לא רצה מלחמה. הוא רצה מאזן כוח שמונע אותה. הגסת' תנסח זאת בהמשך כהרתעה באמצעות שלילת הישג – מצב שבו היריב מבין שאין לו יכולת להשיג ניצחון מהיר ומכריע ולכן עצם פתיחת המלחמה איננה משתלמת. בשביל זה צריך צי חזק, בסיסים מפוזרים, טילים, הגנה אווירית ובעלות ברית כמו יפן, קוריאה הדרומית, אוסטרליה והפיליפינים שמוכנות לשאת יותר מהנטל בעצמן.

המודל הזה מדגים היטב את הרעיון של "שלום באמצעות עוצמה". טראמפ לא ביקש מסין לוותר על השאיפה להשפעה גדולה יותר במזרח אסיה. הוא רצה ליצור מצב שבו המחיר של ניסיון לממש את השאיפה בכוח גדול מדי. לאחר מכן אפשר לנהל משא ומתן על מסחר, מכסים, טכנולוגיה ושרשראות אספקה. הכוח הצבאי איננו התחליף לדיפלומטיה אלא הדבר שמונע מהצד השני לחשוב שהוא יכול לקבל יותר באמצעות מלחמה.

ביידן מול טראמפ – שתי מערכות אילוצים שונות

ביידן נכנס למלחמת ה־7.10 בשנתו האחרונה לפני בחירות לנשיאות. המפלגה הדמוקרטית הייתה מפוצלת בנושא ישראל. הבסיס המסורתי של המפלגה כלל עדיין ציבור יהודי גדול ותמיכה היסטורית בישראל, אבל האגף הפרוגרסיבי, חלקים גדולים מהצעירים, ארגוני שמאל וקהילות מוסלמיות נטו יותר ויותר לצד הפלשתינאי. ככל שהמלחמה נמשכה ותמונות ההרס ברצועה הפכו למרכז השיח, הלחץ בתוך המפלגה גבר. הפגנות בקמפוסים, עצרות ענק בערים, מאבקי הצבעה במדינות מפתח והחשש מאיבוד קולות הפכו את המלחמה לבעיה פנים־אמריקאית.

זה לא אומר שכל החלטה של ביידן נבעה מסקר בחירות. לממשל היו גם תפיסות עולם משלו: תמיכה בפתרון שתי מדינות, חשש מהתרחבות המלחמה, חשש מהמצב ההומניטרי ותפיסה שלפיה על ישראל להישאר בתוך המסגרת המדינית המערבית ולא לפעול ללא גבולות. אבל שנת הבחירות הפכה את כל אלה ללחץ חריף יותר. ביידן היה צריך לדבר בו זמנית לנתניהו, למצביעים יהודים, לצעירים פרוגרסיבים, לקהילות ערביות ומוסלמיות ולבעלות הברית באירופה.

טראמפ נכנס בינואר 2025 עם מערכת אחרת. המפלגה הרפובליקנית הייתה הרבה יותר אוהדת לישראל ולא היה בה אגף פרו־פלשתינאי בעל כוח דומה. הוא לא היה בשנת בחירות לנשיאות, כבר ניצח וקיבל מרחב פעולה גדול יותר. הוא גם היה הרבה פחות מושפע מהפגנות פרו־פלשתינאיות, ולעיתים אף השתמש בהן כדי לתקוף את הדמוקרטים, האוניברסיטאות וההגירה. לכן הוא יכול היה לתת לישראל חופש רטורי ומדיני רחב יותר בנקודות מסוימות.

אבל כאמור הייתה לו מגבלה אחרת. מאגה לא רצתה עוד מלחמות אמריקאיות ארוכות, והוא עצמו רצה להציג הישגים מהירים. לכן בעוד ביידן לחץ על ישראל במידה רבה מתוך שילוב של אידאולוגיה ליברלית, לחץ מפלגתי וחשש מהסלמה, טראמפ לחץ עליה כאשר המשך הלחימה הפריע לעסקה שהוא רצה להשיג או איים לגרור את ארצות הברית למערכה שאין לה סוף.

מבחינת ישראל הדבר יצר מצב מעניין. מצד אחד טראמפ היה פחות רגיש ללחץ הפרו־פלשתינאי האמריקאי ויותר מוכן לקבל שימוש ישראלי בכוח. מצד שני הוא היה מוכן הרבה יותר לנהל קשרים ישירים עם קטאר, טורקיה וסוריה אם חשב שהן יכולות לספק לו עסקה. כלומר, ישראל קיבלה נשיא אוהד יותר בחלק מהנושאים, אבל גם נשיא שהחופש שלו מאפשר לו לבצע תפניות חדות שאין לירושלים שליטה עליהן.

לחזור לספטמבר 2023

המטרה האזורית הגדולה של טראמפ הייתה במידה רבה להשלים את מה שהתחיל בכהונה הראשונה שלו. הסכמי אברהם של 2020 לא היו מבחינתו רק סדרת טקסים דיפלומטיים. הם יצרו תפיסה חדשה של המזרח התיכון: ישראל אינה עוד מדינה שצריך להסתיר קשר איתה אלא שותפה גלויה למדינות ערביות שמבקשות טכנולוגיה, ביטחון, מודיעין, השקעות וגישה טובה יותר לארצות הברית.

כפי שראינו בפרק הראשון, בספטמבר 2023 המהלך התקרב לשלב חשוב בהרבה. סעודיה ניהלה מגעים לנורמליזציה עם ישראל, והחזון של מסדרון כלכלי מהודו דרך המפרץ, ישראל והים התיכון לאירופה הוצג במסגרת רחבה יותר של חיבור בין אסיה, המזרח התיכון והמערב. אם סעודיה הייתה מצטרפת להסכמי אברהם, איראן הייתה רואה את היריבות העיקריות שלה מתחברות למסגרת אחת שמקבלת גיבוי אמריקאי.

7 באוקטובר פוצץ את התהליך. המלחמה בעזה הפכה נורמליזציה גלויה עם ישראל למחיר פוליטי גבוה מאוד בעולם הערבי. סעודיה לא יכלה להתקדם כאילו דבר לא קרה. דעת הקהל הערבית ראתה מדי יום תמונות מעזה, קטאר וטורקיה הרחיבו את הקו הפרו־חמאסי שלהן, איראן ניסתה להציג את עצמה כמנהיגת המאבק בישראל, והרעיון של חיבור אזורי סביב ישראל נדחק הצידה.

טראמפ חזר לבית הלבן עם רצון להפוך את התהליך הזה. מבחינתו המלחמה לא הייתה צריכה להוליד סדר אזורי חדש לגמרי. היא הייתה משבר אלים שצריך לסגור כדי לחזור למסלול שהתחיל בכהונה הראשונה שלו: יותר הסכמי אברהם, יותר עסקאות, יותר קשרים בין ישראל למפרץ ופחות צורך בחיילים אמריקאים.

פה גם השאיפה שלו לשלום התחברה ישירות לאינטרס עסקי. מזרח תיכון שקט יותר הוא מקום שבו חברות אמריקאיות יכולות למכור מטוסים, מערכות נשק, טכנולוגיות בינה מלאכותית, כורים גרעיניים, שירותים פיננסיים ותשתיות. מדינות המפרץ מחזיקות הון עצום ורוצות ביטחון וגישה לטכנולוגיה. ישראל

מחזיקה יכולת צבאית וטכנולוגית. סעודיה רוצה להפוך למעצמה כלכלית מעבר לנפט. טראמפ ראה בכל אלה מערכת שאפשר לחבר באמצעות עסקאות.

הניסיון הראשון של טראמפ לפתור את עזה יראה עד כמה הוא היה מוכן לחשוב מחוץ למסגרות הישנות – ועד כמה מהר האזור כולו היה מוכן להתנגד לו.

לפנות את הרצועה ולבנות אותה מחדש

חמישה ימים בלבד לאחר ההשבעה העלה טראמפ רעיון ששבר כמעט את כל המסגרות המקובלות של הדיון על רצועת עזה. לאחר שיחה עם המלך עבדאללה השני מירדן הוא אמר שמצרים וירדן צריכות לקלוט תושבים מהרצועה, באופן זמני או קבוע, ושצריך למעשה "לנקות" את השטח ההרוס. כמה ימים לאחר מכן הרעיון הורחב: ארצות הברית תוכל לקחת אחריות על הרצועה, לפנות ממנה את האוכלוסייה, לפנות נפלים והריסות, לבנות אותה מחדש ולהפוך את קו החוף למרחב משגשג.

הסגנון היה טראמפי מאוד. הוא הסתכל על עזה גם כעל אתר הרוס שצריך לבצע בו פרויקט נדל"ני עצום. בתים, כבישים, תשתיות מים, חשמל וביוב נהרסו; האוכלוסייה צפופה; חמאס נטמע בתוך מרחב אזרחי; ואם רוצים לבנות מחדש, למה לעשות את זה כאשר מיליוני בני אדם נשארים בתוך אזור ההריסה? במבט עסקי, מוציאים את האנשים, מנקים, בונים ואז מחליטים מי חוזר ולאיזה סדר. מבחינת טראמפ זה היה גם רעיון מיקוח וגם תפיסה שהוא כנראה האמין שאפשר לממש אם יפעיל מספיק לחץ על מצרים וירדן.

מבחינת ישראל זו הייתה יכולה להיות התוצאה האידיאלית של המערכה ברצועה. לא משום שפינוי אוכלוסייה לבדו מחסל ארגון טרור, אלא משום שהבעיה של עזה לאורך עשרות שנים הייתה הקשר בין אוכלוסייה גדולה וצפופה, שלטון עוין, תשתיות טרור וגבול קצר עם מרכזי אוכלוסייה ישראליים. אם חלק גדול מתושבי הרצועה היה יוצא ממנה לצמיתות ולא חוזר, חמאס היה מאבד את המרחב האנושי שבתוכו הוא פועל ואת היכולת לשוב ולבנות באותו היקף מערכת שלטונית וצבאית. הרצועה הייתה יכולה לעבור תכנון מחדש תחת שליטה ביטחונית קשיחה, עם הרבה פחות אוכלוסייה ועם אפשרות לפרק שכונות, מנהרות ותשתיות בלי להחזיר מיד את אותן תנאים שאפשרו את 7 באוקטובר.

צריך להדגיש: זו הייתה תוצאה אידיאלית מנקודת המבט הישראלית על פתרון בעיית האיום מהרצועה, לא תוצאה שהיה קל לכפות מבחינה דיפלומטית. מצרים וירדן התנגדו מיד. לשתיהן היו סיבות עמוקות. מצרים לא רצתה מאות אלפי או מיליוני תושבים פלשתינאים בסיני, גם מחשש ביטחוני וגם משום שידעה שפינוי זמני יכול להפוך לקבוע. ירדן כבר מחזיקה אוכלוסייה פלשתינאית גדולה, ובית המלוכה ההאשמי חושש מכל שינוי דמוגרפי שיכול לערער את האיזון הפנימי שלו. בעולם הערבי כולו רעיון של יציאה המונית מעזה נתפס כחזרה על טראומת 1948 וכמהלך שיסיים את הסוגיה הפלשתינאית באמצעות העברת האוכלוסייה למדינות אחרות.

טראמפ ניסה גם להשתמש במנופי לחץ. מצרים וירדן תלויות במידה רבה בסיוע וביחסים עם ארצות הברית, ולכן עצם האפשרות שוושינגטון תחבר בין סיוע, חובות, נשק והסכמה לקליטת אוכלוסייה הפכה את הרעיון ליותר מסתם אמירה. אבל ההתנגדות האזורית הייתה רחבה מדי. סעודיה, מצרים, ירדן ומדינות אחרות החלו לקדם חלופה שבה עזה תשוקם בלי להוציא את רוב

תושביה. בתוך שבועות התברר שטראמפ יכול להעלות רעיון דרמטי, אבל אין לו נכונות לצאת למאבק ארוך נגד כל בעלות הברית הערביות כדי לכפות אותו.

וזה מלמד משהו חשוב על המדיניות שלו. טראמפ היה מוכן להציע מהלך מהפכני, אך לא כל רעיון שלו היה דוקטרינה שעליה יילחם עד הסוף. הוא בדק התנגדות, ראה את המחיר ושינה מסלול. כאשר הרעיון של פינוי עזה נתקל בחומה אזורית, הממשל עבר בהדרגה מתפיסה של שינוי דמוגרפי עמוק לתפיסה של שיקום בתוך הרצועה, ממשל טכנוקרטי וכוח בין־לאומי. מבחינת ישראל זה יהיה מעבר מפתרון שמקטין את מקור האיום עצמו למנגנון שמבקש לנהל אותו.

הפער הזה יעמוד בלב פרק 16. בתחילת 2025 נשיא ארצות הברית דיבר על הוצאת האוכלוסייה; בסוף השנה הוא יקדם תוכנית שמצהירה במפורש שאיש לא יידרש לעזוב את הרצועה ושכוח בין־לאומי יסייע לנהל אותה. הדרך בין שתי התפיסות עברה דרך סעודיה, קטאר, טורקיה ומסע אחד במאי ששינה את מפת היחסים האזורית.

מאי 2025 – טראמפ חוזר למפרץ

במאי יצא טראמפ למסע בסעודיה, קטאר ואיחוד האמירויות, והמסלול עצמו היה מסר. הוא לא התחיל בירושלים אלא במרכזי ההון של המפרץ. מבחינתו המזרח התיכון החדש לא אמור להיות רק זירה שבה אמריקה מוציאה כסף על מלחמות, אלא שוק שמכניס כסף לארצות הברית ומאפשר למקומיים לשאת יותר בנטל. הבית הלבן הציג בסעודיה התחייבויות השקעה של מאות מיליארדי דולרים ועסקת ביטחון עצומה; בקטאר ובאיחוד האמירויות הוכרזו מסגרות כלכליות, תעופה, בינה מלאכותית, אנרגיה וטכנולוגיה בהיקפים גדולים עוד יותר. לא כל המספרים היו כסף קשיח שנכנס מיד, אבל טראמפ מכר לציבור האמריקאי תמונה ברורה: הוא חוזר מהמפרץ עם חוזים, לא עם דרישה לעוד מלחמה.

מוחמד בן סלמאן התאים במיוחד למדיניות הזאת. הוא מנהיג ריכוזי שיכול לקבל החלטות גדולות במהירות, רוצה נשק אמריקאי, כורים, טכנולוגיה ובינה מלאכותית, ומנסה להפוך את סעודיה למרכז כלכלי עולמי. מעל הכול ריחף יעד הנורמליזציה עם ישראל. מבחינת טראמפ הצטרפות סעודיה הייתה משלימה את הסכמי אברהם והופכת את ההישג של 2020 למבנה אזורי רחב; מבחינת ישראל זו הייתה פריצת דרך; ומבחינת איראן איום אסטרטגי.

אבל סעודיה של 2025 לא יכלה פשוט לחזור לשיחות של ספטמבר 2023. המלחמה בעזה העלתה את המחיר הציבורי והסעודים דרשו אופק פלשתינאי. לכן עזה הפכה לפקק שחסם פרויקט גדול יותר. טראמפ רצה לסיים אותה לא רק בגלל החטופים והלחימה, אלא כדי לפתוח מחדש את הדרך לריאד ולסדר שבו ישראל משולבת באזור והאמריקאים מרוויחים ממנו כלכלית. המסע גם הראה שלישראל אין זכות וטו על כל קשר אמריקאי: טראמפ היה מוכן לחזק את קטאר, לפתוח דלת לסוריה החדשה ולהעמיק עסקאות עם סעודיה גם לפני שהנורמליזציה עם ישראל הושלמה.

קטאר – ממתווכת לשותפה של הבית הלבן

בקטאר ניכר עד כמה טראמפ השתנה מאז כהונתו הראשונה. ב־2017 נטה בתחילה לצד סעודיה ואיחוד האמירויות בזמן החרם על דוחא; ב־2025 הוא ראה בה שותפה שימושית במיוחד. היא מארחת את אל־עודייד, אחד מבסיסי האוויר החשובים של ארצות הברית באזור, מחזיקה הון וגז בהיקף גדול, משקיעה

במערב ובעיקר מחזיקה ערוץ ישיר להנהגת חמאס שאותו וושינגטון וישראל אינן יכולות לשחזר בעצמן. בביקור במאי הציג הבית הלבן עסקאות והשקעות רחבות, והקשר קיבל גם ממד אישי ועסקתי שהתאים מאוד לסגנונו של טראמפ.

מבחינת טראמפ אותה תכונה שבישראל נתפסה כחולשה – הקשר לחמאס ולאחים המוסלמים – הייתה חלק מהשימושיות של קטאר. אם דוחא מנתקת את הערוץ, היא מאבדת את יכולתה להיות מתווכת. טראמפ לא דרש ממנה ניטרליות אידאולוגית; הוא דרש תוצאה. כאשר רצה עסקת חטופים והפסקת אש, מדינה שמסוגלת לדבר עם הנהגת חמאס הייתה נכס.

מבחינת ישראל זו הייתה בדיוק הבעיה. תיווך יוצר כוח כאשר שני הצדדים תלויים במתווך. קטאר אירחה את הנהגת חמאס, מימנה במשך שנים חלק מן המערכת ברצועה והחזיקה השפעה תקשורתית ופוליטית רחבה. לכן היא לא הייתה רק ערוץ להעברת מסרים אלא שחקנית שמרוויחה מכך שאי אפשר לעקוף אותה. היה היגיון להשתמש בה כדי להוציא חטופים; לא נבע מכך שיש לתת לה תפקיד קבוע בעיצוב היום שאחרי. ככל שטראמפ רצה לסיים את המלחמה מהר יותר, כך ערכה של קטאר בוושינגטון עלה – ובספטמבר יתברר עד כמה.

טורקיה – שותפה לטראמפ, איום לישראל

אם קטאר הייתה בעיה, טורקיה הייתה איום עמוק יותר. טראמפ ראה בארדואן מנהיג חזק של מדינה מרכזית בנאט"ו: צבא גדול, תעשייה ביטחונית, שליטה במצרים הטורקיים והשפעה בסוריה, בקווקז ובמזרח הים התיכון. אם רוצים להשפיע על חמאס, לייצב את סוריה או לנהל משא ומתן סביב אוקראינה, קשה לעקוף את אנקרה. מבחינת דוקטרינת העברת הנטל זו כמעט שותפה אידיאלית.

מבחינת ישראל התמונה הפוכה. טורקיה אינה מגדירה את חמאס כארגון טרור, ארדואן מציג אותו כתנועת התנגדות, ובכירי הארגון פעלו משטחה. לאחר נפילת אסד נפתחה לה גם אפשרות להרחיב השפעה בדמשק. איראן בנתה במשך שנים טבעת סביב ישראל באמצעות שלוחים; טורקיה יכולה להיכנס לחלק מאותם מרחבים עם כלכלה גדולה יותר, צבא מודרני יותר, חברות בנאט"ו וגישה ישירה לבית הלבן.

מכאן החשש הישראלי מכוח הייצוב הבין־לאומי בהשתתפות טורקית בעזה. כוח איראני גלוי היה אויב מוצהר ויעד לתקיפה. כוח טורקי שנכנס תחת דגל בין־לאומי ואמריקאי היה מקבל מעמד בשיקום, במנגנוני הביטחון ובגבולות, וכל פעולה ישראלית נגדו הייתה הופכת מיד למשבר עם אנקרה ועם וושינגטון. במובן הזה נוכחות טורקית קבועה ברצועה יכולה להיות מסוכנת יותר מנוכחות איראנית גלויה: לא בגלל זהות האידאולוגיה אלא בגלל שכבת ההגנה המדינית שסביבה.

לכך הצטרפה סוריה. אם טורקיה מתחזקת שם, שומרת קשר עם חמאס, מקבלת דריסת רגל ברצועה ומשתפת פעולה עם קטאר במימון ובתיווך, יכולה להיווצר מערכת סונית־אסלאמיסטית שמחליפה חלק מן הלחץ האיראני. טראמפ ראה את אותם מנופים כהזדמנות: אם ארדואן מסוגל ללחוץ על חמאס ולשאת בנטל במקום חיילים אמריקאים, הוא שימושי. זהו ההבדל שילווה את פרק 16 – טראמפ שופט שותף לפי היכולת לספק תוצאה עכשיו; ישראל צריכה לשאול איזה כוח אותו שותף יצבור ביום שאחרי.

סוריה – למחוק עבר כדי לבנות עסקה חדשה

המהלך המפתיע ביותר במסע מאי היה מול סוריה. לאחר נפילת אסד ועליית ג'ולאני לשלטון, טראמפ בחר לנסות למשוך את השלטון החדש למחנה האמריקאי במקום להמשיך לבודד מדינה בגלל משטר שכבר נפל. בריאד הוא הודיע על כוונתו להסיר את הסנקציות ונפגש עם ג'ולאני, בתמיכת סעודיה וטורקיה.

ההיגיון היה ברור: אם דמשק עוברת ממערכת שבה איראן ורוסיה הן מקורות הכוח למערכת שבה סעודיה, טורקיה וארצות הברית מספקות הון ולגיטימציה, הגשר האיראני ללבנון נחלש בלי שחייל אמריקאי אחד כובש את סוריה. טראמפ אף דחף את ג'ולאני לעבר נורמליזציה עתידית עם ישראל והסכמי אברהם. מבחינתו זו הייתה דוגמה כמעט מושלמת ליישור מחדש באמצעות עסקה – למחוק חלק מן העבר כדי לשנות את האינטרסים של ההווה.

ישראל לא יכלה להרשות לעצמה את אותו מרחב הימור. היא חלקה גבול עם המדינה, זכרה את עברו של ג'ולאני וראתה את ההשפעה הטורקית, את האסלאמיסטים ואת האלימות נגד מיעוטים. אם ההימור האמריקאי ייכשל, וושינגטון יכולה להחזיר סנקציות; ישראל מקבלת כוח עוין ליד חבל הבשן. לכן גם כאשר טראמפ פתח את הדלת לדמשק, ירושלים המשיכה לבסס חופש פעולה ורצועת הגנה בדרום סוריה.

חשוב גם לדייק בהשוואה לביידן: הממשל היוצא לא החרים את ג'ולאני באופן מוחלט. בדצמבר 2024 הוא שלח משלחת לדמשק, הגדיר את הפגישה עמו כטובה ופרודוקטיבית והסיר את הפרס של 10 מיליון דולר שהיה על ראשו; בתחילת ינואר אף ניתנה הקלה זמנית לעסקאות עם מוסדות השלטון הסוריים. עם זאת תחריר א־שאם נותרה ארגון טרור מוכרז והמשך ההתקרבות הותנה בהתנהגות השלטון ובהגנה על מיעוטים. לכן סביר שביידן היה מתקדם למגעים ולהקלות מדורגות, אך לא לנרמול המהיר שטראמפ קידם.

ישראל איננה זרוע של וושינגטון

במהלך 2025 אפשר היה לראות פעם אחר פעם עד כמה ישראל מושפעת מארצות הברית ועד כמה היא בכל זאת מקבלת החלטות בעצמה. היא תלויה בחימושים, במערכות אמריקאיות, בגיבוי מול מוסדות בין־לאומיים ובתיאום אסטרטגי מול איראן. אבל תלות איננה ציות אוטומטי.

הדוגמה הבולטת ביותר הייתה המערכה מול איראן. כפי שכבר ראינו בפרק הקודם, ישראל יצאה למבצע "עם כלביא" מתוך הערכה שהאיום האיראני הגיע לנקודה שבה אין עוד מקום להמתין. טראמפ רצה להגיע להסכם עם איראן בלי מלחמה. הוא ניסה להשתמש באיום ובעיצומים כדי להביא את טהראן להסכמה, ובו בזמן הבהיר שלא יקבל נשק גרעיני איראני. ישראל לא הייתה מוכנה לתת למשא ומתן האמריקאי להפוך למטרייה שמאפשרת לאיראן להתקדם.

לא צריך לחזור כאן על המערכה עצמה, משום שכבר עסקנו בה ונחזור לממד האמריקאי שלה בפרק 17. מה שחשוב לפרק הזה הוא העיקרון: אפילו עם נשיא אוהד, אפילו כאשר שתי המדינות רואות באיראן איום, לישראל ולאמריקה יש שעונים שונים. וושינגטון יכולה להרשות לעצמה עוד סבב שיחות. ירושלים צריכה לחשב כמה זמן נשאר לפני שהאיום יהפוך קשה יותר להשמדה.

אותו עיקרון חל גם בלבנון. הפסקת האש של נובמבר 2024 לא הפכה מבחינת ישראל את חיזבאללה לארגון לגיטימי שאפשר להשאיר לנפשו. צה"ל המשיך

לפגוע במחסנים, פעילים, תשתיות וניסיונות שיקום כאשר זיהה אותם. ארצות הברית רצתה לשמור את הפסקת האש ולהעביר אחריות למדינת לבנון. ישראל רצתה למנוע מצב שבו מנגנון דיפלומטי הופך לשנתיים של המתנה שבסופן חיזבאללה חוזר לאותו כוח. גם כאן המתח בין "הסכם" ל"מאזן כוח" יוביל בהמשך למערכה נוספת.

לכן אין לקרוא את מדיניות טראמפ כאילו כל מה שקרה ב־2025 היה תוצאה של החלטה אמריקאית. במקרים רבים ירושלים החליטה, וושינגטון התאימה את עצמה בדיעבד. ארצות הברית עיצבה את הסביבה – היא קבעה מחיר מדיני, פתחה או סגרה גישה לנשק, בנתה קואליציות והפעילה מנופי לחץ – אבל המלחמה עצמה נשארה ישראלית.

קיץ 2025 – הממשלות והרחוב הולכים לכיוונים שונים

בקיץ התחדד פער אחר שהלך ונבנה מאז תחילת המלחמה: ממשלות מערביות רבות צריכות את ישראל מבחינה אסטרטגית, אבל דעת הקהל שלהן נעה בכיוון עוין יותר. זהו מצב שיכול להיראות סותר רק אם מניחים שמדיניות חוץ נקבעת על פי אינטרס גאו־פוליטי טהור. ממשלה דמוקרטית צריכה גם להיבחר, להתמודד עם תקשורת, מפלגות אופוזיציה, הפגנות וקבוצות לחץ.

הדוגמה החדה ביותר הייתה גרמניה. במשך שנים היא נחשבה לבעלת הברית האירופית הזהירה ביותר בכל הנוגע ללחץ על ישראל, בין היתר בגלל האחריות ההיסטורית לשואה. אבל באוגוסט 2025, לאחר שישראל החליטה להרחיב את הפעולה ברצועה במסגרת "מרכבות גדעון ב'", הודיע הקנצלר פרידריך מרץ שגרמניה לא תאשר בשלב זה ייצוא ציוד צבאי שיכול לשמש בלחימה בעזה. זה לא היה אמברגו מוחלט על ישראל ולא ניתוק היחסים הביטחוניים, אבל זה היה שינוי סמלי ומעשי מצד מדינה שעד אז ניסתה לבלום מהלכים אירופיים חריפים יותר.

בריטניה כבר השעתה קודם לכן חלק מרישיונות הייצוא הביטחוני, וב־2025 החריפה את הלחץ המדיני ואף קידמה הכרה במדינה פלשתינאית. צרפת דחפה עוד קודם לעצירת אספקת אמצעי לחימה שמשמשים בלחימה בעזה והפכה לקול מוביל במאמץ להכיר במדינה פלשתינאית. מדינות אחרות הפעילו לחץ דרך האיחוד האירופי, מוסדות בין־לאומיים והצהרות פומביות. כל אלה נראו מבחוץ כמו התרחקות אסטרטגית מישראל.

אבל בו זמנית קרה משהו הפוך. ביוני פורסמו נתוני הייצוא הביטחוני הישראלי של השנה הקודמת, והם הצביעו על שיא של כמעט 15 מיליארד דולר, כאשר יותר ממחצית מהחוזים היו עם אירופה. המלחמה הדגימה את היכולת של מערכות ישראליות ליירט טילים, כטב"מים ורקטות, והמלחמה באוקראינה גרמה למדינות אירופה להבין שהן צריכות בדיוק את סוגי המערכות שישראל מפתחת. מכ"מים, הגנה אווירית, טילים, מודיעין, אלקטרוניקה ולוחמה נגד כטב"מים הפכו מבוקשים יותר דווקא בזמן שהלחץ הפוליטי על ישראל גדל.

זוהי הסתירה שנתניהו ניסה להציג בספטמבר 2025: ממשלות יכולות להזדקק לישראל יותר מבחינה ביטחונית ובאותו זמן להיכנע ללחץ ציבורי שדורש להתרחק ממנה. אין כאן בהכרח צביעות פשוטה. יש כאן שני כוחות שפועלים באותו זמן. השר לביטחון או שר ההגנה מסתכל על רוסיה, איראן והצורך במערכות הגנה; ראש הממשלה מסתכל גם על מאות אלפי מפגינים, על ציבור מוסלמי גדול, על מפלגות בתוך הקואליציה ועל בחירות.

לכך הצטרפה מלחמת תודעה. קטאר השקיעה במשך שנים בהשפעה תקשורתית, אקדמית ופוליטית בעולם, והמלחמה בעזה העניקה לה ולגופים פרו־פלשתינאיים חומר עצום להפצה. תמונות של הרס, רעב וסבל אזרחי הפכו את השיח הציבורי נגד ישראל לחריף יותר. גם כאשר ממשלה מערבית הבינה שחמאס הוא ארגון טרור ושישראל היא נכס ביטחוני, המחיר הפוליטי של תמיכה גלויה בה הלך וגדל.

מבחינת טראמפ זה היה עוד נימוק לסיים את המלחמה מהר. הוא לא קיבל את כל הטענות האירופיות ולא רצה להעניש את ישראל כפי שחלק מהממשלות באירופה ביקשו. אבל הוא הבין שהמשך התמונות מעזה מקשה על הרחבת הסכמי אברהם, מחזק את קטאר וטורקיה, יוצר לחץ על בעלות ברית מערביות ומאפשר לחמאס לשרוד מדינית גם כאשר הוא נחלש צבאית.

מבחינת נתניהו התוצאה הייתה הפוכה: אם הלחץ יוצר מצב שבו כל מלחמה ישראלית חייבת להסתיים לפני שהאויב הוכרע, אז האויב לומד שהישרדות מספיקה. הוא לא צריך לנצח את צה"ל; הוא צריך להחזיק מעמד עד שהעולם ילחץ על ישראל. המאבק בקיץ 2025 לא היה אפוא רק על עזה אלא על השאלה מי קובע מתי ישראל מפסיקה להילחם.

המתח הזה יגיע לשיא בספטמבר, כאשר ישראל תחליט לפגוע דווקא במקום שבו טראמפ השקיע הון מדיני: קטאר.

ספטמבר 2025 – פסגת האש

ב־9 בספטמבר 2025 יצא חיל האוויר למבצע "פסגת האש" נגד צמרת חמאס שהתכנסה בלשכתו של ח'ליל אל־חיה בדוחא. המטרה הייתה לפגוע בשכבת ההנהגה שניהלה את הארגון מחוץ לרצועה ובאותו זמן עסקה במשא ומתן סביב ההצעה האמריקאית. מבחינת ישראל, הישיבה בקטאר לא יכלה להעניק חסינות למנהיגי חמאס; מבחינת טראמפ, דוחא הייתה גם אחד הצירים המרכזיים בדרך להסכם.

זו הייתה משימת תקיפה ארוכת־טווח של כ־1,800 ק"מ. לפי הפרסומים הישראליים, יותר מעשרה מטוסי קרב השתתפו, בוצעו תדלוקים אוויריים ויותר מעשרה חימושים פגעו בתוך שניות במתחם המטרה. צה"ל מסר שנעשה שימוש בחימוש מדויק; דגם החימוש לא פורסם. לפי גורם ביטחוני אמריקאי שצוטט בסוכנות הידיעות איי־פי, המטוסים הגיעו למרחב הים האדום ושיגרו משם טילים בליסטיים משוגרים מן האוויר לעבר דוחא, בלי שהמטוסים עצמם נדרשו להגיע עד המרחב האווירי הקטארי.

היעד המרכזי לא חוסל. חמאס הודיע שבכירי ההנהגה שרדו, אף שנהרגו אנשים מסביבם ובהם אנשי חמאס ואיש ביטחון קטארי. מכאן נובעת ההערכה המבצעית: הבעיה לא הייתה עצם ההחלטה לפגוע בצמרת חמאס אלא שהעוצמה שנבחרה לא הבטיחה הסתברות גבוהה מספיק להשמדתה. מרגע שישראל כבר שילמה את המחיר המדיני של תקיפה בדוחא, גם תוספת של כמה ק"ג חומר נפץ לעוצמת הפגיעה לא הייתה משנה מהותית את המשבר; אילו הייתה מחסלת את הצמרת, מאזן העלות והתועלת היה שונה לחלוטין.

מבחינת טראמפ התקיפה פגעה גם בכלי מדיני. קטאר הייתה המתווכת המרכזית מול חמאס, מארחת של אל־עודייד ושותפה שהממשל קשר אליה השקעות והסכמים. הבית הלבן הבהיר שהתקיפה החד־צדדית אינה מקדמת את מטרות ארצות הברית. מאחר שהיעדים העיקריים שרדו, קטאר יצאה מן האירוע

עם מעמד מחוזק: טראמפ השאיר אותה בתוך התיווך, ובהמשך החודש יחייב את נתניהו להתנצל ואף יעניק לה התחייבות ביטחונית אמריקאית מפורשת יותר.

הזעזוע חרג מקטאר. ב־17 בספטמבר, שמונה ימים לאחר התקיפה, חתמו סעודיה ופקיסטן על הסכם הגנה הדדי שלפיו תוקפנות נגד אחת תיחשב תוקפנות נגד שתיהן. ההסכם לא נולד בתוך שמונה ימים והמגעים עליו נמשכו שנים, אבל עיתוי החתימה, לאחר הפגיעה בדוחא ובתוך ספק גובר במפרץ לגבי מטריית הביטחון האמריקאית, העניק לו משמעות חדשה. התקיפה לא יצרה לבדה את הברית, אך היא תרמה לאווירת האיום שהפכה את החתימה לדחופה ופומבית יותר.

טראמפ הגיב למשבר באמצעות הרחבת המסגרת. במקום להוציא את קטאר מן התהליך הוא ריכז סביבו את המדינות שיכלו ללחוץ על שני הצדדים ולבנות מתווה אזורי אחד. כך הפך "פסגת האש" מניסיון חיסול שנכשל חלקית גם לנקודת מעבר אל המהלך המדיני של סוף ספטמבר.

ניו יורק – שמונה מדינות ותוכנית אחת

בסוף ספטמבר התכנסו מנהיגי העולם בניו יורק לעצרת הכללית של האו"ם, וטראמפ ניצל את האירוע כדי לרכז במקום אחד את רוב המדינות שבלעדיהן לא ניתן היה לייצר הסדר ברצועת עזה. ב־23 בספטמבר הוא כינס מנהיגים ונציגים של שמונה מדינות מוסלמיות: סעודיה, איחוד האמירויות הערביות, קטאר, מצרים, ירדן, טורקיה, אינדונזיה ופקיסטן. לכל אחת היה תפקיד אחר: מצרים וירדן היו שכנות של ישראל; סעודיה והאמירויות מרכזי ההון של המפרץ; קטאר ערוץ לחמאס; טורקיה מעצמה סונית עם קשר עמוק לאחים המוסלמים; ואינדונזיה ופקיסטן הרחיבו את הלגיטימציה בעולם המוסלמי. במקום להשאיר את עזה כמשא ומתן ישראלי־חמאסי, טראמפ ניסה להפוך את הסיום למהלך אזורי שבו כל שחקנית מקבלת תפקיד ומחויבות.

מבחינתו זה היה מהלך טבעי. אם הסכמי אברהם היו ניסיון לבנות מזרח תיכון שבו מדינות ערביות מתקרבות לישראל סביב אינטרסים משותפים, אז הסדר עזה יכול להיות ההמשך: להוציא את חמאס מהשלטון, לשקם את הרצועה בכסף ערבי, להציב מסגרת ביטחונית בין־לאומית ולהחזיר את הסעודים למסלול הנורמליזציה. בתמונה הזאת המלחמה איננה סוף עידן אלא שער לעסקה גדולה יותר.

אבל מבחינת ישראל היה בהרכב הזה גם מוקש. טורקיה וקטאר לא היו מבחינתה שותפות ניטרליות. שתיהן תמכו לאורך שנים בחמאס ובתנועות המזוהות עם האחים המוסלמים, וכל אחת ביקשה להשיג השפעה על היום שאחרי. אם הן יקבלו מעמד רשמי בשיקום הרצועה, במנגנון הביטחון שלה או במערכת הפוליטית שתקום בה, ישראל עלולה לנצח את איראן וחמאס בשדה הקרב ואז להכניס בדלת הראשית שני שחקנים שמבקשים לשמר חלק מהמערכת האידאולוגית שעליה חמאס נשען.

באותם ימים התרחש גם בליץ מדיני של הכרה במדינה פלשתינאית. ב־21 בספטמבר הכירו בה בריטניה, קנדה, אוסטרליה ופורטוגל, ובימים הבאים הצטרפו צרפת, לוקסמבורג, מלטה, מונקו, אנדורה וסן מרינו; בלגיה קשרה הכרה מלאה לשחרור החטופים ולהוצאת חמאס מן השלטון. מבחינת ישראל היה בכך היפוך של הסדר לאחר 7 באוקטובר; מבחינת טראמפ, שהתנגד למהלך, זו הייתה עוד סיבה למהר ולהציג מסלול אמריקאי חלופי.

ב־26 בספטמבר עלה נתניהו לדוכן העצרת הכללית. הוא הגיע לשם לאחר כמעט שנתיים של מלחמה, לאחר הפגיעה הקשה בחיזבאללה ובאיראן, אבל גם כאשר הלחץ המדיני על ישראל היה בשיאו. בנאומו הוא חזר על העיקרון שישראל חייבת להשלים את העבודה ולא לתת ללחץ הבין־לאומי להפוך את הישרדות חמאס לניצחון. הוא תקף את גל ההכרה במדינה פלשתינאית והציג אותו כפרס לטרור אחרי 7 באוקטובר.

כמה ימים קודם לכן הוא כבר הציג בפומבי את הסתירה שעליה דיברנו בקיץ: ישראל נמצאת תחת בידוד מדיני גובר בזמן שהעולם המערבי זקוק ליכולותיה יותר מתמיד. הוא קשר את הלחץ, בין היתר, לקמפיינים תקשורתיים והשפעה של קטאר וגורמים נוספים. חשוב להפריד בין הדברים: הביקורת הישירה על מערכות ההשפעה נאמרה עוד לפני נאום האו"ם; בנאום עצמו הוא התמקד בעיקר במלחמה, בחטופים, בחמאס ובמדינות שהכירו במדינה פלשתינאית. אבל בשני המקרים המסר היה זהה – ישראל לא יכולה לבנות את ביטחונה על אהדה ציבורית זרה.

ב־29 בספטמבר הגיע נתניהו לבית הלבן. במהלך הביקור ארגן טראמפ שיחת טלפון בין נתניהו לבין ראש ממשלת קטאר מוחמד בן עבד א־רחמן א־ת'אני. נתניהו הביע צער על הפגיעה בריבונות הקטארית ועל מותו של איש הביטחון הקטארי בתקיפה. עצם התמונה הייתה חריגה: פחות משלושה שבועות לאחר שישראל ניסתה לחסל את הנהגת חמאס בדוחא, ראש ממשלת ישראל ישב בבית הלבן והתנצל בפני המדינה שאירחה אותה.

טראמפ לא הסתפק בכך. באותו יום הוא חתם על צו נשיאותי שקבע כי ארצות הברית רואה בביטחונה ובשלמותה הטריטוריאלית של קטאר אינטרס אמריקאי, וכי תקיפה חיצונית על קטאר תיחשב איום על השלום והביטחון של ארצות הברית. מבחינת קטאר זו הייתה קפיצה במעמד: תקיפה ישראלית שנועדה להרתיע אותה הובילה להתחייבות אמריקאית מפורשת יותר להגן עליה.

אפשר לראות בזה ניצחון קטארי, אבל מבחינת טראמפ זה היה מחיר של עסקה. הוא היה צריך את דוחא כדי להביא את חמאס להסכמה, ולכן היה מוכן לתת לה את מה שהיה דרוש כדי להשאיר אותה בתוך המערכת. כאן שוב הופיע ההבדל בין ההיגיון האמריקאי לישראלי. ישראל שאלה מי עוזר לאויב; טראמפ שאל מי יכול לגרום לאויב לחתום.

אחרי שיחת הטלפון הגיעה התמונה הגדולה באמת. טראמפ ונתניהו יצאו למסיבת עיתונאים והציגו את המתווה האמריקאי לסיום המלחמה בעזה. מבחינת הנשיא זו הייתה נקודת השיא של כל מה שניסה לעשות מאז ההשבעה: לקחת מלחמה ארוכה, להציב מולה אולטימטום מדיני, לאסוף את מדינות האזור סביב תוכנית אחת ולכפות על הצדדים מסלול לסיום.

מתווה טראמפ – השלום על הנייר

התוכנית כללה 20 נקודות וניסתה לפתור בבת אחת כמעט כל שאלה שהצטברה מאז 7 באוקטובר: הפסקת אש, שחרור החטופים, שחרור אסירים ביטחוניים ושבויים עזתיים, פירוז חמאס, הוצאתו מן השלטון, ממשל חלופי, שיקום, כוח ביטחוני בין־לאומי ונסיגה ישראלית מדורגת. מבחינת טראמפ זו הייתה תוכנית רחבה מספיק כדי שכל צד יוכל למצוא בה משהו שהוא רוצה, ועמומה מספיק בנושאים מסוימים כדי לדחות את העימות עליהם לשלב הבא.

המתווה קבע שכל החטופים, החיים והחללים, יוחזרו בתוך פרק זמן קצר לאחר קבלת ההסכם. בתמורה ישראל תשחרר אסירים ביטחוניים ושבויים עזתיים בהיקף גדול. חמאס לא אמור היה להמשיך לשלוט ברצועה או להחזיק נשק, וחבריו שיקבלו דו־קיום וימסרו את נשקם יוכלו לקבל חנינה או מעבר בטוח למדינות אחרות. זו הייתה נקודה שהתאימה ליעד הישראלי: לא עוד עסקה שמשאירה את חמאס באותו מצב ומחליפה רק מספר חטופים באסירים, אלא מתווה שאמור לפחות על הנייר להוביל לפירוזו ולסיום שלטונו.

במקומו אמור היה לקום ממשל פלשתינאי טכנוקרטי זמני, שאיננו מזוהה עם חמאס, תחת פיקוח של מסגרת בין־לאומית רחבה. טראמפ עצמו ביקש לעמוד בראש "מועצת שלום" שתפקח על השיקום והמעבר. אלא שכאן הופיעה סתירה למדיניות הישראלית המוצהרת של דה־רדיקליזציה: החלפת חמאס בוועדה מקצועית ושיקום פיזי אינם מסבירים מי משנה את מערכת החינוך, המסגדים, מנגנוני הרווחה והתרבות הפוליטית שממנה חמאס צמח. האמירויות היו מבחינת ישראל מקרה שונה מקטאר וטורקיה. כבר במהלך המלחמה הן הפעילו ברצועה את מבצע "האביר האציל 3", הקימו בית חולים שדה, הפעילו בית חולים צף, פינו חולים והכניסו סיוע. לכן הן יכלו להיות שותפה אפשרית לשיקום; אבל גם שיקום אמירתי היה צריך להתחבר למנגנון דה־רדיקליזציה, אחרת נבנית רצועה חדשה בלי לשנות את התשתית הרעיונית של הישנה.

החלק הביטחוני היה מורכב יותר. כוח ייצוב בין־לאומי אמור היה להיכנס לרצועה, לסייע בהכשרת משטרה פלשתינאית, לאבטח גבולות וליצור חלופה לנוכחות צה"ל בתוך כל השטח. ישראל אמורה הייתה לסגת בשלבים בהתאם ליישום המתווה, תוך שמירה על היקף ביטחוני מסוים עד להסרת האיום. בדיוק כאן נזרעה הבעיה שתעמוד במרכז הפרק הבא: מי יהיו המדינות שירכיבו את הכוח הזה, למי הן יהיו נאמנות, ומה יקרה אם טורקיה וקטאר יקבלו באמצעותו דריסת רגל ברצועה.

טראמפ ראה כוח בין־לאומי כפתרון. מבחינתו אם חיילים ממדינות מוסלמיות וערביות יעמדו ברצועה, ישראל לא תצטרך להחזיק שם כוחות גדולים, חמאס לא יוכל לשלוט בגלוי והאמריקאים לא יצטרכו לשלוח צבא משלהם. זה התאים בצורה מושלמת לדוקטרינת העברת הנטל: המקומיים יישאו בעלות ובכוח האדם, וארצות הברית תנהל מלמעלה את המסגרת.

מבחינת ישראל זה יכול היה להפוך את ההישג הצבאי לבעיה אסטרטגית. כוח טורקי ברצועה לא היה רק עוד דגל כחול או כוח שמירת שלום. טורקיה של ארדואן תמכה בחמאס, אפשרה פעילות של גורמים הקשורים אליו משטחה וניסתה להרחיב את השפעתה בסוריה, בלבנון, ביהודה ושומרון ובמזרח הים התיכון. כניסה שלה לרצועה בחסות אמריקאית ובין־לאומית הייתה יכולה ליצור מצב שבו ישראל הוציאה את איראן מהמעגל הקרוב אך קיבלה במקומה מעצמה סונית חזקה יותר, חברה בנאט"ו, בעלת צבא גדול ולגיטימציה מדינית רחבה יותר. מבחינת איום ארוך טווח, נוכחות טורקית רשמית ברצועה הייתה עלולה להיות מסוכנת יותר אפילו מנוכחות איראנית גלויה, משום שהוצאתה לאחר שנכנסה הייתה כמעט בלתי אפשרית ללא משבר עם ארצות הברית ונאט"ו.

קטאר הייתה שונה. היא לא הייתה אמורה לשלוח אוגדות, אבל הכסף, המנגנונים האזרחיים והקשרים עם האחים המוסלמים יכולים היו לתת לה השפעה עמוקה על הממשל החדש ועל תהליך השיקום. ישראל כבר ראתה כיצד כסף קטארי נכנס לרצועה במשך שנים ובסופו של דבר לא מנע את התעצמות

חמאס. לכן השאלה לא הייתה רק מי ישלם על בניית עזה מחדש, אלא מי יקבע לאילו מוסדות הכסף יגיע ואיזו אידאולוגיה תצמח יחד איתם.

גם סעיף השיקום נשמע פשוט יותר מכפי שהיה. טראמפ דיבר על אזורי כלכלה, השקעות, בנייה ותמריצים. מבחינתו שגשוג יכול לשנות את התמריצים של האוכלוסייה ולהפוך את המלחמה לפחות משתלמת. אבל כבר לפני 7 באוקטובר נכנסו לרצועה כסף, סחורות, עבודה בישראל ותשתיות. שום דבר מכל אלה לא מנע מחמאס להשתמש בחלק מהמשאבים כדי לבנות מנהרות, רקטות ויחידות צבאיות. שיקום ללא שליטה ביטחונית אמיתית יכול להפוך במהירות לשיקום של האויב.

נקודה נוספת הייתה שאלת יציאת האוכלוסייה. בתחילת השנה טראמפ דיבר על מעבר רחב למצרים ולירדן, אבל המתווה הסופי כבר קבע שלא תהיה כפייה לעזוב את הרצועה ושמי שירצה לצאת יוכל לחזור. זה היה שינוי משמעותי. הרעיון שהציג בינואר ופברואר – שינוי דמוגרפי רחב כחלק מבנייה מחדש – נעלם כמעט לחלוטין מול ההתנגדות הערבית והבין־לאומית. מבחינת ישראל זו הייתה החמצה של האפשרות להגיע לשינוי עמוק יותר, גם אם העלות המדינית והמשפטית של ניסיון לכפות מעבר אוכלוסייה הייתה עצומה ולא מקובלת על מדינות האזור.

לבסוף הותיר המתווה אופק מדיני פלשתינאי מעורפל. הוא לא הקים מדינה ולא כפה על ישראל תאריך, אבל חיבר בין רפורמה ברשות הפלשתינאית, שיקום והתקדמות עתידית לעבר הגדרה עצמית. מבחינת טראמפ העמימות הייתה יתרון: הוא יכול היה לקבל תמיכה ערבית בלי לחייב את נתניהו מיד למדינה פלשתינאית. מבחינת ישראל זה היה עוד סעיף שצריך לוודא שלא יהפוך בעתיד למסלול שבו הישגי המלחמה מוחלפים בלחץ מדיני חדש.

הטבלה הבאה מרכזת את נקודות המתווה המרכזיות ואת הפער בין מה שטראמפ רצה להשיג לבין הבעיה שנשארה מבחינת ישראל:

רכיב	עיקר המתווה	מטרת טראמפ	הסיכון לישראל
הפסקת אש ופריסת צה״ל	עצירת הלחימה ונסיגה מדורגת, תוך מרחב ביטחוני עד להסרת האיום.	מעבר מהיר ממלחמה להסדר.	נסיגה לפני פירוז עלולה לאפשר לחמאס להשתקם.
חטופים ואסירים	השבת כל החטופים ושחרור אסירים ביטחוניים ושבויים עזתיים.	פתרון הסוגיה האנושית והסרת החסם להסכם.	משיכת השבת החללים כמנוף לאחר הפסקת האש.
פירוז חמאס	הוצאת חמאס מהשלטון ומסירת נשקו; חנינה או מעבר בטוח למקבלים את התנאים.	סיום המלחמה בלי כיבוש אמריקאי ובלי צבא חמאס.	לא נקבע מי יכפה את הפירוז על המסרבים.
ממשל ומועצת שלום	ממשל טכנוקרטי זמני בפיקוח מסגרת בין־לאומית בראשות טראמפ.	כתובת לשיקום ולמעבר בלי להחזיר מיד את חמאס.	השפעה עקיפה של חמאס, קטאר או טורקיה ולחץ על ישראל.
כוח ייצוב ומשטרה	כוח בין־לאומי יסייע באבטחה, בגבולות ובהכשרת משטרה מקומית.	החלפת צה״ל וחלוקת הנטל למדינות האזור.	נוכחות טורקית או השפעה קטארית בחסות ההסכם.
שיקום וכלכלה	שיקום רחב, השקעות ואזורי כלכלה.	החלפת כלכלת המלחמה בתמריצי יציבות.	ללא שליטה ביטחונית המשאבים עלולים לשקם גם את חמאס.
אוכלוסייה ואופק מדיני	אין עקירה כפויה; אפשרות עתידית להגדרה עצמית לאחר רפורמה ברשות.	השגת תמיכה ערבית בלי לקבוע מועד למדינה.	העמימות עלולה להפוך למנוף לחץ עתידי על ישראל.

החשיבות של המתווה איננה רק במה שהיה כתוב בו. הוא יצר מסגרת חדשה שבה עצם המשך הלחימה הפך קשה יותר מבחינה מדינית. טראמפ כבר לא ביקש מישראל "לסיים" באופן כללי; הוא הניח על השולחן תוכנית, קיבל תמיכה רחבה ממדינות ערב ומוסלמיות והציג אותה כדרך להחזיר את החטופים ולסיים את המלחמה. אם ישראל הייתה דוחה אותה, היא הייתה מסתכנת בכך שהנשיא האוהד ביותר שלה יציג אותה כמכשול לשלום שהוא עצמו בנה.

נתניהו קיבל את התוכנית, אבל הקבלה לא הייתה קבלה של כל פרשנות עתידית שלה. ישראל הסכימה למסגרת מתוך הבנה שהיא מחזירה את החטופים

החיים, משאירה עקרונות של פירוז חמאס ומאפשרת לשמר אחיזה ביטחונית מסוימת. השאלות של מי ייכנס לרצועה, כיצד תפורק חמאס מנשקה ומה יהיה היקף הנסיגה נדחו לשלב היישום. כאן בדיוק מסתתר ההבדל בין הסכם לבין מציאות: אפשר לחתום על משפט שאומר "חמאס יפורז"; הרבה יותר קשה למצוא מי ייכנס לבית, למנהרה ולמחסן וייקח ממנו את הנשק.

אוקטובר 2025 – תמונת הניצחון

ב־8 באוקטובר, בשארם א־שייח', הגיעו המתווכות והצדדים להסכמה על השלב הראשון של התוכנית. בימים הבאים נכנסה הפסקת האש לתוקף, צה"ל נערך מחדש לפי הקווים שנקבעו והחלה ההכנה להחלפת החטופים, האסירים הביטחוניים והשבויים העזתיים. אחרי כמעט שנתיים, המלחמה בעזה קיבלה לראשונה נקודת עצירה שאפשר היה להציג בעולם כסיום.

ב־13 באוקטובר הגיע הרגע שמדינת ישראל חיכתה לו. עשרים החטופים הישראלים האחרונים שנודעו כחיים הועברו מידי חמאס וחזרו לישראל. לאחר יותר משבע מאות ימים של שבי, משפחות התאחדו והכיכר בתל אביב התמלאה בחגיגות ובבכי. במקביל שחררה ישראל כמעט אלפיים אסירים ביטחוניים ושבויים עזתיים בהתאם להסכם.

זה היה הישג אמיתי, לא תמונת יחסי ציבור בלבד. החזרת החטופים החיים הייתה אחת המטרות המרכזיות של המלחמה, והלחץ האמריקאי, הקטארי, המצרי והטורקי תרם להבשלת העסקה. לטראמפ הגיע חלק מן האשראי. הוא הפעיל לחץ על ישראל ועל המתווכות, הציב תוכנית אחת שעליה נדרשו כולם לעבוד והשתמש במשקלו האישי כדי להפוך את ההסכמה לאירוע אזורי גדול.

אבל טראמפ לא הסתפק בשחרור החטופים. הוא הגיע לישראל באותו יום כדי להפוך את האירוע להצהרה היסטורית. מטוסו נחת בנתב"ג, הוא פגש משפחות חטופים ונכנס לכנסת. עוד לפני הנאום כבר הציג את המלחמה כמי שהסתיימה. במהלך ביקורו הוא דיבר על תחילתו של עידן חדש ועל שלום אזורי רחב.

הנאום בכנסת היה רגע יוצא דופן מבחינת היחסים בין ישראל לארצות הברית. חברי הכנסת קמו שוב ושוב, טראמפ התקבל כמנהיג שהצליח להביא את החטופים החיים הביתה, ונתניהו העניק לו את מלוא הקרדיט על המהלך. הנשיא מצדו תיאר את היום כפתיחה חדשה לא רק לישראל ולעזה אלא למזרח התיכון כולו. הוא כבר ראה מולו את המשך הדרך: שיקום הרצועה, הרחבת הסכמי אברהם, סעודיה, סוריה ואולי אפילו הסכם חדש עם איראן.

הבעיה הייתה שהרטוריקה הקדימה את המציאות. כאשר טראמפ אמר לנתניהו שהמלחמה נגמרה, הוא לא תיאר עובדה צבאית אלא הכריז על יעד מדיני. חמאס עדיין החזיק בנשק. לא כל החטופים החללים הוחזרו. לא היה כוח ייצוב בין־לאומי מתפקד. לא היה ממשל חלופי יציב ברצועה. צה"ל עדיין שלט בשטחים ובצירים משמעותיים, והשאלה מי יפרק את חמאס נותרה ללא תשובה.

מהכנסת המשיך טראמפ לשארם א־שייח'. שם חיכתה לו התמונה שרצה יותר מכל: מנהיגים מכל רחבי האזור והעולם מתכנסים סביב הסכם שהממשל שלו הוביל. ארצות הברית, מצרים, קטאר וטורקיה חתמו על הצהרה שתומכת בהפסקת האש ובמסגרת השלום. טראמפ הציג את האירוע כנקודת מפנה היסטורית במזרח התיכון, כמעט כסיום של סכסוך בן אלפי שנים.

אלא ששארם הייתה בעיקר צילום של רגע. רוב המנהיגים שעמדו שם לא הסכימו ביניהם על הסוגיות שיקבעו אם ההסכם ישרוד. טורקיה רצתה תפקיד

עמוק ברצועה; ישראל לא רצתה כוחות טורקיים. קטאר רצתה להישאר המתווכת ובעלת השפעה; ישראל ראתה בה חלק מן הבעיה. מדינות ערב רצו אופק למדינה פלשתינאית; הממשלה בישראל התנגדה. חמאס לא הכריז שהוא מפרק את נשקו; ישראל לא ויתרה על הזכות לפעול. כל אחד הגיע לתמונה עם יעד אחר.

זה גם מסביר מדוע פרק 16 מתחיל בדיוק מן הנקודה הזאת. ההסכם של טראמפ לא סיים את המאבק על עזה; הוא העביר אותו מצורת מאבק אחת לאחרת. במקום השאלה כמה חטיבות ייכנסו לחאן יונס או לרפיח, השאלה תהיה מי ישלוט ברצועה, מי ייכנס אליה בשם הקהילה הבין־לאומית ואיך ישראל מונעת מהסדר מדיני למחוק את הישגיה הצבאיים.

נובמבר – הסכמי אברהם חוזרים למרכז

לאחר תמונת שארם טראמפ ניסה להוכיח שההסדר בעזה הוא רק הצעד הראשון. בנובמבר הוא החזיר את הסכמי אברהם למרכז הבמה, בדיוק כפי שתכנן בתחילת השנה.

ב־10 בנובמבר הגיע אחמד ג'ולאני לבית הלבן. רק שנה קודם לכן היה קשה לדמיין את מנהיג סוריה החדש נכנס למשרד הסגלגל, וכל שכן לאחר עברו הג'יהאדיסטי. אבל טראמפ ראה בכך הוכחה לשיטה שלו: אויב של אתמול יכול להפוך לשותף של מחר אם האינטרסים משתנים. הסנקציות הוסרו בהדרגה, סוריה קיבלה פתח לשיקום, וושינגטון רצתה להרחיק אותה מאיראן ורוסיה ולקרב אותה לסעודיה, לטורקיה ולמערב.

מבחינת ישראל זו הייתה הזדמנות וסכנה באותו זמן. הוצאת סוריה מהציר האיראני הייתה יעד אסטרטגי חשוב, אבל כניסה עמוקה של טורקיה לשטח הסורי הייתה יכולה ליצור איום חדש. לכן בעוד טראמפ ראה בג'ולאני חוליה נוספת בסדר החדש, ישראל המשיכה לבסס את חופש הפעולה שלה בדרום סוריה ולהבהיר שאין חזרה אוטומטית למצב שקדם לנפילת אסד.

שמונה ימים לאחר מכן הגיע מוחמד בן סלמאן לוושינגטון. כאן חזר טראמפ ליעד הגדול באמת שלו: סעודיה. הבית הלבן הודיע על העמקת השותפות הביטחונית והכלכלית, על השקעות סעודיות אדירות בארצות הברית ועל חבילת נשק שכוללת גם אפשרות לאספקת מטוסי F־35 בעתיד. מבחינת טראמפ זו הייתה אמריקה תחילה והסכמי אברהם באותו מהלך: מדינה עשירה משלמת לתעשייה האמריקאית, מקבלת הגנה ונשק אמריקאי, ובמקביל נקשרת יותר למערכת אזורית שוושינגטון מנהלת.

נורמליזציה עם ישראל נותרה מעל השולחן. בן סלמאן לא היה מוכן להתקדם בלי מחיר פלשתינאי, והמלחמה בעזה הפכה את הדרך להסכם קשה יותר מאשר בספטמבר 2023. אבל מבחינת טראמפ המטרה לא השתנתה. אם סעודיה תצטרף להסכמי אברהם, ואם סוריה תתרחק מאיראן ותתקרב למסגרת האמריקאית, אז אפשר יהיה לטעון שמלחמת ה־7.10 לא הצליחה לעצור את המהלך שהחל בכהונתו הראשונה אלא רק עיכבה אותו.

זו הייתה גם הדרך שלו להתחרות באיראן בלי להישאר במזרח התיכון עם צבא גדול. ישראל, סעודיה, איחוד האמירויות ומדינות נוספות יהיו חזקות מספיק כדי לאזן את איראן; ארצות הברית תמכור נשק, תספק מודיעין ומטרייה אסטרטגית ותשתמש בכוח רק כאשר צריך. במקרה הטוב מבחינתו אפילו איראן עצמה תגיע להסכם ותבחר בהישרדות כלכלית על פני המשך העימות.

דצמבר – האסטרטגיה מקבלת שם

בסוף 2025 קיבלה המדיניות של השנה ניסוח רשמי. אסטרטגיית הביטחון הלאומי, דברי רוביו ונאום הגסת' לא יצרו לפתע קו חדש; הם נתנו שם למה שכבר קרה. הבית הלבן סידר את העולם לפי הירכיה: ההמיספרה המערבית והגנת המולדת, תחרות ארוכת טווח עם סין, אירופה שצריכה לשאת יותר בנטל, ומזרח תיכון שעדיין חשוב בגלל ישראל, הורמוז, הים האדום והטרור – אבל לא אמור עוד לשלוט מדי יום במדיניות האמריקאית.

בסוף השנה נראתה המדיניות כמעט כהצלחה: החטופים החיים חזרו, טראמפ נאם בכנסת, שארם סיפקה תמונת מנהיגים, ג'ולאני ובן סלמאן הגיעו לוושינגטון והסכמי אברהם שוב עמדו במרכז. אבל מתחת לתמונה נשארה השאלה שהאסטרטגיה האמריקאית נטתה לדחות לשלב הבא – מי יכפה את הסדר אם אחד השחקנים יסרב. כאן תתחיל השנה השלישית של המלחמה.

שלושה חשבונות שלא נסגרו

באוקטובר 2025 היה אפשר להביט במזרח התיכון ולקבל את הרושם שהמערכה הגדולה שהחלה שנתיים קודם לכן מתקרבת לסופה. עשרים החטופים החיים האחרונים חזרו הביתה. חמאס איבד חלק גדול מהנהגתו ומהמערך הצבאי שבנה במשך שנים. חיזבאללה ספג את המכה הקשה בתולדותיו והסכים להפסקת אש. משטר אסד נפל והגשר האיראני דרך סוריה נחלש. איראן עצמה הותקפה באופן ישיר. טראמפ הגיע לכנסת, זכה לתשואות והמשיך לשארם כדי לעמוד במרכז פסגת שלום.

החשבון הראשון היה עזה. החטופים החיים אכן חזרו, אבל לא כל החטופים החללים הוחזרו מיד. חמאס המשיך להחזיק ביכולת חמושה, במנגנונים אזרחיים ובאנשים שיכלו לנסות לבנות את הארגון מחדש. סעיפי הפירוז היו על הנייר; המנגנון שיכריח אותו למסור נשק עדיין לא היה קיים. שאלת הממשל החלופי הייתה פתוחה, ושאלת כוח הייצוב הבין־לאומי הייתה מסוכנת עוד יותר. מי ייכנס לרצועה? האם טורקיה תשתתף? מה יהיה תפקידה של קטאר? כמה שטח יפנה צה"ל ומי ימלא את החלל?

טראמפ ראה בשאלות האלה את "שלב ב'" של תוכנית שכבר הצליחה. מבחינת ישראל הן היו ליבת המלחמה. אם חמאס נשאר חמוש ואם טורקיה או קטאר מקבלות באמצעות הסכם בין־לאומי את מה שאיראן ניסתה להשיג באמצעות שלוחים – דריסת רגל צמודה לישראל – אז אפשר להחזיר חטופים ולסיים תמרון, אבל אי אפשר לומר שבעיית עזה נפתרה.

לכן ישראל תיכנס לשנה השלישית כאשר היא מנסה להפוך את קו הפסקת האש לעובדה ביטחונית ולא רק להסכם. היא תבסס את אחיזתה, תבלום כניסה של גורמים עוינים ותנסה להבטיח שכל כוח בין־לאומי שייכנס לא יגביל את חופש הפעולה שלה. כאן יתחיל פרק 16.

החשבון השני היה לבנון. הפסקת האש של נובמבר 2024 עצרה את המלחמה הרחבה, אבל לא שינתה את טבעו של חיזבאללה. הארגון ספג אבדות קשות מאוד, איבד הנהגה, תשתיות ונשק, אבל נשאר חלק מהמערכת הפוליטית והצבאית בלבנון. איראן לא הפסיקה לראות בו נכס, ומנגנוני הברחה, ייצור ושיקום לא נעלמו משום שנחתם מסמך.

ישראל למדה מהשנים שבין 2006 ל־2023 מה המחיר של הסכם שאיננו נאכף. החלטה 1701 הייתה אמורה למנוע נוכחות חמושה של חיזבאללה בדרום

לבנון; בפועל הוא בנה שם במשך שנים מערך גדול בהרבה מזה שהיה לו ערב מלחמת לבנון השנייה. לכן אחרי 2023 צה"ל לא היה מוכן לחזור לאותה שיטה. הוא המשיך לפגוע בניסיונות שיקום ובתשתיות כאשר זיהה אותם, גם במחיר של חיכוך מתמשך סביב הפסקת האש.

אבל כרסום איננו הכרעה. כל עוד חיזבאללה נשאר עם יכולת לשקם מערכים ולהחזיר כוח לדרום, החשבון לא נסגר. בסופו של דבר תידרש ישראל לעבור מפעולות נקודתיות למהלך רחב יותר שיקבע את המציאות בשטח. הדרך הזאת תוביל לתמרון של מרץ 2026 ולרצועת הביטחון שעליה נדבר בפרק 18.

החשבון השלישי, והגדול ביותר, היה איראן. מבצע "עם כלביא" שינה את מאזן הכוחות ופגע בצורה קשה במערכים שעליהם בנתה טהראן במשך שנים, אבל מדינה של כ־92 מיליון תושבים, בעלת עומק גאוגרפי, תעשייה, משאבים ואידאולוגיה מהפכנית איננה נעלמת לאחר מערכה אחת. איראן יכולה להפסיד סיבוב וללמוד ממנו. היא יכולה לפזר מתקנים, לשקם טילים, לבנות מחדש קשרים עם שלוחים ולנסות להגיע להסכם שמעניק לה זמן.

טראמפ רצה להאמין שגם כאן אפשר להגיע לנוסחה של "שלום באמצעות עוצמה": מכה קשה, איום אמין ואז הסכם. ישראל ראתה את הבעיה אחרת. אם ההסכם משאיר בידי איראן יכולת לחזור בעתיד לאותה נקודה, הוא איננו סיום אלא הפוגה. לכן המתח בין הרצון האמריקאי להסכם לבין הדרישה הישראלית להסרת האיום יישאר פתוח ויהפוך שוב למרכזי בדרך למבצעים האמריקאיים של 2026 ולמזכר וינה.

שתי המגמות האלה ייפגשו בשנת 2026. לעיתים הן יחזקו זו את זו, ולעיתים יתנגשו. אבל דבר אחד כבר היה ברור אחרי שארם: השלב הבא של מלחמת ה־7.10 לא ייקבע רק לפי מה שקרה בשדה הקרב. הוא ייקבע גם לפי השאלה מי ינסה לבנות את היום שאחרי – ומי יצליח למנוע מהיום שאחרי להפוך ליום שלפני המלחמה הבאה.

16. ההתבססות הישראלית ברצועת עזה

הנסיגה שהצילה את חטיבת עזה – 9–13 באוקטובר 2025

ב־9 באוקטובר 2025 עמדה המערכה ברצועת עזה בנקודה כמעט הפוכה מזו שבה הייתה שנתיים קודם לכן. בתחילת המלחמה ישראל עמדה מחוץ לרצועה וניסתה להבין כיצד לפרוץ לתוכה; עתה היא כבר שלטה ברוב שטחה. במהלך "מרכבות גדעון ב'" צה"ל החזיק ביותר משלושה רבעים מהרצועה, הקיף את העיר עזה ממספר כיוונים, הפעיל אש כבדה על התשתיות שנותרו והתקדם לתוך המרחבים שבהם שרדה חטיבת העיר עזה. חמאס עוד החזיק מחבלים, מנהרות ומנגנוני שלטון, אבל הוא כבר לא שלט במרחב כפי ששלט ערב 7 באוקטובר. המפקדות שלו נפגעו, מרבית הכוחות הסדורים שהיו אמורים להגן על הרצועה נשחקו, והאפשרות הישראלית להמשיך עוד מערבה איימה לקחת ממנו גם את המרכז העירוני הגדול האחרון שבו עוד יכול היה להציג שלטון גלוי.

בדיוק בשלב הזה נכנסה עסקת טראמפ לתוקף. בליל 9–10 באוקטובר אישרה ישראל את השלב הראשון של ההסכם, וב־10 באוקטובר בשעה 12:00 נכנסה הפסקת האש לתוקפה. צה"ל נסוג אל הקו הצהוב, קו שנמתח בתוך הרצועה והותיר בידיו בערך 53% משטחה. מבחינת התוכנית האמריקאית זה היה קו נסיגה ראשוני בלבד. הוא נועד לאפשר את החזרת כל 48 החטופים שנותרו ברצועה, ולאחר מכן היה אמור להיפתח תהליך שיביא לפירוז חמאס, הכנסת ממשלה עזתית חדשה, פריסת כוח ייצוב בין־לאומי ונסיגות ישראליות נוספות. מבחינת ישראל, לעומת זאת, עצם ההסכמה לקו הצהוב לא חייבה הסכמה לכך שהקו הבא אכן יגיע.

כדי להבין את הבחירה הישראלית צריך להפריד בין שתי מטרות שהיו קשורות זו בזו אך לא זהות. הראשונה הייתה השבת החטופים. לאחר שנתיים של מלחמה, מאות ימי מילואים, עסקאות קודמות ומבצעי חילוץ, נותרה לישראל הזדמנות להחזיר בבת אחת את כל החטופים החיים שנותרו. השנייה הייתה הכרעת חמאס. המשך ההתקפה בעיר עזה היה יכול להעמיק את הפגיעה בארגון, אבל הוא גם היה יכול לסכן את החטופים ולהרחיק עסקה שהייתה כבר על השולחן. ישראל בחרה לקבל את המחיר המבצעי של עצירת התנופה כדי להשיב את החיים, תוך תקווה – ואולי מלכתחילה תוך כוונה – שהאפשרות לחזור להילחם לא תיעלם אם חמאס יסרב לעמוד בחלקים האחרים של ההסכם.

ב־13 באוקטובר הוחזרו לישראל 20 החטופים החיים האחרונים. באותו ערב הוחזרו גם ארבעה חטופים חללים. התמונה הייתה היסטורית מבחינת החברה הישראלית: בפעם הראשונה מאז 7 באוקטובר לא נותר ברצועה חטוף ישראלי חי שישראל ידעה עליו. אבל מבחינת שדה הקרב, אותו יום היה גם רגע הצלה לחמאס. הפסקת התמרון מנעה מצה"ל להמשיך את הלחץ על העיר עזה ונתנה לחטיבת העיר זמן, מרחב ואוכלוסייה שבתוכה יכלה להתחבא מחדש. מה שצה"ל כמעט עשה באמצעות תמרון, ההסכם עצר באמצעות קו על מפה.

חמאס ניצל את החלון כמעט מיד. בתוך שעות וימים החלו אנשי מנגנוני הביטחון שלו לצאת מן המנהרות, הבתים והמקלטים שבהם הסתתרו. הם הציבו מחסומים, הופיעו ברחובות חמושים, הפעילו יחידות משטרה וביטחון פנים והחלו להסדיר מחדש תנועה, סיוע ומסחר בחלקים שממערב לקו הצהוב. זה לא היה

חמאס של 6 באוקטובר 2023. הוא לא החזיק עוד חמישה חטיבות מתפקדות, לא יכול היה להגן על הרצועה מול צה״ל ולא היה מסוגל לפתוח במערכה סדורה נגד הכוחות שממזרח לקו. אבל מול אוכלוסייה עזתית מותשת, מפורקת וחסרת חלופה שלטונית, גם ארגון שנחלש מאוד יכול להחזיק אקדח, להקים חוליית מעצר ולהטיל פחד.

בימים הראשונים להפסקת האש דיווחו מקורות ברצועה כי עשרות בני אדם נהרגו במסגרת מבצע דיכוי של חמאס נגד יריבים, חמולות ומשתפי פעולה. התמונות של חמושים רעולי פנים, הוצאות להורג פומביות ומעצרים נועדו להעביר מסר פשוט: מי שהאמין שבזמן המלחמה נוצר חלון להפלת חמאס צריך להבין שהחלון נסגר. הארגון ידע שהוא חלש מכדי לנצח את ישראל, ולכן ביקש למנוע מצב שבו ישראל תוכל לנצח אותו דרך החברה העזתית. מבחינתו כל חמולה חמושה, כל מנהיג מקומי שקיבל סיוע ישראלי וכל קבוצה שהעזה לנהל אזור בלי רשותו היו איום אסטרטגי יותר מעוד מחסום של צה״ל בצד השני של הקו.

העימות עם החמולות היה חריף במיוחד משום שבמהלך 2025 ישראל ניסתה ליצור מציאות אחרת. היא עודדה או אפשרה פעילות של קבוצות אנטי־חמאסיות, סיפקה להן מרחב מוגן בחלק מהאזורים שבשליטתה וקיוותה שהן יוכלו להפוך לגרעין של הנהגה מקומית. היו גם הפגנות נגד חמאס, ויכוחים בתוך משפחות גדולות ומקרים שבהם תושבים סירבו לקבל את שלטונו. אבל הפסקת האש חשפה את מגבלת הרעיון: האוכלוסייה לא עברה בהמוניה לצד אותן קבוצות. כאשר חמאס יצא שוב לרחובות, רבים העדיפו להסתגל אל הכוח הקיים ולא להמר על ארגון מקומי שעתידו תלוי בנוכחות ישראלית.

בימים שלפני ההסכם היה חשוב גם הממד הגאוגרפי. ״מרכבות גדעון ב׳״ לא הייתה עוד פשיטה אל מרכז העיר עזה אלא ניסיון לשנות את המאזן בתוך המרחב הצפוף ביותר שנותר לחמאס. צה״ל הפעיל את אוגדות 36-99-162-98 וכוחות נוספים סביב העיר, העמיק את השליטה בצירים ממזרח ומדרום והרחיב את הפגיעה בתשתיות שמהן חמאס עוד ניסה לנהל את הקרב. ככל שהכוחות התקרבו למרכז, חמאס נדרש לבחור אם להשאיר לוחמים מעל הקרקע ולהסתכן בהשמדה או להיעלם מתחת לאדמה ולאבד את היכולת לשלוט ברחוב. כך נוצרה אותה תמונה כפולה שנראתה אחרי הפסקת האש: מבחינה צבאית הארגון היה תחת לחץ כבד, מבחינה שלטונית הוא עדיין שמר גרעין שיכול לצאת מחדש ברגע שהטנקים עוצרים.

ההסכם יצר לכן חלוקה לא רשמית של הרצועה כבר מן היום הראשון. ממערב לקו נשארה רוב האוכלוסייה, ושם חמאס ניסה לחדש את מנגנוני השלטון. ממזרח לו נמצאו צה״ל, אזורי חיץ, תשתיות צבאיות וגרעינים של כוחות מקומיים אנטי־חמאסיים. מבחינת תוכנית טראמפ זו הייתה רק חלוקה זמנית עד שהממשלה החדשה וכוח הייצוב יאחדו את הרצועה. מבחינת ישראל היא הפכה בהדרגה לכלי: אפשר להילחם בחמאס בלי לשלוט בחיי היומיום של כל האוכלוסייה, ואפשר להשאיר לו שטח שלטוני מצומצם מבלי להחזיר לו את העומק הצבאי שהיה לו לפני המלחמה.

מ־10 באוקטובר 2025 עד 26 בינואר 2026 – הקרב על עצם האחיזה

עם כניסת הפסקת האש לתוקף בצהריי 10 באוקטובר נסוגו הכוחות מן העומק העירוני אל הקו הצהוב. מבחינת צה״ל זו לא הייתה יציאה מן הרצועה אלא מעבר ממתקפה רחבה למערכת אחיזה. הכוחות שמרו בידיהם יותר

ממחצית השטח, ובדרום ובמזרח הרצועה נותרו מרחבים גדולים שכבר פונו מאוכלוסייה, צירים צבאיים ותשתיות שנבנו במהלך התמרון. ב־13 באוקטובר שוחררו 20 החטופים החיים האחרונים ובאותו ערב הוחזרו ארבעה חטופים חללים. מבחינת ישראל הושג היעד הציבורי הדחוף ביותר; מבחינת חמאס, עצירת התמרון הצילה את הכוח שנותר בעיר עזה ופתחה מחדש מרחב פעולה ממערב לקו.

מ־13 עד 15 באוקטובר – חמאס יוצא מן החורים. הימים הראשונים המחישו היטב מה חמאס איבד ומה עדיין נשאר בידיו. הוא לא חזר להיות הצבא שהיה ערב המלחמה, ולא היה מסוגל לצאת למתקפה סדורה נגד הכוחות שממזרח לקו. אבל בתוך השטח שבו חיה רוב האוכלוסייה הוא עדיין החזיק חמושים, מנגנוני ביטחון, רשימות מודיעין ופחד. בתוך ימים פרסו אנשיו מחסומים, חזרו לסייר ברחובות ופתחו במבצע דיכוי נגד יריבים, חמולות ומי שנחשדו בשיתוף פעולה עם ישראל. ב־13 באוקטובר כבר דווח על עשרות הרוגים בעימותים ובחיסולים פנימיים. זו לא הייתה חזרה לעוצמת 6 באוקטובר 2023 אלא יציאה גלויה מן המסתור והפעלה מחודשת של כוח כפייה על אוכלוסייה שלא הייתה מסוגלת להתנגד לו לבדה.

מ־14 עד 18 באוקטובר – הקרב עובר אל החללים ואל קו המגע. לאחר שחרור החיים נשארו 28 חטופים חללים שההסכם חייב את החזרתם. בניגוד לחיים, לא ניתן היה להשיב את כולם ביום אחד. חמאס טען שחלק מן הקברים אבדו מתחת להריסות ושנדרש ציוד הנדסי כדי להגיע אליהם; בישראל חשדו שהוא משתמש בקצב ההחזרה כדי לשמור לעצמו מנוף לחץ. במקביל החלו אירועים ראשונים לאורך הקו הצהוב. עזתים שניסו לחזור לבתיהם או חמושים שהתקרבו לעמדות צה״ל נורו כאשר הכוחות העריכו שנשקפת מהם סכנה. ישראל גם השאירה את מעבר רפיח סגור והשתמשה בקצב פתיחת המעברים והסיוע כמנוף על חמאס. מכאן ואילך כל חלל שלא הוחזר וכל תקרית על הקו הפכו לחלק מאותו מאבק על השאלה אם צה״ל ייסוג עוד.

19 באוקטובר – הקרב הראשון מאחורי הקו. תשעה ימים בלבד לאחר הפסקת האש יצאה חוליית מחבלים ממערכת התת־קרקע ברפיח ותקפה כוח של חטיבת הנח״ל שפעל בשטח שבשליטה ישראלית. לפי צה״ל הופעל גם ירי נ״ט ונפתחה אש לעבר הלוחמים. רס״ן יניב קולה וסמ״ר איתי יעבץ נפלו חללים, וכמה לוחמים נוספים נפצעו, בהם רס״ל במיל׳ אסאל בבאד שנפצע קשה. ישראל הגיבה בגל תקיפות נרחב ברחבי הרצועה, ובכל זאת הודיעה בתוך זמן קצר שהפסקת האש ממשיכה. האירוע קבע כבר בשבוע השני את דפוס החודשים הבאים: חמאס לא פתח מחדש במלחמה כוללת, אבל כיסים תת־קרקעיים וחוליות קטנות עדיין יכלו לייצר אש, נפגעים ותגובה ישראלית רחבה.

מ־20 עד 27 באוקטובר – הקו מקבל צורה. אחרי אירוע רפיח החלה ישראל להתייחס לקו הצהוב פחות כקו שסומן על מפה ויותר כמרחב הגנה. הכוחות סימנו חלקים ממנו בשטח, שיפרו עמדות, הפעילו רחפנים ותצפיות והמשיכו להשמיד תוואי מנהרות שנשארו בצד הישראלי של הקו. במקביל נמשכה החזרת החללים בפעימות. כל העברה של ארון הורידה מעט מן הלחץ הציבורי בישראל, אך גם חידדה את העובדה שהשלב הראשון של ההסכם טרם הושלם. חמאס ביקש לקשור את המשך ההחזרות לפתיחת מעברים ולהקלות; ישראל ביקשה להפוך את הכיוון ולחייב את הארגון להשלים קודם את התחייבויותיו. בשטח לא

הייתה נסיגה נוספת, והכוחות התחילו להתרגל לכך שהקו שבו עמדו עלול להישאר איתם הרבה יותר מכמה ימים.

28 באוקטובר – ג׳נינה הופכת לזירת לחימה. ב־28 באוקטובר הותקף כוח ישראלי שפעל בשכונת ג׳נינה שבמזרח רפיח, בצד הישראלי של הקו. המחבלים פתחו באש לעבר כלי הנדסי שפעל במרחב, ורס״ל במיל׳ יונה אפרים פלדבאום, מפעיל ציוד מכני הנדסי באוגדת עזה, נפל חלל. גם הפעם ישראל הגיבה בגל תקיפות נגד מטרות חמאס ברחבי הרצועה אך לא ביטלה את ההסכם. האירוע המחיש שהבעיה ברפיח איננה רק חציית קו מן הצד השני. מתחת לשטח שכבר היה בשליטה ישראלית נותרו מחבלים, פירים ותוואים שלא נחשפו. מכאן הפכה ג׳נינה למוקד של מערכה אחרת: לא כיבוש שכונה אלא סגירת כיס תת־קרקעי מתוך שטח שבו צה״ל כבר שולט מעל הקרקע.

סוף אוקטובר – כיס רפיח נחשף. בהדרגה התברר שמדובר ביותר מחוליה בודדת. במערכת המנהרות שממזרח לקו ברפיח נותרו לפי הערכות כ־200 מחבלי חמאס, חלקם מנותקים מן הפיקוד ומן האוכלוסייה שממערב לקו. מבחינת חמאס היה זה נכס ובעיה בעת ובעונה אחת: כל עוד הם חיים הם מונעים מישראל להציג שליטה מלאה במרחב, אבל הם גם לכודים בשטח שבו לצה״ל יש עליונות מוחלטת מעל הקרקע. מבחינת ישראל הכיס היה מבחן עקרוני. אם יינתן למחבלים מסדרון בטוח החוצה רק כדי לשמר את הפסקת האש, כל כיס עתידי יוכל להפוך למנוף מדיני. אם צה״ל מתעקש לחסל או לשבות אותם, הקו הצהוב מקבל משמעות אמיתית של שליטה.

מ־2 עד 9 בנובמבר – החזרת החללים והקרב על המיקום. בתחילת נובמבר המשיכו חמאס והג׳יהאד האסלאמי להחזיר חללים. ב־2 בנובמבר הוחזרו שלושה, וב־4 בנובמבר הוחזר חלל נוסף. ב־9 בנובמבר הושב לישראל גם סגן הדר גולדין, שגופתו הוחזקה ברצועה מאז מבצע צוק איתן ב־2014. הדרך לאיתורו המחישה עד כמה החטופים היו גם קלף טריטוריאלי: אנשי חמאס והצלב האדום הורשו לחפש באזור ג׳נינה שבשליטת צה״ל, המקום שבו הוחזקה גופתו במשך שנים. כלומר, גם לאחר הנסיגה לקו הצהוב, ישראל נדרשה לאפשר תנועה מוגבלת בתוך שטחה המבצעי כדי להשלים את עסקת החטופים. מבחינתה זו הייתה חריגה נקודתית, לא הסכמה לכך שחמאס יקבע היכן מותר לה לפעול.

מ־4 עד 10 בנובמבר – המתווכות מציעות מסדרון למחבלים. באותם ימים החלו מצרים, טורקיה וגורמים אמריקאים לעסוק במפורש בגורל המחבלים הלכודים ברפיח. עלתה הצעה שלפיה הם ימסרו את נשקם ויעברו לשטח שבשליטת חמאס ממערב לקו. מבחינת המתווכות זה היה פתרון שמרחיק מוקש מן ההסכם; מבחינת ישראל הוא היה מסוכן. הרמטכ״ל אייל זמיר המליץ לחסל את המחבלים ולא ליצור תקדים שבו כוח שנלכד בעומק השטח הישראלי מקבל מעבר בטוח בזכות לחץ מדיני. ברקע עמדה גם שאלת גולדין, והיו בישראל מי שהציעו לכל הפחות לקשור כל מחווה למחבלים להשבת גופתו. לאחר שגולדין הוחזר, נעלם גם חלק גדול מן הטיעון להקל על הכיס.

נובמבר – גם בני סוהיילה נשארת בצד הישראלי. רפיח לא הייתה המובלעת היחידה. בדיווחים ישראליים מתחילת נובמבר תוארו גם כמה עשרות פעילי חמאס שנשארו במנהרות במובלעת בני סוהיילה, מזרחית לח׳אן יונס, ובכיסים נוספים בצד הישראלי של הקו. האזור היה מוכר לצה״ל היטב מן התמרונים בח׳אן יונס וממערכת התת־קרקע העמוקה שנבנתה מתחת לשכונות ולבתי קברות. גם שם ההנחיה הייתה לא למהר לעסקה שתוציא את החמושים. הכוחות המשיכו

לחפש פירים, להשמיד תוואים ולפגוע במחבלים שניסו לצאת. כך, בזמן שהמו״מ המדיני דיבר על נסיגה לשלב הבא, הפעולה המבצעית דווקא העמיקה את השליטה במזרח רפיח ובמזרח ח׳אן יונס.

מ־19 עד 22 בנובמבר – הפסקת האש שוב נבחנת באש. ב־19 בנובמבר נפתחה אש לעבר כוחות צה״ל באזור ח׳אן יונס. לא היו נפגעים ישראלים, אך צה״ל הגיב בגל תקיפות ברחבי הרצועה. בימים הבאים המשיכו ניסיונות היציאה מן המנהרות ברפיח. ב־21 בנובמבר הודיע צה״ל כי שישה מחבלים חוסלו וחמישה נוספים נשבו לאחר שיצאו מתוואי תת־קרקע במזרח רפיח. יום לאחר מכן התרחשו אירועים נוספים שבהם מחבלים חצו או התקרבו לשטח שבשליטת ישראל ונורו. הדפוס כבר היה ברור: אין חזית רציפה ואין הסתערות גדודית. יש כיסים, ניסיונות יציאה, ירי נקודתי ותגובה ישראלית שמטרתה למנוע מן החיכוך להפוך לשחיקה של האחיזה.

מ־23 עד 30 בנובמבר – הכיס נשחק מלמטה. בשבוע האחרון של נובמבר הלחץ על תשתיות רפיח גדל. קבוצות מחבלים ניסו לצאת מן המנהרות, חלקן לאחר שבועות של ניתוק. צה״ל הודיע ב־26 בנובמבר על שישה מחבלים שחוסלו לאחר שיצאו מתוואי ועל שמונה נוספים שנעצרו במהלך השבוע; ב־30 בנובמבר חוסלו ארבעה נוספים שניסו להימלט. במקביל המשיכו הכוחות להקריס מנהרות ולהזרים לתוכן אמצעים הנדסיים. זו הייתה מלחמת שחיקה הפוכה מזו שחמאס תכנן בעבר: במקום שהכוח הישראלי יישאר מעל מנהרות עוינות ויישחק, המחבלים עצמם נשארו מתחת לשטח שבו צה״ל יכול להמתין, לסגור פתחים ולבחור את העיתוי.

מ־25 בנובמבר עד 3 בדצמבר – מנוף החללים כמעט נעלם. ב־25 בנובמבר הוחזר חלל נוסף, ובתחילת דצמבר נשארו ברצועה רק שני חללים: האזרח התאילנדי סותיסאק רינטלאק ורס״ל רן גווילי. ב־3 בדצמבר הושב גם רינטלאק, ומאותו רגע נותר גווילי לבדו. מבחינת חמאס זה היה אובדן הדרגתי של קלף המיקוח החשוב ביותר שנותר לו. מבחינת ישראל המשמעות הייתה הפוכה: ככל שמספר החטופים קטן, כך קטן המחיר של פעולה צבאית עצמאית. כל החזרה צמצמה את יכולת המתווכות לדרוש נסיגה נוספת בשם הצורך להשלים את השלב הראשון. הלחימה בכיסים והחזרת החללים התנהלו לכן באותו ציר זמן והשפיעו ישירות זו על זו.

4 בדצמבר – צה״ל מסכם עשרות מחבלים בכיס רפיח. בתחילת דצמבר הודיע צה״ל שכ־40 פעילי חמאס שנלכדו במנהרות רפיח חוסלו מאז תחילת הפעילות נגד הכיס. המספר לא סימן את סיום המערכה, אך הוא הראה שהפתרון הישראלי איננו מסדרון בטוח אלא שחיקה שיטתית. כל יציאה מן התת־קרקע הפכה להזדמנות לחיסול או לשבי, וכל מידע שנאסף מן השבויים ומן הגופות שימש להמשך מיפוי המערכת. גם מבחינה מודיעינית נוצר כאן יתרון שלא היה בתמרון מהיר: הכוחות לא נדרשו לעבור הלאה. הם יכלו להישאר, לחקור את המרחב שוב ושוב, להבין איזה פיר מתחבר לאיזה תוואי ולסגור את הכיס בקצב שנוח להם.

7 בדצמבר – הקו הזמני מקבל שם חדש. בתוך המציאות הזאת אמר הרמטכ״ל אייל זמיר שהקו הצהוב הוא קו הגבול החדש וקו הגנה קדמי ליישובי ישראל. ההצהרה לא שינתה לבדה את תנאי ההסכם, אבל היא שיקפה את מה שכבר נבנה בשטח. במשך כמעט חודשיים צה״ל לא התכונן ליציאה מהירה אלא חיזק עמדות, שמר כוחות קבועים, השמיד תשתיות ונהל קרבות מקומיים בתוך השטח שבשליטתו. ככל שהכיסים נשחקו והחטופים חזרו, היה קשה יותר

להסביר מדוע ישראל צריכה לוותר על עומק שכבר הוכיח את עצמו. הקו הצהוב התחיל כאילוץ של עסקת חטופים והפך בהדרגה לנכס מבצעי.

דצמבר – מרכז הכובד מתפזר בין רפיח לח׳אן יונס. גם כאשר כיס רפיח משך את רוב תשומת הלב, הפעילות נמשכה לאורך כל המרחב שממזרח לקו. בבני סוהיילה, עבסאן ומזרח ח׳אן יונס המשיכו הכוחות לפגוע בתוואי מנהרות, לפוצץ מבנים ששימשו לתשתיות טרור ולתקוף חמושים שאותרו בתוך השטח הישראלי או סמוך אליו. לא כל אירוע קיבל שם מבצע ולא כל חיסול פורסם, אבל הצטברות הפעולות יצרה מציאות חדשה: חמאס יכול להחזיק אוכלוסייה ומנגנוני שלטון ממערב, אך ממזרח אין לו עוד מרחב שבו הוא יכול לבנות בשקט כוח צבאי מעל הקרקע. כל ניסיון כזה נכנס מיד לטווח התצפית והאש של צה״ל.

דצמבר – חמאס משנה שוב את שיטת הפעולה. אחרי אוקטובר הארגון נזהר מקרב חזיתי. הוא לא שלח גדודים אל הקו הצהוב ולא ניסה לכבוש מוצבים. במקום זאת הופיעו חוליות קטנות, יציאות קצרות מן התת־קרקע, ירי נקודתי וניסיונות להתקרב אל הקו בתוך אוכלוסייה או תחת עמימות. מבחינת חמאס המטרה הייתה ליצור מחיר קבוע ולגרום לישראל להרגיש שהאחיזה אינה משתלמת. מבחינת ישראל התשובה הייתה לא לחזור לתמרון בכל אירוע אלא להשתמש במודיעין, אש אווירית וכוחות מקומיים כדי לטפל באיום נקודתי. מכאן התחיל להיווצר מודל של שליטה ביטחונית שאיננו כיבוש מחדש של כל שכונה בכל פעם.

ינואר 2026 – השלב השני אינו מגיע. בתחילת ינואר כבר חלפו כמעט שלושה חודשים מן ההסכם, אך צה״ל לא התקדם לקו נסיגה נוסף. חמאס לא מסר את נשקו, הממשלה העזתית החלופית עוד לא נכנסה לשטח וכוח הייצוב הבין־לאומי עדיין היה רעיון על נייר. לאורך הקו נמשכו אירועי התקרבות וחצייה, וצה״ל המשיך לפגוע במי שהוגדר כאיום. במרחבי מורג, רפיח ומזרח ח׳אן יונס נשמרה אותה שגרה: תצפית, הרס תשתיות, השמדת תת־קרקע וחיסולים נקודתיים. במקום שהזמן יכריח את ישראל לסגת, הוא התחיל לעבוד לטובתה. כל שבוע נוסף אפשר להעמיק את ההיכרות עם השטח ולבצר את המרחב.

22 בינואר – המחיר של 19 באוקטובר נסגר רק אחרי שלושה חודשים. ב־22 בינואר נפטר מפצעיו רס״ל במיל׳ אסאל בבאד, שנפצע קשה בקרב רפיח של 19 באוקטובר. בכך עלה לשלושה מספר הלוחמים שנפלו חללים כתוצאה מאותו אירוע. מבחינה מבצעית היה בכך תזכורת לכך שגם כיס קטן שנותר מאחורי הקו יכול לגבות מחיר לאורך זמן. אבל האירוע גם חיזק את הטיעון הישראלי נגד נסיגה נוספת: אם מחבלים ששרדו במנהרות מסוגלים לפגוע בכוח שנמצא כבר בתוך אזור שבשליטת צה״ל, מסירת השטח לגורם שעדיין אינו קיים אינה מפחיתה את האיום אלא מעבירה את נקודת המגע מזרחה, קרוב יותר ליישובי העוטף.

מ־25 עד 26 בינואר – החטוף האחרון נמצא בידי ישראל. בסוף ינואר יצא צה״ל למבצע רחב לאיתור רס״ל רן גווילי, החטוף האחרון שנותר ברצועה. המודיעין הוביל לבית קברות במזרח העיר עזה, בצד שבשליטה ישראלית. צוותים צבאיים, מודיעיניים ופורנזיים עברו על קברים רבים וביצעו בדיקות זיהוי עד שב־26 בינואר אותרה גופתו. בניגוד לרוב החללים שהוחזרו באמצעות חמאס והצלב האדום, את גווילי החזירה ישראל בכוחותיה. בכך נסגר, לראשונה מאז 2014, פרק החטופים ברצועה: לא נותר שם עוד ישראלי, חי או חלל, שאפשר להשתמש בו כדי להתנות פעולה צבאית או נסיגה.

החמולות – כישלון שלטוני, הצלחה מבצעית

במקביל לאחיזה הצבאית ניסתה ישראל לאורך 2025 ליצור מנגנון נוסף: עזתים חמושים שאינם כפופים לחמאס. הרעיון היה פשוט. אם חמאס נשען על כך שכל אדם חמוש ברצועה חייב להשתייך אליו או לפחד ממנו, יצירת כוחות מקומיים שמסוגלים לחיות בשטח שבשליטת ישראל ולתקוף את חמאס יכולה לשבור את המונופול. נתניהו אף הודה ביוני 2025 שישראל "הפעילה" חמולות נגד הארגון. מן הרגע הזה כבר לא היה מדובר רק ביוזמות מקומיות אלא בכלי ישראלי בתוך המערכה.

הקבוצה המוכרת ביותר הייתה "הכוחות העממיים" של יאסר אבו שבאב ברפיח. הקבוצה פעלה באזור שהיה בשליטת צה"ל, גייסה מאות חמושים, החזיקה נשק וניסתה להציג את עצמה כאלטרנטיבה פלשתינאית מקומית לחמאס. לאחר שאבו שבאב נהרג בדצמבר 2025, ע׳סאן דהיני תפס את ההובלה והארגון המשיך לפעול. במרחב ח׳אן יונס בלט חוסאם אל־אסטל, שהקים קבוצה אנטי־חמאסית נוספת. במקביל פעלו או התעמתו עם חמאס גורמים ממשפחות דוגמוש, אל־מג׳אידה, חלס ואחרות. לא כולן היו נאמנות לישראל ולא כולן פעלו מאותה אידאולוגיה, אבל עצם ריבוי הכוחות שבר את התמונה שבה חמאס הוא הגוף החמוש היחיד שמדבר בשם הרצועה.

כחלופה שלטונית, לעומת זאת, ההצלחה הייתה מוגבלת מאוד. לא נוצרה תנועה עזתית רחבה שביקשה להמליך את אבו שבאב או את אל־אסטל. חלק מהאוכלוסייה ראתה בהם משתפי פעולה; אחרים פחדו מחמאס; רבים פשוט רצו מזון, קורת גג ושקט ולא היו מוכנים להסתכן במלחמת אזרחים חדשה. ההפגנות נגד חמאס הוכיחו שיש כעס מקומי אמיתי, אך כעס איננו מוסד שלטוני. כאשר חמאס חזר לרחובות אחרי 10 באוקטובר, לא קמה ממשלה חלופית שהצליחה להחליף אותו במערב הרצועה.

לכן ישראל שינתה בפועל את השימוש בכלי. במקום לבנות עליו כפתרון שלטוני מלא, היא המשיכה להפעיל את הקבוצות כחלק ממערך הביטחון. הן פעלו מן האזורים שבשליטת ישראל, יצאו לפשיטות מעבר לקו, אספו מידע ויצרו מרחבים שבהם חמאס לא יכול היה להיכנס בחופשיות. זהו מודל קטן של מה שישראל תעשה ברמה הרחבה יותר: לא לקחת אחריות אזרחית מלאה על כל תושב ברצועה, אבל גם לא לאפשר לריבון מקומי עוין לקבל חופש פעולה מוחלט.

התוכנית לקחת את הרצועה מידי ישראל – קריית גת, האו"ם ומועצת השלום

כאשר ישראל בנתה את הקו הצהוב, ממשל טראמפ בנה במקביל מערכת שנועדה בסופו של דבר להחליף אותה. כבר באוקטובר הוקם בקריית גת מרכז תיאום אזרחי־צבאי אמריקאי – CMCC – ובו כ־200 אנשי צבא אמריקאים לצד נציגים ישראלים, בריטים, קנדים ומדינות נוספות. המרכז לא היה בסיס שממנו כוחות אמריקאים יוצאים להילחם בעזה. תפקידו היה לתאם את הפסקת האש, סיוע, שיקום, תכנון ביטחוני ויצירת הכוח הבין־לאומי שייכנס בעתיד לרצועה. דווקא משום שהאמריקאים לא תכננו לשלוח חיילים להילחם שם, הם היו צריכים לבנות מנגנון שמארגן אחרים.

החשיבות שהממשל ייחס למקום ניכרה במהירות. ב־21 באוקטובר הגיע סגן הנשיא ג׳יי.די. ואנס למרכז, ושלושה ימים לאחר מכן הגיע מזכיר המדינה מרקו רוביו. ויטקוף, קושנר ובכירי CENTCOM נעו בין ישראל, מצרים ומדינות

המפרץ. הביקורים נועדו לשדר שההסכם אינו עוד הפסקת אש מקומית שהצדדים יכולים לפרש כרצונם. ארצות הברית תישאר בתוך מנגנון הביצוע ותוודא שהשלב השני – פירוז, ממשל ושיקום – לא ייעלם לאחר שהחטופים החיים חזרו.

רוביו אף הבהיר שהמדינות שתשתתפנה בכוח הביטחוני צריכות להיות מדינות שישראל מרגישה איתן בנוח. המשפט הזה היה חשוב במיוחד בגלל טורקיה. אנקרה רצתה תפקיד בכוח, קטאר רצתה תפקיד במימון ובתיווך, ושתיהן ראו בהסכם הזדמנות להיכנס לרצועה דרך הדלת שהאמריקאים פתחו. ישראל ראתה בדיוק את אותה אפשרות כאיום. אם כוח טורקי נכנס לעזה תחת מנדט אמריקאי, הוא מקבל שכבת הגנה מדינית שמחבל איראני לעולם לא היה מקבל. כבר באוקטובר היה לכן ברור שהשאלה מי מרכיב את הכוח חשובה לא פחות מהשאלה אם יהיה כוח.

הצעד הבא הגיע ב־17 בנובמבר. מועצת הביטחון של האו״ם אימצה את החלטה 2803 ברוב של 13 מדינות, ללא מתנגדות ובשתי הימנעויות של רוסיה וסין. ההחלטה אימצה את תוכנית טראמפ, בירכה על הקמת ״מועצת השלום״ ואישרה הקמת כוח ייצוב בין־לאומי זמני ברצועה. המנדט הוגדר עד 31 בדצמבר 2027, עם אפשרות להמשך בכפוף להחלטות נוספות. בכך הפך רעיון אמריקאי שהיה עד אז בעיקר מסמך מדיני למסגרת שקיבלה תוקף בין־לאומי.

זה לא היה יוניפי״ל חדש ולא כוח משקיפים קלאסי. צריך להבין את הייחוד של המנדט. כוח שלום רגיל מוצב לרוב בין צדדים שכבר הפסיקו להילחם ומפקח על קו. כאן הכוח אמור היה להשתתף ביצירת המציאות: לאבטח אזורים שצה״ל מפנה, להגן על מעברי גבול וסיוע, לסייע בפירוז, למנוע הקמה מחדש של תשתיות טרור, להכשיר משטרה פלשתינאית חדשה ולעבוד לצד ממשל טכנוקרטי שיחליף את חמאס. כלומר, הוא לא נועד לשמור על שלום קיים אלא לייצר את התנאים לכך שחמאס יפסיק להיות כוח צבאי ושישראל תוכל לצאת.

בדיוק בנקודה הזאת נמצאה חולשת התוכנית. כדי שכוח זר יפרק את חמאס מנשקו הוא צריך להיות מוכן להשתמש בכוח נגד חמאס. ואם חמאס יורה על כוח מרוקאי, אינדונזי או טורקי, הממשלה ששולחת אותו צריכה להסביר לציבור שלה מדוע לוחמיה נפלים חללים ברצועת עזה כדי לאכוף הסכם בין ישראל לחמאס. במדינות מוסלמיות הבעיה חריפה אפילו יותר: ממשלה יכולה לתמוך בפלשתינאים, אבל היא תתקשה להסביר מדוע חייליה יורים באנשי חמאס. במדינות מערביות היא תצטרך להתמודד עם טענה הפוכה – מדוע היא שולחת חיילים למלחמה שאין לה אינטרס ישיר בה. על הנייר היה כוח; בפוליטיקה הפנימית של המדינות כמעט אף אחד לא רצה לשלם את המחיר שלו.

ינואר 2026 נועד לפתור את החלק האזרחי. ב־14 בינואר הוכרז על ועדה פלשתינאית בת 15 חברים בראשות עלי שעת׳, לשעבר בכיר ברשות הפלשתינאית שעסק בפיתוח אזורי תעשייה. הוועדה קיבלה את השם ״הוועדה הלאומית לניהול עזה״ והייתה אמורה לקבל אחריות על השירותים האזרחיים, השיקום והמנגנונים המקומיים. לצדה מונה ניקולאי מלאדנוב, שליח האו״ם לשעבר למזרח התיכון, כנציג העליון שמחבר בין הוועדה לבין מועצת השלום. המטרה הייתה לייצר שלטון עזתי שאיננו חמאס, אך גם איננו שלטון ישראלי ישיר.

הבעיה הייתה שהוועדה התקיימה יותר על נייר ובבתי מלון במצרים מאשר בתוך הרצועה. גם בפברואר היא עדיין לא נכנסה לעזה ולא קיבלה בפועל משרדים, משטרה, תקציב או יכולת לכפות החלטות. כל ממשלה צריכה שלושה דברים בסיסיים: אנשים שמקבלים את הוראותיה, כסף שמממן אותם וכוח שמגן

עליהם. לעלי שעת׳ היו שמות של חברי ועדה ותמיכה אמריקאית, אבל חמאס עדיין החזיק חמושים במערב הרצועה, ישראל החזיקה את המזרח, וה־ISF עדיין לא היה קיים. במצב כזה ״ממשלה״ הייתה בעיקר שאיפה.

ב־22 בינואר השיק טראמפ בדאבוס את ״מועצת השלום״. בשלב הראשון היא הוצגה כגוף שמפקח על יישום התוכנית בעזה, אבל טראמפ ואנשיו דיברו עליה במונחים רחבים יותר. הרעיון היה שאם מודל אמריקאי גמיש, מחוץ למבנה הכבד של האו״ם, מצליח להביא כסף, מדינות וכוח ביטחוני כדי לפתור את עזה – אולי הוא יכול לשמש בעתיד גם בסכסוכים אחרים. חלק מבעלות הברית במערב חששו מכך בדיוק: לא רק גוף לשיקום עזה אלא אב־טיפוס לסדר בין־לאומי שבו וושינגטון מרכיבה קואליציות אד־הוק סביב הנשיא ועוקפת את המנגנונים הקיימים.

מבחינת ישראל, דווקא ההצלחה המלאה של התוכנית הייתה עלולה להיות בעייתית. אם מועצת השלום, ממשלה עזתית וכוח בין־לאומי מקבלים שליטה על השטח שממזרח לקו הצהוב, ישראל מאבדת את הנכס המבצעי שיצרה במלחמה. היא חוזרת להסתמך על זרים שיבטיחו שחמאס לא מתעצם, בדיוק לאחר שנתיים שבהן הלקח המרכזי מבחינתה היה שאסור להעביר את האחריות הביטחונית החיונית לאחרים. לכן ירושלים יכלה לתמוך במועצה כל עוד היא מסייעת להחזיר חטופים, להכניס סיוע ולגייס כסף – ובאותו זמן לבלום את הרגע שבו המנגנון הופך לריבון ביטחוני במקומה.

החלטה 2803 פתרה בעיה אחת ויצרה אחרת. היא נתנה לממשלות שרצו להשתתף כיסוי משפטי בין־לאומי, אך הכיסוי אינו מחליף רצון פוליטי. המדינות שאלו מי מפקד על הכוח, מי נותן פקודה לפתוח באש, מה קורה אם חייל טורקי וחייל מרוקאי מקבלים הוראות סותרות, מי חוקר פגיעה באזרח ומי מפנה יחידה שנכנסת למארב. כל שאלה כזאת נשמעת טכנית עד שחייל נפגע. ברגע הזה היא הופכת למשבר בין ממשלות.

גם פירוז חמאס היה עמום יותר במסמך מאשר בשטח. ״השמדה ומניעת בנייה מחדש של תשתיות טרור״ נשמע ברור עד שמגיעים לבית עם פיר חשוד מתחתיו. האם כוח בין־לאומי רשאי להרוס את הבית? האם עליו להיכנס למנהרה? אם בעל הבית מתנגד, האם הוא נעצר? ואם מאות חמושים מסרבים למסור נשק, האם ה־ISF יוצא למבצע צבאי? ישראל כבר ענתה על השאלות האלה במהלך שנתיים של מלחמה. המדינות האחרות עדיין ניסו להימנע מן הרגע שבו יצטרכו לענות עליהן בעצמן.

מלאדנוב נבחר מפני שהכיר היטב את ישראל, האו״ם והרשות הפלשתינאית וידע לדבר עם מדינות האזור. אבל גם לו לא הייתה אוגדה. תפקידו היה לתווך בין מוסדות, לא לכבוש מנהרות. מכאן הפך שמו בחודשים הבאים לסמל של מאמץ מתמשך לגשר בין תוכנית לבין שטח. כמעט כל הצעה שהביא לישראל נתקלה באותה שאלה: מי ערב לכך שאחרי נסיגת צה״ל חמאס לא נכנס למקום בתוך שעות? כל עוד התשובה הייתה כוח שעוד לא נפרס, ישראל לא ראתה סיבה לוותר על מה שכבר יש לה.

הוויכוח הישראלי על קריית גת לא היה רק רגשי. מרכז תיאום כזה יכול עם הזמן להפוך למקור סמכות. אם כל משאית, מעבר, תוכנית בנייה ותקרית ביטחונית עוברים דרכו, המדינה שמחזיקה את חדר המצב מחזיקה גם ביכולת להגדיר מה נחשב ״יישום ההסכם״. ארצות הברית היא בעלת הברית החשובה ביותר של ישראל, אבל מטרותיה אינן זהות בכל נקודה. וושינגטון רוצה שקט

שיאפשר שיקום; ישראל יכולה להעדיף פעולה שתדחה שיקום אם היא משמידה מנהרה. לכן מרכז שמודד הצלחה לפי מספר משאיות ובתים עלול להתנגש בצבא שמודד הצלחה לפי מספר פירי המנהרות שנשארו.

החלטת מועצת הביטחון גם העניקה לישראל דבר חשוב, אפילו אם ניסתה לצמצם את שליטתה: לראשונה הוכנס פירוז חמאס למסגרת בין־לאומית רחבה שאינה רק דרישה ישראלית. מדינות ערביות ומוסלמיות תמכו במנגנון שמדבר על פירוק נשק ותשתיות טרור. זהו הישג מדיני משמעותי. לכן ישראל לא הייתה צריכה לדחות את כל התוכנית. היא יכלה לקבל את העיקרון – אין חמאס חמוש – ולהתנגד לכל צעד שמיישם את הנסיגה לפני שהעיקרון מתממש. כך הפכה החלטה שנועדה להוציא אותה מן הרצועה גם לטיעון שבאמצעותו היא נשארה: ההחלטה עצמה אומרת פירוז, והפירוז לא קרה.

תוכנית שאין מי שיישם – השיקום וה־ISF

לצד המבנה המדיני נדרש כסף. כאן התברר עד כמה עצום הפער בין תמונת ״הריביירה של עזה״ לבין הקרקע. הצעות אמריקאיות שפורסמו בסוף 2025 דיברו על תוכנית שיקום של יותר ממאה מיליארד דולר לאורך כעשור; אחת ההצעות שיוחסה לצוות קושנר–וויטקוף הוערכה בכ־112 מיליארד דולר. באפריל 2026 פרסמו הבנק העולמי, האו״ם והאיחוד האירופי הערכה מסודרת יותר: כ־71.4 מיליארד דולר יידרשו לשיקום ולהתאוששות בעשור הקרוב, מהם 26.3 מיליארד כבר ב־18 החודשים הראשונים. אלה מספרים של מדינה, לא של פרויקט נדל״ן.

אפילו לפני שבונים בית אחד צריך לפנות את מה שנשאר מן הקודמים. ההערכה המשותפת דיברה על יותר מ־68 מיליון טונות של הריסות ברחבי הרצועה. פינוי, מיון וניהול ההריסות בלבד הוערכו ביותר מ־1.7 מיליארד דולר. חלק מההריסות מכילות אסבסט, תחמושת שלא התפוצצה וגופות; חלקן יושבות מעל מנהרות או בתוך אזורים שישראל מגדירה ביטחוניים. לכן אי אפשר פשוט לשלוח אלפי משאיות ולהתחיל לבנות. שיקום דורש ביטחון, פינוי, בעלות על הקרקע, מקורות מים, חשמל, מימון וממשלה שמסוגלת לחתום על חוזים ולהגן על העובדים.

ב־19 בפברואר ניסה טראמפ להראות שהכסף מתחיל להגיע. בישיבה הראשונה של מועצת השלום הודיע שכמה מדינות התחייבו יחד ליותר מ־7 מיליארד דולר ושארצות הברית תתרום 10 מיליארד נוספים למועצה. גם אם הסכומים כולם ימומשו, הם עדיין היו רק חלק מן הצורך. באפריל כבר פורסמו דיווחים על פער בין ההתחייבויות לבין הכסף שנכנס בפועל. גם כאן הופיע אותו מנגנון: קל להצהיר על מיליארדים בפסגה; קשה יותר להעביר אותם כאשר לא ברור מי שולט בשטח, מי מגן על הקבלנים והאם מבנה שייבנה היום ייהרס מחר בסבב לחימה נוסף.

באותו 19 בפברואר הוצג גם מבנה כוח הייצוב. מפקדו, מייג׳ור גנרל ג׳ספר ג׳פרס, דיבר על יעד של 20,000 לוחמים זרים ועל 12,000 שוטרים פלשתינאים שיוכשרו בסיוע מצרים וירדן. אינדונזיה, מרוקו, קזחסטן, קוסובו ואלבניה הוצגו כמדינות שהתחייבו לתרום כוח. התוכנית הייתה להתחיל ברפיח, באזור שכבר נמצא בשליטה ישראלית, ולאחר מכן להתקדם סקטור אחרי סקטור לשטח שממנו צה״ל אמור לסגת. על הנייר זו הייתה דרך מסודרת להעביר את האחריות בלי ליצור ואקום.

אבל כבר בתוך ההכרזה הסתתרה הבעיה. כוח ייצוב אמיתי צריך כללי פתיחה באש, מודיעין, לוגיסטיקה, מסוקים, פינוי רפואי, בתי כלא, יכולת להתמודד עם מטענים ויכולת להיכנס למנהרות. אם הוא רק שומר על רחובות, חמאס יכול להישאר מתחתיהם. אם הוא באמת מפרק את חמאס מנשקו, הוא הופך לכוח לוחם. המדינות ששמן הופיע ברשימה לא מיהרו להסביר לציבור שלהן שהן עומדות לשלוח אלפי לוחמים לקרב תת־קרקעי ברצועת עזה. לכן ככל שהתקרב מועד הביצוע, ההתחייבויות התרככו.

טורקיה וקטאר היו בין המדינות הנלהבות ביותר לקבל תפקיד. שתיהן שלחו סיוע אזרחי, ציוד וכוח הנדסי והציגו את עצמן כחלק טבעי מן היום שאחרי. מבחינת טראמפ זה היה יתרון: שתיהן מחזיקות קשרים, כסף ויכולת להשפיע על חמאס. מבחינת ישראל זו הייתה סיבה לעצור את התוכנית. קטאר הייתה קשורה במשך שנים למימון ולמערכת האחים המוסלמים; טורקיה אירחה בכירי חמאס, תמכה בהם פוליטית והגדילה את השפעתה בסוריה. כניסה של שתיהן לתוך מנגנון הביטחון של הרצועה הייתה יכולה להחליף את האיום האיראני באיום סוני־אסלאמיסטי שמוגן על ידי הסכם אמריקאי.

נחישות ישראלית בלמה את האפשרות הזאת. כבר באוקטובר אמר רוביו שהכוח יורכב ממדינות שישראל יכולה לקבל. טורקיה, למרות רצונה, לא קיבלה אישור ישראלי לפרוס כוח. קטאר נשארה מתווכת ומממנת אפשרית אבל לא קיבלה דריסת רגל צבאית. בהמשך נשחק גם הרכב המדינות האחרות. עד אוגוסט 2026 דיווחה Reuters שרק מרוקו ואוגנדה עוד התחייבו לכוחות ממשיים; קוסובו, אלבניה וקזחסטן דיברו יותר על מתכננים ורפואה, ואינדונזיה הקפיאה את הדיונים. בתוך חצי שנה כוח של 20,000 איש הפך מתוכנית כמעט מוכנה לשאלה פתוחה.

הסיבה לכך לא הייתה רק ישראל. המדינות עצמן הבינו את הסיכון. חמאס עוד החזיק נשק, מנהרות וחמושים. אם יירה על יחידה זרה וייפלו בה חללים, אותה ממשלה תעמוד מיד מול מחאות: במדינה מוסלמית יאשימו אותה שהיא נלחמת עבור ישראל; במדינה מערבית ישאלו מדוע לוחמיה נשלחו למלחמה נוספת במזרח התיכון. כוח בין־לאומי יכול לעבוד כאשר שני הצדדים רוצים בו. כאן אחד הצדדים היה אמור לפרק בכוח את נשקו של הצד השני. זה כבר איננו שמירת שלום. זו מלחמה בשם השלום.

תוכנית השיקום נתקלה גם בשאלת סדר הפעולות. האם מפנים הריסות לפני הפירוז או אחריו? האם בונים שכונת מגורים ברפיח כאשר מתחתיה עדיין קיימות מנהרות? האם קבלן זר מקבל ביטוח אם חמאס מאיים עליו? והאם ישראל מאפשרת הכנסת ציוד דו־שימושי – ברזל, מלט, משאבות וציוד חפירה – לפני שיש מי שמוודא שהוא אינו חוזר למערך המנהרות? כל תשובה מקדמת רכיב אחד ומסכנת אחר. טראמפ רצה לבנות מהר כדי להראות לאוכלוסייה רווח מהשלום; ישראל רצתה לעכב עד שהסיכון הביטחוני יורד.

מבחינת האמירויות היה פוטנציאל שונה. הן כבר הפעילו במהלך המלחמה את ״האביר האציל 3״, הקימו בית חולים שדה, הפעילו בית חולים צף ופינו חולים. בניגוד לקטאר וטורקיה, ישראל יכלה לראות בהן שותפה אפשרית יותר לשיקום משום שהן עוינות לאחים המוסלמים ומקיימות יחסים מלאים עם ישראל. אבל גם האמירויות לא רצו להיכנס לבדן לרצועה ולשאת באחריות לשני מיליון תושבים כאשר חמאס עדיין חמוש. כסף יכול לבנות בית חולים; הוא אינו מספק את החטיבה שמגינה עליו.

הכשרת 12,000 שוטרים פלשתינאים הייתה אמורה לפתור את הפער בין כוח זר לבין שלטון מקומי. מצרים וירדן יכולות להכשיר אנשים בשיטור, בדיקות, נשק קל וסדר ציבורי; לאחר מכן ה־ISF מגן מבחוץ והמשטרה מנהלת את הרחובות. אבל גם כאן הופיעה שאלת הנאמנות. מאיפה מגייסים 12,000 שוטרים שאינם אנשי חמאס, אינם מזוהים מדי עם ישראל ומקובלים על האוכלוסייה? כיצד בודקים את עברם? מי משלם את משכורתם ומי מונע מחמאס לאיים על משפחותיהם? בניית משטרה היא תהליך של שנים במדינה יציבה. בעזה טראמפ ביקש לעשות זאת בתוך חודשים, בתוך חברה שבה הארגון שהמשטרה אמורה להחליף עדיין חמוש.

המודל של התחלה ברפיח נועד לצמצם את הסיכון. האזור שממזרח לקו כבר היה בשליטת ישראל, חלקים גדולים ממנו נהרסו והאוכלוסייה בו הייתה קטנה יחסית. ניתן היה להקים שם מתחם מוגן, להכניס כוח זר ולבנות שכונה ראשונה בלי להיכנס מיד ללב העיר עזה. מבחינת האמריקאים זו הייתה דרך להוכיח הצלחה קטנה ולשכפל אותה. מבחינת ישראל היה בכך גם סיכון: ברגע שכוח זר וממשלה חדשה נכנסים לשטח שהצבא מחזיק, מופעל עליה לחץ להעביר להם סמכות ולצאת. לכן גם פיילוט קטן ברפיח היה החלטה אסטרטגית, לא פרויקט בנייה מקומי.

הקו הצהוב הופך לגבול – בניית האחיזה הפיזית

מול התוכנית הבין־לאומית נבנתה בשטח תוכנית ישראלית שלא תמיד קיבלה שם רשמי. היא התחילה מן הקו הצהוב. בהסכם אוקטובר היה זה קו נסיגה ראשון, צבע על מפה שמסמן היכן צה״ל צריך לעצור כדי לאפשר את החזרת החטופים. בפועל הוא הפך בתוך שבועות למערכת. הוצבו אבני סימון, נפתחו צירים, מוקמו כוחות, נבנו מגננים והוגדרו שטחי הריגה ומרחבי תצפית. במקום קו אחד דק נוצרה רצועה שלמה שבה צה״ל קובע מי נע, מי מתקרב ומה נחשב איום.

השינוי קיבל ניסוח גלוי בדצמבר. בביקור אצל כוחות המילואים ברצועה אמר הרמטכ״ל אייל זמיר כי "הקו הצהוב הוא קו גבול חדש" וכי הוא משמש קו הגנה קדמי ליישובים וקו פעילות מבצעית. המשפט היה חשוב מפני שהוא סתר את ההיגיון המקורי של תוכנית טראמפ. קו נסיגה זמני אמור להיות מקום שממנו מתכוננים לצעד הבא אחורה. קו גבול חדש הוא מקום שממנו בונים קדימה. ברגע שהרמטכ״ל מגדיר אותו כך, ההנדסה, המודיעין והפריסה מקבלים משמעות של קבע גם אם מבחינה מדינית ישראל ממשיכה לומר שהכול תלוי בפירוז.

כדי שקו בתוך שטח פתוח יהפוך לגבול צריך לראות אותו, להגן עליו ולמנוע התקרבות מפתיעה. ישראל החלה לבנות סוללות עפר וחפירים לאורך חלקים מן הקו, להציב אמצעי תצפית ולשפר את הצירים שמחברים בין המוצבים. בינואר–יולי 2026 זיהו תצלומי לוויין גם מחסום עפר ארוך שנבנה לאורך יותר מ־23 ק״מ. צה״ל אישר שמדובר במכשול פיזי באזור הקו. הרעיון מוכר מן הגבולות האחרים של ישראל: לא להסתפק בחייל שמסתכל על מפה, אלא ליצור טופוגרפיה מלאכותית שמאטה רכב, מכוונת תנועה ומאפשרת לכוח לזהות מי חוצה.

במקביל גדל מספר המוצבים. תחקיר של Drop Site News בשיתוף ניתוחי לוויין של Forensic Architecture העריך כבר בדצמבר 2025 שישראל הקימה לפחות 13 מוצבים חדשים לאחר הפסקת האש, בעיקר לאורך הקו הצהוב ובמרחב מזרח ח׳אן יונס. בחודשים הבאים פרסמו אותם גופים הערכות רחבות

יותר על עשרות מתחמים צבאיים ועל קילומטרים של סוללות. צריך להתייחס למספרים האלה בזהירות משום שהם אינם נתוני צה״ל, אבל התצלומים עצמם מצביעים על מגמה שאינה שנויה במחלוקת: המערכת גדלה במקום להצטמצם.

גם המיקום של הקו לא נשאר קבוע לחלוטין. בינואר ניתוחי לוויין הראו שבכמה מוקדים הוזזו אבני הסימון מערבה בעשרות ואף מאות מטרים. באזור א־תופאח תועדו הזזות של כ־200–300 מטרים, ובדרום היו נקודות שבהן הסימון הגיע לכמעט 400 מטרים מעבר למפה המקורית. ישראל הציגה חלק מן המהלכים כתיקוני סימון, התאמה לטופוגרפיה או צורך מבצעי; מבחינת תושבים ממערב לקו המשמעות הייתה שהשטח האסור גדל. כך נוצרה זחילה שאינה דורשת הכרזה רשמית על כיבוש נוסף.

הקו גם נשמר באמצעות אש. צה״ל פרסם שוב ושוב על חמושים שחצו אותו, התקרבו לכוחות או זוהו בשטח שממזרח לו. במקרים רבים נורו מהאוויר או מן הקרקע. ההיגיון היה פשוט: אם ישראל מאפשרת לאנשים חמושים להתקרב בלי תגובה, הקו מפסיק להיות גבול והופך להמלצה. לכן כל התקרבות נבדקה כמבחן. חמאס יכול היה לטעון שהסימון אינו ברור או שהאדם הוא אזרח; צה״ל ראה במרחב שבו נמצאים כוחותיו אזור שבו חצייה חמושה היא הפרה של ההסכם וסיכון מיידי.

הבנייה מעל הקרקע לוותה במערכה מתחתיה. ממזרח לקו המשיך צה״ל לפעול נגד מנהרות, פירים, מחסנים ומחרטות. ככל ששטח נשאר תחת שליטה ישראלית, היה לצבא זמן לעבוד בצורה שונה מאשר בתמרון מהיר: לא רק למצוא פיר ולהמשיך, אלא למפות תוואי, לחבר בין מקטעים, להכניס אמצעים הנדסיים ולהשמיד את הרשת. בצפון התמקדה עבודה רבה בבית חאנון ובשג׳אעיה; בהמשך עבר חלק גדול מן המאמץ למרחבי ח׳אן יונס, בני סוהיילה ורפיח, שבהם התת־קרקע היה עמוק ומורכב יותר.

ביולי 2026 טען שר הביטחון ישראל כ״ץ כי 83% ממערך המנהרות של חמאס בשטח שבשליטה ישראלית כבר הושמד. זהו נתון ישראלי ולא מדידה חיצונית עצמאית, ולכן נכון להתייחס אליו כהערכת מערכת הביטחון. אבל גם אם המספר המדויק שונה, המגמה ברורה: ישראל השתמשה בחודשים של האחיזה כדי להפוך את המרחב שממזרח לקו לפחות מתאים ללוחמת מנהרות. בניגוד למבצע קצר שבו הכוח יוצא והאויב יכול לחזור לשקם, כאן ההרס התת־קרקעי קיבל שכבת הגנה של כוחות שנשארו מעליו.

ישראל גם לא החזירה את האוכלוסייה אל מרבית השטח הזה. אחת המטרות של תוכנית השיקום הייתה להתחיל לבנות שכונות חדשות באזורים מפורזים ולהכניס אליהם תושבים, בין היתר ברפיח. אבל כל עוד ישראל לא השתכנעה שחמאס פורק מנשקו ושיש כוח אחר שמסוגל להגן על המרחב, היא לא רצתה אוכלוסייה גדולה סביב המוצבים, הצירים והמנהרות שעדיין נחקרות. אוכלוסייה הייתה מקשה על חופש הפעולה ומכניסה שוב את הדילמה שהייתה קיימת לפני התמרון: כיצד לפגוע בחוליה או במנהרה כאשר סביבם עשרות אלפי אזרחים.

לכן שיקום הפך גם לכלי מיקוח. האמריקאים רצו להראות לעזתים שיש רווח מן ההסכם – בתים, כבישים, מים ועבודה. ישראל התעקשה שלא יהיה שיקום משמעותי בלי פירוז. ביולי אמר נתניהו במפורש שאין שיקום בעזה בלי פירוק ופירוז ושישראל תמשיך להחזיק באזורי החיץ. מבחינתו שיקום לפני פירוז היה מעניק לחמאס בדיוק את מה שהוא צריך: בטון, כסף, תשתיות ואוכלוסייה שחוזרת למרחב – לפני שהנשק והמנהרות נעלמו.

המערך הפיזי נבנה באופן שונה בכל גזרה. בצפון הרצועה המטרה המרכזית הייתה להרחיק את האיום מבית חאנון, בית לאהיה ושג׳אעיה מן היישובים והצירים בעוטף. במזרח העיר עזה, רכס השבעים ומרחבי שג׳אעיה נתנו לצה״ל נקודות שולטות ותצפית אל עומק השטח הבנוי. במרכז היה צורך להגן על צירים שמחברים בין הצפון לדרום; ובדרום, סביב ח׳אן יונס ורפיח, המערכת נשענה יותר על שטחים פתוחים, סוללות ומרחבים שבהם תשתיות המנהרות עדיין נחקרו. כלומר הקו הצהוב לא היה גדר אחידה אלא רצף של פתרונות טקטיים שמחוברים לאותה תפיסה.

במקומות שבהם הטופוגרפיה אינה נותנת יתרון נבנתה טופוגרפיה חדשה. ערימות עפר, תעלות וחפירים יוצרים שטח שאי אפשר לחצות ברכב במהירות. המכשול הארוך שתועד בתצלומי לוויין נועד גם להבהיר לתושבים היכן מתחיל האזור המסוכן. אחרי אוקטובר היו מקרים שבהם אזרחים טענו שאינם יודעים היכן עובר הקו; ככל שנוספו סוללות, אבנים צבועות ושלטים, ישראל יכלה לטעון שהחצייה אינה מקרית. כך ההנדסה משפיעה גם על כללי הפתיחה באש.

הצירים הפנימיים חשובים לא פחות מן הקו עצמו. כוח שמחזיק מוצב אבל נדרש לעבור דרך רחוב עזתי צפוף בכל פעם שהוא מקבל אספקה אינו באמת מחזיק עומק. לכן נפתחו ושופרו דרכי גישה שמאפשרות לנוע מן הגבול אל המגננים בלי להיכנס לשטח שממערב לקו. ציר כזה מקצר את זמן התגובה ומאפשר להחליף יחידות, להביא ציוד הנדסי ולפנות נפגעים. במונחים צבאיים זו לוגיסטיקה; במונחים אסטרטגיים זו התיישבות של מערכת ביטחונית בתוך המרחב.

המוצבים החדשים גם שינו את עבודת המודיעין. במקום להסתמך רק על חיישנים בגדר ישראל, תצפיות יכולות לראות את הרצועה מתוך הרצועה. רחפנים יוצאים מקרוב יותר, כוחות יכולים להגיע לפיר חשוד מהר יותר, ומעקב אחרי חוליה אינו מסתיים כאשר היא מתרחקת כמה קילומטרים מן הגבול. זהו אחד הלקחים הישירים של 7 באוקטובר: מודיעין טוב אינו מספיק אם הכוח שמגיב רחוק מדי. העברת קו ההגנה פנימה קיצרה את המרחק בין זיהוי לבין פעולה.

הזזת אבני הסימון מערבה הייתה ביטוי קיצוני של אותו היגיון. מבחינה משפטית ומדינית הקו שנקבע בהסכם אמור להיות ברור; מבחינה טקטית מפקד בשטח רוצה שטח שולט, מרחק ביטחון וקו שקל להגן עליו. הפער בין השניים יצר מחלוקות. תצלומי הלוויין הראו שהסימון בפועל אינו תמיד זהה למפה, ותושבים טענו שהשטח נסגר בהדרגה. מנקודת המבט הישראלית, כל תיקון כזה מצמצם סיכון לכוח; מנקודת המבט האמריקאית הוא עלול להיראות כשינוי חד־צדדי של ההסכם. כאן שוב ניצחה ברוב המקרים העובדה בשטח.

ההרס ממזרח לקו היה חלק מאותה בנייה. מבנים סמוכים למוצבים או למנהרות נהרסו, שטחים נוקו ותשתיות שיכלו לשמש מסתור נפגעו. התוצאה היא אזור שקשה יותר לאוכלוסייה לחזור אליו וקשה יותר לחמאס להשתמש בו בלי להיחשף. המבקרים ראו בכך יצירת אזור חיץ קבוע; ישראל ראתה בכך ביטול התנאים שאפשרו את מתקפת 7 באוקטובר. מבחינת הספר, שתי ההגדרות מתארות למעשה אותו שינוי פיזי – שאלת הלגיטימציה היא פוליטית, אבל האחיזה היא עובדה.

ביסוס המוצבים דרש גם מחזורי כוחות. צה״ל לא יכול להחזיק אותה חטיבה חודשים בלי סוף. לכן האחיזה הפכה למשימת ביטחון שוטף: יחידה נכנסת, לומדת את הגזרה, מחליפה קודמת ומעבירה מידע לזו שאחריה. זהו שינוי

תרבותי לעומת תמרון. במקום יעד של "לכבוש שכונה בתוך שבוע" היעד הוא "לא לאפשר לחמאס לבנות יכולת במשך שלושה חודשים". המדדים משתנים: פחות שטח שנכבש ביום, יותר מנהרות שממופות, פחות קרבות גדולים, יותר זיהוי חריגים. השגרה הזאת היא בדיוק מה שמאפשר לכנות את המודל "איו"ש 2.0" בהמשך.

במרחבים כמו רכס השבעים בשג׳אעיה, היתרון אינו רק קרבה לגבול אלא שליטה בגובה ובתצפית. נקודה שולטת מאפשרת לראות תנועה מערבה, לכוון אש ולהגן על ציר. כאשר המוצב מתחבר למערך רחפנים ולכוחות באוויר, החוליה שמנסה להתקרב לקו נדרשת לעבור שטח שנצפה מכמה כיוונים. חמאס עדיין יכול להשתמש במנהרה כדי לעקוף חלק מן המרחב, ולכן הרס התת־קרקע והחזקת הרכס משלימים זה את זה. בלי עבודה מתחת לאדמה, המוצב יושב מעל איום; בלי מוצב, המנהרה יכולה להיבנות מחדש לאחר שהכוח יוצא.

ברפיח המרחב היה שונה. העיר עצמה נהרסה במידה רחבה במהלך התמרון, וציר פילדלפי והגבול עם מצרים העניקו לישראל מעטפת גאוגרפית. כאן האתגר המרכזי היה המנהרות, הכיסים התת־קרקעיים והאפשרות להבריח ציוד. שליטה ישראלית ממושכת אפשרה לחקור תוואים ארוכים, ובהם מערכת "הדרור הלבן" שבה הוחזק הדר גולדין במשך שנים. הגילוי של מערכות כאלה לאחר הפסקת האש המחיש כמה קשה להכריז שהרצועה "מפורזת" לפי מספר הרקטות בלבד. מתחת לשטח יכול להישאר צבא שלם גם כאשר הרחובות שקטים.

במזרח ח׳אן יונס, לעומת זאת, קרבת האוכלוסייה לקו יצרה חיכוך יומיומי. בני סוהיילה, עבסאן והכפרים שמסביב יושבים על מרחב שבו בתים, חקלאות ותת־קרקע מתחברים. כל הרחבה של אזור ביטחון נוגעת מיד בקרקע פרטית ובתנועה אזרחית. לכן שם נבחן הגבול בין צורך טקטי לבין שינוי טריטוריאלי. ישראל רצתה מרחק מן המוצבים ותוואי נקי; הפלשתינאים ראו את המרחב שבו חיו מצטמצם. המחלוקת הזאת תמשיך גם אם חמאס יפורק, משום שהיא כבר אינה רק על הארגון אלא על הגאוגרפיה שנוצרה אחרי המלחמה.

החפירים והסוללות גם נועדו למנוע תרחיש של פשיטה מהירה. אחד מלקחי 7 באוקטובר היה שמכשול אלקטרוני יכול לקרוס אם הוא מותקף בו זמנית בעשרות נקודות. מכשול עפר עמוק אינו תלוי בחשמל. הוא אינו עוצר לוחם רגלי, אבל הוא מאט רכב, טרקטורון או טנדר ומכריח את התוקף לעבור בנקודה שניתן לצפות בה. כאשר הוא נמצא בתוך עזה, גם אם התוקף חוצה אותו הוא עדיין רחוק מן היישוב הישראלי. זהו עומק שלא היה קיים ערב המלחמה.

לא רק להחזיק – לדחוף את חמאס מערבה

האחיזה לא נשארה סטטית. אם הקו הצהוב היה רק קו שעליו צה"ל עומד, חמאס יכול היה להסתגל אליו, לבנות מחדש את המערכת שממערב ולחכות לנסיגה הבאה. ישראל בחרה להשתמש בקו גם כמנוף לחץ. כל חוליה שמתקרבת, כל מנהרה שמגיעה אליו וכל אזור שממנו יוצאת פעילות יכול להפוך לסיבה להרחיב את מרחב הביטחון. כך נוצר במהלך 2026 מה שכונה בפרסומים "הקו הכתום" – לא גבול רשמי חדש, אלא אזור הגבלה נוסף שמראה שהקו הצהוב עצמו אינו בהכרח סוף ההתקדמות הישראלית.

באפריל פרסמה Reuters מפות שהועברו לגורמי סיוע ובהן אזור כתום שמוסיף בערך 11% משטח הרצועה למרחב שבו הכניסה הפלשתינאית מוגבלת. יחד עם השטח שממזרח לקו הצהוב, המשמעות הייתה שליטה או הגבלה

ישראלית על כמעט שני שלישים מהרצועה. במאי כבר דווח שנתניהו הנחה את הצבא להתכונן להרחיב את השליטה לעבר 70%. ביולי תועדו שוב אבני סימון ופעילות ישראלית מערבית יותר בזייתון, שג׳אעיה, ח׳אן יונס ורפיח. לא הייתה הכרזה על סיפוח ולא מפה רשמית חדשה לציבור, אבל השטח הלך והצטמצם מבחינת חמאס.

חשוב להבין את מטרת הזחילה. ישראל לא ביקשה בהכרח לכבוש בכל שבוע עוד שכונה ולנהל אותה. היא ביקשה ליצור משוואה: כל עוד חמאס מחזיק נשק ומנהרות, הוא מאבד עוד מרחב. אם הוא רוצה שהקו יחזור מזרחה, הוא צריך להסכים לפירוז אמיתי. זו דרך להפוך את השליטה הטריטוריאלית ללחץ על ארגון שמסרב למסור את נשקו. מבחינת חמאס, הזמן אמור היה לעבוד לטובתו ולגרום לישראל להתעייף; מבחינת ישראל, הזמן התחיל לעבוד הפוך – עוד חודש של סירוב פירושו עוד מנהרות שנהרסות ועוד מוצב שנבנה.

לצד ההנדסה נמשכו החיסולים. חלקם היו תגובה מיידית לחציית הקו; חלקם תקיפות יזומות נגד פעילי חמאס במערב הרצועה; וחלקם מרדף ארוך אחרי בכירי הארגון ומשתתפי 7 באוקטובר. במאי 2026 חוסל עז א־דין אל־חדאד, מי שעמד אז בראש הזרוע הצבאית של חמאס מאז חיסול מוחמד סינוואר שנה קודם לכן, ואחד מבכירי מתכנני הטבח. פחות משבועיים לאחר מכן חוסל מחליפו מוחמד עודה, ראש מערך המודיעין של חמאס ומי שהיה מעורב בתכנון יעדי החדירה ב־7 באוקטובר. החיסולים הראו שגם הפסקת אש אינה חסינות למי שישראל מגדירה יעד מרכזי.

המדיניות הזאת חתרה נגד אחת ההנחות של השלב השני בתוכנית טראמפ: שישראל תפסיק בהדרגה את הפעולות היזומות ותעביר את הטיפול הביטחוני לכוח החדש. בפועל קרה ההפך. כל עוד הכוח לא נפרס וחמאס לא התפרק, ישראל המשיכה להיות הגוף היחיד שמחזיק מודיעין, מטוסים, כטב״מים וכוחות קרקעיים שמסוגלים לפגוע במהירות. באוגוסט, כאשר מלאדנוב והמתווכות ינסו לדרוש הפסקה של חיסולים יזומים כחלק ממתווה חדש, ישראל תראה בכך ויתור על אחד הכלים המרכזיים שבאמצעותם בנתה את המציאות החדשה.

המעבר מן הקו הצהוב לקו הכתום התרחש בלי טקס ובלי חתימה. חוקרי OSINT, ובהם ArabOSINT, החלו לעקוב אחר הסימונים, עבודות העפר והתנועות הישראליות ולזהות אזורים שבהם המרחב האסור מתרחב. היתרון של מעקב כזה הוא הרציפות: תצלום אחד יכול להיות תרגיל או טעות; סדרה של תצלומים לאורך שבועות מראה מגמה. כאשר Reuters פרסמה באפריל מפה דומה על בסיס מידע שנמסר לגורמי סיוע, הזחילה הפסיקה להיות רק טענה ברשת והפכה לחלק מן הדיון המדיני.

המספרים עצמם השתנו לפי שיטת המדידה. 53% היו השטח שממזרח לקו הצהוב המקורי; תוספת של כ־11% במפה הכתומה הביאה את המרחב המוגבל לכ־64%; בהמשך דיברו בישראל על 60%–70% ועל שאיפה להגיע ל־70%. אין צורך לבחור מספר אחד כאמת מוחלטת משום שהגבול עצמו זז וההגדרות שונות – שליטה מלאה, אזור אסור או מרחב פעולה. מה שחשוב הוא הכיוון. שום מקור רציני לא הצביע בחודשים האלה על צמצום עקבי של האחיזה הישראלית. המגמה הייתה הפוכה.

הזחילה גם נתנה לישראל כלי משא ומתן. אם הקו נשאר קבוע, לחמאס יש אינטרס למשוך זמן. אם כל חודש של סירוב פירושו עוד שטח שמוגבל, הארגון צריך לחשוב האם הנשק שווה את אובדן הגאוגרפיה. זו אותה לוגיקה של מצור

על כיס רפיח, רק בקנה מידה רחב: במקום להסתער מיד, ישראל יכולה להשתמש בזמן כדי להקטין את האפשרויות של היריב. חמאס אמנם יכול להמשיך לשלוט באוכלוסייה, אבל מחיר ההמתנה מצטבר בתת־קרקע ובשטח.

עם זאת, אסור להציג את התהליך כאילו חמאס חסר כל יכולת תגובה. הוא המשיך להחזיק חוליות, מטענים, נשק קל ומנהרות ממערב לקו. הוא ניסה להפעיל לחץ באמצעות ירי, התקרבות לכוחות וטענות להפרות ישראליות. אבל הפער לעומת ערב המלחמה עצום: אז הוא תכנן חדירה של אלפי מחבלים אל ישראל; עכשיו חלק גדול מן המאמץ שלו נועד לשמר קילומטרים בתוך עזה ולמנוע מחוליה להיחשף לכוח ישראלי שנמצא כבר מעבר לגבול הישן. זהו שינוי במאזן היוזמה.

ההתקדמות מערבה לא הייתה אחידה ולא תמיד נבעה מהחלטת ממשלה אחת. לעיתים מפקד בשטח הרחיב מרחב ביטחון סביב מוצב; לעיתים פגיעה בחוליה הובילה לסריקות עמוקות יותר; ולעיתים התפתחות מדינית נתנה לצבא זמן להשלים עבודות שכבר תוכננו. מכאן גם הקושי לקבוע יום שבו "נולד הקו הכתום". הוא נולד מצטבר. זו דרך אופיינית שבה מציאות ביטחונית משתנה: קודם יש צורך טקטי, אחר כך סימון, בהמשך ציר ומוצב, ורק בסוף מגיע השם שמסביר לציבור מה כבר קרה.

הזחילה גם הייתה הפיכה מבחינה פורמלית. ישראל לא הכריזה שהשטח שסומן בכתום מסופח או שייך לה. אם חמאס יתפרק מנשקו ותוקם מערכת ביטחון אמינה, הדרג המדיני יכול להורות לצה"ל לחזור מזרחה. דווקא הגמישות הזאת הפכה את המהלך לנוח יותר. הוא יוצר לחץ בלי להתחייב לסיפוח, ומשאיר את השטח כקלף במשא ומתן. אבל ככל שחולפים חודשים והמוצבים מתבססים, הפיכות משפטית אינה בהכרח הפיכות אסטרטגית. כל נסיגה עתידית תיתפס בישראל כוויתור על עומק שכבר הוכיח את עצמו.

מבחינת חמאס המשוואה הייתה קשה. אם הוא מוסר נשק, הוא מאבד את מה שמגדיר אותו ככוח צבאי. אם הוא אינו מוסר, ישראל נשארת ואף מתקדמת. אם הוא תוקף, הוא נותן לישראל הצדקה להמשיך. ואם הוא אינו תוקף, הוא מאפשר לצה"ל לעבוד בשקט על המנהרות. זו אינה מלכודת שמבטיחה את פירוקו, משום שהארגון יכול לבחור לשרוד שנים במערב הרצועה ולהמתין לשינוי פוליטי. אבל היא מבטלת את האפשרות הקלה שהייתה לו אחרי סבבים קודמים – לחכות שישראל תצא ואז להתחיל מאותה נקודה שבה עצר.

החיסול של אל־חדאד במאי היה גם מבחן לעקרון שהפסקת האש אינה מקלט לבכירים. אל־חדאד ירש את הפיקוד על הזרוע הצבאית לאחר חיסול יחיא סינוואר ומוחמד סינוואר וניסה לפי צה"ל לשקם מחדש את המערכת הצבאית. הוא גם היה קשור למערך החזקת החטופים ולתכנון מתקפת 7 באוקטובר. כאשר חוסל בעיר עזה ב־15 במאי, המסר לא היה רק אישי. ישראל אמרה שכל מי שמנסה להפוך את תקופת השקט לתקופת בניין כוח נשאר יעד, גם אם הוא נמצא מערבית לקו וגם אם המתווכות מנסות לקדם הסדר.

מוחמד עודה חוסל ב־26 במאי לאחר חודשים של מעקב. תפקידו כראש מערך המודיעין של חמאס הפך אותו לדוגמה טובה יותר לסוג האיום החדש. מודיעין הוא לא גדוד שיוצא להסתער על מוצב; הוא אוסף מידע, ממפה מטרות ומתכנן את המלחמה הבאה. צה"ל טען שעודה היה מעורב בתכנון יעדי החדירה ב־7 באוקטובר והמשיך לכוון פעילות בזמן המלחמה. חיסולו מראה שהמטרה

הישראלית אינה רק למנוע אירוע בקו הצהוב באותו יום, אלא למנוע בנייה של היכולת שמאפשרת אירוע גדול בעוד שנתיים.

כך נוצרו למעשה שתי טבעות אכיפה. הטבעת הראשונה היא הקו עצמו: חמוש שחוצה או מתקרב מסוכן לכוח ולכן נפגע. הטבעת השנייה היא כל הרצועה: מפקד, מהנדס, מחזיק חטופים או פעיל מרכזי יכול להיפגע גם בלי להתקרב לקו. ההבדל הזה חשוב משום שהוא מונע מחמאס להסתגל לפתרון פשוט שבו הוא שומר את בכיריו במרחק בטוח מן הלוחמים. אם המודיעין הישראלי ממשיך להגיע למערב הרצועה, אז הקו הצהוב הוא גבול לפלשתינאים – לא גבול ליכולת הפעולה של צה״ל.

המערכה על התשתיות משלימה את שתי הטבעות. אדם אפשר להחליף; מנהרה של כמה קילומטרים, מחרטה לייצור רקטות או מחסן חומרי נפץ דורשים זמן וכסף. לכן כל חודש שבו השיקום אינו מתחיל וחמאס אינו מקבל גישה חופשית לציוד הנדסי הוא חודש שבו קשה יותר לבנות מחדש את המערכת. מבחינת ישראל זהו אחד ההישגים הפחות נראים של האחיזה: לא רק מה שהצבא משמיד, אלא מה שהאויב אינו מצליח לבנות בזמן שהצבא נשאר.

החיסולים של אל־חדאד ועודה היו השיא הגלוי, אך לא היחיד. צה״ל ושב״כ המשיכו לחפש משתתפים בטבח 7 באוקטובר, מפקדי שטח, אנשי מודיעין ומחזיקי חטופים. במקרים רבים ההודעה על החיסול פורסמה שבועות או חודשים לאחר התקיפה, כאשר הזיהוי הושלם. בכך נוצרה מערכת שבה הזמן אינו מוחק את החוב מבחינת ישראל. מי שהשתתף בטבח יכול להסתתר בתוך רצועה שנמצאת לכאורה בהפסקת אש, אבל עדיין להיות יעד אם המודיעין מגיע אליו.

גם המיליציות המקומיות השתלבו בלחץ. קבוצות שפעלו מן המרחב הישראלי חדרו לעיתים מעבר לקו, אספו מידע ופגעו באנשי חמאס. הן לא היו תחליף לצה״ל ולא זכו ללגיטימציה רחבה, אבל הן הרחיבו את הבעיה של חמאס. הארגון לא יכול היה להתרכז רק בקו הצהוב כאשר מאחוריו פועלים יריבים מקומיים שמקבלים מקלט או סיוע מן הצד הישראלי. כך נשמרה עליו חזית פנימית גם בזמן שהלחימה הסדורה פחתה.

הקו הכתום היה לכן לא רק עוד צבע. הוא היה מסר. אם חמאס מסרב להתפרק מנשקו, ישראל לא מחויבת להישאר קפואה במקום שבו נעצרה ב־10 באוקטובר. היא יכולה לצמצם את מרחב התמרון של הארגון, להרחיב אזורי ביטחון ולהכין לעצמה בסיס טוב יותר לסבב הבא. ככל שהקו מתקדם מערבה והמנהרות ממזרחו נהרסות, חמאס נדחק לרצועה צפופה יותר שבה קשה יותר להסתיר תשתיות בלי להתערבב באוכלוסייה. זו איננה הכרעה מלאה, אבל זו שחיקה של המרחב שבו הוא יכול לבנות מחדש כוח צבאי.

כאשר מסתכלים על החיסולים לפי חודשים נוצר גם קושי מחקרי שחשוב לומר במפורש. צה״ל אינו מפרסם מאגר מסודר שמונה כל אדם שחצה את הקו וכל תקיפה יזומה. בחלק מן ההודעות נאמר ״מספר מחבלים״ בלי מספר, ובחלק נמסר שהם ״נפגעו״ בלי אישור שחוסלו. לכן הטבלה מציגה מינימום ידוע ולא תוצאה סופית. דווקא הזהירות הזאת מחזקת את המסקנה: גם הספירה החלקית בלבד מראה רצף פעילות שאינו מתאים להפסקת אש שבה הצבא מחכה ליציאה, אלא לשגרה ביטחונית מתמשכת.

ההבחנה בין חיסול על הקו לחיסול מעבר לו חשובה. הראשון הוא אכיפת גבול – אדם חמוש נכנס למרחב ישראלי ומסכן כוח. השני הוא פעולה יזומה שמראה

שישראל אינה מסתפקת בהגנה. כאשר אל־חדאד חוסל בעיר עזה הוא לא חצה קו באותו רגע; ישראל הגיעה אליו באמצעות מודיעין ואש. בכך שמרה לעצמה זכות לפגוע במי שהיא רואה כאיום מתמשך גם בתוך המרחב שחמאס עדיין מנהל. זוהי אחת הסיבות שהמתווכות יתקשו באוגוסט לדרוש הפסקת חיסולים כתנאי להסדר.

אותו דבר נכון למחרטות ולמחסני אמל״ח. חמאס יכול להחזיק פחות רקטות ועדיין לבנות מחדש אם יש לו מכונות, חומרי גלם, כסף ומהנדסים. לכן המערכה הישראלית לא התמקדה רק במי שמחזיק רובה היום אלא ביכולת לייצר את הרובה, המטען או הרקטה של מחר. ככל שהשיקום נדחה והציוד הדו־שימושי מפוקח, קשה יותר להחזיר את מערך הייצור לקצב שלפני המלחמה. כאן מתחבר שוב הביטחון לשיקום: מבחינת ישראל אין הפרדה מלאה בין מפעל אזרחי, ציוד הנדסי ויכולת צבאית כאשר חמאס שולט במערכת.

הזחילה מערבה גם שינתה את מערכת התמריצים של האוכלוסייה. משפחה שחיה סמוך לקו יודעת שכל סבב של ירי או גילוי מנהרה עלול להרחיב את האזור האסור ולפגוע באפשרות שלה לחזור לביתה. ישראל קיוותה שהלחץ הזה יופנה אל חמאס: במקום שהאוכלוסייה תראה רק בצה״ל את מי שסוגר שטח, היא תבין שהמשך הנשק של הארגון מחזיק את השיקום ואת החזרה כבני ערובה. קשה למדוד אם הדבר אכן שינה עמדות פוליטיות, וההפגנות המקומיות נגד חמאס לא הפכו למרד רחב, אבל עצם הקשר בין פירוז לבין שטח הפך לחלק מן המציאות היומיומית.

מבחינת חמאס היה כאן גם סיכון של אובדן לגיטימציה. הוא הציג את עצמו במשך שנים כמי שמגן על אדמת הרצועה. אם בסוף מלחמה שהוא פתח ישראל מחזיקה יותר ממחצית השטח, בונה קווים בתוכו וממשיכה להתקדם כאשר הוא מסרב להתפרק מנשקו, קשה להציג את התוצאה כניצחון מלא. לכן הארגון נדרש לשמור על נרטיב אחר: הקו זמני, העולם יכריח את ישראל לצאת, ומועצת השלום תחזיר את השטח. ככל שהחודשים עברו והנסיגה לא הגיעה, הנרטיב הזה נעשה תלוי יותר בהצלחה של מנגנון אמריקאי שישראל עצמה בולמת.

המספרים החודשיים גם מראים מדוע אין טעם למדוד את הצלחת הקו רק במספר המחבלים שחוסלו עליו. אם בחודש מסוים חמאס אינו שולח איש לחצות, זה יכול להיות דווקא סימן שההרתעה המקומית עובדת. אם בחודש אחר יש עשרה חיסולים, ייתכן שהאויב בודק את ההגנה או מנסה לברוח ממערכת מנהרות. לכן המדד האמיתי הוא שילוב: האם יש חדירות מוצלחות, האם כוח ישראלי מופתע, האם חמאס מצליח לשקם תשתית ממזרח לקו והאם הצבא שומר על חופש התגובה. לפי המדדים האלה, עד אוגוסט הקו לא נשחק. הוא התחזק.

החודשים שבהם לא פורסם מניין מלא אינם ״חודשים ללא לחימה״. הם חודשים שבהם המידע הפומבי אינו מאפשר לספור באופן אחראי. צה״ל פרסם לעיתים תקיפה של חוליה בלי לפרט מספר, או הודיע על מחבלים שנפגעו בלי לאשר את מותם. במקביל היו פעולות חשאיות של שב״כ, פעילות של המיליציות המקומיות ומודיעין שהבשיל רק לאחר זמן. לכן נכון יותר להציג את הטבלה כקו תחתון מינימלי ולא כמאזן מלא של המערכה. זה גם תואם את אופי הפרק: לא מרוץ אחר מספר הרוגים אלא תיאור של מערכת שליטה.

המערכת הזאת אפשרה גם לבחור מתי לא לירות. ככל שהתצפית טובה יותר והמרחב ברור יותר, מפקד יכול לזהות אדם שאינו חמוש ולמנוע אירוע מיותר.

שליטה אינה רק היכולת לפגוע אלא היכולת להבחין. אחרי 7 באוקטובר ישראל רצתה פחות תלות בהתרעה מוקדמת ויותר מרחב תגובה, אבל מרחב כזה גם מטיל עליה אחריות גדולה יותר להגדיר את הקו ולסמן אותו. מכאן חשיבות החפירים, הסוללות והאבנים: הם לא רק מכשול פיזי אלא דרך לצמצם את האפור שבו כל צד טוען שהשני הפר את ההסכם.

בכך חזר הפרק אל נקודת המוצא שלו. הפסקת האש עצרה תמרון גדול, אבל היא לא עצרה את המלחמה במובן האסטרטגי. היא שינתה את הכלים: פחות כיבוש יומי של שכונות, יותר הנדסה, מודיעין, חיסולים ואכיפת קו. חמאס עבר ממערכה להגנת הרצועה למאבק על שרידות בתוך מרחב מצטמצם; ישראל עברה ממבצע שמטרתו להגיע למרכזי הכוח למערכת שמטרתה למנוע מהם להיבנות מחדש. זו בדיוק הסיבה שהקו הצהוב הפך חשוב יותר מן התאריך שבו נחתם ההסכם.

היציאה מרצועת עזה – נתיב משלים אסטרטגי

לצד האחיזה הביטחונית ישראל לא ויתרה על האפשרות להקטין את אוכלוסיית הרצועה באמצעות יציאה מרצון למדינות אחרות. זה לא היה עוד הבסיס היחיד לתפיסת היום שאחרי, כפי שנראה לרגע לאחר הצעת טראמפ לפינוי רחב בתחילת 2025, אבל הוא נשאר נתיב משלים בעל חשיבות אסטרטגית. ככל שפחות אנשים חיים במרחב שחמאס שולט בו, כך קטן גם העומס ההומניטרי, קטן מאגר הגיוס הפוטנציאלי ומתרחבת היכולת לפעול בלי להחזיק אוכלוסייה של יותר משני מיליון בני אדם תחת אחריות ישראלית ישירה.

במאי 2026 פרסם מתאם פעולות הממשלה בשטחים בערבית כי מאז תחילת המלחמה יצאו מן הרצועה למדינות שלישיות כ־44,000 עזתים, ובהם חולים, בעלי אשרות ואנשים שקיבלו אישור ממדינות קולטות. ההודעה אף קראה למי שמחזיק אפשרות קבלה במדינה שלישית להשתמש במנגנון. צריך לדייק: הנתון אינו מוכיח ש־44,000 בני אדם היגרו לצמיתות. חלקם יצאו לטיפול רפואי, חלקם בעלי אזרחות זרה וחלקם עשויים לרצות לשוב. אבל מבחינת המדיניות הישראלית עצם קיומו של מסלול יציאה רחב הוא שינוי לעומת שנים שבהן יציאה מן הרצועה נתפסה כמעט תמיד כאירוע חריג.

נתניהו המשיך להגן פומבית על העיקרון. בריאיון לשרון גל ביולי הוא אמר שיש לאפשר לעזתים שרוצים לבחור לחיות במקום אחר לעשות זאת, ובריאיון לגדי טאוב באוגוסט חזר על רעיון היציאה מרצון וטען שמדינות אחרות צריכות לפתוח את שעריהן. הוא גם קשר את השיקום לפירוז: מבחינתו אין היגיון להשקיע מיליארדים בבנייה מחדש כל עוד חמאס חמוש. כך התחברו שני הנתיבים – מי שרוצה לצאת צריך לקבל אפשרות לצאת; מי שנשאר יחיה ברצועה שהשיקום שלה תלוי בכך שהכוח הצבאי של חמאס יפורק.

הנתיב הזה לא החליף את הקו הצהוב ולא פתר את שאלת השלטון. הוא שירת מטרה אחרת: לשמור לישראל אופציה אסטרטגית נוספת. אם מועצת השלום תצליח, היציאה יכולה להמשיך במקביל לשיקום. אם היא תיכשל, ישראל עדיין אינה נאלצת לבחור רק בין כיבוש אזרחי מלא לבין חזרה לגדר. היא יכולה להחזיק אזור ביטחוני, לאפשר מעבר החוצה ולהשאיר את האחריות האזרחית למי שמוכן לקבל אותה.

היציאה למדינות שלישיות הייתה שנויה במחלוקת גם מבחינה בין־לאומית. הפלשתינאים ומדינות רבות טענו שכל תוכנית שמטרתה לצמצם את אוכלוסיית

הרצועה תחת תנאי מלחמה עלולה להפוך הגירה מרצון לדחיקה כפויה. בישראל השיבו שהעיקרון פשוט: מי שרוצה לצאת ומדינה אחרת מוכנה לקבל אותו לא צריך להיות כלוא ברצועה. הפרק אינו צריך לפתור את המחלוקת המשפטית הזאת כדי להבין את המשמעות האסטרטגית. עצם העובדה שממשלת ישראל ממשיכה לקדם מנגנוני יציאה גם לאחר עסקת אוקטובר מראה שהיא לא חזרה לתפיסה שבה כל תושב חייב להישאר בתוך המרחב שאותו ישראל מנסה לפרז.

המספר 44,000 גם ממחיש את הגבול של המדיניות. מול אוכלוסייה של יותר משני מיליון, מדובר באחוזים בודדים בלבד לאורך יותר משנתיים. אין כאן פינוי רחב של הרצועה. לכן אי אפשר לבנות את האסטרטגיה הישראלית רק על הגירה. האחיזה בקו, המנהרות, החיסולים והמיליציות הם המנגנון המרכזי; היציאה היא תוספת. דווקא שילוב הכלים הוא שמאפשר לישראל לא להיות תלויה בהצלחה של פתרון אחד.

מבחינת ישראל, הוויכוח על יציאה מרצון היה גם דרך להימנע מחזרה למודל של אחריות אזרחית מלאה. אם המדינה הייתה כובשת את כל הרצועה ומונעת יציאה, היא הייתה נדרשת לאורך זמן לספק שירותים לאוכלוסייה עצומה ולנהל אותה ישירות. האפשרות לצאת, גם אם רק מיעוט משתמש בה, משמרת עיקרון הפוך: ישראל מחזיקה בביטחון אך אינה מבקשת להפוך את עצמה לרשות האזרחית היחידה. זהו אותו קו שמחבר בין המיליציות, הוועדה של שעת׳ והגירה – ניסיון להשאיר את החיים האזרחיים מחוץ לאחריות הישירה של צה״ל, בלי לוותר על הכוח הצבאי.

בכך נכשל למעשה הרעיון המקורי של רצף נסיגות אוטומטי. לפי התוכנית, הקו הצהוב היה אמור להיות רק התחנה הראשונה. לאחר החזרת החטופים, הכנסת הממשלה העזתית והתקדמות בפירוז אמורה ישראל לסגת לקו אדום נוסף, ובהמשך אל הפרימטר. בפועל כל אחד מן התנאים הפך לסיבה לעצור: הממשלה לא נכנסה, הכוח הזר לא נפרס, חמאס לא מסר את נשקו והשיקום לא התחיל. במקום שרצף התנאים יוביל את ישראל החוצה, הוא יצר שרשרת וטו שבה די שתנאי אחד אינו מתקיים כדי להשאיר את צה״ל במקום.

זו גם הסיבה שהצעת 15 הנקודות באוגוסט לא פתרה את הבעיה. היא ניסתה להפוך את התהליך להדדי יותר: חמאס מפרק נשק באזור מסוים, ישראל נסוגה ממנו, כוח חדש נכנס ואז עוברים לאזור הבא. מבחינת מלאדנוב זה היה מנגנון שמונע מאחד הצדדים להידרש לאמון מלא מראש. מבחינת ישראל הוא עדיין דרש לקחת סיכון בכל סקטור: לצאת לפני שהוכח שהמנגנון החדש מסוגל להחזיק את השטח לאורך זמן. אחרי 7 באוקטובר הדרישה הישראלית נעשתה הפוכה – קודם לראות יכולת, אחר כך לוותר על עומק.

גם שאלת הנשק הקל הייתה מהותית. חמאס יכול לטעון שטילים, רקטות ומנהרות הם הנשק האסטרטגי ולבקש להשאיר רובים לצורכי ״משטרה״ או הגנה. ישראל ראתה בכך דרך לשמר את גרעין הארגון. אלפי רובים בידי רשת מאורגנת הם בדיוק הכוח שמאפשר לחמאס להוציא יריבים להורג, להפחיד ועדה טכנוקרטית ולבנות מחדש יחידות. לכן מבחינתה פירוז שאינו כולל את הנשק שמחזיק את השלטון ברחוב אינו פירוז. המחלוקת הזאת מנעה גם באוגוסט מעבר מן הנייר לשטח.

ה־ISF עצמו נשאר אפשרות ולא עובדה. מרוקו הייתה מוכנה לשקול כוח מצומצם והכשרה, אוגנדה הופיעה ברשימת המדינות המוכנות, ומדינות נוספות הציעו מתכננים או צוותים רפואיים. אבל אף אחת לא הציבה מסה שיכולה

להחליף אוגדות, מודיעין וחיל אוויר ישראלי. לכן גם אם כוח כזה ייכנס בהמשך לרפיח, סביר שהוא יתחיל כפיילוט בתוך מרחב שישראל כבר פירתה וניקתה, לא ככוח שמוציא את צה״ל בכוח מן הרצועה. עצם תנאי הפתיחה הזה מראה מי עיצב את המערכת.

אוגוסט 2026 – התוכנית האחרונה והולדת ״איו״ש 2.0״

בין פברואר לאוגוסט נערכו שוב ושוב שיחות שנועדו להחיות את השלב השני. שמו של ניקולאי מלאדנוב הפך בהדרגה מוכר בישראל משום שהוא היה האיש שניסה לחבר בין האמריקאים, המתווכות, הוועדה העזתית וירושלים. בכל סבב חזרה אותה בעיה בסדר אחר: חמאס מוכן לדבר על פירוז מדורג אבל רוצה נסיגה ישראלית במקביל; ישראל מוכנה לדבר על נסיגה אבל דורשת פירוז ממשי לפני שהיא מוותרת על שטח; וה־ISF שאמור למלא את החלל עדיין איננו מסוגל להיכנס.

באוגוסט הוצגה תוכנית נוספת בת 15 נקודות. היא קשרה בין פירוק נשק של כל המיליציות לבין נסיגות ישראליות סקטור אחר סקטור, העברת הממשל לוועדה הטכנוקרטית וכניסה מדורגת של כוח הייצוב. חמאס הסכים למסגרת הכללית אך ניסה לשמור בידיו נשק קל ולנהל משא ומתן על לוח הזמנים. ישראל דחתה את הנוסח כפי שהיה והבהירה שלא תיסוג לפני פירוז מלא של המרחב הרלוונטי. היא גם התנגדה לדרישה להפסיק חיסולים יזומים של פעילי חמאס כל עוד הארגון לא פורק.

ב־16 באוגוסט נפגשו בקהיר קושנר, מלאדנוב ונציגי מצרים, קטאר וטורקיה בניסיון נוסף לפרוץ את המבוי הסתום. נציגי חמאס השתתפו בחלק מן המגעים, ולמחרת נפגש קושנר באופן חריג עם ח׳ליל אל־חיה ולאחר מכן עם נתניהו. אפילו בשלב הזה, כמעט עשרה חודשים לאחר הפסקת האש, כוח הייצוב עדיין היה רחוק מפריסה מלאה. מרוקו ואוגנדה היו בין היחידות שנשארו מוכנות לשקול כוח מצומצם; מדינות אחרות עברו לתפקידי תכנון, רפואה או המתנה. התוכנית שחשבה להחליף את צה״ל בתוך חודשים נאלצה עכשיו לנהל משא ומתן על כל סקטור בנפרד.

לכן ב־17 באוגוסט התמונה הייתה שונה לחלוטין מזו שטראמפ הציג בשארם. מועצת השלום קיימת, החלטת מועצת הביטחון קיימת, עלי שעת׳ מחזיק ועדה, מלאדנוב מחזיק תפקיד ויש תוכניות שיקום במיליארדים. אבל הגוף היחיד שמחזיק בפועל קו, מוצבים, צירים, מודיעין, כוחות ויכולת לאכוף פירוז הוא ישראל. חמאס שולט בחלק מן האוכלוסייה ממערב לקו אך חלש בהרבה מכפי שהיה ערב המלחמה; ה־ISF עוד אינו שם; ומדינות התורמות אינן מוכנות לשלם את המחיר הביטחוני שהן קיוו להעביר לאחרים.

מכאן אפשר להבין מדוע נכון לתאר את המודל שנוצר כמעין ״איו״ש 2.0״. ההשוואה אינה אזרחית אלא ביטחונית: ישראל שומרת לעצמה עליונות מודיעינית וחופש פעולה, מחזיקה אזורים וצירים שמאפשרים לה להיכנס במהירות, מבצעת חיסולים ופשיטות ופועלת נגד תשתיות לפני שהן גדלות. היא אינה מנהלת את חיי כל האוכלוסייה ואינה מספחת את הרצועה, אבל האחריות הביטחונית העליונה נשארת בידיה. ההבדל הגדול הוא שבעזה המעטפת הזאת נמצאת בתוך שטח שהיה עד 2023 כולו מחוץ לגדר.

גורל ה־ISF עוד אינו ידוע. ייתכן שמרוקו או מדינות נוספות יפרסו כוח מצומצם וייתכן שחלק מתוכנית השיקום יתחיל, אבל הן ייכנסו אל רצועה שבה

נקודת המוצא כבר התהפכה: לפני המלחמה ברירת המחדל הייתה שישראל מחוץ לרצועה ורק מבצע חריג מכניס אותה פנימה; לאחר המלחמה ישראל נמצאת בפנים, וכל נסיגה דורשת תנאים והוכחה ביטחונית שמי שמחליף אותה מסוגל למנוע את חזרת האיום.

וזה מה שהופך את הפרק הזה לפרק של התבססות ולא של הפסקת אש. הפסקת האש של 10 באוקטובר עצרה את "מרכבות גדעון ב'", הצילה חלק מחטיבת העיר עזה והחזירה את חמאס לרחובות, אבל הסיפור נמשך עוד עשרה חודשים. ישראל החזירה את כל החטופים, נשארה במרחב, שחקה את כיסי ההתנגדות, בנתה מוצבים, הרסה מנהרות.

17. הדרך לקרב הגדול נגד איראן

כאשר נכנסה הפסקת האש לתוקפה ב־24 ביוני 2025, איראן יצאה מן המהלומה הצבאית הגדולה ביותר שספגה בתולדותיה. מתקני ההעשרה בפורדו ובנתנז נפגעו, המתחם באספהאן ספג מהלומה, אלפי צנטריפוגות הושבתו ומפקדים ומדענים שהחזיקו חלקים מרכזיים בתוכנית חוסלו". עם כלביא "ו"פטיש חצות "השיגו את מטרתם המיידית: האפשרות שאיראן תנצל את מלאי האורניום המועשר כדי לפרוץ בתוך זמן קצר לנשק גרעיני נדחתה. אולם כ־440.9 קילוגרם אורניום שהועשר לרמה של 60 אחוזים לא הושמדו בוודאות, והמשטר ששרד את המהלומה לא הודיע על ויתור. ישראל וארצות הברית קנו זמן. איש עדיין לא ידע כמה זמן קנו.

המשימה לא הושלמה מפני שהממשל האמריקאי לא רצה בהמשך המבצע לאחר שהשיג את יעד התקיפה הגרעיני המוגבל שקבע לעצמו. המבנים שאפשר היה לצלם נפגעו; החומר שניתן להעביר בין מנהרות נשאר בגדר תעלומה. שרשרת הפיקוד נערפה; משמרות המהפכה מינו מחליפים. מערך הטילים איבד משגרים, מפקדות וקווי ייצור; המהנדסים שנותרו החלו לתקן את הנזק. ישראל חדרה לעומק המערכת האיראנית והוכיחה שהיא מסוגלת לפעול מעל טהראן, אך עצם חשיפת שיטותיה אפשרה לאיראן ללמוד כיצד להתגונן מפניהן בפעם הבאה. המלחמה הסתיימה בלי שהשאלה שהולידה אותה נפתרה: האם הרפובליקה האסלאמית תסכים לוותר על הדרך לנשק גרעיני, או שתשתמש בזמן שנקנה כדי לבנות אותה מחדש באופן מוסתר ועמוק יותר.

בירושלים לא המתינו לתשובה רשמית. זמן קצר לאחר סיום המערכה הורה הרמטכ״ל אייל זמיר להכין את צה״ל לסבב נוסף. לפי התוכנית שנבנתה במערכת הביטחון, חלון המוכנות החדש אמור היה להיפתח בין יוני לנובמבר 2026. עד אז נדרש חיל האוויר לחדש מלאי חימוש, להשיב מטוסים וכוח אדם לכשירות מלאה, להפיק את לקחי החדירה לאיראן ולבנות מחדש את בנק המטרות. אגף המודיעין נדרש לברר מה עלה בגורל האורניום המועשר, היכן הוצבו המפקדים החדשים ואילו חלקים מתעשיית הטילים חזרו לפעול. מערכי ההגנה נדרשו להיערך לתגובה רחבה יותר מזו שנראתה ביוני. ההנחה לא הייתה שישראל החליטה לצאת למלחמה נוספת במועד קבוע, אלא שמאותו מועד היא אינה יכולה להרשות לעצמה שלא להיות מסוגלת לעשות זאת.

גם בטהראן התייחסו לסבב הבא כאל אפשרות ממשית. הלקח האיראני לא היה שאי־אפשר לעמוד מול ישראל וארצות הברית, אלא שהמלחמה הבאה אינה יכולה להתנהל שוב באותם תנאים. אסור היה לאפשר למכת הפתיחה לשתק את הפיקוד; אסור היה להשאיר את משגרי הטילים חשופים; ואסור היה להגביל את התגובה לשטח ישראל. אם ארצות הברית תשתתף במערכה, גם בסיסיה בקטאר, בבחריין, בכווית, באיחוד האמירויות ובירדן יצטרכו להיות מאוימים. אם מדינות המפרץ יעמידו את שטחן לרשותה, יהיה צורך לגרום להן להבין שהנוכחות האמריקאית אינה רק ערובה להגנתן אלא גם מקור הסכנה הנשקפת להן.

מכאן קיבל מצר הורמוז מקום מרכזי בתוכנית האיראנית. איראן לא הייתה צריכה להביס את הצי האמריקאי או לכבוש את נתיב השיט. די היה להפוך אותו למסוכן. מוקשים, טילי חוף־ים, כטב״מים, סירות מהירות וכלי שיט בלתי מאוישים

יכלו להרחיק מכליות ,להעלות את מחירי הביטוח ולגרום לשוק העולמי להגיב עוד לפני שהמצר נסגר לחלוטין .הפגיעה לא נועדה להיות ימית בלבד .היא נועדה להגיע אל תחנות הדלק בארצות הברית ,אל תקציבי המדינות התלויות ביבוא אנרגיה ואל החישוב הפוליטי של נשיא שהבטיח להימנע ממלחמות ארוכות ויקרות .איראן ביקשה להפוך את יתרונה הצבאי של ארצות הברית במפרץ — רשת הבסיסים ,הנמלים ומסלולי הטיסה — למערכת של מטרות ושל נקודות לחץ.

באותם חודשים החלה להיבנות גם הזרוע המערבית של התגובה. איראן סייעה לחיזבאללה לשקם את הפיקוד, המימון והייצור המקומי שנפגעו במלחמה. אנשי משמרות המהפכה הגיעו ללבנון, ידע הועבר לסדנאות קטנות והארגון חיפש אמצעי שיוכל לייצר במספרים גדולים בלי להסתמך על שיירות נשק ועל מפעלים שקל לאתר. רחפני FPV- ובהם כלים המחוברים למפעיל באמצעות סיב אופטי, הציעו לחיזבאללה דרך לעקוף חלק ממערכות השיבוש ולתקוף מוצבים, כלי רכב ומערכות תצפית בעלות נמוכה. ישראל השיבה בתקיפות כמעט יום־יומיות. הפסקת האש בלבנון נשמרה על הנייר, אך מתחתיה התנהל מרוץ: איראן וחיזבאללה ניסו לבנות את הכוח הדרוש למלחמה הבאה, וצה״ל ניסה למנוע מהם להגיע אליה מוכנים.

כך נראה המזרח התיכון במחצית השנייה של 2025 .ישראל התכוננה למערכה שאולי תידרש לצאת אליה בקיץ הבא .איראן שיקמה את יכולתה לפגוע בישראל , בבסיסים האמריקאיים ובנתיבי האנרגיה .חיזבאללה ניסה להיבנות מחדש תחת אש .אירופה החזירה את מנגנון הסנקציות ,וטראמפ המשיך להאמין שאפשר יהיה לכפות על טהראן הסכם לפני שהכוח יידרש .לוחות הזמנים של כל הצדדים הצביעו אל המחצית השנייה של 2026.

במשך חצי שנה נעו ההכנות הצבאיות ,הסנקציות ,ההידרדרות הכלכלית והמהלכים המדיניים על פי לוח זמנים שנמדד בחודשים .ואז הגיעו אירועים שאיש מן המתכננים לא הכניס לפקודת המבצע :ב־28 בדצמבר 2025 סגרו סוחרים בבזאר הגדול של טהראן את חנויותיהם .בתוך שבועיים הפכה מחאת מחירים למרד ארצי ,והאירועים שינו את לוח הזמנים המקורי של ישראל ,ארצות הברית ואיראן כאחד.

מתכוננים לסבב במחצית השנייה של 2026

להישגי יוני היו שלוש רמות .הראשונה הייתה הסרת הסכנה המיידית :מתקני ההעשרה בפורדו ,נתנז ואספהאן נפגעו ,אלפי צנטריפוגות יצאו מכלל פעולה , מערכי ההמרה והייצור שובשו והזמן הדרוש לאיראן כדי לבנות מתקן נפץ התארך .השנייה הייתה פגיעה מערכתית .חיסול מפקדים ומדענים והחדירה המודיעינית העמוקה הראו לאליטה האיראנית שאין עוד מרחב בטוח באמת . ברמה השלישית ,הפוליטית ,לא הושגה הכרעה .הרפובליקה האסלאמית נותרה בשלטון ,משמרות המהפכה נשארו עמוד השדרה שלה וההנהגה דבקה בעיקרון שלפיו איראן לא תיכנע לתכתיב חיצוני.

דווקא משום שהמכה הייתה כה מוצלחת ,היא חידדה את השאלה מה יקרה כשהאיראנים יתחילו לבנות מחדש .בישראל לא היה אפשר להניח שהזמן לבדו יעבוד לטובתה .ככל שהפיקוח של הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית נחלש , כך גדלה אי־הוודאות סביב החומר המועשר .ככל שאיראן העבירה פעילות לתת־הקרקע ,כך עלה המחיר של תקיפה עתידית .וככל שתעשיית הטילים חזרה

לפעול ,כך גדלה יכולתה להציף את מערכות ההגנה הישראליות .לכן כבר לאחר סיום המערכה הורה הרמטכ"ל אייל זמיר להתחיל בהכנות לסבב נוסף .חלון המוכנות שנקבע נע בין יוני לנובמבר 2026 .זה לא היה לוח זמנים למלחמה יזומה בהכרח ,אלא ההנחה המקצועית שמאותו שלב תהיה לישראל שוב היכולת לבצע מערכה רחבה אם המדיניות והמודיעין יחייבו זאת.

ההבחנה הזאת השפיעה גם על הוויכוח בצמרת הישראלית .מי שביקשו להמתין הצביעו על עומק הפגיעה ועל הזמן שנדרש לאיראן להשתקם ;מי שביקשו להתכונן מיד טענו שהזמן אינו הישג אם אין דרך לנצל אותו .בסופו של דבר התקבלה גישה משולבת :לא לצאת מיד למלחמה חדשה ,אך גם לא לפרק את המנגנון שנבנה ביוני .המודיעין נשאר ממוקד באיראן ,חיל האוויר שמר תוכניות מתעדכנות ומערכת הביטחון בחנה מלאי חימוש ,תדלוק והגנה .כך נעשתה ההצלחה של יוני לנקודת מוצא ולא לסוף הסיפור .ישראל לא חיה בתחושה שהמבצע היה חסר משמעות ;להפך ,דווקא מפני שראתה מה ניתן להשיג ,היא ביקשה להיות מוכנה להשלים את המלאכה אם איראן תחזור למסלול.

איראן בונה מחדש את כוחה

האורניום שנשאר מתחת להר

ערב המתקפה ביוני החזיקה איראן ,לפי נתוני הסוכנות הבין־לאומית ,בכ־440.9 קילוגרם אורניום מועשר לרמה של 60 אחוזים .זהו חומר שאינו נשק ,אך הוא כבר נמצא קרוב מאוד מבחינה טכנית לרמת העשרה צבאית .כאשר המתקנים הותקפו ,המלאי לא התאדה .חלק גדול ממנו היה ככל הנראה במתחם המנהרות באספהאן ,והגישה אליו נעשתה קשה ומסוכנת ;אך מקום שאי אפשר להגיע אליו היום יכול להפוך מחר לאתר שיקום .לאחר שהפקחים יצאו ואיראן הגבילה את שיתוף הפעולה ,אי־אפשר היה עוד לדעת בזמן אמת אם החומר נותר במקומו ,אם הועבר בין חללים או אם נעשו ניסיונות להכין תשתית חדשה לעיבודו.

זו הייתה נקודת המוצא של המרוץ .איראן לא נדרשה לבנות מחדש את כל תוכנית הגרעין באותה מתכונת .די היה במספר קטן יותר של צנטריפוגות מתקדמות ,באתר מוסתר ועמוק ,כדי ליצור מסלול חדש להעשרה צבאית . במקביל היה עליה לשקם את תחומי ההנשקה :חישובים ,חומרי נפץ ,מנגנוני הדק ,התאמת ראש קרב ואמצעי נשיאה .הפגיעה במדענים ובארכיונים האטה את התהליך ,אך לא מחקה ידע שנצבר במשך עשרות שנים .בישראל ראו את התנועה סביב המנהרות ואת הניסיונות להרחיק ציוד ויכולות מפגיעה עתידית . מכאן נבעה המסקנה שהפעם הבאה לא תוכל להסתפק שוב בהשמדת מבנים . היא תצטרך לפגוע גם ביכולת השיקום ,במנגנון המגן עליה ובמשטר שבחר להמשיך בה.

גם שאלת המיקום של החומר לא הייתה בינארית .ייתכן שחלק מן המלאי נותר באספהאן ,חלק נפגע וחלק אחר הועבר קודם לכן .כל אפשרות הובילה לתוכנית שונה .אם החומר קבור ואינו נגיש ,הזמן עובד זמנית לטובת ישראל ;אם אפשר לחלץ אותו ,יש צורך לעקוב אחר פתחים וכלי רכב ;ואם חלק הועבר לאתר שלא הוכר ,נדרש מאמץ מודיעיני רחב בהרבה .היעדר הפיקוח גרם לכך שאפילו הצלחה בהשמדת כל הצנטריפוגות המותקנות אינה מספיקה .אפשר לייצר צנטריפוגות חדשות ,אך אי־אפשר לייצר במהירות מלאי של 60 אחוזים אם הוא

אבד .לכן החומר היה הנכס האיראני החשוב ביותר והחידה הישראלית המסוכנת ביותר.

בניית שרשרת הפיקוד מחדש – יולי–אוגוסט 2025

השיקום הראשון לא היה של טיל או צנטריפוגה ,אלא של בני אדם ומפקדות . חיסולי יוני פגעו בצמרת הצבאית וביכולת לתאם בין משמרות המהפכה ,הצבא הסדיר ,מערך הטילים וההגנה האווירית .המשטר מינה מחליפים ,פיזר סמכויות והקים שכבות גיבוי .הפקודה הייתה ברורה :במלחמה הבאה אסור שהמערכת תשותק במכת הפתיחה .מפקדים נדרשו לפעול גם ללא קשר רציף עם טהראן ; יחידות קיבלו מרחב פעולה רחב יותר ;מפקדות חירום הועברו למתחמים מוגנים ; ונהלי התקשורת הותאמו להנחה שהאויב חדר עמוק למערכת.

השינוי הזה היה גם פוליטי .מנגנוני ביטחון הפנים לא הוקמו לאחר המלחמה ; הבסיג ,'משטרת איראן ,מודיעין משמרות המהפכה ומשרד המודיעין היו עמודי התווך של המשטר במשך שנים .בחודשים שלאחר יוני הם חוזקו :יחידות כוננות תורגלו לפעול בעת ניתוק תקשורת ,מפקדות חלופיות הוכנו ,מאגרי מידע על פעילים עודכנו וכוחות קיבלו אמצעי מעקב ,חסימה ופיזור הפגנות .משמרות המהפכה ראו במערכה החיצונית ובשמירת המשטר מערכת אחת .לכן מפעל טילים ,תחנת משטרה ,בסיס בסיג 'ומתקן גרעיני הוגנו כחלק מאותה רציפות שלטונית.

מינוי מחליפים לא פתר מיד את הבעיה .מפקד חדש צריך להכיר יחידות , לבנות אמון ,ללמוד תוכניות ולדעת אילו ערוצים כבר נחשפו למודיעין הישראלי . משמרות המהפכה נאלצו לפיכך להחליף לא רק אנשים אלא שיטות עבודה . ישיבות גדולות נעשו מסוכנות ,שימוש בטלפונים ובמערכות מוכרות הצריך זהירות ,ותנועה בין מפקדות יכולה הייתה להסגיר את מיקום הבכירים .חלק מן הסמכויות הועברו למחוזות ולזרועות כדי לאפשר המשך אש גם לאחר ניתוק מן המרכז.

אלא שביזור יוצר מחיר משלו .ככל שלמפקדים מקומיים יש יותר עצמאות ,כך גדל הסיכון לירי לא מתואם ,לבזבוז מלאים או להסלמה שאיש בטהראן לא תכנן . איראן ניסתה לפתור זאת באמצעות פקודות מותנות מראש :אילו מטרות לתקוף אם תיפגע ההנהגה ,כיצד להגיב לפגיעה באתר גרעין ומתי לפתוח את חזית הורמוז .לכן התגובה האיראנית לא נולדה כאלתור של שעות .היא נשענה על חודשים שבהם המשטר הניח שמכת עריפה נוספת תגיע ,ובנה דרך להמשיך לפעול גם כאשר הדרג שמעליו אינו מסוגל לנהל כל שיגור.

לצד הביזור ,המשטר חיזק את מנגנוני הנאמנות .מפקד שמקבל עצמאות בזמן מלחמה עלול להפוך גם למוקד כוח פוליטי ,במיוחד אם ההנהגה העליונה נפגעת . לכן מונו אנשים שנאמנותם האידאולוגית הוכחה ,ונבנו ערוצי פיקוח מקבילים בין משמרות המהפכה ,משרד המודיעין ולשכת המנהיג .ההיערכות למכת עריפה הייתה בעת ובעונה אחת הכנה נגד ישראל והכנה למאבק ירושה .הדבר מסביר מדוע התכנסות של מועצת ההגנה או בכירי המודיעין הייתה יעד כה משמעותי : הפגיעה בהם אינה רק אובדן מקצועי ,אלא פגיעה במנגנון שמחזיק יחד את הצבא ,הפוליטיקה והדיכוי.

החזרת קווי הייצור והכנת מכת הנגד

איראן יצאה מ"עם כלביא "עם מערך טילים פגוע ,אך גם עם לקחים ברורים . היא הבינה שהכמות חשובה לא פחות מן האיכות .טיל בודד ,מדויק ככל שיהיה , נתקל ברשת יירוט משולבת ;מאות טילים וכטב"מים ,הנשלחים בגלים ומכיוונים שונים ,מאלצים את המגן לבחור מה ליירט ומה לספוג .לכן הופעלו מחדש קווי ייצור ,הושלמו מלאים של מנועים וחומרי הנעה ,ונעשה מאמץ לשקם משגרים ניידים ומנהרות שיגור .במקביל נמשך פיתוח כטב"מים זולים שניתן לייצר במספרים גדולים ולשלוח נגד בסיסים ,נמלים ,מתקני אנרגיה ומרכזים עירוניים.

לצד פיזור המשגרים ביזרה איראן את סמכויות ההפעלה של יחידות הטילים ברחבי המדינה. לפי הערכות ISW הלקח ממכת העריפה של יוני היה שאין להותיר את כל שרשרת האש תלויה באישור רציף מטהראן. מפקדות אזוריות קיבלו פקודות מותנות מראש, גיבוי תקשורתי ומרחב להמשיך בשיגורים גם אם בכירים יחוסלו או הקשר עם המרכז ינותק. הביזור הגדיל את סיכויי השרידות, אך גם חייב נהלים נוקשים שימנעו שיגור בלתי מורשה.

המרוץ נשען גם על יבוא ממשי .שתי אוניות איראניות נשאו מסין כ־1,000 טונות נתרן פרכלורט — חומר מוצא לאמוניום פרכלורט המשמש בדלק מוצק — בכמות שהוערכה כמספיקה לדלק למאות טילים בינוניים .ביוני דווח על הזמנה נוספת של אלפי טונות אמוניום פרכלורט דרך חברה בהונג קונג .המשלוחים המחישו כי שיקום מערך הטילים לא היה סיסמה :הוא כלל חומרי הנעה ,מנועים , שבבים ,מערכות ניווט ומשגרים ,שהועברו דרך רשתות סחר ועקיפת סנקציות.

איראן למדה גם מרוסיה ומן המלחמה באוקראינה כיצד לשלב כטב"מים פשוטים עם אמצעי הטעיה ,לוחמה אלקטרונית ומודיעין חזותי .בסתיו 2025 נערכו תרגילים להגנת אתרים ,להעברת משגרים בין מסתורים ולשיגור מתוך מערכים מבוזרים ;בינואר ובפברואר 2026 ,כאשר המתיחות עלתה ,הועלו יחידות טילים וכטב"מים בכוננות סביב החוף ובמרכז המדינה .בסיסים אמריקאיים בקטאר ,באיחוד האמירויות ,בבחריין ,בכווית ,בעיראק ובירדן היו קרובים בהרבה מישראל ,והמטרה הייתה לגרום למדינות המארחות להבין שהמשך הנוכחות האמריקאית הופך אותן למטרה.

הלקח האיראני מן ההגנה הישראלית היה שאין די בספירת טילים .צריך לבנות מטח כמערכת .טילים כבדים ומהירים נועדו לאלץ שימוש במיירטים היקרים ביותר ;כטב״מים איטיים נועדו להעסיק מטוסים וסוללות לאורך זמן ;טילי שיוט יכלו להגיע בגובה נמוך ומכיוון אחר ;ומטרות דמה נועדו לגרום למגן לחשוף את מכ״מיו ולבזבז חימוש .גם תזמון השיגורים נעשה חלק מן הנשק .כטב״ם ששוגר שעות קודם יכול להגיע יחד עם טיל בליסטי ששוגר דקות לפניו ,וכך ליצור עומס רגעי על מערכות שונות.

במקביל השתנה יעד השיקום .ביוני התמקד המאמץ הישראלי במשגרים ובטילים שיכלו לפגוע בישראל .לקראת המלחמה הבאה נדרשה איראן לטווחים מגוונים יותר .בסיס אמריקאי בכווית או בבחריין אינו מצריך טיל ארוך טווח כמו זה הנדרש להגיע לתל אביב .טילים קצרים יותר יכולים לשאת ראש קרב כבד יותר ,להיפרס במספרים גדולים ולהגיע תוך דקות .בכך הפכה הגאוגרפיה של המפרץ ליתרון איראני .ארצות הברית נאלצה להגן על רשת רחבה של מתקנים קרובים לחופי איראן ,בעוד איראן יכלה לפזר משגרים ולהחליף ביניהם גם לאחר שחלק מן המערך הושמד.

הייצור המואץ הציב בפני איראן גם מגבלות. חומרי הנעה דורשים מפעלים ומחסנים שניתנים לאיתור; מנועים וראשי קרב מחייבים בקרת איכות; ומשגר נייד זקוק לצוות מיומן ולרשת תקשורת. ייצור מהיר מדי עלול להגדיל תקלות ולבזבז משאבים. לכן איראן לא ניסתה רק להחזיר מספרים אלא לקצר את שרשרת הייצור, לפזר אותה בין מחוזות ולהשתמש במפעלים דו־שימושיים. ישראל עקבה אחר צווארי הבקבוק: לא תמיד צריך להשמיד כל טיל אם אפשר לפגוע במרכיב שאין לו תחליף מהיר. המרוץ הפך למאבק בין פיזור איראני לבין יכולת ישראלית למצוא את הצמתים שמחברים אותו.

הורמוז ומדינות המפרץ

מצר הורמוז – מרכז הכובד האיראני

מרכז הכובד של ההיערכות האיראנית היה מצרי הורמוז. דרך המעבר הצר שבין איראן לעומאן עבר לפני המלחמה כחמישית מסחר הנפט והגז הטבעי הנוזלי בעולם. איראן לא הייתה זקוקה לשליטה ימית במובן המערבי כדי לסגור אותו. היה עליה להפוך את המעבר למסוכן דיו. מספר תקיפות מוצלחות נגד מכליות, איום אמין במוקשים, ירי טילים מן החוף ונחילי כלי שיט בלתי מאוישים יכולים לגרום לחברות ספנות, מבטחים וצוותים להפסיק להיכנס למרחב. במקרה כזה המצר נשאר פתוח על המפה, אך נסגר בפועל.

לשם כך נבנתה מעטפת רב־שכבתית: סירות מהירות שנועדו להטריד ולהציף ספינות גדולות; כלי שיט בלתי מאוישים הנושאים חומר נפץ; כטב"מים המסוגלים לאתר ולתקוף כלי שיט ונמלים; טילי חוף־ים; ומלאי של אלפי מוקשים מדגמים שונים. חלקם ניתנים לעגינה לקרקעית, אחרים יכולים להיסחף או להיות מונחים במהירות בנתיבי השיט. איראן הכינה גם את איי המפרץ, הנמלים והמפרצים הקטנים כמרחבי יציאה והסתרה. זו הייתה אסטרטגיה של שלילת מרחב, לא של קרב צי מול צי. אפילו אם הצי האמריקאי ישמיד חלק גדול מהכוח האיראני, די במספר קטן של איומים שיישארו לא מזוהים כדי להרחיק ספנות אזרחית.

במובן הצבאי, מצרי הורמוז אינם קו יחיד שאפשר לפתוח באמצעות ספינה אחת. נתיבי הכניסה והיציאה עוברים במרחב צר, אבל האיום יכול להגיע מרצועת חוף ארוכה, מאיים, ממפרצים ומכלים אזרחיים. מוקש אחד שנמצא אינו מוכיח שאין מוקש נוסף; סירה אחת שהושמדה אינה מסירה את איום הסירות; וטיל חוף־ים יכול להישאר מוסתר עד לרגע השיגור. כוח אמריקאי מסוגל להשמיד מטרות רבות, אך אינו יכול להבטיח מיד לכל חברת ביטוח שאין עוד סיכון.

כאן נמצא היתרון האיראני האמיתי: החיבור בין נשק זול לתגובה כלכלית יקרה. איראן לא נדרשה להטביע עשרות מכליות. די היה בפגיעות בודדות, באזהרות ובתמונות של אש על סיפון אונייה כדי להעלות את פרמיות הביטוח, לאפשר לצוותים לסרב להפליג ולגרום לחברות להמתין מחוץ למצר. השוק העולמי מגיב לציפייה למחסור עוד לפני שהמחסור מתממש. לכן הורמוז היה גם אמצעי לחץ על טראמפ: נשיא המבקש מלחמה קצרה וזולה עלול למצוא את עצמו מול עליית מחירי דלק, ביקורת פנימית ולחץ של מדינות שאינן שותפות למערכה אך משלמות עליה.

הכנת המצר כללה גם תרגילים והצהרות שנועדו להרגיל את העולם לרעיון שאיראן יכולה לקבוע כללי מעבר. בפברואר ערכו משמרות המהפכה תרגיל אש חיה וסגרו זמנית חלקים מן המרחב. מבחינה רשמית היה זה אימון; מבחינה

אסטרטגית הייתה זו חזרה גנרלית .הכוחות תרגלו גילוי כלי שיט ,העברת מטרות בין חוף לים ,יציאת סירות והפעלת טילים .במקביל נשמעו איומים להטביע ספינות אמריקאיות .כל תרגיל סיפק לארצות הברית מודיעין ,אך גם אפשר לאיראן לפרוס אמצעים במסווה של פעילות שגרתית .ערב המלחמה לא היה ברור איזה ציוד חזר למחסנים ואיזה נשאר מוכן להפעלה.

לצד האיום הפיזי פעלה איראן במרחב המשפטי והתודעתי .היא הציגה את עצמה כמדינת החוף המגינה על ריבונותה וטענה שכוחות זרים הם שמסכנים את השיט .כך ביקשה לערער את הלגיטימציה של מבצע אמריקאי לפתיחת המצר . עומאן ,השולטת בגדה הדרומית של המעבר ,נעשתה שחקן חיוני :היא הייתה מתווכת במשא ומתן וגם מדינה שעלולה להיפגע מן הקרב .איראן קיוותה שהחשש העומאני מהסלמה יצמצם את חופש הפעולה האמריקאי .ארצות הברית נדרשה אפוא להכין לא רק כוח לפינוי מוקשים ולתקיפת חוף ,אלא גם טיעון מדיני שלפיו היא מגינה על נתיב בין־לאומי ולא כובשת אותו.

היעד המדיני – הרחקת ארצות הברית מן המפרץ

הורמוז היה אמצעי ,אך היעד המדיני היה רחב יותר .איראן ביקשה לפרק את מערכת הבריתות שעליה נשענה העליונות האמריקאית .הכוחות האמריקאיים לא הגיעו למזרח התיכון מן האוויר בלבד ;הם פעלו מבסיסים ,נמלים ,מחסנים ומסלולים שהעמידו לרשותם מדינות ערביות .אם טהראן תצליח לשכנע את קטאר ,בחריין ,כווית ,איחוד האמירויות ,סעודיה וירדן שהמחיר של האירוח גבוה מן התועלת ,ארצות הברית תאבד עומק ,טווח ויכולת התמדה.

לכן האיום האיראני הופנה מראש גם למדינות שלא ביקשו להשתתף במתקפה. המסר היה כפול :אם תאפשרו לאמריקאים להשתמש בשטחכן ,תהיו שותפות למלחמה ;ואם תדרשו מהם לצאת ,נוכל להימנע מפגיעה בכן .הטילים והכטב"מים נועדו להפוך את המסר לאמין .נמלי נפט ,בתי זיקוק ,שדות תעופה ,מרכזי נתונים ומפקדות אמריקאיות היו יעדים רגישים ,מפני שגם פגיעה מוגבלת בהם יכולה לשבש כלכלה שלמה .כך ביקשה איראן להפוך את יתרונה של ארצות הברית — רשת בסיסים אזורית — לנקודת תורפה .ההיערכות הזאת גם מסבירה מדוע מדינות המפרץ התקשו לבחור צד .הן חששו מאיראן ,אך חששו לא פחות מן המחיר שישלמו אם המלחמה תצא לדרך משטחן.

המדינות הערביות ניסו במשך שנים לנהל מדיניות כפולה .הן חיזקו את הקשר הביטחוני עם וושינגטון ובמקביל שמרו ערוצי דיבור עם טהראן .בעיניהן זו לא הייתה סתירה אלא ביטוח :ארצות הברית סיפקה הרתעה ומערכות הגנה , והדיאלוג עם איראן נועד לצמצם את הסיכוי שההרתעה תידרש .המלחמה המתקרבת איימה לפרק את האיזון .מרגע שמטוס אמריקאי ממריא מבסיס בשטחן ,קשה להן לטעון שאינן משתתפות ;ומרגע שהן מונעות שימוש בבסיס ,הן מסכנות את הברית שעליה נשענת הגנתן.

איראן בנתה על הדילמה הזאת .היא קיוותה שלא תצטרך לגרש בעצמה את הצבא האמריקאי ;די שממשלות המפרץ יגיעו למסקנה שהנוכחות מסכנת את יציבותן ויגבילו אותה .לכן נועדו חלק מן האיומים להיות מדויקים ומדורגים . תחילה מסר ,אחר כך פגיעה ליד בסיס ,ורק לאחר מכן תקיפה רחבה .בדרך זו אפשר להפעיל לחץ בלי לאחד מיד את כל המדינות נגד איראן .האסטרטגיה גם הסבירה את ההכנות האמריקאיות לפיזור כוח :ככל שפחות מטוסים ,אנשי צוות

וחימוש מרוכזים בבסיס אחד ,כך קשה יותר לאיראן להשיג הישג שיאלץ את המדינה המארחת לשנות מדיניות.

לכל מדינה הייתה נקודת תורפה אחרת .בחריין אירחה את מפקדת הצי החמישי במרחב עירוני צפוף ;קטאר החזיקה באל־עודייד מרכז פיקוד אווירי חשוב ;כווית שימשה בסיס לוגיסטי ;איחוד האמירויות החזיק נמלים ,תעופה ותשתיות נתונים שרגישות גם לפגיעה מוגבלת ;סעודיה נשענה על מתקני נפט וחוף ארוך ;וירדן סיפקה עומק אווירי אך התמודדה עם דעת קהל עוינת לישראל . איראן יכלה להתאים לכל אחת איום אחר .לכן המענה האמריקאי לא היה אחיד . במקום ליצור קו הגנה אחד ,נבנה פסיפס של סוללות ,מטוסים ,פיזור והתרעה , בהתאם למחיר הפוליטי והמבצעי שכל מדינה הייתה מוכנה לשאת.

חיזבאללה משתקם תחת אש – קיץ–סתיו 2025

הזרוע המערבית של התוכנית האיראנית הייתה חיזבאללה .לאחר המערכה הקשה של 2024 ולאחר הפגיעה בהנהגתו ,בארסנל ובמערכי הפיקוד שלו , הארגון לא ויתר על מעמדו ככוח הצבאי המרכזי של איראן מול ישראל .החל מפברואר 2025 ניסה חיזבאללה לשקם מפקדות ,לגייס פעילים ,לשלם משכורות , לייצר אמצעי לחימה בתוך לבנון ולהחזיר כוחות לדרום .איראן העבירה כסף ,ידע ואנשי משמרות המהפכה שנועדו ללוות את התהליך ולהכין את הארגון למלחמה הבאה.

ישראל, מצדה, לא חזרה למדיניות של המתנה. התקיפות בלבנון הפכו לסטטוס קוו: חיסולים כמעט יום־יומיים, תקיפת מחסנים, משגרים, מפקדות, נתיבי הברחה וסדנאות ייצור. כל ניסיון שיקום נענה בכרסום נוסף. המערכה הזאת לא הייתה עדיין התמרון הקרקעי שייפתח במרץ 2026, אלא מאבק מתמשך על קצב ההתעצמות. איראן ביקשה להשיב לחיזבאללה יכולת להפעיל לחץ על הצפון ולהכריח את ישראל לפצל את חיל האוויר ואת מערכות היירוט. ישראל ביקשה להשאיר את הארגון מתחת לסף שממנו יוכל לשוב ולהפוך לאיום אסטרטגי. בתוך המאבק הזה חיפש חיזבאללה אמצעי שלא ידרוש מפעלים גדולים, שיירות ארוכות או מערך שיגור שקל לאתר. הוא מצא אותו ברחפן ה־FPV.

שיקומו של חיזבאללה נתקל בבעיה שלא הייתה קיימת באותה עוצמה בעבר . נפילת משטר אסד פגעה במסדרון היבשתי שעבר מאיראן דרך עיראק וסוריה ללבנון .נתיבי הברחה שהיו מוגנים בידי מנגנוני המדינה הסורית נעשו חשופים יותר ,וקבוצות חדשות שלטו במעברים ובכבישים .לכן עבר מרכז הכובד בהדרגה לייצור מקומי ,להברחת רכיבים קטנים ולשימוש בנשק שאפשר להרכיב בתוך לבנון .הכסף והידע האיראניים נעשו חשובים לא פחות מן המשלוח הפיזי.

צה״ל ניצל את חופש הפעולה שנוצר לאחר הפסקת האש .הוא לא המתין עד שחיזבאללה יצבור מחדש עשרות אלפי רקטות או יקים מפקדות קבועות .פעיל שעסק בשיקום ,רכב שנשא אמצעי לחימה וסדנה שהחלה לפעול נעשו מטרות . המטרה לא הייתה לנהל מלחמה מלאה בכל יום אלא לשמור את הארגון במצב שבו הוא עסוק בהישרדות ובתיקון .מנקודת המבט האיראנית ,היה צורך למצוא אמצעי שהמודיעין הישראלי מתקשה לראות לפני הפעלתו .הרחפן הקטן , שמורכב מחלקים אזרחיים ויכול להישמר בבית או במחסן ,ענה בדיוק על הדרישה.

הכסף האיראני היה מרכיב מכריע .לפי מקורות שפורסמו לאחר פתיחת המלחמה ,תקציב השיקום והפעילות הגיע לעשרות מיליוני דולרים בחודש ושימש

לתשלום משכורות, פיצוי משפחות, גיוס, ייצור ורכש. בכך ניסתה איראן למנוע משבר חברתי בתוך בסיס התמיכה השיעי. ארגון שאינו משלם לפעיליו ואינו משקם בתים מאבד לא רק כוח צבאי אלא גם לגיטימיות. ישראל ניסתה להקשות גם על המימון באמצעות פגיעה בגורמי העברה ובתשתיות כלכליות. המאבק על הרחפן ועל המשגר היה אפוא גם מאבק על יכולתו של חיזבאללה להמשיך לתפקד כחברה, כמפלגה וכצבא בתוך מדינה לבנונית חלשה.

ממשלת לבנון עמדה בין הצדדים בלי יכולת מלאה לכפות את החלטתה. היא ביקשה שישראל תפסיק לתקוף ותיסוג מן הנקודות שבהן החזיקה, אך התקשתה לפרק את חיזבאללה או להיכנס לעימות פנימי עם העדה השיעית. איראן ניצלה את החולשה: כל עוד המדינה אינה מונעת את השיקום, אפשר לבנות מתחת למעטה של מחלוקת ריבונית. ישראל, מנגד, טענה שהריבונות הלבנונית אינה יכולה לשמש מגן לארגון שמפר אותה. כך נעשה כל מחסן נשק גם שאלה על עתיד לבנון — האם תהפוך למדינה שמחזיקה מונופול על הכוח, או תישאר זירה שבה איראן משקמת צבא פרטי לקראת מלחמה אזורית.

החיפוש אחר נשק שובר שוויון – רחפני FPV

רחפן FPV הוא אמצעי קטן, זול ופשוט יחסית. המפעיל רואה באמצעות מצלמה את מסלול הטיסה ומכוון את הרחפן אל המטרה עד לרגע הפגיעה. כאשר הקשר נעשה באמצעות סיב אופטי, הרחפן אינו תלוי ב־GPS ואינו משדר אות רדיו שקל לשבש. הוא יכול לטוס נמוך, להיכנס לחלון, לעקוב אחר רכב או לפגוע בנקודה חלשה של טנק. עלותו מאות דולרים, בעוד שהמענה נגדו עלול לעלות פי כמה וכמה. מבחינת חיזבאללה זה היה נשק שתאם בדיוק את מצבו: תעשייה מבוזרת, רכיבים אזרחיים, יכולת הרכבה מקומית ותוצאה מבצעית ותודעתית גדולה.

האיראנים זיהו את הפוטנציאל והחלו להטמיע את הלקחים שנצברו באוקראינה. אנשי מקצוע סייעו בהקמת סדנאות, בהכשרת מפעילים ובהתאמת מטענים. רכיבים יכלו להגיע דרך נמלים אזרחיים ולהפוך לנשק רק בתוך לבנון. חיזבאללה שאף לייצר אלפים, לא עשרות. הרחפן לא החליף את הרקטות והטילים; הוא השלים אותם. במלחמה עתידית יכלו המטחים להעסיק את מערכות ההגנה, בעוד רחפני FPV יתקפו כוחות, מוצבים, מערכות גילוי וכלי רכב. זו הייתה הדרך של הארגון לנסות להשיב לעצמו יתרון מקומי מול צבא בעל עליונות אווירית ומודיעינית. ישראל תקפה ביוני 2025 מתקני ייצור תת־קרקעיים בביירות, אך עצם הצורך בתקיפה הוכיח שהמרוץ כבר החל.

המונח ״שובר שוויון״ אינו אומר שהרחפן לבדו מבטל את עליונות צה״ל. משמעותו היא שהוא משנה את יחס העלות, הזמן והסיכון. מערכת יירוט מתקדמת נבנתה נגד רקטה, טיל או כטב״ם גדול; היא אינה בהכרח המענה הנכון לכלי קטן הטס בין עצים ובתים. שיבוש אלקטרוני עובד כאשר יש אות לשבש, אך סיב אופטי משאיר את הקשר פיזי. גם מערכת מעיל רוח שעל טנק תוכננה בראש ובראשונה נגד טילים ורקטות נ״ט, לא נגד כלי שמגיע מלמעלה או עוקב אחר הרכב עד לנקודה חשופה.

יתרון נוסף היה תודעתי. מצלמת הרחפן מתעדת את מסלול התקיפה ואת רגע הפגיעה. כל הצלחה יכולה להפוך בתוך דקות לסרטון תעמולה, וגם פגיעה מוגבלת יכולה להיראות כהשמדת כלי. חיזבאללה ביקש באמצעות התמונות להראות שהארגון התאושש, שהטכנולוגיה הישראלית חדירה ושאפשר לשחוק

את הכוחות בעלות נמוכה .זו הסיבה שההשקעה האיראנית לא נמדדה רק במספר הרחפנים .היא כללה הדרכת מפעילים ,בחירת מטרות ,שילוב רחפן תצפית עם רחפן תוקף ויצירת שיטת לחימה שנועדה לפעול בקצב גבוה לאורך זמן.

ההטמעה דרשה זמן מפני שמפעיל FPV אינו טייס רגיל. הוא צריך לשלוט בכלי במהירות, לזהות מטרה דרך מצלמה צרה, להתמודד עם מכשולים ולהמשיך עד הפגיעה. סיב אופטי מקטין את בעיית השיבוש אך מוסיף מגבלות של משקל, הסתבכות וטווח. לכן הוקמו מסלולי אימון ונבנו צוותים שבהם מפעיל, תצפיתן ואיש חימוש עובדים יחד. ההנחה האיראנית הייתה שכאשר יצטברו מאות מפעילים, אפשר יהיה להפעיל רחפנים לא כאירוע בודד אלא כשכבת אש אורגנית בכל גזרה. זו הייתה המהפכה שחיזבאללה ביקש להשלים עד המלחמה הבאה.

הכרסום הישראלי והתגובה האיראנית

המאבק בלבנון התנהל מתחת לכותרות הגדולות של הגרעין ,אך הוא היה חלק מאותה מערכת .בכל פעם שצה"ל חיסל פעיל או השמיד מחסן ,איראן נדרשה לבחור אם להחליף אותו ,לשנות נתיב או להעמיק את ההסתרה .כך נוצרה שחיקה מצטברת .מנגנון הפיקוח הבין־לאומי והצבא הלבנוני לא פירקו את חיזבאללה מנשקו ,ולכן ישראל שמרה לעצמה חופש פעולה .התקיפות נעשו שגרה ,והשגרה מנעה מן הארגון להשלים שיקום מהיר.

מנקודת המבט האיראנית ,חיזבאללה לא היה רק שליח שנועד לנקום על תקיפה באיראן .הוא היה אמצעי להרחיב את מרחב ההחלטה .אם ישראל תדע שכל מלחמה מול איראן תפתח גם חזית לבנונית ,היא תיאלץ להשאיר מטוסים , חימוש ,אוגדות ומיירטים בצפון .אם מדינות המפרץ יראו שגם לבנון ,תימן ועיראק נכנסות למערכה ,הן יחששו עוד יותר לאפשר פעילות אמריקאית .לכן שיקום חיזבאללה ,בניין מערך הטילים והכנת הורמוז לא היו שלושה פרויקטים נפרדים . הם היו שלושה רכיבים של אותה אסטרטגיה :לפגוע בישראל ,להרחיב את המלחמה אל המרחב האמריקאי ולערער את נכונות המדינות הערביות לשאת במחיר.

הסטטוס קוו שנוצר בלבנון היה חריג :הפסקת אש רשמית לצד תקיפות ישראליות כמעט יום־יומיות .מבחינת ישראל ,כל עוד ממשלת לבנון והצבא הלבנוני אינם מונעים את שיקום חיזבאללה ,הפסקת הפעולה פירושה מתן זמן לארגון .מבחינת חיזבאללה ,כל תקיפה הייתה הפרה שנועדה להצדיק את שמירת הנשק .שני הצדדים השתמשו אפוא באותה מציאות כדי לחזק טענות הפוכות , והגבול נשאר שקט יחסית אך לא יציב.

איראן קיוותה שהשחיקה תפעל גם על ישראל .תקיפה יומית מצריכה מודיעין , מטוסים ,חימוש ותשומת לב ;היא גם יוצרת סיכון לטעות שתוביל להסלמה .אם חיזבאללה יצליח להסתיר את רוב מאמצי השיקום ולהקריב רק חלק קטן מהם , הזמן יעבוד לטובתו .ישראל ניסתה להפוך את המשוואה :לא לחכות למסה מלאה ,אלא להגדיל את עלות כל שלב .המרוץ הזה מסביר מדוע פרק 17 עוסק בלבנון מן הזווית האיראנית בלבד .התמרון הקרקעי והמלחמה שתיפתח במרץ הם סיפור אחר ;כאן השאלה היא כיצד נבנתה היכולת שנועדה להצטרף למלחמה באיראן.

טבלת ביניים :בניין הכוח האיראני

מערך	מה נבנה	התכלית
גרעין — חומר	שימור כ־440.9 ק״ג אורניום מועשר ל־60% והסתרתו במרחב אספהאן	שמירת בסיס לפריצה מחודשת גם לאחר הרס המתקנים
גרעין — תשתית	חפירת גישות, תכנון אתר קטן ועמוק, ציוד ואקום וצנטריפוגות מתקדמות	השבת יכולת העשרה שקשה יותר לאתר ולתקוף
הנשקה	שימור ידע בחומרי נפץ, מנגנוני הדק והתאמת ראש קרב	קיצור הדרך מחומר מועשר למתקן נפץ צבאי
פיקוד ושליטה	מינוי מחליפים, מפקדות חירום, ביזור סמכויות ופקודות מותנות מראש	המשך אש גם לאחר מכת עריפה וניתוק מטה טהראן
טילים לישראל	שיקום מנועים, חומרי הנעה, משגרים ניידים ומנהרות	מטחים גדולים שנועדו להציף את שכבות ההגנה
טילים למפרץ	צבירת טילים קצרי טווח בעלי ראשי קרב כבדים	תקיפת בסיסים אמריקאיים תוך דקות מן השיגור
כטב״מ ים	ייצור המוני, ניווט חלופי הטעיה, ולוחמה אלקטרונית	שחיקת יירוט ופגיעה בבסיסים, נמלים ותשתיות
הורמוז — ים	מוקשים, סירות מהירות וכלי שיט בלתי מאוישים נושאי חומר נפץ	סגירה דה־פקטו בלי צורך להביס את הצי האמריקאי
הורמוז — חוף	טילי חוף־ים, כטב״מים, איים ומפרצים כמוקדי הסתרה	איום מתמשך על ספנות, ביטוח ונתיבי אנרגיה
מדינות המפרץ	איום מדורג על בסיסים, נמלי נפט ושדות תעופה	אילוץ המדינות להגביל או להוציא את הכוח האמריקאי
חיזבאלה	מימון, שיקום פיקוד, ייצור מקומי FPV והטמעת	פתיחת חזית ופיצול חיל האוויר והמיירטים הישראליים
ביטחון המשטר	בסיג׳, משטרה, ניתוק תקשורת ומפקדות חלופיות	דיכוי התקוממות והבטחת רציפות שלטונית בזמן מלחמה

קריסת הסכם הגרעין – 28 באוגוסט–29 בספטמבר 2025

מנגנון ה־ snapback נכתב בהחלטה 2231 ובהסכם הגרעין של 2015 כדי למנוע מרוסיה או מסין לחסום בווטו את החזרת הסנקציות. די שאחת המשתתפות תודיע למועצת הביטחון על הפרה משמעותית; אז נפתח שעון של שלושים יום. כדי למנוע את החזרת ההחלטות הישנות נדרשת החלטה חדשה הממשיכה את ההקלה — ועליה אפשר להטיל וטו. אם החלטה כזאת אינה מתקבלת, הסנקציות הקודמות חוזרות אוטומטית.

ה־E3 — בריטניה, צרפת וגרמניה — היו שלוש המדינות האירופיות שנותרו שותפות להסכם. הן טענו כי הצטברות האורניום המועשר, ההגבלות על הפיקוח והיעדר פתרון לאחר המלחמה הם הפרה משמעותית ומתמשכת. ב־28 באוגוסט 2025 הפעילו את המנגנון. מועצת הביטחון לא אימצה בתוך שלושים יום החלטה שתמשיך את ההקלה, וב־27 בספטמבר חזרו שש החלטות קודמות. ב־29 בספטמבר יישם גם האיחוד האירופי מחדש את הצעדים שנגזרו מהן.

הסנקציות החזירו מגבלות על העברת נשק וציוד הקשור לטילים ,הקפאת נכסים ואיסורי נסיעה על יחידים וגופים ,מגבלות בנקאיות ופיננסיות ,פיקוח על מטענים ומגבלות על טכנולוגיה ,מתכות וציוד היכול לשמש את תוכניות הגרעין והטילים .הן לא סגרו ביום אחד את יצוא הנפט האיראני ,שכבר פעל תחת לחץ אמריקאי ,אך הרחיבו את הסיכון המשפטי והמסחרי לבנקים ,מבטחים ,נמלים וחברות ספנות .רוסיה ,סין ואיראן חלקו על חוקיות המהלך ;מבחינת ישראל הוא החזיר את איראן לעימות עם החלטות מועצת הביטחון ,ומבחינת טהראן הוכיח שוב שאין טעם לוותר תמורת הבטחות מערביות.

מנגנון ה־ snapbackתוכנן מלכתחילה כך שרוסיה או סין לא יוכלו להטיל עליו וטו בדרך הרגילה. לאחר שמדינה משתתפת מודיעה על הפרה משמעותית, הסנקציות חוזרות אם מועצת הביטחון אינה מאמצת החלטה חדשה שממשיכה את ההקלה. המבנה הזה הפך את השעון לכלי לחץ. מדינות E3 העניקו לאיראן חלון של שלושים יום, אך לא קיבלו צעדים שיספקו אותן בתחום הפיקוח והמלאי. ב־27 בספטמבר שבו החלטות מועצת הביטחון הקודמות, וב־29 בספטמבר החזיר האיחוד האירופי את הצעדים שנגזרו מהן.

מבחינה כלכלית ,איראן כבר פעלה תחת סנקציות אמריקאיות חמורות ולכן ההשפעה המיידית לא הייתה חסימה חדשה של כל חבית נפט .ההשפעה הייתה בהרחבת הסיכון לכל גורם שעשה עמה עסקים .בנק ,חברת ספנות או ספק טכנולוגיה נדרשו להביא בחשבון לא רק ענישה אמריקאית אלא מסגרת או״ם ואיחוד אירופי .סין יכלה להמשיך לקנות נפט ,אך במחיר הנחה ובאמצעות רשת מורכבת יותר .כך ירד הערך שאיראן קיבלה מכל מכירה ,עלו עלויות ההעברה והבידוד העמיק .המשטר בחר להציג זאת כתוקפנות מערבית ,אך הציבור ראה את התוצאה במחיר הדולר והמזון.

ה־ snapback השפיע גם על שוק הנשק. חזרת החלטות האו״ם החזירה אמברגו ומגבלות על העברות הקשורות לטילים ולגרעין, ובכך הפכה סיוע גלוי מרוסיה או מסין למסובך יותר. אין פירוש הדבר שכל שיתוף פעולה נעצר, אלא שהוא עבר לערוצים חשאיים, לרכיבים דו־שימושיים ולעסקאות שקשה לייחס. עבור ישראל זו הייתה הצלחה מדינית, אך לא תחליף לפעולה. החלטת או״ם יכולה להעלות מחיר ולעכב רכיב; היא אינה נכנסת למנהרה ואינה מונעת ממשטר נחוש להמשיך. הסנקציות נעשו אפוא חוליה בשרשרת הלחץ שהובילה למלחמה, לא פתרון שהיה יכול לבטל אותה לבדו.

הסנקציות מגיעות אל משק הבית – סתיו 2025

הסנקציות פגשו כלכלה שכבר נשאה את מחיר המלחמה, הניהול הכושל והבידוד. בקיץ ובסתיו 2025 סבלו מפעלים מהפסקות חשמל ומחסור בגז, החקלאות נפגעה מבצורת וממחסור במים והמשק עבר מהתרחבות לקיפאון ולנסיגה. בטהראן ירדו מאגרי המים לרמות מסוכנות, הפסקות מים ליליות נעשו שכיחות והחשש מ"יום אפס "— מצב שבו המערכת אינה יכולה לספק מים באופן סדיר — חדל להיות תרחיש תאורטי.

המשבר הורגש בכיס. בסוף ספטמבר חצה הדולר בשוק החופשי את רף מיליון הריאל. ככל שהמטבע נחלש, כך התייקרו חומרי גלם, תרופות, חלקי חילוף ומזון. בעלי עסקים לא ידעו באיזה מחיר ימכרו מחר סחורה שקנו היום. משכורות וקצבאות נשחקו לפני שהגיע סוף החודש. האינפלציה הכללית נעה סביב עשרות אחוזים, אך מחירי המזון עלו מהר יותר. המשטר המשיך להשקיע בשיקום הטילים, בחיזבאללה ובמנגנוני הביטחון, בזמן שאזרחים התבקשו לחסוך במים ובחשמל. הפער הזה הפך בהדרגה נתון כלכלי לטענה פוליטית: הבעיה איננה רק הסנקציות, אלא סדר העדיפויות של הרפובליקה האסלאמית.

באוקטובר ובנובמבר התברר שהמשבר אינו תנודה חולפת. הפסקות חשמל אילצו מפעלי פלדה, מלט וייצור קטן לצמצם משמרות; מחסור בגז לקראת החורף יצר תחרות בין אספקה לבתים לבין אספקה לתעשייה. בטהראן ובמחוזות המרכז נמשכו הגבלות מים, ומאגרי הסכרים הנמוכים החזירו לשיח את האפשרות של פינוי חלקי ושל העתקת פעילות מן הבירה. משפחה ששילמה יותר על מזון שילמה במקביל גם באובדן שעות עבודה ובשירות ציבורי פחות יציב.

בדצמבר עבר המשבר סף נוסף. הריאל הידרדר לכ־1.4–1.45 מיליון לדולר, אינפלציית המזון האיצה וסוחרים נדרשו לעדכן מחירים בתוך שעות. תרופות וחלקי חילוף מיובאים התייקרו או נעלמו; משקי בית צמצמו בשר, פירות וטיפולים רפואיים; שכירים וגמלאים גילו שתוספת שכר נבלעה עוד לפני ששולמה. לכן סגירת החנויות ב־28 בדצמבר לא הייתה מחווה פוליטית מופשטת. היא הייתה תגובה של עסקים שלא יכלו עוד לדעת מהו מחיר המכירה שיאפשר להם לחדש מלאי למחרת.

משבר המים והאנרגיה הפך את הדיון הכלכלי למוחשי. משפחה יכולה להסתגל לנתון של צמיחה נמוכה שאינה מבינה, אך קשה לה להתעלם מברז יבש, מעלית שאינה עובדת או מפעל שסוגר משמרת בגלל הפסקת חשמל. בטהראן, משהד, תבריז ואספהאן הצטרפו שנים של בצורת לשאיבת יתר של מי תהום ולניהול שהעדיף פרויקטים גדולים על תיקון רשתות. שקיעת קרקע באזורים מסוימים המחישה שהמשבר אינו זמני. גם אם ירד גשם, מבנה הביקוש וההקצאה נשאר בעייתי.

המשטר ניסה להגן על האוכלוסייה באמצעות סובסידיות, שערי מטבע שונים ותשלומים, אך כל כלי יצר עיוות נוסף. מטבע מסובסד עודד שחיתות והברחה; הדפסת כסף כיסתה גירעון אך האיצה אינפלציה; פיקוח על מחירים גרם למחסור. מי שהחזיק דולרים, זהב או נכס הצליח להתגונן חלקית. שכיר, גמלאי או בעל עסק קטן שילם את מלוא המחיר. מכאן נבעה חשיבות הבזאר. הסוחרים אינם הקבוצה הענייה ביותר, אך הם הראשונים שמרגישים כאשר אין עוד דרך לקבוע מחיר ולהחזיק מלאי. כשהם סגרו חנויות, הם אותתו שהמשבר עבר מן השוליים אל לב הכלכלה העירונית.

הירידה בריאל האיצה את עצמה. כאשר אזרחים מאמינים שהמטבע ייחלש, הם ממהרים לקנות דולר וזהב; הביקוש מעלה את המחיר ומאשר את הפחד. יבואנים מעלים מחירים מראש כדי שיוכלו לחדש מלאי, וסוחרים מעדיפים לעכב מכירה במקום לקבל מטבע שמאבד ערך. כך יכול משבר אמון להפוך למחסור גם כאשר הסחורה עדיין קיימת. בסוף דצמבר כבר לא הייתה זו רק שאלה של כמה עולה מוצר, אלא אם אפשר לדעת מה יהיה מחירו למחרת. סגירת החנויות הייתה תגובה כלכלית הגיונית שהפכה בן רגע לפעולה פוליטית.

טבלת הידרדרות אורח החיים

מועד	ריאל לדולר	מה השתנה	הפגיעה באורח החיים
תחילת 2025	כ־700 אלף	אינפלציה גבוהה ושחיקה מתמשכת בשכר	משקי הבית עדיין מסוגלים לתכנן קניות בסיסיות
יוני 2025	כ־900 אלף	המלחמה מעמיקה אי־ודאות ובריחת הון	יבוא, תרופות ומוצרי חשמל מתייקרים
קיץ 2025	—	הפסקות חשמל ומים; סגירת משמרות במפעלים	אובדן הכנסה לצד שירותים בסיסיים בלתי סדירים
28 באוגוסט	—	מפעילות את E3 מדינות הליך ה־snapback	ציפייה לסנקציות מאיצה רכישת דולר וזהב
27–29 בספטמבר	מעל 1.07 מיליון	חזרת סנקציות האו״ם והאיחוד האירופי	עלייה במחירי יבוא והעמקת ההנחות על הנפט האיראני
אוקטובר נובמבר–	1.1–1.25 מיליון	אינפלציה ומחסור באנרגיה	שכר וגמלאות מאבדים מערכם מדי שבוע
דצמבר 2025	1.4–1.45 מיליון	אינפלציה שנתית כ־42%; מזון כ־72%	חלבון, פירות ותרופות יוצאים מסל הקנייה של משפחות
28 בדצמבר	כ־1.45 מיליון	סוחרי הבזאר סוגרים חנויות	אי־אפשר לתמחר מלאי או להבטיח מחיר ליום המחרת
בינואר 6 2026	כ־1.5 מיליון	המחאה מתרחבת לכל 31 המחוזות	המשבר הכלכלי הופך לדרישה להפלת המשטר
בינואר 8 ואילך	—	ניתוק אינטרנט ארצי, ירי ומעצרים	אובדן קשר, שיבוש מסחר והחרפת המחסור
סוף ינואר	—	המחאה מדוכאת בכוח	אלפי הרוגים לפי המספר הרשמי והערכות גבוהות בהרבה

הערוץ האמריקאי נשאר פתוח

ממשל טראמפ לא ויתר מיד על האפשרות המדינית. הנשיא העדיף הסכם שיציג כניצחון: פירוק המסלול לנשק גרעיני בלי מלחמה ממושכת, פיקוח הדוק והגבלת היכולת האיראנית לאיים על האזור. הוא גם ידע שמלחמה רחבה יכולה להעלות את מחירי האנרגיה, לסבך את ארצות הברית במזרח התיכון ולפצל את המחנה הפוליטי שתמך בו. לכן ניתנו לאיראן הזדמנויות נוספות לשוב לשולחן המשא ומתן.

אבל הפער הבסיסי לא נסגר. וושינגטון דרשה התחייבות שתמנע מאיראן לשקם את המסלול הצבאי ותאפשר אימות. איראן דרשה הכרה בזכותה להעשיר, הסרת סנקציות והבטחות מפני תקיפה נוספת. מבחינת טהראן, ויתור אחרי המהלומות של יוני היה כניעה; מבחינת טראמפ, הסכם שיאפשר לאיראן לשמר עמימות ויכולת שיקום יהיה כישלון. המתווכות הצליחו להביא את הצדדים לחדרים סמוכים ולהחליף הצעות, אך לא לגשר על שאלת הליבה. כל סבב שלא הסתיים בהסכם נתן לאיראן עוד זמן לשקם ולארצות הברית עוד סיבה לצבור כוח.

בירושלים חששו דווקא מעסקה שתעצור את המערכה בלי לפרק את האיום. נתניהו דרש לא רק אפס העשרה והוצאת מלאי האורניום, אלא גם פירוק היכולת הבליסטית המאיימת על ישראל. מבחינתו, מגבלה על טווח או על מספר טילים לא הספיקה אם איראן יכולה לשמר מנועים, חומרי הנעה, משגרים ניידים וידע ייצור ולהחזירם במהירות לאחר הסרת הסנקציות.

הדרישה הישראלית השלישית נגעה לשלוחות. הסכם גרעיני שישחרר לאיראן כסף אך אינו עוצר את המימון, ההדרכה והחימוש של חיזבאללה, החות'ים והמיליציות בעיראק עלול לחזק את המערכה האזורית גם אם ידחה את הפצצה. נתניהו ביקש אפוא עסקה שמפרקת שלושה עמודים יחד — גרעין, טילים ושלוחים. טראמפ רצה הישג שניתן להציג במהירות; ישראל חששה מפשרה שתעניק לו הישג מדיני ותותיר לה איום צבאי משוקם.

גם המתווכות פעלו תחת מגבלות. עומאן יכלה להעביר נוסחים וליצור מרחב שבו שני הצדדים אינם נדרשים להיפגש ישירות, אך לא יכלה להבטיח לאיראן שישראל לא תתקוף ולא יכלה להבטיח לארצות הברית פיקוח שאיראן מסרבת לקבל. כל הצעה נתקלה אפוא בשאלת אמון. איראן זכרה שארצות הברית פרשה מהסכם 2015; טראמפ זכר שאיראן הרחיבה את ההעשרה והסתירה פעילות. בלי מנגנון אכיפה אמין, אפילו נוסח מוסכם עלול היה לקרוס. זו הסיבה שהטבלה התמציתית של הסבבים מסתירה מאחוריה בעיה עמוקה: הצדדים לא נחלקו רק על מספר, אלא על השאלה מי יכול להבטיח שהאחר יקיים את התחייבותו.

טבלת סבבי המשא ומתן

האמריקאים ניסו להרחיב את הדיון מעבר למספר הצנטריפוגות. מנקודת מבטם, הסכם שאינו עוסק בטילים, בשלוחות ובמנגנון אימות עלול לדחות את המשבר בלי לפתור אותו. איראן התנגדה מפני שכל הרחבה נגעה בעמוד אחר של תפיסת הביטחון שלה. הטילים פיצו על חולשת חיל האוויר, השלוחות הרחיקו את קווי ההגנה מגבולותיה וההעשרה הייתה סמל לריבונות. ויתור בשלושת התחומים לאחר המהלומה של יוני יכול היה להיראות בתוך המשטר כהוכחה שהכוח עובד נגדו.

טראמפ ניסה להשתמש בשילוב המוכר לו: הצעה לעסקה לצד איום מוחשי. הוא לא הסתיר את תנועת נושאות המטוסים, אך גם לא סגר את ערוץ עומאן. בכך קיווה לגרום לאיראן להבין שהמחיר של דחייה עולה מדי שבוע. איראן קראה את אותו מהלך אחרת. היא סברה שטראמפ חושש ממלחמה, שמדינות המפרץ ילחצו עליו ושעליית מחיר הנפט תצמצם את מרחב התמרון שלו. לכן כל צד האמין שהזמן מפעיל לחץ בעיקר על האחר. כאשר שני הצדדים רואים בשעון בעל ברית, משא ומתן יכול להימשך עד לרגע שבו אחד מהם מחליט שהכוח עדיף.

מועד	מסגרת	אופי המגע	המחלוקת	תוצאה
ינואר	ערוץ עומאני	מסרים עקיפים	אפס העשרה ופיקוח	איראן עומדת על זכות ההעשרה
28 בינואר	איום פומבי	פוסט ה"ארמדה"	עסקה ללא נשק גרעיני	הכוח נע והשיחות נשארות פתוחות
1–5 בפברואר	עומאן	הכנת מסגרת	60% מלאי, פיקוח וסנקציות	נקבע מפגש ישיר־למחצה
6 בפברואר	עומאן	סבב ראשון	העשרה והקלה בסנקציות	אין הסכמה על נקודת הפתיחה
11 בפברואר	וושינגטון	נתניהו–טראמפ	גרעין, טילים ושלוחים	טראמפ נותן עוד זמן למגעים
12–16 בפברואר	ערוץ מתווכים	החלפת נוסחים	אימות והוצאת המלאי	הפערים נשמרים
17 בפברואר	סבב שני	החלפת הצעות	גרעין, טילים ולוח זמנים	אין פריצת דרך; הצבירה מואצת
18–22 בפברואר	עומאן וושינגטון–	גישושים	נוסח ביניים והתחייבות איראנית	אין ויתור איראני מספק
23–24 בפברואר	שיחות הכנה	תיווך עומאני	העשרה, מלאי ואימות	הפערים המהותיים נשארים

מועד	מסגרת	אופי המגע	המחלוקת	תוצאה
26 בפברואר	ז׳נבה	מאמץ אחרון	העשרה, מלאי, אימות וסנקציות	השיחות מסתיימות ללא הסכם

תחילת ההפגנות שאף אחד לא ציפה להן

עד דצמבר 2025 התמונה הייתה ברורה יחסית. ישראל בנתה תוכניות למוכנות בין יוני לנובמבר 2026. איראן שיקמה את מערכי הטילים, העמיקה את הפעילות הגרעינית והכינה את הורמוז. ארצות הברית הפעילה לחץ אך לא החזיקה במזרח התיכון כוח שמסוגל לפתוח מיד במערכה רחבה. אז הגיע תעלול ההיסטוריה. ב־28 בדצמבר סגרו סוחרים בבזאר הגדול של טהראן את חנויותיהם במחאה על קריסת הריאל ועל חוסר היכולת לתמחר סחורות. מחאה כלכלית שנראתה בתחילה מוגבלת התפשטה לערים נוספות ולשכבות אוכלוסייה אחרות.

המשטר הכיר היטב הפגנות. הוא דיכא אותן ב־2009, ב־2019 וב־2022. אבל הפעם הצטרפו משברים רבים באותו רגע: תבוסה צבאית טרייה, אובדן בעלי ברית אזוריים, סנקציות שחזרו, מים וחשמל במחסור ומטבע שקורס. ההפגנות עברו במהירות מדרישה ליציבות מחירים לקריאות נגד חמינאי ונגד עצם הרפובליקה האסלאמית. דגל האריה והשמש, המזוהה עם איראן שלפני המהפכה ועם בית פהלווי, הונף לא כתוכנית מוסכמת ליום שאחרי אלא כסמל לרצון עז להפיל את המשטר. איש בישראל, בארצות הברית או באיראן לא תכנן את הרגע הזה. אבל מרגע שנוצר, הוא שינה את כל התוכניות.

"תעלול ההיסטוריה" לא היה תוכנית של אחד הצדדים. זמיר לא קבע חלון מוכנות לקיץ מתוך הנחה שבדצמבר יקרוס הריאל; משמרות המהפכה לא שיקמו את הבסיג' מפני שידעו באיזה יום יסגרו סוחרי הבזאר; וטראמפ לא צמצם את כוחו באזור כדי ליצור דרמה לפני שיחזיר אותו. האירועים נפגשו בלי שתוכננו להיפגש, וכל צד ניסה לאחר מכן לנצל אותם כאילו נוצרו עבורו.

לישראל נפתחה אפשרות להקדים את המערכה ולחבר אותה ללחץ פנימי. למשטר האיראני נוצר תמריץ למהר בדיכוי ולהציג כל התנגדות כמזימה זרה. לטראמפ נוצרה התחייבות שלא התכוון לקבל כאשר כתב מסרים למפגינים. מדינות המפרץ מצאו את עצמן בין מחאה שעלולה להפיל יריב מסוכן לבין מלחמה שעלולה לפגוע בהן. עד דצמבר התנהלו תהליכי השיקום והלחץ בקצב של חודשים; מינואר החל חלון ההזדמנויות להיסגר בקצב של ימים, ודחף החלטות שהיו אמורות להבשיל רק במחצית השנייה של השנה.

המחאות גם שינו את האופן שבו פורש כל מידע מודיעיני. פעילות סביב מפקדת בסיג' לא הייתה עוד רק פרט ביטחוני; היא יכולה הייתה להצביע על הכנה לדיכוי. תנועה של בכירים לא הייתה רק שגרת פיקוד; היא יכולה הייתה להיות ניסיון לשמר שליטה. בישראל החלו לחבר בין רשימת מטרות צבאית לרשימת מוסדות שמגינים על המשטר. כאשר מסגרת הפרשנות משתנה, גם אותה תמונה מקבלת משמעות חדשה. זו אחת הסיבות שההזדמנות הייתה מסוכנת: הרצון לנצל רגע היסטורי עלול לעודד הערכת יתר של סימני חולשה. ערב המלחמה לא ניתן היה לדעת אם המחאה חשפה סדק שיתרחב או שהטבח כבר אטם אותו.

מן הבזאר אל מרד ארצי

בתוך ימים התרחבה המחאה לכל 31 המחוזות ולמאות מוקדים. הלוויות של מפגינים הפכו להפגנות חדשות, סטודנטים הצטרפו, עובדים השביתו פעילות ובערים קטנות ובינוניות נשמעו קריאות שבעבר הוגבלו לשוליים. בחלק מן המקומות הותקפו תחנות משטרה, משרדי ממשלה ומבנים המזוהים עם הבסיג'. היו ניסיונות להשיג נשק, להצית סמלי שלטון ולמנוע מכוחות הביטחון להשתלט

מחדש על הרחובות .זו לא הייתה עדיין מהפכה מאורגנת ;לא הייתה הנהגה אחת ,שרשרת פיקוד או כוח צבאי חלופי .אבל זו הייתה הפעם הראשונה מאז 1979 שבה נדמה היה למתבוננים רבים שהפחד החל לעבור צד.

ההידרדרות הייתה כרונולוגית ומהירה .ב־28–30 בדצמבר עברו סגירות החנויות מטהראן לאספהאן ,שיראז ,יזד וכרמאנשאה ,וסטודנטים הצטרפו .ב־30 וב־31 בדצמבר דווח על ההרוגים הראשונים מירי .ב־1–2 בינואר הפכו הלוויות במחוזות לורסתאן ,פארס ואילאם להפגנות חדשות ,ובמלכשאהי נהרגו מפגינים נוספים .בשבוע שלאחר מכן הוצתו מבני שלטון ,הותקפו תחנות משטרה ובסיסי בסיג 'ובכמה מוקדים ניסו מפגינים להשתלט על נשק .ב־8 בינואר ,עם הקריאה לצאת לרחובות בשעה אחידה ,התרחבה המחאה לעשרות ערים והמשטר ניתק את האינטרנט הארצי ;בלילות 8–9 בינואר באה מכת הדיכוי העיקרית.

הטכנולוגיה שינתה את המאבק. ב־8 בינואר ניתק המשטר כמעט לחלוטין את האינטרנט ואת קווי התקשורת. המטרה הייתה למנוע תיאום, להסתיר את הדיכוי ולבודד כל עיר מן האחרות. אלא שעשרות אלפי מסופי Starlink שהוברחו לאיראן מאז 2022 יצרו סדקים בחומה SpaceX .פתחה שירות חינם ועדכנה תוכנה שנועדה להתמודד עם שיבושים. סרטונים, רשימות שמות ועדויות יצאו מן המדינה למרות הסיכון למשתמשים. ישראל וגורמי אופוזיציה הפיצו מסרים בפרסית, עודדו את המפגינים והבליטו את חולשת המשטר. מלחמת התודעה לא הפילה את השלטון, אך היא מנעה ממנו לסגור לחלוטין את הזירה.

התפשטות המחאה לכל המחוזות לא הייתה אחידה .במקומות מסוימים הובילו סוחרים וסטודנטים ,באחרים קבוצות אתניות ,משפחות של נפגעים או צעירים חסרי אופק .דווקא היעדר הנהגה אחת הקשה על המשטר לחסל את התנועה באמצעות מעצר של אדם יחיד ,אך גם מנע מן המפגינים להפוך את הזעם לתוכנית להשתלטות על מוסדות המדינה .קריאות בעד רזא פהלווי ודגל האריה והשמש סיפקו סמל משותף ,לא ממשלה חלופית.

התקפות על תחנות משטרה היו נקודת מעבר .כל עוד המחאה מסתפקת בצעדה ,המשטר יכול לנסות לבודד אותה ולהמתין .כאשר תחנה מוצתת ,נשק עלול לעבור לידיים אזרחיות וכוח מקומי יכול לאבד שליטה .מבחינת ההנהגה האיראנית זה היה האיום האמיתי :לא מספר המפגינים בכיכר אחת ,אלא אפשרות שהמרד יפצל את מנגנוני הביטחון וייצור אזורים שבהם הפקודה מטהראן אינה נאכפת .לכן הופעלו יחידות ממקומות אחרים ,נחסמה התקשורת והדיכוי נעשה מתואם ברמה ארצית .המטרה לא הייתה רק לפזר קהל אלא למנוע היווצרות של כוח חלופי.

הנפת דגל השאה קיבלה בישראל ובמערב תשומת לב גדולה ,אך בתוך איראן היו למחאה גם קולות אחרים :רפובליקנים ,קבוצות אתניות ,פעילי עובדים וצעירים שלא הגדירו משטר חלופי .המכנה המשותף היה שלילת שלטון חכמי הדת ,לא הסכמה חוקתית .הפלת המשטר הייתה רק השלב הראשון ;ללא מנגנון מעבר ,מוסדות וכללי משחק ,עלול היה להיווצר מאבק בין אופוזיציות .ישראל התמקדה ברגע הנפילה האפשרי ;ארצות הברית ,ובייחוד המתנגדים למלחמה בממשל ,חששו מן היום שאחריו .הפער הזה יעמוד מאחורי חלק מן המחלוקת המאוחרת על יעד המערכה.

הטבח – 8–9 בינואר 2026

בלילות 8 ו־9 בינואר עבר המשטר מדיכוי קשה להרג המוני .כוחות הביטחון ירו אש חיה לעבר מפגינים ועוברי אורח ,ובתיעודים מאומתים נראו פגיעות בראש ובפלג הגוף העליון .בתי חולים וחדרי מתים הוצפו ,משפחות חיפשו נעדרים והאפלה התקשורתית מנעה ספירה אמינה .המספר הרשמי שפרסמה איראן עמד על 3,117 הרוגים ,תוך שהמשטר כלל אנשי ביטחון ואזרחים והאשים טרוריסטים "בחלק מן המוות .ארגוני זכויות אדם אימתו בהמשך אלפים רבים " ודיווחו על עשרות אלפי עצורים .הערכות אחרות ,שהתבססו על מקורות במערכת הבריאות ,הגיעו ל־20 אלף ואף לכ־30 אלף הרוגים .הפער העצום הוא חלק מן הסיפור :בזמן אמת איש מחוץ למערכת האיראנית לא ידע את היקף הטבח.

הדיכוי הצליח מבחינה טקטית .החל מ־11 בינואר נרשמה ירידה חדה במספר ההפגנות ,ועד סוף החודש נותרו בעיקר מוקדים מבודדים .אבל הצלחתו יצרה בעיה אסטרטגית חדשה .ב־13 בינואר כתב טראמפ" :פטריוטים איראנים , המשיכו למחות — השתלטו על המוסדות שלכם ",הורה לשמור את שמות ההורגים והמתעללים ,והוסיף באותיות גדולות" :העזרה בדרך ".הוא לא הסביר איזו עזרה ,אך לאחר הטבח כבר לא היה זה מסר עידוד בלבד .אם יעמוד מנגד , האיום שלו יאבד ממשמעותו .בישראל ראו הזדמנות היסטורית :משטר שנפגע צבאית ,כלכלית ופנימית עשוי להיות פגיע למכת עריפה נוספת .המחאה דוכאה , ולכן החלון החל להיסגר.

המספרים השונים חייבים להופיע זה לצד זה ולא להיבלע באומדן יחיד .הנתון הרשמי ,3,117 הרוגים ,נועד להודות באירוע גדול אך לייחס חלק ניכר מן המוות ל״פורעים״ ולגורמים זרים .ארגוני זכויות אדם אימתו שמות של אלפים והמשיכו לבדוק אלפי מקרים נוספים .מקורות רפואיים הציגו מספרים של 20–30 אלף .אי־אפשר היה לאמת בזמן אמת את האומדנים הגבוהים ,אבל גם אי־אפשר היה להתעלם מעדויות על חדרי מתים מלאים ,מחסור בשקי גופות וירי מכוון.

ההשפעה המדינית לא המתינה לספירה סופית .בעולם נוצרה תמונה של משטר המשתמש באש צבאית כדי להחזיר שליטה .טראמפ נדרש להגיב לא למה שידע בוודאות ,אלא למה שהבטיח ולמה שנראה בציבור .בישראל ראו בטבח הוכחה כפולה :המשטר חלש דיו כדי לחשוש מן הרחוב ,אך חזק דיו כדי לדכא אותו אם מנגנוניו נשארים שלמים .מכאן נבע הרעיון לפגוע לא רק בגרעין ובטילים אלא גם בבסיג׳ ,בביטחון הפנים ובמרכזי השליטה .החלום להפלת המשטר קיבל יעד מבצעי :לשלול ממנו את הכלים שבאמצעותם שרד בינואר.

הדיכוי נשען לא רק על ירי ברחובות אלא על מעצרים ,איומים על משפחות ושליטה בבתי החולים .פצוע שנמנע מטיפול מחשש למעצר הופך את האימה לכלי כפול ;משפחה שנדרשת לשתוק אינה יכולה להפוך הלוויה למוקד מחאה ; ורופא שנאסר עליו למסור נתונים מקשה על העולם להבין את ההיקף .המשטר הפעיל ניסיון שנצבר בגלי מחאה קודמים ,אך בעוצמה גבוהה יותר .מבחינתו , המחיר הבין־לאומי היה פחות מסוכן מאובדן שליטה פנימי .ההחלטה הזאת היא שסגרה את האפשרות לראות במחאה אירוע כלכלי בלבד והפכה אותה לציר שמוביל ישירות להכנות המלחמה.

גם לאחר שהרחובות התרוקנו ,הדיכוי לא הסתיים .עצורים נחקרו ,משפחות נדרשו למסור מידע וסטודנטים הושעו .מוסדות ביטחון ניסו למפות את הרשתות שאפשרו למחאה להתפשט ואת המסופים שהתחברו לסטרלינק. מבחינת המשטר היה צורך למנוע גל שני בזמן מלחמה ,כאשר תקיפות מבחוץ עלולות

לעודד חזרה לרחובות .מכאן נבעה חשיבות מנגנוני הדיכוי בתכנון הצבאי הישראלי .פגיעה בהם לפני שהציבור מתארגן אינה מבטיחה מרד ,אך השארתם שלמה מבטיחה כמעט שהמשטר יוכל לירות שוב .ישראל בחרה לראות בהם חלק מן המערכת הצבאית שמגינה על תוכנית הגרעין.

החלום הישראלי

הרצון להפיל את המשטר האיראני לא נולד בינואר 2026 .במשך שנים ראו בכירים ישראלים ברפובליקה האסלאמית את המנוע המרכזי של המלחמה הרב־זירתית :מי שמממנת את חיזבאללה ,מחמשת את חמאס והג'יהאד האסלאמי , מפעילה מיליציות בעיראק ,בונה את מערך החות'ים ומקדמת תוכנית גרעין .כל עוד המשטר נשאר ,אפשר להשמיד טילים ומנהרות אך הוא ינסה לבנותם מחדש. לכן דיברו ראשי ממשלה ,שרים ,מפקדים וראשי מוסד על היום שבו העם האיראני ישתחרר מן המשטר.

המחאות הפכו את הרעיון מתפיסה היסטורית לאפשרות מבצעית .בישראל לא הייתה יכולת להבטיח מי ישלוט באיראן לאחר נפילת חמינאי ,ולא הייתה תוכנית לכיבוש המדינה .ההנחה הייתה אחרת :אם ייפגעו ההנהגה ,משמרות המהפכה , הבסיג 'ומנגנוני ביטחון הפנים בזמן שהציבור כבר נמצא ברחובות ,ייתכן שהמערכת תאבד את יכולתה לדכא את ההתקוממות .פעילות תודעתית בפרסית, סיוע לעקיפת חסימות ,חשיפת אנשי מנגנוני הדיכוי והכנת מטרות נגד מפקדותיהם נועדו לחבר בין המכה מבחוץ ללחץ מבפנים .זה היה החלום הישראלי :לא להכתיב לאיראנים מי יחליף את המשטר ,אלא להסיר מן המשטר את היכולת למנוע מהם לבחור.

עם זאת ,ישראל לא יכלה לייצר מהפכה באמצעות תקיפה אווירית .מטוס יכול להשמיד מפקדה ,אך אינו יכול לבנות מפלגה ,להסדיר מעבר שלטון או להבטיח שהצבא האיראני יישאר מאוחד .היה גם סיכון שהתקפה חיצונית תאחד ציבור כועס סביב הדגל ותאפשר למשטר להציג את המפגינים כבוגדים .לכן היעד הישראלי נשען על הנחה עדינה :החברה האיראנית כבר רוצה שינוי ,וישראל צריכה להסיר חסמים ולא לנסות להחליף את רצונה.

האמצעים התודעתיים נועדו לתמוך בהנחה הזאת. מסרים בפרסית הבדילו בין העם למשטר, חשפו שחיתות והדגישו שהכסף שהושקע בשלוחות נלקח מן המים, החשמל והשכר. סיוע ל־ Starlink ולעקיפת צנזורה נועד לשמר קשר בין ערים ובין איראן לעולם. מודיעין על אנשי דיכוי יכול היה לשמש גם איום אישי: מי שיורה במפגינים אינו אנונימי וחסין. במקביל נאספו מטרות נגד יחידות אלה. כך התחברו התודעה והאש. המסר נועד לעודד את הציבור, והתקיפה נועדה להחליש את מי שמונע ממנו לפעול.

בכירים ישראלים השתמשו בהתבטאויותיהם כדי ליצור קשר ישיר עם הציבור האיראני ולשדר שהמערכה אינה נגדו .המסר שירת גם צורך מבצעי :אם אזרחים יתרחקו ממפקדות ,מפעלי טילים ומוסדות דיכוי ,יקטן הסיכון לפגיעה בהם ;אם פעילים במשטר יאמינו שהמערכת עומדת ליפול ,אולי חלקם יסרבו לפקודות או יספקו מידע .אין דרך למדוד מראש את האפקט ,אך עצם ההשקעה מעידה שהיעד הישראלי חרג מהשמדת חומרה .ישראל ביקשה להשפיע על התנהגות בני אדם בזמן שהמבנה השלטוני מותקף.

טראמפ נלכד בהבטחה שלו

טראמפ לא נכנס לינואר כשהוא מבקש מלחמה במזרח התיכון .הוא היה שקוע במהלך האמריקאי בוונצואלה ובהצגת עצמו כנשיא שמסיים מלחמות ואינו פותח מלחמות חדשות וארוכות .תפיסתו העדיפה לחץ ,עסקה והפגנת כוח על פני הסתבכות ,וסגנו ג'יי־די ואנס היה מן הקולות הבולטים נגד מלחמה שאין לה יעד מוגדר ודרך יציאה .אלא שטראמפ בחר לדבר ישירות אל המפגינים ,והטבח הפך את דבריו להתחייבות פוליטית שלא התכוון לקבל בתחילת המשבר.

נתניהו זיהה את הרגע וניסה לשכנע שהגרעין הוא העילה האסטרטגית ,אך המחאה יוצרת את העיתוי .בפגישתם ב־11 בפברואר עדיין הדגיש טראמפ כי הוא מעדיף לתת למשא ומתן הזדמנות .נתניהו הציג את צרכיה הביטחוניים של ישראל ואת הסיכון שבהמתנה :איראן משקמת את הטילים ,מסתירה פעילות גרעינית ומעבירה יכולות אל מתחת לקרקע .במקביל הוצגה האפשרות שהמערכה תהיה קצרה יותר משום שהמשטר חלש .טראמפ לא היה קורבן פסיבי של שכנוע ;היו לו אינטרסים משלו .הוא רצה הישג גרעיני ,הוכחת מנהיגות מול נאט"ו ,הגנה על בעלות הברית והפגנת אמינות לאחר איומיו .אבל שילוב הלחצים סגר עליו בהדרגה עד שהימנעות מפעולה החלה להיראות יקרה יותר מפעולה.

הסתבכותו של טראמפ הייתה בעיקר תוצאה של סגנון ההנהגה שלו .הוא השתמש באיום פומבי כדי לנסות להשפיע במהירות ,אך איום פומבי מצמצם מרחב נסיגה .אם המשטר היה נרתע ומפסיק את ההרג ,יכול היה להציג זאת כהצלחה בלי ירייה .כאשר המשטר דווקא החריף את הדיכוי ,הנשיא נדרש לבחור בין פגיעה באמינות לבין פעולה שלא תכנן .באותו שלב עדיין לא הייתה באזור ארמדה שתאפשר לו לבצע את האיום באופן רחב ובטוח.

הפער בין רטוריקה ליכולת מסביר את ינואר .טראמפ לא תקף מיד מפני שכוח אינו נוצר באמצעות פוסט .צריך להעביר נושאת מטוסים אלפי קילומטרים ,לפרוס מיירטים ,להביא חימוש ,לפזר צוותים ולתאם עם מדינות שחוששות מתגובה . בזמן הזה המחאה כבר דוכאה .לכן ההחלטה האמריקאית נולדה מתוך מרוץ כפול :לצבור די כוח כדי שלא להיכנס למערכה חלשה ,אך לא להמתין עד שההזדמנות הפוליטית תיעלם לחלוטין .נתניהו ניצל את הפער כדי לטעון שהכוח חייב להגיע מהר ושלאחר הגעתו אסור להסתפק שוב באיום.

ואנס ייצג את החשש שהבטחה למבצע קצר תתנפץ מול מציאות אזורית .הוא לא חלק על הצורך למנוע גרעין ,אך דרש יעד ברור ודרך יציאה .מנגד עמדו מי שטענו שהימנעות לאחר איום תעודד את איראן ואת שאר יריבי ארצות הברית . טראמפ נמשך לשני הטיעונים :הוא רצה להימנע ממלחמה ארוכה ,אך לא היה מוכן להיראות חלש .מכאן נבעה האמונה שאפשר להכות בעוצמה כה גדולה עד שהמשטר ייאלץ להיכנע במהירות .ההנחה התאימה להצגת נתניהו ,אך נשענה גם על תפיסת טראמפ עצמו שלפיה כוח מרוכז יכול לקצר מלחמות במקום להאריך אותן.

נאט"ו כמבחן כוח

מבחינת טראמפ ,המערכה המתקרבת הייתה גם מבחן למערכת הבריתות . הוא דרש במשך שנים מבעלות הברית באירופה להגדיל את תקציבי הביטחון ולשאת בחלק גדול יותר מן הנטל .איראן סיפקה לו זירה שבה אפשר היה לחבר בין ביטחון אירופה ,נתיבי האנרגיה והמאבק בהפצת נשק גרעיני .אם מדינות

נאט"ו נהנות מן ההגנה האמריקאית ומיבוא אנרגיה דרך המפרץ ,טען ,עליהן להשתתף בהגנת הסדר שמאפשר זאת.

הדרישה לא חייבה את כולן להפציץ באיראן .היא כללה מודיעין ,תדלוק ,הגנה אווירית ,שימוש בבסיסים ,ליווי ימי ,תמיכה לוגיסטית ולגיטימציה מדינית . בריטניה וצרפת החזיקו כוחות ויכולות באזור ;מדינות אירופיות אחרות יכלו לסייע בהגנת בסיסים ובשמירת נתיבי השיט .טראמפ ביקש להפוך את הלחץ על איראן למבחן נאמנות :האם אירופה מוכנה להגן על אינטרס משותף ,או שהיא מצפה שוב שארצות הברית תישא לבדה בסיכון .הניסיון הזה לא ביטל את המחלוקות . רבות מבעלות הברית חששו ממלחמה ללא יעד סיום ברור .אבל כבר בשלב ההכנות הוא העניק לטראמפ סיבה נוספת להציג את המערכה כצעד שנועד לעצב מחדש לא רק את איראן ,אלא גם את הברית המערבית.

מבחינת אירופה ,הקשר בין איראן לנאט״ו לא היה מובן מאליו .האמנה הצפון־ אטלנטית נועדה להגן על חברות הברית ,ואיראן לא תקפה חברה בשטחה . טראמפ ניסה להרחיב את ההיגיון :נשק גרעיני איראני ,חסימת נתיב אנרגיה ופגיעה בבסיסים אמריקאיים הם איום על כל המערכת המערבית .בעלות הברית יכולות לחלוק על המלחמה ,אך אינן יכולות לצפות ליהנות מן התוצאה בלי להשתתף בעלות.

הוויכוח השתלב במאבקו הרחב על הוצאות הביטחון .טראמפ רצה להראות שהעידן שבו ארצות הברית מספקת לבדה נושאות מטוסים ,מיירטים ותדלוק מסתיים .גם סיוע מוגבל של בריטניה וצרפת אפשר לו להציג קואליציה ;סירוב של מדינות אחרות אפשר לו להגביר את הלחץ עליהן .לכן גיוס נאט״ו לא היה פרט דיפלומטי צדדי .הוא היה חלק מן האופן שבו טראמפ הצדיק את המערכה לעצמו ולציבורו :לא חזרה לעיראק ,אלא מבצע מוגדר שמאלץ את בעלות הברית לשאת באחריות לסדר שמגן גם עליהן.

המאמץ מול נאט״ו שירת גם את בניית הלגיטימציה לאחר ה־ snapback בריטניה, צרפת וגרמניה כבר קבעו שאיראן מפרה את התחייבויותיה והחזירו את הסנקציות. מכאן היה אפשר לטעון שהאיום אינו המצאה ישראלית או אמריקאית. עם זאת, תמיכה בסנקציות אינה זהה לתמיכה במלחמה. טראמפ ניסה לגשר על הפער באמצעות הצגת הכוח כשלב אכיפה אחרון לאחר שהדיפלומטיה נכשלה. מדינות אירופה הסכימו בקלות רבה יותר להגן על בסיסים ונתיבי שיט מאשר להשתתף במכת פתיחה. הפשרה הזאת נכנסה לתכנון: האמריקאים יובילו את האש, ובעלות הברית ירחיבו את המעטפת.

מדינות המפרץ בין פחד לצורך

הבעיה המורכבת ביותר הייתה עמדת מדינות המפרץ .הן ראו באיראן איום ,אך ביקשו להימנע מלהפוך לשדה הקרב .בתחילת צבירת הכוח היו מדינות שהסתייגו משימוש התקפי בבסיסים ובמרחב האווירי שלהן .הן ידעו שאיראן בנתה את הטילים והכטב"מים בדיוק כדי לתקוף את המדינות המארחות ולגרום להן לדרוש נסיגה אמריקאית .מבחינתן ,תמיכה במערכה עלולה הייתה להביא פגיעה בשדות תעופה ,נמלים ,מתקני התפלה ומרכזי אנרגיה.

אבל ניטרליות מלאה לא הייתה אפשרית .סגירת הורמוז תאיים בראש ובראשונה על כלכלות המפרץ .ניצחון איראני יחליש את ההרתעה האמריקאית

ויחזיר את טהראן לעמדה שבה היא יכולה לאיים עליהן באמצעות מיליציות וטילים. לכן נבנה שיתוף פעולה מדורג וזהיר: החלפת התרעות, תמונת אוויר, הגנה מפני טילים וכטב"מים, פיזור כוחות ותיאום נתיבי טיסה. ירדן מילאה תפקיד מרכזי בשל מיקומה ובשל מערכת היחסים הביטחונית שלה עם ארצות הברית וישראל. המדינות ניסו להפריד בין סיוע הגנתי לבין השתתפות התקפית, אך בעיני איראן עצם ההגנה על הכוח האמריקאי הייתה שותפות. כך נוצרה אחת מן הסתירות של ערב המלחמה: ככל שהמדינות חששו יותר מתגובה איראנית, כך הן נזקקו יותר להגנה האמריקאית שאיראן ביקשה לגרש.

שיתוף הפעולה ההגנתי נבנה על מידע שחלקו הגיע מישראל. לאחר מתקפות 2024 ו־2025 כבר היו באזור מנגנונים להעברת התרעות על שיגורים. המכ״מים של מדינה אחת יכולים לראות מסלול מוקדם, מטוס של מדינה אחרת יכול ליירט, וסוללה אמריקאית יכולה להגן על בסיס שמשרת כמה צבאות. ככל שהרשת נעשתה צפופה יותר, כך איראן התקשתה לתקוף כל מדינה בנפרד. במקביל, עצם קיומה של הרשת הוכיח שהמחנה האזורי שישראל תיארה בפרק הראשון אינו רק רעיון כלכלי.

אבל המדינות שמרו על עמימות. הן לא רצו להצטייר בציבור הערבי כשותפות לתקיפה ישראלית, ולא רצו לתת לאיראן תירוץ להכריז עליהן אויבות. לכן חלק מן ההסכמות נעשו בשקט: נתיבי טיסה, תיאום תדרים, הגנת מרחב ופינוי נכסים רגישים. ההבחנה בין הגנה להתקפה הייתה חשובה מבחינה פוליטית גם אם לא שכנעה את איראן. ההיערכות האמריקאית הניחה שטהראן תנסה למחוק את ההבחנה ולתקוף את המרחב כולו; משום כך כללה הצבירה לא רק מטוסי תקיפה אלא מעטפת יירוט אזורית.

התוכנית לקיץ מוקדמת – ינואר 2026

המחאות הפתיעו גם את צה"ל. חלון המוכנות המקורי נועד למחצית השנייה של השנה, אך בינואר נדרשה מערכת הביטחון לבדוק מה ניתן להקדים. המודיעין זיהה שלושה תהליכים מקבילים: ייצור מואץ של טילים בליסטיים וכטב"מים; חידוש חשאי של הפעילות הגרעינית, לרבות בתחום ההנשקה; וניסיון להעביר יכולות לתוך מתחמים תת־קרקעיים לפני שישראל תוכל לפגוע בהן. ככל שהתהליכים התקדמו, מחיר ההמתנה עלה.

בארבעת החודשים שקדמו למלחמה הצליח אמ"ן להגדיל פי שישה עד שבעה את מספר המטרות באיראן. לא מדובר רק בעוד נקודות על מפה. היה צורך להבין מי נמצא בכל מפקדה, מתי משגר יוצא ממנהרה, אילו סוללות נ"מ מגינות על איזה מרחב ואילו מטרות מחוברות למנגנוני הדיכוי. חיל האוויר תכנן נתיבים, חימוש, תדלוק וחילוץ; פיקוד העורף נערך למטחים; מערכי ההגנה נדרשו להגן במקביל על ישראל ועל תשתיות שיאפשרו את המשך התקיפה. המאמץ כולו התקדם תחת סתירה: ההזדמנות הפוליטית דרשה מהירות, אך מהירות רבה מדי עלולה הייתה להוציא למלחמה לפני השלמת הצבירה האמריקאית.

הכפלת בנק המטרות פי שישה עד שבעה אינה רק הישג כמותי. מטרה איכותית צריכה להיות מחוברת להיגיון מערכתי: מה יקרה אם תושמד, מי יחליף אותה, כמה זמן יידרש לתקן ומה הקשר שלה למטרות אחרות. משגר נייד חשוב רק אם יודעים מתי הוא מחוץ למנהרה; מפקדה חשובה רק אם נמצאים בה האנשים הנכונים; מתקן ייצור חשוב אם הפגיעה בו עוצרת צוואר בקבוק. אמ״ן נדרש להפוך מידע מפוזר לתוכנית שמסוגלת להשתנות תוך כדי לחימה.

ההאצה חייבה גם לתכנן סיכון .ביוני נבנתה הפתעה במשך שנים .בפברואר נדרש צה״ל לחזור לאיראן כאשר האיראנים כבר יודעים כיצד נראית מכת פתיחה ישראלית .הם פיזרו מפקדים ,שינו שגרות והעמיקו הגנה .לכן המערכה החדשה לא יכלה להיות העתק של הקודמת .היא נדרשה לשלב תזמון מודיעיני ,מסה אמריקאית וחלוקת מרחב שתאפשר לשני הצבאות לפעול בלי לחשוף מראש את כל הכוח .ההזדמנות הפוליטית קיצרה את הזמן ,אך לא ביטלה את הצורך לייצר הפתעה חדשה.

בתוך צה״ל נדרש גם מאמץ כוח אדם .אנשי מודיעין ,מתכנני תקיפה ,צוותי אוויר ומערכי הגנה פעלו כבר שנתיים וקצת במלחמה רב־זירתית .הקדמת המערכה ביטלה חלק מתקופות ההתאוששות והאימונים שתוכננו למחצית הראשונה של 2026 .תוכנית על מפה יכולה להשתנות ביום ,אך כשירות של טייס ,מלאי חלפים וסבב מילואים אינם משתנים באותה מהירות .לכן ההכנה הייתה גם תהליך של סדרי עדיפויות :אילו משימות בזירות אחרות מצמצמים , איזה חימוש שומרים לאיראן ואילו יחידות חייבות להיות זמינות להגנת הגבולות כאשר חיל האוויר פועל רחוק.

הפרסומים על הכנות צה״ל מאפשרים להבין מה פירושו המעשי של השינוי בלוח הזמנים .לאחר סיום ״עם כלביא״ הנחת העבודה בצה״ל לא הייתה שהאיום האיראני הוסר ,אלא שנוצר פרק זמן שבו אפשר להפיק לקחים ולהחזיר לצבא את היכולת למערכה נוספת .הרמטכ״ל אייל זמיר הורה להכין תוכניות שיבשילו בין יוני לנובמבר 2026 .בתקופה הזאת נדרש חיל האוויר להשלים מלאי חימוש , להחזיר מטוסים וכשירות טכנית לאחר המאמץ של יוני ,לעדכן נתיבי טיסה ותדלוק ולבנות מחדש בנק מטרות מול פיקוד איראני שהחליף אנשים ושיטות . אגף המודיעין נדרש לאתר את שרידי תוכנית הגרעין ,לעקוב אחר מלאי האורניום ולזהות את קווי הייצור והמנהרות שחזרו לפעול .מערכי ההגנה נדרשו להיערך למטחים גדולים יותר ולמלחמה שלא תוגבל לישראל בלבד .במקביל נבנה תיאום עם ארצות הברית ,משום שהלקח מ״פטיש חצות״ היה שיש מטרות ,יכולות וחימושים שרק האמריקאים יכולים להפעיל בהיקף הנדרש .זה היה תכנון למערכה רחבה ,לא לתקיפה סמלית של לילה אחד .המחאה שפרצה בסוף דצמבר לא יצרה את התוכנית ;היא הפכה את לוח הזמנים המקורי לבעיה .ישראל ראתה משטר עסוק בהישרדות ,מערכי ביטחון פנים שנחשפו ומפקדים שנאלצו לשנות שגרות ,אך הצבא עדיין לא הגיע לנקודת המוכנות שנקבעה .לכן ינואר ופברואר הפכו למרוץ דחיסה :פעולות שהיו אמורות להימשך חודשים הוקדמו לשבועות ,יעדים דורגו מחדש ,חימוש חולק לפי קדימות ותוכניות שהיו בשלבי בנייה עברו לאישור מבצעי .העובדה שבינואר לא היה במזרח התיכון כוח אמריקאי המספיק למלחמה רחבה מוכיחה שההזדמנות לא הייתה מתוכננת מראש .רק לאחר שטראמפ החליט שאי־אפשר להסתפק באיום ,החלה ארצות הברית להעביר לזירה את המסה שנדרשה כדי להפוך תוכנית ישראלית מוקדמת למערכה ישראלית־אמריקאית מתואמת.

חלוקת איראן

בסוף ינואר הגיע הרמטכ"ל אייל זמיר לארצות הברית .בפגישות עם יו"ר המטות המשולבים ,הגנרל דן קיין ,הונחו מפות מפורטות ונקבעה חלוקת עבודה גאוגרפית .מערב איראן יועד בעיקר לפעולה ישראלית ;מרכז איראן וטהראן הוגדרו כזירה משותפת ;דרום ומזרח איראן נמסרו לאחריות אמריקאית .החלוקה

נועדה למנוע התנגשות, ליצור רציפות ולנצל את היתרונות השונים של שני הצבאות.

צה״ל ו־CENTCOM לא אוחדו למבצע אחד. ״שאגת הארי״ היה המבצע הישראלי ו״זעם אדיר״ המבצע האמריקאי. לכל אחד מהם היו שרשרת פיקוד, מטרות וסדרי עדיפויות משלו. אבל ההפרדה נשענה על שיתוף פעולה הדוק: מודיעין, תדלוק, התרעה, הגנה אווירית, תיאום מרחבי וחלוקת מטרות. בפברואר נערך משחק מלחמה עם מפקד CENTCOM, אדמירל בראד קופר, ולאחריו שלב היערכות משותף שלא בוצע בעבר בהיקף כזה. ההחלטה הייתה שישראל תפתח לבדה במכת הפתיחה. רק לאחר שתפגע במוקדי ההנהגה ובחלק ממערכי ההגנה, יעבור האישור לפתיחת המכה האמריקאית הרחבה. כך נשמר יתרון ההפתעה הישראלי והופעלה מסת הכוח האמריקאית ברגע שנוצרו עבורה התנאים.

חלוקת המרחב חייבה כללים מפורטים למניעת אש דו־צדדית. מטוסים ישראליים ואמריקאיים, טילי שיוט, כטב״מים ומערכות לוחמה אלקטרונית נועדו לפעול באותו זמן. חסימת מכ״ם איראני יכולה להשפיע גם על תקשורת ידידותית; טיל שטס מאות קילומטרים חוצה מרחבים שבהם פועלים מטוסים; ומטרה יכולה לעבור מאחריות צד אחד לאחר. לכן נבנו חלונות זמן, נתיבים, קודים ומרכזי תיאום. שיתוף הפעולה הדוק לא מפני ששני הצבאות נטמעו זה בזה, אלא מפני שהעצמאות שלהם דרשה תיאום מדויק יותר.

משא ומתן בצל הארמדה – פברואר 2026

גם כאשר המפות חולקו והכוחות נעו, טראמפ המשיך לתת לדיפלומטיה זמן. מבחינתו, כוח צבאי גדול יכול להיות מנוף להסכם גם בלי שיופעל. בפברואר התחדשו השיחות בתיווך עומאן. כל צד ניסה להשתמש בשעון: איראן ביקשה להאריך את הדיון, לשמור על זכות ההעשרה ולהימנע מהתחייבות שתחשוף את האתרים; ארצות הברית ביקשה הסכם ברור לפני שהכוח שצברה יידרש להתפזר או להישחק.

לאחר הסבב שהסתיים ב־17 בפברואר ללא פריצת דרך הואצה תנועת המטוסים. יותר מ־150 כלי טיס עברו לבסיסים באירופה ובמזרח התיכון, רובם מטוסי תדלוק ותובלה ולצדם מטוסי קרב, התרעה ומודיעין. גם סבב נוסף בז'נבה לא פתר את המחלוקת. עצם קיומן של השיחות אפשר לטראמפ לטעון שמיצה את הדרך המדינית. במקביל הוא שמר על עמימות: כל עוד איראן האמינה שהנשיא עדיין עשוי לבחור בהסכם, היא התקשתה לדעת אם הצבירה היא איום או הכנה סופית. הדיפלומטיה וההונאה המבצעית שירתו זו את זו.

העברת יותר מ־150 מטוסים לאחר 17 בפברואר המחישה שהשיחות וההיערכות אינן מסלולים סותרים. מטוסי תובלה הביאו חימוש, חלקי חילוף וציוד קרקע; מטוסי תדלוק יצרו את היכולת להחזיק מטוסים שעות באוויר; ומטוסי התרעה חיברו את תמונת המרחב. רובם לא נועדו להטיל פצצה, אך בלעדיהם מטוסי הקרב אינם יכולים לנהל מערכה מתמשכת. זו הסיבה שספירת מטוסי הקרב לבדה מטעה.

איראן ראתה את התנועה וניסתה להעריך אם מדובר בלחץ. ההיסטוריה סיפקה לה סיבות להאמין שטראמפ עשוי לעצור אם יקבל מחווה מספקת. אך כל הצעה איראנית שמרה על גרעין הזכות להעשיר ועל מרחב עמימות, וכל הצעה אמריקאית דרשה ויתור שהמשטר התקשה להצדיק. השיחות בז׳נבה ב־26

בפברואר התקיימו כאשר מנגנון המלחמה כבר עמד במקומו .ברגע כזה הדיפלומטיה יכולה לעצור פעולה רק באמצעות פריצת דרך ברורה ,לא באמצעות הסכמה להמשיך לדבר .פריצת הדרך לא הגיעה.

הסבב האחרון התקיים גם כאשר ההזדמנות המודיעינית כבר עמדה על הפרק. הדבר יצר מבחן קשה :האם הצעה איראנית חלקית מצדיקה ויתור על יעד שאולי לא יחזור .כדי לעצור את המתקפה הייתה איראן צריכה להציע יותר מהמשך דיון , אך היא לא ידעה עד כמה השעון קצר .מבחינתה ,כניעה תחת איום יכולה לעודד דרישות נוספות .מבחינת טראמפ ,דחייה לאחר שהכוח נצבר והיעד נחשף עלולה לבזבז את המנוף .כך הפכה הדיפלומטיה ממסלול לפתרון למבחן סופי של רצון . כאשר לא התקבלה תשובה מספקת ,עצם כישלונה שימש הצדקה להפעיל את הכוח.

הכוח האמריקאי מגיע – מסוף ינואר 2026

בינואר לא היה במזרח התיכון כוח אמריקאי שמסוגל לנהל את המערכה שטראמפ איים בה. נושאת המטוסים ״ג׳רלד פורד״ הועברה קודם לכן לקריביים, והנוכחות באזור צומצמה. רק ב־28 בינואר כתב טראמפ כי ״ארמדה אדירה עושה את דרכה לאיראן״, שהיא נעה ״במהירות, בעוצמה, בהתלהבות ובתכלית״, וקרא לטהראן: ״עשו עסקה״; אם לא, הזהיר, ״ההתקפה הבאה תהיה גרועה בהרבה״. הארמדה שאליה התכוון החלה בקבוצת התקיפה של ״אברהם לינקולן״, שהגיעה למרחב CENTCOM ב־26 בינואר עם מטוסי F-35C, מטוסי F/A-18, לוחמה אלקטרונית ומשחתות נושאות טילי טומהוק.

בפברואר נוספה ״ג׳רלד פורד״ וקבוצת התקיפה שלה. מטוסי F-15E ו־ F-35 נפרסו בירדן, מטוסי F-22 הגיעו לישראל, מטוסי התרעה E-3 ומערכי תדלוק ותובלה נפרסו בישראל, בכרתים ובבסיסים אירופיים. לצד הכוח ההתקפי תוגברו מערכות Patriot ו־ THAAD,בסיסים פוזרו וכלי השיט בבחריין יצאו מן הנמל. ב־ 26 בפברואר צומצם מטה הצי החמישי לפחות ממאה אנשי משימה חיוניים. זה היה הסימן שהמערכת עברה מהפגנת כוח להגנה על עצמה מפני תגובה צפויה. ערב 28 בפברואר עמדה באזור הארמדה האמריקאית הגדולה ביותר מאז 2003.

קבוצת תקיפה של נושאת מטוסים היא מערכת שלמה: נושאת, משחתות, לעתים סיירת, ספינות סיוע וכנף אווירית. ה־ F-35Cנועד לחדור ולהשמיד הגנה; ה־ F/A-18יכול לשאת מגוון חימוש EA-18G ;משבש מכ״מים ותקשורת E-2 ; מספק תמונת אוויר; והמשחתות משגרות טומהוק ומגינות על הכוח. שתי קבוצות אינן רק פי שניים מטוסים. הן מאפשרות לפעול מכיוונים שונים, להחליף משמרות ולשמור רציפות כאשר אחת נדרשת לתדלוק, תיקון או הגנה.

גם המספר הכולל — יותר מ־50 אלף אנשי צבא וכ־200 מטוסי קרב כפי שפורסם בראשית המבצע — דורש פרשנות. לא כולם היו בתוך גבולות המפרץ ולא כולם נועדו לתקוף. חלקם הפעילו הגנה, מודיעין, תחזוקה, תובלה ורפואה. אבל זה בדיוק מה שהפך את הצבירה למערכה ולא לפשיטה. ביוני יכלה ארצות הברית לבצע מכה ממוקדת ב״פטיש חצות״. בפברואר היא בנתה כוח שיכול לפגוע באלפי מטרות, להגן על בסיסים רבים ולהמשיך גם לאחר תגובה איראנית. ההבדל הזה הוא תוצאת חמשת השבועות שבין איום טראמפ לבין פתיחת האש.

הטבלה הסופית תציג מספרים לפי דגם רק כאשר קיים בסיס גלוי סביר. חלק ממטוסי הקרב אינם משדרים נתוני מעקב, ופריסות יכולות להשתנות בתוך שעות. לכן יש להבחין בין נתון מתועד — כגון 12 מטוסי F-22 שנצפו בישראל — לבין

סך כולל שפורסם לאחר תחילת המבצע. לגבי F-15, F-16 ו־ F-35היבשתיים ניתן לתאר עשרות ולציין מוקדים, אך אין להמציא דיוק שאינו קיים. דיוק אמיתי אינו מספר עם ספרה אחרונה; הוא הבחנה ישרה בין מה שידוע, מה שמוערך ומה שנשאר מסווג.

כוח אש ,לוגיסטיקה והגנה

הכוח שנצבר נועד לשלוש משימות בעת ובעונה אחת .הראשונה הייתה תקיפה :השמדת מערכי הגנה אווירית ,טילים ,מתקני גרעין ,כוחות ימיים ומנגנוני משטר .השנייה הייתה התמדה :מטוסי תדלוק ,תובלה ומחסני חימוש נדרשו לאפשר גלים חוזרים ולא רק לילה אחד .השלישית הייתה הגנה :איראן צפויה הייתה לירות לעבר ישראל ,בסיסים אמריקאיים ומדינות המפרץ ,ולכן כל מטוס תקיפה חייב מעטפת של גילוי ,יירוט ,לוחמה אלקטרונית והגנת בסיסים.

פריסת הכוח באירופה הייתה חשובה לא פחות מן הפריסה במפרץ .מטוסים וחימוש שהוצבו מחוץ לטווח רוב הטילים האיראניים יכלו לנוע קדימה בשעת הצורך בלי להפוך למטרה מרוכזת .ירדן סיפקה עומק ומיקום מרכזי ;ישראל סיפקה בסיסים מוגנים ,מודיעין ותשתית תדלוק ;נושאות המטוסים אפשרו לפעול בלי להישען לחלוטין על הסכמת מדינה מארחת .כך נבנתה רשת ולא בסיס יחיד . דווקא הפיזור הוא שאפשר ריכוז כוח מבצעי .עד סוף פברואר לא היה מדובר עוד באיום שטראמפ יכול לסגת ממנו בלי מחיר .עשרות אלפי אנשי צבא ,מאות מטוסים ועשרות כלי שיט כבר הוכנו למלחמה.

נתניהו משכנע את טראמפ – 11 בפברואר 2026

פגישת נתניהו וטראמפ ב־11 בפברואר הייתה נקודת חיבור בין התוכנית הישראלית להחלטה האמריקאית .בפומבי הודיע טראמפ כי הוא מעדיף להמשיך במשא ומתן .מאחורי הדלתות הציג נתניהו את התמונה הישראלית :הצלחת יוני הולכת ונשחקת ;החומר המועשר נותר ללא פיקוח ;איראן מאיצה טילים וכטב"מים ;והמשטר מעביר יכולות לעומק האדמה .ההמתנה עד המחצית השנייה של 2026 עלולה להפוך את המערכה לקשה יותר.

אל הטיעון הגרעיני צורף טיעון נוסף :המחאות הוכיחו שהמשטר איננו יציב כפי שנראה .אם ייפגעו מוקדי הפיקוד והדיכוי ,אולי הציבור ישלים את המהלך .נתניהו לא יכול היה להבטיח הצלחה ,אך הציג אפשרות למערכה שתמנע את שיקום הגרעין ותפתח פתח לשינוי משטר .טראמפ השתכנע בהדרגה ,אך השאיר לעצמו מרחב להסכם .רק לאחר המלחמה ייחשפו הכעס והוויכוח בממשלו על ההערכה שהמהלך יהיה קל ועל הסיכוי הגבוה שיוחס להפלת המשטר .ערב ההחלטה הייתה החלוקה ברורה יותר :הגרעין סיפק את העילה האסטרטגית ,המחאות את העיתוי ,וצבירת הכוח את היכולת.

הפער בין ההודעות הפומביות היה חלק מן התיאום .טראמפ היה צריך להראות שהדיפלומטיה עדיין קודמת למלחמה ;נתניהו היה צריך להבטיח שהמשא ומתן לא ייתן לאיראן זמן בלתי מוגבל .לכן הנשיא כתב שלא התקבלה החלטה מלבד המשך השיחות ,ואילו לשכת ראש הממשלה הדגישה את הצרכים הביטחוניים ואת התיאום .שתי ההודעות היו נכונות .לא נקבע עדיין מועד סופי , אך התוכנית הצבאית המשיכה להתקדם.

מאוחר יותר יטענו גורמים אמריקאיים שנתניהו מכר לטראמפ תמונה ורודה מדי של מלחמה קלה ושל סיכוי גבוה לשינוי משטר .אין להשליך את הכעס

המאוחר לאחור כאילו טראמפ לא קיבל החלטה מתוך אינטרסים ברורים ומתוך מודיעין אמריקאי משלו. אולם המתח כבר היה קיים: ישראל וארצות הברית הסכימו על הצורך לפגוע בגרעין ובכוח הצבאי, אך ישראל ראתה במחאה הזדמנות להכרעה היסטורית. טראמפ קיבל את האפשרות מפני שהתיישבה עם הבטחתו למפגינים ועם רצונו בהישג גדול, לא מפני שהפכה ליעד אמריקאי זהה בכל פרט.

גם לוח הזמנים הפוליטי בישראל השפיע על האופן שבו הוצגה ההזדמנות. מהלך נגד איראן יכול לאחד ציבור, להחזיר את הדיון לאיום האסטרטגי וליצור הישג היסטורי. אין פירוש הדבר שההחלטה נבעה משיקול פוליטי צר, אך החלטות מלחמה אינן מתקבלות בחלל. נתניהו ראה עצמו במשך שנים כמי שנועד לעצור את הגרעין האיראני. לאחר הצלחת יוני, האפשרות להשלים את המהלך ולפגוע במשטר התאימה לתפיסת שליחותו. ההיבט האישי התחבר להערכה המקצועית והגדיל את נחישותו לשכנע את טראמפ לא להסתפק בסבב נוסף של לחץ.

ההזדמנות המודיעינית – 23 בפברואר 2026

ב־23 בפברואר קיבל התכנון ממד חדש. בשיחה בין נתניהו לטראמפ הוצג מודיעין שלפיו חמינאי ואנשי המעגל הפנימי שלו עשויים להתכנס במקום ובזמן שיאפשרו לפגוע בהם במכה אחת. טראמפ כבר נטה לתקיפה, אך עדיין לא הכריע מתי. היעד שנפתח לא היה עוד מתקן או משגר, אלא ראש המערכת. זו הייתה בדיוק ההזדמנות שעליה נשענה התפיסה הישראלית: לחבר בין מכת עריפה לבין משטר שיצא זה עתה ממרד המוני.

המתקפה נשקלה קודם לכן למועד מוקדם יותר ונדחתה בשל מודיעין, מזג אוויר והשלמת הכנות. כעת החל שעון קצר. היה צורך לוודא שהכוח האמריקאי מוכן, שהגזרות מסונכרנות ושמערכי ההגנה באזור יודעים לעבור מכוננות לשעת מלחמה. מכת הפתיחה הישראלית תוכננה לפגוע במקביל במועצת ההגנה ובבכירי מיניסטריון המודיעין. שאלת הפגיעה בחמינאי נשארה פתוחה עד הרגע האחרון, משום שהיה יכול לרדת לבונקר. עצם האפשרות הכריעה את העיתוי. תעלול ההיסטוריה שהחל בבזאר התחבר להזדמנות מודיעינית בטהראן, והתוכנית לקיץ הוקדמה לסוף החורף.

מטרת הנהגה היא מן היעדים הרגישים ביותר לקבלת החלטה. המודיעין חייב להיות עדכני לדקות, משום שאדם יכול לעזוב מבנה; החימוש צריך לפגוע בלי להתריע; והדרג המדיני צריך להחליט מה יקרה אם היעד ייפגע ומה יקרה אם ישרוד. במקרה של חמינאי נוסף גם החשש שהבונקר יהפוך אותו לבלתי נגיש לאחר הסימן הראשון. לכן התכנסות מעל הקרקע הייתה הזדמנות שאי־אפשר היה לשחזר לפי דרישה.

השיחה ב־23 בפברואר חיברה בין חודשים של תכנון לשעות של מודיעין. טראמפ לא החליט על מלחמה רק משום שקיבל נקודה על מפה, אך הנקודה נתנה תשובה לשאלה ״למה עכשיו״. אם יחכו, ההנהגה תשנה שוב שגרות, המחאה תדעך והיכולות יועברו עמוק יותר. אם יפעלו, אפשר לפגוע בבת אחת ביכולת לקבל החלטות, במנגנון הדיכוי ובמערך הצבאי. ההיגיון הזה גם מסביר מדוע מכת הפתיחה נמסרה לישראל. החדירה המודיעינית והיכולת לבצע סיכול ממוקד היו היתרון היחסי שהאמריקאים עצמם הכירו בו.

תכנון פגיעה בהנהגה חייב גם הערכה של תגובת היורשים .חיסול חמינאי יכול לשתק ,אך יכול גם להעלות במהירות הנהגה קיצונית יותר הנשענת על משמרות המהפכה .ישראל קיוותה שהפגיעה תיצור מאבק ירושה בזמן שהרחוב עדיין כועס ;האמריקאים חששו מאי־ודאות ומאובדן כתובת להסכם .ההחלטה לפעול ביטאה העדפה של הסיכוי לערעור על פני הסיכון להתלכדות .זו לא הייתה מסקנה מתמטית אלא הימור אסטרטגי ,שנראה סביר יותר משום שהמודיעין הציע לפגוע בכמה מוקדי הנהגה במקביל ולא באדם יחיד בלבד.

המודיעין על ההתכנסות נבחן מול אפשרות של הטעיה איראנית .לאחר חדירת יוני ,המשטר ידע שישראל עוקבת אחר בכיריו ויכול היה לנסות למשוך מטוסים למלכודת או לגרום לפגיעה במבנה ריק .לכן נדרש אימות ממקורות שונים : תנועה ,תקשורת ,דפוסי אבטחה ומידע אנושי .ככל שהמקורות התאימו ,עלתה רמת הביטחון .ההחלטה לא נשענה על תמונה יחידה אלא על חיבור של סימנים . זהו גם היתרון של בנק מטרות רחב :אם יעד הנהגה מתבטל ,אפשר להעביר את הכוח למערכי טילים והגנה בלי לבטל את כל המכה .הגמישות הפכה את הסיכון המודיעיני לניתן לניהול.

מודי והמסדרון ההינדו־ערבי – 25–26 בפברואר 2026

ב־25 בפברואר ,שלושה ימים לפני המתקפה ,הגיע ראש ממשלת הודו נרנדרה מודי לביקור מדיני בישראל .הביקור לא היה הפסקה מן המערכה המתקרבת , אלא תזכורת למה שעמד מאחוריה .בפרק הראשון ראינו כיצד הסכמי אברהם , ההתקרבות בין ישראל למדינות המפרץ והמסדרון הכלכלי הודו–המזרח התיכון–אירופה הציעו סדר אזורי חדש :טכנולוגיה ,סחר ,אנרגיה ותחבורה המחברים את הודו לאירופה דרך המפרץ וישראל.

הביקור הסתיים בהעלאת היחסים ל״שותפות אסטרטגית מיוחדת לשלום, חדשנות ושגשוג״ ובחתימת 16 הסכמים ומזכרי הבנות. הם עסקו, בין היתר, בבינה מלאכותית, סייבר, מוליכים למחצה, קוונטים, חלל, מחקר משותף, ניידות עובדים וכניסת 50 אלף עובדים הודים נוספים לישראל בחמש שנים. הצדדים התחייבו להאיץ הסכם סחר חופשי, לקדם את IMEC ואת I2U2 ולהעמיק שיתוף פעולה במים, חקלאות ומינרלים.

ביטחון היה אחד מעמודי הביקור ,אך לא פורסמה בו עסקת נשק חתומה אחת שניתן לכמת כמכירה סופית .ההסכמה הרשמית הייתה רחבה יותר :פיתוח וייצור משותפים והעברת טכנולוגיה ביטחונית .בדיווחים נמסר כי נדונו מערכות הגנה מפני טילים ,ובהן כיפת ברזל ,קלע דוד ומגן אור ,ושילובן בתעשייה ההודית ;כן נוהל משא ומתן על הזמנה גדולה של מערכות טילים ישראליות ,אך אין להציג דיווח על עסקה צפויה כחוזה שנחתם .זה היה יעד מדיני גדול בפני עצמו :השלמת רשת המחברת את הודו ,ישראל ,המפרץ וארצות הברית מול האסטרטגיה האיראנית של טילים ,חסימת הורמוז ושלוחים.

המסדרון ההינדו־ערבי אינו רק מסילת ברזל או כבל .הוא ביטוי לבחירה אסטרטגית של מדינות המפרץ לחבר את עתידן לכלכלה עולמית ,לטכנולוגיה ולהשקעות במקום לציר מהפכני .הודו זקוקה לאנרגיה ולנתיב מהיר לאירופה ; המפרץ מבקש לגוון את כלכלתו ;ישראל מציעה נמל ,טכנולוגיה וחיבור מערבי ; אירופה מבקשת חלופות לנתיבים התלויים ברוסיה או בתעלת סואץ .כל רכיב מחזק את האחר.

איראן ראתה ברשת הזאת איום משום שהיא מקטינה את חשיבותה ומחזקת את המחנה שמולה. סגירת הורמוז היא תמונת הראי של המסדרון: במקום תנועה חופשית — חסימה; במקום השקעה — סיכון; במקום שיתוף פעולה בין הודו, המפרץ וישראל — כפיית תלות בכוח האיראני. לכן ביקור מודי ערב המלחמה לא צריך להיות מוצג רק כאנקדוטה דרמטית. הוא מזכיר לקורא את נקודת הפתיחה של הספר ומראה שהמאבק עם איראן נסב גם על השאלה איזה מזרח תיכון יקום לאחר המלחמה.

הביקור כלל גם שיתוף פעולה ביטחוני וטכנולוגי שאינו נפרד מן המסדרון. הודו וישראל פיתחו במשך שנים יחסי נשק, מודיעין, חקלאות ומים. עבור הודו, ישראל היא מקור לטכנולוגיה ושותפה שאינה מציבה תנאים פוליטיים רבים; עבור ישראל, הודו היא מעצמה עולה ושוק עצום. כאשר מודי דיבר בכנסת והתחייב להתנגד לטרור, הוא נתן לישראל לגיטימציה מצד מדינה שאינה חלק מן המערב. יומיים לפני המלחמה, זה היה מסר שהסדר החדש סביב ישראל אינו מוגבל לארצות הברית ולאירופה.

יומיים של עמימות – 26–27 בפברואר 2026

מודי עזב את ישראל ב־26 בפברואר. כלפי חוץ נמשכה השגרה המדינית, אך הכוחות עברו להיערכות הסופית. בבחריין צומצם מטה הצי החמישי וכלי השיט יצאו מן הנמל. מטוסי תדלוק נפרסו בישראל, נושאות המטוסים תפסו עמדות ומערכי ההגנה הועמדו בכוננות. מדינות האזור קיבלו התרעות בלי שכל אחת מהן ידעה את מלוא התוכנית. ישראל נדרשה לשמור על הפתעה גם מול ציבור שכבר למד לזהות סימנים מקדימים.

במקביל נעשה מאמץ אחרון לשמר את המעטפת המדינית. כל עוד השיחות נמשכו, אפשר היה להציג את המלחמה כתוצאה של סירוב איראני ולא כברירה ראשונה. כל עוד טראמפ לא הודיע על החלטה, איראן נאלצה להחזיק כמה אפשרויות פתוחות. דווקא הנוכחות האדירה של הכוח האמריקאי יכלה להתפרש ככפייה לצורך הסכם. ההונאה לא נועדה לשכנע שאין סכנה, אלא להשאיר ספק לגבי השעה והיקף המכה. בתוך הספק הזה המתינה ישראל להזדמנות שבה הנהגת הביטחון האיראנית תצא מן המרחבים המוגנים.

גם ביקור מודי סייע לשמירת מראית העין. מדינה שעומדת לפתוח במלחמה יכולה עדיין לארח מנהיג, לחתום הסכמים ולדבר על מסחר. הפעילות המדינית שידרה המשכיות ולא מעבר למצב חירום. לאחר מכן נטען בהודו שהעיתוי הביך את מודי, וישראל הבהירה שהאישור הסופי ניתן רק לאחר שעזב. כך או כך, סמיכות הזמנים העניקה לביקור משמעות סמלית: העולם הישן של מלחמת הצירים והעולם החדש של המסדרונות עמדו זה ליד זה באותו שבוע.

טבלת מצבת הכוח האמריקאי

מרכיב	כמות / הרכב ערב המלחמה	תפקיד / הערה
כוח אדם	יותר מ־50,000	היקף שפורסם בראשית המבצע
נושאות מטוסים וכנפי אוויר	2	אברהם לינקולן וג׳רלד פורד; עשרות מטוסי אף־איי־18 בגרסאות אי ואף, ומטוסי אף־35 בגרסת סי
כלי שיט	כ־20 בסך הכול	בהם 13 משחתות וסיירות, כלי שיט קטנים וספינות סיוע
אף־22	לפחות 12	פריסה מתועדת בישראל
אף־35 יבשתיים	יותר מתריסר בירדן	לצד מטוסי אף־35 בגרסת סי על נושאות המטוסים
אף־15 בגרסת אי	עשרות	ריכוז משמעותי בירדן ובכווית; המספר הסופי לא פורסם
אף־16	עשרות	פריסה אזורית למשימות תקיפה והגנה
אף־איי־18 בגרסאות אי ואף	עשרות	שתי כנפי האוויר של נושאות המטוסים
תדלוק ותובלה	14 מתדלקים בישראל ועוד עשרות במרחב	קיי־סי־135, קיי־סי־46, סי־17 וסי־5 בגרסת אם
מודיעין, התרעה ולוחמה אלקטרונית	אי־3 בגרסת ג׳י, אי־איי־18 בגרסת ג׳י ומערכים נוספים	גילוי, הכוונת יירוט, דיכוי הגנה אווירית ושיבוש מכ״ם
הגנה אווירית	מערכי פטריוט ותאאד מתוגברים	הגנת בסיסים, ישראל ומדינות האזור

הכוח הושלם – 27 בפברואר 2026

בלילה שבין 27 ל־28 בפברואר הושלמו ההכנות. על המפה חולקה איראן למרחבי פעולה; באוויר הוצבו מטוסי קרב, תדלוק, התרעה, לוחמה אלקטרונית ותובלה; בים המתינו שתי קבוצות תקיפה של נושאות מטוסים וכוח גדול של משחתות וסיירות; ביבשה הוגנו בסיסים באמצעות Patriot ו־ THAAD. ישראל הכינה את מכת הפתיחה, ו־ CENTCOM המתין לאישור להפעיל את ״זעם אדיר״.

התחושה בישראל ובארצות הברית הייתה שהרגע בשל" .עם כלביא "ו"פטיש חצות "כבר הוכיחו שאפשר לחדור לאיראן ולפגוע בליבת תוכנית הגרעין .בנק המטרות גדל פי כמה ,מערכי ההגנה מופו ,הנהגת המשטר נחשפה והמחאות הראו עד כמה נשחקה הלגיטימיות שלה .איראן נראתה פגיעה יותר מאשר ביוני . מה שלא היה ידוע במלואו הוא כיצד תפעיל את הכוח שבנתה נגד ישראל , המפרץ ,הבסיסים האמריקאיים והספנות העולמית .בשעות שלפני היציאה לדרך התמקדו המתכננים בהזדמנות ;מחיר מכת הנגד עדיין היה בגדר הערכה.

ההכנה הישראלית כללה גם את העורף .מערכות חץ ,קלע דוד וכיפת ברזל נדרשו להתחלק בין טילים בליסטיים ,טילי שיוט ,כטב״מים ורקטות מלבנון .פיקוד העורף הכין הנחיות ,מערכי חילוץ ובתי חולים ,והמשק נדרש לאפשר המשך פעילות בסיסית תחת מטחים .כל מיירט שנשמר לישראל אינו זמין בהכרח להגנת בסיס אמריקאי ,וכל פגיעה במסלול או בנמל יכולה להשפיע על המשך התקיפה . לכן שיתוף הפעולה ההגנתי היה חלק מתוכנית האש עצמה .בלי יכולת לספוג את התגובה ,אין יכולת להתמיד בהתקפה.

השעות האחרונות – 28 בפברואר 2026

מכת הפתיחה נועדה תחילה לצאת בלילה ,אך המודיעין זיהה כי מועצת ההגנה האיראנית צפויה להתכנס בשעה 8:30 בבוקר במבנה מעל הקרקע בטהראן . בסמוך התכנסו בכירי מיניסטריון המודיעין .ההחלטה התקבלה :לדחות את הפתיחה ולכוון את המהלומה לשתי ההתכנסויות .זו הייתה המחשה אחרונה לעיקרון שליווה את כל ההכנות — התוכנית קבעה את היכולת ,אך המודיעין קבע את הרגע.

מטוסי חיל האוויר נערכו להמריא. המפקדות הישראליות והאמריקאיות הפעילו את מנגנוני התיאום. מערכי ההגנה עברו לכוננות, והעורף בישראל התקרב למצב חירום בלי לדעת עדיין שהמלחמה עומדת להתחיל. בצד האמריקאי נשלמו ההכנות לגל תקיפות רחב נגד ההגנה האווירית, מערכי הטילים, הצי והיעדים בדרום ובמזרח איראן. ישראל תפתח ראשונה. לאחר השלמת המהלומה יתקשר זמיר למפקד CENTCOM ויעביר את האישור. שתי מלחמות נפרדות, מתואמות עד הפרט האחרון, עמדו לצאת לדרך.

דחיית המתקפה מן הלילה לבוקר יצרה סיכון נוסף .ככל שממתינים ,גדל הסיכוי שהמטרה תעזוב ,שמזג האוויר ישתנה או שסימן כלשהו יעורר חשד .מנגד , פגיעה במועצת ההגנה ובמיניסטריון המודיעין יכולה לשבש את התגובה בשעות הקריטיות הראשונות .ההחלטה המחישה את הביטחון באחיזה המודיעינית :לא רק לדעת היכן נמצא מבנה ,אלא לעקוב אחר האנשים ולהתאים אליהם את השעה.

באותן שעות אחרונות כבר לא היה מקום לשאלה אם המלחמה תיפתח אלא רק אם כל החלקים יפעלו בסדר שנקבע .ישראל תכה ראשונה כדי לנצל הפתעה

ולפתוח את המרחב .לאחר מכן ייכנס הכוח האמריקאי וירחיב את הפגיעה אל מערכי הטילים ,ההגנה והצי .מדינות האזור יעברו למגננה ,והעורף הישראלי יספוג את התגובה .כך הסתיים תהליך שהחל בהחלטה איראנית לא לוותר על הגרעין :בשני חדרי פיקוד נפרדים ,אך מחוברים ,המתינו צה״לו סנטקום לאותה דקה.

העברת האישור מישראל לסנטקום לאחר מכת הפתיחה נועדה ליצור רצף ולא הפסקה .האמריקאים היו צריכים להיכנס כאשר ההגנה האיראנית מבולבלת ולפני שהיא משנה פריסה .במקביל היה צורך להימנע מחשיפת המהלך האמריקאי לפני שהישראלים הגיעו ליעדיהם .סדר הפעולות קבע מי נושא בסיכון הראשוני ומי מנצל את הפרצה .הקצינים האמריקאים הכירו בכך שחיל האוויר הישראלי מחזיק ביכולת הסיכול המורכבת ;ישראל הכירה בכך שרק ארצות הברית יכולה להביא את מסת האש והים הדרושה למערכה אזורית.

סיכום :מן ההצלחה אל המלחמה הבאה

הדרך ל־28 בפברואר לא הייתה רצף של כישלונות .היא התחילה דווקא בהצלחה מסחררת" .עם כלביא "ו"פטיש חצות "מנעו מאיראן לפרוץ לנשק גרעיני , פגעו ביכולותיה וקנו לישראל ולמערב זמן .אך הם לא שינו את החלטת המשטר להמשיך .איראן השתמשה בזמן כדי לשקם טילים וכטב"מים ,להעמיק פעילות גרעינית ,להכין את הורמוז ולבנות מחדש את חיזבאללה סביב נשק זול ושובר שוויון .ישראל השתמשה באותו זמן כדי להרחיב מודיעין ,לבנות מטרות ולהתכונן למחצית השנייה של 2026.

השבת הסנקציות החריפה את הלחץ ,המשבר הכלכלי שחק את אורח החיים והמחאות של דצמבר וינואר הפכו את לוח הזמנים .הן היו תעלול של ההיסטוריה : אירוע שאיש מן המתכננים לא יזם ,אך כולם נאלצו להגיב אליו .הטבח סנדל את טראמפ לאחר שהבטיח עזרה ,נתניהו הציג את הגרעין כעילה ואת חולשת המשטר כהזדמנות ,והמשא ומתן שלא הצליח נתן למלחמה את מסגרת המיצוי המדיני .בתוך שבועות נצבר במזרח התיכון כוח אמריקאי אדיר ,נבנתה חלוקת גזרות ונוצרה הזדמנות מודיעינית לפגוע בראש המשטר.

כמה שעות לפני הפתיחה באש נדמה היה שהמערכת כולה התחברה :הגרעין , המחאה ,נאט"ו ,המפרץ ,חיזבאללה ,הודו והמסדרון הכלכלי .ישראל וארצות הברית עמדו מוכנות למהלך שנועד למנוע את שיקום האיום ואולי להגשים חלום ישן .איראן עמדה מוכנה להפוך תקיפה על אדמתה למלחמה אזורית .בשעה 8:10 בבוקר 28 בפברואר 2026 ייצאו "שאגת הארי "ו"זעם אדיר "לדרך.

בדיעבד נראה המסלול אל 28 בפברואר ישר מכפי שהיה בזמן אמת .בכל שלב נותרה אפשרות אחרת :איראן יכלה לקבל פיקוח ,טראמפ יכול היה להסתפק בסנקציות ,המחאה יכולה הייתה להישאר כלכלית ,מדינות המפרץ יכולות היו לחסום את הפריסה והיעד המודיעיני יכול היה להיעלם .מלחמה אינה תוצאה של גורם יחיד אלא הרגע שבו החלופות נסגרות בזו אחר זו .בסוף פברואר הן נסגרו במהירות ,עד שהכוח שנועד להרתיע נעשה הכוח שיצא לתקוף.

18. הקרב הגדול נגד איראן

חלק ראשון – גדיעת הצמרת ופתיחת המערכה הגדולה – 28 בפברואר 2026

בבוקר 28 בפברואר 2026, לפי שעון ישראל, נפתחה המערכה הגדולה נגד איראן במכת אש שלא דמתה לשום פעולה קודמת שביצעו ישראל וארצות הברית נגד הרפובליקה האסלאמית. במשך שנים נבנה באיראן מערך שנועד לשרוד תקיפות נקודתיות: אתרי גרעין פוזרו והוטמנו, מתקני טילים הוקמו בעומק המדינה, מפקדות הועברו למתחמים מוגנים, מערכי הגנה אווירית נפרסו סביב טהראן ובסיסי חיל האוויר, והצי ומשמרות המהפכה התכוננו לעימות במפרץ הפרסי. אלא שהמערכה לא נפתחה בניסיון לפרוץ בהדרגה את המעטפת הזאת. היא נפתחה בפגיעה בצמרת שקיבלה את ההחלטות, במערכי ההגנה שנועדו להגן עליה ובמספר גדול של מטרות צבאיות כמעט בו־זמנית. בתוך פחות מדקה חוסל המנהיג העליון עלי ח'מינאי יחד עם עשרות מבכירי המשטר והמערכת הביטחונית. במקביל הותקפו משרד המודיעין והמועצה העליונה להגנה, ובאותו יום יצא חיל האוויר הישראלי למתקפה האווירית הגדולה בתולדותיו: כ־200 מטוסי קרב הטילו מאות חימושים על כ־500 מטרות. ארצות הברית פתחה במקביל את מבצע "זעם אדיר" והפעילה מן האוויר, הים והיבשה מערך תקיפה והגנה שנבנה במשך חודשים סביב איראן.

הפגיעה בח'מינאי ובצמרת הייתה תוצאה של מאמץ מודיעיני שנועד לייצר הזדמנות אחת ולא סדרה של ניסיונות. בחודשים שלפני המלחמה הורחב בנק המטרות באיראן במאות אחוזים, ובמהלך הבוקר של 28 בפברואר זוהו שתי התכנסויות נפרדות של בכירים בטהראן. אחת מהן הייתה קשורה למועצה העליונה להגנה, והשנייה כללה בכירים נוספים של המשטר. ההחלטה הייתה לתקוף כאשר הצמרת התכנסה ולא להמתין ללילה, גם במחיר של מבצע אווירי גדול ומורכב יותר. התקיפות בוצעו כמעט בו־זמנית כדי למנוע מן הבכירים לעבור למקלטים או להפעיל רצף פיקודי חלופי. בסיכום המבצע תואר האירוע כחיסול של ח'מינאי וכ־40 בכירים בתוך פחות מדקה.

באותו יום החלה איראן לירות בחזרה. התרעות נשמעו בישראל, בבסיסים אמריקאיים ובמדינות המפרץ, ומערכות הגנה אווירית נדרשו להתמודד עם טילים בליסטיים, כטב"מים וטילי שיוט. במפרץ החלו גם פעולות נגד כלי שיט, ובתוך ימים התברר שהמלחמה אינה מתנהלת רק מעל טהראן או מעל שמי ישראל. היא מתנהלת באותו זמן מעל קטאר, איחוד האמירויות, בחריין, כווית, סעודיה וירדן; בים הערבי ובאוקיינוס ההודי; במצר הורמוז; ובמערכת אנרגיה עולמית שהייתה תלויה בכך שמכליות ימשיכו לעבור בין איראן לעומאן.

מכאן נוצר הפרדוקס שיעמוד במסגרת הפרק כולו. במרחב הקונבנציונלי, ישראל וארצות הברית השיגו יתרון חד־משמעי. בתוך ימים נשחקה ההגנה האווירית האיראנית, משגרי טילים הושמדו בקצב גבוה, מתקני ייצור ותחזוקה נפגעו, מפקדות משמרות המהפכה ומנגנוני ביטחון פנים הותקפו,

והצי הסדיר הוכה עד שחלק גדול מכלי השיט הגדולים שלו שקע או יצא מכלל פעולה. חיל האוויר האיראני לא היה מלכתחילה גורם שהיה מסוגל להתמודד עם חילות האוויר הישראליים והאמריקאיים; מעט מטוסי הקרב והתקיפה שהיו יכולים להוות איום נקודתי הושמדו במהירות על הקרקע או בעת ניסיון להמריא, ושני מטוסי Su-24 איראניים אף הופלו בידי קטאר. עד 12 במרץ הודיע צה"ל כי יותר מ־250 כלי טיס איראניים הושמדו או הוצאו מכלל פעולה. עד 6 באפריל מנה CENTCOM יותר מ־13,000 מטרות שנפגעו ויותר מ־155 כלי שיט איראניים שניזוקו או הושמדו; בסיכום הישראלי נרשמו יותר מ־8,500 גיחות, כ־10,800 תקיפות, כ־250 מערכות הגנה אווירית שהושמדו והוצאה של כ־60% ממשגרי הטילים הבליסטיים ממעגל הלחימה.

אבל באותו זמן איראן הצליחה להחזיק בידה מנוף שהכוח הקונבנציונלי של יריביה התקשה לנטרל במהירות. היא סגרה למעשה את מצר הורמוז לתנועה חופשית, תקפה אוניות, איימה על מתקני גז ונפט של מדינות המפרץ, המשיכה לירות מאות טילים לעבר ישראל ומאות נוספים לעבר מדינות האזור, והכריחה את ארצות הברית להקדיש חלק גדול מהמערך שלה להגנה על בסיסים, ערים, מתקני אנרגיה ונתיבי שיט. בסיכום 40 הימים הראשונים שיוחס לתדרוך צה"לי, איראן שיגרה כ־550 טילים בליסטיים לעבר ישראל וכ־850 לעבר מדינות האזור. רק 39% מן הטילים הבליסטיים שלה הופנו אפוא לישראל. מנגד, יותר מ־70% מן הטילים שפגעו בישראל לאחר שלא יורטו נשאו ראשי קרב מצרר, וההגנה נאלצה להסתגל לאיום שקשה יותר ליירט לאחר התפזרות תתי־החימוש.

מבחינת טראמפ, ההישג הצבאי הפך בתוך חמישה שבועות לניצחון פירוס. הוא קיבל את תמונת הניצחון שחיפש בשדה הקרב – צמרת איראנית שנגדעה, צי שהושמד, חיל אוויר שלא הצליח להתייצב לקרב ואלפי מטרות שנפגעו – אבל לא הצליח להמיר אותה בכניעה שעליה הכריז ב־6 במרץ. הורמוז נשאר סגור כמעט לחלוטין למרות השמדת רוב הצי הסדיר; פינוי מוקשים וליווי של מאות מכליות תחת איום טילי חוף, כטב"מים וסירות מהירות דרשו כוח ימי גדול ומתמשך; בסיסים אמריקאיים ומתקני אנרגיה במפרץ נשארו תחת אש; ובעלות ברית מרכזיות בנאט"ו סירבו לשלוח כוחות למבצע פתיחת המצר. בתוך ארצות הברית עלו מחירי הדלק והאנרגיה, התמיכה הציבורית במלחמה נשחקה, ובפנטגון התחדדה השאלה כמה מיירטי Patriot ו־THAAD וכמה טילי Tomahawk אפשר להמשיך לצרוך בלי לפגוע בהיערכות לזירות אחרות. הסיכון לחיילים אמריקאיים כבר לא היה תיאורטי: מטוסים הופלו, בסיסים נפגעו וכוחות חילוץ נאלצו לפעול בתוך איראן. כאשר טראמפ הסכים ב־7–8 באפריל להפוגה ולמשא ומתן, הוא לא עשה זאת מפני שאיראן ניצחה את הצבא האמריקאי, אלא מפני שהמשך הפעלת העוצמה לא הבטיח את פתיחת הורמוז או את הכניעה ללא תנאים. מכאן ואילך יהיה הפער הזה – בין עליונות צבאית לבין מגבלת הכפייה – אחד המפתחות להבנת סיום המלחמה.

לכן הפרק יחולק לחמישה חלקים. הראשון הוא מכת הפתיחה וגדיעת הצמרת ב־28 בפברואר. השני יעסוק בשני מאמצי התקיפה – "שאגת הארי" הישראלית ו"זעם אדיר" האמריקאית – ובאופן שבו חולקה איראן בין כוחות שהשמידו בהדרגה את הכוח הקונבנציונלי ואת מערכי המשטר. החלק השלישי יתאר את התגובה האיראנית: הירי לישראל ולמדינות האזור,

הפגיעה בתשתיות, המערכה הימית וסגירת הורמוז. החלק הרביעי יתאר את גבולות הכוח שהתגלו לארצות הברית כאשר המלחמה התארכה, המיירטים והחימושים נשחקו, מדינות נאט"ו סירבו להצטרף למערכה הימית ומחירי האנרגיה הפכו את המלחמה לבעיה אמריקאית פנימית. החלק החמישי יעסוק בתקופה שמ־8 באפריל עד 17 ביוני: המעבר מתקיפות רחבות למלחמת כפייה, המצור האמריקאי, המשך השימוש האיראני בכוח, המשא ומתן שנכשל ושב ונפתח, והדרך אל המזכר שעליו יחתום טראמפ בוורסאי.

חלק שני – "שאגת הארי" ו"זעם אדיר" – 28 בפברואר עד 8 באפריל 2026

חלוקת איראן וההכנות למערכה

המבצע המשולב לא נבנה כמצב שבו שני חילות אוויר תוקפים את אותן מטרות באותו מרחב. עוד לפני 28 בפברואר חילקו הרמטכ"ל אייל זמיר ויו"ר המטות המשולבים האמריקאי דן קיין את איראן לגזרות פעולה: מערב איראן הוגדר כמרחב אחריות ישראלי; טהראן ומרכז המדינה הוגדרו כמרחבים שבהם יפעלו שני הצבאות; ודרום ומזרח איראן הוגדרו בעיקר כמרחב אמריקאי. בפברואר נערכו משחק מלחמה וקבוצת פקודות משותפת, ובארבעת החודשים שקדמו למלחמה הגדיל אמ"ן את בנק המטרות באיראן פי שישה עד שבעה. מאז "עם כלביא" זוהו יותר מ־5,000 מטרות חדשות. חלוקת העבודה הזאת מסבירה מדוע שתי המערכות נראו לעיתים שונות לחלוטין: ישראל התמקדה בהשגת חופש פעולה אווירי מעל מערב איראן ודרכו לטהראן, בציד משגרים, במפקדות ובמערכי המשטר; ארצות הברית הפעילה כוח גדול יותר גם בדרום, במזרח, לאורך החופים ובמרחב הימי, והביאה למערכה מפציצים אסטרטגיים, צוללות, נושאות מטוסים וטילי שיוט.

"שאגת הארי" – השגת העליונות האווירית

המאמץ הישראלי הראשון היה לפתוח את השמיים. במכת הפתיחה הותקפו מערכות הגנה אווירית אסטרטגיות, סוללות טילי קרקע־אוויר, מכ"מים ומרכזי שליטה במערב ובמרכז איראן. צה"ל דיווח שכבר בתוך 24 שעות השיג עליונות אווירית מעל חלקים נרחבים של איראן, ובהמשך הרחיב אותה לעבר טהראן. ביום השני נמשך ציד הסוללות לצד תקיפות נגד מערך הטילים הבליסטיים, ועד ערב 1 במרץ דיווח צה"ל על יותר מ־30 תקיפות ייעודיות נגד משגרים ומערכות הגנה. ההתקפות לא נועדו רק להרוס סוללות. הן נועדו להסיר שכבה אחר שכבה מן המערכת שמנעה ממטוסי הקרב לפעול בגובה, במשך שעות ובמרחק של יותר מאלף קילומטרים מבסיסיהם.

בימים הבאים הפכה העליונות האווירית לכלי עבודה. מטוסים ישראליים נכנסו שוב ושוב לאותם מרחבים, איתרו משגרים ניידים, מחסני טילים ומפקדות שהועתקו לאחר מכת הפתיחה, ותקפו גם צוותים שהגיעו לאתרים שנפגעו. ב־5 במרץ דיווח צה"ל כי יותר מ־300 משגרי טילים בליסטיים כבר הוצאו ממעגל הלחימה. באותו שלב נרשמו כ־1,600 גיחות וכ־4,000 חימושים, ובמהלך הימים שלאחר מכן המשיך חיל האוויר להעמיק את הפגיעה במערך ההגנה. ביום השישי העריך צה"ל שכ־80% ממערכות ההגנה האווירית האיראניות הושמדו וכי יותר מ־60% ממשגרי הטילים הבליסטיים נוטרלו. המספרים עוד ישתנו במהלך המערכה, אבל זו נקודת

הייחוס הראשונה: בתוך פחות משבוע איראן איבדה את היכולת לנהל הגנה אווירית רציפה מעל החלקים החשובים ביותר של המדינה.

הדבר אפשר לישראל לעבור מתקיפות שנועדו לפתוח נתיב לתקיפות שנועדו לפרק מערכים. ב־8 במרץ כבר דיווח צה"ל על כ־3,400 תקיפות ועל שימוש ביותר מ־7,500 חימושים. יותר מ־150 מערכות הגנה אווירית הושבתו, ומטוסי חיל האוויר פעלו גם נגד מפעלי ייצור טילים ומתקנים שסיפקו להם מנועים, דלקים ורכיבים. בשלב הזה כבר לא היה מדובר רק בהפחתת קצב השיגורים המיידי; היעד היה להאריך את הזמן שיידרש לאיראן לבנות מחדש את המלאי ואת יכולת הייצור לאחר שהמלחמה תסתיים.

המערך הבליסטי – ממשגרים לתעשייה

הטילים הבליסטיים היו המערכת האיראנית היחידה שיכלה להמשיך לפגוע בעומק ישראל גם כאשר חיל האוויר האיראני ומערכי ההגנה שלו נשחקו. לכן עבר מרכז הכובד הישראלי במהירות ממשגרי השטח אל שרשרת הייצור. בתחילת המלחמה התמקד צה"ל במשאיות משגר, אתרי אחסון, מנהרות ומחסנים במערב המדינה. לאחר שהשמים נפתחו, הרחיב את התקיפות למפעלי הנעה, מתקני דלק מוצק ונוזלי, מפעלי אלקטרוניקה ומערכות הנחיה. ב־4 במרץ נרשמו פגיעות במתחם ייצור הטילים חוג׳יר סמוך לטהראן, ובהן מבנים הקשורים לייצור חומרי הנעה ומנועים. במקביל הותקפו אתרים של Shiraz Electronic Industries ומתחמי תעשייה נוספים שהיו קשורים לייצור כטב"מים ואלקטרוניקה צבאית.

בשבועות הבאים נמשכה אותה שיטה. צה"ל עבר על המערך מן הקצה המבצעי לאחור: משגר שנמצא בשטח הושמד מיד; מחסן שזוהה הותקף לפני שצוותים יוכלו לפזר את תכולתו; מפעל או מעבדת פיתוח הותקפו כדי לצמצם את יכולת השיקום. לקראת סוף מרץ כבר דיווח צה"ל על מאות תקיפות נגד אתרי טילים ועל פגיעה ביותר מאלף אתרי ייצור נשק. בתחילת אפריל הותקפו גם מתקנים שנקשרו לייצור טילי שיוט, מפעל מרכזי לייצור טילים ומוקשים ימיים ומתקני מחקר דו־שימושיים. בנקודה הזאת הפגיעה במערך הטילים לא הייתה עוד סך של משגרים שהושמדו; היא הפכה למערכה נגד התעשייה שמאחוריהם.

פיקוד, משמרות המהפכה וביטחון הפנים

מכת הפתיחה חיסלה שכבת פיקוד אחת, אבל כדי למנוע את התאוששותה תקפה ישראל גם את המנגנונים שנועדו להחליף אותה. ב־2 וב־3 במרץ הותקפו מפקדות משמרות המהפכה, מטות חיל האוויר והחלל של הארגון, מרכזי מודיעין, אתרי כוח קודס ומפקדות ביטחון פנים. כבר בשלושת הימים הראשונים זוהו בתצלומי לוויין לפחות 15 תחנות משטרה או מבנים דומים שנפגעו בטהראן, ועד 10 במרץ אומתו לפחות 75 אתרי ביטחון פנים שניזוקו או הושמדו – תחנות משטרה, מטות חקירות, מפקדות ביטחון ציבורי ומחסומי בסיג'. בשבועות הבאים נוספו מאות מפקדות ומרכזי פיקוד ושליטה של משמרות המהפכה והבסיג' ברחבי איראן. בסיכום 40 הימים הוערך כי כ־1,000 אנשי בסיג' וכוחות ביטחון פנים נוספים חוסלו בתקיפות.

במהלך השבוע השלישי החריפה ישראל את התקיפות נגד מנגנוני הדיכוי עצמם. מפקדות משמרות המהפכה, מטות חיל האוויר והים של הארגון, מרכזי שליטה של הבסיג' ומפקדות חלופיות הותקפו כאשר אותרו. ב־17 במרץ חוסל מפקד הבסיג' גולאמְרזה סולימאני, ובאותה יממה הותקפו יותר מעשר עמדות בסיג' בלב טהראן. הרצף נועד למנוע היווצרות של שכבת פיקוד חדשה: מפקד שמונה במקום קודמו או מרכז שליטה שהועתק למבנה חלופי הפכו למטרה חדשה, כך שהמערכת נאלצה לעבור שוב ושוב בין מפקדות, קשרים ואנשי פיקוד.

הממד הזה התחבר במפורש למסר הישראלי לציבור האיראני. ערב נורוז, לאחר חיסול מפקד הבסיג' ועלי לאריג'אני, קרא נתניהו לאיראנים לצאת ולחגוג והבהיר שמטוסי חיל האוויר פוגעים באנשי מנגנוני הדיכוי ברחובות, בצמתים ובכיכרות. המסר לא הפך התקוממות עממית ליעד צבאי רשמי, אך הוא הצביע על כוונה ישראלית ברורה ליצור חלון שבו המשטר יתקשה יותר להפעיל את הכוחות ששימשו אותו לדיכוי הפגנות. מבחינה מבצעית, לכן, תקיפת תחנת משטרה או מפקדת בסיג' לא נועדה להפחית מיד את קצב הטילים לישראל; היא נועדה לקטוע פיקוד, לפזר כוחות ולצמצם את היכולת להחזיר שליטה מהירה לרחובות לאחר שהצמרת נפגעה.

התעשייה הצבאית, הגרעין והעומק

לאחר השבוע הראשון התפשטו התקיפות אל מערכי התעשייה והמחקר. מתקני טילים שכבר נפגעו ב־2024 וב"עם כלביא" הותקפו שוב כדי למנוע שיקום, ומתקנים חדשים שנחשפו מאז נוספו לבנק המטרות. המאמץ לא נשאר ברמת כמה מפעלי דגל: במהלך המלחמה מופו מאות מפעלים ובהם יותר מ־3,000 קווי ייצור הקשורים לטילים, כטב"מים, אלקטרוניקה וחימוש. ככל שהמערכה התקדמה, הותקפו לא רק משגרים ומחסנים אלא גם מתקני הנעה, מעבדות, קווי ייצור, תשתיות משרד ההגנה ומערכות אספקה שהפכו חומרי גלם למנועים, גופי טילים ורכיבי הנחיה.

גם התוכנית הגרעינית הותקפה לאורך החודש ולא רק בימי הפתיחה. ב־2 במרץ נפגע נתנז, ובתצלומי לוויין נראו נזקים במבני הכניסה למפעל ההעשרה התת־קרקעי. ב־3 במרץ הושמד מתחם מינזאדהיי הסודי מצפון־מזרח לטהראן, שאליו הועברו לאחר מלחמת 2025 תשתיות וקבוצת מדענים שעסקו ברכיב הנדרש לפיתוח נשק גרעיני. בסוף מרץ הרחיבה ישראל את התקיפות למתקן המים הכבדים בארָאכ ולמתקן יזד, שתואר כמתקן ייחודי הקשור להפקת חומרי גלם ולשרשרת האורניום, וכן למתקנים של קבוצת הנשק הגרעיני ולתשתיות מחקר, ייצור והגנה שסבבו את הפרויקט. התוצאה לא הייתה השמדה של כל ידע גרעיני באיראן, אך חלקים מן התשתית שנבנו מחדש לאחר 2025 שוב הושמדו או ניזוקו קשות, והיכולת להעביר את הפיתוח לאתר מוגן חדש הוכחה כפגיעה.

במקביל נמשך המאמץ נגד כוח האדם המקצועי של התוכנית. במינזאדהיי פעלה קבוצה של מדעני גרעין שזהותם ומספרם לא פורסמו, וב־23 במרץ הודיע נתניהו כי ימים ספורים קודם לכן חוסלו לפחות שני מדעני גרעין נוספים. המספר המצטבר המדויק של המדענים שחוסלו במהלך כל "שאגת הארי" לא פורסם באופן מלא, ולכן הפרק אינו מרחיב מעבר לנתון המאומת הזה. החשיבות המבצעית הייתה בכך שהתקיפות חיברו בין שלושה רבדים –

מתקן, ציוד ואנשי מקצוע – ונועדו להקשות על איראן לשחזר במהירות את הקבוצות והאתרים שהועברו למחתרת לאחר המערכה הקודמת.

בסוף מרץ כבר היה אפשר לראות את ההבדל בין תקיפת אתר נקודתי לבין שחיקת מערכת. נתנז, מינזאדהיי, אראכ ויזד לא מילאו אותה פונקציה: נתנז היה לב העשרת האורניום; מינזאדהיי שימש מאמץ חשאי של קבוצת הנשק; אראכ היה חלק מתשתית המים הכבדים; ויזד נקשר לשרשרת חומרי הגלם. תקיפה כרונולוגית של כל אחד מהם הרחיבה את הפגיעה מן ההעשרה עצמה אל מחקר הנשק, חומרי הגלם ותשתיות התהליך. בראשית אפריל, כאשר המערכה כבר התקרבה להפוגה, נותרו באיראן צנטריפוגות, אורניום מועשר וידע מדעי, אבל חלק משמעותי מן התשתית שאפשרה להפוך אותם לתוכנית צבאית רציפה היה שוב תחת אש ונדרש לשיקום.

הצי והים הכספי

המאמץ הישראלי נגד הים האיראני הגיע לשיאו באמצע מרץ. במפרץ הפרסי עיקר השמדת הצי בוצע בידי ארצות הברית, אבל ישראל הרחיבה את המערכה צפונה. ב־18 במרץ תקף חיל האוויר לפחות חמש ספינות טילים של הצי האיראני בים הכספי, וביום שלאחר מכן אישר צה"ל כי הותקפו עשרות כלי שיט בבנדר אנזלי, ובהם הפריגטה IRIS Deylaman מסדרת Moudge, לצד מפקדה ומספנה של המחוז הימי הרביעי. חלק מן הכלים נשאו יכולות נ"מ שעלולות היו לסכן את המטוסים, והתקיפה פגעה גם בציר הימי שבו השתמשה איראן למסחר ולקשר עם רוסיה.

זו הייתה הרחבה גאוגרפית של "שאגת הארי" עד הים הכספי ולמעשה לכל רוחבה של איראן. בנדר אנזלי נמצאת מאות קילומטרים מצפון לזירות שבהן נפתחה המערכה, הרחק מן המפרץ הפרסי ומנתיבי הפעולה האמריקאיים. העובדה שמטוסים ישראליים יכלו להגיע לשם, לתקוף פריגטה, ספינות טילים, כלי עזר, מפקדה ומספנה ולחזור, המחישה שהעליונות האווירית כבר אינה מסדרון במערב המדינה אלא חופש פעולה בעומק הצפוני שלה. התקיפה גם פגעה בציר הימי שקישר את איראן לרוסיה דרך הים הכספי והעביר מסר נוסף: גם אזור שנחשב מחוץ לטווח המלחמה הימית במפרץ לא היה עוד מקלט לצי או לתשתיות צבאיות.

ב־18–19 במרץ הותקפו בבנדר אנזלי עשרות כלי שיט ומתקנים. בין היעדים היו הפריגטה IRIS Deylaman, ארבע ספינות טילים, כלי עזר ומשמר חופים, מפקדת המחוז הימי הרביעי ומתקן תחזוקה ותיקון. בכך נשחק גם הצי הצפוני, שבניגוד לכוח שבמפרץ לא נדרש כלל להילחם בצי האמריקאי כדי להיפגע. מבחינת הגאוגרפיה המבצעית, זו הייתה אחת מנקודות השיא של המערכה: באותו חודש פעלו מטוסים ישראליים מן הגבול העיראקי ומערב איראן ועד טהראן, יזד, דרום המדינה והחוף הכספי – מרחב שממחיש עד כמה עמוק נשברה שכבת ההגנה האיראנית.

"זעם אדיר" – המאמץ האמריקאי

המערכה האמריקאית נפתחה בו־זמנית אך נבנתה אחרת. CENTCOM הפעיל מפציצי B-1, B-2 ו-B-52, מטוסי F-15, F-16, F/A-18, F-22 ו-F-35, מטוסי לוחמה אלקטרונית EA-18G ו-EA-37B, מטוסי מודיעין ותדלוק, כטב"מי MQ-9, מערכי Patriot ו-THAAD, HIMARS, נושאות

מטוסים, צוללות גרעיניות, משחתות וטילי שיוט. סוגי המטרות שנמנו במסמכי CENTCOM היו מפקדות ושליטה, מטות משמרות המהפכה, מערכי הגנה אווירית, אתרי טילים בליסטיים, מפעלי טילים וכטב"מים, מחסני נשק תת־קרקעיים, תשתיות תקשורת צבאית, ספינות וצוללות ואתרי טילי חוף־ים. זו לא הייתה רק שכבת סיוע לישראל. ארצות הברית ניהלה מערכה עצמאית רחבת היקף בתוך המסגרת המשותפת.

במערב ובמרכז איראן פעלו הכוחות האמריקאיים לעיתים באותם מרחבים שבהם פעל חיל האוויר הישראלי. בדרום ובמזרח, לעומת זאת, הם נשאו בחלק גדול יותר מן המשימה. מפציצים וטילי שיוט שימשו לפגיעה במטרות עמוקות ובמתקנים מבוצרים, בעוד מטוסי קרב וכלי טיס בלתי מאוישים פעלו נגד מטרות דינמיות שנחשפו לאחר התקיפה הראשונית. עד 6 במרץ דיווח CENTCOM כי במהלך השבוע הראשון נפגעו יותר מ־3,000 מטרות ו־43 כלי שיט איראניים נפגעו או הושמדו. עד 6 באפריל כבר עלה המספר ליותר מ־13,000 מטרות וליותר מ־155 כלי שיט שניזוקו או הושמדו.

שיטת התקיפה האמריקאית – מן המפציץ אל המטרה הדינמית

לאחר שבוע הפתיחה עבר המאמץ האמריקאי מן הפריצה הראשונית לשחיקה ממושכת של מטרות קשות ודינמיות. באמצע מרץ הופנו מפציצים וחימושים כבדים למתקני טילים, בסיסים ימיים ואתרים תת־קרקעיים בדרום ובמזרח, בעוד מטוסי קרב וכטב"מים חיפשו משגרים, מכ"מים וכלי שיט שיצאו ממחסה. ב־13 במרץ תקפה ארצות הברית את כל היעדים הצבאיים באי ח'ארג' אך נמנעה במכוון מהשמדת תשתית הנפט; ב־17–18 במרץ הופעלו חימושים חודרי בונקרים נגד תשתית טילי חוף־ים; ובשבוע האחרון של מרץ המשיכו גלי תקיפה נגד מערכי פיקוד, מכ"ם וייצור גם כאשר עיקר הצי כבר הושמד. כך השתנה סוג המטרות לאורך החודש בלי שהקצב המבצעי נפסק.

בסוף מרץ ובראשית אפריל התחדד הפער בין השמדה מהירה של כלי שיט לבין המערכה נגד התשתית החופית. בסיסים בבנדר עבאס, קשם, קונארכ ומרחבים נוספים הותקפו שוב כדי לפגוע במכ"מים, מחסני מוקשים, טילי חוף־ים ומרכזי שליטה. במקביל נמשכו תקיפות בעומק המדינה נגד מתקני טילים ותעשייה. הדגש הזה חשוב משום שבתחילת אפריל כבר לא היה לאיראן צי סדיר המסוגל להתייצב מול ארצות הברית, אך לאורך החוף נותרו מספיק חיישנים, משגרים, כטב"מים ומוקשים כדי לשמור את הורמוז מסוכן לתנועה מסחרית.

ב־3–6 באפריל נשמר קצב תקיפה גבוה גם כאשר התברר שההכרעה הצבאית אינה פותחת את המצר. CENTCOM המשיך להכות מטרות ימיות, טילים, הגנה אווירית ופיקוד, וב־6 באפריל כבר מנה יותר מ־13,000 מטרות ויותר מ־155 כלי שיט שנפגעו או הושמדו. באותו זמן נדרשו הכוחות להגן על בסיסים ומתקני אנרגיה במספר מדינות ולבצע חיפוש וחילוץ של צוות F-15E שהופל. זו הייתה תמונת סוף השלב: צבא שמסוגל להמשיך להגדיל את מניין המטרות, אבל נדרש להקצות חלק הולך וגדל מכוחו להגנה, חילוץ ולשמירת נתיבי השיט.

הבדל נוסף לעומת ישראל היה משקל האש מן הים. משחתות וצוללות אפשרו לפתוח גלים בלי להמתין להגעת מטוסים, ולפגוע במפקדות, מכ״מים

ומתקנים קבועים גם כאשר מזג האוויר או מצב התדלוק הקשו על גיחה ארוכה. Tomahawk שוגר מן הים הערבי, ממפרץ עומאן וממרחבים נוספים, והגיע אל המטרה במסלול נמוך. בתקיפות נגד תשתיות ימיות נוצר לעיתים רצף הפוך: חיישנים או מטוסים איתרו פעילות בחוף, חימוש מן הים פגע באתר, ואז כלי טיס חזרו למרחב כדי לפגוע בכלים או בצוותים שניסו לצאת ממנו. מבחינת איראן, לא היה עוד כיוון בטוח שממנו ניתן לשקם את המערכת.

הממד הימי – חיסול הצי הסדיר

הים היה המקום שבו הפער בין שתי המדינות היה הבולט ביותר. איראן בנתה במשך שנים שתי זרועות ימיות שונות: הצי הסדיר עם פריגטות, קורבטות, צוללות וכלי תמיכה; וצי משמרות המהפכה שהתבסס יותר על סירות מהירות, טילי חוף־ים, מוקשים וכלים קטנים. ארצות הברית החליטה לפגוע תחילה בכלים הגדולים ובמפקדות, ולשלול מאיראן את האפשרות להפעיל צי סדיר מול נושאות המטוסים והמשחתות האמריקאיות. כבר ב־4 במרץ אמר מפקד CENTCOM אדמירל בראד קופר כי יותר מ־20 כלי שיט איראניים הותקפו או הוטבעו וכי אין כלי שיט איראני אחד שנע באותו זמן במפרץ הפרסי, במצר הורמוז או במפרץ עומאן.

האירוע החריג ביותר התרחש הרחק מן המפרץ. הפריגטה IRIS Dena, מסדרת Moudge, הייתה בדרכה חזרה מתרגיל ימי בהודו כאשר צוללת אמריקאית עקבה אחריה באוקיינוס ההודי. ב־4 במרץ, כ־19 מייל ימי מדרום לעיר גאלה בסרי לנקה, שוגר לעברה טורפדו כבד Mk-48 והיא טבעה. זו הייתה הפעם הראשונה מאז מלחמת העולם השנייה שבה צוללת אמריקאית הטביעה כלי שיט אויב בטורפדו בקרב. המניין הסופי נשאר שנוי במחלוקת: סרי לנקה דיווחה תחילה על 87 גופות ועל 32 ניצולים; צבא איראן מסר ב־8 במרץ כי לפחות 104 מאנשי הצוות נהרגו ו־32 נפצעו; ובהמשך הוטסו מאי סרי לנקה לאיראן 84 גופות שאותרו וזוהו. לכן המספר הזה יופיע בפרק כפי שהוא במקורות: לפחות 104 הרוגים לפי צבא איראן, 32 ניצולים שחולצו, ו־84 גופות שהוחזרו בפועל – בלי ליישב באופן מלא פער שהמקורות עצמם לא פתרו.

במקביל הותקפו בבנדר עבאס ובסביבתו כלי השיט ששימשו את איראן לבסיסים צפים ולנשיאת כטב"מים. Shahid Bagheri, אוניית מכולות שהוסבה לנושאת כטב"מים עם סיפון טיסה, נפגעה כבר בשעות הראשונות של המלחמה. Shahid Mahdavi, בסיס צף של משמרות המהפכה שהוסב אף הוא מאונייה מסחרית, נפגע בתקיפות בתחילת מרץ; תצלומי לוויין מאוחרים יותר הראו אותו שקוע חלקית. גם IRIS Makran, מכלית ענק שהוסבה לבסיס קדמי של הצי, נפגעה בבנדר עבאס ועלתה באש, וכלי השיט IRIS Kurdistan ניזוק. במקרים שבהם קיימת מחלוקת אם כלי מסוים טבע לחלוטין או נותר מונח על קרקעית הנמל, נשתמש בניסוח "נפגע והוצא מכלל פעולה" ולא נרחיב את הנתון מעבר למה שניתן לאמת.

האמריקאים לא הסתפקו באוניות. אתרי טילי חוף־ים, מחסני מוקשים, בסיסי צוללות ומפקדות צי הותקפו לאורך החוף. ב־10 במרץ הושמדו 16 כלי שיט שיועדו להנחת מוקשים בקרבת הורמוז. ב־17 וב־18 במרץ הותקף אתר של טילי שיוט נגד ספינות באמצעות מספר חימושים חודרי בונקרים במשקל

5,000 ליברות. בהמשך מרץ ובראשית אפריל נמשכו התקיפות נגד מכ"מים, בסיסים ומערכי אש חופיים, כך שהשמדת הספינות לוותה בפגיעה במעטפת שהייתה אמורה לאפשר להן לפעול. עד תחילת אפריל כבר איבד הצי הסדיר את רוב כלי השיט הגדולים שלו, אך – כפי שיתברר בחלק הימי – אובדן הצי לא היה שקול לפתיחת הורמוז.

החוף הדרומי לאחר השמדת הצי

לאחר שהכלים הגדולים הוטבעו או נלכדו בנמלים, המאמץ האמריקאי עבר מן הספינות עצמן אל המעטפת שאפשרה לאיראן להמשיך לאיים על השיט. בבנדר עבאס, בקשם, באזור קונארכ ובמתקנים לאורך מפרץ עומאן הותקפו מכ״מי חוף, אתרי שליטה, מחסנים, סירות מהירות, משגרי טילים נגד ספינות ותשתיות ששימשו להפעלת כטב״מים. ההיגיון היה פשוט: פריגטה שנמצאת על קרקעית הים כבר אינה מטרה, אבל מכ״ם חוף שממשיך לזהות מכלית במרחק עשרות קילומטרים יכול להזין כטב״ם או טיל גם בלי צי סדיר. לכן חיסול הצי לא סיים את המערכה הימית האמריקאית; הוא שינה את רשימת המטרות שלה.

גם בסיסי הצוללות והכניסות לנמלים טופלו כחלק מאותו מאמץ. הכוח האמריקאי ניסה למנוע מכלי שנותר כשיר להיעלם במפרץ, ולפגוע מראש באמצעים שיכלו להניח מוקשים בצירים שבהם יידרשו מאוחר יותר המשחתות ואוניות הסוחר לעבור. הפעולה הזאת הייתה קונבנציונלית לחלוטין: פגיעה בבסיסים, כלי שיט ומערכי חוף. היא השיגה תוצאה ברורה בהשמדת הצי האיראני, אך כפי שנראה בחלק הבא, לא פתרה את הבעיה שהייתה חשובה יותר לשוק העולמי – עצם היכולת להעביר מכלית דרך הורמוז בביטחון.

הפגיעה מן האוויר, היבשה והים

"זעם אדיר" נשען גם על היכולת לייצר אש ממספר כיוונים בעת ובעונה אחת. משחתות וצוללות שיגרו טילי Tomahawk לעבר מטרות בעומק איראן; מטוסי חמקן ומפציצים תקפו מתחמים מבוצרים; מטוסי קרב פעלו מעל אזורים שבהם ההגנה האווירית כבר נשחקה; ומערכי קרקע השלימו אש נגד מטרות שזוהו בזמן אמת. CENTCOM תיאר יותר מ־4,000 מן המטרות שהותקפו עד תחילת אפריל כ"מטרות דינמיות" – מטרות שהתגלו במהלך הלחימה והועברו במהירות מחיישן לחימוש. המערכה האמריקאית נועדה לכן לא רק להשמיד רשימה שהוכנה מראש אלא להמשיך לייצר מטרות מהר יותר מכפי שהאיראנים יכלו להזיז, להסתיר או לבנות מחדש את המערכים.

רשת הקרב האמריקאית – מודיעין ,תדלוק והגנה

מאחורי גלי התקיפה עמדה מערכת גדולה בהרבה מן המטוסים שנראו מעל איראן. מפציצי B-2 ו־ B-52 לא פעלו לבדם. לצדם פעלו מטוסי התדלוק KC-135 ו־ ,KC-46 שיצרו נתיבי תדלוק מעל המרחב; מטוסי RC- E-2D, 135 ו־ U-2 סיפקו תמונת אוויר ומודיעין; מטוסי EA-18G ו־ EA-37B פעלו נגד מערכי מכ״ם ותקשורת; ומטוסי E-11A סייעו בשמירת הקישוריות בין הכוחות האוויריים, הימיים והיבשתיים. במקביל, מטוסי התובלה C-17 ו־-C 130J קיימו את שרשרת האספקה לבסיסים שנדרשו לפעול בקצב מלחמה במשך שבועות. העובדה ש־CENTCOM מנה באותו דף נתונים מפציצי

חמקן, מטוסי לוחמה אלקטרונית ותדלוק, כטב״מים, נושאות מטוסים, צוללות ומשחתות, לצד מערכות Patriot ו־THAAD ממחישה כי המבצע נבנה כרשת רב־זרועית ולא כסדרה של גיחות נפרדות.

המשמעות המבצעית ניכרה במיוחד בדרום איראן .כאשר מטוס קרב או כטב״ם איתר משגר ,מכ״ם או רכב פיקוד ,המטרה לא הייתה חייבת להמתין לאותו כוח שזיהה אותה .המידע עבר למרכזי השליטה ,הותאם לחימוש הזמין ונמסר למטוס ,למשחתת או למפציץ שנמצאו במיקום המתאים .מטרות קבועות – בונקרים ,מפעלים ,מפקדות ובסיסים – יכלו להיכלל בגלל שתוכנן מראש ;מטרות ניידות – משגרים ,כלי רכב ,אנטנות ומפקדות חלופיות – עברו למסלול תקיפה מהיר יותר .החלוקה הזאת אפשרה להפעיל את החימושים הכבדים על מטרות שלשמן נדרשו ,ולא לבזבז אותם על כל יעד שהתגלה בשטח.

במקביל הוחזק מערך הגנה שלם סביב הכוח התוקף .Patriot ו־ THAAD נפרסו להגנת בסיסים ומרכזים לוגיסטיים, משחתות Aegis סיפקו שכבה נוספת נגד טילים בליסטיים וכטב״מים, ומטוסי קרב נשארו בכוננות ליירוט. לכן כל גידול באש האיראנית יצר עומס כפול: הוא לא רק איים על בסיס או מתקן במפרץ, אלא גם משך מטוסים, מכ״מים ומיירטים מן המערכת שתמכה בהמשך התקיפות באיראן. כבר בשלב הזה נוצר הקשר הישיר בין המערכה הקונבנציונלית לבין המגבלה שתבלוט באפריל – ככל שהכוח האמריקאי תקף עמוק יותר, כך נדרש להחזיק מעטפת הגנה רחבה יותר סביב כל המרחב שממנו יצא.

עד 6 באפריל מנה CENTCOM יותר מ־13,000 מטרות ויותר מ־155 כלי שיט איראניים שנפגעו או הושמדו. המספר אינו אומר שכל אחת מ־13 אלף המטרות הייתה אתר אסטרטגי נפרד; חלקן היו רכיבים בתוך אותה מערכת – מכ״ם, משגר, מחסן, מרכז שליטה או כלי שיט באותו בסיס. דווקא הפירוק הזה לרכיבים מסביר את השיטה. במקום להסתפק בהשמדת בסיס ולצפות שהמערך יקרוס, האמריקאים תקפו את אמצעי הגילוי, את הפיקוד, את החימוש, את הפלטפורמה ואת תשתית התחזוקה. עד תחילת אפריל המערכה האמריקאית כבר לא עסקה בפתיחת שמי איראן בלבד, אלא בפירוק היכולת של המשטר להחזיק מערכים צבאיים שלמים לאורך זמן.

במקביל המשיכה ארצות הברית להגן על בסיסיה ועל מדינות המפרץ. Patriot, THAAD, משחתות עם מערכות Aegis ומטוסי קרב נדרשו ליירט טילים וכטב"מים ששוגרו לעבר בסיסים, ערים ומתקני אנרגיה. בכך נוצרה כבר בשבועות הראשונים מגבלה שלא הייתה קשורה לשאלה אם ארצות הברית יכולה להשמיד עוד מטרה באיראן. היא הייתה קשורה לכמות המיירטים שנדרשה כדי להמשיך להגן על מאות נקודות במרחב גדול בזמן שאיראן מפזרת את האש. המגבלה הזאת תהפוך באפריל לשאלה פוליטית ואסטרטגית, אבל בתקופת התקיפות הרחבות היא עדיין לא עצרה את האש האמריקאית.

ב־6 במרץ, לאחר שבוע של פגיעה בצמרת, בצי, בטילים ובהגנה האווירית, העלה טראמפ את הרף המדיני. הוא כתב כי לא תהיה עסקה עם איראן אלא "כניעה ללא תנאים". מאוחר יותר הסביר שכניעה כזאת אינה חייבת להיות טקס פורמלי; מבחינתו היא יכולה להיות מצב שבו איראן אינה מסוגלת עוד להילחם או לאיים על ארצות הברית. באותו שלב הדרישה

נראתה תואמת את תמונת שדה הקרב: הכוח המשולב התקדם במהירות בתוך איראן והמשטר ספג מכות קשות. אלא שהדרישה הזאת תהפוך בתוך חודש לנקודת השוואה חשובה, משום שההסדר שאליו תנסה ארצות הברית להגיע באפריל יהיה רחוק מאוד מכניעה ללא תנאים.

טבלה 18.1 – פגיעה במערכים צבאיים וביטחון פנים, 28.2–8.4.2026

תחום	בסיס להשוואה	פגיעה עד 8.4	דוגמאות מרכזיות	מצב לאחר 40 יום
הגנה אווירית	מערך ארצי של סוללות טק"א, מכ"מים ושליטה	כ־250 מערכות הגנה אווירית הושמדו; רוב המערך האסטרטגי נשחק	מערכות סביב טהראן, מערב ומרכז איראן; מכ"מים ומרכזי שליטה	עליונות אווירית ישראלית־אמריקאית רחבה; נותרו מערכים מקומיים ושיקום החל מיד
טילים בליסטיים	מאות משגרים ומערך מנהרות, אחסון וייצור	כ־60% מן המשגרים הוצאו ממעגל הלחימה; מאות משגרים הושמדו כבר בימים הראשונים	חוג'יר, בסיסי טילים במערב ובמרכז, מתקני הנעה ומנועים	יכולת השיגור נמשכה אך בקצב נמוך יותר; בסיס הייצור נפגע עמוקות
חיל האוויר האיראני	צי מיושן יחסית של מטוסי קרב/תקיפה ומסוקים	יותר מ־250 כלי טיס הושמדו או הוצאו מכלל פעולה עד 12.3	F-4/F-5 הושמדו בעת ניסיון המראה; שני Su-24 הופלו בידי קטאר	לא היווה גורם משמעותי במאבק על העליונות האווירית
כטב"מים וטילי שיוט	מפעלי ייצור, מחסנים, בסיסי הפעלה ומרכזי פיקוד	מאות אתרי אחסון/ייצור ותשתיות הפעלה נפגעו	מתקני חיל האוויר והחלל של משמרות המהפכה, קווי ייצור ואלקטרוניקה	הירי נמשך, אך התשתית נדרשה להתפזר ולהישען על מלאים
צי סדיר ומשמרות המהפכה	צי סדיר לצד צי אסימטרי של סירות, מוקשים וטילי חוף	יותר מ־155 כלי שיט נפגעו או הושמדו עד 6.4	IRIS Dena; Shahid Bagheri; Shahid Mahdavi; Makran; צי הים הכספי	הצי הסדיר הוכה קשות; יכולת הכפייה בהורמוז נותרה בזכות חוף, מוקשים וכטב"מים

מצב לאחר 40 יום	דוגמאות מרכזיות	פגיעה עד 8.4	בסיס להשוואה	תחום
רצף הפיקוד נפגע שוב ושוב, אך המשטר הקים שכבות חלופיות	ח'מינאי, הנהגת ביטחון, מטות IRGC ומפקדות חלופיות	40 בכירים חוסלו במכת הפתיחה; עשרות בכירים נוספים בהמשך	צמרת מדינית־ביטחונית, מטות ומפקדות חלופיות	פיקוד ומשמרות המהפכה
יכולת הדיכוי נפגעה מקומית ונאלצה לעבור למפקדות חלופיות	+15 תחנות משטרה/מבנים דומים בטהראן ב־1–3.3; +10 עמדות בסיג' בלב טהראן ב־17.3	כ־1,000 אנשי בסיג' וביטחון פנים חוסלו; לפחות 75 אתרים אומתו כנפגעים כבר עד 10.3	רשת ארצית של מטות, תחנות, מחסומים ומרכזי שליטה	בסיג' וביטחון פנים
חלקים מרכזיים נדרשו לשיקום; אורניום, צנטריפוגות וידע לא נעלמו לחלוטין	נתנז, מינזאדהיי, אראכ, יזד	מספר מתקנים מרכזיים נפגעו או הושמדו; לפחות שני מדענים נוספים חוסלו בהמשך מרץ	נתנז, תשתיות נשק, מים כבדים וחומרי גלם	גרעין

טבלה 18.2 – תקיפות מאומתות נגד תשתיות, אנרגיה ותעשייה, 28.2–8.4.2026

משמעות עד 8.4	מתקנים מרכזיים	פגיעה בכושר הייצור	בסיס להשוואה	סוג
פגיעה בהכנסות, חומרי גלם ובשרשרת הייצור הצבאית־תעשייתית	מתקנים בדרום איראן ובמרחבי תעשייה מרכזיים	כ־75% מכושר הייצור הפטרוכימי נפגע	בסיס ייצור ארצי גדול המשמש גם חומרי גלם לתעשייה	פטרוכימיה
הפחתת כושר עיבוד ופגיעה במנוף אנרגיה מרכזי	מתקני עיבוד וגז בדרום	כ־23% מכושר עיבוד הגז נפגע	מתקני עיבוד בדרום ובאזור South Pars / Asaluyeh	גז ועיבוד גז

משמעות עד 8.4	מתקנים מרכזיים	פגיעה בכושר הייצור	בסיס להשוואה	סוג
פגיעה בייצור אזרחי ובאספקת חומר גלם לתעשיות ביטחוניות	מפעלי פלדה ותעשייה כבדה במספר מחוזות	כ־40% מכושר ייצור הפלדה נפגע	תעשיית פלדה ארצית המספקת גם לתעשייה הכבדה	פלדה
יכולת הייצור החדשה נשחקה ונדרשה להישען יותר על מלאים קיימים	חוג'יר, מתקני הנעה, אלקטרוניקה ומשרד ההגנה	מספר גדול של קווי ייצור, מפעלי מנועים וחומרי הנעה נפגעו; לא פורסם אחוז ארצי אחיד	מאות מפעלים ויותר מ־3,000 קווי ייצור שמופו	תעשיית טילים
שיקום נדרש בכמה תתי־מערכות; הידע והמלאי לא הושמדו לחלוטין	נתנז, מינזאדהיי, אראכ, יזד	פגיעה קשה במספר חוליות שונות; אין אחוז ייצור אחיד אמין	מערכי העשרה, נשק, מים כבדים וחומרי גלם	גרעין
הכבדה על העברת כוח וחומרי גלם, בלי השבתה מלאה של הרשת	צירי שינוע ומתחמי תעשייה	פגיעות נקודתיות מאומתות; אין אחוז ארצי	גשרים, מסילות ומתקנים ששימשו שינוע וייצור	תחבורה ותשתית תעשייתית

הערה: הטבלה כוללת רק פגיעה ישירה שאומתה. האחוזים מתייחסים לכושר ייצור או עיבוד – לא ליצוא – ולכן אינם בני־השוואה למדדי יצוא שפורסמו במקורות אחרים.

טבלה 18.3 – מאזן המערכה הקונבנציונלית עד 8 באפריל

הערה	ארצות הברית	ישראל	מדד
סיכום צה"לי לאחר 40 ימי לחימה	כ־17,000 חימושים	כ־19,000 חימושים	חימושים שהופעלו
שיטות הספירה שונות ולכן אין לחבר את הנתונים ישירות	CENTCOM הפעיל עשרות סוגי כלי טיס, מפציצים, מטוסי קרב ומודיעין	יותר מ־8,500 גיחות ויותר מ־1,000 מטוסי תקיפה בסיכום הראשוני	גיחות/מטוסי תקיפה

מדד	ישראל	ארצות הברית	הערה
מטרות/תקיפות	כ־10,800 תקיפות וכ־4,000 מטרות עיקריות במאמץ הישראלי	יותר מ־13,000 מטרות במאמץ האמריקאי עד 6.4	קיימת חפיפה בחלק מהמטרות המשותפות
מערכות הגנה אווירית	כ־250 מערכות הושמדו במאמץ הישראלי	יותר מ־1,500 מטרות הגנה אווירית נכללו בתקיפות האמריקאיות	נתוני קטגוריה שונים
משגרי טילים	כ־60% הוצאו ממעגל הלחימה	מאות אתרי אחסון וייצור טילים הותקפו	המאמץ היה משולב
כלי שיט	תקיפות בים הכספי, לרבות עשרות כלי שיט בבנדר אנזלי	יותר מ־155 כלי שיט איראניים נפגעו או הושמדו עד 6.4	עיקר השמדת הצי במפרץ בוצע בידי ארה"ב

חלק שלישי – התגובה האיראנית: אש, מצר והישרדות א־סימטרית – 28 בפברואר–8 באפריל 2026

התגובה הראשונה – פיזור האש על פני המרחב

איראן החלה להגיב עוד בשעות הראשונות של 28 בפברואר. במקום לרכז את מלוא האש בישראל, כפי שעשתה במתקפות הישירות של 2024 ובמערכה הקודמת, היא פיזרה את השיגורים על פני מרחב גדול בהרבה. טילים בליסטיים וכטב"מים נורו לעבר ישראל, אבל במקביל הותקפו בסיסים אמריקאיים בבחריין, כווית, קטאר, איחוד האמירויות וירדן. כבר ביום הראשון נגרם נזק במרפאה בבסיס אל־עודייד שבקטאר, במסלול בבסיס עלי א־סאלם בכווית ובבסיס מוואפק א־סלטי בירדן. בעיר תל אביב ובבני ברק נרשמו פגיעות, ובתל אביב נהרג אזרח ונפצעו נוספים. באותו יום נרשמו כעשרים מטחים בליסטיים לעבר ישראל, לצד יותר מעשרה כטב"מים שיורטו בדרכם לשטח המדינה.

הבחירה לפזר את האש נבעה גם מן המציאות שנוצרה באיראן. ככל שמערך המשגרים במערב המדינה נפגע, הפך כל משגר ששרד לנכס שצריך לשמור עליו. שיגור מטח גדול מאותו מרחב חשף את אזור הפעולה, את נתיבי התנועה ואת הכוח המסייע. חיל האוויר הישראלי ניצל את החתימות האלה כדי לצוד משגרים לאחר הירי או בזמן ההכנה. לכן כבר במהלך השבוע הראשון החלו האיראנים להקטין חלק מן המטחים, לשנות את שעות השיגור ולפזרם בין חזיתות. במקביל הם הגדילו את השימוש בכטב"מים, שטילי נ"מ ומטוסי קרב נדרשו ליירט לאורך מסלולים ארוכים מעל עיראק, ירדן והמפרץ.

ב־5 במרץ העריך הפנטגון כי איראן כבר שיגרה יותר מ־500 טילים בליסטיים וכ־2,000 כטב"מים לעבר מטרות באזור מאז תחילת המלחמה.

באותן יממות נמשכו מטחים לישראל, אך חלק הולך וגדל מן האש הופנה למדינות המארחות כוחות אמריקאיים. ב־5–6 במרץ נורו טילים וכטב"מים לעבר כווית, סעודיה, בחריין, איחוד האמירויות, קטאר ועיראק; סעודיה דיווחה על יירוט ארבעה טילים ועשרה כטב"מים, ואיחוד האמירויות דיווחה על עשרות כטב"מים ותשעה טילים בליסטיים בפרק זמן של יממה. ההגנה האזורית עמדה בלחץ, אך בשלב הזה לא איבדה את יכולתה ליירט.

האש לעבר ישראל – מירי מסיבי לשחיקה

בישראל נוצר כבר בימים הראשונים דפוס שילווה את כל ארבעים הימים: התרעה רחבה, ירי במספר מטחים לאורך היממה, יירוט מחוץ לאטמוספרה או בגובה רב, ולעיתים פגיעה של טיל שלא יורט או של שברי יירוט. ב־6 וב־7 במרץ נרשם רצף של התרעות ושיגורים לאורך שעות היום והלילה; ב־7 במרץ בלבד פורסמו התרעות על שיגורי טילים מאיראן בשבע נקודות זמן שונות, ובאותו יום כבר יורטו יותר מ־110 כטב"מים איראניים מאז תחילת המבצע.

ב־9 במרץ נמשך הרצף, עם התרעות בשעות הבוקר, הצהריים, אחר הצהריים והלילה. המטח לא עצר את התקיפות באיראן; באותו יום פתח צה"ל בשני גלי תקיפה בטהרן. זו הייתה אחת התכונות הבולטות של המערכה: העורף הישראלי היה תחת אש, אבל חיל האוויר לא נדרש להפסיק את המאמץ ההתקפי כדי לעבור כולו להגנה. חלוקת העבודה בין חץ, קלע דוד, מערכות אמריקאיות, מטוסי קרב ומערכי ההתרעה אפשרה להמשיך להוציא מטסים לאיראן גם בזמן התרעות בישראל.

הירידה בקצב השיגורים לא הייתה רציפה. היו ימים שבהם איראן הגדילה שוב את מספר המטחים, במיוחד לאחר פגיעה בצמרת או במערך טילים. אולם היכולת לשגר מאות טילים בזמן קצר נשחקה. צה"ל המשיך לדווח על השמדת משגרים, על פגיעה במפקדות חיל האוויר והחלל של משמרות המהפכה ועל תקיפת מרכזים שנועדו לסנכרן את הירי. ב־8 במרץ הותקף מטה חיל האוויר של משמרות המהפכה בלב טהרן, שאותו הציג צה"ל כמרכיב במערכת הסנכרון של השיגורים.

באמצע מרץ הופיע שינוי נוסף: שימוש תדיר יותר בראשי קרב מצרר. הטיל לא נדרש לפגוע ישירות בבניין אחד. בגובה שנקבע מראש התפזר ראש הקרב למספר רב של תתי־חימושים, וכל אחד מהם יכול היה ליפול במיקום אחר. מנקודת המבט של מערך ההגנה, יירוט הטיל לפני הפיצול עדיין היה הפתרון הרצוי; לאחר הפיצול, אזור הסיכון גדל. הציבור הוזהר מפני תתי־חימוש שלא התפוצצו, ופגיעות במרכז הארץ המחישו שהשימוש במצרר מאפשר לאיראן להגדיל את שטח הנזק גם כאשר מספר הטילים במטח קטן. בסיכום ארבעים הימים התברר כי יותר מ־70% מן הטילים שפגעו בישראל לאחר שלא יורטו נשאו ראשי קרב מצרר, ושיעור היירוט הכולל של הטילים היה כ־84%.

ב־17–18 במרץ נרשמה סדרה נוספת של פגיעות במרכז. טילים פגעו ברמת גן ובסביבת בני ברק, נגרם נזק גם לתשתיות תחבורה, ושני אזרחים נהרגו באחת היממות הקשות של התקופה. במקביל המשיכו מטוסים ישראליים לתקוף את מערך השיגור בתוך איראן. איראן ניסתה לייצר תחושה שההפצצות בעומק המדינה אינן מפחיתות את יכולתה להגיע לגוש דן; צה"ל,

מצדו, ביקש לצמצם את מספר המשגרים והטילים הזמינים כך שגם אם הירי יימשך, נפחו יקטן.

נקודת הייחוס הרביעית הגיעה לקראת 24–26 במרץ. באותם ימים נרשמו שוב מטחים רבים לעבר ישראל, כולל שימוש בטילי מצרר, אך קצב האש כבר היה נמוך משמעותית מהימים הראשונים. תשעה גלי טילים נורו בתוך יממה סביב 24 במרץ. ב־26 במרץ נורו שמונה גלים נוספים, ופגיעת מצרר בתל אביב גרמה לפציעות. במקביל נמשכה האש האזורית: סעודיה, כווית, בחריין ואיחוד האמירויות דיווחו על עשרות כטב"מים וטילים.

בתחילת אפריל ירד מספר המטחים עוד יותר. ב־31 במרץ נרשמו שלושה מטחים בלבד – המספר היומי הנמוך ביותר עד אז – וב־1 באפריל נורו חמישה מטחים. זה לא היה שקט. איראן עדיין הייתה מסוגלת להפעיל את פיקוד העורף, לשגר טילים אל מרכז הארץ ולחייב את מערכי ההגנה להוציא מיירטים יקרים, אך לא חזרה להיקפי האש של 28 בפברואר ותחילת מרץ. בסיכום ארבעים הימים שפורסם לאחר מכן נמסר כי איראן שיגרה כ־550 טילים בליסטיים לעבר ישראל, בעוד כ־850 שוגרו לעבר מדינות אחרות באזור.

טבלה 18.4 – השיגורים האיראניים לעבר ישראל, 28.2–8.4.2026

פגיעה משמעותית	נפגעים	היקף הירי	יום
פגיעות בתל אביב ובני ברק; פתיחת דפוס הירי הרציף	הרוג בתל אביב ועשרות פצועים	מטחים בליסטיים וכטב"מים; ירי נרחב בפתיחת המערכה	28.2–1.3
פגיעות משמעותיות בדרום	כ־200 פצועים במרחב ערד–דימונה	מטחים לעבר הדרום והמרכז	3.3
פגיעות במספר זירות במרכז	הרוג אחד; פצועים ובהם שניים במצב קשה	מספר מטחים לאורך היממה	9.3
פגיעות ברמת גן ובמרכז; שימוש בולט יותר במצרר	שני הרוגים ועשרות נפגעים	גלי טילים ובהם ראשי קרב מצרר	17–18.3
פגיעה במתחם בז"ן בחיפה; נזק תפעולי מוגבל אך משמעות אסטרטגית גבוהה	ללא נפגעים רבים	ירי למרחב חיפה והצפון	19.3
פגיעות במרכז והמשך מעבר למטחים קטנים יותר	עשרות פצועים במספר זירות	מספר גלי טילים; שימוש במצרר	24–26.3
פגיעת מצרר במרחב בנוי	הרוג אחד ולפחות ארבעה פצועים	טיל מצרר לעבר המרכז	28.3

פגיעה משמעותית	נפגעים	היקף הירי	יום
פגיעה במכל אחסון/מתחם תעשייתי בבז"ן; הייחוס המדויק לירי האיראני או הלבנוני לא הוכרע בפומבי	ללא הרוגים	ירי לעבר חיפה והצפון	30.3
פגיעה קשה בחיפה בימים האחרונים של השלב הראשון	ב־5.4 תשעה פצועים בחיפה; ב־6.4 ארבעה הרוגים בקריסת מבנה בחיפה	מטחים מצומצמים יותר לקראת ההפוגה	6.4–5

חלוקת השיגורים האיראניים לפי יעד

21.3.2026

טילים ורקטות

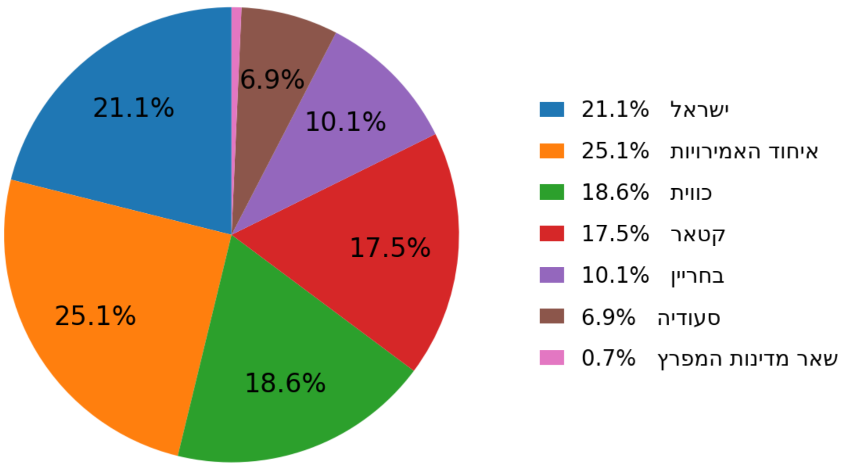

כטב״מים

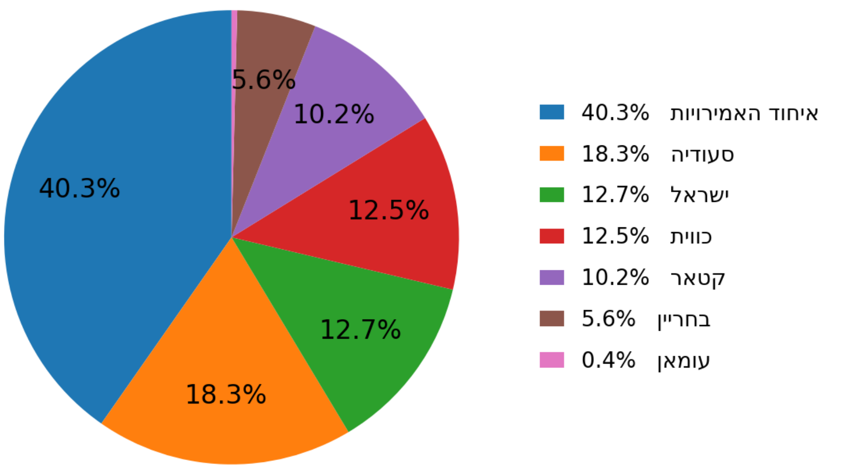

כל עוגה מציגה את החלוקה היחסית בין המדינות

האחוז בכל פלח הוא חלקה של המדינה מתוך כלל השיגורים באותה קטגוריה

תרשים 18.1 – חלוקת השיגורים האיראניים לפי יעד עד 21 במרץ 2026. התרשים מציג בנפרד טילים/רקטות וכטב״מים; כל עוגה מחושבת מתוך סך השיגורים שנמנו באותה קטגוריה. הערכת צה״ל ל־40 הימים לגבי טילים בליסטיים בלבד נותרת נתון נפרד.92

הערה: הטבלה מציגה רק ימים שבהם היו הרוגים, 20 פצועים ומעלה, פגיעה בתשתית אסטרטגית או אירוע ירי חריג. ימים ללא תוצאה משמעותית הושמטו כדי למנוע כפילות עם הרצף הכרונולוגי.

המערכה נגד מדינות האזור

האש למדינות המפרץ ולירדן הייתה יותר מהרחבת רשימת המטרות. היא נועדה לפגוע במערכת שאפשרה לארצות הברית לנהל מלחמה בעומק איראן: בסיסי אוויר, מפקדות, מערכי הגנה, נמלים, מכלי דלק, מתקני גז ומסלולי המראה. איראן ידעה שלא תוכל להשמיד את הכוח האמריקאי במפרץ, אך כל פגיעה במסלול, במכ"ם או במתקן אנרגיה חייבה את וושינגטון ואת המדינה המארחת להגן על נקודה נוספת. ככל שהמלחמה נמשכה, התקיפות האזוריות נעשו שיטתיות יותר.

קטאר הייתה אחת הזירות הבולטות. בסיס אל־עודייד, שבו פועלת המפקדה האווירית האמריקאית באזור, הותקף כבר ביום הראשון. בהמשך עברה האש גם למתקני האנרגיה. ב־18 במרץ נפגע מתחם ראס לפאן, מרכז תעשיית הגז הטבעי הנוזלי של קטאר. הפגיעה השביתה שניים מתוך 14 מתקני ההנזלה ומתקן GTL אחד, והוציאה זמנית כ־12.8 מיליון טונות לשנה מכושר ה־LNG. ההערכה שפורסמה לאחר האירוע הייתה שכ־17% מכושר יצוא ה־LNG הקטארי יישאר מושבת למשך שלוש עד חמש שנים, לצד ירידה בכושר הקונדנסט, ה־LPG וההליום.

המחיר הכלכלי היה חריג ביחס למספר החימושים שפגעו. הערכות ראשוניות הציבו את הנזק לתשתיות סביב 26 מיליארד דולר ואת אובדן ההכנסות השנתי האפשרי סביב 20 מיליארד דולר, לצד דחייה אפשרית של יותר משנה בהרחבת North Field. קטאר הכריזה כוח עליון בחלק מן החוזים, ובשוק העולמי התחדדה הבעיה הכפולה: גם כאשר מתקן LNG מסוגל לייצר, המכלית צריכה לעבור בהורמוז; וכאשר המצר כמעט סגור וגם קווי ההנזלה עצמם נפגעים, הפגיעה מתגלגלת במהירות לחוזים באסיה ובאירופה, למחירי גז ולביטוח ימי. ראס לפאן היה לכן אחת הדוגמאות הברורות ביותר לאופן שבו טיל בודד או מטח קטן יחסית יכול לייצר נזק כלכלי גדול בהרבה מן הנזק הצבאי הישיר.

באיחוד האמירויות התפזרו התקיפות בין בסיסים, נמלים ומתקני אנרגיה. ב־3 באפריל דיווחה איחוד האמירויות על 47 כטב"מים, 18 טילים בליסטיים וארבעה טילי שיוט ביום אחד. באותו יום נפגע מתחם הגז חבשאן באזור אבו דאבי; נגרם נזק משמעותי ואדם אחד נהרג. בכווית פגע כטב"ם איראני בבית הזיקוק מינה אל־אחמדי וגרם שריפה, ונזק נרשם גם במתקן כוח והתפלה. איראן לא נזקקה להפסיק את הזרמת הנפט בכל המפרץ; עצם היכולת להצית מתקן, להשבית מסלול או לחייב פינוי עובדים הספיקה כדי להגדיל את המחיר הכלכלי והצבאי.

רק לאחר המלחמה התברר כי השתתפותה של איחוד האמירויות לא הסתכמה ביירוט הטילים והכטב״מים ששוגרו לעברה .לפי דיווחים שפורסמו

בדיעבד ,חיל האוויר האמירתי החל כבר בימים הראשונים של המערכה לבצע בחשאי תקיפות בשטח איראן .אחת הפעולות הבולטות שיוחסו לו הייתה התקיפה בבית הזיקוק שבאי לאוואן בראשית אפריל ,שפגעה במתקן אנרגיה חשוב סמוך לנתיבי השיט במפרץ .הבחירה בלאוואן קשרה בין ההגנה על שטח האמירויות לבין פגיעה ביכולת האיראנית להשתמש באיים ובתשתיות החוף כבסיסים ללחץ צבאי ואנרגטי.

הדיווחים ייחסו לאמירויות עשרות תקיפות נוספות נגד יעדים באיים קשם ואבו מוסא ,באזור בנדר עבאס ולאורך החוף האיראני של המפרץ הפרסי . הפעילות נמשכה ,לפי אותם דיווחים ,עד סמוך להפסקת האש ואף ליום שלאחריה .אבו דאבי לא אישרה בפומבי את רשימת התקיפות ,אך מסרה כי כל פעולותיה נעשו במסגרת צעדי הגנה שנועדו לשמור על ריבונותה ,על אזרחיה ועל התשתיות החיוניות שלה .עמימות זו אפשרה לאמירויות להשתתף בפועל בשחיקת המערך האיראני בלי להפוך את המלחמה ליסוד המוצהר של מדיניותה כלפי טהראן.

ישראל סיפקה למדינות המפרץ שכבת הגנה נוספת באמצעות העברת הלחימה אל מקורות האיום בתוך איראן .בהצהרה שמסר במוצאי שבת ,21 במרץ ,אמר הרמטכ״ל אייל זמיר" :מקביליי מהאיזור כולו מעבירים לי מסרי הערכה והשתאות על יכולותינו ההגנתיות ,ההתקפיות והמודיעין הייחודי .הם מבינים היטב את גודל האיום והם מבקשים מאתנו שנתמיד בהסרת הסכנה ." בהמשך דבריו הגדיר זמיר את הסרת האיום מישראל ,מארצות הברית ומהאזור כולו כאינטרס משותף .דבריו הציגו את המערכה לא כפעולת הגנה ישראלית צרה בלבד ,אלא כמהלך ששחק את היכולת האיראנית להפעיל בחופשיות את מערכי הטילים והכטב״מים גם נגד שכנותיה הערביות של ישראל.

היקף המאמץ הובהר בפרסום צה״ל מ־24 במרץ ,שלפיו חיל האוויר ביצע יותר מ־600 מטסי תקיפה נגד מערך הטילים הבליסטיים של איראן .המבצע כלל ציד משגרים ,חיסול אנשי המערך ופגיעה באתרי ייצור ,אחסון ותמיכה . במפת התקיפות שפרסם צה״ל נראתה הצטברות ניכרת של יעדים גם לאורך החוף האיראני של המפרץ הפרסי .המפה אינה מוכיחה שכל יעד הותקף במיוחד למען מדינה מסוימת ,אך היא מחזקת את המסקנה שהתוצאה המבצעית חרגה בהרבה מהגנת ישראל :השמדת משגרים ותשתיות בחזית הדרומית של איראן הסירה איומים ישירים מעל האמירויות ,קטאר ,בחריין וסעודיה והקטינה את מספר הטילים שמערכי ההגנה שלהן נדרשו ליירט.

סעודיה, בחריין וירדן היו חלק מאותה מערכה. סעודיה יירטה לאורך מרץ עשרות טילים וכטב"מים, ובתחילת אפריל נרשמו נפילות סמוך למתקני אנרגיה במזרח המדינה. בחריין, שמארחת את מפקדת הצי החמישי, ספגה תקיפות כטב"מים וטילים; חלקן פגעו במבנים אזרחיים ובמלון. בירדן הותקף בסיס מוואפק א־סלטי כבר בתחילת המלחמה, והמדינה נדרשה ליירט איומים שחצו את המרחב האווירי שלה בדרכם לישראל ולבסיסים. כך נמתחה שכבת ההגנה האמריקאית על פני אלפי קילומטרים, מן המפרץ ועד מזרח הים התיכון.

הגנה אזורית תחת עומס

הירי למדינות האזור אילץ את ארצות הברית לנהל את ההגנה כמערכת אחת אף שהמטרות היו במדינות שונות .טיל ששוגר לעבר קטאר יכול היה להידרש למעקב של מכ״ם אמריקאי ,ליירוט של מערכת מקומית ולהקפצת מטוסי קרב ;כטב״ם לעבר כווית חייב מסלול גילוי אחר ;וטיל שחצה את ירדן בדרך למטרה אחרת יצר התרעה גם במדינה שלא הייתה היעד הסופי שלו . התוצאה הייתה שמרכזי הפיקוד נדרשו להבחין בכל מטח בין איום על ישראל, איום על בסיס אמריקאי ,איום על תשתית אנרגיה ואיום שחוצה את המרחב בלבד .בתוך דקות היה צריך להחליט איזה מיירט יוקצה ,באיזו שכבה ומאיזו מדינה.

המערכת הזאת הייתה יעילה מאוד ברוב המקרים, אך לא הרמטית. מתקני אנרגיה אינם בסיס אווירי שנבנה מלכתחילה תחת תפיסת הגנה צבאית. ראס לפאן, חבשאן ומינה אל־אחמדי הם מרחבים עצומים, ובהם צנרת, מכלים, מתקני עיבוד, תחנות כוח ומבני שירות. אפשר להגן על חלק מהם באמצעות Patriot או מטוסי קרב, אבל אי אפשר להציב מיירט מעל כל רכיב. לכן גם מטח שבו רוב האיומים הושמדו יכול היה לייצר פגיעה אחת בעלת משקל כלכלי גדול. איראן ניצלה את הפער הזה כשהעבירה חלק מן האש ממטרות צבאיות קלאסיות למתקנים שהפגיעה בהם משפיעה מיד על יצוא, ביטוח, כוח אדם ומחירי אנרגיה.

גם לוח הזמנים עבד לטובתה. בסיס שנפגע במסלול יכול לחזור לפעילות לאחר תיקון מהיר; מתקן LNG שנפגע דורש בדיקות בטיחות, עצירת קווים והחזרת עובדים; אונייה שממתינה מחוץ להורמוז מייצרת הפסד גם בלי שנפגעה כלל. כך התחברו האש היבשתית והמערכה הימית. כאשר ראס לפאן הותקף, האיום על המתקן הגיע מן האוויר בזמן שהנתיב הימי שממנו הגז אמור לצאת כבר היה כמעט סגור. כאשר חבשאן נפגע, חברות וממשלות נדרשו להביא בחשבון לא רק את הנזק למתקן אלא גם את השאלה אם המכלית שתאסוף את התוצר תוכל בכלל לצאת מן המפרץ.

לכן אין למדוד את המערכה האזורית רק במספר ההרוגים או במספר הטילים שפגעו .במובן המבצעי ,כל מדינה שנכנסה למעגל האש הוסיפה לצבא האמריקאי מרחב שעליו צריך להגן ולממשלה מקומית תשתית שאי אפשר להרשות לעצמה לאבד .איראן לא השיגה עליונות באוויר של אף אחת מן המדינות האלה ,ולא הצליחה להשבית את רשת הבסיסים האמריקאית . היא כן הצליחה לחייב את אותה רשת לעבוד תחת איום כמעט רצוף ולהרחיב את ההגנה מן הבסיסים אל תשתיות אזרחיות־אסטרטגיות .זה היה אחד הגורמים לכך שבתחילת אפריל כבר אי אפשר היה להפריד בין המשך ההפצצות באיראן לבין מחיר ההגנה על כל המעטפת האזורית.

טבלה 18.5א – סיכום השיגורים האיראניים המאומתים למדינות האזור, 8.4.2026–28.2

יעד	טילים בליסטיים	כטב״ם	טילי שיוט	טמ״ר	סך שפורסם
קטאר	לפחות 127 עד 9.3; דיווחים מאוחרים העלו את המספר, אך לא פורסם סך אחיד ל־8.4	לפחות 63 עד 9.3	לפחות 7 עד 9.3		לא פורסם סך אחיד
איחוד האמירויות	לפחות 253 עד 9.3; השיגורים נמשכו בהמשך	לפחות 1,440 עד 9.3	8 עד 9.3		לפחות 1,701 עד 9.3; הסך עד 8.4 גבוה יותר; אין ספירה אחידה
כווית	לפחות 120 עד 9.3; שיגורים נוספים עד אפריל	לפחות 308 עד 9.3	נורו במספר אירועים; אין סך מלא		לא פורסם סך אחיד
בחריין	125 עד 16.3	212 עד 16.3	לא פורסם סך מלא		337 לפחות עד 16.3
סעודיה	לא פורסם סך רשמי	לא פורסם סך רשמי	לא פורסם סך רשמי מלא		לא פורסם סך אחיד
ירדן	לא פורסם סך רשמי	לא פורסם סך רשמי מלא	לא פורסם סך מלא		לא פורסם סך אחיד
סה"כ מדינות האזור – הערכת צה"ל	כ־850 טילים בליסטיים ב־40 הימים הראשונים	אין נתון צה״לי מקביל	אין נתון צה״לי מקביל		הנתון הצה"לי המאומת העיקרי הוא כ־850 טילים בליסטיים למדינות האזור

טבלה 18.5ב – פגיעות ונפגעים במדינות האזור

יעד	מרכזיים	מתקנים שנפגעו	הרוגים	פצועים
קטאר		אל־עודייד; ראס לפאן; מתקני גז ותשתיות סביב דוחה	לא פורסם מניין אחיד	נפגעים במספר אירועים

פצועים	הרוגים	מתקנים שנפגעו	מרכזיים	יעד
נפגעים במספר אירועים	לפחות הרוג אחד בפגיעת חבשאן	חבשאן; שדות תעופה; נמלים ותשתיות באבו דאבי		איחוד האמירויות
נפגעים במספר אירועים	לא פורסם מניין אחיד	עלי א־סאלם; מינה אל־אחמדי; מתקני כוח והתפלה		כווית
נפגעים במספר אירועים	לא פורסם מניין אחיד	אזורי מנאמה; מטרות סביב מפקדת הצי החמישי		בחריין
נפגעים במספר אירועים	נפגעים במספר אירועים	בסיסים ותשתיות במזרח המדינה; צינור East-West הותקף בהמשך		סעודיה
נפגעים במספר אירועים	לא פורסם מניין אחיד	בסיס מוואפק א־סלטי ומרחבים צבאיים נוספים		ירדן

הערה: נקודת הייחוס המרכזית היא הערכת צה״ל של כ־850 טילים בליסטיים למדינות האזור ב־40 הימים הראשונים. כאשר לא פורסם סך תקופתי אחיד למדינה עד 8 באפריל, מוצג הסך המאומת האחרון שנמצא; אין השלמה באמצעות טענות איראניות.2093

מצרי הורמוז – מן האיום לסגירה בפועל

המערכה הימית האיראנית נפתחה עוד לפני שנורה הטיל הראשון על אוניית סוחר. בערב 28 בפברואר הזהירה איראן כי לא תאפשר לאוניות לעבור במצר הורמוז. באותו שלב עדיין לא הופעלה חסימה קינטית מלאה, אך התנועה כבר ירדה בכ־70%. חברות ספנות, בעלי מכליות ומבטחים לא המתינו לפגיעה ישירה כדי לשנות מסלול. כאשר נתיב צר נשלט מן החוף בידי טילי חוף־ים, כטב"מים, סירות נפץ ומוקשים, די באיום אמין כדי שחלק גדול מן התנועה ייעצר מעצמו.

ב־1 במרץ החלו להצטבר האירועים הקינטיים הראשונים. אוניות דיווחו על פגיעות או פיצוצים סמוך למינה סאקר באיחוד האמירויות ולחופי עומאן. בתוך ימים הותקפו מכליות ואוניות מטען והופיעו שריפות על סיפונן. עד 4 במרץ ירדה התנועה במצר בכ־90%. Maersk וחברות נוספות השעו מעברים, קטאר עצרה חלק ניכר מיצוא ה־LNG שלה, ומחירי הגז באירופה זינקו. מה שהצי האיראני לא היה מסוגל לעשות בקרב ישיר מול נושאות מטוסים – לנצח את הצי האמריקאי – הושג באופן אחר: להפוך את נתיב השיט למסוכן מספיק כדי שהשוק ייסגר אותו בעצמו.

באותם ימים נפגעו Gold Oak, Libra Trader ו־Safeen Prestige. האחרונה נפגעה סמוך לעומאן, עלתה באש וננטשה; בהמשך טבעה. מקורות ימיים העריכו שבחלק מן המקרים נעשה שימוש בכלי שיט בלתי מאוישים או

בכטב"מים, ובאחרים לא ניתן היה לקבוע בוודאות מה היה החימוש. איראן נמנעה לעיתים מלקבל אחריות ישירה, אך מפקד ימי איראני טען כבר בתחילת מרץ כי יותר מעשר ספינות ומכליות הותקפו. בפרק הזה לא נייחס לאיראן אמצעי תקיפה מסוים כאשר החקירה הימית לא קבעה אותו. עצם רצף הפגיעות, לעומת זאת, מתועד היטב.

הפעלת המוקשים הייתה שכבה נוספת. איראן החזיקה לפני המלחמה אלפי מוקשים ימיים וצי של כלים שנועדו להניח אותם. האמריקאים תקפו את כלי ההנחה ואת מחסני המוקשים, ועד אמצע מרץ טענו שהשמידו חלק גדול מן המערך. אך גם כאן הפער בין השמדה לבין פתיחת נתיב היה קריטי. אין צורך שאלפי מוקשים יונחו במצר. די במספר קטן שאינו ממופה, בצירוף איום בטילים ובכטב"מים, כדי שחברת ביטוח תדרוש פרמיה חריגה או שבעל אונייה יסרב להיכנס. לכן גם לאחר שהפריגטות Bayandor ו-Naghdi הוטבעו בקונארכ, לאחר שנושאות הכטב"מים נפגעו ולאחר שרוב הצי הסדיר איבד יכולת פעולה, הורמוז נשאר סגור כמעט לחלוטין.

באמצע מרץ התגבשה שיטה איראנית של שליטה סלקטיבית. במקום להכריז שהמצר חסום לכל העולם, איראן אפשרה לכלים שאושרו על ידה לעבור בציר קרוב יותר למים הטריטוריאליים שלה, ובחלק מן המקרים נגבו "דמי שירות". עד 24 במרץ תועדו יותר מעשרים כלי שיט שעברו במסלול שאושר בידי טהרן, ולפחות שניים שילמו תשלום, שאחד מהם הוערך בכשני מיליון דולר. במקביל נשאר הנתיב הרגיל ריק כמעט לחלוטין. כך הפכה החסימה ממעשה חד־פעמי למערכת ניהול: איראן קבעה מי עובר, באיזה נתיב ובאיזה מחיר.

הסגירה הייתה אפקטיבית במיוחד מפני שנבנתה על שילוב אמצעים. טילי חוף־ים איימו על אוניות ועל הכוח המלווה אותן; מוקשים איימו מתחת לפני המים; כטב"מים וכלי שיט בלתי מאוישים יכלו להופיע בלי להסתכן בספינה מאוישת; מכ"מים, תצפיות חוף ומודיעין אזרחי סיפקו תמונת תנועה; והירי לעבר בסיסים במפרץ אילץ את ארצות הברית להקצות מיירטים ומטוסים להגנה במקום רק לפתיחת המצר. לכן ההטבעה של הצי האיראני, חשובה ככל שהייתה, לא ביטלה את יכולת הכפייה הימית שנבנתה לאורך החוף.

המשמעות המעשית נראתה במספר הולך וגדל של אוניות שנתקעו במפרץ. בתחילת אפריל כבר המתינו יותר מ־800 כלי שיט מסחריים, ובהם יותר מ־400 מכליות, בלי נתיב יציאה שהחברות והמבטחים היו מוכנים לקבל כבטוח. בתחילת מאי הוערך שכ־1,000 אוניות נמצאו בדפוס המתנה באזור, כ־800 מהן בתוך המפרץ הפרסי. ככל שהמשבר נמשך והמעברים נשארו סלקטיביים, המספר תפח; בסוף מאי כבר הגיע סדר הגודל לכ־2,000 כלי שיט וליותר מ־20 אלף ימאים שנשארו תקועים או תלויים באישורי מעבר. הנזק הצטבר גם בלי פגיעה נוספת: דמי חכירה, שכר צוותים, דלק, תחזוקה, מטענים מעוכבים ופרמיות ביטוח מלחמה שעלו פי עשרות בחלק מן הנתיבים.

ההשפעה על הכלכלה העולמית נבעה מן העובדה שהורמוז אינו עוד נתיב מסחרי. ערב המלחמה עברו בו בערך חמישית ממשלוחי הנפט וה־LNG העולמיים, ולכן צניחה מכ־130 מעברי אוניות ביום למספר חד־ספרתי או דו־ספרתי נמוך יצרה מחסור פיזי וציפייה למחסור בעת ובעונה אחת. מחירי נפט וגז עלו, חברות ספנות דחו הפלגות, ספקים נאלצו לשנות לוחות אספקה

ועלויות ביטוח מלחמה זינקו. מדינות המפרץ, שמייצאות אנרגיה אך תלויות גם ביבוא מזון, חומרי גלם וציוד, נפגעו משני הצדדים של אותה חסימה. גם כאשר לא טבעה אונייה נוספת, כל יום שבו מאות כלי שיט עמדו במקום העביר את מחיר המלחמה אל מפעלים, חברות תעופה, תחבורה וצרכנים הרחק מהמזרח התיכון.

הבעיה המבצעית הראשונה של ארצות הברית הייתה שפינוי מוקשים אינו דומה להשמדת ספינה. כלי פינוי מוקשים וכלי סקר נעים לאט, במסלולים צפויים ובקרבה יחסית לחוף; כדי לעבוד הם צריכים להישאר זמן ממושך בתוך אזור שבו נותרו טילי חוף־ים ניידים, כטב"מים, סירות מהירות, מכ"מים ומוקשים שלא אותרו. לפני שמאפשרים למכלית אזרחית לעבור, צריך לסרוק את הציר, לשמור עליו נקי, להגן על צוותי הפינוי ולהשמיד מחדש כל משגר או מכ"ם שמתגלה. פעולה כזאת דורשת מעטפת של משחתות, מטוסים, לוחמה אלקטרונית וכוחות חילוץ, והיא אינה מסתיימת בתצלום אחד של מטרה שהושמדה.

הבעיה השנייה הייתה קנה המידה. גם אם הצי האמריקאי היה מסוגל ללוות שיירה אחת דרך המצר, מאות אוניות המתינו משני צדדיו והיו צריכות ביטחון מתמשך, לא חלון מעבר של כמה שעות. איראן יכלה לייצר מחדש אי־ודאות באמצעות מוקש בודד, כטב"ם אחד או איום על מכלית שכבר יצאה לדרך; ובמקביל יכלה לירות על אל־עודייד, כווית, בחריין או מתקן אנרגיה ולמשוך חלק ממערכי ההגנה מן הים אל היבשה. לכן השמדת הצי האיראני והעליונות האווירית לא הספיקו. כדי לפתוח את הורמוז בכוח היה צורך להחזיק את החוף האיראני תחת דיכוי מתמשך, להגן על כוח הפינוי ועל השיט המסחרי ולהיות מוכנים לספוג אבדות לאורך זמן – משימה רחבה בהרבה מן הקרב שבו הושמדו הפריגטות ונושאות הכטב"מים.

הפער הזה הפך את הורמוז למבחן קשה במיוחד לעוצמה האמריקאית. בשדה הקרב המסורתי היה אפשר לסמן מטרה, לתקוף אותה ולהציג תצלום של ההשמדה. במצר לא הייתה מטרה אחת שהשמדתה פתחה את הנתיב. כל מוקש אפשרי, אנטנת מכ״ם, משגר חוף או כטב״ם ששרד יכלו לשמר את אי־הוודאות. במקביל איראן המשיכה לאפשר מעבר מוגבל לכלים שקיבלו ממנה אישור, ולכן גם לא נדרשה לבחור בין שתי אפשרויות קיצוניות – מצר פתוח לחלוטין או סגור לחלוטין. היא יצרה מצב ביניים שבו התנועה העולמית כמעט נעצרה, בעוד טהרן הוכיחה שהיא מסוגלת לפתוח חלון מעבר למי שבחרה. זה היה הבסיס שעליו תנסה לאחר 8 באפריל להפוך שליטה זמנית במלחמה לדרישה מדינית בשולחן המשא ומתן.

טבלה 18.6 – אירועים מרכזיים נגד אוניות סוחר במפרץ ובמצרי הורמוז

נפגעים	אירוע ותוצאה	דגל / סוג	כלי שיט	יום
עובד מספנה אחד נהרג ושניים נפצעו קשה	פגיעה בעת שהייתה במספנה	מכלית/ב חריין	STENA IMPERATIVE	1.3

יום	כלי שיט	דגל / סוג	אירוע ותוצאה	נפגעים
1.3	HERCULES STAR	אוניית סוחר	שריפה לאחר אירוע תקיפה	ללא נפגעים מאומתים
1.3	MKD VYOM	אוניית סוחר	פגיעה במרחב המפרץ	איש צוות אחד נהרג
1.3	SKYLIGHT	אוניית סוחר	פגיעה ונזק משמעותי	שני אנשי צוות נהרגו וארבעה נפצעו
3.3	GOLD OAK	דגל פנמה	נזק מפגיעה	ללא נפגעים
3.3	LIBRA TRADER	מכלית/איי מרשל	נזק קל יחסית	ללא נפגעים מאומתים
4.3	SAFEEN PRESTIGE	דגל מלטה	פגיעה מעל קו המים, שריפה, נטישה ובהמשך טביעה	ללא נפגעים
5.3	SONANGOL NAMIBE	מכלית	פריצה בדופן ונזק	ללא נפגעים
6.3	MUSSAFAH 2	כלי שיט מסחרי	פגיעה קשה	ארבעה אנשי צוות נהרגו ושלושה נפצעו קשה
7.3	ARABIA III	כלי שיט מסחרי	נזק מפגיעה	איש צוות אחד נפצע
11.3	STAR GWYNETH	כלי שיט מסחרי	נזק	ללא נפגעים
11.3	MAYUREE NAREE	כלי שיט מסחרי	שריפה לאחר פגיעה	שלושה אנשי צוות נהרגו
11.3	ONE MAJESTY	אוניית מכולות	נזק לדופן	ללא מניין נפגעים משמעותי שפורסם
31.3	AL SALMI	מכלית	פגיעה ושריפה	ללא נפגעים

נפגעים	אירוע ותוצאה	דגל / סוג	כלי שיט	יום
הצוות ניצל	שתי פגיעות מצפון לראס לפאן; נזק לדופן	מכלית	AQUA 1	1.4
ללא נפגעים	פגיעה מקליע/חימוש; נזק	לא פורסם	כלי שיט מסחרי מדרום לקיש	7.4

המחיר האמריקאי באוויר

העליונות האווירית לא הפכה את המערכה האווירית לחסרת מחיר. הדוח המקיף הראשון שהוגש לקונגרס מנה לפחות 42 כלי טיס אמריקאיים שאבדו או ניזוקו עד אמצע מאי. הרשימה כללה ארבעה F-15E – שלושה מהם הופלו באש ידידותית ב־2 במרץ ואחד הופל מעל איראן באפריל – F-35A אחד שניזוק, A-10 אחד שאבד, שבעה מטוסי תדלוק KC-135 שנפגעו או אבדו, מטוס E-3 Sentry שנפגע על הקרקע, שני מטוסי MC-130J, מסוק חילוץ HH-60W, 24 כטב"מי MQ-9 Reaper ו־MQ-4C Triton אחד. לא כל 42 הכלים הופלו בידי איראן, וחלקם ניזוקו בתאונות, באש ידידותית או הושמדו בידי האמריקאים עצמם; אך המספר מציג את המחיר המצטבר של מערכה ארוכה בתנאי לחימה.

האירוע החשוב יותר החל ב־2 באפריל, כאשר F-15E אמריקאי הופל מעל איראן ושני אנשי הצוות נטשו. מבצע החיפוש והחילוץ שנמשך עד 4 באפריל הפך בעצמו למערכה קטנה: לצד המטוסים והמסוקים שנשלחו לעומק איראן, אבד A-10 לאחר שנפגע מאש אויב, שני MC-130J שנחתו בשטח איראן ולא יכלו להמריא הושמדו בידי הכוח האמריקאי כדי שלא ייפלו לידי איראן, ומסוק HH-60W נפגע מאש קלה. צוות ה־F-15E חולץ לבסוף בשלום, אבל המבצע המחיש מה המשמעות של אובדן מטוס מאויש בעומק מדינה גדולה גם לאחר שהושגה עליונות אווירית: עשרות פלטפורמות נדרשות לחיפוש, חיפוי, תדלוק, הגנה וחילוץ, וכל אחת מהן נחשפת לסיכון נוסף.

3 באפריל היה אפוא מבחן בוחן למגבלה האמריקאית. בזמן שצוות ה־F-15E עדיין נמצא בתוך איראן, נדרשה וושינגטון להמשיך את התקיפות, להקצות כוח לחיפוש וחילוץ, להגן על בסיסים ומתקני אנרגיה במספר מדינות ולשמור כוח גדול סביב הורמוז – בלי שהמצר נפתח. הבעיה לא הייתה היכולת לייצר עוד מטרות או להעלות עוד מטוס לאוויר; היא הייתה היכולת להחזיק בו־זמנית מערכה עמוקה, הגנה רב־מדינתית, חילוץ קרבי ומערכה ימית, ולתרגם את כל אלה להסכמה איראנית לתנאים שטראמפ הציב.

הימים האחרונים – אל הפסקת האש

ב־6–7 באפריל גבר המאמץ המדיני להגיע להפסקת אש. איראן עדיין שיגרה טילים: לפחות שבעה לעבר ישראל מאז 6 באפריל, ובהם שני טילי מצרר; סעודיה דיווחה על 22 כטב"מים ו־11 טילים, איחוד האמירויות על פגיעות נוספות, וכווית על עשרות איומים. במקביל הותקפה אוניית סוחר מדרום לאי קיש – האירוע הקינטי המשמעותי הראשון נגד ספינה מאז סוף מרץ.

ב־7 באפריל, כאשר המגעים להפסקת אש התקרבו לרגע ההכרעה, החריף טראמפ את האיום האמריקאי באופן חסר תקדים. הוא קבע לטהראן מועד אחרון לקבלת התנאים והזהיר כי אם איראן לא תקבלם "ציביליזציה שלמה תמות הלילה." הנשיא איים כי תחנות הכוח והגשרים באיראן יושמדו, במהלך שמשמעותו המעשית הייתה השבת חלקים נרחבים מן המדינה לתקופת האבן. לא היה זה עוד איום בתקיפת מתקני גרעין, בסיסים או משגרי טילים בלבד, אלא איתות כי סירוב איראני עלול להעביר את המלחמה לשלב של פגיעה שיטתית בתשתיות שעליהן נשענו הכלכלה, התחבורה ואספקת החשמל של המדינה.

באותו יום הרחיב צה״ל את הפעולה נגד מערך התחבורה ששירת את המאמץ הצבאי האיראני. במקביל לתקיפות פורסמו התרעות לאוכלוסייה להתרחק מצירי רכבת, מגשרים וממתקני תחבורה ששימשו להעברת אמצעי לחימה וציוד צבאי. הבחירה בצירים אלה לא נועדה רק לפגוע במטרה נקודתית: היא המחישה כי פגיעה בקישורים שבין מרכזי הייצור, מחסני הטילים, בסיסי השיגור והערים המרכזיות יכולה להקשות על משמרות המהפכה להעביר במהירות חימושים וכוחות ברחבי עומק איראן.

ב־7 באפריל השתלב האיום האמריקאי במהלך התקיפות שכבר החל נגד מערך התחבורה האיראני. צה״ל תקף שמונה מקטעים של גשרים וצירים באזורי טהראן, כרג׳, תבריז, כאשאן וקום, שלפי הודעתו שימשו להעברת אמצעי לחימה וציוד צבאי, והזהיר כי מקטעים נוספים יותקפו אם השימוש הצבאי בהם יימשך. במקביל איים טראמפ להרחיב את המערכה גם לתחנות כוח, לגשרים נוספים ולתשתיות לאומיות. בשעות שלאחר מכן נמשכו המגעים המדיניים, והתוכניות להרחבת התקיפות לא מומשו לאחר שאיראן הודיעה על קבלת מתווה הפסקת האש. כך הסתיימו שעות הלחימה האחרונות בשילוב של תקיפות מוגבלות בצירי התחבורה, הכנות להרחבתן והתקדמות מקבילה במסלול המדיני.

ב־7 באפריל הודיעה המועצה העליונה לביטחון לאומי באיראן על קבלת הפסקת אש לשבועיים, לאחר שטראמפ קשר את ההפוגה לפתיחת הורמוז. האש לעבר ישראל פחתה ונעצרה, אך התנאי הימי לא מומש. ב־8 באפריל, היום הראשון של המעבר, נותרו במצר רק עשר עד חמש־עשרה תנועות אוניות ביום לעומת כ־135 לפני המלחמה. מאות מכליות המתינו מחוץ למפרץ או היו כלואות בתוכו. לכן 8 באפריל לא היה סוף המערכה. הוא היה היום שבו המערכה שינתה צורה: התקיפות האוויריות הרחבות נעצרו, אבל המצר נשאר סגור, הצי האמריקאי נשאר באזור, איראן החלה לשקם משגרים, והלחץ עבר מן האוויר אל הים, הכלכלה ושולחן המו"מ.

חלק רביעי – גבולות הכוח האמריקאי – אפריל 2026

העליונות שלא פתרה את המלחמה

בימים הראשונים של אפריל כבר לא הייתה שאלה אם ארצות הברית וישראל מסוגלות להמשיך לתקוף בתוך איראן. הן הוכיחו שהן יכולות. השאלה שהחלה להכביד על טראמפ הייתה אחרת: כמה זמן אפשר להמשיך את המלחמה בקצב הזה, כאשר כל יום של תקיפות דורש גם אלפי שעות טיסה, טילי שיוט, חימושים חודרי בונקרים ומיירטים להגנת עשרות בסיסים, ערים ומתקני אנרגיה. ההבדל בין היכולת להשמיד עוד משגר לבין היכולת לכפות על איראן את התנאים שהציג ב־6 במרץ הלך ונעשה ברור יותר.

העומס הראשון הופיע במלאי החימושים. בתום 39 ימי הלחימה העריכו חוקרים אמריקאיים כי ארצות הברית השתמשה ביותר מ־850 טילי Tomahawk מתוך מלאי של כ־3,100 – יותר מרבע מן המלאי – וביותר מאלף JASSM מתוך כ־4,400. במערכי ההגנה היה היחס חריף יותר: 1,060–1,430 מיירטי Patriot מתוך כ־2,330, כלומר כ־45%–61%; כ־190–290 מיירטי THAAD מתוך כ־360, כ־53%–81%; כ־130–250 מיירטי SM-3 מתוך כ־410; כ־190–370 SM-6 מתוך כ־1,160; וכ־40–70 PrSM מתוך כ־90. לא היה מדובר בכך שהמחסנים התרוקנו לחלוטין ב־8 באפריל, אלא בכך שכמה מסוגי החימושים עברו את מחצית המלאי הקודם, בעוד זמני הייצור וההשלמה נמדדו בשנים.

העומס השני היה גאוגרפי. איראן לא התמקדה רק בכוחות האמריקאיים. היא ירתה גם לעבר קטאר, איחוד האמירויות, כווית, סעודיה, בחריין וירדן. כל אחת מן המדינות האלה החזיקה מתקני אנרגיה שאובדנם יכול להשפיע על השוק העולמי הרבה יותר מהשמדת בסיס צבאי מקומי. פגיעה בראס לפאן, בחבשאן או במינה אל־אחמדי הראתה שהסיכון אינו תיאורטי. ארצות הברית נדרשה להגן בעת ובעונה אחת על מטוסים, חיילים, נמלים, מפקדות, בתי זיקוק, מסופי LNG ומתקני התפלה. זה היה מרחב הגנה שאי אפשר לכסות לחלוטין, גם כאשר לצד האמריקאים פעלו מערכים מקומיים מתקדמים.

הבעיה הייתה גם בעיית פריסה. סוללת THAAD שמגינה על בסיס גדול אינה מגינה באותה שעה על מסוף LNG שנמצא עשרות או מאות קילומטרים ממנו; משחתת שמוצבת מול קטאר אינה יכולה באותו זמן ללוות מכלית במצר; ומטוס קרב שממריא ליירט כטב״מים מעל כווית אינו משתתף בגל התקיפה הבא בתוך איראן. לכן הירי האיראני פעל כמעין מס על העוצמה האמריקאית. גם כאשר רוב האיומים יורטו, כל גל חייב הקצאת מכ״ם, מטוסים, מיירטים וצוותי חירום. ככל שטהרן פיזרה את האש בין יותר מדינות ויותר סוגי מטרות, וושינגטון נדרשה לפזר בהתאם את שכבות ההגנה.

העומס הורגש במיוחד כאשר החלו לדבר על פתיחת הורמוז בכוח. משימת פינוי מוקשים דורשת ספינות וכלים איטיים יחסית שפועלים במסלול צפוי, ולכן הם זקוקים למעטפת הגנה צפופה מפני טילי חוף, כטב״מים וסירות מהירות. במקביל היה צריך להשאיר מספיק משחתות ומטוסים כדי להגן על נושאות המטוסים, על בסיסי אל־עודייד ועלי א־סאלם ועל מתקני האנרגיה. איראן הצליחה אפוא לחייב את ארצות הברית לבחור שוב ושוב היכן לרכז אמצעי הגנה מבלי לנצח אותה בשום קרב גדול. זו הייתה בדיוק הסיבה שסירוב בעלות הברית האירופיות לשלוח כוח ימי לא היה רק עלבון פוליטי

לטראמפ. הוא השאיר את רוב נטל ההגנה, הליווי ופינוי המוקשים על הצי האמריקאי ועל מדינות המפרץ.

המגבלה הלוגיסטית – לא מחסור מוחלט אלא קצב שחיקה

החשש האמריקאי באפריל לא היה שמחר בבוקר לא יישארו פצצות. לצבא ארצות הברית נשארו מלאים ויכולת להמשיך להילחם, אבל בארבעה מסוגי החימושים המרכזיים היה השימוש במהלך השלב הראשון עלול לצרוך יותר ממחצית המלאי שהיה קיים לפני המלחמה. עבור מיירטי פטריוט ותאאד, המשמעות הייתה ישירה: אלה אותם מיירטים שנדרשים גם להגנת כוחות אמריקאיים במזרח אסיה ולעמידה בהתחייבויות כלפי בעלות ברית. עבור טילי טומהוק וג׳אסם, המשמעות הייתה צמצום מלאי הנשק ארוך הטווח שנועד לאפשר תקיפה בלי להכניס מטוסים שוב ושוב לעומק שטח האויב. כל יום נוסף של מלחמה רחבה היה אפוא החלטה לא רק על איראן, אלא גם על רמת הסיכון שהפנטגון מוכן לקבל בזירה הבאה.

קצב הייצור הפך את המספרים האלה לבעיה אסטרטגית. הערכות מאוחרות יותר קבעו שהשלמת מלאי טילי הטומהוק ומיירטי התאאד והפטריוט לרמות שלפני המלחמה תדרוש שנים, גם לאחר הגדלת ההזמנות. מיירט שנורה על טיל איראני במפרץ אינו חוזר למחסן כאשר נחתמת הפוגה, ופס ייצור של מערכת מתקדמת אינו מסוגל להשלים בתוך שבוע מאות יחידות. כך הפך כל מטח איראני לעלות כפולה: מחיר היירוט באותו לילה והפחתת מרווח הביטחון לתרחיש עתידי מול איראן, רוסיה, צפון קוריאה או סין.

הצורך לשמר מלאי התחבר גם לשאלת בעלות הברית .אילו כמה ציים אירופיים היו מקבלים על עצמם ליווי ,פינוי מוקשים והגנת נתיבים ,ארצות הברית הייתה יכולה להסיט חלק מן המשחתות והמטוסים חזרה למשימות תקיפה או מנוחה .הסירוב האירופי הותיר את הפתרון הצבאי האפשרי – פתיחת הורמוז בכוח – תלוי בעיקר ביכולת האמריקאית .ב־17–18 במרץ הבהירו טראמפ ומנהיגים אירופים בפומבי את עומק המחלוקת :וושינגטון דרשה השתתפות ,ואילו גרמניה ,צרפת ,בריטניה ומדינות נוספות סירבו להצטרף למערכה שהן לא ראו כמלחמתן .לכן גם שותפות שמחזיקות ציים מתקדמים לא הפכו בפועל למכפיל כוח בשלב שבו טראמפ נזקק להן ביותר.

הורמוז הפך את הבעיה למחיר בבית. מחיר חוזה ברנט החל את 2026 סביב 61 דולר לחבית וסיים את הרבעון הראשון ב־118 דולר – העלייה הרבעונית הגדולה ביותר במונחים ריאליים מאז תחילת סדרת הנתונים ב־1988. סגירת הורמוז והשבתות הייצור והיצוא במפרץ היו הגורמים המרכזיים לזינוק, וגם לאחר פתיחה עתידית של המצר לא היה ניתן להחזיר את זרימת האנרגיה המלאה ביום אחד: מתקנים שנפגעו, מכליות שנעצרו, חוזים שבוטלו וצירי שיט שנדרשו לפינוי מוקשים יצרו זמן התאוששות של שבועות וחודשים.

המחיר הזה חדר במהירות לפוליטיקה האמריקאית. בסקר שנערך בתחילת המלחמה רק 27% מהאמריקאים אישרו את התקיפות, 43% התנגדו ו־29% לא היו בטוחים. התמיכה בתוך המפלגה הרפובליקנית הייתה גבוהה בהרבה, אך גם שם החלו להתגלות סדקים בקרב גורמים שראו במלחמה סתירה להבטחת טראמפ להימנע מ"מלחמות נצח". עד סוף מרץ

ירד שיעור האישור הכללי לנשיאות טראמפ ל־36%. בכנס CPAC ב־26 במרץ עדיין תמכו 74% מהרפובליקנים בתקיפות, ולכן נכון יותר לדבר בשלב הזה על שחיקה וסדקים ולא על אובדן הבסיס. עם זאת, עליית מחירי הדלק והחשש ממלחמה ממושכת נכנסו כבר לשיקולי בחירות אמצע הקדנציה.

טראמפ ביקש לחלוק את המחיר עם בעלות הברית. הוא קרא למדינות נוספות לשלוח ספינות ולהשתתף בפתיחת מצר הורמוז. התגובה האירופית הייתה קרה. גרמניה, צרפת, בריטניה ומדינות נוספות הבהירו שאינן רואות עצמן צד למלחמה; כמה ממשלות הסכימו שיש צורך בחופש שיט, אך סירבו להצטרף למבצע אמריקאי תחת אש כל עוד המלחמה נמשכת. ב־17 במרץ אמר טראמפ שרוב בעלות הברית בנאט"ו הודיעו שאינן רוצות להשתתף וכינה את ההחלטה "טעות מטופשת מאוד". יום לאחר מכן אמר קנצלר גרמניה פרידריך מרץ כי וושינגטון לא הציגה תוכנית משכנעת ולא התייעצה עם אירופה, ולכן גרמניה לא תשתתף בפתיחת המצר בכוח צבאי בזמן המלחמה.

במקביל ניסה טראמפ להחזיר לתמונה את האפשרות של פתיחת הורמוז בכוח. אל הזירה נשלחה USS Tripoli – אוניית סער אמפיבית מסדרת America, לא משחתת – עם קבוצת הכוננות האמפיבית וה־31st Marine Expeditionary Unit. הכוח כלל בערך 2,500–2,200 נחתים, מטוסי F-35B, מטוסי־מסוק MV-22 Osprey, מסוקים וכלי נחיתה, ובהמשך הוא פעל לצד כוח Boxer ויחידת הנחתים ה־11. עצם הגעת הכוח נתנה לטראמפ אפשרויות שלא היו לו בתחילת המלחמה: השתלטות על אוניות, פשיטות על איים או חוף, והפעלת כוח קרקעי קטן בלי לפתוח פלישה יבשתית רחבה. באפריל השתמשו נחתים מן Tripoli גם בהשתלטות על כלי שיט איראני במסגרת המצור.

האפשרות החריפה ביותר הייתה ח'ארג'. האי נמצא כ־25 ק"מ מן החוף האיראני ומרכז בערך 90% מיצוא הנפט הגולמי של איראן. טראמפ איים שוב ושוב שאם איראן לא תפתח את המצר, ארצות הברית תוכל לקחת את האי או להשתלט על תשתיות הנפט. על הנייר, הכוח האמפיבי והעליונות האווירית נתנו לאמריקאים יכולת להנחית נחתים. בפועל, ח'ארג' נמצא עמוק בתוך המפרץ, מול החוף האיראני, בתוך טווח של טילים בליסטיים, טילי חוף, כטב"מים, ארטילריה וסירות מהירות; איראן חיזקה את הגנת האי, פיזרה מוקשים והחזיקה בו אוכלוסייה אזרחית ותשתית צפופה. גם לאחר כיבוש ראשוני, היה צריך להחזיק את הנחתים על אי שטוח וחשוף מול אש מן היבשה ולתחזק אותם דרך נתיב ימי מאוים. תרחיש שבו טיל או נחיל כטב"מים פוגע באוניית סער עמוסת נחתים יכול היה לגרום בתוך דקות למאות נפגעים אמריקאיים ולשנות לחלוטין את המלחמה הפוליטית בבית. לכן האיום היה אמין דיו כדי לייצר לחץ, אך מסוכן מדי כדי להיות פתרון פשוט להורמוז.

גם ההיגיון האסטרטגי של כיבוש ח'ארג' היה בעייתי. תפיסת מסוף הנפט הייתה פוגעת אנושות בהכנסות האיראניות, אך לא מבטיחה פתיחת המצר: משגרי החוף והמוקשים נמצאים מאות קילומטרים דרומה, ואיראן הייתה יכולה להגיב בירי כבד יותר על מתקני אנרגיה של מדינות המפרץ. בנוסף, השבתת יצוא הנפט האיראני דווקא בשלב שבו וושינגטון ביקשה להוריד את מחירי האנרגיה הייתה עלולה להעמיק את המחסור העולמי. האפשרות

הצבאית שהייתה אמורה לכפות על טהרן לפתוח את הורמוז נשאה אפוא סיכון להפוך את משבר הורמוז לחמור עוד יותר – בדיוק הפער שבין יכולת לכבוש יעד לבין היכולת להשיג באמצעותו את התוצאה המדינית הרצויה.

עד ראשית אפריל התכנסו כל המגבלות לאותה נקודה: ארצות הברית הייתה יכולה להמשיך להכות באיראן, אך כל שבוע נוסף הגדיל את צריכת המיירטים והחימושים, חשף עוד מטוסים וחיילים לסיכון, השאיר את הורמוז חסום והעמיק את מחיר האנרגיה בבית. לכן ההפוגה של 7–8 באפריל הייתה מעבר ממאמץ להשיג כניעה בכוח למאמץ לכפות הסדר באמצעות שילוב של איום צבאי, מצור ומשא ומתן.

חלק חמישי – ממלחמת השמדה למלחמת כפייה – 8 באפריל–17 ביוני 2026

8 באפריל: המערכה משנה צורה

בבוקר 8 באפריל כבר לא המריאו אותם רצפים של מפציצים ומטוסי קרב לאלפי מטרות בתוך איראן. הפסקת האש לשבועיים עצרה את המערכה הרציפה, אך היא לא פירקה את הכוחות שנבנו סביבה. נושאות המטוסים והמשחתות נשארו במרחב, מטוסים המשיכו לפטרל מעל המפרץ, מערכי Patriot ו-THAAD נשארו דרוכים, והכוח הישראלי שמר על תוכניות מוכנות לחידוש התקיפות. בתוך איראן החלו יחידות טילים לפנות חסימות בכניסות למנהרות, להעביר משגרים ולבנות מחדש מערכי גילוי והגנה. תועד כבר באמצע אפריל ניסיון איראני לשקם את הכוח הטקטי של מערך הטילים, גם כאשר בסיס התעשייה שנפגע היה קשה הרבה יותר לשיקום.

המשא ומתן שנפתח בעקבות ההפוגה לא היה שיחת כניעה אלא מיקוח על חמש חבילות שנקשרו זו בזו: הגרעין, הטילים, הסנקציות, הורמוז והזירות האזוריות. וושינגטון דרשה התחייבויות שימנעו מאיראן לחזור למסלול נשק גרעיני ויצמצמו את יכולת האיום שלה; טהרן ביקשה הסרת מצור והקלות כלכליות לפני שתוותר על המנופים שנותרו לה. עצם העובדה שהדיון נפתח כאשר הורמוז עדיין כמעט סגור נתנה לאיראן קלף שלא היה לה בשדה הקרב הקונבנציונלי. כל סבב שיחות נמדד אפוא לא רק בנוסח הגרעיני אלא במספר האוניות שעברו, בהיקף המצור ובשאלה אם האש תחזור.

טראמפ המשיך בסוף השלב הראשון להשתמש באיומים חריפים – פגיעה בתחנות כוח ובגשרים, פתיחת המצר בכוח, הרחבת התקיפות ואף אפשרויות קרקעיות – אך ככל שהתקרב מועד האולטימטום התברר למה חלקם אינם מתממשים. התקפה רחבה על תשתיות הייתה עלולה להביא מטחים נוספים על מתקני האנרגיה במפרץ; פינוי הורמוז תחת אש דרש כוח פינוי והגנה שלא ניתן היה להבטיח לו אפס אבדות; פעולה קרקעית בח'ארג' הייתה חושפת אלפי נחתים וכלי שיט למתקפת נגד; והמשך קצב הירי האמריקאי היה מעמיק את שחיקת מלאי המיירטים והטילים. האיום נשאר כלי לחץ, אבל הפער בין לשון האולטימטום לבין הפעולה שבוצעה בפועל הפך בעצמו לחלק מן המשא ומתן.

במרחב הימי כמעט דבר לא חזר לשגרה. ב־8 באפריל נעו במצר רק עשר עד חמש־עשרה אוניות ביום, לעומת כ־135 לפני המלחמה. מאות מכליות נותרו מחוץ למפרץ או בתוכו. איראן לא נדרשה לירות בכל אונייה כדי לשמר

את המצב. כל עוד היא לא התחייבה לבטל את מערכת האישורים, להסיר מוקשים ולהפסיק את האיום על ספינות, חברות הספנות המשיכו לראות במעבר סיכון חריג.

פתיחת הנתיב – בלי פתיחת המצר

ארצות הברית ניסתה תחילה לשנות את המצב באמצעות פעולה ימית ישירה. ב־11 באפריל הודיע CENTCOM על תחילת משימת פינוי מוקשים במצר. המשחתות USS Frank E. Petersen Jr. ו- USS Michael Murphy עברו במרחב ויצרו נתיב חדש, וכוחות תת־ימיים בלתי מאוישים הוכנו להצטרף לפינוי. מבחינה טקטית זו הייתה הצלחה: שתי משחתות אמריקאיות יכלו לעבור במצר למרות האיום האיראני. מבחינה מסחרית זה לא הספיק. מכלית שמובילה נפט או LNG אינה פועלת לפי אותו יחס סיכון של משחתת המצוידת ב-Aegis ומלווה בכוח אווירי. לכן המעבר הצבאי לא הפך מיד את המצר לנתיב מסחרי פתוח.

ב־11–12 באפריל התכנסו המשלחות האמריקאית והאיראנית באסלאמאבאד. סגן הנשיא ג'יי די ואנס הגיע לפקיסטן לצד סטיב ויטקוף וג'ארד קושנר, ואילו המשלחת האיראנית כללה את שר החוץ עבאס עראקצ'י, יו"ר הפרלמנט מוחמד באקר קאליבאף ובכירים נוספים. נקודות המחלוקת כבר היו רחבות בהרבה מתוכנית הגרעין: העשרת אורניום, מלאי האורניום המועשר ברמה גבוהה, תוכנית הטילים, הסנקציות, הנכסים המוקפאים, התמיכה בשלוחים והשליטה במצר הורמוז. טראמפ טען ב־10 באפריל שאיראן מנהלת "סחיטה לטווח קצר" במצר ושאין לה קלפים; המודיעין האמריקאי העריך באותו זמן שמשמרות המהפכה מנצלים את ההפוגה כדי לבסס את השליטה בתנועה הימית.

השיחות הסתיימו ללא הסכם. האיראנים לא הסכימו למסור את מלוא מלאי האורניום המועשר, לא הסכימו לפרק את תוכנית הטילים, ולא הסכימו לוותר על מנגנון השליטה בהורמוז. האמריקאים, מצדם, לא היו מוכנים להסיר את הלחץ הכלכלי לפני שקיבלו התחייבויות שניתן לאמת. למחלוקת נוספה בעיית סמכות. בוושינגטון העריכו שהמשלחת האיראנית אינה מחזיקה בהכרח בסמכות לסגור עסקה מול אנשי משמרות המהפכה והמעגל החדש סביב המנהיג העליון מוג'תבא ח'מינאי. ב־15 באפריל הציבה ארצות הברית שני תנאים לחידוש השיחות: פתיחה מלאה של הורמוז, ומשלחת איראנית בעלת "סמכות מלאה" לחתום.

הוויכוח על הסמכות לא היה טכני. בתוך טהרן התקיים באותו זמן מאבק בין מוסדות שניסו לקבוע מי מנהל את המלחמה ומי רשאי לסיים אותה. יו״ר הפרלמנט קאליבאף, אנשי הממשלה והמערכת הדיפלומטית ביקשו להשאיר לעצמם מרחב להסכם; מפקדי משמרות המהפכה, ובהם אחמד וחידי, ביקשו להבטיח שאף הסדר לא יפרק את מנופי הכוח שנותרו – הטילים, השלוחים והשליטה במצר. תואר ב־20 באפריל מחלוקת גלויה בין קאליבאף לבין וחידי סביב אופן ניהול המלחמה והמשא ומתן. מבחינת וושינגטון זו הייתה אזהרה: מסמך שעליו חותם שר החוץ אינו מועיל אם הכוח שמפעיל מוקשים וטילים בחוף אינו מקבל אותו.

ב־19 באפריל השתלט כוח אמריקאי על Touska, כלי שיט איראני שסומן תחת סנקציות ושנשא, על פי ההערכה המבצעית, מטען דו־שימושי מסין.

באותה תקופה הוגדרו נפט, ברזל, פלדה, אלומיניום, אלקטרוניקה דו־שימושית, מכונות וציוד למערכת החשמל כקטגוריות מטען שעשויות להיחשב אסורות במסגרת המצור. משמרות המהפכה כינו את תפיסת Touska הפרה של הפסקת האש, אך לא ניסו לפתוח עימות ימי סדור כדי לשחרר אותה. האירוע הראה כיצד עבר הלחץ מן הפצצת מפעלים בתוך איראן לעצירת החומרים שיכלו להגיע אליהם מבחוץ.

ב־21 באפריל האריכה ארצות הברית את הפסקת האש כדי לאפשר לאיראן להגיש הצעה חדשה ולהמשיך בדיונים, אך לא הסירה את המצור. ההפרדה הייתה מכוונת: וושינגטון הסכימה להפסיק זמנית את התקיפות הרחבות, אך סירבה לוותר על המנוף הימי לפני שקיבלה שינוי ממשי בהורמוז. כך כל יום נוסף של משא ומתן המשיך לעלות לאיראן ביצוא שלא יצא ובמטענים שלא נכנסו, גם כאשר מטוסים לא תקפו בטהראן.

18–23 באפריל – הקרב על עצם הסמכות במצר

הפער בין ההצהרות האיראניות לבין הפעולה בים התגלה ב־18 באפריל . יום קודם הודיע שר החוץ עבאס עראקצ׳י שהמצר "פתוח לחלוטין "למסחר . בתוך פחות מיממה תקפו כוחות צי משמרות המהפכה כמה כלי שיט והודיעו ששום כלי ,מכל סוג או לאום ,אינו רשאי לעבור ללא אישור .לא הייתה זו רק הפרת רוח ההפוגה ;היא חשפה שתי מערכות החלטה שפעלו במקביל . הדיפלומטים ביקשו להציג גמישות שתאפשר המשך מו״מ ,בעוד מפקדי משמרות המהפכה השתמשו בכוח כדי להבטיח שאף הסכם לא יפתח את המצר בלי לקבל את תנאיהם.

ב־19–20 באפריל ניסתה טהרן להפוך את השליטה הזאת למסגרת חוקית .בפרלמנט גובשה הצעת חוק שאמורה הייתה לאסור מעבר של כלי שיט הקשורים לישראל ,לדרוש מכלי שיט של מדינות "עוינות "אישור של המועצה העליונה לביטחון לאומי ולמנוע מעבר ממדינות שאיראן טענה כי גרמו לה נזק עד לתשלום פיצויים .חלק מן ההכנסות מאגרות המעבר נועד , לפי ההצעה ,לשיקום הכוחות המזוינים .כלומר המצר כבר לא הוצג רק כנשק לשעת מלחמה .בתוך המערכת האיראנית החלה להתגבש תפיסה שלפיה השליטה בתנועה עצמה צריכה להפוך לנכס כלכלי וביטחוני קבוע.

ב־22 באפריל נבחנה התפיסה הזאת בכוח. צי משמרות המהפכה תקף את Epaminondas, אונייה בבעלות יוונית ובדגל ליבריה, ואת MSC Francesca בדגל פנמה. גשר ה־ Epaminondas נפגע מירי של כלי שיט איראני, וה־ MSC Francesca ספגה נזק בגוף ובאזור המגורים. שתיהן שינו כיוון ונעו לעבר המים הטריטוריאליים האיראניים. כלי שלישי, Euphoria , הותקף אך המשיך בדרכו. מבחינת טהרן, האירועים המחישו שכלי שאינו מקבל את המסלול ואת ההוראות האיראניות יכול להיעצר גם כאשר קיימת הפסקת אש עם ארצות הברית.

מבחינת וושינגטון ,אותו יום המחיש את הקושי המדיני של המצור .ארצות הברית יכולה הייתה לדרוש מאיראן לפתוח את הנתיב ,אבל כל עוד התקיפות הופנו לאוניות שאינן אמריקאיות או ישראליות נדרש טראמפ להחליט בכל פעם אם אירוע מסחרי מצדיק חזרה למלחמה רחבה .הבית הלבן אף הבהיר לאחר תפיסות 22 באפריל שטראמפ אינו רואה בהן באותו שלב הפרה שמחייבת חידוש המלחמה ,משום שהאוניות לא היו אמריקאיות או ישראליות.

בכך נוצר לאיראן מרחב פעולה מוגבל אך חשוב :להפעיל כפייה על השיט בלי לחצות בכל מקרה את הסף שיחזיר מיד את המפציצים.

בתוך איראן ,המאבק על המצר התחבר למאבק על מי מוסמך לדבר בשם המדינה .תואר באותם ימים מערכת מפוצלת שבה קאליבאף ועראקצ׳י ניסו לשמור את ערוץ המשא ומתן ,בעוד אחמד וחידי והמעגל שסביבו החזיקו שליטה רבה יותר בהחלטות הצבאיות .גורמים אמריקאיים העריכו שהמשלחת האיראנית דנה בנושאים שהצבא אחר כך סירב לקבל .לכן האמריקאים לא דרשו רק תשובה להצעה ;הם דרשו תשובה מאדם שיכול להבטיח שגם הכוח על החוף ,גם מניחי המוקשים וגם מערך הטילים יצייתו לה .בלי זה ,כל הסכמה באסלאמאבאד הייתה יכולה להישאר נייר מול כוח שממשיך לפעול במצר.

המצור האמריקאי

כאשר השיחות לא נתנו תוצאה, וושינגטון עברה למנוף אחר. ב־13 באפריל החל CENTCOM לאכוף מצור ימי על נמלי איראן. ההוראה חלה על תנועה נכנסת ויוצאת מנמלים איראניים ועל כלי שיט איראניים או כאלה שאושרו בידי טהרן. המטרה המוצהרת לא הייתה למנוע מספינות שאינן איראניות לעבור בהורמוז, אלא לחסום את המסחר הימי האיראני עד להסדר. בפועל נוצרה שכבה נוספת של אי־ודאות: אונייה מסחרית הייתה צריכה לדעת שהיא אינה מפרה לא את כללי המעבר האיראניים ולא את המצור האמריקאי.

בתוך 48 שעות הודיע CENTCOM שאף כלי שיט לא פרץ את המצור. תשע אוניות נענו להוראה לחזור לנמל או לאזור החוף האיראני, ולפחות אוניית מטען איראנית אחת שיצאה מבנדר עבאס הוסטה בחזרה. שתי מכליות שיועדו לסין ושעברו קודם במסלול האיראני הסתובבו לאחר תחילת המצור. כך נוצר מצב כמעט הפוך מזה של תחילת מרץ: איראן חסמה את נתיב השיט העולמי, וארצות הברית חסמה את המסחר האיראני. האזור שבין מפרץ עומאן להורמוז הפך למערכת של שתי טבעות כפייה חופפות.

המצור לא היה הכרזה בלבד. נושאות מטוסים, משחתות, מטוסי סיור, מסוקים וכלי טיס בלתי מאוישים נדרשו לזהות כלי שיט, ליצור קשר, להורות להם לשנות מסלול ולשמור יכולת לעצור מי שסירב. עד 23 במאי דיווח CENTCOM כי 100 אוניות מסחריות הוסטו ממסלולן, ארבע הושבתו לאחר שלא צייתו, ו־26 אוניות הומניטריות הורשו לעבור. יותר מ־15,000 אנשי צבא ויותר מ־200 כלי טיס וכלי שיט השתתפו במערך האכיפה. לפי CENTCOM, המסחר הימי אל נמלי איראן ומהם הופסק כמעט לחלוטין.

למצור נבנה גם מדרג תגובה. כלי שיט שזוהה בדרך לנמל איראני קיבל תחילה אזהרה והוראה לשנות נתיב. אם לא ציית, הוקצו אליו כלי טיס או ספינות, ורק לאחר מכן נשקלה עצירה פיזית או השבתה. השיטה אפשרה ל־CENTCOM לאכוף את המצור בלי לירות על כל אוניית סוחר שהתקרבה לחוף. היא גם אילצה חברות ספנות לבדוק מראש אם מטען, בעלות או יעד עלולים להכניס אותן לרשימת החשודים. כך המצור השפיע על המסחר עוד לפני המפגש עם כוח אמריקאי: חלק מן האוניות פשוט לא הפליגו לאיראן מלכתחילה.

המרחב שבו פעל הכוח היה גדול בהרבה מן הכניסה לנמל אחד. נדרש מעקב אחרי כלי שיט היוצאים מבנדר עבאס, בנדר ח׳מיני, בושהר, צ׳אבהאר ונמלים נוספים, ובמקביל היה צורך להשאיר את הנתיב להורמוז פתוח לכלים שאינם איראניים. מכאן נבעה ההבחנה שעליה חזר CENTCOM: המצור מכוון לנמלי איראן, לא למסחר העולמי. מבחינה מבצעית המשמעות הייתה שהמשחתות ומטוסי הסיור צריכים לזהות בתוך זרם מוגבל של אוניות מי רשאי להמשיך ומי נדרש להסתובב, תוך כדי איום מתמשך של טילים וכטב״מים מן החוף.

הפעלת כוח כזה יצרה גם מגבלה חדשה. כל אונייה שנעצרה נדרשה לבדיקת בעלות, מטען ודגל; כל משחתת שנשארה באזור נזקקה לתדלוק, תחזוקה ומעטפת הגנה; וכל תקלה עלולה הייתה להפוך להתנגשות. איראן, מצדה, השתמשה בדיוק בנקודה הזאת. היא לא ניסתה לפרוץ את המצור בצי סדיר שכבר הושמד ברובו. היא השתמשה בכטב"מים, באיומים מן החוף ובפגיעות נקודתיות, באופן שאילץ את הכוח האמריקאי לשמור על דריכות מתמדת בלי לספק לו מטרה ימית גדולה שאפשר להשמיד.

והחזרת הכוח אל המצר Project Freedom – במאי 3–8

בתחילת מאי ניסתה ארצות הברית לעבור מהגנה על נתיב צבאי ליצירת מסגרת שתאפשר גם לשיט המסחרי לחזור .ב־ 3במאי הודיע CENTCOM על Project Freedom, משימה שנועדה לתמוך באוניות סוחר שיבקשו לחצות את הורמוז בלי לקבל אישור איראני .לצורך המאמץ הוקצו יותר מ־ 100כלי טיס מן היבשה ומהים ,פלטפורמות בלתי מאוישות רב־ממדיות , משחתות טילים מונחים וכ־ 15,000אנשי צבא .המטרה הייתה להפריד בין שתי המשימות שהתנהלו במקביל :לשמור על המצור נגד נמלי איראן ,ובאותו זמן להבטיח שמעבר של אונייה שאינה קשורה לאיראן לא יהיה תלוי ברשות משמרות המהפכה.

המשימה דרשה יותר מסימון נתיב על מפה .אוניית סוחר נעה לאט ,אינה מחזיקה מכ״ם צבאי ואינה מסוגלת ליירט טיל חוף־ים או כטב״ם .לכן הכוח המלווה היה צריך לפתוח לפניה תמונת מודיעין ,לנטר סירות קטנות ,לזהות שיגור מן החוף ולהחזיק יכולת תגובה מהירה נגד אתר שמפעיל אש .בכך הפך כל מעבר מבחן מעשי לשאלה שהמו״מ לא פתר :האם ארצות הברית יכולה לקיים חופש שיט בפועל ,או שרק איראן מסוגלת להחליט מי עובר ומתי.

ב־7 במאי הגיע המבחן הגדול הראשון. שלוש משחתות USS – USS Rafael Peralta Truxtun, ו־ – USS Masonחצו את המצר בדרכן למפרץ עומאן. במהלך המעבר שיגרו כוחות איראניים מספר טילים וכטב״מים והפעילו גם סירות קטנות. האמריקאים יירטו את האיומים, ואף אחת מן המשחתות לא נפגעה CENTCOM .הגיב בתקיפות נגד אתרי שיגור טילים וכטב״מים, מוקדי פיקוד ושליטה וצומתי מודיעין, תצפית וסיור שהיו קשורים למתקפה. האירוע הראה שהמצר אינו ״פתוח״ רק מפני שספינות מלחמה יכולות לחצות אותו; המעבר עצמו דרש קרב הגנתי ותקיפות חוף כדי להשלים את התנועה.

יום לאחר מכן הופעלה אותה מערכת בכיוון ההפוך – לא כדי להגן על מעבר אלא כדי לאכוף את המצור. ב־8 במאי זיהו האמריקאים את מכליות

הנפט Sea Star III ו־ Sevda,שתיהן בדגל איראני וללא מטען, בדרכן לנמל איראני במפרץ עומאן. מטוס F/A-18 Super Hornet מן USS George H.W. Bushירה חימוש מדויק אל ארובות שתי האוניות והשבית אותן לפני הכניסה לנמל. יומיים קודם הושבתה גם המכלית Hasna לאחר ש־ F/A-18 מן USS Abraham Lincoln ירה בתותח 20 מ״מ לעבר מערכת ההיגוי שלה. הפעולות נועדו לעצור את הכלים בלי להטביע אותם ובלי להפוך כל אכיפת מצור לקרב ימי גדול.

הבחירה לפגוע בארובה, במערכת ההיגוי או בחדר מנועים הייתה חלק משיטת אכיפה מדורגת. המטרה לא הייתה להשמיד את צוותי אוניות הסוחר אלא למנוע מהכלי להשלים תנועה שנאסרה. לכן ניתנו אזהרות, נעשה ניסיון להסיט את האונייה, ורק לאחר אי־ציות הופעל חימוש שנועד להשבית פונקציה חיונית. עד 8 במאי כבר דיווח CENTCOM על יותר מחמישים כלי שיט שהוסטו ועל מספר כלים שהושבתו. המצור הפך אפוא ממסך ימי פסיבי למערכת שבה כוח אווירי תוקף כלי שיט נקודתית כדי לאכוף החלטה כלכלית.

האירועים של 7–8 במאי המחישו את שני הכיוונים של המערכה הימית החדשה .באותו מרחב צר נלחמה ארצות הברית מצד אחד כדי לאפשר לשלוש משחתות לעבור תחת אש איראנית ,ומצד אחר כדי למנוע משלוש מכליות להגיע לנמלי איראן .זה היה בדיוק המעבר ממלחמת השמדה למלחמת כפייה :פחות גלי תקיפה של מאות מטוסים בעומק המדינה ,ויותר שימוש מדוד בכוח כדי לקבוע מי רשאי לנוע ,איזה נמל נשאר מבודד ואיזה נתיב ייחשב פתוח.

לחץ כלכלי מול התאוששות איראנית

ההשפעה הכלכלית בתוך איראן הצטברה. מתקני תעשייה שנפגעו בפברואר ובמרץ לא חזרו לפעול בקצב הקודם; יצוא הנפט דרך הים נפגע מן המצור; נכסים פיננסיים נשארו חסומים; והמדינה נדרשה לממן שיקום של מערכי טילים, הגנה אווירית, בסיסים, נמלים ותשתיות. האמריקאים קיוו שהשילוב בין השמדת היכולת הצבאית לבין חסימת ההכנסות ייצור בתוך ההנהגה האיראנית קבוצה שתעדיף עסקה על פני המשך ההתשה.

אלא שהלחץ פעל לשני הכיוונים. כל עוד הורמוז נשאר סגור ברובו, מחיר האנרגיה העולמי נשאר גבוה. איראן איבדה יצוא, אך גם ארצות הברית שילמה מחיר בדלק ובאינפלציה. לכן המצור לא היה מנוף חד־צדדי. הוא היה מרוץ שבו וושינגטון ניסתה לגרום לכלכלה האיראנית להישבר לפני שהמחיר הפוליטי והכלכלי בבית יכריח את טראמפ להקל את התנאים. המו"מ של אפריל ומאי התנהל כולו בתוך המרוץ הזה.

האיראנים ניצלו גם את השליטה הסלקטיבית בהורמוז כדי לבנות מציאות חדשה. כלי שיט שקיבלו אישור איראני עברו במסלול שנקבע בידי משמרות המהפכה, ולעיתים שילמו "דמי שירות". עד מאי הפכה השיטה לממוסדת יותר. ב־23 במאי דיווח משמרות המהפכה כי 25 אוניות עברו במצר בתוך יממה לאחר שקיבלו אישור ותיאום איראני. טהרן טענה שהמצר הוא מרחב שבאיראן ובעומאן יש לו מעמד מיוחד ושארצות הברית אינה רשאית לקבוע את אופן ניהולו.

בסוף אפריל הפכה הדרישה הזאת לעמדה רשמית של ההנהגה החדשה. ב־30 באפריל אמר המנהיג העליון מוג׳תבא ח׳מינאי שאיראן תשמור על

יכולות הגרעין והטילים שלה ועל "ניהול חדש" של מצר הורמוז. המונח נבחר בזהירות. טהרן כבר לא דרשה להחזיק את המצר סגור באופן מוחלט; היא ביקשה הכרה בכך שהסדר התנועה שלאחר המלחמה לא יחזור אוטומטית למצב של 27 בפברואר. בכך הפך ההישג שנוצר מאיום, מוקשים ותקיפות על אוניות לדרישה מדינית שמונחת מול האמריקאים.

במהלך מאי ניסתה איראן להפוך את ה"ניהול" למנגנון קבוע. תואר הסכמי מעבר דו־צדדיים, תיאום מוקדם וגביית תשלומים עבור ביטחון ושירותים. ב־20–22 במאי כבר עברו עשרות כלי שיט לאחר קבלת אישור איראני; ב־22 במאי דווח על 35 מעברים כאלה. עבור בעלי האוניות זו הייתה דרך לצמצם סיכון, ועבור טהרן זו הייתה הוכחה שהמדינות והחברות מקבלות בפועל את סמכותה לקבוע את תנאי המעבר. וושינגטון ראתה באותה מערכת בדיוק ניסיון למסד סחיטה שנולדה בזמן מלחמה.

במאי – מן האישור הזמני לשיטת אגרות 19–21

עד אמצע מאי כבר לא נראתה השיטה האיראנית כאלתור של ימי המלחמה הראשונים .נבנתה מערכת מדורגת :רוסיה וסין בראש סולם העדיפות ;מדינות בעלות קשרים קרובים ,ובהן הודו ופקיסטן ,יכלו להגיע להסכמי מעבר דו־צדדיים ;מדינות אחרות טופלו בכל מקרה בנפרד ;וכלי שיט שאין להם הסדר נדרשו לשלם דמי "ביטחון "שהוערכו בכ־150 אלף דולר . כלים המזוהים עם יריבותיה של איראן יכלו להידחות לחלוטין .צי משמרות המהפכה הפעיל את המנגנון בפועל.

ב־19–20 במאי עברו 16 אוניות במסלול האיראני בתוך יממה אחת ,ובהן מכליות בדגלי סין ,הונג קונג ,דרום קוריאה והודו .במקביל הגיעו הסדרים נקודתיים :ממשלת עיראק תיאמה מעבר של מכלית גדולה שנשאה נפט עיראקי ,ואיראן הציגה מקרים כאלה כהוכחה שמדינות האזור כבר מכירות בצורך לתאם עמה את השיט .ככל שיותר אוניות חזרו לעבור בדרך הזאת , הסיכון מבחינת וושינגטון גדל דווקא משום שהמשבר נראה פחות חריף :אם חלק מן הנפט חוזר לזרום ,קשה יותר לגייס קואליציה לפתיחת המצר ,אף שהעיקרון של חופש השיט לא הוחזר.

ב־ 20במאי השתמשה ארצות הברית במצור כדי לפגוע גם בצד האספקה של השיקום האיראני .כוחות אמריקאיים השתלטו על המכלית ,Skywave שהייתה תחת סנקציות בשל הובלת נפט איראני ,ובאותו יום עלו נחתים אמריקאיים על Celestial Sea לאחר חשד שהיא עושה דרכה לנמל איראני . לאחר חיפוש הונחתה האונייה לשנות כיוון ושוחררה .באותו שלב כבר דיווח CENTCOMעל 91כלי שיט שהוסטו וארבעה שהושבתו .המשמעות הייתה שהמצור לא רק מנע יצוא נפט ;הוא גם אפשר לבדוק או לעצור כלי שיט שנחשדו בהובלת רכיבים ,ציוד או מטען שיכול לסייע לשיקום.

יום לאחר מכן פרסמה איראן מפה מעודכנת של "רשות מצרי המפרץ "ובה מרחב ניהול שהתרחב ,מעבר לטענות הקודמות והגיע גם אל מים שאיראן אינה בעלת ריבונות עליהם .במקביל אמר שגריר איראן בצרפת שטהרן ועומאן דנות במערכת אגרות קבועה .מזכיר המדינה מרקו רוביו הבהיר שמערכת כזאת אינה מקובלת על ארצות הברית ושאם תישמר היא עלולה להפוך הסכם לבלתי אפשרי .המחלוקת נעשתה לכן גאוגרפית ומשפטית לא

פחות מצבָאית :לא רק כמה אוניות יעברו ,אלא מי רשאי לקבוע את הנתיב ואת התנאים.

באותו זמן השתמשה איראן בהפוגה גם לשיקום הכוח .תעשיית הכטב״מים הייתה קלה ומהירה יותר לשיקום ממערך הטילים הבליסטיים , משום שהיא תלויה בפחות מתקנים כבדים ובציוד תעשייתי פשוט יותר . במקביל נראו מאמצים סיניים ורוסיים לסייע ברכיבים .כך נוצרה באותו שבוע תחרות בין שני שעונים :המצור האמריקאי ניסה למנוע מן הרכיבים להגיע ולהקטין את הכנסות המשטר ,בעוד איראן ניסתה להשתמש בהכנסות , במעברים המאושרים ובערוצי היבוא שנותרו כדי להחזיר מספיק יכולת צבאית לפני שהמו״מ יסתיים.

הוויכוח לא נשאר במישור המנהלי. ב־26 במאי נעשה ניסיון איראני נוסף לפרוס מוקשים במרחב המצר. גם כאשר השיחות על מזכר של 60 יום התקדמו, הכוח האיראני המשיך ליצור עובדות שיקשו על פתיחה חופשית של הנתיב. זו הייתה שיטה שחזרה לאורך כל התקופה: להתקדם במשא ומתן מצד אחד, ומצד אחר לשמר או להרחיב את הכלים שמעניקים לטהרן מנוף אם השיחות ייכשלו.

מבחינת ארצות הברית זו הייתה נקודת מחלוקת יסודית. פתיחת הורמוז לא נמדדה רק במספר האוניות. אם איראן יכולה לקבוע מי יעבור, באיזה נתיב ובתשלום, היא שומרת לעצמה את הכלי שאפשר לה לסגור מחדש את המצר בכל משבר עתידי. לכן וושינגטון דרשה חזרה לנפח התנועה ולמשטר המעבר שלפני המלחמה. איראן הסכימה בהדרגה לדבר על הגדלת התנועה, אך סירבה לוותר במפורש על "ניהול" המצר.

עד סוף אפריל התברר שגם לאחר חודש של מצור אין סימן לכך שהנהגת איראן מוכנה לחזור לנוסחה האמריקאית של 6 במרץ. ההצעה האמריקאית כללה הפסקה ארוכה של העשרת אורניום, הוצאת מלאי האורניום המועשר ברמה גבוהה מאיראן ופתיחה מלאה של הורמוז. איראן ביקשה הפסקה קצרה יותר של ההעשרה, הסרת סנקציות והכרה בתפקידה במצר. בין שתי הרשימות נשאר גם מערך הטילים: מבחינת וושינגטון הוא היה אחד האיומים שהמלחמה אמורה הייתה לצמצם לצמיתות; מבחינת טהרן, היכולת לשגר טילים הייתה אחת הסיבות שבגללן לא נכפתה עליה כניעה.

ההצהרה של מוג׳תבא ח׳מינאי ב־30 באפריל סגרה זמנית את מרחב הפשרה. הוא דחה ויתור על תוכנית הטילים, לא התחייב למסירת מלאי האורניום והציג את הסדר הורמוז החדש כהישג שאיראן מתכוונת לשמור. לכן גם בשבוע שבו לא התנהלה מערכה אווירית רחבה, שני הצדדים המשיכו להכין את האפשרות לחידושה: איראן שיקמה את מערכי השיגור וההגנה; ארצות הברית שמרה את הכוח סביב המפרץ; וישראל המשיכה לעקוב אחר מתקנים ששוקמו.

הפסקת האש נשחקת

בסוף אפריל כבר נראתה תוצאה מעשית של ההפוגה: יחידות הטילים האיראניות פתחו מחדש כניסות למנהרות, הזיזו משגרים והקימו מרכזי פיקוד חלופיים. השיקום הטקטי היה מהיר יותר מן השיקום התעשייתי – משגר אפשר להעביר ולתדלק בתוך ימים, בעוד מפעל מנועים או קו אלקטרוניקה שנפגע דורש חודשים. לכן הכוח שנותר לאיראן הספיק לשמור איום מיידי גם

בלי לשחזר את כושר הייצור שלפני 28 בפברואר. מנקודה זו, השאלה האמריקאית לא הייתה אם איראן הובסה קונבנציונלית, אלא כמה זמן ניתן להשאיר אותה תחת מצור בלי שתשתמש מחדש במלאי ששרד.

גם ישראל לא פירקה את היכולת. מטוסי חיל האוויר המשיכו להתאמן על טיסות ארוכות, המודיעין המשיך לעקוב אחר השיקום, והמערכה בלבנון התחברה יותר ויותר למו"מ עם איראן. טהרן ראתה בחיזבאללה נכס שעליו היא אינה מוכנה לוותר במסגרת הסכם שמסיים את המלחמה. ישראל, לעומת זאת, המשיכה לפעול נגד תשתיות חיזבאללה ולדרוש פירוק נשק בדרום לבנון. כך הפכה לבנון בהדרגה מאחת מזירות המלחמה לסעיף במו"מ עם איראן.

ב־10 במאי הודיע טראמפ שהצעת הנגד האיראנית "בלתי מתקבלת על הדעת לחלוטין". ההצעה האיראנית ביקשה סיום המלחמה, פתיחה הדרגתית של הורמוז והסרת המצור האמריקאי לפני הגעה להסכמה מלאה בנושאי הגרעין. באותו יום נפגעה האונייה SAFESEA NEHA סמוך לחופי דוחה, והגנות האוויר של איחוד האמירויות וכווית יירטו כטב"מים. איראן לא קיבלה אחריות, ולכן לא ניתן לקבוע בוודאות שהתקיפות בוצעו בהוראתה, אך התזמון המחיש עד כמה שביר היה השקט הימי.

ביקור טראמפ בסין – ללא מנוף חדש

טראמפ ניסה להכניס למערכת שחקן נוסף. סין הייתה אחת הלקוחות הגדולות של נפט איראני ואחת המדינות שנפגעו יותר מכל מסגירת הורמוז. ב־14–15 במאי הגיע טראמפ לבייג'ינג לפגישות עם שי ג'ינפינג. הנושא האיראני הוצג כאחת הסוגיות המרכזיות: וושינגטון רצתה שסין תלחץ על טהרן לפתוח את המצר ולהסכים להסדר, ובתמורה הייתה מוכנה לדון בהיבטים כלכליים רחבים יותר ביחסי ארצות הברית–סין.

לאחר הפגישות אמר טראמפ כי שי הסכים שאיראן חייבת לפתוח את הורמוז. אבל בייג'ינג לא הודיעה שתפעיל לחץ על טהרן ולא התחייבה להשתתף במצור או באכיפה. העמדה הסינית הייתה שהמלחמה לא הייתה צריכה להתחיל ושיש לפתור את המשבר בדיפלומטיה. מבחינת טראמפ, הביקור השיג הסכמה עקרונית על התוצאה הרצויה אך לא מנוף שמכריח את איראן לקבל אותה. לכן הוא חזר מארבעים ושמונה השעות בבייג'ינג בלי שינוי מיידי בתנועה במצר ובלי פריצת דרך במו"מ.

הצעת מאי – איראן מקדימה את הדרישות שלה

ב־23 במאי פורסמו פרטי הצעת נגד איראנית נוספת. הפעם ניסתה טהרן לקבוע מראש את ההישגים שהיא רצתה: סיום המלחמה בכל החזיתות, כולל לבנון; הסרת "האיום האמריקאי" מאיראן; הקלה כלכלית והסרת המצור; הכרה בזכות איראנית לנהל את מצר הורמוז; ורק לאחר מכן דיון מעמיק בנושאי הגרעין. איראן דחתה את הדרישה להעביר את מלאי האורניום המועשר ברמה גבוהה, לא התחייבה לפרק את מתקני הגרעין ולא הסכימה לוותר על השליטה במצר.

טראמפ השיב שיחליט בתוך ימים אם לחדש את התקיפות. האיום היה אמין משום שהכוח נשאר באזור, אך הוא כבר נשא את כל המחיר שתואר קודם: חידוש תקיפות רחבות עלול היה להביא לחידוש המטחים על בסיסים,

מתקני אנרגיה וישראל, ולהחזיר את מחירי הנפט אל נקודת השיא. לכן איום החזרה למלחמה הפך לכלי מו"מ שחוזר שוב ושוב, יותר מאשר לתוכנית אוטומטית.

ב־25–28 במאי הצטמצם הפער מספיק כדי להתחיל לדבר על מסגרת זמנית של 60 יום. הטיוטות חיברו בין ארבעה מסלולים: הפסקת אש מתחדשת, שיחות גרעין, הפחתת הסלמה אזורית והחזרת התנועה המסחרית בהורמוז. ארצות הברית הציעה הקלות הדרגתיות בסנקציות ובנכסים מוקפאים בהתאם להתקדמות; איראן דרשה שחלק מן ההקלה יינתן מיד עם כניסת ההסדר לתוקף. השאלה הקשה ביותר נשארה מלאי האורניום המועשר ברמה גבוהה. האמריקאים רצו שיוצא מאיראן או יעבור הסדר שניתן לפקח עליו; האיראנים סירבו למסירתו כתנאי מוקדם.

ב־28 במאי כבר הופיעו דיווחים שלפיהם המשלחות הגיעו לנוסח מוסכם עקרונית של מזכר ל־60 יום, אך מנהיגי שתי המדינות עדיין לא אישרו אותו. גם באותו שלב איראן לא הפסיקה להפעיל את כוח המצר. הניסיון לפרוס מוקשים ימים קודם לכן והמשך מנגנון האישורים הראו שההנהגה אינה מתכוונת למסור את המנוף לפני החתימה. מבחינת טראמפ, לעומת זאת, הסרת המצור ללא התחייבות איראנית לפתוח את הנתיב הייתה מוותרת מראש על כלי הלחץ המרכזי שנשאר לארצות הברית לאחר שהתקיפות נעצרו. לכן סוף מאי הסתיים עם טיוטה, אך בלי הסכם ובלי פתיחה מלאה של הורמוז.

27–31 במאי – הפסקת האש תחת אש

השבוע האחרון של מאי הראה עד כמה המונח ״הפסקת אש״ היה מוגבל. בלילה שבין 27 ל־28 במאי שיגרה איראן טיל בליסטי לעבר כווית, והוא יורט בידי הכוחות הכוויתיים. שעות קודם לכן שוגרו חמישה כטב״מים חד־כיווניים שהיוו איום במצר הורמוז ובסביבתו; הכוחות האמריקאיים יירטו את כולם ומנעו שיגור של כטב״ם שישי לאחר שפגעו בתחנת שליטה קרקעית בבנדר עבאס. CENTCOM הגדיר את הירי לכווית הפרה של הפסקת האש. האירוע התרחש דווקא בשלב שבו הצדדים דנו בטיוטה מתקדמת, ולכן המחיש שהכוח האיראני המשיך לפעול גם כאשר הערוץ המדיני היה קרוב יותר להסכמה.

באותו שבוע המשיך המצור להתהדק. ב־23 במאי הגיע CENTCOM לציון הדרך של מאה אוניות מסחריות שהוסטו, ארבע שהושבתו ו־26 אוניות סיוע הומניטרי שקיבלו היתר. יותר מ־15 אלף אנשי צבא ויותר מ־200 מטוסים ואוניות מלחמה תמכו באכיפה, ובהם שתי קבוצות תקיפה של נושאות מטוסים והכוח האמפיבי של Tripoli. זה היה סדר גודל שממחיש שהמצור עצמו הפך למבצע צבאי מרכזי; כדי להחזיק את הנמלים האיראניים מבודדים נדרש כוח שבמערכות אחרות היה מספיק לניהול זירה שלמה.

ב־29 במאי נבחנה האכיפה שוב מול Lian Star, כלי שיט בדגל גמביה שעשה דרכו לנמל איראני במפרץ עומאן. לפי CENTCOM נשלחו אליו יותר מעשרים אזהרות. לאחר שהצוות לא ציית, ירה מטוס אמריקאי טיל Hellfire אל חדר המנועים והשבית את האונייה. עד אותו שלב כבר דיווח הפיקוד על חמישה כלי שיט מסחריים שהושבתו ועל 116 שהוסטו. האמריקאים שמרו

גם כאן על אותו עיקרון: לא להטביע אונייה אם די בהשבתת ההנעה כדי למנוע את הפרת המצור.

הפעולות האלה יצרו לחץ כלכלי ,אבל הן גם חייבו את ארצות הברית להישאר בתוך טווח האש האיראני .כל מטוס שהגיע אל אונייה מפרה פעל מעל מפרץ שבו כטב״ם ,טיל חוף־ים או מכ״ם איראני יכולים לזהות אותו ;כל צוות השתלטות נדרש למעטפת אווירית וימית ;וכל משחתת שהגנה על המערך הייתה בעצמה מטרה אפשרית .לכן גם בסוף מאי ,כאשר המערכה האווירית הגדולה כבר הייתה זיכרון של חודשיים קודם לכן ,אלפי אנשי צבא אמריקאיים עדיין פעלו מדי יום במצב שבו תקרית אחת יכולה להחזיר את הלחימה לקנה מידה רחב.

מנקודת המבט האיראנית ,השילוב בין ירי מוגבל לבין מו״מ שמר על האיום בלי להחזיר את ההשמדה של מרץ .טיל אחד לכווית ,כמה כטב״מים בהורמוז או ניסיון להניח מוקשים לא הכריעו קרב ,אבל הם הזכירו שהמערכה יכולה להתחדש ושפתיחת המצר אינה פעולה חד־צדדית אמריקאית .מבחינת טראמפ זו הייתה הסיבה שלא ניתן היה להסתפק בטיוטה כללית על הפסקת אש .כל הסדר היה צריך לכלול מנגנון מעשי שיחזיר תנועה מסחרית ויעצור את הכוח שמסוגל לסגור אותה מחדש.

1–4 ביוני – לבנון עוצרת את המשא ומתן

ב־1 ביוני השעתה איראן את המשא ומתן. העילה המוצהרת הייתה הפעילות הישראלית נגד חיזבאללה בלבנון, אך ההודעה הגיעה לאחר שבוע שבו גם הורמוז והגרעין נשארו פתוחים. בכך קשרה טהרן באופן מפורש את המשך הפסקת האש הישירה עם ארצות הברית להתנהגות ישראל בזירה שלישית. מבחינתה, אם הסדר אמריקאי אינו מגן על חיזבאללה, הוא אינו מסיים את המערכה האזורית. מבחינת ישראל, לעומת זאת, עצירת הפעולה נגד חיזבאללה במסגרת עסקה שאינה כוללת פירוק נשק הייתה ויתור על יעד נפרד של הזירה הלבנונית.

המתח עבר מיד גם לשדה הצבאי. ב־31 במאי–1 ביוני הפילו מערכי ההגנה האיראניים MQ-1 Predator אמריקאי מעל מרחב שטהרן טענה שהוא מים טריטוריאליים. CENTCOM הגיב בתקיפות הגנתיות נגד מטרות בקשם ובגורוכ, ובהן תשתיות ששימשו את המעקב והאש במרחב הורמוז. איראן שיגרה לאחר מכן שני טילים לעבר כוחות אמריקאיים בכווית. במקביל דווח על פגיעה באוניית מטען מול עיראק. רצף האירועים היה קטן בהרבה ממערכות מרץ, אך הוא הספיק כדי להראות שהפסקת האש אינה מונעת חילופי אש כאשר אחד הצדדים מנסה לשנות את המציאות במצר.

ב־4 ביוני כבר הציבו איראן וחיזבאללה דרישה מרחיקת לכת יותר: הפסקה מלאה של הפעילות הישראלית בלבנון כחלק מכל הסדר אזורי. טהרן המשיכה במקביל לדרוש הכרה ב"שירותים" ובשליטה שהיא מספקת בהורמוז, ושחרור מיידי של חלק ניכר מן הנכסים המוקפאים. בכך התחברו שלושת מוקדי המחלוקת – לבנון, הורמוז והכסף – למסמך אחד. ההפוגה של אפריל, שנועדה לאפשר הסכם גרעיני וימי, הפכה בתחילת יוני למו״מ על תנאי הסיום של המערכה האזורית כולה.

הסלמה מוגבלת – יוני

תחילת יוני הראתה שאף צד אינו מוכן להסתפק באיום מילולי. איראן קשרה במפורש יותר ויותר בין המו"מ עם ארצות הברית לבין הפעילות הישראלית בלבנון. ב־7 ביוני היא שיגרה טילים לעבר ישראל בניסיון להפעיל לחץ על טראמפ לדרוש מישראל לעצור את הפעולות נגד חיזבאללה. לא היה מדובר בחזרה למטחי סוף פברואר, אלא בירי מוגבל שנועד להמחיש שהיכולת לא נעלמה.

יום לאחר מכן, ב־8 ביוני, הופל מסוק AH-64 Apache אמריקאי שפעל באזור שמדרום למצר הורמוז לאחר שנפגע מכטב"ם איראני. שני אנשי הצוות שרדו את נפילת המסוק למים. חילוצם הוסיף למערכה כלי שלא הופיע בשלבי הפתיחה: כלי השיט הבלתי מאויש Saronic Corsair של הצי החמישי. ה־Corsair הגיע אל אנשי הצוות, העלה אותם לסיפונו והעביר אותם לנקודת איסוף, שממנה הונפו למסוק חילוץ; בתוך כשעתיים הם היו מחוץ לסכנה. זו הייתה הפעם הראשונה שבה כלי שיט בלתי מאויש של הצי האמריקאי שימש בפועל לחילוץ צוות אוויר שהופל בלחימה. האירוע המחיש כיצד המערכה בהורמוז דחפה את האמריקאים להשתמש בכלים בלתי מאוישים לא רק לסיור או תקיפה, אלא גם במשימה שבה שליחת סירה מאוישת הייתה חושפת צוות נוסף לאש.

התגובה האמריקאית הגיעה ב־9 ביוני. במקום לחזור למודל של אלפי מטרות בכל איראן, הותקפו כעשרים מטרות בדרום המדינה – מערכי הגנה אווירית, תחנות שליטה, מכ"מים ותשתיות פיקוד כטב"מים הקשורות ישירות ליכולת האיראנית לאתר ולתקוף כלי טיס וכלי שיט במרחב המצר. איראן הגיבה בכטב"מים ובטילים לעבר בסיסים אמריקאיים בירדן, כווית ובחריין, אך כמעט כל האיומים יורטו. כך נשמרה פרופורציה מבצעית: הפלת המסוק לא פתחה מחדש את "זעם אדיר" במלואו, אבל היא הביאה גל תקיפות שנועד לגרוע בדיוק מן המערכים שאפשרו את ההפלה ואת השליטה האיראנית בחוף.

ישראל חזרה באותו זמן לפעילות נרחבת. ב־8 ביוני הודיע צה"ל על תקיפת מערכות הגנה אווירית ששוקמו במערב ובמרכז איראן ועל תקיפת תשתיות במתחם הפטרוכימי במאהשהר שבדרום־מערב המדינה. המתקנים שימשו לייצור חומרי גלם הנדרשים לפיתוח טילים בליסטיים. התקיפה הייתה המשך ישיר למטרות "שאגת הארי": לא פתיחת מערכה חדשה, אלא חידוש נקודתי של האש כדי למנוע מן המשטר לשקם את הרכיבים שהושמדו בחודש מרץ.

ב־10 ביוני המשיכו האמריקאים לפגוע במערכי גילוי, מכ"ם ופיקוד כטב"מים בדרום איראן. תצלומי לוויין ומקורות פתוחים הצביעו על פגיעות בבנדר עבאס, בקשם, בקיש ובמינאב – המרחב שממנו איראן יכלה לזהות ולתקוף אוניות וכלי טיס בהורמוז. ההערכה הייתה שהמטרה היא לצמצם את יכולת איראן לאתר כלי שיט, לכפות עליהם את מסלול המעבר ולהפעיל אש על הכוחות שמלווים אותם.

הבחירה במטרות האלה הייתה קשורה ישירות למשא ומתן. ארצות הברית לא חזרה בשלב הזה להפצצה של אלפי מטרות בכל רחבי המדינה. היא ריכזה את האש במערכים שמאפשרים לאיראן לאכוף את סגירת המצר:

גילוי, שליטה, כטב״מים והגנה אווירית בדרום. בכך ניסתה ליצור לחץ צבאי ממוקד בלי להחזיר מיד את המלחמה לקצב של תחילת מרץ. אם איראן תסכים לפתיחת הורמוז, ניתן יהיה לעצור את הגלים; אם תמשיך לסגור אותו, המערכת שמאפשרת לה לאכוף את הסגירה תישחק שוב.

גם ישראל שמרה על אותו עיקרון במקביל: התקיפות ב־8 ביוני נגד ההגנה האווירית והפטרוכימיה לא נועדו לפתוח חזית חדשה אלא למנוע שיקום של יכולות שכבר הושמדו. בכך נוצרה בשבוע השני של יוני חלוקת עבודה המזכירה את תחילת המערכה, אבל בקנה מידה קטן בהרבה. האמריקאים פעלו בעיקר מול דרום איראן והורמוז; ישראל פעלה מול מערכי הטילים, חומרי הגלם וההגנה ששוקמו במערב ובמרכז. האיום בחזרה למערכה הגדולה נשאר ברקע, בעוד התקיפות המוגבלות המחישו שהכוחות עדיין יכולים לבצע אותו.

ב־11 ביוני הודיעה רשות המצר האיראנית שהורמוז סגור והורתה גם לאוניות שכבר קיבלו אישורי מעבר להמתין להנחיות. באותו יום הודיע טראמפ שביטל תקיפות שתוכננו ללילה לאחר שהמגעים הגיעו ל"רמה הגבוהה ביותר" בהנהגה האיראנית. העובדה שארצות הברית הייתה מוכנה לתקוף, ביטלה תקיפה שעות לפני הביצוע והמשיכה במקביל את המו"מ המחישה את אופיו החדש של שלב המלחמה: כוח צבאי והסכם נכתבו כמעט על אותו לוח זמנים.

10–11 ביוני – תקיפות ממוקדות מול מנגנון השליטה בהורמוז

ב־10 ביוני הורחבו התקיפות לאורך רצועת החוף בבנדר עבאס ,קשם , קיש ומינאב – מוקדים שמרכיבים יחד את שרשרת הגילוי והשליטה בהורמוז . בנדר עבאס מרכז נמל ,בסיסים ומכ"מים ;קשם יושב בתוך המרחב הצר של המצר ;קיש מוסיף עומק מערבי למערך הגילוי ;ומינאב מחבר את החוף למערכי טילים ושליטה ביבשה .הפגיעה בארבעת המוקדים נועדה לצמצם את היכולת האיראנית לזהות אונייה ,לעקוב אחריה ולהעביר נתוני מטרה למשגר או לכוח כטב"מים.

המטרות כללו הגנה אווירית ,אמצעי מעקב ,מערכות מכ"ם ויחידות פיקוד כטב"מים .זה היה שינוי לעומת מרץ :במקום להשמיד אלפי מטרות בכל המדינה ,ארצות הברית ריכזה את האש במערכת שמאפשרת לאיראן להפעיל כפייה ימית .השמדת מכ"ם חוף או תחנת שליטה אינה פותחת את המצר לבדה ,אך היא מקטינה את רציפות תמונת הים ומרחיבה את הזמן והמרחב שבהם מטוסים וכלי שיט אמריקאיים יכולים ללוות תנועה מסחרית.

באותו יום העלה טראמפ שוב את רף האיום .הוא הזהיר שאם איראן לא תתקדם במשא ומתן ,ארצות הברית עלולה לפגוע בתחנות כוח ובגשרים . האיום היה רחב יותר מן התקיפות שבוצעו בפועל והחזיר לשולחן סוג מטרות שהממשל נזהר מהפעלת אש מסיבית נגדן בשל המחיר הכלכלי והאזרחי האפשרי .לכן הוא פעל בשני מישורים :הכוח בשטח תקף רק את המערכים שנדרשו להגנת השיט ,בעוד הנשיא השאיר מעל טהרן אפשרות להסלמה לתשתיות שיכולות לשבש את הפעילות הכלכלית והצבאית בתוך המדינה . מבחינת האיראנים ,היה ברור שההפוגה אינה מגינה אוטומטית על המתקנים שבעורף אם השיחות יקרסו.

התגובה האיראנית נשארה מדודה יחסית .לאחר התקיפות היא שיגרה כטב״מים וטילים לעבר בסיסים אמריקאיים בירדן ,בכווית ובבחריין ,אך לא חזרה מיד למטחי מאות הטילים של מרץ .כמעט כל האיומים יורטו ,וטיל אחד נפל בקרבת מפקדת הצי החמישי במנאמה בלי לגרום לנפגעים .דובר משרד החוץ האיראני הודיע שטהרן "תבחן מחדש "את המשא ומתן בעקבות התקיפות .בכך נשמר אותו דפוס :שימוש בכוח כדי להעלות את המחיר ולסמן קו אדום ,אך בלי מהלך שמחייב בהכרח את וושינגטון להחזיר את מבצע זעם אדיר לקצב מלא.

בלילה הבא כבר הוכנו תקיפות נוספות .ב־11 ביוני ,כאשר רשות המצר האיראנית הודיעה שוב שהמעבר סגור והורתה גם לכלים שקיבלו אישור להמתין ,הודיע טראמפ שהוא ביטל גלי תקיפה שתוכננו לאותו לילה לאחר שהמגעים הגיעו לדרג הבכיר ביותר בטהרן .מבחינה מבצעית המשמעות הייתה שהמטוסים ,החימושים והמטרות היו חלק מאותו מנגנון לחץ גם כשהם לא הופעלו .ההחלטה לא לתקוף לא נבעה מפירוק הכוח אלא מהחלטה להשאיר אותו מוכן בזמן שהמגעים המדיניים נמשכים .כך נכנסה המערכה לשבוע האחרון שלה כאשר האפשרות לחזור לאש רחבה נותרה זמינה כמעט עד רגע החתימה.

לבנון נכנסת למסמך

המאבק על לבנון נעשה בשבוע האחרון אחד המכשולים האחרונים. איראן דרשה שכל הסדר עם ארצות הברית יחול גם על הזירה הלבנונית ויביא לעצירת הפעולות הישראליות נגד חיזבאללה. מבחינת טהרן, הסכמה להסדר שאינו מגן על חיזבאללה הייתה מאפשרת לישראל להמשיך לפרק את אחד הנכסים המרכזיים שנשארו לציר לאחר המלחמה. ישראל לא הייתה צד ישיר למו"מ האמריקאי־איראני, אך פעולות צה"ל בלבנון נתנו לאיראן סיבה לאיים בהמשך הירי לישראל.

במהלך יוני המשיכו ישראל וחיזבאללה להתעמת בדרום לבנון, וארצות הברית ניסתה לתווך הסדר נפרד שיתחבר למסגרת האיראנית. כאשר החלו להופיע טיוטות המזכר, אחד הסעיפים המרכזיים קבע סיום מיידי וקבוע של הפעולות הצבאיות "בכל החזיתות, כולל לבנון". הניסוח הזה היה רחב במכוון. הוא אפשר לוושינגטון לטעון שהמלחמה האזורית מסתיימת, ולאיראן לטעון שהמסמך מגביל את ישראל מול חיזבאללה.

הדרך למזכר

ב־16 ביוני פורסם נוסח שנחזה להיות הטיוטה המלאה של המזכר. הוא כלל 14 סעיפים. הצדדים התחייבו להמשך מו"מ של 60 יום; ארצות הברית התחייבה להסיר או להקל את המצור ולתת הקלות על יצוא הנפט; איראן התחייבה לנקוט צעדים להחזרת תנועת האוניות בהורמוז לנפח שלפני המלחמה בתוך 30 יום ולהסיר מכשולים טכניים ומוקשים. הנוסח לא אסר במפורש על איראן להמשיך "לנהל" את המצר, והותיר מחלוקת סביב גביית תשלומים ושאלת הנתיב.

הסעיף הגרעיני לא פתר את כל המחלוקות. איראן התחייבה שלא לייצר נשק גרעיני, אך ההסדר הסופי על מלאי האורניום המועשר ועל יכולת העשרה נשאר למו"מ הבא. שחרור נכסים מוקפאים והקלה כלכלית נוספת

הותנו בהתקדמות. במקביל הופיעה בטיוטה התחייבות לשמור על סטטוס קוו בתקופת המו"מ: איראן לא תשנה את מצב תוכנית הגרעין, וארצות הברית לא תטיל סנקציות חדשות ולא תגדיל את כוחותיה באזור.

במונחים של 6 במרץ, זו לא הייתה "כניעה ללא תנאים". איראן איבדה את עיקר כוחה הקונבנציונלי בים, חלק גדול ממערך הטילים וההגנה האווירית, שכבות מן הפיקוד והתעשייה, וספגה עשרות אלפי חימושים בשטחה. ישראל וארצות הברית הוכיחו שהן יכולות להגיע כמעט לכל מטרה באיראן. אבל איראן שמרה על יכולת שיגור, השאירה את הורמוז סגור או מנוהל על ידה במשך חודשים, פגעה במדינות המפרץ והצליחה לקשור את שאלת לבנון ואת ניהול המצר להסדר. זה היה המקום שבו המסגרת שהוצגה בתחילת הפרק חזרה: ניצחון קונבנציונלי חד־משמעי של ישראל וארצות הברית, לצד הישג א־סימטרי איראני שהצליח להשפיע על התנאים שבהם הופסקה המערכה.

ב־17 ביוני, במהלך פסגת ה־G7 בצרפת, אמר טראמפ שההסכם עם איראן משיג את מטרותיו: סיום העימות, פתיחת הורמוז ומניעת נשק גרעיני מאיראן. באותו ערב נסע לארמון ורסאי לארוחת ערב עם נשיא צרפת עמנואל מקרון. הבית הלבן אישר כי במהלך הארוחה חתם טראמפ על מזכר ההבנות בין ארצות הברית לאיראן; בצאתו מן הארמון אמר לעיתונאים: "זה חתום. חתמתי עליו בוורסאי".

המלחמה העצימה מול איראן הסתיימה, אבל המערכה נגדה קיבלה פנים חדשות וממושכות יותר. בחודשיים הבאים ייכנסו הצדדים לסטטוס־קוו חדש של לחימה בעצימות נמוכה ומזדמנת, כאשר איראן מנסה לשקם את יכולותיה תחת מצור ולחץ וישראל וארצות הברית שומרות לעצמן את האפשרות לחזור ולתקוף. בתוך המעגל הראשון סביב ישראל איבדה איראן גם את הקלף החשוב ביותר שבנתה במשך עשרות שנים – חיזבאללה. מכאן עוברת המערכה לשלב הבא, שיעמוד במרכז הפרק הבא.

19. כיבוש רצועת הביטחון בלבנון

2.3.26–26.6.26

כאשר צה״ל נסוג ב־18 בפברואר 2025 מרוב השטח שתפס בדרום לבנון, הוא לא חזר אל המציאות שהתקיימה ערב 7 באוקטובר. 5 הנקודות השולטות נשארו בידיו מעבר לגבול, צבא לבנון נפרס במרחבים שהתפנו, וההסדר של נובמבר 2024 הפך ממסמך שאמור היה לסיים את הלחימה למסגרת שבתוכה ישראל המשיכה לבסס את מעמדה החדש. בפרק 8 – „המערכה נגד חיזבאללה" – הסתיימה הכרונולוגיה בדיוק בנקודה הזאת: האיום הקרקעי הורחק מן הגבול, חיזבאללה נפגע קשות, אך הוא לא פורק מנשקו וכל ניסיון שיקום הפך ליעד ישראלי.

במהלך השנה הבאה נוצר אפוא מצב ביניים חריג. כמעט שלא הייתה מלחמת אש הדדית רצופה כמו ב־2024, אך גם לא היה שלום. צה״ל תקף מפקדים, מחסני נשק, משגרים, פירים ונתיבי הברחה בכל פעם שזוהה ניסיון של חיזבאללה לבנות מחדש יכולת צבאית. חופש הפעולה הישראלי התרחב בהדרגה מדרום לבנון אל אזור נבטיה, הבקאע, צירי הגבול עם סוריה ואף ביירות כאשר היעד הצדיק זאת. מנגד, חיזבאללה עבר למבנה חשאי ומבוזר יותר, צמצם חתימות, ניסה לחדש מלאים ולשמר כוחות, והסתמך יותר על ייצור מקומי ועל אמצעים זולים שקשה להשמיד מראש. נפילת משטר אסד והקמת השלטון החדש בדמשק הקשו על נתיב ההברחה היבשתי מאיראן; כוחות הביטחון הסוריים עצרו פעם אחר פעם משלוחים של רקטות, טילי נ״ט ואמצעי לחימה שנעו לכיוון לבנון. בכך הפכה שנת 2025 למרוץ בין שתי פעולות: שיקום חיזבאללה מצד אחד, וכרסום ישראלי שנועד לוודא שהשיקום לעולם לא משיג את הקצב הדרוש מצד שני.

המרוץ הזה מסביר את ההבדל בין יוני 2025 למרץ 2026. כאשר ישראל פתחה ביוני 2025 את „עם כלביא" נגד איראן, חיזבאללה לא הצטרף למערכה. כפי שכבר צוין בסיום פרק 8, הארגון שנבנה במשך שנים להיות זרוע האש המרכזית שתירתע את ישראל מתקיפה באיראן היה אז חלש מדי מכדי למלא את התפקיד שלשמו נבנה. עד מרץ 2026 הוא הספיק לשקם חלק מכוחו, ובעיקר לפתח מחדש רשתות אש ורחפנים מבוזרות, אך לא לחזור לעוצמה שאפיינה אותו לפני ספטמבר 2024. כאשר בחר בכל זאת להצטרף לאיראן ב־2 במרץ, הוא פתח את הסבב ששני הצדדים נערכו אליו במשך שנה והעניק לישראל את ההזדמנות להפוך את 5 הנקודות לרצועת ביטחון רחבה.

המערכה שתיפתח מכאן תהיה שונה מן התמרון המצומצם של סתיו 2024. היא לא תסתפק בפשיטות על כפרי הקו הראשון ובהשמדת תשתיות פלישה סמוכות לגבול. במהלך כארבעה חודשים יפעיל צה״ל מספר אוגדות במקביל, יעמיק בהדרגה את קו האחיזה, יכתר ויתקוף את בינת ג׳בייל, יחצה את הליטאני, יכבוש שטחים שולטים ברכס הבופור ובנחל הסלוקי ויילחם עד הימים האחרונים באזור עלי א־טאהר. במקביל יתקוף חיל האוויר אלפי מטרות בביירות, בבקאע ובדרום, בעוד חיזבאללה ינסה לשמר אש רקטית וכטב״מית לעורף ולפתח איום טקטי יעיל במיוחד נגד הכוחות באמצעות רחפני FPV. כך נוצרו שני קווים מקבילים: הרחבת השליטה הישראלית על הקרקע ושחיקת המערכים של

חיזבאללה, מול יכולתו של ארגון חלש בהרבה להמשיך לגבות מחיר באמצעות חוליות קטנות, תת־קרקע ורחפנים.

הגאוגרפיה של דרום לבנון קבעה מראש כיצד תיראה המערכה. בניגוד לרצועת עזה, שבה גבולות המרחב ברורים יחסית, כאן אין קו טבעי אחד שמכריע את הלחימה. הכפרים יושבים על שלוחות ורכסים, ואדיות חותכים את צירי התנועה, והליטאני אינו חומה רציפה אלא מכשול שהמשמעות שלו משתנה מגזרה לגזרה. מי שמחזיק בבינת ג׳בייל, ברכסים שמעל הסלוקי, בבופור ובצירים המחברים ביניהם יכול להשפיע על תנועה למרחק גדול מן השטח שהוא מחזיק בפועל. לכן גם המושג „רצועת ביטחון" בפרק הזה אינו מתאר קו אחיד. הוא מתאר מערכת של כפרים, גבעות, צירים ושטחים שולטים שנכבשו כדי להרחיק את האיום מן הגבול, לשלול מחיזבאללה את מרחבי הנ״ט והחדירה ולתת לצה״ל יכולת להמשיך לפעול צפונה כאשר נדרש.

גם מדד ההצלחה יהיה שונה מזה של 2024. בתמרון הקודם יכול היה צה״ל להיכנס לכפר, להשמיד תשתית ולצאת לאחר שהמשימה הושלמה. במערכה של 2026 עצם היציאה נעשתה חלק מן הבעיה: כל שטח שהתפנה יכול היה לשמש שוב חוליית נ״ט, מפעיל רחפן או כוח קטן שנע דרך מנהרה. משום כך ההתקדמות לוותה בבניית שכבות הגנה, בפתיחת צירים לוגיסטיים ובטיהור חוזר של השטח שכבר נכבש. האוגדות לא נמדדו רק במספר המטרות שהשמידו אלא ביכולת לחבר את ההישגים המקומיים לרצף אחד שניתן להחזיק. במקביל, חיזבאללה לא נדרש לעצור את האוגדות כדי להוכיח שהוא עדיין נלחם. די היה לו לשמר מטחים לעורף, לפגוע בכלים ובכוחות באמצעות FPV ולהמשיך להפעיל חוליות קטנות מאחורי קו המגע. מכאן נבע הפער שילך ויגדל במהלך הפרק: ברמה המערכתית ישראל תתקדם ותשלול מן הארגון מרחב וכוח; ברמה הטקטית חיזבאללה ימשיך למצוא נקודות שבהן הוא מסוגל לגבות מחיר.

תוצאות התמרון יתבררו עד סוף יוני. צה״ל כבש רצועה שהוערכה באמצע החודש בכ־630 קמ״ר – יותר מ־6% משטח לבנון – והרחיב את השליטה מן הגבול אל רכסים, כפרים וצירים ששלטו על אצבע הגליל ועל נתיבי התנועה מדרום לליטאני. עד סוף מאי כבר דיווח צה״ל על כ־2,500 מחבלי חיזבאללה שחוסלו מתחילת „שאגת הארי", ולכן המספר הסופי של המערכה היה לכל הפחות ברף הזה. במקביל נשבר החיבור היבשתי והמבצעי של הארגון לאיראן: משטר אסד כבר לא שלט בסוריה, ממשלת ג׳ולאני (אחמד א־שרעא) חסמה נתיבי הברחה, איראן עצמה הוכתה במלחמה וחיזבאללה איבד את היכולת לקיים בפועל את רעיון „אחדות הזירות". מה שנפתח כניסיון להפעיל את לבנון לטובת טהרן הסתיים בפירוק נוסף של ציר ההתנגדות ובהעמקת הבידוד של הזרוע השיעית בלבנון.

המהלך המדיני התקדם במקביל לתמרון ובסדר כרונולוגי ברור. ב־9 במרץ ביקשה ביירות מארצות הברית לפתוח ערוץ ישיר שיאפשר לעצור את המלחמה; ב־14 באפריל התקיים בוושינגטון סבב השיחות הישיר הראשון בדרג גבוה; ב־23 באפריל נערך סבב שני; ב־14–15 במאי נערך סבב שלישי, וב־2–3 ביוני סבב רביעי שבו כבר נדונו „אזורי פיילוט" שבהם צבא לבנון יפרק תשתיות ויקבל אחריות לאחר נסיגה ישראלית מדורגת. מזכר ארצות הברית–איראן של 17 ביוני יצר ניסיון איראני להכניס גם את לבנון להסדר הכולל, אך ישראל סירבה לראות בחזית הצפונית נספח לעסקה עם טהרן. ב־23–25 ביוני התקיים הסבב החמישי והמכריע, וב־26 ביוני נחתמה המסגרת המשולשת ארצות הברית–ישראל–לבנון.

כך השתנה נושא השיחות תוך כדי התקדמות האוגדות: מעצירת אש בתחילת מרץ, דרך קביעת קו האחזקה באפריל, ועד פירוז, אזורי פיילוט ותהליך מדורג של נסיגה ביוני.

אנחנו נחלק את המערכה לשבעה שלבים. הראשון הוא שנת ההכנה, מ־18 בפברואר 2025 עד 1 במרץ 2026; השני הוא פתיחת האש ומעבר מהגנה קדמית לתמרון בין 2 ל־16 במרץ; השלישי הוא הרחבת התמרון הרב־אוגדתי והקמת „קו הנ״ט" בין 17 במרץ ל־7 באפריל; הרביעי הוא שיא המהלומה והמאמץ הקרקעי בין 8 ל־17 באפריל; החמישי הוא המעבר מאחיזה לטיהור וללחימה מקומית בין 17 באפריל לסוף מאי; השישי הוא ההעמקה מעבר לליטאני ורכס הבופור מסוף מאי עד 17 ביוני; והשביעי הוא הקרב על תנאי הסיום, עלי א־טאהר והמשא ומתן הישיר עד 26 ביוני. החלוקה אינה נקבעת לפי לוח השנה בלבד. בכל שלב השתנתה מטרת הכוחות, הקו שבו ביקשה ישראל להחזיק והאופן שבו חיזבאללה ניסה לעכב אותה.

חלק ראשון | שנה של הפסקת אש שלא הייתה שלום

18 בפברואר–קיץ 2025 | מ־5 הנקודות לשיטת אכיפה

בבוקר שלאחר השלמת הנסיגה בפברואר 2025 היו 5 הנקודות הישראליות קטנות ביחס למה שיבוא אחר כך. הן לא נועדו לנהל אוכלוסייה לבנונית ולא להחליף את צבא לבנון. תפקידן היה לתת התרעה, תצפית ואש על נתיבי גישה ששלטו על יישובי הגבול, ולהקשות על כוח רדואן לשוב בחסות הכפרים אל השטח שבו הכין לפני המלחמה עמדות פלישה. מבחינת ישראל, ההנחה השתנתה: לא עוד המתנה שמנגנון בין־לאומי ידווח על הפרה, אלא נוכחות קדמית שמחוברת למודיעין ולתקיפה. כאשר אותר מחסן חדש, משגר שחזר לפעול או מפקד ששיקם יחידה, הפעולה הישראלית נועדה לבסס את המעמד החדש הזה ולמנוע מהאיום להתייצב מחדש.

בחודשים הראשונים נשענה השיטה על יתרון שנוצר עוד במערכה הקודמת: חיזבאללה ידע שכל ניסיון גלוי להתקרב אל קו הגבול עלול להיחשף מיד. לכן פעילי הארגון עברו יותר ויותר לפעילות תחת כיסוי אזרחי, לשימוש במבנים פרטיים ולתנועה של חוליות קטנות. מנגד, פיקוד הצפון בנה שגרה שבה תצפית מ־5 הנקודות, מודיעין אווירי ומקורות נוספים מחוברים למעגל אש קצר. כאשר זוהה משגר שמוחזר למחסן, מפקד שחוזר לכפר או צוות שמנסה לפתוח מחדש פיר, המענה לא הוגדר כחריגה מן ההסדר אלא כביסוס של המציאות החדשה: ישראל אינה ממתינה עוד להשלמת איום לפני שהיא פועלת. כך נוצרה במשך 2025 שכבת ביניים בין מלחמה להפסקת אש, שבה עצם הניסיון של חיזבאללה לשקם כוח הפך למטרה מבצעית.

גם האימונים בצד הישראלי השתנו בהתאם. ב־29 במרץ 2025 תרגלו אוגדות 91 ו־146 מעבר מהיר משגרה לחירום, גיוס כוחות, הפעלת אש ואף פשיטה על שטח שולט מעבר לגבול. התרגול לא נועד לחזרה על התמרון של 2024 אלא להכין מצב שבו ההגנה הקדמית היא נקודת מוצא למתקפה רחבה יותר. הכוחות הכירו מחדש את הצירים, עדכנו יעדים, תרגלו פינוי תחת אש והפעילו הנדסה על תוואי שטח שכבר נלמד במלחמה. בכך הפכה השנה שלאחר הפסקת האש לשנת נוהל קרב מתמשך. שני הצדדים חיו תחת ההנחה שהסבב הבא אינו אפשרות תאורטית אלא שאלה של זמן; ההבדל היה שצה״ל ניצל את הזמן כדי לשפר מוכנות תוך כדי פגיעה שוטפת בשיקום האויב.

המספרים של פיקוד הצפון ממחישים את היקף השיטה. במהלך 2025 חוסלו כ־380 מחבלים בלבנון והותקפו כ־950 מטרות. צה״ל מנה כ־1,920 ניסיונות או פעולות של חיזבאללה שסתרו את ההסדר, ובין המטרות שהושמדו היו כ־210 משגרים ומחסני אמצעי לחימה, כ־140 מבנים צבאיים ותשתיות וכ־60 פירים. אלה אינם מספרים של הפסקת אש פסיבית. הם מתארים שנה שבה ישראל המשיכה לנהל מערכה צבאית חד־צדדית כמעט רצופה נגד השיקום, אך בלי לחזור עדיין לתמרון אוגדתי רחב ובלי לחיות תחת מטחי רקטות יומיומיים מן הצפון.

טבלה 19.1 | שנת האכיפה והכרסום – 2025

משמעות מבצעית	היקף	מדד
פגיעה רצופה בניסיון לשקם מסגרות ומפקדים	כ־380	מחבלי חיזבאללה שחוסלו
תקיפות בדרום, נבטיה, הבקאע ונתיבי ההברחה	כ־950	מטרות שהותקפו
בסיס למערכת אכיפה ישראלית רציפה	כ־1,920	הפרות/פעילות חיזבאללה שזוהו
שחיקת מערך האש והמלאים	כ־210	משגרים ומחסני אמל״ח
מניעת חזרת מערכי שהייה ופיקוד	כ־140	מבנים צבאיים ותשתיות
פגיעה בתשתיות התת־קרקע והשיקום	כ־60	פירים

בתוך השיטה הזאת התרחבה גם הגאוגרפיה. בתחילת 2025 עיקר הפעילות הישראלית התמקדה בדרום, במרחבים שמדרום לליטאני ובסביבת 5 הנקודות. בהמשך, ככל שנמצא שחיזבאללה מעביר חלק מן המערכים צפונה ומנסה לשקם את עצמו מחוץ לאזור שבו פעל צבא לבנון, עברו גלי תקיפה לנבטיה ולמרחב שבין הליטאני לאוואלי. בבקאע הותקפו תשתיות ייצור, אחסנה והברחה; לאורך הגבול הסורי פגע צה״ל בנתיבים ששימשו להעברת נשק. ביירות לא הפכה שוב לזירת תקיפות יומיומית, אך עצם האפשרות לפעול בה נשמרה. במונחים מעשיים, ההסדר לא יצר אזור שבו חיזבאללה יכול היה להיות חסין מפני תקיפה; הוא רק שינה את רף ההחלטה ואת קצב הפעולה.

בקיץ 2025 התברר שגם מערך הכטב״מים של חיזבאללה אינו נשאר מחוץ לאכיפה. צה״ל תקף שישה אתרי ייצור ואחסון תת־קרקעיים ששימשו את היחידה האווירית של הארגון, לצד אתרי אחסנה ומפקדות. חשיבות התקיפות לא הייתה רק במספר המבנים. הכטב״ם היה אחת היכולות שחיזבאללה יכול היה לשקם במהירות יחסית גם לאחר אובדן משגרים כבדים ומחסני רקטות. לכן המאמץ הישראלי כוון גם אל המפעל הקטן, הסדנה והמחסן שמאפשרים לבנות איום זול ומבוזר. בדיעבד, דווקא התחום הזה יהיה אחד המקומות שבהם השיקום הצליח יותר: כאשר תיפתח מלחמת 2026, הארגון יתקשה להחזיר מערכי רקטות כבדים בהיקף הישן, אך יפעיל רחפני FPV בכמות ובגמישות שיגבו מחיר ממשי מן הכוחות.

מבחינת חיזבאללה היה זה אתגר כפול. ראשית, הארגון נדרש לשקם מערך שנפגע קשה ב־2024 בלי לחשוף את תהליך השיקום למודיעין הישראלי. הוא הקטין מפקדות, פיזר אנשים, צמצם שימוש בתקשורת והעביר אמצעים מתוך מבנים מוכרים למקומות קטנים ומוסווים יותר. שנית, היה עליו למצוא חלופה למסדרון הסורי שהפך עוין יותר. המשטר החדש בדמשק לא ראה עוד בחיזבאללה שותף שמגן על השלטון, אלא ארגון שהיה מזוהה עם משטר אסד ועם ההתערבות האיראנית. במהלך 2025 עצרו כוחות הביטחון הסוריים

משלוחים של רובים, RPG, טילי נ״ט, רקטות ואף מערכי נשק כבדים יותר שנעו לעבר לבנון. תפיסות אלה לא סגרו את הגבול הרמטית, אך הן שברו את הנחת היסוד הישנה שלפיה מטען שיוצא מאיראן או מעיראק יכול לנוע דרך סוריה תחת חסות שלטונית עד לבקאע.

הקושי הזה דחף את חיזבאללה להסתמך יותר על מלאים שנותרו לו, על הברחות קטנות ועל ייצור מקומי. דווקא כאן נוצרה אחת ההתפתחויות שתשפיע מאוד על המלחמה הבאה: הרחפנים. רקטות כבדות, טילים מדויקים ומערכות נ״ט גדולות דורשים שרשרת ייצור, אחסנה והובלה שניתנת לאיתור. רחפן קטן, מנוע, סוללה, מצלמה ומטען דורשים מעט מקום, ניתנים להרכבה בסדנה מקומית ויכולים לעבור בחלקים. חיזבאללה לא יכול היה לבנות מחדש במהירות את הארסנל שלפני ספטמבר 2024, אבל הוא יכול היה לבנות שיטה טקטית שבה מאות מפעילים קטנים פועלים בשטח, במיוחד נגד כוח שייכנס שוב לכפרים.

השינוי הזה קיבל גם ממד של כוח אדם. לפי הערכה שפורסמה על בסיס נתוני צה״ל, ערב המערכה היו לחיזבאללה בערך 100 מפעילי רחפני נפץ כשירים; הרוב הגדול הוכשר בתקופת הפסקת האש שבין נובמבר 2024 למרץ 2026, וכמעט כולם פעלו מדרום לליטאני או בזיקה ישירה ליחידות הגאוגרפיות ולכוח רדואן. בזמן הפרסום פחות מעשרה מהם חוסלו. המשמעות הייתה שהארגון הצליח לבנות בתוך שנה מערך קטן, מבוזר וזול יחסית, שאינו תלוי במפקדה אחת או במשגר גדול. מפעיל רחפן בסיב אופטי יכול היה לשבת במבנה, בפתח מנהרה או מאחורי רכס, להנחות כלי קטן אל כוח ישראלי בלי להיחשף לשיבוש אלקטרוני רגיל, ולשנות את נקודת השיגור לאחר כל תקיפה.

קיץ–סתיו 2025 | חיזבאללה נשאר מחוץ ל„עם כלביא"

ביוני 2025 הגיע המבחן הגדול הראשון. ישראל פתחה במערכה הישירה נגד תוכנית הגרעין והטילים של איראן. אילו חיזבאללה היה במצב שבו נמצא ערב 7 באוקטובר, זה היה הרגע שלשמו נבנתה יכולת האש העצומה שלו: פתיחת חזית צפונית רחבה בזמן שחיל האוויר, מערכי ההגנה והמודיעין הישראלי מופנים לעומק איראן. בפועל הארגון נשאר בחוץ. הוא המשיך לגנות, לאיים ולשמור על קשר עם טהרן, אך לא פתח במערכה. כפי שכבר תואר בפרק הקודם, זו הייתה עדות למידת הפגיעה שספג ולחוסר יכולתו לממש את התפקיד האסטרטגי שהאיראנים ייעדו לו.

אין צורך לפרש את ההימנעות הזו כחוסר רצון אידאולוגי. חיזבאללה לא ויתר על קשרו לאיראן ולא קיבל את הסדר החדש בגבול. הבעיה הייתה יחס הכוחות. הנהגה חדשה תחת נעים קאסם נדרשה לנהל ארגון שאיבד את נסראללה, את צמרת המועצה הצבאית ואת חלק גדול ממערכי האש והפיקוד; צירי ההברחה מסוריה כבר לא פעלו כפי שפעלו תחת אסד; וישראל תקפה כל סימן לשיקום. כניסה למלחמה ביוני 2025 הייתה מחייבת את הארגון לפתוח קרב רחב לפני שהשלים אפילו את השלב הראשון של בנייתו מחדש, לחשוף את המלאים והמפקדים שנותרו ולהסתכן בשחיקה נוספת בשעה שהמערכים שלו עדיין היו שבריריים. לכן הוא נשאר בחוץ לא מפני שהאיום נעלם אלא מפני שהיכולת שלו לממש אותו טרם חזרה.

בישראל התקבלה אותה מסקנה מזווית הפוכה. העובדה שחיזבאללה לא הצטרף לאיראן הוכיחה שהכרסום עובד; היא לא הוכיחה שהבעיה נפתרה. אם השיקום ימשיך שנה או שנתיים ללא הפרעה, הארגון יוכל לחזור בהדרגה ליכולת

שתאפשר לו להתערב בפעם הבאה. לכן גם לאחר „עם כלביא" לא ירד קצב האכיפה. המטרה הייתה לשמר פער: בכל פעם שחיזבאללה מצליח להחזיר מפקד, מחסן, משגר או נתיב, צה״ל ינסה להחזיר אותו כמה צעדים לאחור. בכך נעשתה שנת 2025 לתהליך הכנה הדדי. ישראל צברה מטרות, שמרה כוחות ותכננה אפשרויות לתמרון; חיזבאללה למד כיצד לפעול תחת עליונות מודיעינית ואווירית ישראלית והעביר משקל לחוליות קטנות, תת־קרקע ורחפנים.

ממשלת לבנון מנסה להיכנס לחלל

במקביל התחולל מאבק אחר, פחות רועש אבל חשוב להבנת מרץ 2026. ממשלת לבנון וצבא לבנון קיבלו מן ההסדר משימה שלא הצליחו לבצע במשך עשרות שנים: להפוך את המדינה לבעלת הכוח הצבאי היחיד בדרום. צבא לבנון פרס יחידות באזורים שהתפנו, נכנס לחלק מן המתקנים שהועברו אליו, אסף אמצעי לחימה גלויים וטיפל בבקשות פעולה שהועברו דרך המנגנון. באוגוסט 2025 קיבלה הממשלה החלטה עקרונית להגביל את הנשק לכוחות המדינה, והצבא פתח בתוכנית שלבים שנועדה להתחיל מדרום לליטאני ולהתקדם צפונה.

גם מנגנון התיאום הבין־לאומי לא הצליח להפוך את הבעיה הטקטית לפירוז מלא. ישראל העבירה מידע על מחסנים, פירים ותנועת פעילים; צבא לבנון ויוניפי״ל בדקו חלק מן הדיווחים, ובכמה מקרים נמצאו אמצעים והוחרמו. אולם התהליך היה איטי, תלוי באישור כניסה לשטח וביכולת של הצבא לפעול בתוך חברה שבה חיזבאללה הוא גם כוח פוליטי. כאשר הכוח הלבנוני הגיע למקום ימים לאחר שהמידע נמסר, האמל״ח כבר יכול היה לעבור. כאשר הוא בחר שלא להיכנס לבית פרטי ללא הליך ממושך, התשתית נשארה. מבחינת ישראל זו הייתה הוכחה נוספת לכך שמנגנון מדיני יכול לסייע, אך אינו יכול להיות שכבת ההגנה היחידה.

במהלך הסתיו והחורף ניכר גם פער בין הדרום לבין העומק. מדרום לליטאני הצבא הלבנוני הצליח לייצר נוכחות גלויה יותר ולצמצם חלק מן התשתיות החשופות. מצפון לנהר, בנבטיה ובבקאע, חיזבאללה נהנה מחופש גדול יותר. הוא העביר לשם מפקדים, מחסנים ומערכי ייצור וניסה לבנות מחדש שכבת עומק שתוכל להזין בעתיד את החזית. לכן כאשר צה״ל תקף באותם מרחבים, הוא לא הרחיב את המערכה מסיבה מקרית; הוא תקף את בסיסי השיקום שמאפשרים לדרום להתמלא מחדש. השאלה בסוף 2025 כבר לא הייתה אם צבא לבנון מחזיק מוצב ליד כפר מסוים, אלא אם הוא מסוגל למנוע מאותה רשת להיבנות שוב מאחוריו.

הבעיה הייתה שהמשימה המוצהרת גדולה בהרבה מן היכולת הפוליטית והמבצעית. חיזבאללה לא היה מיליציה חיצונית שקל להיכנס למחסן שלה ולסגור אותו. הוא היה משולב בכפרים שיעיים, בחלק מן המוסדות ובמערכת פוליטית שהייתה מסוגלת להפעיל לחץ על הממשלה. כניסה לבית פרטי, פירוק תא משפחתי חמוש או מעצר מפקד מקומי יכלו להפוך במהירות לעימות פנימי. לכן הפעולה הלבנונית הייתה רחבה יותר באזורים פתוחים ובמתקנים שניתן היה להעביר למדינה, וזהירה יותר כאשר נדרש עימות ישיר עם התשתית האנושית של חיזבאללה. גם כאשר צבא לבנון מצא תשתיות, הוא לא תמיד חקר את הרשת שסביבן עד לאדם האחרון.

שני אירועים המחישו את הפער בין ההכרזה על פירוז לבין היכולת לבצע אותו. ב־2 בפברואר 2026 פרסם דובר צה״ל בערבית אזהרות פינוי לפני תקיפה

בכפר תבנית ובעין קנא, לאחר שזוהו בהם מחסני אמצעי לחימה ותשתיות שחיזבאללה ניסה לשקם. עוד קודם, ב־13 בדצמבר 2025, העביר צה״ל דרך מנגנון האכיפה דרישה לטפל במחסן נשק בכפר יאנוח. צבא לבנון הגיע למקום, אך לפי תחקיר צה״ל פעילי חיזבאללה יצרו התקהלות שמנעה מן הכוח לפרק את התשתית ואפשרה להוציא מן הנכס קופסאות חשודות; לאחר מכן תועד המבנה כשהוא כבר ריק. הדוגמה הזאת הראתה את מגבלת המדינה: הצבא יכול היה להגיע לכפר, אך כאשר חיזבאללה והסביבה המקומית יצרו מחיר של עימות פנימי, הוא התקשה להשלים את המשימה. כל עוד הארגון נשאר חזק מספיק כדי לייצר מחיר כזה, הכרזה על פירוז לא הפכה לפעולה שיטתית בכל בית, מחסן ופיר.

השיטה הזאת אפשרה לביירות לדווח על התקדמות אמיתית בלי לפרק באמת את חיזבאללה. יש להכיר גם במה שנעשה: מספר גדול יותר של חיילי צבא לבנון פעל בדרום, חלק מתשתיות הארגון הוחרמו, והמרחב הפתוח נעשה פחות נוח לפעילות גלויה. אבל ההבדל בין שליטה טריטוריאלית לבין פירוק צבאי נשאר גדול. חיזבאללה יכול היה להפסיק להניף דגל על מבנה ולהמשיך להחזיק חוליה מתחתיו. הוא יכול היה להוציא משגר גדול מכפר ולהשאיר עשרות רקטות, מטענים ורחפנים במחסנים פרטיים. הוא יכול היה להזיז מפקדות צפונה לליטאני ולהשאיר בדרום מפעילים שמכירים את השטח ומסוגלים לחזור בשעת מלחמה.

ינואר 2026 | הכרזה על הצלחה מול המציאות

ב־8 בינואר 2026 הודיע צבא לבנון שהשלב הראשון של תוכנית חישוק הנשק הגיע ל„שלב מתקדם” ושהושגו באופן „מוחשי ואפקטיבי” יעדי השלב הראשון מדרום לליטאני. הוא הצביע על הרחבת הנוכחות המבצעית ועל שליטה בשטחים שהועברו לאחריותו, ובמקביל הודה שהטיפול במנהרות, נפלים ובקשות פעולה עדיין נמשך. ממשלת לבנון ביקשה ממנו להכין את השלב הבא, שנועד לעבור צפונה מן הליטאני.

ההכרזה הייתה חשובה פוליטית, אך מבחינת ישראל היא לא סגרה את הפער. בינואר כבר הוצגו הערכות שלפיהן חיזבאללה משקם את עצמו מהר יותר מן הקצב שבו הוא מפורק. גלי תקיפה ישראליים עברו צפונה יותר, אל המרחב שבין הליטאני לאוואלי, ושיקפו את העובדה שחלק מן המאמץ של הארגון הועבר לשם. במקביל התקיימו שיחות ישירות מוגבלות בתוך מנגנון הפיקוח, אך הן כמעט שלא יצרו תוצאה. ארצות הברית ניסתה לדחוף את לבנון להעלות את דרג המגע עם ישראל ולדון גם בנושאים פוליטיים וכלכליים, בעוד ביירות חששה שמגע כזה יחייב אותה להתחייב במפורש לפירוק חיזבאללה בכל המדינה.

הפער בין ההכרזה למציאות ייחשף במלואו פחות מחודשיים אחר כך. כאשר אוגדות צה״ל יחזרו לדרום לבנון הן ימצאו שוב מנהרות, משגרי נ״ט, אמצעי לחימה, מפקדות, תשתיות שהייה ומחבלים באזורים שבהם המדינה הלבנונית כבר הציגה שליטה. אין בכך הוכחה שצבא לבנון לא עשה דבר; יש בכך הוכחה שהוא לא השלים את המשימה שהייתה נחוצה כדי להחליף את נוכחות צה״ל. מכאן נוצרה אחת מנקודות המפתח של פרק זה: ישראל לא יצאה למלחמת מרץ מתוך חלל. היא יצאה אל מרחב שבו התקיים במשך שנה ניסיון בינלאומי־לבנוני לפרז את הדרום, אך התוצאה לא הספיקה כדי למנוע את חזרת חיזבאללה לאש.

פברואר 2026 | שני הצדדים מוכנים יותר – ואף אחד מהם לא באמת מוכן

בפברואר 2026 כבר נראו הסימנים שהשנה השקטה יחסית מתקרבת לסופה. בצד הישראלי הושלמו תוכניות רחבות למקרה שחיזבאללה יחזור למלחמה. פיקוד הצפון החזיק את 5 הנקודות, הכיר מחדש את המרחבים שבהם פעל ב־2024, צבר בנק מטרות והכין יחידות שניתן יהיה להעביר צפונה. הניסיון מעזה השפיע גם על תפיסת האחיזה: במקום להיכנס, לטהר ולצאת, התוכנית החדשה הניחה שחלק מן השטח שייכבש יישאר ביד ישראל כל עוד האיום ממנו לא הוסר באופן יציב.

גם מבחינת כוח האדם השתנתה נקודת הפתיחה הישראלית. התמרון הראשון בלבנון ב־2024 נתן לאוגדות ולחטיבות היכרות עם הכפרים, הצירים והתת־קרקע; שנת האכיפה שלאחריו יצרה בנק מטרות ותמונה מודיעינית מתעדכנת; ובינתיים המשיך צה״ל עוד שנה של לחימה ברצועת עזה. עם התקדמות עסקאות החטופים והצטמצמות מספר החטופים שהוחזקו בעזה ירד חלק מן המגבלות שהכבידו קודם על הפעלת כוח רחבה, ואוגדות שצברו כמעט שנתיים של ניסיון בתמרון עירוני יכלו לעבור צפונה. אוגדה 162 היא הדוגמה הבולטת: לאחר תקופה ממושכת בעזה היא הועברה ללבנון והביאה איתה צוותי קרב, שריון, הנדסה ושיטת אחיזה שכבר נוסתה ברצועה. לכן כאשר נפתחה המלחמה ב־2 במרץ, צה״ל לא היה צריך לבנות כוח לכיבוש דרום לבנון מאפס; חלק ניכר מן הכוח כבר היה מאומן, מנוסה וזמין למשימה.

חיזבאללה מצדו עבר לכוננות גבוהה. הוא פיזר כוחות, צמצם חתימות של מפקדים, העביר חלק מן הנשק למקומות לא קבועים והכין מחדש מערכי אש. הוא לא חזר למצב של 2023, אבל גם לא היה הארגון המוכה של יוני 2025. ההנהגה החדשה הייתה צריכה להוכיח לטהרן ולבסיס התמיכה שלה שהארגון עדיין מסוגל להילחם. ההימנעות מ„עם כלביא” קנתה זמן, אך גם יצרה שאלה על עצם ערכו של חיזבאללה לציר האיראני אם הוא אינו מסוגל לפתוח חזית כאשר איראן מותקפת. „שאגת הארי” תציב בפניו את אותה שאלה פעם נוספת – והפעם הוא יבחר אחרת.

חלק שני | 2–16 במרץ 2026 – חיזבאללה מצטרף והחזית נפתחת מחדש

2 במרץ | הטעות האסטרטגית

מעט אחרי אחת בלילה הופעלו התרעות בצפון בעקבות שיגורים מלבנון. חיל האוויר יירט חלק מהם ואחרים נפלו בשטחים פתוחים. בתוך פחות משעתיים כבר תקף צה״ל בעוצמה מטרות חיזבאללה ברחבי לבנון. הרמטכ״ל אייל זמיר הגדיר את האירוע בפשטות: חיזבאללה פתח במערכה; בשעה 07:58 אמר כי צה״ל פתח במערכה התקפית מול הארגון. פיקוד הצפון תגבר כוחות בגבול, חיל האוויר תקף בביירות ובדרום, ובמהלך היום הושלמו גלים נוספים. עד הערב הותקפו יותר מ־70 מטרות בדרום, ובהן מחסני אמל״ח, עמדות שיגור ומשגרים, לצד חיסולים של בכירים בביירות.

מבחינת סדר הכוחות הישראלי, 2 במרץ לא היה יום של אלתור. פיקוד הצפון כבר החזיק תגבור משמעותי לאורך הגבול, 5 הנקודות הישראליות סיפקו בסיסי תצפית ואש קדמיים, וחלק מן היחידות שנועדו לתמרון קיבלו משימות עוד לפני שהירי הראשון הסתיים. לכן המענה האווירי והימי הופעל בתוך דקות, והכוחות הקרקעיים עברו מהגנה מתוגברת לנוהל קרב התקפי כמעט באותה יממה. ההחלטה לא לפנות מחדש את יישובי הצפון קבעה גם את צורת התמרון: צה״ל נדרש להסיר את האיום לפני האזרחים, לא להוציא את האזרחים מן המרחב. משמעות הדבר הייתה שהרכסים, הכפרים ועמדות הנ״ט הסמוכים לגבול צריכים להיכבש או להישלל במהירות, משום שכל יום שבו נשארו פעילים נתן לחיזבאללה אפשרות לגבות מחיר מן העורף.

מבחינת חיזבאללה הייתה זו החלטה שנועדה לאחד מחדש את הזירות. איראן כבר הייתה תחת מתקפה ישראלית־אמריקאית, והפעלת לבנון הייתה אמורה לפזר את מאמץ ההגנה והאש של ישראל, להוסיף לחץ על העורף ולתת לטהרן מנוף נוסף. אלא שהארגון נכנס למהלך כאשר תנאי הפתיחה שלו גרועים בהרבה מאלה של 8 באוקטובר 2023. ישראל כבר החזיקה נקודות מעבר לגבול, בנק המטרות היה עמוק, מפקדות מוכרות הותקפו בתוך שעות, ולצבא הייתה תוכנית מוכנה להרחיב את מרחב ההגנה. בכך נתן חיזבאללה לישראל הזדמנות להפוך את האכיפה של השנה הקודמת למהלך קרקעי שתכליתו לקבוע מחדש את הגבול בפועל.

מכת האש לא הייתה אפוא שלב ארוך בפני עצמו. תפקידה היה להסיר את שכבת הפיקוד והאש שתפריע לכוחות להעמיק. כבר בימים הראשונים הופעלו חיל האוויר וחיל הים נגד מפקדות בביירות, מתקני אחסנה באזור צור, משגרים ותשתיות בדרום. החיסולים כוונו גם למטה המודיעין של חיזבאללה ולמפקדים שנשארו מן ההנהגה הוותיקה. במקביל הוצאו אזהרות פינוי לעשרות כפרים. המהלך היה דומה לפתיחת „חיצי הצפון" בכך שהאש קדמה להרחבת הפעולה הקרקעית, אך שונה בהיקף התכנון: הפעם צה״ל לא ביקש רק להכשיר פשיטות סמוכות לגבול, אלא להכין קו הגנה קדמי עמוק יותר.

2–8 במרץ | האש מכינה את הקרקע

בשבוע הראשון תקף צה״ל מאות מטרות. במקביל לחיסול מפקדים נפגעו מפקדות, מחסנים, תשתיות אש, אתרי נ״ט ועמדות ששימשו את הכוח המתמרן של חיזבאללה. היקף התקיפות נועד לייצר מצב שבו כל כוח קרקעי ישראלי

שייכנס לא יפגוש מערך גדודי מסודר המחובר למפקדה, אלא בעיקר חוליות מקומיות שמנסות לפעול מתוך מנהרות, בתים ושטחים שולטים. עד סוף השבוע כבר נמדדו מאות רבות של מטרות ומאות מחבלים שחוסלו, והדאחייה הותקפה שוב ושוב. הארגון המשיך לשגר, אך התקשה ליצור רצף אש שיחליף את המערכים שאבדו.

הירי לעורף בכל זאת הכריח את ישראל להשאיר את ההגנה האווירית והעורף כחלק מרכזי מן המערכה. בניגוד לתמרון של 2024, שנפתח אחרי חודשים שבהם יישובי הצפון כבר פונו, הפעם הדרג הצבאי הדגיש שלא יהיה פינוי חדש. הכוחות נועדו להילחם „לפני האזרחים": להעמיק את הקו מעבר לגבול בזמן שהיישובים ממשיכים לחיות מאחוריו ככל שמצב ההתגוננות מאפשר. ההחלטה הזאת חיברה בין השטח הלבנוני לבין המבחן האזרחי. כל רכס, כפר או עמדת נ"ט שקיבלו שליטה על מטולה, משגב עם או יישובי הגליל הפכו לא רק יעד טקטי אלא חלק מן השאלה אם ניתן לקיים שגרה מאחורי קו חזית פעיל.

7 במרץ | החיפוש אחר רון ארד

בתוך המערכה הרחבה התקיים גם מבצע מסוג אחר. בלילה שבין 6 ל־7 במרץ פעל כוח מיחידת שלדג באזור נבי שית שבמחוז בעלבכ בניסיון לאתר ממצאים הנוגעים לנווט רון ארד, שנפל בשבי בלבנון ב־1986 ומאז נותר גורלו לא פתור. המבצע התבסס על מודיעין שהצביע על אפשרות למצוא שרידים או ראיות במרחב בית קברות, והכוח פעל בעומק הבקאע תחת מעטפת אווירית. החיפוש לא החזיר את ארד לישראל ולא פתר את התעלומה, אך הוא בוצע בלב אזור שהיה במשך שנים מרחב פעולה רגיש של חיזבאללה.

האירוע היה קטן ביחס לתמרון שיתפתח בהמשך, אך חשוב להפריד בינו לבין נתוני החיסולים של אותם ימים. המספר של יותר מ־40 מחבלים שחוסלו שייך לפעילות היחידה הרב־ממדית תחת אוגדה 36 במרחבים אחרים של דרום לבנון, ולא לכוח שלדג שחיפש את שרידי רון ארד. המבצע בנבי שית היה משימת מודיעין וחיפוש ייעודית; עיקר הלחימה והחיסולים באותו שלב בוצעו במקביל על ידי האוגדות המתמרנות והאש מן האוויר.

9–16 במרץ | ההגנה הקדמית הופכת לתמרון

בימים שלאחר מכן החלו נקודות האחיזה להתפשט. בתחילת מרץ אוגדה 91 פעלה במזרח דרום לבנון, אוגדה 146 במערב ואוגדה 210 במרחב הר דוב. הכוחות כללו חי"ר, שריון והנדסה ופעלו מתוך תפיסה של „הגנה קדמית": לא להמתין למחבל, למשגר או לטיל נ"ט שיגיעו אל הגדר, אלא לשלוט במרחב שממנו ניתן להפעיל אותם. ב־9 במרץ כבר פעלה חטיבה 300 תחת אוגדה 146 בכפרים בגזרה המערבית וסגרה מעגלי אש מהירים עם חיל האוויר.

ההתקדמות הראשונית התבססה על הרחבה מתוך המרחבים שכבר הוכרו היטב. כוחות ההנדסה פתחו צירים ישנים וחדשים, בדקו מטענים והרסו עמדות שחיזבאללה ניסה להחזיר לפעילות. השריון נע מאחורי מעטפת אש, אך בניגוד לתמרון הראשון ב־2024 המטרה לא הייתה להגיע לכפר, לבצע פשיטה ולצאת. כל שטח שולט שנכבש נבחן מיד כמועמד לנקודת אחיזה, וכל ציר שנפתח הוכשר לתנועה חוזרת של לוגיסטיקה, פינוי ותגבור. כך נוצרה בהדרגה מערכת עורפית בתוך לבנון עצמה: בסיסי אש, נקודות פינוי, צירי אספקה ועמדות תצפית שמאפשרים לאוגדה הבאה להתחיל את פעולתה כמה קילומטרים צפונה יותר.

אוגדה 91 נשענה על היכרות עמוקה עם הגזרה המזרחית. כוחותיה הרחיבו את הפעילות סביב מרחבי בינת ג׳בייל והכפרים שממזרח להם, איתרו חוליות נ״ט ומחסנים ופעלו כדי לשלול מן הארגון את היכולת להחזיק קו ישיר מול היישובים. ב־24 במרץ, כאשר המהלך כבר יהיה רחב יותר, תדווח האוגדה על תקיפות נגד מפקדות ועמדות של יחידת הנ״ט במרחב בינת ג׳בייל. היעד הזה הוגדר כבר בשלב הפתיחה: השטח השולט שממנו טיל קורנט יכול להגיע ליישוב או לציר ישראלי אינו יכול להישאר בידי חיזבאללה.

בגזרה המערבית התקדמה אוגדה 146 דרך חטיבה 300 וכוחות מילואים, וניצלה את השטח הפתוח יותר ואת ציר החוף לתנועה מהירה. הפעילות לא הייתה קו ישר צפונה. הכוחות נכנסו למוקדים, טיהרו תשתיות, פתחו צירים והשאירו נקודות שליטה שיצרו בהדרגה רצף חדש. כבר בשבועיים הראשונים הפעילה האוגדה מאות מטרות ארטילריות ופגעה במשגרים, אמצעי תצפית ומבנים ששימשו את חיזבאללה. כך נוצרו שני ראשי מאמץ – מזרח ומערב – שביניהם ייכנסו בהמשך אוגדות נוספות.

חלק שלישי | 17 במרץ–7 באפריל – התמרון הרב־אוגדתי וקו הנ״ט

אוגדה 36 נכנסת – מן הפשיטה אל הרחבת המרחב

ב־17 במרץ הצטרפה אוגדה 36 לפעילות הקרקעית הממוקדת, במקביל לאוגדה 91. כניסתה סימנה שהמערכה עוברת משלב של עיבוי נקודות ושליטה מקומית לתמרון רחב שבו כמה אוגדות פועלות בו זמנית. חטיבת גולני וחטיבה 7 פעלו תחת האוגדה, ובהמשך יצטרפו אליה גם גבעתי, יחידות אש והיחידה הרב־ממדית. לפני כניסות בוצעו הכנות באש באמצעות ארטילריה וחיל האוויר, ולאחריהן טיהרו הכוחות מבנים, פירים ועמדות.

בגזרה המרכזית פעלה גולני על רצף הכפרים והשטחים השולטים שממערב לעמק החולה. הכוח נע דרך א־טייבה, דיר סריאן וקנטרה, מרחבים שבהם שילב חיזבאללה תת־קרקע, נ״ט ועמדות שהייה. בקנטרה אותרה מערכת תת־קרקעית באורך של כמעט שלושה קילומטרים ובה מרחבי שהייה, אמצעי לחימה ויציאות ששימשו לתנועה בין חלקי הכפר. גילוי המערכת המחיש את הבעיה של שליטה במרחב הררי: כיבוש הבתים מעל הקרקע אינו מבטל אויב שיכול לנוע מתחתיהם. לכן יחידות ההנדסה ויהל״ם נעשו חלק קבוע מכל צוות קרב; כל פיר שנמצא נבדק, מופה והושמד או נחסם לפני שהכוח המשיך צפונה.

גדודים 12 ו־13 של גולני פעלו במסלולים מקבילים ולא תמיד באותו קצב. כאשר גדוד אחד נתקל במתחם נ״ט או בפיר פעיל, הגדוד האחר יכול היה להמשיך לתפוס שטח שולט ולסגור את המרחב. סיירת גולני פעלה יותר מול חוליות ומוקדים ממוקדים, וחטיבה 7 סיפקה את האש הישירה והיכולת לפרוץ צירים תחת איום. השילוב הזה מנע מחיזבאללה לרכז את המעט שנשאר לו לקרב אחד גדול. במקום חזית רציפה נוצרו עשרות קרבות קטנים, וכל אחד מהם הסתיים בהעמקה נוספת של הקו הישראלי.

הקרבות של גולני ממחישים את שיטת חיזבאללה בשלב הזה. ב־24 במרץ תיאר צה״ל פשיטה שבה יצאו שמונה מחבלים מכמה מוקדים, ובהם איש מערך הצליפה של כוח רדואן. הם חוסלו בהיתקלות ובסיוע אווירי, ולאחר מכן אותר פיר שהוביל למרחב שהייה ובו רקטות נ״ט, נשק קל, מקלעים ורימונים. האויב לא ניסה להחזיק חזית רציפה. הוא המתין מתחת לקרקע או בתוך מבנה, ניסה לייצר רגע קצר של אש ואז להיעלם. התשובה הישראלית הייתה לחבר תצפית, רחפן, חי״ר ומטוס או מסוק בתוך דקות.

חטיבה 7 הוסיפה את שכבת השריון. הטנקים לא נועדו רק ללוות חי״ר אלא גם להפעיל אש ישירה על מבנים ועמדות נ״ט, לאפשר להנדסה לפתוח צירים ולכפות על חוליות לצאת ממחסה. כאשר מחסן אמל״ח הותקף וזוהו מחבלים נמלטים ממנו, חיל האוויר סגר את המעגל בהכוונת הכוח. כך נוצר דפוס שחוזר לאורך התמרון: הקרקע מייצרת את הזיהוי; האוויר מייצר את ההשמדה; הקרקע חוזרת כדי לבדוק, לאסוף ולהשמיד את התשתית.

אוגדות 91, 146 ו־36 – שלושה מאמצים במקביל

עד 20 במרץ כבר פעלו שלוש האוגדות במקביל. באותו יום פרסם צה״ל נקודת ייחוס ראשונה: יותר מ־2,000 מטרות הותקפו, כ־120 מפקדות הושמדו, יותר מ־100 מחסני אמל״ח ויותר מ־130 משגרים נפגעו. יותר מ־570 מחבלי חיזבאללה חוסלו, ובהם כ־220 מאנשי כוח רדואן וכ־150 ממערך האש. הנתון אינו סוף

המערכה אלא צילום מצב שמראה כמה מהר נשחקו המסגרות שהארגון הצליח לשקם במשך השנה.

באותו שלב ניסה חיזבאללה להחזיק בעיקר את המרחבים שמאפשרים לו להשפיע על הצירים הישראליים. חוליות נ״ט נפרסו על מדרונות ובבתים גבוהים, מרגמות פעלו מאחורי רכסים ורחפנים חיפשו את שיירות האספקה. הכוחות הישראליים הגיבו בפיצול תנועה ובשימוש נרחב במסכי עשן, אש טנקים ותקיפות מן האוויר לפני חציית שטח חשוף. המאבק על כל ציר היה חשוב לא פחות מן הכפר עצמו: אוגדה שאינה יכולה להכניס תחמושת, דלק וחילוץ אינה יכולה להחזיק שטח. לכן חלק מן הפעולות שנראו מבחוץ כפשיטות על גבעה או בית בודד נועדו למעשה להגן על עורקי הלוגיסטיקה של התמרון.

במרחב המרכזי התנהל מאבק חוזר על גבעות ששולטות על צירי הרוחב. הכוח הישראלי נדרש לעיתים לעבור בתוך ואדי ואז לטפס אל שלוחה שממנה ניתן לצפות על הציר שכבר עבר בו. חיזבאללה הכיר את נקודות החולשה האלה והציב בהן נ״ט, צלפים ומטענים. לכן התנועה נעשתה במקטעים: תצפית ורחפן מאתרים חשד, טנק או ארטילריה פוגעים במבנה השולט, ההנדסה בודקת את הנתיב ורק אז החי״ר מתקדם. התהליך איטי יותר מתנועה על כביש, אך הוא הפחית את האפשרות שחוליה אחת תעצור גדוד שלם. ככל שהכוחות העמיקו, גם גבעה שאין עליה כפר קיבלה משמעות אם היא מאפשרת אש על ציר האספקה.

חיזבאללה ניסה לפצות על חולשת המסגרות באמצעות תזמון. במקום להחזיק כוח גדול מול אוגדה, חוליה המתינה עד שהכוח הראשי עבר ואז ירתה על רכב לוגיסטי, צוות הנדסה או כוח אבטחה קטן יותר. השיטה חייבה את צה״ל להשאיר מאחור אבטחה רבה ולסרוק שוב שטחים שכבר נכבשו. זו אחת הסיבות לכך שמספר האוגדות גדל מהר: חלק מן הכוח התקדם, חלק טיהר וחלק החזיק את העורף. בלי שלוש השכבות האלה התמרון היה יכול להעמיק מהר יותר על המפה אבל להשאיר מאחור רשת פעילה של פירים וחוליות.

טבלה 19.2 | האוגדות והמאמצים בתמרון

משימה והישגים בולטים	כוחות/גזרה	אוגדה
בינת ג׳בייל וסביבתה, נ״ט, מפקדות ושטחים שולטים מול אצבע הגליל	גזרה מזרחית; 769 וכוחות נוספים	91
כפרי המערב, ציר החוף, תוואים תת־קרקעיים ופתיחת רצף אחיזה	גזרה מערבית; 300, 226 וכוחות שריון	146
הרחבת התמרון, קרבות במרכז; בהמשך הבופור, הסלוקי וחציית הליטאני	גולני, 7; בהמשך גבעתי, אש ורב־ממדית	36
העמקת מרחב האבטחה, פירים, נ״ט, אמל״ח וסגירות מעגל	נח״ל, 401, חטיבת האש 215	162
כיתור ותקיפה בבינת ג׳בייל, כפרים נוספים וטיהור תשתיות	צנחנים, קומנדו, גבעתי	98

אוגדה 91 המשיכה בגזרה המזרחית. היא פעלה נגד יחידות נ״ט במרחב בינת ג׳בייל, שילבה את חטיבה 769 וכוחות נוספים, והפעילה מודיעין ואש כדי להסיר עמדות ששלטו על הכוחות ועל יישובי הצפון. אוגדה 146 הרחיבה במערב, ובסוף מרץ כבר דיווחה על יותר מ־200 תשתיות שהושמדו במאמץ חדש. אוגדה 36 התקדמה במרכז ובמזרח, כאשר גולני ו־7 מנהלות קרבות קרובים ומשמידות תשתיות. ההפרדה בין הגזרות לא הייתה קשיחה: אוגדות הועברו, חטיבות שינו כפיפות והמאמץ הותאם למקומות שבהם נוצרה התנגדות או הזדמנות.

ב־22 במרץ תקף צה״ל מעבר מרכזי ששימש להעברת אמצעי לחימה ומפקדים מצפון לדרום הליטאני. ההשמדה שלו חשובה להבנת ההיגיון של התמרון. כל עוד חיזבאללה יכול להכניס אל הדרום רקטות, משגרים, צוותי נ״ט ומפקדים דרך מספר צירים קבועים, טיהור כפר הוא הישג זמני. לכן האש הופנתה לא רק אל מי שיורה אלא גם אל העורקים שמאפשרים לו לחזור. באותו יום הותקפו גם כ־15 מפקדות במרחב נבטיה. המערכה הקרקעית והמערכה בעומק היו שני צדדים של אותה פעולה: לכבוש את המרחב ולבודד אותו מן המערכים שמצפון לליטאני.

סוף מרץ | אוגדה 162 נכנסת לעומק

לקראת סוף מרץ הצטרפה אוגדה 162, ובה חטיבת הנח״ל, חטיבה 401 וחטיבת האש 215. זו הייתה אוגדה בעלת ניסיון ארוך מן התמרון בעזה, והמעבר ללבנון הביא איתה שיטת פעולה שכבר התגבשה שם: אחיזה בצירים, איתור תת־קרקע, סגירת מעגל מהירה והישארות בשטח במקום יציאה מיד לאחר השמדת היעד. חטיבה 401 איתרה פירים ומרחבי שהייה, חטיבת הנח״ל השמידה עמדות נ״ט ומחסנים, וחטיבת האש הפעילה יכולות גילוי ותקיפה נגד חוליות שניסו להתקרב.

כניסת אוגדה 162 הרחיבה גם את היכולת להחזיק כמה שכבות לחימה במקביל. הנח״ל טיהר מרחבים בנויים, 401 הפעילה טנקים והנדסה על צירים, וחטיבת האש 215 עקבה אחר חוליות מרגמות ומשגרים. האוגדה הביאה איתה גם ניסיון של חודשים ארוכים בעזה בזיהוי אויב שחוזר לשטח לאחר שכבר טוהר. לכן הוקם מנגנון של חיפוש חוזר: אזור שנבדק בבוקר יכול להיסרק שוב בערב באמצעות רחפן, תצפית או כוח קטן. המטרה הייתה למנוע מהאויב להשתמש בלילה או בתת־קרקע כדי לשוב אל עורף הכוחות. זו הייתה מלחמה על השליטה בזמן לא פחות מאשר על השליטה במפה.

חטיבה 401 ניצלה את הטנקים גם ככלי איסוף. כאשר אש ישירה פתחה מבנה או פגעה בעמדה, חי״ר והנדסה נכנסו אחר כך לחפש מפות, אמצעי קשר ומסמכים. החומר שנאסף הועבר במהירות למודיעין ויצר מטרות נוספות. בדרך זו כיבוש מחסן מקומי יכול היה להוביל בתוך שעות לתקיפה על מפקדה בנבטיה או על אתר אחסנה מצפון לליטאני. מנגנון ההפקה המהיר הפך את התמרון למקור מודיעין מתחדש; ככל שחיזבאללה איבד שטח, הוא גם איבד מידע שהיה מוסתר בו במשך שנים.

חטיבת הנח״ל נדרשה במקביל לטפל במרחבים שבהם האוכלוסייה כבר פונתה ברובה אך המבנים נשארו צפופים. כל בית יכול היה לשמש עמדה, וכל חצר להסתיר פיר. הכוחות השתמשו בכלים הנדסיים כבדים כדי לפתוח שדה ראייה סביב צירים ולמנוע התקרבות מוסתרת. הפעולה שינתה את פני השטח עצמו: קירות נהרסו, סבך נפתח ודרכים חדשות נפרצו. מבחינת האוגדה, יצירת

מרחב שקל יותר להגן עליו הייתה חלק מן הכיבוש, לא פעולה נפרדת שבאה אחריו.

התמרון הרב־אוגדתי יצר לחיזבאללה בעיה שלא הייתה לו ב־2024. אז יכול היה הארגון להניח שישראל תיכנס בעיקר לכפרי הקו הראשון ותצא לאחר השמדת תשתיות. כעת כמה אוגדות התקדמו במקביל וכל כפר שנכבש הפך בסיס למהלך הבא. שטחים שולטים הפכו לעמדות ישראליות, צירים שנפתחו נשארו פעילים, וההנדסה המשיכה לעבוד גם לאחר שהקרב המקומי הסתיים. הארגון נאלץ לבחור בין חשיפת חוליות בניסיון לעצור את הכוחות לבין שמירתן לעומק. ככל שהן נחשפו, הן הותקפו; ככל שנשארו במנהרות, צה״ל קיבל זמן לטהר את המרחב מעליהן.

26 במרץ | אוגדה 162 עוברת מעזה ללבנון

ב־26 במרץ החלה אוגדה 162 בפעילות קרקעית בדרום לבנון לאחר מעבר מן המערכה הממושכת ברצועת עזה. חטיבת הנח״ל, חטיבה 401 וחטיבת האש 215 קיבלו מרחבים שבהם נדרשה לא רק חדירה אלא אחזקה וטיהור חוזר. במקביל הציגה אוגדה 91 מאזן של יותר מ־350 מטרות שהותקפו ויותר מ־330 מחבלים שחוסלו בגזרתה, ובהם עשרות פעילי כוח רדואן. המעבר של 162 אפשר ל־91 להמשיך ללחוץ מזרחה בלי להחזיק לבדה את כל שכבת העורף והצירים שכבר נכבשו.

ב־30 במרץ פעלו כוחות חטיבה 226 תחת אוגדה 146 נגד חוליה חמושה שניסתה להתקרב למרחב הכוחות. לאחר חיסול החוליה המשיכו הכוחות לסרוק את המתחם, השמידו מפקדה ואיתרו משגר ואמצעי נ״ט שהוסתרו באזור. יום לאחר מכן ניהלו כוחות אוגדה 36 – גולני וחטיבה 7 – קרבות נוספים מול חוליות שיצאו ממארב, תפסו עמדת תצפית, השמידו מחסני אמל״ח ומפקדות והמשיכו לחשוף תוואים תת־קרקעיים ומשגרים. הרצף של 30–31 במרץ לא שינה את קו המערכה ביום אחד, אך הוא דחק את חוליות חיזבאללה מן העמדות ששלטו על צירי ההתקדמות והכין את הקרקע להצטרפות האוגדה החמישית.

במקביל נמשכה המערכה בביירות ובעומק. ב־30 במרץ הודיע צה״ל כי יותר מ־100 מגדלים ששימשו את חיזבאללה לפיקוד, שליטה והוצאה לפועל של מתווים הותקפו בביירות. התקיפות בעומק התרחשו בשעה שהכוחות בקרקע פתחו עוד צירים בדרום, ולכן חיזבאללה נדרש לפצל את מערכי הפיקוד שלו בין הגנה על ביירות, שמירת אש לעורף הישראלי וניסיון לעצור את האוגדות. בימים האחרונים של מרץ עדיין נורו רקטות ורחפנים, אך הארגון כבר לא הצליח לרכז מאמץ קרקעי שיבלום את התנועה הישראלית בכל שלוש הגזרות.

תחילת אפריל | אוגדה חמישית והשלמת קו הנ״ט

ב־3 באפריל כבר סיכם צה״ל יותר מ־1,000 מחבלים שחוסלו ויותר מ־3,500 מטרות שהותקפו בלבנון. ארבע אוגדות פעלו במרחב והחמישית עמדה להצטרף. ב־7 באפריל נכנסה אוגדה 98 ליעדים נוספים, במקביל ל־91, 36, 146 ו־162. תחתיה פעלו צנחנים, קומנדו ובהמשך גבעתי. באותו יום הודיע צה״ל שהכוחות השלימו התייצבות ב„קו הנ״ט" – קו של נקודות מבצעיות שנועד להרחיק את האיום הישיר של טילי נ״ט מיישובי הצפון ולהעניק שליטה על המרחבים שמדרום לו.

בימים שקדמו לכניסת אוגדה 98 התגבשה גם חלוקת תפקידים ברורה יותר בין האוגדות. 91 המשיכה ללחוץ על המרחב המזרחי ועל מערך הנ״ט סביב בינת ג׳בייל; 146 החזיקה את המערב והחוף; 36 התקדמה במרכז ובצירים המובילים לליטאני; 162 הרחיבה את העומק וטיהרה מרחבים שכבר נכבשו; ו־98 קיבלה משימות התקפיות במוקדים שבהם נדרש כוח חי״ר וקומנדו צפוף. חלוקה זו לא נשארה קבועה, אך היא אפשרה לפיקוד הצפון להפעיל את האוגדות כמערכת אחת. כאשר חיזבאללה ריכז מאמץ בגזרה מסוימת, האש והעתודות הוזזו לשם בלי לעצור את הפעילות בגזרות האחרות.

המונח „קו הנ״ט" מסביר את השינוי טוב יותר ממספר קילומטרים. ישראל לא ביקשה קו ישר שניתן לשרטט בסרגל. היא ביקשה לשלוט ברכסים, בכפרים ובצירים שמהם ניתן לירות אל מטולה, קריית שמונה, משגב עם ויישובי הגליל. לכן הקו התפתל סביב שטחים שולטים ולעיתים חדר עמוק יותר במקום אחד ופחות במקום אחר. הוא היה גם יעד מבצעי וגם עיקרון: כל נקודה שממנה חיזבאללה מסוגל ליצור איום ישיר תועבר לשליטה ישראלית או תישלל ממנו באש.

מנקודה זו החל התמרון להיראות פחות כמו סדרת פשיטות ויותר כמו כיבוש רצועה. כוחות התייצבו, בנו הגנה, המשיכו לטהר את העורף המיידי והכינו יציאות לפעולות נוספות. ההנדסה הרחיבה צירים והרסה תשתיות; יחידות איסוף הציבו אמצעים; השריון קיבל עמדות שמהן ניתן לשלוט על צירי גישה. אפילו כאשר כוח יצא מכפר מסוים, המרחב שסביבו כבר לא חזר למצב הקודם. השליטה נקבעה באמצעות אש, תצפית ונקודות אחיזה.

חלק רביעי | 8–17 באפריל – המהלומה הגדולה ושיא התמרון הראשון

8 באפריל | המהלומה הגדולה ביותר בלבנון

ב־8 באפריל הגיע המאמץ האווירי לשיא דווקא ברגע שבו נכנסה לתוקף הפסקת האש בין ארצות הברית לאיראן. לאחר שטראמפ נסוג בפועל מן האיומים המקסימליים שהשמיע בשבועות הקודמים – ובהם איום לפגוע בגשרים, במסילות ובתשתיות איראניות אם טהרן לא תיענה לדרישותיו – בישראל חששו שהמנגנון החדש יהפוך במהירות ללחץ להפסיק גם את המערכה בלבנון. ירושלים לא רצתה שחזית חיזבאללה תיכלל אוטומטית בעסקה האמריקאית־איראנית, וישראל וארצות הברית הבהירו שההפוגה עם טהרן אינה חלה על לבנון. באותו יום ביצע צה״ל את התקיפה הגדולה ביותר בלבנון במסגרת „שאגת הארי”, במקביל בביירות, בבקאע ובדרום.

מעקב מודיעיני בימים שלאחר המהלומה העלה כי יותר מ־250 מחבלי ומפקדי חיזבאללה חוסלו בתקיפות של 8 באפריל לבדן. יומיים אחר כך כבר הציג צה״ל מאזן של יותר מ־1,400 מחבלי חיזבאללה שחוסלו מתחילת המערכה כולה. שני המספרים מודדים דברים שונים: הראשון את המהלומה של יום אחד, והשני את השחיקה המצטברת מאז 2 במרץ. המהלומה פגעה במפקדים במערכי הלוגיסטיקה, המודיעין, הטילים, הארטילריה וההגנה, ובמקביל האוגדות המשיכו ללחוץ על היחידות שנותרו בדרום.

המכה בעומק חוברה באותו יום באופן ישיר לקרקע. מטרות שנבנו מראש בביירות ובבקאע הותקפו לצד מטרות זמן אמת שהופקו מן התמרון: מפקדים שנחשפו, מחסנים שזוהו לאחר תפיסת מסמכים, ומוקדי פיקוד שהחלו לשדר בעקבות לחץ על היחידות בדרום. בכך נוצר מעגל שבו כל קילומטר של התקדמות מייצר מודיעין לעומק, וכל תקיפה בעומק מחלישה את ההתנגדות לקילומטר הבא. זה היה אחד ההבדלים המרכזיים בין המערכה של 2026 לבין מלחמות לבנון קודמות, שבהן לעיתים התקיימו המאמץ האווירי והקרקעי כמסלולים מקבילים יותר מאשר כמערכת אחת.

העיתוי לא היה מקרי. על הקרקע כבר הגיעו חמש אוגדות לקו הנ״ט, והשלב הבא דרש להסיר את שכבת הפיקוד שיכולה לארגן מתקפת נגד. המהלומה יצרה מצב שבו היחידות בדרום נדרשו יותר ויותר לפעול בעצמן. חוליות המשיכו להילחם, משגרים המשיכו לירות ורחפנים המשיכו להמריא, אך היכולת לחבר אותם לתוכנית אוגדתית־ארגונית נפגעה. מבחינת ישראל זה היה בדיוק השילוב שנדרש: כוח קרקעי שמכריח את האויב להיחשף ומכת עומק שמונעת ממנו לנהל את החשיפה הזאת כמערכה מסודרת.

9–15 באפריל | חמש אוגדות על הקרקע

ב־10 באפריל כבר מנה צה״ל יותר מ־1,400 מחבלי חיזבאללה שחוסלו ו־4,300 תשתיות שהושמדו. חמש האוגדות המשיכו לפעול במקביל. אוגדות 162 ו־36 לבדן דיווחו על יותר מ־2,700 תשתיות שהושמדו, ואוגדות 91, 98 ו־146 על יותר מ־1,500 נוספות. בתוך המספרים הללו יש חפיפה בין סוגי תשתיות ודיווחים, ולכן אין להתייחס אליהם כמפה מדויקת של כל מבנה; חשיבותם היא בקצב. בתוך פחות משישה שבועות עברה דרום לבנון ממערכת שבה חיזבאללה החזיק אלפי נקודות צבאיות סמויות למרחב שבו חמש אוגדות טיהרו, הרסו והחזיקו שטח.

אוגדה 98 קיבלה באותם ימים את בינת ג׳בייל כאחד ממוקדי המאמץ. כוחות הצנחנים, הקומנדו וגבעתי השלימו כיתור ופתחו בהתקפה בעיירה. עד 13 באפריל דיווח צה״ל על יותר מ־100 מחבלי חיזבאללה שחוסלו במרחב, עשרות תשתיות שהושמדו ומאות אמצעי לחימה שנמצאו. בינת ג׳בייל הייתה יותר מיעד גאוגרפי. היא הייתה סמל מן המלחמות הקודמות ומרכז כוח בדרום, והשליטה עליה סגרה חלק מן הפער בין הגזרות והעמיקה את האחיזה מעבר לקו הכפרים הראשון.

בינת ג׳בייל חייבה קצב אחר מן הכפרים הקטנים. המבנה העירוני, הסמטאות והתת־קרקע אפשרו לחוליות להחליף מיקום במהירות ולהופיע בעורף כוח שכבר עבר ברחוב. לכן הכיתור קדם להתקדמות פנימה. הצנחנים והקומנדו חסמו נתיבי יציאה, גבעתי והשריון הפעילו לחץ מכיוונים נוספים, והאש תקפה מפקדות ומחסנים לפני כניסה. רק לאחר שהמרחב נותק מן הכפרים הסמוכים החלה טיהור שיטתי יותר. גם כאן לא הייתה מטרה לכבוש כל בית לשם עצמו; היעד היה לפרק את היכולת של העיירה לשמש מרכז פיקוד, אש ותנועה שמחבר בין מזרח דרום לבנון למרכזו.

הלחימה בעיירה הדגישה גם את חשיבות החסימה. כאשר כוח רדואן או חוליה מקומית נלחצים בתוך מרחב בנוי, האפשרות המסוכנת ביותר היא נסיגה דרך תת־קרקע או סמטה אל כפר סמוך וחזרה לאחר יציאת הכוח. לכן הכיתור כלל שליטה על הצירים החיצוניים ועל שטחים פתוחים שמסביב. רחפנים וכלי טיס עקבו אחר ניסיונות יציאה, וארטילריה כיסתה את השוליים. רק לאחר שהמרחב נעשה מבודד יותר יכול הכוח לטהר אותו בלי שהאויב מקבל תגבור. השיטה האריכה את ההכנה אך צמצמה את האפשרות שהקרב יחזור על עצמו מיד לאחר סיומו.

בינת ג׳בייל גם המחישה את ההבדל בין סמל צבאי לבין יעד מבצעי. במלחמת לבנון השנייה הפכה העיירה לסמל בגלל הקרבות הקשים בה. ב־2026 צה״ל ביקש להימנע ממאבק על סמל כשלעצמו. הוא פעל נגד המפקדות, התשתיות והחוליות שמאפשרות לעיירה להשפיע על סביבתה, ולא ניסה להחזיק כל רחוב רק כדי להניף דגל. כאשר מרכזי הכוח נשחקו והצירים נשלטו, העיירה חדלה להיות מוקד שמסוגל לעצור את התמרון גם אם נותרו בה מחבלים.

אוגדה 162 פעלה עם הנח״ל ו־401 מדרום לקו ההגנה הקדמי וביצעה התקפות מקומיות לעומק. חטיבה 401 איתרה פירים, מצבורי מטענים ורקטות וניהלה קרבות פנים אל פנים; חטיבת האש 215 חיסלה עשרות מחבלים וסגרה מעגלים על חוליות מרגמות; הנח״ל פגע בעמדות נ״ט ובתשתיות. עד 19 באפריל תדווח האוגדה על יותר מ־250 מחבלים שחוסלו, יותר מ־405 תשתיות שהושמדו ויותר מ־1,000 פרטי אמל״ח שנמצאו.

אוגדה 146 במערב המשיכה לעבוד על כפרים, שטחים פתוחים ותוואים תת־קרקעיים. עד תחילת מאי היא תדווח על יותר מ־250 מחבלים שחוסלו, חמישה תוואים תת־קרקעיים ואלפי תשתיות שנפגעו, תוך פעילות של 226, 300 וכוחות שריון. הגזרה המערבית הייתה חשובה לא רק להגנת יישובי החוף אלא גם כדי למנוע מחיזבאללה לשמר נתיב תנועה נוח בין צור, קו החוף והכפרים שמדרום לליטאני.

בבינת ג׳בייל נמשך הקרב גם לאחר שהכיתור הושלם. כוחות אוגדה 98 הפעילו צנחנים וקומנדו על השכונות והצירים שבין מרכז העיר למרחבים הפתוחים, בעוד כוחות אחרים חסמו יציאות לכיוון עייתא א־שעב והכפרים

שממזרח. חיזבאללה ניסה להישען על בתים מחוברים, פירים ועיקולים צרים שבהם ניתן להציב נ״ט ולתקוף שיירה מטווח קצר. הכוחות נעו בקבוצות קטנות יותר, פתחו מעברים דרך קירות והפעילו טנקים והנדסה על מבנים ששלטו על הצירים. ככל שהלחימה התקדמה, נחשפו מחסנים, עמדות שהייה ותוואי תת־קרקע שחיברו בין מוקדי הלחימה. העיר לא „נפלה" ברגע אחד; השליטה נבנתה רחוב אחר רחוב עד שהכוח הישראלי יכול היה לנוע בתוכה בלי שחיזבאללה מחזיק רצף הגנתי.

17–16 באפריל | מבצע „עיט" ורכס הכריסטופני

בלילה שלפני כניסת הפסקת האש בלבנון לתוקף פתח צה״ל במבצע „עיט". כוח מיחידת שלדג הונחת מן האוויר בלב רכס הכריסטופני, במורדות המערביים של החרמון הלבנוני, וביסס בו פעילות דקות לפני המעבר למתכונת החדשה. הרכס שולט צפונה אל בקעת הלבנון ומערבה־דרומה אל נתיבי הגישה לחצבאיה, שבעא, שובא ואצבע הגליל. תפיסתו השלימה שכבת שליטה בגובה שאפשרה לצה״ל לצפות על נתיבי תנועה ששימשו במשך שנים להעברת אנשים ואמל״ח מן הבקאע ומסוריה אל דרום לבנון.

לרכס הייתה גם היסטוריה ישראלית קודמת. ב־1987 הונחת עליו כוח גבעתי שנקלע למארב מחבלים ושלושה מלוחמיו נהרגו; המבצע שנועד לחלצו נצרב בשם „כריסטופני". כמעט ארבעים שנה אחר כך חזר צה״ל אל אותו מרחב בתנאים שונים: לא ככוח מארב קטן אלא כחלק ממערכת אוגדתית רחבה, תחת עליונות אווירית ועם מטרה להחזיק את קווי הגובה גם לאחר עצירת ההתקדמות. תפיסת הכריסטופני חיברה את הקו הישראלי בדרום לבנון אל המערכה על נתיבי הבקאע והגבול הסורי.

17–15 באפריל | עצירת ההתקדמות, לא עצירת הלחימה

ב־15 באפריל, ערב המעבר לשלב הבא, אמר הרמטכ״ל כי חיזבאללה איבד יותר מ־1,700 מאנשיו מתחילת המערכה. יומיים לאחר מכן נכנסה לתוקף עצירת אש זמנית בתיווך אמריקאי. אלא שהפעם המילה „הפסקת אש" מטעה אם היא נקראת כמו בנובמבר 2024. צה״ל לא נסוג אל הגבול. הוא נשאר בקו שכבש, המשיך לטהר, הגיב לאיומים וביצע פעולות מדרום לקו ההגנה הקדמי. מטרת השלב החדש הייתה להפוך את ההתקדמות הראשונית לאחיזה שניתן לשמר גם כאשר הקצב האוגדתי יורד.

באותה נקודה הוערך שטח האחיזה הישראלית בכ־581 קמ״ר. זה עדיין לא היה הקו הסופי, אך הוא ממחיש את גודל השינוי: 5 הנקודות של פברואר 2025 התרחבו בתוך שישה שבועות לרצועה רציפה־למחצה של מאות קילומטרים רבועים. גם כאן אין לראות את המספר כגבול מדיני. בתוך המרחב היו כפרים, שטחים חקלאיים, רכסים וצירים ברמות שונות של שליטה. בחלקם החזיק צה״ל פיזית; בחלקם שלט באש ובתצפית; ובחלקם המשיך להיכנס ולצאת. אבל מבחינת חיזבאללה, האפשרות לחזור אל קו הגבול כפי שהיה לפני המלחמה נעלמה.

חלק חמישי | 17 באפריל–28 במאי – רצועת הביטחון, טיהור והבעיה שלא נפתרה

מן הכיבוש אל האחזקה

לאחר 17 באפריל השתנה קצב הלחימה. אוגדות לא הפסיקו לפעול, אך המאמץ עבר מהתקדמות רחבה לעבודה בתוך המרחב שכבר נכבש: איתור מנהרות, השמדת מחסנים, סגירת כיסים, חיסול חוליות שמתקרבות לעמדות ושיפור קווי הגנה. זהו שלב שאפשר לטעות בו אם מסתכלים רק על מפה. הקו זז פחות, אבל העבודה הצבאית הייתה אינטנסיבית. כל תשתית שנשארה מאחור יכולה הייתה להפוך בסיס למארב; כל פיר שלא אותר אפשר לחוליה לצאת בתוך שטח שישראל כבר הגדירה כמוחזק.

שלב האחזקה חייב שינוי גם בסדר הכוחות. במקום שכל אוגדה תנוע עם כל המסגרות קדימה, חלק מן היחידות הוחזרו, אחרות קיבלו גזרות קבועות, ומילואים החליפו סדיר בעמדות מסוימות. ההנדסה המשיכה לעבוד כמעט ללא הפסקה: סלילת מעקפים, חיזוק מוצבים, פיצוץ תוואים והסרת מבנים ששלטו על צירים. ככל שהקו נעשה קבוע יותר, גדלה חשיבות המיגון. עמדה שהייתה בטוחה לשהייה של שעות אינה בהכרח בטוחה לשבועות מול אויב שמסוגל לצפות בה ולתכנן נגדה. לכן הקו החדש נבנה כמערכת צבאית ולא רק כקו על מפה.

במוצבים החדשים נבנתה שגרה שונה מזו של גבול ישראל. הכוח נמצא מעבר לגדר ולכן כל אספקה, פינוי או החלפה דורשים תנועה בתוך שטח מאוים. שיירות נעו בשעות משתנות, צירים נסרקו לפני מעבר, והנדסה טיפלה שוב ושוב במטענים ובמכשולים. מסביב לעמדות נבנו שכבות מיגון נגד נ״ט ורחפנים, וחיילים נדרשו לשמור גם על האוויר הקרוב. ככל שהשהייה התארכה, האתגר עבר מן השאלה כיצד לכבוש גבעה לשאלה כיצד לחיות עליה בלי לתת לחיזבאללה דפוס קבוע שאפשר לנצל.

גם החלפת הכוחות הפכה מבחן. יחידה שנכנסת לעמדה חדשה אינה מכירה מיד כל ואדי, בית ופיר כמו היחידה שישבה בה שבועות. לכן בוצעו חפיפות ארוכות יחסית, הועברו מפות איום ונשמרו תצלומי רחפן של המסלולים שבהם נראו חוליות. מודיעין מקומי נעשה נכס שאסור לאבד בכל סבב. ההתבססות הזאת הפכה את רצועת הביטחון ממבצע זמני למערכת שמסוגלת להחזיק חודשים גם אם ההסדר המדיני מתעכב.

במקביל נמשך הלחץ האווירי מצפון לרצועת הביטחון. מפקדות בנבטיה, מחסנים בבקאע ונתיבי תנועה הותקפו כדי למנוע מחיזבאללה להזרים כוח אל הכיסים שנותרו בדרום. הארגון ניסה להעביר אמצעים בקבוצות קטנות, להשתמש בכלי רכב אזרחיים ולהסתיר ציוד במבנים שאינם מזוהים צבאית. המענה הישראלי נשען על מעקב ארוך ולא רק על תקיפה מיידית. לעיתים ניתן היה לעקוב אחר חוליה עד שהגיעה למחסן או למפקד בכיר וכך לחשוף רשת שלמה. האחזקה הקרקעית והמעקב האווירי הפכו אפוא למערכת אחת של מניעת שיקום.

אוגדה 162 המשיכה דרומית לקו, אוגדה 146 הפעילה את 226, 300 ו־401 במערב, אוגדה 36 נשענה על גולני ו־7, ואוגדה 98 המשיכה סביב בינת ג׳בייל ובכפרים הסמוכים. הכוחות מצאו כמויות גדולות של נשק קל, RPG, טילי נ״ט, מטענים ורחפנים. חלק מן התשתיות היו ישנות ושרדו את 2024; אחרות הוקמו

או שוקמו בשנת ההפוגה. בכך קיבלה ההצהרה הלבנונית מינואר משמעות חדשה: השליטה של צבא לבנון בדרום הייתה אמיתית במובן של נוכחות, אך לא הייתה פירוז במובן שמנע מחיזבאללה להילחם משם כאשר החליט לעשות זאת.

הקרב נעשה יותר מקומי ויותר מסוכן. בתקופת ההתקדמות המהירה אפשר היה לרכז אש כבדה לפני כניסה. בתקופת האחזקה כוחות נמצאים ימים ושבועות באותם מרחבים, והאויב יכול ללמוד את דפוסיהם. חיזבאללה השתמש בחוליות קטנות, פירים, מטענים וצליפה כדי לנסות לפגוע בכוח שמרגיש שכבר סיים לכבוש את השטח. אבל האיום שהתגלה כיעיל ביותר היה קטן וזול בהרבה מטיל נ״ט.

ה־FPV – האיום הטקטי שהמשיך לעבוד

רחפני FPV היו מוכרים לצה״ל עוד לפני המערכה, אך בדרום לבנון הם הפכו לשיטה מרכזית. חיזבאללה הפעיל רחפנים קטנים בגובה נמוך נגד לוחמים, טנקים, כלי רכב, עמדות לוגיסטיות ואף מערכות הגנה. חלק מן הרחפנים נשלטו בקשר רדיו ויכלו להיפגע משיבוש אלקטרוני; האתגר החמור יותר היה רחפנים שהופעלו באמצעות סיב אופטי. במקום לשדר פקודות באוויר, הרחפן פורש מאחוריו כבל דק שמעביר תמונה ושליטה. אין תדר שאפשר לחסום, וקשה מאוד לזהות את המפעיל דרך השידור.

מבחינת חיזבאללה, ה־FPV היה דרך לעקוף את העליונות הישראלית כמעט בכל תחום אחר. הוא אינו דורש מכ״ם, משגר גדול או צוות שמופיע במודיעין חודשים מראש. אפשר להסתיר עשרות רחפנים בבית אחד, להעביר אותם ברכב פרטי ולהוציא מפעיל אל נקודת שיגור בתוך דקות. כאשר נעשה שימוש בסיב אופטי, אפילו לוחמה אלקטרונית חזקה אינה מנתקת את הקשר. לכן רחפן אחד יכול היה להכריח פלוגה שלמה לעצור תנועה, להכניס לוחמים למיגון ולחכות לסריקה. ההשפעה המבצעית שלו הייתה לעיתים גדולה הרבה יותר מן המטען שנשא.

צה״ל ניסה גם לעבור מן ההתגוננות לציד המפעילים. תצפיות חיפשו את כבלי הסיב שנותרו בשטח, רחפנים ישראליים עקבו אחר מסלולי טיסה לאחור, ותקיפות כוונו למבנים שבהם הוערך שמתבצעת הרכבה או טעינה. כאשר זוהו מפעילים, המטרה הייתה לפגוע באדם ובידע ולא רק ברחפן שכבר המריא. אלא שהמבנה המבוזר של חיזבאללה הפך את המאמץ למרוץ. כל מפעיל שחוסל ניתן להחלפה מהר יותר ממפקד טילים או מהנדס בכיר, וכל סדנה קטנה שנפגעה יכולה לקום מחדש במקום אחר. לכן גם כאשר מספר התקיפות על היחידה האווירית עלה, האיום לא נעלם.

המחיר הכלכלי עבד לטובת חיזבאללה. רחפן כזה יכול לעלות מאות דולרים בלבד, בעוד המטרה היא לעיתים כלי משוריין, אמצעי הנדסי או מערכת ששווה מיליונים. גם אם רוב הרחפנים מופלים או מחטיאים, מספיקים פגיעות בודדות כדי להכריח כוח לשנות התנהלות. באפריל נהרג לוחם גולני מפגיעת FPV באזור טייבה, ורחפנים נוספים ניסו לפגוע בכוחות הפינוי. כמה ימים לאחר מכן נהרג לוחם נוסף באזור קנטרה, ובאירוע אחר פגע רחפן ברכב תחמושת סמוך לשומרה וגרם לפיצוצי משנה ולפצועים. במאי נפגעו גם רכיבים של סוללת כיפת ברזל.

חיזבאללה למד לעבוד במבנה מבוזר. במקום מרכז שליטה אחד שאפשר לחסל, עשרות רבות של מפעילים קיבלו אזורים קטנים, נקודות המראה ומטרות. מספר קטן יחסית של מפעילים שנפגע אינו משבית את הרשת. מצלמות תרמיות

אפשרו פעילות בלילה, והסיבים האופטיים האריכו בהדרגה את הטווח. בחלק מן הדיווחים כבר הופיעו טווחים של 15–20 ק״מ. מבחינת הכוח על הקרקע נוצר איום שיכול להגיע מכיוון לא צפוי, להיעלם מאחורי רכס ולתקוף מלמעלה – בדיוק הזווית שבה מיגון טנק או נגמ״ש פחות יעיל.

צה״ל ניסה כמה שכבות הגנה. רשתות ומיגון עילי נוספו לעמדות ולכלים; אמצעי גילוי אקוסטיים ומכ״מים קטנים נפרסו; כוונות חכמות ונשק קל שימשו להפלה בטווח קצר; מסוקי פינוי צמצמו זמן על הקרקע; והמודיעין ניסה לאתר את המפעילים ואת סדנאות ההרכבה. שינוי שעות תנועה והעדפת לילה בחלק מן המשימות נועדו לצמצם חשיפה, אף שהמצלמות התרמיות של חיזבאללה החלישו את היתרון. ההסתגלות הורידה חלק מן הסיכון, אך לא ביטלה אותו. זו תהיה הנקודה הטקטית היחידה שבה נגיע לסיום יוני בלי פתרון מספק בקנה המידה שהמערכה דרשה.

לצד השיבוש והציד של המפעילים עברו הכוחות גם למיגון פיזי פשוט. מעל עמדות, פתחים, חלונות וחלק מן הכלים נפרסו רשתות שנועדו לעצור או להפעיל את ראש הקרב של ה־FPV לפני שיגיע אל החיילים או אל הרכב. הרשת אינה מערכת יירוט והיא אינה מבטלת את האיום; היא מוסיפה שכבה אחרונה כאשר הרחפן כבר עבר את האמצעים האלקטרוניים והגיע לטווח קצר. בשטח נראו פתרונות מאולתרים לצד מערכות רשת מתכת ייעודיות. העובדה שצה״ל נדרש לפתרון מכני כזה ממחישה את הבעיה של רחפן בסיב אופטי: כאשר אין תדר שאפשר לחסום, ההגנה חוזרת בחלקה לאמצעים פיזיים – הסתרה, רשת, מרחק ושינוי ציר התנועה.

טבלה 19.3 | איום ה־FPV וההתמודדות הישראלית

דפוס האיום	השפעה	מענה ומגבלה
FPV בקשר רדיו	תקיפה זולה ומדויקת של כוח ורכב	שיבוש אלקטרוני, גילוי וירי; יעיל חלקית
FPV בסיב אופטי	חסין כמעט לחלוטין לשיבוש תדרים	רשתות, גילוי חזותי/אקוסטי ותקיפת מפעילים; אין פתרון מלא
מצלמות תרמיות ולילה	צמצום יתרון התנועה בחשכה	שינוי דפוסי תנועה ומיגון; היתרון נשחק
מפעילים מבוזרים	קשה לשתק את הרשת בחיסול מפקדה אחת	ציד מפעילים וסדנאות; מספר גדול של מוקדים קטנים
תקיפת לוגיסטיקה והגנה	פגיעה ברכב, תחמושת ואף רכיבי הגנה אווירית	מיגון עילי, פיזור, צמצום זמן חשיפה

אש חיזבאללה לעורף – רצף נמוך יותר, אבל לא שולי

במקביל ל־FPV המשיך חיזבאללה לירות רקטות, טילים וכטב״מים. לאחר השחיקה של מערך האש, הקצב לא חזר לממדים של סתיו 2024, אך הוא הספיק כדי להפעיל אזעקות, לפגוע בכוחות ולגרום מדי פעם נזק משמעותי. חלק

מן הירי כוון ליישובים וחלק גדול יותר, ככל שהמערכה התקדמה, לעמדות צה״ל בתוך לבנון. הארגון ניסה בכך להוכיח שהוא עדיין מסוגל להחזיק חזית אש גם כאשר השטח שממנו הוא יורה הולך ומצטמצם.

הירי לעורף השתנה גם מבחינת בחירת המטרות. בשבועות הראשונים ניסה חיזבאללה לשמר מסר של חזית אזורית ולירות לעבר חיפה והגליל; ככל שהלחימה הקרקעית העמיקה, גדל משקל הירי לעבר מוצבים, שטחי כינוס וצירי תנועה בתוך לבנון. הדבר לא הפחית את האיום על אזרחים, אך הראה כיצד התמרון כופה על הארגון להפנות חלק מן האש להגנת המרחב שהוא מאבד. משגר שנדרש לירות על חטיבה שמתקדמת אליו אינו יכול באותו רגע להשתתף במטח אסטרטגי לעומק ישראל.

המאמץ הישראלי נגד האש התבסס על שלוש שכבות: השמדה מראש של משגרים ומחסנים, ציד משגר לאחר ירי ויירוט של מה שחצה. השכבה הראשונה הלכה והשתפרה ככל שהכוחות תפסו מסמכים ואמצעי קשר; השנייה נשענה על חיישנים שזיהו את נקודת השיגור; השלישית נשארה רשת הביטחון לעורף. התוצאה הייתה שחיזבאללה שמר יכולת להטריד ולפגוע, אך התקשה מאוד לייצר את רצפי האש של 2024. גם כאשר שיגר עשרות פריטים ביום, הירי היה מפוזר יותר, קצר יותר ולעיתים קרובות נותק במהירות מתקיפה נגדית.

חיזבאללה ניסה מדי פעם לרכז מטח גדול יותר כדי לשבור את התמונה הזאת. לפני ירי כזה נדרשו כמה צוותים לעבור לעמדות, להכין משגרים ולתאם זמן, וכל שלב הוסיף חתימה מודיעינית. לכן ככל שהמערכה התקדמה, המאמץ הישראלי התמקד לא רק במשגר עצמו אלא ברשת שמכינה אותו. תקיפה של רכב שמוביל רקטות או מחסן שמזין כמה משגרים יכולה למנוע מטח עוד לפני שנראה בשמי ישראל. כך נשחקה היכולת לייצר אש מרוכזת גם כאשר אלפי רקטות בודדות עדיין נותרו במחסנים.

הנתון החשוב אינו מספר התרעות אלא שינוי השימוש. ככל שהמשגרים הגדולים והקבועים נפגעו, חיזבאללה עבר למטחים קטנים יותר, משגרים ניידים ורחפנים. ירי לעומק נמשך כאשר נותרה יכולת, אך עיקר האפקט הטקטי נוצר סביב קו המגע. לכן טבלת האש בפרק הזה מתמקדת באירועים משמעותיים – פגיעות, נפגעים, מטחים חריגים או תקיפה של מתקן חשוב – ולא בכל יום שבו חצו שיגורים את הגבול.

טבלה 19.4 | אירועי אש משמעותיים של חיזבאללה

תאריך	אמצעי/היקף	נפגעים ונזק בעורף	משמעות מבצעית
2.3	רקטות וכטב״ם לצפון	ללא מאזן נפגעים חריג בפרסום המסכם	פתיחת המערכה והפעלת תגובה ישראלית רחבה
9.3	מטח למרכז ולשפלה	16 נפצעו קל; נזק לגן ילדים ולתשתיות באזור רמלה ומטה יהודה	הרחבת טווח האש מעבר לצפון

משמעות מבצעית	נפגעים ונזק בעורף	אמצעי/היקף	תאריך
יכולת לפגוע בצירי תנועה בעומק הצפון	3 נפצעו בצומת מחניים, אחד מהם קשה/אנוש בעת האירוע	כ־30 רקטות	24.3
המשך יכולת אש למרות שחיקת משגרים	נזק נקודתי	ירי רקטי לצפון ולמרחבי לחימה	25.3
המחשת המעבר לאיום אווירי טקטי	הפגיעה הייתה בכוח המתמרן	כטב״ם נגד כוח קרקעי	31.3
ירי לעורף נמשך במקביל להתקדמות האוגדות	נזק לכביש, לבתים ולכלי רכב בקריית שמונה, גשר הזיו ומטולה	רקטות וכטב״מים לצפון	1–4.4
עומס נקודתי על ההגנה האווירית והעורף	אישה נפצעה קל בנהריה ונגרם נזק באזור מגורים	רקטות ויותר מעשרה כטב״מים	13.4
רחפנים נוספים ניסו לפגוע בכוחות הפינוי	לוחם נהרג; האיום הופנה לכוח ולא לעורף	FPV בסיב אופטי בטייבה	26.4
איום מתמשך על לוגיסטיקה וכוחות	לוחם נהרג; רכב תחמושת נפגע ונגרמו פיצוצי משנה ופצועים	FPV בקנטרה ובשומרה	30.4
פגיעה גם בשכבות ההגנה של העורף	נזק לרכיבים בסוללת כיפת ברזל	FPV לעבר מערך הגנה	7–8.5
המשך אש במקביל למבצע הבופור	פגיעות ונזק בצפון	עשרות רקטות וכטב״מים	29–31.5
הלחימה נמשכה גם לאחר מזכר איראן	ללא אירוע עורף מרכזי שפורסם	ירי לעבר כוחות בלבנון	17.6
מטח חריג בשלב הסיום	עיקר האש הופנה לכוחות בדרום לבנון	יותר מ־50 שיגורים בלילה	20.6

למרות ההתקדמות הקרקעית, חיזבאללה לא הפסיק להפעיל את העורף. במצטבר עד סוף אפריל דווח על שני אזרחים ישראלים שנהרגו מירי הארגון. ב־9 במרץ הגיע ירי עד אזור רמלה ומטה יהודה ופצע 16 בני אדם באורח קל; ב־24 במרץ פגע מטח של כ־30 רקטות באזור צומת מחניים ושלושה נפצעו, אחד מהם במצב קשה מאוד בעת האירוע; וב־1–4 באפריל נרשמו פגיעות ונזק לכבישים, בתים וכלי רכב בקריית שמונה, גשר הזיו ומטולה. ב־13 באפריל נפצעה אישה בנהריה במהלך מטח נוסף. כלומר קו האחיזה והרס המשגרים צמצמו בהדרגה את היכולת, אך גם כאשר חיזבאללה איבד כפרים ומפקדות הוא המשיך לשגר לעורף ולכוחות המתמרנים במקביל.

טבלה 19.5 | טענות חיזבאללה לפעילות מבצעית – חתך שבועי/דו־שבועי

אמצעים/הערה	עיקר היעד	פעולות שעליהן קיבל אחריות	תקופה
רקטות, כטב״מים וירי לעמדות	עורף ישראל וכוחות בגבול/בלבנון	124	2–9 במרץ
עלייה בקצב הפעילות המדווחת	שילוב של עורף וכוח מתמרן	189	9–16 במרץ
הרחבת FPV, נ״ט, מרגמות ורקטות	יותר פעילות נגד הכוחות בתוך לבנון	285	16–23 במרץ
*יתרה מחושבת מסיכום חודשי של 1,137 פעולות	בעיקר כוחות מתמרנים לצד מטחים לעורף	*539	23–31 במרץ
הנתון לפי פרסומי הארגון ואינו מספר רקטות	כוחות וקווי אחיזה; גם ירי לעורף	692	1–16 באפריל
ירידה חדה לאחר המעבר להפסקת האש	בעיקר הכוחות ברצועת הביטחון	70	17 באפריל–3 במאי
מתוכן 212 פעולות שייחס הארגון לרחפני נפץ	הרוב המכריע נגד כוחות צה״ל בלבנון	613	מאי – סיכום חודשי
לאחר 20 ביוני כמעט שלא פורסמו קבלות אחריות חדשות	מוקדי הלחימה האחרונים	5	15–22 ביוני

חשוב לקרוא את הטבלה כהצגת **טענות חיזבאללה**, לא כמאזן צה״לי של שיגורים. הארגון ספר „פעולות" – לעיתים מטח שלם כאירוע אחד ולעיתים תקיפת רחפן בודדת – ולכן אין להמיר את המספרים אוטומטית למספר רקטות או כטב״מים. מטרת החתך היא להמחיש את קצב הפעילות ואת המעבר ההדרגתי מן העורף הישראלי אל ניסיון לפגוע בעיקר בכוח המתמרן.

חלק שישי | 29 במאי–17 ביוני – חציית הליטאני ורכס הבופור

סוף מאי | הקו שוב זז צפונה

ב־31 במאי 2026 פתחה אוגדה 36 במבצע הרחב ברכס הבופור ובמרחב נחל הסלוקי, ובמהלכו השלים צה״ל את ההשתלטות על מבצר הבופור והשטחים השולטים סביבו. תחת האוגדה פעלו גולני, חטיבה 7, גבעתי, חטיבת האש והיחידה הרב־ממדית, לאחר הכנה באש של חיל האוויר, ארטילריה וטנקים. המטרה הייתה להשיג שליטה על הרכס, לפגוע בתשתיות שנבנו בו בהכוונה איראנית ולהרחיק איום ישיר מאצבע הגליל ומטולה. במהלך הפעולה חצה צה״ל את נהר הליטאני; טנק ישראלי עבר צפונה, והתקיפות הורחבו מעבר לנהר.

למאמץ הזה קדמה גם עצירה מבצעית שנחשפה מאוחר יותר. ב־28 במרץ ניסתה אוגדה 98, ובה גדוד 890, לבצע חצייה של הליטאני במסגרת משימה מוקדמת יותר. הכוח נתקל במארב כבד של חיזבאללה; לוחם נהרג וכ־20 לוחמים נפצעו, ומפקד פיקוד הצפון הורה להפסיק את המהלך ולמשוך את הכוח. בתחקיר נמצאו פערים בהכנה ובאופן בניית המשימה. כאשר התוכנית לחציית הנהר חזרה בסוף מאי היא הועברה למתכונת אחרת, תחת אוגדה 36 ולאחר הכנה רחבה יותר של אש, הנדסה ואבטחת צירים. לכן כיבוש הבופור ב־31 במאי לא היה המשך אוטומטי של התקדמות צפונה אלא ניסיון שני לאחר שהניסיון הראשון נבלם.

ההכנה למבצע הבופור הייתה ארוכה יותר מהתקדמויות קודמות. הרכס שולט על ואדיות וצירים עמוקים, וחיזבאללה בנה עליו תשתית שנועדה לשרוד תקיפות אוויריות. לכן פיקוד הצפון הפעיל אש מקדימה, סריקות מודיעיניות וחדירות קטנות לפני הכנסת עיקר הכוח. יחידות יהל״ם והקומנדו קיבלו משימות תת־קרקע, השריון נדרש לשלוט בצירים המתפתלים, וחטיבות החי״ר נועדו לתפוס את פסגות השליטה. המעבר צפונה לליטאני נעשה רק לאחר שנבנתה מעטפת שמונעת מכוח קטן להיתקע מעבר לנהר בלי יכולת פינוי או תגבור.

חטיבה 7 נדרשה לפתוח את התנועה בשריון בתוך שטח שבו השיפועים והפניות מצמצמים את יתרון הטנק. לפני כל מעבר נבדקו נקודות שמהן ניתן לירות קורנט, ונפרסו אמצעי עשן ותצפית. גולני וגבעתי תפסו שלוחות שמכסות את הכבישים, והיחידה הרב־ממדית חיפשה חוליות באמצעות רחפנים וחיישנים. ההתקדמות לא נמדדה רק במרחק אלא ביכולת לפתוח נתיב שניתן להשאיר פעיל גם אחרי שהכוח הראשון עבר. כך הפך כל ציר שנכבש לחלק מן השלד של הרצועה החדשה.

במקביל פעלו כוחות אש נגד המרחבים שמצפון וממערב לרכס כדי למנוע תגבור. מרגמות וארטילריה של חיזבאללה ניסו לפגוע בכוחות שחצו את הליטאני, והתגובה הישראלית שילבה אש נגד־סוללתית ותקיפות אוויריות. כאשר זוהתה חוליה שיוצאת מתוואי תת־קרקעי, היא הותקפה לפני שהגיעה לטווח מגע. השילוב איפשר לכוח הקרקעי להתמקד בטיהור הרכס ולא לפצל את עצמו שוב ושוב מול איומים שמגיעים מן העומק.

חציית הליטאני גם שינתה את סמליות המערכה. במשך יותר משנה הוצג הנהר כגבול שמאחוריו אמור חיזבאללה להישאר. כאשר טנק ישראלי חצה צפונה, המסר היה שהקו המדיני אינו מגביל פעולה כאשר ממנו ממשיך איום ישיר. צה״ל לא פתח מרוץ לביירות ולא ביקש להחזיק את כל המרחב שבין הנהר

לאוואלי; הוא בחר שטחים שולטים ספציפיים שבלעדיהם רצועת הביטחון מדרום הייתה נשארת חשופה. בכך נעשה הקו החדש עמוק יותר אך גם סלקטיבי יותר.

החצייה הייתה משמעותית גם אם לא הייתה פתיחה של תמרון לעומק כל לבנון. מאז תחילת המערכה הוגדר הליטאני פעם אחר פעם כקו שמדרום לו אמור חיזבאללה להיות מפורז. כעת, לאחר שהמערך מדרום לנהר לא פורק ואחרי שחיזבאללה חזר למלחמה, צה״ל לא הסתפק עוד בקו הזה. הוא עבר אותו כדי להשיג שטחים שולטים שמסוגלים להשפיע על הדרום גם מן הצד הצפוני. בכך התברר שוב שהגאוגרפיה המבצעית קובעת יותר מהסדר מדיני: אם הרכס שמצפון לנהר מאפשר להפעיל אש או פיקוד על המרחב שמדרום לו, הוא הופך חלק מן הבעיה הביטחונית.

רכס הבופור הוא דוגמה בולטת. גובהו ומיקומו מעניקים שליטה על חלקים נרחבים של דרום לבנון ועל צירים שמול אצבע הגליל. חיזבאללה בנה בו תשתיות תת־קרקעיות, מחסנים ומרחבי פיקוד. ב־11 ביוני דיווח צה״ל שכוחות הקומנדו ויהל״ם מטהרים רשת מנהרות מתחת לרכס; נמצאו מרגמות, RPG, טילי קורנט, מקלעים ונשק קל. מחבלים שניסו לברוח מתוואי תת־קרקעי זוהו וחוסלו בסיוע חיל האוויר. במרחב צפון הסלוקי השלימו חטיבה 7 ואגוז פעולה שבה הושמדו מאות תשתיות וחוסלו יותר מ־50 מחבלים.

הלחימה בתת־קרקע של הבופור נמשכה גם לאחר תפיסת השטח העליון. הכוחות מצאו חללים שאפשרו שהייה ממושכת, אחסון נשק ויציאה אל מדרונות שונים. כל הסתעפות חייבה בדיקה הנדסית, משום שמחבל שנשאר בתוואי יכול לצאת מאחור ולפגוע בכוח שכבר עבר. לכן הטיהור נמשך ימים ושבועות. באותו זמן הופעלו רחפנים ומרגמות נגד הכוחות שעל הרכס, והלוגיסטיקה נעה בצירים חשופים יחסית. השילוב הזה מסביר מדוע המבצע נמשך גם כאשר מבחוץ נראה שהרכס כבר „נכבש". שליטה צבאית אמיתית נמדדה ביכולת להישאר, להזרים אספקה ולמנוע מן האויב לחזור.

נחל הסלוקי הוסיף קושי אחר. הוא יוצר תוואי עמוק ומפותל שמסתיר תנועה ומאפשר להעביר חוליות ורחפנים בין גבעות. שליטה בגדה אחת אינה מספיקה אם הצד השני נשאר בידי האויב. לכן הכוחות תפסו נקודות משני עברי הוואדי, חיפשו מעברים תת־קרקעיים והשמידו עמדות ירי שהיו מוסוות בצמחייה ובמבנים. הקרב על הסלוקי היה במובן הזה קרב על רשת: מי ששולט בצמתים, בגשרים ובגבעות שמעליהם יכול לקבוע אם הוואדי משמש עורק לחיזבאללה או גבול פנימי של רצועת הביטחון.

כאשר המבצע התקרב לסיומו כבר היה קשה לחיזבאללה להפעיל כוח גדול. ההתנגדות נשענה על חוליות קטנות, מארבים ורחפנים, ולעיתים על מחבלים שנשארו במנהרה גם לאחר שהשטח מעליהם נכבש. הכוחות לא נדרשו לשבור גדוד מאורגן אלא למצוא את מה שנשאר ממנו. דווקא המשימה הזאת גבתה זמן: אויב קטן יכול להסתתר זמן רב יותר מאויב שמוכרח להגן על קו. לכן יוני היה חודש של טיהור עיקש גם כאשר ההכרעה ברמה האוגדתית כבר הייתה ברורה.

הסלוקי היה חשוב גם משום שחיזבאללה השתמש במרחב להפעלת רחפני נפץ וירי תלול מסלול. שליטה עליו קיצרה את המרחק בין הכוחות לבין מפעילי האש והרחפנים, אך בו בזמן הכניסה את צה״ל עמוק יותר לשטח שבו הארגון הכיר כל ואדי וציר. לכן הקרבות של סוף מאי ויוני לא נראו כמו ריצה צפונה. הם היו סדרה של פעולות על רכסים, כפרים ומנהרות שמרחיבות את קו האחיזה בכל מקום שבו נמצא איום ישיר.

תחילת יוני | מן הבופור אל עלי א־טאהר

במהלך השבועות הראשונים של יוני התרחב הקו בכמה בליטות. לפי מיפוי גאוגרפי שהתבסס על מפות האזהרה של צה״ל, באמצע יוני כבר נכללו במרחב הביטחון כפר תבנית, חלק נוסף מארנון, בית יאחון, חדאת׳א, מג׳דל זון ואל־מנצורי, לצד גבעות שולטות ובכללן עלי א־טאהר. השטח הכולל הוערך בכ־630 קמ״ר – עלייה של כ־8.5% ביחס לקו האפריל וכ־6% משטח לבנון.

רכס עלי א־טאהר לא הוחזק רק בגלל הגובה. מתחתיו ובסביבתו פעל אחד ממתחמי הפיקוד והשליטה התת־קרקעיים הגדולים של חיזבאללה בדרום, ששויך ליחידת בדר ושימש כמרכז שליטה על המרחב שמצפון לליטאני. לכן בשלב הסיום הוטל על הרכס למעשה מצור: צה״ל סגר את דרכי הגישה, שלט בגבעות שסביבו, תקף תנועות אל המתחם וניסה למנוע הכנסת לוחמים ואמל״ח. הלחימה על פני הקרקע הייתה מעטפת סביב יעד תת־קרקעי גדול יותר. כל עוד המפקדה שמתחת לרכס לא נשללה לחלוטין, חיזבאללה יכול היה להשתמש במרחב כדי להכווין חוליות ולשמור קשר בין נבטיה, הסלוקי והכוחות שנותרו מצפון לקו הישראלי.

בשלב זה כבר לא כל תנועה של הקו נעשתה במאות מטרים רצופים. לעיתים כוח תפס גבעה השולטת על ואדי, ולעיתים נכנס לכפר כדי להשמיד מתחם וחזר לעמדה גבוהה יותר. מפות האזהרה לאזרחים שיקפו לכן מעטפת רחבה יותר מן המקום שבו עמד כל גדוד בכל רגע. זו גם הסיבה שיש להתייחס ל־630 הקמ״ר כהערכת מרחב שליטה ולא כמפה מינהלית. המרחב כלל אזורים בשליטה פיזית רציפה, אזורים בשליטה באש ותצפית ואזורי ביניים שבהם צה״ל פעל שוב ושוב. מבחינה מבצעית המשותף לכולם היה שחיזבאללה לא יכול היה להשתמש בהם בחופשיות כפי שעשה לפני מרץ.

המספר אינו אומר שכל 630 הקילומטרים הרבועים היו מלאים באותה צפיפות של כוחות. באזורי מפתח הוקמו עמדות ונשמרה נוכחות רציפה; במרחבים אחרים השליטה נשענה על צירים, תצפית ואש. אך ההיקף מסביר מדוע בסוף המערכה נכון לדבר על רצועת ביטחון ולא רק על „נקודות". מה שהחל בחמישה מוצבים הפך למרחב בעל עומק של עד כעשרה קילומטרים במקומות מסוימים, שמכיל שטחים שולטים, חלק מכפרים וצירי תנועה. הוא נועד לשלול מחיזבאללה את היכולת להגיע ישירות אל קו הגבול ואת היכולת להציב נ״ט בטווח יעיל מול היישובים.

עלי א־טאהר הפך לאחד המוקדים האחרונים. הגבעות ממזרח לנבטיה שולטות על מרחבים רחבים ומתחברות לרצף שבין הבופור, הסלוקי והעומק. חיזבאללה המשיך לפעול שם גם כאשר המגעים המדיניים התקדמו. עבור ישראל, השארת המרחב ביד הארגון הייתה פוגעת בהיגיון של כל קו ההגנה הקדמי; עבור חיזבאללה, נסיגה ממנו הייתה הודאה שהמערכה דחקה אותו לא רק מן הגבול אלא גם מחלק מן השטח שממנו שלט על הדרום.

הלחימה סביב עלי א־טאהר הייתה עקשנית משום שהרכס אפשר לחיזבאללה לשמור עיניים ואש על חלק מן המרחב שנכבש. חוליות קטנות ניסו להתקרב לעמדות, רחפנים חיפשו כלי רכב ומשגרים קצרים פעלו מן השטח הסבוך. צה״ל הגיב בפשיטות, תקיפות אוויריות והחזקה של גבעות נוספות. בכל פעם שהמשא ומתן המדיני העלה אפשרות לנסיגה, חזר הוויכוח לאותה שאלה טקטית: אם כוח לבנוני יחליף את צה״ל על הרכס, מי יבטיח שחיזבאללה לא יחזור אליו בלילה

הבא. לכן עלי א־טאהר הפך לא רק לקרב האחרון אלא גם למבחן המוחשי ביותר של כל מנגנון ההסדרה.

בימים 23–25 ביוני נעשה הפער בין תמונת הקרב לתמונת המו״מ חד במיוחד. משלחות דנו בוושינגטון במיקום אזורי הפיילוט, ובאותן שעות כוחות בשטח נדרשו לירות על חוליות שמתקרבות אל הקו. כל אירוע כזה חיזק את הטענה הישראלית שהעברת אחריות אינה יכולה להיעשות על בסיס לוח זמנים בלבד. מצד לבנון, כל יום שבו צה״ל הרחיב או חיזק עמדה הקשה פוליטית על הממשלה להציג את ההסדר כריבונות. התוצאה הייתה משא ומתן שבו קילומטרים, גבעות ומוצבים הפכו לסעיפים מדיניים.

עלי א־טאהר נשאר אפוא סמל מתאים לסיום התמרון: לא קרב ענק ולא כיבוש עיר, אלא מאבק על שטח שולט שמכריע אם הרצועה שנכבשה באמת מגינה על הצפון. חיזבאללה יכול היה להמשיך לפגוע מדי פעם בכוח ישראלי, אך לא הצליח להחזיר את הרכס למערכת הגנה רחבה או לעצור את האחיזה. כאשר ההסכם נחתם ב־26 ביוני, השאלה כבר לא הייתה אם צה״ל מסוגל להישאר שם, אלא באילו תנאים הוא יהיה מוכן למסור את האחריות.

17 ביוני | מזכר איראן והניסיון לאחד את הזירות

ב־17 ביוני נחתם מזכר ההבנות בין ארצות הברית לאיראן, שסיים את שלב המלחמה העצימה בזירה האיראנית. סעיף ראשון במזכר דיבר על הפסקת פעולות צבאיות בכל החזיתות, ובכללן לבנון. טהרן פירשה את הניסוח כמנוף שבאמצעותו ניתן יהיה לכפות על ישראל להפסיק את המבצע בלבנון ואף לסגת מן השטח שתפסה. מבחינת איראן, השארת חיזבאללה בחיים ובעל מרחב פעולה הייתה חלק מהישגי המלחמה שהיא ביקשה לקבע במשא ומתן.

ישראל לא קיבלה את הפרשנות הזאת. מבחינתה לבנון אינה נספח להסכם אמריקאי־איראני, וחיזבאללה אינו צד שמותר לאיראן לשמר כחלק מעסקה על הגרעין והורמוז. לכן גם לאחר 17 ביוני לא הסתיימה הלחימה. הכוחות נשארו ברצועת הביטחון, פעולות הטיהור נמשכו, וחוליות שהתקרבו לעמדות הותקפו. המחלוקת הזאת הפכה את לבנון למבחן הראשון של השאלה האם איראן תצליח להחזיר את „איחוד הזירות” דרך שולחן המשא ומתן לאחר שנכשלה להחזיק אותו בשדה הקרב.

חלק שביעי | 18–26 ביוני – עלי א־טאהר, וושינגטון וההסכם

18–24 ביוני | הקרב האחרון מתנהל תוך כדי משא ומתן

בימים שלאחר 17 ביוני נוצר מצב כמעט פרדוקסלי. ארצות הברית ואיראן דנו ביישום המזכר; במקביל ישראל וחיזבאללה המשיכו להחזיק כוחות במגע בדרום לבנון. טהרן דרשה שארצות הברית תחייב נסיגה ישראלית מלאה כתנאי להתקדמות בנושאי הגרעין והכלכלה. ישראל הודיעה כי תישאר ברצועת הביטחון כל עוד חיזבאללה אינו מפורק. בין שתי העמדות ניסה הממשל האמריקאי ליצור מסלול לבנוני נפרד: לא להשאיר את שאלת דרום לבנון בידיים איראניות, אלא להביא את ממשלת לבנון עצמה להסכם ישיר עם ישראל.

מבחינת וושינגטון, הדרך לצאת מן הסתירה הייתה להעביר את הדיון מטהרן לביירות. אם ממשלת לבנון היא שמתחייבת לפרק את חיזבאללה ולהכניס את צבאה לשטח, איראן מאבדת את היכולת להציג את לבנון כקלף שלה במשא ומתן. לכן המגעים נעשו ישירים יותר והתרכזו בשאלות טכניות מאוד: איזה כפר יפונה ראשון, כמה זמן יינתן לצבא לבנון לבדוק אותו, מי יאמת שאין בו נשק ומי קובע שהפיילוט נכשל. דווקא הפרטים הקטנים הללו סימנו שינוי היסטורי. ישראל ולבנון לא דנו עוד רק בהפסקת אש דרך מתווכים; הן דנו במנגנון שמחלק אחריות על שטח קונקרטי אחרי תמרון ישראלי עמוק.

השטח לא המתין לדיפלומטים. ב־20 ביוני ירה חיזבאללה עשרות שיגורים לעבר כוחות צה״ל. ב־23 ביוני נרשמו היתקלויות באזור עלי א־טאהר: כוח ישראלי חיסל קבוצה שהתקרבה לעמדות, ובהמשך הותקפה קבוצה נוספת בכלי רכב. יום אחר כך חזרו האירועים. דווקא בזמן שבו ישראל, לבנון וארצות הברית ישבו בוושינגטון ודנו ב„אזורי פיילוט" שבהם צבא לבנון יחליף את צה״ל, הלחימה סביב הרכס הוכיחה שהשאלה מי מחזיק בכל גבעה אינה פרט טכני אלא תנאי להסדר.

האמריקאים הציעו מודל מדורג. במקום דרישה ישראלית להישאר בכל השטח עד שחיזבאללה יתפרק לחלוטין, ומול דרישה לבנונית לנסיגה מלאה לפני פירוק, ייבחרו אזורי פיילוט. צבא לבנון יקבל בהם אחריות לאחר שיבצע פירוז ויעבור תהליך הכשרה ובדיקה; צה״ל יוכל לסגת מהם אם התנאים מתקיימים. בכך ניסתה וושינגטון להפוך את המחלוקת משאלה של „מי נסוג ראשון" לסדרה של מבחנים מקומיים. ההיגיון היה פשוט: לבנון צריכה להוכיח שהיא יכולה לעשות בשטח קטן את מה שלא הצליחה להשלים בדרום כולו ב־2025; ישראל צריכה להראות שהיא מוכנה למסור שטח כאשר האיום באמת מוסר.

ב־23–25 ביוני התקיימו בוושינגטון סבבי שיחות ישירים בין משלחות ישראליות ולבנוניות בתיווך אמריקאי. הצדדים החליפו יותר מעשר הצעות לגבי מיקום אזורי הפיילוט, לוח הזמנים והקשר בין פירוק חיזבאללה לנסיגת צה״ל. לבנון רצתה שהאזורים יהיו בתוך רצועת הביטחון ויובילו בהדרגה ליציאה ישראלית; ישראל ביקשה להתחיל במרחבים שבהם האיום כבר נמוך יותר ולהימנע מלוח זמנים אוטומטי. ב־25 ביוני עדיין הודיע צה״ל שלא שינה את פריסתו, ובאותו יום המשיך לתקוף חוליות חיזבאללה שהתקרבו לכוחות.

למעשה, הסבב של סוף יוני היה המשך של תהליך שהחל כבר בחודש הראשון למלחמה. ביירות ביקשה ב־9 במרץ לפתוח ערוץ אמריקאי שיאפשר שיחות ישירות; מאמצע אפריל נפגשו נציגים ישראלים ולבנונים בוושינגטון שוב

ושוב, וכל הארכה של ההפוגה הוסיפה נדבך חדש – תחילה עצירת אש, אחר כך קו האחזקה, לאחר מכן אזורי פיילוט ולבסוף קשר מפורש בין פירוק חיזבאללה לנסיגה ישראלית. המגעים התנהלו בזמן שהאוגדות המשיכו להחזיק שטח, ולכן כל סבב נפתח מנקודת מוצא צבאית שונה מן הקודם.

טבלה 19.6 | המגעים הישירים ישראל–לבנון בתיווך אמריקאי

נושא ותוצאה	המתווך האמריקאי	הצדדים	תאריך ומקום
פתיחת הערוץ; ויכוח אם פירוז קודם לשיחות	טום בראק/הממשל	ישראל: מגעים עקיפים לבנון: בקשה לפתוח מסלול ישיר	9.3 | ערוץ דיפלומטי
סבב ישיר ראשון; עצירת אש ומנגנון המשך	מרקו רוביו וצוותו	ישראל: השגריר יחיאל לייטר ונציגים לבנון: השגרירה נאדה חמאדה מואווד ונציגים	14.4 | וושינגטון
סבב שני והארכת ההבנות	מחלקת המדינה	ישראל: משלחת ישראלית לבנון: משלחת לבנונית	23.4 | וושינגטון
סבב שלישי; קידום נוסחה מדורגת	צוות אמריקאי	ישראל: משלחת ביטחונית/מדינית לבנון: משלחת לבנונית	14–15.5 | וושינגטון
סבב רביעי; אזורי פיילוט בשליטת צבא לבנון	ארה״ב	ישראל: נציגים ישראלים לבנון: נציגים לבנונים	2–3.6 | וושינגטון
איראן מנסה לחבר את נסיגת ישראל מלבנון להסדר הכולל	ארה״ב	ישראל: ישראל דוחה הכללה אוטומטית לבנון: לבנון הופכת לנושא במזכר	17.6 | מסלול ארה״ב–איראן
סבב חמישי; יותר מעשר הצעות על הפיילוטים, פירוז ולוח זמנים	ארה״ב	ישראל: משלחת ישראלית לבנון: משלחת לבנונית	23–25.6 | וושינגטון
המסגרת המשולשת: פירוז מדורג, פריסת צבא לבנון ונסיגה מותנית	ארה״ב צד למסגרת	ישראל: חתימה לבנון: חתימה	26.6 | וושינגטון

הפריצה ב־26 ביוני לא הייתה יכולה להתרחש באותה צורה לפני המלחמה. כל עוד חיזבאללה החזיק כוח צבאי גדול, רשת טילים רחבה ומעמד שאפשר לו

לאיים בעימות פנימי, ממשלה לבנונית הייתה מתקשה מאוד לחתום על מסלול שמחייב פירוק נשקו בתיאום ישיר עם ישראל. לאחר ארבעה חודשי לחימה, לפחות כ־2,500 מחוסלים, אובדן רצועת השטח בדרום וניתוק נתיבי התמיכה האיראניים דרך סוריה, יכולת הווטו של הארגון נחלשה. ממשלת ג׳ולאני (אחמד א־שרעא) בסוריה פעלה במקביל נגד צירי ההברחה, ולכן לבנון נכנסה למסלול החדש כאשר גם ממזרח כבר לא עמדה אותה מערכת איראנית שאפשרה לחיזבאללה להתעלם מן המדינה.

25 ביוני | לבנון בתוך הסדר האזורי החדש

במקביל לשיחות התקיימה במנאמה פגישת שרי החוץ של ארצות הברית ומדינות מועצת שיתוף הפעולה של המפרץ. ההצהרה המשותפת קשרה בין סיום המלחמה עם איראן לבין בניית סדר אזורי חדש: חופש שיט בהורמוז, התנגדות לטילים ולכטב״מים האיראניים, התנגדות לתמיכת טהרן בשלוחים, תמיכה בסוריה יציבה וריבונית ותמיכה במשא ומתן ישראלי־לבנוני שנועד ליצור תנאים לשלום וביטחון מתמשכים. ההצהרה הדגישה במפורש שתהליך ישראל–לבנון אינו צריך להיות מותנה בתוצאות של סכסוכים אחרים ושאין ריבונות לבנונית מלאה כל עוד ארגונים שאינם המדינה מחזיקים כוח צבאי.

זו לא הייתה הקמת „נאט״ו מזרח־תיכוני" ולא הצטרפות פורמלית של לבנון לברית נגד איראן. אבל המגמה הייתה ברורה. לאחר המלחמה הגדולה באיראן, וושינגטון ניסתה לחבר את מדינות המפרץ, את ממשלת ג׳ולאני (אחמד א־שרעא) בסוריה ואת ממשלת לבנון למערכת שבה המדינה, ולא השלוח האיראני, מחזיקה בגבול ובנשק. בסוריה הדבר התבטא בחסימת נתיבי ההברחה ובהשתלבות מחודשת במערכת האזורית; בלבנון הוא קיבל ביטוי במשימה לפרק את חיזבאללה ולפרוס את הצבא במקומו. מבחינת ישראל, זה היה המנגנון המדיני שיכול בעתיד לאפשר לצה״ל לצמצם את רצועת הביטחון בלי לחזור למציאות של 6 באוקטובר 2023.

26 ביוני | ההתקדמות הרחבה נעצרת

ב־26 ביוני נחתם בוושינגטון „המסגרת המשולשת" בין ארצות הברית, ישראל ולבנון. ההסכם לא היה שלום מלא ולא פירוק מיידי של חיזבאללה. הוא קבע תהליך: הרחבת הריבונות של ממשלת לבנון, פירוק הדרגתי ומאומת של ארגונים חמושים שאינם המדינה, פריסת צבא לבנון במרחבים שיפונו, אזורי פיילוט ומנגנון תיאום אמריקאי. רק לאחר הוכחה בשטח תתבצע פריסה מחדש ישראלית נוספת. בכך נוצר לראשונה מאז הסכם 17 במאי 1983 מסלול מדיני ישיר שמכוון לא רק לניהול הפסקת אש אלא לשינוי היחסים בין שתי המדינות.

החתימה גם קיבעה את העובדה שאין חזרה אוטומטית לקו 18 בפברואר 2025. אז 5 הנקודות נחשבו פתרון זמני עד שצבא לבנון יוכיח יכולת. כעת נקודת המוצא היא רצועת ביטחון רחבה בהרבה, והנסיגה ממנה מותנית בפירוז מאומת. מבחינת ביירות זהו מחיר כבד של כישלון השנה הקודמת; מבחינת ישראל זהו מנוף שמחבר שטח לביצוע. כל אזור שיימסר בעתיד יהפוך מבחן ליכולת הלבנונית, וכל כישלון עלול לעצור את התהליך. בכך הוחלפה נוסחת „נסיגה ואז תקווה לפירוז" בנוסחה הפוכה: פירוז קודם, מסירה אחר כך.

אין לכתוב שהלחימה פשוט הסתיימה באותו בוקר. באותו 26 ביוני חיסל חיל האוויר שבעה מחבלי חיזבאללה שהעבירו אמצעי לחימה סמוך למרחב הביטחוני,

וביום הקודם נפצעו קצינים ולוחמים בהיתקלות. המשמעות של ההסכם הייתה אחרת: ההתקדמות הרחבה של האוגדות נעצרה, קו האחיזה הפך לנקודת המוצא של משא ומתן, והפעילות הישראלית עברה שוב למודל של אכיפה מתוך רצועת הביטחון.

גם עלי א־טאהר לא איבד מיד את חשיבותו. ישראל התעקשה להחזיק בשטחים שולטים סביב הרכס, הבופור וכפר תבנית כל עוד הם נדרשים כדי למנוע ירי נ״ט ואיום ישיר על הצפון. אזורי הפיילוט שנבחרו להמשך נועדו לבחון את צבא לבנון דווקא במרחבים שבהם ניתן להעביר אחריות בלי לוותר בבת אחת על כל העומק המבצעי. לכן המסמך של 26 ביוני לא מחק את רצועת הביטחון; הוא יצר לראשונה מנגנון שאמור, אם יצליח, להפוך חלקים ממנה בהדרגה לשטח לבנוני מפורז באמת.

טבלה 19.7 | תמונת הסיום המבצעית – יוני 2026

תחום	מצב בסוף המערכה
רצועת הביטחון	כ־630 קמ״ר שנכבשו עד אמצע יוני לפי מיפוי גאוגרפי; יותר מ־6% משטח לבנון
עומק וקווים שולטים	אחיזה ברכסים, כפרים וצירים; במקומות מסוימים עומק של עד כ־10 ק״מ
הליטאני והבופור	צה״ל חצה את הליטאני והשיג שליטה מבצעית ברכס הבופור ובמרחב הסלוקי
עלי א־טאהר	מוקד לחימה ואחיזה גם לאחר 17 ביוני ועד סמוך להסכם
חיזבאללה	לפחות כ־2,500 מחוסלים מתחילת „שאגת הארי"; פגיעה קשה בפיקוד, באש, בתשתיות ובמרחב הפעולה; שפל צבאי־פוליטי־אסטרטגי
מחיר ישראלי	36 חללי צה״ל במהלך המערכה בלבנון; FPV נשאר איום ללא פתרון מספק
26 ביוני	עצירת ההתקדמות הרחבה, לא הפסקת אכיפה; מסגרת אמריקאית לפירוק מדורג ולפריסת צבא לבנון

ההשמדה ההנדסית ברצועת הביטחון

ככל שהמערכה התקדמה, הכיבוש לא הסתיים ברגע שבו החי״ר והשריון עברו בכפר. אחריהם נשארו כוחות ההנדסה, יהל״ם, דחפורים וכלי צמ״ה כדי לשנות את המרחב עצמו. המטרה המבצעית הייתה למנוע מצב שבו צה״ל יעמוד על קו חדש אך חיזבאללה יוכל לחזור אל הבתים, הפירים והמחסות שמאחוריו. מנהרות, מפקדות, מחסני נשק, בתים שהותאמו ללחימה, קירות שסגרו שדה ראייה וצמחייה שאפשרה התקרבות מוסתרת – כל אלה טופלו כחלק מבניית רצועת הביטחון. לאחר טיהור נפתחו צירים רחבים יותר, נהרסו מבנים ששלטו עליהם ונוצרו שדות ראייה שאפשרו לכוח המגן לזהות חוליה או רחפן לפני הגעה לעמדה.

בקנטרה הייתה הפעולה ההנדסית מן הגדולות במערכה. מתחת לכפר אותרו שתי מערכות תת־קרקעיות; הגדולה שבהן נמשכה לאורך כשני קילומטרים והגיעה לעומק של כ־25 מטרים. בתוך המערכת נמצאו מרחבי שהייה, אמצעי לחימה וחיבורים שאפשרו לכוח לנוע מתחת לשטח הבנוי. צה״ל השתמש בכ־450 טונות חומר נפץ כדי להשמיד את המנהרות. הפיצוץ לא פגע רק בתוואי שמתחת לקרקע; הוא שינה חלקים גדולים מן הכפר שמעליו. בתצלומי Planet Labs לפני ואחרי הפעולה ניתן לראות כיצד מרחבים בנויים שלמים בקנטרה נעלמו או הפכו לעיי חורבות.

בעדשית נמשכה אותה שיטה בקנה מידה אחר. צה״ל דיווח על יותר מ־50 תשתיות חיזבאללה שהושמדו בכפר ובסביבתו, ובהן מבנים שבהם הוטמעו אמצעי לחימה בתוך הסביבה האזרחית; באחד המקרים תועד נשק בחדר ילדים. לאחר שהכוחות סיימו לאסוף מודיעין ולפנות אמצעים, חלק מן המבנים שנותרו שימשו יעד להריסה הנדסית. בראס בידה אותר תוואי תת־קרקעי שאורכו יותר מ־140 מטרים, והוא הושמד באמצעות יותר מ־24 טונות חומר נפץ. שתי הדוגמאות ממחישות את רצף הפעולה: תפיסת הכפר, איתור התשתית, חקירתה, הוצאת המודיעין והאמל״ח ורק לבסוף השמדה שמונעת שימוש חוזר.

גם בא־טייבה ובבינת ג׳בייל הייתה ההשמדה חלק מן האחזקה ולא רק תוצר של הקרב. בא־טייבה, שבה נלחמו הכוחות מול פירים, נ״ט ורחפני FPV, נהרסו בהדרגה מבנים ששלטו על צירי התנועה ומתחמים שנחשדו כתשתיות לחימה. בבינת ג׳בייל, לאחר שבועות של כיתור וטיהור, פעלו ההנדסה והדחפורים בתוך מרחב עירוני גדול בהרבה מכפרי הגבול. ההרס נועד ליצור הפרדה בין הקו הישראלי לבין מוקדים שמהם ניתן לבצע מארב קצר ולחזור אל התת־קרקע. לכן הוא התרחב גם אחרי שהקרב העיקרי בעיר כבר דעך.

היקף השינוי נראה היטב מהחלל. ניתוח של Bellingcat על בסיס תצלומי Planet Labs השווה את 2 במרץ ל־8 במאי ומצא שלפחות 46 מתוך 54 היישובים והכפרים שנבדקו בתוך „הקו הצהוב" נפגעו קשות או, בחלק מן המקרים, הושטחו כמעט לחלוטין. הניתוח זיהה שחלק גדול מן ההרס המאוחר נוצר בפיצוצים מבוקרים ובעבודת כלים הנדסיים, ולא רק בתקיפות אוויריות במהלך הקרבות. הנתון אינו אומר שכל 46 היישובים נהרסו במלואם; הוא אומר שב־85% מן היישובים שנבדקו ניכר נזק כבד בקנה מידה שניתן לזהות בתצלומי לוויין.

ניתוח נפרד של Le Monde ו־Masae Analytics, שהתבסס על תצלומי מכ״ם Sentinel-1 ואומת באמצעות תצלומי Planet Labs ו־Airbus, נתן מדד אחר. נכון ל־29 באפריל נפגע או נהרס כ־45% מן המרקם העירוני שנבדק בתוך רצועת ההגנה. זהו שיעור של מרכזי הערים והכפרים שנבדקו, ולא 45% מכל המבנים בדרום לבנון. הפערים בין היישובים היו גדולים: בבינת ג׳בייל נפגע או נהרס יותר מ־75% מן המרכז העירוני, ובא־טייבה יותר מ־80%. כך מתקבלות שתי תמונות משלימות – Bellingcat מודד כמה מן היישובים נפגעו קשות, ואילו Masae מודד כמה מן המרקם הבנוי בתוך אותם מרחבים השתנה.

העבודה ההנדסית נמשכה גם לאחר 17 באפריל, משום שהפסקת האש עצרה את ההתקדמות הרחבה אך לא את הטיהור בתוך השטח שבשליטה ישראלית. אוגדה שמחזיקה קו של כמה קילומטרים אינה יכולה להשאיר מאחוריה מנהרה שמגיעה אל ציר אספקה, בית שמאפשר ירי נ״ט אל עמדה או סמטה שמסתירה מפעיל רחפן. לכן בכל פעם שהתגלתה תשתית חדשה חזרו אליה

כוחות ההנדסה. במקומות מסוימים נדרש פיצוץ נקודתי של פיר; במקומות אחרים נהרס רצף של מבנים או נפתח שטח באמצעות דחפורים. התוצאה הייתה שרצועת הביטחון הפכה בהדרגה לא רק לשטח שצה״ל נמצא בו, אלא למרחב שתוכנן כך שחיזבאללה יתקשה מאוד להתבסס בו מחדש.

בדיעבד התברר שהיקף ההריסה אף היה גדול יותר מן התמונה שניתן היה למדוד בזמן המערכה. בסוף יולי, לאחר תאריך הסיום של פרק זה ולאחר הרחבה נוספת של האחיזה לכ־700 קמ״ר, אמר שר הביטחון ישראל כ״ץ כי צה״ל השלים את הריסתם המלאה של 24 כפרים בדרום לבנון וכי היקף הבתים שנהרסו בהם הגיע לכ־15–20 אלף. הנתון המאוחר אינו מחליף את קו הסיום של 26 ביוני – שאותו אנו משאירים על כ־630 קמ״ר – אלא משמש כתוספת רטרוספקטיבית שממחישה לאן המשיכה שיטת ההשמדה ההנדסית לאחר החתימה.

מבחינת שיטת הלחימה, זה היה ההבדל העמוק בין תמרון 2024 לתמרון 2026. בפעם הראשונה ישראל פשטה, חשפה והשמידה את כוח רדואן הקרוב לגבול ולאחר מכן נסוגה לרוב השטח. בפעם השנייה היא כיבשה, טיהרה ולאחר מכן שינתה פיזית את המרחב שנועד להישאר תחת שליטתה. ההשמדה ההנדסית שירתה את אותה מטרה כמו הקווים, הרכסים והצירים: להפוך את רצועת הביטחון למרחב שבו חיזבאללה לא יוכל לחזור בתוך שבועות אל הבית, המנהרה והעמדה שמהם נלחם קודם. כל נסיגה עתידית מן הרצועה תתבצע אפוא אל שטח שונה מזה שנכבש במרץ – שטח שבו חלק ניכר מן התשתית הצבאית והבנויה שאפשרה לחיזבאללה להילחם כבר לא קיים.

המערכה האחרונה

בסוף יוני הייתה התמונה הצבאית ברורה יותר מן התמונה המדינית. חיזבאללה יצא למלחמה כדי לסייע לאיראן ולהחזיר את עצמו למעמד של חזית פעילה. במקום זאת הוא איבד שוב שכבות פיקוד, אלפי תשתיות, חלק גדול מן הכוח שניסה לשקם ואת מרחב הפעולה הקרוב לגבול. עד סוף מאי כבר דיווח צה״ל על כ־2,500 מחבלי חיזבאללה שחוסלו מתחילת „שאגת הארי”, ולכן מאזן הסיום עמד על לפחות מספר זה. צה״ל עבר מ־5 הנקודות בפברואר 2025 לרצועת ביטחון שהוערכה באמצע יוני בכ־630 קמ״ר, חצה את הליטאני, השתלט על הבופור והסלוקי והרחיב שליטה לשטחים סביב עלי א־טאהר. במובן הקונבנציונלי והטריטוריאלי זו הייתה הכרעה ברורה: הארגון לא מנע את התמרון ולא הצליח להשיב את ישראל אל הגבול.

המחיר לא היה קטן. 36 חיילי צה״ל נפלו במהלך המערכה בלבנון. חלקם נהרגו בהיתקלויות, מאש נ״ט, ממטענים ומירי; חלק מן המחיר נגרם מאמצעי לחימה קטנים שהארגון הצליח להפעיל גם לאחר שמערכיו הכבדים נשחקו. דווקא כאן נמצא הכשל הטקטי הבולט של צה״ל: לא היה בסוף המערכה פתרון שלם לאיום ה־FPV. הצבא למד, מיגן, שיבש, שינה דפוסים והפיל רחפנים, אך רחפן זול שמופעל בסיב אופטי עדיין יכול היה לחדור אל כוח, רכב או עמדה ולהרוג. אויב שהובס במערכות הפיקוד, האש והשטח הצליח אפוא לשמור כלי אחד שממשיך לגבות מחיר עד הימים האחרונים.

זה אינו מבטל את הניצחון, אך הוא מגדיר אותו נכון. ישראל לא פירקה בעצמה את חיזבאללה עד הלוחם האחרון ולא כבשה את לבנון. היא כיבשה את מרחב הביטחון שנדרש כדי להרחיק את האיום הישיר, פגעה קשות ביכולת הארגון לנהל מלחמה סדורה והעבירה את שאלת המשך פירוקו אל ממשלת לבנון ואל ארצות

הברית. אם בשנת 2024 הסתיימה המערכה כאשר 5 הנקודות ישראליות נשארו מעבר לגבול, ביוני 2026 הסתיימה המערכה כאשר ממשלת לבנון עצמה חתמה על מסגרת שמחייבת אותה להחליף את חיזבאללה בכוחה הריבוני ולנוע, אם התהליך יצליח, לעבר יחסי שכנות ונורמליזציה ארוכי טווח.

בכך השתנה גם מקומה של לבנון במערכת האזורית. איראן ניסתה להשתמש בחיזבאללה כדי לאחד מחדש את הזירות ולהכניס את הנסיגה הישראלית לעסקה שלה עם וושינגטון. ארצות הברית הפרידה את המסלול הלבנוני, חיברה אותו לתפיסה רחבה יותר של ריבונות מדינתית והציבה לידו את סוריה החדשה של ממשלת ג׳ולאני, שחסמה נתיבי הברחה במקום לשמש גשר איראני. לבנון לא הפכה ביום אחד לבעלת ברית של ישראל, וחיזבאללה לא הניח את נשקו. אבל לראשונה נוצר תהליך ישיר שבו ביירות וירושלים דנות על השטח, הביטחון והדרך למצב אחר.

המערכה האחרונה של מלחמת ה־7.10 הסתיימה אפוא לא בנסיגה ישראלית ולא בהפסקת אש שהחזירה את הצדדים לנקודת ההתחלה. היא הסתיימה ברצועת ביטחון, בלפחות כ־2,500 מחבלי חיזבאללה שחוסלו במהלך „שאגת הארי”, ובארגון השיעי שנמצא בשפל הצבאי, הפוליטי והאסטרטגי העמוק ביותר בתולדותיו. הוא איבד שטח, מפקדים ותשתיות; נותק במידה רבה מאיראן דרך סוריה; נכשל בניסיון לאחד את הזירות לטובת טהרן; וממשלת לבנון נכנסה למסלול ישיר עם ישראל וארצות הברית שמטרתו פירוק נשקו והחלפתו בצבא המדינה. ממשלת ג׳ולאני בסוריה חסמה מן המזרח את נתיבי איראן. מכאן יתחיל המבחן הארוך: האם ביירות תצליח לעשות את מה שלא הצליחה ב־2025, והאם רצועת הביטחון תהפוך בהדרגה מגבול צבאי חדש לבסיס לנורמליזציה בין ישראל ללבנון.

20. הסטטוס קוו החדש

17 ביוני עד ה21 באוגוסט

ההזדמנות שנפתחה בוורסאי

ב־17 ביוני 2026, בשעה שהקרבות העצימים של החודשים הקודמים כבר התחלפו בהפוגות, חסימות ותקיפות נקודתיות, חתם הנשיא דונלד טראמפ בארמון ורסאי על מזכר הבנות בן ארבעה־עשר סעיפים בין ארצות הברית לאיראן. הנשיא מסעוד פזשכיאן חתם מרחוק על הנוסח באנגלית ובפרסית, והמסמך נכנס לתוקף מיד. טראמפ הציג אותו כהישג שסיים את המלחמה, פתח את מצר הורמוז והרחיק מאיראן נשק גרעיני. למעשה, המזכר לא היה הסכם שלום אלא חלון בן שישים יום: שני הצדדים התחייבו לשמור על הפסקת האש ולנהל משא ומתן על הסדר קבע. שאלות היסוד — עתיד ההעשרה, מלאי האורניום, מנגנון הפיקוח, השליטה במצר והסרת הסנקציות — נותרו פתוחות.

עבור איראן הייתה זו הזדמנות רחבה בהרבה מהפסקת הירי. ארצות הברית התחייבה להעניק פטורים מיידיים שיאפשרו מכירת נפט, שירותי ביטוח, בנקאות והובלה; להכשיר בהמשך את השימוש בנכסים איראניים מוקפאים; לדון בביטול הסנקציות הראשוניות והמשניות; ולגבש עם מדינות האזור תוכנית שיקום ופיתוח בהיקף של לפחות 300 מיליארד דולר. איראן נדרשה להצהיר שלא תפתח נשק גרעיני, לשמור בינתיים על מצב תוכניתה ולהסכים כי מלאי החומר המועשר ידולל בשטחה בפיקוח הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית. אילו התקבל המסמך כנקודת פתיחה להסדר, המשטר יכול היה לעצור את השחיקה הצבאית, להחזיר הכנסות נפט, לשקם תשתיות ולהיכנס למערכת הכלכלית האזורית מבלי לחתום על כניעה.

הפער הופיע כבר בשעות הראשונות. הבית הלבן קרא את סעיפי חופש השיט כהתחייבות איראנית לפתוח את הורמוז ללא תנאים. גורמים בטהראן קראו אותם כהכרה בכך שאיראן מוסמכת לנהל את המעבר, לקבוע נתיבי שיט, לבצע בדיקות ואף לגבות בעתיד תשלומים. המחלוקת לא הייתה לשונית בלבד. לאחר שהצי, ההגנה האווירית ומערך הפיקוד האיראני ספגו פגיעה קשה, השליטה הסלקטיבית בהורמוז הייתה ההישג הא־סימטרי המרכזי שנותר בידי הרפובליקה האסלאמית. היא אפשרה לה להעניש יריבות, לתגמל שותפות, להשפיע על מחיר הנפט ולכפות על ארצות הברית להגן בעת ובעונה אחת על בסיסים, מתקני אנרגיה וספינות מסחר.

בתוך המערכת האיראנית התחדד מאבק בין הדרג המדיני, שביקש לנצל את המזכר להצלת הכלכלה, לבין ההנהגה הקנאית החדשה. פזשכיאן, שר החוץ עבאס עראקצ׳י ויו״ר הפרלמנט מוחמד באקר קאליבאף תמכו בהמשך המגעים. מנגד, מפקד משמרות המהפכה אחמד ואחידי, מוג׳תבא ח׳מינאי וההנהגה הקנאית החדשה של הרפובליקה האסלאמית ראו בפתיחה חופשית של המצר ויתור על הניצחון האסטרטגי ועל מנוף הלחץ העיקרי שהמלחמה העניקה לטהראן. לכן לא היה די בהסכמת הנשיא ושר החוץ: המזכר נדרש לשרוד את התנגדותם של בעלי הכוח הצבאי והפוליטי בפועל.

ב־26 ביוני נוסף למערכת המדינית מזכר וושינגטון בין ישראל ללבנון. המסמך קבע מסגרת לפירוק חיזבאללה מנשקו, לפריסה הדרגתית של צבא לבנון בדרום ולנסיגה ישראלית מותנית מאזורים שיועברו לאחריות המדינה הלבנונית. הוא לא יצר שלום מיידי, אך כלל הכרה בזכותן של שתי המדינות לחיות בביטחון ופתח אפשרות למעבר מהסדר ביטחוני לנורמליזציה. בחיזבאללה התקבל המסמך כאיום קיומי: לא רק אובדן הנשק והשטח, אלא האפשרות שביירות וירושלים יקיימו קשר ישיר בזמן שטהראן אינה מסוגלת להטיל וטו. צה״ל נשאר בדרום לבנון, והיישום נקשר ליכולת צבא לבנון לפרק את תשתיות הארגון.

הסעיפים הכלכליים המחישו עד כמה גדולה הייתה ההזדמנות. איראן לא נדרשה להמתין להסכם הסופי כדי להתחיל למכור נפט: משרד האוצר האמריקאי אמור היה לפרסם רישיונות זמניים מיד לאחר החתימה. חברות ביטוח, בנקים ומובילים היו יכולים לחזור לפעילות בהדרגה, והכספים היו אמורים לשמש גם לרכש אזרחי ולשיקום רשת החשמל, מתקני המים, בתי הזיקוק והנמלים. לאחר חודשים שבהם המדינה איבדה הכנסות ונדרשה לממן שיקום צבאי, המזכר הציע לטהראן נתיב שבו הישרדות המשטר אינה תלויה עוד בהמשך החסימה. דווקא בשל כך סירוב משמרות המהפכה היה החלטה אסטרטגית ולא תגובת כבוד רגעית.

המסמך גם העניק לאיראן הישג מדיני: הוא לא דרש שינוי משטר, לא קבע את פירוק משמרות המהפכה ולא חייב ויתור מיידי על כל יכולת העשרה. הדרג המדיני יכול היה להציג את ההקלות ואת תוכנית השיקום כהוכחה שהעמידה הצבאית השיגה תמורה. מנגד, הפלג הקנאי — ובמיוחד הפלג האולטרה־קנאי החדש, חזית פאידארי — טען שכל התמורה הושגה בזכות הורמוז ולכן אסור למסור את המנוף לפני קבלת מלוא ההטבות. בתוך שבועות התברר שהעמדה הזאת הביאה להחמצת הזדמנות גדולה: ההקלות לא התממשו, הסנקציות חזרו והמצר נשאר זירת לחימה.

גם מדינות האזור בחנו את המזכר בזהירות. הן רצו הפסקת אש ופתיחת נתיבי האנרגיה, אך חששו שתוכנית שיקום של מאות מיליארדים תחזיר במהירות משאבים למשמרות המהפכה ולמיליציות. לכן תמכו בהסדר רק אם יכלול פיקוח, חופש שיט ומגבלות ברורות. המזכר היה יכול להפוך את תבוסת איראן להזדמנות להשתלבות, אולם נוסחו העמום אפשר לכל צד להבטיח לציבורו דבר אחר. הפער בין ההבטחות היה זרוע בתוך המסמך עוד לפני שספינה אחת הותקפה מחדש.

הסעיף הכלכלי במזכר היה מפורט דיו כדי להמחיש לטהראן מה היא עשויה להרוויח, אך עמום מספיק כדי לאפשר לכל צד לדחות את הצעד הבא. פטורי הנפט נועדו להחזיר לשוק בתוך שבועות מאות אלפי חביות ביום, ואילו ההקלות בביטוח ובסליקה היו אמורות לאפשר לקונים באסיה לשוב ולהתקשר עם חברות איראניות בלי להסתכן מיד בענישה אמריקאית. מנגד, ביטול הסנקציות העיקריות נותר מותנה בהסדר קבע ובאימות. כך נוצר מסלול דו־שלבי: חמצן מיידי לכלכלה ולאחריו שיקום רחב. עבור פזשכיאן הייתה זו דרך להציג לציבור הישג מוחשי בלי להודות כי המערכה הצבאית אילצה את איראן להתפשר.

גם שאלת הגרעין נוסחה כפשרה זמנית. איראן לא נדרשה להוציא מיד את מלאי האורניום המועשר אל מחוץ למדינה, צעד שהמשטר תיאר במשך שנים כהשפלה, אלא לדלל אותו בשטחה תחת פיקוח. ארצות הברית קיבלה בכך אפשרות לעצור את ההתקדמות לעבר חומר ברמת נשק בלי להכריע באותו רגע אם תותר בעתיד העשרה מוגבלת. אלא שהפשרה חייבה כניסה מהירה של

פקחים, מסירת רשימות מלאי וגישה למתקנים שנפגעו. משמרות המהפכה חששו שהאימות יהפוך למיפוי מודיעיני של המערך שנותר, ובכך יקל על התקיפה הבאה אם המשא ומתן ייכשל.

הצעת השיקום האזורית הייתה החלק החדשני ביותר במסמך. סעודיה, איחוד האמירויות וקטאר התבקשו להשתתף במנגנון השקעות שיחבר בין יציבות איראן לבין פתיחת הורמוז. הרעיון היה ליצור למשטר אינטרס כלכלי מתמשך בשקט ימי ולא להסתפק באיום צבאי. במקביל נשקלה השקעה בתשתיות חשמל, מים, נמלים ורכבות שתחבר את איראן למסחר האזורי. מבחינת הפלג הקיצוני, דווקא ההצעה הזאת הייתה מסוכנת: היא הייתה מעבירה חלק ממוקדי הכוח מן המנגנונים הצבאיים המנהלים כלכלת סנקציות אל הממשלה, המגזר הפרטי והמדינות הערביות.

על כן ההכרעה האיראנית לא הייתה רק בין מלחמה לשלום. היא הייתה בין שני דגמים של הישרדות המשטר. הדגם המדיני ביקש להמיר את העמידה הצבאית בהקלות, השקעות ומעמד אזורי. הדגם של משמרות המהפכה ביקש לשמר את הורמוז כמנוף קבוע ולבסס את הטענה שאי אפשר לקיים מסחר במפרץ בלי הסכמה איראנית. הפלג השני ניצח מפני שהחזיק באמצעי האכיפה: סירות, טילי חוף, מוקשים, כטב״מים ומערכי תצפית. חתימת הנשיא יכלה לפתוח משא ומתן, אך לא הייתה מסוגלת להורות לזרוע הימית לוותר על הנכס שנותר בידיה.

הוויכוח סביב הורמוז נגע גם בשאלת הריבונות. איראן טענה שמדינה בעלת חוף ארוך במצר אינה יכולה להסכים לנוכחות צבאית זרה שמכתיבה את כללי המעבר. ארצות הברית השיבה שהמצר הוא נתיב בין־לאומי ושחופש השיט אינו הטבה שאיראן מעניקה. בין שתי העמדות נבחנה הצעה למנגנון פיקוח אזורי שבו עומאן ומדינות המפרץ ישתתפו לצד איראן. אלא שכל מנגנון כזה היה מצמצם את השליטה הבלעדית של משמרות המהפכה, ולכן לא פתר את המחלוקת הפנימית בטהראן.

גם האירופים ומדינות אסיה לחצו לקבל את המזכר, משום שהמחיר הכלכלי של החסימה הגיע אליהם במהירות. עם זאת, הם לא יכלו להציע לאיראן חלופה למערכת הדולר או להגנה האמריקאית על השיט. הלחץ הדיפלומטי הרחיב את התמיכה בעסקה אך לא הגדיל את יכולת האכיפה שלה. בסופו של דבר, ההזדמנות של איראן הייתה תלויה בהחלטה פנימית לוותר על ניצחון א־סימטרי מיידי תמורת שיקום ארוך טווח. המערכת בחרה במנוף המיידי.

מסמך	הצדדים	התחייבויות עיקריות	הזדמנות	מכשול מרכזי
מזכר ורסאי	ארצות הברית–איראן	הפסקת אש; הורמוז; גרעין; הקלות כלכליות	סיום המלחמה ושיקום איראן	המאבק על השליטה בהורמוז והעשרה
מזכר וושינגטון	ישראל–לבנון בתיווך אמריקאי	פירוק חיזבאללה; פריסת צבא לבנון; נסיגה מותנית	מעבר להסדרה ואפשרות לנורמליזציה	נשק חיזבאללה ויכולת היישום הלבנונית

שישים הימים שלא הולידו הסכם

לאחר החתימה ניסתה וושינגטון להפוך את הנוסח העקרוני לתוכנית ביצוע. סגן הנשיא ג׳יי־די ואנס, סטיב ויטקוף וג׳ארד קושנר ניהלו את המגעים האמריקאיים, בעוד פקיסטן, קטאר ועומאן העבירו מסרים. השיחות נועדו לקבוע כיצד יאותר מלאי האורניום המועשר, מה יהיה קצב דילולו, אילו מתקנים ייפתחו לפקחים, מתי יוסרו הסנקציות וכיצד תיפתח תנועת הספנות. כבר ב־19 ביוני נדחו שיחות טכניות שתוכננו בשווייץ, לאחר שוואנס ביטל את השתתפותו. הדחייה המחישה שהמסמך פתר את הצורך המיידי לעצור את המלחמה, אך לא את המחלוקות שהולידו אותה.

איראן דרשה סדר פעולות הפוך מזה שביקשה ארצות הברית. מבחינת טהראן, על וושינגטון היה להסיר תחילה את המצור על הנמלים, להפעיל את פטורי הנפט, לשחרר נכסים מוקפאים ולהפסיק איומים צבאיים. רק לאחר מכן הייתה איראן מוכנה לדון בדילול החומר ובהסדר קבע. האמריקאים דרשו פתיחה ניתנת לאימות של הורמוז וגישה של הסוכנות הבין־לאומית לאתרי הגרעין לפני מתן ההטבות המלאות. כל צד טען שהשני מפר את המזכר מפני שהוא דורש לקבל את התמורה לפני ביצוע התחייבותו. כך הפכה העסקה ממסלול מקביל של צעדים הדדיים למאבק על מי ינוע ראשון.

ביקורו של מזכיר המדינה מרקו רוביו במפרץ ב־23–25 ביוני נועד להרגיע את בעלות הברית הערביות. סעודיה, איחוד האמירויות, קטאר ובחריין חששו שהקלה מהירה בסנקציות תחזיר לאיראן משאבים לפני שתוותר על השליטה במצר ועל רשת השלוחים. רוביו עדיין הגן בפומבי על ההסכם, אך הדגיש שחופש השיט והביטחון האזורי אינם נתונים למשא ומתן. ככל שמסלול ואנס לא הצליח לייצר לוח זמנים מוסכם, קיבל הקו התקיף של רוביו משקל גדול יותר: לא ביטול מיידי של הדיפלומטיה, אלא שימוש חוזר בכוח ובסנקציות כדי לכפות את תנאי הביצוע.

המשבר הגיע לנקודת שבירה בתחילת יולי. איראן תקפה כלי שיט מסחריים וטענה שהם הפרו את הוראות המעבר שלה. ב־7 ביולי הודיעה ארצות הברית כי המזכר מת מבחינתה ותקפה כ־80 מטרות, ובהן יותר משישים כלי שיט קטנים של משמרות המהפכה. משרד החוץ האיראני השעה את השתתפותו במנגנון. אף שהמתווכים המשיכו להעביר מסרים, בין 12 ל־24 ביולי באו עוד 13 לילות תקיפה אמריקאיים רצופים, הסלמה איראנית, עימות בין סעודיה למיליציות העיראקיות וחידוש המלחמה עם החות׳ים — רצף שחתם בפועל את גורלו של המזכר.

באוגוסט נעשה ניסיון נוסף למנוע הידרדרות. טראמפ עצר תקיפה רחבה לאחר שיחות עם סעודיה, קטאר ואיחוד האמירויות, והציג זאת כהזדמנות אחרונה להסכם. אולם איראן התעקשה שהמצר יישאר סגור עד להסרת המצור והסנקציות; טראמפ טען שהמעבר פתוח ובטוח; וקושנר אמר שהערוצים פעילים גם כאשר הנשיא הצהיר שאין שיחות. ב־17 באוגוסט פקעו שישים הימים. טראמפ סירב להאריך את המזכר, וב־18 באוגוסט הודיע שאין משא ומתן מתוכנן. המזכר מת לא בטקס רשמי, אלא מפני שאף אחד מן המנגנונים שנועדו להפוך אותו להסכם לא הופעל.

המשא ומתן התנהל בכמה ערוצים שלא תמיד ידעו זה על זה. אנשי ואנס וויטקוף ביקשו לנסח צעדים מדודים, משרד החוץ בהובלת רוביו דרש ערבויות קשיחות יותר, והצבא המשיך להכין אפשרויות תקיפה. בצד האיראני דיברו עראקצ׳י וקאליבאף עם המתווכים, בעוד הזרוע הימית של משמרות המהפכה

הוציאה הוראות לספינות .כאשר דיפלומט אמר שהושגה הבנה ,מפקד ימי יכול היה לשנות את המציאות באותו יום .המבנה המפוצל הקשה להבחין אם טהראן מנהלת משא ומתן תוך כדי לחץ או שאין בה עוד מרכז שמסוגל לחייב את כל הזרועות.

סוגיית האורניום הייתה מורכבת לא פחות .ארצות הברית דרשה רשימה של אתרי האחסון ,גישה לפקחים ולוח זמנים לדילול .איראן טענה שחלק מן האתרים נפגעו ,שהגישה אליהם מסוכנת ושאי־אפשר להתחייב על מלאי שלא נבדק לאחר ההפצצות .כל עיכוב עורר חשד שהחומר מועבר ,אך כניסת פקחים לפני הקלה כלכלית נראתה בטהראן כוויתור חד־צדדי .גם השאלה אם תותר העשרה אזרחית נותרה פתוחה :המזכר דחה אותה להסכם הסופי במקום לפתור אותה.

במהלך יולי ואוגוסט ניסו המתווכים להפריד בין הסוגיות .עומאן הציעה הסדר ימי זמני ,פקיסטן ביקשה להחזיר את הצדדים לשיחות גרעין ,וקטאר ניסתה לחבר הקלות נפט לצעדים ניתנים למדידה .כל פתרון חלקי נתקל בחשש שהוא יקבע את יתרון הצד השני .פתיחת המצר ללא הסכם גרעין הייתה הישג אמריקאי ;הקלה כלכלית ללא פתיחת המצר הייתה הישג איראני .מאחר שאיש לא הסכים לנוע ראשון ,חלון שישים הימים נסגר כשאותן מחלוקות שהושארו ליום שאחרי החתימה נשארו על השולחן.

בשבוע הראשון לאחר החתימה ניסו המתווכים לפרק את המחלוקות למסלולים נפרדים .עומאן עסקה בעיקר בהורמוז ובסדרי המעבר ;קטאר ניסתה לבנות לוח זמנים להקלות הכלכליות ;פקיסטן העבירה מסרים בנושאי הגרעין והביטחון .החלוקה נועדה למנוע ממחלוקת אחת להפיל את העסקה כולה . בפועל ,כל מסלול היה תלוי באחרים .חברות ביטוח לא חזרו בלי התחייבות לחופש שיט ,איראן לא פתחה את המצר בלי הקלות כספיות ,והאמריקאים לא שחררו נכסים בלי גישה למתקני הגרעין .במקום צעדים מקבילים נוצר מעגל שבו כל צד המתין לראיה שהאחר כבר החל לבצע.

ואנס ניסה לשמר את ההיגיון של העסקה באמצעות נוסחאות ביניים .אחת מהן הציעה חלון יומי קבוע למעבר מכליות בליווי ניטרלי ;אחרת הציעה שחרור הדרגתי של כספים בהתאם לכמות האורניום שתדולל .אולם המשלחת האיראנית לא קיבלה סמכות לאשר הסדר ימי המגביל את משמרות המהפכה ,והאמריקאים לא הסכימו להעביר סכומים משמעותיים על סמך הצהרות בלבד .ככל שהדיונים נעשו טכניים יותר ,התברר שהכשל אינו מחסור בנוסח משפטי אלא העדר מרכז איראני אחד המסוגל להתחייב בשם כלל המערכת.

כישלון המסלול של ואנס שינה את מאזן הכוחות בתוך הממשל האמריקאי. רוביו טען כי איראן משתמשת בשישים הימים כדי לשקם משגרים, לפזר מלאים ולבסס גביית תשלום בפועל מן הספנות. הוא דרש לקשור כל הקלה למדד פיזי שניתן לבדיקה: מספר ספינות שעברו ללא הפרעה, שעות פעילות של הפקחים וכמות חומר שדוללה. הפנטגון ו־CENTCOMתמכו בגישה זו משום שהפסקה ארוכה ללא אימות הייתה מאפשרת לאיראן לשפר את מערכי החוף. טראמפ לא ויתר מיד על הדיפלומטיה, אך החל להציג את הכוח כדרך לאכוף את המזכר ולא רק כחלופה לו.

הפסגה בראשות CENTCOM בבחריין ב־1 ביולי נתנה לקו הזה בסיס אזורי. השתתפו בה שתים־עשרה מדינות, ובהן לראשונה גם לבנון וסוריה, לצד מדינות המפרץ, ירדן, מצרים ועיראק. הנוכחות לא יצרה ברית הגנה רשמית, אך היא אפשרה לתאם התרעה, תמונת תנועה ימית, הגנת בסיסים ומנגנוני תגובה. עצם

צירופן שלביירות ודמשק המחיש את היחלשות היכולת האיראנית להכתיב לשתי הזירות את מדיניותן. רוביו יכול היה לטעון שהאזור מתכנס סביב דרישה משותפת לחופש שיט ולצמצום המיליציות, בעוד איראן נשארת מחוץ למסגרת.

במחצית יולי המשיכו המתווכים להציע צעדים קטנים :שחרור ספינות מעוכבות ,כניסת צוות מצומצם של פקחים והעברת כספים לרכישת מזון ותרופות. המהלכים נועדו לשמר ערוץ גם אחרי ההכרזה שהמזכר מת .הם הפחיתו לעיתים את המתח ,אך לא שינו את סדר הדרישות .איראן ביקשה הכרה בשליטתה המעשית במצר ;ארצות הברית ביקשה הוכחה שהשליטה הזאת הסתיימה .כל מחווה הוגדרה מראש כהומניטרית או זמנית כדי שלא תתפרש כוויתור.

פקיעת שישים הימים ב־17 באוגוסט הייתה חשובה משום שהסירה את המסגרת המשפטית האחרונה .עד אז יכול היה כל צד לטעון שהתקיפות הן אכיפה של המזכר .לאחר מכן נותרו רק הפסקות בלתי רשמיות ואיומים .טראמפ סירב להאריך את המסמך מפני שהארכה ללא ביצוע הייתה מעניקה לאיראן זמן נוסף ;טהראן סירבה לבקש הארכה מפני שבקשה כזאת הייתה מכירה בפרשנות האמריקאית .הקריסה הייתה אפוא גם מאבק על מי יישא באחריות לכישלון.

הקיפאון השפיע גם על אמינותם של המתווכים .עומאן וקטאר יכלו להעביר מסרים ולהציע נוסחים ,אך לא להבטיח שהצדדים יבצעו אותם .כל דחייה הפכה את הסבב הבא לקשה יותר ,מפני שהאמריקאים דרשו ערבויות נוספות והאיראנים חששו שכל ויתור ייענה בדרישה חדשה .בסוף התקופה פעלו הערוצים בעיקר למניעת הפתעה :להודיע מראש על קווים אדומים ,להבהיר מה יגרור תקיפה רחבה ולתאם הפסקות קצרות .הדיפלומטיה לא נעלמה ;היא ירדה מרמת הסכם לרמת ניהול הסיכון.

הורמוז — הניצחון שאיראן סירבה לוותר עליו

לאחר 17 ביוני נרשמה התאוששות קצרה בתנועת הספנות .חברות בדקו מחדש מסלולים ,פרמיות הביטוח ירדו מעט סנטקום הודיע כי ספינות מסחריות עוברות במצר .אך השקט נשען על שתי פרשנויות סותרות .ארצות הברית ראתה במעבר זכות חופשית ;איראן ראתה בו תנועה ברישיון .כלי שיט שקיבלו הוראות איראניות ,מסרו פרטים והפליגו במסלול שנקבע להם עברו בדרך כלל ללא הפרעה .אחרים עוכבו ,הוזהרו או הותקפו .השליטה הסלקטיבית אפשרה לטהראן לטעון שהמצר אינו סגור ,ובאותה שעה להוכיח שכל חברה זקוקה להסכמתה.

בסוף יוני חזרו התקיפות .כלי שיט מסחריים נפגעו מטילים ,כטב״מים או אש מכלי שיט קטנים ,וארצות הברית השיבה בתקיפות ב־26 וב־27 ביוני .בתחילת יולי הותקפו שלוש ספינות בתוך נתיבי השיט .מבחינת חברות הביטוח ,לא היה צורך בחסימה פיזית מלאה :די היה באפשרות של פגיעה אחת כדי לייקר כל הפלגה ,לעכב צוותים ולגרום לבעלי מטען לבחור בנתיב אחר .מצר שבו אפשר לעבור רק תחת ליווי ,התרעה ותיאום צבאי אינו נתיב מסחרי חופשי ,גם אם מספר מסוים של מכליות מצליח לחצותו.

התגובה האמריקאית הפכה בהדרגה למערכה ימית־אווירית מחודשת. תקיפות 7 ביולי פגעו בסירות מהירות ,מתקני חוף ,מערכות תקשורת ומוקדי שליטה .בימים הבאים נמשכו תקיפות נגד משגרי טילי חוף–ים ,מכ״מים ,מחסני כטב״מים ואתרי תצפית .ב־14 ביולי הוחזר המצור על נמלי איראן ,וב־15 ביולי השביתו כוחות אמריקאיים כלי שיט שלא ציית להוראות .הפעילות לא נועדה

לכבוש את החוף אלא להקטין בכל לילה את יכולת משמרות המהפכה לאתר ספינה ,לבחור אותה כמטרה ולתקוף אותה.

למרות העוצמה, ארצות הברית לא הצליחה להבטיח מעבר רציף לכל השוק. עד 21 ביולי דיווח CENTCOM שאיראן תקפה יותר משלושים ספינות בשלושה חודשים, בעוד הכוחות האמריקאיים סייעו למעבר של כ־900 ספינות ולתנועת כ־450 מיליון חביות נפט. שני הנתונים תיארו אותה מציאות מזוויות שונות: האמריקאים הצליחו להפעיל מסדרונות מוגנים, אך איראן הצליחה להשאיר סיכון מספיק כדי לצמצם את התנועה. באוגוסט ירד היקף הנפט שעבר במצר מכ־18 מיליון חביות ביום לפני המשבר לכשני מיליון בלבד, והמחיר התקרב ל־90 דולר לחבית.

במחצית אוגוסט תקפה איראן שוב כלי שיט של ADNOC. איחוד האמירויות דיווח שזה היה האירוע השלישי בתוך שבוע, דרש פתיחה מלאה של המצר והבהיר שיגן על ריבונותו. כלי שיט נוסף נפגע סמוך לעומאן ונוצרו כתמי נפט רחבים. איראן ניסתה לקדם עם עומאן הסדר של ניהול משותף וגביית תשלומים מרצון; טראמפ התנגד ואיים על עומאן שלא תסייע לטהראן למסד את שליטתה. בכך הפך הורמוז ממחלוקת בין ארצות הברית לאיראן למאבק על עצם כללי השיט של מדינות המפרץ.

המצב שנוצר לא היה סגירה מוחלטת ולא פתיחה .הצי האמריקאי ליווה ,הסיט ובדק ספינות ;איראן תקפה חלק מהן והניחה שכל מעבר תלוי בכללים שתקבע ; החברות המסחריות צמצמו פעילות ;ומדינות המפרץ הפעילו את הצינורות והנמלים שמחוץ למצר .זה היה הסטטוס קוו הימי החדש :תנועה מוגבלת תחת איום ,ללא הכרעה וללא מנגנון מוסכם .כל פגיעה יכלה להדליק סבב חדש ,אך שום סבב לא פתר את שאלת השליטה.

משמרות המהפכה הפעילו את המצר באמצעות שילוב בין איום גלוי לפעולה שקשה לייחס .ספינות קטנות התקרבו למכליות ,כטב״מים טסו בגובה נמוך , מכ״מי חוף עקבו אחר התנועה וטילי חוף–ים נשארו ניידים .לא בכל אירוע פורסמה קבלת אחריות .העמימות הגדילה את הסיכון :חברת ספנות לא ידעה אם פגיעה נגרמה מפקודה מרכזית ,ממפקד מקומי או ממוקש שנותר מן החודשים הקודמים .מבחינתה ,ההבדל לא שינה את ההחלטה אם לשלוח צוות ומטען בשווי מאות מיליונים דרך הנתיב.

האמריקאים ניסו ליצור מסדרונות ולא שליטה מוחלטת .הם פרסמו זמני מעבר ,ריכזו ספינות ,הפעילו סיור אווירי וליוו שיירות .השיטה אפשרה לנצל טוב יותר משחתות ומטוסים ,אך גם יצרה תנועה צפויה שאיראן יכלה לעקוב אחריה . כל שיירה חייבה סריקת מוקשים ,הגנת נ״מ ,לוחמה אלקטרונית וכוח חילוץ . כאשר מאות ספינות המתינו משני צדי המצר ,ליווי מוצלח של קבוצה אחת לא פתר את הפקק ולא החזיר את השוק לקצב שלפני המלחמה.

המשבר פגע גם בצוותים ובנמלים .ימאים סירבו להפליג ,חברות דרשו תוספות שכר ,ונמלי עומאן ופוג׳יירה התמודדו עם עומס חריג .מכלית שעוכבה יום אחד יצרה איחור בשרשרת בתי זיקוק ולקוחות באסיה ובאירופה .לכן הנזק הא־סימטרי של איראן נבנה מאלפי החלטות מסחריות קטנות .גם כאשר הפגיעה הישירה בספינה הייתה מוגבלת ,עצם הסיכון שינה את לוחות הזמנים ,המלאים והמחירים ברחבי העולם.

החסימה האיראנית נשענה על שכבות ולא על מחסום אחד .תחנות מכ״ם וכלי טיס בלתי מאוישים איתרו ספינות עוד במפרץ עומאן ;סירות מהירות התקרבו אליהן והעבירו הוראות ;טילי חוף–ים ומוקשים סיפקו איום מרחוק ;ומערכות תקשורת אזרחיות שימשו להפצת אזהרות .איראן לא נדרשה להטביע מכלית בכל יום .די היה בשילוב בין אי־ודאות ,עיכוב ובחירת מטרות כדי לפגוע בלוחות הזמנים של הנמלים ולהעלות את עלות הביטוח .השיטה גם הקשתה על ארצות הברית לבחור תגובה מידתית ,משום שחלק מן האירועים נראו בתחילה כאכיפת תנועה ולא כתקיפה.

הצי האמריקאי השיב באמצעות מסדרונות משתנים ולא בשיירה קבועה אחת . ספינות מסחר מסרו מראש את זמן ההגעה ,זוהו במפרץ עומאן וקיבלו חלון מעבר .מטוסי סיור ,משחתות וכלים בלתי מאוישים עקבו אחר החוף האיראני , בעוד מטוסי קרב הוחזקו בכוננות נגד משגרים .השיטה הגדילה את מספר המעברים המוצלחים ,אך דרשה משאבים רבים לכל ספינה והותירה חלק מן השוק ללא ליווי .חברות קטנות ומכליות ישנות התקשו לעמוד בדרישות התיאום , ולכן נפח התנועה נשאר נמוך גם בימים שבהם לא נרשמה תקיפה.

המחלוקת על המונח פתוח הפכה לכלי תעמולה .וושינגטון פרסמה את מספר הספינות שחצו ואת כמות הנפט שעברה ;טהראן הדגישה שהמעבר נעשה לאחר תיאום איתה ;וחברות הספנות בחנו את המחיר ולא את ההצהרה .מבחינתן ,מצר שבו הצוות נדרש לכבות משדר ,להמתין לליווי או לשנות דגל אינו פתוח במובן המסחרי .לכן כל הודעה אמריקאית על הצלחה לוותה בפרמיות גבוהות ובהסטת מטענים .הפער בין היכולת הצבאית להעביר ספינה לבין היכולת הכלכלית להחזיר שוק שלם היה לב הבעיה.

ההשפעה התפשטה מעבר לנפט .מטעני גז טבעי נוזלי מקטאר ,חומרי גלם לתעשייה ,מזון ומכולות נתקעו או התייקרו .נמלי דובאי ואבו דאבי נאלצו לשנות לוחות פריקה ,ומדינות אסיה הגדילו רכישות ממקורות רחוקים .המחיר לא נמדד רק בחבית אלא בזמן ,אשראי וזמינות אוניות .בכך השיגה איראן השפעה אסטרטגית גם בלי שליטה מלאה במצר .היא לא הייתה מסוגלת למנוע מכל ספינה לעבור ,אך הייתה מסוגלת להפוך את נתיב האנרגיה המרכזי של העולם למרחב צבאי הדורש החלטה ממשלתית כמעט בכל הפלגה.

עומאן מילאה תפקיד ייחודי מפני שחופיה משקיפים על הצד הדרומי של המצר והיא שמרה על קשר עם שני הצדדים .מוסקט ביקשה ליצור מרכז תיאום שיזהה ספינות ,יבדוק מטענים חריגים וימנע התקרבות בין כלי שיט איראניים ואמריקאיים .ההצעה לצרף תשלום מרצון נועדה לתת לאיראן הישג סמלי בלי להכיר בזכותה לגבות אגרה .וושינגטון חששה שכל תשלום ,גם אם יוצג כשירות , יהפוך במהירות לתנאי מעבר ויקבע תקדים של ריבונות איראנית.

החסימה שינתה גם את דפוסי האחסון .חברות ומדינות הגדילו מלאים מחוץ למפרץ ,מכליות שימשו מחסנים צפים ונמלים באוקיינוס ההודי קיבלו חשיבות חדשה .צעדים אלה ריככו את הזעזוע אך ייקרו את השרשרת והקטינו את מספר האוניות הזמינות .ככל שהמשבר נמשך ,השוק למד לפעול סביב החסימה ,ולכן השפעת כל תקיפה בודדת פחתה .במקביל ,ההסתגלות האיצה את ההשקעה בחלופות שעלולות לצמצם בעתיד את כוח המיקוח האיראני.

גם סוגיית הדגלים והבעלות סיבכה את האכיפה .מכלית יכולה להיות רשומה במדינה אחת ,בבעלות חברה במדינה שנייה ,מבוטחת בשלישית ולהוביל נפט לרביעית .איראן ניסתה לבחור מטרות שיפעילו לחץ על ממשלות מסוימות בלי

לפגוע בשותפותיה ,אך שרשרת הבעלות לא תמיד הייתה שקופה .טעויות בזיהוי יכלו להפוך אירוע מסחרי למשבר דיפלומטי .ארצות הברית הקימה צוותים משותפים למעקב אחר רישום ,מטען ונתיב ,והמידע הזה הפך לחלק בלתי נפרד מן ההגנה הצבאית.

גלי התקיפות האמריקאיים באיראן

התקיפות האמריקאיות לאחר קריסת המזכר היו שונות מן המערכה העצימה של פברואר–אפריל .הן לא נועדו להפיל את המשטר או להשמיד מחדש את כל מערכי הצבא ,אלא לאכוף חופש שיט ולהעניש כל תקיפה על ספינה .ב־7 ביולי פגע סנטקום בכשמונים מטרות ;ב־11 וב־12 ביולי הותקפו עשרות אתרים נוספים ;ובין 13 ל־23 ביולי נרשמו שלושה־עשר לילות רצופים של תקיפות . רשימת המטרות חזרה על עצמה משום שאלה היו החוליות שנדרשו להפעלת האיום הימי :פיקוד ,מודיעין חופי ,תקשורת ,טילים ,כטב״מים ,הגנה אווירית וכלי שיט.

התקיפות בוצעו ממטוסי קרב יבשתיים וימיים ,כטב״מים ,משחתות וכלי שיט נוספים .בחלק מן הלילות הודיע סנטקום רק על השלמת גל מבלי לפרסם מספר מדויק ;בלילות אחרים דווח על עשרות או על כ־140 מטרות .האמריקאים ביקשו לשמור את הלחימה מתחת לסף של פלישה ,אך ההיקף המצטבר היה גדול . כאשר משגר או מכ״ם הופיע מחדש ,הוא הותקף ;כאשר כלי שיט קטן רוכז בבסיס ,נפגע הבסיס ;וכאשר רשת התקשורת שוקמה ,נפגעו מרכזי הקשר .כך נוצרה מערכה של שחיקה מתמשכת במקום מכת הכרעה.

המחיר האמריקאי לא נמדד רק במספר החימושים .כל גל תקיפה דרש מטוסי תדלוק ,מודיעין ,חילוץ והגנת בסיסים .במקביל נדרשו משחתות ומטוסי קרב ללוות ספינות ולהגן על מתקני אנרגיה במדינות המפרץ .ככל שאיראן פיזרה את האש ,ארצות הברית נאלצה לפזר את ההגנה .התקיפה הפכה לפיכך לכלי שמקטין את יכולת האויב אך גם שוחק את מלאי התוקף ,את צוותיו ואת פריסתו באזורים אחרים.

ב־20 ביולי הותקפו מרכזי פיקוד ,יכולות ימיות ,משגרי טילים וכטב״מים ומערכות הגנה אווירית .ב־23 ביולי הסתיים הלילה השלושה־עשר ברצף ,לאחר תקיפות נגד מרכזי פיקוד ,מחסני כטב״מים ,רשתות תקשורת ואתרי מעקב חופי . לאחר מכן ירדה התדירות .ארצות הברית הוכיחה שהיא יכולה לחזור ולפגוע בכל פעם שאיראן תוקפת ,אך גם נמנעה מהרחבת יעדי המלחמה .זה היה מנגנון ענישה ,לא פתרון מדיני.

ישראל לא השתתפה בגלי התקיפה האמריקאיים .ב־21 ביולי אמר בצלאל סמוטריץ׳ כי לישראל אין אינטרס להתערב בעימות ,אך יש לה אינטרס בהמשך המצור ובהעמקת הלחץ הכלכלי על איראן .באותה עת החריפו האינפלציה , המחסור במטבע והקושי לממן את שיקום התשתיות האיראניות .ההימנעות הישראלית לא ביטאה אדישות :ישראל ביקשה שהלחץ האמריקאי יימשך , ובמקביל שמרה את הישגיה ואת חופש הפעולה בכל החזיתות — בלבנון , בסוריה ,בעיראק ומול איראן — בלי לקבל על עצמה את האחריות להגנת הורמוז.

בחירת המטרות האמריקאית נועדה לקשור כל תקיפה איראנית למחיר מיידי . לאחר פגיעה בספינה הותקפו הכלים ,המכ״מים או המפקדות שנקשרו לאירוע . כך ביקש סנטקום למנוע מטהראן להסתתר מאחורי עמימות .אולם שרשרת ההפעלה הייתה מבוזרת :כלי שיט יכול לצאת מנמל קטן ,כטב״ם יכול להיות

משוגר ממשאית ומכ״ם אזרחי יכול לספק תמונה משלימה. לכן כל גל השמיד יכולות, אך לא ביטל את האפשרות שאיראן תארגן תקיפה נוספת ממקום אחר.

גם התזמון היה מחושב. התקיפות נערכו לעיתים בלילה ונמשכו שעות, כדי לפגוע בכמה שכבות לפני שהאיראנים יפזרו ציוד. מטוסי קרב תקפו מטרות ניידות, טילי שיוט פגעו בתשתיות קבועות וכלים בלתי מאוישים שמרו מעקב. ארצות הברית נמנעה ככל האפשר מפגיעה בתשתיות נפט אזרחיות, משום שמטרתה הייתה לפתוח את הסחר ולא להקטין עוד יותר את ההיצע. ההבחנה הגבילה את בנק המטרות והשאירה למשטר מקורות הכנסה ויכולת שיקום.

לאחר שלושה־עשר לילות רצופים עמדה וושינגטון בפני אותה שאלה שעמדה בפניה באפריל: כמה מטרות צריך להשמיד כדי שאיראן תשנה החלטה מדינית. הפגיעה הצבאית הייתה מדידה; השינוי ברצון האיראני לא. כאשר התקיפות נעצרו, משמרות המהפכה החלו לתקן מכ״מים, להעביר סירות ולפזר מחסנים. כאשר חודשו, נדרשו האמריקאים להשתמש שוב בחימושים יקרים. זה היה מעגל שהעניש את איראן אך גם הראה את מגבלת הכוח ללא הסכם.

מערכת התקיפות האמריקאית ביולי נבנתה כרצף ולא כמכת פתיחה אחת. בלילות הראשונים הועדפו מכ״מים, תחנות קשר, סוללות הגנה אווירית וסירות מהירות. לאחר שהצטמצמה יכולת הגילוי האיראנית, עבר המאמץ למחסני טילים, מתקני כטב״מים ומפקדות של הזרוע הימית. החלוקה אפשרה סנטקום לעדכן את בנק המטרות בין לילה ללילה ולהימנע ככל האפשר מפגיעה בתשתיות אזרחיות. היא גם שידרה שטראמפ יכול לעצור בכל שלב אם איראן תפתח את המצר, אך להמשיך ולהעמיק את הפגיעה אם תסרב.

תקיפות 12–24 ביולי ביקשו לנתק בין החוף לבין מרכזי הפיקוד בעומק המדינה. כבלי תקשורת, ממסרים, מרכזי שליטה ואתרי אחסון נפגעו במקביל, כדי שמפקדים מקומיים יתקשו לקבל תמונת מצב ולהפעיל משגרים ניידים. בחלק מן הלילות הותקפו מטרות שכבר נפגעו לאחר שזוהתה פעילות שיקום. האמריקאים העריכו שהשמדת מבנה אינה מספיקה אם הצוות, הציוד והחיבור לרשת נשמרו. לכן הושם דגש על מעקב מתמשך ועל תקיפה חוזרת, שיטה יקרה בחימושים ובשעות טיסה.

הימנעות מפגיעה רחבה בשדות הנפט האיראניים נבעה משיקול כפול. ראשית, ארצות הברית רצתה לפתוח את השוק ולא למחוק ממנו היצע נוסף. שנית, השארת מקור הכנסה אפשרה להציע לטהראן תמורה אם תחזור להסדר. עם זאת, המצור על הנמלים והתקיפה של אמצעי השיט פגעו ביכולת לייצא גם בלי להשמיד בארות ומסופים. ההבחנה בין תשתית אזרחית ליכולת צבאית לא תמיד הייתה נקייה, משום שמשמרות המהפכה השתמשו בנמלים, מחסנים וספינות מסחריות לצרכים צבאיים.

המערכה חשפה את מגבלת המלאים האמריקאיים. טילי יירוט נדרשו להגנת בסיסים במפרץ, ספינות בים ומתקנים של בעלות הברית, בזמן שטילי שיוט וחימושים מדויקים שימשו לתקיפה. בכירים הזהירו כי קצב השימוש גבוה מקצב הייצור וכי חלק מן הבסיסים נשארים חשופים לגל גדול ומתואם. החשש לא היה שהמערכת תתרוקן ביום אחד, אלא שהמפקדים ייאלצו לבחור אילו מטרות להגן ואילו תקיפות לדחות. איראן הכירה את הדילמה וניסתה לשמר איום רחב גם כאשר יכולת הפגיעה המדויקת שלה נשחקה.

סנטקום נדרש להגן על כוחותיו בזמן שהפעיל אותם. מטוסים פוזרו בין בסיסים, חלק מן המפקדות עברו למתקנים מוקשחים וספינות שינו מיקום בתדירות גבוהה. אמצעי ההגנה לא נועדו רק ליירט אלא גם להקטין את ערך המטרות: לצמצם ריכוזי כוח ולמנוע מאיראן להשיג בתגובה אחת מספר רב של נפגעים או מטוסים. הפיזור הגדיל את השרידות אך האריך את זמני הטיסה והעמיס על תדלוק, תחזוקה ושרשרת האספקה.

הוויכוח בוושינגטון עסק בשאלה אם השחיקה מייצרת לחץ להסכם או מאפשרת לאיראן להסתגל. תומכי הקו של רוביו הצביעו על הירידה במספר הסירות והמשגרים הפעילים; אחרים הזהירו שכל לילה נוסף מכלה חימושים בלי להכריע את ההנהגה. טראמפ שמר על דפוס של תקיפה, עצירה ואיום, כדי לאפשר לשני הטיעונים להתקיים. התוצאה הייתה מערכה חזקה דיה למנוע התאוששות איראנית מלאה, אך מוגבלת מכדי לסיים את יכולתה להפריע למצר.

המערכה האווירית נשענה גם על מודיעין שהצטבר מן התקיפות האיראניות עצמן. כל הפעלת מכ״ם, שיגור טיל או יציאת סירה חשפו מיקום, תדר ודפוס פעולה. מטוסים וכלים בלתי מאוישים עקבו אחרי התגובה האיראנית והעבירו מטרות למחזור התקיפה הבא. לכן איראן נדרשה לבחור בין פעולה שמפעילה לחץ אך חושפת את המערך, לבין שימור הכוח במחבוא. ככל שהאמריקאים האריכו את הרצף, פחתה יכולתה להפעיל את מלוא הרשת בלי לשלם מחיר מיידי.

איראן מעבירה את האש למדינות האזור

איראן השיבה לתקיפות האמריקאיות באמצעות פגיעה במדינות המארחות כוחות אמריקאיים. מטרתה לא הייתה לכבוש שטח אלא להפוך את רשת הבסיסים לנטל פוליטי. טילים וכטב״מים שוגרו לעבר איחוד האמירויות, סעודיה, קטאר, בחריין, כווית, ירדן וכורדיסטן העיראקית. גם כאשר רובם יורטו, כל מטח חייב סגירת מרחב אווירי, הפעלת מכ״מים, פינוי עובדים והקצאת מיירטים. מדינה שביקשה להישאר מחוץ למלחמה מצאה את עצמה משלמת מחיר על נוכחות הכוח האמריקאי בשטחה.

באיחוד האמירויות התמקד חלק מן האש בנמלים, שדות תעופה ומתקני אנרגיה. התקיפות נגד ספינות חברת הנפט האמירתית חיברו בין החזית היבשתית־אווירית לחזית הימית. בסעודיה הותקפו בסיסים ותשתיות במזרח המדינה, ובקטאר נמשך החשש מפגיעה באל־עודייד ובמתקני הגז. בירדן היה האיום כפול: בסיסים אמריקאיים היו יעד ישיר, ואיומים אחרים חצו את המרחב האווירי בדרכם מערבה. ב־17 באוגוסט הותקף משרד ראש ממשלת חבל כורדיסטן בשני כטב״מים שהגיעו, לפי הרשויות הכורדיות, משטח איראן.

הירי נועד גם להרחיב את המחלוקת בין בעלות הברית. מדינות המפרץ תמכו בחופש השיט אך התנגדו למלחמה שתסכן את כלכלתן. הן ביקשו מארצות הברית להגן עליהן, ובאותה שעה לחצו עליה שלא לפתוח סבב גדול. טראמפ השתמש בבקשותיהן כדי להצדיק עצירת תקיפה בתחילת אוגוסט. כך השיגה איראן חלק ממטרתה: היא לא גרמה למדינות לגרש את הצבא האמריקאי, אך הפכה אותן לגורם שמרסן את השימוש בו.

עם זאת, התוצאה לא הייתה התקרבות מחודשת לטהראן. ככל שהתקיפות נמשכו, העמיקו שיתוף המידע, ההתרעה וההגנה בין ארצות הברית למדינות האזור. פסגת סנטקום בבחריין והמסגרות הסעודיות שנבנו בהמשך נועדו

לצמצם את הפערים בין מערכות המכ״ם והפיקוד .איראן הצליחה להעלות את מחיר הנוכחות האמריקאית ,אך גם נתנה למדינות סיבה נוספת לבנות מערכת ביטחונית משותפת בלעדיה.

בכל מדינה בחרה איראן מטרות בהתאם לרגישות המקומית .בקטאר איימה על שילוב בסיס אל־עודייד ומתקני הגז ;בבחריין על מפקדת הצי החמישי ועל אזורים צפופים ;בכווית על בסיסים ,זיקוק והתפלה ;ובאיחוד האמירויות על נמלים ,תעופה ויצוא .בסעודיה חיברה בין מתקני הנפט במזרח לבין הלחץ החות׳י במערב ובדרום .המטרה הייתה לגרום לכל ממשלה לחשוב שהמשך התמיכה בארצות הברית מסכן את הנכס החשוב ביותר שלה.

מערכי ההגנה הצליחו ליירט חלק גדול מן האיומים ,אך ההצלחה לא ביטלה את השחיקה .מיירט שנורה אינו חוזר למחסן ,צוות שפועל שבועות זקוק להחלפה ,ומסלול שנסגר משבש טיסות גם אם הטיל הופל .איראן ניצלה את הפער בין שיעור יירוט גבוה לבין מחיר מצטבר .היא לא נדרשה לפגוע בכל מתקן ; די היה בכך שמדינות יאמינו שהגל הבא עשוי לעבור את ההגנה.

התקיפות יצרו גם לחץ פנימי .ממשלות המפרץ נדרשו להסביר לציבור מדוע הן נפגעות במלחמה שאינן מכריזות עליה .הן חיזקו קשרים עם וושינגטון ,אך השאירו ערוצי תקשורת עם טהראן כדי למנוע טעות .הדואליות הזאת לא הייתה ניטרליות אלא דרך לשרוד בין כוח אמריקאי גדול לבין שכנה איראנית שיכולה להגיע אל מתקני האנרגיה בתוך דקות.

התקיפות נגד מדינות המפרץ נועדו לשנות את חישוביהן ולא לכבוש שטח . איראן ביקשה להראות כי בסיס אמריקאי ,מכ״ם או נמל המסייעים למערכה הופכים את המדינה המארחת לחלק ממנה .בחירת המטרות הייתה בדרך כלל מדודה :מסלולי טיסה ,מתקני דלק ,אזורי אחסון ונקודות צבאיות סמוכות לתשתיות אנרגיה .בדרך זו נוצר איום כלכלי רחב גם כאשר הנזק הפיזי נשאר מוגבל .כל התרעה חייבה עצירת פעילות ,פיזור מטוסים והפעלת הגנה אווירית יקרה.

קטאר ובחריין התמודדו עם פגיעות אפשריות בבסיסים המשמשים את הפיקוד האמריקאי ,ואילו איחוד האמירויות נדרשה להגן על נמלים ,מתקניחברת הנפט הלאומית שלה, ונתיבי תעופה .סעודיה ניצבה מול איום כפול מאיראן ,מן החות׳ים ומעיראק .המדינות ביקשו מארצות הברית הגנה והרתעה ,אך לחצו עליה להימנע ממהלך שעלול להפוך אותן לשדה הקרב העיקרי .זו הייתה הסיבה שהן תמכו בתקיפות מוגבלות ובמקביל השקיעו בתיווך .מבחינתן ,פתיחת הורמוז הייתה יעד חיוני ,אך הפלת המשטר האיראני לא הייתה יעד ששווה את המחיר.

איראן השתמשה גם באיומים עמומים .הודעות רשמיות דיברו על מדינות המסייעות לתוקפנות בלי לציין יעד או מועד ,וערוצים המקורבים למשמרות המהפכה פרסמו מפות של בסיסים ומתקני נפט .העמימות אילצה כל מדינה להתכונן לתרחיש המחמיר ביותר .לעיתים נשלחו כטב״מים במסלולים שניתן היה ליירט מחוץ לשטח בנוי ,כדי להמחיש יכולת בלי לגרום לנפגעים רבים .אולם ככל שהמערכה נמשכה גדל הסיכון שטעות ניווט או יירוט כושל יגרמו לאירוע רב־נפגעים ויחייבו תגובה רחבה.

התגובה האזורית התמקדה בחיבור מערכי התרעה יותר מאשר בהכרזה על ברית. נתוני מכ״ם הועברו בין מדינות, חלונות טיסה נסגרו בתיאום, וסוללות פטריוט ו־ THAADשינו מיקום בהתאם לאיום. חלק מן השיתוף נעשה דרך

CENTCOMכדי להימנע מן הרגישות הפוליטית של קשר ישיר. השיטה שיפרה את זמן ההתרעה, אך לא פתרה את המחסור במיירטים. כטב״ם זול או טיל ישן עדיין חייבו החלטה אם לשגר נגדו מיירט יקר, במיוחד כאשר לא היה ברור אם מדובר במטרה אמיתית או בפיתיון.

ירדן נדרשה שוב להתמודד עם טילים וכטב״מים החוצים את מרחבה ,אף שלא הייתה צד ישיר במחלוקת על הורמוז .חלק מן האיומים הופנו לבסיסים ולמתקנים ששימשו את ארצות הברית ,ואחרים עברו מעל המדינה בדרכם מערבה או דרומה .עמאן הפעילה הגנה אווירית והגבילה מרחבים ,אך הדגישה שאינה מאפשרת לאף צד להשתמש בשטחה לתקיפת שכנות .העמדה שיקפה את הקושי של מדינות ביניים :גם ניטרליות אינה מגינה עליהן כאשר מסלולי הטיסה חוצים את שטחן.

המדינות הערביות ניסו להבחין בין הגנה לבין השתתפות התקפית .הן אפשרו התרעה ,תדלוק והגנת בסיסים ,אך בחלק מן המקרים הגבילו יציאת מטוסים למשימות תקיפה משטחן .ארצות הברית פיצתה על המגבלות באמצעות ספינות , מפציצים ארוכי טווח ובסיסים מרוחקים .ההבחנה סייעה לממשלות לטעון שאינן במלחמה עם איראן ,אולם מבחינת טהראן גם תמיכה הגנתית אפשרה את המשך המערכה ולכן נשארה עילה לאיום.

לצד היירוטים נבנו תוכניות רציפות תפקודית .בתי חולים ,נמלים ,שדות תעופה וחברות אנרגיה תרגלו מעבר למרכזי שליטה חלופיים ,תיקון מסלולים והמשך עבודה תחת התרעה .השינוי היה חשוב מפני שמטרת איראן הייתה לעיתים השבתה יותר מהרס .מתקן שמפסיק לפעול ליום בעקבות איום משיג עבורה השפעה גם בלי פגיעה .ככל שמדינות המפרץ שיפרו את יכולתן להמשיך לעבוד ,ירד ערכם של שיגורים מוגבלים ונדרש מאיראן להשקיע יותר כדי להשיג אותה תוצאה.

המדינה / הכוח	מספר היירוטים שפורסם — מ־17 ביוני עד 21 באוגוסט	פירוט ומתודולוגיה
ירדן	100	95 איומים איראניים מ־9 עד 25 ביולי ועוד 5 טילים ב־29 ביולי; מתוכם לפחות 75 טילים ו־25 כטב״מים.
כווית	לפחות 57	32 כטב״מים ב־16 ביולי; ובהודעה נוספת שציינה כמויות: 4 טילי שיוט ו־21 כטב״מים. אירועים שלא נמסרה בהם כמות לא נוספו לספירה.
סעודיה	לפחות 1	טיל בליסטי איראני לעבר אל־חרג׳ ב־18 ביולי. שלושה כטב״מים מעיראק נספרו בנפרד ואינם נכללים ביירוטים של איומים ששוגרו ישירות מאיראן.
בחריין	לא ניתן לסכום	פורסמו יירוטים ב־8 ביולי, ב־18 ביולי וב־24 ביולי, אך ההודעות השתמשו במונחים „מספר" או „כמה" ולא מסרו כמות.
ארצות הברית	לא ניתן לסכום	פיקוד המרכז האמריקאי מסר שכל הטילים במטח של 28 ביולי יורטו, אך לא פרסם את מספרם.
איחוד האמירויות	0	ב־18 באוגוסט זוהו שני טילים: אחד נפל מחוץ למים הטריטוריאליים ואחד בתוכם; לא נטען שיורטו.

המדינה / הכוח	מספר היירוטים שפורסם — מ־17 ביוני עד 21 באוגוסט	פירוט ומתודולוגיה
קטאר	0שפורסמו בתקופה	הנתון של 17 טילים ו־6 כטב״מים מתייחס ל־9 במרץ, ולכן הוצא מספירת הפרק.
עומאן	0שפורסמו בתקופה	פורסמו תקיפות והתרעות, אך לא פורסמה טענת יירוט הכוללת כמות בתקופה הנסקרת בפרק.
סה״כ שניתן לסכום	**לפחות 158**	100 בירדן, לפחות 57 בכווית ולפחות 1 בסעודיה; הסכום אינו כולל יירוטים שלא כומתו.

עיראק מנסה להיפרד מאיראן

עלי א־זיידי נכנס לתפקיד ראש ממשלת עיראק במאי 2026 בתמיכה אמריקאית ובתוך מערכת פוליטית שבה חלק מן המפלגות והמיליציות היו קשורות לאיראן. מבחינתו, המשבר האזורי היה גם סכנה וגם הזדמנות. התקפות היוצאות מעיראק סיכנו את יחסיה עם סעודיה וארצות הברית, אך חולשת איראן פתחה מרחב שלא היה קיים קודם לכן. א־זיידי התחייב שלא לאפשר שימוש בשטח עיראק נגד מדינות אחרות, לקבוע לוח זמנים לפירוק הנשק שמחוץ למדינה ולהכפיף את כוחות הגיוס העממי לפיקוד ממשלתי.

ההבטחה נתקלה במבנה כוח מורכב. חלק מן המיליציות היו רשומות כחלק מכוחות הביטחון ומקבלות תקציב ממשלתי, אך החזיקו שרשראות פיקוד, מחסנים וקשרים חיצוניים משלהן. פירוקן לא היה פעולה משטרתית קצרה אלא מאבק על סמכות המדינה השיעית. א־זיידי ביקש להתקרב לארצות הברית, לקבל השקעות ולחזק את היצוא, אך נדרש להימנע ממלחמת פנים. לכן קבע יעד של 30 בספטמבר לפירוק או להסדרה, הפעיל לחץ והחליף מפקדים, אך לא פתח מיד בעימות חזיתי.

ב־27–28 ביולי שוגרו מעיראק יותר משלושים כטב״מים בתוך 72 שעות לעבר כוחות אמריקאיים ומתקני נפט במחוז המזרחי ובריאד. סעודיה טענה שמערכי ההגנה יירטו את הכלים, אולם ריבוי השיגורים והניסיון לפגוע בלב משק האנרגיה הביאו לראשונה לתגובה סעודית פומבית בשטח עיראק. בלילה שבין 28 ל־29 ביולי תקפו מטוסים אמריקאיים וסעודיים עשרה אתרי לוגיסטיקה, מפקדות ומחסני נשק של המיליציות במזרח, בדרום ובצפון עיראק. לפי הרשויות העיראקיות והדיווחים האזוריים נהרגו 20 אנשי כוחות הגיוס העממי ונפצעו 32 ; החות׳ים והמיליציות הכחישו חלק מן הייחוס. הפעולה הייתה היסטורית משום שסעודיה הודתה לראשונה במהלך המלחמה בתקיפה אווירית בתוך עיראק, נגד ארגונים המשולבים רשמית במערכת הביטחון העיראקית.

בתחילת אוגוסט הגיע ראש המודיעין הסעודי ח׳אלד אל־חומיידאן לבגדאד ונפגש עם א־זיידי. השיחות עסקו בתיאום ביטחוני ובהפסקת השיגורים. עצם קיום המגע לאחר התקיפות הראה ששני הצדדים ביקשו להפריד בין המדינה העיראקית לבין המיליציות. עבור ריאד היה זה מבחן: אם בגדאד תצליח לשלוט בשטחה, אפשר יהיה לבנות קשר כלכלי וביטחוני; אם לא, סעודיה תשמור לעצמה את הזכות לתקוף.

השינוי העיראקי קיבל גם ממד כלכלי. א־זיידי הכריז שעיראק מבקשת להעלות את תפוקת הנפט לשמונה עד עשרה מיליון חביות ביום בתוך שש שנים,

לדרוש מכסת OPEC גבוהה יותר ולבנות יציאות חדשות שאינן תלויות בהורמוז. ההתקרבות לארצות הברית ולסעודיה נקשרה לכן גם לצינורות, נמלים והשקעות. פירוק המיליציות והסטת היצוא מערבה היו שני צדדים של אותו מהלך: הקטנת יכולתה של איראן להשתמש בשטח עיראק ובכלכלתה כחלק מן הציר.

א־זיידי ניסה לבנות בסיס פוליטי למהלך באמצעות הצגת פירוק הנשק כעניין של ריבונות ולא כדרישה אמריקאית. הוא דיבר על צבא אחד, תקציב אחד ושרשרת פיקוד אחת, והבטיח לשלב לוחמים שיצייתו למדינה. השפה נועדה לאפשר לפלגים לסגת בלי להודות בתבוסה. קבוצות שיסכימו יוכלו להישאר במערכת הביטחון כיחידות סדירות; קבוצות שיסרבו יאבדו בהדרגה תקציב, מעמד משפטי וחופש תנועה.

האמריקאים קשרו סיוע, השקעות ונוכחות צבאית להתקדמות. א־זיידי מצדו הודיע שכוחות ארצות הברית אמורים לצאת בהתאם ללוח זמנים מוסכם, אך ביקש להשאיר שיתוף פעולה מודיעיני ואווירי. הוא רצה להפחית את הטענה שהמיליציות מגינות על עיראק מפני כיבוש, ובאותה שעה לא לאבד את היכולת האמריקאית מול המדינה האסלאמית ומול לחץ איראני.

היחסים עם סעודיה היו מדד חיצוני להצלחתו. פתיחת גבולות, מסחר והשקעות יכולה להעניק לעיראק חלופה כלכלית לקשר עם איראן. אולם כל כטב״ם ששוגר לעבר מתקן סעודי איים לסגור את הערוץ. לכן הפגישה עם ראש המודיעין הסעודי הייתה חשובה יותר מהצהרה: היא יצרה מנגנון שבו ריאד יכולה להעביר התרעה ומידע לבגדאד לפני שהיא בוחרת בתקיפה נוספת.

התקיפה פגעה גם במעמדו של מוחמד בן סלמאן בחלק מן הציבור השיעי בעיראק. במהלך טקסי הארבעין נפרשו כרזות נגד יורש העצר, ובאחד התיעודים דרכו משתתפים על תמונתו כשהיא מעובדת כך שהוא נראה "חובש" כיפה. המחאה חיברה בין התקיפה הסעודית לבין האשמה בשיתוף פעולה עם ארצות הברית וישראל, והמחישה את המחיר הפוליטי של המעבר הסעודי מהבלגה לתגובה צבאית. מנגד, הממשלה העיראקית ביקשה למנוע מן האירוע לקטוע את ההתקרבות הכלכלית לריאד.

עליית עלי א־זיידי סימנה ניסיון עיראקי להעביר את מרכז הכובד מן המיליציות אל המדינה. ממשלתו הציגה התקרבות לארצות הברית לא כבחירה במחנה נגד איראן אלא כתנאי לשיקום, השקעות והגנה על יצוא הנפט. א־זיידי התחייב לרכז נשק כבד, להסדיר את שרשרת הפיקוד של כוחות הגיוס העממי ולמנוע שיגורים משטח עיראק. ההצהרות היו חריפות יותר מאלו של קודמיו, משום שהתקיפות הסעודיות והאמריקאיות המחישו שהמשך עצמאות המיליציות עלול להפוך את עיראק לזירת תגמול.

הקושי היה מוסדי. חלק מן המיליציות קיבלו שכר מן המדינה ופעלו במסגרת חוקית, אך שמרו מפקדות, מחסנים וקשרים עם משמרות המהפכה. פירוק מלא היה עלול להצית עימות פנימי, ואילו שילוב פורמלי בלבד לא היה משנה את נאמנותן. הממשלה בחרה במהלך מדורג: רישום נשק, העברת יחידות מן הגבול, החלפת מפקדים ושליטה בתקציבים. במקביל נעשו מעצרים נקודתיים של צוותי שיגור. כל צעד נבחן לפי יכולת הממשלה לבצע אותו בלי לפרק את הקואליציה הפוליטית שעליה נשענה.

היחסים עם וושינגטון העמיקו סביב מודיעין, הגנת גבולות ואנרגיה. עיראק ביקשה סיוע נגד כטב״מים, השקעה בשדות נפט והחרגות מסנקציות שיאפשרו

לה לנהל את משק החשמל. האמריקאים קשרו חלק מן ההטבות להתקדמות בפירוק המיליציות. כך הפך הנושא הביטחוני גם למבחן כלכלי. א־זיידי הבין שהגדלת התפוקה לשמונה עד עשרה מיליון חביות ביום, יעד שהציג באוגוסט, אינה אפשרית אם מתקנים וצינורות נמצאים תחת איום וארצו נתפסת כבסיס של שלוחים איראניים.

ביקורו של א־זיידי בוושינגטון בין 13 ל־18 ביולי, ולאחריו ביקורו בטהראן, המחישו את מדיניות האיזון החדשה. בבית הלבן הוא ביקש השקעות של חברות אמריקאיות בנפט, בגז ובחשמל והבטיח עדיפות לשברון, אקסון מוביל וג׳נרל אלקטריק. בטהראן הוא הבהיר שעיראק לא תהפוך לבסיס נגד שכנתה, אך דרש שהמיליציות לא ישתמשו בשטחה לתקיפת מדינות אחרות. רצף הביקורים לא ביטא חזרה לניטרליות הישנה, אלא ניסיון להעביר את הקשר עם איראן ממערכת של שלוחים ליחסים בין מדינות.

התקיפה בכורדיסטן ב־17 באוגוסט המחישה את גבולות השינוי. שני כטב״מים כוונו למשרד ראש ממשלת החבל והעבירו מסר כי גם מוסדות עיראקיים המתקרבים לארצות הברית חשופים. הממשלה גינתה את האירוע ופתחה בחקירה, אך נזהרה מייחוס פומבי מהיר. במקביל הגבירה את הלחץ על המחסנים והמשגרים בצפון ובמערב. המאבק לא הסתיים בפירוק המיליציות בתקופת הפרק; חשיבותו הייתה בעצם העובדה שבגדאד החלה לראות בהן איום על ריבונותה ועל תוכניתה האזורית, ולא רק נכס במאבק נגד המדינה האסלאמית.

א־זיידי ניסה לגייס למהלך גם מנהיגים שיעים שלא רצו בעימות עם איראן אך חששו מאובדן המדינה. הוא הציג את ריכוז הנשק כחיזוק הרוב השיעי וכהגנה על הישגיו הפוליטיים, לא כמהלך המשרת את ארצות הברית. הניסוח אפשר לחלק מן המפלגות לתמוך בצעדים מוגבלים. מנגד, ארגונים קשיחים טענו שהממשלה מפקירה את עיראק מול ישראל וארצות הברית. המאבק על הנשק הפך לכן גם למאבק על הגדרת הלאומיות העיראקית לאחר המלחמה.

הגבול עם סוריה היה מבחן מרכזי. הוא שימש במשך שנים להעברת נשק, אנשים וכסף בין איראן, עיראק, סוריה ולבנון. הצבת יחידות ממשלתיות, מצלמות ומחסומים צמצמה חלק מן התנועה אך לא סגרה את המדבר. החשיבות הייתה בשינוי הכיוון: במקום שמוסדות המדינה יגנו על המסדרון, הם החלו לראות בו מקור לסנקציות ולתקיפות. שינוי זה חיזק את היפרדות לבנון וסוריה מן הרשת האיראנית גם בלי לפרקה ביום אחד.

הציבור העיראקי היה מפוצל, אך העייפות מן הפיכת המדינה לשדה התחשבנות חיזקה את הממשלה. בעלי עסקים, מנהלי שדות נפט ומנהיגים מקומיים חששו שהתקיפות יבריחו השקעות ויעכבו שיקום. הלחץ לא יצר תמיכה גורפת בארצות הברית, אלא דרישה שלא לאפשר לשום כוח זר להשתמש בעיראק. א־זיידי ניצל את השיח הזה כדי להציג את פירוק הנשק העצמאי כהשלמת הריבונות. התמיכה הייתה מותנית בכך שהממשלה תפעל גם נגד הפרות אמריקאיות וסעודיות ולא רק נגד ארגונים פרו־איראניים.

בסיום התקופה הרחיב א־זיידי את המהלך האזורי. הוא נפגש עם נשיא לבנון ג׳וזף עאון וראש הממשלה נוואף סלאם, עם נשיא טורקיה רג׳פ טאיפ ארדואן, עם שרי האנרגיה של עיראק וסוריה ועם נציגי ירדן ומצרים. המגעים נועדו לחדש ולחבר רשת צינורות מכירכוכ לג׳ייהאן, מן המרכז העיראקי לבניאס, לעקבה ובהמשך למצרים וללבנון. היעד היה להפוך את עיראק למרכז אנרגיה אזורי —

HUB המחבר את המפרץ, הים התיכון והים האדום — ולהקטין את תלותה בהורמוז ובכל מדינת מעבר יחידה.

החזית הסעודית מצפון ומדרום

ההידרדרות החלה ב־13 ביולי .לאחר שכוחות הממשלה התימנית ,בגיבוי סעודי ,תקפו את נמל התעופה בצנעא כדי למנוע נחיתת מטוס איראני ,שיגרו החות׳ים טילים לעבר נמל התעופה באבהא וסעודיה טענה שיירטה אותם .ב־16 ביולי איים עבד אל־מלכ אל־חות׳י שכל מתקני הנפט והיעדים החיוניים בממלכה יהפכו למטרות .ב־20 ביולי הכריז הארגון על מצור ימי נגד סעודיה .מכאן התרחבה הלחימה לתקיפות נגד ינבוע וג׳יזאן ,מכליות סעודיות ונמלי הים האדום , ובמקביל לתקיפות סעודיות נגד מתקני החות׳ים בתימן.

ההפרדה בין החות׳ים למיליציות העיראקיות הייתה חלקית בלבד .מקורות אזוריים תיארו חדר מבצעים משותף וקשרים שהתקיימו מאז 2024 בין החות׳ים לגדודי חיזבאללה בעיראק .משמרות המהפכה סיפקו תיאום ,מודיעין וטכנולוגיה , בעוד שטחה הרחב של עיראק אפשר לשגר מצפון ולבלבל את מערכי ההתרעה הסעודיים .בחלק מן האירועים נטלו החות׳ים אחריות אף שהשיגור בוצע מעיראק. השיטה אפשרה לטהראן להפעיל לחץ מבלי שכל תקיפה תיוחס ישירות לאיראן.

בסוף יוני כבר החלה ארצות הברית לבנות מסגרת נגד האיום .אדמירל בראד קופר ,מפקד סנטקום ביקר ב־29 ביוני בלבנון ודן ביישום מזכר וושינגטון .ב־1 , ביולי כינס בבחריין דיאלוג ביטחוני בהשתתפות שתים־עשרה מדינות .בין המשתתפות היו בחריין ,מצרים ,ירדן ,כווית ,לבנון ,עומאן ,קטאר ,סעודיה ,סוריה , איחוד האמירויות ותימן .זו הייתה הפעם הראשונה שבה קצינים בכירים מלבנון ומסוריה השתתפו בוועידה אזורית בהובלה אמריקאית.

הוועידה עסקה בהתרעה משותפת ,הגנה אווירית ,תיאום ימי וחופש השיט . חשיבותה לא הייתה ביצירת ברית רשמית ,אלא בחיבור מדינות שעד זמן קצר קודם לכן השתייכו למחנות שונים .השתתפות לבנון וסוריה הראתה שהסדר הביטחוני החדש אינו בנוי עוד סביב וטו איראני .בינואר כבר הוקם תא תיאום להגנה אווירית; ביולי קיבל המנגנון משמעות רחבה יותר ,משום שהאיום הגיע מהורמוז ,מעיראק ומתימן בעת ובעונה אחת.

לאחר התקיפות על סעודיה החלה ריאד להרכיב קואליציה ממוקדת נגד החות׳ים .היא ביקשה יכולת ליווי ימי בים האדום ,שיתוף מודיעין ,הגנה מפני כטב״מים ותמיכה בכוחות הממשלה התימנית .במקביל התקדמה מסגרת הגנה עם טורקיה ופקיסטן .ההיגיון הסעודי לא היה חזרה פשוטה למלחמת תימן של 2015, אלא יצירת עומק אזורי מול איום שמחבר את הים האדום ,עיראק ואיראן.

ב־30 ביולי הודיעה סעודיה על הקמת קואליציה ימית ,ועד 12 באוגוסט כבר הצטרפו אליה 14 מדינות .בפסגה ובאירועים הרשמיים התנוסס גם דגל תימן ,כדי להדגיש שהממשלה התימנית — ולא כוח זר — אמורה להוביל את המערכה הקרקעית .לאחר תבוסת מועצת המעבר הדרומי הצטמצמה האחיזה האמירתית הישירה בדרום ,ולסעודיה נותרה אחיזה סונית כמעט בלעדית באמצעות הממשלה והכוחות המזוהים עמה .חידוש הקרבות הקרקעיים בין נאמני הממשלה לחות׳ים הראה שריאד אינה מסתפקת בהגנת הספנות :היא משתמשת בכוחות התימניים כדי ללחוץ על החות׳ים בשטח ,בלי לחזור לפלישה סעודית רחבה.

עבור סעודיה ,האיום מדרום היה מוכר אך קיבל משמעות חדשה .בעבר החות׳ים איימו בעיקר על הגבול ועל מתקנים מסוימים; כעת הם ניסו לפגוע

בנתיב היצוא שנועד לעקוף את הורמוז. כל השקעה בצינור לינבוע תלויה בכך שהמכליות יוכלו לצאת מן הים האדום. כך התחברו שתי נקודות החנק: איראן הפעילה לחץ בהורמוז והחות׳ים בבאב אל־מנדב. הסעודים נדרשו להגן על שני קצות המערכת.

הקואליציה המתוכננת כללה שכבות שונות. מדינות מסוימות יכלו לספק כלי שיט, אחרות מכ״מים, מודיעין או בסיסים, ופקיסטן וטורקיה העניקו עומק פוליטי וצבאי. סעודיה לא דרשה מכל שותפה להשתתף בתקיפה בתימן; היא ביקשה לבנות תמונה משותפת, הגנת נמלים ויכולת תגובה. גמישות זו נועדה למנוע את התפרקות הקואליציה כפי שקרה בשלבים קודמים של מלחמת תימן.

מבחינת החות׳ים, עצם ההיערכות הסעודית שירתה את תעמולתם. הם הציגו את עצמם ככוח שמסוגל לאיים על קואליציה של מדינות גדולות, והשתמשו בתקיפות כדי לדרוש ויתורים בתימן ובסחר. לכן ריאד נמנעה מהכרזה על מלחמה חדשה והעדיפה לשלב הגנה, תקיפות מוגבלות ומשא ומתן. התוצאה הייתה חזית פעילה אך מרוסנת, שבה כל צד מכין אפשרות להסלמה ומקווה שהצד השני יירתע.

החזית שנפתחה נגד סעודיה בסוף יולי חיברה שני כיוונים שלא טופלו עד אז כמערכה אחת. מדרום איימו החות׳ים על באב אל־מנדב, נמלי הים האדום והצינור המגיע לינבוע; מצפון ומצפון־מזרח פעלו מיליציות עיראקיות נגד שדות תעופה, מתקני ארמקו וצירי תנועה. השילוב אילץ את ריאד לפצל מערכי הגנה ולשמור מיירטים לשני מרחבים רחוקים. גם כאשר כל שיגור בפני עצמו היה מוגבל, האפשרות לגל מתואם יצרה חשש לפגיעה בו־זמנית ביצוא מן המפרץ ומן הים האדום.

הפסגה שכונסה בסעודיה ביקשה לבנות קואליציה תפקודית נגד החות׳ים בלי לשחזר את המלחמה הקרקעית הארוכה בתימן. הדיונים התמקדו בהגנת ספנות, שיתוף מודיעין, חסימת רכיבי טילים וכטב״מים, הגנת גבולות ויכולת לתקוף משגרים לאחר ירי. מדינות ערביות ומערביות היו מוכנות להשתתף במשימות ימיות ובהגנה, אך הסתייגו ממבצע שמטרתו להפיל את שלטון החות׳ים. לכן הוגדרה הקואליציה סביב חופש השיט והגנת מתקני אנרגיה, לא סביב פתרון כולל למלחמת האזרחים בתימן.

החות׳ים הציגו את התקיפות כתמיכה באיראן וכתגובה לפעילות האמריקאית, אך שמרו גם על סדר יום עצמאי. השליטה בנתיב הים האדום העניקה להם מעמד אזורי, יכולת לגבות מחיר מסעודיה ומנוף בשיחות על עתיד תימן. הם ביקשו להראות שהצינור לינבוע אינו חלופה בטוחה להורמוז אם מכליות ונמלים בצדו המערבי חשופים. בכך הפכה תשתית שנועדה לפזר סיכונים למטרה בפני עצמה. כל ניסיון סעודי להגדיל את הקיבולת חייב אפוא השקעה מקבילה בהגנת הים האדום.

התגובה הסעודית הייתה מדודה. חיל האוויר פגע בחלק מן המשגרים ובמחסנים, אך ריאד ביקשה להימנע מחזרה למסע הפצצות רחב שיאחד את הציבור התימני סביב החות׳ים. מול עיראק הופעל לחץ ישיר על בגדאד לפרק צוותי שיגור ולשלוט בגבול, ובמקרים שבהם זוהה איום מיידי בוצעו תקיפות בתיאום אמריקאי. סעודיה ניסתה להעביר את נטל הטיפול במיליציות לממשלה העיראקית ואת נטל ההגנה הימית לקואליציה, כדי שלא להישאב לבדה למלחמה כפולה.

מערך ההגנה הסעודי חולק לשלוש שכבות: יירוט ארוך טווח נגד טילים בליסטיים, הגנה אזורית נגד טילי שיוט וכטב״מים, והגנה נקודתית סביב מתקני נפט ונמלים. האתגר היה לזהות מהיכן מגיע כל איום. מסלול מצפון יכול היה להיראות בתחילה כאיום איראני, עיראקי או טיסה אזרחית, ואילו כטב״ם מתימן ניצל שטח הררי וחתימת מכ״ם נמוכה. שילוב הנתונים עם ארצות הברית ומדינות שכנות שיפר את התמונה אך לא ביטל את הצורך במיירטים רבים.

ריאד ביקשה שהקואליציה תכלול גם לחץ כלכלי על רשת האספקה החות׳ית. נמלים, חברות שילוח, רכיבי ניווט ומנועים נבדקו כדי להאט את קצב השיקום. במקביל הוצעו תמריצים לגורמים תימניים שימנעו הברחות ויאבטחו חופים. המהלך היה איטי יותר מתקיפה אווירית, אך נועד לצמצם את היכולת לאורך זמן בלי להרחיב את המלחמה. הוא גם חיבר בין הזירה התימנית לבין הסנקציות על איראן והמיליציות העיראקיות.

העימות חידד את חשיבותו של המרחב האווירי הסעודי. טיסות אזרחיות הוסטו, נתיבים נסגרו זמנית ומטוסים צבאיים פעלו לצד תנועה מסחרית צפופה. כל התרעה יצרה עלות לחברות ולנוסעים, גם כאשר היירוט הצליח. ריאד השקיעה לכן במרכז שליטה המאחד תעופה אזרחית, הגנה אווירית ומודיעין. החיבור אפשר לסגור מרחב מצומצם יותר ולזמן קצר יותר, ובכך להקטין את היכולת של החות׳ים והמיליציות להשבית את הכלכלה באמצעות איום בלבד.

תאריך	הצד התוקף	היעד/הפעולה
13.7	סעודיה וכוחות הממשלה בתימן	תקיפה בנמל התעופה בצנעא כדי למנוע נחיתת מטוס איראני.
13.7	החות׳ים	טילים לעבר נמל התעופה באבהא.
20.7	החות׳ים	הכרזת מצור ימי על נמלים, אוניות ונכסים סעודיים בים האדום.
22.7	החות׳ים	תקיפה נטענת נגד כלי שיט סעודי בדרום הים האדום; לא נמצא אישור עצמאי.
23.7	החות׳ים	המכלית הסעודית אנסליה; סעודיה אישרה שריפה.
24.7	החות׳ים	המכלית אן־סי־סי מאסה, המופעלת בידי סעודיה; נגרם נזק והיא המשיכה בדרכה.
24.7	סעודיה	סדרת תקיפות נגד אתרים צבאיים, מחסני נשק ותשתיות בחודיידה ובאי כמאן.
25.7	החות׳ים	המכלית הסעודית אן־סי־סי ע׳זאל.
25.7	החות׳ים	המכלית הסעודית ליילא.
25.7	החות׳ים	מתקני אנרגיה ויעדים באזור ינבוע.
25.7	החות׳ים	בית הזיקוק ומתקני ארמקו בג׳יזאן.
27.7	החות׳ים / מיליציות מעיראק	מתקני אנרגיה במזרח סעודיה, ובהם אבקייק; האחריות נותרה במחלוקת.
28.7	החות׳ים	ירי טילים לעבר מכלית נפט סעודית בים האדום.
4.8	החות׳ים	תקיפה לעבר נמל התעופה נג׳ראן.
5.8	החות׳ים	המכלית ופא סמוך לינבוע.
5.8	החות׳ים	המכלית דייזי במפרץ עדן.

תאריך	הצד התוקף	היעד/הפעולה
6.8	החות׳ים	ירי לעבר דרום סעודיה; 11 אזרחים נפצעו באזור נג׳ראן.
6.8	החות׳ים	מתקנים וכוחות של הממשלה בחצרמוות ובמארב; לפחות 30 חיילים נהרגו.
7.8	החות׳ים	לפחות 12 מתקפות טילים נוספות נגד מחוזות חצרמוות ומארב.
7–8.8	סעודיה וכוחות הממשלה בתימן	תקיפות נגד אתרי שיגור טילים וכטב״מים ומטרות חות׳יות במערב תימן.
9.8	החות׳ים	מתקפה משולבת על נמל מוח׳א ועל כוחות הממשלה; 11 הרוגים, בהם 3 אזרחים.
9.8	החות׳ים	תקיפה נוספת נגד בית הזיקוק של ארמקו בג׳יזאן.
10–14.8	החות׳ים וכוחות הממשלה	עימותים כמעט יומיים במארב, תעז, חודיידה וחצרמוות.
14.8	החות׳ים	תקיפה נוספת לעבר נכס באזור נג׳ראן; דיווחי נפגעים לא אושרו.
17.8	החות׳ים	תקיפה נטענת נגד כלי שיט צבאי סעודי בים האדום.
20.8	החות׳ים	שתי תקיפות כטב״ם: יעד רגיש בנמל התעופה נג׳ראן ומתקן ארמקו בנג׳ראן.

כולם רוצים לעצור לפני המלחמה הבאה

ככל שהאש התפזרה בין איראן, הורמוז, עיראק ותימן, התחזק הלחץ שלא לפתוח מלחמה כוללת חדשה. מדינות המפרץ חששו גם מהצלחה אמריקאית חלקית: תקיפה גדולה עשויה לפגוע באיראן אך לגרור מטחים נוספים על מתקני האנרגיה שלהן. בתחילת אוגוסט ביקשו סעודיה, קטאר ואיחוד האמירויות מטראמפ לדחות גל תקיפות. הוא נענה, הכריז שהפרמטרים להסדר כמעט קיימים ונתן למתווכים הזדמנות נוספת. ההפוגה לא נבעה מאמון אלא מחשש שהמערכות ההגנתיות והכלכלה לא יעמדו בעוד סבב ארוך.

המחסור בחימושים הפך למגבלה גלויה. לפי הערכות שפורסמו באוגוסט, כ־65 אחוזים ממיירטי הפטריוט הזמינים הוצאו בין פברואר ליולי, ומלאי מיירטי THAAD ירד בלפחות 38 אחוזים. ארצות הברית השתמשה גם בחלק גדול ממלאי הטילים המדויקים ארוכי הטווח. הבעיה הייתה קצב הייצור: טיל איראני או כטב״ם זול יחסית חייב לעיתים מיירט שמחירו מיליוני דולרים ושייצורו נמשך זמן רב.

הבסיסים האמריקאיים נעשו חשופים יותר דווקא כאשר נדרשו להגן על יותר מדינות. סוללה שמגינה על בסיס אינה יכולה באותה שעה להגן על מסוף נפט מרוחק; משחתת המלווה מכלית אינה זמינה להגנת נמל; ומטוס קרב שמיירט כטב״ם אינו משתתף בגל התקיפה. ארצות הברית חתמה על חוזים רחבים להגדלת ייצור פטריוט, THAAD וטומהוק, אך הגדלת המלאי תימשך שנים. לכן ניהול ההסלמה הפך לחלק מן ההגנה: לא רק ליירט את האיום, אלא למנוע מהאויב לייצר קצב אש שהמלאי אינו יכול לשאת.

הסטטוס קוו נשען אפוא על חולשה הדדית .איראן לא יכלה להתמודד עם מערכה אמריקאית מלאה בלי לספוג נזק כבד נוסף ;ארצות הברית לא רצתה להוציא את יתרת המיירטים והחימושים על מלחמה שאין לה יעד סיום מוסכם ; ומדינות המפרץ לא רצו להפוך את שטחן לזירת ההכרעה .הלחץ להפוגה עצר גלים מסוימים ,אך לא פתר את הסיבות להם.

האזהרות על המלאים הגיעו גם מן הדרג הצבאי .מתכננים אמריקאים נדרשו להשאיר עתודה מול סין ,צפון קוריאה ורוסיה ,ולא היה אפשר להפנות את כל הייצור למזרח התיכון .העברת סוללות ומיירטים מאסיה או מאירופה הייתה מחזקת את המפרץ אך מחלישה זירה אחרת .לכן שאלת איראן הפכה לחלק מדיון עולמי על חלוקת כוח ,ולא רק לשאלה כמה מטוסים זמינים בבסיסים באזור.

החוזים החדשים עם התעשיות הביטחוניות נועדו לשנות את קצב הייצור. טומהוק אמור היה לעלות מעשרות ליותר מאלף בשנה לאורך זמן, וחוזי פטריוט ו־ THAADהורחבו. אך מפעלים זקוקים לקווי ייצור, עובדים, חומרי גלם ורכיבים. גם חוזה של עשרות מיליארדים אינו ממלא מחסן בתוך חודש. הפער בין החלטה תקציבית לתוצאה מבצעית הסביר מדוע טראמפ יכול לאיים בתקיפה גדולה ובאותה שעה להיענות לבקשת בעלות הברית לעצור.

המחסור השפיע על ההרתעה .כאשר איראן מאמינה שארצות הברית חוששת מבזבוז מיירטים ,היא יכולה להפעיל מטחים קטנים לאורך זמן במקום גל אחד גדול .כאשר וושינגטון מאמינה שטהראן חוששת מהרס נוסף ,היא יכולה להגיב במספר לילות ולא במלחמה כוללת .שני הצדדים ניסו להישאר מתחת לסף שבו האחר ירגיש שאין לו ברירה ,וכך יצרו לחימה מתמשכת שאינה שלום ואינה הכרעה.

הלחץ לעצור לא נבע מאופטימיות לגבי הסכם אלא מהבנה שהמערכות מתקרבות לנקודת רוויה .מדינות המפרץ חששו מפגיעה מצטברת בנמלים ובמתקני האנרגיה ;ארצות הברית חששה משחיקת מלאי המיירטים והחימושים ; ואיראן חששה הן מן האינפלציה המשתוללת והעמקת המשבר החברתי והן מכך שתקיפות חוזרות יפרקו את מה שנותר ממערכי החוף והפיקוד .לכל צד היה אינטרס בהפוגה ,אך לא היה ביניהם בסיס להסדר קבע .לכן התיווך עסק יותר במניעת פעולה מסוימת בלילה מסוים מאשר בפתרון המחלוקות.

השיחות של טראמפ עם מנהיגי סעודיה ,קטאר ואיחוד האמירויות בתחילת אוגוסט המחישו את המנגנון .המדינות לא הגנו על איראן ולא קיבלו את סגירת הורמוז ;הן הזהירו שתקיפה אמריקאית רחבה תביא לגל תגובה נגד בסיסים ומתקני נפט בשטחן .טראמפ דחה את התקיפה והציג את ההחלטה כהזדמנות אחרונה לדיפלומטיה .איראן קיבלה זמן ,אך לא שינתה את תנאיה .ההצלחה הייתה אפוא טקטית :מניעת סבב גדול באותו שבוע ,בלי הסכמה על השבוע הבא.

המחסור בחימושים העניק לטהראן סיבה להאריך את המשבר .יירוט של טילים וכטב״מים נדרש גם כאשר מטרתם הייתה רק להפעיל אזעקות או לבחון מכ״מים .בסיסים אמריקאיים פרוסים על שטח גדול ,וחלקם נמצאים בטווח של מערכים איראניים ומיליציוניים רבים .בכירים הזהירו שלא ניתן להגן באותה עוצמה על כל מסלול ,מחסן ,נמל ומפקדה .העברת סוללה למקום אחד החלישה מקום אחר ,והזמנת מיירטים חדשים לא פתרה את הפער המיידי .בכך הפך הזמן עצמו לכלי איראני.

עם זאת ,גם איראן לא הייתה חופשית להמשיך ללא גבול .כל תקיפה חשפה משגר ,נתיב תקשורת או מחסן ,והאמריקאים הפכו את המידע למטרות בלילות הבאים .הכלכלה האיראנית סבלה מן המצור והסנקציות ,והתשתיות שנפגעו דרשו משאבים לשיקום .הלחימה בעצימות נמוכה נמשכה מפני שהייתה נסבלת יותר ממלחמה כוללת ,לא מפני שהייתה זולה .האיזון נשען על ההנחה שכל צד יזהה בזמן את קו התגובה של האחר ;זו הייתה גם נקודת התורפה המסוכנת ביותר שלו.

אזהרות המחסור לא פורסמו רק כדי להסביר מגבלה אלא גם כדי ללחוץ על התעשייה ועל בעלות הברית. חוזים חדשים הרחיבו ייצור של פטריוט THAAD , וטומהוק, אך קווי ייצור דורשים עובדים, חומרי גלם ובדיקות. במקביל התבקשו מדינות אירופה ואסיה לשתף מלאים או להזמין יחד. הפתרון היה רב־שנתי, בעוד האיום היה יומי. בתקופת הביניים נאלצו המפקדים להעדיף הגנה על יעדים שבהם פגיעה תגרום לנפגעים רבים או להשבתה אסטרטגית.

החשיפה של הבסיסים השפיעה גם על הדיפלומטיה .ככל שהאיום עליהם גדל ,התחזק קולם של מנהיגי המפרץ בהחלטות טראמפ .הם יכלו להזהיר שתקיפה אמריקאית תוביל לתגובה בשטחם ,גם אם לא השתתפו בהחלטה . איראן ניסתה לנצל את הפער בין וושינגטון למארחות ,אך איום מוגזם היה עלול דווקא לאחד אותן נגדה .כל הצדדים ניהלו לכן משא ומתן באמצעות פריסות , התרעות והודעות לא פחות מאשר בחדרי הדיונים.

אזהרות המלאים השפיעו על בחירת מטרות התקיפה .במקום להשתמש בחימוש ארוך טווח נגד כל אתר ,נעשה מאמץ להעביר מטוסים קרוב יותר , להשתמש בפצצות זולות יותר כאשר ההגנה האווירית אפשרה זאת ולהפעיל לוחמה אלקטרונית נגד חלק מן האיומים .גם ביירוט נבחנה התאמה בין האמצעי למטרה .החיסכון לא ביטל את המחסור ,אך האריך את משך הפעולה האפשרי . המלחמה הפכה במידה רבה לתחרות בין יכולת איראן לייצר איומים זולים לבין יכולת הקואליציה לנטרל אותם במחיר סביר.

לבנון יוצאת מן המערכה האיראנית

בזמן שהלחימה נמשכה במפרץ ,הזירה הלבנונית התנהלה במסלול אחר . מזכר וושינגטון העניק לממשלת לבנון ולצבאה מסגרת להעברת אזורים בדרום לאחריותם ,אך התנה את הנסיגה הישראלית בפירוק התשתיות הצבאיות של חיזבאללה .ישראל המשיכה להחזיק במרחבי הביטחון שביססה ,ללא הרחבת השתתפותה במלחמה נגד איראן .איראן מחתה ותמכה בעמדת חיזבאללה ,אך לא הייתה מסוגלת לכפות על ביירות לבטל את המסמך.

בחיזבאללה הבינו שהסכנה אינה מוגבלת לאובדן מוצב או מחסן .אם צבא לבנון יחליף את הארגון בדרום ואם ייפתח ערוץ ישיר בין ירושלים לביירות ,יישבר תפקידו של חיזבאללה כמי שמגדיר לבדו את שאלת המלחמה והשלום . האפשרות לנורמליזציה הפחידה את הארגון משום שהיא הפכה את נשקו ממכשיר הגנה מוצהר למכשול בפני ריבונות לבנונית ושיקום כלכלי.

מנגנון היישום נדרש לבדוק כל אזור לפני העברתו .צבא לבנון היה צריך להיכנס ,לאתר מחסנים ,למנוע חזרת חוליות ולהוכיח שהוא מסוגל להישאר . ישראל דרשה חופש תגובה אם חיזבאללה ינסה להשתקם .לכן תהליך הנסיגה לא היה לוח תאריכים אוטומטי אלא סדרת מבחנים .כל כפר שהועבר בהצלחה

חיזק את הממשלה;כל נשק שנשאר חיזק את הטענה הישראלית שהאחיזה עדיין דרושה.

איראן ניסתה לשמור על השפעתה באמצעות כסף ,תקשורת וקשרים פוליטיים ,אך יכולתה להעביר נשק וכוחות נפגעה .המסלול הסורי השתנה ,עיראק החלה ללחוץ על המיליציות ,והמערכה בהורמוז צרכה תשומת לב ומשאבים . חיזבאללה נדרש לקבל החלטות במרחב לבנוני יותר ופחות איראני .זו לא הייתה היעלמות של הקשר לטהראן ,אלא ירידה ביכולתו להכריע את המציאות בשטח.

האפשרות לשלום נשארה רחוקה ,אך עצם הדיון שינה את השפה .ממשלת לבנון דיברה על ריבונות ועל מונופול המדינה על הנשק;ישראל דיברה על נסיגה מותנית ולא על חזרה לקו ללא ערבויות;וארצות הברית חיברה שיקום ופיתוח לביצוע ביטחוני .חיזבאללה פחד מן התהליך משום שהוא הציע ללבנון תמורה ממשית עבור ויתור על המעמד הצבאי של הארגון.

מזכר וושינגטון יצר סדר פעולות שבו הנסיגה הישראלית אינה קודמת לפירוק חיזבאללה אלא מתקדמת במקביל למסירת שטח לצבא לבנון .בכל גזרה נדרשה ביירות להציג כוח קבוע ,לאתר מחסנים ,לסגור מנהרות ולמנוע חזרה של חוליות . רק לאחר אימות ניתן היה לדון בשינוי הפריסה הישראלית .השיטה נועדה למנוע חזרה למצב שבו אזור שפונה מתמלא מחדש בתשתיות הארגון .היא גם הפכה את ממשלת לבנון לאחראית ישירה לתוצאה ,במקום להסתפק בהצהרות או בהפניית האחריות ליוניפי״ל.

האחיזה הישראלית נמשכה גם סביב כיס עלי א־טאהר .צה״ל שמר על הצירים ,התצפיות והשטחים השולטים עד להכנעת הכיס ופירוק ההתנגדות המאורגנת שנותרה בו .רק לאחר שהמרחב נוקה מתשתיות חיזבאללה ונוצרה כתובת לבנונית המסוגלת להחזיקו ,ניתן היה לבחון העברת אחריות .המדיניות הייתה אפוא אחיזה עד להכרעה מקומית ,ולא נסיגה על בסיס לוח זמנים בלבד.

מאז חתימת המזכר המשיך צה״ל לתקוף בדרום לבנון כל ניסיון להפר את ההסדר :חוליות שהתקרבו לקו המגע ,מחסני נשק ,כלי הנדסה ,משגרי נ״ט ותשתיות פיקוד ששימשו את חיזבאללה .התקיפות לא היו חזרה למערכה רחבה , אלא אכיפה שיטתית שנועדה למנוע מן הארגון לשוב לכפרים ולשקם את התשתית שפונתה .גל התקיפות הכבד ב־15 באוגוסט ,שבו חוסלו בתקיפה צבאית 11 פעילי חיזבאללה ,היה החריג הבולט אך נשאר מוגבל ליעדים שנקשרו לשיקום הצבאי.

לאחר 26 ביוני נעשתה המדינה הלבנונית אנטי־חיזבאללה באופן מובהק יותר .הממשלה ביקשה לחדש את קשריה עם מדינות המפרץ ,סוריה ,עיראק וארצות הברית ,והציגה את פירוק הנשק כתנאי להחזרת השקעות ולשיקום הדרום .בצבא ובמנגנוני הביטחון גברה הנכונות לפעול נגד מחסנים ,הברחות ומנגנוני מימון של הארגון .חיזבאללה נשאר כוח פוליטי וחברתי מרכזי ,אך איבד את היכולת להטיל וטו אוטומטי על מדיניות החוץ והביטחון של ביירות.

חיזבאללה חשש במיוחד מן הסעיפים המדיניים .אם מנגנון ביטחוני ישיר בין ביירות לירושלים יעבוד ,ניתן יהיה להרחיבו לסוגיות גבול ,מים ,מסחר ואנרגיה . נורמליזציה מלאה לא הובטחה ,אך האפשרות עצמה סתרה את טענת הארגון שרק נשקו מגן על לבנון ושישראל אינה שותפה לשום הסדר .פירוק המערך בדרום היה לכן איום על מעמדו הפנימי ולא רק על יכולתו הצבאית .הארגון ניסה

לעכב את היישום דרך הפוליטיקה הלבנונית ,אך התקשה להפעיל מחדש חזית צבאית בלי גיבוי איראני.

העדר האמירה האיראנית היה השינוי האסטרטגי .בעבר כל הסדר בדרום לבנון נבחן גם לפי תגובת טהראן ולפי יכולתה להזרים כסף ,נשק והוראות .בקיץ 2026 הייתה איראן שקועה בהורמוז ,בהגנת שטחה ובשיקום רשתותיה בעיראק . היא גינתה את המזכר אך לא יכלה למנוע את פריסת צבא לבנון או לאלץ את חיזבאללה לפתוח באש .הזירה הלבנונית נשברה מן המערכה האיראנית גם אם הקשרים האידאולוגיים והארגוניים לא נעלמו.

הפריסה הישראלית בדרום נועדה ליצור עובדות ביטחוניות בתקופת המעבר . מוצבים ,תצפיות וצירים אפשרו לצה״ל להגיב לניסיון חזרה של חיזבאללה ולפקח על אזורים שטרם נמסרו .ישראל הדגישה שהשהייה אינה מטרה מדינית בפני עצמה אלא ערבות לביצוע המזכר .בלבנון נשמעה טענה שהנוכחות מקשה על פירוק הארגון ,אך וושינגטון קיבלה את העיקרון שהנסיגה תהיה מדורגת ותלויה באימות ולא בלוח זמנים אוטומטי.

צבא לבנון קיבל סיוע בציוד ,שכר ,דלק והכשרה כדי שיוכל להחזיק בשטח לאורך זמן .האתגר לא היה רק להיכנס לכפר אלא למנוע הקמה מחדש של מחסן או עמדה לאחר שהכוח עוזב .לשם כך נדרשו מודיעין ,סיורים וקשר עם הרשויות המקומיות .הצלחת התהליך הייתה חלקית ואיטית ,אך עצם הפעולה העצמאית של הצבא נגד תשתיות חיזבאללה סימנה שינוי שלא היה אפשרי כל עוד איראן והארגון קבעו את גבולות סמכות המדינה.

ממשלת לבנון ביקשה להציג את המזכר כהחזרת ריבונות ולא כהסכם שנכפה עליה .היא הדגישה שהצבא נכנס לשטחים שמהם נעדר שנים ושכל נשק מחוץ למדינה יטופל לפי חוק לבנוני .הניסוח נועד לצמצם התנגדות שיעית ולהפריד בין פירוק התשתית הצבאית לבין יחס לקהילה .חיזבאללה ניסה לערבב בין השניים ולטעון שהמהלך מכוון נגד העדה .הצלחת הממשלה הייתה תלויה ביכולתה לספק ביטחון ושירותים במקום המנגנונים שהארגון הפעיל.

הלחץ הכלכלי והמרוץ לעקוף את הורמוז

קריסת המזכר החזירה את הלחץ הכלכלי למרכז המדיניות האמריקאית . הפטורים שנועדו לאפשר יצוא נפט לא התפתחו להסרת סנקציות ,המצור על נמלי איראן חודש ,וושינגטון הזהירה מדינות וחברות שלא לסייע לטהראן .ב־20 באוגוסט הודיע שר האוצר סקוט בסנט על הכנת ״הסנקציות הקשות בהיסטוריה,״ לצד המצור הימי .המסר הופנה גם לסין ,שרכשה יותר משמונים אחוזים מן הנפט האיראני שנשלח בים .ארצות הברית עברה שוב מן ההבטחה לשיקום איראן לניסיון להקטין את הכנסות המשטר.

טראמפ קשר לאחר מכן את כניסת ההסכם לתוקף להצטרפות סעודיה להסכמי אברהם ,בעוד ריאד המשיכה לדרוש מסלול בלתי הפיך למדינה פלשתינאית .הקישור חיבר בין שלושה תהליכים :הפחתת התלות בהורמוז , העמקת הברית הביטחונית עם ארצות הברית והאפשרות לנורמליזציה עם ישראל .העסקה טרם הושלמה בתקופת הפרק ,אך היא המחישה כיצד משבר האנרגיה האיץ שינוי רחב במבנה האזורי.

החלק השני במחלוקת היה האפשרות להעשרה ולעיבוד דלק בסעודיה ,ללא מנגנון הביקורות המיידיות שוושינגטון דרשה מאיראן .הקונגרס קיבל 90 ימי מושב לבחון את ההסכם ,ובמקביל נקבע מחקר היתכנות בן שנתיים לסוגיית

ההעשרה. בישראל עלה חשש שמודל סעודי מקל יפתח מרוץ גרעיני אזורי, במיוחד לאחר שמוחמד בן סלמאן הצהיר בעבר שהממלכה תבקש יכולת מקבילה אם איראן תפתח נשק.

ב־22 ביולי הודיעו ארצות הברית וסעודיה על הסכם גרעין אזרחי שיאפשר לריאד לבנות כורים בטכנולוגיה אמריקאית. ההסכם נועד לספק לממלכה מקור חשמל יציב שאינו צורך נפט וגז, כך שניתן יהיה להפנות חלק גדול יותר מתפוקת הפחמימנים ליצוא דרך ינבוע והנתיבים העוקפים. במובן זה, תוכנית הגרעין לא הייתה נפרדת מן המאבק על הורמוז: היא הרחיבה את כושר היצוא הסעודי גם כאשר נתיבי הים מוגבלים.

ב־8 באוגוסט הוסיף שר האוצר האמריקאי סקוט בסנט שהיעד האמריקאי איננו רק לפתוח את המצר בסבב הנוכחי, אלא לגרום להורמוז לאבד את חשיבותו האסטרטגית. לדבריו, הרחבת הצינורות התת־קרקעיים והנתיבים החלופיים יכולה בתוך כשנתיים להסיט 50–70 אחוזים מן האנרגיה העוברת במצר ולהפוך אותו, כהגדרתו, ל"בלתי רלוונטי" כנקודת חנק. ההצהרה הפכה את תוכניות התשתית לחלק מפורש מן הלחץ על איראן.

אלא שהורמוז פגע לא רק באיראן. לפני המלחמה עברו במצר כחמישית מאספקת הנפט והגז הנוזלי העולמית. לסעודיה ולאיחוד האמירויות היו צינורות עוקפים, אך הקיבולת הפנויה המעשית שלהם הייתה מוגבלת. הצינור הסעודי מזרחה–מערבה הוביל נפט מאזור אבקייק אל ינבוע; הצינור האמירתי מחבשאן לפוג׳יירה הוביל בין 1.5 ל־1.8 מיליון חביות ביום אל מפרץ עומאן. יחד הם לא יכלו להחליף את סיוע כספי החביות שעברו במצר.

סעודיה הפעילה את הצינור מזרחה–מערבה בהיקף גבוה והעבירה מטענים דרך ינבוע, אך החזית החות׳ית הפכה גם את הים האדום למסוכן. פגיעה בצינור באפריל והאיומים על מכליות הראו שנתיב עוקף הורמוז אינו חסין אם האויב מסוגל לתקוף את נקודת היציאה. באוגוסט הציעה ארמקו ללקוחות אסייתיים מטענים דרך ינבוע, סידי כריר במצרים והעברות מספינה לספינה מול פוג׳יירה. המסלול הארוך דרך סואץ או כף התקווה הטובה העלה זמן ועלויות, אך אפשר לשמור על חלק מן היצוא.

ביולי בחנה סעודיה הרחבה נוספת של הצינור מזרחה–מערבה. במלחמה הוזרמו בו כ־7 מיליון חביות ביום, קרוב לקיבולת המרבית, והכוונה הייתה להגדיל את היכולת להעביר נפח גדול יותר אל הים האדום. הכפלת הקיבולת הצפויה אינה רק פרויקט הנדסי: היא נועדה לאפשר לממלכה לבחור בין המפרץ לים האדום ולצמצם את יכולת איראן לסגור את רוב היצוא במהלך אחד. עם זאת, האיום החות׳י חייב במקביל הגנה על ינבוע ועל השיט בבאב אל־מנדב.

איחוד האמירויות האיצה פרויקט ברור יותר: צינור חדש לפוג׳יירה שאמור להיכנס לפעולה ב־2027 ולהכפיל את יכולת היצוא מחוץ להורמוז. הצינור הקיים מסוגל להוביל עד 1.8 מיליון חביות ביום; הקו השני נועד להוסיף קיבולת דומה. במאי דווח שהעבודה הושלמה בכמחציתה. המהלך היה תוצאה ישירה של המלחמה: אבו דאבי הבינה שהנמל שמחוץ למצר הוא נכס אסטרטגי, אך ללא צינור נוסף היא יכולה להעביר דרכו רק כחצי מן התפוקה שלפני המלחמה.

עיראק הייתה חשופה יותר. עיקר היצוא הדרומי שלה תלוי במפרץ, והנתיב הפעיל לצפון דרך כירכוכ–ג׳ייהאן מוגבל. הממשלה ביקשה להרחיב את הקיבולת לטורקיה ולבנות שני נתיבים חדשים: צינור להובלת נפט מהדרום ומהצפון דרך

חדיתה אל בניאס שבסוריה, וצינור לבצרה–עקבה בירדן. הפרויקט הסורי תוכנן לקיבולת של עד שני מיליון חביות ביום, לעלות של לפחות 15 מיליארד דולר ולזמן בנייה של כארבע שנים. הצינור הישן לבניאס הוגדר פגוע מדי לשיקום מלא.

הנתיב הירדני נועד להגיע לעקבה ובהמשך להתחבר לאפשרויות הובלה למצרים ולים התיכון. תוכניות קודמות דיברו על קיבולת של עד 2.25 מיליון חביות ביום. אפשרות נוספת הייתה רשת עיראק–סוריה–לבנון שתגיע לנמלים בים התיכון, לצד מסילות וכבישים כחלק ממסדרונות רחבים יותר. הפרויקטים נתקלו בעלויות, בטיחות, זכויות קרקע ומימון, אך עצם חזרתם לשולחן הראתה שמדינות האזור אינן רואות עוד את משבר הורמוז כאירוע זמני.

גם מדינות שאינן מחזיקות צינור עצמאי חיפשו מוצא. קטאר, בחריין וכווית בחנו חיבורים עתידיים לרשתות סעודיות ואמירתיות; מדינות המפרץ דנו בנמלים, אחסון והעברות מספינה לספינה; וסוריה וירדן קיבלו תפקיד אפשרי כמדינות מעבר. הצינורות יידרשו שנים, אך ההכרזות עצמן שינו את החישוב האיראני. ככל שהאזור משקיע בעורקים חלופיים, כל סגירה עתידית של הורמוז תהיה פחות יעילה ותחזק את מתחרותיה של איראן.

לכן מאבק הצינורות היה חלק מן המלחמה גם ללא ירי. איראן השתמשה בגאוגרפיה כדי להשיג השפעה שמעבר לכוחה הצבאי; סעודיה, איחוד האמירויות ועיראק השיבו בניסיון לשנות את הגאוגרפיה באמצעות תשתיות. הכפלת הקיבולת בסעודיה ובאמירויות, חיבור עיראק לים התיכון ולים האדום והרחבת ג׳ייהאן לא יפתחו את הורמוז, אך הם עשויים לשלול ממנו את מעמדו כמנוף יחיד.

חזרת הסנקציות האמריקאיות ב־20 באוגוסט סגרה את החלון הכלכלי שנפתח בוורסאי. משרד האוצר התמקד בחברות קש, ספינות, מבטחים ומערכות תשלום שאפשרו לאיראן למכור נפט ולעקוף את המצור. המטרה הייתה לפגוע ביכולת המשטר לממן את מערכי החוף ואת השלוחים, אך גם להמחיש שההקלות אינן נשמרות ללא ביצוע איראני. בניגוד לתקיפה צבאית, הסנקציות פעלו בהדרגה; השפעתן הייתה תלויה בשיתוף הפעולה של קונים באסיה, בנקים ומדינות דגל.

ישראל ומדינות המפרץ לאחר המלחמה

מלחמת איראן יצרה בין ישראל למדינות המפרץ שיתוף פעולה מבצעי שכבר תואר בפרק הקודם: התרעות, תמונה אווירית, יירוטים והגנה על נתיבי טיסה. לאחר 17 ביוני החל המאמץ להפוך את הניסיון הזה לקשר יציב יותר. ישראל לא הצטרפה ללחימה סביב הורמוז, אך האינטרס המשותף נשאר: הגנה מפני טילים וכטב״מים, בלימת המיליציות בעיראק, עצירת החות׳ים ומניעת שיקום איראני. פרק זה אינו חוזר על פעולות היירוט, אלא עוקב אחר המעבר ממענה בזמן מלחמה להתקרבות מדינית.

הבסיס כבר נבנה במהלך המערכה. ישראל העבירה בתחילתה סוללת כיפת ברזל וצוותים ישראליים לאיחוד האמירויות, וסייעה בהתרעה ובתמונה האווירית. במרץ נפגש נתניהו בחשאי באמירויות עם מוחמד בן זאיד; לשכת ראש הממשלה אישרה בהמשך את עצם הפגישה, בעוד אבו דאבי הכחישה אותה. ראש המוסד דוד ברנע והרמטכ״ל אייל זמיר קיימו גם הם ביקורים ותיאום. האירועים הראו שהיחסים עברו מעבר לסמליות של הסכמי אברהם ונגעו בהגנת שטח אמירתית בזמן מלחמה.

לאחר הפסקת האש נשמרה זהירות פומבית. מדינות המפרץ לא ביקשו להצטייר כחלק מברית ישראלית נגד איראן, והדגישו את תפקידן בתיווך. אך ביקור רוביו, פסגת סנטקום והקואליציה נגד החות׳ים יצרו מסגרות שבהן האינטרסים הישראליים והמפרציים היו קרובים גם ללא נוכחות ישראלית רשמית בכל חדר. ההתרעה האווירית, הגנת האנרגיה והמאבק בכטב״מים חייבו תקנים משותפים וקישורי תקשורת שלא ניתן לבנות רק בשעת חירום.

ההתקרבות קיבלה ממד מדיני משום שהאיום האיראני השתנה. לפני 7 באוקטובר עמדה הנורמליזציה הסעודית במרכז; לאחר מלחמת 2026 עמד במרכז הצורך לבנות סדר שבו איראן אינה יכולה לסגור את נתיבי האנרגיה או להפעיל את כל הזירות יחד. מזכר וושינגטון הראה ללבנון אפשרות לצאת מן הציר. השינוי בעיראק והשתתפות סוריה במסגרתס סנטקום הרחיבו את המרחב שבו ישראל ומדינות ערב יכולות לפעול סביב אינטרסים משותפים.

לא נחתם בתקופה הזאת הסכם נורמליזציה חדש, והפערים בסוגיה הפלשתינית ובמדיניות הישראלית נשארו. אולם יחסים אינם נמדדים רק בטקסים. עצם קיומם של ערוצי תיאום, פריסת מערכת ישראלית באמירויות, מפגשים חשאיים ודיונים על הגנה אזורית העידו שהמלחמה דחפה את הקשר קדימה. במזרח התיכון החדש, המדינות יכלו להתנגד להתערבות ישראלית ישירה בהורמוז ובאותה שעה לראות בישראל שותפה טכנולוגית וביטחונית.

הסטטוס קוו החדש

עד 21 באוגוסט 2026 לא היה עוד הסכם כולל, אך גם לא חזרה למערכה העצימה של פברואר. מזכר ורסאי מת; הורמוז נשאר מוגבל; המצור האמריקאי חזר; איראן תקפה ספינות, בסיסים ומדינות באזור; וארצות הברית הגיבה בגלי תקיפות שהלכו ונעצרו. החות׳ים והמיליציות העיראקיות המשיכו לפעול, סעודיה בנתה קואליציות אך נמנעה מפלישה רחבה, ועיראק ניסתה לפרק בהדרגה את המערכת שהשאירה איראן בשטחה.

הזירות כבר לא פעלו כמערכה אחת. לבנון התקדמה במסלול וושינגטון, צה״ל נשאר בדרום אך לא הצטרף למאבק בהורמוז, סוריה ולבנון הופיעו בפסגת סנטקום ומדינות המפרץ חיברו הגנה, אנרגיה ודיפלומטיה. איראן עדיין החזיקה , יכולת שיבוש אזורית, אך לא יכולת להכתיב לכל שלוחיה ולכל מדינה קצב אחד . שבירת הרצף הייתה אחד המאפיינים המרכזיים של המצב החדש.

ב־20–21 באוגוסט נראו כל מרכיבי הסטטוס קוו יחד: החות׳ים טענו לתקיפות בנג׳ראן; ארצות הברית הודיעה על החרפת הלחץ הכלכלי; נושאת מטוסים חדשה הגיעה לאזור; עיראק הציגה תוכניות תפוקה וצינורות; ואיראן איימה בתגובה הרסנית. אף צד לא ויתר על יעדיו, אך כל צד ניסה להשיגם בכלים מוגבלים יותר — תקיפה נקודתית, חסימה, סנקציה, קואליציה או תשתית.

כך נכנס המזרח התיכון לסטטוס קוו חדש: כמה זירות נותרו פתוחות, האש נדלקה וכבתה בהתאם ללחצים המדיניים ולמלאי החימושים, ואיש מן הצדדים לא השיג הסדר שיכול לסגור אותן. המצב הזה צפוי היה להימשך חודשים רבים . איראן תנסה לשקם את מערכיה ולשמור על הורמוז; ארצות הברית תנסה לאכוף מצור בלי להישאב לפלישה; ומדינות האזור יבנו נתיבים ובריתות שיקטינו את תלותן בטהראן. כאשר השיקום האיראני, השחיקה האמריקאית או כישלון ההרתעה יחצו שוב את הסף, יגיע הסבב הגדול הבא נגד איראן.

טבלת תקיפות ושיגורים מרכזיים, 26 ביוני–20 באוגוסט 2026

מועד	התוקף	היעד והאמצעי	תוצאה או משמעות
26–27.6	איראן / ארצות הברית	כלי שיט בהורמוז / אתרי חוף באיראן	חידוש חילופי האש לאחר המזכר
7.7	איראן	שלוש ספינות מסחריות	הפרה שהביאה להכרזה אמריקאית כי המזכר מת
7.7	CENTCOM	כ־80 מטרות, ובהן יותר מ־60 כלי שיט קטנים	פגיעה ביכולת משמרות המהפכה להפעיל לחץ ימי
11–12.7	CENTCOM	טילים, כטב״מים , מכ״מים ומתקני חוף	הרחבת השחיקה לאורך החוף
13–23.7	CENTCOM	13 לילות של תקיפות באיראן	פיקוד, תקשורת , הגנה אווירית ויכולות ימיות
14.7	ארצות הברית	חידוש המצור על נמלי איראן	מעבר מאכיפה מוגבלת ללחץ ימי מחודש
15.7	ארצות הברית	השבתת כלי שיט שלא ציית	אכיפת הוראות המעבר והמצור
20.7	החות׳ים	הכרזה על חסימת ספנות סעודית בים האדום	פתיחת חזית נגד היצוא הסעודי
21–23.7	החות׳ים	מכליות סעודיות בבאב אל־מנדב	עליית מחירי הנפט והרחבת הסיכון הימי
סוף יולי	מיליציות עיראקיות	מתקני נפט סעודיים	פתיחת חזית צפונית נגד הממלכה
28–29.7	ארצות הברית וסעודיה	בסיסי מיליציות פרו־איראניות בעיראק	תגובה לשיגורים לעבר מתקני האנרגיה
תחילת אוגוסט	איראן ושלוחיה	בסיסים ומתקני אנרגיה במדינות המפרץ	לחץ לעצירת תקיפה אמריקאית רחבה
6.8	התרעה סעודית	איום משולב מעיראק ומתימן	היערכות להגנת נמלים, שדות תעופה ומתקני נפט
8–14.8	איראן	שלוש ספינות ADNOC וכלי שיט נוספים	דרישה אמירתית לפתיחה מלאה של הורמוז
17.8	איראן	שני כטב״מים נגד משרד ראש ממשלת כורדיסטן	הרחבת האיום בתוך עיראק
20.8	החות׳ים	נמל התעופה נג׳ראן ומתקן ארמקו	המשך החזית הדרומית ערב נקודת הסיום

הטבלה ממחישה מדוע המונח הפסקת אש כבר לא תיאר את המציאות באוגוסט. הפעולות לא הסתדרו במערכה אחת בעלת פתיחה וסיום, אלא ברצף של מבחנים מוגבלים: איראן בדקה אם כלי שיט יעברו לפי כללים שקבעה; ארצות הברית בדקה אם ניתן לשחוק את מערכי החוף בלי לפתוח מלחמת משטר ; החות׳ים והמיליציות העיראקיות בדקו את גבולות הסבלנות הסעודית; ומדינות

המפרץ בדקו אם אפשר להרחיב הגנה ושיתוף פעולה בלי להיקלע לעימות כולל. לכל צד היה תמריץ לעצור רגע לפני הנקודה שבה הצד האחר ייאלץ להגיב בכל כוחו. משום כך דווקא ריבוי התקיפות לא הוליד הכרעה, אלא קבע שגרה של לחימה מתוחמת.

עד 21 באוגוסט התקבעה גם חלוקת עבודה אזורית חדשה. וושינגטון נשאה בעיקר בנטל התקיפה באיראן וההגנה על נתיבי הים; ריאד ואבו דאבי האיצו את חלופות היצוא ואת מערכי היירוט; בגדאד ניסתה להחזיר לעצמה את המונופול על הכוח; ביירות קידמה את פירוק חיזבאללה תחת חסות אמריקאית; וישראל נשארה מחוץ לחזיתות המפרץ תוך ביסוס שליטתה בדרום לבנון. הזירות לא נסגרו, אך הן חדלו לפעול כשרשרת אחת שטהראן מושכת בקצה. זו הייתה משמעותו העמוקה של הסטטוס קוו החדש: פחות מלחמה כוללת, יותר נקודות חיכוך עצמאיות, ולצדן הכנות כלכליות וצבאיות לסבב הבא.